Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 228 (11726) | 1981 чылдың октябрь 1, четверг | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

КОСМОСКА ДӨРТ ЧЫЛДА УЖУТКАН

УЖУДУУШКУНУ БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Эртемниң «Салют-6» станциязы чер чоогунуң орбитазында дөрт чыл иштинде чедингишкинниг ажылдап турар. Сентябрь 29-та Москваның-биле 13 шак турда Черни дээскиндир ол 23030 катап ужуткан.

Ол станцияга беш кол экспедициялар болгаш аңаа четкен 11 экспедициялар эртем шинчилелдериниң программазын чедингишкинниг күүсеткенин, станцияның башкарылгалыг ужудуушкунуң үезин 676 хонук болганын мурнунда дыңнаткан болгай. Чуъктуң «Прогресс» корабльдериниң дузазы-биле станцияны хандырарының таарымчалыг системазы бодун бүрүнү-биле бадыткаан. Сепгелге ажылдарын кылган чорук станцияда хөй-хөй системаларның болгаш дериг-херекселдериниң ажылдаар курлавырларын улгаттырар, ооң сокса чок ажылдаарының хуусаазын дыка узадыр арганы берген.

Ужудуушкунуң үргүлчүлелдиг үеде программазын күүседириниң үезинде космостуң башкарылгалыг болгаш автоматтыг аппараттары-биле 35 коштунуушкунну кылган, космонавтыларның ажык космоске үш удаа үнүүшкүнү болган. Станцияның экипажтары шинчилелдериниң болгаш дуржулгаларның калбак программазын күүсеткен, эртем-техниканың янзы-бүрү адырларынга калбак ажыглалдыглар улуг хемчээлдиг үнелиг медээлер алдынган.

«Салют-6» станция амгы үеде 1981 чылдың июнь 19-та станция-биле тудуштурган Черниң «Космос-1267» кылымал спутниги-биле кады автоматтыг арга-биле ужудуушкунну үргүлчүлеп турар. Айыткан программаны ёзугаар комплекстиң космоска ур үеде ужудуушкунунуң үезинде ооң системаларының болгаш дериг-херекселдериниң шенелдези үргүлчүлевишаан.

Телеметрлиг хемчээшкиннерниң түңнелдерин ёзугаар алырга, орбитаның «Салют-6»—«Космос-1267» комплексиниң системалары чогумчалыг ажылдап турар. Ужудуушкун башкарарының төву келген медээлерни сайгарып турар.

ХАНЫ ӨӨРЕНИР

Бөгүн партия, комсомол чырыдылгазының болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга чаа өөредилге чылы эгелээр. Ол болза партия организацияларының бөгүнгү ажыл-чорудулгазында чугула айтырыг болур.

СЭКП-ниң XXVI съездизи марксисчи-ленинчи өөредилгениң байдалының ханы анализин берген. «Партия чырыдылгазында кол айтырыг болза, ооң үре-түңнелдиг болуру. Чүнү чедип алырын күзеп турар бис? Бистер партияның политиказы массаларның ажыл-херээ-биле сырый холбашкан турарын, партия чырыдылгазын кижилерни В. И. Ленинниң сөстери-биле чугаалаарга, «коммунизмниң негеп турары ышкаш, шак ынчаар хөделир» кылдыр өөреткен турарын күзеп турар бис»—деп, эш Л. И. Брежнев партияның XXVI съездизинге Отчёт илеткелинге демдеглээн.

Партияның съездизиниң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң айтылгаларын удуртулга болдургаш, «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» доктаалды партия Төп Комитеди хүлээп алган. Бо чугула партийжи документиде партия өөредилгезиниң чугула сорулгалары тодараттынган. Ук доктаалды амыдыралга боттандырары-биле партия Тыва обкомунуң бюрозу тускай хемчеглерни тодараткан доктаалды база хүлээп алган. Республиканың партия эге организацияларының хуралдарынга, парткомнар, партия эге организацияларының секретарьларының семинарларынга, пропагандистер хүнүнге, слёттарынга СЭКП ТК-ның партия өөредилгезин сайзыраңгайжыдар дугайында доктаалын калбаа-биле чугаалашкан. Ооң-биле чергелештир эрткен өөредилге чылының түңнелин хандыр анализтеп көргеш, партия, комсомол чырыдылгазының, экономиктиг өөредилгени моон соңгаар сайзыраңгайжыдарының хемчеглерин ажылдап кылган. СЭКП ТК-ның доктаалында айыткан партия өөредилгезиниң организастыг структуразының өскерилгелеринге дүүштүр школаларны, теоретиктиг семинарларны, ооң дыңнакчыларының, пропагандистериниң четчелээшкинин партия организацияларының холдуу хынамчалыг чоруткан. Бо ажылды Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Эрзин районнарның, Ак-Довурак хоорайның, Хову-Аксы суурнуң партия организациялары негелде ёзугаар бедик деңнелге кылган.

Эрткен өөредилге чылы СЭКП-ниң XXVI съездизинге белеткелдиң, аңаа хүлээп алган шиитпирлерни пропагандалаарының, ону күүседириниң эгези болган. Съездиниң материалдарын өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринге 64 муң ажыг кижи, чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле 15 муң кижи хандыкшылдыг өөренген. Марксисчи-ленинчи өөредилгени эрттирериниң шынарын экижиткен, дыңнакчыларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин көдүрген. Съездиниң идеяларын болгаш шиитпирлерин өөренип тура, күш-ажылчы коллективтерниң амыдыралы-биле, планныг онаалдаларының, хүлээлгелериниң күүселдези-биле сырый холбаштырып келген.

Бии-Хем, Барыын-Хемчик болгаш өске-даа районнарның чамдык пропагандистери «Пропагандист—беш чылга» деп шимчээшкинни эгелээн. Олар дыңнакчыларны ажыл-агый болгаш социал хөгжүлдениң планныг онаалдаларын күүсединге хууда идепкейлиг киржиринге кижизидип, оларның социалистиг хүлээлгелерин ажылдап кылырынга дузалажып турар. Бо чугула эгелээшкинни партия организациялары деткиир, пропагандист бүрүзү аңаа киришкен турар хемчеглерни алыр херек.

Партия өөредилгезиниң дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалында чамдык партия комитеттериниң, эге организацияларының политиктиг чырыдылгазын организастап турарында четпестер-биле эптежип, ону эдип алырының тодаргай хемчеглерин албайн турарын айыткан. Ол четпестер бистиң республикада база бар. Улуг-Хем районнуң чамдык күш-ажылчы коллективтеринге кичээлдерниң идейтеоретиктиг деңнели куду эртер, Тожу районга, кичээлдер үстү бээр таварылгалар эрткен чылын тургулаан. Таңдының «Революцияның чалбыыжы», Тоца аттыг, «Коммунизмниң херели» совхозтарга партия чырыдылгазының кичээлдери орайтап эгелээн. Үстүнде айыткан болгаш өске-даа четпестерни чайладырынче партия организациялары бо чылын улуг кичээнгейни салган.

Пропагандистер-биле ажыл — марксисчи-ленинчи өөредилгеге партийжи удуртулганың кол кезээ болур. Партия өөредилгезиниң дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалында пропагандистиң ролюнче, ооң мөзү-шынарынче болгаш ажыл-херекчи чоруунче онза кичээнгейни салган. Пропагандист бүрүзү ханы билиглер-биле чепсегленген, бедик культуралыг, кижилерни дыңнап билир, оларны бүзүредип шыдаар, бодунуң үлегер-чижээ-биле сорук киирер, болуушкуннарны ханы анализтээр, коммунистиг моральдың нормаларының кандыг-даа хажыдыышкыннарынга эптеш чок кижи болур. Партия организациялары чаа доктаалга дүүштүр пропагандистерниң шилилгезин чоруткан, оларның хөй нуруузу дээди эртемниг коммунистер. Өөредилге чылының бүдүүзүнде Кызылга, районнарга пропагандист хүннерин эрттирген. Олар партия, совет органнарның удуртукчулары-биле ужурашкан, арга-дуржулгазын солушкан, чаа өөредилге чылында сорулгаларны тодаргай чугаалашкан. Хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдаан пропагандистерни шаңнаан. Чоокта чаа пропагандистер Хову-Аксында В. Т. Грицковага, Мөңгүн-Тайгада М. Ч. Ондарга Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывыскан, бөлүк пропагандистерни Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

1981—1982 өөредилге чылында марксисчи-ленинчи теорияның үндезин кол незиктерин, В. И. Ленинниң чогаалдарын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, эш Л. И. Брежневтиң ажылдарын, камналга база хумагалал дугайын өөренири көрдүнген, ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдарының, эртем-техниктиг депшилгениң, экономиканың болгаш социал айтырыгларның, социалистиг чарышты хөгжүдериниң талазы-биле курстарны өөренирин уламчылаар.

СЭКП Төп Комитединиң партия өөредилгезиниң дугайында доктаалының негелделеринге дүүштүр марксисчи-ленинчи өөредилгени үндезини-биле экижидеринче партия организациялары, пропагандистер кол кичээнгейни салыр ужурлуг. Ооң шынарын, үре-түңнелдиин бедидери—ажылчы чоннарның идей-политиктиг кижизидилгезин экижидеринге болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын чедимишкинниг шиитпирлээринге дузалаар.

СЭКП Тыва обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ЭЛЕКТРИЖИДИЛГЕНИ—ТУРЛАГЛАР БОЛГАШ ФЕРМАЛАРЖЕ

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «Совхозтарның хойжуларының турлагларын болгаш сүт-бараан фермаларын электрижидериниң темпилерин күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаал хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Кодээ ажыл-агыйның электрижидерин улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» 1979 чылдың январь 31-деги доктаалын күүседир талазы-биле чогуур ажылдар республикада сөөлгү чылдарда чоруттунганын ук доктаалда демдеглээн.

Кодээ черлерге өңгү беш чылда 1,5 муң км дурттуг электри дамчыдар 10 болгаш 0,4 киловольтулуг шугумнарны ажыглалга киирген, ниити шугумнуң узуну 5,5 муң км четкен. Ол үениң дургузунда дамчыдар подстанцияларның ниити күчүзү 257 муң киловольтуга улгаткан. Кодээ ажыл-агыйда күш-ажылдың электрочепсегленишкини 61 хуу бедээн. Электри энергиязын бүдүрүлге болгаш культура-амыдырал херекселдеринге ажыглаары дыка өскен.

Хойжулар турлагларын болгаш сүт-барааан фермаларын электрижидер талазы-биле чамдык ажылдар сөөлгү чылдарда чоруттунган. Өңгү беш чылда республикага ниитизи-биле 501 хойжулар турлаглары, 14 сүт-барааан фермалары электрижиттинген. Бо ажыл Таңды, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда эки чорупп турар.

Моон-биле чергелештир мал ажылында бүдүрүлге чорудулгаларын, сүт-барааан фермаларын болгаш хойжулар турлагларын электрижидериниң деңнели эң куду болуп артпышаан турары СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалында шыңгыы демдеглеттинген. Амгы үеде республикада 2 муң ажыг малчыннар турлаглары, 8 сүт-барааан фермалары электрижиттинмээн. Оларның иштинден Барыын-Хемчик районда 168 кыштагларның чүгле 19-у, Өвүр районда 172-ниң чүгле 5-и, Кызыл районда 255-тиң 44-тү, Эрзин районда 191-ниң 11-и Бай-Тайга районда 222-ниң 18-и электрижиттинген. Электри энергиязының чок болуп турарындан хойжуларның кол нуруузу радиоприёмниктерин, телевизорларны, хөй чуур машиналарны болгаш амыдырал-чуртталгага херегдээр өске-даа приборларны ажыглап шыдавайн турар. Өвүр, Эрзин, Бай-Тайга, Кызыл районнарның совхозтарының фермаларында трансформатор подстанцияларында тургускан күчүлери электроэнергияны бүдүрүлгеге калбаа-биле ажыглаар арганы берип шыдавайн турар.

Совхозтарда электри ажыл-агыйларын ажыглап эдилээринге специалистер болгаш мергежилдиг ажылчыннар чедишпейн турар. Совхозтарга 330 электрослесарьлар болгаш электромонтёрлар херек болуп турда, бо чылдың октябрь 1-де чүгле 154 электромонтёр болгаш 18-ле электрослесарь бар болган. Оларның хөй нуруузу тускай белеткели чок кижилер болуп турар. Электри четкилериниң шугумнарынга болгаш подстанцияларынга үрелишкинниң бедик деңнелдии электри энергиязының удаа-дараа үзүктелир чорудунга чедирип турар.

Электри четкизиниң объектилерин ажаап хайгаараар организациялар техника-биле болгаш ыракта чедери берге черлерге үрелишкин эдер болгаш өске-даа ажылдар кылырынга чугула херектиг чепсектер-биле четпес хандыртынган. Республиканың Сельхозтехкүркому совхозтарны электротехниктиг дериглелер-биле, кабельдер-биле, материалдар-биле болгаш бичии хемчээлдиг көжүрүп чоруур электростанциялар-биле долу хандырбайн келген, электри машиналарын болгаш дериглелерин септээри багай организастап турар. Кодээ ажыл-агый министерствозу республиканың «Тыва сельхозэнерго» бүдүрүлге каттыжыышкынын тургузар талазы-биле хемчеглерни амга чедир албаан.

Республиканың кодээ ажыл-агыйын электрижидерин улам ыңай хөгжүдериниң, хойжуларның болгаш мал ажылының өске-даа ажылдакчыларының чуртталгазының культура-амыдырал байдалын экижидериниң улуг ужур-дузазын барымдаалааш, СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хамаарылгалыг министерстволарга, ведомстволарга бо талазы-биле тодаргай даалгаларны бергеш. 1981 чылдан 1985 чылга чедир чыл бүрүде кылыр чүүлдерни болгаш оларның санын база хемчээлин районнар, болгаш совхозтар аайы-биле тус-тузунда айтып бадылаан.

Кодээ ажыл-агый министерствозу, «Скотопром» трест, Тыва электри четкилери, «Кодээ электротудугну» Тыва тудуг-монтаж эргелели, Сельхозтехкүрном 1981—1985 чылдарда 1405 хойжулар кыштагларын күрүнениң электри четкизинден электрижидер, 435 кыштагларга бичии хемчээлдиг көжүрүп чоруур электри станцияларын тургузар. Оларны күүсеткениниң түңнелинде 1986 чылдың январь 1-де республиканың совхозтарынга 2344 кышкы турлаглар электрижиттинген турар.

Тыва электри четкилери, «Кодээ электротудугну» Тыва тудуг-монтаж эргелели, Кодээ ажыл-агый министерствозу 1981 — 1985 чылдарда совхозтарның хойжулар турлагларынче 0,4 киловольтунуң 197,4 километр дурттуг, 10 киловольтулуг 964,4 километр дурттуг электри дамчыдар шугумнарны тудар. Оон аңгыда хойжулар турлагларын электри-биле хандырарынга 1405 подстанцияларны база кылыр. Ол ышкаш совхозтарның сүт-барааан фермаларын, хойжулар турлагларын, мал кажааларын болгаш төп суурларын электрижидеринге районнар иштинин электри дамчыдар шугумнарын 1981—1985 чылдарда тудар талазы-биле даалгаларны районнарга хуваалдалыг кылдыр Тыва электри четкилеринге, «Кодээ электротудугну» Тыва тудуг-монтаж эргелелинге берип турар. Күрүнениң электри четкизинден ыракта турар «Тере-Хөл», «Кызыл тук», «Мөген-Бүрен» совхозтарның төптеринге, «Өөк», «Кызыл тараачын», «Торгалыг» совхозтарның ырак суурларынга дизельдиг электри станцияларын 1981—1985 чылдарда тударының даалгаларын Кодээ ажыл-агый министерствозунга, Сельхозтехкүркомга база берген.

Профтехучилищелерге кодээ черлерге ажылдаар мергежилдиг 100-тен эвээш эвес электромонтёрларны 1981—1985 чылдарда белеткээрин хандырарын республиканың Профессионал-техниктиг өөредилге эргелелинге, кодээ ажыл-агый техникумунга совхозтарның электри четкилерин, подстанцияларын болгаш тургузугларын ажаарын хандырар талазы-биле техник-электриктерни белеткээр салбырны 1982 чылда ажыдарын болгаш чыл бүрүде 30-дең эвээш эвес специалистерни белеткээрин Кодээ ажыл-агый министерствозунга доктаал дагзып турар.

СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, Кодээ ажыл-агый министерствоу, «Скотопром» трест, Тыва электри четкилери, «Кодээ электротудугну» Тыва тудуг-монтаж эргелели, совхозтарның удуртукчулары хойжулар турлагларын, сүт-барааан фермаларын электрижидер талазы-биле доктааттынган даалгаларны ылап-ла хандырар, электриниг болгаш электротехниктиг дериглелериниң ажыглалын экижидер, электроэнергияны кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге камналгалыг чарыгдаар, ону ажыл-агыйларның болгаш мал ажылының ажылдакчыларының бүдүрүлгечи болгаш культура-амыдырал хереглелдеринге улам калбаа-биле ажыглаар талазы-биле хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

СЕМИНАР ЭРТКЕН

Өвүр районда политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң пропагандистериниң семинары эрткен. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени улам сайзырадырының дугайында» илеткелди СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдылга кабинединиң эргелекчизиниң оралакчызы С. М. Кудажы кылган.

«Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвинде, чоннуң күжү — партия-биле чаңгыс эвинде, ооң удуртулгазында» деп илеткелди СЭКП райкомунуң секретары Х. Э. Моңгуш кылган. Районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Ш. С. Куулар «Он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседирин хандырарынга пропагандистерниң ролюнуң дугайында» илеткелди кылган. Пропагандистер делегей байдалының дугайында илеткелди база дыңнаан.

Л. ЕНДАН.

Автоматиканың болгаш хыналданың төп лабораториязы—Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинаттың улуг цехтериниң бирээзи. Ооң коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаадан эрте күүседир деп сорулганы салгаш, кызымак ажылдап турарлар. Ында алдыгы разрядтың электрослесарьлары Ю. М. Виджак, Б. С. Крохалев мурнакчыларның одуруунда чорупп, хууда планныг онаалдаларын доктаамал 120-130 хуу күүседип турарлар.

ЧУРУКТА: электрослесарьлар Ю. М. Виджак, Б. С. Крохалев ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ДАРЫЙ ШИИТПИРЛЭЭР

Суур бүрүзү тускай аныяшигчилиг болур. Ол болза, чүгле ооң турар чериниң каас чаражы, агаар-бойдузунуң арыг, экизи болгаш чурумалдыг даглар, шөлдер-биле бүргеттиниип алганы эвес-тир. Кандыг-даа суур, чурттакчылыг чер бүрүзү ажыл-иштчи кижилери-биле ат-алдарлыг апаар. Оларның кылып, бүдүрүп каан бажың-балгады, саң дорт шөйлү бергилээн, чаагайжыды туттунган кудумчулары-биле чараш болур. Сөөлгү үеде ындыг суурларның санынга Улуг-Хем районда Чаа Чаа-Хөл суур кирер. Шынап-ла ону ырактан көөрге, чараш-даа, улуг-даа апарган. Ылангыя суурнуң хүн ажар талазында туттунган ийи, үш каът бажыңнарны көөрге, кайы ырактан-на ылгалып турар. Оларның аразында 784 өөреникчиге школа, чуртталга бажыңнары болгаш тудуг организациялары бар.

Чаа Чаа-Хөл—келир үеде хоорай апаары чугаажок. Ону амгы салгалдың кижилери тудуп, тургузарлар. А бо хүннерде ону кылып турар улустар — хөй санныг тудугжулар. Оларның хөй кезии суурну улам шапкыны-биле тудуп, чурттакчыларга чаа бажыңнарны берип турар № 2 болгаш № 4 КМК-ларның ажылчыннары-дыр. Ниитизи-биле оларның ажыл-херээ багай эвес чорупп турар. Оларның дузазы-биле 200-200 инек-кирер кажааларлыг бода мал фермазының комплекизи, хөй санныг чуртталга бажыңнары, ортумак школа туттунуп, ажыглалда кирген. Ажыглалга киирген объектилерниң шынары багай эвес. Чурттакчылар оларже күзелдиг-биле көжүп кирип турарлар. Ноябрь айның эгезинге чедир тудугжулар 140 оруннуг уруглар садын, машина-трактор мастерскаязының болгаш гаражтың бүрүн ажыглалга киирерин хүлээнгеннер.

Чоокку чылдарда эрги Чаа-Хөлдүң болгаш ооң чоогунда Үрбүн, Кара-Тал суурларның орнунга далай суу турупптар. Ынчангаш ол суурларның чурттакчыларын Чаа Чаа-Хөлче көжүрерин ийи-үш чыл бурунгаар эгелей берген. Амгы үеде Үрбүн суурну бүрүн көжүрүп доосkan. Чаа Чаа-Хөлде 268 өг-бүле көжүп келген. Олар шупту чурттаар бажыңнар-биле хандыртынган. Кара-Тал суурда ам-даа 60 хире өреге бар. Оларның хөй кезии келир чылын Чаа Чаа-Хөлдүң чурттакчылары апаарлар. Ам кол айтырыг — эрги Чаа-Хөл суурнуң чурттакчыларын сайгарары болуп турар. Ында ам-даа 400 өг-бүле арткан.

Чаа черге көжүп кээп турарларны чурттаар оран-савазы-биле хандырарындан аңгыда, оларга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээри база чугула айтырыг. Бистиң Чаа Чаа-Хөлде ам магазиннер, эмнелге, клуб, библиотека доктаамал ажылдап, ол албан черлериниң ажылдакчылары чурттакчыларның негелделеринге дыңнангыр болуп турарлар.

Ындыг болза-даа чоннуң кол негелдезин хандырып шыдавайн турар бис. Ол болза, чурттакчыларны изиг суг-биле үзүктел чок хандырары-дыр. Бо айтырыгны амыдыралга боттандырар ужурлуг, Саяногорскиниң тудуг организациязынга хамааржыр № 4 КМК (участок начальниги А. П. Котельников) суг хоолайлары кылырын, ажыглалга киирерин июль 1-де күүседиптерин аазаан. А херек кырында ол хоозун аазашкын болган.

Т. ЧЕЧЕК-ООЛ.

Чаа-Хөл кодээ Совединиң күүском даргазының оралакчызы.

АЖЫГЛАЛДА КИРГЕН

СОСНОВЫЙ БОР. (Ленинград область.). Ленинградтың В. И. Ленин аттыг атомнуг электростанциязының тудуу доозулганы болгаш ооң 4 миллион киловатт төлевилел күчүзүн ажыглалга хуусаа бетинде киирген-биле холбаштыр тудугжуларның, эптекчилерниң, ажыглакчыларның, машина тудукчуларының, эртемденнерниң болгаш төлевилелчилерниң коллективинге, тудугнуң бүгү киржикчилеринге эш Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазы оларның аажок улуг өөрүшкүзүн болгаш чогаадыкчы сорук киришкинин хайныктырган.

Хөй кижи киржикчилиг митинг болган. Леонид Ильичтиң чедирген байырын чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан, ону СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партияның Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов номчуп дыңнаткан.

Ленинградтың атом күжү-биле ажылдаар электростанциязы — социалистиг экономиканың аажок улуг аргаларының болгаш артык күштерлииниң, Ада-чурттуң атом эртеминиң болгаш техниказының бедик деңнелдииниң ачызы, партияның планнарын херек кырынга боттандырып турарының чырыткылыгчак үлегер-чижээ-дир.

Станцияның ховар дээн дөрт реакторун кыска хуусаада тургускан болгаш чаңгыс комплексте идегелдиг ажылдап турар. Бо дээрге түс бүрүзүнде улам улуг күчүлүг энергоблоктарга совет атомнуг энергетиканы улам хөгжүдериниң калбак аргаларының ажыттынып турары-дыр. Дөрткү блоктуң дериглерин тургусканының болгаш эдиктиргениниң хуусаалары баштайгы блоктуунга деңнээрге ийи-үш катап кызырылган.

Тудуг чорупп турарының үезинде бээни 92 миллиард ажыг киловатт электроэнергияны, ооң иштинде беш хире миллиардты доктааттынган онаалдалардан ажыр ажылдадын үндүрген. Даштыкы станцияларынга деңнээрге ЛАЭС-ке капитал салыышкыннарның бот-деңнээзин бүдүп чартык — ийи катап, а электроэнергияның бот-үнезин — ийи катап чиигеткен. Оазалдан чок ажыглаарының, дериглелерин дистанциялыг башкарарының, долгандыр турар чүүлдерни камгалаарының бүгү айтырыгларын амгы үениң техниктиг деңнелинге шиитпирлээн. ССРЭ-ниң ядролуг энерго-күчүзүнүн дыка улуг кезээ болуп турар ЛАЭС-ке техниктиг чаа шиитпирлээшкиннерни шенеп көрген. Ол шиитпирлээшкиннер атом күжү-биле ажылдаар өске улуг станцияларны тударынга үндезин болур.

Эш Л. И. Брежневтиң чедирген байырынга харыы кылдыр СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге чаа-чаа чедингишкиннерни чедип алырын митингиге чуве чугаалап турган тудугнуң киржикчилери айыткан.

(СЭТА-ның корр.).

ПРЕЗИДИУМ ХУРАЛЫ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр Ставрополь крайның улус депутаттарының суур болгаш кодээ Советтериниң ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунун удуртуп турарының талазы-биле ажылын РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң сентябрь 29-та болган хуралынга чугаалашкан.

Партия органнарының удуртулгазы-биле чер-чер Советтери экономиктиг болгаш социал комплекстиг хөгжүлдени хандырар талазы-биле дыка улуг дуржулгалыг болу берген. Олар кол кичээнгейни үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын өстүрериңче, аъш-чем программазын боттандырарынче, чонну хандырарын экижидеринче угландырган.

Ставрополь крайның суур болгаш кодээ Советтериниң ажылын хүлээп алган доктаалынга Президиум эки деп көрген. Ынчанмыже бар чамдык четпестерни чайладырын оларга хүлээткен.

Партия съездизиниң негелделеринге дүүштүр хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдезин контрольдаар болгаш күүсекчи сагылга-чурумну быжыглаар талазы-биле Саратов областың улус депутаттарының Советтериниң ажылының дугайында айтырыгны база Президиум көрген. Контрольдуң хевирлерин болгаш аргаларын сайзыраңгайжыдарынче Советтер улуг кичээнгейни салып турар апарганын хуралга демдеглээн. Ынчалзажок ол ажыл съездиниң негелделеринге долу хемчээлге дүгжүп шыдавайн турар. Советтерниң органнакчы ажыл-чорудулгазының деңнелин улам бедидер, оларның контрольдаар хүлээлгезин улам идепкейлиг боттандырар, күүселдени контрольдаарының болгаш хынаарының тодаргай системазын тургузар хемчеглерни алырын дааскан.

Хуралга өске-даа айтырыгларны база чугаалашкан.

Хуралды РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов эрттирген.

(СЭТА).

Дүвүренчиг медээ

КАПУСТАНЫ КАЙНААР САДАРЫЛ?

Республиканың ногаа ажылдыг элээн каш совхозтары эрткен чылын огурецтиң, помидорнуң болгаш капустаның эки дүжүдүн өстүрүп алзадаа, ону белеткел, садыг организацияларының хүлээп ап шыдаваан-биле тонна-тонна ногаалар үрелип, черге кагдынганын билир болгай бис. Ооң иштинде Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң ногаажылары күрүнеге садканындан артыкталган 500 тонна капустазын кайнаар-даа садып, кымга-даа берип чадапкаш, ферма инектеринге чиртир ужурга таварышкан турган.

Бо чылын ындыг байдалды катаптавас дээш белеткел организацияларының республика хуралындан эгелээш, район, совхоз хемчээлинге чедир хөй-ле чугааны чоруткан. А херек кырында чүү кылдынганыл, кандыг хемчеглер алдынганыл? Бедик трибунадан чаңгыланган сөстер үндезин чок, хоозун чугаа болуп эрте берген, а холь-биле тудуп кылган чуве чок болган. «Барлыкта» ам бо хүннерде мырыңай 720 тонна капуста кайнаар-даа саттынмастап, каяа-даа сыңышпастап, эрткен чылдаазы-биле дөмейлежир деп барган.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизи 270 тонна капустаны садып алыр тургаш, чүгле 50 тонназын алган. Арткан 220 тонназын хүлээп, сөөртүп алыр бис дээш, кестиргеш, шөлде чыгдырып каан, үрелип болурунуң кырында чыдып берген. Ооң кырынга сыпта, кестинмээн 500 тонна хире капустаны катай санаарга, 720 тонна продукцияны хүлээп алырындан белеткел организациялары ойталап турар.

Республиканың удуртур органнары, бирги ээлчегде белеткел, садыг организацияларының удуртукчулары бо дүвүренчиг байдалды чайладыр, хөй чарыгдалдарны, улуг күштү үндүрүп тургаш өстүрген дүжүттүң чидирин болдурбас дээш кандыг хемчеглерни алырыл? «Барлык» совхозтуң ногаажылары ону четтикпейн манап турар.

Ш. КУУЛАР.

Партия болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга чаа өөредилге чылы бөгүн эгелээр

ЧАА НЕГЕЛДЕЛЕРГЕ ДҮҮШТҮР

Партияның ээлчеглиг съездизиниң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарын удуртулга болдургаш, «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзырааңгайжыдар дугайында» доктааалды СЭКП ТК хүлээп алган.

СЭКП Төп Комитеди «партия өөредилгезин сайзыраңгайжыдарын СЭКП-ниң удуртукчу ролюн улам ыңай бедидериниң, партияның организацияларының дайынчы арга-шинээзиниң өзүлдезинин, совет улустуң чаңгыс эвии быжыглаарының, партияны долгандыр чоннуң сырый каттыжылгыкынының аргежок чугула чүүлү кылдыр көрүп турар. Ынчангаш чаа өөредилге чылында марксчи-ленинчи теорияның үндезин кол кезектерин, К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң чогаалдарын, партияның маадырлыг төөгүзүн, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң документилерин, эш Л. И. Брежневтиң болгаш партияның өске-даа удуртукчуларының ажылдарын коммунистер, ажылчы чоннар ханызы-биле өөрениринче кол кичээнгейни салган.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партийжи өөредилгени улам сайзыраңгайжыдар дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалының негелделерин удуртулга болдурбушаан, Бай-Тайга районнуң партия организациязы партия, комсомол тырдышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң школаларын эде четчелеп, организастаар талазы-биле тодаргай ажылдарны кылып чоруткан. 1981-82 өөредилге чылында школаларның четчелээшкинин чорударының мурнунда СЭКП Төп Комитединиң партийжи өөредилге дугайында доктаалын партокомнарның болгаш партия эге организацияларының секретарьларынга, ажыл-агый, бүдүрүлге, албан организация черлериниң удуртукчуларынга партия райкому таныштырган. Партийжи өөредилгениң чаа структуразынга дүүштүр школаларны тургузарда партия организацияларының секретарьларының болгаш хоочун пропагандистерниң арга-сүмелерин алгылаан.

Чаа өөредилге чылында партия өөредилгезиниң 31 школазы, 3 теоретиктиг семинар, партия-ажыл-агый активиниң, идеология активиниң мийн школазы ажыттынар. Ында шупту 847 дыңнакчылар, ооң иштинде 646 коммунист өөренип кирер. Комсомол тырдышкынының 27 школазынга 714 комсомолчулар болгаш аныяктар өөренир. Экономиктиг өөредилгениң 34 школазы бар. Аңаа шупту 822 дыңнакчылар хаара туттунар.

Коммунистерниң 92,8 хуузу партия өөредилгезинде хаара туттунган. А 7,2 хуузу экономиктиг өөредилгеге өөренир. Аныяк коммунистерниң школазында 61 дыңнакчы бүрүткеттинген.

Партия райкому, партия организациялары чаа өөредилге чылында пропагандистерни чогумчалыг шилип, таарыштыр тургузарынче онза кичээнгейни салган. Бүгү-ле өөредилгениң системаларынга 96 пропагандистер ажылдаар. Партийжи өөредилгениң пропагандистеринде чүгле коммунистерни шилип алган. Оларның 83,3 хуузу дээди эртемниг. Пропагандистерниң хөй кезии дуржулгалыг, пропагандист мергежилге сонуургалдыг кижилер. Оларның аразында партия, совет ажылдакчылары, удуртукчулар болгаш улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының тускай эртемниглери бар. Партия райкому пропагандистерниң өөредиринче, оларны районнуң ажыл-амыдыралының хүн бүрүдеги медээлери-биле хандырарынче кичээнгейни салган. Өөредилге чылының эгелээриниң мурнунда пропагандистерниң бир хүннүг өөредилгезин болгаш пропагандист хүнүн эрттирген. Дыка хөй кижи боттарының башкылаар курстарының аайы-биле ийи неделя программалыг курстарга СЭКП обкомунуң Политиктиг тырдышкын бажыңынга өөренип эртер.

«Пропагандист — беш чылга» деп конкурс-чарышты пропагандистерниң аразында чарлаан. Ооң түңнелин чылда бир удаа үндүрер. Ол ышкаш партия организациязы, ажыл-агый, бүдүрүлге, школа, албан организация черлериниң удуртукчулары пропагандист кадрларның чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче, оларны хөй даалгалар-биле чүдүре бээр чорукларны болдурбазынче кичээнгейни салган.

Чаа өөредилге чылынга белеткелди «Мурнакчы», «Бай-Тал» совхозтарының партокомнары, райпо, эмнелге, Тээли ортумак школазының болгаш өске-даа партия организациялары организастыг чоруткан.

«Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партийжи өөредилгени улам сайзыраңгайжыдар дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын партия райкомунуң бюрозунга чугаалажып тура, эрткен өөредилге чылында турган четпестерни бот-шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп, ону адыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган доктаалды хүлээп алган. СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң харысалгалыг ажылдакчылары баш бурунгаар тургустунган график ёзугаар баштайгы кичээлдерге олуржур. «Партияның күжү — чон биле чаңгыс эвиинде. Чоннуң күжү — партия-биле чаңгыс эвиинде, ооң удуртулгазында» деп темага баштайгы кичээлдерни эрттиреринге дузалажыр, ажыктыг арга-сүмелерни бээрлер.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгелерни организастыг, бедик идей-политиктиг деңнелге чорудары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдап турар районнуң ажылчы чоннарының күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнге бүгү талалыг дузаны чедирер.

Б. БАРБА,
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХОЛБААР

Өөредилге чылы эгелээриниң бүдүүзүнде Улуг-Хем районнуң пропагандистериниң хүнү Шагаан-Арыгта болуп эрткен. Эрткен өөредилге чылының түңнелдери болгаш СЭКП ТК-ның партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында доктаалын күүседир талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны аңаа чугаалажып көрген.

СЭКП райкому болгаш партия эге организациялары партия тырдышкынын, ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидеринче доктаамал кичээнгейни салып, ол дугайында айтырыгларны бюроларга, партия хуралдарынга дыңнап келген. Өөредилгениң бүгү хевирлеринге СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, марксизм-ленинизм үндезиннерин, коммунистиг тургузуушкуннуң теориязының болгаш практиказының айтырыгларын, эш Л. И. Брежневтиң болгаш партия база чазактың өске-даа удуртукчуларының ажылдарын өөренген.

Жданов аттыг, «Ак-Туруг» совхозтарда партокомнар, № 586 мехколоннада, район эмнелгезинде болгаш өске-даа черлерде партия организациялары политиктиг база экономиктиг өөредилгени организастаар талазы-биле эки дуржулганы чедип алган. Жданов аттыг совхозта политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң 16 школазы бар. Оларда өөредилгениң байдалын, пропагандистерниң ажылын партокомга, партия хуралдарынга дыңнап турар. Ф. А. Хопчук-Кара, С. С. Сымчаан болгаш өске-даа пропагандистер хууда чогаадыкчы пландарлыг ажылдап, кичээлдер эрттирериниң хевирлерин, арга-методун сайзыраңгайжыдып, теорияны ажыл-агый айтырыглары-биле холбаштырып келген. Ынчангаш дыңнакчыларының билии бедик.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге дыңнакчыларының күш-ажылчы идепкейин база мергежилин бедидеринге дузалап турар. Районнуң 592 малчыны, 87 механизатору боттарының мергежилин бедиткен.

Районда 184 пропагандист ажылдап турар. Оларның билиг, мергежилин бедидеринче партия райкому кичээнгейни салып турар. Районга 4 семинар эрткен, 45 пропагандист Кызылга өөренип чораан.

СЭКП райкомунуң чанында теоретиктиг семинарда бүдүрүлгелерниң, организацияларның, совхозтарның удуртукчулары, кол специалистерни чүс ажыг кижи хаара тудтунган, ажыл-агый айтырыгларын чедиишкиниг шиитпирлээринге ол биче эвес рольдуг болган.

Партия болгаш экономиктиг өөредилгениң ажылында четпестер эрткен чылын тургулаан. Чамдык партия организациялары өөредилгени кошкак удуртуп, партокомнарга, партбюроларга, партия хуралдарынга өөредилге дугайында айтырыгларны ховар чугаалажып келген. Ооң уламындан кичээлдерниң идей-теоретиктиг деңнели чавыс эртер тавырылгалар тургулаан. Оларга «Күш-ажылдың хостуу», «Найырал» совхозтарда партокомнар, «Красноярскгостудуг» трестиң 2 болгаш 3 дугаарларлыг мехколонналарында, автотранспорт бүдүрүлгезинде партия эге организациялары хамааржыр.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» партия ТК-ның доктаалын амыдыралга боттандырар дээш СЭКП Улуг-Хем райкому, партия эге организациялары тодаргай хемчеглерни ап чоруткан. Партком, партия эге организацияларының секретарьларының семинарын партия райкому эрттирген. СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр чаа өөредилге чылында партия, комсомол тырдышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң канчаар организастаарының айтырыгларын аңаа чугаалашкан. Өөредилгениң бүгү хевирлеринге пропагандистерниң, дыңнакчыларның четчелээшкинин партия өөредилгезиниң чаа структуразын ёзугаар чоруткан.

Эрткен өөредилге чылында дээди эртемниг коммунист пропагандистерниң саны эвээш дээш районнуң партия организациязы шүгүмчүлеп турган, чаа өөредилге чылында четчелээшкинин чорудуп тура, ону эдип алырынче кичээнгейни угландырган.

СЭКП ТК-ның партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында доктаалын партия организациялары чугаалажып тура, эрткен чылдың өөредилгезиниң түңнелин үндүрүп, ында четпестерни эдип алырының тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган, ону амыдыралга боттандырар.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи, партия организациялары «Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвиинде. Чоннуң күжү — партия-биле чаңгыс эвиинде, ооң удуртулгазында» деп теманы өөрениринң сүмелерин пропагандистерге берген.

Районнуң партия организациялары партия, комсомол тырдышкынында, экономиктиг өөредилгеде эрткен чылгы четпестерни катаптавас, ону үениң негелдезинге дүүштүр организастаар, политиктиг, экономиктиг өөредилгени ажыл-иш, амыдырал-биле холбаар хемчеглерни алырлар.

Т. ХЕРТЕК.

«Тыва кобальт» комбинаттың кадрлар килдизиниң эргелекчизи, коммунист В. Т. Грицкова дуржулгалыг пропагандистерниң бирээзи. Валентина Тимофеевна бо харысалгалыг болгаш хүндүлүг партийжи даалганы 17 чыл ажыр күүседип, дыңнакчыларга быжыг билиглерни бээр дээш кызымак ажылдап келген. Ооң теоретиктиг белеткели шыырак, ону улам бедидеринче доктаамал кичээнгейни салып чоруур. Ынчангаш кичээлдерни бедик идей-теоретиктиг деңнелге эрттирип турар.

Дуржулгалыг, эки ажылдыг пропагандист Валентина Тимофеевна Грицковага чоокта чаа Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывыскан.

ЧУРУКТА: пропагандист В. Т. Грицкова.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

КОМСОМОЛ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Партияның XXVI съездизиниң салган сорулгаларынга, СЭКП Төп Комитединиң документилеринге болгаш эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарынга дүүштүр ажылдап турар аныяктарның марксчи-ленинчи өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында доктаалды ВЛКСМ Төп Комитеди хүлээп алган. Ында комсомолдуң политөөредилгезиниң дээштинин бедидеринче болгаш ооң шынарын экижидеринче кичээнгейни салган.

ВЛКСМ Барыын-Хемчик райкому болгаш комсомол эге организациялары үстүнде адаан доктаалды амыдыралга боттандырары-биле хуралдарга чугаалашкаш, политөөредилгени экижидеринче угланган хемчеглерни хүлээп алган болгаш эрткен өөредилге чылының түңнелин хандыр анализтеп көрген.

Эрткен өөредилге чылында 24 бөлгүмге болгаш семинарга ийи муң ажыг аныяктар өөренип турган. Политиктиг өөредилгениң айтырыгларын ВЛКСМ райкомунуң бюроларынга, комсомол эге организацияларының хуралдарынга чугаалажып, чедиишкиннерни демдеглеп, четпестерни эдериниң тодаргай хемчеглерин ап келген.

Аныяктарның марксчи-ленинчи өөредилгезин экижидери пропагандист кадрлардан улуу-биле хамааржыр. Ынчангаш оларны шилип алырынче, өөредиринче, кижизидеринче кичээнгейни салган. 24 кол пропагандистиң чээрби ийизи партия кежигүнү, он тогу дээди эртемниг. Пропагандистер Н. Делег-оол, С. Доңгак, С. Ооржак, Н. Глазкова эки ажылдааннар.

Чаа өөредилге чылынга дыңнакчыларның болгаш пропагандистерниң четчелээшкинин комсомол организациялары чаа негелделерге дүүштүр чоруткан. Пропагандистерге баштайгы кичээлди эрттирериниң арга-сүмелерин, дузазын чедирген.

А. СОДУНАМ.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

КҮШТЕРНИ КҮҮСЕЛДЕЖЕ МӨӨҢНЭЭР

№ 48 тудуг эргелели пайысылаа Кызылда хоочун тудуг организацияларының бирээзи. Хоорайның тудуг-суурун хөгжүдеринге ооң киирип турар үлүү эвээш эвес, ажылчыннарның күш-ажылын организастаар талазы-биле дуржулгазы база улуг. Тудугжулар бо чылдың сес айларында № 15 чурттаалга бажыңының, ийи ажылдаар черлиг садыгның, универсамның, 280 уруглар турар садиктиң, санэпидстанцияның, № 1 чурттаалга бажыңының, бир школаның (эштир бассейнин санаваска) болгаш өске-даа объектилерниң шеверлел ажылдарын кылып, ажыглаалга киирген.

Ол эргелелде партия эге организациязының отчет-соңгулдалыг хуралынга коммунистер кылдынган чүүлдерни болур-чогууру-биле демдеглевишаан, кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгаарғы сорулгаларже угландырган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чамдык эки чүүлдери бар-даа болза, ажыл-херекте четпестер хөй. Сес айларның тудуг монтаж ажылдарының планын эргелел 82,9 хуу күүсеткен. Ол үениң дургузунда бригадаларның ажылдап келгени деңдески эвес.

Чижээ, бирги кварталда бо эргелел бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен турган, шаңнал-макталды хөй-хөй кижилерге, коллективтерге тывыскан. Ооң соонда ажылдың темпизи кошкай берген. Планныг онаалдаларның күүсеттинмейн турарының чылдагаанын парторганизацияның отчёт-соңгулдалыг хуралынга анализтеп чугаалашкан.

Тудуг ажылында нарын байдалдар эвээш эвес, ажылчыннарның боттарындан хамааржыпас чамдык чүүлдер база бар. Оларның бирээзи, кол чугулазы болза херээжиг организациялар шеверлекчилерни ажыл, тудуг материалдары-биле чедир хандырбайн турарында, күш-ажылчы курлавырларны аңгы-аңгы объектилерже бидарадып каапканында. Бо чорук план күүселдезинге шаптыктыг болбайн канчаар.

Ынчалза-даа бригада, звено бүрүзүнде ажыглаттынмайн турар иштики курлавырлар, аргалар хөй дээрзин хуралдың киржикчилери коммунистер чугулалап демдеглээн. Бирээде, ажыл шагын чамдык бригадалар, тудугжулар долуузу-биле ажыглавайн турар. Дүштекчи чапсарга чээрби-ле минута четпейн турда ажылды ара каапкаш, электеп чоруй баар таварылгалар бар. Ажыл хүнү төнмээнде чамдык кижилер эрте чаңгылаар чижектер эвээш эвес. Ажыл хүнүн долузу-биле ажыглавайн баарының фактыларын коммунистер чөптүг-биле буруу шапкан.

Чижек кылдыр алырга, Аракчааның бригадазы кежээкиниң беш шак четпээнде вагончигинге таалы ойнааш турупп бээрин тудуг эргелелиниң начальниги А. Алехин шүгүмчүлээн.

Администрацияның чөпшээрели-биле база өске-даа чылдагааннар-биле ажыл үзер чоруктар кызырылбаан. Чамдык харысалга чок ийи-чаңгыс кижилер ажылын уттуп, арагага хаңдыгып, ээриктер сергедир черниң «ачы-дузазынга» каш-даа катап таварышкан. Ниитизи-биле ол эргелелден сес айлар дургузунда 40 кижи ээриктер сергедир черге хоңгулаан. Дыка хөй кижи-хүннери халаска барган.

Тудуг эргелелиниң бригадаларынга 329 ажылчын турар ужурлуг. Херек кырында тудугже үнүп турар кижилерниң саны 200. Ынчангаш ажылчын күжүнүң чедишпези база илдең. Ажылдан үнер-кирер чорукту эвээжедириниң, ажылчын кижи бүрүзүн коллективке быжыглаарының чугулазын коммунистер Е. Бизнева, Е. Сарыглар олар саналдарынга онзалап демдеглээн.

Беш-алды кижи составтыг бригада-биле бир подъездини канчап кылып күш чедерил. Немей ажылчыннар хүлээп алырын күш-ажылчы коллективтер чугулалап көөр ужурлуг. Училище дооскан аныяктарга, райондан келген оолдар, кыстарга коммунистер, хоочун ажылчыннар улуг дузаны чедирбесе, оларны дагдынып албаска күш-ажылдың курлавыры өспес дээрзин коммунистер чөптүг-биле шүгүмчүлээн.

Бүдүрүлгеге-даа, идей-политиктиг кижизидилге ажылынга-даа коммунистерниң авангардчы ролюн көдүреринге хамааржыр айтырыглар отчёт-соңгулдалыг хуралга чугула черни ээлээн. Илеткелчи партбюро секретары И. В. Сермакин болгаш санал берген коммунистер аныяк коммунист, бригадир В. Борбак-оолдуң бригада кежигүннери-биле ажылдап турарының үлегер-чижээн демдеглээннер. Ооң бригадазының чедиишкиниңң чажыды чүдел? Ажыл шагы үзер, салдынчак тудугжуларны коллектив аңаа кирүп эртвейн турар. Чүгле бригадир эвес, а бүгү кежигүннер кижи бүрүзүнге бедик негелделиг. Аныяк коммунистиң авангардчы ролю арткан-нарынга улуг салдарлыг. Ооң уламындан чаңгызы — хөйү, хөйү — чаңгызы дээш деп принцип херек кырында тургустунган.

Партбюро, ооң кежигүннери күш-ажылчы коллективтерге партийжи-организастыг ажылды элээн күштелдирген. Бригадаларда аныяк коммунистерниң саны өзүп орар. Отчёттуг үениң дургузунда СЭКП кежигүнүнге 8, СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга 7 ажылчынны хүлээп алган. Аныяк коммунистерниң күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи бот-идепкейин бедидип, партийжи даалгаларның күүселдезиниң контролюн кичээнгейге ап келген.

Эргелелде партия организациязының хуралдары өйшаанда эртип, хүнүн чугула айтырыгларын чугаалажып турган. Ынчалза-даа чамдык коммунистерниң аңаа идепкейи чавыс боор келгенин отчёт-соңгулдалыг хуралга демдеглээн. Хуралдан озалдаар, ону үзер чоруктарга удур хемчеглерни партбюро секретары албайн келген.

Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидип болурунуң аргалары партия эге организациязында бар. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң системазын канчаар-даа организастап болур. Б. Алехин, А. Мамаш, Н. Анишенко, Г. Ярлыкова дээш өске-даа шыырак билиглиг, дуржулгалыг пропагандистер бар. Бригадаларда агитатор, политинформатор хүлээлгени күүседип шыдаар, кескү агитация болгаш хана солуну үндүрүп билир активтиң саны өзүп орар. Ылаңгыя бир дугаар участокта, Е. Бизневаның, В. Борбак-оолдуң бригадаларында байдал эки.

Кижилер-биле партийжи ажылдың база бир чугула кезээн чугаалажып көөрү база чугула. Парторганизация, партбөлүктер ажылчыннарның чурттап турар черинин аайы-биле ажылды шоолуг кичээнгейге албайн турар. Элээн үе дургузунда ажылдапкан, өг-бүлелиг, ийи-үш ажы-төлдүг апарган ажылчыннарның бир элээн хөйүн чаагайжыды туттунган бажыңнарже көжүрген. Ол кончуг эки-дир. Ындыг-даа болза бажың ээлчээн манап турар кижи ам-даа хөй. Оларның хөй кезии общежитиелерде өрээлдер алгылаан.

Общежитиеде тудугжуларга таарымчалыг байдалдар тургузар талазы-биле ажылды эргелелде партия эге организациязы чогуур контрольга албаан. Чижээ, Чехов кудумчузунда общежитиениң чамдык өрээлдериниң соңгалары соок, батареялары чылыг бербес. Барып-барып тудугжуларның чурттаар черн ындыг боорга канчап таар-жыр боор. Оларның күжүн организастап тургаш, өрээл бүрүзүн кыска үе иштинде таарымчалыг кылып ап болурунуң аргалары бар.

Бо хүннерде № 48 тудуг эргелелиниң партия организациязының коммунистериниң, бүгү ажыл-ишчилериниң мурнунда ажыл-херектер улуг. Эргелелдиң ажыл-ишчилери бо чылын аэропорттуң общежитиезин, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бажыңын, даараныглга фабриказын болгаш өске-даа объектилерни ажыглаалга киирерлер. «Чаа беш чыл тудугжуларга шыңгыы шылгалда болур» деп СЭКП ТК-ның XXVI съездизинге онзалап демдеглээн. Сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш бүгү күштү мөөңнээрин, партийжи-организастыг, политиктиг, идей-кижизидилгелиг ажылды улам күштелдирериниң эргежок чугулазын отчёт-соңгулдалыг хуралга коммунистер чугулалап демдеглээн.

А. ОКСУР,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

МАКТААР

Доржу Даваадырович Даваны бистиң районда танывас кижи чок. Барык бүгү чурттаалгазының иштинде улус өөредилге шугумунга ажылдап келген кижи. Кызылга каттышкан школага башкы салбырын доосааш-ла, школага ажылдап чораан. Школага, районга ажылдап чорааш каяа-даа мактадып келген. Ол ам Самагалдай ортумак школазының ажыл-агый эргелекчизинде ажылдап турар. Бо школаны чаа өөредилге чылынга белеткээринге ол төлептиг үлүүн кииргенин демдеглевес арга чок.

Өг-бүлезинде уругларын база төлептии-биле кижизидип чоруур аданы кым-даа мактаар. Уругларының аваазы аарыгга таварышкаш, чок болгандан бээр хөй чыл эрткен. Бо аразында ол ниитиниң ажыл-херектери-биле чергелештир, ажы-төлүн төлептии-биле кижизидип чоруур.

Ө. ЧИНМИТ.
Тес-Хем район.

ҮЕЗИ КЕЛГЕН

Кызыл районнуң Баян-Кол суурга ийи чыл бурунгаар Назарово ГЭС-тиң бедик вольтулуг электри шугумун киирген. Ол баштайгы чылында эки ажылдап турган.

А бо чылдың эгезинден бээр орта чырывас, үргүлчү өжүп каар апарган. Чамдыкта бир неделя дургузунда чырывайн баар. Ооң чүге бир хын ыяр, азы бээрин совхозтуң кол электриги А. Опук-оол безин орта билбес болуп турар.

Электри энергиязы совхоз бүдүрүлгезинге, чурттакчыларның хууда амыдыралынга аажок ажыктыг. Ылаңгыя совхоз төвүнде дарганнаар чер, чондурар станок, пилорама, чазанылга чери, чунар-бажың болгаш одалга черлери, кудуктар электри күжү-биле ажылдаар болгай. Ол ышкаш үреличел чем аймаан шыгжап алыр соодукчулар өг-бүле бүрүзүнде бар-даа болза, электри тогу чокта дөмей-ле ажыглаттынмайн баар-дыр. Ынчангаш эът, үс, сүт садып алганда, чурттакчылар ону хары угда чарыгдаар ужурга таваржып турарлар.

Кышкы одалга сезону эгелээри мырыңай думчукта тулуп келген. Ынчан кааг бо-биле чылыдар одалгалыг черлерге база-ла электри энергиязы ажыглаар апаар. Бир эвес электри чырыы кыжын база амгызы дег дуне-хүндүс өшкеш туруп бээр болза, бүгү одалга системазы үрелир болгаш контора, клуб, школа, интернат, гараж, МТМ болгаш өске-даа бүдүрүлге черлери ажылдавайн баары чугаажок. Ындыг болганда совхозтуң дирекциязы, көдээ Советтиң күүскому бо айтырыгны амдыгаапштан чугулага көрүп, боттуг хемчеглерни алыр үези чедип келген деп бодаар мен.

С. ДУВАА.

Советтер амыдыралы

ОТЧЁТТУГ СЕССИЯЛАР

Республикада улус депутаттарының район Советтериниң отчёттуг сессиялары эртип турар. Депутаттар аңаа чыл эгезинден тура райкүүскомнарның кылып чоруткан ажылдарын түңнеп чугаалажывышаан, моон соңгаарғы чорудар организас-массалыг ажылдарны тодарадып турар.

Улус депутаттарының Таңды район Совединиң сессиязынга күүскомнуң отчёдунга кол кичээнгейни Советтиң девискээринде бүдүрүлгелерниң ажылының дугайында айтырыгже угландырган. Хову-Аксыда хлеб заводунуң, Таңды райпозунуң, Балгазынның мал ажыл-агыйының, «Тыва кобальт» комбинаттың коллективтери он бирги беш чылды бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг эгелээн болгаш социалистиг хүлээлгелериниң, планныг онаалдаларының күүселдезин бо чылдың эрткен айларында доктаамал чедип ап келген. Районнуң бүдүрүлгелери нитти продукция бүдүреринң планын 100,1, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин 100 хуу күүсеткен. Ооң-биле кады көдээ Советтерниң ажыл-чорудулгазынга илеткелчи база доктааган. Дүрген көдээ, Хову-Аксы суур Советтериниң эки ажылын сессияга демдеглээн.

Көдээ ишчилериниң мурнунда бөгүнгү кол сорулга — дүжүт ажаалдазын кыска хуусаада, организастыг чорудуп, ниитиниң малының кыштаглаашкынынга белеткелди хымамчалыг чорудары. Үстүнде чугула айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээринге депутаттарның киржилгези улуг дээрзин сессия демдеглээн, ол талазы-биле ап чоруттунар хемчеглерни аңаа тодараткан.

Улус депутаттарының Бии-Хем район Совединиң сессиязынга күүскомнуң отчёт илеткелин райкүүском даргазы М. К. Дамчай кылган. Район Совединиң күүскомунуң организас-массалыг ажылының арга-дуржулгазының талазы-биле чугула айтырыгны депутаттар чугаалашкан. Күүскомнуң организас-массалыг ажылының арга-дуржулгазының сөөлгү чылдарда көскүзү-биле экижээни аңаа демдеглеттинген.

Район күрүнеге дүк садарының тос айларда планныг онаалдазын 107, сүттүүн — 102,3 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, ниитиниң малының баш санының чидирии дыка кызырылган. Үстүнде бүдүрүлгечи көргүзүглерни чедип алырынга районнуң чер-чер Советтериниң депутаттарының киирген үлүг-хуузу эвээш эвес дээрзин сессияга демдеглээн. Күрүне пландарын, социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиниг боттандырарынче ажылчы чоннуң күжүн мобилизастаар талазы-биле арга-дуржулга Хадын, Аржаан көдээ Советтеринде мөөңнеттинген.

Районнуң чер-чер Советтеринде ажылынга, хөй-нитти ажылынга үлегерлиг, чоннуң бүзүрел, идегелин чедип алган депутаттар эвээш эвес. Район Совединиң депутады «Кызыл тараачын» совхозтуң малчыны О. Г. Кечил-оол, Аржаан көдээ Совединиң депутады «Өөк» совхозтуң чолаачызы В. П. Селезнев болгаш оон-даа өскелер оларга хамааржыр.

* * *

Барыын-Хемчик район Совединиң сессиязынга көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүдүрүкчүлүүн бедидериниң айтырыын колдады чугаалашкан. Ниитиниң малынга мал чеминиң белеткелинге районнуң чер-чер Советтериниң депутаттары, доктаамал комиссиялар, депутаттар бөлүктери идепкейлиг киржип турар. Демниг ажылдың түңнелинде районнуң ажыл-агыйларында мал чеминиң белеткели багай эвес.

Чер-чер Советтери районнуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинче улуг кичээнгейни угландырган. Шекпээр, Аксы-Барлык көдээ Советтеринде хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдезиниң талазы-биле контроль эки дээрзин сессияга демдеглээн.

Районнуң чер-чер Советтериниң депутаттары Советтерниң организас-массалыг ажылын экижидип, ону бедик деңнелге тургузарын чугула сорулга кылдыр санаан.

КОЗУР ДАЖЫН АШТАП АЛЗА...

Ынчан чанар дээш аэропортка эрте келдим. Кызыл хоорайның кырында ак-көк дээр хииндиинде агарар-даа, карарар-даа булут чок. Мягалыг аяс хүн! Ам-на ужуп чанар-дыр мен деп амырап бажып тур мен. Ындыг эки хүн ынай-бээр, ырак-чоок чер чоруур дээн кижилер маналга залын дола берген — омак-хөглүг-даа ышкаш сагындырар болду. Оларның аразында чаш уруглар туткан иелер, назылай берген кырганнар, аныяктар эндерик.

Ой сүлде! Шак эртип-ле тур. Совхозувус төвү чедер самолеттуң ужуп үнер шагы эрте берди. Дүвүреп эгеледим. Ынаар баар чаңгыс чер чурттугларымны дилеп, кезек маңнадым. Олар база мен дег, манавышаан орлар.

Хүн чүгүрүүнге кирер деп барганда, зеступмейн баргаш, чарлакчы херээжендан айтырдым. Совхоз төвүнде самолет хонар шөл даштыг болганындан самолеттарның аңаа хонары берге болуп турарын ол тайылбырлааш, бөгүн Өвүрнүң «Торгалыг» совхозче самолет ушпас деп бо ыйназ! Ол дээрге, чаңгыс чижек эвес чүве.

Дыл агарган. Чүве-даа ыттавайн келек бодалып тур мен. Башка кирбес-ле чүве чок. Шынап-ла, ындыг чер болбас ийикпе. Мөөн шагы дег, корунчуу кончуг аан. Даштарлыг болгаш ындыг.

Пассажирлерде чаңгыс негелде бар. Ук шөлдүң дажын аштааш, самолет хонуурарынга таарымчалыг байдалды тургузар. Бо ажылды дарый эгелээрин көдээ Советтиң күүскомундан (даргазы Т. Сандан) торгалыгжылар негеп тур.

В. ДҮВЕКЕЙ.

ГКП-НИҢ БАШТААР ЧЕРИНИҢ ПЛЕНУМУ

БОНН. (СЭТА). Герман компартияның Баштаар черинин пленуму Дюссельдорфка болган. ГПК-ның Баштаар черинин президиумунуң болгаш секретариадының өмүнээзинден партияның Баштаар черинин президиумунуң кежигүнү Карл Гейнц Шредер аңаа илеткел кылган деп дыңнаткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-ге баарынга холбаштыр илеткелчи ол аян-чорук онза улуг ужур-дузалыг болуп, тайбыңның болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавыраардырарының эрге-ажыктарынга бараан болур, ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразынга харылзааларының хөгжүлдезинге чаа идиг-ни бээр деп, онзалап демдеглээн.

Тайбынны хандырарынга, дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырарынга бодунуң салыышкынын киирерин Совет Эвилелиниң белеткени К. Г. Шредер онзалап айыткан. КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң чугаазы ол дугайын бүзүрелдиг херечилеп турар. Бистиң хүннеривистиң өйү келген чугула айтырыгларын Совет Эвилелиниң боттуг ёзу-биле көөр чорууң ол чугаа бадыткаан. Ында кирген саналдар бистиң чонувустуң национал эрге-ажыктарынга база бүрүн дүгжүп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чорудуп турары тайбыңның боттуг болгаш чайгылыш чок политиказының, ол ышкаш янзы-бүрү чурттарның тайбын талалакчыларының күжениишкиннериниң ачызында стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар талазы-биле совет-америк чугаалажыышкыннар ноябрь 30-де Женевага дагын эгелээр болган. Ынчалза-даа ол чүгле баштайгы базым-дыр. Ол чугаалажыышкыннар практиктиг хемчеглерни чедип алыр сорулга-биле чорудуунган турары эргежок чугула. Совет Эвилели харын ону күзеп турар.

Вашингтон амдызында чугаалажыышкыннар-биле чепшээрежип туруп-даа, боо-чепсекти эндере бүдүрериниң уламчылавышаан болгаш ГФР-ни ядролуг ракеталар адып үндүрер шөл-чүгеш болдурар дээр бодунуң планын амыдыралга боттандырар бодалдыг.

Ортумак ыраккылдың америк ракеталарын ГФР-те тургузарының белеткелин совет-америк чугаалажыышкыннар үезинде чорутпас деп медеглээрин ГФР-ниң чазаандан база дагын негеп турар бис деп, илеткелчи медеглээн. Бир эвес ГФР-ниң чазаа НАТО-нуң болгаш Пентагоннуң айыылдыг планнарын бодунуң деткип турар чорууңдан ойталаар болза, чугаалажыышкыннарның чедиишкиниг болурунга дыка улуг салыышкынын киирип болур ийик кылдыр санап турар бис деп ол чугаалаан.

ШЫҢГЫЫ САГЫШСЫРАЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Шериг күчүзүнүң талазы-биле Совет Эвилелинден артык күштүг болурун чедип алырынче угланган Р. Рейганның администрациязының милитаристиг политиказынга холбаштыр шыңгыы дүвүрээшкинин депшилгелиг америк хөй-ниити илергейлеп турар. АКШ-тың чазааның ындыг политиказы чүгле чурттуң национал эрге-ажыктарынга черүшкек эвес, харын-даа тайбың херээнге кедергей айыылдыг уржуктарлыг болуп турар деп америк профэвилелдериниң «Лейбор тудей» солуну бижээн. АКШ-тың администрациязы болгаш конгрези чепсегленииишкиннерни дүжүрер талазы-биле тодаргай чугаалажыышкыннарны Совет Эвилели-биле кылыр деп бодап турар бе, азы боо-чепсекти эндере бүдүрерин үргүлчүлээр планныг бе? дээрзин американнар билип алырын күзеп турар деп солун айыткан.

Америк администрациязының стратегиязын ап көөрге, ядролуг чепсектиң кедергей хөй курлавырын тургузарын, аңаа немештир ындыг чепсектиг чаа системаларын бүдүрерин, Совет Эвилелинден артык шериг күчүзүн чедип алырын чазак планнавышаан, а оон соонда ССРЭ-биле чугаалажыышкыннарны чорудар бодап турар-дыр. Ындыг политиказын Рейган «күш дугээриниң туружундан садыглажылга» деп адап турарын солун демдеглээн.

Кандыг-даа чепсектиң талазы-биле АКШ артык күштүг болуп шыдавас дээрзин билип алыр үе келген деп, «Лейбор тудей» бижээн. Американың Каттышкан Штаттары нейтроннут бомбаны бүдүрүп, «МХ» ракеталарны азы «В-1» дээр бомбалакчы чаа самолеттарны кылбышаан, харыы хемчеглерни алыр кылдыр ССРЭ-ни харын албадаар апаар. Тайбың — ол дээрге, шериг күчүзүнүң талазы-биле шенежип, чаржыр чер эвес дээрзин АКШ-тың администрациязы уттуп турар ышкаш-тыр. Аңаа чаржыр черге — бирээзи мурнап, а өскези соңнап келир болгай. Ынчаарга чепсегленииишкиннерни эндере бүдүрери — чүгле чаңгыс түңнелге чедирер, тодаргайлаарга: ядролуг халапка, бүгү кижи төрелгетенниң өлүрүнге, узуткаттынарынга чедирер апаар ийик.

МАДРИДКЕ МИТИНГ

МАДРИД. (СЭТА-ның корр.). Испанияның Коммунистиг партиязының чаңчыл болган байырлалы Мадридтиң Каса-дель-Кампо парыгынга чүс муң кижи киржикчилиг митинг-биле доозулган. Испанияны НАТО-га киирбес! — деп лозуң-биле ол байырлал бо чылын болуп эрткен.

Испан улустуң күзел-соруунга черүштүр чурту Соңгу Атлантиканың дайынзырак, шериг-политиктиг эвилелинге киирерин оралдашкан чазакты Испанияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Сантьяго Каррильо митингиге чугаазынга шыңгыы шүгүмчүлээн. НАТО-га Испанияны киирерин кыска хуусаада болдурарын оралдашкан чазактың политиказы Испанияның национал эрге-ажыктарынга бичии-даа дүүшпейн турарын ол демдеглээн.

НАТО-га чурттун кирериниң азы кирбезиниң дугайында чонуң нийти-национал санал-оналын алырындан ойталаан Леопольдо Кальво Сотелонуң чазааның өвүүзүнүг ходелиишкиннерин оратор бүрүү шапкан. Чурттуң эң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарын чугаалаар эргени Испанияның конституциязы ажылчы чоннарга тывыскан. Ындыг турбуже, амгы чагырыкчы бөлүктер испаннарның конституциялыг эргезин каржызы-биле үреп турар.

НАТО-га Испанияның кирериниң дугайында айтырыг амдаа шиитпирлеттинмээн. Чуртту дайынзырак НАТО-га киирбес хээш демиселди чүгле парламентиге чорудар эвес, харын конституцияның тывысканы өске-даа аргаларны база методтарны ажыглаар бис деп, С. Каррильо медеглээн.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

АМЕРИК КОММУНИСТЕРНИҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Коммунистиг партиязының эң чугула сорулгаларының бирээзи тайбың болгаш улустар аразының айыыл чок чоруу дээш демисел боор келген болгаш ындыг боор-даа турар, чүге дээрге, дайынның үнүн кээп болурунуң, айыылдыг социал-экономика талазы-биле ажылчын ангының чедип алган бүгү чүүлдерин үне чок болдуруп турар деп, сурагжыг америк хөй-нитти база политиктиг ажылдакчы болгаш АКШ-тың Компартиязының ТК-зының кежигүнү Анджела Дэвис чугаалаан. Америк коммунистер Рейганның чазааның милитаристиг политиказынга шиитпирлиг-биле удурланып, стратегтиг халдаашкын боо-чепсээ кызырарының болгаш ядролуг дайынны баш удур болдурбазының дугайында, ССРЭ-биле АКШ-тың аразынга чугаалажыышкыннарны катап эгелээринче углаанган кандыг-даа базымнарны деткип турарын ол демдеглээн.

Чурттуң мурнунда тургустунган дыка хөй шыңгыы айтырыгларны шиитпирлээри хамыктың мурнунда деңдии хөй шериг бюджедин кызыгаарындан хамааржыр. Ындыг турбуже, администрация боо-чепсекти эндере бүдүреринге акша-хөреңгини харамнанмайн тургаш-ла, хоорайларның кризизи, ажыл чокталыышкыны, ядыы-түреңги чоруктар-биле, акша үнезиниң кудулаашкынынга удур ажыглаар акша-хөреңгини кызыгаарлап турар.

Рейганның администрациязының эрге-чагырганы алганының соонда реакция ажылчы чоннарның эргелеринче халдаашкынын улам күштелдиргенин демдеглевейн барып болбазын А. Дэвис чугаалаан. Ооң ажыглап турар аргаларының бирээзи сөөк-ялы ылгаар чорук боор, оон дузазы-биле АКШ-та профэвилел шимчээшкининиң сандарадырын, ажылчын ангының ангы-ангы кезектерин суларадырын оралдажып турар. Америк ниитилелде ындыг болуушкуннга удур америк коммунистер кезээде бирги одуругта туружуп, демисешпишаан, ку-клукс-кланны, «америк нацистиг партияны» болгаш өске-даа реакцылыг бөлүглениишкиннерни хоруур дээш кампанияны калбартыры улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар.

АКШ-тың Компартиязы бодунуң тургустунганының баштайгы хүнүнден эгелээш-ле, америк ажылчын ангының мурнакчы отряды боор келгенин А. Дэвис чугаалаан. Ооң эчис сорулгазы — реакцияга удур, монополистиг мөлчүгделге, антикоммунизмге удур, тайбың, демократия болгаш социал депшилге дээш демиселге бүгү ажылчы чоннарны, чурттуң депшилгелиг бүгү-ле күштерин каттыштырары болур. Чогум-на ооң ужурундан Компартияның американнарның калбак кезектеринде салдары үргүлчү улгадып, ооң ажыл-чорудулгазын АКШ-тың хөй ниитизи улам-на улуу-биле деткип турар деп, А. Дэвис онзалап демдеглээн.

ЛЕЙБОРИСТЕРНИҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

БРАЙТОН. (СЭТА-ның корр.). Лейбористиг шимчээшкин тайбың дээш база ядролуг боо-чепсекти дүжүрер дээш шиитпирлиг демиселди чорудар ужурлуг деп, Великобританияның Лейбористиг партиязының Национал күскомитединиң даргазы А. Китсон партияның чыл бүрүде болур 80-ги конференциязының делегаттарынга эге сөзүнге чугаалаан.

Нейтроннут чепсекти долу хемчээлинге бүдүрүп эгелээр дээш Рейганның администрациязының шиитпири ядролуг халапче чаа базым болган деп ол айыткан. «Кызыгаарлаттынган» ядролуг дайын дээр Вашингтоннуң доктриназы онза айыылдыг, ынчаарга ядролуг меселдежиишкинни харын Европа диңке чорударын Американың Каттышкан Штаттары бодап турар-дыр деп, А. Китсон айыткан.

Англияның консервативтиг чазааның милитаристиг политиказын сарыыл чок болгаш мугулай политика-дыр деп, лейбористерниң удуртукчузу алдаан. Англия бодунуң ядролуг чепсээнден ойталаарын база бүгү делегейге тайбың херээнге чогумчалыг салыышкынын киирерин Лейбористиг партия чедип алыр ужурлуг деп, ол онзалап демдеглээн.

Мурнуу-Африка Республиканың расистери-биле бужар сүлчээни соксадырын Великобританияның амгы чазаандан негээн резолюцияны конференцияның делегаттары бир үн-биле чүүлдүг деп санап көрген. Расисчи эрге-чагырганы башкаландырар болгаш чаасканзырадыр талазы-биле дүрген хемчеглерни алырының эргежок чугулазын делегаттар айыткан. Намибияны эжелеп алган турарын Мурнуу-Африка Республикада расистер соксадыр болгаш кожазы хамаарышпас африка күрүнелерге удур дайынзырак үүлгедиглерден ойталаар ужурлуг деп Лейбористиг партия санап турар.

Партияның удуртукчузунуң оралакчызынга Д. Хилини конференцияның ажылының баштайгы хүнүнде делегаттар соңгаан. М. Фут партияның удуртукчузунга хевээр арткан. Партияның удуртукчузунуң соңгулдазы болбаан: ол албан-хүлээлгеге өске кандидатураны депшитпээн.

Великобританияның Лейбористиг партиязының Национал күскомунуң чалааны ёзугаар СЭКП-ниң төлээлекчилери — СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның Делегей килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы А. С. Черняев болгаш СЭКП ТК-ның Делегей килдизиниң сектор эргелекчизи Д. А. Шариф олар конференцияда олуржуп турар.

А. СТЕПАНЕНКО.

Ж. МАРШЕНИҢ ЧУГААЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры дээш, АКШ-тың «соок дайынның» үезинче эглип кирер дээш оралдажыышкыннарынга удурланыр дээш чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээр ужурлуг деп, ФКП-ның Чиңгине секретары Жорж Марше чугаалаан. Ол «Европа-1» радиостанция дамчыштыр кылган «Парлалга клуву» деп дамчыдылгага киришкен. «Бистер боо-чепсекти эндере бүдүреринге удур бис. Бистер күштерниң деңневирн дээш, ынчалза-даа эң-не куду деңнелдиг болуру дээш туржуп турар бис» — деп, ол чугаалаан. Вашингтоннуң чазааның үүлгедиишкиннериниң түңнелинде «соок дайынның» өелеринче дедир киирипти болур айыылды айыткаш, ФКП-ның Чиңгине секретары, ийи шериг-политиктиг эвилелдиң аразында күштерниң амгы деңневирин барымдаалап тургаш, боо-чепсекти дүжүрериниң хемчеглерин алыр сорулга-биле Чөөн болгаш Барыын чүктер аразынга тодаргай чугаалажыышкыннарны эгелээриниң чугулазын демдеглээн.

Боо-чепсекти эндере бүдүрер талазы-биле база бир чаа базым боор турар нейтроннут чепсекти бүдүрүп үндүрериңге француз коммунистерниң шиитпирлиг удуруп Ж. Марше база катап бадыткаан.

АКШ-тың президентизи Рейганның хөделиишкиннериниң түңнелинде делегей байдалы баксыраан амгы үеде француз чазак боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле эгелекчи саналын кылыр ужурлуун ФКП-ның Чиңгине секретары база катап чугаалаан. Амгы үеде ГФР-де, Голландияда, Соңгу чүк чурттарында, АКШ-тың бодунда-даа онза улуг ужур-дузалыг болуушкуннар боор, ол чурттарның чонунуң улам-на калбак кезектери боо-чепсекти эндере бүдүреринге удуруп илередип турарының үезинде ону кылырың улам-на эргежок чугула апарган.

Ж. Марше ГФР-ниң дугайын чугалааш, ол чуртта дыка хөй чылдарның иштинде чонуң калбак кезектериниң хамыктың мурнунда аныяктарның, ядролуг чепсеглениишкинге удур демиселиниң туруп көрбээн хемчээлге четкен чоруу амгы үеде тайбың дээш туржуп турар күштер-биле террористерни демей кылдыр көөр дээн оралдажыышкыннарга килеңнээшкинин илереткен.

ФКП-ның Чиңгине секретары америк ыйыдышкынга болгаш француз франк акшазының үнезин кудуладырынче угланган калчаалыг оралдажыышкыннарга ойтур шавыышкынны кылырынче чазакты база кыйгырган.

Палестинаның дөрт миллион чонунуң бот-башкарттынарының болгаш бөдүүн хамаарышпас мурнуэзин тургузуп алыр дээш мааддыргыг демиселин делегей ниитилежилгезиниң деппилдирер кезээ деткип турар.

ЧУРУКТА: палестин улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Нью-Йоркка болган чыскаалы.

АП—СЭТА-ның фотозу.

ДЭЭШТИГ ЧЕПСЕК

КОТОНУ. (СЭТА). Кадаа каттышпастар шимчээшкини — колониализмге, неоколониализмге удур, национал хосталга, бүгү делегейге тайбың, улустар аразынга экономиктиг харылзааларны демократчыдар дээш демиселге улустарның эп-сеткил каттыштырылгазының дээштиг чепсээ-дир деп, Бенин Республиканың даштыкы херектер, кады ажылдажылга министри И. С. Огума медеглээн.

ДЫҢНАДЫГ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Иранның ПАРС деп информация агентилелиниң дыңнадыын ёзугаар алырга, иран шериглер Абаданның районунга чедиишкиниг шавар халдаашкынны кылган болгаш ол хоорайны ирак шериглерниң бүзээлээшкининден чаза шапкан болуп турар. Абадан — Иранның нефть болбаазырадып кылыр эң улуг төвү. Кадыгдошкун тулчуушкуннарының түңнелинде Ирактың шериглери 600 кижизин өлүрткен, балыглаткан болгаш 2 муң хире солдаттарын база офицерлерин туттурган. Ирактың 40 танкыларын узуткаан болгаш бир хыдыкчы самолёдун болгаш вертолёдун дүжүр аткан. Иран шериглер ол шавар халдаашкынның түңнелинден 10 километр бурунгаарлаан болгаш хемнерде үш көвүрүглерни эзлеп, Хузестан можуда ийи кол оруктарга контрольду тургускан.

Абадан хоорайның бүзээлээшкинин узуткаан дугайында Иранның информация агентилелиниң дыңнадыын Иракттың ИНА деп информация агентилели шын эвес деп санаан. Иран шериглерниң шавар халдаашкыны буурап дүшкен болгаш олар хөй кижизин база дайынчы техниказын оскунган деп Иракттың кол шериг командылалының дыңнадыында айыткан. 66 шериг албанныглары өлүрткен. 28 танкылары узуткаттынган, бир самоледу дүжүр аттырган деп, ол дыңнадыгда демдеглеп турар. Иран шериглерниң туруштарынче халдаашкыннарны ирак самолёттар үргүлчүлеп турар деп дыңнадыгда база айыткан.

И. ЛУНСТУ БУРУУ ШАПКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чаа-гыныг 48 америк ракеталарны чуртунуң девискээринге эккеп тургузарынга чөпшээрежир кылдыр Голландияның чазаан албадаар дээш аажок оралдажыышкынны НАТО-нуң чиңгине секретары И. Лунс кылган. И. Лунс голланд национал-даа болза, ооң үел-бодалдарында НАТО-нуң дайынзырак планнары болгаш айыылдыг хөделиишкиннери бүрүн сиңниккен. Голландияның амгы чазаа ол «кортук болгаш дидим эвес» деп буруудадырын оралдашкан. Барыын Европаның чурттарынга америк чаа ракета-ядролуг системаларны пептередир дугайында НАТО-нуң шиитпиринге удур улус массаларының шимчээшкини чуртта калбарганынга таарымчыс хөөнүү И. Лунс илергейлээн болгаш ол шиитпирге удур «чогуур хемчеглерни чазак албайн» турар-дыр деп буруудадырын база оралдашкан.

Тайбың болгаш чавырлыышкын дээш Голландияда калбарган шимчээшкинни «Москва сорук киирип, өөскүдүп турар» деп хоозун чулчуруушкунну Лунс база кылган.

НАТО-нуң чиңгине секретарының ол хоозун бадыткаашкынын Тайбыңның хүрээ-дуганнар аразының чөвүлелиниң секретарының оралакчызы В. Схрам «шуут-ла үндезин чок нүгүлдээшкин-дир» деп шыңгыы буруу шапкан. Нейтроннут чепсекке удур шимчээшкин комитединиң несүү ажылдакчыларының бирээзи И. Спир Лунстуң хоозун бадыткаашкыннарын база буруу шапкан.

Америк ракета-ядролуг чепсекке хамаарышкан айтырыгны долгандыр Голландияда күштелген политиктиг демиселди Лунс бодунуң хоозун чулчуруушкуну-биле улам өскүдүп, «от кырынче саржаг кудупканы ышкаш болдурган-дыр» деп ЮПИ агентилелдиң корреспондентизи Гаагадан медээзинге айыткан. Күш-ажыл партиязының өмүнээзинден парламентиге соңгуткан ийи депутаттар парламентиге чагаа бижээн болгаш Голландияның чазааның иштики херектеринге НАТО-нуң чиңгине секретарының каржы холгаарлаашкынын шыңгыы шүгүмчүлээннер.

Голландияның мурнуку чазаа америк ракета-ядролуг чепсекти чурттуң девискээринге эккеп тургузар айтырыгны бо чылдың декабрьның төнчүзүнге чедир шиитпирлээрин аазаан турган. Үш улуг партияларның төлээлекчилеринден тургустунган чаа чазак ол шиитпирни күш чок кылдыр чарлаан. Ортумак ыраккылдың америк ракета-ядролуг чепсээн чурттуң девискээринге эккеп тургузарынга чөпшээрежилгени бээр шиитпир хүлээп алдынар болза, чазак эвилелинден доп-дораан үнерин күш-ажыл партиязы медеглээн. Ол партия чазак эвилелинге кирип, ону тургускан үш партияларның бирээзи болуп турар.

МАГАТЭ-НИҢ СЕССИЯЗЫ

ВЕНА. (СЭТА). Атомнуг энергия талазы-биле Делегей агентствозунуң кол конференциязы ажылын Венада доосткан. МАГАТЭ-ниң XXV сессиязы ядролуг шинчилелдерниң ирак төвүнче Израильдиң дээрбечи халдаашкынының шиитпирлиг буруу шапкан.

Ол агрессчи үүлгедиишкин МАГАТЭ-же болгаш ооң магадылаар ёзу-чурумунче халдааны болуп турар дээрзин конференцияга хүлээп алдынган резолюцияда онзалап демдеглээн. Ол ёзу-чурум ядролуг боо-чепсекти пептереттпес дугайында керээниң үндезини болуп турар. МАГАТЭ-ниң техниктиг дузаламчызының программазынга киириштир Израильге кандыг-даа дуза чедирерин доп-дораан ара соксадырын резолюцияда көрген. Ядролуг чепсекти бүдүреринге ажыглаап туруп болгу дег материалдарны болгаш технологияны Израильге дамчыдып бээрин соксадырынче агентствонуң кежигүннери бүгү күрүнелерин ол резолюцияда кыйгырган.

МАГАТЭ-ниң чиңгине директору албан-дужаалга С. Эклундтуң бүрүн эргелериниң хуусаазының доозулганы-биле холбаштыр ээлчеглиг дөрт чыл хуусаада чаа чиңгине директорга конференция сураглыг швед дипломат, ядролуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаарының идепкейлиг талалакчызы Ханс Бликсти бадылаан.

ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА

ДАККА. (СЭТА). Бангладештиң Компартиязының инициативазын ёзугаар Читтагонгка массалыг митингиниң киржикчилери чурттуң демократтыг, патриотчу бүгү күштериниң чаңгыс эвии быжыглаарының эргежок чугулазын медеглээн. Президент соңгулдазынга белеткел чуртта чоруп турар амгы байдалдарда ол онза ужур-дузалыг деп, БКП ТК-ның Чиңгине секретары М. Фархад аңаа демдеглээн.

Дайынзырак хөөнүнге алысккан Каттышкан Штаттар херээжеэннериниң бениш шериг албанынче хандыышпышан турар. НАТО чурттары шериг албанынче херээжеэннерни мөөн-даа мурнунда мобилизастап берген. Бо талазы-даа АКШ бо талазы-биле бүгү рекордтарны шапкан. Ында бодунуң генерал херээжеэннери бар, а он-он өске солдат херээжеэннер — генерал хеп кедерин күзеп турарлар. Америк солдат херээжеэннер армияда торпедо катерлерин септээринден эгелээш, контрразведкага албан эрттиреринге чедир солдатчы янзы-бүрү хүлээлгелерин күүседип турар.

ЧУРУКТА: далай чадаг шериглериниң херээжеэннер отряды Соңгу Каролина штатта дайынчы белеткел үезинде.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

Бөгүн — Кипр Республиканың национал байырлалы — Хамаарышпас чоруктуң хүнү

НАЦИОНАЛ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫН КАМГАЛАВЫШААН

Кипр улустуң хөй чылдар дургузунда национал-хосталгалыг демиселиниң түңнелинде Кипр Республикада хамаарышпас чорукту 1960 чылда чедип алгаш. Ынчалзажок «үлежип, хуваажыр, чагырып тергиидээр» сорулгалыг бодунуң политиказын англи колониализм уламчылавышаан, «үнүн чорутса-даа — артын калыр» дээш аныяк республикага удур бүгү-ле чүүлдерни кылган. Кипр күрүнезиниң кол хоойлузу кылдыр чарлаан Цюрих-Лондоннуң албадаашкынныг дугуржулгаларын ёзугаар Кипрниң девискээринге бодунуң «бүрүн эргелиг» ийи шериг баазаларын болгаш шериг чепсээн шенээр участоктарын Англия хевээр арттырган.

Республиканың политиктиг тургузуун база өжегерээн: чурттуң кол ийи национал бөлүктерин — кипр-гректерни болгаш кипр-турктарны боттарынга удурланыщкак кылдыр чурттуң девискээрин херек кырында ынчаар чарылдыр аңгылаан. Ооң түңнелинде кипр-турктарның болгаш кипр-гректерниң аразынга национал болгаш шажын-чүдүлгениң өжээнneшкек чоруктуң үндезини хевээр арткан. Ындыг байдал Кипр күрүнезин кошкадып, кол айтырыгны шиитпирлээринден — экономиктиг болгаш политиктиг хамаарышпас чорукту быжыглаарындан кипр улусту чардыктырып келген.

Чурттуң политиктиг күрүне-девискээр тургузуун шак ынчаар тургускан чорук багай уржуктарны дораан-на чедирген: даштыкы империалистиг бөлүктерниң болгаш иштики реакцияның дем каттыштырган күжениишкиннери-биле кипр айтырыы тургустунган болгаш аныяк республикада чөрүлдээлер амга чедир шиитпирлеттинмээн. Кипр күрүнезиниң хамаарышпас болгаш кая-даа каттышпас политиказы империалистиг бөлүктерниң шыжыктырып турары илдең болган. Хамаарышпас Кипрниң тургустунганындан бээр ийи ажыт он чылдарының дургузунда ол эвээш эвес бертелерге болгаш силгиишкиннерге таваржып келген. 1974 чылдың июль 15-те фашистиг үймээн чазакка удур чепсектиг тура халыышкын болган, а ооң дараазында Туркияның шериглери ортулуктуң соңгу кезээнче шургуп кирген, ону эжелеп алган. Ооң түңнелинде чурт ийи кезекке чарылган. Аныяк республикага халаптыг уржуктарлыг ол байдал амга чедир хевээр арткан. Кипрниң айтырыы амгы үеде аныяк республиканың тургустунган баштайгы чылдарындан-даа артык чидиг болуп турар. Бүрүн эргелиг болгаш хамаарышпас күрүнезин — Кипр Республиканы камгалаар дээш демисел дугайында чидиг айтырыг тургустунган.

Кипр-гректерниң болгаш кипр-турктарның аразынга чугаалажыышкыннар уламчылап үр чылдарның дургузунда үргүлчүлеп турар. Каттышкан Нациялар Организациязының деткимчези-биле айтырыгны чогумчалыг кылдыр политиктиг аргалар-биле шиитпирлээрниң оралдажыышкыннарын кылып турар.

Эрткен чылдың сентябрьда эгелээн ээлчеглиг чугаалажыышкыннар амгы үеде түңнел чок болуп турарын делегей парлалгазы демдеглеп турар. Кипрниң айтырыын чөптүг болгаш быжыг кылдыр шиитпирлээринге империалистиг күштерниң каржы холгаарлаашкыны моондактап турары кымга-даа чажыт эвес. НАТО-нуң стратегтиг хартаачылары Кипрни Чоокку Чөөн чүктүң нефтизинче шураашкын кылырынга таарымчалыг тепкиш кылдыр санап турар. Англияның Кипрде шериг баазаларын Американың Каттышкан Штаттары Кипр Республикага вайыралдыг чурттарга удур өнчүк-төңгээлерни кылырынга калбаа-биле ажыглап турарын тус черниң парлалгазы чаңгыс эвес удаа бижип келген. Даштыкының шериг баазаларының болгаш даштыкы шериглерниң Кипрде туруп турар чоруу ол чурттуң айтырыын чөптүг-биле шиитпирлээринге кол моондак болуп турары база чажыт эвес. Ынчангаш даштыкының шериг баазаларын узуткаар болгаш даштыкы күрүнелерниң бүгү шериглерин республиканың девискээринден үндүрер дугайында негелдени кипр улус бодунуң национал хамаарышпас чоруу дээш демисел-биле сырый холбаштырып турар.

Даштыкыдан шиитпирин албадаарындан кипр улус шиитпирлиг ойталап, бодунуң национал эрге-ажыктарын шудургу камгалап турар. Кипрниң улузу бодунуң демиселинге делегейниң, бирги ээлчегде социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының деткимчезинге база эп-сеткил каттыштырылгазынга даянып турар. Кипр Республиканың хамаарышпас чоруун, бүрүн эргезин болгаш девискээр талазы-биле бүдүн байдалын чугаажок хүндүлевишаан, кипр айтырыын чөптүг-биле шиитпирлээри дээш чайгылыш чок туржуп турар Совет Эвилелиниң принципиалдыг туружун аныяк республиканың ажылчы чоннары бедии-биле үнелеп келген болгаш үнелеп-даа турар.

А. БОГОМАЗ,
СЭТА-ның корр.
Никосия хоорай.

А. ФАДЕЕВТИҢ МУЗЕЙ-БАЖЫҢЫ

ЧУГУЕВКА. (Приморье край), (СЭТА-ның корр.). А. Фадеевтиң төрээн сууру — Чугуевкада «Чылча шавыышкын», «Аныяк гвардия» романнарының авторунуң төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл болганын демдеглеп байырлаары-биле чурттуң бүгү-ле булуңнарындан 150 хире чогаалчылар чеде берген. Олар шуптузу — ол крайда эртип турар Бүгү-эвилелдиң чогаадыкчы конференциязының киржикчилери— совет литератураның эгезин салганнарның бирээзиниң ийи каът музей-бажыңын ажыдарының болгаш аңаа тураскаалды тургузарының байырлыг ёзулалынга киришкен.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретары В. М. Озеров, Приамурьениң ажылчы чоннарының төлээлекчилери байырлыг митингиге чүве чугаалааннар.

Шаандакы Тверь губерниязының Кимры хоорайжыгажынга төрүттүнзе-даа, Фадеев, Ыраккы Чөөн чүктү, тайга-сында турар Чугуевканы бодунуң төрээн чери кылдыр санап чораан. «Ыраккы Чөөн чүк крайы — мээң барык-ла төрээн черим болур — деп, ол чугаалаар чораан. — Ында мээң өзүп, дорукказ, партизан дайынының өөредиин эрткеним суурум бар. Ында мээң романымның маадыры болур кижилер, мээң таныырым колхозчулар, партизаннар, салымчолуун билирим кижилер чурттап турар».

Чогаалчының 80 харлаан чылында ооң музей-бажыңында делгилирлерде чаа-чаа чүүлдер немешкен. Оларның аразында номнар, орук чемоданы, идик-хевн, ооң өске-даа хууда хөй эт-сеертери бар. Өрээлдерниң бирээзинде Фадеевтиң аңаа ажылдап турган үезинде ышкаш, бүгү чүүлдерни шак-ла ынчаар тургускан. Ооң чаш болган аныяк-даа үезиниң дугайын төөгүп турар материалдар база бар. Фотографияларның бирээзинде — Владивостоктуң бир өөредилге училищезиниң өөреникчи хевин кеткеш, тырттырган ооң чуруу бар. Ооң өске чуруукта ол училищениң футбол командазының составында эштери-биле кады турар.

Олег Кошевойнуң аваазы ынаар фотографияларны, «Аныяк гвардияның» авторунуң демдеглел чүүлдерин чорудуп берген. Ыраккы Чөөн чүкке интервентилер болгаш ак-гвардейжилер-биле дайынның үезинде партизаннап чоруп турган, Александр Александровичиниң тырттырган ховар дээн чуруктарын база делгээн. Оларны отрядка Фадеевтиң дайынчы өңнүү турган Приморьениң партизаны Семен Прокопьевич Пишалканың Иркутскиде чурттап турар ѳг-бүлези чорудуптан. Уссури тайгазынга болган бир тулчуушкунга Пишалка балыгланган чогаалчыны тулчуушкундан алгаш үнген. Оон бээр-ле олар чогаалчының мөчүүрүнге чедир үргүлчү чагаалажып турганнар. Ол чагааларны ында бир-ле дугаарында делгеп салган.

Фадеевтиң эки биләри Чугуевканың чурттакчыларының сактыышкыннарын база немей делгээн. А. Фадеев аттыг ортумак школаның өөреникчилери ол материалдарны чыырын органзастааннар.

Чогаалчылар—тудугжуларда

УЛУГ-ХЕМНИҢ ОГЛУ, КЫЗЫ

Улуг-Хем, Улуг-Хем!.. Ол дээрге шынап-ла улуг чаагай, улуг күштүг, ужуп баткан узун оруктуг! Уруг-дарыы — оглу, кызы ооң унун чарап чаагай кылдыр чаартып чурттаан. Ооң унунда чаа амыдырал шапкын сайзырап, чаа чаартылгаларның ыры, шуулгү чаңгыланып турар.

Төрээн чурттуң бир күчүлүг улуг хеми — Енисей—Улуг-Хемге чон ынак. Ону чон хүндүлээр. Ие-хем, эне-хем суг-сут деп адаар бис. Ынчангаш ооң ады-биле адаттынган чүве-ле хөй. «Улуг-Хем» альманах, «Улуг-Хем» солун, «Уйгу чок Улуг-Хем» деп ном, «Улуг-Хем» ресторан, «Улуг-Хем» автобус, «Улуг-Хемниң чалгыглары» деп бөлгүм дээш хөй-хөй. Төрээн не-хеминге чон ынакшылын кайгамчык чараш болгаш мерген ырларынга алгап чоруур.

Улуг-Хемниң тыварынга
Уйгу серген алыр дээн мен.
Улуг черге ССРЭ-ге
Угаан кирип алыр дээн мен..
Улуг-Хемге тавангайлаан
Улуг ийим, кадыр ийим.. —
суг-суг дигилээш бадырып
тургулаар эвес ийик бе?!

Алдын-сарыг күс дүжүп келген. Улуг-Хемниң унунда каалама орук дургаар чүък сөөрткен машиналар каржып-солчуп, караннадып-ла турар. Ол-ла карышкан-солушкан машиналарның аразында ынчан бир-ле ийи «Волга» эдержипкен ыдып олурган. Оларны сурагжыг Чаа Шагаан-Арыгда манап турар. Хамыкты кайгаткан Хайыракан кайы ырактан-на калчан бажы шил дег ак-көк дээрде үзүп алганзыг, өндүр чаагай көстүп келген. Бистиң бир аныяк шүлүкчүвүс ынаар харанып олуруп-олуруп, сеткил-чүрээ хайныгып кээп, черле дестүнмейн чугаалап үнген:

— Төрээн чурттуң база бир көрүштүг бойдус тураскаалы бо-дур ийин — деп кайгааш уламчылаан. — Мындыг өндүр чаагай тураскаалды канчап үрегдээр боор, харын харааланчыг-дыр. Черле ынчаш бо Хайыракан суур — төөгүлүг чер: Ада-чурттуң Улуг дайынының бир алдарлыг киржикчилери — тыва эки турачыларның командири Түлүш Кечил-оолдуң, кызыл партизан Түлүш Бүлчүңнүң болгаш Тываның улустуң чогаалчызы Сергей Пюрбюнүң төрээн чери-дир. Оларга тураскааткан бир-ле көрүштүг чүвелерден маңаа чүге кылбас деп?!

«Уйгу чок Улуг-Хемниң» автору Чаа Шагаан-Арыгга база-ла соруук кирип, келир хүннерин чараш болгаш чаптанчыг кылдыр чугаалаан:

— Шагаан-Арыг далай ам удавас чайынналдыр чалгып келир. Тыва улус далайны чүгле тоолдап чораан болза, ам боду далайлыг болу бээр. Янзы-бүрү пароходтар аңаа өдүрек, кастар ышкаш эштип, алгыржып чоруп турар апаар. Ынчан мен бо Хайыракан дагның шыпшык бажындан харап алгаш, ооң эрткен төөгүзүн эш-өөрүмге, урут-дарыымга, уругларымның уругларынга болгаш аалчыларга төөгүп бээр мен...

Ол-ла хайныккан бодалдар-биле СЭКП Улуг-Хем райкомунга халдып келиривиске, улус шупту фронтужэ — күскү дүжүт фронтузунче чоруткан болган. Ынчанмайн канчаар — «олутта олча чок, чыдында чыргал чок» үе-ле болгай.

Чаа Шагаан-Арыгга халдып кээп, дөрт каът бора бажың баарынга доктааган. «Шагонартяжстрой» трестиниң начальниги улуг, мөге-шыырак эът-ханныг, бедик эгиннерлиг эр — Леонид Николаевич Ткаченко бисти ээлдек-ээлдек хүлээп алган. Тываның Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы К. Э. Кудажы чораан херзэн доп-чулап таныштырган. Чогаалчылар организациязы Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу — Чаа Шагаан-Арыгны шефке алганын ол дыңнаткан. Тудугнуң дугайында, ооң маадырларының дугайында чогаалдарны бижиир сорулга салдынган. Тудуг черинге чогаалчылар доктаамал келир. Бо талазы-биле чамдык чогаалчылар шагда-ла бижип эгелей бергилээн. Олег Суванпит бижип эгелээн чогаалын үргүлчүлеп турар. К. Кудажы боду «Дээрде дангына» деп шиизин бижип доскаш, дужааганын база чугаалады. Бо талазы-биле өске-даа эштер ажылдап турар. Чаа Шагаан-Арыгның библиотеказын шефке алганын база дыңнаткан. Баштайгы удаада чогаалчылар боттарының ат салган номнарын белекке бергеннер. Бо буянныг херекке бистиң чуртувустуң хөй национал акы-дуңма чогаалчыларын киржирин база дилээр деп турар.

— Кончуг-ла байырланчыг чүве-дир — дээш, Леонид Николаевич тудугнуң чоруп турарын, Тывага чаагын кээр далай дугайын база дончулап таныштырган. Чаа Шагаан-Арыг хоорайның схема-чуруун алгаш, хоорай кандыг болурун тайылбырлап олурган.

— Ам кол-ла күштүг чылыдар болгаш сут дамчыдар участоктарже салып турар бис. Тудуг талазы-биле тускай эртемнигэер чедишпейн турары-биле чамдык ажылдар арай озалдап турар ийин. Студентилерниң тудуг отрядтары харын эки дузалашкаш баардылар. Ам тудугда бүдүн чартык муң кижи ажылдап турар, бистиң чурттуң акы-дуңма улустарының барык 40 ажыг нацияларлы бар — деп, начальник немей чугаалады.

Өзүп, сайзырап олурар чаа хоорай-биле таныжып чоруп каан бис. Ийи аал иштн чурттаар мяш бажыңнардан эгелээш, 5-6 каът туйбу, даш-бетон бажыңнар микрорайоннар санында өзүп турар. Кайгамчык бедик көдүрер краннар ында-мында дээрде үзүп алган ышкаш шаарара берген ажылдап тургулаар. Чаа Шагаан-Арыг — чаа үениң ёзулуг чараш чаагай хоорайы болур деп чүвени бо-ла бүгү тудуглар, машина-техника болгаш ооң чалакчылары — тудугжуларның шевер ажылчи көргүзүп турар.

Район солуну — «Улуг-Хемде» чечен чогаал каттыжыышкыны — «Улуг-Хемниң чалгыгларының» кичээлинге база чораан бис. Чогаалчылар эвилелиниң консультантызы Александр Даржай каттыжыышкынның киржикчилериниң шүлүктерин сайгарган. Ажыктыг арга-сүмени каткан. Киржикчилерниң чаа чогаалдарын база дыңнадывыс.

Улуг-Хемниң улуг-биче оглу, кызы чогаалчылар бистерни чылыы-биле уткуп, чогаал ажылын кончуг сонуургап, сеткил-чүректиң ханызындан хөөрежип тургулаан. Номчукчуларга отчёдувусту бериип, чаа планнарывыс-биле таныштырып чораан бис.

— Ам школа тудуунуң бригадазынга баар бис — деп, «Улуг-Хем» солунунуң редактору С. Т. Ондар дуу-ла бедик кран адаанда кызыл туйбудан үнүп бар чоруур тудугже айытты.

Чапсар аразында тудугжулар ол-ла тудуунга чыглы хонуп келген. Чаа-ла салып үндүрүп бар чоруур ханалар кырынга бир-ле театрда ышкаш олургулапкан, чамдыктары ханаларда челени тургулап алган, хөглүг аажок хөөрешкен тургулаан. Шалыпчы тудугда партбюро секретары Кежик-оол Түлүшович Чөреве ужуражыышкынны ажыткаш, К. К. Кудажыга сөс берген. Тываның Чогаалчылар эвилели Чаа Шагаан-Арыг тудуун шефке ап турар дугайын дыңнадып, тыва чогаалчыларның ажыл-чорудулгазын чугаалап бээрге, тудугжулар сеткил ханыш дыңнааннар. Ооң соонда чогаалчылар база-ла боттарының чогаадыкчы ажыл-ижин таныштырып, шүлүктерин номчааннар. Шүлүкчүлер Светлана Козлова биле Александр Даржайның шүлүктерин тудугжулар онза сонуургааннар.

Бо тудугну, шынап-ла, Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу дээни байырланчыг. Мында кайын-даа келген, кандыг-даа эртем-билиглиг оолдар, кыстар бар. Олар ёзулуг-ла Улуг-Хемниң уруг-дарыы апарган ажылдап, чурттап турарлар.

Уйгу чок Улуг-Хемниң ажы-төлү — орлан эрес оолдар, кыстары шалыпчы тудуг Чаа Шагаан-Арыгны шак мынчаар ийи эдээн астып, ийи билээн берзенип каапкан тудуп турарын көөрге, шында-ла Улуг-Хем мышкаш өргүн болгаш күчү күштүг-дүр.

Л. ЧАДАМБА,
чогаалчы.

ПУШКИННИҢ ЧАРЫЛГАЗЫ

Пушкинниң «Сибирь рудниктериниң тамызында» деп чалбыыштыг чагаазын декабристерге чажыды-биле чедирген чарылгазы кым турганыл? Горькийниң уран чүүл музейиниң шыгжамырларындан тывылган чүүлдер ооң дугайында, тодаргайлаарга, ол кижиниң овур-хевириниң дугайында элээн шын чүүлдү тодаралып болур.

Баштай ооң дугайында допчу төөгү. Шүлүкчүнүң чогаал ажылының шинчээчилериниң санап турары-биле алырга, ол бодунуң шүлүүн кадыннар Волконская биле Трубецкая оларның ялалаткан ашактарының салым-хуузун үлежири-биле Сибирьже чорунтарының мурнунда-ла бижээн боор турар. Пушкин ол эрес-дидим херээженнер-биле таныш, оларның дидим чоруун магадап турган болгаш оларның-биле ол шүлүүн чорудуптуп болур-даа турган. Ынчалза-даа ол өске кижини — Никита Муравьевтуң кадайы Александринаны шилип алган. Ол Сибирьже сөөлзүредир чоруткан. Ооң ону шилип алганы база таварылга эвес. Амгы үеде билдинип келгенин ёзугаар алырга, декабристиң ол кадайы шүлүкчүнүң ырак терели турган чүве-дир. Ынчангаш ол ашааның чоогунга чурттаарының дугайында ооң кайы хире кызымаккай оралдашканын, бажыңынга уруглары болгаш аарыг алазиезин каггаш (оларны ол ооң соонда кажан-даа көрбес), ырак-узак оруктче кайы хире шиитпирлиг чорупканын билир турганы тодаргай. Ындыг бышкыг аажы-чаңныг кижиге ол айыылдыг даалганы бүзүреп-даа болур турган.

П. Ф. Соколовтуң чураан А. Г. Муравьеваның портредин калбаа-биле билдингир. Сенат шөлүнге тура халышкыныны соонда дораан чураан ол портретти Петропавлов шивээзинде Н. Н. Муравьёвка дамчыткан болгаш ону ол шөлүлгеже алгаш барган. Ам ол чурук Эрмитажта кадагалаттынып чыдар. Горькийниң чурулга музейинден ооң өске база ийи портрет тывылган. Ооң бирээзин Эрмитажта чуруктан эрте, кажан каржы шиңдилге дугайында чүү-даа билдинмес турда, өскезин — Муравьёваның Сибирьже дораанна чоруур деп турганының мурнуу чарында чураан болган. Чурукчулар А. И. Погоскин биле Я. Ф. Янекконуң ол ажылдарының аразы бүдүн-чартык-ла чыл болган, ынчалза-даа чурукта кижиниң овур-хевиринде, аажы-чаңында-даа кайы хире ылгал барыы ол чуруктар көргүзүп турар! Ооң бирээзинде тамчыктыг-чаагай өөрүшкүлүг кылдыр төрүттүнген кайгамчык чараш херээженни чуруп каан. Ийиги чурукта аар-берге үулеге таварышса-даа, чаныш-сыныш чок херээжен кижи көстүр. Янекко калбак демократтыг үзел-бодалдыг кижи болганда, декабристиң кадайының хамааты мөзүзүнүң эрес-дидим чоруун өттүр көрүп, магадаанын ооң ол чуруунда илереткен.

Ол портреттер Пашковтарның Нижегородта усадьбазындан музейге Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында-ла келген. Ынчалза-даа олар шыгжамырга ол-ла хевээр чыткан. Уран чүүл эртемдени В. Тиканаңың шинчилел ажылының ачызында ол портреттер ам хөй көрүкчүлерни сонуургадып турар. Ынчаарга ол музейниң ажылдакчылары Пашковтарның Нижегородта галереязынга чуруктар канчап чеде берген оруктарын дилеп тывары үргүлчүлеп турарлар.

В. ИОНОВ.
СЭТА-ның корр.
Горький.

Республиканың хөгжүм-шии театрының октябрь 10-дан 31-ге чедир репертуары

ТЕАТРНЫҢ 46-ГЫ СЕЗОНУ

Октябрь 10,
В. Көк-оол.
«ХАЙЫРААН БОТ»
(3 кежегелиг драма)
Эгелээри 19 шак

Октябрь 11,
Е. Шварц.
«КЫЗЫЛ БӨРТЧҮГЕШ»
(Ийи көргүзүглүг тоол).
Эгелээри 12 шак.

Октябрь 11,
В. Шукшин.
«ЭРТЕН ЭРТЕ ОТТУП КЭЭРГЕ...»
(Театрга тоожу).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 14,
Лопе де Вега.
«ТЕНЕКПЕЙ»
(Үш көргүзүглүг комедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 15,
Е. Шварц.
«КЫЗЫЛ БӨРТЧҮГЕШ»
(Ийи көргүзүглүг тоол.)
Эгелээри 10 шак.

Октябрь 15,
А. Вампилов.
«АЛДЫ АЙНЫҢ ЧААЗЫНДА»
(Ийи көргүзүглүг комедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 16,
Э. Лабиш.
«ТЕРЕЗИН ШЛЯПКА»
(Француз водевиль.)
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 17,
М. Варфоломеев
«КӨЖЕГЕЛЕР»
(Ийи көргүзүглүг шии.)
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 18,
Ч. Ондар.
«730 ХҮННЕР БОЛГАШ ДҮННЕР»
(Ийи кезектиг драма.)
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 21,
М. Тикомацу.
«ЫНАКШААННАРНЫҢ АМЫ-ТЫНЫНГА ЧЕТТИНГЕНИ»
(Үш көргүзүглүг япон трагедия.)
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 22,
С. Михалков.
«ҮШ ХАВАНАК»
(Ыры, танцылыг тоол.)
Эгелээри 10 шак.

Октябрь 22,
Э. Лабиш.
«ТЕРЕЗИН ШЛЯПКА»
(Француз водевиль.)
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 23,
В. Гоголь.
«РЕВИЗОР»
(Ийи көргүзүглүг комедия.)
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 24,
А. Вампилов.
«АЛДЫ АЙНЫҢ ЧААЗЫНДА»
(Ийи көргүзүглүг комедия.)
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 25,
С. Михалков.
«ҮШ ХАВАНАК»
(Ыры, танцылыг тоол.)
Эгелээри 12 шак.

Октябрь 25,
У. Гаджибеков.
«АРШИН МАЛ-АЛАН»
(Ийи көргүзүглүг комедия.)
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 30,
М. Тикомацу.
«ЫНАКШААННАРНЫҢ АМЫ-ТЫНЫНГА ЧЕТТИНГЕНИ»
(Үш көргүзүглүг япон трагедия.)
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 31,
Э. Лабиш.
«МИЗАНТРОП»
(Ийи кежегелиг водевиль.)
Эгелээри 19 шак.

Коллективтиг көөрү-биле чагыгларны хүлээп ап турар телефоннар: 2-25-49, 2-35-88.
Билеттерни театрның кассазында 11.30-дан 19.30-ге чедир садар.

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Горнистер, харылзанар!». 9.30—«Ыржым Одесса». Уран-чечен фильм. 10.55 — Япон радиозунуң болгаш телевидениезиниң «Эн-Эйч-Кей» деп уруглар хорунуң концерти. 11.40— Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг телефильмнерниң улустар аразының X фестивалының шаңналдарын алган фильмнер: «Кижи болгаш далай», «Мурманск-198», «Чырыктың үжүглели». 15.45 — «Эрткен хүннерниң магадылалы». ССРЭ-ниң улустуң артизи О. Бардинаның киржилгези-биле концерт. 16.15 — Кипр Республиканың национал байырлалы — хамаарышпас чоруң хүнүнге уткуштур кинопрограмма. 16.30 —«Шевер холдар». 17.00 —«Владимир Шаталовтуң чери болгаш дээри». Документалдыг телефильм. 17.35 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Хөй-ниитиниң санал-оналы: ооң тургузуглары болгаш дээштии.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Делегей байдалының допчулалы». 18.30—Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». 19.15—Бут бөмбүүнге УЭФА кубогу дээш. ЦСКА—«Штурм» (Австрия). В. И. Ленин аттыг төп стадиондан дамчыдылга. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—Спорт программазы. 23.05 — 23.25 — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Кара курт». Эртем тайылбырлыг фильм. 12.10—«Бистиң садывыс». 12.40 — И. С. Тургенев. «Адалар болгаш уруглар». 9-ку класс. 13.10 — «Экранны—башкыга». Совет күрүнениң үндезиннери болгаш эргелер. 8-ки класс. Совет ниитилелдиң политиктиг системазы. «СЭКП—Совет ниитилелдиң удуртукчу күжү». 13.40— Я. Смеляковтуң шүлүк чогаалдары. 14.10— Кыска хемчээлдиг уран-чечен фильмнер программазы: «Ужурашкыже, өңнүк», «Ховаганнар», «Магадылал дугуй». 15.00 — Драматургия болгаш театр. Режиссернуң уран аргазы. 1-ги дамчыдылга. 15.45 — «Дилээшкинниг амыдырал». Документалдыг фильм. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.30— Телемедээлер. 18.40— Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — «Күскү-кышкы одалга үезинде өрттерни баш удур болдурбазы». Беседа. 19.10— Чарлалдар. 19.15 — «Орус классиктиг дуэттер». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Кымның үнү эвил?». Мультфильм. 20.15 — «Пропагандист дугайында сөс». Телеочерк. 20.45 — Гандболга чурттар аразының маргылдаазы. ГДР-биле ССРЭ-ниң шилиндек командалары ужуражыр. Вильнюстан дамчыдылга. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Актриса». Уран-чечен фильм. 22.50—23.50 —«Балет дугайы». ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Фадеечев.

Агаар

Республикага, Кызылга шоор булуттаар. Соңгу-барыын чүк утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 7—13 градус чылыг.

Республиканың автоорукта рынга көстүрү эки.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионадының түңнел оюннары бөгүн болур. А ынчаарга бөгүнге чедир команда талазы-биле бирги черде РСФСР-ниң бирги командазы чоруп, эң хөй санны алган. Ийиги черде Москва хоорайның болгаш үшкү черде Ленинградтың дельтапланеристери чоруп турарлар.

Маргылдааның тулган чемпиону ат дээш спортчу демиселдиң мурнуку одуруунда РСФСР-ниң бирги командазының төлээзи Андрей Кареткин чоруп турар.

Ук маргылдаалар чоруп турда чурукчу Мартай-оол ЧООДУ дельтапланеристерниң ужудуушкунун көрүп, ону чураань бо.

МӨӨГҮЛЕР—АЖЫКТЫГ

Күс — мөөгүлээр үе болгай. Арга-ыяштың байлааң ажаап, арыглап болбаазырадыр ажылды массалыы-биле кылып турар кооператорларның ажылы улам немешкен. Центросоюзтуң чайгаар үнген черлиг катчимистер, мөөгүлер, ары чигирн болгаш эм-тая үнүштер садып алыр талазы-биле эргелелиниң начальниги В. Разумованың чугаалааны болза:

— Бо чылдың мөөгү ажаап алыр ажылының онзагай чүүлү — ооң үнген девискээриниң калбарганы болур: ээшчемниң ол үнелиг продукту аун чүгле РСФСР-ниң болгаш Белоруссияның шаг-шаандан бээр чаңчыл болган мөөгүлүг районнарындан эвес, харын база ооң үнген чаа черлери— Украинаның барык областарындан, Казахстандан, Сахалинден база садып ап турары болур.

Чижек санаашкындан алгаш көөрге, бистиң чурттуң арга-арыгларында чем болур мөөгүлерниң биологтуг курлавыры барык үш миллион тонна боол турар. Ынчалза-даа амдызында ону чылда-ла 30 муң тоннаны белеткеп турар. Ол продукцияны улам хөйнү чыып алырының аргалары бар. Ындыг курлавырларның бирээзи — мурнунда бистиң белеткевейн турганывыс мөөгүлерни чондан садып алгаш, болбаазырадыры болур. Чижээ, Владимир областың кооператорлары янзы-бүрү хевириниң чиир мөөгүлерин хүлээп ап турар. Ында мөөгү хайындырып, болбаазырадыр 450 черлерни тургускан болгаш оларның түс бүрүзү-ле муң-муң гектар черден «аң-жүттү» ажаап ап турар.

Мөөгүлерни чыып, арыглап, болбаазырадырының планын Смоленск, Вологда, Амур, Мурманск болгаш өске-даа областарның кооператорлары күүсеткен.

Н. ЗУЕВ,
СЭТА-ның корр.
Москва.

В. Пивоваровтуң «Мөөгүлер» деп фотоэтюду.

ХАНДЫКШЫЛДЫГ

Юрий Ондар шыдыраа ойнаарынга, шыдыраа бодалгаларын тыварынга хандыкшылдыг. Бо аныяк кижи Самагалдайның Сельхозтехника салбырында бухгалтер боол ажылдап турар. Хөл шыдыраага ооң онзагай чедиишкини чок, ынчалза-даа район маргылдааларынга үргүлчү киржип, шыдыраанын бодалгаларын тывар конкурстарга, олимпиадаларга идепкейлиг чоруун көргүскен.

Бот-идепкейлиг чоруктан шыдыраа талазы-биле ниити культура бедиирн, бот-тывынгыр чогаадыкчы чорукче чүткүл тыптары билдингир. Чоокта чаа Юрий меңээ чогаадып алганы шыдыраа бодалгазының схемазын көргүскен. Схеманың, ооң тывызыксыг кежүглериниң аргалары чараш болган. Ол кежээ Юра бодалгазын долузу-биле тургузуп апкан. «Сээң мооңну солунгадаа парлаар болза ажырбас чүве-дир» — деп, оолдуң баштайгы уран чогаадылгазын деткидим. Ылангыя эге кештүң чаражы аажок, кара поянның туружун шимчедир ажык шөлдүң хостуг апарганы шыдыраачыларның сонуургалын кыпсып кээр, кежүплексээзин келдирер. Шөлде фигураларның туружу бөдүүн болгаш хостуг, оларның саны чүгле чеди.

Шыдыраа чогаадылгазының уран аргазын тургузуп болурунук херечизи Юрада барын ук бодалга бадыткап турар. Ам аныяк кижиге кол-ла чүүл шыдыраага мергежилин улам бедидип, чогаадыкчы ажылын хей-аът-биле үргүлчүлээри.

П. АРТАМОНОВ.
Тес-Хем районн.

ЧАРЛАЛДАР

ДОСААФ-тың Кызылда каттышкан техниктиг школазы дараазында кежээки курстарга: мотоциклдер, чиик болгаш чүък автомобильдериниң А. В. С. Д., Е. К категориязының чолаачыларынга; III чергениң радиотелеграфистеринге, секретарь-машинакчыларга (хүндүскү болгаш кежээки курстарга), автосонуургактарның I болгаш II класстың чолаачыларынга өөредирин күзээннерни чыырын чарлап турар.

Өөредилгениң эгелээри октябрь 12-де. Айтырыг тургузар адрес: Кызыл хоорай, Интернационал кудумчузунда 49 дугаарлыг бажың, ДОСААФ школазы.

Ооң-биле чергелештир школаның ДОСААФ Бии-Хем, Таңды, Кызыл болгаш Чөөн-Хемчик райкомнарының чанында салбырларынга чолаачылар белеткээр курстар база ажыттывар.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының өөредилге комбинады сантехниктер болгаш газ база электри каңнакчылары белеткээр курстарның ажыттынарын болгаш аңаа дыңнакчылар чыырын чарлап турар.

Өөредилге 1981 чылдың октябрь 10-дан эгелээр.

Адрези: Кызыл хоорай, Энергетиктер кудумчузунуң 7 дугаар бажыңы, өөредилге комбинады.

«САРЫГ БҮРҮ»

Партия обкомунуң, райкомунуң доктаалдарынга дүүштүр комсомол райкому, райкүүскомнуң улус өөредилге килдизи бүрү чыыр дугайында шиитпирни үндүрген. Школаларның комсомол, пионер организациялары сентябрьдан ноябрьга чедир бүрү чыырынга киржир. Район масштабтыг чеди кижи киржилгелиг штаб бүрү чыырын удуртур. «Сарыг бүрү» деп бижиктиг шилчип чоруур үш вымпелди кылган. Ол операцияга 0-3, 4-8, 9-10 класстар киржир кылдыр хуваган.

«Сарыг бүрү» операцияга идепкейлиг киришкеннерни мактал бижиктер-биле шаңнаар, «Артек», «Орленок» баар путёвкаларны оларга тывсыры көрдүнген. 0-3 класстың өөреникчилери 30 кг, 4-8 класстар 60 кг, 9-10 класстар 120 кг бүрү чыыр. Ынчангаш Чөөн-Хемчик районнуң школа бүрүзү тус-тус онаалдаларлыг. Бирги черни ээлээн школага 100 рубль, ийигизинге 70, а үшкүзүнге 50 рубльдиң өртектиг шаңналдарын тывсырын доктааткан.

Ш. МОНГУШ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Айыыл чок болуруп хуумда магадылавайн тур мен» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ооң келирин күзеп тур мен» 9.30, 11.00, 15.00, «Мөңгүннелчек холдер» 12.30, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кежээки серенискиин» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Шынаа шөлүнүң чечектери» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысаалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2158.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1)

ТС—01731

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 229 (11727) | 1981 чылдың октябрь 2, пятница | 1925 чылда үнделээттинген | Өртээ 2 көп.

КҮСТҮҢ ДАЛАШТЫРЫЫ

Чурттуң ажыл-агыйлары тараа ажаап алыышкынын доозуп турар. ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыын ёзугаар алырга, тараны болгаш тараа-бобы культураларны 113,8 миллион гектардан кескен. Ол — планның 95 хуузу-дур.

Орай бышкар культураларны ажаап алырынче колхозтар, совхозтар кол кичээнгейни салып турар. Чигир свекла-зын, картофельди, тарымал тооруунту ажаап алыры массалыг чоруп турар.

Чигир свекла-зын 2,1 миллион гектардан, азы ону тараан шөлдүң 57 хуузундан казып алган. Сайзырады ажылдаар бүдүрүлгелер муң-муң тонна чигирни кылып үндүрген.

Тарымал тоорук, хевең, техниктиг өске-даа культуралар сайзырады ажылдаар черлерде кирип турар.

Келир чылдың дүжүдүнүң дугайында ажыл-агыйлар сагыш салбышаан, күзүн чажар тарааларны 33,7 миллион гектарда чашкан, 64,5 миллион гектар аңгыс черлерни аңдарган.

(СЭТА).

ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛДИҢ ДЕТКИИШКИНИ

КНО-нуң Кол Ассамблеязының Нью-Йоркта болуп турар сессиязынга ССРЭ-ниң чазаазының кедүрген чаа тайбың инициативаларын совет кижилер изиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң 80 чылдарга ажылдап кылганы Тайбыңның программазынга үндезилээн ол саналдар делегей байдалын кадыкшыдарынче, амгы үениң эң чугула айтырыгларын шиитпирлээринче угланган.

Совет саналдарны деткээн митинг Москваның Владимир Ильич аттыг электромеханика заводунга сентябрь 30-де болган.

Тайбың, чавырылдырыышкын, чепсегленииишкинниң дүжүрери — чаагай тура-соруктуг бүгү кижилерге эң чугула, сагыш-сеткилди эң-не хайныктырып турар айтырыглар-дыр деп, инструментал дыг цехтиң ажылчыны, Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну Е. Мержвинский чугаалаан. Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының шылгаттынган угланыышкынынга СЭКП-ниң, Совет күрүнениң шынчызының чаа бадыткалы — ядролут халапты болдурбас дугайында айтырыгны сессияның хүн чурумунга киирер дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязынга Совет Эвилелиниң саналы, дайын кыжаныын чайладырынче угланган өске-даа совет эгелекчи саналдар болу берген.

Инженер З. Шевякова мынча деп медеглээн: бодунуң ажы-төлдериниң аас-кежиктиг болурун көөрү, оларның баштарының кырынга ядролут чазылдырыгларының өлүмнүг кара булуттары эвес, харын кезээде каан дээр турарын көөрү күзенчиг-дир. Тайбың совет саналдарны бүрүн долузу-биле чүүлдүгзүнүп турар бис. Комсомолчу ажылчын кыс Л. Леонова, заводтуң кол технологу В. Базин олар ону наин-биле деткээн.

Бистиң чонувустуң, бүгү кижи төрелгетенниң амыдыралчы үндезин эрге-ажыктарынга таарышкак кылдыр көргеш, СЭКП-ниң тайбыңга ынак угланыышкынын, Совет Эвилелиниң тайбың инициативаларын деткээни илергейлеттинген резолюцияны митингиге чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган.

Бүгү делегейге тайбыңны камгалап арттырар дугайында могаг чок сагыш салыышкыны дээш СЭКП ТК-га, оон Политбюрозунга, эш Л. И. Брежневке чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин митингиниң киржикчилери илергейлээн.

(СЭТА-ның корр).

Хову ажылдарының допчулалы

АЖААЛДАНЫҢ ШИИТПИРЛИГ ХҮННЕРИ

Республиканың совхозтарында күскү хову ажылдары уламчылап турар. Сентябрь 29-туң медээзи-биле алырга, тараа культураларын 50,1 муң гектардан кескен, оон 38,3 муң гектарындан бастырган болгаш шупту 13,1 муң тонна тараа шаанда дүжүргүнген. Бир гектардан дүжүт 3,4 центнер болуп турар.

Тараа культураларының ажаалдазын Таңды, Каа-Хем, Кызыл районнарның совхозтары шалыпкын темп-биле чорудуп ажылды элээн адакталдыра берген. Ынчалзажок дүжүттүң хемчээли кайда-даа шөолуг эвес, чүгле Чөөн-Хемчиктиң ажыл-агыйлары бир гектардан 8,2 центнерни ап турар.

Совхозтар тараа культураларының үрезининиң 4,8 муң тонна чедир уруп алган, ол дээрге планның 10 ажыг хуузу болуп турар. Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери үрезинни эвээш эвести уруп алган хирезинде, ол дугайында отчёттарын өй-шаанда бербейн турары хомуданчыг. Чижээ, Таңды районнуң совхозтарында амгы үеде 1270 тонна үрезин бар турда-ла, отчётка ону оон эвээш кылдыр көргүзүп турар. Чөөн-Хемчик, Каа-Хем болгаш Кызыл районнардан кирген сан-түңнер база-ла херек кырында байдалга дүүшпейн турар.

Ам совхозтарның удуртукчулары болгаш агрономнары үрезин отчёдун өй-шаанда шын тургузарынче кичээнгей салыры-биле чергелештир, бар үрезиннерни арыглап, чажар шынарынга чедиреринче күштүг мөөңнээр ужурлуг.

Дүжүдү ажааттынган черлерден савааңны ол дораан чыып, пресстеп, сараттаары азы кыштагларже удур сөөртүп чедирери — хүннүң чугула сорулгаларының бирээзи. Республикада ам 5,4 муң гектар черден 1000 тонна савааңны ажаап алган. Ынчалза-даа Каа-Хем, Таңды районнарның ажыл-агыйларындан өске черлерде савааң ажаалдазын багай чорудуп турарын айтыр апаар. Ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Кызыл районнарның совхозтарының улуг хемчээлдиг шөлдеринде хөй савааң ажааттынмайн чыдып берген. Кызыл районда ук ажылды чүгле «Тиилелге» совхозта эки чорудуп турар.

Эрткен чылдарныынга деңнээрге, картофель ногааларны хөй совхозтар тарып өстүрген. Ынчалзажок ук культуралар-ның ажаалдазын чамдык черлерде оожум чорудуп турар. Ногааларны чүгле 200 гектардан ажааган болгаш ниитизи чылдаңы 1804 тоннага чедирген. Ол дээрге колдуунда помидор, огурец болгаш эрте четчир капуста-дыр. Ылаңгыя «Барлык», «Кара-Хаак», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Улуг-Хая» совхозтарда пландан ажыр өстүрген хөй капуста ам-даа ажааттынмаан. Белеткел организациялары ук продукцияны хүлээп, сөөртүп алырын озалдадып турар. Көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының болгаш шынарының талазы-биле инспекцияның ажылдакчылары маргылдаалыг айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээринге идепкейлиг киржип, бар продукцияны бүрүнү-биле садарынга дузалажыр ужурлуг.

Картофельди ниитизи-биле 2138 гектар черден ажааган болгаш 10,8 муң тоннаны шыгжамырларда урган. Күрүнеге 4670 тоннаны саткан болгаш ам-даа 6 муң тоннаны садар арга бар, картофельдиң дүжүдү эрткен чылдарныындан эки болган.

Совхозтар картофель үрезинин 5 муң тоннаны уруп алган, ол дээрге планның 65 хуузу болуп турар. Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлары үрезин урарының планын 30 хуу, Каа-Хемниң — 46 хуу, Кызыл районнуу — 15-ле хуу күүсеткен. А Бай-Тайга районнуң совхозтары бо ажылче ам-даа кирбээн. Ук ажылдың темпизин дүргедедип тургаш, бердинген планны ыяап-ла күүседирин ажыл-агый бүрүзү чедип алыр ужурлуг.

Аңгыс аңдарылгазын 44,1 муң гектарда чорутканы, ол дээрге планның 31 хуузу-дур. Бо ажылды Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында эң-не кулу темпилиг чорудуп турар. Район бо талазы-биле планын чүгле 15 хуу күүсеткен. А Тожу, Бай-Тайга, Өвүр районнарның совхозтары аңгыс аңдарылгазынче ам-даа кирбээн.

«Күш-ажылдың хоочуну», «ҮТКА 25 чылы», «Барлык», «Ленинчи орук», «Революцияның чалбыыжы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери хөй чылдыг сигеннер үрезинин чидириг чок ажаап алырынче чугула кичээнгейни салыр ужурлуг. Келир чылын республиканың совхозтарынга хөй чылдыг сигеннерниң тарылга шөлдерин улгаттырары амгы үрезин ажаалдазын чединишкинниг организастаанындан кол хамааржыр апаар.

Допчуланды Көдээ ажыл-агый министерствозунуң специалистери кылган.

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛ: БИРГИ ЧЫЛЫ. ЧЫЛДЫҢ ПЛАННЫГ ОНААЛДАЛАРЫН БОЛГАШ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ СӨӨЛГҮ КВАРТАЛДА ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААЛ

«Тыва кобальт» комбинат—республикада мурнакчы бүдүрүлгелерниң бирээзи. Ында гидрометаллургия цехиниң коллективи социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ээлеп, продукция бүдүреринге эвээш эвес үлүүн киирип турарлар. Дуржулгалыг аппаратчиктер В. М. Сучкова, Н. С. Доңгак, В. Я. Дорофеева болгаш өскелер-даа үени мурнап турарлар.

ЧУРУКТА: аппаратчиктер (солагай таладан) В. М. Сучкова, В. Я. Дорофеева, Н. С. Доңгак ажыл үезинде.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

КОЛЛЕКТИВТИҢ КҮЖҮ

Республиканың ажылчы чону он бирги беш чылдың баштайгы чылының сөөлгү кварталынче кирипкен. Олар партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш элээн ажылдарны кылып чорутканнар. Оон чижээн коллектив бүрүзүнден көрүп болур.

Самагалдайның сельхозтехника каттыжыышкыны эрткен айларда продукция бүдүрериниң планы 319,8 муң рубль турда, ону 324,5 муң рубль кылдыр азы 101,5 хуу күүсеткен болгаш бараан саарарының планы 327,8 муң рубль турда, ону 336,1 муң рубль кылдыр азы 102,5 хуу күүсеткен. Ук коллектив СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң бүдүрүлгелер аразынга шилчиир Кызыл тугун эрткен ийи кварталда улаштыр чаалап алган.

Коллективте калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер туржуп турар. Олардан О. Күнчүй, Л. Оюн, А. Тумат, О. Шулуу социалистиг хүлээлгелерин ай санында ажыр күүседип, өскелерге үлегерин көргүзүп келген. Комсомолчулар слесарь В. Араваа, чолаачы В. Чооду болгаш өске-даа аныяктар олардан чыда калбайн турар.

Бүдүрүлге планын күүсединге мында тургустунган байдал дузалыг болуп турар. Мурнуку чылдарга деңнээрге, ажылдаары-даа, дыштаныры-даа таарымчалыг апарган. Кайда-даа арыг-силиг, эмгежескелиг. Бөдүүн спорт шөлү база кылдынган. Ажылчыннарның сагылга-чуруму экижээн.

Коллективтиң кежигүннери хөй-нийти ажылдарынга идепкейлиг. Ылаңгыя мал чеминиң белеткелинге хей-аъттыг киришкен. Олар бо чайын чүс ажыг тонна будук-бүрүнү болгаш үжен тонна сигенни ниитиниң малынга белеткеп бергеннер.

Коллектив кышка эки белеткенген. Бо хүннерде он бирги беш чылдың баштайгызының сөөлгү кварталының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседип кирипкен.

М. ТИРЧИН.

ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ ЭГЕЛЭЭН

Республиканың районнарынга, Кызыл, Ак-Довурак хоорайларга, Хову-Аксы суурга партия, комсомол чырыдыышкынының, экономиктиг өөредилгениң кичээлдери дүүн эгелээн. Олар шуптузу «Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвинде. Чоннуң күжү — партия-биле чаңгыс эвинде, оон удуртулгазында» деп теманы өөренген.

КЫЗЫЛ. СЭКП обкомунуң марксизм-ленинизм университединиң бирги курузунуң баштайгы кичээли Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болуп эрткен. Бирги тема талазы-биле лекцияны партия обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңының консультантызы Л. С. Зорина кылган.

Найысылалдың бүдүрүлгелеринге, тудуг, садыг, транспорт, өөредилге, албан организация черлеринге кичээлдер эрткен. «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинге, хоорайның харылзаа белдиринге, септелге заводунга, республика эмнелгезинге болгаш өске-даа коллективтерге политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң кичээлдери организастыг эрткен. Орта эрткен кичээлдерге партияның болгаш совет улустуң чаңгыс эвин улам ыңай быжыглаарының айтырыгларын тодарадып, оон үндезинин чүделе дээрзин көргүскен.

КАА-ХЕМ СУУР. СЭКП ТК-ның партия өөредилгезиниң дугайында доктаалынга дүүштүр партия, комсомол чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң школаларының, теоретиктиг семинарларының, оон пропагандистериниң, дыңнакчыларының четчелээшкинин партия организациялары чорутканы. Ол ёзугаар бүдүрүлгелерге, совхозтарга өөредилге чылы организастыг эгелээн.

«Көк-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазынга, хавак комплекизинге, район төвүнүң холушкак садыынга, харылзаа белдиринге болгаш өске-даа черлерге кичээлдерге дыңнакчылар эң-не идепкейлиг киришкен.

„ЧАЙЫН ШАНААҢ...“ азы чамдык культура албан черлериниң кышка белеткели

Рейд

«Кыжын тергең септе, чайын шанааң септе» деп мерген сөстүң сагындырыы анаа эвес. Культура албан черлериниң кышка белеткели шак ол мерген сөстүң сагындырыынга дүгжүп турар бе? Ол талазы-биле байдалды хынап көөр дээш Тыва радио биле «Шынның» каттышкан рейдизин Кызыл районнуң чамдык черлеринге чорутканы.

Кызыл районда культура албаң черлериниң кышка белеткели ниитизи-биле багай эвес. Район төвүнүң «Мир» культура бажыңы, «Тиилелге» совхозтуң Кур-Чер суурда Культура бажыңы, Элегес-Аксының, Баян-Колдуң, Терлиг-Хаяның культура бажыңнарының болгаш библиотекаларының, чамдык музыка школаларының кышка белеткели ниитизи-биле эки.

«Тиилелге» совхозтуң Кур-Чер суурда Культура бажыңы (директору М. Эрендей) чайын бир кезекте ажылдаваан, лекция, беседа болгаш темалыг кежээлер дээн чергелиг чүүлдер барык болбайн турган. Ол дугайында хомудалдар тургулаан. Ам ында байдал экижээн. Культура бажыңының иштин-даа, даштын-даа эки шынарлыг чугайлаан. Суур ортузунда ийи каът бажың кайы ырактан чырык чаагай кылдыр көстүр. А оон иштинче кире бээрге, база-ла дозулап, кылайтыр лактаан, чаа кылган чүүлдер каракка илдигер, арыг-силиг. Культура бажыңының ийиги каъдында библиотека. Оон шалазы база дозулаттынган, ханазы чугайлаттынган, соңгалары улуг, чырык чаагай.

Библиотека эргелекчизи М. Читтен Минусинскиниң культура-чырыдыышкын училищезин доосканы, эртем-билиилдаа, арга-дуржулгазы-даа четчир кижи болду. Ол чүгле номчукчуларга ном үлеп бээри-биле кызыгаарлаттынмас, хөй-нийти ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Культура бажыңының бот-тывызыгыр артистериниң агиткультбригадазының удуртукчузу база ол. Оон удурткан бригадазында 12 кижи доктаамал киржип, ылаңгыя сезоннуг ажылдар үезинде солун программалыг концертти тургускаш, малчыннарга, хову шөлде ажыл-иштчилерге баралгадып чоруп турар.

— Лекция, беседа, янзы-бүрү темалыг кежээлер, номчулга конференциялары дээш кылган-даа, кылыр-даа чүүлдер хөй. Ам октябрь 14-те Ф. Угловтуң «Чоп аразында кижи» деп номунга номчулга конференциязы эрттирер бис. Чылда номчукчулар санын 600 чедирер ужурлуг бис. Ам бо тос айлар иштинде бистиңде 529 номчукчу чедип тур, чаа номчукчулар барык ай санында немежип турар.

Септелге болгаш дериг-херекселдерни, ойнаар чүүлдерни тывар, ыңай-бээр үнүүшкүннерде Культура бажыңының бот-тывызыгыр артистерин, библиотека ажылдакчыларын машина-хелге-биле хандырар талазы-биле „Тиилелге» совхозта (директору В. Оюн) байдал эки.

Культура бажыңын капитал септелгеге киирген турган. Аңаа чарыгдаары-биле совхоз 80 муң рубльди үндүрүп берген. Херек кырында амга чедир 50 муң рубльди чарыгдаан. Ам 30 муң рубльди Культура бажыңынга эң чугула херек чүүлдерге чарыгдаар. Сценага күштүг электри чырыы бээр тускай херекселди тывары оралдажып турар. Бо чылын шалаларны солуп чаарткан, сандайлар база чаа. Алды метр узун дурттуг чаа экранны база аскан. Ол Культура бажыңын республиканың хөгжүм-шии театрының коллективи шефке алган. Олар улуг дузаны көргүзүп турар. Шиилиг, концерттиг бо-ла аалдап кээриннен аңгыда, ажыл-агыйның боттуг дузаны чедирип кээрлер. Чижээ, Культура бажыңының даштын, иштин каастаарынга ийи чурукчуну театр чорудуп берген. Оларның чогаадыкчы ёзу-биле каастап кылган чүүлдери культураның одаанга дыштаныр дээш келгеннерниң эстетиктиг таалалын хандырып турар. Культура бажыңының одалга системазын контораның одалга системазы-биле кошкан.

Ол-ла суурда уруглар музыка школазы база ажылдап турар. Ында беш тускай эртемниг башкы ажылдап турар, 89 өөреникчи өөренип турар. Хөгжүм херекселдери четчир. Школаның директору Моңгуш Мөңге-Баяр септелгени чогуур өйүнде эки организастап чорутканы. Өрээлдер чугайлаттынган, шала болгаш стол, сандайлар дозулаттынган. Класстар чылыглаттынган. Одаар чүүл бар.

Оон кожазы «Шамбалыг» совхозтуң Культура бажыңының эжиниң аксынга барып доктаадывыс. Караңгы улуг залче кире бээривиске, ийи аныяк кыс столда бедиктенип алган соңгалар чылыглаан турлар.

— Септелге сөөлгү чылыглаашкын-биле дооступ турары ол бе?— деп ойнай-сыдай айтырдывыс.

— Чо-ок, септелге кеңгүс чоруттунмаан. Бо соңгаларның улуун көрүңер даан, кыжын хыраалаар, соок боорга, даргалар ооду бирээзин дуй шавар деп дүгүрүшкен. Ол чугаа бүтпес хире боорга, чүдү-каразынга кирип, чылыглай бердивис— -деп, уругларның бирээзи тайылбырлады.

Ам безин соок хат ооң-моон — шалазындан, ханаларындан уруп кээр, дидиренчиг болду. Чугайлаттынмаан, дозулаттынмаан; батареяларны ындамында, та кажан чүве, көзүраартыр кагылапкан чыткылаар. Чамдык өрээлдерде дуудүктен дамды саарлып бадып турар, ооң адаанда таатар доза салгылап каап. Батареяларның үрелген черлерин кылыр дээш, даштын оңгарны шала каспаш каапкан. Ону кылыры-биле совхозтуң слесары Ө. Байысылаңны быжыглаан. Ынчалза-даа ол орта ажылдавас, слесарь чаңгыс ол болганда, ону өске черлерже база чардыктырып аппаар.

Библиотека турар, 150 хире олуттуг, улуг залдыг болгаш өске-даа өрээлдерлиг улуг чаагай бажыңны № 1719 кежүп чоруур механизастаттынган колоннаның тудугжулары кылып, ийи чыл мурнунда ажыглалга киирген. Ону хүлээп алырда, совхоз директору (О. Саанаан турган) ат салып хүлээп алган. Дуву-далаш-биле карак чаап кылган тудугжулар чүү боор, ат салдынган соонда хөй акшаны карманнапкаш, дүргенне карак ажыт арлы бергеннер. Ажылды кылганының шынары ындыг куду болган.

Ук Культура бажыңын капитал септелгеге чазын-на киирер турган. Ол дугайын Шамбалыг кедээ Совет күүскомунуң даргазы К. Деспижекке, совхозтуң удуртур ажылдакчыларынга Культура бажыңының директору Анна Кара-Сал чеже-даа дыңнаткан. А олары сезоннуг-ажылга чардыгып, «силер үүрмек септелгени —ооду соңгаларны чылыглап ап туруңар, а бис, азы кедээ Совет одалганы болгаш улуг септелгени харыылаар бис»— деп, ол аныяк кижини ыттан эрттирип-ле турган. Шаг-үе манаар эвес, соок чоорту дыңзап, кыш мырыңай эргинде чоокшулап келген. А Культура бажыңында чаңгыс кадаг-даа кагтынмаан, одаар черде чаңгыс машина хөмүр-даш-даа дүжүртүнмээн.

Бо фактылардан-даа алгаш көөрге, «Шамбалыг» совхозтуң дирекциязында (директору Х. Ховалыг), парткомда (секретары М. Моңгуш), ажылчын комитединде (даргазы Д. Мылдык), кедээ Советте (күүском даргазы К. Деспижек) ажылды чаңгыс талалаар, бот-боттарынче чүүй кагжыр чорук бары илдең-дир. Культура ажылын ынчаар тоомчага албазының уржуундан ындыг чаржынныг байдал чылдың-на үргүлчүлеп турар.

Кадрлар дугайында айтырыг — база кол айтырыгларның бирээзи. Ындыг турбужe, «Шамбалыг» совхозтуң дирекциязының болгаш кедээ Советтиң талазындан ону кеңгүс тоомчага албас чорук бар. Аңаа хамаарыштыр ийи чижекти көргүзүп көрээли. Культура бажыңынга хөөмейлээр, сыгыртыр баянист В. Моңгуш дээр аныяк специалист ажылдап турган. Ынчан агиткультбригаданың ажылы эки турган. В. Моңгушка чурттаар бажың ордерин бербээн. Сөөлүнде кээп, өг-бүлелиг, чаш уруглуг В. Моңгушту «сен ордер чок-тур сен» дээш, ажылындан үндүрүшкен, ол бажыңда совхозтуң удуртур ажылдакчыларының бирээзиниң төрелин киирип каан. Баянист ам канчаар, өг-бүлези-биле оон көжүп чоруур ужурга таварышкан. Оон соонда агиткультбригаданың ажылы соксаан. Тускай эртемниг специалист Культура бажыңының директору А. Кара-Салды база-ла чурттаар бажың-биле хандырбаан. Ол талазы-биле айтырыгны совхоз дирекциязынга-даа, ажылчын комитединге-даа ам ийи чыл ажыг үе иштинде тургузуп келген. А. Кара-Сал ам өг-бүлелиг апарган, ынчалза-даа тускай бажыңы чок, ол ам ажы-төлдүг, өг-бүлелиг утбазының бажыңында, ында ам шупту—11 кижи чурттап турар.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Көдээниң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды 1977 чылда хүлээп алган болгай. Ында боттарынга хамаарышкан Культура бажыңнарын, клубтарны септээр, одаар чүүл-биле; бүгү-ле культура ажылдакчыларын чурттаар бажың, одалга-биле хандырар дугайында тодаргай айыткан. А Шамбалыг кедээ Соведи, совхозтуң удуртур ажылдакчылары ук доктаалды күүсетпейн турар. Оон уламындан ында культура одагларының байдалы шак ындыг дүвүренчиг байдалда-дыр.

Рейд бригадазының кежигүннери:

К. МОНГУШ, радиокомитеттиң корр., Г. БЕССМЕРТНЫХ, районнуң төпчүткен библиотека системазының директору, К. ЭКЕР-ООЛ, «Шынның» корр.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ АВАНГАРДЫНДА

«Ядролут халапты болдурбас» деп, КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязынга көөр кылдыр Совет Эвилелиниң киирген Декларациязының төлевилелин — чаа совет тайбың инициативаны бүгү делегейде калбаа-биле үнелеп көрген.

● **БЕРЛИН.** ССРЭ-ниң өске-даа тайбың эгелекчи саналдары ышкаш бо-даа совет санал болза, кижи төрелгетенге халаптыг уржуктарлыг болур ядролут дайынны болдурбазынче угланган тодаргай хемчеглерни саат чок алырының эргежок чугулаазы-биле болдунган деп, ГСЧП ТК-ның органы «Нойес дойчланд» солун бижээн.

Боо-чепсекти эндере бүдүрериң империалистиг бөлүктер дыка күштелдире берген амгы байдалда ол Декларацияны хүлээп алыры аажок улуг ужур-дузалыг болур ийик деп, ук солун демдеглээн. Делегейниң ырыы байдалындан уштунуп үнериниң оруктарын, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын, улустар аразынга кады ажылдажылганы быжыглаарының оруктарын Совет Эвилели айтып турар.

• • •

● **НЬЮ-ЙОРК.** «ССРЭ-ниң чаа саналы Совет күрүне тайбың дээш демиселдиң авангардында чоруп турарын бүгү делегейге бо-даа удаада база дагын бадыткады» деп, америк «Нью уорлд ревью» журналдың кол редактору М. Бектел медеглээн. Ол санал Совет Эвилелиниң улуг Ленин үндезилээн тайбыңга ынак даштыкы политиказындан дөстелип турар деп, ол чугаалаан.

Совет инициативаның онза чугулазын болгаш чогуур үезинде болганын айыткаш, М. Бектел тайбыңның болгаш дайынның айтырыглары бүгү кижи төрелгетенниң сеткилин дүвүредип турар, чүге дээрге боо-чепсекти кажангызындан-даа артык эндериилдир бүдүрүп туруп берген Каттышкан Штаттарның буруузу-биле ядролут чепсектиг демисежип үнүүшкүннүң кыжаныы улам боттуг апарган-дыр деп онзалап демдеглээн.

• • •

● **САН-ФРАНЦИСКО.** Ядролут халапты болдурбас деп Декларацияны хүлээп алырының дугайында Совет Эвилелиниң кедүрген саналын көскү америк тээгүчү болгаш хөй-ниитичи ажылдакчы Г. Аптекер кижи төрелгетенниң доругнап чурттаарынга кыжаныышкынны чок кылыр дугайында сагыш салыышкыны сиңниккен, ёзулут чогуур үезинде болган санал-дыр деп адаан.

Ол инициатива бирги чергениң чугула херээнге — ядролут узуткаашкынның айылындан кижи төрелгетенни адырып алырының херээнге дыка улуг база бир салыышкын-дыр деп, ол чугаалаан. Совет Эвилели ядролут аразында дайынны болдурбас дээш демиселдиң бажында чүткүлдүг болгаш күзел-соруктуг чоруп турар. Ол чаа инициатива бүгү кижи төрелгетенниң алыс күзел-чүткүлдеринге таарыжыр, ынчангаш аңаа боттуг мөзүлүг харыыны бээр ужурлуг.

• • •

● **АДДИС-АБЕБА.** Совет Эвилелиниң чаа тайбың инициативазынга «Эфиопиэн геральд» солун бедик үнелээшкинни берген. Декларацияның совет төлевилели делегейниң чаа дайынның боо-моңгузу-биле ойнаарын сарыыл чокка уламчылап турар ындыг кижилерге эң шыңгыы сагындырыг-дыр деп, ол солун онзалап демдеглээн. Ол Декларацияны хүлээп алыры «баштайгы ядролут согуушкунуң доктриналары» дижир чүвениң Пентагонда болгаш НАТО-нуң шериг штабтарында олурар авторларының ажыл-чорудулгазынга чогуур үнелээшкинни кылыр арганы бээр. Чаа дайынның кыжаныышкынын чайладыры болгаш улустар аразынга айыыл чок чорукту быжыглаары — кижи төрелгетенниң мурнунга бүгү күрүнелерниң ындыктыг хүлээлгези-дир деп, ол солун бижээн.

(СЭТА).

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

ЭКОНОМИКА КАМНАЛГАЛЫГ БОЛУР УЖУРЛУГ

Эргим номчукчулар! «Шын» солуннуң арыннарынга «Экономика камналгалыг болур ужурлуг» деп рубриканың адаанга үлетпүрнүң, көдээ ажыл-агыйның болгаш өске-даа адырларның бүдүрүлгелеринде материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларының камналгазының байдалының дугайында материалдар доктаамал үнер. Ынчангаш силерниң ажылдап турар черинерде, бүдүрүлгеңерде камналга чуруму канчаар сагыттынып турарын бисче бижиңер.

ЧЕРНИ ЧӨП АЖЫГЛААР БОЛЗА...

Эвээш кижи ажылдап турган, хөй продукцияны бүдүрери дээш ышкаш, биче хемчээлдиг шөлден хөй дүжүттү өстүрүп алыры дээш демисел — ол база-ла черни камныг, чөп ажыглаарының бир хевири дээрзи билдингир. Ынчалзажок чоннуң эң үнелиг байлаа — черни чогумчалыг ажыглавайн турарының фактылары бистиң республиканың совхозтарында эвээш эвес. Ол чүгле ажыл-агыйларның боттарының эвес, а үстүкү удуртур органнарның буруузу-биле база болуп турар. Чижек кылдыр Кызыл районда «Кара-Хаак» совхозтуң ногаа шөлдеринде байдалды ап көрээлиңер.

Ажыл-агый эрткен чылын 500 тонна капустаны, 30 тонна помидорну болгаш 40 ажыг тонна огурецти өй-шаанда ажаап ап шыдаванындан база белеткел организацияларының хүлээп албайн барганындан үрээн. Бо чылын кара-хаакчылар 99,5 тонна помидорну база 100,4 тонна огурецти бүрүнү-биле ажаагаш, күрүнеге дужааганнар. Оон аңгыда 700 ажыг тонна капуста амга чедир дужааттынган. Ынчалзажок ам-даа ооң чартыындан хөй продукцияны шөлден ажаап, садыг организацияларынга дужаары негеттинип турар.

Капуста ажаалдазы чүге мынчаар орайтааныл? Мында элээн каш чылдагааннар бар. Бирээде, тарылга шөлүн чөп ажыглавайн турганындан ындыг байдал тургустунган.

— Капуста шөлүнүң хемчээлин бичелеткеш, гектар бүрүзүнден дүжүттү улгаттырар дугайында айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээрин районнун-даа, республиканың-даа удуртур органнарындан каш чыл улаштыр дилеп келгеш, мынчага чедир аңаа тодаргай харыы ап шыдавадывыс — деп, ногаажылар бригадазының бригадир-агроному М. Бутанаева чугаалады.— Ногаа өстүрер талазы-биле бистиң дуржулгавыс бедээн, 35-40 гектарга капуста рассадазын олурткаш, 70 гектар черден алыры планнаан дүжүттү чайлыг өстүрүп алыр аргалыг апарганывысты кым-даа эскерип, өөренип көөр хөңнү чок-тур. Экономиканың камналгалыг болуру чогум-на мындыг айтырыгларны таарыштыр шиитпирлээринден эгелээр эвес бе?

Бригадирниң бо бодалы херек кырында фактыларга, чыл-чылда мөөңнеттинген байлак дуржулгага үндезилеттинген. Ооң бригадазы бо чылын гектар бүрүзүнден 250 центнер капуста дүжүдүн, азы планнаттынганындан 70 центнер хөйнү алган. А. Немцованың удурткан звенозу бодунга быжыглаттынган 10 гектар шөлүнден 180 тонна дүжүт алыр планын ийи катап ажыр күүседип турар. Ол ышкаш Ф. Афонинаның, Т. Дроздованың звенолары база-ла оон дудак чок дүжүттү өстүргеннер. Ынчаарга Л. Зайцеваның звенозу планда 39,5 тонна хөй помидорну өстүрүп, күрүнеге сатканын үстүнде айыттывыс. Ногаажылар бо кандзашкынныг берге чайын безин ол хире дүжүттү өстүрүп шыдаанын барымдаалап көөр болза, таарымчалыг үеде оон-даа хөй продукцияны бүдүрүп болур ышкажыл.

Ындыг турбуже, эрткен чылын хөй капустаны үреп, малга чирткенин-даа «уткаш», совхозтуң удуртулгазының, ногаажыларның катап-катап кылган дилээ турда-ла, ынчангызындан бичии-даа кызырбайн, база 70 гектарга рассаданы олуртур даалганы Көдээ ажыл-агый министерствозу берген. Ооң 61 гектарынга рассаданы олурткан турда, долу каккан болгаш 21 гектарны үндүр бижиир ужурга таварышкан. Арткан 40 гектар черден үнген дүжүттү ам ажаап күш четтикпейн турары бодур.

Мындаа дүжүттү массалыы-биле ажаап эгелей бээрге, Садыг министерствозунуң баазазының, районнуң белеткел конторазының болгаш холушкак бараанар садыының шыгжаар черлери долуп, капустаны хүлээп ап чадай бергенинден, ажаалданы түр када соксаткан турган. Эрткен понедельниктен бээр үстүнде адаттынган организацияларның машиналары кээп, продукцияны катап сөөртүп эгелээн. Ол хүн 14 машина келгеш, 39 тонна капустаны алгаш чорупкан.

— Ол дээрге дыка эвээш-тир — деп, совхозтуң кол агроному М. Петров чугаалады.— Биске хүнде-ле 35-40 машина негеттинип турар. Садыг организациялары ол хире санныг транспорт-биле доктаамал хандырып, бис хүнде-ле 80-100 тонна продукцияны чүдүрүп чорудуп турар болзувусса, чүгле ынчан бар капустаны бүрүнү-биле ажаап, Бии-Хемниң суу чеңнеп, паромну уштурунга чедир күрүнеге дужаап болур-дур бис. Бир эвес транспорт черле мындыг эвээш болур чүве болза, эрткен чылдагы байдал катаптаары чугаажок...

Айтырыг нарын. Өстүрген дүжүттү бүрүнү-биле ажаар, хөй чидириглер болдурбас болгаш эрткен чылдың четпестерин катаптавас төлээде, белеткел организациялары ногаа сөөртүр машиналарны четчир санныы-биле уйгүктел чок чорудары, бо ажылга хамаарылгалыг кижи бүрүзүнүң харысаалгазын бедидери, продукцияны ажаап алыр болгаш чүдүрер ажылдарның темпизин дүргедедири негеттинип турар-дыр.

Черни чөп ажыглаарының дугайында эгезинде тургускан айтырыывыска өске мындыг айтырыглар база капсырлажы бээр. Совхозтуң ногаа бригадазында ажылдап турар улустуң саны эвээш, чүгле 40 кижи бар, а оларның ажылын, суггаттан өскезин, механизаставаан болганда, улуг хемчээлдиг черге тараан ногааларның чайгы ажаалдазын негелдеге дүүштүр чорудуп шыдавайн турарлар.

— Дөртен гектар черниң безин ногааларының чайгы ажаалдазынга бергедээн бис — деп, бригадир чугаалады.— Хүннүң-не сыгыр даң бажында тургаш, ажылдап чоруур, кежээ чүгле имиртинней бергенде, бажынга чылчык уйгүлеп кээр турдувус. Хоорайдан, район төвүнден шефчи организацияларның төлээлери келзе-даа, дузазы эвээш болур-дур. Ажылды колдуунда боттарывыс кылган бис.

База бир айтырыг. Капуста шөлүнүң хемчээлин бичеледиптер болза, хосталган гектарларга морковь, свекла, редис, редька, укроп, петрушка, хрень, чеснок, согуна дээн ышкаш ногааларны тарып өстүрер арга база тургустунуп келир. Оларның чамдыктары бо-ла капустаның дузаарынга ыяап-ла херек болгай. Оларны боттарывыстың шөлдеривиске тарып өстүрүп алыр арга турда, республика даштындан, өске черлерден садып, сөөртүп ап, хөй чарыгдал, күш үндүрүп турган хереевис чүл?

Республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу, Кызыл районнуң партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары болгаш специалистери бо айтырыгларны өөренип көөр үе черле келбээн бе?

Х.-К. МОНГУШ.

ПЛАННАП АЛЗА-ДАА...

Камналгалыг болгаш хумагалыг чорук он бирги беш чылда бүдүрүлге бүрүзүнүң ажыл-чорудулгазынга эң-не кол айтырыг болгай. Бо талазы-биле № 3 автотранспорт бүдүрүлгезинде кандыг хемчеглерни ап, канчаар ажылдап турарын чугаалап бээрин бүдүрүлгениң начальниги Ю. К. Ахмедзянов болгаш мында партия эге организациязының секретары А. Г. Фомичев-биле ужурашкаш дилеливис.

Партияның XXVI съездизиниң чиг-этти, материалдарны болгаш одаар чүүл, энергия курлавырларын камныг ажыглаар дугайында шиитпирлерин бистиң коллектив деткээн болгаш ол талазы-биле организас-техниктиг хемчеглерни ажылдап кылып, амыдыралга боттандырып турар.

Партия, профэвилел болгаш хөй-ниити организациялары бүдүрүүшкүннүң ажыктыының болгаш камналгалыг болурунуң айтырыгларын кичээнгейниң төвүнде тургускан. Эрткен 8 айларның түңнелдери-биле 51 муң квт. шак электри энергиязын, 183 тонна хөмүр-дашты камнап алган. Ону чедип алыры-биле камналганың чурумун сагыырын шыңгыыратткан. Хүндүс чырык үеде, байырлал болгаш дыштаныылга хүннеринде база дүштеки чем үезинде сайгылгаан болгаш электри ажыглаар херекселдерин ажылдатпазын хынап турар. Ол ышкаш электри энергиязын ажыглаарын чурумчудар тускай конденсаторну тургускан. Котельнаяда кочегарлар-биле тайылбыр ажылын кылып, температура чурумун сагыып, хөмүр-дашты камныг ажыглаар, оон суугуга кыварын шыын хайгаараар дугайында беседаларны чорудуп келген. Хөмүр-дашты кадагалап шыгжаар тускай шөлчүгешти цементилеп кылган. Ооң уламындан хөмүр-даш довурак, сай-биле холушпас, кыварының, чылыг бээриниң коэффициентизи улгаткан. Ол ышкаш хөмүр-дашты хүлээп алырын чурумчудуп, ону деңнээш ап турар.

Бүдүрүлгениң бүгү участоктарынга, бригадаларынга, ажылчын туруштарынга материалдарны, чиг-этти камныг, чөп ажыглаарының талазы-биле ажыл чоруттунуп келген.

Ынчалза-даа бо талазы-биле кылдынмаан ажылдар, четпестер, ажыглаттынмаан курлавырлар бистиңде хөй. Оон чижээнге чамдык көргүзүглерни ап көрээлиңер. 8 айлар дургузунда АТБ-де 587 кижи-хүн прогулду болдурган. Ооң уламындан 1160 муң тонна-километр ажылдап кылдынмаан болгаш 50,5 муң рубль орулга чедир алдынмаан. Янзы-бүрү чылдагааннардан кижилерниң ажылдан үнер-кирери эвээжевейн турар.

Бо чылдың эгезинден тура 32,7 муң литр бензинни, 79,3 муң литр кывар-чаар чүүлдерни нормадан ажыр чарыгдаан.

Бо дээрге, колдуунда-ла чолаачыларның, септекчилерниң талазындан ажылынга ээ-харысалгазы кошкак, техника септелгезиниң шынары куду, машина - техникага кам чок, кижилерниң мергежилиниң куду болганындан болуп турар.

Машинаның үзүн солуурда тодаргай километраж эрткениң барымдаалаар чуруму болгай, а бистиңде чолаачы бүрүзү кажан күзей-дир, туралааны-биле оозун солуп алыр, ону кым-даа хынавас.

Бо чүгүлэ ажылды экижидер талазы-биле хемчеглерни моон соңгаар күштелдирерин бүдүрүлгениң удуртулгазы болгаш партия организациязы көрүп турар. Улусчу контрольдуң бөлүү ажылын идепкейжидер.

Материалдарның, чиг-эттиң чарыгдалынга нормативти ажыглаарын дарый чедип алыр бис. Амгы үеге чедир материалдар норма-чижек чокка чарыгдаттынып келген. Чижээ, дуңзаалаашкын кылган канначкылар электродтарын төнчүзүнге чедир ажыглавайн октагылапкаш, чаа электродтарны ажыглап эгелээр. Азы шил, дилиг материалдары эмге-сексе чок, ында-мында чыткылаар, оон аңгыда ук материалдарның ажаалда-кадагалалының сандаргайындан оларны оорлап эскээр ажыглап турары база бар. Складтарда материалдарның шыгжаттынып турары база чурумчуттунмаан, оларның учет-отчедун экижидери чугула.

Ол ышкаш контроль-эттириглерге пунктузунга гаражтан үнген машина бүрүзүнүң чүъгүн документация ёзугаар ыяларын күштелдирер.

Чайгы үеде энергия эвээш чарыгдаттынар апаар. Ынчан эвээш күштүг трансформаторларны тургузар, олар барык 6 ай иштинде бүдүрүлгени долу хандырып болур. Эвээш күштүг трансформаторларны ажыглаанындан 1,5 муң рубльдың камналгазын ап болур. Ол ышкаш котельнаяга чылыг үеде улуг күштүг моторларны база эвээш күштүг-биле солуур, ол чорук электри энергиязының чарыгдалын эвээжедир.

Трансформаторларга автоматчыткан тускай херекселдерни тургузар. Олар энергияны халаска чарыгдаарын болдурбазынга дузалаар.

Бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидери камналгалыг болгаш хумагалыг чоруктуң айтырыглары-биле тудуш харылзаалыг. Бо бүдүрүлгеде кывар-чаар материалдарны, чиг-этти ажыглаарының чамдык организас-техниктиг хемчеглерни чыл эгезинден тура-ла ажылдап кылган болза-даа, бо талазы-биле ажыл шүшпең чорүп турар болгаш планнаттынган хемчеглерниң хөй-кезии саазын кырында артыпшаан.

Автотранспорттуң техника-экономиктиг көргүзүглери куду. Автомобильдерниң шугумче үнериниң коэффициентизи ам-даа чавыс.

Бензин, кывар-чаар материалдарны артыкка чарыгдап турар чолаачыларның саны хөй, ынчангаш ындыглар-биле контроль рейстерни кылып, тускай инструкторлар оларның машина башкарар мергежилин хынаарын планнаан болзажок, бо чылын ындыг хыналданы чаңгысты-даа кылбаан.

Автомобиль бүрүзүнге спидометрлерни эдип кылыр болгаш гаражка келген машиналарның бакта кывар-чаар материалдарының артыкчывын хынап демдеглеп алырын чедип алыры көрдүнген турган. Ол ажыл база-ла шимчевээн.

Камналга болгаш хумагалыг чоруктуң эки үлегерин көргүскен стенд, самбыра ында кылдынмаан.

Бо-ла бүгү чедир кылдынмаан ажылдар дээрге-ле, ажыглаттынмайн турар курлавырлар ол-дур. Планнаттынган хемчеглерниң күүселдезин чедип алыры дээш администрацияның, парторганизацияның болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының талазындан негелде, хыналданы күштелдирбишаан, бо талазы-биле партияның XXVI съездизиниң негелдезеринге дүүштүр тодаргай ажылдарны кылып чорудуп, ук ажылды чогуур негелдеге тургузары соңгаарлаттынмас сорулга апарган-дыр.

Н. ООРЖАК.

КОЛ СОРУЛГА КЫЛДЫР КӨӨР

«Тээли» совхозка чылдың-на чаа машина-техника кээр. Ажыл-агыйның техниктиг хандырылгазы улам-на быжыгып кел чыдарының херечизи-ол. Ам мында аңгы-аңгы марканың 54 машина-техниказы бар. Чоокта чаа ол совхозтуң кол инженери Каң-оол Дойнурович Хертекке ужуражы бергеш, ол техниканың эдилелиниң, кадагалалының дугайын сонуургадым. Инженерге шала «аарыг» айтырыг салыпкан ышкаш болдум. Ол бичии боданып олургаш, чугаалай-дыр:

— Мактанышкы дег чүвевис чок. Совхозта бар бүгү машина-тракторларның чүгле чартыы хүн бүрүде ажылче үнүп турар. Мында чылдагааннар-ла бар... Эң-не колу — артык кезектер чедишпезинде — дээш, ол чамдык машина, тракторларга чоокку хүннерде кандыг кезектер херегин тайылбырлады.

База бир багай чүүл септелгелеп үнген техниканың дораан ажылдавайн баары. Чижээ, Кызылдың «Сельхозтехника» каттыжыышкынынга ол совхоз «УАЗ-469» марка-лыг ийи автомобильдиң бирээзиниң мотору биле коробказын, а өскезиниң моторун база соңгу ээзон септедип алыры-биле чедирген. Ынчалза-даа септээн моторларның шынары багай болганындан бирээзи үр болбайн, а өскези ийи ай хире ажылдааш үрелип калган. Ам ол автомобильдер аңаа турар.

Совхозта чолаачылар саны четчир. Харын-даа артык. Үшкү класстың чолаачыларын районнуң ДОСААФ школазы белеткеп турар. Ынчалза-даа, совхозтуң кол инженериниң чугаазы-биле алырга, ол школа курсантыларны кончуг кошкак белеткеп турар. Аныяк оолдар колдуунда теорияны шиңгээдип алган болур. А херек кырында машинаның кандыг-бир кезээ үрели бээр болза, ону кылып ап шыдавас болгулаар. ДОСААФ-тың инструкторлары келир үениң чолаачыларын өөредирде, чүгле теория-биле чепсеглээш, практиктиг кичээлдерин кончут эвээш эрттирип турары илдең. Чаңы билиг чедип албаан чолаачылар машинаны мунган соонда чүгле халдып билир, ооң техниктиг ажаалдазынче коңгүс сагыш салбас чүүлдер оон үнүп турар. Техникага кам чок, ону ээ ёзубиле көрбес чоруктарның түңнелинде ол совхозта машина-техниканың үрелир, чогуур хуусаазынга чедир ажылдавас чүүлдери мында болуп турар. Бир эвес совхозка бедик мергежилдиг, техниканы эки билир чолаачылар хөй турган болза, ынчан хүнде 20—24 автомашина, трактор ажылче үнмейн, аңаа турбас ийик. Бо таварылгада оларның чартыындан хөйү ажылдап, совхоз бүдүрүлгезинге дыка хөй ажыктыг үүле-херекти кылып каарлар.

Совхоз төвүнде хөй техниканың үрелик, аңаа турар чылдагаанында чолаачыларның боттарының буруузу база бар. Чолаачылар ортузунда арагалааш ажылче үнмейн баар, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр кижилер эвээш эвес. Оларны техниктиг чевүлелге сайгарып турар. Ындыг болза-даа ооң дээштии ам-даа чер албас. Чурум үрекчилерниң саны шоолуг кызырылбаан. Машина башкарып чораааш, арага ижип алгаш Өлчей-оол Хомушку, Майны Хертек, Дадар-оол Саая, Каң-оол Иргит хөй-ниитиниң чурумун үреп келгеннер. Тракторист Коштай-оол Хертек ажыл шагының үезинде хуу кижиниң ыяжыв «ДТ-75» маркалыг тракторга чүдүрүп алгаш, тайгадан бадып орда, ону туткан. Техниканы чөпшээрел чокка хууда хереэнге ажыглааны, камналга чок болганы дээш шүүделди Хертектиң шалынындан тыртар кылдыр доктааткан.

«Тээли» совхозта машина-техника эдилелиниң багайын, ооң кадагалалының эки эвезин, ажыл-агыйда чолаачылар четчир-даа болза, бедик мергежилдиг кижилерниң эвээжин, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээрлер-биле демиселдиң ам-даа кошкаан үстүнде чижектер көргүзүп турар. Ону эдип алыр талазы-биле боттуг хемчеглерни ап чорударын совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчылары кол айтырыг, чугула херек кылдыр көөр сорулгалыглар.

Ш. ДОРЖУ.

Чагыгларны күүсетпишаан

Кызыл хоорайда идик септээр болгаш даараар төп мастерскаяның коллективи кызылчыларга төлептиг бараан болур хүлээлгезин эки күүсетпишаан, ачы-дуза чедирериниң чаа арга-хевирлерин дилеп, шиңгээдип ап турар.

Мастерская бо хүннерде хережээн, эр улуска сезон аайы-биле идиктерни даарап турар. Чагыгның күүселдезиниң шынары багай эвес. Модельерлер, технологтар, идикти даарар мастерлер чагыгны чагыкчының сеткил-сагыжынга таарыштыр кылырынче улуг кичээнгейни угландырган. Ынчангаш кызылчылар биске чагыгларны күзелдии-биле киирип турар апарган. Ол бистиң коллективтиң эки ажылының бир талазы. Ооң-биле кады бүдүрген продукцияның шынары, чагыгның күүселдезиниң хуусаазы — бүдүрүлгеде чугула айтырыг. Бүдүрүп турарывыс продукцияның шынарынга хамаарыштыр үстүнде чугаалаван болгай мен. Черле багай эвес деп санаттынып турар. Чагыгларның күүсеттиериниң хуусаазы — ай. Ынчангаш көрдүнген ол хуусааны хажытпас, чагыгны ол үе дургузунда боттандырары-биле арга-курлавырлар бүрүн ажыглаттынып турар. Ажылдакчыларның социалистиг хүлээлгелериниң негелделеринде ону чугулалап киирген болгаш социалистиг чарышты түңнээрде ону база барымдаалаар.

Камналга — бүдүрүлгеде чугула айтырыг. Коллективте олче улуг кичээнгей угланган, ол талазы-биле хемчеглер ажылдап кылдынган. Ажылдакчы бүрүзүнүң, ниити коллективтиң социалистиг хүлээлгелериниң негелделеринде ону чугулалап киирген. Ынчангаш ай, квартал санында социалистиг чарышты түңнээрде ону база барымдаалаар. Материалга камналгалыг болган кижилерниң шаңнынга немелде төлевир кииреги көрдүнген. Ол кижилерниң материалдыг сонуургалын көдүрген. А камнап алдынган продукцияны бажыңга кедер идиктер кылырынга ажыглап турар бис.

Цехтиң улусчу контролёрлары ай санында хыналдаларны чорудуп, бригадаларның, тус ажылдакчыларның материалдарны, кадагны, электри энергиязын кайы хире камнап ап турарын хайгаарап турар. Ооң түңнелин ниити бүдүрүлге хуралдарынга чугаалажыр. Ындыг хыналдаларның дээштии бедээн. Ынчангаш камналга дээш демисел бригада бүрүзүнде калбарган. Чогум ооң дээштии бисте кандыг болуп турарыл? Электри энергиязын ажыл шагындан өске үелерде ажыглаары кескүзү-биле эвээжээн. Ажылды үрей кылганындан ону катап эде кылыр чоруктарның саны кызырылган.

Материал камнап алыр талазы-биле үлегерлиг мастерлер бүдүрүлгеде эвээш эвес. Чижээ, бистиң хоочуннарывыс А. А. Русман, Г. И. Кузьмин, З. А. Белокрылова, В. К. Конягин олар шевер холдуг мастерлер болурундан аңгыда, камналгалыг ажылы-биле өщ-өөрүнге үлегерлиг. Оларга коллектив чоргаарланыр.

Ажылды мындыг янзылыг тургусканы ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге идиглиг дээрзин амыдырал бадыткаан. Цех бо чылдың эгезинден бээр ай, кварталдың планныг оңаалдазын доктаамал күүседип келген. Эрткен сес айларның идик даарап бүдүрериниң планныг оңаалдазын коллектив 109,4, идикти септээрин—108,7 хуу, күүсеткен.

И. КОЖАКОВА,
модельер.

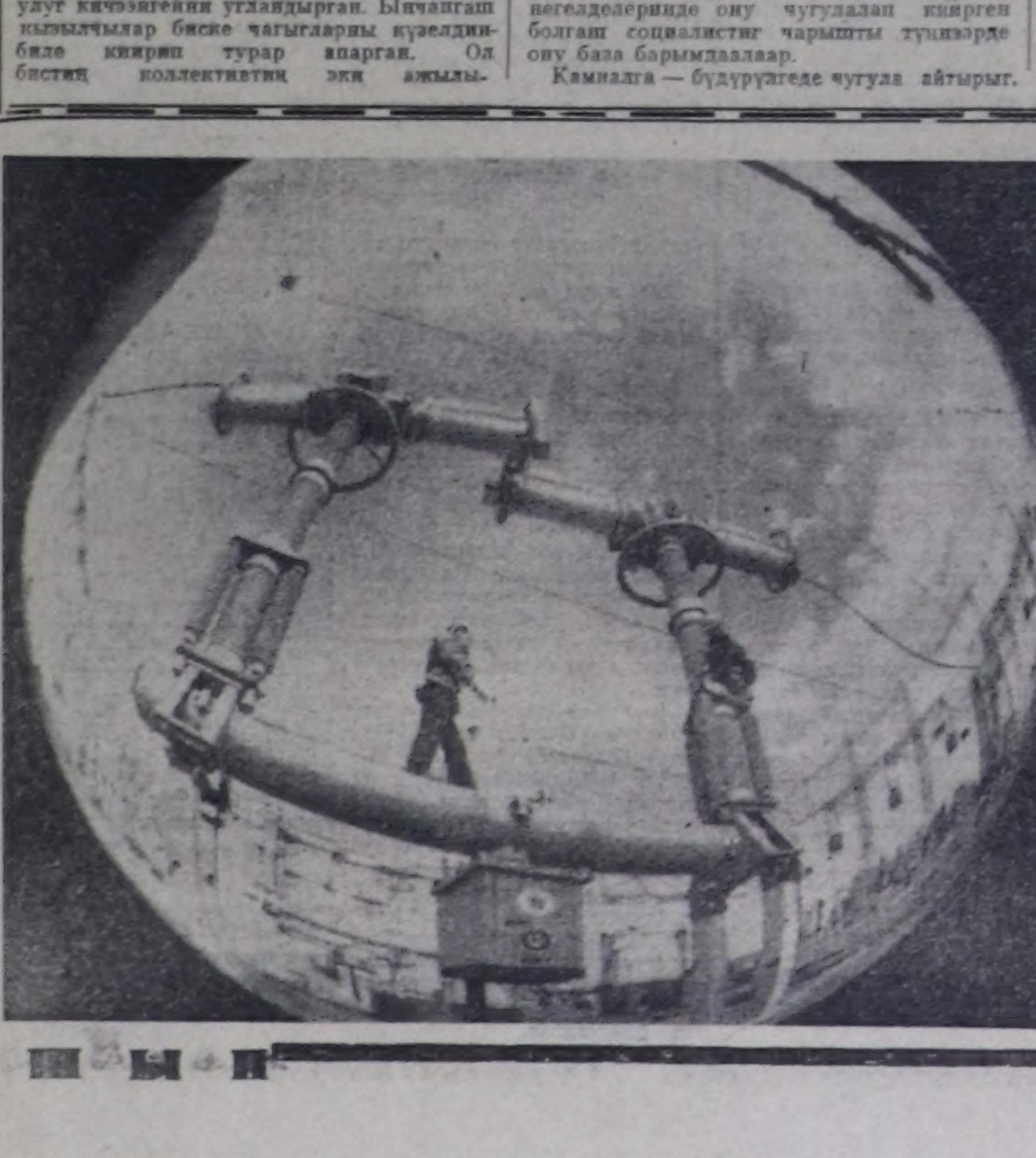

«Смоленск АЭС-тиң күчүлерин ажыглалга киирер».

(«1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарындан»).

СМОЛЕНСК ОБЛАСТЬ. Смоленск АЭС-тиң тудуунда шалыпчы күш-ажыл бо хүннерде хайнывкан. 1 миллион киловатт күчүлүг бирги энергоблокта ажылдар доостур четкен.

Станцияның энергиязы чурттуң чаңгыс аай энергия системазынче немежип киргеш, чаа үлетпүр бүдүрүлгелеринге токту берип, Бара эвес хөрзүннүг зонаның шапкын хөгжүлдезинге үлүүн киирер.

ЧУРУКТА: улекчи тургузуунуң тудуунда.

Г. КАЛАЧЬЯННЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Тес-Хем районда «Кызыл-гаар» совхозтуң хойжузу Дембирел Чылбак-оолович Эрендей малдың чаш төлүнүң баш санын пландан ажыр камгалап алган. Төрүүр чүс хойга оңаалтыр 124 хураганы өстүрген, республикага хураган ажаап алыр талазы-биле үшкү черни ээлээн. Бүдүрүлгениң мурнакчызы «Нива» автомашинаны чоокта чаа садып алган.

Эрес-кежээ хойжу бо чылын база-ла шалыпчы ёзубиле ажылдап турар. Мал чемин ол четчири-биле белеткээн, кажаазын септеп алган, одаар ыяжын кыштаанда сөөртүп чедирген. Күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг болурунга малчынга өөнүң ээзи Танчый улуг дузаны чедирип келген. Өг-бүле тос уруглуг. Олар ада-иезиниң идепкейлиг дузалакчылары.

ЧУРУКТА: Д. Эрендей.

В. ПИВОВАРОВТУҢ фотозу.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Дайын хоочуннарының совет комитединиң 25 чылынга турасквакан байырлыг хурал сентябрь 29-та Москвага болган.

Боттарының организациязын тургузуп тура, дайынның совет хоочуннары аар-берге каражы-когарал-биле чаалап алдынган тайбыңны камгалап арттырар, ядролуг дайындан улустарны камгалап алыр дээш боттарындан хамаарышкан бүгү чүүлдерни кылыр чүткүлдүүнүң дугайын медеглеп турганын байырлыг хуралга чүве чугаалааннар демдеглээн.

СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан. Дайын хоочуннарының совет комитеди ССРЭ-ниң тайбыңга ынак даштыкы политиказын калбаа-биле тайылбырлаарын, тайбың дээш идепкейлиг демиселче хоочун хөй-ниитини мобилизастаарын бодунуң кол сорулгазы кылдыр көрүп турар. Делегей байдалы чидигленип, АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери болгаш оларның эвилелчилери делегейниң чаа дайынның тыптып келириниң айыылын тургуспушаан, боо-чепсектиң эндерелдиг бүдүрерин күштелдире берген амгы байдалдарда ол демисел онза ужурлуг болуп бар чыдар.

СЭКП ТК-га, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери хүлээп алган.

(СЭТА).

ЧЕДИИШКИННЕРНИҢ ҮНДЕЗИНИ

Кым-на арга-курлавырларны тыпкаш, чөп ажыглап, бергелерге торулбайн ажылдап чоруур болдур, ол кескү чедиишкиннерни чедип алыр болгай. «Малчын» совхозтуң дөрт дугаар бригадазының мурнакчы хойжузу Ойлу Саазевич Казырыкпай ындыгларның бирээзи. Ол Каргы-Бажының Кара-ыяш, Хиндиктиг-Хөл деп, сигени чыл-чылдарда ажыглаттынмайн чыдар чайлагларже малын одарладып семиртир чаңчылдыг. Ынчангаш сөөлгү он ажыг чылдар дургузунда Ойлу Саазевич 100 хойга оңаалтыр 90-дан 104 чедир хураганны камгалап өстүрген. Ол совхозтуң хойжуларының чарыжынга каш удаа тиилекчи болуп келген.

Эрткен кыш Мөңгүн-Тайгага кадыг-шириин болза-даа, мурнакчы хойжу 100 хойга оңаалтыр 95 хураганны камгалап, доруктурган. Хоочун малчын оңгу беш чылда хураган өстүрериниң планын ажыр күүсеткен.

Малчынның ажылынга чедиишкиннериниң үндезини чүдел дээрге, чай дургузунда дөрт-беш катап көшкеш, одарларны солуп, малын эки семиртип ап турарында. Ол ышкаш кадарган хоюнуң эдержилгезин чогуур өй-шаанда шынарлыг чорудуп турарында. Оон ыңай мал кыштаглаашкынынга эки белеткенип, оът-сигенниң үнген шаа-биле 5—8 тонна чедир мал чемин белеткеп, кыжын чаш хураганнар адаанга төгер өдекти четчир кылдыр бөлүп ап турары кол рольдуг.

Сөөлгү чылдарда ол малдаан хоюн кыжын, тодаргайлаарга ноябрь, декабрь айларда оолдадырын чедип алган. Ындыг чорук чаш хураганнарның күштүг-шыырак болуп, кышты хүр ажарынга дузалыг болуп турар.

О. Казырыкпайның үре-түңнелдиг күш-ажылы бүгүдеге хүндүткелдиг, совхозтуң дирекциязы ону каш удаа шаңнап-мактап келген. Ажылчынга бердинген малчын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле база шаңнаткан. Ол «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдээниң төлептиг эдилекчизи, партия райкомунуң кежигүну.

Өг-бүлениң херээжен ээзи Долгар Кечилековна малдың чаш төлүн өстүрүп-доруктурарынга бедик мергежилдиг. Чаш хураганнар-даа, улуг хой-даа аарый бээрге, эмчиниң сүмезин ёзугаар эмнеп алтар. Ол чаш хураганнарның өзүлдези эки болзун дээш аарыжының сүтке холааш, өлче суга хандызын куткаш, хураган эмискиктээр. Оон ыңай ижиишпейүндүзү аараан хөй, хураганга хайындырган артыш ижиртир. Шак ындыг чугула хемчеглерни ап турарындан малдың чаш төлү аарыгга хөй таварышпас, кыштан хүр-мендии ажар.

Долгар Кечилековна тос уругну өстүрүп, кижизиткен.

Дөрт дугаар хойжу бригаданың мурнакчы малчыны Ойлу Саалевич Казырыкпай мал кыштаглаашкынынга хыналчалыг белеткенген. Ол 7 тонна сигенни белеткээш, кыштаанда чедирип, шыңгыы кадагалалда тургускан.

К. ХЕРТЕК.

КАДЫК-ШЫЫРАК ӨССҮННЕР ДЭЭШ

(Кызыл хоорай Советиниң VII сессиязындан)

Уруглар — бистиң келир үевис. Ынчангаш оларның дугайында доктаамал сагыш салыры—чугула айтырыгларның бирээзи. Бо бодал ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң VII сессиязының ажылынга тодазы-биле илергейлеттинген. Ук сессияга «Хоорайның школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң байдалының болгаш оларның четкизин улам хөгжүдер база уруглар кижизидилгезин экижидер дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди хоорай Советиниң күүсекомунуң даргазының оралакчызы депутат Е. Д. Удуракина кылган.

СЭКП-ның XXVI съездизиниң салганы социал-экономиктиг сорулгаларның бирээзи — улус өөредилгезиниң системазында бирги звено болур школа назыны четпээн уругларның кижизидилгезин улам хөгжүдери болгаш сайзырангайжыдары. Бо талазы-биле хоорай Советиниң күүсекомунуң эрткен беш чылда чамдык тодаргай ажылдарны кылганын илеткелчи болгаш сессияга санал бергеннер демдеглээннер.

Тоску беш чылда 560 олуттуг 3 ясли-сад ажыглалга кирген болза, оңгу беш чылда 1035 олуттуг 5 ясли-сад туттунган, хоорай Советиниң шугуму-биле ажыглалга киирери база элээн көвүдээн.

Амгы үеде хоорайда школа назыны четпээн уругларның 35 албан черлери бар, ында ниитизи-биле 5330 хире уруглар кижизиттинип турар, ол дээрге бир хардан 7 харга чедир назылыг уругларның 62,3 хуузу болуп турар. Ооң-биле кады 100 олуттуг санаторий-ясли-сад база ажыттынган. Ясли-садтарның хөй кезии багай эвес материал-техниктиг баазалыг болгаш башкы база эмчи кадрлар-биле четчир кылдыр хандыртынган.

Ясли-садтар болгаш оларны шефтеп турар бүдүрүлгелерниң коллективтериниң кызымаккай ажылының түңнелинде школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң 22-зинде изиг суг дамчыдылгазы киирттинген, 17-зинде удуур тускай өрээлдерин бүрүнү-биле дерзэн, ниитизи-биле алырга, барык бүгү ясли-садтарда ногаа шыгжаар черлер, огородтар, спорт шөлдери, дириг бойдус булуңнары бар болгаш ишти, дашты багай эвес каастаттынган. Ясли-садтарның девискээрин чаагайжыдар, материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле эвээш эвес ажылдар чоруттунганын ол бүгү база көргүзүп турар.

Ындыг болзажок школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң четкизин калбартыр болгаш уругларны ясли-садтарга тургузар айтырыг хоорайда ниитизи-биле четпес шиитпирлеттинин турарын илеткелчи-даа, санал берген эштер-даа сессияга демдеглээн.

Оңгу беш чылда хоорай Советиниң шугуму-биле школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң тудуум тудар планы 75 хуу, а ведомстволар болгаш бүдүрүлгелер шугуму-биле тудуг планы чүгле 11,3 хуу күүсеттинген. Тодаргайлаарга, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу, Сельхозтехкүрком, «Тыва тудуг» болгаш «Тыва көдээ тудуг» трестер, Көдээ ажыл-агый министерствозу, геология-шинчилел экспедициязы болгаш өскелер-даа даалгазын күүсетпээн. Бо дугайын геология-шинчилел экспедициязының начальниги депутат В. Л. Авруцкий, «Тыва тудуг» трестиң кол инженери П. М. Медведев олар боттарының саналдарынга илереди, септелгени узамдыктырбазынче, тудугну шыңарлыг кылырынче кичээнгейни угландырган. Школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң капитал болгаш агар септелгезиниң графигин тургузуп, ону бадылап алгаш, ол ёзугаар ажылдаза чогуур.

Бо чылын ясли-садтар тудар талазы-биле ажылды Сельхозтехкүрком, «Тыва суг тудуг» болгаш «Тыва тудуг» трестер, электри четкилери дыка четпес чорудуп турар, объектилер акшаландырыышкыны, тудуг материалдары, ажылчын күжү-биле хандыртынмаан, төлевилелдерни орта барымдаалавас, үрей кылыр чоруктар хөй. Моон чылдагааны чүдел? Ажылды анализтеп көрүп тургаш, четпестерни чогуур өйүнде илередир, ажылды организастаар талазы-биле деткимчени көргүзер апаар.

Школа назыны четпээн уруглар албан черлерин эъш-чем продуктулары-биле, мебель, эт-херекселдер, ойнаарактар, ииьы-бүрү ажыл-агый болгаш канцелярия барааннары-биле хандырып турарында улуг четпестер барын № 1 уруглар садының эргелекчизи А. М. Кузнецова чижектер-биле тодарадып чугаалаан. Хоорайның улус өөредилге болгаш садыг килдистери Материал-техниктиг хандырылга талазы-биле комитет база өске-даа садыг организациялары-биле ясли-садтар хандырылгазын экижидер дээш тодаргай хемчеглерни ап чорудар ужурлуг.

Школа назыны четпээн уруглар албан черлеринге кижизидилге ажылын комплекстиг, план ёзугаар чорудары, уругларны бичиизинден эгелээш чараш чүвеге хандыкшыдары, школага уругларны бүгү талазы-биле белеткээри, ясли-садтарның кижизидикчилериниң харысалгазын, оларның мергежилин бедидери чугула дээрзин хөгжүмнүг театрының артизи депутат Д. Ч. Монгуш чугаалаан. Бо талазы-биле «Уруглар садынга кижизидилге программазының» күүселдезин доктаамал хыназа эки.

— Чамдык ясли-садтарда гигиена болгаш санитар эпидемиологтуг чурумнар чогуур деңнелге чедир сагыттынмайн турар — деп, хоорайның санэпидстанциязының эпидемиология килдизиниң эргелекчизи Т. М. Парунина демдеглеп чугаалааш, ында бар чамдык четпестерни илереткен. Ынчангаш уругларның кадыын камгалаарынче угланган эмнелге-профилактиктиг болгаш санитар-гигиеналыг хемчеглерни ап чорудары, ясли-садтарны мергежилдиг эмчи кадрлар-биле четчелээри чугула.

Школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң тудугларын кылыр талазы-биле 1981—1985 чылдарда планнаалданы болгаш ясли-садтарга уруглар кижизидилгезин улам экижидер хемчеглерни тодаргай айыткан докладды сессия хүлээп алган.

К. САТ.
«Шынның» тускай корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ССРЭ—ТАЙБЫҢНЫҢ КАМГАЛАКЧЫЗЫ

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязынга кээдүрүлген чаа совет тайбың эгелекчи саналдарны делегейниң хөй-хөй чурттарының парлалгазы болгаш хөй-ниити ажылдакчылары көдүрлүүшкүннүг тайылбырлап, оларны ядролуг мөзилдежиишкинниң тыптып келириниң айыылын кошкадырынче, улустар аразының харылзааларында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдыларының хереэн уламчылаарынче болгаш калбартырынче угланган боттуг орук кылдыр көрүп турар. Ынчангаш ядролуг халапты болдурбазынче угланган Декларацияны КНО-нуң Кол Ассамблеязы хүлээп алырының дугайында совет санал делегейниң хөй-ниитизиниң кол кичээнгейинде болу бергени ол.

● УЛАН-БАТОР

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязынга чугаазын тайылбырлавышаан, Моолдуң «Унэн» солуну Совет Эвилели тайбыңның политиказын чайгылыш чок чорудуп, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадыр, термоядролуг дайынның кыжаныын чайладыр дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырын күзеп турарын база дагын бадыткаан деп бижээн.

АКШ баштаан реаксылыг империалистиг бөлүктер делегей жандармының ролюн күүсетпишаан, делегейге тергиидел чедип алырын, өске улустарга боттарының тура-соруун албадаарын оралдажып турар мындыг үеде тайбынга ынак чаа саналдарын ССРЭ ндип үндүрген. Ол байдалда моол улус тайбың дээш демисолдк күштелдирерин, боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту болдурбазын, дайын кыжаныын чайладырын черле соңгаарладып болбас сорулга кылдыр санап турарын МАРН ТК-ның органы демдеглээн. Ядролуг халапты болдурбазының дугайында Декларацияны хүлээп алыр дээш Совет Эвилелиниң саналын Моол ынчангаш изиниби-ле деткип турар.

● ВАШИНГТОН

Ядролуг халапты болдурбазының дугайында Декларацияны Кол Ассамблеяның хүлээп алырынче Совет Эвилелиниң КНО-нуң индиринден чаңгыланып үнген кыйгырыын америк хөй-ниити чаагай сеткил ханыышкыны-биле уткаан деп, «Херээженнер, тайбың дээш демисежикнер» дээр хөй-ниити организациязының удуртулгазының кежигүнү Э. Валлестриго медеглээн. Совет Эвилелиниң инициативазын бүрүн деткип, ону ниитизи-биле делегей байдалын кадыкшыдарынче орукка база бир базым кылдыр көрүп турар деп, ол чугаалаан.

● КАБУЛ

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязынга совет делегацияның баштыңының чугаазының Афганистанга хамаарышкан кезээн АДР-ның «Анис» солуну Совет Эвилели Афганистанны долгандыр тургустунган байдалды таарыштыр шиитпирлээр дээш туржуп турарының чаа бадыткалы кылдыр тодарадып көргүскен. Афганистан Демократтыг Республиканы долгандыр тургустунган байдал политиктиг таарыштыр шиитпирлээшкинни негеп турар, чүге дээрге аңаа удур чарлаттынмаан дайын амдыгаа чедир үргүлчүлеп турар-дыр. Ол дайында кол рольду Каттышкан Штаттар ойнап, оортан Пекин база чыдып калбайн турар деп, ол солун демдеглээн.

● БЕРЛИН

Ядролуг чепсекти кижи төрелгетенге удур бир-ле дугаарында ажыглааны эң аар кемниг үүлгедиг кылдыр Каттышкан Нациялар Организациязы чарлаар турарының дугайында ССРЭ-ниң саналын Герман Демократтыг Республиканың чүмү-биле деткип турарын «Берлинер цайтунг» солуну бижээн. Ядролуг дайынны болдунун политиказының чепсээ кылдыр ажыглаар бодалдыг болгаш массалыг узуткаашкынның чепсээниң күчүлерин ол сорулга-биле үргүлчү немей өстүрүп турар мындыг кижилер улустар аразынга айыыл чок чорукту быжыглаарынга идиг бээр хөөн чогун бүгү делегейге көргүзүп турары ол-дур деп, ук солун демдеглээн. Ынчаарга Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның күрүне политиказы харын тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынче угланган.

● ЛОНДОН

Бөгүн дайын айыылы кажангызындан-даа артык улуг-дур деп, Англияның политиктиг болгаш хөй-ниитичи кезикү ажылдакчызы лорд Брокуэй онзалап демдеглээн. Массалыг узуткаашкынның чепсектериниң улам-на эң айыылдыг хевирлери тыптып кээп турарының херечилери болуп турар бис. Ынчангаш харын ядролуг дайынның тамызынче делегейниң сөөп киирерин болдурбазынче угландыр бүгү улустарның эң идепкейлиг хөделиишкиннери эргежок чугула. Ону Англияда-даа улам-на хөй саныг калбак массалар хандыр медерел билип эгелээн. «Чалгыныг ракеталар турбас ужурлуг», «Нейтронуг чепсек турбас ужурлуг» деп, англичаннарның хөй кезии медеглеп турар.

(СЭТА).

Б. КАРМАЛЬДЫҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

РИМ. (СЭТА). Кыдаттың болгаш Араб Чөөн чүкте Египет, Сауд Аравияны ышкаш күрүнелериниң деткимчези-биле Американың Каттышкан Штаттарының өөскүткени чарлаваан дайын Афганистанга удур чорup турар-дыр деп, Афганистанның Улус-чу-демократтыг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Афганистан Демократтыг Республиканың Күрүне чөвүлелиниң даргазы Бабрак Кармаль Италияның «Панорама» деп солуңунга берген интервьюзунга медеглээн. 10-20 кижи составтыг бөлүк-бөлүк дээрбечилер өлүрүкчү үүлгедиглерни кылыр дээш Афганистанның девискээринче шургуп кирерин ам-даа үргүлчүлеп турар. Реаксылыг күрүнелерниң дузаламчызы чокка ол дээрбечи бөлүктер элээн каш айлар дургузунда безин туруп шыдавас ийик.

Бар айтырыгларны дипломаттыг арга-биле шиитпирлээрин күзевишаан, чугаалажыышкыннарны кылырын Пакистанга болгаш Иранга саналдаан бис деп, Бабрак Кармаль чугаалаан. Ынчалзажок харыы амга чедир чок. Империализм, кыдат гегемонизм болгаш оларның реаксылыг бүгү эвилелчилери контрреволюстуг дээрбечилерни ам-даа деткиир деп бодап турары илдең-дир. Афган улустуң дилээзи ёзугаар база ийи чурттарның аразынга чарган керээге болгаш Каттышкан Нациялар Организациязының Уставының 51-ги чүүлүнге дүүштүр Афганистанче чалаткан эвээш санныг совет шериглер кажан Афганистанның айыыл чок турар чоруу чогумчалыг болуп, ооң иштики херектеринге даштыкының империалистиг холгаарлаашкыннары кажан соксаарга, чүгле ынчан бистиң девискээривистен үнүп чоруур дээрзин бүгү кижилер билип алзыннар.

Афганистанда амгы тургузугну чигзиниишкинге тавараштырар сорулгалыг кандыг-даа чугаалажыышкыннарга ол удур болуп турарын Бабрак Кармаль айыткан. Революцияны мен эвес, а улус массалар боттандырган деп, ол чугаалаан. Афганистанның иштики херектеринге кымның-даа холгаарлап киржир эргези чок. «Афган айтырыы» дээр хоозун шуугаашкынны улам өөскүдер сорулгалыг Каррингтонуң планын афган улус хүлээвээн.

Чуртка чаа ниитилелди тургузарының алыс сорулгаларын ол айыткан болгаш Афганистан амгы үеде демократтыг революцияның үе-чадазында турарын демдеглээн. Политиктиг, социал болгаш экономиктиг долу демократияны тургузар ужурлуг бис деп, Афганистанның удуртукчузу айыткан. Мөлчүлгениң, күчүлелдиң болгаш дарлалдың бүгү хевирлерин узуткаар сорулгалыг бис.

Индия-биле харылзаалар дугайында Бабрак Кармаль чугаалавышаан, ноказы ол чуртту Афганистанның чаагай сеткилдиг өңнүү-дүр деп адаан. Американың Каттышкан Штаттары Пакистанны бодунуң каргыс шагдаазы кылдыр ажыглавышаан, делегейниң бо районунга тайбыңны үрээн. Ынчаарга Индия биле Афганистан ол тайбыңны катап тургузар, хандырар дээш демисежип турар.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Амгы политиктиг байдалга партия организацияларының сорулгаларын Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының воеводство комитеттериниң секретарьларының чөвүлел хуралынга чугаалажып көргенин Польшаның ПАП агентилели дыңнаткан. Партияның чаңгыс эвии быжыглаарының, экономиктиг реформаны болгаш Польша Улус Республиканың сейминиң хүлээп алган хоойлуларын амыдыралга боттандырар сорулга-биле парторганнарның ажыл-чорудулгазын идепкейжидериниң эргежок чугулазын чөвүлел хуралга онзалап демдеглээн.

Польшада антисоциалистиг хөделиишкиннерниң кол өөскүдүкчүлериниң болгаш организакчыларының бирээзи болуп турар контрреволюстуг КОС-КОР бөлүүнүң «бодун дүшкен» дугайында «Солидарность» деп профэвилел каттыжыышкынының Гданьскиге болган «съездизинге» чарлаан. КОС-КОР-нуң хүлээлгелерин база ооң кадрларын «Солидарность» бодунга алган болгаш чаңгыс дазылдыг ийи организацияларның чергелешкек турарының чугулазы чок болганда, ол «бодун дүшкен» деп тайылбырлап турар.

КОС-КОР бодунуң туруп келгениниң беш чылдарының дургузунда ооң мурнунга салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүсеткен болгаш «Солидарностиниң» бодунуң тендектиг салгакчызы кылдыр санап турарын контрреволюстуг ол организацияның тургузукчуларының бирээзи Э. Липиньский Гданьскиге болган «съездиге» медеглээн. КОС-КОР-нуң кежигүннери «Солидарностиниң» хүрээлеңинге мөөңү-биле кирген болгаш ооң талазындан идепкейлиг камгалалды чедип алган.

КОС-КОР моон мурнунда «Солидарностиниң» тургузарының эгелекчизи болганын «съездиниң» парлалга албанының төлээлекчизи Онышкевич журналистерге дыңнаткан. «Бистиң организациявыстың кылып турган чүүлдерин «Солидарность» улам эки күүседир апаар» деп, КОС-КОР-нуң кежигүнү Липский медеглээн. «Солидарностиниң» Варшава организациязының президиумунуң составынга ол кирген болуп турар.

«Бөлүглежиишкин болуп турган КОС-КОР-нуң моон соңгаар херээ чок», ынчалзажок ооң удуртукчулары «Солидарностиниң» удуртулгазының кол чөвүлекчилери болуп хевээр артар апаар деп, Эй-би-си дээр америк телекомпания демдеглээн. КОС-КОР-нуң удуртукчулары профэвилел каттыжыышкынынга быжыг туруштарны боттарынга хандырып алганын Францияның «Паризьен либере» солуну бижээн.

ВАРШАВА. (СЭТА). «Трибуна люду» солун дараазында тайылбырны парлаан.

Кедергей барыын үзелдиг бөлүк «Солидарностиниң» съездизиниң баштайгы үе-чадазында-ла тергиидеп үнген. Ол бөлүктүң төлээлекчилери КОС-КОР-нуң удуртукчуларының үзел-бодалдарын үргүлчү илергейлеп келген. Олар КОС-КОР-нуң пропагандистиг сорулгаларынга дүүштүр шиитпирлер төлевилелдерин кылганнар. КОС-КОР ам «Солидарностиже» синиге берген болгаш каттыжар дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Организастыг эвилел кылдыр «Солидарность» бышкан төлээде, бот-тускайлаң турары моон соңгаар чугула эвес кылдыр КОС-КОР санап көрген. Ол профэвилел каттыжыышкынының кедергей барыын үзелдиг хартаачылары чер-черде бодунуң салбырлары чокка чедиишкинниг хөделип болур болгаш «Солидарностиниң» чагыгаанга хөделири кос-коркуларга ажыктыг болур деп, олар санап турар.

Планнар болгаш оларның боттанышкыны

САМОТЛОРНУҢ БАЙЛАА

Тюмень областың нефть тывыштыг Самотлорда чоокта чаа миллиард тонна «кара алдынны» тыпкан. Бакунуң шаг-шаандан нефть тывыштыг черинден миллиард тоннаны тыварынга 104 чыл херек болган. Татарияның девискээринден ынча тонна нефтини тыварынга 35 чыл, а Самотлорнууга — чүгле 12 чыл негеттинген.

— Самотлорнуң үндезин чурттакчылары хандыларның дылында ол дээрге өлүг хөл дээни ол. Кыдыг-кызыгаар чок чаптылган чиндиргей черге таарҗыр-ла ат: хөл-даа эвес, харын тулаа чер. Чайгы үеде аңаа геологтар хаактыг чоруп турган, харга эвес, чылгыр болзун дээш эвес, а тулаага дүшпес дээш ындыг турган. А ол чиндигир чер үнелиг эртине болган: ооң тулаазының адаанда чер иштинде бистиң кайгамчык хөй нефтивис тывылган.

1965 чылдың июнь 22-де шинчилел-тывыш өрүмнээшкининиң черинден көстүп көрбээн хөй нефть бээр — хонукта муң ажыг тонна нефть бээр фонтан аттыккан. Чер иштинден нефтини үндүр кызарының күштүүнден кан хоолайлар чарлып чаштап турган.

Нефть тывылган чаа чер дугайында солуннар болгаш журналдар дораан бижип, радио - теледамчыдылгаларга чугаалап эгелээн. Самотлор дугайында каш-ла хонукта бүгү делегей билип апкан. Самотлорну «өрүс хуулгаазыны» деп адап турган.

Баштайгы магалаашкыннар эрткен соонда нефтиҗилер бодаңып эгелээн: нефтилиг черни канчап ажыглаарыл, долгандыр тулаа-ла болгай? Ындыг черлерден нефть тыварының дуржулгазы делегейде шуут чок. Баштайгы үезинде ийи арганы сүмелээн, тулааларны кургадыр азы ооң кырынга баганаларга дааңган шелчүгештер кылгаш. Бакунуң далай дүвүнден нефть тып турар черлериниң аргазын ажыглаар.

Бирги арганы өрт айыылының улгадырындан соксаткан: тулаайның курган торуу дары дег чалбыыштаны берип болур. Ийиги арганы өртекүнелиниң улуундан, тудуунуң хоңук-хуусааларының узаарындан каггаан. Үшкү арганы шилип тыпкан: тулаага курган черниң ортулуктары болур сай-даштап теп турган оларның кырынга нефть суургаларын тудар.

Самотлорга баштайгы ажыглал скважиназын 1968 чылдың кыжынында өрүмнеп эгелээн. Самотлорнуң нефть тывыжының черниң начальниги ынчан Иван Рыжковой турган. Ооң чугаалап турары:

— Ам Самотлорга чедир бетоннап каан орук-биле дөртен минута иштинде чеде бээр-дир бис. А ынчан доштаргы берген тулаа кыры-биле үжен-не километр черни бүдүн ай иштинде эртип турдувус. Кончуг-ла берге кыш болган. Сооктан экскаваторларның согуннары ыргайып, солярка безин доңа берип турган. Ынчалзажок скважинаны өрүмнеп шыдаан бис...

Самотлорнуң нефтиҗилеринге Нижневартовск деп хоорайны туткан. Ооң чурттакчыларының саны ам 150 муң кижи. Нижневартовскини делегейде бир онзагай хоорайларның бирээзи деп болур. Ооң 16-даа каът бажыңнары тулаада баганалар кырында дааңып турар, бир эвес фундамент таван салган болза тулаа эриирге ооң-биле кады чиндиңейнип эгелээр ийик.

Нижневартовск — аныяктар хоорайы. Ооң чурттакчыларының ортумак назыны 26, а уруглар төрүттүнүп турарының ортумак саны муң кижиге онаапытыр чылда 30 чедип турар, ол дээрге ССРЭ-де ортумак санындан ийи катап хөй.

Сибирьниң, ооң иштинде Тюменьниң нефтизиниң ужурдуазы чылдан чылче күштелип орар, чүге дээрге бистиң чуртувустуң болгаш социалистиг дем каттыштырылга чурттарының аңаа негелдези улам улгадып турар.

Самотлордан ийиги миллиард тонна «кара алдынны» 6 чыл иштинде, азы ооң мурнундаазындан ийи катап дүрген тывар ужурлуг апарган.

Ынчалзажок Самотлорнуң хөй нефтизи ындыг-ла чиик үнелиг эвес. Кижи эрттинмес тулааларга амгы үениң тывыш черин тургузары болгаш улуг хоорайны тудуп тургузары хөлчок хөй капитал салыышкыннарын негээн. Тюменьниң соңгу чүгүн хөгжүдеринге сөөлгү беш чылда 25 миллиард рубльди үндүрген. Маңаа чаңгыс кижиниң ижиги чурттаарынга 17—20 муң рубльди үндүрер. А чарыгдалдар улам көвүдеп турар.

Станислав МАЛЬЦЕВ.
Тюмень.

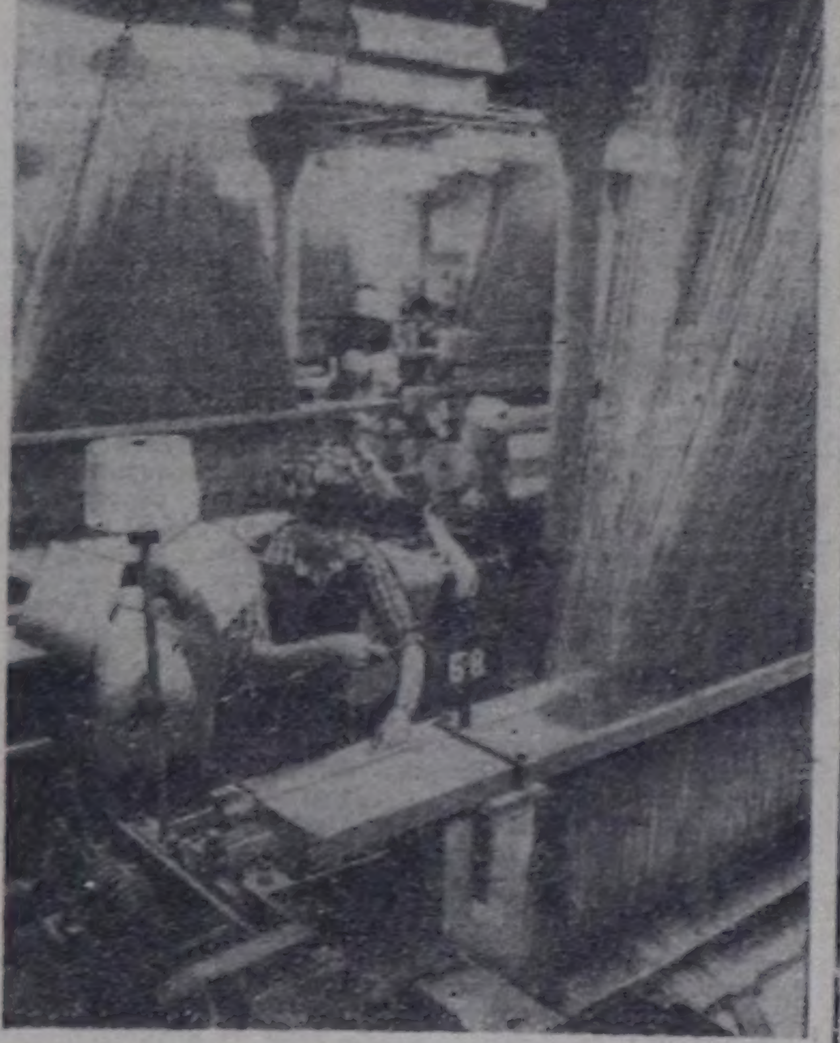

ЭДЧ чурттары-биле, бир-ле дугаарында Совет Эвилели-биле машиналарга болгаш дериг-херекселдерге кады ажылдажылга Венгрияның улус ажыл-агыйының улам өзүп турар негелделерин долу хандырар арганы берип турар.

ЧУРУКТА: Буданаласта пес-таавы бүдүрүлгезиниң ажылчыны Лацко «СТБ» деп марканың совет станогунда ажылдап турары. Ында чаартылгаларның түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн үскен бедиткен чаа дериг-херекселдерни тургускан.

МТИ-СЭТА-ның фотозу.

ЧУГААЛАЖЫРЫНЧЕ КЫЙГЫРЫГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). КНО-нуң штаб-квартиразынга каяа-даа каттышпас чурттарның пленарлыг хуралы министрлер деңнелинге боол эрткен. Ону чурттар аразының эң чугула айтырыгларын чугаалажып көөр болгаш КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязынга каяа-даа каттышпаан чурттарның шимчээшкининиң чаңгыс аай тактиказын ажылдап кылыр сорулга-биле эрттирген. Хурал Кубаның даштыкы херектер министри И. Мальмиерканың даргалашканы-биле эрткен.

Каяа-даа каттышпаан чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының Гаванага болган VI конференциязының, а ол ышкаш даштыкы херектер министрлериниң Делиге болган чөвүлел хуралының шиитпирлерин күүседири-биле кылып чорутканы ажылдың дугайында шимчээшкин даргазының илеткелин ужуражыышкынның киржикчилери бадылаан. Каяа-даа каттышпас күрүнелерниң шимчээшкининиң ап чорутканы быжыг базымнарының ачызында ол КНО-нуң комитеттеринге болгаш пленарлыг хуралдарынга-даа санал-онал солчуушкуннарынга салдар чедирип шыдаанын илеткелде онзалап айыткан. Ооң-биле ол эң нарын айтырыгларны шиитпирлээр аргаларны дилеп тыварынга бодунуң үлүүн киирген.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязы улустар аразының байдалының улам шыңгыыраашкынының, тайбынга болгаш айыыл чок чорукка кыжаныышкынның күштелиишкининиң үезинде эртип турарын хуралдың киржикчилериниң хүлээп алган медеглелинде айыткан. Массалыг узуткаашкынның чепсектерин курлавырлаарының үргүлчүлеп турарынга, ооң улам-на улуг үрегдээшкинни болдурар, араатанзыг чаа хевирлерин, ылаңгыя нейтронуг бомбаны кылып турарынга дүвүрээзинин ол документиде илереткен.

Делегейге ядролуг дайынның кыжаныышкынын узуткаар болгаш боо-чепсекти бүгү ниити болгаш бүрүн дужурерин чедип алырынче угланган хемчеглерни боттандырып чорудар сорулга-биле шыңгыы чугаалажыышкыннарны эгелээринче улуг күрүнелерни хуралдың киржикчилери кыйгырган.

Е. МЕНКЕС.

ШЫҢГЫЫ ТУЛЧУУШКУННАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ирак болгаш иран шериглериниң аразынга кадыг-дошкун тулчуушкуннар Абадан девискээринде үргүлчүлээн.

Тегеран радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, ол черге ийи хүн иштинде тулчуушкуннарның түңнелинде бир муң ажыг ирак шериглер өлген болгаш 3 муң кижини тудуп алган. Иран шериглер Карун хемниң Чөөн талазы эриинде 60 километр калбак черден дайзынны кызып үндүрүпкен. Тегеран радиозунуң медээлээни-биле алырга, иран таланың чидирии 70 кижи болган.

Ирактың кол шериг командылал черниң дыңнадыында бүгү хевирниң боо-чепсээн ажыглавышаан, ирак шериглер, Абадан девискээринде дайзынга согуушкунну таварыштырып, аңаа дириг күш болгаш техника-даа талазы-биле улуг чидириглерни чедирип турарын айыткан. Ынчалзадаа дайзынның ол районда чидириин тодарадыры амдыгаа чедир болдунар арга чок боор турарын дыңнадыгда чугаалап турар. Харын чүгле аңаа ирак ужар чүүл ийи иран самолётту дужур атканын дыңнаткан.

Фронтунуң өске кезектеринге ирактар 118 иран солдаттарны, алды танкыларны, бир бронетранспортёрну, беш чүък автомобильдерин, дөрт үгер боону болгаш өске-даа техниканы узуткап чок кылыр аргалыг болган. Ирак самолёттар фронтунуң мурнуу кезээнде иран шериглер турар черлерин база катап бомбалаан.

Дыңнадыгны ёзугаар алырга, ирактарның чидирии — өлүрткен 23 кижи болгаш узуткаттынган 18 чүък автомобильдери болган.

КИЧЭЭНДИРИГ БОЛГАШ САГЫНДЫРЫГ

35 чыл мурнунда—1946 чылдың октябрь 1-де — кол-кол бөлүк немец шериг кем-херек үүлгедикчилерин судтаан Нюрнберг суду доозулган. Гитлерҗилерниң кемниг үүлгедиишкиннерин истеп хынаар талазы-биле комиссияның кежигүнү турган медицина албанының генерал-полковниги Е. И. Смирнов СЭТА-ның корреспондентизинге ол судтуң төөгүлүг кичээндериниң дугайын чугаалаан.

Делегейниң ийиги дайынының чоруп турганының үезинде-ле түр үеде эжелеп алган черлеринге араатанзыг, өлүрүкчү чоруктары болгаш массалыг өлүрүүшкүннери дээш оларның харысалгазының дугайын гитлерҗи үүлгедикчилерге эвилелчи күрүнелерниң чазактары сагындырып турган.

Гитлерҗи Германияны чылча шапканының соонда Совет Эвилелиниң, АКШ-тың, Великобританияның болгаш Францияның чазактары 1945 чылдың август 8-те Лондонга кол-кол шериг кем-херек үүлгедикчилерин судтаар болгаш шиидер төлээде, чурттар аразының шериг трибуналын организастаар дугайында дугуржулга кылган. Удаваанда ол-ла дугуржулгага Каттышкан Нациялар Организациязының кежигүнү 19 күрүне база каттыжып кирген.

Дугуржулганың чарылбас кезээ болур чурттар аразының шериг трибуналының Уставы судтуң чорудар ажылының юрисдикциязын болгаш ниити принциптерин тургускан.

1945 чылдың ноябрь 20-де Нюрнбергке чурттар аразының шериг трибуналы кол-кол шериг кем-херек үүлгедикчилериниң херектерин көрүп эгелээн.

Гитлерҗи Германияның дириг арткан дээди эрге-дужаалдыг кижилери барык шуптузу — Геринг, Гесс, Риббентроп, Кейтель оларны болгаш өскелерни-даа судтап эгелээн. Амы-тынынга боттары четтиккен Гитлер, Гиммлер болгаш Геббельс олар чок болган.

Нюрнбергке суд чорудулгазы бүгү делегейниң миллион-миллион кижилериниң кичээнгейин хаара тудуп турган. Олар гитлерҗи араатанзыг үүлгедиишкиннерге кижилерниң төрелгетенниң киленнээшкинин болгаш удурланыышкынын илередип, ындыг үүлгедиишкиннер кажан-даа катап болбазын дээш ол талазы-биле буруулугларны кеземчеге киирер ужурлуг деп санап турган. Суд мурнунга фашистиг организациялар болгаш албан черлери, кижиниң көөр хөөн чок, араатанзыг «теориялар» болгаш «идеялар», бүдүн күрүнени холга киирип алгаш, ол бүдүн күрүнени корунчуг, араатанзыг кем-херек үүлгедиишкиннериниң чепсээ болдурган кижилерни тургускан.

Герман фашизминиң СС, СА, гестапо, СД организациялары, чазаа, герман чепсектиг күштериниң командылалы, а ол ышкаш национал-социалистиг партияның удуртукчу составын кем-херек үүлгедикчилери кылдыр көөрүнүң дугайында айтырыгны база чугаалашкан.

Суд хуралы барык он бир ай үргүлчүлээн. Ол үениң иштинде трибуналдың 403 ажык хуралы боол, 21 херектеннерниң байысаагап болгаш 116 херечилериниң өчүктерин алган, судка муң-муң документтерни киирген. Стенограмманың долу бижимели 39 томазы 20 муң ажыг арын болган.

Ялалакчылар Совет Армияның болгаш эвилелчи күрүнелериниң шериглериниң-даа ээлеп алгылааны ёзулуг фашистиг документтерни, фото болгаш кино чуруктарын улустарның судунга киирген болгаш ол бүгү чүүлдер гитлерҗилерниң араатанзыг үүлгедиишкиннерин сойгалап илереткен, маргыжар арга чок бадыткаашкыннар болган. Немец-фашистиг эжелекчилерниң араатанзыг үүлгедиишкиннерин истээри-биле Совет чазактың 1942 чылда тургусканы күрүнениң Онза комиссиязының документилери шериг талазы-биле кем-херек үүлгедиишкиннерин илереткен чугула бадыткаашкыннар болган.

Совет таланың буруудадыышкынының документилерлиг бадыткаашкыннары дыка хөй болган, чүге дээрге гитлерҗилер түр эжелеп турганы совет девискээрлерге санап четтинмес араатанзыг үүлгедиишкиннерин кылган. Немец-фашистиг эжелекчилерниң болгаш оларның эвилелчилериниң араатанзыг чоруктарын истеп хынаар талазы-биле Онза комиссияның херектеринге безин нацистиг үүлгедиишкиннер дугайында 54 муң 784 актылар бар турган.

Чурттар аразының шериг трибуналы бодунуң шынныг шиитпирин 1946 чылдың октябрь 1-де үндүрген. Гитлерҗи бөлүглениишкинниң он ийи хартаачыларын, оларның аразында Герингти, Кейтельди, Риббентропту болгаш өскелерин-даа алыш өлүрер кылдыр шииткен. Тайбың кузээр бүгү-ле улустар ол шииткелди ханы чүүлдүткүжүп уткаан.

Чылдар эртип-ле турган, ынчалза-даа боттарының өскүдүп үндүргени делегейниң ийиги дайынының үезинде гитлерҗилерниң хаяныг үүлгедиишкиннери кажан-даа уттундурбас болгаш агартынмас-даа.

Дайыннар өскүдүкчүлерин болгаш араатанзыг үүлгедиишкиннерниң организакчыларын Нюрнбергке болган судтуң шынныы-биле шииткени төөгүге болгаш улустарның угаан-бодалынга мөңгеде артар. Ол шиитпир тайбынга бараан болбушаан, төөгүнүң кичээндерин тоор көрбес кижилерге шыңгыы сагындырыг болур.

Янзы-бүрү медээлер

ОРГАНИЗАСТЫГ

Чадаанада уругларның музыка школазынга эрткен өөредилге чылында 150 өөреникчи өөренип турган. Чаа өөредилге чылында 240 өөреникчи өөренип кирген. Ук школаны чылдың-на элээн хөй оолдар, уруглар доозуп турар. Эрткен чылын дооскан чеди өөреникчи Кызылдың уран чүүл училищезинче шылгалдаларын чедиишкинниг дужаагаш өөренип кирген.

Районнуң культура амыдыралында бир онзагай болуушкун бо өөредилге чылында Суг-Аксында музыка школазы ажыттынганы. Чадаанада хореография салбыры база немей ажыттынган. Школаның башкылар коллективи чаа өөредилге чылынче организастыг ажылдап кирген.

Ш. МОНГУШ.

САРЫГ БҮРҮ БАЙЫРЛАЛЫ

Шак ындыг байырлалды Кызылдың № 3 чаа школазының үстүкү класстарының эрттиргеннер. Кежээниң программазы онзагай. Өөреникчилер аъш-чем кылырынга, столду дериириинге, хана солуннар үндүреринге, бот-тывынгыр уран чүүлдүң концерттеринге, конкурстарга киришкеннер.

Кежээ күс дугайында чугаа-биле эгелээн, аразында шүлүктер база дыңналып турган. 10 «б» класстың өөреникчилери Саяна Назытай, Орлан Сарыглар, Света Тамчай байырлалды эки башкарып, аңаа келгеннерниң сагыш-сеткилин хайныктырган. Столдарны күскү чечектер болгаш аъш-чем аймаа-биле чараштыр каастап салган. Күзүү алдаржыдып турар хана солуннарны база ханаларда аскан. Столдар каастап салыр талазы-биле 10 «а» класс эң эки болган. Янзы-бүрү савазарда кулузун болгаш бүрүлерден, чечектерден букеттерни делгеп салган. Эң ортузунда «Күскү серенада» деп ногаадан кылган чем. Сес «б» класстың өөреникчилери алды янзы чемни делгээн. Ында мөөгү аймаа база «Хүннээректиг аяңда» деп торт база бар.

8 «в» класстың өөреникчилери морковь аймаанга хамаарыштыр хөй аъш-чем аймаан белеткээн. 9 «а» болгаш 10 «б» класстылар «Сарыг бүрүлер», «Алдын күс» деп аттыг чемнерни белеткээннер. 8 «в» класстан Дагба Чечена күс дугайында аялгаларны пианинога эки күүсеткен.

М. ЯКУШЕВА.

МАНАП ТУР БИС

Чогаалчы Кызыл-Эник Кудажының «Ырлыг булак» деп чаа чогаалындан үзүндүлерни солуннардан номчуп таныштывыс. Чогаалчының «Ыржым булуң», «Ырак булут» деп мооң мурнунда үнүп турган чогаалдарының үшкү ному ол болур дээрзин номчукчулар бистер билир бис. Чогаалдың дыл-домаа-даа, ында маадырлар-даа, оларның аразында харылзаа-даа номчукчуну сонуургады бээр-дир. Ынчангаш номчукчулар бистер чаа чогаалдың чырыкче үнерин манап тур бис.

О. ДАЛБЫЙ.

Өвүр район.

Чылдар болгаш кижилер

АЖЫЛЧЫННЫҢ НАМДАРЫНДАН

Сентябрьның эгезинде
Сериин болгаш аяс хүнде,
«Хемчик» совхоз ногаа шөлүн
Кезек чыгаан үглеп келген.
Чер-ле черден аъттаныплаан
Шефчилер ол чүвең иргин.
Кымнар кана ажылдаарын
Графиктен көрүп алгаш,
Организация аайы-биле
Олар тарап чоруп турган.
Дузачылар арбын-даа бол,
Дурт-сыны кыскаазымаар.
Алдан чыгап акшыза-даа,
Адак-бышкаа чиңги сүргей
Акый-биле таныжкаштың
Намдарын-даа сонуургадым.

Ак-Довурактың тудут эргелелиниң ажылчыны Хирлиг-оол Ала-Бызааевич Сат дээрзи ол болду. Чүгле хоорай эвес, район иштинде ат-сураглыгларның бирээзи. Амыдырал-чуртталганың аржаан-суун-даа четтирген, ажыг чажын-даа амзаан, эргээ эвес бергээ өскен эр-дир. Оон ажыл-ишчи оруу 1943 чылда эгепаланган.

Хаяныг дайын чылдарында
Хараал алдын ургайынга
Чаа-ла чээрби харлап чоруур
Чалыы оолак чедип келген.
Ажыл-иштиң «амдажын ап»,
Алдынның-даа үнезин тып.
Алызындан шыдамык оол
Аңаа чылдан ажыт болган.
Шору кижин дадыккан-даа,
Чоорту кижин мергежээн-даа.
Чинге-Каътче оон соонда
Шилчип алгаш, үш чыл четкен.
Чимыштыг ол кезек чылдар
Шылгалда боор эртип турган.
Кадыжаан ажылчын боор
Харылап-даа үнген иргин.

Амыдырал чаңгыс черге турбас болгай. Тыва советтиг апарган. Оон-биле кады колхоз тургузуушкуну эгелээн. 1949 чылда «Большевик» колхоз үндезилеттинген, ынчаарда каттышкан үжен өрегениң амгы «Хемчик» совхозтуң эгезин салганы ол болган. Хирлиг-оол Сат баштайгыларының одуруунга кирген. Амыдыралдың чаа оруун чайгылыш чок шилип алган кижи ындыг болур-даа ужурлуг. «Кандыг-даа иш бистиң чуртта хавыялыын» билир болгаш, 1954 чылга чедир Ала-Бызааевичиниң ажылдаваан чери чок:

Сылым тудкаш, дүне, хүндүс
Чылгычылап шаап турган;
Балды тудкаш амыр-дыш чок
Бажыңнар-даа тудуп турган.

Сат өг-бүле тутканының соонда, Эрги-Барлык школазының техниктиг ажылчыны апарган. Ук ажылга 1961 чылга чедир ажылдаан. Каңа-даа хүлээнгенин күүседип, хөйүнге көдүртүп келген.

Амыдыралга деске чүве турбас болгай. Өзер назы, өөрүшкү-биле кады аңаа өлүм-чидим, кударал-муңгарал база турар. 1961 чыл...

Ажыл кошкан ынак эжин
Аарыг-хамчык алгаш барган.
Оглу-биле, кызы-биле
Одаг ээлеп артып калган.

Ынчаарда оглу Киров—4, а кызы Даша—1 харлыг тургулаан. «Өскүзүнден өлбес» дижир. Хирлиг-оол Сат уругларын өскүссүретпээн. Хадуңма чоннуң, дөргүл-төрелиниң, партия, чазааның деткимчези аңаа чөленгиниш болган.

Хирлиг-оол Ала-Бызааевич биргээр шиитпирлээн: уругларын чүгле боду кижизидип алыр. Ам-даа аныяк хевээр кижиге амыр эвес шиитпир дээрзин билдингир. Өг-бүлеге херээжен кижиниң орнун солуур берге. Уруглар «хүннеп эвес, шактап» өзүп турганнар. Оон-биле кады оларның амыдырал талазы-биле негелделери база улгаткан. Кандыг-чүү-даа болза, хоорайже ажылдап чорууруп Сат кедилиг деп болганган. 1961 чылдан эгелеп бо хүннерге чедир ол шилип алганы албан организациязында ам-даа ажылдавышаан.

«Эки кылган ажыл —элеп читпес алдар» дижир болгай. Оон бир толарагай бадыткалы — Хирлиг-оол Саттың ажыл-ишчи амыдыралы. Кызымаккай күш-ажылы дээш ол хөй удаа шаңнадып, мактадып-даа келген.

Шаңналдар аразында РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң болгаш район-даа чергелиглер бар.

Хирлиг-оол Ала-Бызааевич Сат 1974 чылда Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп бедик атка төлептиг деп саналканнарның бирээзи болган.

Амы-хууда чуртталгазы,
Ажылы дег үлегерлиг.
Өскүстери өзүп келген.
Өскелерден дудааны чок.

Оглу Киров 8 классты дооскаш, Кызылдың профтехучилищезинче өөренип кирген. «Хол ишин бут ишин часпас». Ол ону дооскаш, ыдыктыг шериг хүлээлгезин эрткеш, ам фабрикада слесарьлап, мурнакчыларның одуруунда кирип турар.

Уруу Даша кооператив техникумун дооскаш, фабрикада лаборантылап ажылдап кирген.

Адазы, оглу, уруу ажылчын аңгының династиязын тургусканнар.

Каттырымзаан чазык акый
Каш сөс-биле чугаалааны—
Ажылчынның намдарындан
Арынчыгаш бараалгаттым.
«Ажылдаар дээш келген соонда
Аас-биле кылыр эвес.
Байырлыг!»—дээш өөрүнче
Базып чоруй барды ийин.

К. ЧАШ-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

АЪТ ЧАРЫЖЫ—СПОРТ

Аът чарыжынга, мөге хүрежинге хамаарышкан чүүлдерни «Шын» солундан номчааш, сеткил ханып, сонуургап турар мен. Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозтуң спорт ажылының дуржулгазын сонуургап номчудум. Аът чарыжы биле мөге хүрежи чарылбас харылзаалыг боор чораанын билир бис.

Бо талазы-биле адаттынган ажыл-агыйның арга-дуржулгазы өөредиглиг-дир. 200 баш чылгы малдыг турган совхозтуң ук малының саны үш-ле чыл дургузунда 500 оран чок аңа берген. База аът спортун пропагандалап тургаш, ол-ла 1978 чылда 9 аътты чарыштырып эгелээн болза, бо чылгы маевкада чарыштырган аъттарның саны 40 чедип турары бээни хөйну сөглээр, номчукчу кижиниң сеткилин сергедир боор чүве-дир.

Ооң кадында амгы үеде бистиң черлеривисте аът чарыжы барык читкен, мөге хүрежи куду шынарлыг апарганы хомуданчыг. Эң ылангыда эки мөге салыкчыларын кижи ховар көөр боор-дур. Чоокка чедир-ле бистиң Барыын-Хемчик районга Начын Куулар, Сарыглар Домбулак, Лопсаң Чымба олар мөге салып турда, көрүштүгле. Салыкчы кижи тыва торгу тонун, шляпа бөргүн кедипкеш, аялгалыг үнү-биле ырлай аарак, мөгезин алгапмактап, кады чарыштыр девип үнүптерге, чон-даа, мөге-даа өөрүшкүлүг хей-аът кирген турар боор чүве. Ынчаалдыр сорук кирген мөгелерниң хүрежи бээни дидим, аваангыр болур.

Ам аът чарыжының дугайында бодалдарымны бижикседим. Чарыш аъдын назынымда хөй-ле мунган мен. 1938 чылдар үезинде бистиң районга 80—90 чыгам шилиндек аъттарны (арбан, сумуларга үзүргедилгелерге эрткилээн) чарыштырып турган. Оларның аразындан, Херелдиң Кара-Өю, Тансүрүңнүң Каралазы, Ходуйнуң Доралазы, Хуна-Салдың Өлези эңне хөй эрткилээн чүве. Аът чарыжын ол үеде чон аажок сонуургаар турган.

Эрткен аъттарның ээлерин турарын көрбээн кижи көргеш, элдепсинип бээр. Херелдиң кара-ой аъды эртип келген. Оон ол кижи думчук таакызын өөрээн уу-биле асцындыва ура каапкан таварылга бар. 1936 чылда ТАР-ның 15 чыл оюнда Тес-Хем кожууннуң кара аъды эрткеш Эзир-Кара деп ат алган чүве. Ынчан Барыын-Хемчиктиң мөге Лопсаң шүүлгеш, ТАР арзыланы деп ат-биле адады берген.

Эзир чылын Аяңгаты чорааш, шаанда кады чарыш аъды мунуп чораан эжимниң аалынга чораан мен. Өңнүүм хөй малдап турар болду. Оон чайлаа шээр мал чайлаглалдырынга кеңгүс таарышпас, бораң өттүг чер болган. Аяңгатының Чинге-Баш деп чер. Чаңгыс аъдының арганы ыңгыржак-ла. Ук малчын: «Тайгалаар дээримге, аът-хөл чок, машина чедер черлерде хамык хонаш-чайлаг доозазы эжелеттинген. Мындыг ээнг черге хойлар семирип чадап тур ийин»— деп мугараан орар болду.

Чылгы малдың улус ажыл-агыйынга ажык-дузазы ам-даа улуг. Машиналар четпес черлерде эки одар-белчиирлиг чайлаглар бар болгай. Аът-хөл чогундан ол черлерге четпейн турарывыс чегенчиг.

«Машина-трактор бар болганда, аъттарның хереэ чүү боор» деп доскут бодаар удуртукчулар ам-даа бар. Чылгы малды азыраарга, оон шүүдели ындыг-ла улуг эвес. Ол чылыг кажаа, өдек-чыдып хереглевес, хар-хөртүктү казып оъттап турган, оът-сигенни тып чип шыдаар мал...

Мооң кадында ажыл-агыйның бүгү адырларынга машина-техника хереглеттинмес-ле болгай. Ылангыя бистиң Тыва республика ышкаш ажылдыжының кол угланыышкыны мал черге аъттың ажыын тайылбырлааны артык болур ужурлуг. Ынчангаш ам айтырыг чүгле чылгы малдың баш санын өстүрүп тургаш, ооң хереглелин улам хөй талалыг болдурар, ону ажыл-агыйның адыр бүрүзүнге чеп ажыглаан турарында туруп турар. Ол ышкаш республикада бар чылгыңың уксаазын улам экижидер дээш тускай хемчеглерни ап чорударын күзенчиг. Ындыг болганда малчын кижиниң идегелдиг өңнүү—челер, маңнаар, сайк, узак аъттарның баш саны ам-даа хөй-хөйү-биле өзер боор деп идегел-биле бо чүүлдү бижидим. А аъттың хереглели кажан-даа төнмес. Ооң кадында ол спорттуң бир чараш хевири дээрзин Жданов аттыг совхозунуң болгаш республиканың мурнуу, Эрзин, Тес-Хем чергелиг районнарының ажыл-ишчилери амыдыралга бадыткап турарын солун, сеткүүлдерден номчуп, дыңнап билип турар бис.

С. КУУЛАР.

Спорт болгаш тайбың дээш сырый каттышпышаан

БАДЕН-БАДЕН. (СЭТА-ның тускай корр. А. Ерманов, С. Сосновский). Улустарның боттарын билчиринге болгаш оларның аразынга найыралды калбартырынга идигни берип турар. Олимпиада шимчээшкиниң тодаргай перспективаларлыг. Баден-Баденге доозулган олимпиада конгрезиниң түңнелдерин ынчаар үнелеп болур.

Олимпиада шимчээшкинин улустарның кады ажылдажылгазынга үндезилеттингеш, чайгылыш чок хөгжүп болур деп конгресстиң хүлээп алган түңнел документизинде айыткан. Аныяктарны кижизидеринге болгаш чонну кадыкшылын экижидеринге улуг ужур-дузалыг спортту хөгжүдеринге улам-на хөй кичээнгейни угландырарынче бүгү чурттарның чазактарын конгресс кыйгырган.

Конгресс бодунуң киржикчилериниң санал-оналын барымдаалааш, спортчу оюннарны янзы-бүрү чурттарга чорударын чогумчалыг деп санап көрген. Ол оюннарны чүгле профессионал спортчуларга «ажык» болдурун болбас. Олимпиадалар программазы спортта амгы үениң угланыышкыннарынга хөгжүүр болгаш ол угланыышкыннарга идигни бээр ужурлуг. Спортчу оюннарга спортчуларны киириштирериниң чурумнарын хевээр арттырары чугула, ынчалзажок спорттуң чамдык хевирлеринге хамаарыштыр болдунар тодаргайлаашкыннарны кылыры негеттинип турар. Спортчуларга шаңналдар тыпсырының ёзулалының үезинде национал туктарны көдүрериниң база күрүне гимннерин күүседириниң чаңчылын өскертпес дугайын конгресс саналдаан.

Хөгжүп орар чурттарга дузаламчыны көргүзериниң күштелдирер сорулга-биле «Олимпийжи эп-сеткил каттыжылгазының» программазын калбартырының эргежок чугулазын Баден-Баденге болган шуулганның киржикчилери демдеглээн. Спортка сеек-язы ылгай көөр бүгү илерээшкиннерге удур, допингини ажыглаар (спортчуларның аазы спорт аъттарын күш киирер аазы күжүн суларадыр наркотик хевирлиг чүүлдерни ажыглаар) таварылгаларга удур шиитпирлиг демиселди чорударын конгресстиң түңнел документизинде бир эп-сеткил-биле айыткан.

Олимпиада оюннарынга янзы-бүрү сан-хөө деткимчезин көргүзери чугула, ынчалзажок спортчуларны мөңгүлеге тазарыштырып болбазын конгресс демдеглээн.

Делегейниң Олимпиада комитединиң президентизи Х. А. Самаранч конгресске түңнел кылдыр чүве чугаалаан. «Бистиң конгрезивис чугаажок чедиишкинниг болду. Ол дээрге — идегелдерниң болгаш бодаашкыннарның конгрези болганы ол-дур» деп, президент медеглээн. Конгресске эң-не хөй төлээлекчилерниң келгени база чаа спортчуларның болгаш тренерлерниң аңаа киришкени бо шуулганның онзагай чүүлү болган деп, Х. А. Самаранч демдеглээн. Олимпиада шимчээшкинниң хөгжүдеринге идепкейлиг салышкының киирер дээн чүткүлү дээш бүгү чыылганнарга өөрүп четтиргенин ол илергейлээн.

Конгресстиң түңнел документизин Делегейниң олимпиада комитединиң сессиязынга чугаалажып көөрү-биле киирерин болгаш Олимпиаданың даразындагы он ийиги конгрези 1990 чылда болурун Х. А. Самаранч чарлаан.

Конгресстиң эртенги болгаш хүндүскү хуралдарынга Олимпиаданың национал комитеттериниң ассоциациязының президентизи М. Н. Ранья (Мексика) болгаш делегейниң спортчу федерацияларының ассоциациязының президентизи Т. Келлер (Швейцария) олар чүве чугаалаан. Делегейниң кады ажылдажылгазынга болгаш улустарның тайбын амыдыралынга Олимпиада шимчээшкининиң болгаш олимпиада оюннарының ролюн бедидеринче олар кыйгырган.

Москва Олимпиадазының чемпиону Севастьян Коэ конгресске база чүве чугаалаан болгаш Олимпиада оюннарының 30 ажыг чемпионнары Баден-Баденге келгеш, санал-оналдарын солушкаш, чаңгыс аай түңнел бодалын ажылдап кылганын дыңнаткан. Спортчу оюннарның тиилекчилерин шаңнаарының амгы ёзулал чаңчылын хевээр арттырарын спортчулар дилеп турар. Оюннарның организакчылары Олимпиаданың чаңгыс аай суурун тургускаа турарынга кызээшкинни спортчулар база илергейлээн.

ЮНЕСКО-нуң чиңгине директору Амаду М. боу конгресстиң сөөлгү хүнүнде чүве чугаалаан болгаш Олимпиада шимчээшкинин, күш-культураны база спортту хөгжүдеринге бүгү талалыг деткимчени ЮНЕСКО моон соңгаар-даа көргүзер дээрзин бүзүреткен. Боттарының бүдүнныг ажыт-чорудулгазынга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун спортчу организацияларның удуртукчуларынга ол күзээн.

Агаар

Республикага, Кызылга булуттаар. Чамдык черлерге бичии хар чаар. Мурнуу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр. Агаарның температуразы хүндүс 7—10 градус чедир чылыыр.

БАШТАЙГЫ КӨШ МУРНУНДА

МЕРАНО, сентябрь 30. (СЭТА-ның тускай корр.). Элээн каш чүс журналистер болгаш аңгы-аңгы чурттарның шыдыраа федерацияларының төлээлекчилери «Сальвар» конгресс-залга парлалга конференциязынга чыылган. Делегей чемпиону Анатолий Карпов аңаа хөй санныг айтырыгларга харылаан.

Спортчу бедик чедиишкиннер дугайында айтырыгга харылап тура, Карпов мынча дээн:

— Уттурарынга ынак эвес шыдыраачыларның санынга кирер боор мен. Салыгларга эки түңнелдерлиг боор турарымга өөрүп турар мен.

— Баш удур ындыг-мындыг болур дээринге ынак эвес мен. Бо-ла удурланыкчым-биле ооң мурнундагы ийи маргылдаага баштайында мурнап алгаш, оон соонда дүрген доозар дээш далажып ойнааш, саннарны деңнештирер турдум. Бир эвес ам эгезинде мурнай бераамза, ол частырымны катаптавазын кызыдар мен.

Карповтуң бодалы-биле, шыдыраачыларны үш аңгы бөлүкке чарып болур: чамдыктарынга удурланыкчызының кым болуп турары хамаан чок, өскелери — бодунга таарыжыр кижилер-биле эки ойнаар, үшкүлери — оюн үезинде кижениишкинниң улам чидиглелдерин тура ойнаар. Корчной ындыгларның санынга кирер.

Маргылдаа дүрген дооступ боор дээн чижектиг бодалдарга хамаарыштыр «Дүрген доосту бээринге удур эвес мен, ынчалза-даа ийи-үш айлыг демиселге белеткенген организакчыларга болгаш «аарыкчыларга» ол таарымча чок болуру билдингир» деп, Карпов харылаан.

Теле Видение

ОКТЯБРЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Хөглүг чарыштар». 9.45 — «Актриса». Уран-чечен фильм. 11.00 — Улустуң хөгжүм херекселдеринге күүседикчилерниң 2-ги Бүгү-россия конкурузунуң шаңнатканнарының концерти. 11.55 — Телемедээлер. 12.00—14.15— Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Боду бодунга-ла башкы». Мелитополь хоорайның № 25 школазының башкыларының кижизидилге ажылының дуржулгазының дугайында документалдыг телефильм 15.25—А. С. Грибоедов. —«Угаандан човулаң» 16.10— «Москва комсомолдуң ажыл-херектери». 16.40— «Бистиң ырывыс, ужуп үн».

КЫЗЫЛДАН

17.35 — «Мээн баштайгы башкым». Башкы хүнүнге уткуштур. 18.00—«Спорт». Дельтапланер спортунга ССРЭ-ниң баштайгы маргылдаазының дугайында. 18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Күш-ажылчы алдарның тук тудукчулары». «АвтоЗИЛ» бүдүрүлге каттыжыышкынының мурнакчы бригадазының болгаш ооң бригадири Ю. Мироновтуң дугайында. 19.30 — «ТТ-ниң экранында эң баштайгы», «Чайлаг» деп кинокомедия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кинопанорама». 23.05 — 23.25 — Бөгүн делегейде, информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Мокшада камгалалдыг чер». Документалдыг телефильм. 12.10 — Башкы ажылында ёзу барымдаалаар чорукка удур. ССРЭ-ниң чырыдылгазының министри М. А. Прокофьевтиң школалар директорлары-биле ужуражыышкыны. 12.35 — География. 5-ки класс. Чер планы. 13.05 — «Ажылдаар чери —космос». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.05 — Башкы ажылында ёзу барымдаалаар чорукка удур. ССРЭ-ниң чырыдылгазының министри М. А. Прокофьев-биле школалар директорларының ужуражыышкыны. (Катаптаан дамчыдылга). 14.30 — «Музыкалыг ыяш». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.50 — «Экран—башкыга». А. С. Пушкинниң тоолу. 4-кү класс. 15.15 —Төөгү. 5-ки класс. Эрте-бурунгу Египетте. 15.45 — «Хаялар аразында». Документалдыг телефильм. 16.00— 17.35 — Чапсар. 17.35 — Жак Дюклонуң төрүттүнгенинден хүнүнден бээр 85 харлаарынга уткуштур. «ХХ вектиң коммунарлары». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Телефильм.

МОСКВАДАН

19.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Кристалл». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда— «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Лукошко хуулгазыннар-биле». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Че, канчап ындыг чор, доктор?». Уран-чечен фильм (ГДР). 23.00—00.50 —Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА— «Крылья Советов». ЦСКА-ның Спорт ордузундан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Айыыл чок чоруун хууда магадылавайн тур мен» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оон келирин күзээр-дир мен» 9.30, 11.00, 14.00, 15.30, 18.50, «Мөңгүн пелчек холдер» 17.00, 21.05 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кежээки өскерлиишкин» 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Командирниң уруу» 15.00, «Альба Регия» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Аңчыларның болгаш балыкчыларның Тыва республика ниитилелиниң дыңнадыры болза:

1981 чылдың октябрь 3-те Кызыл хоорайның «Хүреш» стадионунуң спорт шөлүнге республиканың аңчы ыттар делгелгезин организастап эрттирер. Делгелгениң эгелээри — эртенгиниң 11 шак.

Республиканың хөгжүм-шии театрының октябрь 10-дан 31-ге чедир репертуары

ТЕАТРНЫҢ 46-ГЫ СЕЗОНУ

Октябрь 10
В. Көк-оол.
«ХАЙЫРААН БОТ»
(3 кežeгелиг драма).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 11
Е. Шварц.
«КЫЗЫЛ БӨРТЧҮГЕШ»
(Ийи көргүзүглүг тоол).
Эгелээри 12 шак.

Октябрь 11
В. Шукшин.
«ЭРТЕН ЭРТЕ ОТТУП КЭЭРГЕ...»
(Театрга тоожу).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 14
Лопе де Вега.
«ТЕНЕКПЕЙ»
(Үш көргүзүглүг комедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 15
Е. Шварц.
«КЫЗЫЛ БӨРТЧҮГЕШ»
(Ийи көргүзүг тоол).
Эгелээри 10 шак.

Октябрь 15
А. Вампилов.
«АЛДЫ АЙНЫҢ ЧААЗЫНДА»
(Ийи көргүзүглүг комедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 16
Э. Лабиш.
«ТЕРЕЗИН ШЛЯПКА»
(Француз водевил).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 17
М. Варфоломеев
«КӨЖЕГЕЛЕР»
(Ийи көргүзүглүг шии).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 18
Ч. Ондар.
«730 ХҮННЕР БОЛГАШ ДҮННЕР»
(Ийи көргүзүглүг комедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 21
М. Тикомацу.
«ЫНАКШААННАРНЫҢ АМЫ-ТЫНЫНГА ЧЕТТИНГЕНИ»
(Үш көргүзүглүг япон трагедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 22
С. Михалков.
«ҮШ ХАВАНАК»
(Ыры, танцылыг тоол).
Эгелээри 10 шак.

Октябрь 22
Э. Лабиш.
«ТЕРЕЗИН ШЛЯПКА»
(Француз водевиль).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 23
В. Гоголь.
«РЕВИЗОР»
(Ийи көргүзүглүг комедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 24
А. Вампилов.
«АЛДЫ АЙНЫҢ ЧААЗЫНДА»
(Ийи көргүзүглүг комедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 25
С. Михалков.
«ҮШ ХАВАНАК»
(Ыры, танцылыг тоол).
Эгелээри 12 шак.

Октябрь 25
У. Гаджибеков.
«АРШИН МАЛ-АЛАН»
(Ийи көргүзүглүг комедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 30
М. Тикомацу.
«ЫНАКШААННАРНЫҢ АМЫ-ТЫНЫНГА ЧЕТТИНГЕНИ»
(Үш көргүзүглүг япон трагедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 31
Э. Лабиш.
«МИЗАНТРОП»
(Ийи кежегелиг водевиль).
Эгелээри 19 шак.

Коллективтиг көөрү-биле чагыгларны хүлээп ап турар, телефоннары: 2-25-49, 2-35-88.

Билеттерни театрның кассазында 11.20-ден 19.30-ге чедир садар.

Бо чылдың октябрь 3-те Кызылга (Октябрь кудумчузунга) болгаш районнар төптеринге чоңга картофель база ногаалар садар күскү ярмарка болурун дыңнадып тур.

Бистиң сонуургалдарывыс болгаш хандыкшылдарывыс

ЧЕРНОВЦЫ. Вячеслав болгаш Нина Мигалюктарның өг-бүлези «Чернобровцы» деп бүдүн ыры-хөгжүм ансамблин тургузуп турар. Уругларының идик-хептеринде каас-чараш угулзаларны ада-ие боттары даарап кылган. Нина — башкы, Вячеслав — тус черниң радио комитединде ажылдап турар. Уруглары — школачылар.

И. СВЕРИДАНЫҢ фотозу.

Бо тоодада дег чараш бажың Псков областың Новоржев районунуң Пасадниково суурунда турар. Ооң ээзи Михаил Ильич Хоботов ону каш чыл дургузунда кылып келген. Эртең даң бажында, кежээ ажыл шагының соонда ол доктаамал ажылдап келген. Ол боду төрээн совхозунда дарганнап, каңнакчылап хөй чылдарда ажылдап турар.

Г. КАЛАЧЬЯННЫҢ болгаш А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегнур килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2129

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01735

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 230 (11728) | 1981 чылдың октябрь 3, суббота | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кап

ХАРЬКОВТУҢ ТРАКТОР ЗАВОДУНУҢ 50 ЧЫЛЫ

ХАРЬКОВ. (СЭТА-ның корр.). Харьковтуң С. Орджоникидзе аттыг трактор заводунуң коллективи бодунуң бүдүрүлгезиниң бежен чылын күш-ажылчы улуг чедиишкин-биле демдеглээн. Социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезинге киириштир пландан ажыр тракторну заводтуң 50 чылының хүнүнде бүдүрген.

Ол машинаны эптээрин Н. Кравченко болгаш Н. Тыньков удурткан эң мурнакчы бригадаларга даасккан турган. А тракторну эптээр хүндүлүг эргени заводтуң баштайгы тудугжуларынга болгаш ооң бирги продукциязын бүдүрген хоочуннарга база тывыскан. Завод тудуунуң ажылчыны чораан, ам кол металлург А. Риднойнуң, токарь П. Горяиновтуң, эдикчи А. Якимчуктуң, болгаш өске-даа хөй хоочуннарның намдары заводтуң алдарлыг төөгүзү-биле сырый холбаалыг.

Ол мурнакчылар — заводтуң дириг төөгүзү-дүр. Үжен аът күштүг тракторларны олар бүдүрүп эгелээн турган, а сортан беш катап бедик күчүлүг Т-150 маркалыг улуг тракторларны ам бүдүрүп турар. Бистиң чуртувустуң колхозтарының болгаш совхозтарының шөлдеринге, делегейниң хөй чурттарынга бедик макталды алган ол машинаны массалыы-биле бүдүрүп турар.

Совет беш чыл пландарының баштайгы бүдүрүлгези—Харьковтуң трактор заводу бодунуң чалыы «назынында» амгы үеде чурттап турар. Ооң кол цехтерин чаартканы, эң чугула конвейерин узатканы, бүгү коллектив кежигүннериниң дуржулгазының база мергежилиниң байлаашып бедээни калбак перспективаларны ажыдып берип турар. Дугуйлуг болгаш ийи чүс аът күштүг чаа тракторларны, а ол ышкаш илчирбелиг Т-150 чаа тракторларны бүдүрерин завод коллективи амгы беш чылда шиңгээдип алыр.

Төрээн чурттуң бедик шаңналынга—Октябрь революциязы орден-биле шаңнаанынга хары кылдыр Харьковтуң трактор заводунуң коллективи чыл төнчүзүнге чедир мурнунда алдынган хүлээлгелерге немей он-он тракторларны бүдүрер.

УЛУСЧУ УНИВЕРСИТЕТ

Ажылчы чоннарның боттарының чогаадыкчы инициативазы-биле тургускан улусчу университеттер совет улустуң амыдыралынче ханылап кирген болгаш улуг назылыг чурттакчы чоннуң өөредилгезиниң массалыг хевири болу берген. Тывада 58 улусчу университет бар, ында 7167 кижи өөренип турар. Эрткен өөредилге чылында Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Таңды районнарга, Кызыл хоорайга улусчу университеттер багай эвес ажылдаан.

Тываның геология-шинчилел экспедициязының чанынга геология билиглерин пропагандалаар университет эрткен чылын тургустунган. Ооң өөредилге планын Красноярскиниң геология-шинчилел эргелелиниң методиктиг чөвүлелиниң сүмелеринге үндезилеп кылган. Бо университет кол кичээнгейни дыңнакчыларның политиктиг билиин бедидеринче болгаш геология билиглерин нептередиринче салган. Ол ышкаш мурнакчы дуржулганы өөренир, дыңнакчыларның шинчилел, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы ажылдарының шынарын бедидер хемчеглерни алган. Дыка хөй кижилер хууда комплекстиг планы тургускан. Оларның чамдыктары бүгү-эвилелдиң конкурузунга киришкеш багай эвес түңнелдиг болган. Хууда комплекстиг планы эки кылган Н. В. Кваша биле А. К. Сабинев шаңналдыг черлерни ээлээн. Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң чанында садыгның улусчу университеди элээн каш чыл улаштыр чедиишкинниг ажылдап турар, ында 130 кижи хаара туттунган. Республиканың Чырыдыышкын, Культура, Кадык камгалал министерстволарында улусчу университеттер болгаш оларга дуза чедирер чөвүлелдер багай эвес ажылдап келген. Таңдыда Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында көдээ ажыл-агый билиглерин пропагандалаар улусчу университетти алды чыл дургузунда 239 кижи дооскан.

Республикада ажылдап турар культураның 23 улусчу университединиң 30 факультединде 1700 ажыг дыңнакчы бар. Чурукчулар, чогаалчылар, шүлүкчүлер, композиторлар кичээлдерни эрттирип турар. «Билиг» ниитилел организациязы, эртем-методиктиг чөвүлел, улусчу университеттер хөй-нийти организациялары-биле кады уран чүүлдү пропагандалаарының, ону сайзыраңгайжыдарының талазы-биле элээн ажылдарны кылып чоруткан.

Ынчалза-даа улусчу университеттерниң ажылында четпестер бар. Эртем-техниктиг депшилгениң, экономиканың улусчу университеттери, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң адырлар чөвүлелдери кошкак ажылдап турар. Ниитилел-политиктиг, экономика билиглерин нептередир улусчу университеттерни болгаш факультеттерни эвээш тургускан. Улусчу университеттерниң башкыларының, лекторларының билиин бедидеринче ам-даа кошкак кичээнгей салып турар. Улусчу университеттерниң ажылын адырлар аайы-биле чөвүлелдер четпес удуртуп, хыналда, дузаны эвээш чорудуп келгениниң чамдыктарынга кичээлдер үстү бээр таварылгалар тургулаан. Көргүзүг материалдары, техниктиг херекселдер долу ажыглаттынмайн келген. Үстүнде адаан четпестер Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Тожу районнарның улусчу университеттеринге хамааржыр.

Партияның ээлчеглиг съездизиниң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын ёзугаар СЭКП Төп Комитеди «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ниитилел-политиктиг номчулгаларны эрттирерин көвүдедирин, улусчу университеттерниң четкизин калбартырын партия комитеттеринге, «Билиг» ниитилелиниң организацияларынга ол дааскан. Партийжи пропаганданың массалыг хевирлери миллионнарның ёзулуг ленинчи университеди болур ужурлуг.

Ындыг болганда 1981-1982 чаа өөредилге чылында университеттерниң дыңнакчыларының четчелээшкинин чогуур үезинде чорудар. Мергежилдиг башкы кадрлар-биле хандырар хемчеглерни министерстволар, эргелелдер, ында партия организациялары, чөвүлелдер боттандырар ужурлуг. Ол ышкаш улусчу университеттерниң өөредилге программаларын база өөредилге пландарын хынамчалыг тургузарынче кичээнгейни салыры эргежок чугула. Сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезиниң, СЭКП-ниң экономиктиг политиказының, 1981 чылда болгаш он бирги беш чылдың улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң айтырыгларын өөренирин организастаары негеттинип келген. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, «Чиг-эттиг, одалга-энергетиктиг болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны камнаар болгаш хумагалыг ажыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар камналга болгаш хумагалыг чорук дугайында өөредилгени организастаар. Бо талазы-биле мурнакчы дуржулганы өөренир болгаш нептередир хемчеглерни улусчу университеттер алыр херек.

Марксисчи-ленинчи теорияны нептередиринге, ажылчы чоннарның күш-ажылчы, идей-политиктиг, эстетиктиг кижизидилгезин экижидеринге улусчу университеттер партия организацияларынга дузалаар. Ынчангаш оларның ажылын экижидер дээш партия комитеттери, «Билиг» ниитилелиниң организациялары чогуур хемчеглерни СЭКП ТК-ның партия өөредилгезиниң дугайында доктаалынга дүүштүр чорудар херек.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер

Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

НЕМЕЛДЕ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР

Сентябрьның үшкү он хонуунда мал чемнери белеткээрин Мөңгүн-Тайга болгаш Эрзин районнарның ажыл-агыйлары элээн организастыг чорутканын хүлээп алган доктаалда демдеглээн. Ук районнарда ийиги он хонуктуунга деңнээрге, немелде өзүлде 13,7 база 7,6 хуу болуп, мал чемин белеткээриниң даалгаларын олар (чем единицазы-биле алырга) 141,8 болгаш 40,4 хуу күүсеткен.

Ооң-биле кады хөй-хөй районнарда болгаш ажыл-агыйларда мал чемнери белеткээриниң темпизи сентябрьның үшкү он хонуунда дыка оожумнаан.

Мал чемнерин немей белеткээриниң бар аргаларын Өвүр, Улуг-Хем, Бай-Тайга, Каа-Хем болгаш Таңды районнарның ажыл-агыйлары багай ажыглап, он хонукта чүгле 0,6 — 2,2 хуу немелде өзүлдени чедип алганнар. Ол болгаш өске-даа чамдык районнарда сиген кезер болгаш өске-даа мал чемнерин ап болур хөй шөлдерни кеспээн, картофель сывы болгаш өске-даа үнүш артынчыларын чыып силостаарын организаставаан, дүшкен бүрүнү массалыы-биле чыырынче кижилерни мобилизастаар талазы-биле ажылды багай чорудуп турар. Чамдык совхозтарда саванны болгаш шөлде үнүш артынчыларын чыырда чидириглерни болдуруп, республикадан дашкаар черлерге саваң белеткээрин болгаш ону сөөртүрүн багай организастап турар.

Бай-Тайга районунуң совхозтары ол черлерге саваң белеткээриниң даалгазын деңгүп-ле 25,7 хуу, Каа-Хемниң — 46,8 хуу күүсеткилээн. Кызыл, Бии-Хем, Улуг-Хем районнарының совхозтары ол ажылды оожум чорудуп келген.

Демир-орук станцияларынга саванны вагоннардан дүжүрерин, ону сөөртүрүн организастаар талазы-биле шалыпкын эвес чоруун Чөөн-Хемчик районнуң совхозтары көргүзүп турар, оларның буруузу-биле дыка хөй вагоннар үр үеде анаа туруп, улус ажыл-агыйынга когарал болуп турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому сентябрь 20-ден 30-ге чедир үеде мал чемнери белеткээр талазы-биле социалистиг чарышка мурнуу зонаның районнарындан Мөңгүн-Тайга район (СЭКП райкомунуң секретары О. Н-С. Шагдыр-оол, райкүүском даргазы Д. С. Хорлуу, ВЛКСМ райкомунуң секретары Н. С-Д. Сат) тиилекчи болган деп санаан.

Мөңгүн-Тайга районга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш 200 рубль түңнүг акша шаңналын тыпсыр деп доктааткан.

Барыын болгаш төп зонаның районнарының ажыл-агыйлары сентябрьның үшкү он хонуунда мал чемнерин курлавырлаарынга шоолуг немелде чедип албаанын барымдаалааш, олардан кымгадаа шаңналдыг черлерни тыыспас деп көрген.

Мал чемнериниң бүгү-ле хевирлерин белеткээрин күштелдирер, октябрь айның дургузунда мал чемнериниң курлавырларынга кескү немелдени хандырар дээш кижилерни мобилизастаар талазы-биле немелде боттуг хемчеглерни алырын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, райпрофчөвүлелдерге, ВЛКСМ райкомнарынга, совхозтарның партия, профэвилел, комсомол организацияларынга, улус депутаттарының көдээ Советтеринге доктаалда дааскан.

Беш чылдың кижилери

Оңгу беш чылдың шалыпчызы Александр Васильевич Смирнов «Каа-Хем» разрезте мурнакчыларның бирээзи. Ооң удуртканы чер уттээр становугунуң звенозу ээлчегде 82 метр чер уттээр планын доктаамал 100-тен ажырып, планныг онаалдазын ай санында 15—20 хуу ажыр күүседип турар.

Ол ында чээрби чыл ажыр ажылдап, эвээш эвес аныяктарны даг ажылынга өөреткен.

ЧУРУКТА: А. В. Смирнов.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

КЫШТАГЛАРЖЕ

«Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг болгаш Ак-Туруг суурларының херээженнер чөвүлелдери ниитиниң малының кыштагларының белеткелинге киржир шалыпчы чартык ай кылдыр сентябрьның ийиги чартыын чарлаан. Төп салбырның агитквартираларының чурттакчылары алды кыштагның бажыңнарын чугайлаап, доозулаан болгаш өске-даа үүрмек септелгезин кылган.

Кызыл-Дагның херээженнер чөвүлели эрткен шалыпчы чартык ай дургузунда дагда кыштагларже шефтиг үнүүшкүннерни алды удаа организастаан. Партком болгаш салбырларда парторганизациялар малчыннарга чедирген дузаны үнелеп көрген болгаш моон-даа соңгаар суурларның чурттакчыларының күжүн мал ажыл-агыйынга организастаарын чугулалап турар.

Ш. ДАРЖАП.
Улуг-Хем район.

ЭРТЕ КҮҮСЕДИРИН ХҮЛЭЭНГЕН

«Совет Тыва» совхозтуң Эрзинде мал хүлээп алыр пунктузу бо чылын хамаатыларның дузалал ажыл-агыйындан 300 тонна эътти хүлээп алыр планныг. Тос айларның дургузунда 230 тонна эътти хүлээп алган, планныг онаалдаларны күүсеткен.

Садып алган мал чемнеринге ажыглаар 40 тонна сигенни бо коллективтиң кежигүннери белеткеп алган. Комсомолчу чолаачы Сергей Биче-оол, үстүкү класстың өөреникчилери Сарыг-оол Норбу, Шолбан Соян, Роман Лодун, Аяс Дугер олар чайгы үеде багай эвес ажылдаан.

Мал хүлээп алыр пункт чыл планын ноябрь 1-де күүседир.

И. ОЙДУП.
«Совет Тыва» совхозтуң Эрзинде мал хүлээп алыр пунктузунуң эргелекчизи.

АЖААЛДАНЫ ДООСКАН

Кызыл районнуң «Тээлелге» совхозтуң дирекциязы, (директору В. О. Оюн), парткому (секретарь Ч. У. Монгуш), профэвилелдиң ажылчын комитеди (даргазы Ю. С. Монгуш) сиген белеткээриниң планын күүсеткенинин, тараа ажаап алыышкынын дооскан дугайында СЭКП райкомунга, райкүүскомга рапорттаан.

Совхозтуң ажыл-ишчилери 2810 тонна сиген белеткээр тургаш, 2815 тонна чедирген. Сенаж, витаминниг сиген далганы белеткээр онаалдазын ажыр күүсеткен.

Ажыл-агыйның механизаторлары 6500 гектар тарааны ажаагаш, 2688 тонна тарааны алгаш, ооң иштинде 1600 тоннаны келир чылдың үрезининге белеткеп алган.

Амгы үеде совхозтуң ажыл-ишчилери мал кыштаглаашкынынга хынамчалыг белеткенип, аңгыс андарылгазын чорудуп турар.

С. МААДЫ.

БЕДИК ШАҢНАЛ-БИЛЕ, ЭРГИМ БАШКЫЛАР!

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижик-биле республиканың ниити билиг школаларының болгаш өөредилге черлериниң бөлүк башкыларын шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилгезиниң системазынга үре-түңнелдиг ажылы база өөреникчилерни өөредириниң, кижизидериниң херээнге чедип алган чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижик-биле шаңнаары болза:

Мария Георгиевна Деханованы — Бии-Хем районнуң Аржаан ортумак школазында эге класстар башкызы.

Монгуш Шыыраповна Кандааны — Кызылдың № 2 ортумак школазында эге класстар башкызы.

Василий Фёдорович Ковалёвту — Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң школа килдизиниң инспекторун.

Парынмаа Николаевна Ондарны — Улуг-Хем районнуң Көк-Чыраа сес чыл школазының башкызы.

Раиса Федосеевна Петрованы — Кураганның Кызылда башкы институдунуң биология-химия факультединиң деканы.

Светлана Александровна Стремоусованы — Кызылдың № 1 ортумак школазының орус дыл болгаш литература башкызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың октябрь 2.

Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы хүндүлүг атты республиканың ниити билиг школаларының болгаш өөредилге черлериниң бөлүк башкыларынга тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилгезиниң херээнге чедип алган чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Валентина Маркеловна Дорофееваға — Бии-Хем районнуң № 1 ортумак школазының орус дыл болгаш литература башкызы.

Евгения Семёновна Наместьевага — Кызыл районнуң Элегес-Аксы сес чыл школазының эге класстар башкызы.

Фаина Тас-ооловна Манзановага — Кызылдың № 2 ортумак школазының эге класстар башкызы.

Кертик-оол Тас-ооловна Ховалыгта — Өвүр районнуң Солчур ортумак школазының эге класстар башкызы.

Капый Санаевна Чымбага— Кызылдың башкы училищезиниң тыва дыл башкызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың октябрь 2.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Д. РАЦИРАКА-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Мадагаскар Демократтыг Республиканың Президентизи, Малагасий революцияның авангардызы партияның Чиңгине секретары Д. Рацирака-биле октябрь 1-де Кремльге ужурашкан, Совет Эвилелинде ол түр дыштанып келген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев ужуражышкынга киришкен.

Эвилел, найыралчы байдалга эрткен беседа үезинде кайы-даа таланың сонуургап турар айтырыгларын дугайты санал-оналдар солчуушкуну болган.

Ажылчы массаларның эргеажыктарынга таарыштыр чуртка социал-экономиктиг депшилгелиг чаартылгаларны боттандырар талазы-биле Мадагаскарның чазааның болгаш революцияны камгалаарының Национал фронтузунуң ажыл-чорудулгазының дугайын Д. Рацирака дыңнаткан. Мадагаскар Демократтыг Республиканың политика болгаш экономика талазы-биле хамаарышпас чоруун быжыглаарынга дузаламчызы дээш совет улуска ханы өөрүп четтиргенин ол илергейлеп, Мадагаскарның Совет Эвилели-биле кады ажылдажылгазын улам ыңай калбартып, ханыладырының ужур-дузалыын онзалап демдеглээн.

Совет Эвилелиниң болгаш Мадагаскар Демократтыг Республиканың найыралчы кады ажылдажылгазы тайбың, демократия болгаш депшилге дээш өңнүктер болгаш эвилелчилер болуп, делегей аренازында үре-түңнелдиг кады ажылдажып турар ийи чурттуң улустарының чаагай чоруунга таарыштыр быжыгын үргүлчүлевишаанын Л. И. Брежнев биле Д. Рацирака сеткил ханышкын-биле демдеглээн.

Делегей айтырыгларын чугаалажып тура, империализмниң агрессчи политиказының улам-на өспүшаанындан делегейде байдалдың амгы чидиглениишкини делегей байдалын экижидер дээш тайбынга ынак бүгү күштерниң демиселин улам ыңай идепкейжидерин шыңгыы негеп келген деп бүзүрел илергейлеттинген. Социализмниң быжыгыышкыны, хосталгалыг шимчээшкиннерниң хөгжүлдези, дайынны болдурбас дээш улустарның чайгылыш чок тура-соруу тайбыңны быжыглаарынга ажыктыг дээштиг хемчеглерниң болдунар аргалыының дугайын чугаалап турар. Социалистиг дем каттыштырылгазының, ол ышкаш Мадагаскарны киириштир делегейниң депшилгелиг хөй-хөй күрүнелериниң даштыкы политиказы кадыкшыдыкчы улуг рольду ойнап турар.

Быжыг болгаш чөптүг тайбыңны хандырары ССРЭ-ниң даштыкы политиказының дээди сорулгазы болуп турар деп, Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң көдүрген бүгү-ле даштыкы политиктиг саналдарының, КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга Совет Эвилелиниң чаа киирген-даа саналдарының алыс утказы харын ында болуп турар.

Амгы үениң эң чугула тодаргай сорулгазы чүл дээрге, боо-чепсекти эндере бүдүрериниң шеглээри болур. Ортумак ыраккшылдың ядролуг чепсектериниң дугайты чугаалажыышкыннар чорудар дугайын АКШ-биле ам дугуржуп алыр аргалыг болган. Талаларның деңг эргелиг болгаш бир демей айыыл чок болурунуң принцивин шыңгыы барымдаалавышаан. Совет Эвилели ол чугаалажыышкыннарны шынгыы, ак сеткилдиг, боттуг бүдүштүг кылдыр чорударынга белен. Чугаалажыышкыннарның чедиишкинниг болуру харын чүгле ындыг принцип хандырып болур.

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың делегей байдалын кадыкшыдарынче, бүгү диптерниң улустарының айыыл чок чоруун, оларның экономиктиг болгаш политиктиг хамаарышпас хөгжүлдезин хандырарынче угланган тайбың эгелекчи саналдарын бодунуң талазындан деткип турарын Д. Рацирака чугаалаан.

Америк дайынзырак идепкейниң Оожум океанда калчаалыг немей өзүп турарының уламындан тайбың херээнге улам-на айыылдыг болуп бар чыдар ол кавыда байдалче санал-оналдар солчуушкунунуң үезинде онза кичээнгейни салган. Индий океанны быжыг тайбынның болгаш күрүнелерниң чаагай кожа-хелбээ кады ажылдажылгазының зоназы болдурарынга сонуургалдыг бүгү күштерни сырый каттыштырар сорулга-биле ол кавының күрүнелериниң кады ажылдажылгазының эргежок чугулазынга ийи тала бүзүрелин илергейлээн.

Империалистиг бөлүктерниң агрессчи чоруунуң өзүлдези Африкада илергейлеттинип турар, ол дугайын, чижээ, Ангола Улус Республикага удур Преторияның калчаа-дерзии агрессиязы херечилеп турар. Совет Эвилели биле Мадагаскар Демократтыг Республика КНО-нуң сураглыг резолюцияларынга үндезилээш, намиби айтырыгны шаандырга чокка шиитпирлээри дээш, Намибиядан Мурнуу Африка Республиканың шериглерин болгаш администрациязын база соңгаарладыышкын чокка болгаш бүрүн үндүрери дээш, бүгү долу эрге-чагырганы СВАПО-нуң удуртулгазында намибияның чонунга дамчыдып бээри дээш туржуп турар.

Л. И. Брежнев Чоокку Чөөн чүкте байдалдың уламна дүвүрээзиниг болуп бар чыдарын демдеглээн. Мында чаа кол фактор: агрессчи ийи күштүң — АКШ-тың болгаш Израильдиң стратегтиг демниг хөделиишкининиң ажыы-биле чарлаттынганы болур. Чоокку Чөөн чүкте тайбынның херээн кымның баксырадып турарын ол чорук онза тода көргүскен. Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң бүгү күрүнелеринге чөптүг тайбыңны база айыыл чок чоруктуу идегелдиг хандырып бээр сорулга-биле ССРЭ-ниң көдүрген тодаргай саналдарын, Перси мугулдурунуң девискээринге байдалды чогумчударынга хамаарышкан саналдарны база Мадагаскар деткип турарын Д. Рацирака медеглээн.

Мурнуу-Чөөн Азияда байдалдың айтырыгларын дугайты санал-оналдар солчуушкунунуң үезинде талалар ол кавының күрүнелери империализмниң болгаш реакцияның талазындан айыылдыг иттиригиг аажылаашкыннарының болгаш ыйыышкынының объектизи болу бергенин демдеглээн. Мурнуу-Чөөн Азияга байдалды ол кавы девискээрниң чурттарының боттарының күженишкиннери-биле кадыкшыдарының болгаш ооң айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээриниң эргежок чугулазынга Л. И. Брежнев биле Д. Рацирака бүзүрелин илергейлеп чугаалаан.

Совет Эвилелинге хүндүткеп хүлээп алганы дээш Д. Рацирака өөрүп четтиргенин илергейлээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының референтизи Е. М. Самотейкин олурушкан.

(СЭТА).

... библиотека ... им. А. С. Пушкина

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

ХАМЫК УЖУР ХАРЫЫСАЛГАДА

— Бистиң бригададывыстың бүгү-ле байдалдары кожавыста үшкү бригаданы-биле бир дөмей. Ол хиреде көргүзүүвүс оларнындан дыка куду: төрүүр чүс хойдан-на ол бригада 78 хураган алган, а бисте ол сан чүгле 60 болган. Ол дээрге хамык ужур ажылга харыысалгадан хамааржырдыр — деп хоочун коммунист С. Чечек отчёт-соңгулдалыг хуралга саналын эгелээн...

«Малчын» совхозтуң № 4 хойжу бригадазында партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистер ажыл-херекти принциптиг болгаш шүгүмчүлелдиг байдал-биле сайгарып чугаалашканнар. Партия организациязының хуралдары Устав ёзугаар эртип, оларга мал кыштаглаашкынының, политиктиг база зооветтооредилгениң, малга чем белеткелиниң, кыштаглаашкынга белеткелдиң болгаш өске-даа айтырыгларның дугайын чугаалажып, шиитпирлерин хүлээп ап турган.

Коммунист бүрүзү партийжи даалгалыг. СЭКП Уставының негелделерин, партийжи даалгаларны күүседип турарының дугайында оларның дыңнадыгларын хуралдарга ап келген. Чижээ, улусчу контроль бөлүүнүң даргазы С. Доржунуң, херээженнер бөлүүнүң даргазы С. Чечектиң, өөредилгезиниң талазы-биле У-Д. Надаажаптың болгаш өскелерниң отчёттарын, дыңнадыгларын хуралдарга алган.

Бүдүрүлгеге болгаш хөй-нийити ажылынга коммунистерниң хөй-нүрүүзү үлегер-чижээн көргүзүп, өске малчыннарны ажыл-херекче мобилизастаарынга улуг күш болуп келгенин хуралга отчёт илеткел кылган Д. Достаң болгаш санал берген коммунистер демдеглээн. Чижээ, коммунист хойжу С. Чечек малчыннар аразынга чарышка тиилекчи болуп, төрүүр 100 хойга онааштыр ол ынча санныг хураганны камгалап, өстүрген. Ол хоочун хойжу даг-дыныкчы болгаш херээженнер бөлүүнүң даргазы хөй-нийитичи даалгаларны база идепкейлиг күүседип турар. Хойжулар аразында эң эки культурлуг өг-бүле дээш социалистиг чарышты үре-түңнелдиг кылдыр организастап келген.

Төрүүр чүс хойга онааштыр хураган алыр талазы-биле бригаданың көргүзүү куду болган. Ынчалзажок мал базы өстүрериниң, күрүнеге дүк садарының планнарын күүседип алган. Мал кыштаглаашкынынга белеткелди база багай эвес чорудуп турар. Парторганизацияның отчёт-соңгулдалыг хуралы болуп турган үеге чедир он кыштаг бүрүн септеттинген. Бо ажылдарга коммунистер Т. Салчак, У-Д. Надаажап болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип, белеткеттинген 9-10 тонна мал чемнерин кыштагларга чедирип алган.

Илеткелчи-даа, санал берген-даа эштер нийтизи-биле бригаданың болгаш партия организациязының ажылында эки чүүлдерни болур-чогуурубиле үнелээш, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгааргы сорулгаларже кол кичээнгейни салган. Ылаңгыя хойнуң уксаазын экижидер, продуктулуун бедидер, быжыг чем-суурну тургузаар айтырыглар моон соңгаар-даа улуг кичээнгейни негеп турар. Манаа совхозтуң дирекциязы, специалистер малчыннар-биле кады хөй чүүлдерни кылыр апаар.

Ынчаарга олар-биле кожа, көргүзүү бедик бригаданы СЭКП обкомунуң кежигүнү А. Кара-оол элээн каш чыл удуртуп, идепкейлиг ажылдап турда, а дөрткү бригаданың бригадирин удаа-дараа солчуп келген. Ортумак звенонуң бо харыысалгалыг ажылынга кандыг бир кижини совхоз дирекциязы томуйлааш, ажылының үр-шиин эки билип ап четтикпейн чорда-ла ону солуп турар чорук ажылга багай салдарлыг болуп турарын, бригадирлерни, мал эмчилерни солуурда малчыннар-биле сүмелешпейн баар чорукту коммунистер чидии-биле шүгүмчүлээн.

Оон аңгыда малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алырын, оларның чемгерилгезин база ажаалда-тежээлдезин экижидер талазы-биле хемчеглер кошкак. Ынчангаш чаш төл эвээш алдынарының бир чылдагааны ында. Хойну тарып боозадыры, база машина-техника-биле кыргыыры ышкаш дешпилгелиг аргалар ажыглаттынмайн турар. Парторганизацияның отчёт-соңгулдалыг хуралы болган үеге чедир дөрт кыштаг септеттинмээни, а бежинде мал чеми чедиртинмээни илерээн. Ол айтырыгларга холбаштыр коммунистер У-Д. Надаажап, Д. Самбыр-оол, С. Доржу болгаш өскелер-даа чидиг шүгүмчүлелдерни кылган.

Чамдык коммунистерниң партийжи даалгаларны күүседип турары четпес, хөй-нийтичи идепкейи чавыс. Чижээ, Салчак Метпээ отчёт-соңгулдалыг хуралдың болурун биле тура-ла аңаа келбээн, а нийтизи-биле бо чылын партия хуралынга ол үш удаа олурупаан. Партия эге организациязының бюрозу ындыг коммунистерден негелдени кошкадып, оларга хамаарыштыр хемчеглер албааның хуралга буруу шапкан.

Бригадада партия эге организациязы коллективтиң ёзулуг дайынчызы болур төлээде, даандырган ажыл-херек дээш коммунист бүрүзүнүң харыысалгазын улам бедидеринче, партийжи организачы болгаш идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтышкыннарынга дүүштүр тургузарынче отчёт-соңгулдалыг хурал кичээнгейни угландырган.

К. ХЕРТЕК.

ХҮР-ЛЕ БОЛЗУНАМ

«О. Шынаа» совхозтуң төвүнге келгеш, кодээ Совет күүскомунга дүштүвүс. Ол кудумчуда ийи каът ортумак школа, магазин болгаш өскедаа бажыңнар көстү-дүр. Олар шупту чаа, эң «кырганы» — алды харлыг. Совхозтуң тургустунуп, суурнуң туттунуп эгелээн үезинден бээр ол хире үе эрткен. Ам мында чаңгыс-даа эрги тудуг чок. Ол чаа суурда 1200 кижи чурттап турарын кодээ Совет күүскомунуң даргазы, назыны дөртен чаа-ла ажып чорза-даа, оп уруглуг Артына Сарыг-оол биске тайылбырлады.

— Чаа суурда чаштар хөй, 150 орунуг ясли-сад сыңышпастаан — деп, СЭКП Тес-Хем райкомунуң ийиги секретары Сереңмаа Сайын-ооловна Куулар чугаага кирипти.

Кодээ Совет күүскомунга үр болбайн, оруувус уламчылаптывыс. Райком секретары, совхоз директору, чолаачы — мындыг бис. Кады чораан улузумнуң тайылбырын дыңнап, малчыннарны болгаш черни сонуургап чор мен. Өглерге кирип, кадарчылар-биле чугаалажып, ак чемин-даа чип көрдүм. Орук дургаар — аалдар, кара чүзүн мал, кайгамчык чурумалдыг черлер...

Ак-Кежиг деп черде сарлык кадарчызы Бады Биче-ооолдуң маңган ак өө тур. Сарлык хойтпаан, харын, аңаа четтирдим.

— Эрткен кыш-даа, час болгаш чай-даа бистиң бо черге белен эвес болду — деп, хоочун малчын далаш чок чугаалап ор. — Бо кыш база аңаа эвес болур хире. Сарлыктарым семиртир дээш, чайын бо Таңды-Ууланың мырыңай сиртинге чайладым. Ынчанмааже бо чүвелер кайын семирир деп. Таңды эдектерин шуут «өртенип» калбажыкпе. Ам харын, күс дүжүп кээрге, чаашкыннап туруп берди.

Сарлыкчывыс мурнунда хой малдап чораан болду. База багай эвес ажылдап турган. Ол ажылы дээш Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан. Бо черге сарлык шаандан бээр турбаан болгаш, өскээртен садып келген сарлыкты хүлээп алыр кижи тывылбаан. Ук ажылды совхозтуң дирекциязы эң эки малчынга дааскан. Оон бээр ийи чыл эрткен. Бо үениң иштинде хорамча чок, чаш бызаалар мейди доругуп турар. Бирээде, сарлыктың бо черге тааржырының, ийиде, ону өстүрер малчынның шын шилиттингениниң бадыткалы ол.

Чылгычы Доңмит Сүт-Маадырның кадарган чылгызы опча-мейди, чайгы семиртилгези багай эвес болду. Черле ынчаш, бүгү-ле ужурапкан малчыннарывыстың байдалы эки. Кыштаг бүрүзүнде сиген сарааттаттынган, кажаалар септеттинген.

«О. Шынаа» совхоз бо чылын 33 муң хой, 650 инек, 400 ажыг сарлык, 300 чылгы кыштагладыр. Бо хүннерде кыштаглаашкынга белеткел доозулган, күрүнеге кодээ ажыл-агый продуктулары дужаар ажыл түлүк. Ол бирги беш чылда дүк садарының планы 104,4 хуу күүсеттинген, эът садарының планы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнуң бүдүүзүнде күүсеттинер. Мал чемниниң белеткелинде база чединмэксиннер бар. Совхоз 2540 тонна сиген кезер турган, 2700 тоннаны белеткээн. Ам 600-700 тонна хыыргыыш база белеткээр.

Кыштың соогу кооксулаан. «О. Шынаа» совхозка чугаалашкан улузум шупту аңаа ужуражырынга белен болду. Мал-маганыңар хүр-ле болзунам!

В. ПИВОВАРОВ.

ЧУРУКТА: «О. Шынаа» совхозтуң директору Н. Д. Балчий-оол мурнакчы малчыннарның аалынга келгеш, күш-ажылчы бедик көргүзүглери дээш оларга байыр чедирип, чугаалажып тур.

Авторнуң фотозу.

Советтер амыдыралы

ЧАГЫГЛАР КҮҮСЕЛДЕЗИ

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «Чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазында хөй солун, чаа чүүлдер көстүп келгилээн. Олар чүс черниң ажыл-агыйының, чоннуң хандырылгазының айтырыгларынче кичээнгейни кошкатпайн, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң комплекстиг байдалын хандырарынга улам улуг салышкынны киирип турар...»

Экономиканы сайзырадырынга болгаш социал-культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээриниге чер-чер Советтериниң ролю улуг. Оларның мурнунга амыдырал эң чугула, улуг хемчээлдиг айтырыгларны тургузуп турар. Чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазында эң чугула кол айтырыгларның бирээзи — соңгукчуларның чагыглары.

Эрткен соңгулда кампаниязының үезинде Бии-Хем районнуң чер-чер Советтеринге соңгукчулардан кирген чагыгларның 102-зин амыдыралга боттандырары-биле хүлээп алган. Чагыг бүрүзүнде чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазын, амыдырал хандырылга, коммунал ажыл-агый, садыг черлериниң хандырылгазын экижидери-биле, культураны, спортту, кадык камгалалын, улус өөредилгезин сайзырадыры-биле холбашкан айтырыглар кирген. 1980 чылдың соңгулда кампаниязының үезинде кирген чагыглар бо хүннерде амыдыралда боттанып турар.

Районнуң чер-чер Советтеринде соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле эвээш эвес арга-дуржулга мөөңнеттинген. Совет бүрүзүнде соңгукчуларның чагыгларын күүседириниң план-хемчеглерин ажылдап кылган. Ону амыдыралга боттандырарынга киржир кижи бүрүзүнге — депутаттарга, доктаамал комиссияларга, депутаттар бөлүктеринге таныштырган. Чугула, улуг хемчээлдиг чагыгларның күүселдезин районнуң социал болгаш экономиктиг хөгжүлдезиниң планнары-биле болгаш ооң күүседикчилериниң ажылының графиги-биле дүүштүр тургускан.

Районнуң чер-чер Советтеринге эрткен чылда соңгулда кампаниязындан бээр бо хүннерге чедир соңгукчулардан кирген 102 чагыгның 69-у амыдыралга боттанган, 14-ү күүсеттиреринин кырында.

Соңгукчуларның чагыын ёзугаар чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазының талазы-биле көскү ажылдар кылдынган. Чижээ, Туран хоорайның кудумчуларын эде кылып, асфальтылаан. Чурттакчы чоннуң огород, сад тарып өстүреринге таарымчалыг кылдыр суг-биле хандырылгазы экижиткен, чамдык черлерде суг дамчыдылгаларын немей киирип, тургускан. Кодээ, хоорай Советтери чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазынга чурттакчы чоннуң идепкейлиг киириштирер талазы-биле эвээш эвес дуржулганы мөөңнээн. Ылаңгыя соңгуткан округунуң соңгукчуларын ол ажылга киириштирип, хаара тудар талазы-биле депутаттарның дуржулгазы улуг.

Соңгукчуларның чагыы-биле туттунган тудуг объектилерин — бүдүрүлге, албан организация, культура, уруглар албан черлериниң бажыңнарын ажыглалга киирип, оон дүлгүүрүн ээлеринге байырлыг байдалга тыпсыры чаагай чаңчыл. Чижээ, «Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырынга удавас чаа школа тудуу ажыглалга кирер. Сесерлиг сес чыл школазының өөреникчилер, башкылар коллективи чаа школаның ажыглалга кирериңге белеткенип эгелээн. Соңгукчуларның чагыын ёзугаар база бир школа ам удавас ажыглалга кирер. Малчын кодааннарга мал кажааларын немей тудар талазы-биле киргилээн чагыгларның күүселдези районда эки.

Районнуң ырак чурттакчылыг черлери Хут, Тарлаг суурларның чурттакчыларының чагыы-биле ук черлерде теледамчыдылга шугумун киирген. Суш суурда чаа клуб туттунуп турар.

Соңгукчуларның кирген чагыгларын күүседиринге Советтерниң доктаамал комиссияларының киржилгези эки. Советтерниң бо органнары ол сорулгаларны канчаар боттандырып турарыл? Чагыглар күүселдезиниң талазы-биле айтырыгларны олар Советтиң сессияларынга, күүскомнар хуралдарынга белеткээринге идепкейлиг киржип турар. Ооң-биле кады чагыгларның план ёзугаар күүселдезин күүседикчилерге чедип барып, контрольдап турар болгаш ооң күүселдезин амыдыралга боттандырар ужурлуг бүдүрүлгелерниң, албан организацияларның удуртукчуларының дыңнадыгларын доктаамал комиссияларның хуралдарынга дыңнаан. Чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазынга хамаарыштыр кирген чагыгларны боттандырарынга доктаамал комиссиялар боттары идепкейлиг киржип келгеннер. Чижээ, олар агитквартиралар, херээженнер чөвүлелдерин дамчыштыр субботниктерни, воскресниктерни организастап турар.

В. И. Габитов удурткан район Совединиң үлетпүр, транспорт, спорт талазы-биле доктаамал комиссиязы соңгукчуларның чагыгларын амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг киржип келген. Ук комиссия чагыгларның күүселдезиниң көрдүнген хуусаазында күүсеттинген турарын чедип алырын хандырарынче чугула кичээнгейни угландырган. Күүседикчилер-биле доктаамал комиссия быжыг харылзаалыг. Ындыг харылзаалыг ажыл четпестерни чайладырынга идиглиг.

Районнуң чер-чер Советтериниң соңгукчуларның чагыгларын күүседиринче улуг кичээнгейни угландырган. Чижээ, Хадың кодээ Совет соңгукчулардан кирген алды чагыгны шуптузун амыдыралга боттандырарының кырында келген. Ук Советтиң соңгукчуларның чагыглары-биле ажылында өскелерге үлегерлиг чүүлдер хөй.

Район-даа, кодээ-даа Советтериниң депутаттарындан соңгукчуларның чагыгларын амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг киржип турарлар хөй. Район Совединиң депутаттары К. А. Кечил-оол, Л. Т. Варламова, М. А. Сат болгаш оон-даа өскелер депутат хүлээлгезин ак сеткилдиг күүсетпишаан, чонга төлептиг бараан болуп турарлар.

Районнуң чер-чер Советтеринде соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле ажылда кылдынган чүүлдер-биле чергелештир, чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. Чамдык комиссиялар ажылдың бо участогунга янзы-бүрү арга-хевирни чедир ажыглавайн турар болгаш ол айтырыгны чүгле Советтиң сессияларынга айтырыг белеткээри-биле кызыгаарлап турары четпес. Мындыг янзылыг четпестер чагыгларның күүселдезин деңдескү, көрдүнген хуусаазында хандырарынга шаптыктап, боттандырбайн турар.

Н. ЗОЛОТУХИН,
Бии-Хем район Совединиң күүскомунуң секретары.

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

Ээр-Хавак кодээ Советтиң ээлчеглиг сессиязы чоокта чаа болуп эрткен. Советтиң организас-массалыг ажылының дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Айтырыг талазы-биле илеткелди кодээ Советтиң күүскомунуң даргазы О. Б. Чедер-оол кылган.

Кодээ Советтиң девискээринде 432 өреге бактаап турар, сес чылдың ийи школазы, ийи магазин, садыг болгаш өске-даа албан черлери бар.

Бо чылдың эрткен сес айларында кодээ Советтиң сессияларынга ажыл-агый, садыг, амыдырал хандырылгазының, культура талазы-биле күүском хуралдарынга он үш айтырыгны чугаалашкан. Күүском хуралдарынга болгаш сессияларга хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдезин амыдыралга боттандырар дээш чогуур хемчеглерниң алдынып турарын сессияга демдеглээн.

Найырал салбыры мал ажыл-агыйлыг. Ынчангаш илеткелчи болгаш сессияга санал берген депутаттар ол айтырыгже улуг кичээнгейни угландырган. Салбырның малчыннары эрткен чылдың кыштаглаашкынын багай эвес эрттирген. Сес малчын төрүүр чүс баш хойдан 80-ден 100 чедир хураганны алган.

Келир кыштаглаашкынга белеткел чугула айтырыг. Нийтиниң малынга быжыг чем-суур белеткээр айтырыгны чугаалашкан болгаш тускай шиитпирни хүлээп алган. Ук шиитпирниң күүселдезин кошкак. «Тээли» совхоз нийтизи-биле 3700 тонна мал чеми белеткээр планныг. Ооң 1164 тоннназы күүсеттинген, мал чеминиң белеткели уламчылавышаан. Найырал салбыры мал чеми белеткээриниң темпизин оожум чорудуп турар. Ол талазы-биле сессияга шыңгыы шүгүмчүлел болган.

Илеткелчи болгаш сессияга санал берген депутаттар Советтиң девискээринде культура, улус өөредилге албан черлериниң ажылынга доктааган. Сес чылдың ийи школаларында 629 өөреникчи бар. Эрткен өөредилге чылын школаларның башкылар, өөреникчилер коллективтери эки доосқан. Мурнуку чылдарга деңнээрге, өөредилге, кижизидилге ажылының деңнели бедээн. Чүс хуу өөредилгени 19 класс чедип алган. Школа коллективтери-биле ада-иелерниң харылзаазы быжыккан. Ажыл-агыйга школа коллективтериниң дузазы улуг. Чижээ, Тээли сес чыл школазының коллективи (директору М. И. Сагды) теэрээн совхозунуң ажыл-ишчилеринге дуза көргүзүп, мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип, совхоз дирекциязынга мактадып шаңнаткан.

Клуб, библиотека чөвүлелдери хөй-нийти-биле кады чурттакчы чоннуң хостуг үелеринде дыштанылгазын чептиг организастаары-биле янзы-бүрү темаларлыг кежээлерни, номчулга кежээлерин, диспуттарны, ужуражылгаларны эрттирип турар. Ындыг болза-даа ол хемчеглерниң дээштиги, кижизидикчи талазы чавыс болуп артпышаан. Культура одагларының септелгезинче кичээнгей кошкак.

Эки чаагайжыттынган, бедик культуралыг чурттакчылыг суур дээш чарыштың негелделерин күүсетпишаан, Советтиң девискээринде чурттакчылыг суурларга чаагайжыдылга талазы-биле биче эвес ажылдарны кылып чорудуп турар. «Тээли» совхоз, ооң Найырал салбыры 2 муң ажыг погон-метр тарымал үнүштерни олурткан. Албан черлериниң, чуртталга бажыңнарының даштын будуп, чугайлаан. Ам ук черлерде күскү чаагайжыдылга ажылдары эгелээн.

Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле кижизидилге ажылы чорударынга Советтиң девискээринде агитквартиралар, херээженнер чөвүлелдери улуг күш болуп турар дээрзин сессияга демдеглээн. Арагалаар, хөй-нийтиниң корум-чурумун хажыдар чорукчуларны болдурбазы-биле профилактиктиг хемчеглерни ап чорудуп турар. Чижээ, арагаже суңгулуг, уругларының кижизидилгезинче кичээнгей салбас ада-иелерни чурттакчыларның нийти хуралдарынга тургузуп, чугаалажып турарының дээштиги бедээн. Ооң түңнелинде арагалаар, хөй-нийтиниң корум-чурумун үрээр чоруктарның саны кызырылган. Ындыг-даа болза Советтиң девискээринде кем-херек үүлгедир чоруктар бар болуп артпышаан. Назы четпээннерниң талазындан хөй-нийтиниң корум-чурумун хажыдар, кем-херек үүлгедир чоруктар база бар.

Советтиң организас-массалыг ажылында четпестерни айыткан шыңгыы шүгүмчүлелдер сессияга болган. Ол четпестерни чайладырынче угланган хемчеглерлиг доктаалды сессия хүлээп алган.

С. САЛЧАК.
Бай-Тайга район.

СӨӨРТҮП ЭГЕЛЭЭН

да бажыңнарының, кажааларының үүрмек септелгезин апрель, май айларда организастыг-биле кылып алганнар.

Малчыннар амгы үеде бүгү кичээнгейни келир кышты организастыг эрттирерииче угландырган. Олар нийтиниң малынга чем белеткелинге идепкейлиг киришкеннер. Ылаңгыя малчыннар Седен Ооржак 20 тонна, Чоодар-оол Монгуш 18,7 тонна, Эрес-оол Монгуш 17 тонна, Алдын-оол Ооржак 16 тонна сигенни тус-тузунда белеткээш, бо чаагай херектиң тиилекчилери болганнар.

Малдың чайгы семиртилгезин чедиишкинниг доосқаш, «Искра» совхозтуң малчыннары ам иштик черлерде күзеглеринде көшкүлеп келгеннер. Эрткен чылдың кыштаглаашкынын багай эвес эрттиргеш, олар кыштагларын

Малчыннар бо хүннерде белеткээн сигенин кыштагларынче сөөртүп эгелээнннер.

А. МОНГУШ.

Кажан күүсеттинерил?

«Торгалыг» совхозтуң девискээри Чаа-Суур, Торгалыг кодээ Советтеринге, «Ак-Чыраа» совхоз Чаа-Суур кодээ Совединге хамааржыр. Бо ийи совхоз кыдыг-кызыгаарда турар болгаш оларның хандырылгазынга бергелер болганчок-ла тургустунуп кээр. Хандагайтының харылзаа бөлдүри чоннуң негелдезин орта хандырбас: почта чедирилгези, телефон харылзаазы багай. Оон аңгыда, чоннуң аргыжылгазы куду деңнелде болуп, хоочураан «аарыгже» шилчип бар чоруур.

Маңаа август 11-ден 19-ка чедир болган чижекти көргүзейн. Бо хүннерде Торгалыг, Чаа-Суур чурттакчыларынга республика болгаш төп солуннар чыглып-чыглып хары угда четкен. Суурда байдал мындыг турда, малчыннарга кажан чедерил? Районнуң харылзаа бөлдүри бензин чок, машина үрелик дээр чылдагааннар-биле чоннуң солун сеткүүлдерин оozалдадып келген. Телефон бо хүннерде ажылдавааң. Хамааты Д. В. Бүрбү Украинада практикалап турар дуңмазынче акшаны август 13-те шилчиткен. Ол акша август 18-ке чедир Торгалыг почтазынга чыткан. Оон чоруткан дүрген чедер телеграмма болгаш чугула чүүлдер база дөрт хонганда чораан. Мындыг чижектерни хөйү-биле айтып болур.

Торгалыг суурда радио ажылдавайн турар. Харылзаа бөлдүриниң начальнигинге Шүгдүр-оол Доңгак ажылдап турда чугаар чүве. Ооң соонда ук ажыл суларааан. Чаа-Суурда радио 4—5 чыл дургузунда чогумчалыг ажылдап көрбээн.

Чалаана — Хандагайты аразының оруу чаагайжыттынган. Ол хирезинде автобус Торгалыгга келбес. Шагда орук багай турда безин хүннүң чоруп турган автобус болгай. Маңаа август 18—19 хүннеринде байдалды киирерге-ле четчир. Ынчан Кызыл баар дээн 37 кижи беш-алды хонган. Кызылдан Самагалдай тавараан, О. Шынаага келир автобуска, Торгалыг, Чаа-Суур чедер чон хөй боор. Олар ынаар чедер машина-балгат тыппайн, шаг-ла боорлар.

Моон чылдагааны чүдел? Бо дээрге ажылчы чоннарның негелдезин тоомчага албас, аар-саар чылдагааннар-биле ажыл чылзыр ийи-чаңгыс кижилерниң херээ-дир. Ынчангаш районнуң удуртур органнары, республиканың автотранспорт болгаш харылзаа эргелелдери чоннуң негелдезин чогуур үезинде хандырып бээрин манап артывыс.

В. БҮРБҮ.
Чаа-Суур салбырының эргелекчизи.

КӨДЭЭНИҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНГА

Кодээниң чурттакчы чонунуң картофель, ногаа-биле хандырылгазын райполар келир кыжын канчаар тургузарыл? Ол дугайын чугаалап бээрин Респотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазының оралакчызы В. В. Горловтан бистиң корреспондентивис дилээн.

— Республиканың районнарының чурттакчы чонун келир кыжын картофель, ногаа аймаа-биле үзүктелиишкин чок хандырары хүнүң чугула айтырыы. Оон чогумчалыг шиитпирлеттинери ук ажылды бөгүн канчаар организастап турарындан кол хамааржыр. Чогум байдал кандыгыл?

— Райполар план ёзугаар бо чылын 2300 тонна картофельди, 375 тонна капустаны алыр. Бо хүннерге чедир 2201 тонна картофель, 350 тонна капуста чер-черде сөөртүп чедиртинген. Кодээниң чурттакчыларынга 300 тонна согуна саттынар. Морковь, чеснок, свёкла болгаш чамдык өске-даа ногааларны бар арга-курлавырларны ажыглап садар — деп, В. Горлов тайылбырлаан.

Районнарже картофель сөөртүрү колдуунда адакталган. Чамдык райполар картофельди көрдүнген планындан ажыр алган. Ыракты Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Эрзин районнарже картофель сөөртүрүн бир дугаар ээлчегде эгелээн. Чижээ, Мөңгүн-Тайга районнуң хереглекчилер ниитилели чурттакчы чонга садар 90 тонна картофель алыр планныг турган, ам ында 140 тонна чедиртинген. Өвүр райпозунда 110 тонна картофель сөөртүнген. Өске райполарда байдал база мындыг. Капуста сөөртүрү ам кидин түлүк. Ону база четчири-биле сөөртүр.

Республиканың ажыл-агыйлары бо чылын картофельдиң багай эвес дүжүдүн алган. Ынчангаш райполарже чурттакчы чонга садары-биле чоруткан картофельдиң чүгле 220 тонназын республика девискээринден дашкаар сөөртүп эккелген, а артканы бодувустуу. Чижээ, Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхоз 176 тонна картофельди, Таңды районда «Россия» — 173, Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» — 172 тонна картофельди дужааган. Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозу Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр районнарның райполарын капуста-биле хандырып турар. А кожавыс «Кара-Хаак» совхозтуң ажыл-ишчилериниң тарып өстүрген капустазы Эрзин, Тес-Хем районнарның магазиннериниң делгүүрлеринге баар. Ынчангаш районнарның хереглекчилер ниитилелдери келир кыштың дургузунда картофельге, капустага, согунага чурттакчы чоннуң негелде-хереглелдерин бүрүн хандырар деп көрүп турар бис.

АРЫГ-ШЕВЕР ТУРГУЗАР

Улуг улустуң «Халап кээри — карыш дурту» дижири черле чөп: кижи чүү-даа эскербейн турда, шагда-ла чеде ховуп келген турар болгай. Кичээнгей болгаш серемчи чок, удур туржуп шыдавас улус аңаа алзып-даа болур.

Бо удаада өрт база-ла хенертен болган. Бажыңымче чоокшулап орарымга, кулаамда чүве чыжыраар. Пионерлер одаг кыпсыптарга, кандыг ийик, шак-ла ындыг. Тура дүшкеш, долгандыр көргүлээримге, одаг-даа көзүлбес. Оон болуушкуң бажыңымның артындан ыш бургуткайнып турарын эскерип кагдым. Халывышаан кээримге, кожамның дагаазының кажаазы, кыштадыр одаар тонпаа хып тур. Үрүү, пионер Алёна, кочал сугну ууп чадай-чадай аппар чор.

— Чааскаан сен бе, уруум? — деп алгырып четтикпээнимде, херимни бир кижи чура шаапты. Дужувуста бажыңның пионер оглу Орлан болду. База-ла суг чажа берди. Мен-даа чаныыска келген бир кижини ырак эвесте телефонче халыдыкаш, уруглар-га дузалажы бердим. Ыя ол аразында оон-моон улус-даа көвүдеди, өрт машиназы-даа келди. Кижи бүрүзү-ле өрт-биле демиселди баштай эгелээн Алёна Баа-Хөө биле Түлүш Орланны мактап турду.

Өрттүң канчап кыва бергенин амдызында тодараттынмаан. Ынчалзажок ооң кайызын үнгени билдингир — хөй каңмыыл, саазын, союндак болгаш өске-даа бок тырылган эрги дагаа кажаазындан. Ынчангаш өг-бүле бүрүзү бажыңының девискээрин аштаары, үргүлчү арыг-шевер тургузары чугула.

Т. МОТОРК.

«Шынга» парлаттынган соонда

«Харыы херек»

Ындыг эгелиг материал август 18-те үнген «Шынга» парлаттынган. Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» совхозта мал чемнериниң белеткелин организастап чок чорудуп турарын ук материалда шүгүмчүлээн.

Мөңгүн-Тайга райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң солуңда парлаттынган чүүлде айыткан фактыларны хынап көрген. Илереттинген четпестер шын болуп бадыткаттынган. Кодээ ажыл-агый эргелелиниң техниктиг чөвүлелинге хынаданың түңнелдерин чугаалажып көргеш, «Мөген-Бүрен» совхозтуң директору К. Д. Чындын-оолду сагындырган.

Совхозтуң талазындан четпестерни чайладырының хемчеглерин алган. Сиген кезер Ак-Чыраага ажылчыннар чурттаар 200 орунныг нийти чуртталга бажыңын туткаш, ажыглалда киирген. Ында сигенчи бригадага доктаамал ажылдаар бригадирни томуйлаан. Үрелген тракторларны болгаш өске-даа ажыл-агый машиналарын септеп кылгаш, ажылдаткан. Ажылчыннарның аъш-чем хандырылгазын экижиткен.

Ол бүгүнүң түңнелинде совхоз 590 тонна сиген белеткээр планын 785 тонна азы 133 хуу күүсеткен. Ам-даа пландан ажыр 310 тонна сиген белеткээрин сигенчилер хүлээнген. Ак-Чыраада белеткээн 500 ажыг тонна сигенниң 275 тонназын кыштагларда сөөртүп чедирген.

Э. СААЯ.
Мөңгүн-Тайга районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги.

МАЛ ЧУУЛДАЗЫ

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң тускай эртемниглери, малчыннары мал чуулдазын шынарлыг чорудуп турар. Бо чылын мал чуур черни чаартып, эде дерээн. Мурнуку чылдарда сугну буга суундан ап турган болза, ам ында кудукту ажыглап турар.

Малчыннар Хураган-оол Куулар, Бадый Куулар, Аяк-Хээ Ондар, Өктек-Кара Монгуш олар хойларны 3-4 катап чугдурганнар. 700 баш бода малдан 265 инектиң ийиги чуулдазын кылган. Хой чуулдазынга пенсионер Сундуй-оол Куулар, повар Маадыкпай Ондар, Макар Ондар, Арина Ондар, Вадим Куулар кызымак ажылдааннар.

Нийтизи-биле 16 муң баш хой, өшкү, инекти чуур ужурлуг. Ук ажылды улуг мал эмчизи Л. Оюн график ёзугаар удуртуп турар.

Ш. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

Москва чоогунга тулчуушкуннарның 40 чылынга

УЛУГ ТИИЛЕЛГЕЛЕРНИҢ БАШТАЙГЫЗЫ

Москва чоогунга тулчуушкунуң 40 чылынга тураскааткан плакат. Москваның кудумчулары (фильмден чурук).
(СЭТА-ның фотохрониказы)

Москва чоогунга тулчуушкуннар — делегейниң ийиги дайынының эң улуг баштайгы тулчуушкуну болган. Немец-фашистиг шериглер «тиилеттирбес» дээр хоозун чулчуруушкун совет пайысылалдың чанынга зети берген. Москва чоогунга болган тулчуушкуннарның ужур-дузазының дугайында төөгү эртемнериниң доктору генерал-майор А. И. БАБИН тайылбырлаан.

Гитлержи командылал Москваны ээлеп алыр дээш кол сорулганы хынамчалыг белеткеттинген «Тайфун» деп шавар халдаашкынының мурнунга салган турган. Ол шавар халдаашкын 1941 чылдың сентябрь 30-де Брянск фронтузунуң, а октябрь 2-де Барыын талакы болгаш Курлавыр фронтуларының шериглеринге удур фашистиг шериглерниң улуг шавар халдаашкыннары-биле эгелээн. Кадыг-дошкун тулчуушкуннар ынчаарда Брянсктиң, Вязьманың районнарынга, Можайск камгалалынга, [illegible] Тулага [illegible]. Аар-берге камгалал тулчуушкуннарының [illegible] совет шериглер [illegible] күжүнге болгаш шериг техниказынга улуг когарал-дарны [illegible].

Москваже шавар халдаашкынын октябрьның [illegible] чедир соксадыр ужурга гитлержилер [illegible]. Ынчалзажок ол шавар халдаашкынның улуг [illegible] фашистер бодаваан. Москваже чаа тавары кирериниң соолгу оралдажыышкынын гитлержи командылал ноябрь 15—16 хүннеринде катап эгелээн. Ынчаарга бистиң чурттуска берге ол хүннерде пайысылалдың камгалакчылары сырбаш-даа дивээн, а тиилелгеже чүткүлдүүн, эрес-маадырлыг чорууну бүгү делегейге [illegible]. Черле чурттуң пайысылалын, оон [illegible] чөгүдө чиңгелээр чүве чок маадырлыг чоруу-биле камгалап турган. [illegible]

[illegible] Малоярославецтиң, Туланың угланыышкынын [illegible] болгаш соксаал чок тулчуушкуннар [illegible] сыккан, немец солдаттарны [illegible] биле сандараткан. Совет шериглер удур шавар халдаашкынче шимченирлиг [illegible] Москва тулчуушкуннарының камгалал [illegible] түңнели шак ында болган.

Камгалал [illegible] ужур-дузазы улуг болган. Ынчалзажок шиитпирлиг [illegible] шавар халдаашкынның [illegible] Москва чоогунга немец-фашистиг [illegible] улуг хемчээлдиг ол хевирин делегейниң ийиги дайынының төөгүзүнде совет командылал бир-ле дугаарында Москва чоогунга боттандырган. Барыын фронтунуң (командылакчызы — армия генералы Г. К. Жуков), Калинин фронтузунуң (командылакчызы — генерал — полковник И. С. Конев) шериглери, Мурнуу-Барыын фронтунуң болгаш талакы [illegible] ниң (командылакчызы — Совет Эвилелиниң Маршалы С. К. Тимошенко) шериглери муң километр узун дуртуг фронтуга соксаал чок шавар халдаашкынче декабрь 5—6-да шилчип кирген. Дайынга мыдыг эргилдениң болу бээриң немец-фашистиг командылал манаваан турган.

Дайзынга согуушкуннарны [illegible] угланыышкыннар га хары утда боттандырган. Совет шериглериниң ол согуушкуннары [illegible]

[illegible]

кунинарга немец-фашистиг командылал 38 дивизияларын [illegible] Германияның [illegible]. Совет герман фронт — делегейниң ийиги дайынының шиитпирлиг фронтузу турган. Москва чоогунга чылча шиитпирлиг [illegible] немец-фашистиг [illegible]

[illegible]

[illegible] чоогунга чылча шапканы чүгле Ада-чурттуң Улуг дайынының эвес, харын-даа делегейниң ийиги дайынының бүгү [illegible] шиитпирлиг эргилдени болдурган.

Совет пайысылалдың бүгү камгалал угланыышкыннарынга — [illegible]

[illegible] тулчуушкунунга — Москва чоогунга болган тулчуушкунга ийи талалаарның кол күштери эң-не баштай мессидешкен болгаш немец-фашистиг армия баштайгы улуг [illegible] таварышкан. Москва чоогунга тулчуушкун [illegible]

[illegible] Гитлержилерниң Москваже чоокшулап келген оруу — оларның ожуурунуң оруу болган.

(СЭТА)

БАЙЫРЛАЛЫН ТАВАРЫШТЫР

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов Ланасана Улусчу Революстуг Республиканың премьер-министри Беавогиге телеграмма чорудуп, чурттуң национал байырлалы — республиканы чарлааның 23 чыл оюн холбаштыр Совет чоннуң [illegible] премьер-министрниң [illegible] болгаш найыралчы гвиней улуска байыр чедирген болгаш национал экономиканың база культуразының [illegible] чаа-чаа чедиишкиннерлиг болзун деп күзээшкиннерин дамчыткан.

(СЭТА).

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Боо-чепсектиг эндере бүдүрериниң соксадырының, дайынның уңуп болур ыжаавының уаттаарының айтырыглары. Совет Эвилелиниң ядролуг халапты болдурбазының угланган саналдары КНО-нуң Ассамблеязының мында боор турар XXXVI сессиязында ниити-политиктиг санал-онал солчуушкунуда киржип турарларының кол кичээнгейинде турар.

БОР-тун [illegible] министри П. Младенов мынча дээн: «Ядролуг халапты болдурбазы: КНО-нуң Ассамблеязының [illegible]» деп айтырыгны сессияның хүн айтырыынга киирер дугайында ССРЭ-ниң саналын Болгария бүрүнү-биле деткип турар. Бо айтырыг талазы-биле [illegible] термоядролуг [illegible]

[illegible] тайбың эгелээшкиннериниң [illegible] биле ажыт-чажыт чок, калбаа [illegible] боор турарын П. Младенов демдеглээн. [illegible] чок чоруктуң, бот-боттарының аразында эрге-ажыктарны [illegible] ринге үндезилээн чогум-на ындыг дугаар улустар аразында [illegible]

«Космос делгеминге [illegible] дайын-чаа хевирлиг [illegible] Совет Эвилелиниң саналы база-ла боо-чепсекти эндере бүдүрерия кызыгаарлаарының [illegible]

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң 80 чылдарга хүлээп алган Тайбың программазы. Совет Эвилелиниң кылганы хөй сан-[illegible]

тиммес ындыг айтырыгларга чок дээрезинге хамыкы-биле бүдүрээр бис.

[illegible] министри П. В. Парагуезиниң [illegible] ының тоомча чок херечилери

[illegible] оп артып шыдавас бисо боо-чепсекти эндере бүдүрериниң үргүлчүлеп турарының [illegible] айыылдыын демдеглээн [illegible] ындыг эндере бүдүрүкчүнүң [illegible] ядролуг дайынны чорудуп анаа тиилеп болурун-даа [illegible] ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрериниң шынар талазы-биле чаа [illegible] алдынган деп, ол чугаалаан.

Кижилерни хелбээш-биле саутказ чок ыңай талазы-биле коргунчуг нем-херектерни үүлгедип турган Пол Поттуң кардазы эрге-чагыргазының төлээлекчизиниң КНО-нуң Кол Ассамблеязынга [illegible]

болган болза, Нарашь, болуун эвилелин политиктиг [illegible], делегей эргелериниң [illegible], Каттышкан Нациялар Организациязының резолюцияларынга удурланыр аргазы чок болурун демдеглээн. [illegible] хара чаңгыс дүрүм бүдүрээр төлээлекчизи Палестинаның Хостуу Организациязының [illegible] бүгү [illegible] тези-биле Чоокку Чөөн чүктүң дугайында айтырыгны чугаалажып [illegible] улустар араңында [illegible] ферениче Совет Эвилелиниң кыйгырыын Иорданияның деткип, аңаа байыр чедирип турарын [illegible].

Замбияның даштыкы херектер министри Л. Гома Африканың мурнуу чүгүнүң айтырыглары [illegible]

Хасан Чоокку Чөөн чүкте душкуулуг чорукту хевээр арттырып [illegible] тамдык чурттарының хамыктың мурнунда АКШ-тың [illegible] миктиг болгаш шериг-даа та-[illegible]

[illegible] кузел-сорулгага чорушпаар бөттарының шериг күчүзүн улгаттырар аргазы аңаа бериш турарын [illegible]

В. ВАСИЛЕЦ.
Е. МЕНКЕС.

НИГЕРИЯДА БАЙЫРЛААЛ

ЛАГОС. (СЭТА-ның корр.). Чурттуң хамаарышпас чорууну чарлааныындан бээр 21 чыл оюн нигерий улус байырлаан.

Турускаалдың [illegible] аразында октябрь 1 — нигерий улустуң [illegible] хүн 1960 чылдың ол хүнүнде англи генерал-губернаторнуң турган черинге — Стейткауседе туг азар черге «Юнион Джек» [illegible] октаан, оон орнунга Африканың [illegible]

Политика талазы-биле хамаарышпас чорукту чаалап алганының соонда Африканың эң хөй чурттуг хамаарышпас Нигерия [illegible]

[illegible]

Национал [illegible] коочуреринге, транспортту болгаш харылзаа чепсээн хөгжүдеринге, кол ажыл-агый бүдүрүлгезин улгаттырарынга, калык камгалал системазын өскүдеринге, бижик билбес чорукту узуткаарынга сөөлгү чылдарда дыка улуг депшилгелерни чедип алган.

Экономиканың эң чугула секторунга — нефть тывылдырынга курээкторнуң туруштарын улам быжыглаваан. Бо чылдың августа нефтиден Нигерияның орулгалары 18 ажыг миллиард доллар болган.

Бодунуң хамаарышпас чоруунуң хүнүн чурт делегейде ат-сураанның чүгаавытчок өзүлдезиниң байдалынга демдеглээн. Нигерия болза, Африканың бүгү күрүнелери-биле, социалистиг дем каттыштырылга чурттары-биле найыралчы харылзаалары, ырыый калы ажылдажылганы хөгжүдер дээш шиитпирлиг туржуп турар.

В. АЛЕКСЕЕВ

КУЛЬТУРА ХҮННЕРИ

ТИТОГРАД. (СЭТА-ның корр.). РСФСР-ниң Черногорияга Культура хүннери аңаа ураш чүгүл болгаш бот-тывын-[illegible] Урал чүгүлдүн ол байырлалы — Совет Эвилелиниң болгаш Югославияның улустарының [illegible] улам быжыгып турарының чаңынанчаа көргүзүү боор турар.

[illegible]

[illegible] «Россия» ансамбльиниң, дон казактарының күрүнениң ыры болгаш танцы ансамбльиниң ойнаашкын магадап [illegible] турганнар. Черногорияның оң шаа хоорайларынга боор эртер Культура хүннериниң үезинде чурукта урал чүгүлдүң делгелгелери ажыттынар, урал-чечек болгаш документилиг [illegible]

РСФСР-ниң чогаадыкчы чадыкчыларының бо көргүзүүнүң чурт аразынга культурлуг солчуушкуннар херээнге база [illegible]

[illegible] РСФСР-ниң культура министри Ю. С. Мелентьев [illegible]

Д. ДЫМОВ.

ЛУДР. Аас-нежиктиг ие-чаштар. Бо аныяк ие бодунуң төлүнүң чырык-чаагай келир үезинге бүзүрел-биле бүдүрээр. Социализм өзүп өлүрар салганчыларга ёзулуг-ла кызыгаар чок аас-нежиктиг келир үени ажыдып берип турар.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ХҮЛЭЭВЭЭН

БОНН. (СЭТА-ның корр.). Орта-мак мракылдың америк ракета-ядролуг чепсээн Барыын Европаның [illegible] чурттарынга, оон ыштында Германияның Федеративтиг Республиказынга эккеп непередир [illegible] Германияның Социал-демократтыг партиязының Шлезвиг-Гольштейн организациязының конференциязы [illegible] эккеп непередириге белеткенишкиннерин соксадырының конференцияның делегаттары негээн. Америк нейтрон чепсекти ГФР-ге эккеп

[illegible] делегаттары база удурланган. Европада ядролуг боо-чепсек [illegible] нарны кылырын олар саналдаар.

Шлезвиг-Гольштейнниң социал-демократтарының шиитпири Германияның Социал-демократтыг партиязының чер-черде хөй-хөй организацияларының бодалын илередип турар [illegible] мырын көвүдедир чорук дайынның айыылын улам улгаттырып турар деп айыткан.

В. ВИНОГРАДОВ.

ГИТЛЕРНИҢ СЫСКЫНДЫЛАРЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Фашизмниң кончуг улуг узуткаарынга идегеп бээр сорулгалыг Нюрнбергтиң суд чорудулгазының соолунде 35 чылдар эрткенде безин шериг-аиткен хүрең [illegible] болгаш чениде кас демдектерлиг дүрижок кижилер америк хоорайларының кудумчуларында хостуг марштап чорууп турар. Вашингтонуң тускай эрге-чагыргаларының тоомча чок чорууну ажыглап кашпалдар, бажын ковайтып келген неонацистиг организацияларның болгаш бөлүктериниң ол кежигүннерн амгы үеде АКШ-та шак ынчаар халывып турар.

Америк фашистерниң хөделиишкиннериниң дугайында Си-би-эс телекомпания чоокта чаа шинчилелдер кылган болгаш АКШ-та неонацистиг бөлүктериниң кежигүннери хөй муң кижи четкен болгаш оларның саны дүргең өзүп турарын демдеглээн. Ак кештиглерниң национал социалистиг партиязының [illegible] национал-социалистиг фронтунуң болгаш Американың национал-социалистиг партиязының [illegible]

[illegible] тургусказ. Ол лагерьлерге неонацистерни боо-чепсек ажыглаарынга болгаш хол-биле тулчуушкуннарны кылырынга, чепсектиг халдаашкыннарны кадыргынга өөредип турар.

Рейганның администрациязы эрге-чагыргаларның [illegible] организацияларны улам идегеп [illegible] бо администрацияның өскүдүп турары «бүгү-ниити антикоммунизмниң» [illegible] дыгнаарын. [illegible] Германияның Федеративтиг Республиказында, Италияда, Испанияда неофашистер-биле харылзаалары америк неонацистер база калбартып эгелээн. Гитлерниң ол сыскындылары боттарының фашистиг болгаш дайынзырак база өлүрүкчү үзел-бодалдарын чажырбайн, фашистиг философиязы пропагандалаарындан корткайн турар. Фашизмге удур [illegible] берген хөй милион кижилерниң тураскаа-[illegible] ганизацияларга шеригжиткен ла-[illegible]

П. МАКУРИН.

ФАШИСТИГ ҮҮЛГЕДИГЛЕР

ПАРИЖ. (СЭТА). Пиночеттиң Чилиде фашистиг сагыызының чурттуң демократтыг кижилеринге удур шаажылалдарын сөөлгү үеде улам күштелдирип турар.

[illegible] кижиниң чурттан үндүр ойлатка болуп турар.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Политбюрозунуң чаа болган хуралынга чуртта ниити-политиктиг байдалды чугаалажып көрген. Экономиканың [illegible]

[illegible]

[illegible] пияның организацияларынга партияны болгаш күрүнени каар үндүрерин. [illegible] антисоциалистиг үзел-бодалдарын непередиринге ол организацияларны [illegible] лаарын «Солидарность» оралдажып турар. Массалыг информацияның [illegible] дем-нисел — ол дээрге, эрге-чагыргазын [illegible]

Бүдүрүлгелерге «ажылчын бот-башкарылганы» тургузарының [illegible] ганы ээлеп алыр дээш чүткүшкүнге дүүштүр ажылдап кылган. Бүдүрүлгениң чепсеккикчүрүнүң [illegible] узуткаар, социалистиг күрүнениң экономиктиг үндезинин чок кылыр дээш чүткүл [illegible] планын үндезини болуп турар.

[illegible] пиялымның аразынга «хамаарышпас болгаш [illegible] иштээчилер туруп болбас [illegible] Лениниң [illegible]

рыкка база планнарын чажырарынга ажыглап турар кежеге-дир. Польшада амгы контрреволюцияның [illegible] 1956 чылда Венгрияга [illegible] биле хөделгениинден азы 1968 чылда [illegible] «[illegible] социализмниң» лозунг-биле хөделгениинден каңгыыдаа ылгал чок болуп турар.

[illegible] рылар-биле чылча шавары болдунмас дээрзин 60 чылдарның төнчүзүнде бистиң партиязын [illegible] таргай бадыткап көргүскен деп «Трибуна» онзалап демдеглээн. Барыын үзелдиг контрреволюцияның күштерге удур [illegible] идеология талазы-биле дем-нисел чорудары [illegible] ырлары үреп турар черге — социалистиг күрүнениң эрге-чагыргазының күштерин [illegible]

ПРАГА. (СЭТА). [illegible]

ИРАНДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иран Ислам Республиканың удуртукчузу аятолла Хомейни сургаалыг шажын-чүдүлгеге болгаш күрүне ажылдакчыларынче халдаашкыннарның чуртта үргүлчүлеп турарын шыктыы буруу шапкан. Ол үүлгедиишкиннерни Иранга президент соңгудаларын болдурбас дээш эрге-чагыргазының дайзыннарының оралдажышкыннары кылдыр Хомейни тайылбырлаан.

Чуртта президентиниң [illegible] деп турар кол кижилерниң бирээзи [illegible] Хосейни-Хаменеи телевидение дамчыштыр чүве чугаалааш. [illegible]

аа, чуртка айыыл чок чоруктуң болгаш корум-чурумнуң айтырыгларынга кол кичээнгейни угландырар апаарын айыткан.

Иранның чиңгине прокуроры Хосейн Мусави эрткен айда Иранга эрге-чагыргазын [illegible] хүнне-лиинде 300 ажыг шажын-чүдүлге ажылдакчылары болгаш эрге-чагырга төлээлекчилери өлгенин парлалга конференциязынга дыңнаткан.

Иранның «Геркулес С-130» дээр шериг транспорт самолёдунуң үрелгениниң дугайында тускай дыңнадыгны парлаан. Ол Ахвазтан балыгзаан [illegible]

раан самолёт Тегеранның мурнуу талазында он километр черге буза дүшкеш, өртенип берген. Аңаа өлгеннерниң аразында — Иранның камгалал министри полковник М. Намжу, Иранның чепсектиг күштериниң [illegible] Вали Феллахи болгаш өске-даа улуг дужаалдыг кижилер бар.

Иран радиозунуң [illegible] ны-биле алырга, сентябрь 29-нуң бүдүүзүнде Тегеранның [illegible]

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранга удур барыын талакы [illegible]

[illegible]

МОСКВАДАН ШҮЛҮК КЕЛИР...

Комбу Бижек бичии чажындан-на ырлаар, шүлүктээр, танцылап-самнаарынга сундулуг боор өзүп келген. Алыс чурту Эрзиннин Нарын, Сарыг-Булуң школаларынга өөренип чораш, эр боор. Ээнгиден тептиниптер апарганы-ла, шүлүк чогаалдарын шенеп эгелээн. Ынчалзажок төрүмелинден бичии сеткилдиг, пөрүксүмээр аажы-чаңныг оол шүлүктерин республика солуннарынга парладыр туржук, хенче чажындан кады сайзанактап ойнап өскен эш-өөрүнге безин көргүспес турган. Боду-ла хойлап, биргээр чугаалаарга, херек-чүүрзэнге шыгжап чорууp. Кандыг темаларга бижип шеневээн дээр: тайбың, найырал, аас-кежик, төрээн черниң каас-чаражы, аалын өстүрген хайыралдыг ава, биче чаптанчыг чаштар...

Өңгү класс. Эргим хүндүлүг башкылары, ынак эш-өөрү-биле байырлажыышкынныг сөөлгү кежээзи. Чаңчыл ёзугаар аткан данны база кады утиуп алганнар. Ам кандыг-ла бир тускай мергежилди шилип алыр өйнүң келгени бо. Ол баштай бодунуң төрээн черинге ажылдаан. Ооң соонда уран-чүүлге салымчаланныг кижи болгаш, ол профэвилелдерниң Ленинградта дээди школазынче өөренип кирип алган. Үш революцияның кавайы — Маадыр-хоорай Ленинград. Кайгамчыктыг ак дүннер. Күчүлүг Балтий далай-биле ооң өскен-төрээн чериңде Тере-Холдуң, Нева биле Эрзин хемнериниң аразы ырак-ла. Чүс эвес, а муң-муң километрлар-биле санажыр. Ынчалзажок күрбүстүнү чыыра тырткан чагааларда саадаар чүве бар эвес. Чүгле өөрүшкү, өлчей-кежик сиңген чагаалар аал-чурттче улай-улай ужудукан.

Чүгле олар эвес. А бир чамдык ырлар база бар. Ооң бирээзи «Айлымаа» деп ыр республикага алгый берген. Ында Совет Эвилелинде өөрүн арыглар кежир аңы-дүмаа моол чер чаптылгаан, өңнүктер-биле найырал быжыг болганда ыры сеткилдерге кедергей таарышкан.

А автор? Ол өөредилгезин доозуп, дээди эртемни чедип алган, харлыг баштыг Саян сыннарының эдээнге эргеленген хоорайы Кызылга ээп келген, мергежилиниң ажыл-биле профэвилелдерниң область чөвүлелинге ажылдай берген. Ажыл-ижинге бердинген, даанган хүлээлгезин дээш үргүлчү өрээлдиг чырык-чылыг бажында чурттап, ажы-төлүн өстүрүп орар. Өгнүң хереэжен ээзи Мария Хылбановна Москваже кожуп келир мурнунда баштай медицина институдун, ооң ординатураны доосекан. Ам Москваның бир поликлиниказының эргелекчизинде ажылдап турар.

Бо чүүлдүң автору эрткен чайын Москвага ажыл-херек айыы-биле чедип, улуг чурттуң чүлдү-чүрээ болган хоорайга алап-сурап чораш, ында чурттаан чаңгыс чер чурттугларынга херек кылып барып ужурашкан. Каш чыл улай көрүшпээн эштерде боттарынга сонуургадыр чүве-даа хөй болганы чугаажок.

Солун кижи дугайында

улуг хоорай Ленинградка аныяк моол кыс биле тыва оолдуң ужуражылгазын, оларның эчизинге четпейн барган ынакшылын тоогуп турар. Оолдуң оода чадаарда ынакшылын оттуруп, ыры болган үргүнүп өрүн-ширайынче «хей-даа эвес, ам бир катап дагын көрүп алыымза» дээн бодалды уян хөөннериг хөлзедир, кээргээр сеткилди ылап-ла тывылдырары албан. Шак ынчаар чаңгыс чер чуртуунуң сөзүнге бижиттинген ырыны Нарынның аныяктары күзелдиг-биле ырлажы берген. Ооң авторларының бирээзи оларның эжи Комбу Бижек болуру-биле чергелештир, тус чер аныяктары моол дылды эки билир база ол ышкаш дөө көстүп чыдар ыдыс-кектиг хову-шөлдер, аъргаңың сагыш салып чоруур аныяк коммунист чоорту албан-ажыл аайы-биле база өскеп орган. Сөөлзүредир профобл-чөвүлелдиң бот-тывынгыр уран чүүл бажыңының директорунга томуйлаткан. А шүлүктер бижиири ол уламчылап, оларны ам редакция ажылдакчыларынга, билдингир тыва чогаалчыларга көргүзүп, оларның арга-сүмезин ап келген. Кызыл хоорайга каш чыл боол чорда, төрээн чурттуң найысылалынга ажылдаары-биле оңу келдирген. Моол дылды билири мадаа дегүм болган. Ол аңаа ажылдаа-ла, ам каш чыл четкен. Бо хүннерде Комбу биле Мария Бижектерниң өг-бүлезин Москва хоорайның төвүнден ырак эвесте 8 каът чаа бажыңның 5-ки каъдында үш

Комбу чонар-даштаң чазарынга база ынак. Эге баштай-ла дыт чөвүрээзинден хой, ошку, инек, сарлык, аът чазап эгелээн. Манаа, Москвага келгеш, ол ынаттан кандыг бир чүүл чазап көөрүн шенеп көрген. Каш хүн-хүн тудушкан соонда балак туткан тыва кысты ол-ла хевээр дужурупкан. Чоорту чонар-даш тыптыныл, ынаар шилчээн. Салымчалаан турда чүү деп. База бүткен. Ам ооң «Кызыл тукка мөгейген дайынчызын» аңмениң аъг-малын кирген, кижи ооң чаа чазалып эгелээнинге бүзүрээри берге. Ооң ол ужуктап алган уран талантызының улам быжыгарынга, а ажылдарын улус-чону делгелгелерден база чоорту көрбээринге бүзүрел улуг. А шүлүктерин ол ам-даа удаа-дараа биживишаан. Колдай уругларга [illegible] бижиттинген ажылдары чедимчелиг болуп, «Тываның аныяктары» солунга, «Шыныц» «Хүнчүгеш», «Аяк шайны аартап ора...» деп бөлүмнеринге база бо-ла парлаттынып турар. Ылангыяда [illegible] «Хаваганнар», «Хүүлгаазын сес», «Элдептиг чурук» деп шүлүктери бичиилерниң чаптанчыг аажы-чаңнарынга, бойдуска оларның хамаарылгазынга хамаарыштыр бижиттинген. Ам ооң чоокта чаа бижээни «Дыңнаксаар мен» деп шүлүүнден каш одуругну көрүп көрээл:

> Чемненгештиң, авамга мен
> Сеткилимниң хамызындан
> «Четтирдим» деп мерген
> сөстү
> Черле утпас сеглээр ийин
> мен.
> Аяк-сава чугжуп бээр
> мен—
> Авам меңээ «четтирдим»
> дээр.
> Ээлгир хову бажым суйбаар.
> Эргеледип «Эр-хей»— деп
> каар...

С. МОНГАЛ.

Шүлүк кыдыраажындан

ЧАГЫГ

> «Чааскаан эвес өөрлүг
> чор» деп,
> Чагыг сөзүм эртке-сынга
> уттуп кагба.
> Оглумнуң — сээң сүзүп
> кешпээн
> Оң-оң хемнер саарыглыг,
> кичээнип чор.
> Чалыы үең оттуг-изиг;
> Сагыш-сеткил дөңгүн чорза,
> аарышкылыг.
> Чугаалаарда, боданып ал,
> Чурттаалгаңга шынчы болуп
> шугдунуп чор.

Ольга ОЧУР-ООЛ.

ДАРГАН-ХАА

> Дарган-Хааның тайга, шөлү
> Тараалыг-даа, шөңнелиг-даа.
> Саан-сүттүг фермалыг-даа
> Сагыжымны өөртүр чер.
> Арга-эзим Дарган-Хаада.
> Аржаан суглар Дарган-
> Хаада.
> Хайынган иш Дарган-Хаада.
> Кадыыр, масиа Дарган-
> Хаада.
> Эки эш-даа Дарган-Хаада.
> Эргим сес-даа Дарган-Хаада.
> Чурумалдыг Дарган-Хааның
> Чурттаалгазы ындыг чаагай.

О. ОХЕМЧИК.

БАШТАЙГЫ САЛЫГ: КАРПОВ УТКАН

МЕРАНО, октябрь 1. (СЭТА-ның тускай корреспондентилери В. Бабкин, А. Решаль). Италияның соңгу талазында турар бо бичии курорт хоорайжыгашка шыдыраага делегейниң бирги чери дээш маргылдааның байырлыг ажыдыышкынын [illegible] апарган.

Ону көөрү-биле бүрүнгү залга хоорайның чурттакчылары болгаш Мераноның аалчылары шупту муң ажыг кижи чыылган.

Көрүштүг-даа болган. Залга кайнаар-даа чечектер. Сценада, залды долганыр курлаан балконнарда, баганаларда, харын-даа бедик дээвиирде безин чечектер.

Сцена артында маргылдаа киржикчилеринге байыр чедирген узун лозуңнар, ооң эмблемазын халчок улгаттыр кылган: шыдыраа шелү болуп турар суурга, ханалар болгаш тооңда дег бүрүнгү хоорай оңу көжээлээн...

Залга маргылдааның киржикчилери кирип келирге ооргаа эгелээш шупту улустуң ооң иштинде журналистерниң кичээнгейи чүгле оларга барган. Парлалга төвүнге бисте дыңнатканы-биле «бүгү чырык өртемчейден» келген 160 журналистер аңаа турган.

Индирдеп маргылдааның оргкомитединиң, Мерано хоорайның, Болцано можуунуп болгаш Альто Адидже областың төлээлекчилери болгаш делегейниң шыдыраа федерациязының президентизи Фредерик Олафссон, итали шыдыраа федерациязының президентизи Никола Паланино оларга байыр чедирип чүве чугаалаан. Италияның туризм болгаш көргүзүг бүдүрүгделериниң айтырыгларының талазы-биле министри Никола Синьорелло курорт хоорайның мооң ынайгы хөгжүлдезинге бо маргылдаа улуг салдарлыг болур боор деп идегелин илереткен. Чүге дээрге бо хүннерде бүгү делегейниң кичээнгейи Меранода маргылдааже угланган болгай.

Ооң соонда баштайгы салыгда кым кандыызы-биле ойнаарының төлгезин кылган. А. Карпов каразы-биле ойнаар болган.

Маргылдааның салыгларын неделяның четверг, суббота болгаш понедельник хүннеринде ойнаар, средада дыштаныр.

МЕРАНО, октябрь 2. (СЭТА). Шыдыраага делегей чемпиону ат дээш маргылдааның бирги салыынга делегей чемпиону Анатолий Карпов каразы-биле ойнааш, 44-кү кошта удуп алган.

БОРЖОМИ, октябрь 1. (СЭТА). Шыдыраага херээженнер аразынга делегей чемпиону ат дээш Майя Чибурданидзе биле Нана Александрияның аразында маргылдааның сески салыынга кошту катаптааның түңнелинде хайым чарлаттынган. Ам дээрезинде Чебурданидзе мурнап чоруп турар: сан 4,5:3,5

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ ДЕЛГЕЛГЕЗИНГЕ КИИРЕР

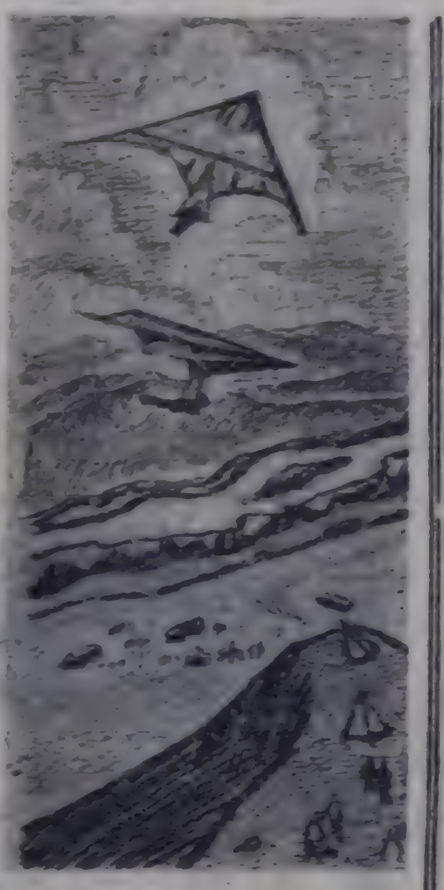

Каан, аяс хүн. Боом дагның эдээнде спортчу маргылдааларга киржири-биле Совет Эвилелиниң ырак, чоок булуңнарындан янзы-бүрү национальностарның төлээлери чыглып келдилер. Судьяларга, журналистерге, эмчилерге тускай майгыннарны ында тургускан. Эвилелдешкен республикаларның туктары салгынга хөлбеңейнип, өөрүшкүлүг болгаш байырлалдыг хөөнүү киирип, а хүннүң херелдеринге дагның хевири овурланып, дыка чараш кылдыр көстүп тур.

Көөрүнге, ховуда бир ортумак дүрт-сынныг херээжен кижи чуруттунуп олур. Сонуургааш, кылаштап чеде бергеш, таныжып, чугаалаштым. Киевтен келген Ядвига Александровна Мацеевська дээр чурукчу болду. 1950 чылда Киевтиң чурулга институдун доосган. Чурукчулар эвилелиниң кежигүну. Чогаадыкчы ажылының кол угланыышкыны — дельтаплавер спорту. Спортчулар биле кады маргылдааже этюдтарга эгиннепкеш, кады аъттаныптар чаңчылдыг.

— Кызылга он чыл бурунгаар чораан мен, шуут таныттынмас кылдыр хоорай чаартынып, өскен-дир. Иркутск облазында Тожудан ырак эвесте, тофалар дээр улустарга чораан, ол черниң каас-чараш бойдузун магадап, бодуун, ишчи чону-биле найыралдажып, оңнуг хөй чуруктарны кылган мен. Маргылдаа доостурга, чогаадычы, артист, режиссёр В. М. Шукшинниң Даг Алтайда Сродка деп төрүттүнген суурунга баргаш, кезек ажылдаар мен.

А бо чуруп алган чуруктарымны 1983 чылда Москвага болур кыш-культура болгаш спорт темазынга тураскааткан бүгү-эвилел делгелгезинге киирер мен — дээш, чуруктарын меңээ көргүстү. Бо чуруктарны аңаа чораан, чурудум.

Сөзү, чуруктары С. Б. УЯНГУ-КЭЙНИН.

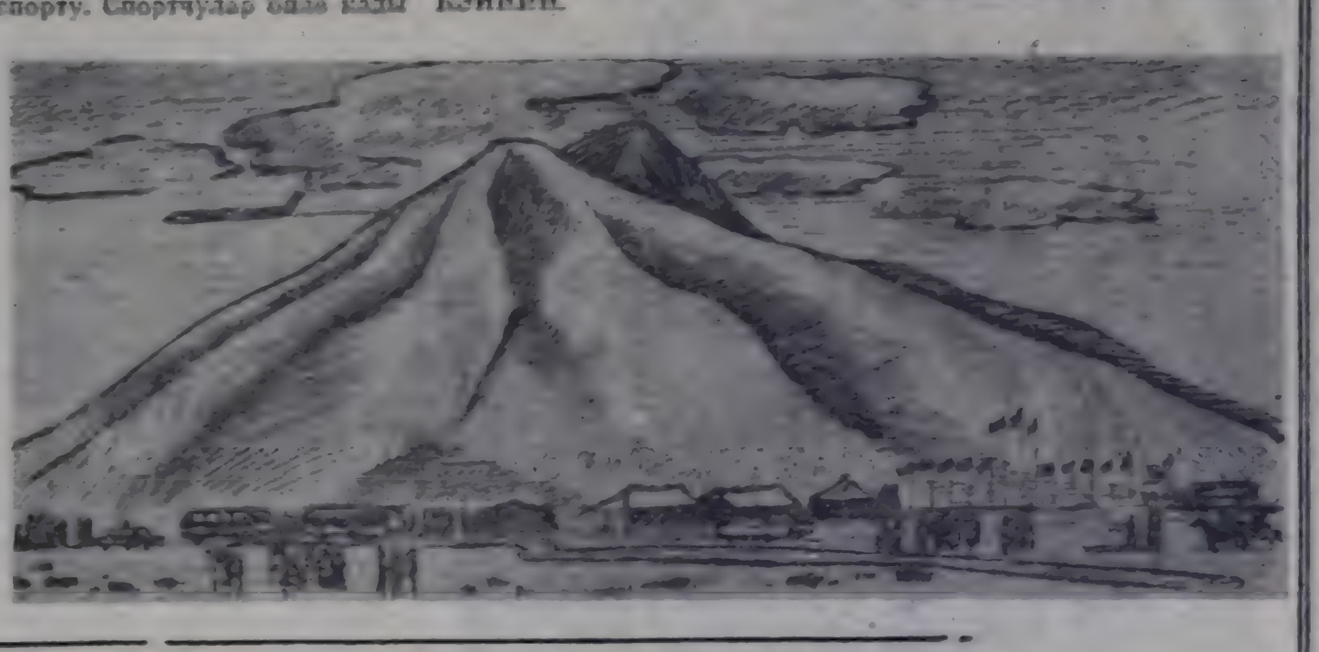

БИР БОРБАК ҮРЕЗИН

Авам бисти тараага хумагалыг болурун үргүлчү чагып чораан. Ол тараа дугайында кандыг-бир чугааны, оларның чамдыктары төөлчүргү-даа болур, бо-ла тоогуй бээр. Тараага хумагалыг болурунуң дугайында авамның чугааларының чамдызын сактып бижидим.

Шаанда бир катап аш-чут болган. Дыка хөй кижилер кадыг-берге байдалда таварышкан, чиир аъш-чем улуг-ген. Бир өг-бүлениң кежигүннери «кызыл-дустаан», чүгле ийи оол тын менди арткан. Олар чердеп бир борбак үрезин тып алганнар. Бирээзи үрезинниң чартыын чиптеш, бир кезиин өскезинге берген.

— Тараа чартыынга кижи тодар-ханар эвес — дээш, оол өкпелээн, тарааның чартыын черже октапкан.

Тараа чартыын чиптеш оол [illegible] артып калган, өкпелээн ашкан өлген.

ХООРГАН ТАРАА

Ынчан суугуга быжырган хлебти малчыннар ында-хаая чиир, аалдар коддуунда чинге-тараа, арбай хооруп, соктап чиир. Авам меңээ, дуңмам оолга тараа соктаткан. Шоолуг-даа эвес, мен төр, дуңмам чеди харлыг бис ийин. Кужур оолдар чүнү тоор, баланы ээлчежип херлип-херлип-ле кодуруп, соктап-даа тур бис. Тарааның төгүлгени-даа аажок. Аваыс төгүлген тарааны көргеш:

— Хоорган тарааны черже төкпейн көрүңер. Сугааштан төгүлген тараа черге хинчектенип чыдып бээр, чиг болза ажырап эвес, черден катап үнүп кээр болгай, оолдарым — дээш, согааштың аксын тар кылдыр ковүглеп берген.

Аваыс бисти хай дээрини кандыг-бир аргазын тып алган боор кижи. Бо удаада ол хоорган тарааны дириг амытанга дөмейлеп, «хилинчектенип чыдып бээр» деп чугаалааны биске дыка дээштиг болган. Дуңмам-биле кады тараа соктаазынывыста төкпезин кызыдар апарган бис.

А. МОНГУШ.

Сонуургактарга

ШОЛА АТТЫҢ ТЫВЫЛГАНЫ

Москва театрларынга аныяк актёр Александр Алексеевич Пожаровтуң оюннары чедиишкиннииг чоруп турган. Көргүзүг төнерге, актёрнуң ойнаарын сонуургап, көрүкчүлер аңаа байыр чедирип, үнүн харамнанмайн:

— Пожаров! Пожаров! — деп алгыржып турган.

Ол үеде сөөлгү одуругга орган көрүкчүлерге «пожар» («өрт!») деп алгыржып турар ышкаш кылдыр дыңналган. Залга орган улус могудеп, үнер ажикче далажыпкан.

Ол көргүзүгнүң соонда актёрга доп-дораан фамилиязын солуурун сүмелээн. Аныяк актёрнуң сценаже баштайгы үнүүшкүнү ооң-биле доозулган, а сценаже Александр Алексеевич Остужев деп артист үнүп эгелээн.

КАРА НОЯН

(Баштактаныышкын)

Ак Мерзе шыдырааның даңгынаазы — Кара Ноянче караның уу-биле кaржыгымаар үдей көргүлээн.

— Дурт-сынының шевергин чаражын! Бир эвес мээң турган болза, чүнү-даа боларга харамнанмас ийик мен!

— Ак Мерзе, аалдар-хавыяанар ачызы-даа чагай улуг-даа бол, арай-ла холуң эрттирип, дуруң ажыдыр салыптынар ышкаш — дээш, Кара Ноян хая көрнүп келбишаан, алаан-не хөй уткалыг хүлүмзүрүй аарак, мынчаар немей тыртып каан. — Ынчаарга харын, черле солун санал кылдынар — чогум чүнү харамнанмас турган ирги силер!

Мерзе ол-ла дораан бир оглун халаска каап берген.

— Силерниң ачы-хавыяанарның хайыралы чүгле ол-ла бе кай? А байдалыңарның кылыны, балдырынар шыдыраа ам-даа дендии ышкажыл?!

Мерзе Аъдын каап берген. Ооң соонда база бир Аъдын болгаш Тергезин...

— Чүну-даа тоор хире эвес-тир силер аа?— дигеш, Кара Ноян улам ылчыннашкан.— Каш кошке чедир чурттааш, бодунарны мынчаар камгалап ап шыдаарынар ол боор?

— Кажан-даа тоор чүвем чок чораан. Чүге дээрге мен— Мерзе ышкажыл мен!— деп, ол хорээн соктап, улам улуургаан.

Бак чаан боол, салыгның төнчүзү чоокшулап, ам-на, кажан ол Ак Ноянның чидиригге бээриниң сөөлгү минуталарының кырында келген.

— Эргимим, мен ам хостуг мен, кандыг-даа арга ам меңээ шупту дөмей! Бистерни ам салыгның төөгүзүн доллурар саазынга дужуруп бижизин!— дээш, Ак Мерзе харлыгыксап, тыныжы шала бачымнап, карактары туманналып, чүрээниң согары дыңналыр-дыңналбас болуп бар чыткан.

А Кара Ноян боду база чоокшулап чоруп орган... Ак Мерзениң оюну төнген деп чүве ам шуптузунга билдингир апарган.

Д. КАҢ.

ЧӨВҮРЭЭ-КЫС

(Тоол)

Кырган ирей-кадай чурттап чоруп тур. Ажы-төлү, мал-маганы-даа чок, чүгле чаңгыс көк инектиг улус чүвең иргин. Назылап кырааш тудум кадай хыйланып, ашакты чемелеп каап турар апарган.

Ирей бир катап арыгдан ыяш чүъктеп алгаш чедип келген. Багай чадырының ыжы безин бурулавас болган. Ол ыяш чарар черге эккелгениң терек чөвүрээ холумактыг үүрмек будук-садын дужуруп кааш, шевижек тонунда чыпшына берген бок-чээргенни безин кактавайн-даа чадыр өөнче далажыпкан.

Кирип кээрге, өөнүң ээзи кырган от-даа түшкүрер, шай-даа чылдыр хире эвес чаш уруглар дег могаттыныл олурган. Аттыг чүве-дир аа, кижи кырыырга чаш чорааны дег апаар дээр шиик, ынчап барган кадай боор бе деп боданган. Ол-бо чугаа-даа кылбайн, от-көзүн кыпсып, шайын чылдып [illegible]. Кадайның чугаазы ам-на үнүп келген.

— Сең ыяш-дажың чүъктеп чоруп каар, алаагып чоруур аар-саар ажыл-хожулуң төнмес-тир. Меңээ хүн баарлары дыка-ла берге-дир. Багай чадырның иштин чеже аштап аайлаар, орбак-дыдык идиктерин чеже ору-кудуу каар, ынчап септээр боор. Хөөрежир чугаалажыр, айбыызын-даа кылдыр дээрге чоок-кавыда аалдар чок-тур, аъттыг-хөлдүг, шары-бугалыг улус чайлаглаарынче ырадыр көшкүлей берген. Ооңда чалгаа чазып олурар кылдыр чөвүрээ-биле ойнаар-кыстан-даа болза меңээ чазап берип көрем — деп, кадай дилээн.

Ашактың хөй чугаа-домаа-даа чок кижи чораан. Билир чүвезин-ле ол, кадайы чүү дээр бодур, ооң даалгазын күүседир. Оо, элдептиин аа? Чөвүрээ ойнаар-кыс чазаттырып алгаш, ойнаар дээн кадай-дыр аа, аттыг чүве-дир. Дилээн күүсетпеске база хоржок болгай дээш арыгже база катап кирип каан. Ирей боду дег чодур, кырган теректиң чөвүрээзин хоорup алган.

Багай чадырынга чанып келген, чазангаш олурупкан. Кырган бир хүн иштинде хелчок-даа чараш чөвүрээ ойнаар-кысты чазап алган. Оозун Чөвүрээ-кыс деп кырган ирей-кадай адап, дөрге олуртуп алганнар. Ойнаар-кыстың чаражындан чадыр иштн чырып келген. Кадайның өөрүүрү-даа аажок болган.

Бир катап ирей-кадайның чадырынга хаан кижиниң оглу кире душкен чүвең иргин. Оол дөрде Чөвүрээ-кысты кайгап-кайгап, аякта куткан шайын безин ижерин уттуп алыр часкаш үнген. Ол аалынга чедип келгеш, хаан, кадын ада-иезин амыратпайн туруп берген: «Чадырда чурттап олурар ирей-кадайның уруун меңээ кудалап бербес болзуңарза, чидиг бижек бажында мен, чиңге багның ужунда мен».

Хаан оглунуң нара айбылдан эртпес кижи чораан. Ирей-кадайже хаалар чорудар деп барган. «Ажы-төлү-даа чок улус болгай, бо оолдуң элдептиин, дөмей барып көрүңер» — деп, ол демгилеринге айыткаан. Хаалар ирей-кадайның чадырынга чедип келгеннер. Чөвүрээ-кыстың чаражынга чугаа кылырын безин уттуп алганнар. Орукка дедир чорук ора чугаалажып чораннар: «Чаражы аажок-ла-дыр». «Чоп, чүве чугаалавас кыс болду, чөвүрээ деп чазаан ойнаар-кыс-даа ышкаш?» Олар дедир ылавылап алыр дээрге, чер ортузу чедип келген болган. Хаанынга келгеш барааалган-тырлар: «Силерниң оглуңарның чүгаазы шын-дыр, ирей-кадай бир уругууг улус-тур».

Хаан олура: «Ол кыстың шевери хынап көөр чүве. Торгу-биле тондан даараазын, торгу-чычыыдан чедириңер». Хаалар торгу-чычыыны ирей-кадайның чадырынга апарган, хаанның айыткалын күүседиңер дээн.

— Чөвүрээ-кыс кижи эвес, ойнаар-кыс-тыр — деп, кадай өршээл дилеп чалынган.

Канчаарга-даа хаалар хоржок болган, хаан чарлыын күүседир албан, бо кандыг аайлыг кырганнар силер деп хаалар уңда-даа чок. Ирей-кадай ыглазэн артып калгаш, муңгарап-деңгерел олурганнар.

Кырганнарның муңгарап олурарын дыңнаан көк инек чадыр аксынга кылаштап чедип келген: «Чүге муңгарап олурарыңар ол?» Кадай: «Хаан Чөвүрээ-кыска торгу тон даарадыр кылдыр айыткал берген. Ойнаар-кыс хеп даарап чорааның кым көрген боор? Бодум даараар дээримге, карак-кулак четпестээн». Инек: «Ынчаарга ол эккелген торгу-чычыыны бээр эккелиңер». Кадай торгу-чычыыны эккээрге, инек чипкен-даа чүвең иргин. Хаанның торгу-чычыызын ижээвиске база чиртип алдывыс, бакка бак улажып деп чүве ол-дур деп корга бергеннер. Эртенинде көк инек: «Хаанга чедирер торгу тон деп чүве бо» — дээш, ону ирей-кадайга берип каан.

Хаалар чедип кээп, торгу тонну ап алгаш, хаанга чедире бергеннер. Эртенинде ашак-кадай сутта барып күдээле, кырганнарның ажыл-хожулунга дузалааш, ооң соонда куда-тойну дүжүрер чүве деп хаан оглунга чугаалаан. Хаанның оглу ирей-кадай сутга үр-даа болбаан, «кыс-даа эвес, чөвүрээ чорду» деп ээп келген. Хаан: «Бир-бирде айтырып бериңер, чидиг бижек бажында, чиңге-багның ужунда мен деп олурар, ам сыр өске чүве эдип олурар, хаан кижиниң оглу эртип кыйбын-сыйбын» — деп, оглун кончаан. — Ам даарта бодум барып чедер мен — дээш, хааларын ирей-кадайже мдып-каан.

Чадырлыг ирей-кадайга хаалар чедип келгеш: «Уруунар, чөвүрээ-даа болза, хааңнарга көргүзер силер, ам даарта чедип келир» — дээш, чорупканнар. Ирей-кадай муңгарап артып калган. Көк инек чадыр аксынга чедип кээп: «Чүге муңгарап олур силер?» — дээн. Кадай: «Муңгаравас арга-даа чок, ам даарта Чөвүрээ-кысты хаан кээп көөр». Инек: «Ынчаарга Чөвүрээ-кысты бээр эккелиңер» — дээн. Эккээрге инек чипкен. Чөвүрээ-даа болза ойнаар-кызывысты хаанга көргүзериңер кай, ам бисти хаан ат кылырып ол-дур деп муңгараанnar. Эртенинде көк инектиң аксындан, ирей-кадай көрүп турда, бус тыныш боол холчок чараш кыс бодарап үнүп келген. Ол «авай, ачай» дээпкеш, багай чадырже кире [illegible] келген.

А. ОКСУР дыңнап бижээн.
Кызыл хоорай.

Теле Видение

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». «Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Уругларга аңчыгаштар дугайында». 9.35 — «Ада-иелер, силерге». [illegible] дылгазының телепрограммаларының делегейниң 4-кү фестивалы. «Оберамдуга [illegible] экскурсия». (ГДР). 10.30 — «Чурукчулар дугайында» Е. Честняков. 10.55 — «Ном чулга залы». 11.40 — Улустар аразының конкурстарының лауреады Т. Шебанова Ф. Шопенниң чогаалдарын күүседир. 12.20 — «Шимчээшкинниң айыыл чогу». 12.50 — «Спортлотонуң» 40-кы тиражы. 13.00 —«Мирзо Турсун-заде». Төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чылынга уткуштур. 13.45 — Бөгүн делегейде. 14.00 — Күрүне страхованиезиниң 40 чылынга. ССРЭ-ниң Күрүне страхованиезиниң кол эргелелиниң начальниги Л. А. Мотылёвтуң чугаазы. 14.15 — «Ырак биле чоок ырлар». [illegible] — Уругларга фильм. «Табу-ламбу». 15.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы» 16.30—«Мээң хоорайым эзгалары». Казахстанның аныяк кууседикчилериниң киржилгезин-биле эстрада программазы. 17.10 —«Казаннын [illegible]. силерге». Концерт. [illegible] 18.45 — Политиктиг хайгааралы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 19.15 —ССРЭ-ниң Күрүнениң академиктиг Бичии театрының «Федор Иоаннович Хаан» деп фильм-шиизиниң баштайгы үндүрүлгези. А. К. Толстойнуң шиизи-биле тургускан. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.25 —«Фёдор Иоанович хаан» деп фильм-шииниң уламчызы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кадыкшыл» Эртем-тайылбырлыг программа. 15.35 — «Кино аян-чорукчуларның клуву». 16.35 — Д. Мамин-Сибиряк — «Даг уязы». Москваның М. Н. Ермолова «Хуулгаазынныг экран» 20.15 —«Музыка киоскузу» 20.45 — «Масаллы —Новокиноласавка». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак»—«Химик» (Воскресенск) 2-ги болгаш 3-кү үелери. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдар.

Агаар

Республикага, Кызылга шокар булуттаар. Чамдык черлерге бичии хар чаар. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр. Агаарның температуразы хүндүс 3-8 градус чылыр. Чамдык черлерге тик градус чедир соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Айыыл чок болурун хуумда магадылавайн тур мен» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (уаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ооң келирин муззэр-дир мен» 9.30, 11.00, 14.30, **«Кежээде башкы»** 12.30, **«Мөңгүннелчек холдер»** 16.00, 17.30 (уаткан), 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дайынчы өңнүктер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Кежээки өскерлиишкин» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уаткан) шактарда.

Суугу кылыр, котёлдар септээр, өртке удур херекселдер белеткээр, өртенинчел материалдарны, ыяш кезектерин болгаш чүдүтларны өрттенмес чүүлдер-биле чаап, кылыр дугайында чагыгларны 1981 чылдың декабрь 1-ге чедир хүлээн алырын Өртке удур Бүгү-россия эки-тура ниитилели дыңнадып турар.

Чагыг чорудар адрес: Кызыл хоорайның Правобережная кудумчузунуң № 7 «а»; телефон № 2-30-34.

Аңчыларның болгаш балыкчыларның Тыва республика ниитилелиниң дыңнадыры болза:

1981 чылдың октябрь 3-те Кызыл хоорайның «Хүреш» стадионунуң спорт шөлүнге республиканың аңчы ыттар делгелгезин организастап эртирер. Делгелгениң эгелээри — эртенгиниң 11 шак.

Редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24 62, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш совет тудуузу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, [illegible] ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-19-46 солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар

Тираж 17866. Чагыг № 2160

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01738

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 231 (11729) | 1981 чылдың октябрь 4, воскресенье | 1925 чылда үндүрүлгенин эгелээн | Өртээ 2 көп

ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ ХУЛЭЭЛГЕ

Бөгүн — Башкының хүнү, бүгү улустуң өөрүшкүлүг байырлалы. Кижи бодунуң ижи-биле бойдусту чаартып турар дижири шын. Ынчаарга башкының ажылы чүзү-биле онзагайыл дээрге, ол кижиниң бодун хевирлеп кижизидип турар. Эртем-билигни чедип ап, амыдыралга быжыг туруштуг ээлепкеш-даа, эргим башкыларын, төрээн школазын кымдаа утпас, чоргаарал болгаш сеткил ханыышкыны-биле сактып чоруур.

Улусту башкы — совет ниитилелдиң чоргааралы. Башкының идейлиг бүзүрелдиг чоруун, ооң туруштуг ажыл-ижин, чаа кижини кижизидеринге ооң улуг салыышкынын партия бедий-биле үнелеп турарын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев онзалап айыткан. Идейлиг бүзүрелдиг чорук, амыдыралчы идепкейлиг туруш, эртем-билиг, профессионал бедик мергежил, харыысалга, ак сеткил, ажыл-херекке бердинген чорук, уругларга янзагыл совет башкының мөзү-бүдүжүнде сиңниккен. Башкы кижиниң ажылының амыдыралчы ужур-утказында.

Башкы дээрге школада партияның төлээлеттирген кижизи, чурттуң келир үезин оларга бүрүнү-биле бүзүрээн. Аныяк-өскенниң идейлиг дадыккан чоруу, партияның херекке ханы бердингени, күш-ажылды медереңдиг езу-биле башкының көөр чүткүлүнден кол хамаарлыры чугаажок. Совет башкыларының уруглар кижизидилгезинге салыышкынын партия болгаш чазак бедии-биле үнелеп, ССРЭ-ниң улустуң башкызы деп хүндүлүг атты сөөлгү чылдарда доктаадып тургусканы безин ооң тодаргай бадыткалы болур.

Бистиң келир үевис — чалыы салгалды өөредип, кижизидериниң херекке Тываның башкылары боттарының билиг-мергежилин бүрүнү-биле бараан болуп турган. Республиканың школаларында дөрт муң ытам башкылар, школа назыны четпээн уруглар албан черлеринде 1,5 муң кижи ажылдап турар. Школадан аңгы өөредилге черлеринде база хөй санныг башкы кадрлар хаара туттунган, келир үениң специалистерин белеткээринге олар бараан болганнар. Республиканың школаларында ажылдап турар башкыларның 87 хуузу дээди эртемниг. Оларның мергежилин бедидеринче доктаамал сагыш салдынган. Чүгле бо чайын безин алды чүс хире башкы билиг бедидер курстарга өөренген. Школа удуртукчуларының өөредилгезин доктаамал организастап чорудуп турар.

Дыка хөй башкылар үре-түңнелдиг ажылы дээш чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткылаан. 170 кижи Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкылары, 42 кижи РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкылары болуп турар. 250 ажыг кижи улус чырыдыышкынының тергиини деп хөрек демдектери-биле шаңнаткылаан.

Көдээ интеллигенцияның мурнакчы отряды — бистиң башкыларывыс чоң ортузунга хөй-нийти ажылдарынга идепкейлиг киржип турарлар. Оларның аразында агитаторлар, лекторлар, пропагандистер, агиткварталар болгаш хереэженер чөвүлелдериниң удуртукчулары хөй.

Ажыл-херекке ханы бердинген мурнакчы башкылар школа бүрүзүнде бар. Башкының хүнүн тавартыр оларның чамдыктарын адап көрээли. 30 чыл дургузунда башкылап келген Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ак-Довурак школазының башкызы С. С. Тамдын-оол, Маадыр-ие, Солчур школазының башкызы К. Т. Ховалыг, О. Шынаа школазында аныяк башкы Т. Д. Бильдинмаа, Тураның № 1 школазында М. К. Макеева, Кызылда В. И. Андропова, Н. А. Волохова, Бай-Хаак школазында Е. И. Жданова, ясли-сад ажылдакчылары — Кызылда А. Х. Алдын-оол, Бии-Хемде В. И. Седова, Бай-Тайгада Е. М. Хомушку, Чөөн-Хемчикте Л. А. Куулар дээш оң-оң аттарны чоргаарал-биле адап болур.

Башкының-даа, кижизидикчиниң-даа сорулгазы уругларны чүгле кым болур мен дээрзинге эвес, харын кандыг кижи болур мен, менде чүү экии, чүү багайыл деп чүвени шылгаттынып билир төлептиг хамаатылар кылдыр кижизидеринде. Республиканың школаларында болгаш өөредилге черлеринде, ясли-садтарда ажылдап турар мурнакчы хөй-хөй башкылар, кижизидикчилер боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны шак ынчаар шиитпирлеп, бо талазы-биле чедиишкинниг болуп турарлар.

Ооң-биле чергелештир Бии-Хемниң, Таңдының, Кызыл хоорайның элээн хөй школа коллективтери өөредилге-кижизидилге ажылынга бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Материалдыг бааза быжыглып олурар. Школачыларның күш-ажыл болгаш идей-политиктиг кижизидилгезинче кичээңгей салдынган. Ындыг-даа болза өөредилгеде болгаш кижизидилгеде онза кичээңгей салза чогуур айтырыглар бисте эвээш эвес. Башкыларның күжениишкинин олче угланган болур ужурлуг.

Партияның XXVI съездизиниң улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының мурнунга салган чугула сорулгазы — бүгү өөредилге-кижизидилге ажылын улам экижидеринге үндезилээш, бүгү-нийти ортумак өөредилгени улам ыңай сайзырангайжыдары болур. Бистиң республиканың улус өөредилге ажылдакчылары болгаш школа коллективтери шак ол чугула сорулганы күүседип шыдаар дээрзинге бүзүрел улуг.

Байырлалынар-биле, эргим башкылар!

СӨӨЛГҮ КВАРТАЛДА АЖЫЛДААР ЧЕР БҮРҮЗҮНГЕ БЕДИК БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ, ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААР

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ

Бүдүрүлгеде бедик мергежилдиг, улуг дуржулгалыг оң-оң ажылчыннар бар, олар күш-ажылзы коллективтиң алдын фондузу. Шалыпчыларның мурнакчы одуруунда коммунистиг күш-ажылдың бригадазының бригадири, Ала-Чүрт дайынының киржикчизи Василий Иванович Корниенко, комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадири аныяк чолаачы Леонид Сережкин, чолаачылар Николай Александрович Скоромин, Анатолий Васильевич Мосейчук болгаш өскелер-даа бар.

Оларның дугайында № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң № 2 автоколонна начальниги Иван Федорович Бочаров биске чылыы-биле чугаалаан. Ылангыя В. И. Корниенко биле аныяк бригадир Леонид Сережкин оң бирги беш чылдың баштайгы чылының тос айларының хүн бүрүзүнде шалыпчы ажылдап, хууда алган социалистиг хүлээлгелерин күүседип келген. Оларның күш-ажылчы үлүүн санап көөрге мындыг: Василий Иванович планныг онаалдаларын ай санында 151, Л. Сережкин 116 хуу кылдыр күүсеткилээн.

Бригадир кижиниң ажылы чүгле бодунуң рейсче үнүүшкүннери-биле кызыгаарлаттынмас, удуртур кылдыр хүлээп алганы бригадазының ажыл-херээн база организастаар. Коллективтерни хоочун, аныяк ийи бригадир багай эвес удуртуп турар.

Василий Иванович кандыг оруктарны эртпээн дээрил, дайын-чааның изиг одунга, тайбың күш-ажылдың хайымынга кан дег дадыккан. Эрткен оруктуң, улуг назы-харының салдары бар болбайн аан. Ынчалза-даа ырак оруктарже аъттаныксаар чүткүл, руль артынга оруксаар чаңчыл хевээр артып калган, ажылының талазы-биле улуг дуржулгага мөөңнеттинген. Ол-ла бүгү күш-ажылчы чедиишкиннериниң, инициативаның кол үндезини болур.

Хоочун чолаачының чаңгыс гараж-тан рейсче үнүп турары аныяк чолаачылар С. Красников, Л. Борбаяков, В. Тахватуллин олар ам планныг онаалдаларын доктаамал күүседип турар ажыл-ишчилер апарган. Бүдүрүлгеге келген аныяк оолдар-биле ажыл, оларны дагдынып алыры амыр эвес үүле-херек. Дагдыныкчы хүлээлге хөй үе-шакты, күштү негээри билдингир: өөредир, эде кижизидер, чагып сургаар, шуут чагырар-даа апаар, кезек үе эртер, күш-ажылчы коллективке аныяктар туруп чүп, негелдени болур-чогуур-биле хүлээп ап эгелээр. Ынчан ол күш-ажылга шиңнеп, ажылга мергежили бедиир.

Мурнакчы болгаш дуржулгалыг чолаачыларның аразында Николай Александрович Скороминиң эң камналгалыг болгаш хумагалыг ажылдап билир кижи. Ол техниказынга хелчок камналгалыг, бичии чай каы-ла машиназын хынаан, үзеп-чагган, чогуур хүүсаазында техниктиг ажаалдазын кылган турар. Ынчангаш Николай Александрович эрткен тос айларының дургузунда чаңгыс-даа туруушкун чокка ажылдаан. Ол орукка чогуур шаг-үезиниң графигин сагып, чүъкту чедирер черинге үре-линшкин чок камналгалыг сөөртүп турар.

Эки ажылдыг чолаачыларның үлегер-дуржулгазын күш-ажылчы коллективке нептередир дээш хөй ажылдарны № 3 автотранспорт бүдүрүлгезинде ап чорукан. Бүдүрүлге хуралдарының хүн айтырыынга кымның канчаар ажылдааның база чугаалажып турар. Социалистиг чарыштың тиилекчилериниң күш-ажылчы көргүзүглерин көргүзүг самбыраларынга, стендилерге, хана солуннарга чырыдып келген.

Ындыг-даа болза дуржулга нептередириниң бурлавыры ам-даа хөй хаарай билдингир. Чижээ, бүдүрүлгениң эң бөкку черлеринге «Экономика камналгалыг болур» деп бүлүнну кылып, коллективтиң амыдыралындан алган эки чижектерни чырыдары, хаарымча чок чүүлдерни шүгүмчүлээри күзенчиг.

А. ОКСУР.

Республиканың школаларында ажылдап турар дээди эртемниг башкы кадрларның хөй кезиин Кызылдың башкы институду белеткеп турар. Келир үениң башкыларының шилип алган эртемнериниң талазы-биле мергежилди чедип алыры, угаан-бодал болгаш идей-политиктиг кижизидилгези дээш бүгү күжүн, мергежилин институттуң башкылар коллективи берип турар.

ЧУРУКТА: институттуң бөлүк башкылары (солагай таладан) Ю. С. Назарова (биология кафедразы), Ю. А. Хворов (физика кафедразы), К. Д. Аранчан (химия кафедразы), Н. Г. Попова, С. С. Салчак (математика кафедразы).

В. Нара-Салдың фотозу.

ЧАА-ЧАА БЕДИКТЕРЖЕ

Татарияның нефтижилери күш-ажылчы улуг чедиишкинниг болган — автономнуг республиканың нефть тывыштыг черлерин ажыглап эгелээнинден бээр ийи миллиард тонна чиг-этти оон казып тывыпкан. Нефтиниң ынча хөй хемчээлин чурттуң чаңгыс ола девискээринден бир-ле дугаар алганы ол.

Татарияның нефтижилериниң чаа күүлерни ажыглалга киирер, энергияны болгаш материалдарны хумагалыг ажыглаар талазы-биле мурнакчы дуржулгазы чурттуң өске районнарында калбак нептередип ап турар.

Татар АССР-ниң нефтижилеринге, үдүрүкчуларынга, нефть тывыштыг черлериниң шиңгээдиериниң бүгү киржикчилеринге күш-ажылчы улуг чедиишкини-биле эш Л. И. Брежнев байыр чедирген. Автономнуг республиканың нефть найысылалы Альметьевскиге аңаа тураскаадыр байырлыг хурал октябрь 2-де болган.

Хуралга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. К. Байбаков, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, партия болгаш хөй-нийти организацияларының төлээлекчилери, бүдүрүлгениң мурнакчылары олуржукан.

Эш Л. И. Брежневтиң байыр чедириишкинин чыылганнар дииңмиттиг адыш часкашкыны-биле уткаан. Ону партияның Татар обкомунуң бирги секретары Р. М. Мусин номчаан.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган чагаада «Татнефть» каттыжыышкынының коллективи чылдың болгаш ниити беш чылдың бедиткен хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринге бүгү күжүн салырын бүзүреткен. Мурнакчыларның сөзү ажыл-херээ-биле харылдажып турар: Татарияның тывышчылары үш миллион тонна нефтиниң санынга киириштир баштайгы ажылдың ээлчеэнде 200 тонна чиг-этти казып тывыптар.

(СЭТА-ның корр.).

ШАЛЫПЧЫ ИЙИ НЕДЕЛЯ

Дагларда хар чааң, сооктуң тыныжы эртен, кежээ билдинип турар апарган. Кыш деп сөс кижилерни кичээндирип, бажың одаар мыш, хөмүр белен бе деп айтырыг алачайгаар-ла тургустувуп келген. Мал ажылынга хамаарыштыр бо айтырыг оон-даа чидиг: тускай эртемниглер, малчыннар балдыр сыкпастаан.

Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары кыштаглаашкынга хамаарыштыр элээн ажылдарны кылып турар. Тускай комиссияны база тургускан, ооң киржилгезин-биле кыштаг бүрүзүнүң байдалын тодарадып, шээр мал кодананнарында малдың күжүн чоокта чаа хынаан. Аргай, аарыг малдарны тускайлап, кодананнарга ажаар, эмнээр хемчеглерни алган.

Хынаашкынның түңнелинде шээр малдың деңгели ортумактан өрү, чамдык кодананнарда эки күштүг хоннар хөй болган. Ылангыя «О. Шынаа» совхозтуң хойжулары чайгы үеде тайганың эки оъттунга багай эвес семиртилгени алган. Ында малчыннар Алтара, Хоолу болгаш Өңгеш хемнерниң баштарынга, машина четпес черлерге, майгынныг боттанган, хоюн семиртип турганнар. Оларның үлегерин өске ажыл-агыйлар удуртукчулары чайгы мал семиртилгезинде ажыглаар болза чогуур.

«О. Шынаа» совхозта аарыг малдарны эмнээр болгаш арган малдарны семиртир пункт амдызында ажылдавас, чүге дээрге баш бурунгаар ажылдарны доктаамал чоруткан-дан ындыг малдар чок болган. Арган болгаш аарыг малдар тыптып кээр болза, ук пункт ажылдап эгелээр. Районнуң чамдык ажыл-агыйлары ындыг пунктуларга хөй баш малды тудуп, азыраашкын-даа, эмнээшкин-даа чорутпайн, чидирип үндүрүп турган таварылгалар бар. Ынчангаш ындыг пунктуларны чөп ажыглаары чугула. Мындыг хемчег малдың хөй бракталашкынын кызырар болгаш хоралдаар чоруун ээлжедир.

Кыштаглаашкын — хүннүң айтырыы

Кыштаглар септелгези — үениң чугула негелдези. Чайын малчыннар кыштаглардан көжүп турар үеде, чамдык белеткелдерни кылган турар ужурлуг. Бригадирлер болгаш зоотехниктер негелдени кылып турбуже, чамдык малчыннар кыштагларын кандыг-даа арыглаашкан, эмгежээшкин чок каапкан болгулаар. Арткан сигенни бөлбээн, эде сараат-таваан, көржеңин коптарбаан, кажааларның аскын хагбаан, өдээн бөлбээн-даа кыштаглар бар. Бо четпестерни дарый чайладыр херек.

Районда дыка хөй мал кыштаглары белен эвес болганын комиссияның хыналдазы илереткен. «Чодураа», «Кызыгаар» совхозтарның кыштагларында суг кудар доскаарларны чылыглаваан, хеммэзи, чамдыктары дежик болгулаан. Кыштагларже сиген чедирилгези ылангыя О. Шынааның коданнарында хожудап турар. Кышкы хөй кажааларының кыры дежик, чедир дугааттынмаан чоруктар «Чодураа» совхозтуң хойжу бригадаларының кыштагларында бар. Малчыннарның чурттаар бажыңнарының септелгезинче кол кичээңгей угланган турар ужурлуг, ындыг турбуже кыштагларда бажыңнар (кыштаг бүрүзүнде эвес) печказы үрелик, шалазы бүдүттүнмээн, чамдыктарының соңгазы бузук. Дыка хөй мал кажааларының чанында көржең, мөш-даш болгаш өске-даа бок оваалаңы берген чыдар.

Районга кыштаглаашкынга белеткелдиң шалыпчы ийи неделязы сентябрь 25-тен эгелеп чарлаттынган. Бо үениң дургузунда кыштагларда четпестер бүрүн чайлаттынар. Бо талазы-биле хемчегни ам көдээ ажыл-агый эргелели, совхозтар удуртукчулары, хөй-ниитиниң органнары болгаш малчыннар боттары ап турар. Октябрьның онга чедир бүгү кыштаглар белен болур.

Т. ДОЮНДУП.

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫНЫҢ ЫРААЖЫЗЫНГА ТУРАСКААТКАН

Хөй национальдыг совет литератураның шылгарааңгай мастерлериниң одуруунда хүндүлүг черни Таджикистанның улустуң шүлүкчүзү, Ленинниң шаңналдың лауреады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Мирзо Турсун-Заде ээлеп турар. Ооң төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чылынга тураскааткан байырлыг кежээ Москвага Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга октябрь 2-де болган.

РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретары А. Сафронов кежээни ажыткаш, бодунуң бүгү салым-чолун коммунистиг идеалдарның бадыткаттынып тургузунары улустар аразынга тайбың болгаш найырал дээш демиселге тураскааткан чогаалчының чогаал ажылдары совет культураның алдын фондузунда кирген деп демдеглээн.

Таджикистанның Компартиязының ТК-зының секретары Г. Б. Бобосадыкова шүлүкчүнүң амыдыралы болгаш чогаалдыг оруунуң дугайында чүве чугаалааш М. Турсун-Задениң хөй талалыг хөй-нийти ажыл-чорудулгазын демдеглеп, коммунист шүлүкчүнүң чоннуң эрге-ажыктары-биле чурттаарындан, бодунуң чогаадыкчы күзел-бодалдарын аңаа тураскаадырындан, совет улустарының өндүр-чаагай амыдыралының чоруун алгап ырлаарындан бедик хүлээлге чок чораан деп айыткан.

Көжеге чүве чугаалаан таджик литература хөй-нииттиниң төлээлекчилери болгаш даштыкы аалчылар чогаалчының үнези кажан-даа читпес, чогаадыкчы ажылдаарының дугайында демдеглээннер. Азия болгаш Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының Совет комитединиң организастаарының болгаш удуртукчуларының бирээзи чораан таджик чогаалчының улустар аразынга найыралды болгаш боттарын билчир чорукту быжыглаарынга улуг салыышкыныын база айыткан.

СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, СЭКП ТК-ның Культура килдизиниң эргелекчизи В. Ф. Шауро, культураның болгаш эртемниң ажылдакчылары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери хуралга олуржукан.

Түңнелинде Таджикистаның болгаш Москваның урун чүүл мастерлериниң улуг концерти болган.

(СЭТА).

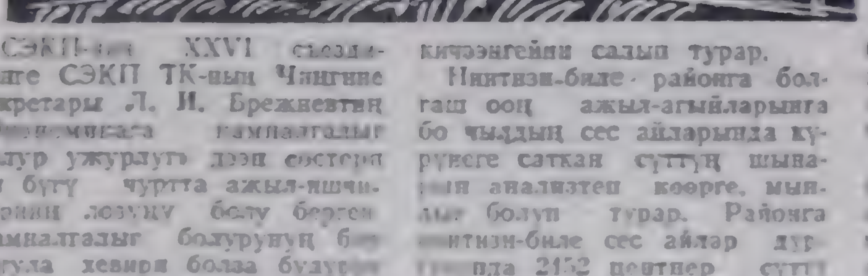

ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

СЭКП-ның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң «Экономиканың камналгалыг болур ужурлуг» деп сөстери ам бүгү чуртта ажыл-ишчилерниң лозунгу болу берген. Камналгалыг болурунуң бир чугула хевири болза бүдүрүп турар продукцияның шынарын бедидери болур. Эвээш-даа болза, эки шынарлыг продукция багай шынарлыг продукциядан артык болур. Ооң ужурунда Чөөн-Хемчик районнуң совхозтарының ажыл-ишчилери СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш күжениишкинниг ажылдавышаан бүдүрүп турар продукцияның шынарын экижидеринче онза кичээңгейни салып турар.

Ниитизи-биле районга болгаш ооң ажыл-агыйларынга бо чылдың сес айларында күрүнеге саткан сүттүң шынарын анализтеп көөрге, мындыг болуп турар. Районга ниитизи-биле сес айлар дургузунда 2152 центнер сүттү күрүнеге саткан. Оон ниитизинден 512 центнери бирги сорттуң аажы 23,1 хуузу болган. А 1980 чылдың ол үезинде саткан сүттүң 10-на хуузу бирги сорттуу турган. Ам ол көргүзүг ниити анызы катап үнүп болган. Бо чылын саткан сүттүң ийиги сорттуу 1527 центнери азы 70 хуу болган. Бо көргүзүг база эрткен чылындан 4,9 хуу кудулаан. Чүге дээрге, бирги сорттуң судуун садары кээрдээн. Үшкү сорттуң судуу 126 центнер ийикпе, чүгле 6,9 хуу хире. Ол эрткен чылдыындан 8,2 хуу эвээш. Бо чылын ажыл-агыйларже дедир эгиткен сүт чок.

Бо үстүнде саннардан ап көөрге, районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге ийи шынарлыг мал продуктуларын садар дээш боттуг [illegible] кылып турар-дыр.

Тес-Хем ажыл-агыйларын адырга, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг «Большевик» болгаш «Искра» совхозтар бирги сорттуң судун эң-не хөйнү саткан. Ол ышкаш «Алдан Маадыр», Карл Маркс аттыг, «Октябрь 30 чылы» база «Сүт-Хөл» совхозтарга сес айларда саткан сүттүң 600-тен [illegible] чедир бирги сорттуу болган.

Ынчалзажок совхозтарның күрүнеге дужаап турар судунда ийиги сорттуу көнгүс көвүдеп турар. Ол бо чылын безин бүгү сүттүң 70 хуузу. Ам сорулга болза бирги сорттуң судун садарын бети дизе-ле бүгү сүттүң 50 хуузунга чедир көвүдедирин чедип алыры болур. Чамдык ажыл-агыйлар харын [illegible] ылып-даа турар. Чижээ, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң эгүүгээ дужаакан 34 тонна судун шуптузу бирги сорттуу болган. [illegible] Хурганнарның тургузуу херек [illegible] боттурга-даа, кыры серилиг болгаш, кажаа ишти малгаш чалбас турар. Кургаг черге турар инектерниң өөз, эмиглери малгашка борашпас, арыг болур. Ынчангаш бо совхозтуң дужааган судунуң шынары бедик болуп турар.

Эки шынарлыг сүттен элбек сорулганы ап болур. Өске-даа ажыл-агыйларда бирги сорттуң судун садарын көвүдедип болдунар аргалары бар. [illegible] Кол-ла [illegible] негелделерге дүүштүр ап турганы-дыр.

Чамдык ажыл-агыйларының чайлагларында саткан сүт соодар соок суглуг [illegible] Ооң уржуу-биле сүт эпти-ле ажып, шынары кудулап турары ховар эвес. Бар соодукчуларын безин ажыглавайн турар фермалар бар болуп турар.

Саанчылар болгаш специалистер бүдүрүп турар судунуң [illegible] сагыш салыр хүлээлгелиг. Хүн бүрүде саалда үезинде [illegible] сагыыр херек. Дужаар сүттү чайлагларга, фермаларга [illegible], харын-даа [illegible] турар [illegible].

М. ШААЛЫН.

Чөөн-Хемчик район.

[illegible] ОТЕКА [illegible] А. С. Пу[illegible]

БАШКЫ ДУГАЙЫНДА СӨС

Бистиң чуртувуста улусчу башкы—эң-не аллар хүндүлүг мергежилдерниң бирээзи. Оларның одуруунда үш мли. ажыг кижи кирип турар. Башкы кадрларны белеткээринге 63 университет, 200 пединститут, 400 ажыг училище киришкен. Ынча бистиң чуртувустуң келир үези — аныяк салгалды өөредип кижизидер бедик мергежилдиг специалистерни белеткеп турар.

ССРЭ Конституциязында магадылаан өөренир эргени амыдыралга боттандырарынга төлептиг салыышкынны киирип турар школа башкыларының дугайын, оларга бүгү улустуң ханызындан болгаш хүндүткелдиң дугайын СЭТА-ның корреспондентилери чугаалап турар.

ПРОФЕССОР ЦИФИРКИННИҢ ӨННҮКТЕРИ

«Хүндүлүг Цифиркин! Сээн солун бодалгаларыңны база катап бодаар дээш өөредилге чылының эгелээрин четтикпейн манап турдум» — дээн чагаалар Латвияның күрүне университединиң ханалга [illegible] эртем ажылдакчызы Агнис Анджанска сентябрьда база хөй келген. Ол — «Профессор Цифиркинниң өннүктери» деп аныяк математиктер клувунуң тургузукчузу болгаш удуртукчузу.

«Пионер» деп республика солунунуң арыннарынга профессор клубтуң кичээлдерин чорудуп келген. Саннар оралдынче кончуг солун аян-чоруктарны школачыларга [illegible] турар. Уругларның бодалгаларын анализтеп, солун номнар-биле таныштырып келген. Клубтуң доктаамал кежигүннери — Латвияның 400 ажыг школачылары. Клубтуң кичээлдериниң материалдарын шупту школаларже чорудуп турар.

— Уруглар-биле харылзаага сеткил ханып турар мен — деп, кибернетика талазы-биле специалист Агнис Анджанс чугаалап орар.—Диссертация-биле чергелештир «Дириг математика» деп уругларга номну бижидим. «Профессор Цифиркинниң өннүктериниң» хөй чылдарда ажыл-чорудуунуң анализтээн. Менче чорудкан чагааларында уруглар чуруктарны база суп каан болур. Ында колдуунда-ла — көрбээнияк чок кек баштыг, карак шилдиг профессор олурар.

— Чүгле ол чаңгыс чагааны уругларга өөрээзи-биле эргирип турар мен — деди 30 харлыг Агнис Анджанс хүлүмзүрүп каар.

В. СМИРНОВ.

Рига.

БАЖЫНЫҢ БЕЛЕККЕ

Орус дыл болгаш литература өөредир аныяк башкы Мазаир Ахмедов өөрүшкүлүг байырлал — [illegible] башкының хүнүн база чаа бажыңче көшкениниң демдеглээри-биле эш-өөрүн чалаан. Педагогика институдун дооскан соонда ону кедээ школаже ажылдадып чорутkan. Халдан суурга кээрге, анаа чаа бажыңның дүлгүүрүн тывыскан.

Аныяк башкының эге базымнары, шынап-ла, онзагай байырлалдыг болган. Лингафон аппаратуразы болгаш өөредилгениң өске-даа эң чаа техниктиг херекселдери-биле дериттинген кабинетке кичээлдерни чорудуп турар. М. Ахмедов класстан үнмейн тура-ла, школаның телетөвүнден өөредилге киноозун телефон-биле чагыдып алгаш, бодунуң баштайгы кичээлин эрттирген.

Республикада эң тергиинерниң бирээзи Халдан школазынга чаагай чаңчыл доктааттынган — аныяк башкыларны дагдыныкчыларга хүлээдир. Мазаирниң дагдыныкчызы школа директору З. Шоюбов болганы черле онзагай. ССРЭ-ниң улустуң башкызы деп бедик атты анаа чоокта чаа тывыскан.

Н. БАРСКИЙ.

Евлах,
Азербайджан ССР.

САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

Бистиң чуртувуста бүгү хоорайның өөредилге черлеринде 4,5 млн. башкы ажылдап турар.

• • •

Дээди школаның 400 муң кадрларындан 17 муң кижи докторлар болгаш профессорлар болуп турар. 160 муң ажыг кижи — эртем кандидаттары болгаш доцентилер.

• • •

Беш чыл болгаш-ла эртип турар аттестацияның түңнелинде эң тергиин башкыларга «Улуг башкы», «Методист башкы» деп аттарны тывыскан турар. Чуртта 12 муң башкылар ындыг атты чедип алган.

• • •

Өңгү беш чылда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш 9225 башкы болгаш улус өөредилге ажылдакчылары орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан. 46 кижи Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты чедип алган.

• • •

1977 чылдың төнчүзүнде «ССРЭ-ниң улустуң башкызы» деп чаа хүндүлүг атты доктааткан. 20 ажыг башкыга ындыг атты тывыскан.

• • •

150 муң ажыг башкылар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң, улус депутаттарының чер-чер Советтериниң депутаттары болуп турар.

●

«Эң-не баштай холун үзүүң, один чазап айтып берген...» эргим башкыларынга кым чоргаарланмас боор. Ыяңгыыл эртем-билигже оруктуу бир-ле хүгаар ажылын, үжүк-бижикке өөредип каан башкыларын кым-даа сеткилинде саглып бодап чоруур. Өлчей Монгеевна Монгуш эге класстар башкызы. Ол Кызылдың № 3 школазында ажылдап турар. Бо өөредилге чылында ол бирги класстыларны хүлээп алган.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 3 школазының эге класс башкызы Ө. М. Монгушка оон өөреникчилери байыр чедирип турар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

●

БИСТИҢ СУУРУВУСТА

Хову-Аксының кайы-даа школазында ажылдап турар, аныяк салгалдың кижизидикчилериниң аразында ажылдакчылар бердинген кайгамчык башкылар база хөй. Оларның бүгү-ле амыдыралы школа, класс-биле, ангы-ангы аажы-чаңныг он-он уруглар-биле харын холбашкан.

№ 2 школаның орус дыл болгаш литература башкызы Татьяна Васильевна Васина 30 чыл дургузунда башкылап келген. Ол — улус чырыдыышкынының тергиини херек демдээниң эдилекчизи. Ооң ажылының кол-ла үнези — ангы-ангы арга-мергежилдиг он-он ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар, албан-хаакчылар. Абаканның педагогика институдун дооскан соонда Хову-Аксынга ажылдап келген Мария Семеновна Енушкевичини суурда билбес кижи чок. Ол ам ында 25 чыл ажылдап турар.

М. В. Кимов болгаш Д. А. Кимова база-ла башкылар, оларны коллектив хүндүлээр. Башкы ажылындан аңгыда, олар суурнуң хөй-ниити ажылында эң идепкейлиг киржип турарлар. Маадыр-оол Васильевич комбинатта парком кежигүнү, школаның партия организациязының секретары.

Доңгурак Ирапчыевна — тыва дыл башкызы, оны өөреникчилер хүндүлээр болгаш аваа ынак. Башкының сөзү оларга дүрүм-биле үнелиг. Чүге дээрге ол өөреникчилериниң хүндүткелин чаалап алган. Уруглар класс башкызынга дузалажыр, сөзүн дыңнаар, олар база-ла башкылар ышкаш эки кижилер болуксаарлар. Башкызының эелдек чазык чаңы, кижилерге дузалаксаар сеткили, эгелээн херээн эчизинге чедирери уругларга дамчып каап турар. Ол — «Билиг» ниитилелиниң кежигүнү болгаш янзы-бүрү темаларга лекцияларны бо-ла номчуур. Д. А. Кимова —Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы.

Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Мария Петровна Казанцевага өөрүшкүлүг байырлал таварыштыр чаагай күзээшкиннерни барааланмас арга чок. Ол мааа 25 чыл дургузунда ажылдап келген, ам пенсиялап алган, ынчалза-даа школага бо-ла келир. 32 чыл дургузунда школада ажылдап турар математика башкызы Клавдия Макаровна Алабужева болурунун эртемин [illegible] эки билир башкы. Зинаида Степановна Шустова — орус дыл башкызы. Ол 30 чыл дургузунда школага башкылап чоруур. Ол «улус өөредилгезиниң тергиини» херек демдектиг.

Бистиң суурувуста алдар-мактаалдыг, ат-сураглыг башкыларны кайызын ол дээр.

С. ИВАНЬКОВА.

Таңды район.

Мцхет сөс чыл школазының директору Шалва Давидович Татарашвили —фронтуузу. Бичии чер дээш тулчуушкунунуң киржикчизи. Л. И. Брежнев «Бичии чер» деп сактыышкыннарында [illegible] номунда далайжы десантник ооң дугайында бижип турар.

Февраль 15-те баштай эңкеп дүжүрген далайжылар он бир хонган соонда оларның бирээзи Шалва Татарашвили 23 харлаан. Ооң чарылбас өңнүү Петр Верещагин анаа 23 октту белек кылдыр берген. Ынчан дайзыннарның [illegible] хаалдан [illegible] база бир әәлчээ турган болгаш октар чедишпейн турган. Ынчангаш ол белек Шалва Татарашвилиге эң-не үнелиг белек болган.

Ол хүнден бээр 38 чыл эрткен. Ынчалза-даа Бичии черге десантниктерни эң баштай аккеп дүжүргениң болгаш өңнүүнүң берген белээн Шалва Давидович кажан-даа утпас. Новороссийскиниң тенчүзүнге чедир долуду-биле хостаарынга мурнуну одуругга Шалва Татарашвили чоруп, хосташкан.

1960 чылда Мцхет чурттуг аныяк башкыны шеригже апарган. Ол Бакунуң шериг-далай училищезинге өөренип турда, дайын эгелээн. Старшина Кара далайга тулчуп чоруп турган. Новороссийск чоогунче десантниктер октаар деп медээ дыңнааш, ол эки туразы-биле дилеп, ынаар баар отрядка кирип алган. Кызыл Сылдыс орден, «Эрес-дидими чорук дээш», «Дайынчы алдар дээш» деп медальдар-биле шаңнаткан. Ол дээрге Бичии черге коммунист болган десантниктиң эрес-дидимин, шыдамыккайын херечилеп турар.

Ада-Чуртуң Улуг дайынын диңмирреп эрте берген соонда, Шалва Татарашвили төрээн черинче ээп келгеш, тайбың чаагай ажылга үлүүн киириштирип, катап-ла башкылай берген. Тоогу башкызы, ол ам школа директору.

ЧУРУКТА: Шалва Давидович оглунуң уруглары-биле.

С. ЭДИШЕРАШВИЛИНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ХАНДЫКШЫЛДЫГ

Кандыг-даа тускай мергежилдиг болзунза, кандыг-даа ажылды кылып чорзунза, эртем-билигни, амыдыралдың делгем оруунче чүглеп каан башкыларга сеткил туразын [illegible] өөрүп, четтиргениниң сестерин чайгаар-ла [illegible] кээр. Башкы кижиниң улуг ажыы, оларның чаагай чорукту сеткилинге тааржыр [illegible] үнелеп, [illegible] чоргааранып чоруур бис.

[illegible] мактаалдыг, хүндүткелдиг, өөреникчилерге хүн бүрү амыдыралдың үлегер-[illegible] Тыва АССР-ниң [illegible] Бай-Тайга районнуң [illegible] математика башкызы Лайзат Дажыевич Артынаның [illegible] рал-биле хамаарыштырып болур. Лайзат Дажыевичиниң бичиизинден-не башкы болуксаандан өске кузел-бодал турбаан, ынчангаш ол 1956 чылда Чаа-Хөл ортумак школазын доосташ, дораан-на оолдарнын башкы болуп ажылдай берген.

Лайзат Дажыевич 1959 чылда Кызылдың башкы институдун, 1961 чылда Кызылда педагогика институдун доозуп алгаш, ам-на бодунуң ынак ажылынче шымнып кирген. Ол баштайгы чылдарында Улуг-Хем районнуң Үрбүн 8 чыл школазынга ажылдап турган. Л. Д. Артына ам Бажың-Алаак ортумак школазында 10 чыл хире математика эртемин башкылап турар.

Бо башкының дүрүмнгазында кол чүве—кичээл бүрүзүнге белеткелди ынак кылдыр кылыр, өөренип эрткен чүүлдерин системалыг доктаамал катаптаар. Кичээлге көргүзүг материалдарын ажыглап, түс-түс өөреникчилер-биле ажылдап, методикада чаа чүүлдерни [illegible] турары болур. [illegible] Ол кичээлден дашкаар [illegible] ле дериглиниңде өөренир темаларга таарыштыр чаа аргаларны дилеп тып, методиктиг [illegible] [illegible] кышкан орар.

Лайзат Дажыевичиден ооң башкылаашкын ажылын со-нуургап айтырарымга, кыска-гы-биле чугааланды:

— Бичиимден тура-ла черле башкы болур күзелдиг чораан мен. Мээң башкы ажылымның стажы ам удавас чээрби бешки чылче кирер. Бо үениң иштинде хөй-ле өөреникчилерни өөреттим. Өөреникчилер боттары-даа ада-иелер-даа өчеттирдиниг башкы деп бо-ла чугаалап чедип келир-дир. Бодунуң чедип алган билиин бичии кижилерге дамчыдып бээринден өске аас-кежик канда боор. Мээң эртемим — математика. Математика бичии кижиниң билиг бээринден аңгыда [illegible] өөреникчилерге ол шынарларны кижизидер сорулганы кичээл бүрүзүнге салып, ооң кижизидилге [illegible] кичээлгениң угландырып, келир үениң төлептиг хамаатылары болзун дээш бар-ла аргаларны ажыглаарын оралдажып чоруур мен.

Лайзат Дажыевичиниң ажыл-херээ ооң чугаазын бадыткап турар. Ол сөөлгү үш чылда улаштыр бодунуң башкылап турар клазынга 100 хуу өөредилгени эки сагылда-чурумну чедип алгаш, районнуң мурнакчы башкыларының бирээзи. Л. Д. Артына [illegible] [illegible] [illegible] ол эртемнер талазы-биле программа күүселдезин хынаар. Берге темаларны [illegible] [illegible] [illegible] бот-боттарының кичээлдерине олуржуруунче эвилелдип турар.

Башкының партийжи даалгазы — пропагандист. Пропагандистиң берге болгаш хүндүткелдиг хүлээлгезин база-ла бедик деңнелге эрттирип турар. Эрткен өөредилге чылында ол 30 ажыг дыңнакчыларның марксизм-ленинизмниң үндезиннерин шиңгээдип аларынга дузалаан. Ам политөөредилге чылы эгелээн. Лайзат Дажыевич анаа база-ла мурнунда чылдарда ышкаш ынак белеткенип алган.

Математика башкызы Л. Д. Артынаның бичиизинден тура чарылбайн келген хандыкшылдыг ынак оюну — шыдыраа. Шыдыраа ойнай бергенде ол чүну-даа уттуптар. Ол бо үениң иштинде районнуң [illegible] шыдыраа маргыштааларынга [illegible] [illegible] көргүзүп келген. Ооң бадыткалы — районнуң эң шыырак шыдыраачыларының аразында болган маргылдаалар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

өөредилгеге чаа өөредилге чылы

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРИШКЕН

Бо өөредилге чылында ниитизи-биле республикада сезен муң хире коммунистер, комсомолчулар, партия кежигүнү эвестер партия, комсомол, экономиктиг өөредилгеде хаара туттунган. Оларда кичээлдерин 2000 ажыг пропагандистер чорудуп турар.

Чамдык партия райкомнарының ажылдакчылары-биле бистиң корреспондентивис харылзашкаш, октябрь 1-де өөредилге чылы канчаар эгелээнин чугаалап бээрин дилээн.

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Д. Х. Ооржак:

—Районнуң партия организациялары «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында» партия Төп Комитединиң доктаалын удуртулга болдургаш, школаларны, теоретиктиг семинарларны тургузуп, ооң дыңнакчыларын, пропагандистерин четчелээн.

Районда ниитизи-биле 75 политшколаны, чеди теоретиктиг семинарны организастаан, олар өөредилгезин октябрь 1-де эгелээн. Школаларда болгаш семинарларда сес чүс хире дыңнакчы хаара туттунган, оларның алды чүс ажыы коммунистер.

Чаа өөредилге чылынга белеткелди «Чыраа-Бажы» совхозтуң партикому эки чорудкан. Ында 140 коммунист партийжи өөредилгениң аңгы-бүрү хевирлеринде кичээлдерге идепкейлиг киришкен.

Районга бо чылын 117 пропагандист ажылдаар, оларның хөй кезии дээди эртемниг коммунистер. Чаа доктаалдың негелделерин ёзугаар пропагандист кадрларының билиин болгаш мергежилин бедидериниң хемчеглерин ажылдап кылгаш, ол ёзугаар моон соңгаар ажылдаар бис.

СЭКП Кызыл райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы С. Б. МААДЫ:

— Районнуң бүдүрүлгелеринде, совхозтарында, школаларында, эмнелге, культура, албан организация черлеринде партия организациялары СЭКП Төп Комитединиң партия өөредилгезин улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында доктаалынга дүүштүр четчелээшкинни чорудкан. Ниитизи-биле Кызыл районда 52 политшколаны, сес теоретиктиг семинарны тургускан. Ында 743 дыңнакчы хаара туттунган, оларның иштинде 544 коммунист бар. Олар чаа өөредилге чылында кичээлдерни колдуу организастыг эгелээн. «Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвиинде. Чоннуң күжү— партия-биле чаңгыс эвиинде, ооң удуртулгазында» деп бирги теманы шуптузу өөренип эрткен.

«Тиилелге», «Кара-Хаак», «Көк-Тей» совхозтарның парткомнары чаа өөредилге чылынга белеткелди чаа доктаалга дүүштүр хынамчалыг чорудкан, ооң түңнелинде бо ажыл-агыйларга эрткен кичээлдерге дыңнакчылар идепкейлиг киришкен. Ылангыя «Тиилелге» совхозка өөредилге чылы организастыг эгелээн. Автопаркка экономиктиг школаның кичээлин дүржүлгалыг пропагандист Ю. Монгуш эрттиргеш, бирги теманың материалдарын совхозтуң, коллективтиң амыдыралы, ажылы-биле сырый холбаштырган. Ооң уламындан кичээл солун, бедик идейтеоретиктиг деңнелге эрткен. Ортумак школага теоретиктиг семинарның (пропагандист Е. Оюн), ажылчын кооперациязынга экономиктиг школаның (пропагандизи А. Оюн) болгаш өске-даа школаларга, теоретиктиг семинарларга кичээлдер организастыг эрткен. бирги теманы дыңнакчылар улуг сонуургал-биле өөренген.

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

Партия өөредилгезиниң дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалынга дүүштүр пропагандистерни шилип алырынче, өөредип, кижизидеринче СЭКП Мөңгүн-Тайга райкому болгаш партия эге организациялары улуг кичээнгейни салган. Өөредилге чылы эгелээриниң бүдүүзүнде районнуң пропагандистериниң семинарын эрттирген.

Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезиниң дугайында ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының экономиканы болгаш үлетпүр бүдүрүлгезин организастаарының институдунуң Тывада экономика лабораториязының эргелекчизи, география эртемнериниң кандидады Б. О. Шактаржыктың, районнуң экономика болгаш социал хөгжүлдезиниң талазы-биле СЭКП райкомунуң бирги секретары О. Н-С. Шагдыр-оолдуң болгаш өскелерниң-даа лекцияларын чыыганнар дыңнаан.

Пропагандистер ажылының арга-дуржулгазын солушкан. Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, хоочун пропагандист М. Ч. Оюннарның кичээлдерге канчаар белеткенип, ону эрттирип турарының дуржулгазын семинарның киржикчилери сонуурган дыңнаан.

Х. [illegible]

СЭКП Тыва обкомунуң марксизм-ленинизм университеди пропагандист кадрларны белеткээринге улуг рольду ойнап турар. Ол кежээки болгаш бот-өөредилге салбырлардыг. Кежээки салбырга СЭКП Кызыл хоорайкомунуң сүмелээни-биле найысылалда ажылдап, чурттап турарлар өөренир. Бот-өөредилгелиг салбырга партия райкомнарының, «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарда партия комитеттериниң сүмелээни ёзугаар дыңнакчылар кирер.

Сөөлгү чылдарда университет үш чүс ажыг пропагандист белеткээн. Ылангыя эртемниг коммунизм, коммунистиг мораль, совет хоойлу-дүрүмнүң үндезиннериниң талазы-биле эртемнерни дооскан. Оларның составында партия, совет, профэвилел, комсомол ажылдакчылары, башкылар, эмчилер, үлетпүрнүң, кодээ ажыл-агыйының, культураның болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчылары бар.

Политика-кижизидилге талазы-биле хөй чыл стажтыг, эртем-теоретиктиг билии бедик дээди өөредилге черлериниң башкылары, партия, совет ажылдакчылар университетте лекцияларны номчуп, практиктиг кичээлдерни эрттирип турар.

Университеттиң кичээли бо чылын организастыг эгелээн. «Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвиинде. Чоннуң күжү— партия-биле чаңгыс эвиинде, ооң удуртулгазында» деп лекцияны СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңының консультантызы Л. С. Зорина номчаан.

ЧУРУКТА: университеттиң дыңнакчылары лекция үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

МАЛГА МАНАГ ХЕРЕК

Дуң Болат-оол биле Мария Конгар «Торгалыг» совхозтуң хойжулары. Олар ниитиниң малын он үш чыл иштинде узуктел чок малдап келген. Ажылдап келгени үезиниң дургузунда «Багай ажылдаан, оонар-моонар четпес-тир» деп чемелиг сөстерни дыңнап көрбээннер, чүге дээрге бо хойжулар онаашкан хүлээлгезинге [illegible], бедик харылзаалыглар.

Мал ажылының онзагай талалары көвей, суурнуң амыдыралдан шуут ылгалдыг. Ол дугайын кым-даа билдингир, чижээ, бир чыл дургузунда [illegible] хойжу кижи каш-даа катап кожер, культура, садыг, амыдырал хандырылга төптеринден ооң ачыдыралы хоорулчак. Бо байдалдар кижи [illegible] галза, он ажыг чылдар иштинде ол бүгүнү Дуң Болат-оол биле Мария Конгар ажып эрткен.

— Малга манаг херек, [illegible] [illegible] турлаг-хонаашы таарыштырары чугула. Үстүнде бо аваанын болуун аргаларны ажыглап келгенимиң ачызында күш-ажылчы көргүзүглерим багай эвес боор келген — деп, Дуң Болат-оол бисче чугаалады.

Хойжу ог-бүле төрүүр чүс хойга онаашкаш 1980 чылда 90, бо эрткен хой оолдаашкынының үезинде 95 хураганны өстүрүп алган. Хойжу-биле малчын кижиниң харысалгазының дугайында чугааны база кылдывые.

— Чамдык хойжу эштерниң аэ-харыысалга чок, ажылын мырыңай чиик көөр, салдынчак чоруу бары хомудалчыг. Ол боттарының адын баксылап [illegible] улуг когаралды чедирип турар. Ооң уламындан мал-маган чидириг, оорлаашкынга каш-даа катап таварышкылаан. Хойжу [illegible] учетчиктери мал баланзын үезин четче кылбайн, контрольдавайн турар. Самчыгалдыг малчыннар ол чорукту ажыглап, уруугчак [illegible]-биле [illegible] мегелеп каалтар чүүлдер бар — деп, Дуң Болат-оол чугаалаан.

Хойжу ог-бүле бедик күш-ажылчы көргүзүглери дээш мактал бижиктер болгаш эртектиг бараннар-биле каш-даа шаңнаткан. Олар партия, хөй-ниити организацияларының ажылдарынга идепкейлиг киржип, чонуң мурнунга чаагай бараан боор чоруурлар. М. Конгар СЭКП райкомунуң пленум кежигүнү, Дуң Болат-оол Чаа-Суур кодээ Совединиң депутады.

Малчыннар бо чылын эрги [illegible] кыс 382 хураганны хүлээп алган. Улуг Ак-Бара-Сугның унунда элбек оъттуг шынка [illegible] эки кылдыр чаа коданын олар семиртип, кыштаглаашкынга ыяк кылдыр [illegible] Дуң Болат-оолдуң кыштаанын он тонна олаа бол[illegible] [illegible] ни хоортунган, кажаа болгаш бажыңның үүрмек септелгези кылдынган. Ол 12 тонна сигенни бодунун сугларын алганы шөлүнден кезип белеткээн.

Н. ДАМБЫН.

Өвүр район.

ССРЭ Конституциязының хүнүнге уткуштур

Инициативаның ажыы

«ССРЭ-ниң хамаатылары күрүнениң болгаш ниитилелдиң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга киржир эргелиг.»

(ССРЭ Конституциязының 48-ки чүүлү).

Доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралының [illegible] ДЫЧХ-ның [illegible] бүдүрүп [illegible].

Доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралының [illegible] тургускан [illegible] комиссиязы ол коллективтиң [illegible] Хыналданың түңнелдерин бүдүрер [illegible] ажылдап [illegible]. Чаа бүдүрүлге чорудулгазын [illegible] алган, ынчангаш кадрлар белеткээринче [illegible] угландырган. Бедип ээредилге программазын курстарын органиэастаан. [illegible] продукцияны [illegible] контрольдуу комиссия тургускан. Материалдарны [illegible] графигин чурумчудуп. Ол коллектив амгы үеде чедиишкиннинг ажылдап, планның даалгаларын хуусаа бетинде күүседип, продукция бүдүрерин көвүдедип, шынарын улам бедидип турар.

Доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралының заводта авторитеди бедик. Оон составында — 250 ажылчыннар, инженерлер болгаш албан-хаакчылар киржип турар. А чөвүлел хуралдарга белет-[illegible]

амгы үеде чурттуң бүдүрүлгелеринде болгаш организацияларында доктаамал ажылдаар [illegible] ажыл чөвүлел хуралдары бар, ында [illegible] [illegible]

Доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарынга [illegible] эргелерни тыскан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң беткилээни ДЫЧХ-ның дугаар [illegible] ол эргелерни тодарадылаан. Доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарының кол сорулгазы — [illegible] идигни бээри болур.

Бүдүрүлгеге амыдыралынга ДЫЧХ-ның салдары дыка улуг. Бүдүрүлгеның болгаш күш-ажыл төлевирин организастаарының, шыгнаалдар тывар негелделериниң, техниктиг нормалар доктаалырының айтырыгларын шиитпирлээринге киржир эргени бодуун ажылчынга тывыскан. Ажыл шыны болгаш дериг-херекселдерни камнаар ажыглап, күш-ажыл байдалдарын кайы хире [illegible] турарын хынаарынга, кадр политиказын чорударынга бедуун ажылчыннар база киржип турар. Ынчангаш ажыл-агыйны социалистиг ёзу-биле башкарарының ленинчи принциптери амыдыралга шак ынчаар боттанып турар.

Совет ниитилелге профэвлелдерниң ролю улам-на бедидеринче угланган калбак программаны СЭКП-ның XXVI съездизи айтыпкан. Ол программаны амыдыралга боттандырары совет демократтыг улам [illegible] хандырар, [illegible] бүдүрүлге [illegible] айтырыгларын шиитпирлээринге ажылчын [illegible] киржилгезин идиглиг болур. Профэвлелдерниң ам болур эртем турар [illegible] Доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарының ажыл-чорудулгазын [illegible] бнле [illegible], оларның моон соңгаарты практиктиг сорулгаларын тодарадылап турар.

СЭТА-ның корр.
Казань хоорай.

* * *

Доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдары — [illegible] комитеттериниң [illegible] органнар. Бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчын [illegible] тургускан ажылчын хуралдар чугулалыын [illegible]. ВЦСПС-ке СЭТАның корреспондентизинге [illegible] айыткан.

МОЛДАВ ССР. Бендерының хөрңү комбинадының профэвлел организациязы боттуун ажылын киирээнгейниң төвүнде ажыл-кежчилер хуралынга сагыш салыышкынныг кылдыр тургускан. Комбинаттың столоваазында ажык поварларның курстарын ажыткан. Чаа ажылчыннар күзел-дии-биле кээп турар.

ЧУРУКТА: повар М. Н. Михеева кичээл эрттирип тур.

СЭТА-ның фотохроникаазы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Лаостуң Премьер-Министрниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри Пхун Сипасет Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының сессиязынга чүве чугаалаан болгаш Индий-Кыдаттың чурттарының база АСЕАН-ның күрүнелериниң аразынга тайбың [illegible] дугуржулганың принциптерин таныштырган. ЛДР-ниң даштыкы херектериниң меморандумунга ол принциптерни айыткан болгаш ону КНО-да [illegible] Вьетнам Социалистиг Республиказы-биле болгаш Кампучия Улус Республиказы-биле консультацияларны чорудуп турар [illegible] П. Сипасет демдеглээн.

Күрүнениң хамаарыштыр чорукка болгаш бүрүн эргезинге, делегейниң ол районунга тайбыңга база чогумчалыг чорукка кыжанышкынның үнер дестерин узуткаарынга идиглиг болур [illegible] боттарын биллирип база дежемирлер чүгле чугааландышкынны [illegible] ап болур деп меморандумда айыткан.

Ниити элээн каш принциптериниң талазы-биле дугурушканы Индий-Кыдаттың болгаш АСЕАН-ның чурттары чедип алыр ужурлуг. Хамаарыштыр чорукту, бүрүн эргезин болгаш девискээр талазы-биле бүдүн болур байдалды бот-боттары хүндүлежири — ол принциптериниң аң чугулазы болуп турар.

Хөлдөштазының, деңэргезиниң, кайы-кайызынга ажыктыг болурунуң, тайбың кожазы-биле дугуржулгаларының, бодунуң политиктиг, социал-экономиктиг болгаш культура системазын чурт бүрүзүнүң чонунуң шилип алыр болгаш мөгүг херектерни хүндүлеп киирерин принциптеринге үндезилээш харылзааларны тургузар ужурлуг. Чурт бүрүзүнүң иштики болгаш даштыкы херектериниң ол чурттуң чонунга шиитпирлер ужурлуг.

Азияның ол девискээриниң күрүнелериниң аразында маргылдаалар болгаш чөрүлдээлер чугаалажышкыннарның рамказында тайбың аргалар-биле шиитпирлеттинген турар ужурлуг. Каяа-даа каттышкан болгаш КНО-нуң Уставының принциптеринге дүүштүр чурт бүрүзүнүң хуузында коллективтиг бот-камгаланыр эргелиг.

Экономика, культура болгаш өске-даа адырлар талазы-биле кайы болгаш хөй талалыг кады ажылдажылганы калбартырының эргежок чугулазын меморандумда айыткан. Сонгурандар чурттар Меконг хемин ажыглаарынга кады ажылдажыр ужурлуг.

Мурнуу-Кызыл денезиниң ортузунда күрүнелериниң өг девискээрлерин, экономиктиг зоналарын ажыглаар эргезин хүндүлээриниң [illegible] документиге демдеглээн.

Мурнуу-Чөөн Азияның девискээринде өскээр турар чурттар ол девискээрниң чурттарының хамаарышпас чорууну, бүрүн эргезин болгаш бүрүн-бүдүн девискээрлиг турарын хүндүлээр ужурлуг. Даштыкыдан айыыдажышкының болгаш [illegible] бүгү хевирлери-биле чаа [illegible] турар. Дөрт азы дөрт өске-даа агрессияның, интервенцияның алызынга болуунун девискээрин кандыг-даа өске чуртка ол чурттар чөпшээревес дугайында олар хүлээттгени алган турары чугула.

Ол принциптерни боттандырарынга чурттарның ийи бедуктериниң аразынга чугаалажыышкынарны база консультацияларны кылырынга идиг бээр доктаамал органны саналдаан.

ИСПАНИЯНЫ НАТО-ГА КИИРБЕС!

МАДРИД. (СЭТА). «Испанияны НАТО-га киирбес!», «Тайбыңны күзеп турар бис!» деп лозуңнарның адаа-биле кампания Испанияда улам калбарып, Соңгу Атлантиканың [illegible] [illegible] болуп турар.

НАТО-га Испанияның киирилгезиниң дугайында айтырыгга хамаарыштыр [illegible] [illegible] [illegible] чүс муң ат салышкыннарның Испанияның Социалистиг ажылчын партиязы органиэастаан. ИСАП-ның күскомунуң кежигүнү, НАТО-га удур партияның чорудуп турар кампаниязының удуртукчузу Г. Галеоте ол дугайын [illegible] конференциязынга дыңнаткан. Бети-ле ийи миллион ат салышкыннарын [illegible] [illegible] ашкаар хөй саналыг партиялар, хөй-ниити организациялары болгаш дайынга удур организациялар ат салышкыннарының кампаниязын база чорудуп турар.

Валенсияга, Лерилеге, Таррагонага болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга [illegible] дар болгаш митингилер болуп эрткен. [illegible] [illegible] Испанияның Социалистиг ажылчын партиязындан соңгуткан депутаттар конгресске киирген.

ЛЕЙБОРИСТЕР КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНДА

БРАЙТОН. (СЭТА-ның тускай корр). «Чепсегленишкинниң эндере бүдүреринге удур, тайбың дээш делегейниң душкуурлуг чорууп чавырылдырар [illegible] ажылдажынга дээш» дайгылыш чок база эттеш чок демисел [illegible] шиитпирлиниң дугайында Великобританияның лейбористиг партиязының чыл бүрүде болур 80-ги конференциязының делегаттары медеглээн. [illegible] гейге душкуурлуг чорукту [illegible] бүдүрерин улам-на күштелдиреринче [illegible]

ның эзилел чавырлышкынныы моондактап, «соок дайынын» [illegible] НАТО-нуң [illegible] [illegible] америк чаа ракеталарын Барыын Европага эккеп негтерезир кылдыр [illegible] делегаттар демдеглээн. НАТО-нуң политиказын АКШ-тың эрге-ажыктары тодаргайлап турар. «Удур туржуушкун НАТО-нуң тургузукчуларының политиказы болганы» [illegible] делегаттарның бирээзи С. Рэтклиф медеглээн.

«Совет дайын кыжанышкыны» деп хоозун чугаларны [illegible] [illegible] [illegible]

калбак массалары бүдүреейн турары саналдарының хөй нуруузундан илдең болган.

Лейбористиг партияның делегациязының чоокта чаа Москваа кылган чугаалажыышкыннарын [illegible] ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев-биле лейбористерниң удуртукчузунуң ужуражышкынын конференция киржикчилери бедип-биле үнелээн.

Лейбористиг чазак эргезинге кирген турар [illegible] [illegible]

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). «Солидарность» [illegible] [illegible]

[illegible]

Күш-ажылчы коллективтерниң идегелин мыдыг кижилерниң [illegible] чүдел? Оларның организастаазы удурзавышкынның [illegible] тың мурнуунда ажылчыннарның боттарының эрге-ажыктарынга [illegible] [illegible] Модзелевскийниң [illegible] сорулгаларынга болгаш [illegible] пес болгаш дамейлешпес. Улусчу эрге-чагырга [illegible] кып кылган ол кижилер-биле [illegible] үе чок. Оларның-биле шыңгыы [illegible] херек.

Пекинниң кемниг үүлгедиглери

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Социалистиг Республиказы-биле [illegible] чепсектиг [illegible] чөңгээлерин бо чылдың ушкуу [illegible] [illegible] [illegible] ларга душкуурлуг чорукту бескудуп келген. Кыдат экспансионистериниң болгаш гегемонистериниң [illegible] үүлгедиглерин ыштеп, кыдаар таланы-биле [illegible] тыныалыында ол дугайын [illegible]

артиллерия-биле үргүлчү боолап турар. Чепсектиг кыдат солдаттар сентябрьда Вьетнамның кызыгаарынче 56 катап шургуп киргеннер. Олар Вьетнамның кызыгаар шериглеринче болгаш тайбың суурларынче хөрбечи халдаашкыннарны хөй удаа кылганнар. Кыдат шериглериниң [illegible] [illegible] тайбың вьетнам [illegible]

ВСР-ниң агаар делгемин болгаш [illegible] кызыгаарларын [illegible] [illegible] 1200 катап, а Кыдаттың шериг корабльдери ВСР-ниң суг девискээрлерин 3000 ажыг катап үрээн.

[illegible]

(СЭТА).

ДЕРЗИИ ДУЖААЛ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Өске чурттардан десантыларны АКШ-ка экпелгеп судноларны тудар дугайында дужаалды президент Р. Рейган эрик камгалалының корабльдеринге болгаш самолеттарынга берген. Америк президентиниң ол айтышкыны делегей эргезин [illegible] [illegible] АКШ-тың [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] АКШ-ка [illegible] 33 миллион 200 муң доллар [illegible] А бо чылын өртээ хөйнү берген.

Президентиниң айтышкынынга дүүштүр АКШ-тың эрик камгалалының шериг корабльдери [illegible] [illegible] эректеринге таныышадан эгелээринче кичээнгейни түс чериниң хамгаарыкчылары угландырып, Латин Америкада эң баштайгы социалистиг күрүнеге удур кыжанышкыннары [illegible] база бар чаа безим кылдыр санап турар.

ЧӨҢГЭЭ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Кампучия Улус Республиказынга [illegible] кызыгаарга чепсектиг [illegible] чөңгээлерни Тайландының шериглери соксатпайн турар.

Кампучияның СПК информация агентилелдериниң дыңнадыын ёзугаар алырга, Тайландының шериг самолеттары Кампучияның агаар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Кампучия Улус Республиказының [illegible] [illegible] хөй удаа шургуп кирип турган.

ПМА-ның интервьюзу

ЧУГУЛА АЯН-ЧОРУК

— Великобританияның лейбористиг партиязының делегациязының Совет Эвилелинге аян-чоруу бөө-чепсекти [illegible] [illegible] [illegible]

сектн бүдүрерин шуут хоруур, оон курлавырларын оларны бүрүн узуткаарынга чедир чок кылып эгелээр чүткүлүн [illegible] [illegible]

[illegible]

(ПМА).

БЕЛИЗ—ТӨП АМЕРИКАДА ЧАА КҮРҮНЕ

Великобританияның колониязы девискээри боор турган Төп Америкада Белизтиң хамаарышпас чоруун сентябрь төнчүзүнде чарлаан. Чаа тургустунган Белиз республика Каттышкан Нациялар Организациязының 156-гы кежигүнү боор кирген.

Ынчалза-даа Англияның болгаш АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери ол чаа күрүнени боттарының вепаанга хевээр арттырарын болдап турар. Белизтиң ойыны чок чорууп харыдыраары-биле 1500 кижи англи шериглерин болгаш «Харнер» деп самолеттарының эскадронун, өске-даа шериг техниказын арттырган АКШ-тың бодап турары-биле алырга, ол эвээш хевирлиг. Англи шериглерге немерештир АКШ-тың тускай шериг миссиязын чорудар деп турар.

Белизтиң чоңу чурттуң бот-башкарлыр эргезинге, чонунуң эрге-ажыктарынга чөрүшкек ол сулчууге удурланып турар.

ЧУРУКТА: бо Белиз херээжен уругларының хостуг, аас-кежиктиг келир үезиниң дугайын бодап турар; Белизте англи шериглериниң солдаттары.

Камера пресс — СЭТА-ның фотолары.

Шын • 4-кү арын • 1981 ч. • октябрь [illegible]

УТТУНДУРБАС

Бистиң башкыларывыс

Ол кэзэ оът-сиген, тараа [illegible] ... [illegible] зис-даа, магалыг-ла кус турган. Амгы Тээли суурнуң оруунга ынчан «куу бажыңнар» дээр ол шаа крышазы чок борбак [illegible] ... [illegible] каразы кара. агы ак өглер-ле эпмежок. Улус ону «кидис хоорай»-даа дижир чүве.

Бистиң кезек өглеривис шинка турган. Ынчан таптыг-ла он харлыг мен. Чүгле ийи угбашкы арткан бис. Угбам мендең ийи хар улуг кижи. Аланенем чажывыста-ла [illegible] ... бис. Ынчангаш ынчан өшкү калараны баав тараа соктаары — мээң кол ажылым турган.

Бир-ле катап ховуга өшкүлерим кадарып чорумда, ол хүнүү таан утпас мен, август төнчүзүнде чүве, мээн кады ойнап өскен эжим Маадыр Ким-оол бо чедип келди. [illegible] ... өөрүшкү-маңнайлыы-даа кончуг. Кады ойнап өскен хиремде ол дег омак-хөглүг турганын черле эскербээн мен. Ынчангаш [illegible] — Өшкүлерим каларжып бээр [illegible] бе. эжим? — деп айтырдым.

— Чок, эжим. Башкы сени тып эккел дээн. ынчангаш келдим.

— Сен канчалдың ынчаш сургуулдаар болдуң бе? — деп оон айтырдым.

— Ийе, мени школага хүлээп алган. Даарта өөренип эгелээр бис. Сен база бистиң-биле кады өөренир ужурлуг сен, эжим. Школаже дүрген чоруулу...— дээш, кижим-даа кыйычыктырар хире эвес апарган.

Өөреникчээрим база кончуг! Чүнү канчаарыл? Өшкүлерни кым кадарар бе? Эмчиржин алза канчаарыл?... Ынчалдыр бодап, арай коргуурумзурап орзумза-даа, алыс чырык күзел чая берген. Өшкүлерни ховуга каапкаш, школаже чорупкан бис. Кээривиске өөреникчилерниң бүрүткээри үргүлчүлевишаан болду. Таныывазым бир башкы бисти кый деп алгаш, мээң ат-сывым, төрүттүнген хүнүмден бээр шуптузун бүрүткеп алган. «Даартадан эгелеп 1 «а» класска өөренир сен. Билдиң бе? Ам чоруулунар. чеә» — дээш эдертип алгаш базыптыы.

Ол бисти интернатка эккелген. «Чуруум үрел. чанаттап болбас эвесте, оолдар» — дээш. нижизиндикчи башкыга хүлээдип берген. Угбам-биле мени будуң өскүстер дээш, күрүнениң долу хандырылгазынга кирип каан болган. Ол хүнден эгелээш халас чемненир, удуур черлиг болган бис. Назынымда ынчан бир-ле дугаар чаа арыг-силиг будун деп кедип, амданныг чаагай хлеб чип, хар дег аккыр чоорганны-даа эжинген мен. Аалдар аразынга товаап чораан өскүс оол мени Совет күрүнениң чылыг куспаа ынчан ынчаар хүлээп алган. Ол хүнүү кажан-даа утпас мен!

А сентябрь бирде өөренип кирипкен бис. Ол хүн база изиг, аяс-даа хүн болган. Конга эдерип билек, өөреникчилер түс-түс класстарынче кире бергеп. Класывыс тар болгаш парталарывыс сыпыйы-даа аажок. Ханада кара дозу-биле будуп каан ыяш самбыра, а ооң үстүнде В. И. Ленинниң чуруун чалап азып каан. азыгда бичии малгаш печка бар. Ол-ла оон өске чүү-даа чок.

Конга хапкан соон дарый башкы-даа келген. Бистер шуптү тура халыштывыс. Көөрүмге, дүүн мени бүрүткеп алган дыдыраш баштыг, шала чолдаксымаар, аныяк башкывыс бо кирип ор. Көк карттыг журналын стол кырынга аяар салып кааш, башкы бистиң-биле мендилешкен. «Олуруңар, уруглар» дээн. Кижи бүрүзүн топтап көрбүшаан, аттарывыс кыйгырып дооскаш, «Шуптуңар [illegible]-дир. Эр-хейлер. Бөгүн [illegible] ... [illegible] цар болур мен. Мени Дарыймаа Баадаңовна Моңгуш-оол дээр» — деп таныштырды. Ол хүнден эгелээш бисти Дарыймаа Баадаңовна партага кандаар олурарын, карандашты шын тударындан эгелээш, үжүктерни, саннарны канчаар бижиирин, номчуурунга болгаш [illegible] ... [illegible].

Оон бээр ам үжен ажыг чыл эрткен. Суурувус-даа, кижилер-даа [illegible] ... [illegible]. Амыдырал хүн келген тудум на энижип, омак-хөглүг чурттап чор бис. А баштайгы башкывыс уттундурбаан. Ооң дыдыраш кара бажы, чымчак [illegible] ... [illegible] хевээр. Карактарга көстүп кээр. Оон-биле чергелештир амгы бо Тээли суурнуң Карл Маркс кудумчузунда шала шөйбектелмээр ыяш куу бажың бар. Ынчаарда бистиң школавыс ол. Алды бичии өрээлдерден тургустунган, эге чала школазы. Кырында кызыл туг хөлбеңнейнип турган чүве. Оон бер [illegible] ... [illegible] торувус Салчак Чамды, а [illegible] Дарба [illegible] Оон Норбу башкы суглар чурттап турду. Ону ам көөрге хирелиг-даа болза, болуунун үезинде чок дээш делгем, улуг бажыңнарның бирээзи турган, төөгүлүг бажың болдур ийин. Бистиң школавыс ол. Аңаа ийи чүс ажыг өөреникчи ийи эзэлгеге өөренип турдувус. Ынчаарда аныяк, амгы бо хоочун башкыларывыс Доңнак Монгеевна Чедер-оол, Комбу Даргыевич Хертек болгаш Долмажап Намчылович Саая дээш өскелер-даа ажылдап турду. А ынчаардагы өөреникчилер ам [illegible] ... [illegible] торлар болгаш өске-даа про[illegible] ... [illegible] болгулаан.

А бистиң башкывыс Дарыймаа Баадаңовна ам персоналдыг пенсионер. Ол холдуңда хөртен чылдар иштинде башкылап келген. Улус өөредилгезиниң тергиини. РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы. [illegible] ... бистер үжүк-бижикке өөренип. Ленин, партия, Москва дугайында эң-не баштай улуг сонуургал-биле дыңнаан бис.

[illegible] ... [illegible] илередип, аңаа чоргаарланып, ажылдап, чурттап чор бис.

С. САЛЧАК.

Бай-Тайга району.

БАЗА КАТАП УЖУРАШКЫЖЕ

Дельтапланеризм спортунуң ССРЭ-ниң бирги чемпионады бистиң республиканың пайызылалдынга он хонук үргүлчүлээн [illegible] ... [illegible]. Спорттуң бо хевиринге Совет Эвилелиниң баштайгы чемпиону ат дээш маргылдаа бедик деңнелге болуп эрткен. Аңаа чурттуң эң-не шыырак дээн 40 дельтапланеристери күжүн [illegible].

Россия Федерациязының бирги шилиндек командазының кежигүнү Андрей Каретник ук маргылдаага хынамчалыг, эки белеткенгенин көргүзүп, ооң эгезиндеп төнчүзүнге чедир өскелерден хөй санны алгаш, спорттуң бо хевиринге Совет Эвилелиниң тулган чемпиону деп бедик атты чаалап алган.

Андрей маргылдааның түлган чемпиону апарган соонда [illegible] ... [illegible] рын чугаалап бээри дилээривиске ол мынчаар харыылады:

— Мээң чемпион апарганымда командамның эштериминиң деткимчезиниң, маргылдааның организакчыларының салдары улуг. Эштерим мени хей-ат кирип, бүгү талалыг деткип турдулар, а маргылдааның эрттирикчилери чүгле менээ эвес, а чемпионаттың бүгү киржикчилеринге эң таарымчалыг байдалдарны тургускан. Ону ук чемпионатка киржип келген спортчулар, судьялар, журналистер шупту чугаалап турдулар.

Мооң мурнунда өске черлерге болгулаан маргылдааларга дельтапланеристер бедик дагже үнерде аппараттарын чүъктеп алгаш, бөстерин чалырып турганнар. А аңаа хөй күш-шыдал негеттинери чугаажок. А мында шупту чаагайлыг болду. Бис чүгле дагдан ужуп бадарывыска өйлежип турдувус. Чүге дээрге бистиң аппараттарывысты машинага чүдүргеш, дагның [illegible] ... [illegible] берип турган.

А дүште чемпионат чоруурувуста чырык, делгем, арыг-силиг автобустарга олуруп кааш, КАЙ машиназынга үдедип алгаш, Кызылдың № 3 столовайзындан чемненип турдувус. Аңаа бистерге спортчуларга амданныг аъш-чемни белеткеп берип турган поварларга ук чемпионаттың бүгү киржикчилериниң мурнундан өөрүп четтиргенивисти силерниң солуннарыңар дамчыштыр илередип келдивис. А маргылдааның организакчыларынга, тыва чонга бисти чылыы-биле уткуп, хүлээп алганы дээш улуу-биле четтирдивис — деп, Андрей Каретник чугаазын төндүрду.

Украинаның шилиндек командазының кежигүнү, Симферополь чурттуг Евгений Гриценко маргылдааның сеткүү мергежилделеринге эки түннелдерин чедип ап, хөй санны алгаш, ийиги черже [illegible]. А Россияның [illegible] ... [illegible] кежигүнү Дзорук Нор-Ареван үшкү черде.

Команда талазы-биле Россия Федерациязының бирги командазы [illegible] ... [illegible] чиир кубокту, тураскаалдыг [illegible] РСФСР-ниң ийиги командазы — ийиги, Москва хоорайның спортчулары — үшкү черлерни [illegible].

Ук чемпионатка бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс — Тыва АССР-ниң шилиндек командазы 15 [illegible] ... 6-гы черни [illegible] ССРЭ чемпионадының [illegible] ... ёзугаар алырга, ол биске бедик көргүзүг болуру чугаажок. Тываның спортчуларының аразындан эң эки түңнелди Сергей Казанцев чедип алган. Ол 40 дельтапланеристерниң аразында 12 дугаар черни [illegible]. Бо [illegible] аныяк спортчуга улуг [illegible] ... дажилиин.

Дельтапланеризм спортунуң ССРЭ-ниң бирги чемпионадының [illegible] ... [illegible] Тываның [illegible] бистиң республикада [illegible] ... [illegible] база катап [illegible] ... [illegible] турганнар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: тиилекчи команданың кежигүнү Валерий Жиглов биле үшкү черни эзээн Д. Нор-Аревян олар; Төп телевидениениң журналистери спорттуң бо хевирин бистиң чуртка эң-не баштай сайзырадып эгелээннериниң бирээзи Красноярск чурттуг Геннадий Коваленкону кинога тырттырып ап турары.

Авторнуң фотолары.

«ҮЕНИҢ АЯНЫ»

ДИСКОКЛУБ

Ак-Довурактың комсомол комитединиң инициативазы болгаш удурттулгазы-биле аныяктарның дыштаныылгазын организастыг эрттирери-биле мээң мурнумда тускай дискоклубту тургусканнар. Ол клуб баштайгы үеде эки ажылдап, дыка хөй хемчеглерни эрттиргилээн. Ынчалза-даа ол эрткен чылын болуунуя ажылын соксаткан.

Ам клуб катап ажылдай берген. Дыштаныр хүннерде хоорайның Культура ордузунуң ийиги каъдында өрээлге музыка чаңгыланып, аныы-бүрү өннер чайынналы бээр. «Тываасбест» комбинаттың дирекциязы болгаш парткому дискоклуб ажыдылгазы кылдыр чаа аппаратураны садып берген. Музыкага ханышкылыглар боттарының дыштаныылгазынга дискоклубтуң кичээлдеринге сеткил ханышкынныг эрттирип турар.

— Ажылывыс ам-даа хөнүвээн, ынчангаш клубка чүгле 100—130 хире кижилер кээп турар. Амыдырала хөй кижилер-биле ажылдаары берге болгай. Клубтуң ажылы өкижий берген үеде, оон ат-сураа алгып, аңаа ханышкылыглар кижилер улам хөйү-биле кээр ужурлуг — деп, клубтуң удуртукчузу Виктор Кольцов чугаалап турар.

Дискоклубтуң ажылын өкижиилеринге харылзаа ажылдакчызы Сергей Колосов биле башкы Александр Трошин эки дузалажып турарлар. Олар солун болгаш утка-шынарлыг программаны белеткээр дээш шаккуевин, дыжын бараалгаладап турарлар.

Дискоклуб теоретиктиг белеткелге 30—40 минутаны эрттирип турар. Оон киржикчилери сураглыг ансамбльдерниң болгаш түс-түс күүселикчилериниң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы биле таныжып, оларның күүселделерин дыңнап турар. Виктор Кольцов бодунун даштыкыда болгаш бистиң чуртувуста музыка амыдыралындан чыдын калбак дээн бар-ла музыка чогаалдарын чагыдып ап турары клубтуң ажылынга дыка идиглиг. Программа дескти турда, конкурстар, викториналарны организастап эрттиргеш, оларның түңнелдерин үндүрер, тиилекчилерни шаңнаар.

«Үениң аяны» дискоклуб Ак-Довурактың аныяктарының онаа сонуургалып турар.

М. ООРЖАК.

Барыын-Хемчик району.

КҮЗЕЛИМНИ ОТТУРГАННАР

Лысенконуң «Наталка-Полтавка» деп операзын орус дыл болгаш литература башкызы Нина Васильевна Домбровская баштаан башкылар сценага бир-ле дугаар ойнаан. Ынчан мен бичии уруг тургаш, ону аажок магадап көрген мен. Бол рольдарның бирээзинге — Петровуң ролюн Кызылдың № 1 школазының физика башкызы Василий Кузьмич Красников ойнаан. Бот-тывынгыр ол артистерниң өйүну мээң сагыш-сеткилимни чыргаладып, чалгынналдырган. Аваның ролюн Пелагея Ефремовна Фунтикова ойнаан чүве. Василий Кузьмичниң күштүг чоон үнүн, Пелагея Ефремованың хөөр болгаш уян чымчак үнүн сактып чор мен.

П. Фунтикова кайгамчык чараш үнүг кижи. 20—30 чылдарда бот-тывынгыр уран чүүлдүң чоп оргузунга улам нептерээринге ол эвээш эвес салдарын чедирген. Оон репертуары «Соловушко», «Чектевейн кэр, күжүр сарыым» дээн чергелиг орус улустуң хөй-ле ырлары-биле байлак. Ол ырлап үнүп кээрге, ылаңгыя тыва көрүкчүлер аажок сонуургап дыңнаар. Концерт соонда ону өттүнүп, чаңдыр-соора-даа бол ырлашкылаан тургулаар. Оларның аразынга Василий Сергеевич Безъязыков деп музыкант турган чүве. Карактары көзүлбес кижи, ол хирезинде-ле кала-даа өөрүнден черле чыда калбас — баяның эгиннеп чоруур. Өөрүнүң күүседир ырларын баян-биле үдеп бээр. Дыңнааш дораан өөрениш алырыла ындыг бээр, дыка хөй ырларны, улуг хемчээлдиг нарын-даа музыка чогаалдарын баянга ойнай бээрге, дыңнакчылар ылым-чылым бээр. Мен ат-сураглыг улуг композитор Моцарттың «Гурк маржыны» бир-ле дугаар оон дыңнаан мен. В. С. Безъязыков чүгле [illegible] эвес, Чайковскийниң, Глинканың болгаш өске-даа сураглыг композиторларның музыка чогаалдарын баянга хостуг ойнап билир. Ол бодунуң чогааткан аялгаларын чонга чорту бараалгадып эгелээн. Дыңнакчылар оон чаа-чаа чогаалдарын кайгамчык сонуургаар.

Болдуунда орус башкылар бот-тывынгыр уран чүүл коллективин быжыы-биле тургузуп алган соонда, 40 чылдар үезинде сценага шиилер тургузуп, ойнап эгелээн. Чижээ, А. Островскийниң «Аргалыг», Н. Гогольдуң «Ревизор» деп шиилерин тургускаш, чонга каш-даа удаа ойнап бараалгадып турганнар. «Ревизорга» тыва үжүк-бижиктиң үндезилекчилериниң бирээзи профессор А. А. Пальмбах база киришкен. Шиилерни тургузарынга болгаш ойнаарынга математика башкызы А. В. Раевский улуг үлүг-хуузун киириштирген. Бистер — үстүкү класстың өөреникчилери башкывыс Александр Васильевичиниң школага кичээлдер эрттирип, хөй-ниити ажылынга киржип, бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилери-биле аныы-бүрү шиилер тургузуп, концерттер көргүзүп, кала-даа четтигип турарын, аныга кызымаккайын пат магадаар бис.

Бир-ле катап А. Пушкинниң «Сүг аазы» деп шиизин баштыларывыс биске — 9—10 класстың өөреникчилеринге көргүзүп берген, аажок сонуургаан бис. Оон режиссёру база-ла башкы А. В. Раевский. Олар А. Грибоедовтуң «Угаан човулаңы» деп комедиязын база ойнап турганнар. Ынчангаш башкыларывыс биске чүгле школа программазын ёзугаар эртем-билиг-биле чепсеглээн эвес, а уран чүүлге бистии база ханыкшыткан. А мээң артист болур күзелимниң оттуугажын чыпсыканнар база-ла олар — мээң башкыларым чүве. Олар ынак башкыларым боор мээң сеткил-сагыжымда кезээде артып калган.

М. РАМАЗАНОВА.

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи.

БАШТАЙГЫ САЛЫГ КАНЧААР ЭРТКЕНИЛ

МЕРАНО, октябрь 2 (СЭТА-ның тускай корреспондентилери В. Бабкин, А. Рошаль). Делегейниң бирги черн дээш маргылдаа делегей чемпиону Анатолий Карповтуң оон удурланыкчызы Корчной утпан тиилелгези-биле эгелээн.

Шыдыраа талазы-биле делегейге тергиидээн спортчуну шаңнаар чайынналчак бөрттү 1886 чылда доктаадып тургускан, ол бедик шаңнал дээш амгы маргылдаа үжен үшкү удаа болуп турары ол. Ынчаарга амгы делегей маргылдаазы онзагай болуп турар: Мерано дээр Италияның курорт хоорайында доктаамал 30 муң кижи чурттап турар, а делегей маргылдаазын сонуургап көөр дээш ында өөрттап ийи катап хөй аалчылар, туристер чеде берген. Шыдыраа спортунуң сонуургакчыларының саны ында хүн бүрүде улам көвүдеп турар.

Делегей маргылдааның ийи киржикчилерин — гроссмейстерлерни чурукка тырттырарын журналистерге чүгле 5 минутада чөпшээреп турар: кежүүлерни дараазынга ынчаарынга оларга шаптык кылбазының бүгү-ле аргаларын тургусканы ол. Ынчалзажок бо удаада эмгежок хөй кинокамералар, телевидение дамчыдылгазының аппараттары база дагжап турган. Маргылдааның баштайгы эгелээн соолунде журналистер 15 минутада оон киржикчилерин чурукка болгаш кинолентага тырттырар аргалыг болган. Маргылдаа бооп турар өрээлдиң үш кезекке чарган: бирги кезээнде — делегей чемпиону, ийиги кезээнде — оон удурланыкчызы Корчной, үшкүзүнде — шыдыраа кештерин көргүскен улуг самбыра дуглаан.

...Понтар дээр илбичилерни Корчной чалап эккелген болган: олар көрүкчүлерден аңгы араны черле [illegible] алган олуруп турар. Корчнойнуң «тиилелгени» чедип алырын, делегей чемпиону А. Карповтуң «аштырарын» ол илбичилер чүдүп, күзеп турар.

Корчной баштайгы салыгга делегей чемпиону Анатолий Карповка уттурган! Ынчалдажок ол бодунуң аштырыышкынын билбээн-даа ышкаш болган. Уттурганын дораан чарлаваан-даа. Баштай Карпов хөй боданып турган, а соолунде Корчной мунгагдан эгелээн. Үе деннешсе-даа, байдал Карповтуң аайы-биле өскерилген.

Корчной төлептиг уттуруп ам-даа өөренмээн деп чүвени бирги салыг көргүскен. Аштырыышкынын удурланыкчызының мурнунга [illegible] ол дээнпеен.

ТӨРЭЭН ТЫВАВЫСТА

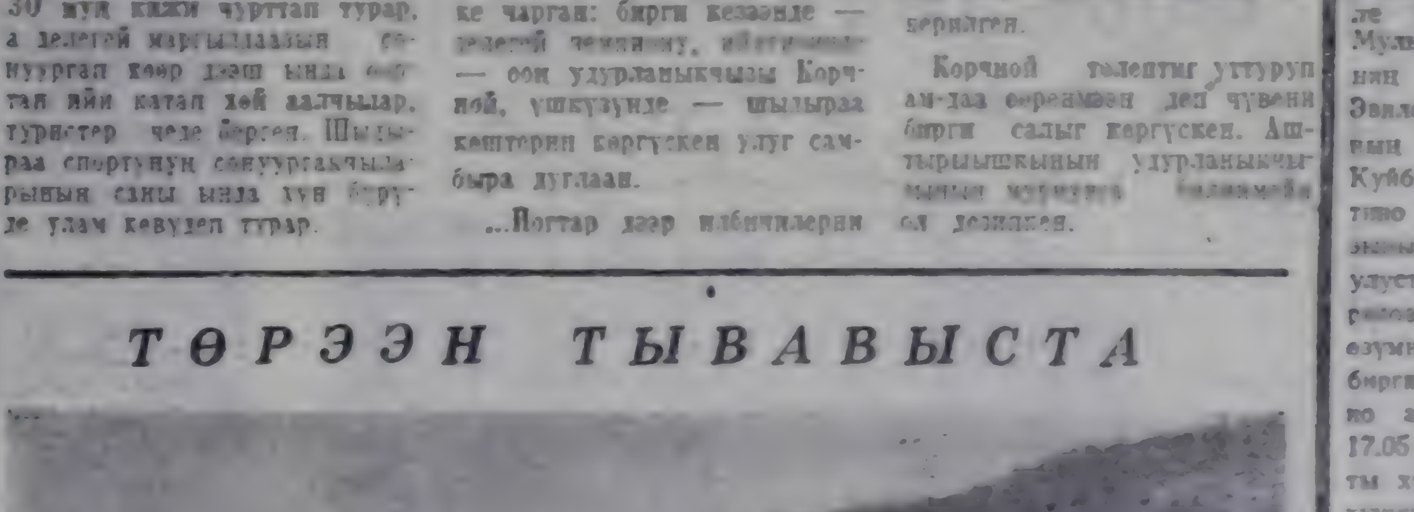

А. Зайцевтиң «Күскү одарда» деп фотоэтюду.

телевидение

ОКТЯБРЬ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядка» [illegible] 9.05 — Улустуң [illegible] ... [illegible] Бүгү-россия [illegible] лауреады Ш. Аминов [illegible]. 9.30 — «В [illegible]». 10.00 — Совет Эвилелиниң [illegible] тур мен». 11.00 — «Эртеңги почта». Музыка программазы. 11.30 — «Калинкин» [illegible]. Эртем-тайылбырлыг программа. 12.15 — «Музыка киоскузу». 12.45 — Р. Отполдонко — «Бистиң аалдарывыс, экии». Телешин. 14.05 — «Базилио дииспей-биле Пик деп кускежигеш». Мультфильм. 14.15 — «Кодээниң шагы». 15.15 — Совет Эвилели даштыкы аалчыларның көргени-биле» 15.30 — Куйбышев областың Хворостино районунуң кодээ школазының директору ССРЭ-ниң улустуң башкызы Н. С. Борисовтуң дугайында «Ие өзүмнер» деп телефильмниң бирги үндүрүлгези. 16.05 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 17.05 — «Бистиң байырывысты хүлээп алыңар». Башкы хүнүнге уткуштур музыка программазы. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30—18.45 — Чапсар 14.45 — «Орус үгүүлээлар» деп улустуң хөгжүм херекселдерниң оркестриниң концерти. Дамчыдылгазы РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева чорудар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Футбол дугайында». 22.05 — «Регатаның аялгалары». Фильм-концерт. 22.30 — 23.25 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Трактор». 3-кү үези. ЦСКА-ның спорт ордузундан дамчыдар. Төнчүде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.00 — «Москвачы». Телеклуб. 15.50 — «Челюсь». Улус чогаадыкчылары чыынының телепрограммаларының улустар аразының 4-кү фестивалы. «Немец фольклору». 16.20 — «Билдиңер-даа болза, бүдүрениг эвес». 17.25 — «Чаңгыс-даа хүн ырлар чок» [illegible]. Концерт. 18.00 — Телестадион. 18.30 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы. 19.35 Чурукчулар дугайында чугаалар. Фриц Кремер (ГДР). «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Таалачыг тоолдар». 20.15 — «Кино көрүкчүзүнүң эдеринчизи». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Трактор». 2-ги үези. ЦСКА-ның Спорт ордузундан дамчыдылга. 22.20—23.35 — «Даг новеллазы». Уран-чечен телефильм.

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртеңги гимнастика. 9.05 — Мультфильмнер: «Айлар концерти». «Ак-иңек чаалчызы». 9.35 — Уругларга фильм. «Тамбу-Ламбу». 10.05 — «Диринг амытаннар делегейинде». 11.05 — И. Брамс. Скрипкага болгаш оркестрге концерт. 11.50 — Телемедээлер. 11.55—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Сээң ажылың — сээң бедииң». Кинопрограмма. 15.35 — Күрүнениң Комитас аттыг квартединиң алдарлыг коллективиниң концерти. 16.05 — Аваның школазы. 16.35 — Телестадион. 17.05 — «Кижи дугайында сагыш салыышкын». «Күрүне страхованиезиниң дугайында». Ленинчи декреттиң 60 чылынга уткуштур. 17.30 — Концерт. 18.10 — «Казактар мушкетёрларга канчаар дузалааны». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

19.00 — «XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга». «Татарияның нефтизи». 19.30 — Концерт. 19.45 — «Белкинниң тоожулары» («Бооладыкын»). Тоожуларның баштайгы кертээ А. С. Пушкинниң чугаалы-биле тургускан. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Дошкандыг тураар» Эстрада программазы. 22.05 — 23.25 — «Бирги делегейде» Информастыг [illegible].

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Эртем амыдыралга». 12.30 — «Рутаның даш кайгалы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.40 — Ботаника 6-гы класс. Салгар болгаш ооң [illegible]. 13.00 — «Беш чылдың чаңы чамнаңым». Бирги дамчыдылга. 13.45 — «Экран — башкыга». Физика. 10-гу класс. Электра энергиязының үндүрүп алыры болгаш дамчыдылга. 14.15 — Совет күрүнениң болгаш эргезиниң [illegible]. 9-ку класс. ССРЭ-ниң экономиктиг [illegible]. 14.45 — «Чаңгыс актерның театры». В. Яковлев. 15.15 — «Рязань». Документалдыг телефильм. 16.00 — 18.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Хамаатылыг кам[illegible] ... [illegible]». 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «Чурук бүрүзүнде хүн».

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 19.30 — «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «[illegible] ... [illegible]» «Күүседикчиниң экраны». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.00 — «Силерге ынак чораан мен». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Республикага, Кызылга шокар булуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың секундада дүргени 9—14 метр чедер. Агаар хүнзүс 0—5 градус чылыыр болгаш чамдык черлерге 5 градус чедир соор.

Кино

ОКТЯБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Айымал чок болуруң хуумда магадылавайн тур мен» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (уаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ооң келирин күзеп тур мен» 9.30, 11.00, 14.30 «Кодээде байкы» 12.30. «Мөңгүнгелчек холдер» 16.00, 17.50 (уаткан), 20.00 (уаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кырган авазының оглунуң оглу» 11.00. «Дайынчы өөнүктер» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Дамчылар эрге чок дугуур» 10.00, «Кежээки өскерлиишкин» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (уаткан) шактарда.

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Депутаттың шагы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (уаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Барабанчының салым-чолу» 9.30, 15.00. «Айымал чок болуруң хуумда магадылавайн тур мен» 11.20, 13.10, 16.50, 18.40 (уаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дайынчы өөнүктер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-65, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетур килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2181.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле чериниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—04741.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 232 (11730) | 1981 чылдың октябрь 6, вторник | 1925 чылда үндүрлүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ, ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «1981—1990 чылдарда хөмүр-даш казып тывары ажык арга-биле хөгжүдерин дүргедедир талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаал хүлээп алган.

Сөөлгү чылдарда хөмүр-дашты ажык арга-биле казып тывары улам шимчей хөгжүлдени алган болгаш 1970 чылда хөмүр-дашты казып тывары 165 миллион тоннадан 1980 чылда 269 миллион тоннага чедир улгаткан, ол дээрге хөмүр-дашты казып тыварының ниити хемчээлиниң 38 хуузу болган деп хүлээп алган доктаалда демдеглээн.

Ынчалзажок хөмүр-дашты казып тывары ажык арга-биле хөгжүдеринге даг-геологтуг таарымчалыг байдалдар четпес ажыглаттынып турар.

Мурнуу Якутияның хөмүр-даш комплекизиниң, Экибастузтуң, Канск-Ачинскиниң одалга-энергетиктиг комплекстериниң тудуушкунун болгаш Кузнецкиниң хөмүр-даш бассейнинге хөмүр-дашты ажык арга-биле казып алырының хөгжүлдезин озалдаашкынныг чорудуп турар.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрификация министерствозу хөмүр-даш разрезтериниң база оларның баазазында туттунуп турар чылыг электростанцияларының бүдүрүлге күчүлерин чогуур үезинде ажыглалга кирбейн, тудуг индустрия баазазының бүдүрүлгелерин болгаш объекттерин бирги ээлчегде тударын хандырбайн, чурттаар бажыңнарын, коммунал-ажыл-агый база культура амыдырал объектилерин тудар болгаш ажыглалга киирер талазы-биле оналдаларны күүсетпээннер.

Аар болгаш транспорт машина тудуушкунун министерствозу, Энергетика машина министерствозу, Электротехника үлетпүр министерствозу болгаш Автомобиль үлетпүр министерствозу улуг хөмүр-даш разрезтерин тударынга болгаш ажыглалга киирерин га ангы-ангы улуг күчүлүг, даг болгаш транспорт дериглелерин тургузарынга база шингээдиринге [...] доктаалда угландырган. ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүр министерствозунуң ажылдап турар разрезтеринде чер кырын чазар ажылдар дыка сөөкүм чоруп, артык кезектер-биле хандырылгазының болгаш септелге баазазының хөгжүлдезиниң четпезинден экскаваторларның болгаш транспорт чепсектериниң анаа турар чоруу бар.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүр министерствозунуң, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрификация министерствозунуң, Энергетиктиг машина тудуушкун министерствозунуң, Электротехника үлетпүр министерствозунуң болгаш Автомобиль үлетпүр министерствозунуң чугула сорулгаларының бирээзи болза, дараазында чүүлдерге:

разрезтерин болгаш болбаазырадыр фабрикаларын тударының таарымчалыг технология талазы-биле эде дериир база модернизастаарының күзели-биле хөмүр-дашты казып тывар болгаш болбаазырадыр талазы-биле күчүлерин улгаттырарынга;

улуг хөмүр-даш разрезтериниң баазазынга ангы-ангы улуг күчүлүг энергоблоктарлыг чылыг электростанцияларын тударынга;

разрезтериниң болгаш болбаазырадылга фабрикаларының төлевилеттинген күчүлерин нормативтиг хуусааларда шингээдип алырынга;

тус-тузунда улуг күчүлүг даг-транспорт дериглелерин тургузарынга болгаш дең-шилгелиг чаа техниканы нептередиринге;

үзүктелиишкин чок ажылдаар техниканы ажыглап турганш, хөмүр-даш казып тывары улгаттырарынга;

бүдүрүлге чорудулгаларын комплекстиг механизастаарын болгаш автоматизастаарын нептередиринге база хол-биле кылыр аар ажылды эвээжедиринге;

разрезтерге чер кырының каъдын казар ажылдарны чорударынга хожудаашкыннарны шалыпкыны-биле узуткаар талазы-биле хемчеглерни боттандырарынга;

тудуг болгаш монтаж организацияларының күчүлерин улгаттырарынга;

ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынга, ажылдың айыыл чок болуп чоруун болгаш бүдүрүлгениң культуразын бедидеринге;

социалистиг чарышты улам хөгжүдеринге, ажылга бедик көргүзүглерни чедип алган бригадаларның болгаш коллективтерниң дуржулгазын калбаа-биле нептередиринге, план, күш-ажыл, бүдүрүлге чурумнарын быжыглаарынга, ажыл шагының чедириглерин ааржедиринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, хөмүр-даш казып тывар болгаш болбаазырадыр база дериглелер септээр талазы-биле бүдүрүлгелерниң ажылының техника-экономиктиг көргүзүглерин экижидеринге;

хөмүр-дашты ажык арга-биле казып тывары-биле холбашкан бүдүрүлгелер болгаш организациялар ажылдакчыларының чурттаар база культура амыдырал байдалдарын экижидеринге үндезилээш, хөмүр-дашты эң ажыктыг ажык арга-биле казып тывары шалыпкан темпилерин хөгжүдери болур деп СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели тодаргайлаан.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Мурнуу Якутияның хөмүр-даш комплекизиниң, Экибастуз болгаш Канск-Ачинскиниң одалга-энергетиктиг комплекстерин тудар база Кузнецкиниң хөмүр-даш бассейнин улам хөгжүдер талазы-биле доктаалдарында айыттынган хөмүр-даш разрезтерин тудар, ангы-ангы улуг күчүлүг даг-тывыш болгаш даг-транспорт дериглелерин тургузар база бүдүрүлгелерин шингээдип алыр талазы-биле онаалдаларның күүселдезин хандырып турар сонгаарладып болбас хемчеглерни алырын үстүнде айыткан министерстволарга дааскан.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүр министерствозунга:

1985 чылда хөмүр-дашты ажык арга-биле казарын 315 миллион тонна, 1990 чылда—390—400 миллион тонна чедирерин;

1985 чылда казар ажылдарны ниити-биле 1200 миллион кубометр болгаш 1990 чылда —1500 миллион кубометр күүседирин дааскан.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүр министерствозунга, ССРЭ-ниң Тудуг министерствозунга, Ыраккы-Чоон чүк болгаш Забайкалье районнар талазы-биле тудуг министерствозунга, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш Электрификация министерствозунга база ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуг министерствозунга:

1981—1985 чылдарда хөмүр-даш казып тывар талазы-биле 68,6 миллион тонна болгаш 1986—1990 чылдарда 120 миллион тонна санныг күчүлерни разрезтерге ажыглалга кииреринге, 1981—1985 чылдарда ниитизи-биле 60,9 миллион тонна хөмүр-дашты чылда бээр разрезтерниң тудуун болгаш эде [...] тударын;

1984—1985 чылдарда Якут АССР-де болбаазырадылга фабриказын болгаш Павлодар областа даг-транспорт дериглелерин септээр талазы-биле заводту ажыглалга кииреринге дааскан.

Павлодар областың Экибастуз хоорайда, Бурят АССР-де болгаш Чита областа ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүр министерствозунга чамдык объектилерни тудар талазы-биле кол хүлээникчиниң хүлээлгелерин ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрификация министерствозунга СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дамчыткан.

1982—1985 чылдарда хөмүр-даш разрезтеринде ажылдап турар ажылдакчыларга ниитизи-биле 1410 муң дөрбелчин метр шөлдүг школаларлыг болгаш уруглар садтарлыг чурттаар бажыңнарын, а ол ышкаш коммунал ажыл-агый, кадык камгалал, культура болгаш спорт объектилерин тударын хандырарын ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүр министерствозунга, ССРЭ-ниң Аар индустрияның тудуг бүдүрүлгелер министерствозунга, ССРЭ-ниң Тудуг министерствозунга, Ыраккы-Чоон чүк болгаш Забайкалье районнарында тудуг министерствозунга, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрификация министерствозунга, ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуг министерствозунга болгаш өске-даа министерстволарга дааскан.

Экибастузтуң болгаш Канск-Ачинскиниң одаар чүүл-энергетика комплекстериниң тудуп азы эде дерип турар хөмүр-даш разрезиниң болгаш чылыг станцияларының даштыында демир-оруктарын, а ол ышкаш иштики демир-оруктарынга рельстер салырының база дендиириниң ажылдарын кылырын Транспорт тудуунуң министерствозунга дааскан.

Тудуг министерстволарынга, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге болгаш Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге 1982-1985 чылдарда ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң көрдүнген тудуг-монтаж ажылдарын күүседирин дааскан.

Канск-Ачинскиниң болгаш Экибастузтуң одаар чүүл-энергетика комплекстериниң бүдүрүлгелерин болгаш объектилерин тудуп турар ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге министерствозунуң, Транспорт тудуунуң министерствозунуң болгаш Транспорт тудуунуң министерствозунуң тудуг организацияларын төптүткен хандырарын ССРЭ-ниң Курхандырылгага, автомобильдерге болгаш транспортка артык кезектерин ССРЭ-ниң Курхандырылганың чогуур материал-техниктиг эргелелдерин дамчыдып хандырарын сүмелээн.

Канск-Ачинскиниң одаар чүүл-энергетика комплекизиниң бүдүрүлгелериниң болгаш объектилериниң тудугларында ажылдап турар ажылдакчыларны хандырып турар ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүр министерствозунуң, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге министерствозунуң болгаш Транспорт тудуунуң министерствозунуң садыг организацияларынга аъш-чем болгаш үлетпүр бараанкарының рынок фондуларын колдады тускайлап бээрин хандырарын ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге дааскан.

Канск-Ачинскиниң одаар чүүл-энергетика комплекизиниң бүдүрүлгелериниң болгаш объектилериниң тударынга ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге министерствозунга болгаш Транспорт тудуунуң министерствозунга тус черниң тудуг материалдарын бээрин хандырарының талазы-биле дааганы РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге доктааткан.

РСФСР-ниң Геология министерствозунга дааскаңы болза:

Амур областа, Хабаровск крайда, Тунгус болгаш Якут хөмүр-даш бассейннериниң мурнуу районнарында хөмүр-дашты ажык арга-биле тып болур девискээрлерин тывары талазы-биле [...] ажылдарын болгаш баштайгы шинчилелдерин 1981-1985 чылдарда чорударын хандырар.

Казах ССР-де, Хабаровск крайда, Амур, Днепропетровск болгаш Иркутск областарда хөмүр-даш тывыштыг чамдык черлерниң хөмүр-даш курлавырларының талазы-биле тодаргай шинчилелдерин доктааткан хуусааларда дооступ ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында [...] талазы-биле күрүне комиссиязынга бадылаар.

Тургайның хүрең хөмүр-даш бассейнинге 1983-1985 чылдарда шинчилел-ажыглал разрезиниң тудуун кылып чорутканш, ол бассейниниң ажыглалынче 1986-1990 чылдарда кирерин ССРЭ-ниң Хөмүр-даш министерствозунга дааскан.

Экибастузтуң болгаш Канск-Ачинскиниң одаар чүүл-энергетика комплекстериниң болгаш Мурнуу-Якут хөмүр-даш комплекизиниң бүдүрүлгелериниң болгаш объектилериниң тудугларынче профессионал-техниктиг училищелерниң 1500 доозукчуларын чыл бүрүде ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң организацияларынга 1982-1985 чылдарда чорудуп бээрин ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитединге сүмелээн.

Экибастузтуң болгаш Канск-Ачинскиниң одаар чүүл-энергетика комплекстериниң бүдүрүлгелериниң болгаш объектилериниң тудугларынче ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң болгаш ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге министерствозунуң организацияларынга 1982-1985 чылдарда шалыпчы комсомолчу болгаш студент отрядтарны чорударының дугайында ВЛКСМ ТК-ның саналын хүлээп алган.

Чита областа болгаш Бурят АССР-де бүдүрүлге болгаш бүдүрүлгениң эвес объектилерниң тудуунуң ажылдарын кылып чорударынга неужуп чоруур механизастаан үш кожууннуг организастаарын Ыраккы Чоон чүктүң болгаш Забайкальениң районнарында тудугларының министерствозунга дааскан.

Красноярск крайның Шарыпово хоорайга КамАЗ автомобильдерниң техниктиг ажаалдазының талазы-биле төптү 1982-1983 чылдарда организастап тургузарын Автомобиль үлетпүрүнүң министерствозу-биле кады ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге министерствозунга дааскан.

Хөмүр-даш разрезинде ажыглаттынып турар демир-орук болгаш автомобиль транспортунуң артык кезектерин болгаш солуур бөлдирлерин ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга тускайлап бээрин 1982-1985 чылдарның планнар төлевилелдеринге айыткан турарын ССРЭ-ниң Курхандырылга болгаш Автомобиль үлетпүрүнүң министерствозунга сүмелээн.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнде шимчээр составтың болгаш орук техниказының септелгезин заводка күүседир талазы-биле дааганы Орук-харылзаа министерствозунга берген болгаш чамдык станцияларны калбартырын болгаш чаартырын хандырарын, а ол ышкаш Кур-чер демир-оруунуң чамдык кезектеринге оруктарның эрттирер аргазын улгаттырарын хандырарын ол министерствога дааскан.

Канск-Ачинскиниң болгаш Экибастузтуң одаар чүүл-энергетика комплекстериниң бүдүрүлгелериниң болгаш объектилериниң тудуунга болгаш ажыглалынга кадрларны хаара тудар база быжыглаар сорулга-биле тудугжуларның мурнакчы коллективтериниң чедиишкиннерин киного, радиога, телевидениеге, парлалгага улам калбаа-биле чырыдарын хандырарын, а ол ышкаш оларның күш-ажылының база чурттаалгазының байдалдарын бүгү талалыг көргүзерин ССРЭ-ниң Кинематография талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүне комитединге болгаш ССРЭ-ниң Ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединге дааскан.

• • •

Улам хөгжүп орар чылыг энергетиказының одаар чүүлге херегледерин хандырарынга хөмүр-дашты эң ажыктыг ажык арга-биле казып тывары улам шимчей мурнады хөгжүдерин СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели улус ажыл-агыйжы эң чугула сорулгаларының бирээзи кылдыр санап турар болгаш Экибастузтуң болгаш Канск-Ачинскиниң одаар чүүл-энергетика комплекстериниң, Мурнуу-Якут хөмүр-даш комплекизиниң болгаш Кузнецк бассейнинде база чурттуң чөөн чүгүнде эң улуг хөмүр-даш разрезтериниң тудуунуң чоруп турарын тускай контрольга алган турарын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга болгаш Министрлер Чөвүлелдеринге, партия крайкомнарынга болгаш обкомнарынга база ажыл-агый организацияларынга онааган.

Хөмүр-даш разрезтериниң тудуунда ажылдап турар тудуг болгаш монтаж организацияларының ажылчы коллективтерин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, тудугнуң хуусааларын болгаш күш-ажыл үнезин кызырарынче, материал-техниктиг курлавырларны болгаш капитал салыышкыннарны камнаарынче мобилизастаар талазы-биле ажылды калбартып чорударын СЭКП-ниң Красноярск болгаш Приморье крайкомнарынга, Кемерово, Чита, Иркутск, Якутск обкомнарынга болгаш Казахстанның Компартиязының Павлодар обкомунга, партияның район база эге организацияларынга дааскан.

МУРНАКЧЫ САРЛЫКЧЫЛАР

Бажын хамаанчок, чайын безин кылчең бажындан мөңгүн «бөргүн» ужулбас Мөңгүн-Тайганың баарында кадыр-берт сыннар-биле долгандыр кажаалаттынган Дөрт-Хөл деп хөл бар. «Малчын» совхозтуң сураглыг сарлыкчылары Иргит Өлзей-оол биле оон кадайы Өшкү-Саар Борарганның кодаңы ол хөлдүң эриинде турар.

Шала кежээликтей малчыннарның аалынга четтивис. Дашты-ла оол-кок сарлыктар ниити ак өгже шиглей оъттап бар чорлар. Мөңгүн-Тайганың кадыг-дошкун агаарынга доруксажок, ам-даа долбанныг [...] херээжен кижи бир өгнүң чанынга бисти авылан-залдек уткуп алды. Амыр-мендини солчуушкан соонда өгже кирерин чалады. Өгнүң херээжен ээзи Өшкү-Саар Саалевна Борарган ол дээрзин билип алдывыс. Оон ажыл-херек дугайын сонуургап айтыра бердивис.

— Агаар-бойдустуң байдалы ам безин берге-дир,— деп, Өшкү-Саар Саалевна чугаалады. — Мөңгүн-Тайга ажыныг-хорадаан чүве дег, улуг харын иштикке кинр чаггылап турар апарды. Эртен, кежээ соогу аажок. Ынчангаш, манаа турган хойжулар шуптузу күзеглеп көже берген.

— А силер чоп көшпээннер ол?— деп сонуургадывыс.

— Сарлык мал хат-шуурганга тоовас боорга, хой одары бастырып, иштикче көшпейн, бо Дөрт-Хөлге турунар дээш. Ынчангаш мында [...] бис.

Өлзей-оол биле Борарган мал ажылынга кежээ, кызымак. Ынчангаш чыл санында төрүүр 100 сарлыкка онаашкыр 30 чедир бызааны менди доруктуруп келген. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында олар төрээн 106 сарлыктың бызаазын бүрүнү-биле менди камгалап алган.

Бо малчын өг-бүлелен бистиң сонуургаан чүвевис—сарлыктарны инек ышкаш, саар кылдыр өөредип алганы. «Малчын» совхозтуң директору бо чылын сарлыктарны [...].

— Баштай сарлыктарны саар кылдыр чанчыктырып өөредири дыка берге болган— деп, Иргит Комбуевич чугаалады.— Дошкун чүвелер, чанынга кижи чагдатпас. Оларны аът ышкаш, аргамчы-биле шалбалап турган тутсаш, саарынга арай боорда чанчыктырып алдывыс. Оон соонда чоорту өөренип бээр-дир.

Иргит Комбуевич биле Өшкү-Саар Саалевна олар кодан сарлыктарын чай дургузунда саап турганш, 150 килограмм эки шынарлыг саржагны совхозунга дужааган.

Бо малчын өг-бүле төрээн совхозунга 24 чыл ажыр сарлык кадарып келген. Ол үениң дургузунда 2200 ажыг сарлыкты өстүргеш, дужааган. Ынчангаш кежээ, кызымак малчыннарны совхозтуң ишчилери хүндүлеп, оларга чоргаарланып турар. Өлзей-оол биле Борарган ам аныяктарның дагдыныкчылары. Ажылдап келгени үр үениң иштинде олар дыка хөй аныяктарны сарлыкчының белен эвес мергежилинге өөреткен.

К. КИМ-ООЛ.
Мөңгүн-Тайга район.

ЧУРТУВУСТУҢ ДЕЛГЕМ ШӨЛДЕРИНДЕ

● **КРАСНОДАР.** Кубаньның чер ажылдыгларында бо хүннерде сагыш салыр чүүлдер-ле хөй: чигир свёкланың, кукурузаның, тарымал тоорукту ажаап ап, мал чемнерин-даа белеткеп турар. Тараажылар күзүн тарыыр кызыл-тасты чажып кирипкен. А ам эң-не хайнышкынныг ажыл Кубаньда рисчилерде. 183 муң гектарны ээлээн рис шөлдеринде ажаап алышкынның муң-муң агрегаттары ажылдап турар. Краснодар крайның дыка хөй колхозтары болгаш совхозтары гектардан-на 45—50 центнер ажыг ак тарааны ажаап ап турар.

● **НАЛЬЧИК.** Кабардин-Балкарияда бо чылын кукурузаа чаагай үнген. Суггарылгалыг черлерниң хөй-хөй ажыл-агыйлары гектардан-на 100 центнер чедир кукурузаа тараазын ап турар. Ажаап алышкын комплекстери иин холчеглиг ажылдап турар.

Урванск районунуң Ленин аттыг колхозунда А. Броев биле А. Масаев кукурузачыларның чарыжының мурнуу одуруунда. Хонук дургузунда оларның комбайнындан шаңга 3.379 центнер мочургалар кирген, а силос оңгарларынга—4.670 центнер үүрмектээн массалар кирген.

● **ЛЕНИНГРАД.** Ашт районунуң Киров аттыг колхозунда Х. Абдиевтиң бригадазы хөвең ажаар планын Таджикистанга бир дугаарында күүседикчилерниң бирээзи болган.

Ам ол бригада ССРЭ Конституциязының хүнүнге алдар болдурган бедик хүлээлгелерин күүседип турар.

(СЭТА).

СЭКП обкомунда

КЫШТАГЛААШКЫНЧЕ ОРГАНИЗАСТЫГ КИРЕР

Республиканың совхозтарынга малды кыштаглаашкынче организастыг кирериниң шалыпчы айын эрттирер дугайында доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу хүлээп алган.

1981—82 чылдың кыштаглаашкынынга белеткелди бүгү талалыг болгаш шынарлыг доозар сорулга-биле республиканың совхозтарынга малды кыштаглаашкынче организастыг кирериниң шалыпчы айын октябрь 10-дан ноябрь 10-га чедир эрттирерин ук доктаалда чарлаан.

Шалыпчы айның үезинде кыштаглаашкынга белеткелди организастыг доозар талазы-биле бүгү-ле боданар хемчеглерни алырын СЭКП обкомунуң бюрозу СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, Кодээ ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» тресчке, Сельхозтехкурскомга, районнарның профэвилел организацияларынга, ВЛКСМ райкомнарынга, совхозтарның партия, профэвилел, комсомол организацияларынга, улус депутаттарының кодээ Советтеринге дааскан. Бүгү-ле мал кажааларын, кормоцехтерни, мал чемниң кухняларын, механизация херекселдерин, кудуктарны болгаш малга суг бээр саваларны, шагжаларны, оңгачаларны, деспилерни, санитарлыг, электриктиг болгаш өске-даа дериг-херекселдерни, котельнаяларны, малчыннарның чурттаар черлерин, социал, культура амыдыралдың объектилерин шынарлыг белеткээринче чугула кичээнгей салыр. Мал чемнерин өй-шаанда сөөртүп алырын, сыгаттаарын, камгалаарын болгаш чөп ажыглаарын, аарыг малдарны эмнээрин болгаш профилактика ажылын чорударын хандырар.

Шалыпчы айның үезинде районнарга чер бүрүзүнге бригадалар, фермалар, ажыл-агыйлар аразынга хыналдаларны организастаар. Хыналдаларның түңнелдерин парткомнарның болгаш партбюроларның чөвүлел хуралдарынга, ажыл-агыйларның техниктиг чөвүлелдеринге, күш-ажылчы коллективтерниң хуралдарынга чугаалажып көөр болгаш илереттинген четпестерни база чедир кылдынмаан чүүлдерни [...] дүрген хемчеглерни алыр.

Партия, совет, кодээ ажыл-агый органнары, профэвилел болгаш комсомол организациялары кыштаглаашкынның баштайгы хүннеринден эгелээш мал ажылының продукцияларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедирин, оларның шынарын экижидерин, малдың баш санын болгаш оон чаш төлүн камгалаарын хандырары дээш бригадалар, фермалар, ажыл-агыйлар коллективтериниң база бүгү малчыннарның өртүүзүнге дээштиг социалистиг чарышты организастаар ужурлуун хүлээп алдынган доктаалда айыткан.

Кызылда «Тудуг кезектери» комбинаттың демир-бетон кылыглар цегинде Владимир Сенькин болгаш Виктор Степанович Максыр оларның удурткан бригадалар сентябрь айда эки көргүзүглерни чедип ап, ында бригадалар аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар. В. Сенькинниң комсомолчу-аныяктар бригадазы планныг онаалдазын 160 хуу, а В. С. Максырның — 100.7 хуу кылдыр күүсеткеш, үени мурнап турарлар.

Ажылчыннар Н. Станковский, С. Серендин, О. Кузовлева болгаш оон-даа өскелер шынарлыг продукция бүдүреринче кичээнгей угландырып келгеннер.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) бригадир В. С. Максыр, О. Кузовлева, Н. Станковский.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Кышка белеткел

ЧЫЛЫГ ЭНЕРГИЯЗЫН ЧӨП АЖЫГЛААР

Кышка белеткел, кышкы үеде одаар чүүл, энергия курлавырларын чөп ажыглаары — хүннүң чугула айтырыы. Бо талазы-биле чылыг-энергия район коллективинде байдал кандыгыл, хоорайның чурттаалга кварталдары одалга сезонунга канчаар белеткеттингенин чугаалап бээрин чылыг-энергия районунуң директору Валерий Георгиевич Нелюбинден бистиң корреспондентивис дилээн.

— Чылыг-энергия районунуң бистиң бүдүрүлге чылыг энергиязының ажыглакчызы. Электри станциязындан чылыг энергиязын төп чылыдылга системазын дамчыштыр хоорай ап турар болгай. Ону ажыглаап, хайгаарап турар чер — чылыг-энергия районунуң ол. Ынчаарга биске 35 километр хире төп чылыдылганың системазы, 32 төп-чылыдылга пунктулары (насос станцияларының четкизи), 13 котельная болгаш чурттаалга бажыңнарының иштики чылыдылга четкизиниң хайгааралы хамааржыр.

Төп чылыдылга четкизинден квартал бүрүзүнче адырлаңып чоруткан система (четки) бар, ону төп-чылыдылга пунктулары дээр.

Кызыл хоорайның чурттаалга кварталдары чылдан чылче калбарып, өзүп турар. Оон аңгыда, школалар, уруглар садиктери, албан, организация, бүдүрүлге черлери немежип турарын кайы-ла дээр. Ынчангаш хоорайның чылыг энергиязынга хереглели кончуг дүрген өзүп турар. 1975 чылга деңнээрге безин чылыг энергиязының хереглели 2,5—3 катап өскен.

Найысылалдың төп кезии, дөртку, бешки микрорайоннар, он дөртку школаны долгандыр 187 дугаар квартал база хоорайның чөөн талазында хөй каът чаа бажыңнар, шериг хоорайжыгажы болгаш чаа туттунуп турар бажыңнар шуптузу хоорайның төп чылыдылга системазында коштунган болгай.

Ынчангаш хоорайның кварталдары чылыгны дескизи-биле ап турарын хандырып, хайгаараары харысалгалыг ажыл.

Ол ындыг болурунга канчаар белеткенген бис? Бүгү одалга системазын суг-биле үрдүрүп, шенээрин сентябрьның эгезинде-ле доосканы. Херек черлерде батареяларны, [...]ларны септеп-селээн. Оон аңгыда, хоорайның бажыңнар эргелелиниң талазындан чурттаалга бажыңнарының подъездилерин, эжиктерин септээрин, подвалдарны аштап-арыглаарын өй-шаанда кылганын көрүп, хүлээп ап турар.

Бо бүгү мындыг ажылдар үүрмек ышкаш сагындырар. Ынчалза-даа чылыгны чидириг чок ажыглаарынга улуг салдарлыг.

Амгы үеде одалга сезону эгелээн. Чурттаалга бажыңнарын, уруглар албан, хөй-ниити черлерин чоорту одап эгелээн. Ынчалза-даа электри станциязы ам-даа режиминге кирип ажылдап шыдавайн, чылыгны чедир бербейн турар. Ол талазы-биле хемчеглер алдынып турарын айтыр апаар.

— Одаар чүүл, энергия курлавырларын камналгалыг ажыглаар дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга дүүштүр кандыг ажылдар чорудуп турарын чугаалап көрүңерем?

— Бүгү-ле бар чүүлдерни камныг ажыглаар, камналга чурумун сагыырын күштелдирер бис. Хоорайның өзүп калбарганы-биле чылыг энергиязынга хереглээ улгатканын чугаалаан болгай мен.

Чылыг энергиязын чарыгдалының контрольдаарын күштелдирген чамдык хемчеглерни боттандырган бис. Төп чылыдылга пунктуларында таарыштырылганың тускай херекселдерин тургускан. Оларның ажыы улуг. Чүге дизе, электри станциязындан хоолайлар-биле келген изиг сугну хереглекчилерже үлээрде, температураны таарыштырып, соок суг-биле чогуур нормага чедир холуурун кылып турар апарган бис, чылыг дамчыдарын таарыштырарынга эптиг. Оон уламындан чылыдылга четкизинде доктаамал температура чурумун тудар аргалыг болган.

Оон аңгы хармаазаның «РИТМ-1» дээр системазын ажылдаарын шиңгээдип алган. Ол система 16 чылыдылга пунктуларын контрольдап болур. Оон дузазы-биле пунктуларда температура графигин доктаамал контрольдап көөр арганы алган. Кайда бир черде температура чогуур нормадан ашкан азы кудулаан болза, ону таарыштырарын демгиржин кижи дораан чедип эгелээр. Ол системаны тургузарының инженерлерин ажылдаарынга таарымчалыг болгаш чылыг энергиязын чөп ажыглаарынга [...].

Слесарьларга, одакчыларга болгаш бүгү ажылдакчыларга камналга темазынга беседа, тайылбырлар чорудуп келген.

Чүгле Кызыл хоорайда эвес, республиканың өске-даа хоорай, суурларында котельнаяларны септээринге дузалажып, моон ажылчыннарны чоруткулаан. Чадаанада 3 котельнаяны, Туранда 2, Сарыг-Септе котельнаяларны септеп кылышкан бис.

Бүгү системаны чогуур-биле ажаап, хайгаараарынга ажылчыннар бисте четчир. Сезон эгелээни-биле оларны чоорту четчелеп эгелээн.

Н. ООРЖАК.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

«ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң шахталарының техниктиг эде дериишкинин дүргедедир талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Партия болгаш чазактың [illegible] дүүштүр шахталарның техниктиг эде дериишкинин чорудар, бүдүрүлгениң ажыктыың бедидер, күш-ажылдың айыыл чок байдалдарын хандырар талазы-биле хемчеглерни боттандырып турарын хүлээп алдынган доктаалда демдеглээн.

Механизастаттынган комплекстерни ажыглавышаан хөмүр-дашты тыварының хемчээлин сөөлгү 10 чылдарда 67 хуу, чер казымышкының комбайннар-биле кылырын 38 хуу чедирген. Кастынган хөмүр-дашты саат чокка шууштур чедиреринче шилчиишкини чурттуң хөмүр-даш [illegible] дооскан.

Бир черден хонукта 1000 болгаш оон-даа хөй тонна хөмүр-дашты тып турар мурнакчы бригадаларның шимчээшкини калбарган.

Оон-биле чергелештир хөмүр-даш шахталарының техниктиг эде дериишкининде улуг четпестер бар. Хөмүр-даштың бар шахталарын чаартырынга, чаа черлерни [illegible] болгаш арыглал ажылдарының фронтузун хөгжүдеринге хожудаашкынны ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозу болдурган. Хөмүр-даштың чуга каъттарын болгаш быжыг база долгандыр быжыг эвес довурактыг каъттарын казып алырынга ажыглаар механизастаттынган комплекстерни массалыг бүдүрерин организастаарынга хожудаашкынны база болдурган. Бүдүрүлге чорудулгаларын механизастаар айтырыгларны комплекстиг эвес шиитпирлеп келген [illegible] хөмүр-даш шахталарында хол-биле кылыр ажылдарның дециллелин [illegible] турар.

Даг геология талазы-биле нарын байдалдарга хөмүр-дашты тывары-биле хайгаан эң чугула айтырыгларны чогуур үезинде шиитпирлээрин эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор институттары хандырбаан.

Хөмүр-даш машина тудуунуң заводтарының хөгжүлдезинде хожудаашкынның түңнелинде шахталарны дериишкинге негелделерни долузу-биле хандыртынмайн турар. Чамдык машиналарның шынары болгаш быжыы амгы үениң негелделеринге дүүшпейн турар.

Чымчак черлерге ажыглаар ортумак күчүлүг болгаш даглыг черлерге хөмүр-даш тыварынга ажыглаар улуг комбайннарны дерииринге механизастаттынган комплекстерни бүдүрер талазы-биле күчүлерин ССРЭ-ниң Хөмүр-даш министерствозу болгаш Аар база трактор тудуунуң министерствозу оожум хөгжүдүп турар, ындыг байдал Кузнецкиниң, Карагандының, Печораның болгаш Донецкиниң бассейннеринге хөмүр-даш тывыжының хөгжүлдезин саададып турар.

Чер казарынга ажыглаар дериишкиннерге херектиг улуг күчүлүг электриниг моторлар-биле хөмүр-даш үлетпүрүн хандырарын Электротехника үлетпүрүнүң министерствозу, эвээш холуксалыг кандан кылган тускай херекселдер-биле болгаш быжыг хоолайлар-биле хандырарын — ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозу, хөмүр-даштың чензортен бүзүн дүжеринге болгаш газтың чензортен тыпталы [illegible] удур демиселге ажыглаар аппаратура болгаш приборлар-биле хандырарын Приборлар тудуунуң, автоматизация херекселдериниң болгаш башкарылга системаларының министерствозу, быжыг хол тантазы-биле болгаш эмулсиялар-биле хандырарын — ССРЭ-ниң Нефть болбаазырадып кылыр болгаш нефть химиязының министерствозу долузу-биле хандырбайн турар.

Шахталарның техниктиг эде дериишкинин дүргедедиишкиниң хөмүр-даш тывыжының өзүлдезин хандырарынга, бүдүрүлгениң ажыктыың бедидеринге, күш-ажылдың байдалдарын [illegible] дүүштүр шахталарның техниктиг эде дериишкинин талазы-биле даразында чүүлдерни ССРЭ-ниң Хөмүр-даш министерствозунуң кол сорулгалары кылдыр СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели тодаргайлаан:

Арыглал ажылдарын болгаш даглыг черлерге казыышкыннар кылырын комплекстиг механизастаарынга херектиг машиналарның системаларын, хөмүр-даштың чуга каъттарын болгаш даг-геология талазы-биле нарын байдалдарлыг каъттарын казып алырынга херектиг комплекстерни чогаадып болгаш шиңгээдип алырын дүргедедир;

Арыглал ажылдарын чорудар черлерге кижилерниң үргүлчү турарын болдурбайн хөмүр-дашты тыварынга ажыглаар автоматчыткан херекселдерни чогаадырын болгаш шиңгээдип алырын дүргедедир;

Колдуунда күш-ажылдың бедидиишкиниң кезиди-биле хөмүр-даш тывыжының хемчээлиниң немей өзүлдезин хандырар;

Бедик бүдүрүкчүлүг болгаш быжыг даг-шахта дериг-херекселдери-биле болгаш оларның артык кезектери-биле хөмүр-даш үлетпүрүнүң негелделерин улам долузу-биле хандырарынга хөмүр-даш машина тудуунуң заводтарының бүдүрүүр күчүлерин улгаттырар;

Күш-ажыл байдалдарын болгаш техниканың айыыл чок болуурун экижидер.

Шахталарның даг ажылдарын сайзыраңгайжыдар, бүдүрүлгеге чорудулгаларын механизастаарының болгаш автоматчыдарының дериг-херекселдерин калбартыр талазы-биле даразында хемчеглерни ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозу [illegible] кылыр болгаш боттандырар, оларны он бирги беш чылдың төнчүзүнге чедир хандырар [illegible].

Хөмүр-даштыг черлерни [illegible] системалар-биле ажылдап кылырының шиитпи хемчээлин 80 хуу, арыглаар [illegible] механизастаттынганының дециллелин 74 хуу, даг ажылдарын комбайннар-биле [illegible] хемчээлин [illegible] хуу, хөмүр-дашты шууштур дажыглаарының хемчээлин 30 хуу, турум ажылдаар установкаларны автоматчыдарын —88 хуу чедир бедидер, гидравликтиг арга-биле хөмүр-даш тыварының хемчээлин 11 миллион тонна чедир көвүдедир.

Техниктиг улам бедик деңнелдиң механизастаттынган комплекстерни белеткээринче болгаш шахталарга бээринче шилчиир, 2—2,5 катап улгаттырган ажык курлавырлыг базаа конвейерлерин ажыглаар, хөмүр-даш каъттарын казып алырынга ажыглаттынар ортумак болгаш улуг күчүлүг эптиг комбайннарны, [illegible] бааттарлыг шахтаның ленталыг конвейерлерин, улам сайзыраңгайжыткан шахта локомотивтерин белеткээр;

Хонукта 1000 болгаш оон-даа хөй тонна хөмүр-дашты тып турар бүдүн участоктарга немелде чүүлдерни дажыглаарының механизастаарынга рельстиг болгаш чер орукталын дериир.

Даразында чүүлдерни боттандырарын ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга сүмелээн:

Эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор институттарынга удуртулганы экижидер, хөмүр-даш үлетпүрүнге техниктиг дериишкинин дүргедедир талазы-биле оларның ажылының түңнелдиин бедидер, алырны хөгжүдерниң эң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге, бирги ээлчегде хол-биле кылыр болгаш аар күш-ажылды кызырарынга институттарның күштерин мооңнар:

Даг шахтазының кол дериг-херекселдерин болгаш шахта автоматиказының херекселдерин бүдүрер талазы-биле бүдүрүлге күчүлерин 1981—1985 чылдарда хөмүр-даш машина тудуунуң [illegible] хандырар;

Хөмүр-даш механизастаттынган участоктарын шууштуртунган болгаш автоматчыткан шугумнарны 1981—1985 чылдарда тургузаш, ажыглалга киирер, специализастаан болгаш агрегаттыг демир кестирер 950 единицаны, программалыг башкарылгалыг 280 станоктарны [illegible] шиңгээдип бүдүрер, бүдүрүлгениң специализастаарын экижидер:

Даг шахтазынга бүдүрүп бергеп турар дериг-херекселдерниң шынарын болгаш быжыын бедидер, даг шахтазының кол дериг-херекселиниң ажылдаар курлавырларын [illegible] капитал септелгезинге чедир көвүдедирин 1981—1985 чылдарда хандырар:

Хөмүр-даштың чуга каъттарын болгаш даг-геология талазы-биле нарын байдалдарда каъттарын казып алырынга ажыглаар механизастаттынган комплекстерни бүдүрерин 1982—1985 чылдарда организастаар.

Механизастаан комплекстерни бүдүреринге белдирлерни болгаш четчелээр кылыглар ны 1982—1985 чылдарда белеткээрин база ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга чорудуп бээрин ССРЭ-ниң Монтаж болгаш специализастаан ажылдар министерствозунга, Станок тудуунуң болгаш херекселдер [illegible] министерствозунга, Электротехника министерствозунга, Машина тудуунуң, автоматизация херекселдериниң болгаш башкарылга системаларының министерствозунга, Машина тудуунуң министерствозунга даскан.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң заводтарын [illegible] алыдарын болгаш чаартырын 1981—1985 чылдарда боттандырарын ССРЭ-ниң Хөмүр-даш министерствозунга, ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуунуң министерствозунга, ССРЭ-ниң Тудуг министерствозунга, ССРЭ-ниң Аар индустрия бүдүрүлгелериниң министерствозунга, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрофикация министерствозунга дааскан.

Хөмүр-даш үлетпүрүнге ажыглаар үүрмектээр херексел бүдүрер талазы-биле комбинаттың тударын Дрогобычиниң оруннер бүдүрер заводунга 1982—1985 чылдарда хандырарын Химия болгаш нефть машина тудуунуң министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң үлетпүр тудуунуң министерствозунга саналдаан.

Хөмүр-даш үлетпүрүнге ажыглаар [illegible] аппаратураның болгаш материалдарның чаа хевирлерин 1981—1985 чылдарда белеткээрин болгаш [illegible] массалыг-биле бүдүрерин шиңгээдип алырын ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң Министерствозунга, Аар болгаш транспорт машина тудуунуң министерствозунга, Электротехника үлетпүрүнүң министерствозунга, Химия болгаш нефть машина тудуунуң министерствозунга болгаш өске-даа элээн каш министерстволарга дааскан.

Хөмүр-даш машина тудуунуң заводтарынга ажыглаар дериг-херекселдерин 1983—1985 чылдарда чогаадып кылырын [illegible] ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга бээрин Станок тудуунуң болгаш херекселдер үлетпүрүнүң министерствозунга дааскан.

[illegible] демир-оруктарны тудар болгаш дериир талазы-биле ажылдарны, а ол ышкаш иштики демир-оруктар шөлдеринге кылдынмал дериишкиннерни тудар талазы-биле ажылдарны эгебастуузун болгаш Канск-Ачинскиниң [illegible] техниктиг комплекстериниң тутчуну база чаартынып турар хөмүр-даш [illegible] разрезтеринге болгаш чылыг-биле ажылдаар электростанцияларга күүседирин Транспорт тудуунуң министерствозунга дааскан.

Хөмүр-даш машина тудуунуң заводтарынга болгаш [illegible] лаар материалдарны база четчелээр материалдарны 1982—1985 чылдарда белеткээрин болгаш ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга чорудуп бээрин Химия үлетпүрүнүң министерствозунга, Электротехника үлетпүрүнүң министерствозунга, Прибор тудуунуң, автоматизация херекселдериниң болгаш башкарылга системаларының министерствозунга, Станок тудуунуң болгаш херекселдер үлетпүрүнүң министерствозунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында микробиология үлетпүрүнүң кол эргелелинге саналдаан.

ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозу 1982—1985 чылдарда даразында чүүлдерни белеткээр болгаш чорудуп бээр хүлээлгелиг:

Даг-шахта дериишкиннеринге ажыглаар тиг чок болгаш чуга электрокаңнаалгалыг хоолайларны, соодулга херекселдерин бедик шынарлыг прокатты болгаш изигге быжыг холуксаалыг материалдарны ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга чорудуп бээр;

Гидроаккумуляторларны белеткээринге каң баллоннарны Станок тудуунуң болгаш херекселдер үлетпүрүнүң министерствозунга чорудуп бээр;

Янзы-бүрү хемчээлдиг болгаш хола-биле чайырлаан чиңге демирлерни Нефть болбаазырадып кылыр болгаш нефть химиязының үлетпүрүнүң министерствозунга чорудуп бээр.

Чаа даг-шахта дериг-херекселдерин бүдүрерин организастаарынга металл болбаазырадып кылыр эртемин [illegible] дериг-херекселдерни 1982—1985 чылдарда ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга тускайлап бээрин хандырарын ССРЭ-ниң Курлаанынга болгаш Курхандыр [illegible] даскан.

Шахталарда быжыг эвес [illegible] дашта[illegible] [illegible] лең быжыглаарынга херектиг чаа шарыг материалдарын ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң техниктиг негелделерин ёзугаар чогаадып кылырын 1982 чылда Химия үлетпүрүнүң министерствозу доозар хүлээлгелиг.

Дериглелерни, приборларны болгаш материалдарны 1982—1985 чылдарда бүдүргеш, ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга чорудуп бээриниң даалгаларын Аар болгаш транспорт машина тудуунуң министерствозунга, Тудуг, орук болгаш коммунал машина тудуунуң министерствозунга, ССРЭ-ниң Геология министерствозунга, ССРЭ-ниң харылзаа министерствозунга, Прибор тудуунуң, автоматизация херекселдериниң болгаш башкарылга системаларының министерствозунга, Химия болгаш нефть химиязының машина тудуунуң министерствозунга бээрин доктааткан.

Адырга техниктиг дериишкинин дүргедедир талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынче угланган эргежок чугула хемчеглерни партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары, хөмүр-даш үлетпүрүнүң бүгү ажылдакчылары ап чорудар болгаш улуг [illegible] хөмүр-даш-биле үзүктелиишкин чокка хандырар дээрзинге идегелди СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлээн.

Партийжи амыдырал

ТУС-ТУЗУ-БИЛЕ АЖЫЛ

Коммунистерни кижизидер талазы-биле ажылдың хевирлери хөй талалыг болгаш янзы-бүрү болур. Сөөлгү чылдарда партия организацияларын манаа холбаштыр СЭКП Уставының негелделерин база партийжи даалгаларны коммунистер канчаар күүседип турарының болгаш өске-даа айтырыгларының талазы-биле оларның дыңнадыгларын алырын база чамдыктары-биле сагыш-сеткилдиң ханызындан эш-хуузунуң бееседаларын кылырын калбаа-биле практикалап турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, коммунистерниң эртем-билиинин, ажыл-мергежилиниң айыын барымдаалап, оларның тус-тузу-биле ажыл кижизидилгеге улуг черни эжээр апаар.

Бистиң «Найырал» совхозтуң парткому, ында партияның 9 эге организациялары, 9 партбөлүктер шиитпир-биле учётта турар 137 коммунистер болгаш СЭКП кежигүнүнге 8 кандидаттар-биле ындыг ажылдарны база чорудуп келген. Ылангыя Кара-Тал сүт-бараан фермазында партбөлүк организаторы Г. Ш. Б. Хаваа ында 7 коммунистиң тус-тузу-биле ажылды күштелдирген. Олар шупту партийжи даалгаларлыг. Оон күүселдезиниң дугайында коммунистерниң дыңнадыгларын партбөлүк хуралдарынга доктаамал ап келген.

Ол-ла салбырның бөлүктээ бригада партия эге организациязы (секретары Ч. А. Оюр-жап) база-ла коммунистерниң ажыл-амыдыралының, сонуургалдарының байдалдарын өөренип көрүп, болу берген чамдык четпестерниң дугайын илереткеш, чайладыр талазы-биле хемчеглерни олар-биле сүмележип турар. Мында коммунистер бүгү ажыл-херектиң организачылары болгаш баштакчылары. Салбыр күрүнеге сүт садарының 9 айлар планын сентябрь 3-те күүседипкен. 25 тоннаны пландан ажыр саткан. Күш-ажылга эки көргүзүглери дээш коллектив СЭКП райкомунуң, райкүскомунуң, профэвилел райкомунуң болгаш ЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун каш удаа чаалап ап келген.

«Ярославль хоорай партия организациязында партия хуралдарын эрттирип турарының практиказының дугайында» доктаалынга СЭКП Төп Комитеди коммунистерниң дыңнадыгларын алыры оларның харысалгазын болгаш идепкейин бедидер, партия эге организациязының ажыл-чорудулгазынга таарымчалыг салдарны чедирер дээрзин онзалап демдеглээн. Сөөлгү чылдарда СЭКП Уставының негелделерин, партийжи даалгаларны болгаш шиитпирлер күүселдезиниң дугайында коммунистерниң дыңнадыгларын алырын Кара-Тал салбырында, Чаа-Хөл ортумак школазында, машина-трактор мастерскаязында болгаш өске-даа коллективтерде партия эге организациялары доктаамал практикалап турар апарган.

Чижээ, даандырган ажыл-херекти бедик харысалга-биле көөрүнүң дугайында коммунист Ч. Биче-оолдуң, СЭКП кежигүнүнге кандидат турган А. Суваккуттуң, кандидат стажын эрттирип турарының талазы-биле Н. Сагаандайның рекомендация берген коммунистер Т. Бавуунуң, Л. Кан-оолдуң база өске-даа эштерниң дыңнадыгларын хуралдарга алган.

Бүдүрүлгечи ажыл-чорудулганың-даа, хөй-ниитичи ажылының-даа, сагыыг-чурумунуң-даа дугайында коммунистерниң дыңнадыг бүрүзүн оларның боттарынга болгаш партия эге организациязының амыдыралынга дээштиг салдарлыг болуп артар кылдыр ону чорудуп турар. Оон ажылында эки чүүлдерни демдеглевишаан, моон соңгаар чүнү кылза экил дээрзиниң дугайын анаа сүмелээри чугула болгай. Ынчангаш ындыг дыңнадыглар ажылга харысалга чонтарга, ангыак коммунистерге өөредиглиг болуп, даандырган ажыл-херек дээш оларның харысалгазын бедидеринге салдарны чедирип турар.

Оон аңгыда даандырган ажыл-херек дээш партия кежигүннериниң харысалгазын болгаш идепкейин бедидериниң чугула дээштиг бир хевири олар-биле эш хуузу-бееседаларын чорударынче партком-даа, эге организациялар-даа кичээнгейни база салып турар. Бо чылдың эртен айларында парткомга 27 коммунист-биле ындыг беседаны чоруткан. Ону чорудар үеде бригада парторганизация секретарын азы коллективтиң удуртукчузун ийикпе, кайы бир хоочун коммунисти анаа киириштирип турар.

Мындыг таварылгалар база турган. Коммунист С. Стир-оол ажылдан озалдаар апарган турган. Беседа үезинде илерээни чүл дизе, хөй ажы-төлүн ол ада чааскаан ашкарып-чемгерер база хепкерер, ынчангаш анаа шак чедиишпес. Оон соонда партия организациязы анаа чогуур дузаны көргүскен. Тракторист К. Дадар-оол арагалаар, ажыл шагы үрер турган. Оон-биле сагыш-сеткилдиң ханызындан эш-хуузунуң беседазын кылган соонда, оон ам ажылга идепкейи-даа, харысалгазы-даа бедээн.

Парткомнуң болгаш партия эге организацияларының хуралдарынга специалистерниң ажыл-херектин канчаар удуртуп, организастап турарының дугайында дыңнадыгларын алырын база практикалап турар. Чижээ, кол зоотехник С. Алдын-оолдуң дыңнадыын парткомга алган соонда мал ажылының специалистериниң харысалгазын күштелдирер талазы-биле ажылдарны чоруткан.

Оон аңгыда коммунистерниң тус-тузу-биле беседаларын чорудуп, оларның дыңнадыгларын ап турган, оларның партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарының айтырыгларын база кичээнгейге ап келген. Чамдык коммунистер 2—3 даалгаларлыг таварылгалар база турган. Ол бүгүнү эде көргеш, партия организациялары оларны хөй даалгалар-биле «чүдүрбес» болу берген болгаш ону бээрде коммунистиң эртем-билиин, ажыл мергежилин, аргаларын шынгыы барымдаалап турар апарган. А манаа кол чүүл оон күүселдезиниң контролюнче кичээнгейни күштелдиргени.

Коммунистерниң тус-тузу-биле ажыл оларны бедик харысалгага база идепкейлиг турушка кижизидериниң бир чугула хевири болгай. Бистиң бо талазы-биле чорудуп турар ажылывыс шупту-ла дең дээн дески деп база чугаалап болбас. Ылангыя оларның ажыктыы, дээштиги ам-даа четпес. Бо чугула ажыл-херекти, черле ынчаш коммунистер-биле кижизидилге ажылының хевирлерин болгаш аргаларын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр тургузаар дээш партком база бригада партия организациялары моон соңгаар-даа шудургу ажылдарны чорудар апаар.

М. ДАПЫК.
«Найырал» совхозта партком секретары.

Москва чоогунга улуг тиилелгениң 40 чылы

ОРУС ШИВЭЭ БОЛГАШ ЧЕПСЕК

Бо чылын немец-фашистиг аг-шериглерни Москва чоогунга чылча шапканындан бээр 40 чылын демдеглээр. Аңаа тулчуушкун гитлерчилерниң «чаңнык» дайынының планын буза шапкан болгаш герман шериглерниң «тиилеттирбезиниң» дугайында хоозун чулчуруушкуннарны сойгалаан.

Найысылалдың мурнуку уунга дайзынга улуг шаптыктаашкын ажылчыннар хоорайы Тула болу берген. Дөртен бир чылда ол эрте-бурун хоорайның чону солдат идик-хепти кедипкен болгаш оңгулар, танкыга удур хоргалдар болгаш демир «дээстер»-биле камгаланган турупкан. Фронт хоорайның шуут-ла ханаларынга кээп доктааган. Кызыл Армияның кезектери-биле кожа турупкаш заводтарның болгаш фабрикаларның ажылчыннары Туланы камгалап эгелээннер. Олар мурнуку шугумнарга шуут-ла цехтерден барып тургулаан.

Туламылар бүдүн-чартык ай иштинде камгаланып келген. Эртинмес шивээ боол, фашистерниң Москвае халдаан куяктыг танкыларлыг аг-шериглериниң оруун дуй турупкан хоорайны фашистиг эжелекчилер хунаап ап шыдавааннар.

Туламыларның эрес-маадырлыг чорууну чурт бедик-биле үнелеп кирген. Хоорайга маадыр-хоорай атты тывыскан. Тиилелге шелүнде солдаттарга болгаш ажылчыннарга тураскаалды тургускан: үш чыда дээрже талыйтыр бедип үнген болгаш оон кыдыгларында бедигээштерде холдарында автоматтар туткан дайынчы-биле ажылчын кижи кожа турар. Мөңге от хып чыдар...

Чылдар эртер, салгакчылар-даа солчур. Ынчалза-даа чаа салгакчылар боттарының ырган-ачаларының болгаш адаларының дайынчы маадырлыг чорууну кажан-даа утпастар.

Маадыр-хоорай Тулага «Алдын Сылдыс» медальды тыпсырынга холбаштырган байырлыг хуралга чүве чугаалааш, эш Леонид Ильич Брежнев мынча дээн. «Силерниң хоорайыңар чуртта эң-не бурунгуларның бирээзи! Чүс-чүс чылдарның иштинде Тула орус күрүнениң камгаланыр шивээзи болгаш боо-чепсек шыгжамыры-даа боол келген...»

ЧУРУКТА: Тула хоорайның 25-ки ортумак школазының аныяк армейжилериниң дайын хоочуну Совет Эвилелиниң Маадыры Алексей Арсеньевич Рагожин-биле ужуражылгазы.

С. Белявыйның фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭКИ СЕМИРТИР

Бо чылын бистиң «Кара-Хөл» совхозка 4 муң ажыг ээр малды [illegible] семиртирин [illegible] хөй кыштыларзын [illegible] сериин [illegible] үндүрүп берген.

Сентябрь айда семиртилге [illegible] 2 муң ажыг [illegible] күрүнеге саткан [illegible] бир [illegible] 36 кг-га дүжүп [illegible] [illegible].

[illegible] 2 муң ажыг [illegible] база [illegible] Кызыл-Мажалыктың эът комбинадынга [illegible] 20 кг-га [illegible] алдынган.

Чүге ынчап барганыл? Бирээде, аныяк мал эртпен кыштыы арып-доруп, хирелиг эшкаш, чайын орта семиртип шыдавайн барган. Оон кадында бистиң совхоз биле Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының аразы 90 километр турда, малдан сүрүп чорупкаа, орук ара одаглаарынче сагыш салбайн, ийи-ле хонук иштинде сывырып эккелгеш, комбинатка дужаарга, мал [illegible] харын-даа арыпкан болуп турары чажыт эвес. Күрүнеге дужаар бода малды база-ла ынчаар сүрүп турар.

С. ХЕРТЕК.

А Ж Ы Ы Ч Ү Л?

Мен «Хемчик» совхозка сес чыл суггатчылапдым. Ол-шак, соок-даа болза, ажылымны [illegible] хуумда үнелээрим дажок. Ынчангаш кызып-кылайып-ла чор мен.

Суггат үези келген соонда, аргалыг-ла болза, кижи ог орнун-даа хире көрбес чер артырбайн болдар болгай. Дор-бүс шаанайның, карагын дүгдап турза-даа, ону чодар чай ховар бээр чүве. Дан хаяазындан эгелээш, кара кежээге чедир ажыл. Ынчангаш ол ажылдың түңнели — дүжүт дугайында бодап бичии када-даа ажыыптан ырбас.

Чер суггарарынга кол чүве — сугну хөрзүнге эки сиңгерип алыры. Ындыг турбуже бригадир-даа, агроном-даа дааштырып турун бээр-дир. Черни чүгле кырындан оттурүп каарга, оон ажыы чүү бээр, ажылдың шынар чок болганы ол. Ындыг эвес, даштак чок, быжырымчалыг суггарар херек.

Звеновуста алды кижи бис. Колдуунда сула, кызыл-тас, болгаш рапс суггарып турдувус. Токкен деривис, кужувус чалас барбаан — дүжүт чаагай болган. Ынчанды бе дээнинг, хамык аалдар бүзүн шөлдеринде долгаптыр хонупкан. Өстүрүп алган дүжүүвүс ол аалдарның чыглызының, инааны болгаш хоюнуң одары болу берген.

Ам ужурашкан-на кижим, кыжыраан-биле домей, кайы хире дүжүт алдың дээр-дир. Бүзүн мал семиртир чер суггарып чайладым ийин, дүжүдүн агроном санап алды ыйнаан деп, арга чалаарда баштактавырын оралдажыр кижи-дир мен. Баштак баштак-ла болгай, а ажылдың түңнели чок, бедик дүжүт дээш шаңнал мактал-даа чок. Мынчаар ажылдаанымны меңээ-даа, совхозка-даа ажыы чүл? Бо айтырыгны бригадирге, агрономга, кодээ Совет күүскомунуң даргазынга болгаш совхоз директорунга салдым.

А. ЕВРОП.

БАШТАЙГЫ КИЧЭЭЛДЕР

Октябрь 1-де партия, комсомол чырыдыышкынының, ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң четкизинге чаа өөредилге чылы Тес-Хемге организастыг эгелээн. Пропагандистерни болгаш дыңнакчыларны четчелээн. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң бүгү четкизинге өөредилге «Партияның кужу — чон-биле чаңгыс эвинде. Чоннуң кужу — партия-биле чаңгыс эвинде, оон удуртулгазында» деп тема-биле эгелээн.

СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунуң бюро кежигүннеринден, харысалгалыг ажылдакчыларындан болгаш лекторларындан тургустунган 15 кижи составтыг пропактив совхозтарже, район төвүнүң коллективтеринче чоруткан. Оларның чамдыктары районнуң партия чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң школаларының баштайгы кичээлдеринге олурушкан, лекциялар кылган. Районда партия чырыдыышкынының — 24, экономиктиг өөредилгениң — 23, коммунистиг күш-ажылдың — 13 школаларында бир муң 410 ажыг дыңнакчыны хаара тудуп, оларның иштинде коммунистер беш чүс кижи.

К. МААДЫР.

Б О Л Б А А З Ы Р А Д Ы П Б Э Э Р

Бодуун чемнерни малга чиңгдетивир, шингээчел кылдыр болбаазырадыны бээри чугула. Харын-даа ол чемнерге микроэлементилер, витаминнер [illegible] немей кожуп ажыктыг.

«Кара-Хөл» совхоз [illegible] турар үеде биске мал чеми [illegible] [illegible] лар келген. Ынчалза-даа олар чүгле чуңар-бажынга сүр изиг деринге ажыглаттынган, а хыргылыш болгаш саваң чижектиг чемнерни совхозтуң малы ол олчаан, кургагга дайнаар ужурга таварышкан.

Бо чылын совхозтуң девиттеринге сиген шоолуг үнмээн. Оон [illegible] эрги саван, Уела-Хөлден келген хыргылыш болгаш бүдүк-бүрү колдадыр чемнерни малга бээр бис. А оларны болбаазырадыр херексел совхозта чок. Совхозтуң дирекциязындан мал чемин болбаазырадыр чер кылырга, ону [illegible] чемнерни [illegible] турар.

Х. САМДАҢЧАП.

ХАРЫЛЗААЧЫ ТУНГАР-ООЛ

Максим Тунгар-оолду Улуг-Хем районда таныбас кижи ховар диве хөөрем эвес. Ол үжен чыл иштинде [illegible] чок ажылдап келген. Районнуң бүгү суурларын кезээн. Ында оон бажынче үнмээн [illegible] чагыны чок.

Ол ам пенсиялап алган. [illegible] [illegible] Амыралының чаңнык [illegible] аныяк өскенге дамчыдып берип чоруур.

Бир катап Ийи-Тал суму Советиниң конторазынга күүском даргазы Хойтпак-оол биле олуруувуста М. Тунгар-оол кирип келди. Ынчан кыжын чүве. Соок деп чүвези мырынай дендии.

— Мында, ирик эвеске орукта хаяны чорде, телефон удазыны үрелген. Ону барып кызып каайн, аътты берип көрүңер — деп, ол элээн чугаалажып олурувуста [illegible].

Аътты мунуп алгаш чорупкан соонда, элээн болганда телефон кыңгырт диди. Хойтпак-оол тудуп алгаш [illegible] берди.

— Тунгар-оол-дур мен. Чагы бажындан долгап олур мен. Астып чораан телефонум каржаа ажыттыма бээрге, бора аът мени моол каапкаш чорүй барды. Ол аътты хайгаарап көрүңер. Мен ажырбадым — деп, Максим Хелиңмолович дыңнатты.

Ол оон чоруткаш база бир ужуралга таварышкан. Хайыраан суурнун чоогунда чагы бажынче үне бергеш телефон удазынны улап турда, мыдамы колхозтуң шавар бүүрүзү маңнап келгеш, ону чагы адаанга манап чыдып алган. Ам канчаар телефонун кожуп алгаш, Хайыраан кодээ Советиниң харылзажыр ужурга таварышкан. Элээн болганда тевe кадарчызы Сергэ келгеш, бууранны хай деп аппарган.

Бир чайын Элиг-Хем чораш, чагы бажынче үне бээрге, оон дээу ирик болганындан черге барып ушкан. Харылзаачы боду [illegible] черге дүшкеш, ажырбайн барган.

Ол кызымак ажылы дээш [illegible] бижиктер-биле хөй удаа шаңнаткан.

Н. ДАРТАЙ-ООЛ.

Даарта-ГДР-ниң национал байырлалы. Республика хүнү

БЕРЛИН ОКТЯБРЬДА

Бо чылын Берлинге күс хенертен дүшкен. Күскү хүн [illegible] бүрү ыштарының бүрүлерин, хоорайда кызыл туктарны, [illegible] турар. Герман Демократтыг Республиканың найысылалы — Берлин байырлалдың шинчи ын кирип шиметтиниикен. Оон ажылчы чоннары бүгү чурт биле кады национал байырлалы — республиканың тургустунганының 32 чыл оон демдеглеп турар.

Социализмниң найгамчык улуг аргаларын болгаш перспективаларын. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының марксчи-ленинчи политиказының шынныын ГДР-ниң эрткен үжен ажыг чылдарда төөгүүү тодаргай бадыткаан. [illegible]

[illegible]

В. СМЕЛОВ,
СЭТА-ның корр.

Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның төөгүде баштайгы немец күрүнези — ГДР-ниң найысылалы Берлинниң Александерплац шөлүн бо чурукта көргүскен.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ДАЙЫН КЫПСЫКЧЫЛАРЫНГА ШЫҢГЫЫ КИЧЭЭНДИРИГ

[illegible]

ЛЕЙБОРИСТЕР ТАЙБЫҢ ДЭЭШ БАДЫЛАП ТУРАР

[illegible]

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

БЫЖЫККАН НАЙЫРАЛ, ХӨЙ ТАЛАЛЫГ ХАРЫЛЗАА

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр.) [illegible]

О. ШИРОКОВ.

ДЕРЗИИ ПОЛИТИКА

ХАНОЙ (СЭТА). [illegible]

Каттышкан Штаттарда ку-клукс-клан дыка идепкейжип турар. Шуут-ла кончуг чок артып турарын ажыглап алгаш, ол фашистерек үзээжикчилер боттарының хоралакчы ажыл-чорудулгазының хемчээлдерин калбартып турар.

Коннектикут штаттың Мериден хоорайынга олар каш хонук журнуу чарыында [illegible] сылчеглиг үүлгедикчиниң кылган Хоорайның эрге-чагыргалары оларның [illegible] [illegible] рин чүгле [illegible] турбуш, харын ону камгалаары-биле бо чурукта турган полицейжилерин чорудуп берген.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕЛЕРНИҢ ҮНДЕЗИНИ

[illegible]

(СЭТА-ның корр.)

Бистиң коллективте

Районнуң санитар-эпидемия станциязының материал-техниктиг баазазы быжыккан. Чүгле сөөлгү беш чылдың дургузунда беш чүзүн эт-херекселдер немешкен.

Коллектив чиик база дезинфекция кылыр автомашиналар-биле хандыртынган, ортумак болгаш дээди эртемниг эмчи кадрларының саны өскен. Оларның билиин бедидеринче доктаамал сагыш салып турар. Алды эмчиниң дөрт мергежилин бедидери немей. Ийи кижи түс черниң баазазынга өөренген.

Үк эмнелгениң кол сорулгазы — санитар-гигиена болгаш санитар-эпидемия ажылдарын чорудары, чурттап турар девискээрниң санитарлыг байдалын хынап алыры. Халдавырлыг болгаш профессионал аарыглар-биле демиселди чорудары болур.

Сөөлгү үеде санитарлыг байдалдың үзүлдери эки-жээн. Санитар-эпидемия станциязының ажылчыннары амгы үениң чаа аргалары-биле шинчилелдерни чорудуп, оон тыныжын бедидерин улгаткан хемчеглерни ап келген. Оларның ажылы тодаргай тургустунган график болгаш план ёзугаар кылдынып турар. Салбыр бүрүзүнүң ажылды харылзаалыг чорудуп келгенинден чедиишкинниг болган.

Коллективтиң кежигүннери ай, квартал санында боттарының ажылының кол көргүзүглерин анализтээри чаңчыл болу берген. Сөөлгү үеде бруцеллез болгаш саргарар аарыглар дыка ховартаан. Районда иштин-шөйүнчүг аар аарыгларының болгаш чемге хоралаттырыышкын тавалдаглары эвээжээн. Школа назыны четпээн уруглар албан черлеринде иштин-шөйүнчүг аарыы кызырылган. Чурттакчы чоннуң арыг-шевер айтырыынче кичээнгей улгаткан. Эмнелге-профилактика албан черлери-биле демниг ажылдап турар бис. Партия органнары болгаш кожуун Совет күүскомнары-биле харылзаа эки. Бо чылын чурттакчы чонга медицина хандырылгазының болгаш санитарлыг хайгааралдың айтырыгларын улус депутаттарының район Советтеринге болгаш хоорай күүскомнарынга улусчу контроль комитеттериниң хуралдарынга 15 удаа чугаалашкан.

Сөөлгү чылдарда санитар-эпидемия станциязы кожээ чурттакчыларны онза хайгааралга алган. Кожээге комплекстиг шинчилгелерни, рейдилерни чорудуп практикалап келген. Кожээде чурттакчыларның ижер суунуң санитарлыг байдалын контрольдаары чылдан чылче экижээн. Ол ышкаш түс черлерде складтарның санитарлыг байдалын доктаамал контрольда алган.

Күш-ажылды коммунистиг ёс-биле кааржыдып шимчээшкинниң коллективи бот-идепкейжиткен. Кым-бир кижиниң эки эгелээшкинин өскелери деткивишаан, социалистиг чарыштың массалыын чедип алган. Социалистиг чарыштың ээштиг ажылдың органзастынындан чүгле хамааржыр. «Мергежилинниң тергиини дээш» деп көрүлде-конкурсту дезинфекторлар, лаборантылар, эпидемиологтар болгаш санитарлар аразынга бо-ла органзастаар чаңчылдыг бис. Бо көрүлде-конкурстан олар ажыктыг чүүлдерни билип ап турар.

Коллективте күш-ажылдың хоочуннары хөй. Оларны салбыр бүрүзүнде анныяктарга дагдыныкчы кылдыр кошкан. Дагдыныкчылар боттарының билиин анныяктарга харам чокка дамчыдып келген. Олардан кадык камгалалының тергиини Л. А. Хрусталеваны, Т. Д. Гагаринаны, Н. Н. Силяеваны болгаш өскелерин-даа чоргаарал-биле адап болур. Эмчи кадрларының ажылы база мактаттыг. Кадык камгалалынга 15 чыл бараан болган Н. В. Жданов, Н. С. Ооржак оларның ажылы чедиишкинниг.

Чедиишкиннер-биле черге-лештир шиитпирлеттинмейн келген ажылдар база бар. Чижээ, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың довурак-доозуну девискээринде чурттакчылыг суурнуң агаарын хирлендирип турар. Ак-Довурак хоорайда арыглал херекселдери багай ажылдап турар. Кызыл-Мажалыкта сүт комбинадының арыглал чери база-ла долузуу-биле ажылдавас. Комбинаттан келген сүт Хемчик хемниң бир адырын хирлендирип турар. Бо бүгү четпестерни дарый эдип шиитпирлээринче бүгү арга-кураавырларны ажыглап, шудургу ажылдаарывыс негеттинип турар.

Б. ЧИКЧИТ,
Барыын-Хемчик районнуң санитар-эпидемия станциязының кол эмчизи.

ССРЭ-ниң Москвада М. Горький аттыг академиктиг театрының артистериниң чыыжы болган.

Театрның чаа сезонун А. Чеховтуң «Чайка», М. Горькийниң «Сөөлгүзү» деп шииилери-биле ажыдар. Сезоннуң эң-не баштайгызы Ж. Б. Мольерниң «Тартюф» деп комедиязы болур.

ЧУРУКТА: театрның фойезинде. ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Зуева (солагай талазында), РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. Юрьева, артистер Е. Прохлова, А. Вертинская олар.

А. КОНЬКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

НОМЧУЛГАНЫҢ САЛДАРЫ

Доктаамал ном номчуурга школачыларның билиин байыыр болгаш сайзыраар. Эмчилерниң-биле алырга, номчулга чүгле карактың эвес, а мээниң база ажылы. Оон-биле чергелештир шынганнарга болгаш нервилерге база онзагай салдарлыг. Уругнуң каш катап, кандыг байдалга, кажан номчааны кадыкшылгага дыка хамаарылгалыг. Оларның номчуттунарын ада-иелер бо-ла контрольга албайн баар.

Чамдык ада-иелер «уруувус ном номчуур хөөн чок» дижир. Ол чүден ынчап баарыл? Ол дээрге уруг бир-ле дугаар номчаан номундан чогуур үезинде өөрүшкү, сонуургал албаанындан болур. Баштайгы үезинде уругларга номчуурунуң техниказын шиңгээдири кончуг берге болгаш номчааның чүүлүнүң ужур-утказын билбейн баргылаар. Бот-тускайлаң, доктаамал номчувуска, аңаа чаңчыгары оожум болур. Ном номчууру үр өөреникчи өөредилге болгаш класстан дашкаар материалдарны шиңгээдип четтикпейн баар. Ынчангаш дораан туруптар. Ол тулчуушкун чоорту могап-шылаашкынче база шилчиир.

Өскелери эртенден кежээге чедир номдан адырылбастай бээр болгаш таварышкан-на черинге номчуур чаңчылдыг апаар. Бо таварылгада уругга ажыктыы эвээжеп, организмге хора чедирип болур. Ол үе уругнуң сайзыраар чадазы. Бо чорук топ нерви системазынга болгаш карактарга немелде күштүг болдурар. Режим чок номчууру школачының арыг агаарга дыштаныринга, идепкейлиг шимченирнге шаптыктаар.

Школачының режимин шын организастаарынга дузалап, хүн чурумун тургузуп, дыштаныырының ойнаарының болгаш ном номчуурунуң шактарын хуваап бээри чугула. Эге класс өөреникчилери 20-30 минут иштинде кыска чапсарларны ажыглап турган, ном номчуур. Үстүкү класс өөреникчилери 40-45 минута доктаамал номчаан соонда кааң-ла чапсарлаары албан. Өөреникчиниң ном номчуурунга таарымчалыг байдалды тургузар ужурлуг. Хар-назынынга ой стол, сандайларны таарымчалыг кылдыртып, чырык черге тургузар херек. Ном номчуп турган, эмин эртир чоокшулады тудуп болбас. Ном биле карактың аразы 25 см болур ужурлуг. Үстүкү класс өөреникчилеринге 30-35 см. болур.

Чечен чогаалдарны болгаш өөредилге номнарын чүгле шак иштинде номчуза чогуур. Чыда ном номчууру кончуг хоралыг. Карак биле номнуң аразы чыда номчуп турар үеде чырык четчир болур ужурлуг. Ону болдурбазы-биле бүгү дүрүмнү сагыыры ажыктыг.

З. СЕЛИВАНОВА.
Кызыл хоорай.

НОГАА АЖААЛДАЗЫ

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң ногаажылар бригадазын чээрби чыл иштинде ногаа ажылынга ажылдап келген, район Советиниң депутады С. Б. Хертек удуртуп турар. Бригада бо чылын он гектар черге картофель болгаш 6 гектар черге янзы-бүрү ногаа культураларын тараан.

Чай дургузунда ону үш удаа суггарып, бок үнүштерни аштап, довураан чымчадып, ажаалдазын экижиткениңден дүжүт бо чылын чаагай болган. Ам оон күскү ажаалдазы массалыы-биле чорун турар. Совхоз бригаданы техника-биле хандырып турар. Дүжүт бир гектардан-на 30—35 центнер чедип турар.

Совхозтуң огород ажылынга үр чылда ак сеткилдиг ажылдап келген хоочун ногаажылар Анай Хомушку, Аракчаа Күжүгет, Дагбаа Хомушку оларның ногаа ажылынга киирип келген үлүг хуузу улуг. Ногааны шыгжамырже сөөртүр ажылда аныяк механизатор Сергей Могай база эки ажылдап турар.

Ногаа ажаалдазын олар ам доозарының кырында келген.

С. САЛЧАК.

УЛАМЧЫЛАП ТУРАР

Делегейде болгаш улуг Төрээн чуртта азы республикада-даа болуушкуннарны билип алырынга солуннарның рөлю улуг. Экономикада, социал хөгжүлдеде, эртем-техникада чаа чедиишкиннерни, мурнакчы дуржулганы, колдуунда-ла солуннардан, журналдардан билип ап турар бис. Ынчангаш амгы үеде солуннарга, журналдарга номчукчуларның сонуургалы дыка өскен.

Бо бүгүнү өөренип көрген. 1982 чаа чылдың парлалга чагыдылгазы кампанияның бүдүүзүнде ону организастыг эртирериниң дугайында аттырыг-ны совхозта партком чагылга хуралынга чугаалашкан. Бай-Тайга районда «Мугур-Аксы» деп «Мурнакчы» совхозтуң бригада, ферма, цехтеринге болгаш Шуй суурнуң албан организация черлеринге парлалга тараадынга хөй-ниити тарадыкчыларын бижидилген. Олар номчукчуларның күзээн солуннар, журналдарын чогуур үезинде чагыттырар дээш кызымаккай ажылдап турар.

Парлалга чагыдылгазының баштайгы айы доозулган. Шуй суурда парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары 14 кижи, оон 480 ажыг өрегениң номчукчуларынга чаа чылдың солуннар, журналдарынга чагыдылганы кылдыртып турар. Ырак-узак черлерде чурттап турар малчыннар, тараажылар шуптузу чагыдылгалыг. Почтачылар Хомушку Седи, Кара-кыс Хүрен-оол олар малчыннарга чагыдылга кылдыртып, идепкейлиг ажылдаан-нар.

Парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары Хертек Дадар-оол хову бригадазының кежигүннеринге, Саая Март-оол тудугжуларга, Нина Саая совхозтуң механизаторларынга, Оомаа Дашка суур чурттакчыларынга парлалга чагыдылгазын организастыг, бедик деңнелдиг эртиргени дээш партия комитединиң макталын алганнар.

Ниитизи-биле бо хүнге чедир номчукчулар 1436 экземпляр солуннар, журналдарны чагыдып алган. Оон хөй кезии төрээн черниң солуннары болуп турар. «Шын» солун 311 экземплярга, «Тываның аныяктары» 184, «Агитаторнуң блокноду» 142 чагыттынган. Чагыдылга ам-даа уламчылап турар. Парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары, почтачылар номчукчуларның күзээн солуннар, журналдарынга квитанцияларны бижип бериптурар.

К. ХЕРТЕК,
совхозта партком секретары.

АНАТОЛИЙ КАРПОВ ИЙИ САННЫГ

МЕРАНО. Октябрь 5. (СЭТА-ның корр. В. Бабкин, А. Решаль). Субботада соңгаарлатканы салыгны катап ойнаан эгелээн соонда бир шак чээрби минута эрткен соонда делегейниң бирги черин дээш шыдыраа маргылдаазының специалистериниң даап бодаашкыны шын болуп бадыткаттынган.

Делегей чемпионунуң чаа чедиишкининиң дугайында бир дугаарында ында гроссмейстерлер Р. Бирн болгаш Д. Дейкер, аргентин М. Майдоф олар баш удур шын даап бодааннар, ол дугайында корлакчының секундантылары база билип турганнар. Оон сөөлүнде соңгаарлаттынган салыгны анализтээр дээн Карповтуң дузалакчылары харын чүве мытташпааннар. Чүгле даңна, ынаа ыйлыг-бирге Задлингерниң корлакчының байдалы нарын, артык оолду кежериниң янзы-бүрү аргалары бар-даа болза, оон-даа артык хөй херек.

Воскресеньеде корлакчы удур халдаашкын кылыр аргазын онзунган. Кажан Карпов кылыкы ажык баштыг оглун бурунгаар идиптерге байдал улам билдинген. Ол нерээжетоктаар чүве безин чок халдап орган. Корчной база бир оглун берипкен, оон түннел чогунга бүзүрээш, дужуп берген.

Ам Карпов баштайгы ийи салыын частырыг чок ойнааны ол. Ол удурланыкчызындан артык — 2:0 санныг.

Дараазындагы салыг октябрь 5-те болган. Карпов кара-зы-биле ойнаан.

Кижи болгаш бойдус

ЧЭЭРЕННЕР ЭЭП КЕЛЗИН

Сураглыг немец аян-чорукчу, бойдуска хамаарыштыр хөй-хөй чугаа ажылдарының автору, бойдус камгалалының бүгү делегей шимчээшкининиң кежээ кирижикчизи, биология эртемнериниң доктору Бернард Гржимек бодунуң бир номун мындыг сөстер-биле эгелээн: «Кижи бойдустуң төлү! А ие чокта төл чурттап шыдавас...»

Бо сөстер медерелдиг кижи бүрүзүнүң сеткилинге кыйгырыг, сагындырыг, а харын-даа човууру боор деп бодалыр. Шынап-ла, бойдус-биле кижи кажан-даа ниити тудуш. Бойдуска хора чедирери дээрге-ле, кезээ үеде кижи бодунга эттинмес хораны чедиргени ол. Моон чижээн янзы-бүрү ном-нар ажып, хөй сан чурагай сангарып, улуг дыка ырававайн, өскен-төрээн Тывавыстан, карак көстүп турар барымдаалардан көрүп болур бис.

Тываның мурнуу чүгүнче чорупталыңар. Ында, Таңды-Уула сыннарының мурнуу талазында, республиканың улуг хемнериниң бирээзи — Тес-Хем оожум суун дажып, агып бадып чыдар. Оон ол-бо талаларында карак четпес ховулар, шывааалар чаттыла берген. Тес-Хемниң унуу, мырынай Успа-Хөлче кирер тулаалаңчак аксынга чедир, шугугу чыжыргана-биле шыптынган. Бо чер дээрге ол үнелиг эм үнүштүг. Тывада хамаан чок, Алтай, Кавказ, Бурятияда безин плантацияларындан улуг плантация девискээри боор турар.

Ийе! Тес-Хемниң унунда бойдустуң байлаа эгээртинмес. Ынчалза-даа бөгүн, ам бо шакта, ында бар байлактарны чугаалавас бодадым. Чүге дээрге ол дугайын хөй-хөй-бүле солун-сеткүүлдерге чугаалажып, удаа-дараа чогуур шиитпирлерни үндүрүп, хемчеглерни ап турар. Бөгүн кайгамчык чараш, кем чок, чаптанчыг аң — чээрен дугайын чугаалаксадым.

Ам Тес-Хем туржук, бүгү Тываның девискээринде, чээрен чок. Бистер амгы үениң аныяктары, оон иштинде мен бодум, ол аңны карак-биле көрбээн бис. А улуг салгалдың чугаазы-биле алырга, чээрби чыл бурунгаар Тес-Хемниң Агар, Сангын ховуларынга, Үстүү база Оруку шывааларга, ол аңнар бодаң хойлар дег өөр-өөр амыр-тайбың оъттап чораан. Оон бээр үр дал үе эртпээн. Ынчалза-даа оларның кенек кижилер узуткап каан. Сөөлгү чээренип улус 1965 чылда Агарга көрген. Бөгүн школачы азы суртуул оолдан, «Чээрен» деп чул? деп айтырар болза, күжүр салган айтырыгга делгеренгей харыы бериш шыдавас. Ол чээренни таныvас, билбес болганындан ончоксунуп, харын-даа ыядып, кызу көөр ииик.

Ыядып? Кудуу көөр? Чүү дээш? Ёзулуг-ла ыядып, карааш чажырар ужурлуг кижилер амгы ажы-төл эвес, а ынчаарлагы тетчеглекчилер-дир. Оларның хөй кезии бистиң аравыста ам-даа бар. Олар боттарының ажы-төлүнүң өөрүшкүзүн, байлаан узуткап чок кылып кааш, ам ыттаңнаптар.

Бо чижектер, херек кырында болган таварылгалар, төрээн черивистиң дириг амытаннарын көрген, чараш-ныы, үнелеп чорунар дег сагындырып турар-дыр. Ынчангаш төрээн черниң бойдус байлаан карак огу дег камгалап, кадагалаар чорукту эргежок чугулазын кижи бүрүзү ханызы-биле угаап-медереп, билгеп турар ужурлуг. Ол дээрге бойдустуң мурнунга бистиң ыдыктыг хүлээлгевис-тир.

Сөөлгү үеде моол кызыгаарынга чээрен ийи-чангыс көстүр апарган. Оларны хоруглар болгаш камгалаар херек. Чээреннер Тывавыстың оъдун оъттап, суун ижип, кижилерниң сеткил-сагыжынга өөрүшкү боор чурттаар ужурлуг.

И. ИРГИТ.

КАИ-ниң дыңнадыы

ШЫҢГЫЫ САГЫҢАР

Республиканың автоорукта рында орук шимчээшкинниң чыл санында кебүдеп турар. Ынчангаш чадаг-даа кижилерниң, чолаачыларның-даа талазындан автоорукта орук шимчээшкининиң чурумнарын хажык чок сагыыры негеттинип турар. Автоорукта болгулаан бүгү автотранспорт озал-ондааның 30 хуузу чадаг кижилерниң буруузу-биле болуп турар.

Автоорукту чадаг кижилер шимчээшкин чурумун сагып, кончуг кичээнгейлиг кежери чугула. Дүрүмде «Чадаг кижилер чүгле тротуар-биле кылаштаар болгаш автоорукту чүгле ында чадаг кижилер кежер кылдыр айыткан черлеп кежер» деп айыткан. Ону канчаар сагып турарывыстан автоорукта байдал кол хамааржыр. Автотранспорт озал-ондаан болдурбазы-биле орук шимчээшкининиң чурумнарындан чадаг кижилерге хамааржыр чамдык дүрүмнерни сактып көрээлинер.

Чамдык кудумчулар тротуар чок болгулаар. Ындыг таварылгада чадаг кижи автотранспорт оруунуң солагай талазы кезээ-биле кылаштаар. Автотранспорт озал-ондааның айыылын ол чайладыр. Чүге дээрге шимчеп чорун орган транспорт силерге уткуштур кел чоруур болганда кичээнгейни күштелдирер. Ылангыя улуг кижилерниң талазындан орук шимчээшкининиң чурумун биле тура, болганчок-ла ону хажыдаар таварылгалар эвээш эвес. Ол хажыдыышкыннар кудемчиг эвес түңнелдерге чедирип болур. Аңаа хамаарыштыр чижек. Шагаан-Арыг хоорайга чолаачы Конпевик оруктуң шын эвес талазы-биле чоруп орган ийи оолду таварткан. Хажыдыышкынның түңнели ындыг болурдур.

Эзиртир арага ишкениңден орук шимчээшкининиң чурумун хажыдып озал-ондаакка таваржып, оон кемдээн ийикпе, алы амы-тынындан чарылган таварылгалар эвээш эвес.

Орук шимчээшкининиң чурумнарын хажытпайн, ону шыңгыы сагыырын утпаңар. Хөй шимчээшкинниг оруктуң чадаг кижилер эртпес талазынга хенертен үнүп келир болзуңза, дуржулгазы улуг-даа чолаачы транспортту кончуг дүрген доктаадып шыдавайн барып болур. А чадаг кижилерге кордунген черлерге чолаачылар кичээнгейлиг болур болгаш транспорттуң чоруурун кордүнген хемчээл чедир оожумнадып алыр болгай. Ол чадаг кижилерге айыыл чок чорукту хандырар. Оон-биле кады орукту кежерде чоок кел чораан транспортту мурнай эрттирип-терин утпаңар. Үстүнде чурумнарны кижи бүрүзү сагыыр болза, автотранспорт озал-ондаа белен-селен болбас.

В. КЛЯВИНА,
КАИ инспектору.

ОКТЯБРЬ 6-ДАН 8-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.40 — «Огородчу элчигенчигеш». Мультфильм. 9.20 — А. С. Пушкин. «Белкинниң тоожузу». «Боолаашкын») Телешии. 10.35 — Москваның күрүне консерваториязының камерлиг оркестри ойнаар. 10.50 — «Кино аян-чоруктар клуву». 11.50 — Телемедээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Чоон чүкте бистиң университедивис». МГУ дугайында документалдыг фильм. (ГДР). 15.05 — «Чурагачы». Тележурнал. 15.50 — Украин ССР-ниң улустуң артистери Г. болгаш В. Байко угбашкыларының концерти. Львовтан дамчыдылга. 16.20 — «Орус тугаа». 16.50 — «Аныяктарның адрестери». 17.50 — «Кижи болгаш хоойлу». Конституция ёзугаар хоойлулар дугайында ССРЭ-ниң юстиция министри В. И. Теребилов-биле беседа.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер (орус дылда). 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Герман Демократтыг Республиканың телевидениезиниң республиканың тургустунганындан бээр 32 чыл болганынга турасказтаан программазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Поэзия» — деп альманах. 22.55 — Бөгүн делегейде. 23.10 — 23.30 — С. Прокофьев. «Чайгы дүне». Сюита.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Архып». Документалдыг фильм. 12.10 — Шыдыраа школазы. 12.30 — Совет күрүнениң үндезиннери болгаш эргелер. 8-ки класс. СЭКП — Совет күрүнениң удуртукчу күжү. 13.10 — Орус композиторларның чогаалдарында улустуң ырлары. 13.40 — «Экран — башкыга». Физика. 9-ку класс. Чылыг-биле ажылдаар шимчедикчилер. 14.10 — Обществоведение. 10-гу класс. Төөгүнүң материалистиг ёзу-биле билири. 14.40 — Ниити биология. 9-ку класс. Үнүш азы дириг амытаннар амыдыралының ниити байдалы болгаш хевирлери. 15.10 — А. М. Горький. «Америка дугайында очерктер». 15.45 — «Чымчак сеткил». Документалдыг фильм. 16.00 — 18.20 — Чапсар. 18.20 — «Миша даай». Мультфильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «Чурттавыс хоойлузу». Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Н. С. Бойду дамчыдылгага киржир. 19.20 — Документалдыг фильм. 19.30 — «Мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен». Литература-хөгжүмнүг композиция.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, уруглар!». «Карандаш биле Клякса». Мультфильм. 20.15 — «Ырак болгаш чоок ыры». Композитор В. Захаровтуң ырларының дугайында. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Ийи ай хире». Уран-чечен фильм.

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг дыңнадыг. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Пионерлер найыралы». Москва хоорайның пионерлер Ордузунуң В. Локтев аттыг ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 9.20 — «Кедурлүүшкүн» хоойлузу». Совет хамаатыларның эргелериниң дугайында документалдыг фильм. 9.40 — «Ынак шүлүктерим». 10.10 — «Бөгүн — Конституция хүнү». 10.25 — «Динспей бажыны». Фильм-шииниң баштайгы көргүзүү. С. Я. Маршактың тоолун ёзугаар Күрүнениң академиктиг ойнаарактар театры ССРЭ-ниң улустуң артизи С. В. Образцовтуң удуртулгазы-биле тургускан. 11.35 — «Архитектура-81». ССРЭ-ниң курорттары болгаш кадык шылга албан черлери. 12.10 — «Совет чурулга уран чуруунда коммунистиг овур-хевири». 12.40 — «Ыры-81». 13.20 — «Демьян Бедный революцияның ыраажызы». 14.15 — А. Корнейчук — «Платон Кречет». Москваның Малая Броннаяда шии театрының фильм-шиизи. 16.40 — Мультфильмнер программазы: «Октябрьның маржы», «Будёновка». 17.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Динамо» (Москва) — ЦСКА. В. И. Ленин аттыг төп стадиондан дорт дамчыдылга. 19.15 — 19.30 — Чапсар. 19.30 — «Герман Титов». Документалдыг телефильм. 19.50 — Конституция хүнүнге турасказткан уран чүүл болгаш бот-тывынгыр коллективтерниң мастерлериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Байырлалга цирк программазы. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50 — 23.10 — «Ярмарка дугайында сактыышкын». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Силерни оперетта чалаады». 15.30 — «Шыгжамыр дилекчилери». Документалдыг телефильм. 16.30 — «Раймонд Паулс-биле ужуражылга». 17.45 — А. Арбузов — «Дан халазында хоорай». Күрүнениң Е. Вахтангов аттыг академиктиг театрының фильм-шиизи. 19.50 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаптар!». «Хуулгаазынныг эрен». 20.15 — А. М. Горький. «Америк дугайында очерктер». 20.30 — «Сервис — кодээ сес...». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Күскү кудалар». Уран-чечен фильм.

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Шевер холдар». 9.35 — «Күскү кудалар». Уран-чечен фильм. 10.50 — Р. Гамзатов. Шүлүглел — «Иелерни хумагалаңар». 11.50 — Телемедээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Бахаргуль». Документалдыг фильм. 14.35 — «Чурттуң шөлдеринде». Узбек ССР-де хевең ажаап алыышкынның мурнакчы дуржулгазының дугайында. 15.00 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. 15.30 — «Амыдыралче айтырыышкын». 16.15 — «Бистиң-биле кады кыл, бис ышкаш кыл, бистеп дээре кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 17.10 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Күш-ажыл — ниити-лел—кижи». «Красный пролетарий» заводтуң ажылчыннары-биле ужуражылга. 17.40 — Бут бөмбүгге делегей маргылдаазының шилилде ужуражылгазы. Турция — ССРЭ. Шилиндек командалар маргыжар. Турциядан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — Телемедээлер. 18.35 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.40 — Концерт.

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.55 — «Виктор Кингисеппиң амыдыралындан ийи хүн». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Биешунуң консерваторияның Улуг залынга концерти. 22.35 — 22.55 — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Волгадан Донга чедир». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — «Авам школазы». 12.40 — Зоология. 7-ги класс. Инстинкт — насекомнарның амыдыралының үндезини. 13.05 — «Этезм». Телефильм. 13.40 — «Режиссёрнуң уран чүүлү». 2-ги дамчыдылга. 14.25 — «Мээң салымчуум». Уран-чечен фильм. 1-ги серия. 15.40 — «Чурукчулар кедээде чурттап тур». Документалдыг телефильм. 16.00 — 18.25 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — Телемедээлер. 18.35 — Телемедээлер (орус дылга). 18.40 — «Отчугаш». Дамчыдылга. 19.00 — «А. С. Пушкин аттыг библиотека — 50 чыл-дыр».

МОСКВАДАН

19.25 — «Ажык чугаа». («Орбита-3»). 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаптар!». «Музыкалыг төөгүлер». 20.15 — «Оңу кылып, шылаар сы...»

Агаар

Бөгүн республикада бүргеп, аяңныр, чамдык черлерге хар чаар. Мурнуу-барыын чүк углап шимчээр хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедир. Агаарның температуразы 3—8 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 5—8 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Депутат шагы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Барабанчының салымы» 9.30, 15.00. «Айыыл чок болурун хуумда магадылавайн тур мен» 11.20, 13.10, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дайынны оиуктер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 2. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тудуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдистериниң 2-31-75, культура килдистериниң 2-23-54, кыдыг ажыл-агый килдистериниң 2-21-47, хүрээ килдистериниң 2-31-75, чагаа килдистериниң 2-41-27, информация килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кезбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 11).

ТС-[illegible]

Бүгү улусчу байырлал-биле!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 233 (11731) | 1981 чылдың октябрь 7, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

СОВЕТ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ССРЭ Конституциязының Хүнүн совет улус чыл бүрүде чырыткылыг улуг байырлал кылдыр демдеглеп, Коммунистиг партияның удурталгазы-биле бодунуң күрүнезин быжыглаарының, социалистиг демократияны сайзырангайжыдарының база ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле чедип алган чаа-чаа тиилелгелериниң түңнелин үндүрүп турар. Бо чылын бистиң чуртувус ол байырлалдың хүнүн СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, он бирги беш чылдың баштайгы чылының даалгаларын боттандырар талазы-биле ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүң онзагай байдалынга демдеглеп турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге мынча дээн: «ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганы эң улуг болуушкун болган. Ол социалистиг демократияны хөгжүдүп, калбартырынга улам бедик үе-чадаже ажыткан. Националдың болгаш күрүнениң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга совет кижилерниң киржилгези улам идепкейжээн». Совет кижилерниң ажылдаар, дыштаныр, өөренир эргелериниң, кадыының камгалалының, назылап кырааныда материалдыг хандырылгазының, херээженнер-биле эр кижилерниң болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү хамаатыларының националындан хамаарылга чок дең эргелериниң дугайын Үндезин хоойлуда алдын үжүктер-биле бижээн.

Советтер чуртунуң бүгү улустары-биле кады ийи дакпыр орденниг Совет Тываның ажылчы чоннары Конституция хүнүнүң байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп турар. Социалистиг экономиканы хөгжүдеринге, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планнарын күүседиринге чедиишкиннер бистерни өөртүп, сорук кирип турар. Бистиң республиканың чижээнден безин алырга, бо чылдың тос айларында үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдези эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 2,1 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү—3,5 хуу өзүлделиг болган. Агаар-бойдустуң кадааштыкының берге байдалдары турза-даа, инитиниң малынга 108 муң ажыг тонна сигенни белеткээн болгаш 13 муң ажыг тонна картофельди база ногааларны ажаап алган. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының тос айларында эът, сүт, чуургалар садарының планнары база дүк садарының чыл планы чедиишкинниг күүсеттинген.

«Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ыңай комплекстиг хөгжүдер талазы-биле хемчеглерниң дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айыттынган сорулгаларны боттандырып турарының ачызында Совет Тываның ажылчы чоннарының материалдыг чаагай байдалын бедидериниң, республиканың экономиказын болгаш культуразын улам ыңай чечектелдириринге чаа-чаа чедиишкиннер чедип алдынган. Ол бүгүге социалистиг демократияның бүгү улусчу политиктиг үндезини болур улус депутаттарының Советтериниң ролю улам өзүп турар.

ССРЭ-ниң Конституциязын. Эвилелдешкен болгаш Автономнуг республикаларның конституцияларын хүлээп алганы-биле холбаштыр улус депутаттарының Советтериниң ажыл-чорудулгазынга чаа үе-чада эгелээн. Депутаттарның составында Советтерниң ёзулуг улусчу утка-шынары сиңниккен. ССРЭ-ниң Дээди Совединде болгаш Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтеринде депутаттарның чартык кезиинден хөйү ажылчыннар болгаш колхозчулар. 1980 чылда улус депутаттарының чер-чер Советтеринге 2 млн. 274 муң депутаттар соңгуткан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң составынга 130 депутаттар, чер-чер Советтеринге 3715 депутаттар соңгуткан, оларның 65,35 хуузу ажылчыннар, 47,33 хуузу херээженнер боop турар.

Депутаттарның составынга хөй националдарның төлээлекчилериниң кирип турары Совет эрге-чагырганың интернационалчы бүдүш-шынарының дугайын, бистиң чуртувустуң улустарының акы-дуңмалышкы чорууннуң болгаш кады ажылдажылгазының дугайын бадыткап турар. Республиканың Дээди Совединиң депутаттарының аразында хөй-хөй сураглыг кижилер бар. Оларга «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Д. Чоле, «Тес-Хем» совхозтуң кол инженери М. С-Б. Арапчор, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң саанчызы Ф. А. Таль, «Шагонартяжстройтрестиң» № 15 механизация эргелелиниң көдүртүр-кран машинизи Л. В. Тряскин, «Бүрен» совхозтуң саанчызы П-У. Т. Сувак, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң директору, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады И. П. Гончарюк болгаш өске-даа эштер хамааржыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелиниң шеверлекчизи Р. Ф. Григорович, «Нарын» совхозтуң директору М. К. Дүтер, «Октябрь 50 чылы» совхозтуң хойжузу Х. Б. Куулар болгаш өске-даа эштер соңгуттурган. Үстүнде көргүскен фактылар болза ССРЭ-де бүгү эрге-чагырга чоннуу болуп турар дээрениң дугайында Конституцияның эң чугула чүүлүнүң херек кырынга боттаныып турарын бадыткап турар.

Совет хамаатыларның дыштаныр база назылап кырааныда материалдыг хандырылга алыр эргелерин Конституцияга магадылааны оларның амыдыралынга чугула ужур-дузалыг. Совет күрүне ажылчы чоннарның социал хандырылгазының айтырыгларынга улуг кичээнгейни салып турар. Бистиң Тыва АССР-де 52 муң пенсионерлерге болгаш инвалидтерге чыл бүрүде 27 миллион ажыг рубльди төлеп турар. Назылап кырааннарның база инвалидтерниң бажың-интернаттарынга оларны ажаап-тежээринге чыл бүрүде акшаландырылышкын 1 миллион рубль ажып турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айыткан социал программага дүүштүр урутларлыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын күштелдирер талазы-биле болгаш пенсия хандырылгазын улам ыңай экижидер хемчеглерни боттандырар хуусаазының болгаш чурумунуң дугайында доктаалды бистиң партиявыстың Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели база ВЦСПС хүлээп алган. Ол болза совет кижиниң дугайында бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнениң доктаамал сагыш салыышкынының илерээшкиннериниң база бир тодаргай чижээ болур.

Совет кижилерге Конституцияда айыткан өөренир эргелер бүгү-ниити ылап-ла ортумак өөредилгени, профессионал-техниктиг, тускай ортумак болгаш дээди өөредилгени, өөредилгениң бүгү хевирлериниң халас чорударын, күрүне стипендиязын, школаларга төрээн дылынга өөренирин хандырып турар. Амгы үеде бистиң республикада 64 муң ажыг өөреникчилерлиг, 162 ортумак болгаш сес чыл школалары бар база дылдың, литератураның болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институду, педагогика база политехниктиг институттар, 12 тускай ортумак өөредилге черлери болгаш профессионал-техниктиг училищелер ажылдап турар. Тыва школаларның чүс-чүс доозукчулары Москваның, Ленинградтың, Томскиниң, Красноярскиниң болгаш чурттуң өске-даа хоорайларының өөредилге черлеринге дээди эртемни чедип ап турар. Амгы үеде республиканың 10 муң чурттакчызынга онаапштыр 2500 өөреникчи болгаш 200 студент база сургуул онаажып турар.

Совет улус бодунуң Конституциязында айыттынган эргелерге дүүштүр чурттап база ажылдавышаан, патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип турар. Бистиң чуртувуста күрүне тургузуунуң дуржулгазы, социалистиг демократияның чечектелиишкини чүгле оон бодунуң иштики амыдыралынга эвес, харын бүгү делегейге улуг ужур-дузалыг боop турар.

Бүгү совет кижилер-биле бир демей Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары ССРЭ Конституциязының хүнүн байырлалдыы-биле демдеглевишаан, социалистиг демократияның улам ыңай хөгжүлдезиниң, бистиң Төрээн чуртувустуң күчүзүн болгаш оон делегейге ат-алдарын быжыглаарының дугайында база бүгү улустарның бузулбас найыралының чечектелиишкининиң дугайында могаг чок сагыш салыышкыны дээш Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка түрегтиң ханызындан илергейлеп турарлар.

А. БОДРЕНКОВ.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ-БИЛЕ

СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң директору эш Н. М. СУХОВКА

Партия организациязының секретары эш Ф. П. ТОЛМАЧЕВКА

Улус депутаттарының Ильинка көдээ Совединиң даргазы эш Н. В. РЯДИНСКИХКЕ

Совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы эш В. И. ТАЛОВСКИХКЕ

ВЛКСМ комитединиң секретары С. У. СУВАКПИТКЕ

Мал продуктуларын бүдүрер болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле чыл планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткени дээш Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилеринге СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели изиг байырны чедирип тур. Совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, социалистиг чарыштың тугун бедик тудуп, күрүнеге 343,2 тонна эътти, 793,2 тонна сүттү, 21,3 тонна дүктү дужаап, малдың баш санын база көвүдеткен.

Бо чедиишкиннер дээрге, малчыннарның, хову ажылдакчыларының, совхозтуң бүгү ишчилериниң эрес-диди күш-ажылының база дирекцияның, партия, профэвилел, комсомол организацияларының болгаш специалистерниң, улус депутаттарының көдээ Совединиң организакчы болгаш политмассалыг улуг ажылының түңнели болур.

Күрүнеге эътти болгаш сүттү немей садарының, сиген болгаш мал чеминиң өске-даа хевирлерин белеткээриниң, дужут ажаалдазының чедиишкинниг доозарының, келир чылдың дүжүдүн алырынга черни белеткээриниң, техниканы септээриниң, келир кыжын малды хүр чып ажырарының талазы-биле немелде куруглавырларны дилеп тыварының талазы-биле совхозтуң ишчилериниң көдүрүп үндүрген инициативазын СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели деткип тур. Совхозтуң ишчилери, дирекция, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары, улус депутаттарының көдээ Соведи сөглээн сөзүнге ээ болуп, чаа беш чылдың баштайгы чылын чедиишкинниг доозар дээш чегаадыкчы ажылдаар, 1982 чылдың болгаш он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседеринге быжыг үндезинни тургузар, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга боттарының улуг-хуузун киирер дээрзинге бүзүрелин СЭКП обкому болгаш Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур.

СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. ШИРШИН

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч. ОНДАР

Каа-Хемде СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш партияның XVIII область конференциязының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың бирги чылының планныг даалгаларын база социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты калбартпышаан. «Мал ажылы — шалыпчы фронт!» деп шимчээшкинниң эгелекчи болганнары-биле боттарының сөглээн сөзүнге ээ болганнар.

Совхозтуң малчыннары кыштаглаашкынны эки эрттирген, малдың баш санын менди камгалап алыр болгаш көвүдедир талазы-биле кеску чедиишкиннерлиг болган. Малдың чайгы семиртилгезин база организастыг чоруттуган.

Бо чылдың октябрь 1-де байдал-биле мал продукциязын садарар талазы-биле чыл планы мынчаар күүсеттинген: эът — 112,4 хуу, сүт — 104 хуу, дүк — 107,7 хуу. Оон-биле чергелештир малдың чүзүн аайы-биле бүгү баш саны өскен.

Совхозтуң ишчилери 1530 тонна сигенни белеткээн, 5300 тонна силосту база 1200 тонна сенажты салган, 230 тонна витаминниг сиген далгазын курлавырлаан.

Боттарының арга-курлавырларын санап көргеш, совхозтуң ажыл-ишчилери чыл төнчүзүнге чедир күрүнеге 20 тонна эътти, 150 тонна сүттү немей садарын, малдың чүзүн аайы-биле баш санын өстүрерин, 100 тонна сигенни, 400 тонна сенажты, 70 тонна витаминниг сиген далганын белеткээрин хүлээнип тур.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге чедир дужут ажаалдазын чедиишкинниг доозар, черни келир чылдың дүжүдүнге белеткээрин доозар, фермаларже болгаш кыштагларже четчир санныг мал чемин сөөртүп алырын база хүлээнип тур.

Социалистиг чарышты улам дээштиг калбартып, мал чемин болгаш техниканы чөп ажыглап турган кыштаглаашкынны организастыг эрттирерин, көдээ ажыл-агый техниказын частыкы хову ажылдарынга уткуштур чогуур хуусаазында белеткээрин, оон-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга улуг-хуузун киирерин СЭКП обкомунга болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге бүзүредип тур бис.

Н. СУХОВ,
совхоз директору.
Ф. ТОЛМАЧЕВ,
партбюро секретары.
Н. РЯДИНСКИХ,
көдээ Совет күүскомунун даргазы.
В. ТАЛОВСКИХ,
ажылчын комитет даргазы.
С. СУВАКПИТ,
ВЛКСМ комитединиң секретары.

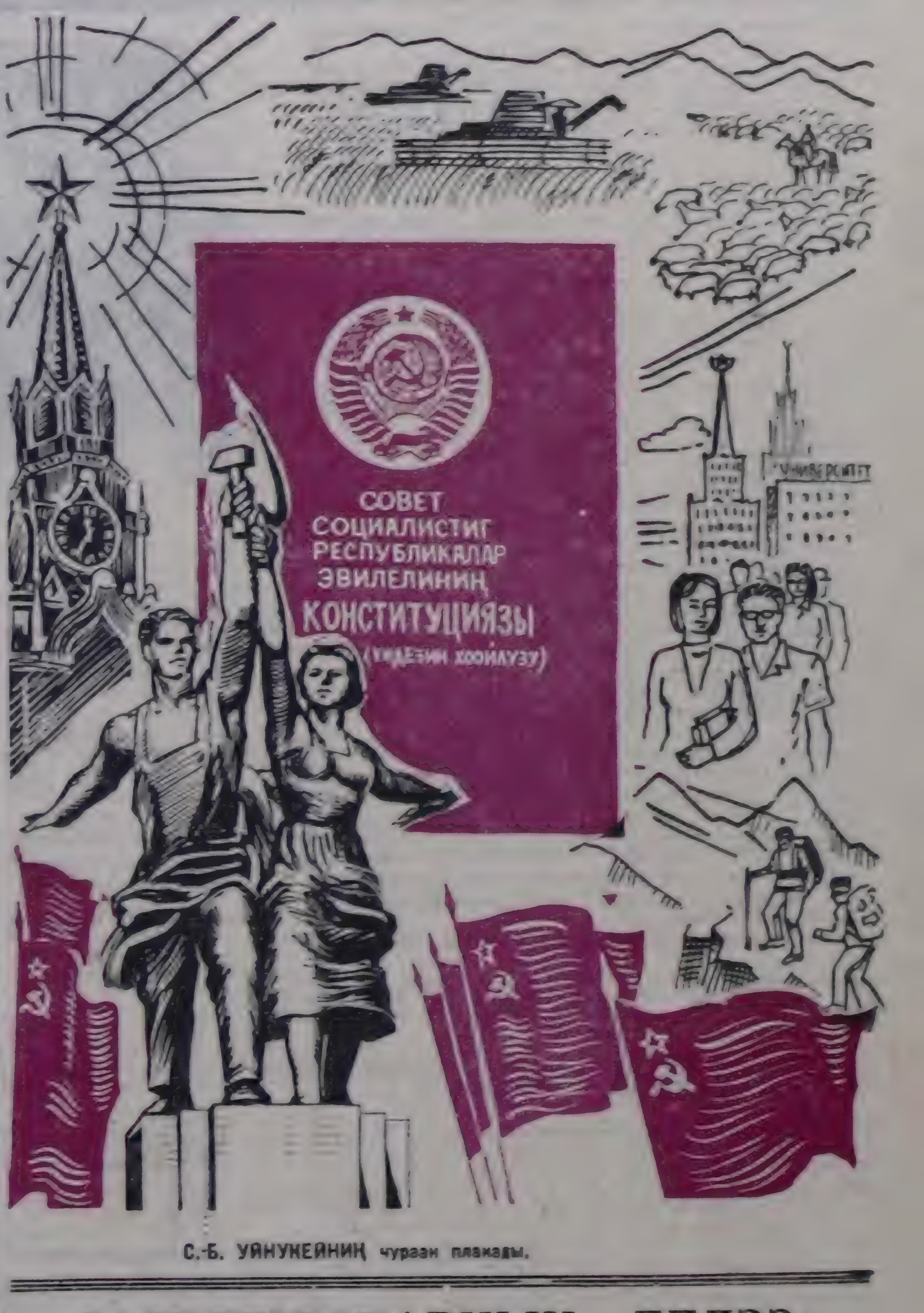

С.-Б. УЯНУКЕЙНИҢ чураан плакады.

САДЫГЖЫЛАРНЫҢ БЕЛЭЭ

Кызылдың үлетпүр бараннар садыының коллективи ССРЭ Конституциязының хүнүн күш-ажылчы белектерлиг уткаан. Үшкү кварталда үүрмектеп садар бараан саарылгазының планныг онаалдазын садыг 103 хуу күүсеткен.

Садыгның түс-түс магазиннери, бригадалары үшкү кварталдың планнарын бедик көргүзүглерлиг күүсеткеннер. Чижээ, «Саян» универмагының коллективи үшкү кварталдың планныг онаалдазын хуусаа бетинде 103 хуу боттандырган. Конституция хүнүнге уткуштур калбарган социалистиг чарышка магазинниң херээжен улустуң белен хевин садар комсомолчу-аныяктарның бригадазы (бригадири Н. Хунажык) тиилээн. Ук бригаданың аныяк садыгжылары планныг онаалдазын 106,7 хуу күүсеткеш, пландан ажыр 10 муң рубльдиң бараанын саткан.

«Детский мирниң» коллективи үшкү кварталда күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг ажылдааш, үүрмектеп садар бараан саарылгазының планныг онаалдазын 102,9 хуу күүседип, пландан ажыр 10 муң рубльдиң бараанын саарган.

«Аялганың» бригадаларының аразында чарышка фото-бараанар, радио, телеаппаратура садар кижилер мурнааш, кайызы-даа түс-түстә пландан ажыр 20 муң рубльдиң бараанын саткан.

Г. ШИШКИНА.

СЭКП ТЫВА ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИНГЕ, ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНГЕ

РАПОРТ

КАЛЕНДАРЬДА — ДЕКАБРЬ

Кызылдың аалгы заводунуң найыралдыг коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чылдың баштайгы хүннеринден тура бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап эгелээн. Оон тодаргай бадыткалын эрткен тос айларының түңнелдери көргүскен.

Завод тос айларда 66.700 ажеш идиктерни бүдүрүп үндүрген. Ол планда көрдүнгенинден 3.700 идик хөй болуп турар. Оон уламындан бүдүрүлгге чүгле үшкү кварталда 117 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрүп үндүрер планын херек кырында 128 муң рубльге күүсеткен. Шак ындыг бедик көргүзүглерни чедип алырынга түс-түс бригадалар аразында калбарган социалистиг чарыш улуг идигтиг болган.

Бүдүрүлгениң хоочун ажылчыны, коммунист Григорий Иванович Гавриченконуң удурткан бригадазының кежигүннери чылдың эгезинде социалистиг хүлээлгени ап тура, он айларның планын Совет Конституциязының хүнү — октябрьның 7-ге чедир күүседир деп сорулганы боттарының мурнунга салганнар. Олар сөглээн сөзүнге чүгле ээ болган эвес, а харын оон-даа бедик түңнелди чедип алганнар.

Бригаданың кежигүннери бродия идиктер кылып турар. Үшкү кварталда 1000 ажеш бродияларны кылыр турган, херек кырында 2 муң ажеш идиктерни бүдүрүп үндүрген. А Совет Конституциязының байырлалының бүдүүзүнде бригаданың кежигүннери ноябрь айның планын күүсеткеш, ам декабрьның үлүүнге кирипштир ажылдап эгелээн. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнуң байырлалынга чедир 1981 чылдың бүдүрүлге планын бүрүну-биле күүседир сорулганы боттарының мурнунда салганнар.

Шак ындыг күш-ажылчы чедиишкинни канчап чедип ап турарының чажыттарын Григорий Иванович мынчаар илереткен:

— Бистиң бригаданың кежигүннериниң үени мурнап чорууп орарында кандыг-даа чажыттар чок. Черле ындыг болур ужурлуг-даа. Чүге дээрге бригадада ажылдап турар 10 мастерлерниң барык шуптузу ук бүдүрүлгеге үр чылдарда ажылдап келгеннер. Ынчангаш кижи бүрүзү бодунуң харыылап турар ажылын кончуг эки билир болгаш ону шалыпкын чорудуп турар. Оон уламында мастерлер Николай Вергунов, Тамара Бекашева, Николай Чадамба болгаш өскелер-даа эрткен айның планын барык кижи бүрүзү 150—170 хуу күүсеткеннер. Шак ындыг алдын холдуг мастерлер-биле чаңгыс ажылдаарга үлегерни чүгле ап турбайн канчаар.

Кызылдың аалгы заводунга 1953 чылдан бээр үзүктел чок ажылдап келген коммунист Г. И. Гавриченконуң удурткан бригадазының кежигүннери Совет Конституциязының хүнүн шак ындыг чедиишкиннер-биле уткааны ол.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Г. И. Гавриченко заводтуң кол инженери В. И. Скороходов база экономист Н. В. Аганова олар-биле бригаданың чаа социалистиг хүлээлгезин чугаалажып орары.

Совет кижи

Хааннар, бөглер төрүттүнүп,
Халтыг аншаа чоргаарланып,
Кижилерниң өндүр улуун
Кинчи-биле хемчээп чорду...
Мээң өндүр чаагайым—
Мени хостаан хувискаалда,
Келир үе ады-биле
Кежик-чолду тургусканы.
Мээң өндүр чаагайым—
Мээң чуртум төөгүзүнде.
Кызыгаар чок делгемнерде,
Кызыл-тастың шиилээжинде.
Мээң өндүр чаагайым —
Мээң чонум күжү-биле
Ада-чуртту камгалап ал,
Араатанны тиилээнинде.
Мээң өндүр чаагайым—
Мээң чуртум күчүзүнде.
Дайын чокка тайбың чурттап
Тала-аңнук белганымда.
Чаалап алган чедиишкинни.
Чаартынган чурттаалганы
Хоойлум мөңээ быжыглап каан,
Хостуг, чоргаар хамаатымен.
Хоойлумда карак чаггаан
Кой-чараш сөстер-даа чок:
Мээң улуг аргаларым,
Мээң улуг эргелерим.
Хоойлумда — билиг, чырык,
Хоор чонум өндүр улуу,
Башчы Ленин тургусканы
Партияның башталгазы.

КОНСТИТУЦИЯ: магадылап, хүлээндирип түр

«ССРЭ хамаатылары ажылдаар эргелиг»
(ССРЭ Конституциязының 40 чүүлүнден).

АЖЫЛЫМ — ЧОРГААРАЛЫМ

[illegible] бирги беш чылдың баштайгы чылын [illegible] ажыл-агыйның коллективи багай эвес эгелээн. Алган социалистиг хүлээлгелеривисти күүседири дээш бүгү күжүвүстү салып, республиканың ыяш [illegible] социалистиг чарышка идепкейлиг киржип келдивис.

Күжениишкинниң ажыл халас барбаан. Бирги, ийиги кварталдарның [illegible] күүседкен бис. Ынчангаш ийиги кварталда чарышка тиилекчи болуп, РСФСР-ниң Арга-арыг ажыл-агый министерствозунуң болгаш ыяш үлетпүр ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугун болгаш бирги чергениң акша шаңналын чаалап алдывыс. Ол бисти улам сорук киирген. Үшкү кварталдын [illegible] бүгү көргүзүглер талазы-биле база чедиишкинниг күүседдивис.

[illegible] чедиишкиннеривисти бистер ССРЭ Конституциязының хүнүнге турасклааттывыс. Бистерге, ажылчын кижилерге, магалыг-чаагай амыдыралды берип турар чырыткылыг Конституциявыстың байырлалында улам-на бедик хүлээлгелерни ап, 1981 чылдың планын хуусаа бетинде күүседирин чедип алыр сорулганы салып турар бис.

Бистер, совет кижилер, [illegible] таарышкан ажылывысты кылыр, ыяш черге-жилдиг шилип алыр аргалыг бис.

Мен арга-арыг ажылдакчызы ынак ажылымга ам 30 чыл уламчылыр ажылдап келдим. Бо үениң дургузунда чеже арга-арыг эрип кезивээн, чеже [illegible]. Тарып олурткан чаш ыяштар өзүп олурарын, ай-меннии оларлап чоруурун көргеш, сагыш-сеткил улам серген, чоргаарланыр мен. Чуртувусту, чонувусту байлаан — арга-арыгны камгалап, кадагалаары, өстүрери чугула болгаш хүндүлүг, солун ажыл. Коммунистиг партиявыстың XXVI съездизиниң шиитпирлеринде [illegible] болгаш хумагалал дугайында айтырыгны чугулалап айыткан. Каа-Хем ыяш ажыл-агый коллективи көнчүг чугула дугзунуп, [illegible] деткип турар. Бо айтырыг бистиң ажылывыска дорт хамааржыр. Арга-арыгны өрттен, аарыглардан камгалаарындан аңгыда, ону катап тургузары, тарып өстүрери бистиң ажылывыста кол көргүзүг болур. Бо талазы-биле бистиңнинде көргүзүглер чыжыңна багай эвес болуп келген. Оон аңгыда арга-ыяшты чоп ажыглаарынче, ыяш кезип белеткээн черлерни органнзацияылар аштап-арыглаарынче сагыш салып турар.

Амгы үеде үшкү кварталдың планын чедиишкинниг күүседкен. [illegible] күүседир дээш Каа-Хемниң ыяш ажыл-агый коллективи кызымак ажылдап турар.

И. ЧЕПКАСОВ.
Каа-Хем ыяш ажыл-агыйында лесник.

АК СЕТКИЛДИИ-БИЛЕ

«Бодунуң шилип алганы, ниитилелге ажыктыг ажыл-чорудулганың талазы-биле ак сеткилдиг ажылдаары, күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыыры — ССРЭ-ниң күш-ажыл кылып шыдаар хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези болгаш ат-алдарының херээ...»
(ССРЭ Конституциязының 60 чүүлүнден).

«Амыдыралды ажыл каастаар» деп улус чугаалажыр болгай. Бо сөстерде ханы утка [illegible] билдингир. Бодунуң шилип алган мергежилинге [illegible] ниитилелге ажыктыг ажылды ак сеткилдиг кылыры совет хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези, ат-алдарының херээ деп бистиң чурттуң Үндезин хоойлузунда [illegible] тавары эвес.

Мен бодумнуң төрээн совхозумга, Красноярковка сүт-бараан фермазынга хөй чылдарда [illegible] ажылдап, багай эвес көргүзүглерни чедип ап келдим. Чаңгыс черге, чаңгыс ажылга үр ажылдаан тудум, арга-дуржулга бедиир болгай. Мэңээ келгенимниң баштайгы үезинде ферманың хоорун саанчылары боттарының мергежилинге мени куладын-биле өөреткен, байлак дуржулгазын дамчыдып берип, саанчының ажылынга ижиктирген. Ам бодум аныяк [illegible]. [illegible] чор мен. [illegible] Мындыг [illegible] мээң холумга [illegible] Валентина Оюн ам мурнакчы саанчыларның аразында туруп, ай, квартал санын-да бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Ол сентябрьда сүт саар планын 101,1 хуу күүсеткен. Оон тос айларда көргүзүү база-ла багай эвес болган.

Черле ынчаш, фермада социалистиг чарышты [illegible] чугулчу үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап турар болгаш коллективте кижи бүрүзү кызымаккай ажылдап турар. Мурнакчы саанчы Эрэксимаа Дома тос айларда бир инектен сүт саар планын 113,7 хуу күүсеткен. Ол талазы-биле мээң көргүзүүм 109,4 хуу болду.

Ажыл-агый тос айларда курунге 715 тонна сүт садар планын 840 тонна кылдыр, азы 117 хуу күүсеткен. Ол дээрге бистиң коллективте кижи бүрүзүнүң ак сеткилдиг, кызымаккай ажылының түңнелидир.

Фермада бүгү ажылдарны механизастаан. Инектерни төрүдер салбыр, бызааларны өстүр азыраар профилакторий ажылдап турар. Амгы үеде ферма кыштаглаашкынынга бүрүн белеткенген болгаш кышкы турлаанда чедип келген.

Инектерни ам рапс деп оюзагай хоолулуг ногаан культура-биле база холуксаалыг чемнер-биле немей чемгерип тур бис. Оон түңнелинде [illegible] бедип турар болгаш чамдыкта 5,7 хуу чеде бергилээр-дир. Ол ышкаш саалданың дениели чайгызындан колдуунда кудулаваан.

Саанчыларның, азырачыларның, бызаа ажаакчыларының [illegible] таарымчалыг байдалдарны фермада тургускан. Бисте кижи бүрүзү ажылдап кедер тускай хепбиле хандыртынган. Коллектив быжыг найыралдыг, кижилер бүгү-ле чүвени коллективи-биле кылып, бот-боттарынга дузалажып чаңчыккан.

Т. ОЮН.
Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» совхозта Красноярковка сүт-бараан фермазының саанчызы.

«Депутаттар дээрге улус депутаттарының Советтеринде чоннуң бүрүн эргелиг төлээлекчилери болур»
(ССРЭ Конституциязының 108 чүүлүнден).

ЧОНГА ТӨЛЕПТИГ БАРААН БОЛУР

ССРЭ Конституциязының хүнүн бөгүн байырлалдыг-биле демдеглеп тура, чурттуң Үндезин Хоойлузунуң совет кижи бүрүзүнге тыпсып бергени улуг эргелерниң өндүр [illegible] сагыштың ханызында сактып келир бис. Шынап-ла Совет Эвилелиниң хамаатызы деп [illegible] чоруур кижилер делегейде чок деп болур. Ынчангаш Совет чурттуң хамаатызы болганывыс [illegible] бис. Чуртувустуң Үндезин Хоойлузунда [illegible] бистиң эргелеривистиң болгаш хостаалгаларывыстың херек кырында боттанып турары [illegible] бүгү амыдыралывыстың базым бүрүзүнден көскү.

Конституцияның совет кижилерге [illegible] калбак, хөй талалыг. Оларның бирээзи болза, ССР Эвилелиниң чогуур назы четкен хамааты бүрүзүнүң чурттуң Советтериниң депутадынга соңгуткан турун болурун ССРЭ Конституциязының магадылап турары болур. Моон-биле чергелештир Советтерниң бүгү чадаларының депутаттарынга чоннуң соңгуттурган бүрүн эргелиг төлээлекчизи болур [illegible] ажыглаар аажок улуг эргелерни Совет Конституция тыпсып турар. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң тоску чыыжынга болуп эрткен соңгулдаларда республиканың партия, совет, хөй-ниити органнзацияларны болгаш ажылчы чоннары аңаа ажылчын-тудугжу кижи мээң бедик идегелин көргүзүп, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадынга соңгулдазындан ол эргелерни эдилээн чор мен. Чоннуң ол идегелин бадыткаары мээң эң [illegible] хүлээлгем деп билип чоруур мен.

Чоннуң соңгуттурганнары [illegible] улуг эргелерлиг эвес, оон-биле кады аажок бедик харыысалгалыг. ССРЭ Конституциязында аңаа хамаа-[illegible] бис.

[illegible]

Бистер депутаттар ол эрге [illegible] айтырыгларны [illegible] турар бис. Ону бодумнуң [illegible] ССРЭ-ниң Дээди Советиниң [illegible] соңгулдалар [illegible] Кызылдың Бе-[illegible] № 667 соңгулда [illegible] айтырыгларны тургузуп, [illegible] саналын киирип келир. [illegible] улуг [illegible]

салдыныы турары-даа ында.

[illegible] бүрүзү ниичээнгенде, оларның хөй кезии амыдыралда боттанган, чамдыктары күүсеттинип турар. Чагыг бүрүзү аңгы-аңгы, хөй талалыг. [illegible] ажылдыгзаы, чурттаарга оран бажыы, уруглар ясли-садызы дээш оон даа өске чугула айтырыглар мында бар. Ол айтырыглар [illegible] гени, чон-биле харылзааның көскү херечизи. Аңаа хамаарыштыр тодаргай чижектерни мээң киирип көргүзейн.

Кызылдың эът комбинадының коллективиниң мурнундан комбинаттың ажылдакчыларының школа назыны четпээн уругларынга ясли-садта орун тып бээр дилег кирген. Ол күүсеттинген. Ажылчыннар уругларынга ясли-садында сес орунну алган. Ол-ла комбинаттың ажылдакчыларының дилээни-биле он ийи дугаар маршруттуң автобузунуң шимчээшкинин катап тургузар хемчеглер алынган. [illegible] рын сеңтеп, оларның дээпсээрин чаагайжыдар дилеглер боттанган.

Хоорайның № 4 ХПТУ-зунуң спорт комплекизинде чедир кылдынмаан [illegible] дээрген доозарынче угланган хемчеглерни ап, дузалажыры-биле дилег кирген турган. Ол [illegible] ып турар болгаш чыл төп чузунге чедир бүрүн доозары көргүнген. Ол дугайын соңгукчуларга дыңнаткан. Оон-биле кады хоорайның Чапаев [illegible] ның сүт ап турган кудуун оон [illegible] эгелдэри-биле ону дуглай долгандыр кажаалапкан. Чурттакчыларның сүт алырынга ол [illegible]. Ол айтырыгны шиитпирлеп бээрин соңгукчулар дилээн. Ону чогуур тудуг органнарының [illegible] хемчег алыры-биле киирген мен. Чоннуң ол дилээ хандыртынар. Депутат ажыл-чорудулгамда ол чүгле каш чижек-тир. Депутат чон-биле [illegible] улуг-ла чон органынга чоруур болгаш оларның херектерлери, негеелдерин, сагыш-сеткилин билир ужурлуг ааранш олар бадыткан болур боор.

[illegible] Үндезин Хоойлузу чоннуң төлээзи — депутаттарга калбак эргелерни магадылаан. Ол биске улуг харыысалганы хүлээткен. Биске тывыскан бүрүн эргелерни хүлээлгелерни ажыглап, харыысалгалыг күүседип чоруурум, [illegible] шиитпирлээриниң [illegible] чоннуң [illegible] бараан болуп чоруурумга чоргаарланмас аргам чок. Ынчангаш өндүр Улуг Хоойлу [illegible] органынга чоннуң бүрүн эргелиг [illegible] болуп чоруурум [illegible].

Р. ГРИГОРОВИЧ
ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады. № 48 тудуг эргелелинде бригадир.

АНЫЯКТАРГА ОРУК АЖЫК

Красноярскиниң куруне педагогика институдунда өөренип турар мен. Ол Красноярск крайның кол институттарының бирээзи, соңгу чүктүң болгаш Сибирь зоназының улустарының национал башкы кадрларын белеткээринге улуг рольду ойнап турар дээди өөредилгечери болур. Бистиң институтта Якут, Бурят, Калмык [illegible] болгаш Соңгу чүктен база Тывадан келген хөй санныг студентилер өөренип турар.

Чурттап турар черивис конфорт таарымчалыг, чаагайжыыып турарывыс бо-дур.

Коммунистиг партияның, Совет чазактың ада сагыш салышкыны дээш, бистер чүгле эки өөредилге-биле харылаар, быжыг билигни чедип алгаш, [illegible] ажылдаар бис.

Төөгү факультединиң сөөлгү курузунда Тывадан 5 кижи өөренип турар бис. Мээң эштерим Аля Салчак, Римма Монгуш, Марина Хаваа, Люда Монгуш база чедиишкинниг өөренип турар. 1981—1982 өөредилге чылында Красноярскиниң пединститудун Тывадан шупту 18 кижи

«ССРЭ-ниң хамаатылары өөренир эргелиг»
(ССРЭ Конституциязының 45 [illegible])

[illegible] черинде изиг суг, электри плиталары бар. Кызыл-булуңга телевизор көрүп, солун, сеткүүл номчуп болур. Бирги каътта номчулга залы бот-кижээл кылырынга эптиг.

Оон аңгыда стипендияны база куруне биске төлеп турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, [illegible] алырынга бүгү-ле чүүлдерни биске Коммунистиг партиявыс, Совет чазаавыс кылып бергендир.

Совет аныяктарның өөренир эргезин ССРЭ Конституциязы магадылаан. Ол улуг эргени бистер, аныяктар хүн бүрү амыдыралывыста ажыглап, он чыл иштинде школага халас өөренгеш, оон улаштыр дээди өөредилге черинче база өөренир бис. Оларның аразында [illegible] Роберт Хомушку, Андрей Ойдуп, Ольга Сендажы, [illegible] кы дылдыында Юрий Оюн, биогеография факультединиң Аля Базыр дээш оон-даа өскелер бар.

[illegible] студентилери Тываның [illegible] практиказын эрттирип, бирээлдуң төңгүже школаларда ажылдап турар бис. Мен Кызылдың № 3 школазында дуржулгалыг башкылар А. Батуринаның, А. К. Монгуштуң [illegible] херек кырында өөренип, кижээлдерни эрттирип тур мен.

Ч. ООРЖАК.
Красноярскиниң педагогика институдунуң студентизи.

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Дажы-Намчал Совет Конституцияның хүнүн, өске бүгү малчын эш-өөрү-биле бир дөмей, бедик күш-ажылчы белектерлиг утказн. Ол эрткен кыжын бодунга быжыглаан хоюн бүрүнү-биле кыш ажырган, төрүүр чүс баш хойга онаштыр 105 хураганны алган. Амгы үеде келир кышка хынамчалыг белеткенип алган, кажаазының септелгезин доосакн, малга четчир [illegible] мал чемин белеткээн.

ЭРЕС-ДИДИМ БОЛУР БИС

«Социалистиг Ада-чуртту камгалаары ССРЭ хамаатызы бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези болур».
(ССРЭ Конституциязының 62 чүүлүнден).

Төрээн чуртунуң мурнунга шериг хүлээлгезин эрттирип, аңаа бараан болуру — хамааты кижи бүрүзүнүң ыдыктыг херээ болур. Мээң шак ындыг аас-кежиим бүдүн чартык чыл мурнунда таварышкан. Кады келген эш-өөрүм өөлдар-биле Төрээн Тывавыстан ырак черде дайынчы хүлээлгевис багай эвес күүседип турар бис.

Мээң солдат амыдыралымның бирээзи — шеригге келгеш үр болбааныывыста дайынчы даңгыраңты хүлээп алганывыс болур. Ынчан бистер шериг херээн чүткүлдүг өөренип, шериг техниканы камныг эдилээр болгаш кандыг-даа үеде эрес-дидим болур бис деп даңгыраглавдывыс.

Ол даңгыракка шынчы болбушаан мээң бүзүрээн автомат-шинаны камныг эдилеп, ону үрелиишкинге таварыштырбадым. Баштайгы үелерде солдат чурттаалганың чурумчыскаалдыынга ээлээн бергедээн мен. Ам ол бергелер ажып эрттинген.

Г. ООРЖАК.

БОТТАНЫЫШКЫНДА

«ССРЭ хамаатылары кадыын камгалаар эргелиг»
(ССРЭ Конституциязының 42 чүүлүнден).

Медицинаның социалистиг принциптери ССРЭ-ниң чаа Конституциязында бүрүн долузу-биле илереттинген. Чоннуң кадыын камгалаар болгаш ону улам экижидер дээш бистиң [illegible] сагыш салып турар. Оон бир тодаргай чижээ бистиң № 2 уруглар поликлиниказындан көрүп болур. Мында чаштарның [illegible] эмчилери хайгааралга алган. Мээң харылап турар участогум № 2. Ында 800 уруг бар. Оларның 60-ы бир харлыг [illegible] чаштар. Чаштарның [illegible] лары берип турар.

[illegible] чаштарны хүлээп алырындан аңгыда ада-иелерге лекцияларны номчуп, [illegible] кылып, сүмелерни берип турар бис. Чамдык хүннерде график ёзугаар чаштарның бажыннарынга чедип, эмчи [illegible] чаңчыл болу берген. Чоокта чаа № 7 школага «Школачыларның [illegible] болгаш таакпының кадыкшылга хоразы» деп лекцияны номчаан мен. Бо ышкаш өске-даа лекцияларны үениң байдалынга дүүштүр школачыларга кылып турар бис.

Дузалакчы сестрам Л. М. Белогорская. Ол участогунуң ажылын ханы билир. Чаштарның кадыын камгалаар херекке бүгү күжүн, билиин харам чокка бараалгадып чоруур. Делегейде чүгле бистиң чуртувуста кижи дээш улуг сагыш салыышкыны. [illegible] тол аразынга ажылдап, чурттап чораан көөрге магалыг-дыр. Бо дээрге кижилерниң кадыын камгалаар талазы-биле ССРЭ Конституциязының айыткан өндүр улуг сорулгаларының чайыннанчак боттанышкынының көскү херечизи-дир.

Г. КУУЛАР.
Кызыл хоорай.

ЭКИНИҢ КЫРЫНГА-ЛА ЭКИЖИИР

«Өг-бүле куруненин камгалалында турар».
(ССРЭ Конституциязының 53 чүүлүнден).

Совхоз бүдүрүлгезинге хөй чылдарның [illegible] ажылдап келген болгаш ам-даа ажылдап чоруур не кижи мен. [illegible] совхозумнуң мал ажылынга хөй [illegible] чолдаан [illegible]. Хөй уругларым бо-жуп, өстүрүп [illegible] үеде он уруглуг бис. Олар [illegible] ри өөренип чоруур, а ийи биниилери бодувустуң өг-бүлевисте дорупуп турар.

Колхоз, совхозтарның [illegible] улдилери кезек чылдарда амыдырал [illegible] бергелер тургузаан болбайн аан. Олар дээрге эрги феодалдыг Тываның [illegible] ада-иелерниң бис. [illegible] өстүрүп чораан [illegible] ам дээрге Ада-чуртуң Улуг дайынның [illegible] [illegible]

ССРЭ Конституциязын [illegible] хөй уруглуг иелер болгаш оларның [illegible] сагыш салыышкын улам улгадып, уругларлыг өг-бүлелерниң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнели улам бедээн. Мээң хөй кижи-талум ындыг магалыг үеде төрүттүнүп, өзүп келди. Хөй уругларлыг [illegible] телерни, акша дузаламчыларын ап, [illegible] уругларын куруне долу хандырып, [illegible] ясли-садтарга хүлээп турар-дыр.

Ам дээрге мырыңай экиниң кырынга-ла экижип турар [illegible] бөй-шыдалдыг чурттап, амыдыралывыс омак-хөглүг өзүп чорда-ла, иелер бистерниң чаа-чаа чиңгеелдерин тыпсып [illegible] турары бо-дур. Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр уругларлыг өг-бүлелерге [illegible]

[illegible] ажылдап турар болгаш өөренип турар иелерге уруу бир хар четкенге бир айда 35-тен 50 рубль чедир төлевирлиг [illegible] уруу бир хар чартык четкенге төлевир чок [illegible] бээр-дир. Ажылдап азы өөренип турар иелерге [illegible] бөжүүрга 50 рубль, [illegible] болгаш үшкү уруун бөжүүрга 100 (100) рубль [illegible] дузаламчы көргүзер. Оон аңгыда 12 хар чедир назылыг ийи болгаш оон хөй [illegible] ажылдап турар [illegible] төлевирлиг 3 хүн [illegible] бээр, бот-боттарының бүрүзүнге ай санында пособие 20 рубль [illegible]

Иелер болгаш чаштар дугаында бо бүгү [illegible]

А. ХҮРГҮЛ-ООЛ.
Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң хойжузу.

КҮЗЕЛ-СОРУУВУС — ТАЙБЫҢ

Совет эрге-чагырганың баштайгы хүннеринден эгелээш бистиң башкывыс болгаш баштыңчывыс В. И. Ленин, Коммунистиг партия база Совет чазак делегейге тайбыңны камгалап, быжыглаарынче кичээнгейни салып, бо талазы-биле кайгамчык улуг ажылдарны чорудкан, ол ажыл ам-даа уламчылап турар.

Тайбың — аас-кежик, омак-хөглүг, бай-байлак амыдырал деп чүвени кижи бүрүзү билир. Бүгү-ле эки чүүлдүң үндезини тайбың. Ынчангаш СЭКП-ниң XXVI съездизи тайбыңны быжыглаары, дипломатуг чорукту чавырылдыары, боо-чепсенти эң-дере бүдүрерин болдурбазы дээш демиседин күштелдирер сорулганы салган. Агрессивчи империализмниң күштер делегейде дүшкүүрлүг чорукту [illegible] турарындан байдал нарыыдап турар. СЭКП-ниң ол даштыкы политиказын бүгү совет кижилер-биле бир дөмей чүрээмниң ханызындан деткип турар мен.

Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко чүве чугаалааш, СЭКП-ниң XXVI съездизинге кежудуп сайзыраткан тайбыңга ынакшылдыг ленинчи даштыкы политиктиг угланыышкынының тодаргай чугаалаан. Ядролуг халапты болдурбазының дугайында Декларацияны Кол Ассамблея хүлээп алырының талазы-биле Совет Эвилелиниң саналып сессияга ол саналдаан. Бо үнелиг саналды дыка хөй чурттарның парламентазы болгаш хөй-ниити ажылдакчылары бир эп-сеткилдиг деткип, дайын айызы кажангызындан-даа артык улгадып турар үеде эң чугула хемчег кылдыр санап турар. Тайбыңга ынакшылдыг бүрүңгаар депшилгелиг кижилер-биле бир дөмей дайынның өрт-халавы болбазын дээш кандаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг саналды деткиир мен.

Совет Эвилелинче фашистиг Германия оор ёзу-биле 1941 чылдың июнь 22-де халдаан. Араттанзаан дайынның чылча шаварынга тыва араттарның оолдар, кыстары киржип, интернационалчы хүлээлгезин күүсеткен.

Бо болза делегейде эң-не улуг когараалдыг, өлүм-чидимниг, үрегдекчи, уптекчи дайын болган. Ол бүгүнү ийи карааң-биле көрдүм, дайынның халавын чүге деңнээр боор! Ынчангаш кижи төрелгетенниң теегүзүнге шак ындыг бужар-бак чорук кажан-даа болбазын деп күзээн, йөрээп чоруур кижи мен.

ССРЭ тайбыңның, ленинчи политиказын чайгылыш чок чорудуп, улустарның айыыл чок чоруун быжыглаар болгаш делегейге калбак кады ажылдажылга дээш туржуп турар деп ССРЭ-ниң Конституциязында айыткан. Оон амыдыралга боттаныышкыны дээш Совет Эвилелиниң хамааты бүрүзү туржуп келген, моон соңгаар-даа туржур. СЭКП-ниң, Совет чазактың, эш Л. И. Брежневтиң чорудуп турары чаагай тайбың идеяларның боттаныышкыны дээш демиседин калбартырынче улусту кыйгырып, аңаа бодумнуң үнүмнү кадып тур мен.

Б. ЛАМА.
Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну.

Ийи делегей: ийи ангы амыдырал

ЧОН ДУГАЙЫНДА ЧААГАЙ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

Совет кижилерниң амыдырал байдалдарын соксаал чокка экижидерин ССРЭ Конституциязы магадылап турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы он бирги беш чылда болгаш сезен чылдарга чиңгизи-биле социал--экономиктиг болгаш культура хөгжүлдезиниң программазы чоннуң чаагай чоргуушкуну дугайында партияның ленинчи сагыш салыышкынының база бир чаа илерели болуп турар. Ол [illegible] чаагай программаның канчаар боттанып турар дугайын СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып турар.

АЖЫЛДААРЫНГА ААЖОК ТААРЫШКАН

Молдавияның Бендерде торгу комбинадының профэвилел организациязы күш-ажыл кижизиниң дугайында сагыш салыышкынын кезээде кол кичээнгейге турар кылдыр бөтүнүп ажылын кымчалдыр турускан. Комбинаттың социал хөгжүлдезиниң планы улуг, ооң күүселдезин профэвилел шыңгыы хайгаарап турар. Бо чылын социал-культура хемчеглеринге 400 муң ажыг рубльди берген. Оларның дугайында доктаамал сагыш салыышкынынга сорук кирген ажыл-ишчилер тергиин шынарлыг улам хөй продукцияны бүдүрерин күзеп турар. Сес айлар дургузунда планнап ажыр 250 ажыг муң метр бедик шынарлыг торгу пөстерин бүдүрүп үндүрген.

Администрация болгаш профэвилели кижилерниң [illegible] байдалдарын [illegible] гейин салып турар. Комбинаттың ниити [illegible] ажылчыннар чурттап турар болгаш оларның дыштанырынга база эптиг байдалды тургузуп берген.

ЧУРУКТА: ажылчын кыстар Валентина Алексеева, Людмила Урсу, Елена Гаджилова, Ольга Харуца олар дыштанылга кежээзи эрттиреринге «Касамоаренцо» («Хүн дулуг аалчыларга өрээлдн») белеткеп турлар.

А. Симановскийниң фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААНЫ ДЭЭШ

Машина-биле сүт саалдаашкынның мастери О. Паразованың, чолаачы Н. Пугачевтуң, ногаа ажаакчызы Е. Крыловааның болгаш [illegible] өг-бүлелери Ленинград областың Тосвода «Ленсоветовский» совхозка туткан чүс квартиралыг бажыңның баштайгы [illegible] болган. Ол шалыпчылар бүдүрүлгениң [illegible] кыныы киирген барымдаалаан, [illegible] чаа бажыңдан квартиралары ыы боор дуганында шиитпир [illegible].

ЗУРАБЯННЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИНИҢ ДИПЛОМНАРЫ

[illegible] кежигүннериниң дээди эртемниң дугайында он бир дипломнар — Арменияның Бердаван суурунда колхозтуң организакчыларының [illegible], күш-ажылдың хоочуну Агаса Зурабянның оиза чорааралының деңгээ болуп турар. Он бир дипломнарда чоокта [illegible] оглу Тигран Армениның кодээ ажыл-агыйлыг институдун доозкан, агрономчу [illegible] дээди эртемни чедип алган болгаш торгааш суурунда ажылдап [illegible].

А. Зурабянның уруглары болгаш оларның ажы-төлү ам башкылар, инженерлер, экономистер болган, а оглу Саркис медицина эртемнериниң кандидады [illegible] чедип алган.

— Ажы-төлүвүстүң бедик эртем-билиин дээш Совет чагыргазы [illegible] бис. Хостуг күш-ажылдың [illegible], бүгү ындыг чорааралдарга кызыгаар чок арга-ларны чогум-на Совет чагыргазы, ССРЭ Конституциязы совет кижилерге ажы-лын берген болгаш — деп, А. Зурабян чугаалап турар. Немчүүргүзү болгаш бижиинге ол чүгле 28 харлыында эерениш алган. Совет кижилерниң [illegible] ССРЭ Конституциязы хандырып берген.

Г. ГАЛУСТЯН.
Ереван.

БҮГҮ-ЛЕ ЧҮВЕНИ АЖЫЛЧЫН КИЖИГЕ

«Хамаатыларның эргелериниң болгаш хосталгаларының калбарыышкынын, социал-экономиктиг болгаш культура хөгжүлдезиниң программаларының күүселдезиниң хемчээли-биле оларның амыдыралының байдалдарын соксаал чокка экижидерин социалистиг тургузуг хандырып турар».

(ССРЭ Конституциязындан).

Ростовта «Ростовэнерго» эргелелинде профэвилел активчилери ажылдакчыларның өг-бүлелериниң кежигүннериниң кадыкшылының дугайында сагыш салыышкынын илергейлеп турар. Оларның инициативазын ёзугаар кижилерге болгаш бичии уругларга салбырны бүдүрүлгениң санаторий - профилакторийинге ажыткан. Бичии уругларны санаторийге эмнээринге бүгү чагыгларны ында ам бурун хандырып турар.

Чаа салбырны ажылдар дугайында [illegible] бүдүрүлгениң администрациязы болгаш профэвилел обкому деткээн. [illegible] дерни эде дериириңге нечелде штаттарны [illegible] акша хөреңгилерни үндүрүп берген. Бичии уругларлыг ненерге [illegible] бедик деңнелге көргүзерин [illegible] кылдыр хандырган. Барык бүгү аймаар [illegible] специалистер ам санаторий-профилакторийде ажылдап турар. Энергетиктериниң күжү-биле [illegible] профилакторийниң [illegible] дыр сиңгиртирткен.

(СЭТА).

УРУГЛАРЫНЫҢ УРУГЛАРЫ СТУДЕНТИЛЕР БОЛГАН

Молдавияның Шестачи суурнуң ортумак школазынга ажыл кичээлди Антонович болгаш ооң кадайы эрттирген. Олар — профессионал башкылар эвес, а колхозчу пенсионерлер. ССРЭ Конституциязы совет кижилерге чүнү бергенин база чүнү хандырып турарын олар өг-бүлезиниң амыдыралының чижээнден солун кылдыр чугаалап бергеннер.

Антоновичиниң өг-бүлези он беш уругларны өстүрген болгаш кижизиткен. Оларның уругларының ажы-төлү — он ийи кижи. Риганың хамааты ужар-чүүлдүң инженерлерин белеткээр институдунга диплом ажылын камгалаарынга белеткенип турар оглу Иустениден ооң ада-иези чоокта чаа чагаа алган. Дипломну камгалап алган соонда Шестачиде бажыңынга каш хонук чурттаарын ол бижээн. Совет садыгның Ленинград институдунуң доозукчузу Мария ол үеде база чедип келир. Оргеевскиниң педучилищезиниң сургуулу Прасковья болгаш Кишиневтуң педагогика институдунуң студентизи Лукерья олар боттарының эки өөредилгезиниң дугайында база дыңнатканнар. А Антоновичилерниң уруунуң уруу Зина ам студент болган.

Өг-бүлезиниң фото-чуруктар альбомун, уруглары болгаш ажы-төлүнүң уруглары өөренип турар школадан мактал бижиктерин, дээди өөредилгениң черлериниң өөрүп четтирииишкиннерин Петр Михайлович школачыларга сонуургадып көргүскен.

— Кандайым болгаш мен бодум бүгү назында ажылдап келдивис. Ам пенсиялыг бис. Ажы-төлүвүстү кижизидеринге күрүне биске дузалаан, халас [illegible] Болан-лаа көрүңерлаан: он беш уругларывыстың он бири дээди болгаш тускай ортумак эртемни чедип алган. Оларның шуптузу күрүне стипендиязын ап, каникулдар үезинде чиңгелдиг путевкалар-биле барып, ээп дыштанып турганнар— деп, ол улуг [illegible] чугаалаан.

В. НОВОСАДЮК.
Кишинёв.

АЖЫЛЧЫННАР ХООРАЙЫ

Болгария Улус Республиказында Сливенни болгар ажылчын онгының кавайы, революгчуларның хоорайы деп адаар. Болгарияга пөс-тааны үлетпүрүнүң хөгжүлдезиниң эгези болу берген баштайгы пөс-тааны фабриказы барык бүдүн чартык чүс чыл мурнунда анда тыптып келген.

Улусчу эрге-чагырганың чылдарында Сливен таныттыннае апарган. Хоорайның улус Совединиң, номчулга залдарлыг библиотеканың, театрның улуг бажыңнары бедип үнген. Хоорайның кыдыг черлери база чаартыпган. Чурумалдыг Кок-Даштар даапың баарында амгы үениң чуртталга комплекстери туттунган. Сөөлгү он чылдарда тыптып келген күчүлүг бүдүрүлгелер хоорайның алдары апарган.

ЧУРУКТА: Сливенниң дал ортузунда.
БТА—СЭТА-ның фотозу.

ПРАГАГА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР БОЛГАН

ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Г. Гусак баштаан Чехословакияның Компартиязының төлээлекчилериниң болгаш ПКП-ның Чиңгине секретары А. Куньял баштаан Португал компартиязының делегациязының аразынга Прагага чугаалажыышкыннар болган.

Португал коммунистериниң интернационалчы принциптерлиг политиказынга Г. Гусак бедик үнелээшкинни берген. Ажылчы чоннарның эргелери дээш, Апрель революциязының чедиишкиннерин камгалаар дээш Португал компартиязының демисели-биле аңы-дуңмалышкы эн-сеткил каттыжыышкынын Чехословакияның коммунистериниң, чонунуң өмүнээзинден ол илергейлээн.

(СЭТА).

Австралия. Тайбың дээш Софияга улустарның Бүгү делегей парламентинге хүлээп алдынган кыйгырыгның ажыктыг миллион ат салыышкыннарын чыыр сорулгалыг Австралияның тайбың комитеди болуунун мурнунга салган.

ЧУРУКТА: АКШ-тың өскүдүп үндүргени боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукка удур, нейтронунуг бомбаны бүдүрерингe удур идепкейлиг демисекчиниң тайбың талалакчыларын кыйгырган плакаттарын комитеттиң кежигүннери Сиднейде штаб-квартиразында белеткеп турлар.

АПН—СЭТА-ның фотозу.

ЧОНГА УДУР ШААЖЫЛАЛДАР

САН-ХОССЕ. (СЭТА). Гватемалада шериглер болгаш [illegible] чонга удур өлүрүкчү шаажылалдарны улам күштелдирген. Информация [illegible] дыңналыгларын ёзугаар [illegible] Лукас Гарсианың дорт айтыышкыны-биле чүгле сөөлгү ийи хүннерниң дургузунда безин Гватемалага 70 хире кижини өлүрген.

Чурттуң [illegible] «Сан-Маркос» деп университеттиң ректору Марио Дари Ривера чоокта чаа медеглел кылган болгаш чонунуң [illegible] эрге-чагыргалар болгаш оларның ыдалааны барып үзел-дээ күштер университеттиң профессорларынга болгаш [illegible] удур дерзии [illegible] улам күштелдирген. Ол ажыг профессорларны болгаш башкыларны шаажылап өлүрген.

Хөй башкылар Гватемаладан дашты чурттарже дезип чоруп турарын Дари Ривера дыңнаткан. Сөөлгү үш айлар дургузунда безин чурттаң дээди школаларның 140 [illegible].

МЕХИКО. (СЭТА). Суть Гватемала-биле кызыгаарлашкак эриинге араатаазыг ёзу-биле өлүрткен 20 кижиниң мага-боттарын Мексиканың [illegible] тывылган. Ол кижилерни Гватемаланың шериглери болгаш каргыс шагдаалары деради ёзу-биле өлүргени, хемче кирип октапкан дугайында тодаргай барымдаалар бар деп, «Уно мас уно» солун бижээн.

ЧЕМ ӨРТЭЭ ААРТААН

РИМ. (СЭТА). Италияда аъш-чем бараанларының өртектери үргүлчү улгадып турар. Бо чылдың чүгле 8 айларында безин аъш-чем продукталарының өртектери эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 16,5 хуу аартааның кидээ ажыл-агыйда [illegible] дыңнаткан. Аъш-чем бараанының өртектериниң Италияда доктаамал бедиишкини — ажылчы чоннарның амыдыралынга аар уржуктарлыг болуп турар. Чуртта капиталистиг [illegible] болгаш үлетпүр бараанның өртектериниң үргүлчү өзүп турарын Италияның депшилгелиг парлалгазы бижип турар.

СТУДЕНТИЛЕРНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

ГУАЯКИЛЬ. (СЭТА). Сальвадор [illegible] дериин [illegible] дипломаттыг харылзаалар [illegible] күрүне университединиң башкылары болгаш студентилери [illegible] кыйгырган.

Сальвадорда фашистиг хунта америк империалистерниң шериг, экономиктиг дузаламчызынга [illegible] чурттуң 30 муң ажыг чурттакчыларын чүгле бүдүн чартык [illegible] өлүргенин [illegible] болгаш студентилерниң чарлаан медеглелинде айыткан. [illegible] бичии чаштар бар. Фашистиг [illegible] чурттуң хөй университеттерин хаап каапкан. Чүс-чүс студентилерни тудуп хоругдаан болгаш хилинчектеп турар.

АЖЫЛ ЧОК АРТАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның [illegible] компанияларының 5 муң хире ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын бо чылдың [illegible] үндүрер деп турар. Ол дугайын Англияның [illegible] айыткан.

Ирландия. Британ чазактың Ольстерде деражылашкиннерингe удурланыышкынның массалыг чыскаалы Дублинге болган. Британ империализминиң Соңгу Ирландияда кемниг үүлгедиишкиннерин оон кирижикчилери шиитпирлиг буруудаан. Лонг Кештиң концлагеринде хоругдаттырганнарны политика талазы-биле хоругдаттырганнар кылдыр көөрүн негээн.

ЧУРУКТА: чыскаалдың киржикчилери ирланд найысылалдың кудумчуларында.

В. Троицкийниң фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Капиталистиг делегейде

ХООЧУРААН ААРЫГ

НЬЮ-ЙОРК. Ажыл чок чоруктуң улам-на көвүдээни, [illegible] бюджеттиң чарылгазының улгадааны, банкыларның хуу-биле хөй кончаа алыры — америк экономиканың хоочураан аарыглары болуп турар. «Уортон эконометрикс» деп [illegible] организацияның специалистериниң [illegible] ол дугайын айыткан. Федералдыг бюджеттиң чарылгазы [illegible] киирип алырын дүүштүрер, банкыларның кадыр бедик хуу-биле көжээ акшаны шеглээр [illegible] Рейганның администрациязы күүседип шыдаар шинээ чок деп, специалистер санап турар.

Президент Рейганның чарлаан [illegible] программазының четпестери ам улам-на илдең апарган деп, организацияның удуртукчузу. Пенсильвания [illegible] профессору Л. Клейн медеглээн.

Улуг капиталга чүдүүшкүн

ТОКИО. Эрге-чагыргаларның планнап турары «административтиг реформалар» чүгле улуг капиталдың эрге-ажыктарынга бараан болуп, ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга удур утланган хемчеглер болур деп, Японияның Социалистиг партиязының Төп күүсекчи комитединиң даргазы И. Асуката парламентиге медеглээн. Социал хандырылгага чарыгдалдарны [illegible] кызыгаар деп чылдак-биле кызырарын Японияның чазаа база планнап турар. Чазактың ол планы японнарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга [illegible] согуушкун болуп турарын ол айыткан. Ажылчы чоннарның херектелдерин хандырарынга [illegible] чалак кызыгыышкын.

Эрге-шөлээ, ажыл чок, ядыы-түреңги байдалда

БРЮССЕЛЬ. «Ниити рынок» чурттарының кижилериниң ажыл чок артар чоруу соксаал чокка көвүдеп турар апарган. 1981 чылдың июль ишти ЕЭН-ниң тос чурттарынга (Грецияны санаваска) ажыл чок кижилерниң саны 9.135.700 четкен, 52,8 хуу көвүдээн.

[illegible] экономиктиг ниитилелжилгезиниң тускай сан-туңнарын [illegible] амгы үеде ЕЭН-ниң кежигүн чурттарында [illegible] шыдаар чонунуң 8,3 хуузу ажыл чок боор, херээжен-нер [illegible] ажыл чокталыышкынның ортумак көргүзүгден ажыг, 9,4 хуу чеде берген. Бо талазы-биле ниити көргүзүгге [illegible] Бельгия чедип алган. Ында ажыл чокталыышкынның эң бедик ниити деңнели 12,6 хуу четкен болгаш херээженнер ортузунда ажыл чокталыышкынының хуузу — 19,1 хуу боор турар.

Бо чылдың чүгле август айының иштинде безин ЕЭН-ниң чурттарында артык кижилерниң саны 200 муң кижиге немешкен.

• • •

ТОКИО. Япон ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның таваржып турар халаптыг чүүлдери телевизиялыг шелезиниң эң-не [illegible] болгаш ажыл хүнүнүң улам немежип турары болур. Японияның [illegible] министерствозунуң кылганы тускай шинчилел ажылының түңнелдери ол дугайын бадыткап турар. Күштүг дээн профэвилел организацияларының туруп турары улуг-улуг бүдүрүлге черлериниң ээлери эрткен чылын бодунуң ажылчыннарынга чүгле 9 хүнүн телевизиялыг шөлээзин берген боор турарын ол түңнелдер көргүскен.

Хынаттынган 20 компанияларның чүгле чамгызында заводтарга болгаш фабрикаларга ажылчыннар беш ажыл хүнүнүг неделяда ажылдап турары хынаалда үезинде илерээн. Хынаттынган-на бүгү бүдүрүлге черлеринде ажыл [illegible] уваттынганы көзүлген.

• • •

ЛОНДОН. Британ ортулуктарының бир миллион ажыг чурттакчылары олурар оран-сава чок боор турар. Бажың-балгат чок кижилерниң дугайында айтырыг талазы-биле ажылдап турар «Шелтер» деп британ хой-ниити организациязы ындыг түңнелди кылган. Чүгле Уэльсте безин 30 муң өг-бүле чурттаар чер чок, а олар 1983 чылга чедир ниитизи ажыг катап көвүдээр деп ол организация дыңнаткан.

Уэльсте чурттаар бажың-балгат чок боор турарының кол-ла чылдагааны социал херегледеринге, оон-биле кады чурттаар бажың-балгат тудуунга күрүнеден акша тус [illegible] консерваторларның чазааның шиитпири боор турарын «Гуф» журнал бижээн. [illegible] эң чоокку келир үеде ол мөзүгe чурттаалга тудуунга тускайлаан акша-хөреңгини барык 100 млн. фунт стерлинг акшага кызырар деп турарын журнал айыткан. Консерваторлар [illegible] шиитпирин Уэльсте чурттаалга шелү сартыкшылдыгы апарган деп сылдаг-биле хулаап турар боор турар.

• • •

ВАШИНГТОН. Шериггe санап четпес хөй түңнүг чарыгдалдар биле болгаш социал программаларны дыка кызырар чорук америк хой-ниитиниң эң-не ядыы кезектериниң байдалын улам-на [illegible] тааранга чедирер. Кырып-назылаан негрлер херектериниң талазы-биле [illegible] комитеттиң санап турары-биле алырга, чурттуң чонунуң ол кезектериниң [illegible] сөксаал чокка дорайтап турар апарган. Сөөлгү ийи чыл иштинде [illegible] деп санап турар деңнелден куду байдалда чурттап турар улуг назылыг негрлерниң саны 18 хуу немешкен. Албан ёзуу-биле [illegible] нелдерин ёзугаар алырга безин, 65 хардан улуг назылыг кара кештиг американнарның 5-тиң бирээ-ле 1980 чылда эң-не ядыы-түреңги байдалда чурттап турар болган.

Социал, медицина хандырылгазы дээн ышкаш, өскелээ программаларны Рейганның чазааның моон соңгаар даа кызырар чоруу Каттышкан Штаттарда ядыы-түреңги кижилерниң санының улам көвүдээрин болдурары шуут билдингир-дир деп, ол комитеттиң даргазы Долорес Де-вис-Бойт чугаалаан.

(СЭТА).

АМЫДЫРАЛ ДИРИГ НОМУ— АЛДЫН ХООЙЛУ ХЕРЕЛИНГЕ...

ЧУРТТАЛГАВЫС КААС-ШИНИК

Алдын күстүң магалыг, чылыг бир-ле дыштаныр хүнү чүве. Кобальтылыг Хову-Аксының делгем, хөнү кудумчуларынга базып чорааш, мындамында картофель каскан кижилерни бо-ла көөр бис. Совет кижилерниң амыдырал-чурталгазы бөгүнгү хүнде даартагызы улам экижип турар. Кодаанын чурттакчы чонунуң хөй кезии хоойлуда айыткан-биле өй-чижектиг малмаганныг, дузалал ажыл-агыйлыг. Тодуг-догаа, каас-шиник амыдырап-чурттаарынга ол база-ла улуг идиглиг.

Подгорная дээр узун кудумчунуң ортаа үезинде огородта «Тыва кобальт» комбинаттың улуг машиналар башкарыкчызы, хоочун механизатор Михаил Канчыыр-оолович Темир-оол болгаш оон кадайы эмнелгеде дуржулгалыг повар Валентина Чулдумовна олар бүдүн өг-бүлези-биле делгем шөлде чаагай үнген картофельдиң демниг ажаап, хей-аъттыг омак-хөглүг ажылдаан турганнар...

Олардан беш харлыг Жева база кежээкей болган. Шаабиле дуза кадып, ол-бо халып-ла турар, чаптанчыг кончут! Ачазы:

— Мээң оглум кедизинде барып ажылчын болур, көөрдээ силер — дээш, эргеледип, хүлүмзүрүп турду.

Ажылчын өг-бүлениң боттарының ногаа шөлүнде хостуг шагын ажыглап, ажылдап турарын магадап, эргилдир бодап чорааш Л. И. Брежневтиң номундан мындыг чүүлдү чайгаар сактып келдим: «Совет кижилерниң чурттап болгаш ажылдап турар байдалдары доктаамал экижип турар. Даартагы хүнү дээш дүвүреп муңгараар, ажыл чок артарындан, медицина дузаламчызы албайн баарындан, чурттаар оран-сава чок артарындан коргуушкун совет хамаатызы кижиниң сагыжынга-даа кирбес. Оон эргелерин, эрге-ажыктарын ниитилел камгалап, оон хамааты болгаш кижизиг мөзүзүн камгалап турар». Оон шынын бистиң бөгүнгү амыдыралывыс бадыткап турары бо. Ынаа чамдык чижектерни бистиң суурнуң амыдыралындан-на көрүп болур. Кобальтылыг Хову-Аксы ажылчын суурнуң эң-не хоочун чурттакчыларының бирээзи Кендек болгаш Санчымаа Хертектерниң өг-бүлези күш-ажылга ончуг ынак, быжыг эп-найыралдыг. Оларның уруглары школага үргүлчү арыг-шевергин келгилээр. Башкыларның талазындан чурумун өөредиглгези кошкаан деп хомудалдар чок.

Бо ээрге өг-бүледе эн баштайгы кижизидикчилер болур ада-иеден уругларның алган төлептиг чаагай кижизидилгези-дир. Топтуг ажыкчаңы, ада-иениң үлегер-чижээ, уругларга база-ла эки салдарын чедиргени ол. Хертектер өг-бүлезинге беш кысты өстүрүп, кижизиткеннер. «Кижи болуру чажындан, аът болуру кулунундан» деп үлегер чугааны ныкааш оларның ажы-төлү төлептиг кижилер боол өзүп келген. Улуг уруу Лиза — школада башкы. Лора — уруглар эмчизи. Анна — Омскиде политехниктиг институтта келир үениң типография инженери. Люба — Томскиде электронунг физика институтунда өөренип кирген. Эң хеймери Лида — Хову-Аксының № 2 ортумак школазының 8-ки клазында тергиин эки өөренип турар.

Кендек болу он алды харлыг бичии оолак тургаш. Ойнаар алдын уургайынга күш-ажылчы оруун эгелээш, ам кобальтылыг комбинаттың ажылчыны болуп, сөөлгү чылдарда чер өрүмнээр мастерге чедир дөртен ажыг чыл ажылдаан, ол үениң дургузунда чазактың бедик шаңналдары [illegible]

[illegible]

О. КОРОДА.
Тандо район.

ХООЙЛУМ ТУРДА...

Коммунистиг партияның нүүрү-биле
Хоойлум чурттап, ижин кылып хаделбишааи...
Чылдар эртип, салгал дамчып, ыраан тудум
Чырыы дендеп, шынныы шуглуп, тиилеп чоруур.
Чуртталгамның үндезини, үнези-даа
Шуптузу-ла одуруглай бижиттинип,
Делегейге адым-сураам алдаржыдып,
Деңнелге чок буянныымны сөглеп чоруур.
Чединместеп, эгин элеп, хырын аштап,
Черлер кезип, ажыл дилеп кыштавас мен.
Аарып-аржааш, кырып-чөнээш, чегел тоңуп,
Амыым чок деп муңгаралга алыспас мен.
«Ат-ла болдум, чурттаар чер чок канчаар мен?» деп,
Айтырыгны бодумга мен салдынмас мен.
Кижилерге ыйаладып базындырып,
«Хилинчээниниң улуун аар» деп каргынмас мен.
Өскележир, сөөк-язы ылгай көржүр,
Өжээнзирек, чөңгээзирек чаңчылым чок.
«Эртем-билиг чедип алыр арга чок» деп,
Энтим кызып, бажым тудуп олурбас мен.
Ажыл кылып, мергежээним бүдүрүлгем
Алыс барып хагдынар деп сагынмас мен.
Ада-чуртум өске чуртче кужун дөгеп,
Айыыл-халап үндүрер деп дүжевес мен!
Хүнүм—чырык, дээрим— аяс, черим—чараш,
Күзелим дег, мөңге часка чечектелир!
Алдын Хоойлум меңээ берген ачызы ол,
Амыр тайбың номналының күчүзү ол!
Алдын Хоойлум—камгалакчым, негээрелим,
Аксым-кежиим шаңнап турар сагынчым ол!
Алдын Хоойлум—эргелерим бериичизи,
Албан күүскээр хүлээлгемниң дагзыкчызы.
Хоойлум турда, күрүнемни башкаржыр мен,
Хоор чөнгэ бараан болуп чолугар мен.
Хоойлум турда, кажан-даа бол, оруум ажык,
Хостуг болгаш чогаадыкчы хамааты мен.
Хоойлум турда, каяа-даа бол, чоргаар болгаш
Холум—күштүг, билиим—бедик, эргем—улуг!

Олег СУВАКПИТ.

Чурукта шак бо бичии чаштарны тоопал көрүнер-даан. Оларның арын-шырайында муңгаралдыы, коргуушкунуң хензиг-даа демдээ чок. Өөрүшкү, оюн-хөг, эш-өөр!

Совет чаштарның амыдырал-чурталгазы хүн келген тудум-на улам чечектелип орар. Оларның хөглүг чаагай чурталгазын бо чуруктан-на көрүп болур. Оюн — бичии уругларның тывынгыр-сагынгыр болурунга, эш-өөрүн хандыр билип ап, эп-найыралдыг болурунга дузалаар. Бистиң аас-кежиктиг чаштарывыс совет Конституцияның алдын хереллериниң адаанда өчаг иштинде бүүрек дег» оюн-хөглүг, эп-найыралдыг өзүп, доругуп орарлар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ХАМААТЫНЫҢ СӨЗҮ

Совет чуртум
Чоргаар ээзи—Хамааты мен.
Хостуг эргем
Хоойлумда бижиттинген.
Найымдан-на
Назы догуп чөнүгүже,
Салым-чолум —
Сагыш салган хайгааралда
Ажыл бары —
Амыдырал наазы дээр мен.
Эртем турда,
Ээир ышнаш хостуг-даа-дыр.
Амыр-дыжын —
Алыс серген кадыкшылым.
Эштиг-өөрлүүм —
Эннежиг чок күжүм чүве.
Бүзүрелдиг,
Бүрүн эрге менде бар дээш,
Тамчыктанып,
Таалап орул шыдавас мен.
Аймак чонум
Ада-чуртум нүүрү дээш,
Күүседир
Хүлээлгем-не кайы көвей.
Аал-оран»
Ажы-төлден эгелээштиң
Хамык чүүлге
Харыысалгам ындын бедик.
Коллективке,
Коммунистиг ниитилелге,
Херек апаар
Хензиг үлүүм кадып чор мен.
Бөмбүрзектиң
Бөгүн, даарта салымын-даа
Камгалаары —
Хамааты мээң хүлээлгем-дир.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

БИЧИИ ООЛДУҢ САЛЫМ-ЧОЛУ

Кижилерниң амы-хууда салым-хуузу кандыг-даа боор. Ынчалза-даа бистиң чуртта хамааты бүрүзү-ле алдын Хоойлунуң чырык, чылыг хереллинге бүргеткен омак-хөглүг чурттап, ажылдап чоруур. Карактары көзүлбес-даа болза, Совет Конституцияның ачызында чонунга бараан боон ыраажы, хөгжүмчү болу берген бичии оолдун салым-чолун автор К. Черлиг-оол «Өөрүшкүге чалаттынгап» деп тоожузунда бижип турар. Оон үзүндүнү парлаадывыс.

Агар-акпас Бора-Хөлдү,
Ай-ла көрбес караамайны.
Чылар-чылбас Бора-Хөлдү,
Чырык көрбес караамайны.
(Шаанда Хемчикке чурттап чораан караа көзүлбес хөгжүмчү Дембилдейниң ыры.)

I

ШОРААН анай-кара чажындан-на чырык көрбээн. Дээрниң көгүн, сылдыстарның чүгүржүрүн, кыстарның карак базарын, чечектерниң түмен чүзүн өңнерин ылгавас кылдыр улуг човулаң ону төрүттүнгенинин эй четпээнде бооглап каан.

Бичии оол үнгеже-үнгеже, бир хүн эргиниң артай берген. Чиңгениң сырыны эстеп келгеш, үнген чораан оолдун караан дуглап турган бажының дүктерин кыдыынче эде суйбапкан. Чылыг херел, чылбай сырып хаваан эргеледиптерге, бичии оол өрү көрген. Хүннүң шоңуу өрүтен дээп турарын чаш нервилер медередипкени ол ыйнаан. Шораан ол билдинмес күштерни [illegible] дилеганинн, холдарын өрү көдүрүп, карбаннадып орган. [illegible] сактырга, оолдун карактары хенертен көстүр апарган ышкаш болган. Ол бодалдан пе кежүй хонуп, кезек када саап орган ижээниң эмиглерин безин сала каапкан.

Демир-хуунга «саар-саар» кылдыр дагжап турган чингежыт чиде хона бээрге, Шораан ол угже бажын эргилдирип келген.

— Оглум...— дээш, ие мөөрей-ле берген. Хумунда сүдүн тө октапкаш, тура халааш, оглун барып так кужактапкан.

— Ачазы, оглувус көрүп келди! Өдек бажында өшкү эмаирип орган ашаанче ол маннап-ла каан.

— Оглувустун ийи караа [illegible] имиртиниейнип көрүп келдилер. Мени көрүп кааш уткуй үнген олурду! Ол медээ Базырны база-ла сегдээр аажок өөртүпкен. Чылыг [illegible] дамдыладын кан чүве дег, хан дамырлары чымырткайны берген. Барык мырынай-ла тын тынмайн, ол аксын ашкан.

— Канчап?! Экиниин аа!!! Уваа?!

Ол оожум тургаш, кадайының бажын чыттап каан.

Аныяк ие ол чыттаашкындан чаштап келген карактарындан хөй-ле чүвени бодай каапкан: «Чангыс оол боорда, [illegible] чүве төрүп бер[illegible] мончугумну деп, бодумну хинчектеп чордум. Ам ол-дур» көрдүң бе, аарыг аштаар, човулаа чоттулар чоор. Өршээ!»

Аныяк ада оожум ээккеш, аал кедээзинде дагларже углай тейлээш, узун сегелип чаш төлүнүң хавааңга чедиргеш, топтуг чугаалаан:

— Аа, өршээ экиинн! Кижиниң аксының-кежии, салым-хуузу турар-ла ыйнаан. Бар че, удуй берди көрдүң бе, караачын кирбиин безин шимчедир. Ол дүжүнде каттырары ол боор.

Чылыг херел, тымчак салгын шынап-ла дом-на болгай. Оларның салдарындан нервилер сөрген турган болбайн аан. Чаш чүве шынап-ла хүлүмзүрүп чыткан...

II

АДА-ИЕ курут чөрге өөрүп турган болганнар. Чаш оолдун караа ол хевээр ажываан. Караа көзүлбес болган дээрден башка, оон алыс кадыы хелчок эки өзүп олурган. Ол ниитг сугужун чанынындан турар-дыр эвесте деп чүвени холун олче углай сунгаш-ла бодундан кайы хире ырактатурарын тодарадып билиштер апарган.

Чечек-чизинг чыды-биле холбаштан шынгымаар часкы агаарның элзедир кужу ону албадап, кыйгырып турду ыйнаан. Шораан дашкаар үнер мен дээш мырынай амыратпастаан. Иии холун бурунтаар суңуп алгаш, тенди-теңдирер [illegible] углай кылаштаптар. Авазы айда дузалажыр дээш дап бээрге, ада хол чангыс соксадып каар. Ам канчаар, боду өөренип, үүле-биле чорчуур эвес дээн чевирлиг бажын согаш кыйгаш, имнөй тыртып каар.

Шораан өг чанынга туруп алгаш, часкы ымыраалың ыңыы [illegible]. Ымыраа оон холунга ховуптарга, кижирдениирип ол ийикпе, хелчок каттырып, авазын кыйгырар:

— Ымылаан ымыраапы кейдээн, авай. Мээн холум кырында оъттап туй

— О, кулугурну ядараан чүвени, чарс кыс, оглум — дээш, Часкалмаа холун саап олурар.

— Авылаар-Сарыгны саап олур кеп бе, авай, кай мен бажың тудуп берейн.

— Бээр кел че харын, кежээкейим тут. Шораан пезин аыгеш хураган кудуруун ходунжадырга аажок чаптаар. Чаңагаш будун аңаа [illegible].

— Хоюун ал, авай! — дааш кастырар. Эп чыткан хураганның авазы оглунга туттуп бээрге, мойнундан кужактапкаш, кезек тудуп, суйбап оргулаар.

Шораан ам алды хар чедир өзүп келген. Бир-ле катап ол ачазындан:

— Чыым-чыым — деп турар чүлерил ол, ачай? — деп айтырган.

— Аа, бо үстүвүсте, дыттадыр ийин, оглум. Ол бора-хеклештер-дир. Сээн бо чудуруун хире хензиг ыйбаңгы кушкаштар-дыр ийин. Ымыраа-сээк, курт-кымыскаяк көргеш, «чиийн-чиийн» деп эдип турарлары ол-дур, оглум — деп, ачазы оглунга тайылбырлаар. Шораан сут курту дег, шимченгир, эрес тел болган. Ону бир көөрге хем кыдыында чеде маңнап берген турар, бир көөрге, бызаа соонда, оларны сүрүп кылаштап чоруур. Сугже баар оруун ол сугнуң даажындан тодарадып билир апарган.

Бойдусту кижи дыңнап билир болза, чүве бүрүзү доозазы тускай үнүг, тынышты болур. Өдекке мал бүрүзүнүн чыдыны безин тус-тус аайбаштыг. Шораанның сугже баар оруунуң аксында чеде баглаар өргеннер бар. Ол аңаа тептиклес дээш кичээнирде Дөңгүр-Көк деп молдурганын думчуунуң даажындан эскерип каар. Оон бурунгаар сунган холдары чазыт чок ол молдурганы кезек эргеледип чассыдар. Суглаар черже кирер оруктуң оң талазында чинрбей талдар бар. Оол ол талдарны дээңгызы-биле илдиктирип чораш, эрикче кылаштап кириптер. Чингениң дагдан баткан шимээн-даштыг суу ону уткуп алыр. Оон ында олурар ынаа чери бар. Эрикте элтей салып каан ширээ хевирлиг сандай дап-тыр ийин.

Эртенги даң хаязында азы кежээки кызыл-хүнде Чингениң саарыглары чараш-ла Алдын-сарыг быраганнаштарын көргеткен чүве дег, шулурткайшып, тенчү чокка чуглуп-ла чыдар. Бичии оол ону көөр караа чок-даа болза, оон арыг аялганын магалап, шапкын агымын буду-биле медереп билгеш, терээн хемнич куспаанга домей-ле таалап өзүп орган.

К. ЧЕРЛИГ-ООЛ.

ҮШКҮ САЛЫГ – ХАЙЫМ

МЕРАНО, октябрь 6. (СЭТА). Делегейниң бирги чери дээш делегей чемпиону Анатолий Карпов болгаш (ол каразы-биле ойнаан) Корчнойнуң аразында ужуражылгыжының үшкү салыы доозулган. Оюннуң 41-ги кежүнде хайым боол ол салыг доозулган. Ынчангаш, сан ам 2:0 хевээр, Карпов мурнавышаан. (Хайымның чартык саны кирбес, чүгле удунтуң саны кирер).

В. ПИВОВАРОВТУҢ «Мөңгүн-Тайгам мөңгүн бажы...» деп фотоэтюду.

телевидение

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг дыннадыг. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Пионержи найырал». Москва хоорайның пионерлер Ордузунун В. Локтев аттыг ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 9.20 — «Көдүрлүүшкүн» хоойлузу». Совет хамаатыларның эргелериниң дугайында документалдыг фильм. 9.40 — «Ынак шүлүктерим». 10.10 — «Бөгүн — Конституция хүнү». 10.25 — «Диинсей бажыңы». Фильм-шииниң баштайгы көргүзүү. С. Я. Маршактың тоолун езугаар Күрүнениң академиктиг ойнаарактар театры ССРЭ-ниң улустуң артизи С. В. Образцовтуң удуртулгазы-биле тургускан. 11.35 — «Архитектура-81». ССРЭ-ниң курорттары болгаш кадыкшылга албан черлери. 12.10— «Совет чурулга уран чүүлүнде коммунистиг овур-хевири». 12.40 — «Ыры-81». 13.20 — «Демьян Бедный революцияның ыраажызы». 14.15 — А. Корнейчук — «Платон Кречет». Москваның Малая Бронная-да шии театрының фильм-шиизи. 16.40 — Мультфильмнер программазы: «Октябрьның марыжы», «Будёновка». 17.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Динамо» (Москва) — ЦСКА. В. И. Ленин аттыг төп стадиондан дорт дамчыдылга. 19.15 — 19.30 — Чапсар. 19.30 — «Герман Титов». Документалдыг телефильм. 19.50 — Конституция хүнүнге турасказтан уран чүүл болгаш бот-тывынгыр коллективтерниң мастерлериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Байырлалга цирк программазы. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50 — 23.10 — «Ярмарка дугайында сактыышкын». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Силерниң оперетта чалады». 15.30 — «Шыгжамыр дилекчилери». Документалдыг телефильм. 16.30—«Раймонд Паулс-биле ужуражылга». 17.45 — А. Арбузов — «Даң хаязында хоорай». Күрүнениң Е. Вахтангов аттыг академиктиг театрының фильм-шиизи. 19.50 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Хуулгаазынныг экран». 20.15 — А. М. Горький. «Америка дугайында очерктер». 20.50 — «Сервис—кедээ сес». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.50—«Күскү кудалар». Уран-чечен фильм.

ОКТЯБРЬ 9-ТАН 11-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Аныяккорларның «Орленок» телестудиязының Совет Эвилелиниң Маадыры М. П. Девятаев-биле ужуражылгазы. 9.50 — «Амыдырал бистерни шылгаар». Уран-чечен фильм. 11.05 — Кабардин-Балкар АССР-ниң «Кабардинка» деп куруне ансамблиниң концерти. 11.50 — Телемедээлер. 11.55—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Ажыл-агый чорудуларының дуржулгазы». Кинопрограмма: «Чединшкин формулазы», «Аргажыктыг Заволжье черлери». 15.35 — Улустуң аялгалары. 15.50 — «Москва болгаш москвачылар». 16.20 — «Тоолдун аалчызы», «Марья — шевер кыс». Уран-чечен фильм. 18.00 — «Эртем амыдыралы».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 19.30 — Киножурнал. 19.40— Кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге уткуштур. Тыва АССР-ниң кедээ ажыл-агый министри Н. Г. Лавриненконуң чугаазы.

МОСКВАДАН

19.55 — «Виктор Кингисепптиң амыдыралындан ийи хүн». Уран-чечен телефильм. Баштайгы үндүрүлге. 2-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35-23.30 — «Театр, кино, телевидение музыказы». Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Даглар болгаш хоорай». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — «Д. Байрон. «Амыдыралы болгаш чогаал ажылының арыннары» 12.40 — Төөгү. 7-ги класс «Киев Рузу» 13.10 — «Чурагачы». Тележурнал. 13.55 — «Экран — башкыга». М. Ю. Лермонтов. «Калашников садыгжы дугайында ыры» 7-ги класс. 14.20 — Физика. 7-ги класс. 14.50 — Төөгү. 4-кү класс. Крепостной сурда. 15.20 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 16.00 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Малышам». 18.15 —«Тываның экраннарында» 18.30 — Телемедээлер. 18.40 —Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.00 — В. Моцарт. Скрипка биле альтыга дуэт. («Орбита-3»). 19.20 — «Мигал, сээң күзелдериң боттанзын». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. («Орбита-3»). 19.20 — 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 — «Номчулга дугайы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 00.35 — «Делегей-биле байырлажып чыышкып». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. (ГДР). 1 болгаш 2-ги сериялар.

ОКТЯБРЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «АБВГДейка». 9.30 — «Ада-иелер, силерге». 10.00 — «Скульптор Аникушкин». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 10.50 — «Хөй эки баарыннарны». 11.20— «Челюшь». Улус чогаадыкгазының телепрограммаларының 4-кү Бүгү-делегей фестивалы: «Кандий танныылар». (Шри-Ланка). 11.50 — «БАМ-ны тудуп тур бис». Байкал-Амур оруунуң суурларының чаагайжыдылгазының дугайында». 12.30 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Ленинчи комсомолдуң лауреады А. Ворошиловуң концерти. 13.10 — «Билдингир-даа болза, бузуренчиг эвес». 14.15 — «Спортлотонуң» 41-ги тиражы. 14.25 — Бөгүн делегейде. 14.40 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония болгаш эстрада музыка оркестриниң А. Михайловтуң удуртулгазы-биле концерти. 15.50— «Дом каттыштырылгазы». 15.20— «Ак-көк шлём». Уругларга уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. (ГДР). 16.30— Политиктиг хайгаарыкчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.00 — Москваның хореография училищезиниң сургуулдарының концерти. 17.55 — «Правданың» политиктиг хайгаарыкчызы Ю. А. Жуковтуң делегей темазынга беседазы. 18.40 — 18.55—Чапсар. 18.55 — «Мэге аарыг кижи». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. Ж. Б. Мольерниң аттыг шиизин езугаар тургусказ. 1 болгаш 2-ги сериялар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.20 — Останкинонуң Концерт студиязынга Кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге турасказтан кежээ. Төнгенде—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Документалдыг фильмнер программазы: «Енисей кайын шуруп эгелеп чыдары», «Ийи үе—чангыс салым-чол». 14.55— Билль-Белоцерковский — «Чалгыг» Моссовет аттыг үлегерлиг театрның фильм-шиизи. 17.00— «Чүректе ынак чер». Фильм-концерт. 18.15 — «Сеткил-сагыштың ханызындан». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!», 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Делегей-биле байырлажып чыышкып». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. (ГДР). 3-кү серия. 22.30 — Документалдыг телефильм. 23.05 — 00.50 — Хоккейге ССРЭ чемпиону дээш маргылдаа. «Динамо» (Рига) — «Спартак». Ригадан дамчыдыр.

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Будильник». 9.30 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен». 10.30 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.15 — Музыка программазы: «Эртенги почта». 11.45— «Бөгүн — кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү». ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агый министри В. К. Месяцтың чугаазы. 12.05— Бедиш шак. 12.30 — «Музыкалыг киоск». 13.30 — «Отрадныйда бир мастер чурттап турар». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Коммунистер» деп бөлүк дамчыдылгалар. 14.00 — Мультфильмнер. 14.15 — И. Винниченко — «Кыйгырыг». Телешии. 15.45 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Руденко ырлаар. 16.15 —«Кино аян-чорукчулар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 17.15 — «Кедээ ишчилер, силерге». Концерт 17.55 — «Коргунчуг төөгү». «Хуулгаазынныг билзек». Мультфильмнер. 18.25 —18.40 — Чапсар. 18.40 — «Делегей панорамазы». 19.25— «ТТ-ниң экранынга эң баштай». «Хууда бодал». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —Л. Бетховенниң тос симфониялары». № 3 симфония («Маадыр чорук»). 22.40 —23.20—«Ильичевск». Документалдыг телефильм. Төнгенде—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Документалдыг экран». 15.15 — «Тоолдун аалчызы». «Марья —шевер кыс». Уран-чечен фильм. 15.55 — «Кинопанорама». 17.40 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 6-гы серия. 19.00 — «Диринг амытаннар амыдыралы». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — ССРЭ-ниң улустуң артистери М. Плисецкая, В. Васильева, А. Райкиннин, РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Гурченконуң болгаш өскелерниң-даа киржилгези-биле музыка программазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Тракторградтың чалыылары». Документалдыг телефильм. 22.00 — 23.45 — Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Тбилиси) —«Динамо» (Киев).

Солуннуң дараазындагы номери октябрь 9-та үнер.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Бөгүн республиканың бүргеп, аязыр, чамдык черлерге хар чаар. Мурнуу-барыын чүк углаышкынныг хаттың дүргенни секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 0—5 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 0—2 градус соок.

КИНО

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Депутаттың шагы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Барабанчының салым-чолу» 9.30, 11.20, 13.10, «Айыыл чок болурун хуузунда магадылавайн тур мен» 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мөңгүннелчек холдер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыл дугайында үш удаа» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Барабанчының салым-чолу» 9.30, 11.20, 15.00, «Депутаттың шагы» 13.10, 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мөңгүннелчек холдер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-78, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьның 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, улетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17868. Чагыг № 2163.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 234 (11732) | 1981 чылдың октябрь 9, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ТӨЛЕПТИГ АЖЫЛ-ИЖИ-БИЛЕ

Тываның херээженнериниң амыдыралынга бо чыл улуг чугула болуушкуннар-биле демдеглеттинип турар. Чер-черге херээженнер чөвүлелдериниң отчёт-соңгулдалыг хуралдары доозулган соонда, оларның районнар конференциялары болуп эртип турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын күүседир дээш бүгү улустуң үүле-херээнге база ниитилел болгаш хөй-ниити амыдыралынга, ажы-төлдү кижизидип, өстүреринге херээженнерниң киирип турар кайгамчык улуг үлүг-хуузунуң, идепкейлиг ажыл-чорудулгазының түңнелдерин оларга үндүрүп, ажыл-херекке четпестерни илередип, моон соңгааргы сорулгаларны тодарадып турар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың, ылаңгыя келерниң болгаш бичии чаштарның дугайында улам күштелген сагыш салыышкынынга ол конференцияларның база хуралдарның киржикчилери чүректиң ханызындан улуг өөрүп четтиришкинин илергейлеп, ол сагыш салыышкынны кажан безээдегизи ышкаш, төлептиг күш-ажыл-биле харылаарынга белеммин бадыткап турарлар.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле херээженнер чөвүлелдери ниитилел бүдүрүлгезинге херээжен ажылчыннарны улам хөй-биле хаара тудар, оларның хөй-ниитичи идепкейин бедидер, идейлиг кижизидилгени күштелдирер, ажы-төлдү өөредип кижизидер, амыдыралдың культуразын бедидер талазы-биле хөй талалыг ажылды чорудуп келгеннер.

Чер-черде чөвүлелдерниң чорудуп турар ажылдарының хевирлери янзы-бүрү болуп, а утка-шынары солун, улам дээштиг апаргылаан. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Эрзин болгаш өске-даа районнарның херээженнер конференцияларынга чөвүлелдер хөй талалыг ажылдарны агитвертираларны, бөлгүмнерни дамчыштыр өске хөй-ниити организациялары бир демниг чорудуп келгени демдеглеттинген. Ооң-биле кады херээженнерниң дааραан болгаш эргээн уран-шевер кылыгларының, белеткээн аъш-чеминиң, өстүрген ногаа чимизиниң делгелгелери бүгүдени сонуургаткан.

Каа-Хемниң район конференциязының киржикчилери «Уран-шевер мерген» дээн ышкаш чер-черде херээженнер клубтарының идепкейлиг ажыл-чорудулгазынга тодаргай доктааганнар. Ылаңгыя бо районда, бүдүрүлге болгаш хөй-ниити амыдыралынга, ажы-төл кижизидилгезинге херээжен чоннуң киржилгези идепкейжээн болгаш картофель, огород өстүреринче, өг-бүлелерниң дузалал ажылын хөгжүдеринге оларны идепкейлиг киириштиреринче кичээнгейни күштелдирген.

Болуп эртип турар конференциялар болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдар СЭКП обкомунуң шиитпирин ёзугаар бо чылдың октябрь төнчүзүнде болуп эртер Тываның херээженнериниң XIV съездизинге белеткелдиң эң чугула үе-чадазы болур. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр республиканың херээженнер чөвүлелдериниң сорулгаларының дугайында» айтырыгны бүгү Тываның херээженнериниң ол шуулганынга чугаалажыр.

Республиканың херээженнериниң амыдыралынга улуг чугула болуушкун — ол съездини чаа-чаа күш-ажылчы белектер-биле, хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржилгези-биле уткууру — оларның хүндүлүг хүлээлгези болур. Маңаа холбаштыр чоруттунуп турар бүгү ажыл-херекти партия организацияларының удуртулгазы-биле чер-черде херээженнер чөвүлелдери болгаш бөлүктери агитвертираларны болгаш херээженнер клубтарын, хөй санныг активти дамчыштыр тодаргай чорудар ужурлуг.

Съездиге уткуштур янзы-бүрү делгелгелерни, көрүлделерни организастаарын база көрүп турар. Херээженнерниң дааραан, эргээн уран-шевер кылыгларының база «Кезээде тайбың турзун!» деп девизке эге класстар өөреникчилериниң болгаш садик уругларының чураан чуруктарының республика делгелгелерин съезд таварыштыр найысылал Кызылга ажыдар. Ол улуг шуулганга уткуштур бо-даа база өске-даа хемчеглерни организастыг, бедик деңнелге эрттиреринче СЭКП райкомнарының херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдистери болгаш тус-тус херээженнер чөвүлелдери доктаамал кичээнгейни салыры эргежок чугула.

Херээжен чонну ниитилел бүдүрүлгезинче идепкейлиг киириштирериниң, оларның идейлиг база мөзү-шынар кижизидилгезиниң, амыдыралдың культуразын бедидериниң айтырыглары ажылга бир кол черни ээлээн турар ужурлуг. СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде мынча дээн: «Совет кижилерниң хөй нуруузу сагыш сеткилиниң ханызындан ак сеткилдиг ажылдап турар. Оларга ниитилелдиң берип турар янзы-бүрү чаагай кежиктерни дүрүм ёзугаар, чөптүг-биле ажыглап турар. Ынчалзажок күрүнеге ээзэшти бергеш, оон хөйнү чоогларын оралдажып чоруур кижилер база бар... Ажы-биле чугаалаарга ам-даа шыңгыы айыылдыг болуп артпышаан, арагага хандыкшыыр чоруун ниитилелге болгаш өг-бүлеге улуг когаралды чедирип турар».

Бүдүрүлгеге хаара туттунмаан, кандыг-даа ажыктыг ажыл-херекке киришпес, арагалаар, хөй-ниитиниң көрүм-чурумун үрээр, ажы-төлүнүң кижизидилгезинче сагыш салбас чамдык кижилер бисте херээженнерниң ортузунда база бары харааданчыг. Оон кедерезе оларның чамдыктары херээжен кижиниң сеткил-сагыжының буянныы, чүрээниң чылыы болгаш байлаа өг-бүлени, ажы-төлдү чечектелдирип чыдар ужурлуг хүндүлүг хүлээлгезин уттуп, күрүнениң тывыскан пособие дузаламчы акшазын арагага «өргүптер», ажы-төлүн шуут кааптар таварылгалар безин бар. Ынчангаш чер-черде партия болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары-биле херээженнер чөвүлелдери оларның аңгы-аңгы кезектери-биле идея болгаш мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыгларын бүгү талалыг хандыр сайгарып көөр, ону СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр тургузарынче, ооң дээштиин, ажыктыын бедидеринче угланган шуудургу хемчеглерни алыр ужурлуг.

Бот-тагының амыдыралынга улуг чугула болуушкун—бүгү Тываның херээженнериниң съездизин элээр күш-ажылга, чогаадыкчы болгаш өөредилгеге, хөй-ниити амыдыралынга, ажы-төл кижизидилгезинге чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуур дээзинге чигзиниг турбас.

Күскү хову ажылдарының допчулалы

ЧАҢГЫС-ДАА МАЖАК КАГБАС

Республиканың совхозтары ажаап алза чогуур 69,3 муң гектар тараа культураларының 56,8 муң гектарын октябрьның 5-ке чедир кескен болгаш ооң 46 муң гектарындан тарааны бастырып, 16,4 муң тонназы шаңда урган. Гектардан дүжүт 3,5 центнер болган. Таңды районнуң совхозтарында кестиинген 19,8 муң гектарның 15,2 муң, Каа-Хемнинде—14,9 муң гектарның 13,9 муң гектарындан тарааны бастырган.

Август, сентябрь айларда чаашкын болганындан тараалар аδаанлан ааjок хейчелеп үнүп эгелээн, ол чорук ажаалдаңы дыка бергедеткен. Ам тарааларны комбайн-биле кестирбишаан, бастырарынче база тарааның изип үрелирин болдурбас дээш, ону ажаап кургадырынче кичээнгей салыр херек.

Тараазы каткан шөлдерден хейчелеп үнген үнүштү силос азы витаминниг далган кылыры-биле кестирери эргежок чугула.

Республиканың дыка хөй совхозтары картофель ажаалдазын доозкан. Ажаап алза чогуур 2410 гектарның 2300 гектарындан картофельди казып алган. «Ленинчи орук», «X Улуг хурал», «Улуг Октябрь» совхозтарда хөй эвес картофель арткан. Картофельдиң ниити чыылдазы 11,5 муң тонна болган. Бии-Хем болгаш Таңды районнарының совхозтары картофель үрезинин уруп алырын доозар четкен. А Каа-Хемниң ажыл-агыйлары херек картофель үрезининиң 54, Кызылдыы—38, Барыын-Хемчиктиң — 56 хуузун урган. Бай-Тайга районнуң совхозтары чаңгыс тонна-даа картофель үрезинин урбаан. «Бурунгаар» совхозта 300 тонна кирер кадагалал черинде чүгле 30 тонна картофель урдунган. Ындыг болганда, СЭКП-ниң XXV съезди аттыг, «Ленинчи орук», «Кызыл тук», «Бүрен» совхозтар үрезин картофелин аңаа уруп ап болур. Бар картофель кадагалаар черлерин бурун ажыглаар херек. Кызыл районнуң совхозтары үрезин кылыр картофелин «Бөк-Төш» совхозтуң 500 тонна кирер кадагалал черинге уруп ап болур.

Оран бажар капустаны ажаап алырының үези келген. Ону ажаап алырын болгаш садыт, белеткел черлеринге дужаарын организастаар херек. Бо чылын «Кара-Хаак», «Барлык», СССР-ниң 50 чылы аттыг болгаш өске-даа совхозтар капустаның чаагай дүжүдүн өстүрген. Олар 15 муң тонна ажык капустаны садып болур арганыг.

Хөй чылдыг сиенниңниң болгаш рапстың үрезиннери-биле ажыл-агыйларның хандыртыышкыны чугула ужур-дузалыг. Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары ол чугула айтырыгга чогуур кичээнгей салбайн турар. Чижээ, «Күш-ажылдың хостуу», «УТКА 25 чылы», «Найырал», «Ак-Туруг», «Барлык», «Хемчик» болгаш «Россия» совхозтарда хөй чылдыг сиенниң үрезин участоктары амга чедир-ле ажаап алдынмаан. Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды, Улуг-Хем болгаш Кызыл районнарның ажыл-агыйларында рапстың үрезин участоктары база ажааттынмаан. Хөй чылдыг сиенниң, рапстың үрезинин ажаап алырынче дораан кирер, ону совхозтарның кодээ ажыл-агый эргелелдериниң, күрүне инспекцияларының болгаш үнүш камгалалының станциязының агрономнары доктаамал контрольга алыр херек. Ажаап алган үрезиннерни саадал чок аштап арыглаары эргежок чугула.

Допчулалды республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозунуң специалистери белеткээн.

ДҮЖҮТ ЭКИ, АЖААЛДА ООЖУМ

Бо чылын кандаашкынныг болза-даа, суггатчыларның кызымаккай күш-ажылының түңнелинде чаагай дүжүттү «Алдан-Маадыр» совхозта өстүрген. Бо хүннерде дүжүт ажаалдазы кидин турлук.

Бора-Тайга салбырының Шөлде-Тейде ажыл-иш хайнып турар. Мында шаңда тараа дөөр сарыг кылдыр урдунган. Шаңда ажылдап турар кижилер-ле хөй. Чамдык кижилер тараа арыглаан, өскелери үрелбезин дээш сайгарып кургаткан турар.

Хоор бригадазының төвүнде «Дүжүт» деп хана солунун доктаамал үндүрүп турар. Ол ышкаш кым мурнап турарыл? деп көргүзүг самбыразын кылып алган. Социалистиг чарыштың түңнелин чеди хонуктап үндүрер.

Шөлде-Тейде 9 комбайн ажылдап, 578 тонна тарааны бастырып, шаңда дүжүрген.

Суггатчылар Белек-Байыр Ондарның звенозу 112 га черин суггарып чайлааш, бир гектардан 14 центнер, Кызыл-оол Монгуш өг-бүлези-биле 28 ганың бир гектарындан 15 центнер дүжүттү өстүрген. Хоочун суггатчы Чыргал Ховалыгның суггарган чериниң тараазын келир чылдың үрезини кылыры-биле ам кезер деп турар.

Комбайнерлер Доржу Сарыглар 47,8 тонна, Девер-оол Монгуш 41,5 тонна, Мартаа Ондар 30,3 тонна тарааны бастырган. Чолаачылар Александр Ооржак 320 тонна, Кошкар-оол Ондар 98 тонна тарааны шаңче сөөртүп, мурнакчылар болуп турар. Тараа арыглаар машиналарда Дүктүүш Сарыглар, Караннаар Ондар олар хүн нормаларын 130 хуу күүседип турар.

Ол-ла совхозтуң төп шаңы Борбак-Тейде ажыл-иш база-ла хайнып турар. Шөлде-Тейге ажылдап турган комбайннарны Дуглагыг-Сайыр-Аксы деп черже көжүрген. Мында чаагай үнген 1200 гектар чериниң тараазын кестирип, ооң 920 газын ажаалган. Оон база бедик дүжүттү ап турар. Ам бо хүннерде 600 ажыг тонна тараа шаңда урдунган.

Ындыг-даа болза, сөөлгү үеде тараа сөөртүр машиналар үрелиишкиннерге таварышкаш, комбайннар машиналар манап аңаа туруп бээр таварылгалар бар. Тарааның дүжүдү эки болгаш, комбайннарның бункерлери дораан-на дола бээр. Ортумаа-биле бир гектардан 10-дан эвээш эвес центнерни ап турар. Ылангыя суггатчы Алдын-оол Кызыл-оолдуң звенозунуң суггарган 53 га чериниң бир гектарындан 24,2 центнерни ажаап алган. Оон өске 58 га суггаттыг черни кезип кирипкен, оон база-ла ол хире дүжүттү алыр.

Тараа кезип турар комбайннарга чеде бээривиске, 3 комбайн аңаа турар болду. Оон чоорту-ла арткан комбайннар база туруп алдылар. Үрелген бе деп айтырарывыска, тараа сөөртүр машиналар манап турар болду. Чүгле 2 машина тараа сөөртүп турар. Ынчангаш комбайннарның аңаа турары хөй.

Ниитизи-биле бо чылын алдан-маадыржылар эрткен чылдыңдан ээвээш эвес дүжүттү ап болурун үстүнде фактылар херечилеп турар. Борбак-Тейге ажылдап турар кижилер мында турум чурттавайн, суурже чана бээр. Ол чорук ажаалданы дүрген чорударынга шаптыктыг. Мында шаң кызыы, моот соңгаар кедеен тарааны сайгарып кургадырынга чер чедишпейн барып болур.

Комбайннар чаңгыс звено-биле ажылдап турар. Херии ырында ам-даа ажаап алыр сынта тараа хөй. Кайы-даа шаңнарның кырында серии чок, ажык дээр адаанда. Бир эвес чаъс-чаашкын болур болза, мында тараа үрелип болур. Ол шаңнарда урган тарааның чамдызы бедип бышпаан. Ону доктаамал сайгарып, хандырарывас болза, үрелип чадавас. А сайгарар, кургадыр кижилер чедишпес, дүнеки эртемнени тургуспаан.

Тараа савазын шөлдерде проектеп, сараатап турар. Мында база-ла техника, кижи күжү чедишпес. Бир эвес ол-ла темп-биле ажылдаар болза, саван хар адаанче кирип болур.

Ынчангаш айыттынган четпестерни чайладыры-биле дарый хемчеглерни алыры совхозтуң удуртукчуларындан негеттинип турар.

Н. ДАЖЫНМАА,
«Шынның» корр.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

«Хемчик» совхоз суггаттыг шөлдерниң девискээринде турар. Бо чылын мал чемин ол шөлдерде тараан. Август ортан үезинге чедир мал чеминиң белеткелин 119 хуу, силосту 2600 тонна чедирген.

Боом-Адаанда шөлден нийти дүжүттү ажаап алган Анаа К-С. Ламаның звенозу шалыпкын ажылдаан. Амгы хүннерде ол девискээрде күскү суггатты база чорудуп берген.

Алаак деп черден коммунист Өтчек-оол Ооржак гадыра 31 центнер дүжүттү алган.

Бо чылын Достак-оол Сааяның, Чүнней Кара-Салдың механизастаттынган звенолары болгаш Ө. Ооржактың, А. Кара-Салдың база комсомолчуларның суггатчы звенолары бердинген планын ажыр күүсеткеннер.

Совхоз бо чылын 300 га шөлдү күзүн суггарар планныг. Амдызында 193 газы суггарттынган. Х. Отчугаштың звенозу өскелерден идепкейлиг ажылдап, мурнакчыларның одуруунче кирген.

Арыг-Үзүү деп черде көк-сула ажаалдазында Амыр Кара-Салдың звенозу мурнакчы ажылдыг. Мында трактористер Дадар-оол Доңгак, Орлов Хертек олар кестирбишаан болдуруп, сараатап турар. Суггатчы Алексей Семис-оолдуң суггарган шөлү элбек дүжүттү берген. Ол шөлде сула гадан-на 25 центнер чедип турар.

А. ЕВРОП.
Барыын-Хемчик район.

БРИГАДА БОЛГАШ ООҢ КИЖИЛЕРИ

Ажыл шагы эгелей берген. Ийи ажылчын манза чүъктеп алгаш эрте бердилер. Тудугнуң ийиги каъдында каннакчыларның ажылдап турары илден: ак-көк оттар кызаңайнып, өлереш кылынгаш, чиде-даа бээр. Ынаар, бир-ле черде, маска даажы-даа дыңналыр.

— Билбес эвес силер, тудугжу улустуң ажылы мындыг чүве-ле болгай. Чамдыкта дааш-шимээн кончуг апаар. Артында-ла аңгы-аңгы аялгалыг — деп, мастер чугаалааш, бир ажылчын бар, силерге ону тып берейн дээш үстүкү каътче үне берди.

Ол аразында В. В. Савылдың бригадазының күш-ажылчы көргүзүглерин блокнодумга демдеглеп алдым. Көргүзүү багай эвес болду: «Ай санында бүдүрүлге планнарын бригада үргүлчү ажыр күүседип келген. Эрткен сес айда тудуг-монтаж ажылдары кылыр планын 107 хуу күүсеткен. Бригадада 16 кижи доктаамал ажылдап турар. Кол сорулгазы — бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаары, продукцияның шынарын экижидери».

Шак ындыг кыска демдеглел кылып ап турумда ажылчын хептиг, узун дүрт-сынныг, шала шилгедек, назы догуп берген кижи чанымга кылаштап келди. Чаа таныжым ат-сураглыг тудугжу Сергей Базырович Сендажы болду. Алдан чылдарда ооң элы республикага алгаан турган. Ол чыл ажыг үеде бригадирлеп келген ол кижини амга чедир тудугжулар арасында билбес кижи ховар боор. Сергей Базыровичиниң күш-ажылчы чедиишкиннерин партия болгаш чазак бедик-биле үнелээн. Ол ам Ленин болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнериниң, Ленинчи юбилей медальдың эдилекчизи. Хоочун ажылчын РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле база шаңнаткан.

Тудуг ажылынга үр ажылдааш, кадыының байдалы-биле ол бригадир ажылындан хосталып алгаш, тудугжу болуп ажылдап чоруур. Ол мээң-биле ужуражы бергеш, бодунуң күш-ажылчы намдарын кыска-биле чугаалап берди:

— Ак-Довуракка 1959 чылдың апрель айда келдим. Ынчан колдуунда ээн чер чүве бо. Чаа-ла тудуг хөгжүп, чаа үениң тынныжы кээп турган үе ол. Келген дораан-на Дыртык-Кара Кужугеттиң бригадазынга кирип алдым. Меге шыырак үем — үжен хар чаа-ла чедип турган мен. Оон бээр хөй суг аккан, хөй чүве өскерилген. Үениң шапкыны—чүгүрүк аът-биле деңнеп болгандыр. Бо Ак-Довуракта үдүм киирбээн тудугум барык чок. Сөөлгү чылдарда тудугжулар саны өскен, бригадалар көвүдээн. Оларның бирээзи Виктор Савылга удурткан бистиң бригадавыс бо ышкажыл.

—Бригадада ажылдың теми кандыгыл? — деп, хоочун тудугжуну үзе кирдим.

— Темп эки-ле. Эки эгелеп алган темпивис кудулатпаан бис. Бүдүрүлге планнарының күүселдезин боттанып келдик. Бригадада эки ажылдыг, шыырак тудугжулар бар. Чижээ, Кара-оол Кара-Сал, Шулуу Маадыр-оол, Хирлиг-оол Сат, Болдуш Түлүш — бистиң мурнакчыларывыс ол.

Шынап-ла олар ук бригаданың кол өзээ болбушаан, коллективтиң кандыг-даа ажылынга идепкейлиг киржип келгеннер. Дуржулгалыг ажылчыннар болгаш чаа ажылдап эгелеп чоруур аныяктарга арга-сүмезин берип, оларга боттуг дузаны көргүзүп турарлар.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде В. В. Савылдың тудугжулар бригадазы ынчан ТЭЦ-че хөмүр-даш дамчыдып бээр үүрмектириге тудуунга ажылдап турган. Ынчан тудугжуларның 6-зын 103 дугаар бажыңче чорудупкан болду.

— Ол бажыңның бир чартыында канализация үрелип калган чүве-дир. Ону эдер дээш ынаар бардылар. Мында ажыл хөй. А кижи саны эвээш. Мындыг чүүлдер ажылга дыка саатты боор-дур — деп, Сергей Базырович хомудай-дыр. Бичии болгаш кемээ каглы.

—Опалубка кылыр даарывиске дилиг материалдары чедишпес хире. Ара соксап кагдывыс. Ам кырында каъдының арматура каркастары кылып тур бис.

Ынчан бистиң аравыска тудуг материалдарының хамаарылгазының дугайында чугаа база болган. Аңаа хамаарыштыр ол мынча диди:

— Тудуг кылып турган үеде туүйбудан аңгы өске материалдар хөй кирерин кым-даа билир. Ылангыя арматураларны хөйнү ажыглап турар бис. Тудугга колдуунда-ла 32 мм диаметрлиг арматура херглеттинип турар. Хөй таварылгада ындыг арматура чок болу бээр-дир. Ынчангаш оларның орнунга 28 мм диаметрлиг үш арматураны салыр ужурга таваржыры албан апаар.

Үстүнде чугаа Ак-Довуракты тудуг шөлдеринде камналга айтырыының чедир шиитпирлеттинмейн турарынга тодаргай барымдаа болур. Ажы-биле чугаалаарга, ийи арматураның орнунга база барык-ла ол хире хемчээлдиг үш арматураны салып турарга, кайы хире хөй чарыгдал, эртык металл үнерин санап тывары берге эвес ышкажыл. Ооң-биле кады Кызыл-Мажалыкта туүйбу заводунуң продукциязының шынары куду. Туүйбулар бустуучал, хыйышкак, чаңгыс даа хептиг эвес болгулаар. Ындыг болганда олар тудугга шуптузу бүрүн ажыглаттынмайн баар. База бир камналга чок чүве бар. Ол болза, туүйбу сөөртүп чыылган самосвалдар ону тудуг шөлдеринге бура-чара дүжүрүп каапкаш чоруй турары-дыр. Ийи кезек черде ынчаар төп каан туүйбу ТЭЦ чанында чыдар чораан. Шак мындыг хамагалал чок чорук камналга чурумун сагыырынга харыы болуп шыдаар бе? Тудугжулар билдинер. Ынчангаш мындыг таварылгада тудуг шөлүнге эккелген туүйбуларны хүлээн алырының орнунга ээзинче дедир эгидип бээринге чедир хемчээл алыры негеттинер.

Ш. ДОРЖУ.

НИЖНЕКАМСК: ДҮҮН, БӨГҮН, ДААРТА

Татарияның чаа-ла он беш чыл болуп турар хоорайында ажыттынган музей Нижнекамсктың баштайгы тудугжуларының майгыннарындан нефтехимияның улуг-улуг заводтарынга чедир эрткен оруун көргүзүп турар.

Ам 150 муң чурттакчылыг хоорайның чаагайжып өзүп келгенин делгиирлер төөгүн турар. Музейниң аалчылары бодунуң шынарларының талазы-биле аңаа каучуктан тудалыр эки кылымал каучуктуң баштайгы хевирин сонуургап-биле көөр. Чиик болгаш чүък автомобильдеринге, тракторларга болгаш комбайннарга кылымал каучуктан кылган дугуйлар амгы үеде Нижнекамсктың чоргаарал болган.

Ол каучукту кылырынга монтажчылар, токарьлар, бухгалтерлер, инженерлер, техниктер, башкылар — ниити-биле алырга Нижнекамскиде бар хөй-хөн мергежилдиң кижилери кирип турар, сурагжаан ажылчын салгалдыг бүлелиннерниң күш-ажылы база кирген. Олардан дөртен хире кижи ажылдап турар Салгалдың баштыңы Дмитрий Пантелеевичиниң оолдарының, уругларының уруглары школаларда өөренип турар, оларга болгаш оларның чажыттарынга зоораңза Казаньның химия-технология институдунуң филиалы, ийи техникумну, он бир училищелерни ажыткан.

(СЭТА-ның корр.)
Нижнекамск
Татар АССР.

УЛАМ КАЛБАРГАН

ТАШКЕНТ. (СЭТА). Узбекистанның найысылалында Хамаза районунуң бүдүрүлгелери чыл эгезинден бээр пландан ажыр 12 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрген. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш социалистиг чарышты бүдүрүлге коллективтериниң аразынга калбарткан түңнелинде пландан ажыр арбын продукцияны бүдүрерип, муң тонна металлды, 15 миллион киловатт-шак электроэнергияны, 800 тонна одаар чүүлдү камнап алган.

«Тыва медээ тудуг» тресттиң автобаазазының коллективи чаа беш чылдың баштайгы чылының тос айларының бүдүрүлге планын күүсеткеннерниң бирээзи.

Автомашиналарның туруш чок ажылдаарынга алдыгы заправканың электри кайгамчызы Ю. Д. Филиппов эвээш эвес үлүүн киирип, кылган ажылының шынары болгаш дүрген күүселдези-биле коллективтиң хүндүткелин чаалап алган.

ЧУРУКТА: Ю. Д. Филиппов ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Дүвүренчиг медээ

КЫШТАГЛАРГА ХОЛ ДЕГБЭЭН

«Халын» совхозтуң төп суурун долгандыр бирги хөй-жү бригаданың малчыннары чурттап турар. Ук бригадада 14 кошан хөй санаттынып турар. Бар кыштаг 12. А ийи кошанның кая-даа кыштаы амга чедир билдинмес.

Амгы үеде эң-не дүвүренчиг чүве — өлек-кыштагны септеп белеткевээни. Мынчаа чедир чаңгыс-даа кыштагга хол дегбээн, чазын каапкан хевээр. Орлак деп черде чаңгыс кыштагдан өскезинде малчыннар чурттаар бажыңнарның печкалары септеттинмээн, шуут-ла печка чок бажыңнар безин бар. Соңгалар шилдеттинмээн, онгак, ханалар чугайлаттынмаан. Чамдык кыштагларда малчыннар чурттаар бажыңнар чедишпес. Чижээ, Хаак-Хөлде болгаш өске-даа черлерде эрги, ирик бажыңнар бар. Оларга кижи чурттаар арга чок. Ындыг турбуже бажыңнар кылбайн турар.

Кыштагларда кажааларның чүгле иштинде одаан чазын үндүр октагылап каан, кошанны арыглап-шевергээн. Сиген кажаалары кылдынмаан. Совхозтуң девискээринче хар кирип чаапкан, чер доңуп эгелээн. Чамдык малчыннар чайлагларында хевээр. Совхозтуң дирекциязының өлек-кыштаг септелгезинче сагыш салбайн турары илдептиг. Кыштаглаашкынга белеткел амгы үеде хүннүң айтырыы болур ужурлуг. Өдек-кыштаг септелгезин ам-даа соңгаарладыр болза, кыжын барып берге байдалга таваржыры чайлаш чок.

С. ДАНГАА,
«Халың» совхозтуң хойжузу.
Бии-Хем район.

ТЕЛЕТАЙП ДЫҢНАДЫП ТУР

РСФСР-НИҢ МООЛДА ХҮННЕРИ

Улан-Батор. октябрь 8. (СЭТА). Чанчылчаан моол совет найырал айының програмазында кирип турар РСФСР-ниң хүннериниң үезинде ол улуг эвилелдешкен республиканың киностудияларынга тырттырган уран-чечен фильмнерниң фестивалы эртер. Фестивальдың ажыдыышкыны «Ард» кинотеатрга болган.

Моол көрүкчүлерниң сонуургап хүлээп алганы «Чүс чылдың чажыды», «Эки туралар» деп кинолары, а ол ышкаш совет-кинематографияның чаа чогаалдары болур «Чакпылыг ок», «Ак каарган», «Эрлер» деп фильмнерни аңаа көргүзер. Ийи чурттарның кино ажылдакчыларының кады тырттырып кылганы «Гобиниң болгаш Хинганның таварты» деп уран-чечен фильмниң баштайгы көргүзүлгези найысылалдың хөй-ниитизиниң улуг сонуургалын болдурган.

РСФСР-ниң культура ажылдакчылары найысылалдың бүдүрүлгелериниң ажылчыннары-биле, ақы-дуңма чурттуң чогаалчылары болгаш композиторлары-биле ужуражып, Улан-Батор-биле таныжып кан.

САДАТТЫ ӨЛҮРГЕН

КАИР. (СЭТА). Египеттиң чепсектиг күштериниң хүнү-биле холбаштыр октябрь 6-да найысылалга шериг парадының үезинде президент Садаттың амы-тынынга халдаашкын болган.

Каир радиозунуң дыңнадыгы ёзугаар алырга, индирге турган президентиниң парадка киришкен бөлүк солдаттар боолаан. Садат аар балыгланган. Ооң-биле кады турган болгаш балыгланган камгалал министри Абу Газалениң болгаш Садатты шериг вертоледу-биле эмнелгеже аппарган.

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилелдиң дыңнатканы ёзугаар алырга, балыглаткан Садат эмнелгеге өлген. Президентиниң канцеляриязының төлээлекчизи ол дуганыда медеглээн.

КАИР. (СЭТА). Амыдыралчы чурттуң немелде хемчеглерни алган. Чазактың хөй албан черлериниң камгалалы күштелдирген. Египеттиң радиозунуң болгаш телевидениезиниң бажыңын ажылчын шериглери бүзээлээн. Пулеметтиг бронетранспортёрлары ол бажыңның чанында тургускан.

Египет Араб Республиказының оралакчы президентиниң Мубарак министрлер чөвүлелиниң дүргек хуралын чыыглыган.

ЕАР-ның парламентизиниң хуралы октябрь 7-де база болган.

ДАЙЫНЧЫ ШИНЭЭЗИНДЕН КОЛ ХАМААРЖЫР

[illegible] ... киргенден бээр уш чыл чоокшулап орар. Бо чаа бүдүрүлге чүгле район эвес, а харын республика ужур-дузалыг коллектив болу берген. Чүге дизе, Кызыл хоорайның соонда Тыва [illegible] ийиги комбинат ол.

Янзы-бүрү нацияларның төлээлекчилерин ажылдап турар [illegible] коллектив кысва хуусаада дазып, быжыгып келген. Оон-биле кады мында партия, [illegible] ажылын шуудаам берген. Комбинаттың планныг даалгаларын күүседиринге, ажыл-ишчилерниң [illegible] хөй-ниити организацияларын удуртуп, башкарарынга партия организациязы башкарыкчы кол күш боол турар. Ында партия организациязының чоокта чаа болган [illegible] ол бүгүнүн дугайын илеткелчи болгаш санал берген коммунистер [illegible].

Эге организацияда 10 коммунист болгаш партия кежигүнүнге дөрт кандидат бактаап турар. Олар бүдүрүлгениң шиитпирлиг участоктарында бышкылаттынган. Партия эге [illegible] ...

Коллектив бо чылдың сес айларында эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 563 муң [illegible] хөйнү сайгарган. Ол-ла үеде коллектив 1758 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген болгаш планын 132,4 хуу күүсеткен. Оон-биле кады полуфабрикаттар бүдүрериниң болгаш эът аймааи савалап үндүрериниң планы ырякта ажыр күүсеттинген болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү мурнунда турганындан өскен.

Комбинаттың [illegible] ның барык 85 хуузунуң күш-ажылын [illegible] болгаш ажыл-төлевириң бригада [illegible] киргени үш чедиишкиннерниң кол үндезиннериниң бирээзи болган. Чүгле бо чылын бистиң комбинат [illegible] алгы-кеш дузаар цехти ултаттырган, компрессорлар цегин эде дерип кылган, колбаса кылыр цехте өкпе, баардан болгаш хандан колбасалар кылыр черлерни ажыткаш, чаа технологияны шиңгээдип алган.

Эрткен чылгы хуралга отчёт-соңгулдалыг коммунистер бүдүрүп турар продукцияның шынарын кудуу, партия организациязы ону экижидериниң тодаргай хемчеглерин албайн турганын шүгүмчүлээн. Бо чылгы отчёт-соңгулдалыг хуралга эге организацияның секретары О. Комбу ол шүгүмчүлелдерде айыттынган четпестерни чайладыр талазы-биле [illegible] деп дыңнаткан. Анаа чижек кылдыр ол бүдүрүп үндүрүп турар үстериниң болгаш ижин-шөйүндүлериниң шынары мурнунда [illegible].

Партия эге организациязы [illegible] ажылчыннар ортузунга идей [illegible] ажылдарны күш [illegible] салып келген. [illegible] ээредиилге чылында комбинатка 50 дыңнакчылыг ийи политшкола ажылдап турган [illegible], бо чылгы четчелээшкин үезинде үшкү тургускан болгаш анаа 70 ажыг дыңнакчыларны хаара тудкан. Бо ажылды пропагандистер, коммунист Б. Серпионов, В. Жуковская олар эки удуртуп келген. Партияның XXVI съездизиниң материалдарын чон ортузунга пропагандалаар талазы-биле коммунистер Б. Серен-Чимит, С. Вершинина олар эң идепкейлиг чорууш көргүскен.

Партия организациязы бодунуң хуралдарын өстүрериниче [illegible] турар. Чүгле бо чылын бистиң 4 комсомолчуну партия кежигүнүнге кандидатка, а бир ажылчынны СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган. Бо дээрге эге организацияның ажыл-ишчилер ортузунга тодаргай [illegible] дир. Комбинатта коммунист [illegible]. Профэвилел местковуи коммунист В. Пидиев, комсомол организациязын В. Монгуш олар багай эвес удуртуп турар.

Комбинаттың партия эге организациязының дайынчы [illegible]. Отчёт-соңгулдалыг хуралга коммунистерниң берген саналдары хаңы анализтиг, ажыл-херекчи хевниг, четпестерге хамаарыштыр бот-шүгүмчүлелчи уткалыг болганы таварылга эвес. Чамдык партия организациялары ындыг хуралдарны безин озалдап эгелээр, эрениң эртирер таварылгалар бар болгай. А комбинаттың коммунистери хурал эгелээринге чедир 10-15 минута бурунгаар чыглып келгеш, боттарының санал-оналдарын баш бурунгаар дугуржуп, сүмележип ап турар.

Партия эге организациязының ажылында бүгү чүүлдер эки, деңдески деп база чугаалап болбас. Ылангыя үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин организастап турары четпес. Оон аңгыда ажылчыннар [illegible] руу ам-даа хөй. Социалистиг [illegible] талазы-биле хемчеглер кошкак. Манаа холбаштыр комбинатта улусчу контроль бөлүүнүң ажылын партбюро чогуур деңнелге чедир тургузуп шыдавааи. Ол дугайын коммунистер отчёттуг хуралга чидиг-биле шүгүмчүлеп, ону чайлаар [illegible] ажыл-херекчи бөдү-биле сүмележип [illegible]. Партбюронуң чаа соңгуткан составы четпестерни шалыпкын чайлап, организацияның ажылынга шилип алганы кол угланыышкынны уламчылап, оон дайынчы шинээзин улам бедидер дээш моон соңгаар-даа улам идепкейлиг, [illegible] ажылды чорудары [illegible] чугула.

М. ОНДАР,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң организастыг килдизиниң эргелекчизи.

ӨДҮГЕННИҢ КИЖИЛЕРИ

ӨДҮГЕН... Ол дээрге Тыва[illegible] кирген ат-сураглыг апарган черлериниң бирээзи. Дээрде шаштыкка бедик сынпар. Оларның [illegible] мендии дыр арылбас, чайын безин ак «бөрттерин» уштунбас. Каастанган-даа чүве дег, ак [illegible] кеп турар. Бедик тайгаларның [illegible] — пош, шиви, чойган болгаш хады үнгүлээн, [illegible] нер чаттылып чорутган. Ол элиммер — ивн малды өстүрериниң өзүлүг ораны. Ында ивн одуу — шулуп, чаат эндерик. Кижи турлагжыны болур [illegible] черлер четчир.

Каас-чараш бойдус чурумалдыг, аң-мең, ыяды-чиди болгаш кат, тооруктары-биле байлак бо таңдыда кортпас, чүрекшир, эрес-дидим, тура-соруктуг [illegible] чурттап, ажыктыг хөй ивн малды азырап өстүрүп, чалгаар үүле-херекти бүдүрүп турар. Оларны улус «ивн кырынга төрүттүнген кижилер» [illegible]. Мында [illegible] тынышы улуг-хуузу улуг. Бо чурумалда чогум-на ындыг кижилерниң дугайын чугаалап турар.

НАЗЫ ДӨГҮЙ берген, чеден хар чедип чорууп апаан кижи. Даштындан көргеш, ынча харлыг деп бүзүрээри берге, ам-даа аныяксыг кылдыр көстүр, алак-бышкаалыг чиңгир назык, арын-шырайында хуурмаргыг чайваан. [illegible] Оон адын Ак дээр. «Май 1» совхозтуң хоочуну ивижизи Ак Кержекович Хаалга пенсияже шагле-ла үнген. Ынчалза-даа [illegible] амыдыралы тайга-таңдызы-биле холбашкан, ивн малдан чаңчыккан, ол ажылын билири, ядаа өөренгени холчок болгаш Бедейлиг ивн фермазынга ажылдап арткан.

Бир-ле катап Ак Хаалга [illegible] суурга чурттап көрзе «ула» кылдыр болааш, бодунуң кузели-биле совхоза төлүмге чорупкан. Ону кым-даа соксатпаан. Чүге дээрге, ол пенсионер-ле болгай. Төлептиг күш-ажылы-биле дыштаныдыганы чедип алганда, ол ам кая-даа чурттаарын бодун билир апаар. Ак Кержекович мынча суурга чайлавн. Ын[illegible] бөмп тайга-таңдызы. Кодан [illegible] кирип турар апарган. «База катап тайгалаар бе?» деп, ол бүдүү иштинде бодап турган.

КЫРГАННЫҢ тайга-таңдызын, ивн фермазынче сагыш-сарып турарын улус база эскериң каан. Суурга кээп чораан ивн фермазының эргелекчизи [illegible]:

— Чаа, Ак Кержекович. Суурга чурттаары кандыг-дыр? Шөлээ чүве-ле ышнаан але?

Кырган арай-ла таарзынмаан хевирлиг чугаалаан:

— Ажыл чок олурары берге чүве-дир мен. Артында [illegible] ольрап чадап, мында чылгычыларга дузалажып, кезек малда мал-даа кадарттедим. Ол база-ла арай ындыг-дыр...

— Өдүгенге турганы ышкаш эвес ыйнаан? — деп, эргелекчи айтырган.

— Ындыг чүве кайда боор! Сагыш дестүнмес, хоржок.

— Ындыг болза, ам кончаар. Силерни Өдүгенче катап алыр боол-тур мен ийин, Ак Кержекович. [illegible] ыйнаан? Кодан ивнден хүлээп-ле алгай силер. Аал аныяктарга дузалажып, дагдынчы-даа болгай-ла.

— Ол черле чүүлдүг санал-дыр. Фермаже чоруп көрейн...

Ак Кержекович Хаалга ынак ажылынче катап [illegible] ээп кирген. Күш-ажылга ынакшылдыг бо кижи чылын чыпас ивн малды тайга-сынга ужен ажыг чыл дургузунда малдап, өстүрүп келген. Ол үениң дургузунда оон өстүрген ивнзин ортумаа-биле санап көөрге, он беш муң ашкан! Ам мергежилдиг ивижилер апарган чээрби ажыг кижи ол кырганның холун дамчыып, оон дагдынчылгазы-биле арга-дуржулгазы чедип алган.

Ивн малга камныг, хумагалыг болур дугайын коммунист Ак Хаалга аныяктарга бо-ла чугаалап орар. Ивнни камнавас, ону мунгаш, ооргазын өөрүп каар, өлүрер чилдерер ындыг кижилерни ол көөр хөңнү чок. Боду ышкаш [illegible] ивн кампаар, үнелээр кижилерни Ак Хаалга өөредип чаңчыктырып турар. Оон өөредиг бүдүжү ындыг. Ол чеден хар чыгаза-даа ынак мергежилинде хевээр. Ак Кер[illegible] биле, ажыл-чаны-биле аныяктарга үлегер-чижек болуп турар.

ӨДҮГЕН фермазының [illegible] бис азы чаа-ла күзег хонашка кежип кээп хонуп алганда бардывыс. Оон ээлери чүүзүн безин [illegible] четтикпээн, малының үнер [illegible] аштап кылбаан болдулар.

[illegible] кара [illegible] сыңнаар сыныг, бежен хар иштинде назылыг хире кижи чамыраак мыныстыг чарынын чаңгыс дос хараганга баглап каан, эктинде бөөзүн дужурбушааан, чугаалаш-дыр:

— Чүү кончуг холу буду кижээл малдар ышнаан! Ана шаарыпнадыр сылчып-ла турар. Дөө ол тайгаже кезек ивн [illegible] бейн бардылар. Турупкан киж [illegible] тудун алдым. Аыштапып-чемнепип [illegible] баардан башка.

Бо кижи болза Өдүген фермазынга он ажыг чыл ажылдап [illegible] деп өөрүп чугаалажыры Сергей Маңгыр-дыр. Оон-биле [illegible] нуурган бердивис.

— Чаңгыс чылда бисти та чеже хонашка көжүп баар чүве — деп, Сергей Дарыйгысевич чугаалады. — Ивижи кижиниң [illegible] турар деп чугаалап болур. Манаа чаа кээп хондувус. Ам бистиң орта оруукшуваан чүве ышнаан.

— Чаа оларга келген мал амыр-ла ыйнаан. Оът чок дээр эвес. Чадыр дорамындан чулуп чытпас бе? — дидим.

— Эх, дарга! Ындыг амыр чүве кайда боор. Чаа хонашка келгенде чүнүң дорамы Арлы-ла баар чүве.

— А чүге ындыгыл?

— Чурт чаңар чүвелер ыйнаан. Дус чокта чаа хонашка эриктирип алыры окта берге. Дус чылгадырга амна турлагжыр мал-дыр ийин.

БО ИВИЖИЛЕРГЕ дус айтырыы эң-не берге болуп турар. Ол тайга-таңдыже машина, трактор баар эвес. Хөй дусту чүнүң-биле чедирер боор?! Ивнге артынып, чүдүрерге шоолуг дус чедиртинмес. Амыдыралчы негелделиг айтырыг ам-даа шиитпирлеттинмээн.

— Дус хандырылгазы кончуг берге болуп турар-дыр. Ону кандыг янзы шиитпирлеп болур деп бодап турар силер, Сергей Дарыйгысевич? — деп, оон айтырдым.

— Кижи бодаарга, ону харыылап турар кижилерге, [illegible] шиитпирлээрн билдингир болгу дег. Ынчалдажок айтырыг [illegible]

[illegible] элдептиг. Машина, трактор баар Өдүгенче кээп шыдавастыр. А ону вертолёт-биле чүге кылып болбас деп? Өдүгенге бир таарымчалыг черге шыгжаар чери туткаш, орта [illegible] тун болур. А оон ивижилер боттары өөлеп ап турган. Бир тоо ивн малды ажыктыг деп санап, оон баш сапыи өстүрер сорулгазы салган болганда, ийи-үш рейс кылган вертолёт хөлезиниң аар-даа болза төлеп болур. А ивижилер ол карылгазы дөмей-ле дуглаптар болгай.

Малчынның бо бодалы черле хаы угкалыг-дыр. Ивижилерниң амыдырал хандырылгазының айтырыын шиитпирлеринге [illegible] районнуң, совхозтуң удуртулгазы тывар ужурлуг.

Өг-бүлениң херээжен ээзи Бараан Өөчей — Тожуда арга [illegible] бирээзи. Ол кандыг-даа ажылды эр улус-биле бир дөмей кылып билир эрес, кежээ кижи.

Бо ивижи өг-бүле [illegible] «Май 1» совхозтуң ивнлерин онча-менди кадагалап, өстүрүп келген. Чыл санында-ла улуг ивнлерниң баш санын 98—99 хуу менди камгалап ап турар. Ону чедип алыры кончуг берге херек. Маңгыр биле Өөчей оларның ооңгуузу чыл бүрү бедип турар. Төрүүр [illegible] 100-ке [illegible] 97-теп ору 102 чедир анайны менди доңуктуруп келген. Ол [illegible] беш чылдың бөлтайгы чылында олар 100 мыңдыга оңааштыр 98 анайны алган.

ӨДҮГЕННИҢ база бир ат-сураглыг кижизи — Ак Деңгиме. Ол хөй чылдарның дургузунда ивн малдап, ол ажылындан үнмейн келген. Ажылынга кежээ, кызымак, арга-дуржулгазы улуг.

— Бо чылын көргүзүүлер кандыгыл? — деп, Ак Деңгимеден айтырдым.

— Чыл санында-ла 100 [illegible] анай ап көрбээн бис — деп, ол харыылады. — А бо [illegible].

Ак Деңгиме биле оон ашаа Ак Дорбинт ивижилээн чылдарының дургузунда төрээн совхозу «Май 1»-ге 3200 ажыг анайны өстүрүп, доңуктуруп берген. Ол дээрге бүдүн 15 кодан ивн-дир!

А. НУГУУРАК.
Тожу район.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЛАРЫ

Сергей Докан-оол [illegible] балыман Улуг-Хем районунуң «Ак-Туруг» совхозунга эгелээн. Ол анаа [illegible] болуп ажылдап турган. Оон механизатор стажы беш чыл.

Сергей Черби суурга келгеш, [illegible] эш-өөрле болуп ам ында [illegible] Ол Черби лесничество [illegible].

Чоокта чаа анаа чорувуста ол лесничествонуң сайыны [illegible] Анна Афанасьевна [illegible] кызымак, биче сеткилдиг кижи деп мактаан. Шынап-да комсомолчу С. К. Докан-оол кандыг-даа ажылды эчизинге чедир [illegible]. Техниканы [illegible] ол көргүскен.

ЧУРУКТА: С. К. Докан-оол ажыл үезинде.
В. ЧАМЗЫННЫҢ фотозу.

СССР-ниң Дээди Совединиң депутады Раиса Фёдоровна Григоровичиниң шеверлекчилер бригадазы Кызылда тургустунуп турар чурттаглга болгаш үлетпүр тудугларының чогуур чугаазында ажыглалга киреринге бодтур улуун [illegible]. [illegible] ажылгыганы хөй. Оларның араында аныяктар база бар. Ындыгларының бирээзинге комсомолчу Светлана Дыртык-оолду адап болур. Ол бригадада [illegible].

ЧУРУКТА: шеверлекчи С. Дыртык-оол.

О. ОХЕМЧИНТИҢ фотозу.

МЕХАНИЗАТОР

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң тракторизи Минчинир-оол Кыргысович Сырбыкайның дугайын улус [illegible] болгаш чоргаар-биле чугаалажып турар. Оон ат-сураа чүгле төрээн совхозунда эвес, харын бүгү районда билдингир. Минчинир-оол Кыргысович бодунуң чаңгыс черчурттугларының төлептиг макталын ак сеткилдиг, карак кызыл күш-ажылы-биле чедип алган.

1957 чылда хөнү сынын [illegible] бооп Совет Армияның аалынындан халажып келгеш, механизатор болур күзелин илереткен. Ону совхозтуң дирекциязы Балгазында механизаторлар курузунче өөредип чорутан. Оон соонда бир чыл эрткенде Минчинир-оол Сырбыкай механизатор болуп, совхозунга келгеш, каң аъттың кырынга [illegible].

Оон бээр 23 чыл эрткен. Минчинир-оол Кыргысович ам хоочун механизатор. [illegible] аныяктарның дагдынчызы. Бодунуң механизаторлап келген чылдарының дургузунда Минчинир-оол Сырбыкай дыка хөй кижиниң ол чымышты мергежилге [illegible]. Оон өөреткени Владимир Чамзужук, Алексей Донгуу, Борис Тулуш болгаш өскелер-даа ам [illegible] мергежилдиг тракторист апарган, макталып турар.

Партияның XVIII область конференциязының делегады, Улуг-Хем район Совединиң депутады Минчинир-оол Сырбыкай он бирги беш чылдың баштайгы чылын база багай эвес эгелээн. Ол ам «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында мал чеми белеткээр механизастаттынган бригаданы мергежилдиг башкарып турар. Ук бригада 600 тонна сиген белен белеткээр оналдазын күүседир чоокшулаан.

Т. ОЧУР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫЫНДАН ДЭЭРЕ

Чылдың тос айлары доозулган. Эрткен үе иштинде мал ажылының продуктуларын курунеге садарының планын Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери чедиишкин-биле күүсеткен. Тодаргайлаарга 410 тонна сүт дужаар оналданы 433 тонна кылдыр күүсеткеш, чыл планын ноябрь 1-ге чедир доозар сорулганы салып алган. Бир муң 270 тонна эът садар оналданы 1310 тоннага күүсеткен. Районнуң шупту ажыл-агыйлары эът садар планын күүседип алган.

Курунеге дүк садарының чыл планын Тес-Хемниң хойжулары 100,3 хуу күүсеткеш, 185 тонна азы эрткен чылдыындан 34 тонна ажыг дүктү дужааган.

К. МААДЫ.

Күүселде хыналдазы

ЧАГЫГЛАР ЁЗУГААР...

Улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Совединге соолгу чыышта кирген чагыгларның 67-зин амыдыралга боттандырары-биле хүлээп алган. Оларның 43-ү амыдыралга боттанган.

Соңгукчуларның чагыглары янзы-бүрү, хөй талалыг. Ында кирген чагыг бүрүзү чоннуң амыдырал-чурттаалгазының байдалын улам экижидеринче угланган. Ынчангаш оларның күүселдезинче Совет тин депутаттары шыңгыы кичээнгейни угландырган.

Соңгукчуларның чагыын [illegible] Баян-Тала, Алаак-Маалыр суурларда уруглар ның спорт школаларының [illegible]. [illegible] тутуп-ган ол школаларга уруглар күш-культура [illegible] эртирбишаан, спортчу бөлгүмнерге киржип турарлар. Бора-Тайга суурнуң чурттакчылары база-ла чагыг ёзугаар ийи аал иштинде чурттаар чурттаалга бажыңның дуңгуурун алган. Чыраа-Бажы суурда пекарняның шөлүн алгыткан болгаш Бажың-Алаак суурда ийи кудукту немей кылган.

[illegible] 1980 чылда Чадаана хоорайның № 2 ортумак школазынга капитал септелгени чорутган. Районнуң суггарылга системазының эргелеринге салыгны тудкан болгаш оон база өске улуг хемчээлдиг янзы-бүрү ажылдарның тудуглары чагыг ёзугаар тургустунган.

Көрдүнгениниң ёзугаар ам-даа 24 чагыг күүсеттинер. Бо чүгүла айтырыгны шиитпирлеп турарында [illegible] четпестер бар. Чижээ, Чадаана хоорайның Крестьянская кудумчузун асфальтылап эгелээн турган, ындыг-даа болза ол ам-даа доозулбаан. Оон-биле кады «Чыраа-Бажы», «Искра» совхозтарында инек кажааларын тудуп турарының темпизи оожум, көрдүнген графигинден озалдап турар. Районнуң үлетпүр бүдүрүлге комбинадында ыяш кургадыр пехтини тудуу база саадаан.

Соңгукчуларның кирген чагыгларының күүсеттинип турарының дугайында айтырыгны район Совединиң күүседикчи хуралынга чоокта чаа чугаалашкан. Ууттунче чедир тудуглары ноябрь 7-ге чедир доозарын оон күүседикчилеринге күүсеткен даалган.

М. ШААЛЫЙ.

Агитаторларга, политинформаторларга

ПАРТИЯНЫҢ ЭКОНОМИКТИГ

Бо 80 чылдарда чурттуң [illegible] угланыышкыны — пиптилел бүдүрүлгезин интенсификастаарын дүргедедири, оон ажыктыг чорууш улам бедидери болур дээрзин СЭКП-ниң XXVI съездизи тодаргайлаан. Ол съездиге илеткелинге эш Л. И. Брежнев амгы үеде «Экономиктиг политиканың оозу болза... ниитиниң байлааш ол бөдү-биле көөрү, бисте бар бүгү-ле чүүлдерни долу болгаш ажыктыг кылдыр ажыглап билири апарган» — деп айыткан. [illegible] салыг ажыл олче угланган турар ужурлуг. Ол ышкаш техниктиг политика, капитал [illegible] политиказы, план, отчёт көргүзүглериниң системазы база-ла олче угланган турар ужурлуг».

XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бо чылдың июль айда «Чиг-эт, одалга-энергетика болгаш [illegible] материалдыг [illegible] камнаар болгаш оларны ажыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ол болза үр үеге сапаттынган [illegible] болур. Ында көрдүнген экономиктиг болгаш организастыг хемчеглерни боттандырарны партия, совет, ажыл-агый организацияларының база профэвилел, комсомол организацияларының [illegible] вуиде туруп турар.

Ажыл-агыйны [illegible] камналгалыг болгаш хумагалалдыг болур дугайында В. И. Ленинниң [illegible] чугула болу берген. ССРЭ-де пайчаар-даа айикок улуг экономиктиг болгаш [illegible] чүүлер тургустунган. Оон-биле чергелештир улус ажыл-агыйының материалдыг [illegible] деңнелдери улгаткан. Үлетпүр продукциязын бүдүреринге чарыгдалдарның [illegible] материалдың, одаар чүүлдүң болгаш энергияның улуг-хуузу ам 73 хуу чедип турар-дыр.

Совет Эвилелиниң [illegible] чиг-эт [illegible] ның баазазынга хөгжүп турар. Ынчалза-даа чиг-эттиг болгаш одаар чүүлдү казып тывыышкынын үнези чыл келген түдем улгадып турар. Чүге дээрге, казар байлактыг черлерниң даг-геология байдалдары нарыыдааш, одаар чоон районнарже улам ырай бар[illegible]. Чижээ, [illegible] беш чылда бир тонна нефтиниң [illegible] 70 [illegible] бир тонна [illegible].

Соолгу чылдарда курлавырларны памнаар, хумагалаар талазы-биле элээн хемчеглер алдынган. Ооң беш чылда ниитилел продуктузун бүдүрериңге [illegible] эвээжээн. Чиг-эт, материалдар, одаар чүүл болгаш энергия камналгазының түңү 11,4 миллиард рубль болган.

Одаар чүүлдү, энергияны, [illegible] ажыглаар талазы-биле Кемерово болгаш Челябинск партийн [illegible] чы база политиктиг ажылының дуржулгазын СЭКП ТК чүүлдүг деп көрген болгаш ону калбаа-биле нептередирин [illegible].

[illegible] тогуур өскерлиишкин ам-даа чедип алдынмаан дээрзин үстүнде айыткапывыс СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында демдеглээн.

Бистиң моон соңгаары б[illegible] бар курлавырларны — күш-ажылды, кол фондуларны, от туар чүүлдү болгаш чиг-эттиг [illegible] болган [illegible] Л. И. Брежнев чугаалаан.

Материалдыг [illegible] болгаш камнап алыры планнаашкынының, экономиктиг идиг-бериишкиниң улам ыңай сайзыраңгайжыларындан дыка хамааржыр. Бо талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң материалдыг [illegible] дугайында доктаалында чаа, чугула хемчеглер көрдүнген.

Моон соңгаар беш чыл болгаш чыл планнарынга үлетпүр, тудуг болгаш транспорт министерстволарынга, каттышкыннарынга база бүдү[illegible] бадылаар, а ол оналдаларның иштинде [illegible] рубль бүдүрүлгеге оңааштыр [illegible] лимидин — эң үстүкү деңнелин доктаадып каан болур. Бот-үнези планнаары ады[illegible] болгаш бүдүрүлге черлеринге [illegible] пинти деңнелин бедидеринге идиг болур. Чарыгдалдарны эвээжедип тургаш, алыр орулгазы көвүдедирин хандырар.

[illegible] баазазын быжыглаар талазы-биле [illegible] Нормаларның болгаш нормативтерниң мобилизастаары [illegible] ажыглаарын [illegible] бүдүрүлге черлеринге [illegible] даалдап, материалдыг курлавырлар [illegible] чарыгдалдарының нормаларын чогуур үезинде эде көрүп, чаа, дешпилзелиг нормаларны [illegible] тинип турар.

Министерстволарның болгаш ведомстволарның планнарынга продукцияның единица бүрүзүнге оңааштыр материалдарның, одуулар чүүлдүң база энергияның чарыгдалының нормативтерин доктаадыр, оларны бүдүрүлге черлеринге, каттыжышкыннарга чедирер. Моон-биле чергелештир чарыгдал нормаларын эвээжедир талазы-биле тептер [illegible] материалдыг курлавырларның сан-номенклатуразы калбарар.

Материалдыг курлавырларны [illegible] бүдүрүлгелер коллективтериниң [illegible] бедидери көрдүнген. Ол со[illegible] фондуларының хемнелгезин [illegible] каан.

Материалдыг курлавырларның камналгазы чедип алганы дээш ажылчыннарны, [illegible] калбарып турар. Шаңнал тывыскынга чедир [illegible] камналганың түңүнүң 75 хуузун ажыглап болур. Камналга дээш ажылчыннарны болгаш специалистерни шаңнаары бүдүрүлгениң бүгү-ле участоктарынга нептередири чугула.

Бүдүрүлгениң болгаш каттыжышкыннарның удуртур [illegible] албан-хаакчыларының ажыл төлевири база-ла материалдыг чарыгдалдарның камналгазындан дыка хамааржыр апарган.

Янзы-бүрү курлавырларны хуваарын болгаш ажыглаарын хынап-контрольдаарын күштелдирери негеттинип турар. Бо сорулга-биле, чиг-эттиг, материалдарны, одаар чүүлдү болгаш энергияны шын, ажыктыг чарыгдаарының учёдунуң база отчёдунуң системазы сайзырангайжып турар, когарал-чидириглерниң бүгү-ле хевирлериниң шыңгыы учёду тургустунган.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг деп, СЭКП-ниң XXVI съездиниң негелдезин амыдыралга боттандырары бүгү партияның, бүгү улустуң херээ болур. Үлетпүрге, кодээ ажыл-агыйынга, транспортка, тудугга, база ол ышкаш бүдүрүлгеге хамаарышпас [illegible] черлеринге камналга дээш бүгү ажылчы чоннарның [illegible] калбартыры чугула.

Бо сорулганы боттандырарынга [illegible] ролюн кончуг улуг. Чарыштың түңнелдериниң бедидери, үткүштүр планнарны болгаш ху[illegible] [illegible]

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БЕТОН ЭГИННЕР

[illegible] бээр Кызыл хемден Ханойнуң камгалап турар эрик [illegible] шоссе оруук чоруткан Хем суу улгатканда, бээрыкла дөрт километр хире калбара бээр. Хем суунун кыры бедий бээр болганда, [illegible] бээр туруп келген Лонгбиен көвүргүнүң адаа-биле чүктүг баржалар эртип шыдавастай бээр.

Чаа Тханлонг көвүрүү (Тханлонг — [illegible] найысылалдың шаанда мычаар адап турган) Ханойнуң магистральдарын чыл келген тудум-на улам көвүдеп турар чүк машиналарының [illegible] чаар-дыр. Оон тудуун ССРЭ-ниң [illegible] чорулуп турар.

— Кыдаттарның ара кааапкан ажылын уламчылаары-биле 1979 чылдың июнь айда совет тускай [illegible] бөлүү чедип кээп турда, [illegible] чүгле эгелеп турган — деп, совет тускай эртемниглер бөлүүнүң удуртукчузу Расул Даниев чугаалап турар. — Ооң-биле чергелештир чүк сөөртүлгезиниң келир [illegible] дүүштүр тележилелге чогуур өскерилгелерни киирер ужурга база таварышкан бис.

Көвүрүг ийи каът. Бирги каъдында — демир-орук оруу, хажыыларының херсектериниң кыры-биле мотор чок транспорт аргыыр. Ийиги каъдында — автомобиль оруу. Көвүрүг аксынче чоокшулаар оруктарның санаваска, көвүргүнүң узуну 1688 метр. Совет тускай эртемниглер автомобиль кежер каътты бир метрге калбартырын, ынчангаш көвүргүнүң нийти калбаан 16,5 метр чедирерин сүмелээннер. ССРЭ-де күштүг болуп турар нормалар баргаар көвүргүнүң демир-[illegible] налар кежирер күчүзүн эде санап кылган. Ооң түңнелинде көвүргүлеп эртериниң айыыл чок чоруу бедээн болгаш чүк көдүрер [illegible].

— Совет эштер тележилелге ааӂок чугула өскерилгелерни саналдааннар — деп, эш Чат чугаалаар.— Оларның ачызы-биле бистер кыдаттарның саналдааны конструкцияларны дугуруп тудуштурар аргадан ойталаан бис. Бистер оларны ам эң быжыг эриилдер-биле болгаш автоматтыг [illegible] тудуштуруп турар бис. Ынчаарга кол чүве болза, вьетнам тускай эртемниглерниң санап турары-биле алырга, бо тудугда күш-ажылдың дешпилгелиг аргазының тергүттүнүп турарында болгаш амгы үениң мергежилиниң тускай эр[illegible] нип турарында. Кажан маназа кыдаттар ажылдап турар үеде карын ажылларны [illegible] боттары [illegible]. Ам [illegible] дугунуң кылдынып турар үезинде бедик мергежилдиг вьетнам ажылчыннар белеткеттинип турар. Олар электриктерниң, крановщиктерниң, бульдозеристерниң болгаш көвүрүг тударының тунуя начальниги болуп ажылдап турар. Тханлонгтуң кол конструкциялар инженери Владимир Матченков ВСР-де база-ла ол [illegible] ажылдап турар. Москвага барып чораан вьетнам өңнүктер Нагатаның метро көвүрүүн, Рига эстакадазын көргеннер боор. Оларның база Матченков кылыкан. Москва чоогунда Мы[illegible]. Томь хемниң көвүргүлерин тележилээринге болгаш тудуп кылырынга база киришкен. Бир эвес Тханлонгта ажылдап турар тускай [illegible] чугаалаар чүве болза, Совет Эвилелин эргилдир [illegible].

Будун чартык чыл бурунгаар Ярославльдан Рафаил Халатов чедип келген. Ооң мурнунда ол Волганы кежилдир көвүргүлер кылып турган. Ол бедик мергежилдиг специалист, ам демир конструкциялар участогунуң начальниги болуп ажылдап турар.

— Бистиң бөлүүвүс мында харысалгалыг шылгалданы тудуп турар — деп, Расул Даниев чугаалап демдеглей-дир.— Чүл дээрге тулут болза кончуг нарын, ажылдарның хемчээли база аажок улуг. Сорулганың чугулазын бистер билип турар бис. — Вьетнамның бүгү можуларын херек кырында харылзаштырып турар оруктар бо көвүргүлеп , эртер-ле болгай.

Амгы үеде тудугда чугула ажыл — хемни кежир [illegible] демир конструкцияларны белеткеп, эптеп тудуштурары эгелээн. Ол конструкциялар ССРЭ-ден Хайфон портта кээп турар, оон [illegible] демир-орук-биле сөөртүп чедирер.

— Эрткен чылдың бо үези-биле [illegible], ажылдың темпилери дүргедээн дээрзин чартык чылдың түңнелдери көргүскен — деп, Расул Даниев чугаалай-дыр.— Ам кол сорулга болза тудугнуң дериглерин Хайфондан тудуг шөлүнче сөөртүрүн дүргедедири болуп турар. Тудугну [illegible] доозар дээш совет болгаш вьетнам тускай эртемниглер иштики курлавырларны дилеп тып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турарлар.

Совет тускай эртемниглер дугайында тудугда улус чылыы-биле чугаалажып турар. Олар даандырган херекке боттарының харысалгазын бедии-биле медерэп билип, маадырлыг Вьетнамга дузалажыр деп [illegible]-биле ажылдап турарлар.

Л. МИЛОВАНОВ.
ПМА-ның корр.
ХАНОЙ.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

АМЕРИК УЛУСКА КЫЙГЫРЫГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Барыын Берлинниң хөй-нийтичи [illegible] ажылдакчылары американ улуска ажык чагааны «Нью-Йорк таймс» солунга парлаткан. Аңаа ат салган янзы-бүрү партияларның төлээлекчилери, эртемденнер, чогаалчылар, артистер, башкылар Рейганның администрациязының дашпылдырак по[illegible].

Ядролуг чепсектиң чаа салгалын Каттышкан Штаттарның [illegible] чедип өөреникчилерин апар чыдар болгаш ядролуг дайынның тыптып келириниң айыылын дыка улгаттырып турар. Моон ужурунда Барыын Европаның улустары оларның черлеринге американ «Першинг-2» ракеталарны болгаш чалгыныыг ракеталарны [illegible] удурланып турар деп, документиде [illegible].

Европага ортумак ырактыг чаа американ ракеталарын экпеп [illegible] удурланып үнгени Европа дипте дайынга удур шимчээшкинниң хемчээлдериниң калбааның дуганып чугаалап турар-дыр деп, чагаада онзалап демдеглээн. Нейтронннуг бомбаны долу хемчээлинге бүдүрүп кириптер деп президент Рейганның чоокта чаагы шиитпири хөй-нийтиниң [illegible] кыннарын хайныктырып үндүрген.

Душкуурлуг чорукту чарылдырарының болгаш ооң чугула ажыктыгның үнезин европейжилер эки билир деп, [illegible] айыткан. Чоон болгаш Барыын [illegible] чугаалажышкыннарны калбартырының политиказы база удур-дедир билчир чорук харын Чер кырынга бикыг тайбыңга үндезинниң херек кырынга тургузуп шыдаар дээрзинге олар бүзүреп турар.

Совет Эвилелиниң чону 20 [illegible] ген соолгу дайын аңаа кайгыр улуг ажыг-шүжүүнү чедиргенин кажан-даа утпас деп [illegible] дашылыг ССРЭ-де кым-даа күзевейн турар. Ортумак ырактыг Совет Эвилелинге кыжанып турар ядролуг ракеталарның чүге Барыын Европаның девискээринге сайгара тургузар деп турар чүвел? Оларны аңаа тургузары тайбыңның херээнге бараан болур чүве дээрзинге кым бүзүреп боор.

Боо-чепсектерниң чаа хе[illegible] рин миллион-миллион европейжилер бодурбас деп, чагаада онзалап демдеглээн. Каттышкан Штаттар боо-чепсек [illegible] угланган бодунуң политиказын өскертип, Совет Эвилели-[illegible] эгелээринге базылыг сонуургалдыг болгаш чепсегленишкин [illegible] бээр оруунга туруп алырынга белеңин көргүзер ужурлуг.

Бодунуң тургузуун куш[illegible] тайбыңга бараан болдуруп ажыглаарынче американ улусту кыйгырып тур бис деп, чагааның авторлары түңнелинде [illegible].

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). «Солидарность» деп профэвилелдер [illegible]. Гданьскиге съездиниң ийиги үе-чадазы доостуганы-биле хол[illegible] болгаш ажыл соксадышкыннарын, ынчаш-чөңгээлерин болгаш сайзыраай чорукту болдурбас дугайында доп-дораан шиитпирлиг медегелдери чугула деп айыткан. Ажык болган чажыт контрреволюционн [illegible] күрүнениң бар бүгү-ле күштерин көдүрер үе ам келген-дир. Социализмге болгаш Польшага ожээтен күштер демисел чокка дузалап бербээтер деп кордаан хере чок. «Солидарность» [illegible] боттарының [illegible] дип алыр дээнде дөрээн болгап кам-хааыра чок болуп турар. Амгы үеде кыжаныышкын [illegible] дыр бис, ынчаарга дааның сеткилинде бистиң төөгүвүске ындаг берге байдал кажан-даа турбаан деп, солун бижээн. Польшада хөй кижилер келир үе дээш сагыш човаашкынын болгаш дүвүрээшкинниң илергейлээн, профэвилелдиң базырын үзелдиг удуртукчуларының хөделишкиннери хоон чок өлү-биле көрүп турар. «Чугаалажышкынна р ы ы н болгаш дугуржулганың шугумун «Солидарностиниң» удуртукчулары орулкашдуп каан.

Идегеп болгу дег байдалдың үези төнген, биске барган политиктиг демиседдерни алгадаан болганда, ол демиселдиң чорудар апаар. Польшаның хөй-нийти болгаш поли[illegible] бүгү [illegible] байдалдың шыңын чугаалаары чугула.

Байдалдың бүгү шыңын тодаргай көргүзер болза, «Солидарностиде» ажылчын массалар шын орукту көрүп, Рулевский, Буяк, Куронь азы Модзелевский ышкаш кижилерден хоорлуп, олардан доораан-на ойталай бээр ийик. Ынчаарга партияга-даа, ниитилелге [illegible] муң тодаргайлаан турары чугула. Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы удуткаарынче кыйгырып турар Гданьскиде Лис ышкаш кижилер партияның куруюленине тур[illegible] орталарлыг болуру берге-дир.

Сайзыраай чорукту болгаш үргүлчүлүшкинниң , ам чуртту айыылдан чайладырынче угланган ак сеткилдиг кы[illegible] ажылдың кайы-бирээзин болдурбас бүрүлү шилип алыр үе ам келген-дир. Демисежип турар [illegible] ла хангааракчылар турбас ужурлуг. Бистиң ниити салым-чолувус дээш, бистиң национал келир үевис дээш демисел чорып турар.

ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң медегелин деткээн болгаш тодаргай хемчеглерни алырын шыгыы негээн чагаалар Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединге соолгу үеде улам хөй-биле кээп турар. Хоойлу-дүрүмнү сагываанда, күш-ажыл чокка күрүне [illegible] шыдавас. Эки организацияланмаан чокка күш-ажыл [illegible] түңнелдерин берип шыдавас. Корум-чурум болгаш ооржурал — социалистиг чааргызының үргүлчүлээринге эргежок чугула негелделер-дир. [illegible] улуг чүгле шиитпирлиг демиселге экономиктиг болгаш социал реформаларны боттандырып болур деп, «Жечивые[illegible]» солун бижээн.

НИКАРАГУАЖЕ КЫЖАНЫГ

ПАНАМА. (СЭТА). Бо чылдың октябрь 7—9 хүннеринде Никарагуаның Атлантика [illegible] кыжаныг [illegible] хөй [illegible] Никарагуаның эргелеттинге [illegible] Мигель Д'Эското [illegible].

[illegible] айтып турар [illegible] чоннуң [illegible] хандырарынче угланганын [illegible]. [illegible] ап чоруткан темда — төрээн чуртун болгаш революциязын [illegible] камгалаарынга • Никарагуа улустуң бүгү [illegible] тодаргай [illegible].

[illegible] Төп Американың чурттарынга [illegible]. [illegible] Мексиканың политиктиг [illegible] организациялары [illegible] «Пол-вистаз» дээр американ [illegible] Никарагуага удур [illegible] болуп турарын Мексиканың Коммунистиг партиязы бодунуң медегелинге айыткан.

ЧУГУЛА ТИИЛЕЛГЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк коммунистер чугула тиилелгени чедип алган. Президент соңгулдаларынга [illegible] АКШ-тың Компартиязының [illegible] арын болгаш адрестерни эргелээринге Коммунистиг партияның илередип бээри албан эвес дээн шиитпирни Нью-Йорк хоорайда федералдыг округ суду үндүрген. Чазак органнарынга ындыг херек [illegible] ларын эрге-чагыргаларының ветон, сүрерипге чыдаб болур, ынчангаш ол шиитпирни хураап алганын суд чарлаан. [illegible] шын фондузунга дузалаан кижилер [illegible] федералдыг төп соңгулда комиссиязы негээн турган.

Федералдыг эрге-чагыргалар Коммунистиг партияга болгап оон кежигүннеринге база [illegible] тур еклатен политиканы хөй чылдарның дургузунда чоруду келгенин бадыткаан тодаргай барымдааларның барын судья Тэглиарди шиитпирни номчуушкан, демдеглээн. АКШ-тың федералдыг истелгелер бюрозунуң хал[illegible] Коммунистиг партияның ам-даа [illegible] турарын судья айыткан.

Ынчангаш соңгулдаларга сан-хөө деткимчезин көргүскен кижилерниң аттарын [illegible] Коммунистиг партияның [illegible] болуп турар деп, Тэглиарди [illegible] демдеглээн.

АКШ-тың чагырыкчы бөлүктеринге бараан болган күчүлүг буржуаз соңгулда машиназының аппарады-биле ден күштүг эвес демиселге американ [illegible] отряды чугула тиилелгени чедип алганын федералдыг судтуң ол шиитпири херечилеп турар.

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАПКАН

МЕЛЬБУРН. (СЭТА). Рейганның администрациязының амгы үениң боо-чепсектерин Пакистанга хөй хемчээлдиг-биле садып эгелээр дээн шиитпирин Индияның премьер-министри Индира Ганди шиитпирлиг буруу шапкан.

[illegible] национал клувунга чугаалап тура, индий чагактың баштыңы эң чаа американ боо-[illegible] чамдык өске-даа чурттарга садып турарының түңнелинде мурнуу-азия дипте байдал нарыыдаар деп медеглээн. Соолгу 30 чылдар дургузунда агрессияга беш удаа таварышкан Индия сагыш амыр олурбас деп, И. Ганди онзалап демдеглээн. [illegible] чорукка удур демиселге ажыглаан туруп болур чамдык акша-хөреңгилерин моон [illegible] деп бээр ужурга таварышкан бис.

Зия-уль-Хактың өзү-чурумунуң бодунуң ядролуг чепсектиг болур дээр чүткүлүнге [illegible] турар деп, премьер-министр чугаалаан.

[illegible] хандырар дээш ооң чазак бүгү-ле чүүлдерни кылыр апаарын премьер-министр [illegible] бодалдың бодун безин буруу шаап турар бис. Ынчаш жэ кезээде белен турар болгаш [illegible] япсылыг болу бээринге хамаарыштыр белен турар ужурлуг бис.

Боттарының шериг болгаш [illegible] Зия-Хактың өзү-чурумунга 3 миллиард доллар түңге шериг-экономиктиг дузаламчы дугайында чоокта чаа дугуржулга база кылып алган. [illegible] бодунуң шериг чепсээн Пакистанга хөйү-биле берип турар. Пакистан шериг өзү-чурумнуң эң чоокку үеде безин «Ф-16» дээр шуургедекчи эң чаа [illegible], транспорт самолеттарын, артиллерия бооларын, ок-чемзектерин алыр.

Пакистанга боо-чепсек бээрин новудедип, ону Афганистанга удур чарлаттынмаан дайын чорударда Мурнуу-Барыын болгаш Мурнуу Азияга бодунуң тепкииш черин болдурарын күзээш база АКШ-тың [illegible] га таарышпас политиканы чорудуп турар Индияга кыымшыкып кылыр сорулга-биле АКШ дээрге, Пакистан бодунуң атомнуг бомбазын тургузарынга [illegible] келгениинден безин кааран чажырып турар. Ядролуг чепсекти [illegible] сенти тургузар ажылдарны чорудуп турар чурттарга АКШ-тың шериг дузаламчызы көргүзерин хораан «Саймингтонның эдиг» деп [illegible] безин ооп каапкан Рейганның [illegible] ам оралдажып турары ол-дур деп, индий премьер-министр демдеглээн.

«Пипаз паблишинг хауз» дээр ном садып, нептередир фирма Индияда эң-не нептерен, сураглыг садыг организацияларының бирээзи боор турар. 1954 чылда индий найысылалдың төп кудумчуларының бирээзинге ол фирма бодунуң ном делгиирин ажыткан болгаш аңаа марксистиг, өске-даа дешпилгелиг угаа-шынарлыг литература хөй чери ээлээн. Магазин Делиниң болгаш оон чоок-кавызында хоорайларның-даа чурттакчыларының ортузунга нептерей апарган . Ынчалза-даа барык чээрби беш чыл мурнунда, кажан «Пипаз паблишинг хауз» Совет Эвилелинден алган номнарны болгаш солун-сеткүүлдерин садып эгелээн соонда, ооң доктаамал садып алыкчыларының саны онза көвүдээн.

«ППХ» Индияга номнар, альбомнар, солун-сеткүүлдер, маркалар, ырлаар пластинкаларны чорудуп турар «Чурттар аразының ному» дээр совет даштыкы садыг каттыжышкыны-биле харылзаазын улам-на калбартып турар. Амгы үеде ол фирма чыл санында-ла ССРЭ-ден 1,2 миллион экземпляр номнарны чадып ап турар.

ЧУРУКТА: «Пипаз паблишинг хаузтуң» ном садыында.

С. Кармалитонуң фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ШЫҢГЫЫ ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестинаны хостаар организацияның (ПХО) күүскомунуң даргазы Я. Арафат АКШ-тың Чоокку Чөөн чүк райондунда политиказын шыңгыы шүгүмчүлээн. Вашингтон болгаш Тель-Авив боттарының [illegible] га болгаш сорулгаларынга араб чурттарны чагыртырын оралдажып турарын Палестинаның [illegible] айыткан.

Американ-израиль шериг-политиктиг [illegible] Израильдиң [illegible] дешпилгелиг араб чурттар болгаш Палестинаның революциязы. Ливанның национал-патриоттуг күштери удур шиитпирлиг туржуп турарын Я. Арафат демдеглээн.

ПОЛИТИКАЗЫНЫҢ ӨЗЭЭ

муң күштелдирериинче, бүгүле курлавырларны мобилизастаарынче угландырары эргежок чугула.

Камгалга дээш демиселдиң калбак программазын боттандырары партия органнарының [illegible] болгаш массылитиктиг ажылындап хамаарыжыр.

Бо чугула айтырыгга хамаарыштыр СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтыышкынын боттандырар дээш бистиң республиканың чер-черде партия, совет, профэвилел органнары болгаш бүдүрүлге коллективтери элээн хөй чүүлдерни кылып, камгалга болгаш хумагалыг чорук дээш [illegible] эвес түңнелдерни чедип ап турар.

Кызылдың сүт комбинады бо чылдың бирги чартыгында 71 тонна чижеглеп алган оттулар чүүлдү. 169 гигакалорий чылыгга энергиязын база 65 муң киловатт-шак [illegible] алган, оон ниити түңү 5 муң ажыг рубль болган. Чиг-эттиң чеп ажыглап турган 6,5 тонна сарыгны немей бүдүрген. «Тыва суг тудуг» трестиде В. А. Волковтуң комплекстиг бригадазы чыл дургузунда 15 муң рубльдиң тудуг материалдарын болгаш электри энергиязын камнап алыр деп социалистиг чүлээлгени алган, августун төнчүзүнге чедир 8,5 муң рубльдиң камналгазын чедип алган.

«Тыва кобальт» комбинат, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, Кызылдың № 2 автотранспорт бүдүрүлгези, Кызыл районда куш фабриказы камналга болгаш хумагалыг бүдүрү дээш демиселди калбарткан. Туранда ыяш белеткээр [illegible] ге ажыглаан материалдарның мурнунда аңаа кааптар турган артынчыларындан чурттакчы чонга болгаш бүдүрүлгениң бодунга херектиг янзы-бүрү эдилелдерни кылып турар апарган.

Камналгалыг болгаш хумагалыг чорук дээш поход[illegible] хаара тударынче, социалистиг чарыштың негелделеринде ол [illegible] болгаш партия, профэвилел организациялары доктаамал кичээнгей салып турар черлерде бо чугула ажыл-херек [illegible] кап турар-дыр.

Ынчалзажок ам-даа хөй-хөй каттыжышкыннарда, бүдүрүлге, албан-организация черлеринде чиг-отти, оттулар чүүлдү, энергияны база янзы-бүрү материалдарны камнаар [illegible] сел кончак чорып турар.

«Тыва тудуг материалдары» [illegible] бирги чартык чылда 828 муң тууйбуну үрей кылган, оон каражалы 61 муң рубль болган. Ол үрей кылган тууйбуну бүдүрерииге чеже хире акша-хөреңги, материалдар база ажылчыннар күжү чарыгдаан дээрия! Шуурмакта, Чербиде ыяш пунктуларының девискээринде каапкан чу[illegible]. Ол бүгүнү эө бөү-биле ажыглап, хөй херектиг чүүлдерни кылып ап болур.

«Тыва тудуг», «Шагонартяжстрой» трестери, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның ышкаш улуг организациялар [illegible] болгаш өске-даа тудуг материалдарын, а транспорт организацияларында кывар-чаар [illegible] ны камналга чок ажылдаарының чижектери [illegible].

Материалдыг курлавырларны, ниитилелдиң байлаан камнаары чок көөр, олапны тектеглээр фактылар көдээ ажыл-агыйда база [illegible]. Ыландыг совхозтарда ниити [illegible] байдалы дыка багай болуп турар. Бо чылдың чүгле бирги чартыгында республикага 28 муң хире анай, хураган өлүп хораан. Өске янзы-бүрү [illegible] база [illegible] турар. [illegible] грамм эът, дук, сүт, таваа [illegible] бүрүзүн [illegible] партия, профэвилел органнары [illegible] ге алыр ужурлуг.

Камналгалыг болгаш хумагалыг чорук дээш бүгү улустуң демиселинин чедиишкиннери [illegible]-биле анализтеп көөрүнден база [illegible] билиглерин бедидиринден дыка хамааржыр. Бо ээредилге чылында политиктиг чырыдыышкын системазынга камналга болгаш хумагалал айтырыглары [illegible]-биле элээн каш чаа курстар киирген. Ол курстарны өөренир дыңнадыкчыларга база пропагандистерге дузаламчы кылдыр «Экономическая газета» болгаш өске-даа төп сеткүүлдерде [illegible] методиктиг материалдарны парлап эгелээн.

Улус ажыл-агыйының [illegible] материалдыг курлавырларын камналгазы болгаш оларны ажыктыг ажыглаарын күштелдириишкиннерниң экономиказының улам чаай көдүрлүүшкүнүнге СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң бо бирги беш чылдыың онаалгаларын чорудар [illegible].

В. КОШЕЛ.
экономика эртемнериниң кандидаты.

ДҮВҮРЭЭЗИННИҢ ЧАЛГЫЫ ЧАПТЫЛГАН

Капиталистиг делегейниң сан-хөө найысылалдарын дүвүрээзинниң чалгыы шыва алган. Эрткен неделяда акциялар [illegible] Нью-Йорктуң, [illegible], Парижтиң, [illegible], Майнда Франкфурттуң, Цюрихтиң, Гонконгтуң болгаш Мельбурнуң биржаларынга [illegible] кудулап баткан. Хөй чурттарда калбаа корпорацияларының акцияларын [illegible] сентябрь 28-те, [illegible] ол-ол миллиард долларга кудулаан. «Биржа Рейганның программазынга бүзүрелин [illegible]» деп, Уолл-Стритте [illegible] биржа ажылдакчызы Р. Стейн [illegible].

[illegible] Лондон биржазының даргазы И. Гудисон мынча дээн: «Амгы кризистиң үндезини болза чазактарның боттарының чарыгдалдарын кызыгаар, [illegible] соксадыр дээн [illegible]. Тургустунуп келген чиндиктиг [illegible] Каттышкан Штаттарның болгаш Барыын Европаның чурттарының чазактары эндерик хөй чарыгдалдарлыг болуп турарында. Биржаларда дүвүрээзин президент Рейган хамаан [illegible] шиитпирлеп чадап турун бердинин билип каан соонда эгелээн».

А акша-хөреңги айтырыгларының [illegible] болза [illegible] дунуң эвилелчилеринге база [illegible] соонда чылдарда НАТО [illegible] секторун бүдүрээринге 3,5 триллион долларны, оон иштинде АКШ 2,3 триллион долларны чарыгдаарында боор турар. [illegible] дег бүдүрүлгеге хамааржыр [illegible] чарыгдалдар [illegible] чедип турар [illegible] чылдарганы болур.

[illegible] Рейганның [illegible] бүдүрээринге 1,5 триллион долларны чарыгдаарын төлевилеп турар. [illegible] чарыгдалдарны он-он миллиард доллар [illegible] болза, ол чорук рейганчы чагырганың [illegible] делегейниң сан-хөө [illegible] салап каан.

Ынчангаш американ президентиниң бодунуң президентизи [illegible] АКШ-тың сан-хөө чурумун таарыштыр шиитпирлээр дээш бүгү хуулгаазыннары кандыг-даа ужур-утка чок апаар чыдарын барымдаалап турар. Ол дээрге чурттарга [illegible] бүдүрүштүн кывырлыр деп [illegible] Ынчаар байдалдың чайлаш чогу-биле акцияларның үнези кудулап баткан.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

Чурукчу Б. В. Преображенскийниң мастерскаязында

Москва. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, москвачы чурукчу Б. В. Преображенскийниң бодунуң ажылдарын найысылалдың Төп делгелге залынга Москва чоогунга улуг тулчуушкуннуң 40 чылынга тураскаадып 1981 чылдың декабрьда ажыдар чурулга делгелгезин белеткеп турар.

Борис Владимирович 1942 чылда Москваның В. И. Суриков аттыг уран чурулга институдун дооскан болгаш шериг чурукчуларының М. Б. Греков аттыг студиязынга кирип санаткан. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында аңаа дайын темазы кол чогаадылга ажылы апарган.

Ол фронтучу амыдыралды шуут тулчуп турган кезектерге чарып тура эки билген. Тиилелгелиг 1945 чылдың сээлүнде безин ол шериг темазын нагбаан. Ол хөй-хөй чурулга делгелгелериниң киржикчизи. Оон ажылдарының аразында сураглыг апарган «Маадырларга мөңге алдар», «Чаңгыс-даа базым атkaарлавас» деп чуруктар. Совет Эвилелиниң маршалдарының болгаш аңаа дайынчыларның портреттери бар.

Чурукта: Б. В. Преображенский мастерскаязында.

В. Хухлаевтиң фотозу

СЭТА-ның фотохрониказы.

ОКТЯБРЬНЫҢ КИНОЭКРАНЫ

[illegible] «Сөөлгү дезиишкин» деп кинода көргүскен. Витяның [illegible] оглун ап келбээн. [illegible] Аңаа бир далайжы [illegible] [illegible]

[illegible] кинематографистерниң бо солун кинозунун көрүкчүлерни чалап тур бис.

Совет Арминиң бөгүнгү [illegible] «Оңза кижизиниң [illegible]» деп [illegible] «Харыы базым» деп кино [illegible] Тарасов биле прапорщик [illegible] «Харыы базым» деп кинода болуушкуннар шериг өөредилгезиниң уезинде болуп турар. Лейтенант Тарасов ам капитан апарган, өөредилге уезинде [illegible]. Кинону тыртарда [illegible] «Пионер» кинотеатрга оон көрүп ап болур силер.

«Ленфильм» киностудиязынга үндүрген «Ынакшыл дугайында үш удаа» деп кинонуң адын-ла оон утказының дугайын чугаалап турар. Чолаачы Василий Лобановтуң [illegible] Баштайгы ынакшылы ону мегелеп каан. Душтуу кыс ону шеригден манап шыдавайн барган. [illegible] Сагыш-сеткили хайынган Василий [illegible] Кинода драма-даа, лирика-даа, юмор-даа [illegible].

Москвага болган XXII Олимпийн оюннарының дугайында «Спорт, тайбың-дыр сен» деп чаа кинода көргүскен. Спорт мында, шынап-ла тайбыңның чаагайчызы болган. Бистиң кайгамчык спортчуларывыстың чедиишкиннерин оон көөр бис. Бистиң хөй националдыг урав чурттуувустуң каш янзы өннерин, талантыларын Москва [illegible] Өңнүг плёнкада тырттырган бо кино дыка [illegible].

База-ла «Ленфильм» киностудияга үндүрген «Айыыл чок болуруң хуумда магадылавайн тур мен» деп кино [illegible] ужурлалдарлыг фильм. Бистиң чурттувустуң кызыгаар чоогунда районнарга дайын соонда үеде турган [illegible] Киноның маадырлары — [illegible] коммунистер, олар фронтучулар, партия школазының дыңнакчызы Андрей Белогов болгаш нэп Совет даргазы Степан Моргунов.

Одессаның киностудиязынга үндүрген «Депутаттың шагы» деп [illegible] мурнунга кижиниң хүлээлгезин канчаар билип турарынга тураскааттынган.

ССРЭ Конституциязының байырлалын таварыштыр Кызылга кино неделязын эрттирип турар. Совет кижиниң эргелери болгаш хүлээлгелериниң дугайында документалдыг болгаш эртем-тайылбырлыг киноларны көөр силер.

Хакасияның соңгу талазында совет эрге-чагырга тургустунга-ла каш чыл эрте бербээн. Ынчалза-даа тайгада [illegible] «Азага какпа салбаңар» деп. Горький аттыг киностудияга үндүрген чаа кинода чугаалаан турар. Фильмниң сценарийин А. Керин биле А. [illegible] бижээн.

«Салым-чолдарның зөптектери» деп польша кинода ийи ажишки кыстарның дугайын төөгээн.

Н. БОЛЬШИНИНА,
Кинопрокаттың улуг редактору.

ЧАЛАП ТУР БИС

«Ленфильм» киностудиязынга үндүрген, режиссёр Леонид Менакерниң тургускан «Сөөлгү дезиишкин» деп чаа кино октябрь 12-де хоорайның кинотеатрларынга үнүп эгелээр.

«Сөөлгү дезиишкин» деп кинода уруглар кижизидилгезиниң айтырыын көргүскен, олче онза кичээнгей салдынып турар. Улуг кижилерниң анаяк-өскенниң мурнунга харысалгазын көргүзүп турар. Кинону элээдилер-даа, адалелер-даа, черле ынчаш башкылар болгаш кижизидикчилер-даа көөрү онза күзенчиг.

Октябрь 9-та «Найырал» кинотеатрга ук фильмниң баштайгы көргүзүү болур. Өг-бүлеге уруглар кижизидилгезиниң дугайында лекцияны көрүкчүлер база дыңнаар. Ол айның 14,15 хүннеринде ол кинону көрген көрүкчүлер аныяк салгал кижизидилгезиниң дугайында беседаны дыңнаарлар. Башкылар болгаш «Билиг» ниитилелиниң лекторлары көрүкчүлер мурнунга лекция, беседалы кылырлар. Октябрь 18-те «Милант Ульяновтуң чогаадыкчы портреди» деп кино көжээзи база болур. «Сөөлгү дезиишкин» деп чаа кинону көөрүнче «Найырал» кинотеатр силерни чалап тур.

З. КЛЕПОВА,
улуг методист.

ХАРЫЫСАЛГА, КИЧЭЭНГЕЙ ЧОГУНДАН

[illegible]

Б. АРТЕПОВ,
Тыва АССР-ниң ПХМ-ниң ортее улуг [illegible] инженери.

ӨӨРЕНИП КӨӨР БООР

[illegible] ашталып-чемненир. Хоорайда столовайлар, кафелер бар. Кайызынга-даа чемненип ап болур. [illegible] суттуг шай ховар болур. Назы-хары улгады берген кижилер чорле суттуг шай ижиксээр. [illegible] чөтпээнии чугаалажыр болгай.

Суттуг шай «Огонёк» кафеге, № 3 столовайга ында-хаая тургулаар-ла чүве. Чорук кижилери колдуунда автовокзал чоогунда столовайдан чемненир. А мында ыяк, суттуг шай шуут [illegible] [illegible] Ынчангаш Кызыл хоорайның рестораннар болгаш столовайлар трестиниң директиязы чонунуң мындыг күзелин мооя соңгаар өөренип көөр боор деп бодаар мен.

М. СЫГЫР-ООЛ.

ТЕХНИКАЗЫНГА КАМНЫГ

Кара-Суг Өшку-Саар Буреннин кыргаңнар болгаш инвалидтер бажыңында чолаачылап ажылдап турар. Ол бирги класстыг чолаачызы. Аныяк оол дыштаныр хүннерде-даа кызымаккай, бүдүрүкчүгүт ажылдап, онаашкан ижин ак сеткилдиг күүседип келген. Оон хүлээп алган машиназы эрги-даа болза, техниказынга камныг, үрелишкин чок эдилеп турар. Арага-дары ишпес болгаш сагылга-чурумну база эки. Ол өг-бүлезиниң ажылынга база үлегерлиг.

М. ТОПУЛ.
Каа-Хем район.

МАРГЫЛДАА

Мөңгүн-Тайга районнуң төвү Мугур-Аксы суурга Совет Конституцияның хүнүнге тураскааткан волейбол, баскетбол маргылдаалары болуп эрткен. Ийи хүн үргүлчүлээн демиселдиң түңнелинде волейболга эр улустуң аразынга «Малчын» совхозтуң командазы бирги черни алган.

Херээжен спортчулар аразынга бирги черни Мугур-Аксы ортумак школазының командазы, ийиги, үшкү черлерни район эмнелгезиниң болгаш «Малчын» совхозтуң командалары алганнар.

Баскетболга эр улустан бирги черни КМК-ның командазы эжелээн. Херээженнерден бирги черни район эмнелгезиниң, ийиги, үшкү черлерни Мугур-Аксы ортумак школазының болгаш «Малчын» совхозтуң командалары тус-тус аайы-биле үлежиннер.

Х. ЧУЛЬДУМ.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзи-биле [illegible] бөгүн республикада шокар булуттаар. Чагбас. Барыын чүк уланнышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 0—5 градус чылыг болур.

Кызылга эки булуттаар, чагбас. Барыын чүк уланнышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 3—5 градус чылыг.

ССРЭ-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН КАТАП ТУРГУЗАРЫНЫҢ БОЛГАШ ХӨГЖҮДЕРИНИҢ 1950 ЧЫЛДА ҮНДҮРГЕН КҮРҮНЕНИҢ БЕШКИ ЧЭЭШКИНИ

1981 чылдың сентябрь 15-те Москвага болган 1-ги эгидилгениң тиражының

ШҮҮШТҮРҮЛГЕ ТАБЛИЦАЗЫ

[illegible]

№ серийден	№ серия чедир	№ серийден	№ серия чедир	№ серийден	№ серия чедир	№ серийден	№ серия чедир	№ серия	№ серия чедир
080001	080025	083826	083850	087551	087575	092001	092025	096101	096125
080051	080075	083851	083875	087576	087600	092101	092125	096151	096175
080076	080100	083876	083900	087601	087625	092151	092175	096176	096200
080101	080125	083926	083950	087651	087675	092176	092200	096226	096250
080176	080200	083951	083975	087701	087725	092251	092275	096251	096275
080201	080225	083976	084000	087776	087800	092376	092400	096401	096425
080251	080275	084001	084025	087801	087825	092426	092450	096451	096475
080301	080325	084076	084100	087851	087875	092451	092475	096501	096525
080426	080450	084101	084125	087901	087925	092501	092525	096526	096550
080451	080475	084126	084150	088001	088025	092526	092550	096551	096575
080476	080500	084151	084175	088026	088050	092551	092575	096626	096650
080551	080575	084276	084300	088076	088100	092576	092600	096676	096700
080576	080600	084351	084375	088101	088125	092626	092650	096701	096725
080601	080625	084376	084400	088176	088200	092676	092700	096776	096800
080626	080650	084401	084425	088226	088250	092751	092775	096826	096850
080651	080675	084426	084450	088251	088275	092776	092800	096851	096875
080676	080700	084451	084475	088426	088450	092801	092825	096876	096900
080701	080725	084501	084525	088451	088475	092901	092925	097001	097025
080751	080775	084576	084600	088576	088600	093026	093050	097051	097075
080801	080825	084626	084650	088601	088625	093126	093150	097126	097150
080851	080875	084651	084675	088776	088800	093151	093175	097151	097175
080876	080900	084701	084725	088801	088825	093201	093225	097201	097225
080926	080950	084776	084800	088851	088875	093226	093250	097301	097325
080951	080975	084801	084825	088876	088900	093251	093275	097326	097350
080976	081000	084826	084850	088926	088950	093301	093325	097351	097375
081051	081075	084851	084875	089026	089050	093326	093350	097426	097450
081101	081125	084901	084925	089076	089100	093351	093375	097476	097500
081126	081150	084926	084950	089126	089150	093376	093400	097476	097500
081151	081175	084976	085000	089176	089200	093401	093425	097576	097600
081176	081200	085126	085150	089226	089250	093426	093450	097657	097675
081201	081225	085151	085175	89251	089275	093451	093475	097676	097700
081251	081275	085176	085200	089401	089425	093501	093525	097726	097750
081276	081300	085201	085225	089451	089475	093526	093550	097751	097775
081326	081350	085226	085250	089526	089550	093551	093575	097801	097825
081426	081450	085276	085300	089551	089575	093576	093600	097826	097850
081526	081550	085301	085325	089576	089600	093676	093700	097876	097900
081576	081600	085326	085350	089626	089650	093726	093750	097901	097925
081626	081650	085351	085375	089676	089700	093751	093775	097926	097950
081701	081725	085426	085450	089701	089725	093826	093850	097951	097975
081726	081750	085451	085475	089726	089750	093851	093875	097976	098000
081751	081775	085501	085525	089751	089775	093901	093925	098001	098025
081851	081875	085526	085550	089826	089850	093926	093950	098051	098075
081876	081900	085576	085600	089851	089875	094001	094025	098076	098100
081901	081925	085601	085625	089876	089900	094026	094050	098101	098125
081926	081950	085626	085650	089901	089925	094101	094125	098126	098150
081951	081975	085651	085675	089976	090000	094126	094150	098176	098200
081976	082000	085676	085700	090001	090025	094201	094225	098201	098225
082026	082050	085701	085725	090026	090050	094276	094300	098226	098250
082051	082075	085751	085775	090051	090075	094301	094325	098251	098275
082076	082100	085801	085825	090101	090125	094326	094350	098301	098325
082101	082125	085826	085850	090176	090200	094351	094375	098326	098350
082301	082325	085851	085875	090201	090225	094376	094400	098351	098375
082351	082375	085876	085900	090226	090250	094401	094425	098376	098400
082401	082425	085926	085950	090276	090300	094426	094450	098401	098425
082426	082450	085976	086000	090301	090325	094476	094500	098426	098450
082451	082475	086001	086025	090351	090375	094501	094525	098451	098475
082476	082500	086026	086050	090376	090400	094576	094600	098501	098525
082501	082525	086051	086075	090401	090425	094626	094650	098551	098575
082526	082550	086076	086100	090426	090450	094651	094675	098601	098625
082551	082575	086101	086125	090526	090550	094676	094700	098676	098700
082601	082625	086126	086150	090551	090575	094701	094725	098776	098800
082651	082675	086251	086275	090576	090600	094801	094825	098851	098875
082701	082725	086151	086175	090601	090625	094826	094850	098926	098950
082726	082750	086276	086300	090651	090675	094851	094875	098951	098975
082726	082775	086301	086325	090701	090725	094901	094925	099001	099025
082776	082800	086351	086375	090751	090775	094951	094975	099026	099050
082801	082825	086376	086400	090776	090800	095051	095075	099051	099075
082876	082900	086476	086500	090801	090825	095076	095100	099076	099100
082901	082925	086526	086550	090826	090850	095126	095150	099126	099150
082926	082950	086551	086575	090926	090950	095176	095200	099176	099200
082951	082975	086601	086625	090951	090975	095226	095250	099226	099250
082976	083000	086626	086650	091001	091025	095276	095300	099251	099275
083026	083050	086651	086675	091026	091050	095326	095350	099276	099300
083076	083100	086676	086700	091051	091075	095376	095400	099301	099325
083101	083125	086701	086725	091076	091100	095401	095425	099326	099350
083151	083175	086751	086775	091201	091225	095246	095450	099376	099400
083176	083200	086776	086800	091326	091350	095451	095475	099401	099425
083276	083300	086826	086850	091351	091375	095526	095550	099451	099475
083301	083325	086851	086875	091401	091425	095551	095575	099476	099500
083376	083400	086876	086900	091451	091475	095651	095675	099551	099575
083451	083475	086901	086925	091501	091525	095676	095700	099626	099650
083501	083525	086951	086975	091555	091575	095776	095800	099651	099675
083576	083600	087001	087025	091601	091625	095801	095825	099676	099700
083601	083625	087051	087075	091626	091650	095826	095850	099776	099800
083626	083650	087151	087175	091701	091725	095851	095875	099801	099825
083651	083675	087326	087350	091726	091750	095876	095900	099851	099875
083676	083700	087351	087375	091776	091800	095951	095975	099926	099950
083726	083750	087401	087425	091826	091850	096026	096050	099951	099975
083776	083800	087501	087525	091926	091950	096051	096075	099976	100000
083801	083825	087526	087550	091976	092000	096076	096100		

ТАБЛИЦАГА ТАЙЫЛБЫР

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң күрүнениң бешки чээшкининиң облигацияларының эгидилгезин серияларның бөлүктери-биле боттандырып чорудар. Ынчангаш таблицада көргүскен серияларның номерлериниң [illegible] тиражтарга [illegible] номерлери база киирген айыттынган тиражтарның таблицаларын бүргээр облигацияларны [illegible] рынга кынап болур. Бо тираж-биле эгиттинген облигацияларның акша түңү 1 млрд 270 млн. рубль болган.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң күрүнениң бешки чээшкининиң эгидилге тиражында үндүрген облигациялар өттүнер. 1981 [illegible] 1981 чылдың январь 1-ден эгелеп өскерткен өртектер өскерилгезиниң масштабын барымдаалаваан. Дараазында акша түңнерин төлеп болур.

облигацияда айыттынганы	төлээри
500 рубль	50 рубль
200 рубль	20 рубль
100 рубль	10 рубль
50 рубль	5 рубль
25 рубль	2 рубль 50 копеек
10 рубль	1 рубль

Эгидилге тиражынга кирген облигацияларның акшазын кассалары 1981 чылдың октябрь 6-дан төлеп эгелээр. Бо таблица шүүштүрүлгеге кончуг документ болур.

Комиссияның даргазы — Москва хоорайның улус депутаттарының Советтиң районнуг Советиниң күүседикчи комитединиң даргазы Д. Д. ИЛЬИН.

Комиссияның харыысалгалыг секретары Л. П. ЕСИНА.

телевидение

ОКТЯБРЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — [illegible] 11.05 — Кабардин-Балкар АССР-ниң «Кабардинка» [illegible] [illegible]

15.35 — [illegible] 15.50 — «Москва болгаш москвачылар». [illegible]

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер. [illegible]

МОСКВАДАН

18.45 — [illegible]

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «ССКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». [illegible]

МОСКВАДАН

[illegible] 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.30 — «Театр, кино, телевидение музыказы». [illegible]

ИКИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — [illegible] 12.40 — Тоогу. 7-ги класс. [illegible] 14.20 — Физика. 7-ги класс. 14.50 — Тоогу. 4-кү класс. [illegible]

Эртем-тайылбырлыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Малышок». 18.15 — «Тываның экраннарында». 18.00 — 18.00 — Чаңсар. 18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылда). 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.00 — В. Моцарт. [illegible] 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — [illegible] 1 болгаш 2-ги сериялар.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 9-ТА

«НАЙРАЛ»: «Ынакшыл дугайында үш удаа» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50. «Сөөлгү удаа дескени» 19.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Барабанщиктиң салым-чолу» 9.30, 11.20, 13.00. «Депутаттың шагы» 13.15, 16.30, 18.45, 21.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оон келириин күзээр-дир мен» 15.00. «Айыыл чок болуруң хуумда магадылавайн тур мен» 16.30, 18.40, 20.30 [illegible] шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуу 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-24-16, [illegible] 2-37-13, [illegible] 2-31-75, [illegible] 2-23-54, [illegible] 2-21-41, [illegible] 2-31-75, [illegible] 2-41-27, [illegible] 2-20-60, корреспонденттерниң 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбээн барында 2-22-75 телефонче долгаар.

Тираж 17586. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 235 (11733) | 1981 чылдың октябрь 10, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

ЧЕДИИШКИННЕРЛИГ БОЛГАНЫ ДЭЭШ

СЭКП Кызыл хоорkомунга, улус депутаттарының хоорай Совединиң күүскомунга

СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели совхозтарга мал чемнери белеткээринге шеф дузаламчызының талазы-биле даалгаларны долдур болгаш ажыр күүсеткени дээш Кызыл хоорайның партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый организацияларынга, бүгү ажылчы чоннарынга байыр чедирип тур. Хоорай чурттуглар даалга-биле доктааткан 10 муң тонна даалганың орнунга 10,2 муң тонна будук-бүрүнү, 2400 тоннаның орнунга 2403,4 тонна сигенни, 1000 тоннаның орнунга 1134,4 тонна шиви бүрүзү белеткээш, совхозтарга дужааган. Ол болза бо чылдың берге агаар-бойдузунуң үезинде нийтиниң малын мал чемнери-биле хандырарынга хоорайжыларның төлептиг салыышкыны-дыр.

Партияның область комитеди болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели Кызыл хоорайның бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының, школаларының болгаш өөредилге черлериниң коллективтери улус ажыл-агыйының эң чугула сорулгаларын шиитпирлээр, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тодаратканы көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң программазын боттандырар талазы-биле көдээ ишчилерге моон-даа соңгаар дузалаар дээрзинге бүзүрелин илередип тур.

СЭКП ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Бөгүн социалистиг чарыш экранында: ● Үлетпүр допчулалы ● Тоора-Хемчилер чарышта ● Чарыштың кижизидикчи ролю ● Экономика камналгалыг болур ужурлуг. Чыл төнчүзүнге чедир 83 хонук артканда ● Мурнааннар, хожудааннар ● Чарыш хрониказы.

БУРУНГААРЛААШКЫННЫ БЫЖЫГЛААР

Үлетпүр тос айларда

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер болгаш ажылдың шынарын экижидер дээш бүгү чуртта калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, республиканың күш-ажылчы коллективтери он бирги беш чылдың баштайгы чылының эрткен тос айларында элээн чедиишкиннерни ажылдаан. Продукция сайгарарының хемчээлиниң болгаш ону бүдүреринин-даа талазы-биле тос айларның планнын даалгазы ажыр күүсеттинген. Ол дугайын херечилеп турар: тос айлар иштинде пландан ажыр 1,2 миллион рубльдиң продукциязы сайгартынган. Оон түңнелинде хөмүр-даш казарының, электри болгаш чылыг энергиязы бүдүрериниң, дилиг материалдары болгаш саржаг кылырының талазы-биле чылдың социалистиг хүлээлгелери күүсеттинген.

Эрткен чылдың чогуур үезинге деңнээрге, чамдык чүүлдер хөй кылдынган боор турар. Чижээ, 1980 чылдың тос айларында турганындан хөмүр-дашты 8,2 хуу, чылыг энергиязын — 6,1, дилиг материалдарын — 8,2, хөм идиктерни — 5,4, даараан хептерни — 20,3, культура-амыдырал барааннарын — 7,6, эътти — 20,7, ээрттинес суксуннарны — 26,6 хуу хойу бүдүрүп үндүрген.

Республиканың үлетпүрү өске-даа чамдык чугула көргүзүглерни эрткен чылдың чогуур үезинден экижиткен, чижээ, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң тос айлар планы күүсеттинген болгаш бир кижиге онааштыр ажылдап кылыышкын, тодаргайлаарга, барааннарның продукция бүдүрери 3,5 хуу көвүдээн боор турар.

Үлетпүр коллективтериниң хөгжүлдезиниң темпизи эрткен чылдыындан элээн шапкынчааны тос айларның түңнелдеринден база көстүп турар. Ылаңгыя одалга болгаш чиик үлетпүрлерде, электри энергетиказында өзүлде хемчээли улгаткан.

Ажыл шагын долузу-биле ажыглаар болгаш бүдүрүлге курлавырларын илередип тывар талазы-биле республиканың чамдык үлетпүр-бүдүрүлге коллективтери ажылын экижиткениниң түңнелинде бо чылдың тос айларында мурнакчыларның одуруунче киргилээнин айтыр херек. Чижээ, «Каа-Хем» разрезтен, Тываның электри четкилеринден, сүт комбинадындан ангыда Кызыл типографияны, Шагаан-Арыгның болгаш Туранның райүлетпүр комбинаттары, Бүгү-россияның дүлейлер ниитилелиниң болгаш Бүгү-россияның караа четпестер ниитилелиниң бүдүрүлге черлери бо чылын эрткен чылдыындан эки түңнелдерни чедип алгаш, мурнакчыларның одуруунга кирген.

Бо чылдың тос айларының иштинде барааның продукция бүдүрериниң хемчээли эрткен чылдың ол-ла үезинде турганындан 2,4 хуу көвүдээн. Үлетпүр продукциязын бүдүрериниң немелде өзүлдези чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң ачызы-биле чедип алдынганын демдеглээр ужурлуг. Немелде өзүлде эрткен чылдың чогуур үезинден 2,1 хуу артык болган.

Республиканың үлетпүрүнүң тос айлар иштинде чедип алган чамдык бурунгаарлаашкыннарының чижектерин оон-даа хөйнү көргүзүп болур. Ынчалза-даа хожудаашкынныг ажылдап турар күш-ажылчы коллективтерниң саны ам-даа хөй боор турар. Ол чүл дээрге, эрткен чылдың четпестеринден түңнел үндүрүп, хожудаашкын чок ажылдаар дээш шимчээшкинде ам-даа дорт кириштейн турарының түңнели-дир. Оон түңнелинде республиканың улус ажыл-агыйы дыка хөй хемчээлдиг продукцияны чедип албайн турарын айтыр апаар. Республиканың эң улуг дээн бүдүрүлге черлери — «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тудуг кезектери» комбинаттар, а ол ышкаш Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлге комбинады. Чадааның болгаш Бай-Хаактың хлеб заводтары, «Тыва көдээ тудуг» трестиниң эргелелдери, Кызыл-Мажалыктың эът заводу күрүнеге хөй хемчээлдиг өрелиг ажылдап турар. Олардан ангыда ниитизи-биле он беш күш-ажылчы коллективтер тос айлар иштинде продукция бүдүрүп база сайгарарының күрүне планын күүседирин чедип албаан. Оон түңнелинде 1,6 миллион рубльдиң аңгы-бүрү продукциязы чедир кылдынмаан боор турар. Оон ангыда барык чээрби хире бүдүрүлге черлери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле тос айларның планын боттандыр баан уржуундан улус ажыл-агыйынга 2,3 миллион рубльдиң продукциязы чедир бердинмейн барган.

Оларның аразында дыка хөй санныг шуткаан шой, тудуг чугайы, туйбу, тудуг кезектери болгаш эптээр демир-бетон кылыглар, сорттуг даг-дугу, керамант, кидис идик, хлеб болгаш хлеб-булка кылыглары планга чедир кылдынмаан боор турар.

Элээн каш бүдүрүлге черлери деп-дески эвес ажылдап, чиг-эттн болгаш материалдарны артык чарыгдап турар. Хожудаашкынныг бүдүрүлге черлеринде ажылды чогуур деңнелге организаставаанындан барааның продукцияның бот-үнезиниң улгадыр чорууп болдуруп турар. Бо көргүзүг сес айларда 779 муң рубль түңнүт болган. Тодаргайлаарга, продукцияны ол хире хөй артык чарыгдаа-биле кылып үндүрген-дир.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгезин он бирги беш чылдың сөөлгү кварталының планныг даалгазын күүседип кирипкен. Бир эвес үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайладып, хожудап турар коллективтерниң санын эвээжедир болза, дыка хөй чүүлдерни чедир кылып, чылдың планныг даалгазын күүседип болурунун аргалары бар. Оон-биле кады чүгле планныг даалгалар эвес, харын база социалистиг хүлээлгелер-даа ажыр күүсеттинер. Манаа кол чүүлдерниң бирээзи — күш-ажылчы коллективтерниң болгаш түс-түс ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның аразынга социалистиг чарышты бедик деңнелге, дээштиг кылдыр организастаары боор турар.

ЧУРУКТАРДА: «Хензигбейге» бир дугаарында келгеннер; садыгжы К. Ооржактың садып алыкчыларга барааны сүмелеп турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

«ХЕНЗИГБЕЙ»—ЧАА МАГАЗИН

Кызыл хоорайның Красноармейская кудумчузунда база бир магазин ажыттынган. Ооң адын «Хензигбей» деп онзалаан. Ынчаар адааны таварылга эвес. «Детский мирниң» мында ажыттынган салбыры чырык черге чаа төрүттүнген бистиң хензиг чаштарывыска белектерин салар.

Магазинниң садыглаар шөлү ындыг-ла улуг эвес. Ындыг-даа болза, ооң иштин шимеп-каастааны онзагай. Өң-баазын өңнер-биле каастаан чурук-шимелделер, чаштарның ынак тоолчугаштарындан чуруктар, чыскаай делгээн барааннар кичээнгейни чайгаар хаара тудуп келир болгаш сагыш-сеткилди сергеди бээр.

Магазинниң ажыттынып, ажылдап эгелээни баштайгы хүнүнде бир дугаарында ооң эргинин эң биче хензигбеглериниң ада-иелери артап кирген. Чалалга бижик ёзугаар чалаттырган ада-иелер чаштарынга херек барааннарны оон садып алганнар. Оларны аңаа садыгжылар Т. Белова, К. Ооржак, Л. Федкина, Г. Немальцева олар уткуп хүлээп ап, төлептиг бараан болган.

«Детский мирниң» ажылдакчылары эң биче садып алыкчыларының негелделерин долу хандырарынче улуг кичээнгейни угландырган болгаш эргежок чугула барааннарны четчелээн. Магазинниң ажылдакчылары хоорайның төп божулга бажыңы-биле харылзаалыг. Оон кирген даңзы ёзугаар «Хензигбейже» чалалгаларны садыгжылар хоорайның ол-бо адрестеринче чорудуп болур. Чаш урут манап турар өг-бүлелерден «Хензигбейниң» адынга чагыгларны мында баш удур хүлээп ап турар. Ынчангаш ук магазин кызыгчыларның үнелелин алган.

В. КУУЛАР.

Хүлээлгелер күүселдезин хынап тур бис

ЧАРЫШТЫ ДЭЭШТИГ ОРГАНИЗАСТААШ

Ыраккы Тожунуң «Тоора-Хем» совхозу коллдуунда мал ажылдыг. Ооң ажыл-ишчилери ниитиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер дээш болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш, совхозтуң ажыл-ишчилери канчаар ажылдап, оларның ортузунга социалистиг чарышты канчаар организастап турарын чугаалап бээрин совхоз директору Валентин Чамыянович Куулардан «Шынның» корреспондентизи Куулар Аракчаа дилээн.

— Чарышты дээштиг кылдыр организастаарынга совхоз дирекциязы, партком болгаш ажылчын комитеди улуг кичээнгейни салып турар.

Совхозтуң ишчилери күжениишкинниг, сорук кириишкинниг ажылдап турар. Чижээ, хойнуң баш санын өстүрериниң планын 102, бода малдыын — 100 хуу күүсеткен. Сүттү болгаш дүктү күрүнеге садарының чыл планын совхоз август 1-ге-ле күүседипкен. Сүттү чыл планындан артыкка 400 центнерни, дүктү 30 центнерни күрүнеге дужааган. Ажыл-агый күрүнеге 100 тонна эът садар планныг. Ону база-ла октябрь 1-ге чедир бүрүн күүсеткен.

Эрткен кыш берге болзадаа, малчыннар ниитиниң малын хур-мендн камгалап ап шыдаан. 1980 чылга деңнээрге, эрткен кыжын мыйыстыг бода малдың өлүп хоралары 9,1 катап, хойнуу — 78,4 хуу кызырылган. Төрүүр чүс малга онаашты 92 хураган болгаш 76 бызаа менди алдынган. Мурнунда чылдарда совхозка ындыг бедик көргүзүглер турбаан. Малчыннар ортузунга социалистиг чарышты калбартканының, ону дээштиг организастааның ачызында ындыг чедиишкиннерни чедип алган. Эрткен чылын совхозтуң малчыннары Улуг-Хем болгаш Кызыл районнарның чамдык ажыл-агыйларынга барып, оларның арга-дуржулгазын өөренип көрген чорук база-ла ажылга бедик көргүзүглерни чедип алырынга идигни берген.

Түс-түс малчыннарны алырга, хоочун хойжу Кол Даш-оол 100 хойга онаашты 102 хураганны, хой бүрүзүнден 2,4 кг дүктү, көдээ Совет депутады Кол Мырзыннай 90 хураганны, 2,3 кг дүктү, коммунист Кыргыс Папын — 86 хураганны, 2,3 кг дүктү ап, совхозка социалистиг чарыштың тиилекчилери болган. Инек кадарчылары Самбуу Седип-оол биле Кол Чажык-май ууг инектерни болгаш төрүттүнген бызаа бүрүзүн 100 хуу менди камгалап алган. Саанчылардан Мария Бирингей сес айлар дургузунда бодунга быжыглаан бөлүк инектеринден ниитизи-биле 25 тонна сүттү, азы бир инекке онаашты 1800 кг хирени, Раиса Шой-Сүрүң 26 тонна сүттү, инек бүрүзүнден 1850 кг-ны сагган.

Ниитиниң малын келир кыштан хур-менди ажырары-биле четчир сиген-ширбиишти белеткээр, инек кыштагны септээр чугула сорулга амгы үеде совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунда туруп турар. Чай мандааш кылынныг болганындан малга четчир чемни белеткеп алырынга нарын байдал тургустунган. Кол сиген шөлдери кандаан. Ынчангаш бүгү күштү эпчок черлерден: ынаш иштинден, малгаштыг тулааларнан, тайга-сынгардан сигенни хол кадыыры-биле кезеринче мобилизастаан. Чемнер белеткелиниң үезинде совхозка 11 звенога ниитизи-биле 160 ажыг кижини хаара туткан. Оон ангыда албан организация, чурттаны бүрүзүнге сиген, будук-бүрү белеткээр тускай онаалданы база берген. Ап чоруткан хемчеглерниң түңнелинде, амга чедир 1300 тонна хире сиген белеткеттинген. Силосту 4170 тонназы салган. Будук-бүрү белеткээр планны ийи ажыг катап ажырып, 700 тонназы боолаллап аскан.

(Уланчызы 2-ги арнында).

ООН-ДАА ХӨЙ ТУРАР ИЙИК

«Малчын» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга быжыг чем суурну тургузарынга улуг кичээнгейни салган. Ооң түңнелинде совхоз 1230 тонна сиген белеткээр планын 1429 тонна кылдыр азы 116,2 хуу күүсеткен. Бир эвес совхозтуң удуртукчулары ажыл-агыйжы, камналгалыг болур чорукка сагыш салган болза, мал чемнииң курлавыры оон-даа хөй турар ийик.

Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң чижээн мындыг фактылан көрүп болур. Доозуннут-Кыйыг деп черде тарылга шөлү бар. Чер эвээш-даа болза, суггарып тургаш, оон көк суланың арбын дүжүдүн ап болур арга бар. Совхоз бо чылын аңаа сула тараан. Мал чемнинге немелдени оон ап болур деп ынанып турган. Ынчалзажок ол ынаныш бүтпейн барган. Чүге дээрге совхоз [illegible] тараан суланы [illegible] — ону суггарарының, малдан камгалаарының дугайын уткан-дыр. Чүтле чазын чаштырып каарга, кижи сагыжы дег чаагай үнүп кээр ындыг чүве кайда боор! Суланы долгандыр кажаалаваанының, ону карактап хайгаараар таңныыл кижини тургуспааның уржуундан үнген суланы улустуң хуузунда малы чип чайлаан. Ынчангаш оон [illegible] түдүм-даа неглаан сула алдынмаан.

Бо ажыл-агыйжы эвес чоруктуң каражазын санап үндүрүп болур. Доозуннут-Кыйыгда шөлдү [illegible], аңаа чажар үрезинге шупту 760 рубльди чарыгдаан. Ук черни ажаап, хайгааравааның түңнелинде күрүнениң ынча акшазы анаа-ла октаттынган-дыр. «Ол акшаны кымдан төледирил?» деп айтырыг тургустунуп турар. Бодавыже материалдыг [illegible] хулаар ужурлуг совхоз директорундан төледип апаар болбайн аан. Ынчалзажок айтырыгны кым-даа ынчаар тургуспайн турары хараадаанчыг-тыр. Ону албан төледип ужурлуг турган болза, ол шөлден көк суланы ап болур ийик. Ээ-харыысалга чок чорукка [illegible].

Х. ЧҮЛДҮМ.

Мөңгүн-Тайга район.

БОО-ЧЕПСЕКТЕРНИ ЭҢДЕРЕ БҮДҮРЕРИНГЕ УДУР

● **БОНН.** АКШ-тың администрациязының болгаш НАТО-нуң чорудуп турары боо-чепсектерни эңдере бүдүрериниң политиказынга Германияның Федеративтиг Республиказының улам-на хөй хамаатылары удурланып турар. ГФР-ниң тайбың талалакчыларының «Крефельд кыйгырыышкыны» адаанга бүдүн чартык миллион ат салыышкыннарын чыгганы ол дугайын тодаргай херечилеп турар. «Атомнуг өлүм бистерниң шуптувуска кыжанып турар-дыр!», «Германияның Федеративтиг Республиказының девискээринге ядролуг америк кандыг-даа чаа ракеталарны тургуспас!» деп кыйгырыгларны антифашистерниң эвилелиниң — нацизм үезинде сүрдүрүп чораан кижилерниң Барыын Германияда [illegible] президиумунуң медеглелинде айыткан.

Удурланыышкынның антифашистиг шимчээшкининиң киржикчилери — демисекчилер чораан болгаш дайынның халаптыг уржуктарынга таваржып келген кижилер бистер ядролуг дайынның [illegible] ыышкынынга удур дем каттыштырган демиселди улам-на күштелдирерин[illegible] тайбынчы ынак бүгү кижилерни кыйгырып тур бис деп медеглелде [illegible].

● **БРЮССЕЛЬ.** Хөй-ниити санал-оналдарының айтыыышкыны [illegible] түңнелдерин парлаан. Чурттуң чонунуң ортаа кезиинден хөй нуруузу ортумак [illegible] америк ядролуг ракеталарынга удур болуп турарын документиде айыткан.

Ядролуг чепсегленииишкинниң ерге удур национал чыскаалды бо чылдың октябрь 25-те Брюссельге [illegible] Бельгияның тайбың талалакчылары планнаан болгаш дагынга удур кампания улам калбарып турар. Ниити националдың ол чыскаалын чедиишкиннииг чорудар чорудаа-биле хөй-ниитиниң чаа организациязын — ядролуг чепсектерни дүжүрер дээш комитетти тургусkан. Ол комитеттиң ажыл-чорудулгазынга хөй-ниитиниң политиктиг партияларының, оон иштинде Коммунистиг партияның төлээлекчилери киржип турар.

Ядролуг чаа чепсектен ойталаары — чепсегленииишкинни дүжүреринче чугула [illegible] болур ийик деп, комитеттиң медеглелинде демдеглээн. Бельгия-даа, Европа-даа ол чепсекти херегледейн турар. Чалгыныг ракеталар, «першинг» дээр ракеталар болгаш нейтронуг бомба херек чок [illegible] деп [illegible] деп тур бис. Европада моон нелгеен болгаш Европага кыжанып турар ядролуг бүгү боо-чепсектерни кызырар болгаш узуткаар дугайында чугаалажыышкыннарны чорударын негеп турар бис.

● **РИМ.** Америк администрациязының чарлааны ядролуг боо-чепсектерни эңдере бүдүрериниң чаа программазы тайбыңның салым-чолунга кедергей кыжаныышкын болуп, чепсегленииишкиннерни эңдере бүдүрерин кызырар айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкыннарның эгелээринге идиглиг болуп шыдавас деп, Италияның Коммунистиг партиязының удуртулгазының кежигүнү, итали парламентиниң депутады Дж. К. Пайетта даштыкы политиктиг айтырыглар талазы-биле депутаттар палатазынга санал-оналдар үезинде медеглээн.

Америк ядролуг ракеталарга баазаларны Сицилия ортулукка тудар дугайында чазактың шиитпирин күш чок болдурарын ол негээн. Нейтронуг бомба ышкаш массалыг узуткаашкынның эң дерзии чепсээн Италияның девискээринге эккеп вептередиринден ойталаар дугайында Италияның чазаа медеглел кылдыр ужурлуг деп, даштыкы [illegible].

● **НЬЮ-ЙОРК.** Ортумак ыраккышылдың чаа америк ядролуг ракетазын Барыын Европага аппарып вептередир дээн планнарны Европаның хөй найысылалдарында улам-на шиңгы бурүү шаап турар апарган деп, «Крисчен сайенс монитор» солун бижээн. Ядролуг чепсекти ажыглап эгелээр кандыг-даа дайын кедергей айыылдыг халаптыг болурун Европаның чурттакчылары билип берген деп, ол солун демдеглээн. Ынчангаш «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорудуп болур дугайында база нейтронуг бомбаның «буянныының» дугайында Вашингтоннуң медеглелдери Барыын Европаның чурттакчыларын кедергей дүвүредипкен деп, «Крисчен сайенс монитор» айыткан.

Удур туржуушкунунуң политиказындан ойталаарынга, чугаалажыышкыннарны кылырынга АКШ-тың Барыын Европада эвилелчилери соңуурганы дээрзи илдең болуп турар. Каттышкан Штаттар чепсегленииишкиннерни кедергей хөй кылдыр эңдере бүдүреринге АКШ-тың Барыын Европада эвилелчилери соңуурган чок апарган деп, солун бижээр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижик-биле эш Н. Н. Цойну шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың кадык камгалал органнарынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүнгенинден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр республиканың туберкулёзка удур диспансериниң кол эмчизи эш Константин Николаевич Цойну Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ

Кызыл хоорай

1981 чылдың октябрь 8

ССРЭ-НИҢ КҮРБАНКЫЗЫНЫҢ 60 ЧЫЛЫ

ССРЭ-ниң Күрүне банкызының ажылы Совет күрүнениң экономиктиг кургу[illegible] быжыглаарынче, совет улустуң амыдыралының материалдыг база культурлуг деңнелин бедидеринче угланган. 60 чылдар мурнунда В. И. Ленинниң салган айтыышкыннары тургустунгаш, ол акша эргилдезин быжыглаарынга, улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң эрге-ажыктарынга акшаны болгаш чөөлини улам доллдур ажыглаарынга идиглиг боор келген.

ССРЭ-ниң Күрбанкызының 60 чылынга холбаштыр байырлыг хурал боор эрткен. Ол Москвага, Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачёв, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары И. И. Бодюл, В. Н. Макеев, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи Б. И. Гостев, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери, даштыкы аалчылар.

ССРЭ-ниң Күрбанкызының даргазы В. С. [illegible] кылган.

ССРЭ-ниң чээли-акша системазын хөгжүдеринге, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айыткан социал-экономиктиг программаны амыдыралга боттандырарынга бүгү күжүн, дуржулга болгаш билиин бээрин хураалдың киржикчилери бүдүреткеннер.

Даштыкы үлетпүр-бүдүрүлге болгаш саң-хөө черлериниң төлээлекчилериниң өмүнээзинден Болгар улус банкызының даргазы В. Никифоров, Финляндияның банкызының даргазы А. Карьялайнен олар совет банк ажылдакчыларынга байыр чедирген.

(СЭТА-ның корр.)

ПАРТИЯНЫҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН АМЫДЫРАЛГА БОТТАНДЫРААЛ!

Чарыш — чедиишкиннинң бызаазы, кижизидикчи күжү

XI БЕШ ЧЫЛ: БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ — КОЛ ҮНДЕЗИН

1981 бирги чыл. Октябрь

83 хонгаш чыл төнер. Көдээниң болгаш хоорайның ажыл-ишчилери, бо беш чылдың баштайгы чылында алган социалистиг хүлээлгелеривисти төлептиг күүседиил!

МУРНААННАР

Тос айларда курунеге сут садарынга: «Коммунизмче оруқ», «Искра», «Куш-ажылдың хостуу», Дуржулга станциязы, «Саян», «Чодураа» совхозтар, а сут биле эът садарынга СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Барлык» совхозтар чарышка өскелерин мурнаан.

Тос айларда курунеге эът садарының планын: «Бай-Тал», «Малчын», «Торгалыг», «Алдан-Маадыр», «ҮТКА 25 чылы», «Кызыл-тараачын», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «О. Шыпаа», «Нарын», «Кок-Тей», «Тоора-Хем» совхозтар чедиишкинниг күүсеткен.

«Каа-Хем» разрези, Тываның электри четкилери, «Тываkобальт» комбинат, даараныгга фабриказы, Кызылдың сут заводу, Шагаан-Арыгның, Чадаананың саржаг заводтары, Ыяш ажыл-агый министерствозу ниитизи-биле болгаш ук министерствонуң районнарда ыяш ажыл-агыйлары чедиишкинниг ажылдаан.

Сельхозтехниканың куркомитедининң Кызылда, Чадаанада, Самагалдайда районнар арасының каттыжыышкыннары, Улуг-Хемде, Бии-Хемде, Кызыл-Мажалыкта салбырлары 9 айларының планныг онаалдаларын күүсеткен.

Кызылдың алгы заводу сөөлгү үеде ажылын экижиткен болгаш 9 айларның планныг онаалдаларын күүседиишкен.

Тараа продуктулар эргелели база эки ажылдаан. Кызылдың сайгарылга баазазы-даа, дээрбе комбинады-даа социалистиг хүлээлгелерин, планын багай эвес күүседип турар.

Чарыш ХРОНИКАЗЫ

Мал ажылының продуктуларын курунеге садарының тос айлар планнарын Таңды районнуң малчыннары чедиишкиннии-биле күүсеткен. Ында совхозтар ниитизи-биле 43 муң 340 центнер сутту курунеге дужаагаш, планын 102,7 хуу боттандырган. Ооң иштинде «Коммунизмниң херели» совхоз — 146,2 «Революцияның чалбыыжы» — 116,5, Дуржулга станциязы — 115 хуу күүсетгилээн.

Курунеге эът садарының тос айлар онаалдазын районнуң ажыл-агыйлары 102,4 хуу күүсеткен ала 24 муң 575 центнерни дужааган. [illegible] «Коммунизмниң херели», «Россия» совхозтар эң эки түңнелдиг [illegible]

Таңдының хойжулары Тарын [illegible] чиик үлетиңерунге 3 муң 605 центнер дүктү [illegible] чылын ажырган. Ооң иштинде «Коммунизмниң херели» совхозтуң хойжулары 807 центнер дүкту саткаш, чыл планын 101,9 хуу күүсеткен.

Эк планнарны чедиишкиннинг [illegible] хойжу бригадалар, сүт-бараан фермаларының болгаш [illegible] кайырган социалистиг чарыш улуг идиглиг болган.

К. МААДЫ.

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улуг тура-соруктуг ажылдап турарлар. Районнуң малчыннары бо чылдың тос айларының түңнелдери-биле багай эвес көргүзүглерни чедип алганнар.

Район тос айларда курунеге сут садарының планын 107 хууга, эъттини — 104 хууга күүсеткен. Ону чедиишкиннинг [illegible] «Барлык» совхоз, сүт-бараан фермаларындан «Хемчик» совхозтуң Ыйгылак сүт-бараан фермазының саанчылары эки көргүзүглерни чедип алганнар.

Районнуң [illegible] 1981 [illegible] күүседир дээш бүгү бар [illegible] ажылдап турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

ЧЫЛ ТӨНЧҮЗҮНГЕ ЧЕДИР

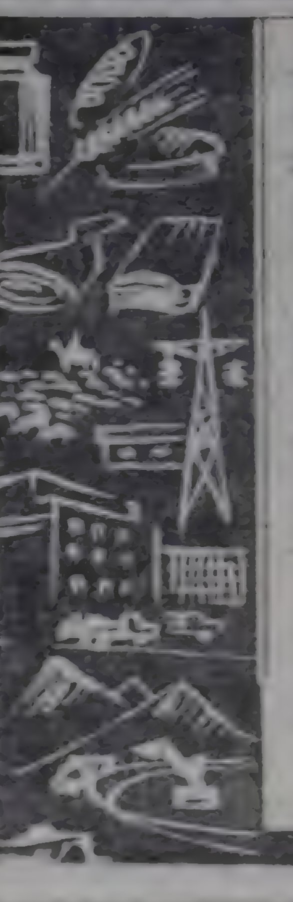

228 муң т. хөмүр-дашты, 35,7 млн. квт-шак электри энергиязын, 15.251 муң туүйбуну, 37.605 т. сорттуг даг-дүгүн, 497 т колбаса кылыгларын, 5.447 т. хлеб, хлеб-булочка аймаан бүдүрери, 3401 т. эътти, 5012 т. сүттү курунеге садары арткан.

БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮ ӨСКЕН

Республиканың карылзаа эргелелиниң автобусажылының [illegible] «Хожудаар» [illegible] [illegible]

ЧУРУКТА: Куш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи коммунист Сергей Иванович Медведев.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Д. ООН.

ХУМАГАЛЫГ, ЭЭ ЁЗУ-БИЛЕ

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

Арга-арыг — курунениң, чоннуң үнелиг байлаа. [illegible]

П. БИЗИН.
Каа-Хемниң ыяш ажыл-агыйында партия эге организациязының секретары.

КИЖИЗИДИКЧИ САЛДАРЫ УЛУГ

Социалистиг чарышты кайда-ла чогуур деңнелге организастап, кижилерниң материалдыг сонуургалын барымдаалап моральдыг идиг бериишкиннинң хевирлерин шын ажыглап турарын, ындыг черлерде бүдүрүлге түңнелдери эки, кадрлар доктаамал ажылдаар болгаш бүгү тала-биле кижизиттинген болур дээрзин практика бадыткап турар. Ындыг бүдүрүлгелерниң бирээзинге Кызылдың даараныгга фабриказын хамаарыштырып болур.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының тос айлары дооступ турда. Беш чылдың бирги [illegible] № 2 [illegible] [illegible]

В. САТ.

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

ЧАРЫШТЫ ДЭЭШТИГ ОРГАНИЗАСТААШ

Район тос Тоора-Хем сууруң [illegible]

ХОЖУДААННАР

«Тыва даг-дүгүн» комбинат [illegible]

Сүт садарының тос айлар планын: «Кара-Хол», «Даң-Херели», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Россия», «Шагаан», «Барлык», «Ленинниң оруу», «Кара-Хаак», «Таңды» совхозтар, [illegible] «Саян», «Мал ...», «Ленинниң оруу» совхозтар күүсеппээн.

ҮЛҮГ-ХУУЗУН КИИРИШТИРБИШААН

Кызыл районнуң херээженнериниң конференциязы болуп эрткен. Районнуң херээженнер чөвүлелиниң ажылының түңнелдерин ацаа чугаалажып, бо талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар кылдыныңың эргелекчизи К. Д. Нурзет кылган. Бүдүрүлгеге, амыдырал-чуртталгага, ажы-төл кижизидилгезинге херээженнерниң киирип турар үлүг-хуузунуң тугаиынга чер-черде херээженнер чөвүлелдериниң даргалары, малчыннар, бүдүрүлгениң мурнакчылары тодаргай доктааган.

Херээженнер каяа-даа улуг күш, олар ажыл-агыйның бү[illegible] участоктарынга ажылдап, ачы-буянныг чедиирип турар дээрзин илеткелчи демдеглээн. [illegible] партияның болгаш чазактың сагыш салыышкыны кончуг улуг. Партияның XXVI съезинин шиитпирлерин [illegible] таар бо херээженнерге хол[illegible] [illegible] түңнелдер доктаал шиитпирлерин хойну хүлээп алган болгаш амыдыралда боттандырып эгелей берген.

Районнуң [illegible] ажыл-агыйында алды муң ажыг херээженнер хаара туттунган, мал ажылында 2230 кижи ажылдап турар. Хойжу Т. Н. Баавыл, куш ажаакчызы В. А. Долганина, ногаажы агроном М. Д. Бутонаева, башкылар Д. Б. Араптан, В. А. Кучун, эмчи Г. К. Данзырын, эң идепкейлиг активчилер З. Ф. Курганская, В. Х. Хопуя, А. Н. Оюн болгаш өске-даа [illegible] аттарын илеткелчи [illegible] демдеглээн. Районда 75 агиткварталга чер-черде тургустунган. [illegible]

[illegible] зында бригадир К. Т. Чамыян, «Кара-Хаак» совхозта ногаажыларда агроном М. Д. Бутонаева, назы четкеннер херектериниң талазы-биле харысалгалыг секретарь Н. И. Алексеева районда уруглар эмчизи Л. П. Фокина, СЭКП райкомунуң бирги секретары К. Н. Шулуу олар херээженнер чөвүлелиниң ортузунда чорудуп турар ажылдың эки талаларын демдеглевишаан, четпестерин доктааганнар.

Амыдыралдың культуралыг бедидер, ылаңгыя малчыннар ортузунга аңтырыг бирги черде турар. «Тиилелге» совхозта хойжу бригадада малчыннар өглерин брезент-биле шып, иштин кежегелеп ап, ам харын өглерин шалалаарын эгелээн болза, өске чамдык [illegible] «Кара-Хаак» дээш өске-даа черлерде, байдал багай. Күнгүртүг школазында химия, күш-культура, [illegible]

[illegible]

Кызылдың куш фабриказында чөвүлел даргазы Е. Н. Чистобаева, Күнгүртүг суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазы Г. К. Базыраа, «Суглак» совхозтуң малчыны А. К. Чимит, «Тиилелге» совхозта хе[illegible]

[illegible] лары оларда бар. Конференцияга районнуң херээженнер чөвүлелин сонгаан. Урагшаар кылыглар талазы-биле делгелгени ацаа органиизастаап болгаш түңнелин үндүрген, республика съездизинче делегаттарны сонгаан.

Б. ДИРЧИН.

ТЕАТР БОЛГАШ КӨРҮКЧҮ

Тыва көрүкчүлерге ады-сураа билдингир апарган сураглыг артистер А. Тавакай, Б. Б[illegible] ы-Сагаан, О. Чалбыкей, Ф. Котов, Л. Солчук-оол, Д. Монгуш, Д. Барынмаа олар-биле кады Москваның Щ[illegible] аттыг театр училищезиниң болгаш Кызылдың уран чүүл училищезиниң [illegible] тыва көрүкчүлерниң бедик үнелелин быжыы-биле чаалап [illegible]

ТЕАТР [illegible] кежиктенген ужур-дузазын бедик-биле үнелеп, ону улам ыңай сайзырадыр талазы-биле Коммунистиг партия болгаш Совет чазак хүн бүрү кичээнгейни салып, тускай доктаал, шиитпирлерни үндүрүп келген. Бо чылдың июнь айда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели театр уран чүүлүн улам ыңай сайзырадыр талазы-биле [illegible] доктаалды хүлээп алган.

Театр уран чүүлүн чоннуң хүн бүрү өзүп турар культурлуг амыдыралының негелделеринге дүүштүр тургузары — [illegible] Ону боттандырары-биле республиканың хөгжүм-шии театры чаа хемчеглерни ажылдап кылган. Ол дээрге ха[illegible] че, артистерниң чогаадыкчы [illegible] көрүкчү чон ортузунга ажылдың экижидериниче угланган хемчеглер болур.

[illegible]

Ол уран чүүл-биле дорт [illegible] көрүкчүге [illegible] [illegible] Көрүкчүлер-биле ажыл ам-даа [illegible] [illegible] бис. [illegible] культуразын ам [illegible] көрүкчүге чедирип шыдавайн турарывыстан. Чамдык шиилерни утказын көрүкчү четир билбейн баар, ыглаар ... чергеде каттырыжа-даа бээр таварылгалар туруглаар. Ол [illegible] артистер[illegible] чеченнээдеп көрүкчүнүң сеткил-сагыжынга багай [illegible] арттырып каар таварылгалар турганы чажыт эвес. Ынчангаш көрүкчүлер-биле ажылдың утка-шынарын бедидиирде, [illegible] [illegible] сценага [illegible] [illegible] чон-биле чоок харылзажып, оларның мурнунга чогаадыкчы отчёттарны бээр, уран чүүл темазынга лекция, беседаларны номчуур, [illegible] көрүкчүлер конференциязын эрттирери база көрдүнген.

Күш-ажыл-биле уран чүүлдүң харылзаазын улам калбартыр сорулга-биле бүдүрүлге черлериниң ажыл-ишчилери-биле сырый холбааны тургузуп, олар-биле чогаадыкчы керээни чарар бис. Ылаңгыя бо чылын театр «Тиилелге» совхозтуң чону-биле чогаадыкчы дугурушкаалыг. Совхозтуң Культура бажыңының [illegible] театрның [illegible] ажылдар бис. Ол дугуржулга езугаар театр совхоз[illegible]

[illegible] техниктиг-даа состав [illegible] [illegible] [illegible] чаа, бедик уран-шынарлыг шиилерни бо[illegible] тамаржыр. Чаа сезонну эгелээр аай — октябрь айның мурнунда репертуарта турган шиилерден аңгыда, уш чаа шиини башкы [illegible] [illegible] барзаалгадыр бис. Ол дээрге В. Шукшинниң «Эртен [illegible]», база театрның эмчик артизи Чылгычы Ондарның «730 хүнер болгаш хүннер» деп шиизи, француз драматург Э. Лабиштиң «Мизантроп» деп водевили [illegible] Чыл төнчүзүнге четпес [illegible] чаа шиини тур[illegible]

Театрның 46-гы сезонунда көрүкчүлерге бараалгадыр шиилерниң болгаш өске-даа ажылын чорудар организастыг ажылдарывыс көрүкчүлер биле театрның харылзаазын улам быжыглаар база чоннуң театр уран чүүлүнге со[illegible] [illegible] бедидер [illegible] идегеп турар бис.

Е. ТАНОВА,
республиканың хөгжүм-шии театрының директору.

46-гы сезон

ЧУРУКТАРДА: «730 хүннер болгаш хүннер» деп чаа шииден көргүзүглер.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

[illegible]

Тыва АССР-ниң улустуң артизи Максим Мунзук, Тывага баштайгы театр студиязының доозукчулары Хүргүлек Конгар, Екатерина Кенденбиль олар ам-даа долу чогаадыкчы [illegible]

[illegible] гузарын практикалаар бис.

Театрга барып шии көрүазы кедээ клубтарга, культура бажыңнарынга артистер-биле ужуражыры көрүкчүлерге улуг байырлал болгаш [illegible] болур ужурлуг.

[illegible] көрген турарын чедип алыр сорулганы салган бис. Ынчангаш бүдүрүлге черлериниң [illegible] эртр хүнүнге болур.

ТЕАТРНЫҢ 46-гы сезонун эгелээр дээш, театрның чогаа[illegible]

БӨМБҮРЗЕКТИН СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ЧЕДИИШКИННИГ ЭРТКЕН

ТИТОГРАД. (СЭТА-ның корр. Д. Дымов). РСФСР-ниң Черногорияга доозулган культура хүннери совет-югослав бүгү талалыг кады ажылдажылганы быжыглаарынга чугула салыышкын болган.

Совет Россиядан уран чүүлдер мастерлериниң болгаш уран чүүл коллективтериниң чырыткыланчак оюн көргүзүглери Цетиниеның металлургтарының, Бело-Польдун пестарывычыларының, Которнуң портчуларының, бүрүнгү Черногория чериниң өске-даа [illegible] сатыш-сеткилинге үр үеде артар. Театрларның болгаш культура бажыңнарының залдарын сымарлаштыр чык [illegible] Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республика[illegible] зының төлээленчилерин эвилең болгаш өөрүшкү-хүндүткелдиг уткааннар.

Югослав парлалганың бижип тургулааны езугаар алырга, Күрүнениң үлегерлиг орус улусчу ниити ырының, Күрүнениң ырының «Россия» дээр улусчу ансамблиниң, Ленинградтан болгаш Пермьден балет мастерлериниң оюн көргүзүглери онза бедик [illegible] турган. Дон казактарының ыры болгаш танцы ансамблиниң [illegible] уран мергежилиниң көргүзүглер [illegible] динамиктиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

«Совет ансамбльдер болгаш [illegible] уран-чечен бедик мергежилдиг [illegible] көргүстүлер. Россия Федера[illegible] [illegible] улустарының байлак культуразын олар төлептиг төлээлеттилер» деп, «Победа» солун онзалап демдеглээн.

Костроманың, Псковтуң, Рязаньның болгаш Ярославльдың музейлеринден бурунгу Русьтуң чурулга уран чүүлүнүң делгелгези, а ол ышкаш [illegible] графиканың, сиилбирилге уран чүүлүнүң делгелгези Черногорияга чедиишкинниг эрткен.

Черногорияга культура хүннери Россия Федерациязының улустарының уран чүү[illegible] [illegible] биле чоок таныжар арганы берип, Совет Эвилелиниң болгаш Югославияның аразынга культура кады ажылдажылганы хөгжүдеринге улуг са[illegible]

ГДР-НИҢ УРАН ЧҮҮЛҮ

Германия Демократтыг Республиканың тургустунганының 32 чыл оюнга тураскааткан ГДР-ниң [illegible] неделязы совет найысылалда эгелээн. Акы-дуңма чурттуң кинематографистери ооң программазынга эң эки уран-чечен фильмнерни киирген, олар [illegible] болгаш республикада — немец черде баштайгы ажылчын-тараачын күрүнеде чаа амыдырал тургузуушкунунуң дугайын тоожуп турар.

«[illegible]» [illegible] Москвага [illegible] тынгаш бо неделя Алма-Атага болгаш Псковка база эртер.

ГДР-ниң номнарының неделязын база акы-дуңма чурттуң амыдыралында кайгамчыктыг хүнге тураскааткан, ол [illegible] [illegible] Күрүнениң бүгү-эвилел библиотеказында ажыттынган.

А. Зегерстиң, И. Бехерниң, Б. Брехтиниң, Д. Нолльдуң, Б. Келлерманның болгаш өске-даа чогаалчыларның чогаалдары совет номчукчуларда калбаа-биле алдаржаан сураглыг. Немец авторларның сээлгү чылдарда бистиң чуртувуска үнген номнарының тиражы барык 37 миллион экземпляр болган.

ГДР-ниң [illegible] дазының хүннери Москвадан аңгыда, чурттуң ам-даа 15 хоорайларынга база эртер.

(СЭТА).

ЧИДИГ ЧӨРҮЛДЭЭЛЕР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Барыын чүртти АКШ баштаан индустриалдыг чурттарының болгаш хөгжүп орар күрүнелерниң аразынга делегейниң валюта фондузунуң база реконструкцияның болгаш хөгжүлдениң делегей банкызының чыл бүрү кады эрттирер [illegible] байдалынга Нью-Йоркка болуп эрткен.

Хамаарышпас аныяк күрү[illegible] нелер эң улуг капиталистиг чурттарның [illegible] политиказының шугумун, [illegible] ажыглаан, чүге дээрге ол политика хөгжүп орар чурттарның садыг болгаш саң-хөө [illegible] хамаарыштыр чептүг эвес болгаш ажыы-биле ылтай хоор бүдүштүг болуп турар, ооң уламындан ол чурттарның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге моондактап туруп берген.

Делегейниң валюта фондузун база реконструкцияның болгаш хөгжүлдениң делегей банкызын дамчыштыр оларга тыпсып турар чээлилерин куурумчу негелделериниң дугайты хөгжүп орар чурттарның ханы дүвүрээшкинин Индияның саң-хөө министри Р. Венкатараман илергейлээн.

АКШ-та банкыларның оназ турар хуулары[illegible] делегей рыногунда [illegible] ниң эртекунезн дыка улгалдыры билдинир болган. Ол чорук делегейниң саң-хөө органнызацияларындан болгаш Барыын чүк банкыларындан аныяк күрүнелерниң хамаарылгалыг күштерини чедирип турар.

Ол чурттарның даштыкы садыында таарымчы [illegible] [illegible] чылдагааннарын индустриалдыг күрүнелерниң чорудуп турары протекционизм политиказындан эвес, харын ол чурттарның ниити политиказындан дыка тыпса чогуур деп бадыткап турар реконструкцияның болгаш хөгжүлдениң делегей банкызының тускай [illegible] Африканың чурттары кижилерни-биле уткаан.

Америк политиканың айтырыгы-биле баарымлак өйталап турар деңнелгелиг чурттарга хамаарыштыр делегейниң валюта фондузунга болгаш бо-ла делегей банкызының политиктиг ылтай көрүүшкүнүн дыка хөй күрүнелерниң [illegible] саналдарынга сөгталап илереткен.

УЛУСТАРНЫҢ КҮЗЕЛИНГЕ ДҮҮШКЕН

БЕРЛИН. СЭКП-ниң XXVI съездизинге кордүнгөн 80 чылдарның Тайбың программазы социалистиг дем каттышкаш [illegible] делегейде тайбынга ынак бүгү күштерниң программазы болуп турар деп, Германияның Социалистиг чаңгыс ай партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнүнге кандидат, ГСЧП-ниң Котбусск округ комитединиң бирги секретары В. Вальде медеглээн. Социалистиг тургузуушкунну боттандырар талазы-биле Совет Эвилели эң-не байлак дуржулгалыг болуп турар деп, ол онзалап демдеглээн. ССРЭ болза социализмниң эң-не күштүг чурту болуп, тайбынны [illegible] угланган шиитпирлиг инициативаларны кылып турар.

НЬЮ-ЙОРК. «Херээженнер, тайбың дээш демисежиңер» деп хөй-ниити организациязының Нью-Йорк салбырының секретары Л. Кэссиди Совет [illegible] НАТО-нуң болгаш ССРЭ-ниң [illegible] Европага [illegible] ССРЭ-ниң саналы [illegible] [illegible] дыраргынга онза чугула болуп, бүгү улустарның күзелсорулгазынга дүгжүп турар.

ЛОНДОН. СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң кодургени тайбың саналдарын Соңгу Ирландияның «Юнити» солуну бедик-биле үнелеп, эң-не кичээнгейлиг [illegible] кээр ужурлуг саналдар-дыр деп адаан. Ол инициативалар ядролуг чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин соксадырынга, бар [illegible] [illegible] болган турар ужурлуг деп, солун айыткан.

ДЕЛИ. [illegible] [illegible] делегейниң автори[illegible] [illegible] [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] А. Рахман медеглээн. АКШ-тың [illegible]

[illegible] ган амгы үеде ол санал онза чугула ужур-дузалыг.

АДДИС-АБЕБА. Делегейниң дүштүүрлүг чорууп кон[illegible] нерни эндере бүдүрерин кызытаарлаарынче угланган Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырыжылгазының [illegible] ниң тайбың инициативаларын делегейниң тайбынга ынак бүгү күштери ниити-биле деткип турар деп, «Эфиопиян геральд» солун бижээн.

Ыңчалзажок агрессчи НАТО блогунуң [illegible] нелериниң чагырыкчы бөлүктери социализм чурттарының тайбын чаа саналдарының чугумчалыг түңнелдерин күш чок болдурарын оралдажып турар. Шериг күчүзүнүң та[illegible] [illegible]

СОФИЯГА МИТИНГ

СОФИЯ. (СЭТА). Ангола улустуң хостаалга, тайбың болгаш социализм дээш, Мурнуу-Африканың расистериниң агрессиязынга удур чоргүт демиселин-биле болгар улустун [illegible] Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков илергейлээн.

Ниити идеялар — марксизм-ленинизмниң идеялары, ниити сорулга — бистиң чурттарывыска социализмни тургузарынга [illegible] бистерни сырый каттыштырып турар деп, МПЛА — Күш-ажыл партиязының Даргазы, Ангола Улус Республиканың прези[illegible] дентизи Жозе Эдуарду Душ Сантуштуң Болгария Улус Республикага албаның [illegible] келгенинге тураскааткан Болгарияның найысылалының [illegible] [illegible] Т. Живков медеглээн.

Ангола Улус Республикага удур мурнуу-африка расистерниң чорудуп турар дайыны [illegible] миктиг хөгжүлдезиниң херелинге дыка улуг когаралды чедирип турарын Жозе Эдуарду Душ Сантуш митингиге чугаазынга демдеглээн. Фа[illegible] транспорт дериг-херекселдеринче расистер [illegible] халдап турар. Мурнуу-Африка Республиказының расистериниң болгаш АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң кол сорулгазы — Ангола Улус Республиканың [illegible] чалазап дүжүрери, америк эр[illegible] [illegible] чазакты тургузары болуп турар. Ыңчалзажок хосталга [illegible] улус бүрүн шиитпирлиг Анголаның улузунга политиктиг, дипломаттыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзүп турар социалистиг чурттарга өөрүп четтиргенин ол илергейлээн.

ШИИТПИРЛИГ УДУРЛАНЫЫШКЫН

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның чазаа, калбак хөй-ниити[illegible] чурттуң штаттары херектерин[illegible] [illegible] геннер деп, Индияның ниити хеrектер министри Г. Заил Сингх Хайдараба[illegible] [illegible] [illegible] налар аразының бөрүнее[illegible]

[illegible]

АНГОЛАГА УДУР СҮЛЧЭЭ

ПАРИЖ. (СЭТА). «ФНЛА-ны катап тургузарынга [illegible] дугайынга америк аңыктарнис биске дыңнаткан» деп, ангола улуска удур өлүрүкчү бөлүктү [illegible] Холден Роберто чокта чаа медеглээн. [illegible] дазын дөзүлгени дээ берген, АКШ-тың топ разведка эргелелиниң шпиону Холден Робертонуң сураа читкен турган. Ыңчалзажок Анголаның [illegible] [illegible] ы тургузар, Ангола Улус Рес[illegible]

[illegible]

Людмила ТАТЬЯНИЧЕВА

СОЛДАТТЫҢ БЕЛЭЭ

Чиңгир кек дээр оңу ышкаш караа чымчак,
Адыжында хаварыктар — демир дыннмас.
Шинелинде чамашпы хөй кырган солдат
Арыг песте чалап ораан

Кечим хлеб тудуп алган
Кремльге чедип келген.
— Барып чедир. Ильичиге, чизин, көрем,

Чылдың кончуун аш-чут дендээн...—
Баштыңчыга белээ чедер. Солдат көрээн.
Шырайынга хүлүмзүрүг чырыш кынган.

Черле ындыг, солдат кижи
Сегиржип ап кириптерде,
Эң-не сөөлгү хүнезинин
Эки-биле үлежип чиир.

А. ДЕМБИРЕЛЬ очулдурган.

Балтиканың эң-не эрте-бурунгу—Кыпу деп маяк далайжыларга 450 чыл дургузунда бараан болуп келген. Моонзундск архипелагының соңгу чүгүнде ортулуктарының бирээзи Хийумаада тургустунган ол маяк Фин оруунче кирер черни 1531 чылдан бээр далайжыларга айтып берип келген.

Ук ортулукта эң улуг тудугларның бирээзи ол маяк баштай 20 метр бедик дөрбелчин башня кылдыр коступ турган. Оон гранит даштардан кылган ханаларының доораз 2 метр.

Башняның үстүнде демир хана-карактарлыг даш платформаны кылган, аңаа ырактан көстүп турар отту кывысып турган.

Бо хүннерде ук башняны эде кылган болгаш септээн, маякта ада-чурттуң чырык аппаратуразын тургускан. Амгы үеде 100 ажыг метр черде тургустунган от далайга эжиндирикчилерге идегелдиг-биле бараан болбушаан.

ЧУРУКТА: Кыпу маяк   СЭТА-ның фотохрониказы.

БИЧИИ ООЛДУҢ САЛЫМ-ЧОЛУ

(Эгези № 233 «Шында»).

Шораан бызаа хай дээр мен деп чүве база тып алган. Ажыл кылыр мен дээрге, ында багай чүү боор. Алызы барып ада-иезин азыраар кежээ оглуму дээш, ачазы Деңгүр-Көктүң мойнунга коңгулуур баглап берген. «Дыңзын, мында бардым, тып-тып, бэ-э — бээр» дигензиг ол мыт бичии Шорааның бызааларының соонче эдерти бээр. Коңгулуурнуң ыдын эдериг чорааш, бызааларын ол ээзин ырады аал үстүнде алаакче сүрүпкеш, келир апарган.

Кижиниң чаяаттынган салымын човулаң долузу-биле кызып шыдаваан. Шораан күскээр чайын Деңгүр-Көктү мунуп алгаш, ажык алаакка шаап турган. Кожазында аалдың оолдары ону ынчаар көредип кааннар. Олар оон молдургазының бүрүндүүнден чедип алгаш балыктап чоруур апарганнар. Таңды кежин сартыктыг. Анчының олчазын деңге үлежир деп улуг улустуң чаңчылдыг бичии оолдар база сагып турган. Шорааның олар өөнге чедиргеш, оон улуун холунга тутсуп бээрлер. Карак көзүлбес оол хаакта дизип каан кадыргыларны тудуп алгаш, эжинге дыгдырадыр кылештап келгеш, эжикти оожум ажыткаш, олчазын авазынче сунар. Авазы амырап-ла үнер:

— Поох! Куюур оглумну, балыктап эккелген! Дуяуп бээйн кай. Эр кижиниң олчазы — эргин артаарга-ла дээн чүве бо-ла болгай!

Базыр сугнуң өөнүң дужунда эштиринге эптиг зөрем, зөремниң эриинде элезин сайлыг шынбай чер бар. Кожазында аалдың уруглары аңаа хүннерде шупту аңаа чыглыр, эжиңген, дөгеленген урутаар кызыл-мыгырт болур. Оолдар Шорааны сугга эжиндирип база өөредип кааннар. Шораан ам өске бүгү оолдардан дудак чок кылдыр эштип өөренип алган.

ЧАЙЛАГГА черле ындыг болгай. Дүк салганда аазы сигел кескенде, үүле бүдүрген дээш ону дойлап, тыва шимениң нежзаликтей улуг кижилер четтирипгер. Че, оон-на ырышоор эгелээр. Ол орта өткүт үнүүт ыраажыларның азы игилчилериниң олуду өру, хүн дүзедири элбек.

Кыргыс Базыр шору дошпулуур ойнаар турган.

— Базыр че, дошпулуурун тут. Көвей аъттың ээр-чүгенин шыңгыраанын дег, эрес-эрес ойнап көрем — дижип, ашактар ону иде-иде хөөредир.

Орус дошпулуурнуң хылдарынга хөгжүмчүнүң беш салаазы бөлүг-биле шыңгырт кылдыр дегген соонда чиңгир чиңгир, селең-селең аялга чылыг шимеден ындында-ла эригип келген эът-чүректи сииледи алгаш уткуктура бээр:

Дөө турган хөкпер булут
Оо, дыңгыл, дыңгылдай.
Чаап эртер хөкпер булут
Оо, дыңгыл-дыңгылдай.
Дөө турган хөкпер бора
Оо дыңгыл-дыңгылдай.
Шаап эртер хөкпер бора
Оо, дыңгыл-дыңгылдай.

Өг иштин имиртиң-даа болза ыры-шоордан кыштыккан оттут карактар ону шала бүлүргүн чула кыпсыпкан дег, чырыда бээр.

Карангыда сыдыс караа.
Каттыраннаан карам караа.
Имиртинде сыдыс караа.
Имиреннээн карам караа.

Эх! Чырык черде чараш чүвени хөйүн! Деңнелгелерниң өткүт байлаан! Шораан бүгү назында ону көрбес болган кандыг кончуг хомудалчыг чоор... Кыргыс ону болай каапкаш, шыдашпаан. Кударалдыг, мунгаралдыг шуурганындан сөстер эдер дээрге безин олар боостаага тыралы бергеннер. Эр кижи ыглап болбас. Че, харын, карангыда кым көөр боор. Карак чажы тогул-тогул! Хөрээм хозаай аан! Ол карааның чажын чоттунмаан-даа, дошпулуурун улам дыңзыг, улам уян ойнап орган.

— Эй, Кыргыс, арай сокса! Дошпулуурун ыглап орар чүве бе, бодуң ыглап орар кижи сен бе, арай шетлениш көр. оол — деп, оон улуг даайы ынаар-ла хөйге бодунуң чугаазын дыңнаттырбас аргазы-биле асының иштинде хымиренип аарак Базырга сагындырып орган.

— Кыш кудаа шимчевгир кижи сеткили уян деп чүве бар, чээн. багай оглуң мысыны деп чүве билбес-ле болза эки. Дашкаар үнүп сегере, хөй-малын көр, ыт-куш...— деп чоруй, ол ашак чүък базырынче киирени берген.

Орун кырынга удуваан, улустуң ыры-шоорун дыңнап чыткан Шораан ол чугааны дыңнааш, хөй-ле чүвени бодаан: Арага деп чүвени ижерге, ээрий бээр деп чүү боор? Авам, ачамны ыгладыптар — ол чүвениң багайын аа? Эгезинде чоп кончуг хөглеп турзу болар ынчаш, а сөөлүнде барып ыглажыр чүзүл?

Ыры деп чүвениң чаражын аа!

Калга кыстар даараан ышкаш,
Каас-чараш Хаңдагайты.

Ол чер дыка-ла чараш турган боор аа?! Мен ону чүге көрбес болган кижи боор мен? Улгады бээримге, караам бээтүп келир ирги бе? Кырган ачамның: Кудааң—караан болгай аан, оглум, чонун чоорганың болгай аан —, деп чүү дээш ол чоор? Бичии Шораан ол кежээ база-ла хөйну бодаан.

К. ЧЕРЛИГ-ООЛ.

Каргыраамны кагбас-ла мен
Хапка суккаш астып аар мен.
Хөөмейимни кагбас-ла мен
Хемге салгаш сөөртүп аар мен.

ЧУРУКТА: республиканың бирги хөөмей фестивалының лауреады Өвүр районнуң хөөмейжилер ансамблы.

В. НАРА-САЛДЫҢ фотозу.

К. КУДАЖЫ

КАРАК БИЛЕ ДАЛАЙ

Хемчээлдери хамаан эвес,
Хевирлери чүүлдеш боорга
Карак биле далай өңүн
Кайгамчык-ла дөмейлээр мен.

Карак дээрге кылеңнээнде
Калчаа далай чалгааны-ла.
Өрттүгнү-даа, өштүгнү-даа
Өжүр, чидир өрүмнептер.
Карак дээрге, өөрээнде

Кара далай ойнааны-ла.
Ээгиге хүн шонган ышкаш.
Эштирге-даа чылыг ышкаш.
Карак дээрге, далай ышкаш.
Харын оон-даа ханы, терең.
Сарыылды-даа, сакпайны-даа

Чаңгыс көргеш часкарып каар.
Саан далай төрүттүнгеш,
Сагыжымны өпейлезин.
Чалыы кыстың караа ышкаш.
Чааш болзун, чараш болзун.

Сонуургактарга

Парагвай бодунуң күрүне туружуң артында, иштинде чуруктарлыг делегейде кара чаңгыс чурт болуп турар, туктуң бир талазында национал сүлде демдеги, а өске талазында казначей демдээ чуруп көргүскен.

• • •

Сахарада өннер көрүп албас кижилерлиг турбез деп аймак барын француз шинчилекчилер тыпканнар. Эртемденнерниң хыналда кылганы 82 кижилерниң 30-ни көк өң-биле ногаан өңнү ылгаштырбас болган.

• • •

1881 чылда шеед дужулгеге Кара-Иоган XIV хаан сездаан соонда, орду шериглери шупту салдыг болуруп дужаавган турган. Ынчаарга чамдык шериглер са-сын уйзужеге сал чуруп алгаш чоруп турганнар.

• • •

АКШ-та кылган дуржулга кыштың кыска хүннерин лампалар дуазы-биле 16 шак чедир уздыптар болза, кымыстыг бода малдың хонукта немелде дезенин 10 хуу улгадыр болгаш сүдү база ол хире көвүдээр дээрзин бадыткаан. Малдың дезенин ыңчалдыр улаттырарынга немелде чем рационун-даа негеттинмес.

Лев КОРСУНСКИЙ

МАШИНАКЧЫ

(Шоодуглуг чечен чугаа)

Анаык чогаалчы Гуськов аажок омак-хөглүг бажыңындан үнүп чорупкан. Ынаарга анаык чогаалчы деп Гуськов бодун болу адаттынган. А чоок-кавылары оон дугайын да чаңчыраашпай, ажыл-албанынга — чалгаапай, авазы — өпейлажык дээр.

Гуськовтуң омак-сергек болурунуң чылдагааны чүл дээрге, машинакчыга парлаттып кааны чаа бижээн романының хоолгазын алыр дээш бар чытканы ол чүве-дир.

Машинакчы болза, аңаа барып бараалгаары дээрге-ле улуг чедиишкин болур ужурлуг деп чогаадыкчы интеллигенцияның ортузунга санаттырып турган Полина Контратьевна дээр караа шилдиг, чеңук шываганчы. Ол шываганчы кымга-даа деткимче көргүзери кончуг кижи дээн улустуң чугаазынга Гуськов холчок бүзүрээр.

Ол чара парлаттынган чогаалын алгаш, редакцияже дүвү-далаш чорупкан.

Бо редакция оон мурнунда Гуськовтуң чеди романын чула шүгүмчүлээш, дедир эгиткен. Сес дугаары база ындыг салым-чолдуг болуру-даа чадавас, канчап билир, ой, та кандыг? «Чок» азы «Ийе» деп-даа болур. Ол эки чүвеге бүзүрээринден сестир апарган болгаш багай чүве маңаарындан шылап шагаарып, падын бараан.

Ийи ай эрткенде редакция чагаазының хавы-биле даштап каап бижикти часкаш, Гуськов номчуй берген. Ында кайгамчык эки романны чогаатканын база ону журналдың чоокку дугаарларынга парлаарын дыңнаткан болган.

Кызырып-шоодуп-даа турарлары чадавас дээш анаык чогаалчы редакцияга маңнап келген. Аңаа кээрге, чогаалдың бажын парлап эгелээнин көргүскеш, оон амыдыралынга оваагай эргелиишкин болганың бадыткаан.

Гуськов парлаттынган арынналарны хандыгып шимчевушаан, оон бижээн романында чүгле маадырларның аттары артып калганын чиктигзэниш, эскерип каан. Өске арткаңнары шуптузу кандыг-ла-бир кижиниң даап бодаашкынының үре-түңнели болу берген.

— Бо мээң романым эвес-тир!— деп, Гуськов алгырып үнген.— Силерниң барып хомудаар кижи мен!

Редактор серт-даа дивейн. чогаалдың хоолгазын дээр сунуп бээрге, Гуськов элдеп-сиппе-элдепсиве топтап көөрге, мырыңай чүнү-даа этпээн, олла хежээр болган. Ынчаарга чогаалды машинакчы өскерткен-дир.

— Мени дыргге-ле хоржуп каапкынар аа — деп, Полина Контратьеваның доллур тааппылап каапкан өрээлиниң эжиин ажып кире сал-ла, Гуськов үнү сиринейниш, девидеп чугаалаан.

— Ындыг хоомай чүвени канчап парлаар кижи мен— деп, шываганчы дүште-даа чок харылаан.

— Силер чүгле силерге чүнү эккеп бергенин парлаар ужурлуг силер — деп, Гуськов кежээлеп үнген.

Полина Контратьевна шыдажып дыңнавышаан, аңаа оваагай буруудашкынны ойтур шаккан.

— Ол-даа аңаа чүве-дир! Чогаадыкчы мергежилдиг кижиниң-дир мен. Артында-ла чечен-идип чогаадыр үлаңнышкынның машинакчызы-дыр мен.

Роман-даа журналга парлаттынган, а дараазында чогаалын Гуськов база ол-ла шываганчыга эккеп берген. Ам база катап-ла романдан чүгле маадырларның аттары арткан.

Чырыкче үнген ийи чогаалдың кайызы-даа парлалга бедии-биле үнелээн. Ам Гуськовту анаык чогаалчы деп чүгле оон боду эвес, өскелер безин адап эгелээн. Критиктер ону идегелдиг чаа күш немешкен-дир деп санап турган.

Анаык чогаалчы үшкү романы-биле база-ла Полина Контратьевнаже базыпканы чугаажок.

— Баштай беш чүс парлаар ама саазындан хап каап бээр рүңер аа — деп, ол саналдаан-дыр:

— Сөзүн эккелиңер кай — деп, машинакчы шываганчы негээн.

Гуськов чиктиг кончуг көрүп туруп-туруп:

— Чаңгыс сөс-даа биживээн мен, кайда боор — дээн.

— Ам чүүдеп чара парлаар кижи мен ынчаш?

— Бир-тээ силер чүгле аттар арттырып каар болганыңарда, мээң роман бижип турээ херээм чүү боор — деп, Гуськов хомудап иштики пиилап, ынчаар медеглээн.— Бижип алыңар че: Николай, Ольга, Пантелей.

— Ындыг-ла боор-тур ийин — деп, шываганчы чөпшээрешкеш: — Чүнүң дугайында роман херек чүвел? — деп айтырган.

— Кодээ амыдырал дугайында — дей каапкаш, Гуськов амырай-ла берген.— Шыктың чыды чытталып кээр, инектер сүт ижер черге чыглып келген мөөрежип турар кылдыр аан.

— Ынчаарга — бир ай болгаш кире душкеш барыңар аа? — деп, Полина Контратьевна сагындыра тыртып каан.

Шыпап-ла терен оът-сиген, чечек шыңган шынаада Ольга деп инек бустап мөөрээн, аңаа Пантелей деп бута ёзулуг-ла бута ёзу-биле хандыктаан романны Гуськов ай болгаш ап алган.

Романны парлап үндүрүпкенде, оон авторун кодээниң күчүлүг тыыргыжы деп адаан.

Удаваанда Гуськов Полина Контратьевнага база катап-ла аңаа эвес дыңнелгиг келген:

— Мени ынаныыл чогаазындан машинага мага тыртып бергер болзуңарза!

— Чүнүң дугайында, че? — деп, шываганчы тодаргайлаан.

Гуськов эпчоксуна хона берген.

— Ол чокка мээң чурттап шыдавазым дугайында.

— Даарта чедип келиңер.

Дараазында хүн Гуськов чүгле 60 көпеек өртектиг ынакшылдың кайгамчык чагаазын шываганчының холундан алган-даа.

Ол чагааны алыр уруг кылыктаныы шаг болган болгаш ыш-ыдырын анындатар чалыр ээур, бажының дугу тазарып бар чыдар чогаалчыны көөр хөөну чок турган. Ындыг хирезинде демги чагааны алган соонда, ол уруг Гуськовка кадай кылдыр баарынга дораан чөпшээрешкен.

Гуськов чамдык үелерде хөй номчуур хамык амыдыралга ажыт кышкызынче шымныта бээр. Илеткелдериниң болгаш саналдарының состерин Полина Контратьевна парлай тыртып бериш каар турган.

Кайгамчык мергеш угаанныг машинакчы тозан чеди харлыында мөчүп калганда, Гуськовтуң чыыңды чогаалдарының үшкү үндүрүлгезин белеткээр апарган.

Ол соонда Гуськовту аймаарадыпкан. Аңаа машинакчы шываганчы кезээ-мөңгеде дириг ышкаш сагындырар.

Хоорюдулге үезинде бодуун машинакчының хааржааның соондан сураглыг чогаалчылар, шүлүкчүлер болгаш эртемденнер безин таваар базып органнар. Олар шупту мачыгдалта хөме алзыпкан. Ол кижилер өскүсүрей берген ышкаш болганнар.

Ол үеден эгелээш Гуськов чаңгыс-даа чогаал чырыкче үндүрүп чадашкан. Ядыы херээженниң өлүмү оон чогаадыкчы күштерин ынчаар суларатканы.

Гуськов сөөлгү күжүн чыгдыннгаш мун-не чаа романны чогааткан. Ынчалза-даа машинакчылап ону бажып алырга, сөс-домаанда чүнү-даа өскертпээн болган. Оозун доомаан-на ол үзүткап каан, олда.

«Крокодил» журналдан.

КУСКУ ЧУРУМАЛ

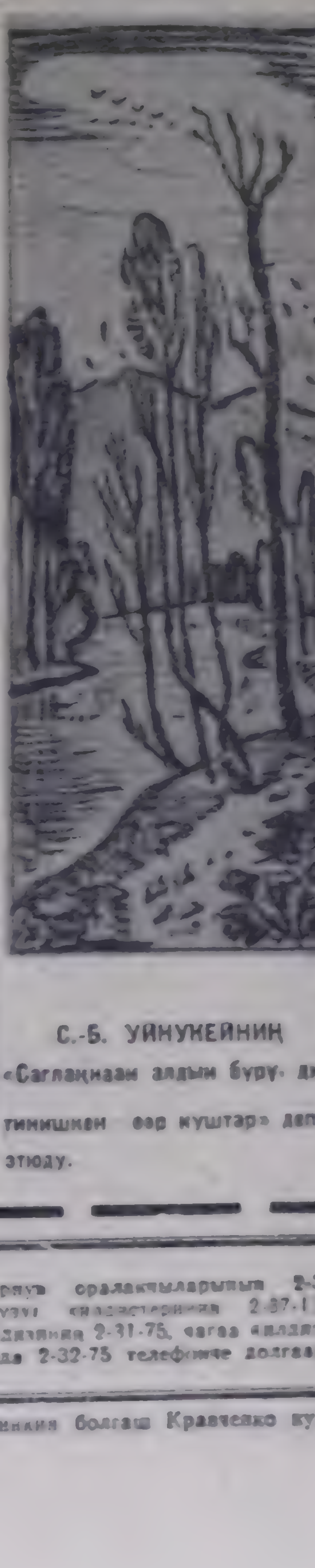

С.-Б. УЙНУКЕЙНИҢ

«Сагланнаан алдын бүрү. дистиңнишкен өөр куштар» деп этюду.

ЧЕМПИОН ТЕРГИИДЕП ТУРАР

ТБИЛИСИ. (СЭТА-ның тускай корр. Ш. Шалвашвили). Сонгаарлаткан тоску салыгны катап ойнап доосхан соонда шыдырааа талазы-биле херээжен спортчуларның делегейге бирги чер дээш маргылдаазы делегей чемпионунга ажыктыг кылдыр 5,5:3,5 санныг болган. Делегей чемпиону Майя Чибурданидзе бодунуң чемпион адын хевээр арттырарынга арткан чеди салыгдан 2,5 санны алырга-ла четчир.

Херээжен шыдыраачылар бо маргылдааның эгезин курорт хоорай Боржомиге ойнаан болгаш амгы үеде Грузияның найысылалы Тбилисиде салыышкынын үргүлчүлеп турар. Маргылдааның кол судьязы, чехословак гроссмейстер Мирослав Филиппиниң бодалын бүзүреп алырга, маргылдааның баштайгы кезии организастыг болгаш эң-не солун болуп эрткен.

Маргылдаага сонуургал салыг санында улам улгадып турар. Тбилисиде Шыдыраа ордузунуң улуг өрээли 550 олуттуг. Херээжен шыдыраачыларның делегей маргылдаазын көөр дээш келгеннерге чартык муң ажыг ол олуттар чедишпейн турар.

Маргылдааның тоску салыы база солун болган. Делегей чемпиону англи эгени шилип алган. Оон удурланыкчызы Александрия 20-ги кошке кичээнгей чок болган. Делегей чемпиону ону ажыглааш, артык тевелерлиг болу берген. 55-ки кошке Майя Чибурданидзе удуп алган.

телевидение

ОКТЯБРЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «АБВГДейка». 9.30 — «Ада-иелер, силерге». 10.00 — «Скульптор Аникушкин». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 10.50 — «Хөй эки баранналарым». 11.20— «Челзош». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының 4-кү Бүгүделегей фестивалы: «Бандан таншылар» (Шри-Ланка). 11.50 — «БАМ-ны тудуп тур бис». Байкал-Амур оруунуң тургузуларының чаагайжыдылгазының дугайында». 12.30 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Ленинчи комсомолдуң лауреады А. Ворошиловтуң концерти. 13.10 — «Билдингир-даа болза, бузурепчиг эвес». 14.15 — «Спортлотонуң» 41-ги тиражы. 14.25 — Бөгүн делегейде. 14.40 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония болгаш эстрада музыка оркестриниң А. Михайловтуң удурткаазы-биле концерти. 15.50— «Дом каттыштырылгазы». 15.20— «Ак-көк шлём». Уругларга урал-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. (ГДР). 16.30— Политиктиг хайгааракчы Б. И. Береговойнуң беседазы. 17.00 — Москваның хореография училищезиниң суруглаларының концерти. 17.55 — «Правдаының» политиктиг хайгааракчызы Ю. А. Жуковтуң делегей темазынга беседазы. 18.40 — 18.55—Чапсар. 18.55 — «Меге ааргы кижи» Урал-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. Ж. Б. Мольерниң аттыг шиизин үндүр тургускан 1 болгаш 2-ги сериялар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.30 — Останкинонуң Концерт студиязынга Кедээ ажыл-агыйы ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге турускаткан кежээ. Төлгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Документалдыг фильмнер программазы. «Енисей кайын шурап эгелээн чыдары», «Ийи үе—чаңгыс салым-чол». 14.55— Билль-Белоцерковский — «Чалгыг». Моссовет аттыг үлегерлиг театрның фильм-шиизи. 17.00— «Чүрекке ынак чер» Фильм-концерт. 18.15 — «Сеткилдиг ыштың даңзазындан». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Делегей-биле баштылажыышкын» Хөй сериялыг урал-чечен телефильм. (ГДР). 3-кү серия. 22.50 — Документалдыг телефильм. 23.05 — 00.50 — Хоккейге ССРЭ чемпиону дээш маргылдаа. «Динамо» (Рига) — «Спартак». Ригадан дамчыдар.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин бүзүрээр алырга, бөгүн республикага шөлээ бүлүттүг, чагбас. Барымы чок чамыныг азынныг хаттың дүрген сыргалада 5—10 метр чедир. Агаарның температуразы 7—12 градус чылыг болур.

Кызылга эдир бүлүттүг, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 8—10 градус чылыыр.

КИНО

ОКТЯБРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыл дугайында үш удаа» 9.30 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Баробанчының салым-чолу» 9.30, 11.20, 13.00, «Мээң өңнүүм Платон» 13.10, 16.20, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оон келириин күзээр-дир мен» 15.00, «Айызыл чок болуруун хуумда магадылавайн тур мен» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң белеткел салбыры 1981—82 өөредилге чылында дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап тур. Аңаа физика-математика, филология болгаш эге класстар факультеттеринге кирерлерни белеткээр. Белеткел салбырынга үлетпүр бүдүрүлгелерге, тудугларга, совхозтарга, транспорт болгаш харылзаа бүдүрүлгелеринге, херглел кооперациязынга бир чылдан эвээш эвес үе иштинде ажылчын болуп ажылдап турганнарны хүлээп алыр. Оон ангыда Совет Армияның хураагенинден халашканнарны база алыр. Сөөлгү ажылдап турган черинге ажыл стажы бир чыл дургузунда үзүктел чок болур ужурлуг.

Кирерин күзээннер дараазында документилерни эккээр:

1. Институттуң ректорунуң адынга билдириишкин.

2. Ортумак эртемниң дугайында документ (бодун).

3. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

4. 3×4 см. хемчээлдиг, борт чокка тырттырган 6 фото-чурук.

5. 286 майык бүзүрээр эмчи шинзылгазы.

6. Ажылдап турар черинден (азы шериг кезээнден) чоруткан бижик болгаш характеристика.

Өөренир хугаазы — 7 ай. Бүгү-ле дыңнакчыларны айда 40 рубль хемчээлдиг стипендия-биле хандырар. Чурттаар чери чок кижилерге общежитие бээр.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ДАРААЗЫНДА АДРЕСЧЕ ЧОРУДАР: 667000, Тыва АССР, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, белеткел салбыры.

Кирерлер-биле беседалажыышкын ноябрь 23-те болур.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

«КАА-ХЕМ» хөмүр-даш разрези участоктарга ажылдаары-биле дараазында мергежилдиг кижилерни чалап тур:

Чадаана участогунга: кол операторнуң, техниканың айыыл чок чоруунуң талазы-биле инженерин, ЭШ-40/70 экскаваторга машинисти. Квартира-биле хандырар.

«Каа-Хем» участогунга: инженер-тудугжуну, кайы-даа участоктарга БелАЗ-540 деп машиналар чолаачыларын, техник-тудугжуну, секретарь-машинисткаларны, машинистерни, электрикти. 18 хардан өру назылыг аныяктарны даг ажылдарының электромонтажниги деп мергежилге өөредии алыры-биле Черногорскиниң өөредилге комбинадынче база чорудар. Оларга айда 80 рубль хемчээлдиг стипендия төлээр.

Ажылга киргеннерниң шуптузунга чыл түңнели-биле шаңнал акшазы, 13-кү шалыны төлээр. Хөй чыл ажылдаан дээш база немелде төлевир бээр. Хөмүр-дашты халас алыр. Район коэффициентизи 1,3-түг шалынга немээр. «Каа-Хем» участогунга ажылга киргеннерни үш чыл дургузунда квартира-биле хандырар.

Тираж 17866. Чагыг № 2166

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-73 харысаалгалыг секретарьның 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдыстарының 2-37-12, пропаганда килдыстарының 2-31-75, культура килдыстарының 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдыстарының 2-21 47 үлетпүр килдыстарының 2-31-75, чагаа килдыстарының 2-41-27 информация килдыстарының 2-20-60 корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-46, солун келбейн баргаада 2-32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—01516

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 236 (11734) | 1981 чылдың октябрь 11, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Ленинниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизмниң тиилелгезинче, бурунгаар!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга

СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн делгерезин!

2. Кижи төрелгетенниң төөгүзүнге чаа үе-чаданы ажыткан Улуг Октябрьга алдар!

3. Кезээде мөңге дириг революстуг интернационалчы өөредиг — марксизм-ленинизм делгерезин!

4. Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы делгерезин!

Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвинде!

Чоннуң күжү — партия-биле чаңгыс эвинде, ооң удуртулгазында!

5. Коммунистер! СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседир дээш бүгү чоннуң демиселиниң авангардынга туржуңар!

6. Коммунизмниң тургузукчузу, тайбың дээш чайгылыш чок демиселчи — улуг совет улуска алдар!

7. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Ленинчи, коммунистиг ёзу-биле чурттаарынга, ажылдаарынга, демисежиринге өөрениңер!

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиили!

8. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Он бирги беш чылды шалыпчы күш-ажыл-биле алдаржыдаалы!

Бистиң улуг Төрээн чуртувус улам-на күштүг, байлак болгаш каас-чараш болзун!

Бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга!

9. Советтер чуртунуң маадырлыг ажылчын аңгызы делгерезин!

10. Алдарлыг колхозчу тараачыннар делгерезин!

11. Совет улусчу интеллигенция делгерезин!

12. Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның бузулбас эвилели делгерезин!

13. Совет Эвилелиниң бүгү национастарының болгаш биче улустарының акы-дуңма найыралы болгаш бузулбас чаңгыс эви делгерезин!

14. ССРЭ-ниң Конституциязы делгерезин!

Социалистиг демократия делгерезин!

15. Улус депутаттарының Советтери делгерезин!

Совет Эвилелиниң хамаатылары! Күрүнениң болгаш ниитилелдиң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга идепкейлиг кирижиңер!

16. Коммунизмниң школазы, бистиң ниитилеливистиң салдарлыг күжү — совет профэвилелдер делгерезин!

17. Аныяк оолдар болгаш кыстар! Эртем-билиглерни, культураны, профессионалдыг мергежилди чүткүлдүг шиңгээдип алыңар!

Коммунизм дээш медерелдиг демиселчилер болуңар!

18. Коммунистиг партияның идегелдиг дузалакчызы, дайынчы кур күжү болгаш совет аныяктарының мурнакчы отряды — Ленинчи комсомол делгерезин!

19. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары — совет херээженнер делгерезин!

Ие-херээженнерге алдар!

Бүгү черниң бичии чаштарынга тайбың болгаш аас-кежик!

20. Совет дайынчылар! Дайынчы болгаш политиктиг белеткелиңерни улам-на сайзыраңгайжыдыңар!

Совет улустуң тайбың күш-ажылын болгаш социализмниң улуг чаалап алыышкыннарын сергемчилелдиг болгаш идегелдиг камгалаңар!

ССРЭ-ниң алдарлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

21. Октябрьның тиилелгези дээш, бистиң Төрээн чуртувустуң алдары, хосталгазы болгаш хамаарылышпас чоруу дээш демиселге өлген маадырларга мөңге алдар!

22. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиңер! Мурнакчы дуржулганы бүгү чер болганга шиңгээдип нептередиңер!

Коммунистиг медерелдиг сагылга-чурумну быжыглаңар! Чогаадыкчы идепкейлиг болуңар!

Экономиканы интенсивтиг хөгжүдүңер!

23. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Сайзыраңгай социализмниң аргаларын, чурттуң бүдүрүлге болгаш эртем-техниктиг күчү-шыдалын бурунгу-биле ажыглаңар!

24. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Ниитилел ажыл-агыйынга камналга болгаш хумагалыг чорук дээш бүгү чоннуң шимчээшкининге идепкейлиг кирижиңер!

Экономика камналгалыг болур ужурлуг!

25. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Социалистиг чарыштың тугун улам бедик тудуңар!

Беш чылдың даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседиили!

Ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаары — бистиң патриотчу хүлээлгевис-тир!

26. Коммунистиг тургузуушкунунуң авангардында чоруп орар Кызыл туктуг коллективтерге, беш чылдың гвардейжилеринге алдар!

27. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Ажылдаар чер бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, ажыктыын болгаш шынарын бедидиңер!

28. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Уралдың, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезин дүргедедиңер!

Байкал-Амур магистралының тудуунуң темпилерин дүргеседиңер!

29. Одаар чүүлдер болгаш энергетика үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Улам хөй нефтини, газты, хөмүр-дашты, электри энергиязын Төрээн чурт силерден манап турар!

30. Совет металлургтар! Бүдүрүлгениң технологиязын сайзыраңгайжыдыңар!

Металлдың камналгалыг продукциязының шынарын бедидиңер, ону бүдүрерин көвүдедиңер!

31. Машина тудукчулары! Бедик бүдүрүкчүлүг, камналгалыг болгаш быжыг машиналарны, приборларны, механизацияның болгаш автоматизацияның дериг-херекселдерин бүдүрүңер!

Үлетпүрнүң болгаш кодээ ажыл-агыйның техниктиг эде дерилгезиниң дүргедедиңер!

32. Химия үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Химия продуктуларынга болгаш материалдарынга улус ажыл-агыйының база чоннуң херегледерин бурунгу-биле хандырыңар!

33. Үлетпүрнүң ажылдакчылары! Чоннуң херегләл барааннарын бүдүрерин көвүдедиңер, шынарын экижидиңер!

Чоннуң херегләл бараннарын бүдүреринче, чоңга ачы-дуза чедирерин хүн бүрүде кичээнгейни угландыраалы!

34. Тудугжулар болгаш монтажниктер! Капитал салыышкыннарының ажыктыын бедидиңер!

Дүрген, шынарлыг болгаш амгы үениң техниктиг үндезиннге тудугну боттандырыңар!

35. Транспорттуң болгаш харылзааның ажылдакчылары! Улус ажыл-агыйының херегледерин идегелдиг хандырыңар!

Совет кижилерни хандырарының культуразын бедидиңер!

36. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Кодээ ажыл-агыйны улам-на көдүрер дээш шиитпирлиг демисежиңер! Кодээ ажыл-агыйны механизастаарының, чер ажылын химижидериниң болгаш мелиорастаарының темпилерин дүргедедиңер!

Нара хөрзүннүг эвес черлерни чаартыры — бүгү чоннуң херээ!

37. Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Кодээ ажыл-агыйның ажыктыын бедидиңер!

Тараа бүдүрерин көвүдедиңер! Черни, техниканы, чемишчидилгени ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаңар!

Келир чылдың дүжүдүнче улуг кичээнгейни болгаш сагыш салыышкынны угландыраалы!

38. Кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Мал ажылының чем-суур баазазын быжыглаңар!

Эътти, сүттү, чүүрганы, дүктү болгаш өске-даа продукцияны бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедиңер!

Мал ажылы — шалыпчы фронт!

39. Кодээ ажыл-агыйның, белеткел, транспорт, болбазырадылга болгаш садыг бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары! Кодээ ажыл-агый продукциязының чидириин болдурбаңар!

Бүдүрген-не бүгү чүүлдер улустуң чаагай чоруунга ажыглаттынган турар ужурлуг!

40. Садыгның, ниитиниң чемненилге черлериниң, амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары! Күш-ажылдың шынарын болгаш культуразын бедидиңер, чоннуң негелделерин улам долдур хандырыңар!

41. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Ниитиниң эт-хөреңгизин ээ ёзу-биле көрүп, ажыглаңар! Социалистиг өнчү-хөреңгини улам байлакшыдыңар!

Чурттуң байлакшылын чоп ажыглаңар!

Төрээн бойдуска хумагалалдыг болуңар!

42. Улус ажыл-агыйының специалистери! Чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар! Техниканы, технологияны, бүдүрүлгени эргелеп башкарарын сайзыраңгайжыдыңар!

43. Совет эртемденнер! Шинчилелдериниң ажыктыг чоруун бедидиңер!

Эртем биле бүдүрүлгениң аразында эвилел улам быжыксын!

Совет эртемге алдар!

44. Күрүне аппаратының ажылдакчылары! Ажылдың стилин сайзыраңгайжыдыңар! Совет кижилерниң негелделеринге болгаш херегледеринге дыңнангыр болуңар!

45. Улусчу контролёрлар! Сагылга-чурумну быжыглаар, камналга болгаш хумагалал дээш кызымаккай демисежиңер!

46. Идеология фронтузунуң ажылдакчылары! Кижизидилге, информация болгаш пропаганда ажылының шынарын бедидиңер!

Коммунистиг идейлиг чорукту, идепкейлиг амыдыралчы туруушту — совет кижи бүрүзүнге!

47. Литератураның, уран чүүлдүң болгаш культураның ажылдакчылары! Бистиң улуг Төрээн чуртувуска төлептиг чогаалдарны тургузуңар!

Совет уран чүүлдүң идейлиг, партийжи болгаш улусчу чоруунуң тугун бедик тудуңар!

48. Улус өөредилгезиниң ажылдакчылары! Өзүп орар салгакчыларның өөредилгезиниң, политиктиг, күш-ажылчы болгаш угаан-бодал кижизидилгезиниң шынарын бедидиңер!

49. Дээди өөредиглиг черлериниң болгаш техникумнарның ажылдакчылары! Идея талазы-биле каңнаттынган, бедик мергежилдиг специалистерни белеткеңер!

Эртемни болбаазырадыңар, бүдүрүлге-биле харылзааны быжыглаңар!

50. Кадык камгалалының ажылдакчылары! Совет кижилерниң кадыкшылының дугайында хүн бүрү сагыш салыңар! Медицина хандырылгазының шынарын бедидиңер!

51. Күш-культуржулар болгаш спортчулар! Күш-культура шимчээшкининиң массалыг чоруун калбартыңар!

Совет спорттуң алдарын бедидиңер!

52. Дайынның болгаш күш-ажылдың алдарлыг хевчуннары! Аныяктарның дагдыныкчылары! Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга аныяк салгакчыларны кижизидиңер!

53. Школачылар, сургуулдар, студентилер! Билиглерни болгаш культураны, күш-ажылчы чаңчылдарны кызымаккай шиңгээдип алыңар!

Совет Төрээн чуртка изиг ынак болуңар! Ленинниң херээ дээш, коммунизм дээш идепкейлиг демисекчилер болуңар!

54. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказы делгерезин!

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң 80 чылдарга идип үндүргени Тайбың программазы амыдыралга боттанзын!

55. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларга акы-дуңма ёзунуң байыры! Улустуң хөрээ дээш эрес-дидим демиселчилер — коммунистерге алдар болгаш хүндү!

56. Бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны улам быжыгып турзун!

Делегейниң ажылчын аңгызының шылгаттынган болгаш күчүлүг чепсээ — пролетарлыг интернационализм делгерезин!

57. Делегей социализмниң, делегей пролетариадының болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң тиилеттирбес эвилели улам-на быжыгып турзун!

58. Социалистиг чурттарның улустарынга акы-дуңманың байыры!

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны, социализмниң чаалап алыышкыннарын быжыглаарынга оларның чайгылыш чок шиитпирлиг чоруу делгерезин!

59. Америк империализмниң чимзеникшиккиннеринге шиитпирлиг удурланып турар маадырлыг куба улуска акы-дуңманың байыры!

60. Маадырлыг вьетнам улуска акы-дуңманың байыры!

61. Эрес-маадырлыг лаос улуска акы-дуңманың байыры!

62. Хамаарышпас, хостуг, улусчу Кампучияны тургузуп турар кампучия улуска акы-дуңманың байыры!

63. Апрель революциязының чаалап алыышкыннарын эрес-дидими-биле камгалап турар афгани улуска акы-дуңманың байыры!

64. Боттарының хамаарышпас чоруун, революстуг чаалап алыышкыннарын маадырлыы-биле камгалап турар Анголаның улузунга акы-дуңманың байыры!

65. Социалистиг чаартылганың революстуг оруун быжыы-биле шилип алган Эфиопияның улузунга акы-дуңманың байыры!

66. Капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызынга акы-дуңманың байыры! Монополияларның дарлалынга болгаш мөлчүгделинге удур, ажылчы чоннарның эргелери дээш, тайбың, демократия дээш демисежип турарларга алдар!

67. Колониалдыг мөлчүглелден хосталган улустарга, национал хамаарышпас чорукту болгаш социал депшилгени быжыглаары дээш демисежип турарларга акы-дуңманың байыры!

68. Африканың империализмге болгаш расизмге удур, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турар улустарынга изиг байыр!

69. Латин Американың империализмге болгаш реакцияга удур, боттарының чурттарының демократтыг хөгжүлдези дээш демисежип турар улустарынга изиг байыр!

70. Фашистиг хунтага удур эрес-маадырлыг демисежип турар Чилиниң ажылчы чоннарынга, бүгү демократтарынга акы-дуңманың байыры!

71. Фашистиг кара-бажыңнарда хоругдаттырган, хосталга, демократия болгаш социализм дээш демиселчилерге акы-дуңманың байыры!

Империализмге болгаш реакцияга хоругдаттырганнарга хосталга!

72. Израиль агрессияга болгаш империализмниң албадаашкынныг үүлгедиглеринге удур демисежип турар араб улустарга изиг байыр!

Совет-араб найырал улам быжыгар болзун!

73. Европаның чурттарының улустары! Чаа америк ракета-ядролуг чепсекти Барыын Европага тургузарынга удур демисежиңер!

Европага тайбыңны, айыыл чок чорукту болгаш чаагай кожа-хелбээ турар чорукту хандырары дээш!

74. Азияның чурттарының улустары! Империализм биле гегемонизмниң сүлчээзинге удур, тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш демисежиңер!

Азия бүзүрежилгениң болгаш кады ажылдажылганың дилеи болзун!

75. Улуг индий улуска изиг байыр!

Совет Эвилелиниң болгаш Индияның найыралы база кады ажылдажылгазы улам калбарып, быжыгып турзун!

76. Делегейниң улустары! Империализмниң, милитаризмниң болгаш реваншизмниң агрессчи чимзеникшиккиннерин шиитпирлиг ойтур шаваңар!

Бөө-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбаалы, чаварлылгышкынны хамыладыылы, дайын кыжаныышкынын узутнаалыңар!

77. Тайбың таланакчылары! Эң-не өндүр улуг эрге — амыдыраар эрге дээш ыдыктыг демиселге боттарыңарның күжениишкиниңерни мооңнеңер!

Нейтроннуг болгаш массалыг узутнаашкынның чепсектериниң өске-даа хевирлерин хорууру дээш чайгылыш чок демисежиңер!

Ядролуг дайынны болдурбас!

Делегейге — тайбың!

78. Совет Социалистиг Республикалар Эвилели — бистиң улуг Төрээн чуртувус делгерезин!

79. Ленинниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизмниң тиилелгезинче, бурунгаар!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди

Бөгүн — Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү

Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының малчыннары кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн күш-ажылчы белектиг уткуп турарлар. Олар он бирги беш чылдың эрткен тос айларында күрүнеге 10500 тонна сүт садар планныг онаалдазын 1120 тонна, 450 тонна эът садар планын 465 тонна, 73 тонна дүк садар планын 100 хуу күүсеткен.

Дуржулга станциязының малчыннары ам СЭКП обкомунун чарлааны шалыпчы айже киргеш, өдек-кыштаг септелгезин хайгыышкынныг чорудуп эгелээн. Тус-тус саанчылардан «Хадын» фермазында Зоя Түлүш тос айлар дургузунда инек бүрүзүнден 1965 кг, Светлана Оюн 1967 кг сүттү саап, чарыштың тиилекчилери болганнар.

ЧУРУКТА: Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының төп фермазының бөлүк саанчылары: (солагай талада) Н. А. Волошина, Л. Г. Афанасьева, К. М. Оюн, К. В. Думен-Чыргал, О. М. Оюн.

АЖЫЛДЫҢ ТЕМПИЗИ ШАЛЫПКЫН

Чурттуң чер ажылдыкчылары боттарының профессионал байырлалын ховү-шөлдерге бедик бүдүрүкчүлүг ажыл-иши-биле уткуп турарлар. Олар тараа ажаап алыышкынын дооскаш, ораи быжар культуралар: рис[illegible], кукуруза үрезиннинин, та[illegible] тооруктуң, чигир свекла[illegible], хлопоктуң дүжүдүн ажаап ап турарлар.

Бо күстүң агаар-бойдус бай[illegible] ССРЭ-ниң Төп статистика [illegible] медээзин ёзугаар [illegible] 4,3 миллион гектардан алган. [illegible]

Ниити чуртка ... ажыгга, рис [illegible] 85 хуузун, кукуруза[illegible]нын — 92 хуузундан ажаап алган.

Свекла[illegible] ажылдап турар. Ону 2,7 миллион гектардан ажаап алган. Ол дээрге планның 75 хуузу-дур.

Картофель казары төнер чугаа берген. Ооң дүжүдүн олурткан черлериниң 92 хуузундан чыып алган.

Ногаа шөлдеринге [illegible] амдыызында ооң тараан шөлдериниң 67 хуузу ажаап алдынган.

Күзүн чажар культуралар[illegible] тарылгазы болгаш аңгыр андарылгазы үргүлчүлеп турар. Чаштырыышкынны 76 миллион гектар ажыг чер[illegible] кылган. 76 миллион гектар шөлдерде тарылга белеткеттинген.

(СЭТА-ның корр.)

КАПИТАЛ ТУДУГ ДУГАЙЫНДА

Республикада тудуг ажылдарының байдалын чугаалашкан хурал дүүн Политчырыдыышкын бажыңынга болуп эрткен. Ук хуралдың ажылынга партия обкомунуң секретары А. И. Ванжа, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Монгуш олар киришкеннер. Партия райкомнарының тудуг талазы-биле секретарьлары, район Советтериниң күүскомнарының даргаларының оралакчылары, республикада тудуг трестериниң, эргелелдериниң, НМК-ларның удуртукчулары, специалистери, Күрбанкының, Тудугбанкының болгаш чагыкчы организацияларның төлээлекчилери хуралга келген.

Республикада капитал тудугнуң эрткен 9 айларда түң нелдери болгаш тудугжуларның моон соңгааргы сорулгаларының дугайында илеткелди СЭКП обкомунуң тудуг килдизиниң эргелекчизи И. А. Остапец кылган. Чаа беш чылдың баштайгы чылында республиканың тудугжулары тудуг-монтаж ажылдарының планныг онаалдаларын күүседир, капитал салыышкыннарының ажыктыын, тудуг ажылының шынарын бедидер дээш күжениишкинниг ажылдаазын демдеглевишаан, капитал тудугда хөй хемчээлдиг кожуудаашкыннарны ажыглап эртер дээш чыл төнчүзүнге чедир арткан үеде тудугжуларның мурнунда кандыг сорулгалар салдынып турарын илет келчи чугаалаан.

Школаларга профессионал угланыышкын айтырыын база аңаа чугаалашкан.

СЭКП обкомунуң секретары А. И. Ванжа ук хуралга чүве чугаалаан.

БУРУНГААР БАЗЫМНАР

Эвилелдешкен совет республикаларның найыралдыг өг-бүлезинге эки тура-биле каттыжып киргенден бээр 37 чыл болган ооң бөгүн демдеглеп турар Совет Тываның кодээ ишчилери боттарының профессионал байырлалын—Кодээ ажыл-агыйы ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн чаңгыс эки көргүзүглерлиг, чедиишкиннерлиг уткуп турар. Үжен чеди чыл мурнунда тургаанынга деңнээрге, бистиң республиканың кодээ ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазы кайы-даа аажок хөгжээн. Суурларда бүдүрүлгениң, культура амыдыралдың, чуртталаның чаа-чаа объектилери хөй-биле туттунган. Ол дээрге шаанда чыдып калган турган кыдыг булуң чериниң социал хевирин улам ындай чаартырынга, күш-ажыл байдалдарын экижидеринге, кодээ ишчилериниң чаагай чорууңуң деңнелин бедидеринге бурунгаар херии базым кылдынганы ол-дур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ховуштолдериниң, фермаларының ажылдакчылары кодээ ажыл-агыйны улам ындай хөгжүдер, совет улустуң чаагай чорууң улам экижидер дээш Коммунистиг партияның болгаш Совет чазагтың ала сагыш салыышкынынга боттуг ажыл-херектер-биле харыылаап шаап, кайда-даа улуг күженишкин-биле ажылдап турарлар. Олар тараа болгаш мал, чем культураларының үнүжүн камгалап алыр дээш, мал ажылының продукциязын, картофельди болгаш ногааларны бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир дээш бо чылдың күштүг каңдааашкынының берге үржүктарынга удур бир дем-биле организастыг, чүтүлдүг туржуп келгеннер.

Ыланғыя малчыннар, ногаажылар, картофель өстүрүкчүлери бо чылын кайгамчык эрес-кылымакай ажылдааны бо байырлалды таварыштыр демдеглээри өөрүнчүг-дүр. Картофельдиң дүжүдү бо чылын 1980 чылдаазында [illegible] 5237 тонна хөй алдынган. Үк продукцияны өстүреринге ылаңгыя Бии-Хем районнуң совхозтары өскелерин ажып, гектардан-на 77 центнер дүжүттү ажаап алган. Ынчангаш «ийиги хлеб» садыгларже арбын-биле киирген болгаш келир чылдың дүжүдүнге үрезин кылдыр хөй-биле урдунган.

Ногаа культураларының дүжүдү эртеен чылдаазындан [illegible] чартык катап хөй болган. Ылаңгыя Кызыл, Каа-Хем, Бии-Хем, Барыын-Хемчик районнарның ногаажылары онзагай бедик көргүзүглерни чедип алган. Чижээ, Кызыл районнуң совхозтарынга өстүрген ногаа культураларының дүжүдү гектардан-на 237 центнер болган.

ЭРТКЕН кыштагылаашкын дыка берге болуп, частың, чайның агаар-бойдузу база таарымча чок болган-даа болза, республиканың малчыннары бода малдың өлүп хораар чорууп, 1960 чылдаазынга деңнээрге, 27 хуу, шээр малдың 33 хуу, чыглыныгын ийи катап кызырган болгаш малдан төл алырын база ооң продукталарын [illegible]. Эрзин районнуң совхозтары төрүүр 100 хойга оңаалтыр 89, Тес-Хемниң 85 база Каа-Хемниң 82 хураганы камгалап, доруктурган. Республиканың 102 хойжузу 100 хойдан-на 100-тен хөй хураганы камгалап, өстүрген. «Сүт-Хөл» совхозтуң өшкү кадарчызы Сат Норжун-оол, «Кызыгаар», «Революцияның чалбыыжы» совхозтарның хойжулары Эрендей Дембирел, Иван Сафонов олар 100 баш малдан-на 123—125 төлдү ап, доруктурган. А «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң хойжузу Валерий Чамбыл-оол төрүүр 100 хой саныңдан 131 хураганы камгалап, өстүрген, республиканың хойжуларының социалистиг чарыжының мурнунда одуруңда чоруп турар.

Малдан төл алыр талазы-биле бедик көргүзүглерни Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнарның сарлык кадарчылары база чедип алган. Чижээ, «Бай-Тал», «Мугур» совхозтарның сарлыкчылары С. Седен-Дамбаа, С. Хертек олар төрүүр 100 малдан-на 89 бызаазын камгалап алган.

Ол ышкаш «Большевик» совхозтуң чылгычызы С. Куулар, «Х Улуг хурал» совхозтуң чылгычызы Д. Солчунам, тевежи А. Дурбулек, «Торе-Хөл» совхозтуң инекчилери Н. Билиней, С. Кол олар база-ла бедик көргүзүглерни [illegible] алган.

Республиканың [illegible] совхозтарында семиртир болгаш саар мал кадарчылары, саанчылар болгаш бызаа ажаакчылары база эки түңнелдерни чедип ап турарын айтыры өөрүнчүг. Саанчыларның республика чарыжының мурнунда [illegible] 50 чылы аттыг совхозтан Руслана Ойнарова, Дуржулга станциязындан Мария Оюн биле Инна Волошина, «Саян» совхозтан Лариса Магера олар чоруп турар.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң, СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң Дөргүн, Кодээ ажыл-агыйның Дуржулга станциязының Хадын сүт-бараан фермаларының коллективтери өскелерден бедик күш-ажылчы көргүзүглерлиг болган.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ хойжулары, өшкү кадарчылары күрүнеге дүк садарының планын чедиишкинниг күүсеткен. Эрткен айның 16-ла ол көргүзүг 101,2 хуу турган болза, [illegible] 1-ге чедир 427 центнер дүк пландан ажыр саттынган. Бо талазы-биле эң эки түңнелдерни Каа-Хем, Тожу болгаш Бии-Хем районнарның ажыл-агыйлары, ылаңгыя «Кызыл тук» (Каа-Хем), «Совет Тыва», «Өөк», «Бурунгаар», «Хөндергей», «Коммунизмче оруук» совхозтарның [illegible] чедип алган.

Совхозтар күрүнеге сүт садарының тос айлар планын 107,3 хуу күүсеткен. Чеди районнар ол талазы-биле планын ажыр күүсеткен. Ол ышкаш күрүнеге эът садарының тос айлар планы база чедиишкинниг —105,4 хуу күүсеттинген. Малчын Мөңгүн-Тайга, Тожу, Эрзин районнарының ажыл-ишчилери төлептиг [illegible] киирген.

Кызылдың куш фабриказы [illegible] тос айлар планын 136,8 хуу күүседип, пландан ажыр 3680 муң чуургааны берген.

Республиканың совхозтарында чер болгаш мал ажылының культуразын бедидер, мал чеми белеткээр ажылды тускайлап адыр кылып, [illegible] рын болгаш концентрастаарын [illegible] болгаш механизастаар. экономика ажылын экижидер талазы-биле хөй ында ажылдар кылдынып турарын онзалап айтыры чугула.

ООҢ-БИЛЕ черге ле ниттир кодээ ажыл-агыйда чедир шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар, боттандырар сорулгалар ам-даа хөй дээрзин билдиртир. Бо түңнелдерге чамдык совхозтар-ның чер ажылдыгларны дүжүт [illegible] процесстерин, аңгыс айдараның доостуур, келир чылдың дүжүдүнге үрезин урун, арыглаары болур-чогуурру-биле куш четтинмейн турар. Ол ышкаш кодээ ажыл-агыйның техниказын септээринче хөй-хөй совхозтар эгелеп кирбээн.

Нииттиниң малын кыштаглаашкынче организастыг киирер талазы-биле белеткел ажылдарында хөй четпестер бар болуп артпышаан.

Бо бүгү айтырыгларны дарый, болур-чогуурру-биле шиитпирлээр, ылаңгыя күзеттээр ажылдарын болгаш кыштаглаашкынга белеткелди база өлче организастыг чорудуп дүргеп доозар, мал продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдетпе, шынарын экижидип турзаш, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планнарын дааскаларын база социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир. СЭКП-ниң XXVI съездиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемнерлер бүгү ажыл-ишчилер бар күштү, арга-курлавырларын мөөңнеп, бөгүн дүүнгүзүнден, даарта, бөгүнгүзүнден күженишкиннииг ажылдаар апаар. Он бирги беш чылда бистиң республиканың кодээ ажыл-агыйының мурнунда салдынган сорулгаларның чедиишкинниг күүсеттиниери ооң кол хамааржыр.

Байырлал-биле, эргим өөрлер!

И. ЛАВРИНЕНКО.
Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый министри.

Казах ССР. Тургай областың «Львовский» совхозта тараа ажаалдазынга эң бедик көргүзүглерни ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, коммунист Валентина Ивановна Смыкалованың (чуруктa) удурткан бригадазы чедип ап, 60 муң чыгыы центнер тарааны ажааган. Ол дээрге ийи чылдың планныг даалгазынга деңнежип турар.

■ СЭТА-ның фотохроникаазы.

ЧААГАЙ ЧОРУКТУҢ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ

Көдээниң ажыл-ишчилери болуруң чаңчыл болган профессионал байырлалын шөлдерге болгаш фермаларга шалыпчы күш-ажыл-биле уткуп турар. Олар—шөлдериниң болгаш плантацияларының, садтарның болгаш виноград өстүрер черлериниң, мал фермаларының болгаш куш фабрикаларының ээлери-дир. Партияның аграр политиказын, СЭКП-ниң XXVI съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, планнары болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш олар сорук кириишкинниг ажылдап турар.

Он бирги беш чыл планының баштайгы чылында агаар-бойдустуң байдалы нарын болган. Ынчалзажок амгы үениң болбаазырангай техниказынга үндезилээш, мергежилдиң бедик деңнелинге даянгаш, эңне нарын сорулгаларны тараажылар болгаш малчыннар чедиишкинниг шиитпирлеп шыдаар дээрзин шалыпчы кижилерниң болгаш мурнакчы коллективтериниң дуржулгазы тодаргай бадыткаан.

Кодээ ажыл-агыйның мурнакчыларының шалыпчы күш-ажылының дугайында СЭТА-ның корреспондентилери дыңнаткан.

ИПАТОВЧУЛАР ҮЛЕГЕРИН КӨРГҮСКЕН

Күзүн чажар тараа культураларының чаштырылгазын доозар хүндүлүг эргени бо чылдың дүжүт ажаап алыышкынының тергиини, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП-ниң XXVI съездиниң делегады, «Янушевский» совхозтуң мурнакчы механизатору Дмитрий Лесликка тыпсыкан.

Күзүн чаштырар культураларын тарылгазын доозар хүндүлүг сорулганы дүжүт ажаап алыышкынынга шыгаараан шалыпчыларга дагзыры ол совхозта чаагай чаңчыл болган. Бо чылдың чайы каңдааышкынныг турган-даа болза, күрүнеге тараа садар планын совхоз бүдүн чартык катап ажыр күүсеткен. Күрүне шыгжамырынга арбын тарааны кииреринге Дмитрий Лесник төлептиг үлүүн киирген. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры болгаш ооң эштери келир чылын бир гектардан-на 30 центнерден эвээш эвес дүжүттү өстүрүп, ажаап алырын шиитпирлээн.

Ипатов районнуң тараажылары, механизаторлары Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн шөлдерге сорук кириишкинниг күш-ажыл-биле утккан.

Н. СТЯЖКИН.
Ипатово.
Ставрополь край.

БЕДИК МЕРГЕЖИЛДИҢ АЧЫЗЫНДА

Котовский аттыг колхозтуң свёкла ажаакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Васильковский кааң чылын [illegible] свёкланың чаа [illegible] болгаш [illegible] кедергей каңдаачал чылды хоочун чурттакчылар безин көрбээн. Ынчалзажок амгы үениң техниказынга болгаш мурнакчы агрономия эртемниниң чедиишкиннеринге даянгаш, [illegible] — Чыл бүрүзү ылгалдыг. Ынчалзажок бо чайын ышкаш [illegible] Агаар-бойдустуң берге байдалдарынга удурланыштыр чаагай дүжүттү өстүрүп алыр талазы-биле байлак дуржулгазы Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Е. Захарчук болгаш А. Игнатов олар колхозтуң свёкла ажаакчыларынга дамчыдып берген. Олар бир гектардан-на 14 центнер дүжүттү ажаап алган.

Е. ЗАХАРЬЯШ.
Ямполь.
Винница область.

БАШТАЙГЫ КУР-ЧЕРЖИ

Казахстанда «Чаа оруук» совхозтуң механизатору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Иван [illegible] Иванов — [illegible] Леонид Ильич Брежневтиң «Кур чер» деп номунда [illegible] И. Ивановка хөй санныг чагааларны бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү-ле чер болгаарынга [illegible] бижип турар.

Бодунуң нады ажылдап турар эш-өөрүнүң дугайында бир харыы чагаазынга Иван Иванович айыттынып мынча деп бижээн: «Кижи бүрүзүнүң характери бир дөмей эвес, аңгы-аңгы чаңчылдарлыг, шынырак, кошкак талаларлыг болгай. Ынчалзажок черниң ёзулуг ээзи кижи ажыл-херекти ылаптыг сеткилден алган соонда, ону [illegible] чедирип шыдаар».

Кайда берге болзур, анаа барып ажылдаары — Иван Иванович Ивановтуң кол принциви-дир.

А. САДЫКОВ.
Караганда.

«МОСКВИЧИЛИГ» ЧАҢГАН

Вильнюстуң күрүне ажыл-агый заводунуң сүт-бараан комплекизиниң саанчызы Ядвига Шотик ССРЭ-ниң улус [illegible] чедиишкиннериниң [illegible] «Москвич» деп машинаны олуруп алган чедип келген. Ол дээрге мурнакчы саанчының делгелгеден алган шаңналы-дыр.

Ядвига Шотик бүгү Литваның бир-ле дугаарында инектен-не [illegible] бир муң литр сүттү сааган болгаш бо чылдың төнчүзүнге чедир бир инектен-не ам-даа бир тонна сүттү саарын хүлээнген.

Л. РУЧИНСКАС.
Вильнюс.

АЖААЛДАНЫ ДООСКАН

«Хөндергей» совхозтуң Тамара Хертекке баштаткан ногаа бригадазы 70 гектар черге картофель олурткаш, ооң чаагай дүжүттү өстүрген. Чамдык дөстерден бир борбак картофельдиң улуу 3 кг чедип турар.

Өстүрген чаагай картофельдиң ажаап алырынче бүгү күштү [illegible] [illegible] картофельди [illegible] ка хүүседа ажаап алган. Совхозтуң картофель казып алырынга Хөндергей суурнуң база Чадаана хоорайның албан организация, бүдүрүлге черлери улуг дузаны чедирген. Чижээ, Сельхозтехкурнуң Чадаана каттыжыышкынының коллективи беш гектар черден 30 тонна картофельди каскаш, склатка чедирип, кургаткаш, сорттап урүп берген.

Ол ышкаш сугаттыг ийи гектар черден капустаның база чаагай дүжүдүн өстүрген. Ажаалдынган картофельди болгаш капустаны сорттааш, склатка киирген. Совхоз бодунуң үрезин картофель-биле бүрүн хандыртынган.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР

Бүгү-ле совет кижилер ышкаш, «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг оңаалдаларын бүрүн күүседир сорулга-биле шудургу ажылдап турар. Ам чылдың үш кварталы доозулган, ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле киргенинден бээр 37 чыл [illegible] ою келген. Ынчангаш кылдынган чүүлдерни түңнеп болур.

Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн база республиканың байырлалын совхозтуң малчыннары, механизаторлары бөгөй эвес белектиг уткуп турар. Бистиң профессионал байырлалывысты таварыштыр чамдык саннарны көргүзер бодай-дыр мен. Совхоз күрүнеге дүк садарының чыл планын 100,8 хуу боттандырган. Сүт садарының тос айлар оңаалдазы сентябрь ортанда-ла 106,4 хуу ашкан турган. Тос айлар дургузунда 162,8 тонна эътти күрүнеге саткан. Ам чыл планын күүседириниң бүгү хемчеглерин ап турар.

Эрткен кыш бистерге, малчыннарга, кончуг берге болган. Ынчалзажок нииттиниң малын хүр-менди ажырар дээш болдунар бүгү чүүлдерни кылган бис. Ооң түңнелинде малга улуг хоразы чок болган. Чижээ, совхозка нииттизи-биле төрүүр 100 хойга оңаалтыр 91 хураганы хойжулар менди доруктурган. Ол болза, ооң мурнунда чылдыындан 12 хураган хөй.

Байырлал хүнүнде совхозтуң мурнакчы малчыннарының аттарын адаары меңээ өөрүнчүг-дүр. Берге кыштан малды хүр ажырган, хол салбайн ажылдаан кижилер ол-ла болгай. Монгуш Сүрүң-оол улуг хойнуң баш санын 99 хуу камгалап албышаан, 100 хойдан 116 хураганы менди доруктурган. Мен бодум 100-тен 105 хураганы доруктурбушаан, улуг хойну 100 хуу менди кыш ажырдым. Ол ышкаш хойжулар Ондар Куртугбай, Ондар Севен-оол, Ооржак Мочак, Монгуш Оттук, Монгуш Адар-оол болгаш өскелер-даа 100-тен өру 102 чедир хураганы 100 хойга оңаалтыр менди алган. Монгуш Калчан-оол удурткан хойжу бригада нииттизи-биле 100 хойга оңаалтыр 106 хураганы, Кирилл Монгуштуң бригадазы 103 хураганы ончаменди доруктурган.

Саанчыларны база мактап болур. Ак-Даш фермазы (эргелекчизи Хевалыг Шоңдайты) тос айларда бир инекке оңаалтыр барып-ла 1000 кг сүттү сааган, төрүттүнген бызаа бүрүзүн бүрүн камгалап алган.

Нииттиниң малын быжыг чем-суур-биле хандырары эң чугула сорулга. Чай кааң, оът-сигенниң үнгени хирелиг болзадаа, совхозтуң ажыл-ишчилери бүгү күштү өлче мөөңнеп, болдунар аргаларны ажыглап тургаш, бар бүгү сигенни кезип белеткээн. Сигенни 2897 тонналы курлавырлаан, ол—планның 85 хуузу. 320 тонна сенаж планын 684 тоннага чедирип, 213,8 хуу боттандырган. 1569 тонна силосту салган. Амгы үеде малчыннар кышка удур одек-кыштаг септелгезин чорудуп турар. Ол база удавас доостур.

Ам алдан-маадырыкыларның мурнунда салдынып турар сорулга болза, он бирги беш чылдың баштайгы чылын чедиишкинниг доозары, келир чылдың оңаалдаларын күүседириниң ынанныштыг магадылалын тургузары болур. Совхозтуң малчыннары мал [illegible]утаглаашкынын организастыг, чедиишкинниг эрттирер дээш болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

О. ДАЖЫ-НАМЧАЛ.
«Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

Беш чылдың кижилери

ЭКИ ХЕРЕК — ЭЛЕП ЧИТПЕС ИС

ЧООНДА ындыг мерген чугаа бар. Ол ханы уткалыг. Чамдык [illegible] чурттаалгазын чурттап эрттирзе-даа, ооң бодунга [illegible] өске кижилерге ажыктыг чүве чок болгулаар. А өскелери чүгле кижилерге буянныг чүүлдү кылыр дээш чурттап чоруур болгаш бодунуң соонга элеп читпес исти арттырар. Чогум-на ындыг кижилерниң бирээзи Чооду Намдалович Баткар.

СЭКП Тес-Хем райкомунга баргаш, районда эң эки дагдыныкчылар дугайын айтыра [illegible] секретары С. Б. Дамба-Хүрээ мынча диди:

— Эң эки коммунист-дагдыныкчы Чооду Намдалович Баткар ол. Ооң дугайын чүгле «Чодураа» совхозта эвес, харын бүгү районда хүндүткел-биле чугаалажып турар. Ооң дугайын бижип көрүңер харын.

Ам Чооду Намдалович болгаш ооң кадайы Чедей Хурагандаевна төлептиг дыштаныылгаже үнген, пенсионерлер. Ынчалза-даа олар боттарының соонга элеп читпес исти арттырган — чаагай үүле-херекти бүдүрген. Күш-ажылчы өг-бүле 10 уругну өстүрүп кижизиткен. Оларның бежи коммунистер, а эртиннары комсомолчулар. Ат-сураглыг малчыннарның уруглары аразында эмчи, башкы, чуруктуг дээш, черле кымны чок дээр! А кызы Оюмаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

Баткарларның боттарының уругларын чүгле уран-салымналдыг кылдыр кижизиткен эвес, харын эки ажылдаарынга база сагылга-чурумнуг болурунга өөреткен.

РАЙОН ТӨВҮ Самагалдайдан 10 километр черде «Чодураа» совхозтуң сүт-бараан фермазынга бардывыс. Үк ферма районда мурнакчы [illegible] бирээзи. Ону Баткарларның уруу — аныяк коммунист Ольга Чоодуевна Сырат баштап турар.

Даг хемниң оруун дургаар чыскаалышкан, чаражы кончуг ак өглер. Харааль-Тейниң сүт-бараан фермазының саанчылары бүгү чай дургузунда [illegible] Ферма эргелекчизи О. Ч. Сыраттың [illegible] ажыл-херээн сонуургап, чугаалаштывыс.

— Мен бичиимден эгелеп-ле аваамга дузалажып, совхозтуң инээн саап келген мен, —деп, Ольга Сырат чугаалады. — Сески классты доосказ, бодум беш чыл саанчылаздым. А ооң соонда ферма эргелекчилей бердим. Мээң дуңмам Оюмаа Баткар база авазын дөзээн. Ол — районда эң эки саанчыларның бирээзи. 19 харлыында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгуткан. Бо фермага ававыс Чедей Хурагандаевна 24 чыл ажылдаан болгаш он ажыг аныяк саанчыларны болуп мергежилинге өөредип белеткээн. Олар дээрге Зоя Биче-оол, Тамара Бадарчы, Клара Оюн, Ким Уваңгур болгаш өскелер-даа-дыр. Ававыс Маадыр-ие кижи. Төлептиг күш-ажылы дээш, ол «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. Ачам Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тыпсыкан. Ону чүгле уруглары бистер эвес, харын «Чодураа» совхозтуң бүгү ажылчыннары хүндүлээр.

ЧООДУ Намдалович Баткар бага улуг алдарлыг болгаш хүндүткелдиг эдилеп чоруур. Ол Харааль-Тей фермазынга 30 ажыг чыл ажылдаан. Баштай аңаа инек кадарып турган. Ооң соонда ону ферманың эргелекчизинге томуйлаан. Ферманы он бир чыл баштап келген. Ак сеткилдиг, карак кызыл күш-ажылы дээш Чооду Намдаловичке Күш-ажылдың [illegible] [illegible] Ол база республиканың алдарлыг малчыны деп хүндүлүг аттыг. Ол чеже аныяктарны малчын мергежилинге өөреткен дээр! Күш-ажылдың коммунистиг эзу-биле көөрүнге, малчын мергежилдиң хүндүлээринге бежен ажыг кижини өөреткен. Оларның аразында Хавыг-оол, Багалдай, Сырат болгаш өскелер-даа бар. Ооң ажылга өөреткеннери-даа өг-бүлезинге төлептиг, ажылынга ынак кижилер болган.

Баткарлар ийилээ коммунист. Хоочуннар пенсияже үнзе-даа алдар-адын кевээр. Олар ам-даа аныяктарның дагдыныкчылары болбушаан. Фермага удаа-дараа келир школачылар болгаш аныяктар-биле база ужуражыкан. Малчынның буянныг ажыл-ижиниң дугайын оларга сонуу, хандыкшылдыг кылдыр чугаалаан турарлар. Өдүп орар салгалды кижизиттер талазы-биле хөй нитти ажылын база кызымаалыг кылыкчылары.

Ада-иезиниң буянныг ажылдарын ажы-төлү салгап алгаш, оларның чаагай ат-алдарынга төлептиг болуру-биле [illegible] турар. Оюмаа иезиниң саап турган бөлүк инектерин хүлээп алгаш, ам районда мурнакчы, ат-сураглыг саанчы апарган. А ооң улуг уруу Ольга ферманы адазындан хүлээп алгаш, дөрт чыл улаштыр районда эң мурнакчы ферма кылдыр башкарып турар.

АМ ФЕРМАДА 200 инек-ти саап турар. Коллектив [illegible] 200 [illegible] сүттү күрүнеге [illegible] Бо чылдың сентябрь [illegible] 270 тонна сүттү саамн, планын ыракта ажырган. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 50—70 тонна сүттү пландан артыкка садарын саанчылар хүлээнген.

Саанчылардан Оюмаа Баткар, Зоя Дежит-оол, Оксана Үкей эң-не хөй сүттү саап, чарыштың бирги одуруунда чоруп турар. Кадарчылар база эки ажылдап, инектерни оът-сигенниг черге одарлазып, элбек сүт саап алырынга эвээш эвес үлүг-хуузун киирип турар. Фермада 20 кижи бар. Оларның 7-зи коммунист, 18-и — комсомолчу.

Ферманың чедип алган бедик көргүзүглери дээрге хоочун коммунистер-дагдыныкчылар Чооду биле Чедей Баткарларның өөреткен салгалының бүдүрген чаагай ижиниң үре-түңнели-дир. «Эки херек — элеп читпес ис» деп чүве ол-дур.

В. ДЕЛЕГ.
Тес-Хем район.

ШАЛЫП ИШТИҢ АЧЫЗЫНДА

Өвүр районнуң совхозтарының ажыл-ишчилери Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн төлептиг белек-биле уткуп турар. Олар СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың планныг оңаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш, чылдың эртеен тос айларында улуг күженишкинниг ажылдаан.

Районнуң малчыннары чыл эгезинде [illegible] курлавырларын, болдунар аргаларын өөренип көргеш, күрүнеге 130 тонна дүк садар планны 133 тонна, 190 тонна сүт садарын 195 тонна база 890 тонна эът садарын 900 тонна [illegible] ажыр күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган турган.

Планныг оңаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседири-биле социалистиг чарышты калбарткан. Болдунар аргаларын [illegible] ажыглаанының түңнелинде эки көргүзүглер чедип алдынган. Эътти, дүктү база сүттү бүдүрери планга кордүнгенинден дыка ашкан. Тос айларда күрүнеге 139 тонна дүк болгаш 198 тонна сүт саттынган. Ол талазы-биле чыл планнары болгаш социалистиг хүлээлгелер ажыр күүсеттинген. Район ам эът садарының чыл планын күүседир четкен.

Районнуң социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге «Торгалыг» болгаш «Коммунизмче оруук» совхозтарның ажыл-ишчилери төлептиг үлүүн киирип, бедик көргүзүглерни чедип алган. Планда көрдүнгени бир хойдан 1,4 кг дүк кыргып алыр турда, «Торгалыг» совхозтуң малчыннары 1,6 кг, «Кызыл-тургуу» болгаш «Коммунизмче оруктуу»—1,5 кг чедирип, хүлээлгезин ажырган. «Торгалыгның» саанчылары чыл планындан артыкка 9 тонна, «Коммунизмче оруктуу»— 5 тонна сүттү саткан. Район нииттизи-биле 9 айларның планындан эътти 279, сүттү—27, дүктү—10 тонналы хөйнү дужааган.

М. ДАНЗЫН.
районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол экономизи.

НЕМЕЖИР

ДРОГИЧИН (Брест область). Полесьениң малгаш-баларлыг черлерин мелиораторлар чиик үнелиг мал чемнери-биле байлак шыгжамыр кылдыр хуулдуруп турарлар. Чоокта чаа күрүне комиссиязы бир муң гектар ажыт шөлдүг кургадылга-суггарылга системазын ажыглаары-биле хүлээп алган. «Рассвет» колхозка ындыг экижиткен черлер барык үштүң ийи миллион гектарда чаттылган болгаш Брест областа малга чем баазазын быжыглаарының кол черлери боор турар. Кургаткан малгаш-баларлыг черлерде эът-сүт угланыышкынныг 11 совхоз, мыйыстыг бода мал болгаш хаваннар азырап семиртир бүдүрүлгелер тургустунуп турар.

(СЭТА).

ЧЫРЫТКЫВЫС — ШЫДАЛЫВЫС

Тыва АССР — бөгүн бедик темп-биле хөгжүп орар үлетпүрлүг болгаш көдээ ажыл-агыйлыг аныяк республика. Тываның Совет Эвилелинге каттышканы тыва улустуң социал-экономиктиг болгаш культуразының хөгжүлдезинге үндезин өскерилгени болдурган. Коммунистиг партия, Совет чазак Тываның улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге онза улуг сагыш салып келгениниң ачызында үлетпүр, транспорт, тудуг болгаш көдээ ажыл-агый кайгамчык бедик темп-биле хөгжээн. Кажыкүн мал ажылдыг чордан чурттуң улус ажыл-агыйынга чаа адырлар тургустунгулаан. Оларның бирээзинге энергетика хамааржыр. Ук чаа адыр республиканың экономиказының хөгжүлдезинге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг болган.

Бөгү-биле ужур-дузалыг «Тыва дас дугу», «Тыва кобальт» комбинаттар дээн ышкаш улуг бүдүрүлгелер тургустунган.

1945 чылда электри энергиязын бүдүргени болгаш ажыглааны 0,9 миллион кит-шак турган болза, амгы үеде ол көргүзүг 495 млн. кит-шак чедип турар. Ол дээрге 1945 чылдаазы-биле деңнээрге электри энергиязын бүдүрери болгаш ажыглаары 500 катап өскен-дир.

Республиканың энергетиканың хөгжүлдезиниң дугайында Тываның электри четкилериниң директору Николай Николаевич Чумаковтуң чүүлүн моон адаанда парлаадывыс.

Тываның электри четкилериниң коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш каш дакпыр күжениишкинниг ажылдап турар. Үлетпүр бүдүрүлгелер аразында социалистиг чарышка элээн үстүктер кады удаа тиилекчи [illegible]

[illegible]

тунуң электри шугумунуң туузу дүрген хөгжүлдени алган болгаш амгы үеде күчүлүг энергияның ындыг шугумнары 5,5 муң километр болуп турар. Тоску, оңгу беш чылдаазында 35 млн. рубльдиң капитал дажынналарын энергетиканың хөгжүлдезинге чарыгдаан.

[illegible]

күштүг электри херекселдери [illegible]

Сиген кезилдезиниң, сараат, [illegible] картофельдиң ажаарының 93 хуу механизастырган.

1980 чылда республиканың совхозтарының ажыл-агыйынга 75,5 млн. кит-шак электри энергиязы ажыглаттынган. Совхозтарда 52948 муң кВт. күштүг электродвигательдер ажылдап турар.

Мындыг янзылыг чижектерниң чүгле көдээ ажыл-агый болгаш үлетпүрден эвес, республиканың [illegible] бүгү адырларындан көргүзүп болур.

«Совхозтарның хойжуларының [illegible] болгаш сүт-бараан фермаларын электрижидериниң темпилерин күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктааалды партия обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели хүлээп алган болгай. Бо талазы-биле хөй хемчээлдиг ажылдарны кылып чорудары көрүнүп турар.

Көдээ ажыл-агыйны электрижидер талазы-биле тускай тудуг эргелели — «Сельэлектрострой» эргелел ажылдап турар.

[illegible]

разрезинде ажылдап турар.

Тывага бедик вольттуг электри дамчыдылгазының шугумун 1959 чылда тудуп эгелээн. 1960 чылда 10 кв-нуң электри шугуму 150 километр шөйүлген турган. Ылангыя сөөлгү чылдарда бедик вольт- [illegible]

[illegible] биле 725 муң акт күштүг машина техниказы, дериг-херекселдер ажыглаттынып турарын тургузуп болур [illegible] энергия-биле деттинген [illegible] турар чаңгыс кижиге 24,6 акт [illegible]

[illegible] Владимировна Саутина дээш [illegible] ажыл-агыйның специалистери-даа ылап эвес. Салдынган сорулгаларны боттандырарынга энергетиктер билиин, күжүн харам чок берип ажылдаарлар.

Н. ЧУМАКОВ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Э. ХОНЕККЕРНИҢ ЧУГААЗЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). Совет Эвилелиниң делегей байдалын чадыкшыдарынче болгаш бүгү делегейге быжыг тайбынны хандырарынче угланган боттуг мөзүлүг тайбын эгелекчи саналдарын ГДР-ниң алыс чоннары бүрүн деткип турар. ГДР-ниң тургустунганының 32 чылы оон таварыштыр Берлинге чуве чугаалап тура ол дугайын ГСЧП ТК-ның Чиигине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер медеглээн.

Социализмни болгаш тайбынны быжыглаар талазы-биле боттарывыстың хүн бүрүдеги ажыл-чорудулгавысты ССРЭ-биле болгаш акы-дугай социалистиг чоннар-биле бузулбас эвилелдиг оорга-ла-таттынып турар бис деп, ол онзалап демдеглээн. Тайбын дээш илеңкейлиг демисел империализмниң агрессивтиг [illegible] хемчеглер-биле иштиг бээр ГДР-ниң ынчангаш болуруну бирги [illegible] сеткиирин кылдыр көрүп турар.

Боо-чепсектерниң кызырылгазының айтырыгларын дугайты совет-америк чугаалажылгаларының чугулазын ол онзалап демдеглээн. «Баштай чедир чепсегленип алыр, а оон соонда чепсегленишкиниң дүжүрер» деп шак ындыг ядролуг халапче делегейни киир чыгап болур дег оралдажылгалар алызында барган угаан-сарыыл болгаш чаагай тура-сорук тиилеп үнер дээрзинге идеген турар бис деп ол чугаалаан.

Бо чылын ГДР-ниң национал байырлалы ГСЧП-ниң X съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының демдээниң адаа-биле бүрүн доңгу эртип турар деп, оратор демдеглээн. Чуртта сеткил өөрүүштүг [illegible] алышканым ам бөгүн сеткил [illegible] болгаш чаңгыс шериг [illegible] бүдүрер талазы-биле, делегейниң дүшкүүрлүг чорукун чавырлышкыный хевээр арттырар болгаш уламчылаар талазы-биле күженишкиннерге бүгү хемчеглер-биле илиг бээр. Бистиг республикавыстың хамаатылары ону Европага байдалды чогумчуурынга болуруп салышкыны, социалистиг планныг экономиканың артык күштүүнүң илерели кылдыр үнелээр эргелиг.

РИМ. (СЭТА). Итали коммунистиг партияның Төп Комитединиң болгаш Төп контроль комиссиязының пленуму болган. Тайбын дээш демиселдиң, ол ышкаш партияның область конференцияларынга белеткелдиң айтырыгларының талазынга Итали компартияның саналдарын пленум чугаалашкан.

Бирги айтырыгның талазы-биле илеткелди ИКП-ниң Делегей политиказының тевүнүң директору Р. Ледда кылган. Амгы үеде делегей байдалы дүшкүүрлүг болуп артпышаан, дайын тыптып келириниң кыжанышы улгаткан. Делегейниң дыка хөй девискээринде дүшкүүрелдиг чорукнуң одаглары артпышаан, экономиктиг ханы кризис күрүнелер аразында харылзааларга бак салдарын чедирбишаан деп, илеткелчи демдеглээн. Ол-ла бүгү чүүлдер боо-чепсектерни эндере бүдүрерин күштелдирериниң байдалында чоруп турар.

ИТАЛИ КОММУНИСТЕРНИҢ ТУРУЖУ

Совет Эвилели шериг талазы-биле Каттышкан Штаттардан төргииндеңгей байдалды чедип алган дээр чувезин бүзүредир сорулгалыг калбак кампанияны амгы үеде чорудуп турар деп, Р. Ледда чугаалаан. Ынчалзажок ийи күрүнениң аразында стратегтиг бир домей байдал амгы үеде туруп турары бүгүдеге билдингир.

Рейганның администрациязының политиказы улам агрессивчи апарган деп, илеткелчи онзалап демдеглээн. Ол — Совет Эвилелинге хамаарыштыр күш дегээриниң политиказы-дыр. Африкада, Азияда болгаш Латин Америкада эң-не реакциялыг эзу-чурумнарны деткиири-дир, экономикага, политикага болгаш шериг талазынга америк төргииделдиң Европага деңнаштырар дээр оралдажылышкыннар-дыр.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының база чепсегленишкинниң дүжүрериниң айтырыгларын дугайты ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга дугуржулганы эң дүрген чарарының эргежок чугулазын Р. Ледда демдеглээн.

Дайынга удур массалыг шимчээшкинниң ам Италияда калбарып турарынга база илеткелчи доктааган. Испанияның НАТО-га кирерин ге ол удурланышкының илергейлээшшаан, бир эвес ындыг чорук болу берзе, күштерниң туруп турар балансылашкак чоруун үрептер ийик деп, ол онзалап демдеглээн.

ККП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). ККП ТК-ның пленуму болуп, кур черлерни болгаш кыжырган чек дүңгелерни ажыглалга киирер дугайында айтырыгны анаа чугаалашкан.

Пленумга ол айтырыг дугайында илеткелди ККП ТК-ның Политбюрозунуң Президиумунуң кежигүнү, КУДР-ниң Административтиг чөвүлелиниң Премьери Ли Ден Ок кылган. 80 чылдарда КУДР-ге 200 муң гектар кур черлерни андарарын, ол ышкаш Сарый далайның эриктер кавыларының сыык суглуг черлерин кадырып тургаш, 300 муң гектар кыжырланчак дүңгелерни ажыглалга киирерин төлевилээн. Ол сорулгаларны шиитпирлээри чуртта тараа культуралары ээлээн шөлдерни үжен ажыг хуу улгаттырар, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин дыка көвүдедир аргалыг бээр.

ККП ТК-ның Чиигине секретары, КУДР-ниң Президентизи Ким Ир Сен пленумга чуве чугаалаан.

БОО-ЧЕПСЕКТИ УЛАМ ЭНДЕРЕ БҮДҮРЕР ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Стратегтиг чепсегленишкинни улам күштелдирер талазы-биле болуушуң эң улуг программазын конгресстиң бадылаары-даа маңаавайын, америк администрациязы ону дуржалап-биле [illegible] боттандырып эгелеп турар. Шериг-үлетпүр комплекизиниң корпорациялары чаа-чаа ракеталарны, шериг корабльдерин [illegible] боо-чепсектиг кылдыр кылып үндүрери-биле хөй-хөй миллион акшаның керээлерин чарып турар.

Ол-биле кады администрацияның бедик албан-дужаалдыг кижилери АКШ-тың хөй-ниитизиниң угаан-бодалын [illegible] сургаалдар чугаалашкын [illegible] Шериг министри К. Уайнбергер Сан-Франциского чуве чугаалап тургаш, ындыг политиканы «совет шериг кыжанышкынының» дугайында чегей тоңген чүлчүрүүшкүнү-биле агартпышаан. Американы «бажын ажыр чепсеглээриниң» [illegible] дугайын чугаалаан.

«МХ» дээр ракеталар дугайында президент Рейганның шиитпири баштайгы [illegible] болгаш АКШ-тың билдингир-ле, ажыы-биле чорудуп турары херечили-дир — деп, чепсегленишкинге болгаш боо-чепсекти дүжүрерининг контроль талазы-биле чаазак агентилелиниң директорунуң дузалакчызы турган Г. Сковилл «Нью-Йорк таймс» солуңга бижээн.

«МХ» дээр ракеталар — дорту-биле шаап халдааштыгның чепсээ болур, ынчангаш ону бүдүрүп үндүрер болгаш тургузарының дугайында шиитпир «ядролуг халаптың рискин» бедидип ол маргыш чок бадыткап турар. Ол ракеталарны тургузарының программазынга ойталаап, стратегтиг боо-чепсекти кызырыры дугайында Совет Эвилели-биле чугаалажылгаларны [illegible] Сковилл кыйтырган.

Америк улуска «МХ» дээр ракеталар болгаш өске-даа [illegible] херек чок деп америк ажыдыкчы [illegible] «Дейли ворлд» бижээн «Ажыл сонгаазы» болгаш «совет шериг кыжанышкыны» дугайында администрацияның бүдүүлел чүлчүрүүшкүннарны боо-чепсекти [illegible] үргүлчүлээрин агартып, [illegible]

Ооң-биле кады АКШ-тың ядролуг күштерни күштелдирер талазы-биле [illegible] ССРЭ-ниң талазындан чогуур харыы хемчеглерге таваржып болгаш таваржыр-даа апарар ол солуң демдеглээн.

АКШ-тың шериг бюджединиң улгаттырганының экономикага хоралыг уржуктарын Вашингтонунуң чамдык чазак ажылдакчылары ииниң чугаалаар ужурга таварып турарлар. Чижээ, Экономиктиг чөвүлелдиң даргазы (президенттиниң чаңгыс) М. Уайденбаум сенаттың [illegible] комиссиязының [illegible] чуве чугаалап тургаш, шериг чарыгдалдары аңгаяр чоктадынышкының дыка күштелдирип болур [illegible] эмгежок ужурлыг [illegible] акшага [illegible] Пентагонну тотпас акшанга хаап бээр боп турар.

ПРЕЗИДЕНТИГЕ КАНДИДАТТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

МЕХИКО. (СЭТА). Мексиканың программа болгаш бодалы талазы-биле министри Мигель Де Ла Мадрид Уртадо кажан нуруне башкыланыры [illegible]

[illegible]

В. МААДЫР.

ЕГИПЕТТЕ БАЙДАЛ

● **КАИР.** (СЭТА). А. Садаттың өлүртгени-биле холбаштыр ЕАР-ниң Улустуң хуралының онза сессиязының хуралы республиканың президентизин албан-дужаалга амгы оралакчы президент Хосни Мубаракты чаңгыс ун-биле [illegible] премьер-министринге Х. Мубаракты томуйлаан. Ол албан-дужаалды моон мурнунда А. Садат ээлеп турган.

● **ТРИПОЛИ.** (СЭТА). Ливия революциязының удуртукчузу Муамар Каддафи «Египеттиң чонунга болгаш чепсектиг күштеринге» чагаазынга Египетте сөөлгү болуушкуннар, дужуп бериичи кемпдевидти дутуржулгаларының [illegible] болгаш саттынмачы чоруктуң политиказындан ЕАР-ның ойталаарының аргазын тургузуп турар-дыр деп, демдеглээн. Египетте демократияны катап тургузар, Насерниң сурукчулары — политика талазы-биле хоругдаттырганнарны хостап үндүрер, генерал С. эл-Шазли баштаан [illegible] болуушуң бүгү курлавырларын Египеттиң чонунуң, ооң революцчу чепсектиг күштериниң эргезинге тывысырынга белен.

Египеттиң иштики херектериниң [illegible] болгаш «Садаттың бувраш дүшкен политиказын катап тургузар» дээр оралдажылгалардан ойталаарын «чамдык күштерге» Ливия революциязы [illegible] Суданның, АКШ-тың болгаш Израильдиң талазындан чимээнишкиннер болур берген таварылгада Египеттиң иштики херектеринге кандыг-даа холчаалдашкынга шиитпирлиг ойтур шавыдып болур бис деп, Каддафи медеглээн.

● **ДАМАСК.** (СЭТА). Садаттың өлгени дээрге-ле ооң угааланмышканы [illegible] ындыг хуу-салымга чайлаш чок таваржыр. Ол чорук Вашингтонуң дуурредип турары билдингир.

Ам АКШ Чадиге, Сальвадорга болгаш өске-даа чурттарга [illegible] шак-ла ындыг чүүлдерни үлегедип болур — фашистиг чалча эзу-чурумну тургузуп болур. Ынчалза-даа сөөлгү хуулгаларны болуушкуннары египет улус-даа, египет шериг-даа Вашингтонуң шагыгында ол чуртту чагырып баштаар аргазы бербезин көргүскен.

Вашингтонуң нейтронунг чепсекти бүдүрер дугайында кара сагыштыг бодалынга Францияның хөй-ниитизи шыңгыы удурланып турар. Дайынга удур шимчээшкинде чурттуң чонунуң бүгү кезектери, тайбынчы үнелээр-ле кижилер катты-жып турар.

ЧУРУКТА: нейтронунг бомбаны бүдүрерингe удурланышкынның Парижте болган чыскаалы.

Я. ШАШКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧУРТТАЛГА МАГАЛЫГ-ДЫР

Мээң салгалымның хоочун кижилеривиң чаш бичии болгаш элээди чылдарында олар машина-техника, кино-чурук дээн ышкаш сөстерни билбес-даа чораан. Чүге дизе, Тывага революция мурнунда болгаш [illegible] ... чораан.

Чээрби чылдарының ортан үезинде, ужен чылдарның эгезинде эвээш-даа бол машина-техника, чугаазы чок киноолар Тыва черге чедип келген. 1930 чылда тыва бижик база чогааттынган. [illegible] ... ажыл-чорааның болгаш ... культураның хөгжүлдезинге ... улуг турган.

Октябрь санынга кирер, 40 ажыл чыл чолаачылааш, шагда-ла пенсиялай берген ... болгаш баштайгы чолаачы ... чугаалап көрейн. ... С. К. Токаның «Араттың сөзү» деп тоожузундан эң баштайгы тыва чолаачы Түлүш ... Даржаа ... номчукчулар номчаан. ... ону эки билир.

Ынчаан орук-чириктиң, машина-техниканың байдалы кайы-даа хире нарын, берге турган болза, ол бодунуң ынак ... кадыг ... чуулбазын дээш оон соонга будуктуг улуг чудукту ... баглааш, оон бадып турган таварылгалары безин бар. Амгы үениң кижилери ону ... Ынчалза-жок ол ажыл үезинде бүгү-ле ... ол-дур.

Ужен чылдар үезинде Түлүш Дажы чолаачының мергежилинге чамдык аныяктарны өөредирин шиитпирлээш, Василий Сапогов биле оон дуңмазы Өнермаа Даниловна Аракчааны чолаачылаар кылдыр өөредип каан. Ынчангаш Өнермаа мынчан эң баштайгы тыва чолаачы кыс база апарганы ол.

1932—33 чылдарда мээң үевергем аныяктардан чолаачылар-даа, трактористер-даа тыптып келген. Оларга Соскур-оол, Мунзук, Чавылак, Чүргүй-оол, Кара-Ашак, Хуралбай, Хунажык, Комбуй-оол, Дамба, Бады-Лама, Ак-оол Делгер, Тоскый, Сереп, Седен, мен, херээженнер Чаагаа, Сүрүн дээш ... хамааржыр.

Ол-ла чылдарда ... демир чондурарын аныяк кижилер өөренип ап эгелээн. Оларның баштайгылары Эрзин чурттуг херээжен уруг Натпит биле Каа-Хем чурттуг Тоорук турган чүве. Оон соонда ол үелерде токарьның мергежилин Дембирель, моторист Сереэ олар шиңгээдип алган. Чаңгыс сос-биле чугаалаарга, бистиң мунуп турган машиналарывыстың ... «эмнээр» эмчилер олар турган чүве.

... Сенди 1930 чылда кино уштурериниге өөренип алгаш, көжер кинолорны Эрзиниң, Тес-Хемниң дээн арыннарынга аъттыг, ... шарылыг чедирип, чонга оларны сонуургадып чораан. Соонда ол черлерниң арат чону ону «Кино Сенди» диж ир апарган. Ол ам 72 харлыг Нарынга чурттап олурар. Оон база бир эжи Сеңгилдиг киномеханиктиге өөренип алгаш, Баян-Тайга ... бүгү арбан, сумуларыны эргий кезип, культураның эр- ... баштайгы кижи ол. Кино ... «Дириг-чурук» дээр турган. «Дириг-чурук» ээзи Сеңгилдиг кээр деп чарлаа дыңналза ... турду.

Нарын машина-техника-даа ону башкарар аныяктарны өөредир кижилер-даа мынчан база Совет Эвилелинден келген турган-на болгай. Ол бүгүнү ... араттарның ... эптеп, ... төрээн Тывавыстың ... хап турганывыс ол бис тыва бижикти шору өөренип-даа алган болзувусса, орус дыл эки билбес турган бис. Орус эштер башкылаарга бистиң база бир эживис М. М. ... бээрге, машинаның кезектериниң ... чорудар аргазын ... турдувус.

Шагдагы Тывага терге, демир аңдазын безин чок турган. А амгы Тываның аныяк кижилери чүгле автомобиль, трактор башкарар эвес, харын дээрниң делгемнеринче самолеттар-биле ушпар, дагларның база хемнерниң тереңнеринге техниктар, ... ажылдап ... база тудугга, кедээ ажыл-агыйга кайгамчык нарын техниканы башкарып турар. Олар чаңгыс-даа тускай эртемни, ... Кайгамчык үе-дир бо.

Ол бүгү дээрге Октябрь революциязының, улуг Ленинниң номналының ачызы-дыр. Бөгүн 37 чыл оюн демдеглээриниң ... ралдыг улуг бүлезинге Тыва... ... тынмас кылдыр чечектелип сайзыраан, оон чонунуң амы- ... чаагай, аас-кежиктиг апарган. Ол бүгү дээш тыва арат кижи бүрүзү Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка ... четтиришкинин илергейлеп турар.

О. ЛАМА.

1936 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, персоналдыг пенсионер.

Улустарның акы-дуңма өг-бүлезинде

«ЦЫГАННАР БИС, САЛЫМ-ЧОЛУВУС ЧААГАЙ...»

«Картада чок Цыгания деп. Күштүг хаттыг чурттап аъттыг үнгеш, орус черге доктаай берген мен...»

Москонцерттиң солдан Любовь Деметер эстрадада ырлап турар. Ону амгы үелиң ... үндезилекчилериниң бирээзи, оон 70 харлыг даайы, композитор Петр Деметер бижээн.

Бо ырының сөстери дээрге, ... улуг цыганнарның төөгүзү-дүр. Деметерлерниң боттарының кирип турар ол төрел угу барык бөмбүрзектиң бүрүн эргип ... Оларның кибиткалары Европа, Азия, Африканың хөй-хөй чурттарынга чораан, а эрткен чүс чылдың төнчүзүнде Российаның кызыгаарын эрткеш, оон делгеминче орууп ...

Цыганнар кайнаар бар чораанныл? Олар чүнү дилээннерил?

Олар хүн ээрип чорааннар. тоол чугаада дег, аас-кежиктиң ... ... алган. Деметерлерниң улуг өг-бүлезиниң бүгү кежигүннери дээди, ортумак эртемни чаалап алган. Оларның ... профессор-даа, доцент-даа, композитор-даа, чурукчу-даа, артист-даа, музыка ажылдакчылары ... бар.

Петр 1934 чылда Ленинград консерваториязының ажылчын факультединге кирип алган, ... «Ромэн» театрынга ... кирген.

... Любовь Деметер ...

— Цыганнарның ...

... Люба консерватория ... музыка школазынга кирген, а ону доосаш консерваторияга өөренип кирген чүве-дир.

Ырлаашкының чаагайын то... [illegible]

[illegible]

Ильи ГИТЛИЦ. (ШМА).

АЗИЯНЫҢ ТӨВҮ — ТӨРЭЭН ЧЕРИВИС

Сөзү болгаш музыказы К. БЕГЗИНИИ.

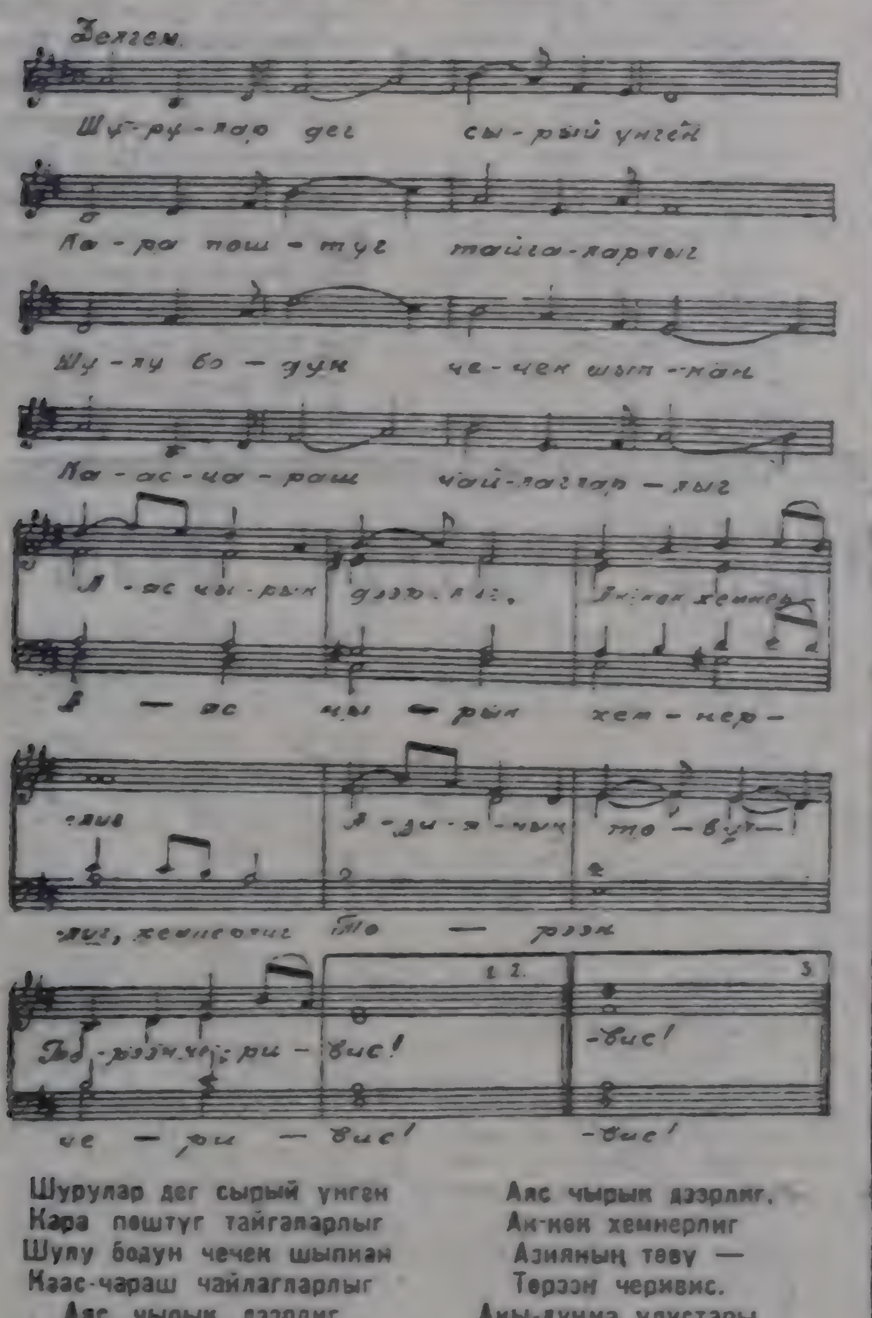

Шурулар дег сырый үнген
Кара пөштүг тайгаларлыг
Шуру бодун чечек шыпкан
Каас-чараш чайлагларлыг
Аяс чырык дээрлиг,
Ак-көк хемнерлиг,
Азияның төвү —
Төрээн черивис.
Четтинишкен угбашы дег
Чергелештир бадып чыдар
Каа-Хем биле Бии-Хемниң
Эриин дургаар харап турар
Аяс чырык дээрлиг,
Ак-көк хемнерлиг
Азияның төвү —
Төрээн черивис.
Акы-дуңма улустары
Аралажып өңнүктешкен,
Амыдырал аас-кежии
Аяс хүн дег чайыннанган.
Аяс чырык дээрлиг,
Ак-көк хемнерлиг,
Азияның төвү —
Төрээн черивис

ХАРЫЛЗААЗЫ УЛАМ БЫЖЫГАР

Совелгү чылдарда чурттуң улуг-улуг хоорайларының чогаадыкчы организациялары кедээниң культура албан черлерин шефке ап, олар-биле быжыг харылзаалыг ажылдап турары улам идепкейжээн. Ылаңгыя ... төвү. Кур чер Культура бажынын шефке алган. ... артисттер, ...

... [illegible] ...

Н. ТҮЛҮШ.

«КАА-ХЕМ» хөмүр-даш разрези участоктарга ажылдаарынга ... кижилерни чалап тур: ...

Чадаана участогунга: ...

Каа-Хем участогунга: ...

[illegible]

ЭГЕЗИНДЕ

Чечен чугаа

Кырлайып бады келген эгиме хая кырында олур мен. ... [illegible] ...

— Харын аан, берге-ле оран-дыр.

Ажылдап ... өгге чеде бердивис. Даарта ... Моңгуш-оол биле меңээ таварышкан. Мен анай-хураган эм... чорумда, мени үзэ киргеш. Моңгуш-оол чугаалаан:

— Өшкү мал элээн аваангыр болур чүве, хойга бодаарга, олар дашка белен соктурбас деп ачам чугаалаар ийин, эжим. Ажырбаан боор. Мен хемнеп сүт ижип алгаш ке... чүве доңуп калгай-ла.

— Чок, ажырбас. Чылыг хүн ышкажыл бо. Доораан ап ... каап тар.

— Өшкү төрүүр бе, оолдарым — диве-ле, Чамбыт Дажыевич бо чедип келген.

— Доо, үш өшкү төрүттү. Чылгап алырын манап тур бис — деп, Моңгуш-оол харыылады. Кайгай бердим. Кажан-чеңгеш ... ол деп элдепсингеш, харып оон чугаазынга бүзүревейн. ... көөрүмге, шынап-ла үш өшкү ...

... Авыяак ... ажырбас боор ... деп кагды.

А. КАҢ-ООЛ.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң белеткел салбыры 1981—82 өөредилге чылында ыыннакчылар хүлээп алырын чарлап тур. Анаа физика-математика, филология болгаш эге класстар факультеттеринге кирерлерни белеткээр. Белеткел салбырынга үлетпүр бүдүрүлгелерге, тудугларга, совхозтарга, транспорт болгаш харылзаа бүдүрүлгелеринге, херегле кооперациязынга бир чылдан эвээш эвес үе иштинде ажылчын болуп ажылдап турганнарны хүлээп алыр. Оон аңгыда Совет Армияның хүрээлелиниден халашканнарны база алыр. Совелгү ажылдап турган черинге ажыл стажы бир чыл дургузунда үзүктел чок болур ужурлуг.

Кирерин күзээннер ... документилерни ...

1. Институттуң ректорунуң адынга билдиришкин.

2. Ортумак эртемниң дугайында документ (бодун).

3. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

4. 3×4 см. хемчээлдиг, бөрт чокка тырттырган 6 фото-чурук.

5. 286 майык бзугаар эмчи шынзылгазы.

6. Ажылдап турар чериниден (азы шериг кезээнден) чоруткан бижик болгаш характеристика.

Өөренир хуусаазы — 7 ай. Бүгү-ле ыыннакчыларның айда 10 рубль хемчээлдиг стипендия-биле хандырар. Чурттаар чери чок кижилерге общежитие бээр.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ДАРААЗЫНДА АДРЕСЧЕ ЧОРУДАР. 667000, Тыва АССР, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу. 34, белеткел салбыры.

Кирерлер-биле беседалажылгакын ноябрь 23-те болур.

КИНО

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыл дугайында үш удаа» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (уааткан). 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Барабанчының салым-чолу» 9.30, 11.20, 15.00, «Маадың өшнүүн Платон» 13.10, 16.50, 18.40 (уааткан). 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Гуто бегемот» 10.30, «Айыыл чок болуруп хуумда магадылавайн тур мен» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (уааткан) шактарда.

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Совелгү удаа дезиншкин» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (уааткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Инекчилерниң читкен алдыны» 9.30, 11.10, 13.40, 15.20, «Ынакшыл дугайында үш удаа» 17.00, 18.50 (уааткан), 21.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Депутаттың шагы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уааткан) шактарда.

А. КАРПОВ УТКАН

МЕРАНО. (СЭТА). Шыдыраа талазы-биле делегей маргылдаазының соңгаарлаткан дөрткү салыын ойнаан. Ол салыгның 53-кү көжүнге Анатолий Карпов тииледгенин чедип алган болгаш оон удурланыкчызы Корчной дужуп берген. Ынчангаш делегей чемпиону А. Карпов 3 санныг, а Корчной — чаңгыс-даа удуушну чедип албаан. Бешки салыг октябрь 10-да болган. Делегей чемпиону бо удаада шыдыраааның караазы-биле ойнаан.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

телевидение

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Будильник». 9.30 — «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен». 10.30 — «Кадыкшыл». Эртемтайылбырлыг программа. 11.15 ... [illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

14.20 — «Документалдыг экран». 15.15 — «Тоолдуң алчызы». «Марья — шевер кыс». Уран-чечен фильм. 15.55 — «Киноpанорама». 17.40 — ... [illegible]

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА КЫЗЫЛДАН

... [illegible]

Агаар

Бөгүн республикага хөжүп турар булуттаар, чамдык черлерге хар ... чаар. Хаттың кужу секундада 5—10 метр ... Кызылга аас болур. ... Агаар хүндүс 8—10 градус чылыыр.

Редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьлыгның 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тудуглар килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2166

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01518

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 237 (11735) | 1981 чылдың октябрь 13, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Он бирги беш чылды шалыпчы күш-ажыл-биле алдаржыдаалы!

Бистиң улуг Төрээн чуртувус улам-на күштүг, байлак болгаш каас-чараш болзун!

Бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан)

МАССАЛЫЫН ЧЕДИП АЛЫР

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алганы «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруң улам ыңай көдүрер дугайында» доктаалында айыткаар болза:

«Күш-культура шимчээшкининиң, күш-дамыр кижизидилгезиниң бүгү-ле системазының кол сорулгазы — совет кижилерниң кадыкшылын быжыглаарынга, оларның ажылдаар аргазын болгаш күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, Төрээн чуртту, социализмниң чедиишкиннерин камгалаарынга белен болурунга, бедик угаан-бодал шынарларны хевирлеп тургузарынга, омак-сергек, күштүг-шыырак, шыдамыккай болурунга, кадык-чаагай болгаш амыдыралга өрүшкүлүг аныяк салгакчыларны кижизидеринге бүгү хемчег-биле идиг кылыры боог турар».

Ынчангаш шак ындыг шимчээшкинге болгаш кижизидилгеге хөй чонну массалыы-биле хаара тударынга кол черни — ГТО нормаларның дужаалдазы ээлеп турар. ГТО — совет күш-дамыр кижизидилгезиниң программалыг үндезини. Ооң кол-ла сорулгазы — кижилерге кадыкшылды бербишаан, спортче уруглардан 60-70 харлыг кырганнарга чедир улусту хаара тудары болур. Ооң нормаларын дужаарынга миллион-миллион кижилер киржип турар.

«Күш-ажылга болгаш ССРЭ-ни камгалаарынга белен бол» деп комплекске үндезилээш, чоннуң бүгү бөлүктериниң күш-дамыр кижизидилгезиниң системазын сайзырангайжыдар дээш партия, совет органнар, профэвилел, комсомол, спорт организациялары элээн ажылдарны кылып чорудуп турар. ГТО-нуң ужур-дузазын пропагандалап, ооң нормаларын дужаарынга белеткелди организастап, комплекстиң янзы-бүрү хевирлерин дужаар талазы-биле район, республика маргылдааларын эрттирип турар. Ооң түңнелинде республикада 30 муң ажыг кижи ГТО-нуң хөрек демдээниң эдилекчилери болганнар.

Кижилерниң кадыын быжыглаарынга, дыштанылгазын экижидеринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге ГТО нормаларын дужаар бо чугула херекче улуг кичээнгейни салып турар коллективтер эвээш эвес. Оларга Улуг-Хемде Жданов аттыг совхоз, Кызылдың № 1 автотранспорт бүдүрүлгези, хоорайның № 4 профессионал-техниктиг училищези, Кызылдың № 14 школазы болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Күш-культураның болгаш спорттуң чон ортузунга массалыг чоруун чедип алырынга ГТО нормаларының дужаалдазы кол черни ээлээр. А бо ажыл бистиң республикада ам-даа чогуур негелдезинге четпес. Чурттакчы чоннуң чүгле 10 хуузу ГТО-нуң чайгы болгаш кышкы хевирлериниң нормаларын дужаарынга хаара туттунган. Бо ажылче чер-черде чамдык партия, профэвилел, комсомол, спорт организациялары хоюк кичээнгей салып турар. Республиканың районнарында болгаш Кызыл хоорайда ГТО нормаларын дужааган улустуң саны чылдан чылче өзүлделиг болур туржук, улам кудулаан, комплекстиң хөрек демдээниң эдилекчилериниң саны эвээжээн. Школаларда, профтехучилищелерде, ортумак тускай өөредилге черлеринде болгаш институтта ГТО нормаларын дужаар ажылды четпес организастаан.

Шериг назыны четпээннерниң болгаш шериг назылыгларның ортузунга күш-культураның комплекзиниң нормаларын дужаарынга белеткел, кошкак, ону дужаар талазы-биле район, республика маргылдааларын шынар чок эрттирип турар.

ГТО-нуң ужур-дузазын пропагандалаар ажыл, ол талазы-биле көскү агитация багай. Комплекстиң нормаларын хүлээп алыр тускай комиссиялар чер-черлерде тургустунмаанындан дыка хөй ажил-ишчилер кандыг назы-харлыг кижи кайы чаданың нормазын дужаарын ам-даа билбес.

Чамдык совхозтарда ГТО-нуң нормаларын дужаап турары четпес. Дыка хөй ажыл-агыйларга баарга, комплекстиң нормазын дужаап алганнарның саны бар, а ону тускай документиге долдуруп, оларның аттарын бижээн данзызы база хүлээп алган комиссияның кежигүннериниң аттары чок. Бо ажылды башкарып чорудар күш-культура талазы-биле инструкторлар республиканың бүгү совхозтарының чүгле чартык кезиинде бар. Оларның чамдыктары спорт херээнге хамааржышпас хүлээлгелер күүседип турарлар.

Үстүнде айыттынган болгаш өске-даа четпестерни чайладыр дээш республиканың күш-культура болгаш спорт комитеди, «Урожай», «Спартак», «Трудовые резервы» эки тура база «Динамо» спорт ниитилелдери боттуг хемчеглерни ап, күш-культураның болгаш спорттуң чон ортузунга массалыг чоруун чедип алырының кол үндезиннериниң бирээзи — ГТО-нуң нормаларын чер-черлерге дужаар ажылды экижидер херек.

«Күш-дамыр культуразының болгаш спорттуң массалыг болуруң улам ыңай көдүрер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга дүүштүр спорт-массалыг ажылдың дециелин үениң негелдезинге чедир көдүрери — партия, совет органнарның, профэвилел, комсомол, спорт организацияларының чугула сорулгаларының бирээзи.

Мал чеми белеткелиниң допчулалы

АМ-ДАА КУРЛАВЫРЛААР, КЫШТАГЛАРЖЕ СӨӨРТҮР

Республиканың районнарының мал чемнерин белеткээриниң планнарын күүседип турары октябрь 5-те медээниң ёзугаар алырга, хуу-биле мындыг:

Районнар	сиген	сенаж	сиген далганы	силос
Бай-Тайга	79,1	52,2	101	15,8
Мөңгүн-Тайга	119,1	—	—	—
Барыын-Хемчик	83,1	78,9	139,6	75,8
Овүр	60,6	—	—	—
Чөөн-Хемчик	61,4	60,7	49,5	19,7
Улуг-Хем	45,6	36,8	81,3	—
Таңды	28,8	33,7	103,9	8,5
Бии-Хем	35,6	91,4	116,4	16,9
Тожу	41,6	—	—	105,6
Каа-Хем	37,7	26,2	80	28,4
Тес-Хем	69,9	2	62	29,3
Эрзин	65,1	7,8	15	—
Кызыл	51,1	113	130	8,5
Республика	54,2	44	85,6	17,9

Республиканың совхозтарынга мал чеминиң белеткели, дүжүдү ажааттынган [illegible] саваны бөгүн прессте, сөөртүрү уламчылап турар. Ол ышкаш дүшкен бүрүнү чыырын чер-черлерде организастап турар.

Үстүнде саннардан алгаш көөрге, республикада сиген белеткээриниң планы чартык кезиинден бичии-ле ажыг, сенаж салыры оон-даа эвээш күүсеттинген-дир. А силос [illegible] дыка эвээш салдынган — планның чүгле 17,9 хуузу. Кышка үдур мал чемнери-биле хандыртынганының байдалы дүвүреңниг дээрзи моон билдингир-дир.

Бо чайның каан-халыынын [illegible] чаа сиген [illegible] тодаргай болбайн-даа. Ынчалза-даа ажыл-агый бүрүзү, мал чеми белеткээр бригада, звено, кижи бүрүзү бар-ла арга-курлавырларны ажыглап, бүгү күжүн олче салган болза, белеткээн чемнерниң хемчээли оон хөй турары билдингир. Ону Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик районнарының сигенчилериниң ажылындан көрүп болур-дур. Ол ышкаш Бай-Тайга, Таңды, Бии-Хем, Кызыл районнарының ажыл-ишчилери витаминниг сиген далганы белеткээриниң. Тожуда силос салырының планын ажыр күүсеткени база өөрүнчүг.

Ынчалза-даа чамдык районнарның, совхозтарның ажыл-ишчилери бар курлавырларын долу ажыглап, мал чеми белеткээр ажылдарны болур чогуур-биле организастап [illegible] бердинген планныг даалгаларны шупту күүсетпээн. Ылангыя Улуг-Хем, Таңды районнарының совхозтары сиген, сенаж, силос белеткээриниң. Бии-Хемниң сиген, силос, Каа-Хем, Тес-Хемниң — сенаж, силос, Эрзинниң — сенаж болгаш витаминниг сиген далганы, Кызыл, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарының ажыл-агыйлары силос салырының планнарын эң-не кызыра күүсеткени үстүнде таблицадан көскү-дүр.

Сигенни, чулуктуг чемнерни ол хире эвээшти курлавырлап алган хирезинде, хөй-хөй ажыл-агыйлар саван чылдазын эң-не куду деңнелде организастап турары кайгамчык. Чүгле Кызыл район биле Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары ол талазы-биле планнарын 6 болгаш 4,1 хуу күүсеткилээн, республикада ол көргүзүг —2,1 хуу. Ынчангаш хову-шөлдерде бар саванны бүрүнү-биле ажаап тооларын хүргедеринче районнарның, совхозтарның, партия, совет, ажыл-агый органнарының удуртукчулары, специалистери хөй күштү мооңнаар ужурлуг. Хап адаанга барган саванны ажаары амгызындан берге дээрзин кижи бүрүзү билдингир-ле болгай.

Оон-биле чергелештир октябрь 10-дан ноябрь 10-га чедир чарлаттынган, кыштаглаашкынга белеткелдиң шалыпчы айында өдек-кыштаглар, дериг-херекселдер септеп белеткээри-биле кады мал чемнерин кыштагларже сөөртүрүн организастаарынче чугула кичээнгейни салыр херек. Ол база-ла түңнел кол айтырыгларының бирээзи болгаш малды кыштан хүр ажырарының бир магадылалы болур.

Кыштаглаашкынга белеткелдиң шалыпчы айы эгелээн

БАШТАЙГЫ ХҮННЕР ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

1981—82 чылдарының мал амыштаглаашкынын организастыг, эки эрттирер сорулга-биле өдек-кыштаг септелгезиниң, ниитиизи-биле кышка белеткелдиң шалыпчы айын октябрь 10-дан ноябрь 10-га чедир чорудар дугайында тускай доктаалды СЭКП Тыва обкому чоокку эрткен хүннерде хүлээп алган.

Шалыпчы ай эгелээн. Көдээниң ажыл-ишчилери, ылаңгыя малчыннар ам кышка белеткелдиң чымыштыг ажыын чорудуп турар. «Шынның» корреспондентизи Таңды районнуң ийи ажыл-агыйынга: Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязынга болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка барып, мында өдек-кыштаг септелгезиниң байдалын сонуургап көрген.

ШАЛЫПЧЫ АЙДА ДООЗАР

— Кышкы белеткелдиң шалыпчы айы чарлаттынган болгай. Аңаа холбаштыр силерниң ажыл-агыйда кандыг хемчеглер алдынып турарыл? — деп, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының кол зоотехниги Сергей Павлович Даниленкодан айтырдывыс.

— Мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирери-биле аңаа белеткелдиң шалыпчы айын СЭКП обкомунуң чарлааны чогуур өйүнде-дир—деп, Сергей Павлович чугаалаан— Ол дугайында обком бюрозунуң доктаалын Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының ажыл-ишчилери чугаалажып көрген. Ноябрьның 10-га чедир кышка белеткелди бүрүн доозарының болгаш бүгү малды кышкы турлагларже шилчидериниң талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган, боттандырып эгелээн.

Дуржулга станциязы бо чылын 17 муң баш шээр малды кыштаглаашкынга тургузар. Оларны сайтара тургузар 30 кезек кыштаг бар. Ооң иштинден 10 кыштагны холдан үндүр септеп белеткээн, оларга малчыннар бо хүн-даа көжүп конуп ап болур. Ооң аңгыда 800 баш төрүүр хой турар бүрүн дериг-херекселдиг чаа кыштагчы бо чылын тудуп доосган.

Бо ажыл-агыйга өдек-кыштаг септелгезин сентябрьда-ла хайнныышкыныы-биле чорудуп эгелээн турган. Ооң түңнелинде кыштагларда малчыннар чурттаар 26 бажыңның септелгезин ам доозулган. Бажыңнарны чугайлаар, шалазын будуур херзэжеңнер бригадазы ажылдап келген.

Эрткен [illegible] мурнунда үүрмек септелгени боттары кылгаш, коданны корум-чурумнуг кылдыр аайлап арыглап каан. Ам улуг септелге кылыр ийи тудуг бригадазы кыштагларда, фермаларда чартык ай ажылдап турар. Оларны машина-техника-биле болгаш эргежок чугула материалдар-биле хандырган.

Дуржулга станциязының 600 ажыг баш мыйыстыг бода малы ийи фермада мөөңнеттинген. Саар инектерни ам тургузу азыралче шилчиткен. Фермаларда бар кажаа-хораанын септелгезиниң үстүнде айыткан бригадалар кылып турар.

Амгы үеде хойжулар күзеглеринде хевээр. Чүгле бо чылын төрүттүнген беш кодан хураганнарны кышкы турлагларында тургускан. Хойжуларны ам удавас көжүрүп эгелээр. Малчыннар көжүрер машина-техниканы база тускайлаан.

Кышкы үеде малды суг-биле хандырары эң чугула айтырыг. Манаа-даа баш удур белеткенген. Бо чайын мал суггарар үш чаа кудукту казып алган, 12 эрги кудук ажылдап турар. Ооң аңгыда суг сөөртүр үш машина база белен. Ам кыштагларже сиген сөөртүрү хүнүң эжүзүнде турүп турар.

— Кышка белеткелде чамдык бергелер болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыглар база бар—деп, кол зоотехник Сергей Павлович түңнелинде чугаалады. — Төп фермага 200 инек кирер чаа кажааны тудар болгаш одалга черин кылыр ужурлуг. Ону кылырын хүлээнип алган чеди дугаар КМК чыл дургузунда чылап келгеш, бисти берге байдалга таварыштырды. Ам кажаа-даа, котельная-даа чок. А кыш эргинде келген. Ону станцияның бодунуң күжү биле кылыр ужур таварышкан. Бо КМК-га хамааржыр чогуур хемчеглерни республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу ала чогуур.

ЭЭН КЫШТАГЛАР, СЕПТЕТТИНМЭЭН КАЖААЛАР

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң хой кыштадыр турлаглары Улуг Шоол оргазының хүннээрек талазында турар. Шалыпчы ай чарлаттынган болганда, мында өдек-кыштаг септелгези хайныышкынныг боор дээш, ол ажыл-агыйның кыштагларынга бардывыс. Ында шынап-ла «кыйт дээр кускун, сайт дээр саасскан чок» деп хөөрем чок чугаалап болур. Ээн кыштаглар. Кыштагларны эргип көргеш, бо совхозтуң удуртукчуларының, малчыннарының ажыл-агыйжы эвезин кайгадывыс. Чамдык черде малчыннар өдек-кыштаан орте аайлап кагбаан. Кыштагларда мында-мында октаттынган эт-херекселдер бола чыткылаар. Бажыңнарның соңгаларын уштуп шыгжаваан, шилдери шупту бузулган, оңгак кара ойбактар көстүп турар. Чамдык бажыңнарның шалазын «билдинмес кижилер» тура кагып, оорлап апарган.

Беш кыштагда септеп кылган чүве чок. Бажыңнарның соңгалары, ойбак печкалары буступ калгылаан. Хой кажааларының кырында дээвиризи оя тырткылап каапкан, эжиктери хажаан, хагдынмас. Даштын чадагай кажаалар буступ калгылаан. Алдыгы кыштагга кээривиске, муң-не бир бажыңдан ыш буругайнып тур. Моңгуш Дадыг-оол мында чаа көжүп келген болду. Ол мурнунда хой кадарып турган. Оозун эътке дужаапкан. Ам кодаңда мал чок. Ынчангаш ону өдек-кыштаг септезин дээш мында көжүрүп эккелген.

— Даштын кажааны каынтал септелге херек — деп, малчын Бееке чугаалап кээр.

—Кырын шуут бускаш, хапазын бедиди салыр. А ол хирезинде материал чок. Демнежир улус база келбээн. Чүгле дээвиризин бузуп тур мен.

— Өдек-кыштаг септеп турар тускай бригада бар бе?— деп айтырдывыс.

— Амдызында чок. Кыштаг септезин дээш мени мында эккеп кагды. Чааскаан чүнү канчаар боор. Чүгле кажаалар эвес, а бажыңнарның печкалары мырыңай ңенгерип уреліп калгылаан. Ону та канчап кылдырар чүве. Иштин кара ыш апарган. Малчыннар боттары чугайлап алзын дээрдир. Кыштаг чүве-ле хөй. А кыш эжикте келген. Чадагай черде малчыннар ам көжүп эгелээн.

— Кыштаглаашкынга белеткелдиң шалыпчы айын СЭКП обкому чарлаан болгай. Ону чугаалаштыңар бе?

— Чок, чүве-даа дыңнавадывыс. Бисче даргалар-даа келбеди.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта кыштаглаашкынга белеткелдиң байдалы үстүнде фактылардан-на илдең-дир. Кожа турар ийи ажыл-агыйда кышка белеткелдиң байдалы ийи аңгы. Бирээзинде ол чугула ажыл холлуунда шыңкарлы берген, а өскезинде — көңгүс эгелевээн. Ажыл-агыйны чорудуп турарының ийи аңгы методу моон тодаргай көстүп турар.

Кыштаглаашкынга организастыг белеткенири, ону чедиишкиннииг эрттирери — эң чугула сорулга. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының арткан планныг онаалдаларын күүседири, а ол ышкаш ийиги чылды чедиишкинниг эгелээри кыштаглаашкынны канчаар эрттиреринден бүрүн хамааржыр. Чарлаттынган шалыпчы ай эгелээн. Ооң дургузунда кылыр бүгү чүүлдерни тодараткаш, өдек-кыштаг септээр, чем цехтерин белеткээр, чем сөөртүр бригадаларны, звеноларны тургузары, бүгү күштү олче мобилизастаары эргежок чугула.

К. АРАКЧАА.

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыдары эки шынарлыг, хоолулуг мал чеми болур витаминниг сиген далганын арбыдадыр белеткеп алырынче улуг кичээнгейни салган. 300 тонна витаминниг сиген далганы белеткээр онаалданың орнунга, октябрь 5-ке чедир, 530 тоннаны бүдүрген азы планны 176,1 хуу боттандырган. АВМ агрегат ам-даа ажылдавышаан.

ЧУРУКТА: АВМ оператору Тамара Седыхова. Ол ээлчег нормазын 130—140 хуу күүседип турар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

МАКТАЛДЫГ БРИГАДАЛАР

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында алган социалистиг хүлээлгезин «Хемчик» аңнаар-тывыш ажыл-агыйының коллективи чедиишкинниг күүседип турар.

Тос айларның түңнели-биле алырга, аңнаар-тывыш ажыл-агыйы продукция сайгарар планы 106,1 хуу күүседип, планнаан ажыр 15 муң рубльдиң продукциязын берген. Ооң иштинде алүнтү 8800 ажыг рубльге, кадырган сыын мыйызын 16 муң рубльге, аң эъдин 5400 рубльге, балыкты 7488 рубльге, мөөгүнү 1721 рубльге, хаш белеткелин 60200 рубльге, тоорукту 3648 рубльге саткан. Ооң аңгыда 1806 кг вареньелээн катты дужаазан. Коллективтиң мурнунда салдынган планныг онаалдаларны күүседиринге төлептиг үлүүн киирип турар бригадалар болгаш тус-тус кижилер эвээш эвес.

Кара-оол Оручаевич Иргитке удурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы тос айларда 148 муң рубльдиң орулгазын «Хемчик» аңнаар-тывыш ажыл-агыйга киирген. Олар баштайгы ээлчегде «Тыва» совхоз-биле чарган керээни [illegible] күүседир. [illegible] Чеди кижиден тургустунган бригаданың [illegible] «Сүт-Хөл» совхозтуң директору-биле чарган керээлиг [illegible] чедиишкинниг күүсеткен.

[illegible] 500 баш [illegible] мал кирер кажааны [illegible] чуртталга бажыңын, чунар-бажыңны шынарлыг тудуп дооскаан.

Он кыштагның [illegible] Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Чамыяның Өөржак удурткан бригаданың [illegible] ийи четтергенин [illegible] 73 муң рубльге [illegible] совхоз [illegible] алган. Бригаданың тудугжуларындан Тамир Харнулип, Вениамин Кузнецов, Лен-оол Ондар, Виктор Ховалыг олар [illegible] турарлар.

Өөржак Даваага удурткан 6 кижи составтыг бригада [illegible] идепкейлиг киришкен. [illegible] 2 тонна ажыг [illegible] дужаганнар.

А. ДОНГАК.

АКШ-ТЫҢ ЧАЗААНГА ССРЭ-НИҢ ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Бот-эргелиг курунеге — Египет Араб Республикага хамаарыштыр Американың Каттышкан Штаттары сөөлгү хүннерде каржы ыйыышкынны кылып турар. АКШ-тың шериг корабльдерин Египеттиң эриктеринче чоруткаңып, далай чалаг шериниң Чер ортузу далай кавызында турар кезектерин, ол ышкаш «дүргедин хемчег алырының күштери» дээр АКШ-тың девис каарында турар кезектерни шыңгыы хайынчы белен байдалга тургусканын харын чүгле [illegible] уделеп болур.

Чогум утказы-биле алырга, канчалдыр кылза чогуурун египеттерге айтып бээриниң оралдажыышкыннарын кылып турар албаның америк кижилериниң медегелдери база-ла болдуруп болбас чүүлдер болуп турар.

Кайы-бир күрүнеле — бо таварылгада Египетте кандыг-даа иштики [illegible] болуушкуннар даштыкы күрүнениң талазындан күрүнелер аразында харылзааларының ниитиге хүлээп көрдүнген норма-чыдамдарынга канчап-даа таарышпас чыдыг янзылыг [illegible] үлгедиишкиннеринге агартынышкын болуп шыдавазы мырыңай илдең.

Египетте кандыг-бир болуушкун Каттышкан Штаттарның сеткилинге таарзырындан азы таарышпазындан хамаарылга чокка, ол чуртка, ооң чонунга ыйыышкын кылыр, ол болуп турар болуушкуннарны шуут-ла баштайгы шактарындан-на холгаарлаар эргени АКШ-ка бербейн турар.

Манаа ийи янзы бодал оналдар туруп болбас: дашкаартан каржы ыйыышкын кылырының болгаш чоннуң бодунуң салым-чолун боду бирлир эргезин хереглеп көрбезиниң оралдажыышкыны илдең-дир. Бир эвес Каттышкан Штаттарның ам кылып турар чүүлдери өске күрүнениң иштики херектеринге холгаарлаашкын эвес чүве болза, ынчан чогум чүү чүвени холгаарлаашкын дээр чүвел?

Египетте болуп турар чүүлдер-биле холбаштыр болунун холгаарлаашкыннери чүгле эргелиг улур эвес, харын ол бүгү девискээрде айыылдыг дүшкүүрлүг чорукту база күштелдирип турарын АКШ-тың чазаа билип алыр ужурлуг.

Бо-ла бүгү чүүлдер улустар аразының харылзааларынга бодамчалыг болуруун база өске чурттарның база улустарның иштики херектерин холгаарлап болбазының эргежок чугулазының дугайында АКШ-тың удуртукчуларының каш удаа кылып келгени мырыңай медегелдеринге дүүшпестеп, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының база улустар аразының бүгү күрүнелерниң мурнунда болгаш КНО-нуң Кол Ассамблеязының амгы сессиязының кол кичээнгейинде турар айыыл чок чоруун быжыглаарының сорулгазынга шуут удурланышкак-тыр.

АКШ-тың Египет Араб Республиканың иштики херектерин канчап-даа тура холгаарлаар дээр оралдажыышкыннарын Совет чазак шиитпирлиг буруу шаап тур. Египетти долгандыр болуп турар чүүлдер Совет Эвилелиниң айыыл чок чоруунуң эргелээрынга база хамааржыр. Ынчангаш ол болуушкуннарның кандыг янзылыг калбаарарын ол кичээнгейлиг хайгаарап көөр апаар.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

АЖЫГЛААЛГА КИРЕР ОБЪЕКТИЛЕР — ХҮННҮҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫЫ

Республикада тудуг ажылдарының [illegible] моон сонгааргы сорулгаларының [illegible] эртемгэ.

Эрткен 9 айларда капитал тудугнуң түңнелдериниң болгаш [illegible] планнаттынган ажылдарны күүседир дээш кандыг [illegible] эргелекчизи И. А. Остапец чугаалаан.

[illegible]

му. 2869 баш бода. 27056 баш шээр малга кажаалар, хонукта 10 тонна мал чеми болбаазырадыр цех, үрезин болгаш [illegible] складтары, 285 автомобильге гараж ажыглаалга кирген база 48 муң га одарларны суг-биле хандырган, 24.3 муң га девискээрде суггарылга черлерин эде дерээн, 701 га чаа черлерни суггарган. 56.2 муң дөрбелчин метр чурттаар оран-саву, 2072 өөреникчи өөренир школаларны, 328 олуттуг уруглар садиктерин, 100 орунныг эмнелгени болгаш оон-даа өске объектилерни ажыглакчыларга хүлээткен.

[illegible]

9 айларда 400 автомобильге [illegible] станциязы, шакта 75 тонна буг бээр № 10 котёл, [illegible] 250 [illegible] чуур прачечная, 280 км электри дамчыдылгазының шугу-

[illegible]

Надежда Ефремовна Мохова «Тудуг materiалдары» комбинатта мурнакчыларының бирээзи. Ол мында он бир чыл уламчылыр демир дуңзаалаар станокта ажылдап планныг онаалдазын ай санында доктаамал ажыр күүседип турар.

Надежда Ефремовна ук бүдүрүлгеде социалистиг чарыштың чаңгыс эвес удаа тиилекчизи, амылыктарның дагдыныкчызы.

ЧУРУКТА: Н. Е. Мохова.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Советтер амыдыралы

СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ ЧАГЫЫ-БИЛЕ

[illegible]

Н. ООРЖАК.

[illegible]

В. БУХТУЕВА,
Улуг-Хем район[illegible] секретары.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

БҮГҮДЕНИҢ ХЕРЭЭ

Он бирги беш чылда бүдүрүлгениң [illegible]

[illegible]

С. ИВАНЬКОВА,
Хову-Аксының «Билиг» [illegible] секретары.

Ааржы — чаш малга үнелиг чем

ЧҮҮЛДҮГ-ДҮР

«Ааржы — чаш малга үнелиг чем» деп эгелиг «Шынга» парлаттынган чүүлдү улуг сонуургал-биле номчуп келдим. [illegible] ажыл-агыйларның малчыннары болгаш специалистери база [illegible] тугаажок боор. Ынчангаш аңаа хамаарыштыр бодумнуң бодалымны чугаалаксадым.

Ак чем болур ааржыны тыва улус шаандан тура-ла белеткеп ал, малга чем кылдыр бериш азы боттары-даа чемге херегле, далган, тараага холуп чораан болгай. Ааржы хамаан чок божаның агыскан сарыг-суун бежин төкпейн, малга ижиртип турган. Кужурауран мал сарыг-сүтну аажок ижер. Оон дуска [illegible] ынчаар [illegible]. Бистиң ада-өгбелеривис малының ак сүдүнден кылган божаны төкпейн [illegible] чыдыр калырып ап чораан. Ону амгы үеде чүге кылып болбас деп? Болдунар арга бар. Сүттүг болгаш хойтпактап турар малчын бүрүзү ону белеткээр ужурлуг.

Ааржыны малга бээринге хамаарыштыр мээн бодалым мындыг. Кургаткан курагааржыны комбикормга холаап азы АВМ-ге белеткээн сиген далганы-биле кады малга бээр чогуур. Ынчангаш чемниң хоолулуг шынары бедиир апаар-дыр.

Бо үнелиг чемни белеткеп алырының ийи аргазы бар. Бирээде, чайын изигде ааржыны чадып турганш, кургатып белеткээри. Ынчаар [illegible] ааржы [illegible] үрелбес. Ону чемге холаап малга бээрин үстүнде айыткан болгай мен. Ийиде, күскээр соой бергенде, ааржыны [illegible] доңурупка ап болур. Ынчаар доңуткан божаны кыжын ойлеп бээр шаап турганш, [illegible]

чаш хураганнарга ижиртир. Анай, хураган ону аажок ижер чүве. Холуп эртир хою болур болза, аңаа арай суугалыр сүт азы сүт база холуп ап болур. Ам ол ааржыны [illegible] белеткээриниң үези келген. Ынаныгыя төрүүр хойлуг кодан[illegible] малчыннар ааржы белеткээриниң аргазы бар болза, ону ажыглаары эргежок чугула. Малчын кижиниң болчанчы хууңунда [illegible] сүдүнден белеткээн ааржыны совхоз садып алыр апаар. Оон өртек-үнезин доктаадып турганы негеттинип турар. Бо [illegible] солчуур чугула-дыр.

Мурнуу чүк районнарының [illegible] белеткеп ап турар болгай. Оларның арга-дуржулгазын солчуп дамчыдыр чугула. Бо талазы-биле боттарының бодалын, арга-дуржулгазын специалистер болгаш малчыннар солчуп апаар деп идегеп олур мен.

Д. САТЧАК.
Барыын-Хемчик район.

Беш чылдың кижилери

ТӨЛЕПТИГ ҮЛҮГ

1949 чылдың ноябрь айда Өвүрнүң Чаа-Суурга Совет Тываның 5 чыл өю аттыг колхозту организастап тургускан. Алексей Ойдупович Шивит-Доржу ол колхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи болган. Ол Кызылга бухгалтерлер белеткээр курсту дооскаш, колхозтуң улуг бухгалтеринге ажылдап эгелээн. Ук ажылга ол хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылдап келген. 1960 чылда Торгалыгның Кадый-Бажы хойжу бригадазынга малчынлап кирген.

Алексей Ойдупович оон бээр-ле кежээ-кызымак ажылдап, чыл бүрүде багай эвес түңнелдерни чедип ап келген. Ол өг-бүлезиниң кежигүннериниң нийти күжү-биле чыл санында 16—17 тоннадан эвээш эвес мал чемнерин белеткээш, кыштаанга сөөртүп чевирип алыр чаңчылдыг.

Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи, социалистиг чарыштың хөй удаа тиилекчизи А. Шивит-Доржу, [illegible] ажылының ёзулуг мастери болу берген. Өг-бүлениң херээжен эзи Шыдырва чаш мал төлүн өстүреринге дыка мергежээн. Ол бөду чыл бүрүде-ле 110—120 хураганны азырап, доруктуруп келген.

Амгы үеде хоочун малчыннарның кайызы-даа пенсионерлер. Ынчалза-даа олар аңаа олурбайн, ижиккен ажылында ажылдап, нийтилелге боттарының төлептиг үлүг-хуузун киирип чоруурлар.

М. ТОПУЛ.
«Торгалыг» совхоз.

САЛГЫН-БИЛЕ ЧАРЖЫРЛАР ХОВАРТААН

«Аът мунукчулары» деп хоглуг таңшыны он оол, он кыс казыргыландыр күүседип турган [illegible]

[illegible]

Б. ИРГИТ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Бо чылын Ленинградта далайның садыг портундан Куба Республиказже улус ажыл-агыйының чүс-чүс муң тонна чүъктерин чүдүрүп чоруткан. Олар — үлетпүрнүң янзы-бүрү барааннары, станоктар дериг-херекселдери, көдээ ажыл-агый машиналары-дыр.

ЧУРУКТА: акы-дуңма Кубаже чорудуп турар автомобильдер.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.
СЭТА-нын фотохроникazы.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ПАРИЖ. (СЭТА). Космоска шинчилелдерге кады ажылдажылга талазы-биле совет-француз 18-ки ужуражылга Родезеге (Авейрон департамент) болган. Ужуражылганың [illegible] парлалга конференциязынга демдеглээн. Кады ажылдажылганың чедип алдынгаан түңнелдерин үнелеп көөрүнге болгаш «Ореол-3» спутниктен алдынган баштайгы медээлерге хамаарыштыр саналдарны солчурунга ол ужуражылга арганы бергенин космос шинчилелдериниң национал төвүнүң (КНЕС) чиңгине директорунуң оралакчызы П. Лорель айыткан. «Аркад» деп совет-француз программага дүүштүр «Ореол-3» спутникти чоокта чаа салып үндүргэн. Алдынган медээлерниң дыка солун болуп турарын сеткил ханышкынныг-биле демдеглээн бис деп, П. Лорель чугаалаан.

Энергетиг телевидениелерни боттандырарынга белеткелди ужуражылганың үезинде чугаалажып, [illegible] француз эртемден дыңнаткан. Ийи чурттарның космонавттарының «Союз-Салют» комплекске кады ужудуушкун кылырынга белеткелче ол кичээнгейин угландырган. Ужудуушкунуң үезинде шенелделер кылырынга ажыглаар аппаратураны француз тала чоокку үеде Совет Эвилелинге бээр деп турарын ол дыңнаткан. Дем-биле чоннатыңы дараазында боттандырар телевидениелерниң янзы-бүрү айтырыгларын база [illegible] көрген, космосту шинчилээр [illegible] ийи чурттарның аразынга кады ажылдажылганың перспективтиг угланышкыннарының талазы-биле санал-оналдарны солушкан.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи «Интеркосмос» чөвүлелиниң даргазы академик В. А. Котельников, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының космос шинчилээр институдунуң директору академик Р. З. Сагдеев, КНЕС-тиң президентизи Ю. Кюрьен, ужуражылганың киржикчилери совет, француз өске-даа эртемденнер журналистерниң хөй санныг айтырыгларынга харыылааннар.

Бо ужуражылганың дыка чаагай үре-түңнелдерлиг болган деп, совет делегацияның баштыңы [illegible] Дем-биле дараазында кылыр бүгү шенелделерниң болгаш шинчилелдерниң айтырыглары [illegible] деген. Космосту шинчилээр талазы-биле эңне сорулгалыг. найыралдыг ажылды уругулээр арганы ужуражылганың эки түңнелдери берип турар.

Амгы шуулган эң-не чымыштыг болгаш эки түңнелдерлиг болган деп, КНЕС-тиң президентизи Ю. Кюрьен демдеглээн. Дем каттыштырган шинчилелдерниң улуг программазын амгы үеде боттандырып турар. Сөөлгү 15 ажыг чылдарның дургузунда космосту шинчилээр талазы-биле ийи чурттарның кады ажылдажылгазында улуг депшилгени ол программа тодаргай бадыткап турар.

Тайбыңче чүткүл

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Мурнуу-Чөөн Азияда политиктиг байдалды чогумчалыг кылдыр шиитпирлээр талазы-биле Индий-Кыдат чурттарының чаа саналдарын Лаостуң чазаны [illegible] меморандумунда айыткан. Ол саналдар — Индий-Кыдат чурттарының тайбыңга ынак [illegible] политиказының, тайбыңче болгаш кожа-хелбээ чаагай дружба [illegible] оларның доктаамал чүткүлүнүң тодаргай херечизи-дир деп, Кампучияның СПК информация агентилелиниң тайылбырында демдеглээн.

Хамаарышпас чоруктуң база бүгү эргениң болгаш демисээр талазы-биле бүгүн байдалды [illegible] чурт бүрүзүнүң иштики херектеринге холгаарлаш кириптпезинге үндезилээш, Индий-Кыдаттың болгаш АСЕАН-ның чурттарының аразында чугаалажыышкыннары чорудары Мурнуу-Чөөн Азияда байдалды чогумчалыг болдурарының кара чаңгыс шын аргазы болуп турарын меморандумда айыткан.

Мурнуу-Чөөн Азияның айтырыгларын делегейниң чүгле [illegible] чурттары шиитпирлээр болгаш кандыг-даа холгаарлаашкын чокка дең эргеге база бот-боттарын хүндүлежиринге [illegible] шиитпирлээр ужурлуг деп, СПК агентилелде демдеглээн.

ЧОГУМЧАЛЫГ БОЛДУРАР ПРОГРАММА

БЕЛГРАД. (СЭТА). «Экономиктиг эвилелинниң политиказын боттандырарынга Коммунистер эвилелиниң доп соруглаларының дугайында айтырыгның талазы-биле ЮКЭ ТК-ның [illegible]» деп адаан документини Югославияның Коммунистер Эвилелиниң Төп Комитединиң пленумунга чоокта чаа хүлээп алган.

Күш-ажылды болгаш материалдыг курлавырларны камнаар сорулгалыг болгаш түс черниң кызыы өөк-ажыың хаарар угланышкынынга удур демиселди айтыр программаны ажылдап кылганын документиде демдеглээн. Ниитилел-экономиктиг айтырыгларны шиитпирлээринге улам [illegible] киржилгелиг чорукту ЮКЭ ТК-ам кыйгырган.

ЧӨҢГЭЭЛЕВИШААН

Бо удаада кедергей улуг болгаш чалбышталган оттуг бомба Бейруттуң Тарик аль-Джедид [illegible] кырынга кестүп келген. Анда турган чурттакчылар [illegible] болгаш шөлдерге баш сугар чер тыппайн маңнажып турган. Израильдиң «фантом» дээр шериг самолеттары оларның кырынга ужудуп чоруп турган. 1981 чылдың июльда Израильдиң агаар дээрбечилери Ливанның найысылалын араатаннаг өзү-биле база бомбалааннар. Бичии уруглар кыпсынчыг [illegible] ыглап турган. Оларның пелери бичии уругларын туткаш, [illegible] паъттарынче [illegible]. Кудумчулар ээн калган. А бо удаада агаар халдаашкыны эвес, а Израильдиң шпионнарының өлүрүкчү үүлгедиглери болган.

Ливанда байдалды экижидер талазы-биле арабтар аразының [illegible] комитединиң туралы бо чылдың сентябрьда болган. Чуртта байдалды чогумчалыг болдурар талазы-биле комитеттиң шиитпирин [illegible] Израильдиң дайынчы-чагырыкчылары болгаш оларның чалчалары Ливанның найысылалынга ханыг үүлгедигни кылганы ол. Ливанга тайбыңны катап тургузар талазы-биле Араб чурттарының лигазының болгаш Ливан эрге-чагырга [illegible] тыптыштырган күженишкиннеринге [illegible] Израиль [illegible] оралдашкан. Келир чылын болур президент соңгулдаларынга уткуштур чурттуң национал-патриотчу [illegible] лидерлериниң аразынга [illegible] Израильдиң дайынчы чагырыкчылары болгаш иштики реакция таарзынмаан.

Араб улустарының дайзыннары — Израиль империалистер болгаш оларның түс черде [illegible] [illegible] Палестина [illegible] (НПК) удуртукчуларын болгаш активчилерин күш-биле узуткаарын база оралдажып турар. Палестина революциязының болгаш Ливанның национал шимчээшкининиң [illegible] эштериниң каттышкан командылалының штаб-квартиразының чоогунга Тель-Аннаттың шилиннары сентябрь 17-де бомба чазылдырган түңнелинде 34 кижи өлүртken, 150 кижи балыглатканнар. Бейруттуң «Сальва» деп кинотеатрынга болгаш топ кудумчуга миллиг чазылдырышкыннары кылган түңнелинде кем-буруу чок хөй кижилер база өлүрткен болгаш балыглаттырган. Тир хоорайже кирген орук чоогунда Аз-Зрарияга чазылдырышкынның түңнелинде 15 кижи өлген, 40 кижи балыглаткан. Бо бүгү чазылдырышкыннар, оон түңнелинде хөй кижилерниң өлүрткени, балыглатканы — Израильдиң дайынзырак болгаш эжелекчи чагырыкчыларының, оларны деткиир Вашингтонның араб улустарга удур кем-буруулуг болгаш хаяныг үүлгедиглери-дир.

Бо чылдың октябрь 1-де Араб университеттиң чоогунга, Тарик аль-Джедид кварталының хөй кижилиг кудумчузунга чазылдырышкынның түңнелинде 80 кижи өлүрткен, 200 ажыг кижи балыглаткан. Ол чазылдырышкынның түңнелинде хөй бажыңнар үрелген, өрттенген, эмнелгениң дүрген дуза чедирер машиналары өлүткенин болгаш балыглатканнарны ол эртен дажыглап турган. Өртке [illegible] командылалының киржикчилери чазылдырышкынга өртүп өлүрген. Балыглаанмаан хөй кижилерниң амы-тынынга улуг айыыл октябрь 1-ниң эртенинде база тургустунуп четкен: Израильдиң шпионнары бир машиназының иштинге дөрт тонна чепсекти салып каан болган. Ыштаазажок өртке [illegible] бомбазының кежигүннери машинада чепсектиң частырын болдурбаан.

Өлүрткеннерниң болгаш балыглаттырганнарның хөй нуруузу — херээженнер, бичии уруглар болган. Араб университеттиң хөй студентилери база балыглаткан. «Фатима-биле бир ай болгаш өг-бүле тургузуп, кудада дүжүрер болзаан бис. Фатиманы чазылган бомбаның буузундуузу өлүрүп каан» деп, Бейруттуң аныяк чурттакчызы Жорж Саид караанның чажын төкту берген чугаалаан.

Хоорайның барык болгаш чөөн секторлар кылдыр ийи кезекке аңгылаан шугумга хөй чазылдырышкыннар Ливанның найысылалында байдалды улам чиигелдирген. Барык [illegible] милициязының болгаш арабтарның патриоттуг күштериниң аразынга атышкаажышкыннар октябрь 4-те Ливанның найысылалынга база болган.

Чуртта байдалды чогумчалыг болдурар, оон хамаатыларының айыыл чок чоруун хандырар дээш Ливанның патриоттуг күштери бүгү хемчеглерни ап турар. Национал-патриоттуг күштерниң контролюнуң адаанда районнарга сереглелди улам-на күштелдирерниң эргежок чугулазын Ливанның национал шимчээшкининиң удуртукчулары В. Джумблат, М. Ибрагим, Ж. Хауи олар онзалап демдеглээн. Израиль шпионнарының чаа тереструкчулуг хаяныг үүлгедиглерин болдурбас талазы-биле хемчеглерни амгы үеде ап чоруп турар. Улусчу дружиналарны тургускан, кудумчуларга, шөлдерге таныгы албаның күштелдирген. Тель-Авиваның болгаш оон чалчаларының [illegible] ойтур шавыышкынны берип шыдаарынга Ливанның демократтыг күштери бүрүн белен.

Т. ЗЕЛЕНИН.
СЭТА-ның корр.
Бейрут хоорай.

ЧИМЗЕНИИШКИННЕРГЕ ОЙТУР ШАВЫЫШКЫН

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Ливияның болгаш Чадтың улустарынга удур империализмниң база түс чериниң реакциязының күштериниң [illegible] кампанияны өөскүдүп турарын Ливия революциязының удуртукчузу М. Каддафи шыңгыы буруу шапкан.

Египеттиң болгаш Суданның эрге-чагыргалары АКШ-тың дорт айтырыышкыны-биле деп [illegible] араб [illegible] болгаш Африканың хамаарышпас чурттарынга удур урегдечи үүлгедиглерин күштелдирип. Чадка дайын чорудулгаларын катап кыпсырын оралдажып турарын М. Каддафи Себха хоорайга болган митингиге айыткан. Чадтың национал чаңгыс эвилелиң шилчилге чазаанның даргазы Г. Уэддей митингиниң база киржип кээн. Чадтың камгалал министри турган Хабрениң дээрбечи отрядтарының дузазы-биле чуртка реакцияның диктатура[illegible] тургузарын чаа улус Ливияның чонунуң деткимчезин-биле болдурбас болгаш реакцияның чимзеништерин ойтур шавыышкынны берген дээрзинге бүзүреди М. Каддафи илергейлээн.

Египетте болгаш Суданда айыг эрге-чагыргаларның араб [illegible] удур [illegible] политиказы бүрүн буурап дүжер деп, Ливияның удуртукчузу онзалап демдеглээн. Империализмге, сионизмге болгаш реакцияга удур ниити демиселдиң эрге-ажыктарынга дүүштүр Египеттиң болгаш Суданның улустары-биле найыралдыг харылзааларны хайгааратыр дээш Ливияның удуртукчузу туржуп турарын М. Каддафи демдеглээн. Чөөн Чүктүң айтырыын чөп [illegible] эргежок чугулазын ол онзалап айыткан.

Тайбыңның болгаш чогумчалыг байдалды тургузар дээш [illegible] Ливияның болгаш Чадтың улустарынга удур Египеттиң, Суданның эрге-чагыргаларының [illegible] айтырыгны [illegible] Г. Уэддей митингиге чугаалап айыткан. Судан [illegible] Израиль [illegible] отрядтарының [illegible] агрессияны ойтур шавар Чадка чаагай сеткилдиг дузаламчыны көргүзүп турар Ливияның [illegible] политиказын ол [illegible] үнелээн.

Чадтың улусчу болуушкун бүрүн эргезин болгаш хамаарышпас чоруун камгалап шыдаар болгаш Чадты барык [illegible] болдурар дээш империализмниң, реакцияның пландарын ойтур шаварынга бүрүн шиитпирлиг дээрзин Г. Уэддей медеглээн.

ХҮНДҮЛЕЛ МЕДАЛЬДАРЫН ТЫВЫСКАН

ГАВАНА. (СЭТА). 1936 — 1939 чылдарда Испан Республиканы камгалаар дээш тулчуушкуннарга киришкен интернационалчы бригадаларның дайынчыларынга — бөлүк куба хоочуннарга Кубаның Күрүне чөвүлелиниң тургусканы «Дайынчы-интернационалист» деп хүндүлел медалын чуртка бир-ле дугаарында тывыскан.

Хоочуннарга шаңналдарны байырлалдыг байдалда Кубаның Компартиязының ТК-зының ийиги секретары, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, Революстуг чепсектиг күштерниң министри Рауль Кастро тывыскан.

НИИТИ ПОЛИТИКТИГ ЧУГААЛАЖЫЛГА ДООЗУЛГАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр. В. Васильев, Е. Менкес). ККО-ның Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязында нинти политиктиг чугаалажылга доозулган.

Боо-чепсекти эндере бүдүрериниң шеглээри, социал-экономиктиг хөгжүлде, улустар аразынга тайбың, кады ажылдажылга чергелиг ындыг айтырыглар дугайты, боттарының чазактарының туруш-бодалдарын тайылбырлап, 150 хире күрүнениң төлээлекчилери нинти политиктиг чугаалажылгага санал берген.

Ядролуг чепсекти бир-ле дугаарында ажыглаар күрүнени болгаш күрүне ажылдакчыларын кижи төрелгетенинге удур эң аар кемниг үүлгедигни кылганы кылдыр чарлаан Декларацияны Кол Ассамблея хүлээп алырының дугайында совет саналды нинки-биле [illegible]. Ол санал тайбыңны камгалап арттырарынга ССРЭ-ниң шынзы сеткилдиг чүткүлдүүнүң чаа бадыткалдыг херечизи-дир деп, ГДР-ниң даштыкы херектер министри О. Фишер чугаалаан.

Вашингтон шериг талазы-биле тергиидеңгей күштүг турарын чедип алыр деп шиитпирлээн болгаш ядролуг дайынны «болдуруп болурунуң» доктриназы-биле [illegible] алган мындыг үеде чаа совет инициатива көдүрүлгениң чугаалажылга үезинде онзалап демдеглээн. Эфиопияның даштыкы херектер министри Феleke Гедле-Георгистиң айытканы-биле алырга, Вашингтонуң делегейни чыгап турар оруу кижи төрелгетенни [illegible] чедирер. Совет Эвилелиниң ядролуг халдаттыг болдурбазынче угланган саналын шиитпирлиг деткип турар бис деп, ол чугаалаан.

Кандыг-даа хевириниң чепсээн космос делегейинге сайгара тургузарын хоруур дугайында керээни ажылдап кылыр болгаш чарып алыр дугайында ССРЭ-ниң саналын [illegible] дугуруриниң талазынга тодаргай базымнарны боттандырар деп Совет Эвилелиниң белениин херечилей кылдыр үнелеп көрген. Ол документиниң хүлээп алыры онза чугула ужур-дузалыг болур ийик деп, ЧССР-ниң даштыкы херектер министри Б. Хиеупек чугаалаан. Тайбыңга хандыкшылдыг бүгү-ле күрүнелер ышкаш, космос боо-чепсекти эндере бүдүрериниң чаа чери болу бербезинге сонуургалдыг бис.

Бөгүн кол чүвеже — ядролуг дайынның кыжаныын чайладырының тодаргай оруктарын дилеп тывары-дыр. Дүшкүүрлуг чорукту чавырылдырар политиканың чаалап [illegible] камгалаашкынче делегаттарның кичээнгейин [illegible] чогумчалыг совет инициативалар ниити берген чугаалажылга көргүскен. Делегейде политиктиг байдалдың боттуг анализи дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының [illegible] бир демей турарынга үндезилеттен бүгү-ниити политиказындан боттуг шилип алыышкын чок дээрзинге бүзүредиин бадыткап турар-дыр деп, Австрияның даштыкы херектер министри В. Пар медеглээн.

Амгы үениң эң чугула айтырыгларын [illegible] чепсегленишкинниң дүвүреңиниң [illegible] чугаалажылгалап делегей шуугазының чайладырын америк делегация кызыдып, анаа бодунуң хүй чурумун албадаарын оралдашкан. Ол-даа кажарлаашкыннар чедиишкин чок болган. Каттышкан Штаттарның дайынзырак тогдунуушкуннарын дугайты чидиг шүгүмүүлелдер ассамблеяның индарриндеп каш удаа чаңгыланып тургулаан.

Нинти политиктиг чугаалажылганың угланышкыны — бир таңзында, тайбыңче, чепсегленишкинниң дүжүреринче болгаш кады ажылдажылгаже угланышкынның, өске талазында, дүшкүүрлүг чорукту чидигленниреринче, чепсегзээлерни кылыныраарынче болгаш улустарның дүрүм өзүгаар эргелерин дора көөрүнче угланышкынның удурланыштыр чидиг турушкунун [illegible]. Улустарның аажок хөй нуруузу боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр, ядролуг дайынның кыжанылын чайладыр, улустарның айыыл чок турарын быжыглаар талазы-биле дүрген алыр хемчеглерни боттандырары эргежок чугула деп саналы турарын чугаалажылга бадыткаан.

ДЕМОКРАТТЫГ ЧАҢЧЫЛДАРГА УДУР

Эртенгиниң сес шак. Тос хире харлыг оолак болгаш оон шала бичии кызыжак, [illegible] болган боор, четтиичипкен Адазбу Дзюванның Токио районунуң кудумчу кежер черинин дужунга тротуарга тургаштар. Оолактың кара-кек кепка [illegible] ындыг өңнүг жакеди болгаш бертчугежи, а оон ангыда [illegible] сорталарында чүъктегилеп алган ранецтери оларның кайнаар бар чыдарын тодаргай чугаалап турар.

[illegible] сентябрьның [illegible] япон школаларга өөредилгениң чаа семестри эгелээн. Японияда школа өөредилгезиниң системазы үш чадалыг: эге школа — алды чыл, бирги чаданың ортумак школазы — үш чыл, ийиги чаданың ортумак школазы — үш чыл. Баштайгы ийи чадазы бүгү-ниитиниң ылап-ла өөренир тос чыл хуусаалыг школазы болуп турар болза-даа, бүгү япон аныяктарның 94,2 хуузу ниити билигниң он ийи чыл хуусаалыг школазын бүрүнү-биле доозуп турарлар. Япон ажы[illegible] болуп турары — үлетпүрде [illegible] бүдүрүкчүнүң бедик болуп турарының чугула фактору.

Японияда өөредилге системазының амгы байдалы [illegible] баштайгы чылдарында тургустунган. Ол болза [illegible] демократтыг [illegible] чыылдары [illegible] хөй эдилелин узуткаан политиктиг партиялары ЯКП-ниң база [illegible] демократтыг күштерниң чаалап алыышкыннары [illegible] тайбың чаа конституцияны хүлээп алган турган. Өзүп олурар [illegible] милитаризмниң салдарын [illegible] олары камгалаашкын [illegible] чоруур депшилгелиг хөөнүг башкылар школаларга болгаш дээди өөредилге черлеринге тыптып келгилээннер. Ол бүгү эреп тиниглиг түңнелдерин берген.

Япон башкарыкчы бөлүктерниң хөй-ниитиниң үел-бодалын чепсегленишкиннер көвү [illegible] турары, АКШ-биле шеригжидер [illegible] талазы-биле базымы бүрүзү чурттакчы чонунуң калбак кезээниң быжыг удурланыышкынын [illegible] тураары — башкыларның болгаш оларның профэвилелиниң [illegible].

Ол дээш башкылар эвилелинге [illegible] турарлар. Кедергей барык [illegible] организацияларның маадырлары боттарының шуъ сөөртүр машиналарының кырынга олургулапкаш, «кызылдарның» адынга каргып садың, «ССРЭ-ниң [illegible]» кыйгырып шаап турар үелерде «Японияның башкылар эвилелин узуткаарын» болган-чок-ла негей бээрлер. Бо чылдың июльда Йокогамага башкыларның Бүгү-япон профэвилелиниң ээлчеглиг съездиниң болуп эртken. Бүгү чурттан чыглып келген муң-муң узуткаар [illegible] башкыларның камгалаары-биле үш муң полиция [illegible].

Эге школаның бирги классы [illegible] номун бо тудуп көрүп тур мен. Ол аажок каастап кааптан номун ортузунда «чеже-даа тыртkaш, тура тыртып чалап каар» репканың дугайында орус улустуң тоолунуң очулгазы бар. Чаа өөредилге чылында өөрениң эгелээр уруглары ажыглаар өөредилге номнарында ол тоол чок. Чырыдыышкын министерствозунуң өөредилге номнары хынаар килдизи ону казып каапкан. Чүге дээрге ол тоол коллективтиг күш-ажылдың нинти чаагай чорукка акцентыг бадыткап турар ындыг болганда ол өөредилге номунуң [illegible] чөөн үезинге чүткүлдериллиг турар.

Японияның либерал-демократтыг партиязы ортумак школаларның өөредилге номнарының авторларын шүгүмчүлеп [illegible] парлалга кампаниязын калбартып турган. Хамыктың мурнунда башкылар эвилели-биле холбаалыг авторларны, чүге дээрге олар класстарже «чөөн үелдиң бижиирин» киирип турар. Улуг кончааның төлээлекчилери база [illegible] [illegible] өөредилге номнарының [illegible] Цукуба университеттиң ректору Н. Фукуда баштаан чырыдыышкынның он мөөрен [illegible] министерствозунга өөредилге номнарының таланмаларын [illegible] артык үр болгаш шыңгыы болган, дыка хөй бижимелдер дедир [illegible] ЛДП удуртукчуларының өөредилге номнарының дугайында айтырыгны [illegible] тургустунган комиссияны өөредилге номнарын бадылаарының [illegible] дан-даа шыңгырадырын саналдаан. Ол талазы-биле чаа [illegible] белеткеп турар.

Школаларның өөредилге номнарының [illegible] «тыве ЛДП-ниң удуртукчуларының, чазактың болгаш [illegible] тааржыпайн турарыл? «Японияның бот камгалалынның [illegible] дурумчаттуунгенин» номнар бадыткаан турарын. Ол чүве дээрге хоорайлар айтырыы бээр хайлыг сорулга номнарга бижиттинген турарын чырыдыышкын министерствозу талыгдекчилери хетеп турарлар. Оларның-на [illegible]-биле ортумак школаларга обществоведениениң өөредилге номнарындан сурагдыг япон ашак-кадай чуруктар Тоси-биле Ири Маруки-ның «Атомнуг бомбалаашкын» деп Хиросима сериясының чуруктары казыттынган. «Силерниң чуруктарыңар амыя арттир коргунчуг-дур» — деп, чырыдыышкын министерствозунуң киледе эргелекчилери ол чуруктарны казып кааптан [illegible] Тоси Маруки тайылбырлаан. ЛДП-ниң ажылдакчылары ийиги делегей дайынның чылдарында япон шериглерниң эжелеттирген аайы черлерге [illegible] дүрүм чок ажылдашкыннарының дугайында шынның төөгүнүң өөредилге номунда казыттынган турарын чедип ап турарлар. Мөңгүн-суунуң хоралаашкыны-биле [illegible] [illegible] хоралаттаныга түңнелинде «минамата» дээр эмнеттиимес аарыгның [illegible] «Тиссо» компанияның адын өөредилге номнарынга кирбезин улуг кончаа төлээлекчилери чедип алганнар.

Школаларда демократтыг корум-чурумнарны узуткаар дээш база өөредилге номнарын антикоммунизмниң болгаш милитаризмниң евангилиези кылдыр хуулдурар дээш мөөрелгей үлегдиглер чаңгыс эвес удаа оралдажып турганнар. Бээги-ле «репканы» либерал-демократтар үр-ле [illegible] [illegible]. Амгы атака бодунуң хемчээлиниң талазы-биле кестүп көрбээн атака болуп турар. Эрткен чылдың июльда болган [illegible] ЛДП бодунуң хөй төлээлекчилиг [illegible] мөөрөгелгей үлегдиглер моон соңгаар чаштыныл ойнаап хераэ чок деп шиитпирлээн [illegible] Амгы үеде япон чырыдыышкынында депшилгелиг [illegible] камгалап арттырары япон [illegible] дайын [illegible] [illegible] ка хамааржыр.

Владимир ГРИННОК.
ПМА-ның корр.

Токио.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

БОНН. Сентябрьда Германияның Федеративтиг Республиказынга ажыл чоктарның саны 1 миллион 256 муң кижи болган. Ол дугайын күш-ажыл айтырыгларының талазы-биле Нюрнбергте Федералдыг эргелел дыңнаткан. Мыйчангаш, чурттуң ажыл кылып шыдаар шиилектиг чонунуң 5,4 хуузу кижиниң кол эргелериниң бирээзинден — ажылдаар эргезинден амгы үеде казыттырган. Ажыл телевиринге дыка улуг чиндиргелерлиг «кызырган графиг езугаар» ажылдаар кылдыр албадаттырган кижилерниң санынга эрткен айда 101 муң кижи немешкен. Чуртта «барык-ла ажыл чоктар» ам 256 муң кижи кылдыр санадып турар.

● **САН-ФРАНЦИСКО.** Үлетпүр фирмаларының болгаш коммерциг бүдүрүлгелериниң хоозуралышкынының саны сөөлгү 13 чыл дургузунда АКШ-та тергиин бедик дээн демнелде четкен. Америк банкирлер эвилелдежилгезиниң Сан-Францискога болган съездинге «Кемика Бэнктиң» улуг оралакчы президентизи Р. Гриммигтиң дыңнатканын езугаар алырга, ол сан 1979 чылдыынга деңнээрге эрткен чылын 55 хуу улгаткан. 11.742 фирма хоозурап калган, оларның өрези ниитизи-биле 4,6 миллиард доллар болган.

АКШ-та хоозураашкыннар санының өзүлдези америк экономиканың конюнктуралуг байдалы канчаар доорайтап турарын-даа, боттары-биле кагжып шыдаваан компанияларны хоозуразып, сырып турар улуг корпорацияларның улам-на күженишкиниинг шавар халдаашкынын-даа көргүзүп турар-дыр.

● **ДЖАКАРТА.** АКШ-тың болгаш Кыдаттың стратегтиг демнежилгези Мурнуу-Чөөн Азия күрүнелериниң айыыл чок болгаш хамаарышпас чоруун кыжаныышкын адаанга тургузуп турар. Ийи чурттуң шериг талазынга кады ажылдажылгазының калбарышкынынга хамаарыштыр Индонезияның ПАБ дээр информация агентилелиниң ында тараткан тайылбырында ындыг түңнелди үндүрген.

Америк шаап-халдаакчы боо-чепсекти кыдат агрессиге чедиргир болдурбушаан, Ак бажың болуушкуннар кедергей тергиидексирек политиказын боттандырып алырда шак ол боо-чепсээ-биле Пекинге дуза чедирипсеп турар-дыр деп агентство чери демдеглээн. Америк администрациязының ажылдакчылары ол шиитпирин оларның чепсеглеп турары Кыдат Мурнуу-Чөөн Азияның айыыл чок турарынга «эки маадылал» болур дээр аянныг кылдыр бадыткан турар.

(СЭТА).

КАБУЛ

Афганистанның иштики херектеринге АКШ-тың империализминиң, кыдат гегемонизминиң, Пакистанның шериг эрге-чагыргазының болгаш Садаттың дерзии холгаарлаашкынын АДР-ниң Национал ада-чурт фронтузу шиитпирлиг буруу шаап турар. Ол дугайын Национал ада-чурт фронтузунуң күүсекчи комитединиң Кабулга парлаан медеглелинде чугаалаан.

Афганистанга хамаарышкан байдалды АДР-ниң иштики херектеринге холгаарлаашкынның бүгү-ле хевирлерин бүрүн соксадырынга үндезилээш таарыштыр шиитпирлээриниң дугайында АДР-ниң чазааның бо чылдың август 24-тери медеглелинде тайылбырлаттынган эгелекчи саналдарны деткээн чурук документиде илергейлеттинген. Демократтыг, хостуг болгаш хамаарышпас Афганистанның чонун база революциязын камгалаарының херээнге улам-на сырый каттыжарынче организацияның бүгү кежигүннерин, бүгү афганнарны, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенни Национал ада-чурт фронтузунуң күүсекчи комитеди кыйгырган.

НАЙЫРАЛДЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Бистиң Тыва АССР-ден 30 кижи составтыг туристерни профэвилелдериниң шугуму-биле Моолче аъткарган. Иркутскиниң [illegible] улуг сонуургал-биле таныжып көрдүвүс, Моолга революцияның өөскүдери-биле Моол улустуң баштыңы Дамдиний Сухэ-Баторнуң ооп аъттанып чоруткаңын тайылбырлады. Амгы Моолдуң «Үнэн» деп солунунуң баштайгы номери база Иркутск хоорайга парлаттынганын билип алдывыс. МАРН Төп Комитединиң бирги секретары, Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал Иркутск университединиң ажыл-ишчи факультедин база улаштыр [illegible] институдун доосканы болду. Бо хоорайда ээди [illegible] черинде хөй санныг моол [illegible] өөренип турарлар.

Селенга аймактың төвү Сухэ-Батор хоорайга [illegible] [illegible] Дархан [illegible] Улан-Баторга [illegible] Ол-ла [illegible] «Моол Арат Республиканың [illegible]» [illegible] таныштырды. Ленинге ССРЭ-ден, Болгариядан, Польшадан, ГДР болгаш даштыкы чурттардан келгилээн туристер база [illegible] Моол Арат Республика [illegible] чурттар-биле харылзажып турар.

Моолдуң чуртунда эртемниң [illegible] болгаш улус өөредилгезиниң [illegible] сонуургадывыс. 1921 чылда Улан-Баторга [illegible] школа, 40 өөреникчи, ниитизи [illegible] турган болза, амгы Моолда университетте, өске-даа [illegible] тускай ортумак өөредилгелиг болгаш ниити билиг школаларында 100 муң хире оолдар, кыстар өөренип турарлар. Үжен ажыг салбырларлыг эртем-шинчилел институттарлыг МАР-ның Эртемнер Академиязы ажылдап турар.

Улан-Баторга ийи хонганывыста Мурнуу Гобиже ужар чүве деп мындыг. Мурнуу-Гоби аймакта Ельп-ам деп турбаазага баарывыс ол. Аңаа ужуп чеде бээривиске, хөй-ле улус бисти уткуп алды. Каш бажыңнар чанында туристер чурттаар ак-ак өглер-ле хөй. Ол өглерге 3—3,4—4 кылдыр [illegible] Даштыкыдан келген туристерни хүлээп ап турар бо өглерни кончуг [illegible] болду. Эжиктери ийи каът, өгнүң иштинге кире бээрге, ийи баганалыг, оларны алдыннап каастаан, утулзалап каан.

Мурнуу-Гоби дээрге чартык кезии кижи чурттавайн турар [illegible] зоназы [illegible] Ынчалза-даа бо аймакта 15 сумулар бактааган: чурттакчы чону кончуг тарамык. Кайнаар-даа көөрге, [illegible] Чүгле барыын талазында тамырда [illegible] арзында [illegible] даглар көстүп турар. Ол болза Даун-Сайханның бедик сыны [illegible] Гоби-Алтайның барыын [illegible] Моолдан [illegible] мурнуу Моолда [illegible] болду. Мурнуу-Гобиниң ховуларындан, амгы үениң археологтары чырык өртемчейге 65 миллион чылдар мурнунда турган аажок улуг селескелер [illegible] амытаннарның сөөктерин, чуургаларын болгаш ол үениң черепахаларының сөөктерин тыпкылаан дээрзин билип алдывыс. Ол динозаврлар ол үеде ол-он тонна деңзилиг турган дээрзин эртемденнер тодараткан. Сөөлгү он чылдарда моол болгаш совет палеонтолог эртемденнер кады ажылдап тургаш, хөй санныг бурунгу үениң соястаарларын болгаш рак [illegible] тодаратканнар. Ол ышкаш делегейде динозаврларның 12 хевирлериниң 8-зин моолдуң [illegible] тыпкан боор турары солун болду.

Гобиниң [illegible] кааң-даа лыынга быжыг турушт, аңмең, азыраан мал чиириңге кончуг хоолулуг дең турар. Мал чемниң дүжүткүрү ортумаа-биле бир гектардан 2—3 центнер хире. Дириг амытаннары: адыг, черлик чылгы, черлик тевелер, чээреннер, аргар-кошкар, тэ-чуңма, ирбиш, илгин, бөрү, маңы, койгун, ээр, улар болгаш оон-даа өске. 20 ажыг янзы-бүрү хевирниң аң-мени бар. Оларның аңнаарын МАР-ның хоойлузун ёзугаар хоругдаан. Чүгле даштыкыдан келген аңчылар лицензия садып алгаш аңнап болурун [illegible] билип алдывыс.

Даартазында Дзун-Сайханның сынынын кашпалдыг даанда туристер барып доктаар ондагай турлаг бар, ону барып көөрү-биле автобустуг халтывыс.

Дзун-Сайханның улуг арт кырынга үнүп келдивис. Ол чаңгыс-даа улуг ыяш көзүлбес сып болду. Чүгле сээскен, балдырган, талаг үнүштер үнген, чечек-чимис бичии-бичии тавайыс. Бөгүн-ла элбек үнген чүве — артыш. Ол черниң артыжының дазылының чоону кончуг. Оон ынай үр болбайн бир-ле кашпал бажында улуг ак өгге келдивис. Оон ынай чадаг ол кашпалды куду бадыптывыс. Ол-ла дораан база-ла ол-бо хаяларда те, чуңмаларның оъттап, бисти сонуургаан чүве дег кайгап тургулаарын көрдүвүс. Дүъштеки чемни автобузувуска келгеш, арыг агаарга чемнендивис. [illegible] билдим иштинге ургаш, оон кырынче [illegible] даштар каггаш, хензиг кала ону кыла каалтарын бистиң эштеривис эмчилер Аннмаа, Кончап олар эгезинден туру сонуургап көрүп, билип алганын бистерге чугаалады лар. Оон ээпкеш турбаазаның төвүнге чедип келдивис. Хөлегелиг, сериин дыштаныр сери алаанда шыдыраалап черге турумда бир кижи чедип келгеш моолдай-дыр. Топтап көрүп турарымга, черле көргеним кижи боорга: — Иван Кононович! — деп барык-ла алгырыптым.

— Ой, Ондар! — дээш соонда [illegible] Якут АССР-ниң [illegible] Иван Кононович Данилов-биле черле таныш улус бис. Ол-даа, мен-даа барып-барып Мурнуу-Гобиге ужуражып каар деп бодап дүжүмусте-даа чок турган. Өөрүшкү!..

Моолдуң кайызынга-даа чоруурга ужуражылгаларывыс чылыг-чымчак, эңмен-эштер хүлээп алыышкынның байдалынга артык турду...

Тереджке туристер аразынга болган волейбол маргылдаазын график ёзугаар чорудуп турарының түңнелинде Дадар-оол Куулярга удурткан тыва туристерниң бөлүү Тереджке турбаазазының тускай шаңналын алган болгаш хүрешке база бирги черни Дадар-оол Куулар алгаш шаңнаткан.

Тывалар, якуттар, буряттар, казахтар, алтайлар болгаш өске-даа улустарның көргүскен концертиниң түңнелин жюри даргазы якут чогаалчы, «Полярная звезда» журналдың редакторы Семен Николаевич Горохов көрүкчүлер мурнунга үнүп келгеш бирги черни Галина Дарымага удурткан тыва бөлүктүң туристеринге тывсырып чарлап тарга, көрүкчүлер чиртиледир адыш часкап турдулар. Араптап Тыкының сыгыт, хөөмейин, Д. Ондарның каргыраа, борбаң, дүргеш чугаа болгаш якут демир-хомуска якут, тыва аялгаларын аажок сонуургаан.

Эң сонуургаачыг, көрүксенчиг, барыксанчыг байырлал Моолдуң Улусчу революциязының 60 чылынга тураскааткан чыскаалдың көөр аас-кежиктиг болган бис. Ю. Цеденбал баштаан Моолдуң чазааның удуртукчулары, Совет [illegible] кырынга үнүп келген. Ол хүн Моолга кайгамчык улуг байырлалдың каас-коя шиметтинген [illegible] портреттерин, лозуңнарын, плакаттарны [illegible] ниидир мурну-биле [illegible] чок уралап, диңмиттиг эртип турдулар. Ол-ла хүн дүъш соонда [illegible] төп стадионга бардывыс. Аңаа 512 мөгелерни хүрештирип [illegible] Ол хүн доозуп [illegible] Баянмонх деп мөге шүглдү. Аңаа Дайын-Амырга деп шола тывысты. Церентоклох дээр аныяк оол үжүүрлешти. Аът чарыжы база болган. Бо улуг байырлалды сонуургап көргеш, Улан-Батордан ээп чанып келдивис.

О. ДАРЫМА,
туристер бөлүүнүң киржикчизи.

ОКТЯБРЬ 13-ТЕН 15-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Тоол аалчылары». «Уран-шевер Марья». Уран-чечен фильм. 10.50 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 11.50 — Телемедээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Кыргыз ССР-ниң тургустунганының оюнга уткуштур документалдыг телефильмнер программазы: «Майли-Сай чырык-чаагай хоорай», «Коъдан хой сооңдан», «Скульптор Садыков». 15.15 — Кыргыз ССР-ниң ыры болгаш танцызының [illegible] ансамблиниң концерти. 15.45 — Испанияның национал байырлалынга уткуштур. Кинопрограмма. 16.15 — Улустуң хөгжүм херекселдериниң [illegible] Сыктывкар хоорайга болган 2-ги Бүгү-россия конкурузунуң лауреадтары ойнаар. 17.00 — Бут бөмбүүнүң хуусаалыг [illegible] 17.30 — «Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Уренгойда изиг чай. Партияның Новоуренгой горкомунуң бирги секретары Е. Ф. Козлов дамчыдылгага киржир. 19.30 — «Тропининнер» деп фильм-шииниң баштайгы көргүзүү. Авторлары — И болгаш Б. Ольшанскийлер. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.20 — «Тропининнер» деп фильм-шииниң уланчызы. Төңгенде — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Рекордче бар чор мен». Документалдыг фильм. 12.10 — «Шыдыраа школазы». Гаарадниктер клазы. 12.40 — Совет кырының үндезиннери болгаш эргелер. 8-ки класс. ССРЭ-ниң экономиктиг системазы. 13.40 — «Мээң эргим Саглам». (А. Одоевскийге тураскааткан). 14.05 — Гомер. «Одиссея». Бирги дамчыдылга. 15.05 — «Экран — башкыга». Биология. 7-ги класс. Насекомнарның ажык-дузазы. 15.30 — Музыка. 7-ги класс. Людвиг ван Бетховен. 16.00 — 18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Чарлаалдар. 18.50 — «Ындыг уйук, уйук оруктар». Уран-чечен телефильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг [illegible], уруглар!», «Садовод Петя». Мультфильм. 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10 — «Сөөлгү гайтуу». Уран-чечен фильм.

ОКТЯБРЬ 14-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — «Шыныы өңнүктери». Мультфильм. 8.55 — «Тропининнер». II болгаш Б. Ольшанскийлерниң фильм-шиизи. 11.50 — Телемедээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Таджик ССР-ниң тургустунганының оюнга уткуштур документалдыг телефильмнер программазы. «Мээң хоорайым», «Бистиң чаңгыс чер чурттуувус Лукницкий». 15.20 — Таджик телевидение болгаш радионуң улустуң хөгжүм херекселдериниң ансамблиниң концерти. 15.45 — «Хөглүг старттар». 16.30 — Йемен Улус Демократтыг Республиканың национал байырлалы — Революция хүнүнге уткуштур. Кинопрограмма. 17.15 — «Улус [illegible]». Телефильм. 18.00 — «БАМ-ны тудуп турар бис».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «[illegible] болгаш кызымактылар». 19.30 — Телемедээлер (орус дылга). 19.40 — «Областың XXII комсомол конференциязынга уткуштур». ВЛКСМ обкомунуң секретары З. Ш. Ондарның чугаазы. 19.50 — Чарлаалдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

19.55 — «Кара үш бөлүк». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Литературлуг салгал». «Ясная Поляна». 1-ги фильм. 22.25 — Бөгүн делегейде. 22.40—23.10 — Орус композиторларның романстарын РСФСР-ниң улустуң артизи З. Долуханова күүседир.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Чер иштинин чылыы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.15 — «Ада-иелер, сээрге». Хөй-ниитиниң байлаан хумагалап билиринге уругларны кижизидери. 12.45 — Ниити биология. 9-ку класс. Ниити азы дириг амытаннар амыдыралының ниити байдалы болгаш хевирлери. 13.15 — А. С. Грибоедов. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 14.05 — «Беш чыл — мээң чалыы чагым». 2-ги дамчыдылга. 14.50 — Гомер. «Одиссея». 2-ги дамчыдылга. 15.45 — «[illegible]». Документалдыг телефильм. 15.00 — 17.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — «Ниелек биле кымыскак». 17.40 — «[illegible]». Телефильм. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Совет ырлар». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртемниң амыдыралы». («Орбита-3»). 19.30 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң эстрад-музыкалыг херекселдериниң ансамбльның РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Мещеряковтуң удуртулгазы-биле концерти («Орбита-3»). 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «[illegible]». Мультфильм. 20.15 — «Правда» солунунуң политиктиг хайгааракчызы Ю. А. Жуковтуң делегей темазынга беседазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кара Кайынче оруу». Уран-чечен телефильм. 23.00 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Спартак». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Хайыраатар, горнистер!» 9.35 — «Шуптузун билип алыксаар мен». Киножурнал. 9.45 — «Кара үш бөлүк». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 10.50 — «Кино аңчорукчуларның клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 11.50 — Телемедээлер. 11.55—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Молдав ССР-ниң тургустунганының оюнга уткуштур документалдыг фильмнер программазы. «[illegible] секретарь», «Викторияның чазы». 15.15 — «ПТУ-да түп чүреге база каңнаар өөредип турары». «Оттуг профессиялар школазы». Металлургтуң профессиязының дугайында. 15.45 — «Буджактың аялгалары». Концерт. Кишиневтан дамчыдылга. 16.15 — «Хоойлуну билир сен бе?». 16.45 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Экономиканың математиктээры. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Б. Г. Бунин дамчыдылгаым чорудар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Хоочуннар одуругда».

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.55 — «Кара үш бөлүк». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Литературлуг салгал». «Ясная Поляна». 2-ги фильм. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45 — 23.15 — Төп Телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус улустуң хөгжүм херекселдериниң үлегерлиг оркестриниң концерти. Дирижер — РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Некрасов.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Каманың даң хаалары». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — В. Брюсовтуң дириказы. 12.40 — Физика. 9-ку класс. Чылыг шимчедикчилери. (Хөделир принциптери болгаш ААК). 13.05 — Л. Кассиль. Проза арыннарындан. 13.50 — Школа болгаш чогаадыкчы чорук. 14.20 — «Мээн салымым». 2-ги серия. Субтитрлиг уран-чечен фильм. 15.45 — «Балхаш». Документалдыг телефильм. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.15 — «Чүрүк салымылаар». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 28.45 — «Тываның экраннарында». 19.00 — «Хоойлу болгаш хүлээлге».

МОСКВАДАН

19.25 — «Калыдз — найыралдың ег-бүлези». («Орбита-3»). 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Хүнчүгештиң кончаар [illegible]». 20.15 — «Чер иштиниң чылыычы». 20.30 — «Дем каттыштырылгазы» Тележурнал. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Олеся». Уран-чечен фильм. 23.00—01.00 — Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады. «Торпедо» — «Динамо». «Торпедо» стадиондан дамчыдылга.

«Сайзанакта»

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң Булуң-Терек сүт-бараан фермазында эрткен чылын «Сайзанак» уруглар садиги ажыглалга киирген. Ында 20 хире уруглар өөрүшкү-маңнайлыг өзүп доруттуп турар. Чаш Чарык-ооловна Моңгуштуң удурткан коллективи чаштарга таарымчалыг байдалды тургузуп келген. Уруглар селгүүстээр шелдү чаагайжыткан. Аңаа ойнаар бажыңчыгаштар, моогужугештер болгаш өске-даа таарымчалыг ойнаарактарны немей тудары негеттинип турар.

Кижизидикчилер Тевек Ондар, Дарый Сат, аштакчы Кызыл Моңгуш оларның ажылы мактаалдыг. Бо өөредилге чылында дөрт уругну школаже үдээн. Кижизидикчилер көрдүнген план ёзугаар чаштарны өөредип, кижизидип турар.

Ш. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

Школачыларның

үлүг-хуузу

Үлуг-Хемнин Эйлиг-Хем [illegible]

Амгы үеде Эйлиг-Хем совхозтуң [illegible] ажылче демнии-биле кирипкен. Ол ажылче өөреникчилерни [illegible] хоочун башкы М. Дамдын идепкейлиг киржип турар. Ынчалза-даа ол ниити хайгааралды холга алгаш, өөреникчилерниң бөлүктеринин аразындан бригадирлерни база томуйлап, быжыглаан. Ол чорук бичии уругларны харысалгалыг болзуг [illegible] чаңчыктырып турар. Ажылдаазынын [illegible] үлегерлиг сагыга-чурумнуг, эки бедиктелгелиг эштерин [illegible] лер боттары саналдааш, солгуп алганнар. Ол харысалгалыг болгаш хүндүлүг ажылдарже Сергей Эрээнниге, Чойгал Бичиң-оолга, Шенне Борбак-оолга, Айлан Бавуута [illegible] хөй-ниитиниң өөреникчилерге [illegible]

С. САНДЮ.

БЕШ ШЫНАА ХООРАЙЫ — МЕРАНОДА

МЕРАНО. (СЭТА-ның тускай корр. В. Бабкин). Трентинус чурумалдыг ол курорт хоорайынга чаа солун чүүлдерни делегейниң бирги черин алыр шыдыраа маргылдаазы немей киирген. Ол маргылдааны көөр дээш хөй туристер мында тускай чедип келген. Курортта дыштаныр кижилер хоорайның улуг залы [illegible] бөгүн турар. «Курцентрум» деп спорт бажыңының өрээлдериниң бирээзинде маргылдаа болуп турар. Чамдык кижилер билеттерин садып алгаш [illegible] маргылдааны [illegible] турар. Өскелери — бирги каъттың телевидение мониторлары дамчыштар маргылдааны көрүп турар. Шыдыраа талазы-биле делегей маргылдаазының маргаанга тоң база тургустунган.

Маргылдааның шагаалга тевээзи — 287 фоторепортерлар, журналистер — делегей солуннарының, журналдарының, радиозунуң болгаш телевидениениң корреспондентилери турар. Маргылдаа хүрээзинге солгаарлаткан сөзүнгү чедир ойнаар хүнде телексилер, телефоннар дамчыштыр чугаалажыышкыннар [illegible]

Мерано совет журналистер СЭТА-ның (Александр Рошаль болгаш бо материалдың автору), «Совет спорт» солунну (делегей гроссмейстери Лев Полугаевский), «64 — шыдыраа [illegible]» журналды делегей чемпиону чораан Михаил Таль) төлээлеп турар.

Телевидениениң болгаш радиозунуң Эн би си, Би би си деп улуг компанияларының корреспондентилери шыдыраа делегей маргылдаазының дугайында медээлерни Меранодан дамчыдып турар. Делегейниң хөй чурттарының улуг телеграф агентстволары маргылдааның канчаар чоруп турарының дугайында база медээлерни соксаал чокка дамчыдып турар. Ол агентстволар — СЭТА, ЮПИ, АП, Франс Пресс, Рейтер, ДПА, АНСА, АПА болгаш оон-даа өске...

Англияның «Таймс» болгаш «Гардиан», Барыын Германияның «Шпигель» болгаш «Штерн», Францияның «Фигаро», АКШ-тың «Спорт иллюстрейтед» болгаш «Чесс лайф» ышкаш делегейниң улуг солуннары база журналдары боттарының корреспондентилерин Меранже чоруткан.

«Курцентрумда хөй кижилерниң хереккеринде шыңзылгага хевирлиг демдектер бар. Хүндүлүг аалчыларга болгаш оргкомитеттиң кежигүннеринге өңнүг өңнүг шыңзылгаларны тывыскан. Шыыг хевирлиг шыңзылгаларны чемпионга хамаарышкан делегацияларга берген, а оон удурлакычызының кижилеринге ак көк өңнүг шыңзылгаларны тывыскан. Журналистер ногаан өңнүг шыңзылгаларлыг.

Шыдырааны сонуургавас кижилер безин делегей маргылдаазын сонуургай бээр болган. Хоорайның бүгү дэлгүүрлеринде болгаш ооң чоок кавызында черлерде маргылдаага тураскааткан чуруктар, чарлаалдар, плакаттар, транспарантылар, номнар бар. Делегей маргылдаазынга тураскааткан янзы-бүрү өңнүг чараш демдектерни хөй санныг кылдыр тараткан... Радио болгаш [illegible] база бир магазинниң [illegible] өрээлиниң [illegible] телевизорну тургузуп каапкаш, ажылдадып каан — маргылдааның чоруп турарын мында көргүзүп турар.

Мурнуу Тирольдуң найыралы турган Мерано 1300 чылда хоорай эргезин чедип алган. Ам ону «Беш шынааның» хоорайы деп адап турар. Мерано — беш шынааның бедиктеринде турар.

Курорттуң дыштаналга сезону апрель чылдың мурнундан ноябрь айга чедир уламчылаар. Ам Меранода дыка чылыг, бүгү чер болганда ногаан, нарын үнүштер чаштылган. Меранонуң бедиктер делгей байлак болгаш чараш чурумалдыг: пирамида хевирлиг теректер, Японияда [illegible] [illegible] болгаш [illegible] делегейниң [illegible] [illegible] хоорайның бүрүн [illegible] парклар, чечектер [illegible] [illegible] бар.

Меранонуң чурттакчыларының саны 30 муң хире кижи. Оларның хөй нуруузу ында келген туристерни, дыштаннаган кижилерни хандырып турар. Октябрьда безин туристерниң саны хоорай чурттакчыларының санындан ийи катап хөй — 60 ажыг муң чедип турар. Аалчыларның ажыглалынга хөй санныг кафелерни, ресторанарны, столоваяларны, аалчылар бажыңнарын бараалгаткан.

Курорт хоорайның амыдыралында чугула черни спорт [illegible] турар. Аныяктарга [illegible] спорт, бажаттыларга — спорт. Спорт шөлдери хоорайда эң [illegible]. Суг спортунуң чермериң Пассирио хеме дургаар. Суг спортунуң талазы-биле делегей маргылдаазы аңаа 1971 чылда болган. Даг [illegible] спорту болгаш альпинизм — бедик даг [illegible] спорту мында база [illegible] турган. Мерано далай деңнелинден 324 метр бедиинде турар, а ону долгандыр даглар — далай деңнелинден 3000 метр бедээн...

Шыдыраа талазы-биле делегей маргылдаазы — ам хоорайның амыдыралының түңнелинге болуп турар. Маргылдаа [illegible]

ӨРТ ӨЖҮРҮКЧҮЛЕРИ — МАРГЫЛДААДА

Өртке удур дузалал спортунуң хевирлеринге республика маргылдаазы Ак-Довурак хоорайга болуп эрткен.

Маргылдааның киржикчилери — 13 команда көрдүнгеп үезинде стадионга дайынчы байдал-биле чыскаалыпкан. Маргылдааның тугун эрткен 1980 чылда болган маргылдааның тиилекчилери Таңды райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң өртке удур албанының командазы көдүрген. Дипломнарны [illegible] өгелээн.

Маргылдааның негелделери хөй талалыг болгаш нарын. Ол кижи бүрүзүнден күш-дамыр, профессионал белеткел талазы-биле бүгү талалыг белеткелди, бедик мергежилди негээр. Маргылдаа спортчу чидиг демиселге эрткен. Ийи хүн үргүлчүлээн маргылдааның түңнелин жюри үндүрген. 100 метр хемчээлдиг берге оруктуг черни эртеринге бирги черни Ак-Довурак хоорайның командазының төлээзи О. Мурушкин алган. Ол-ла хевирге маргылдааның ийиги, үшкү черлерин база-ла ол командадан А. Бутеев биле В. Борисенко алган.

Маргылдааның ниити хевири — бедик чадаже кончуг дурген үнеринге Кызыл хоорайның командазының төлээлери В. Жуйков, А. Кучерявый, Ф. Берестов олар тиилээн.

Үк маргылдааның киржикчилери маргылдааның бүгү хевирлеринге эки белеткелдиин көргүзүп, мергежил, күш талазы-биле шылыралган тиилээн көргүскен.

Маргылдааның түңнелинде республика маргылдаазының бирги черин ниити команда аайы-биле Ак-Довурак, ийигизин Кызыл хоорайларның, үшкү черни Таңды райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң өртке удур командазы [illegible] ээлээн.

К. АРТЕПОВ.

М. Чооулуңнуң «Ээриниң тевии» деп ажылы.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 0—5 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 3-5 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сөөлгү катап дезиишкин» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Инилериним чидирген алдыны» 9.30, 11.10, 13.00, 15.00, «Ынакшыл дугайында үш удаа» 17.10, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Доктаар чер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан шактарда.

ӨӨРЕНИКЧИЛЕРНИ КҮЗЭЭННЕРГЕ

Бүрүнеңиң Кызылда педагогика институдунуң белеткел салбыры 1981—82 өөредилге чылынга дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап тур. Аңаа физика-математика, филология болгаш эге класстар факультеттеринге кирерлерни белеткээр. Белеткел салбырынга үлетпүр бүдүрүлгелерге, тудугларга, совхозтарга, транспорт болгаш харылзаа бүдүрүлгелеринге, хереглел кооперациязынга бир чылдан эвээш эвес үе иштинде ажылчын болуп ажылдап турганнарны хүлээп алыр. Оон ангыда Совет Армияның кураалгазындан халашканнарны база алыр. Сөөлгү ажылдап турган черинге ажыл стажы бир чыл дургузунда үзүктел чок болур ужурлуг.

Кирерин күзээннер дараазында документилерни аккаар:

1. Институттуң ректорунуң адынга билдириишкин.

2. Ортумак эртемниң дугайында документ (бодун).

3. Күш-ажыл дептеринин хоолгазы.

4. 3×4 см. хемчээлдиг, бөрт чокка тырттырган 6 фоточуруқ.

5. 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы.

6. Ажылдап турар черинден (азы шериг кезээнден) чорудуп бижээн болгаш характеристика.

Өөренир хуусаазы — 7 ай. Бүгү-ле дыңнакчыларны айда 40 рубль хемчээлдиг стипендия-биле хандырар, чурттаар чери чок кижилерге өргээжи бээр.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ДАРААЗЫНДА АДРЕСЧЕ ЧОРУДАР: 667000, Тыва АССР, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, белеткел салбыры.

Кирерлер-биле беседалажылгы ноябрь 23-те болур.

Редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 8. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 238 (11736) | 1981 чылдың октябрь 14, среда | 1925 чылда үндүрүлдүнгүлээн | Өртээ 2 көп

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Мал ажылының чем-суур баазазын быжыглаңар!

Эътти, сүттү, чууруганы, дүктү болгаш өске-даа продукция бүдүрериниң база күрүнеге садарын көвүдедиңер!

Мал ажылы — шалыпчы фронт!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан)

ДАЙЫН ХООЧУННАРЫНЫҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Дайын хоочуннарының бешки Бүгү-эвилел конференциязы октябрь 12-де Москвага, Эвилелдер бажыңының Колоннаттыг залынга ажыттынган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң даргазы А. П. Шитиков, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Кол политиктиг эргелелиниң начальниги армия генералы А. А. Епишев, сураглыг шериг начальниктер, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынарының хоочуннары, партия, совет болгаш хой-нийтн организацияларының төлээлекчилери. Залда дайын хоочуннары — эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның төлээлекчилери, 36 чурттардан келген даштыкы аалчылар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев чыылганнарга чүве чугаалаан. Ооң чугаалааны:

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди дайын хоочуннарының бешки Бүгү-эвилел конференциязының делегаттары, силерге, байыр чедирген соотерни болгаш кадыкшылды база силерниң ажыл-чорудулгаңарга чедиишкиннерни [illegible] кузээнин дамчыдып тур. Алдарлыг Совет Армияның хүрээлекчинге ооң баштайгы болгаш сөөлгү [illegible] чедир белен эвес оруун эрткен СЭКП Төп Комитединиң Чыгыс секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежнев [illegible] кузээнин дамчыдып турар. Ол байырны Ада-чурттуң Улуг дайынының шаандакы фронтучуларынга, партизаннарынга, чажыт ажылдакчыларынга дайзын-биле олурмут согиржип алышкынга Социалистиг Төрээн чурттуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалаан, кижи төрелгетенни фашистиг кулданылгадан [illegible] хостаан бүгү кижилери чорудуп турар-дыр.

Б. Н. Пономарев Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң конференцияның [illegible] байырлыг чагаазын номчууруга, ону чыылганнар үргүлчүлелдиг, динмиттиг алыш частаашкыны-биле уткааннар.

Дайын хоочуннарының совет комитединиң даргазы армия генералы П. И. Батов отчёт илеткел кылган.

(СЭТА).

АЭРОФЛОТТУҢ ЧАА ОРУУ

МОСКВА. (СЭТА-ның корр.). ИЛ-86 деп самолёт чурттар аразының база бир оруун ажыткан. Ол 350 олуттуг лайнер октябрь 12-де Москва-Прага аразының маршрудунга баштайгы ужудуушкунну кылган. Агаарның эң улуг ол самолёду 1800 километр хемчээлди ийи чартык шак иштинде ужуп эрткен.

ИЛ-86-ның доктаамал пассажирлер дажыглаары Москва-Берлин аразынга үш ай мурнунда эгелээн. Ол үениң иштинде самолёт 16 муң хире пассажирлерни, 50 тонна хире почтаны болгаш чүъктерни чедирген. «Сезен алды» Брюссельче, Гамбургче ужудуушкунну кылган.

Прагаже ужудуушкун Аэрофлоттуң ажылдакчыларынга база тураскаалдыг. Чээрби беш чыл мурнунда, 1956 чылдың октябрь 12-де, Москва-Прага аразынга ужудуушкунчо делегейде эң баштайгы реактивтиг пассажир лайнери ТУ-104 ужуп үнген. Чурттар аразының ужар чуул оруктарынга реактивтиг ужар чуулдун [illegible] лээн.

Дээрже ИЛ-86-тер, ЯК-42-лер — [illegible] беш чылда турускан чаа салгалдың лайнерлери колдурулуп үнүп турар.

КҮҮСЕЛДЕНИҢ ХЫНАЛДАЗЫ

Ленинчи принциптерни удуртулга болдурганш, партийжи организакчы ажылдың эң чугула кезээ күүселдениң контролюн болгаш хыналдазын сайзырангайжыдарынче бистиң партиявыс доктаамал кичээнгейни салып келген. СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Удуртулганың уран аргазы дээрге кандыг-бир айтырыгның талазы-биле чүгле директивтиг айтыышкыннар үндүрери, ону тарадыры эвес деп бодуун билиишкинни чамдык кижилерниң ам-даа шиңгээдип албааны хараадаанчыг. Шиитпирни хүлээп алгаш, айыттынган хуусаазында ону ылап-ла күүсеткен турарын чедип алыр херек. Контрольду күштелдирери чогум-на маңаа дузалаар апаар. Ол контроль үстүнден болгаш адаандан хары угда, доктаамал болгаш оперативтиг боттанган турар ужурлуг».

Бистиң республиканың партия организациялары шиитпирлер күүселдезинче доктаамал кичээнгейни күштелдирип турар. Олар ол чугула ажыл-херекти организастаарда ону массалыг, дээштиг болгаш калбак нептереңдиг кылдыр чорудар дугайында ленинчи принципти удуртулга болдуруп турар. Партия комитеттери болгаш эге организациялары партияның болгаш чазактың директиваларының, шиитпирлериниң болгаш планныг даалгаларның күүселдезиниң талазы-биле ону шуут харыылаар ужурлуг коммунистерниң, удуртукчуларның база специалистерниң дыңнадыгларын доктаамал ап, бо талазы-биле чер-черде байдалды удаа-дараа сайгарып көрүп турар апарган.

СЭКП Кызыл хоорккомунда, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Моңгун-Тайга болгаш өске-даа райкомнарында үстүкү партийжи органнарның болгаш боттарының шиитпирлериниң күүселдезин хынаар талазы-биле ажылга тодаргай системаны ажылдап кылган болгаш оларны контрольдаарының тускай картотекаларын тургускан. Контрольга алдынган доктаалдарны боттандырарынга холбашкан тодаргай пландарны кылгаш, ооң күүселдезин канчаар организастап турарының дугайында партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының база ону харыылаар ужурлуг эштерниң дыңнадыгларын алыры, күүсеттинген доктаалдарны бюро хуралдарының шиитпири-биле контрольдап ушта бижиири чаңчыл апарган.

Чижээ, СЭКП Бии-Хем райкому бюро хуралдарынга үстүкү партийжи органнарның болгаш боттарының шиитпирлерин канчаар күүседип турарының дугайында «Өөк» совхозта партком база «Хадың» совхозта партбюро секретарьларының отчёттарын алган болгаш бо талазы-биле өске-даа айтырыгларны доктаамал дыңнап турар. Пленумнарга, партактив хуралдарынга коммунистерниң шүгүмчүлелдерин болгаш саналдарын райком учётка алган болгаш оларны боттандырарының хемчеглерин ап келген.

Күүселдени контрольдаарын болгаш хынаарын «Барлык», «Кызыл тараачын» совхозтарның партокомнары, Кызылдың аэропортунда, № 1 АТБ-де, Ак-Довурактың энергоцегинде болгаш өске-даа черлерде партия эге организациялары багай эвес тургускан. Ол чорук планныг даалгаларны күүседиринге дээштиг салдарны чедирип турар, партийжи организакчы база политиктиг ажылдың деңнелин бедидеринге, шиитпирлер күүселдези дээш бүгү звеноларның кадрларының, коммунистерниң харыысалгазын бедидеринге улуг ужур-дузалыг боол турар.

Ындыг болза-даа күүселдениң хыналдазының болгаш контролюнуң байдалы чамдык партия организацияларында чогуур деңнелде тургустунмаан болгаш «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр күүселдени контрольдаарын болгаш хынаарын улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының негелделерин ам-даа долу хемчээл-биле харыылавайн турар. Чижээ, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатта партком (секретары В. Х. Сүге-Маадыр) хөй-хөй шиитпирлерни хүлээп ап турза-даа, ооң күүселдезин организастаарынче кичээнгей салбайн келген. Коммунистерниң эрткен чылгы отчёт-соңгулдалыг хуралынга шүгүмчүлелдиг саналдарын боттандырары-биле ажылдап кылган хемчеглер саазын кырында арткан, ооң күүселдезин контрольга албаан.

Оон аңгыда Кызылда № 81 тудуг эргелелинде, «Шекпээр» совхозта болгаш өске-даа чамдык коллективтерде партия организацияларында бо чугула ажыл-херектиң деңнели чавыс, а чамдык таварылгада хыналданың байдалы ында-хаая болуп, четпестерни чүгле даңзылаарынга өйлежип турар. Ылангыя үстүнде адаанывыс тудуг эргелелинде күүселдениң контролюнуң кандыг-даа системазы чок.

Партийжи организакчы ажылдың эң чугула чардынмас кезээ — күүселдени контрольдаарын болгаш хынаарын күштелдирериниң, оларның хевирлерин болгаш аргаларын улам ыңай сайзырангайжыдарының эргежок чугулазынче СЭКП-ниң XXVI съездизинге база бо айтырыгларның талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалында база катап аажок улуг кичээнгейни салган. Амгы үеде партияның бүгү райкомнарында контрольду чорудар учёдунуң тускай картотеказын тургускан, оларга шиитпирлерниң утка-шынарын, ону күүседир хуусаазын болгаш харыылаар кижилерниң аттарын айтып турар. Маңаа кол чүүл партия аппарадының ажылдакчылары ол картотеканы үргүлчү хынап көрүп, шиитпирлерде айыттынган чүүлдерни чогуур хуусаазында чедип алыры болур.

Бо чугула ажыл-херектиң деңнелин партия эге организацияларынга бүгү талалыг бедидери онза ужур-дузалыг чүве телээде, шыңгыы негелделиг, ажыл-херекчи чоруктуң байдалы, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартырының четпестерге эптеш чок болурунуң байдалы оларга тургустунган турар ужурлуг. Амгы үеде парторганизацияларда эртип турар отчёт-соңгулдалыг хуралдарга бо чугула айтырыгже база улуг кичээнгейни салыры эргежок чугула.

Партияның болгаш чазактың директиваларының база боттарының шиитпирлериниң канчаар күүсеттинип турарының дугайында отчёттарны, информацияларны пленумнарга, парткомнарга болгаш коммунистерниң хуралдарынга доктаамал ап турар херек. Ол чорук бүгү категорияның удуртукчу кадрларының харыысалгазын, инициативазын бедидеринге, чогаадыкчы эгелээшкиннерни база шүгүмчүлелдерни, саналдарны идепкейлиг деткииринге дээштиг салдарны чедирер.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин болгаш он бирги беш чылдың даалгаларын боттандырар талазы-биле республиканың партия организацияларының мурнунда нагын болгаш улуг сорулгалар салдынып турар. Күүселдениң [illegible] бүгү хемчээлдерге доктаамал чорудуп тургаш, оларны чедиишкиннииг боттандырарын чедип алырын хандырары парторганизация бүрүзүнүң бир эң чугула сорулгазы болур.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

КОЛ АЙТЫРЫГ—СӨӨРТҮЛГЕ БОЛГАШ КАДАГАЛАЛ

Мал чемин белеткээр талазы-биле октябрьның бирги он хонуунда районнар аразында калбарган социалистиг чарыштың түңнелин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому үндүрген.

Октябрьның бирги он хонуунда Тожу, Тес-Хем, Бай-Тайга болгаш Бии-Хем районнарының ажыл-агыйлары бо айның бирги он хонуунда мал чеминиң белеткелин элээн организастыг чоруткан дээрзин СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң доктаалында айыткан. Ук районнарның ажыл-агыйлары мал [illegible] белеткелиниң өзүлдезин 10 хуу чедиргеннер.

Оон-биле чергелештир дыка хөй районнарда болгаш ажыл-агыйларда мал чеминиң белеткелиниң темпизи кудулап арттышаан. Эрзин районнуң ажыл-агыйлары он хонукта мал чеминиң өзүлдезин чүгле 0,1 хуу, Таңды — 0,9 хуу, Улуг-Хем — 1,0 хуу, Өвүр — 1,2 хуу, Чөөн-Хемчик — 1,6 хуу чедирген.

Хөй-хөй районнарда дүжүлген бүрүлерни чыыр, ону чогуур деңнелге хүлээп алыр, болбаазырадып кылыр болгаш кадагалаар талазы-биле ажылдар дыка багай. Чамдык черлерде мал чемин кадагалаар черлерже болгаш кыштагларже сөөртүрү дыка даамай, оон-биле чергелештир ону кадагалаарында база ажыглаарында кошкак четпестер бар болуп турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу, «Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел база ВЛКСМ обкому октябрьның баштайгы он хонуунда социалистиг чарыштың тиилекчилеринге дараазында районнарны санаан:

— мурнуу зонадан — ТЕС-ХЕМ район;

— барыын зонадан — БАЙ-ТАЙГА район;

— төп зонадан — ТОЖУ район.

Тес-Хем, Бай-Тайга болгаш Тожу районнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш 200—200 рубль түңнүг акша шаңналын тыпсыр.

Малга чемни немей белеткээр, ону чогуур өй-шаанда сөөртүп алыр болгаш хумагалыг ажыглаар талазы-биле масса-политиктиг ажылды көдээ ишчилерниң, хоорайларның болгаш чурттакчылыг черлерниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ортузунга калбартырын, школачыларны болгаш [illegible] ажылче мобилизастаарын СЭКП Кызыл хоорккомунга, райкомнарга, хоорайкүүскомнарга, районнарның профэвилелдер чөвүлелдеринге, ВЛКСМ райкомнарынга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге ук доктаалда дааскан.

Республика типографиязының хоочун ажылчыннарының бирээзи Мария Тимофеевна Барабанова хууда бүдүрүлге планнарын доктаамал ажыр күүседириниң аңгыда, кады ажылдап турары өөрүнүң дузалакчызы, аныяктарның дагдыныкчызы, идепкейлиг хой-ниитичи. Ооң өөреткени хөй-хөй аныяктар типографияда мергежилдиг ажылчыннар апарган.

ЧУРУКТА: М. Т. Барабанова мергежилге өөреткени аныяк ажылчын Р. Анай-оол-биле.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ПЛАНЫН АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

«Улуг-Хая» совхозтуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың бирги чылының тос айларының күрүнеге сүт садар планын ажыр күүсеткен. Ажыл-агый 6509 центнер сүттү саткаш, планын 105,8 хуу күүсеткен. Ылангыя Алдын-Шынаа сүт-бараан фермазы сүт садар планын 107,5 хуу күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Коммунист, хоочун ишчи С. Х. Хирлиишпеенге удурткан бо коллектив тос айларның дургузунда чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннерин улам быжыглаар, ажылдың шынарын, ажыктыын бедидер сорулгалыг ажылдап турар. Саяна Сероэ, Дадар Хуурак, Уйнук-Кара Маспык-оол болгаш өске-даа саанчыларның ажылы макталдыг.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

Улуг-Хем район.

ТЫВА—ХАКАСИЯ

Тыва АССР биле Хакас автономнуг областың аразынга социалистиг чарыштың 1981 чылдың 9 айларында түңнелдери

	Тыва АССР: План күүселдези	Тыва АССР: 1980 ч. 1981 ч. деңнээн хуу	Хакас. а. о.: План күүселдези	Хакас. а. о.: 1980 ч. 1981 ч. деңнээн хуу
ҮЛЕТПҮР				
Продукция сайгарылгазы	102	100,7	100,1	105
Күш-ажылдың бүдүрүкчүзү	100,1	104	100,7	103
ТУДУГ				
Бүгү үнделиннерге капитал салыышкыннары	72	96	91	97
Бодунуң күштери-биле кылган бараанныг тудуг продукциязы	57	—	96	—
Күш-ажылдың бүдүрүкчүзү	106	104	93	99
Ажыглалга киирген чуртталга шөлдери	60	99,4	78	141
ТРАНСПОРТ				
Ниити ажыглал автотранспорту-биле сөөртүлге (т. км)	92	101	97	110
АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРЕРИ				
Чонга ачы-дуза ооң иштинде көдээге	99,7	107	102	106
САДЫГ				
Үүрмектеп садар бараан саарылгазы	94	99,3	102	109
КҮРҮНЕГЕ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫН САТКАНЫ (Пландан ажыр даалга-биле катай)				
Мал болгаш куш	102	104	102	104
Эът	105	153	97	102
Сүт	107	104	92	98
Чуурга	137	127	111	111
Дүк	102	116	103	114
МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛУУ				
Бир инектен ортумак саалда кг.	1066	82	1689	99
Төрүүр дагаадан-на чуурга	131	103	177	101
Кыргаан дүк-кг.	2,2	125	4,2	120

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ ТОДАРАТКАН

СЭКП Бай-Тайга райкому, райкүүском болгаш комсомол райкому районнуң ажыл-агыйларының, тудуг, бүдүрүлге организацияларының аразында социалистиг чарыштың чоруп турарының үшкү кварталда түңнелдерин үндүрген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин ачыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың бирги чылының планныг сорулгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш районнуң ажыл-ишчилери шудургу ажылдап турар. Ажыл-агыйлар күрүнеге мал продуктуларын садарының планын эътти—103,5 хуу, сүттү —108 хуу, дүктү —99 хуу күүсеткен. Мал чеминиң белеткелин 81,5 хуузга чедирген болгаш ол ажыл ам-даа уламчылап турар.

Районнуң коммунал ажыл-агый эргелели, септелге-тудуг участогу, кино четкизи, харылзаа бөлдири, райпо ниитизи-биле тос айларның планныг даалгаларын түс-түзүнда ажыр күүсеткеннер.

«Мурнакчы», «Бай-Тал» совхозтар ниитиниң малынга чем белеткээриниң пландарын хуусаа бетинде ажыр күүсеткеннер. Күрүнеге мал продукциязын садар талазы-биле бо ажыл-агыйлар база мурнуку одуругда чоруп, кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын организастыг чорудуп турар.

Ынчангаш тос айларның түңнелинде бүгү-ле көргүзүглерин сапап көрген ажыл-агыйлардан «Мурнакчы» совхозту тиилекчи деп санаан. А фермалар, бригадалар аразында чарышка бирги черни «Бай-Тал» совхозтуң Даштыг-Тейде хойжу бригадазы ээлээн.

Районнуң коммунал ажыл-агый эргелели эрткен тос айларда чунар-бажың, хеп чуур черге, аалчылар бажыңынга чонну хүлээп ап, эртирериниң планын база орулга киирип алырының планын ажыр күүсеткен. Ниитизи-биле эргелел планын 164,3 хуу күүсеткен. Ук коллективти (начальниги В. Хомушку) тудуг-бүдүрүлге черлериниң аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санаан.

Партия райкомунуң бюрозу чарыштың түңнелин үндүрүп тура, четпестерже болгаш чедир кылдынмайн турар ажылдарже удуртукчуларның кичээнгейин угландырган, ону эдип алырының арга-сүмелерин берген. «Кара-Хөл» совхоз күрүне мурнунга эъттен өске планныг даалгаларын күүсетпейн турар. Кыштаглаашкынга белеткел ажылдары кайы-даа ажыл-агыйда доозулбаан. Кышкы үеде кыштагларда сүт кудар, мал чемнерер дериг-херекселдер четчелеттинмээн. Ажылдаарынга белен эвес кудуктар ам-даа бар. Сүт сөөртүр машиналар четпес.

Үстүнде айыттынган четпестерни эдер талазы-биле [illegible] даалгаларны СЭКП райкомунуң бюрозу [illegible] болгаш райкүүскомнуң [illegible] кай хуралы берген.

Б. БАГАЙ-ООЛ

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДАП ТУРГАШ...

Хожудап турарлар-биле интервью

Он бирги беш чылдың бирги чылы 2,5 ай болгаш доостур. Ам күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң мурнунда кол сорулга—арткан айларда бүгү арга-курлавырларны ажыглап тургаш, чыл планын чедиишкинниг күүседири болур. Ындыг болза-даа эрткен тос айларда планныг онаалдаларын чедир күүсетпейн турган бүдүрүлгелер база бар. Оларның бирээзинге «Тудуг кезектери» комбинат хамааржыр. Бо улуг бүдүрүлге чери чамдык кол көргүзүглер талазы-биле хожудап, продукция бүдүрерин саададып келген. Ооң чылдагааннарын тодарадыры-биле бистиң корреспондентивис Шаңгыр-оол Доржу ол комбинаттың удуртукчулары-биле ужуражып, чугаалашкан. Ооң ол заводта партия организациязының секретары Магда Афанасьевна Шамонина-биле кылган интервьюзун парлаадывыс.

—Комбинаттың коллективиниң амгы ажыл-чорудуулгазын чугаалап көрүңерем?

— Бистиң комбинаттың коллективи бо чылын [illegible] 3095 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрер деп планнаан. Ону кылып, бүдүрери анаа эвес, берге херек. Ажылдың шынарын экижидип, [illegible] бедидип, ажылчын күш бүр[illegible] ажылдап турзаа, ол сорулганы ажыдыралга [illegible] болур. Чылды эгелеп а[illegible] багай эвес бол[illegible] Чамдык көргүзүглер талазы-биле күүселдевис ашкан.

Күш-ажылчы көргүзүглеривис үшкү кварталда багай эвес болган. Ол кварталда бараанныг продукция бүдүрер планывысты 101, ону сайгарарын 106 хуу күүсеттивис. А эрткен тос айның чугаалаар болза мындыг: 9,6 муң дөрбелчин метр соңга блоктары кылыр планывысты 102 хуу кылдыр боттандырдывыс. А 12 муң дөрбелчин метр [illegible] блоктары бүдүрер тур[illegible], 13,6 муң дөрбелчин метр [illegible] күүсеттивис. Сентябрь айда продукция бүдүрүп үнд[illegible] сайгарар планывысты ба[illegible] ажырдывыс. Бо чижектер [illegible] ажыл бүдүрүкчүзү [illegible] чыдарын көргүзүп турар. Ол бис[illegible]. Ынчалза-даа эрткен тос ай дургузунда бараанныг продукция бүдүрерин 97, ону сайгарарын 93 хуу күүседип, ол айларның планнарын чедир боттандырып шыдаваан бис.

— Магда Афанасьевна, ол көргүзүглер комбинатта бүгү бригадаларның, цехтерниң каттышкан ажылының ниити түңнели болур болгай. Хожудаашкынның чылдагааны чүдел?

— Чыл эгезинде, февраль айда, комбинаттың котельназы үрелип калган. Ооң үрелгени чылдагаанын илереткеш, буруулуг кижилерниң херээн суд органнарынче шилчиткен. Ынчан барык-ла бүдүн ай ажылдаваан бис. Чүгле бо чижек безин бүдүрүлге планын күүседиринге кайы хире шаптыктыг болганын тайылбырлаары ажыы чок боор. А чамдык айларда кол продукция — цемент экkээри үзүктели бээр турду. Ону бистиң комбинатка Красноярск хоорайның цемент заводу берип турар. Оон [illegible] экелгеш, Абакан хоорайга дүжүрүп каар. А бээр Кызылче сөөртүп алыры [illegible] четпес апарган таварылгада [illegible] бергедей бээр-дир. Автотранспорт-биле хандырар талазы-биле биске партия обкому, хоорком улуг дузаны көргүзүп келген. Ынчалза-даа күскү сезоннуг ажылдар үезинде транспорт айтырыы белен эвес апаар. Ынчангаш Абакандан цемент сөөртүп экkээри үзүктелип, бистиң ажылывыска шаптык ужуражтыра бээр чылдагааны ында.

— Адаан четпестерни эдип ап, план күүселдезин хандырарынга социалистиг чарыш кол рольдуг болуру билдингир. Ол дугайында чүнү чугаалап болур силер?

— Ол шын. Чыл эгезинде бригадалар цехтер ортузунга социалистиг чарышты калбартып, ону организастаары-биле ооң негелделерин ажылдап кылган. Күш-ажылчы маргылдааның түңнелин айда бир [illegible] үндүрүп, [illegible] шаңнал-мактал тыпсырын көр[illegible]ген. Чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп турар. Оон [illegible] бүрүү [illegible] бүдүрүг билип алзын дээш тайылбыр ажылдарын бригада, цех санынга чорудуп келген. [illegible] көргүзүг самбыразы [illegible]. Ыңа [illegible] түңнеп, [illegible] кылган ажылдарын доктаамал бижип, демдеглеп турар. Мындыг ажылдарны чорудуп келгенивис түңнелинде кижилерниң материалдыг сонуургалы бедээн, ажылга хандыкшылы улгаткан. Ооң херечизи кылдыр дараазында чижектерни киирейн. Ам комбинатта коммунистиг күш-ажыл шимчээшкининге киржир дээш 306 кижи, 15 бригада, 3 цех ажылдап, чурттап, өөренип турар.

Бо чылын ажыл шагы үзер чоруктар үш катап кызырылган. Бир эвес эрткен чылын 614 кижи-шак үзүлгеи болза, ол көргүзүг ам 184 кижи-шак болган. Үстүнде чугаалааным чедиишкиннер хожудаашкындан уштунар дээш комбинаттың дирекциязының, партия организациязының ап чорудуп турар хемчеглериниң [illegible] чедип алдынып турар. Ам кол сорулгавыс болза, эки көргүзүглеривис быжыглап тургаш, чылдың артып калган айларында цемент сөөртүлгезин [illegible] бис. Оон-биле чергелештир ажылдың бүдүрүкчүзүн болурун чедип ап, продукцияның шынарын [illegible] сорулганы салып турар. Чүгле ынчан чыл эгезинде болган хожудаашкындан уштунар арга тургустунар дээрзин билир бис.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

БРАКТЫ БОЛДУРБАС

ЭКИ шыңарлыг кылыглар болгаш материалдар-биле тудугну хандырары тудугнуң шыңарын экижидеринин айтырыгларын шиитпирлээринге улуг ужур-дузалыг.

Сөөлгү чылдарда Тываның тудуг материалдарының үлетпүрүнге чаа бүдүрүлгеге күштүлери немешкен, эрги бүдүрүлгелерде чаа технологияны шиңгээдип ап турар. Ол бүгү тудуг материалдарының болгаш конструкцияларның шыңарын элээн экижидип болурунуң [illegible] берген.

«Тыва үлетпүр тудуг материалдары» каттыжыышкынының заводтарының бүдүрүп турары туүйбунуң марказы бедээн. Кызылдың туүйбу заводунуң белеткеп турары сайзаштың шыңары курстандарттың негелделеринге дүгжүп турар. «Росводпром» каттыжыышкынының ДБК-зының демир-бетон [illegible] даштыкы шевергелдиг корпуштуг апарган база «Тудуг кезектери» комбинат мозаикалыг (өңнүг даштар-биле шокарлаан) панельдерни бүдүрүп турар. «Тудуг кезектери» комбинатта болгаш Тураның [illegible] [illegible] кылыглары белеткээриниң технологиязын сайзыраңгайжытканы ук бүдүрүлгелерниң продукциязының [illegible] эки салдарын чедирген.

[illegible] тудуг материалдарының бүдүрүлгелеринде [illegible] болгаш четпестер хөй. Чамдык бүдүрүлгелерде [illegible] технологияны, [illegible] дериг-херекселдерин ажыглап турар. Оларның продукциязы [illegible] дүүшпес.

1980 чылда [illegible] индустриязының 10 бүдүрүлгелеринге чорудуп шылгалда бүрүнзин стандартка дүүшпес, шыңары куду продукция база илереен. Эрткен чылын [illegible] бүдүрүлгелерниң продукциязы [illegible] 125 муң рубльдиң чидириглери болган. Оон иштинде 12,5 муң рубль Элегес-Аксының туүйбу заводунга, Кызылдың туүйбу заводунга 38,8 муң рубль, [illegible] база 3 муң брак туүйбу [illegible] турар. Ол дээрге ук [illegible] [illegible] чарыгдалдар, материалдар, ажык ажылчын күжү шуут халас барганы-дыр.

1981 чылда 6 бүдүрүлгелерге 12 аңгы хевирниң продукциязын хыналдага киирген, ол хыналдалар үезинде [illegible] хуузу база улуг болган, чамдык таварылгаларда брак чүс хуу чедип-даа турган. Бо чылдың бирги [illegible] учётка алдынган бракка 60 муң рубльдиң чидириглери болган.

«Тыва үлетпүр тудуг материалдары» бүдүрүлге каттыжыышкынының туүйбу болгаш өске-даа материалдарның шыңарын экижидериниң организастыг-техниктиг хемчеглерин ажыглап келгенин бадыткаар-дыр. Чижээ, Кызылдың туүйбу заводунуң талазындан туүйбунуң [illegible] [illegible] херек кырында бармыдаан бедидир көргүзер таварылгалар тургулаан. Хыналдага кирген туүйбунуң 55 хуузунуң даштыкы хевири эталонга дүүшпес, оон аңгыда туүйбунуң [illegible] [illegible] магадылаттынмаан, чүге дээрге туүйбунуң суг сиңиреri, соокка шыдамыы, быжыы хынаттынмайн турар.

КЫЗЫЛ - МАЖАЛЫКТЫҢ туүйбу заводунда бүдүрүп турары туүйбуларының 85 хуузу даштыкы хевириниң болгаш хемчээлиниң [illegible] стандарт [illegible] дүүшпес болганы тооп чаа кылган хыналдадан илерээн. Элегес-Аксының заводунуң туүйбузунга база-ла хомудалдар эвээжевейн турар.

Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың туүйбу заводтарында эргижирээн технология, дериг-херекселдерден аңгыда [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] техниктиг контроль [illegible] [illegible] [illegible] техниктиг [illegible] болгаш продукцияның шыңарынга багай салдарны чедирип турар.

Демир-бетон кылыглар заводтарының складтары [illegible] [illegible] [illegible] таарышпас, [illegible] болгаш бүс бөөр херекселдер үрелик. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар, шуут-ла [illegible] таар. Кылыгларны складка шыгжаарының, хүлээп алырының, маркировкалаарының, паспортизациялаарының [illegible] чурумун үрээри үргүлчү таварышкан. Чижээ, конструкцияларны белеткээрде раковина, бичии бузундулар, бетондан даштыкы камгалал картының кылынып доктааткан нормадан ажырары бо-ла болгулаар.

Эрткен чылын-даа, бо чылын-даа хыналдага кирген 528 демир-бетон кылыгларының (иштики болгаш даштыкы хана панельдери, балкон плиталары, чада шолдери база текпиштери) 264-ү азы 50 хуузунуң даштыкы шевергелдиг багай, иштинге тудар кылыглар чогундан курстандарттың [illegible] [illegible] болган.

Шак ындыг фактылар «Тыва кодээ тудуг» трестиниң ДБК заводунда база бар. Объектилерже брак кылыгларны чүдүрүп турары канчап-даа таарышпас. Сентябрьда бир объектиже ПКЖ марканың 3 плитазы [illegible], [illegible] [illegible] доораан буступ калгылаан, а бирээзи бүгү дуртубиле өттүр тиилиг болган. Бо чылдың июньда ол-ла заводтуң № 3 школа тудуунче чоруткан 42 соңга кастакталарының дөрткү ортузундан чарлып калгылаан.

ОЛ бүгү чүүлдерниң үржүүнден тудуг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болгаш үрей кылышкыннарны эдеринге немелде күштү чарыгдаары негеттинер. Бо чылдың бирги чартылында чүгле чаңгыс «Кызыл тудуг» эргезели 7,8 муң дөрбелчин метр дивиирни катап шеверлээринге 25 муң рубльди немей чарыгдаан.

Ыяш болбаазырадып, чазаныр бүдүрүлгелериниң кылыглары куду шыңарлыг болурун хыналдалар база демдеглеп турар. «Тудуг кезектери» комбинаттың, «Тыва кодээ тудуг» трестиниң, Ыяш ажыл-агыйы, Одаар чүүл үлетпүр министерстволарының бүдүрүлгелериниң [illegible] [illegible]. Эжик, соңга кастактары шык ыяштардан кылдынган, хемчээли шын эвес, тырбалавайн чүгле кадаг-биле ынчартып каар, заводтан үндүрген белениг кордуага [illegible] [illegible] дыг четпестер хөй-биле таваржып турар.

Улуг-Хем ыяш үлетпүр [illegible] ыяш ажыл-[illegible] стандартты сагывас, хөй санныг хамыктарынга [illegible] бары [illegible] тывыштаан. Дилиг материалдарын [illegible] [illegible] маркировка чок, чогуур хемчээлдег биче болур чоруктар дээрге херглекчилерни мегелээр, хемчээлди шын эвес көвүдедир көргүзери-дир. Бижиттинген документилерден аңгыда Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы бирги, ийиги сорттуң брустарын. Балгазынга [illegible] [illegible] чүгле бирги сорттуун херглекчилерже чоругулгеп деп айыткан. А херек кырында оларның продукциязы ындыг эвес.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Чиг-эттиг, одаар чүүл, энергия болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны камналгалыг болгаш хумагалыг [illegible] [illegible] дугайында» доктаалынга камналга чурумун шыңгыы сагыырын, бүгү-ле бар чүүлдерни камныг, ээ-езу-биле көөрүн айтып турар болгай. А заводка брак дээрге-ле — немелде [illegible], материалдарны артыкка ажыглаары, ынчангаш ол камналганың болгаш бот-оруулга-чарылганың чурумунга шуут-ла таарышпас.

Бо фактылардан алгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажылында шыңгыы четпестер бар. Чамдык [illegible] [illegible] [illegible] найда килдизиниң медээлерин [illegible] [illegible] (чижээ, «Тудуг кезектери» [illegible]), [illegible] продукцияга паспортту бижип таварылга (Кызылдың туүйбу заводу), техниктиг [illegible] [illegible] маркировка, таңмазы чокка (Тураның ыяш белеткээр пунктузу) [illegible] [illegible] чорудар чоруктар бар.

Байдал ындыг турбужа тудуг организацияларының талазындан ук заводтардан нетелде чок, арбитражче, улускуу контроль органнарынче хомудалдар киирбейн турар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] зыдып, брак дээш хомудавас дугайында «Тыва тудуг» трест хол үжүү бижип турган таварылга безин бар.

БИСТИҢ лабораторияның ол дээш харыысалганы бедиреп ужурлуг бис. Чамдыкта [illegible] [illegible] баңдалды чымчак көөр, «чоп-[illegible]» [illegible] [illegible] [illegible] тенге алыр, ажыл-херекке кургуне хайгааралдың дугайында, брак дээрге-ле бүдүрүлгеге материалдыг, [illegible] [illegible] [illegible] чоруктар бар.

Хожудап турар бүдүрүлгелерге [illegible] [illegible] онаап болурунуң аргалары бар. Курхайгааралдың Россия эргелелиниң ажылдакчыларының [illegible] [illegible] туннелде Кызылдың туүйбу заводунга экономиктиг шыңгыы санкцияны онаашкан. Заводтуң план күүселдезинден 1 муң туүйбуну казып, [illegible] [illegible]. Ынчаалдаа «Тыва үлетпүр тудуг материалдары» каттыжыышкынынга, Кызылдың туүйбу заводунга оон чогуур туңнелди [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Продукцияның шыңары багай болуп турары ук бүдүрүлгелерде метрология хандырылгазы кошкаандан база хамааржыр.

Тудуг индустриязының бүдүрүлгелери метрология хандырылгазынче (хемчээр херекселдер, ленаклер, приборлар) сагыш салбас, технологтуг, учёт-отчёттуг [illegible] [illegible] [illegible] операцияларны хынавайн турар болгаш хемчээштиг херекселдерни [illegible] [illegible] [illegible] келгени хөй. Бар херекселдер үрелик, ажыглаар арга чок-даа болур.

Чижээ, Кызылдың-даа, Кызыл-Мажалыктың-даа туүйбу заводтарында чиг туүйбу курганатырының [illegible] [illegible], дой-довурактың шыңарын, туүйбунуң быжыын хынаар түскай херекселдер чок болуп турар. А бар херекселдерни [illegible] [illegible] хыналдага киирерин база кылбайн келген. Кызылдың туүйбу заводунда херекселдерниң 25 хуузу хынаар хуусаазы эртеен. Кызыл-Мажалыктың туүйбу заводунда 15 приборларның чаңгызы-даа хынаттынмаан. Ук херекселдерни ажаап, хайгаараары-биле кым-даа бышкылдавас.

Ол ышкаш Шуурмактың, Тураның ыяш белеткээр пунктуларында, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының бо талазы-биле байдал дорреле эвес. «Тудуг кезектери» комбинатта 300 санныг хемчээшкин херекселдериниң 85 хуузу үрелик, ажыглаттынмас.

Продукцияны күрүне аттестациязынга киирериниң хуусаазы үстүп, четче чоруттунмайн келген.

Бо чылдың бирги чартылында аттестацияга көрдүнген продукцияның чүгле 32 хуузу киирбейн артып калган, бүдүрген продукциядан аттестацияга киирбээни «Росводпром» [illegible] ДБК-зында, «Тудуг кезектери» комбинатта 67 хуу, «Тыва кодээ тудуунуң» ДБК-зында 64 хуу, Шуурмактың, Тураның ыяш белеткээр пунктуларында, Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлге комбинадында 100 хуу болуп турар.

Ындыг бүдүрүлгелерге доктааттынган чурум ёзугаар экономиктиг торгаал — ук бүдүрүлгениң [illegible] продукциязындан алдынган орулгазын 50 хуузун күрүне бюджетинче [illegible] [illegible] көрдүнген болгай. Ол түңнерни көргүзер болза бо чылдың бирги чартылында Шуурмактың, Тураның ыяш белеткээр пунктуларында 7 муң рубль, «Тудуг кезектери» комбинатта — 10 муң, Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлге комбинадында 4 муң хире рубль, «Росводпром» [illegible] ДБК-зында 5 муң рубль ажып турар.

Ынчангаш тудуг материалдары бүдүрүп турар бүдүрүлгелерде продукцияның шыңарын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар болза-даа, оларның [illegible] [illegible] байдал экиживейн турар. А продукцияның шыңарын [illegible] [illegible] айтырыг. Бо чүүлде айтырыгларны шиитпирлээр-[illegible] продукцияның шыңарын башкарарының комплекстиг системазын ук бүдүрүлгелерге шиңгээдип ажыглаар план ёзугаар боттандырары чугула.

Ю. МИТЮКОВ,
Курхайгаарал лабораториязының начальниги.

Чурукчулар Л. Бельскийниң болгаш В. Петаповтуң «Хөйнү бүдүрер — эвээшти чиирер» деп плакады.

Чурукчу Г. Гаусманның «Хумагалыг болуңар!» деп плакады.
«Плакат» деп парлалга чери».

СЭТА-ның фотохроиниказы.

1981 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналынга саналдаан

Приморье край. «Приморсклес» болгаш [illegible] каттыжыышкынының «Калининский» [illegible] [illegible] ажылдаарында ыяш белеткээр [illegible] чоруп турар. Мында [illegible] [illegible]. Күш-ажылдың Кызыл Туг болгаш «Хүндүлелдиң демдээ» орденнер хавырлыг. Александр Васильевич Овнщукка удурткан СЭКП-ниң XXVI съездизин аттыг [illegible] [illegible] турар. Бригада норманы ёзугаар ажылдаашкан, хүнде бир [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кубометр ыяш [illegible] [illegible] кубометр чедир улгаттырганнар. [illegible] [illegible] [illegible] бүдүрүкчүзүн [illegible] ыяш фондузун чок ажыглавышаан, ай санында-ла бүдүн чартык муң рубльди камнап ап турар.

Күш-ажылга шылгарангай [illegible] [illegible], чаа техниканы, мурнакчы технологияны [illegible] үндезилээш, эң ажыктыг болгаш шыңарлыг ажылы дээш А. В. Овнщукту ССРЭ-ниң 1981 чылда Күрүне шаңналын тывыср кылдыр [illegible] турар.

ЧУРУКТА: А. В. Овнщуктуң бригадазы хамчыт эгелээр мурнуу чарынында.

С. КОЗЛОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

ДАГЖЫЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ПАВЛОДАР. (СЭТА-ның корр. Н. Кривинец). «Экибастуз-[illegible]» каттыжыышкынының «Центральный» разрезинге [illegible] турар Г. Мосеенко хөмүр-даш казар комплекизи нормадан үштүг бирни кажан ажыл турар бүдүрүкчүлүг чоруктү чедип алган. Дагжылар октябрь [illegible] [illegible] [illegible] бээр касканы ийи чүс муң тонна оттулар чүүлдү электри станцияларынче чудурун чорутканнар.

Ол разрезте эң баштай ажыглап турар экскаваторнуң кол-кол кезектерин улам сайзыратпышаан [illegible] хөмүр-даш казарын дүргедедир арганы берген. Ол машинага ажылдап келгени бүгү-ле он беш чылдарының иштинде оон ажылдаар [illegible] [illegible] [illegible] турар. Чогумчаа оон ужурлуглан. [illegible] [illegible] машина [illegible] эң баштай [illegible] ол [illegible] роторну ап теп, тургузарын ук бригадага хаандырган. Оон кол конвейерин сайзыраткан, хөмүр-даш [illegible] [illegible] [illegible] экижиткен. Оон түңнелинде ук бригада ындыг хевирлиг экскаваторларга эң бедик көргүзүгнү — шакта-ла 1300 тонна хөмүр-дашты казарын чедип алыр аргалыг болган.

— Бисте ам хөмүр-даш казар беш ындыг комплекстерни улам сайзыралыр кылып турар — деп, разрезтиң парторганизациязының секретары А. Кузнецова чугаалаан. — СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажык арга-биле хөмүр-даш казарын [illegible] [illegible] дугайында доктаалында техниканың күжүн улгаттырарының эргежок чугулазын айыткан болгаш ону чедип алыры ажылдың темпизин дүргедедирин хандырар. Чыл [illegible] [illegible] разрезте хөмүр-даш казары эрткен беш чылдың [illegible] [illegible] бүдүн чартык катап көвүдээр апаар.

ҮЛЕГЕРЛИГЛЕР

[illegible] [illegible] [illegible] барааннарының садыы янзы-бүрү [illegible] [illegible]ның ассортиментизи-биле байлак. Магазинниң иштиарыг-силиг, шевергин. Мында ажылдап турар садыгжылар раб-кооптуң садыгжыларының [illegible] [illegible] [illegible]лекчизи боор каш-даа үнген. Садыг эргелекчизи Маадыр-оол Артаа чоннуң херегцелин өөренип көрүп, херек чүүлдерни эккеп садарынга күжүн кажан-даа харамнанмас чаңчылыг.

Садыгжы эрткен тос айларда 159,3 муң рубльдиң барааннарын сайгарар турган. 162,4 муң рубльдиң бараанын сайгарыр [illegible] [illegible] 101,9 хуу күүсеткен. Маадыр-оол Артаа, Полина Артаа садып алыкчыларга эелдек эйлиг, садыгның бедик культуразын тургузуп ап шыдаан, амыдырал-чуртталга, ажыл-иш [illegible] [illegible] [illegible].

Н. ЛАМА.
Улуг-Хем район.

ИЙИ ЧЫЛ УЛАШТЫР

Эрзин районнуң херглекчилер ниитилели районда эки [illegible] [illegible] [illegible]цияларының бирээзи. Бир-тээ район мал ажылдыг болганда автомагазиннерниң ажык-дузазы канчаар-даа аажок улуг. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]лар доктаамал төлептиг үлүүн киирип келгенин райпо баштаар черниң даргазы, республиканың хооч садыг ажылдакчыларының бирээзи, Ленин орденниң эдилекчизи А. Д. Ширин чугаалап орар. Оларның оруктары узун. Төре-Хөл, Чинчилиг, Качык, Бажалыг. Чоо-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] черлерге оларны четпес дээрил. Тус-тузунда боттарының [illegible] [illegible] ларының малчыннарын олар [illegible] [illegible] [illegible] турар.

Ленин аттыг совхозтуң чамдык малчыннары Нарын хемниң унунда күзеглеп орарлар. Ук хем батса-батса, совхоз төвү Булун-Бажы суурнуң үстүү таарынга каап. Мөрен-биле [illegible] [illegible] [illegible] киргени узун Теспе кыжыдуу-[illegible] [illegible] чылдан [illegible] [illegible] эргелекчизи Байысклан Нурээт ол хүн ол ынчаар малдарны олуртур келген. Ай [illegible] база бүүсеттиннерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], сеткил-сагыжы чиик, сергек хап орган. Кежээликтей ол Эрзин суурже ээп чанар оруунуң аксында бир аалга түтсүп келгенде бис аңаа ужураштывыс. Өгнүн ээзи дойжу Юрий Дугар биске эштиин таныштырар мурнунда-ла, ону каксы-даа бол, билир болдум. Дешин эргенн чогумна оон дугайында чылыг состерни райпо даргазындан дыңнаан болгай мен. Ол ышкаш ам найысылал Кызылда республиканың Хүндү-[illegible] лел самбыразында оон херек чуруун аладып эрткен-дүшкен [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Чуруктуң адаанда мынча деп бижип каан: «Эрзин райпозунуң мурнакчы [illegible] [illegible] Байысклан Сендиевич Нурээт».

Йөөт, чолаачы-даа, садыгжы-даа. Ийи мергежилдиг кажар билдилиг-биле ээлеп чоруур. Кайызынга-даа маңаа [illegible] [illegible] [illegible] ниң алган. Райпога эге баштай-ла 1968 чылда белеткел конторазының алгы-кеш дүжээр ажылчыны боор кирген. Дөрту конторазын хүлээп ап турары дүк, кештиң сортаарын оон сорлагай шыңарларын аңгап, оон тудужук хандыр билир апарган. Ынчангаш ам [illegible] [illegible] продукцияларны чоннаи хүлээп алыр белеткелчи ажылынче шилчээн. Оон мозулуун, ажыл-ишчи бедик шыңарларын, харысалгалыын [illegible] [illegible] лиин көргеш, баштаар чер берге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] эргелекчилери ээн. Бо бедик бүзүрелди ол база-ла төлептиг-биле шынзыдып чылдаан. Оон кадында ажылынштен хоорулбайн тура, ДОСААФ-тың чолаачылар белеткээр курстарын доозуп 3-[illegible] [illegible] [illegible] шынзылгазын холга алган. 1980 чылда мергежилин улам бедидип, 2-ги класстың чолаачызы апарган.

Ынчаарга автомагазин эргелекчилээш, ол ам үш чыл чедип турар. Бо үениң иштинде [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ган социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи боор келген. Өңгү беш чылдың [illegible] [illegible] [illegible] бетинде доозкан. 1980 чылдың планын 115 хуу күүсеткен. Он бирги беш чылдың [illegible] [illegible] [illegible] рының иштинде ол база бедик күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алган. Чаңгыс эрткен сентябрь айда безин 10 муң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]ны садып-сайгарар турган, ол социалистиг хүлээлгезин 3 муң [illegible] [illegible] [illegible]. Ам ол чыл планын хуусаа бетинде — декабрь 15-ке чедир бүрүн күүседир сорулганы салып алган шудургу ажылдап турар. Чолаачы-садыгжы бодунга быжыглаттынган автомашиназының техниктиг хайгааралын, херек апаргаңда [illegible] [illegible] [illegible] турар. Оон чедип турар оруктарында калыр-кашпал малчыннарлыг [illegible] [illegible] [illegible]ызын ол дээр. Ылангыя чайгы, күскү үелерде малчыннар кодан сүрүүн семиртип, күш кирип алыры-биле арт-сын [illegible] [illegible] [illegible]. Ындыг болганда турлаг-хонаштарны, чер девискээрни бээ салдады билир чорук база эң эргежок чугула. Чайның иштинытың соогу дивес, шагның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] малчын кижилерниң херегцели хөй. Маңаа автомагазиннерниң [illegible] [illegible] [illegible] улуг.

— Аъш-чем, идик-хеп аймаа биске доктаамал чоруур. Оон кадында кым кайы хире үс, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тепериңге бижип алгаш, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кижи мен. Бо бүгү-биле, чергелештир малчыннар сарыг-[illegible] [illegible], ог шывыр [illegible], кидис, хуран, шаажаа [illegible] [illegible] [illegible]. Ооң үеде янзы-бүрү марканың ра-[illegible] [illegible] [illegible] тоннарга, даштыкы ишкирге чедир чагыглар кончуг хөй келгилээр-дир. Бо дээрге малчыннарның амыдырал-чурттаалгазының [illegible] [illegible], культурлуг дежиелдиниң хүн-бе хүнче улам бедип орарының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-биле демдеглээр аваар. Ынчангаш чагыг бүрүзү [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] онаап турар ужуру ында...— деп, Б. Нурээт чугаалаар.

[illegible] [illegible] чылда 30 харны аза балын, [illegible] бар чоруур. Ол райпо ажыл-[illegible] [illegible] [illegible]чызы. Нурээт автомагазин эргелекчилериниң бригадирин ки-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Оон, Вячеслав Уржук оларның ажыл-ижин [illegible] хайгааралга ап, арга-дуржулгазын [illegible] [illegible] [illegible] келген. «Коммунистиг күш-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]» Б. С. Нурээт 1979-1980 чылдарда ийи удаа социалистиг чарыштың тиилекчизи болганынга [illegible] [illegible].

С. МОНГАЛ.

КАМНАЛГАНЫ КӨВҮДЕДИР

КИЕВ. (СЭТА). Ждановонуң Ильич аттыг металлургия заводунда [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] автоматтыг системазы чыл санында-ла бир муң тонна демирни [illegible] [illegible] [illegible] бээр. Ол демирни соокка болбаазырадыр ажылдарны башкарар ындыр тургустунган. Ол калбак демирлерни эң-не [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Амы үеде Киевтиң СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг автоматика [illegible] [illegible] «Запорожсталь» заводка тургузар шак-ла ындыг системаны кылып эгелээннер.

ЧАА АРГА-БИЛЕ

ДОБРОПОЛЬЕ. (Донецк область). «Добропольеуголь» каттыжыышкынының «Пионер» деп шахтазынга хөмүр-[illegible] [illegible] [illegible] арга-биле казар чурум бүдүрүлгениң [illegible] [illegible] [illegible] хастаар арганы берген. Дагжылар ындыг дешпилгелиг технологияның [illegible]-биле Улуг Октябрьның 64 чылынга уткуштур алган хүлээлгезин октябрь сесте күүседипкен. Чыл эгезинден бээр планга немештир 21 муң тонна хөмүр-дашты чудурун чорутган.

(СЭТА).

САДЫГ ТӨВҮ

БОРОВИЧИ. (Новгород область). Мелиораторлар чуртаан турар Боровичи суурнуң [illegible] садыг төвү ажыт-[illegible] [illegible] [illegible] таарымчалыг аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарының садыглары, столовая тургустунган. База-ла шак ында кадыкшылга пунктузу, автоматтыг телефон станциязы [illegible] турар. Идик-хеп [illegible], [illegible] [illegible] черлер база бар. Сөөлгү чылдарда мелиораторларның [illegible] [illegible] амыдырал хандырылгазы черлериг, культурлуг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тургустунган.

(СЭТА).

Социализмниң акы-дуңма чурттарында

БИР ЭП-СЕТКИЛ-БИЛЕ

УЛАН-БАТОР. Моол-совет найыралдың чаңчылчаан айы Совет Эвилелиниң болгаш улусчу Моолдуң ажылчы чоннарының [illegible] турар. Моол-совет найыралдың айын Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга болгаш РСФСР-ниң база Моол Арат Республиканың аразынга дипломат[illegible] тургусканындан бээр 60 чылынга тураскаадып турар.

«Коммунистиг тургузуушкунга РСФСР-ниң чедиишкиннери» деп делгелгени [illegible]. Россия Федерациязының хүннериниң программазынга ол делгелге чугула черни ээлеп, чаа [illegible] РСФСР-ниң ажылчы чоннарының улуг чедиишкиннерин көргүзүп турар.

Сураглыг чурукчуларның ниске чураан ажылдары көрүкчүлерниң улуг сонуургалын болдуруп турар. Сиилбир уран чүүлдүң чогаалдары, шилден, керамикадан болгаш сөөктен кылган ажылдар хөй-ниитиниң кичээнгейин база хаара тудуп турар.

Делгелгениң хөй салбырларының бирээзин Россия Федерациязының полиграфия [illegible] туразаатказ. Мурнакчыларның фото-чуруктарын, чараш болгаш шынарлыг кылдыр парлаан номнарны, маркаларны, солуннарны, чагаа хаптарын мында делгеп көргүскен.

Совет эрге-чагырганың чылдарында ССРЭ-ниң улустарының социалистиг тургузуушкунга байлак дуржулгазы Моол Арат Республиканга социализмни чедиишкинниг тургузарынга онза чугула ужур-дузалыг болуп турар. Ол дугайын делгелгеге ажылдышкынынга чуве чугаалаашкыннар онзалап демдеглээн. Моол-совет найыралдың айы болгаш анаа [illegible] РСФСР-ниң хүннери Моолда чедиишкинниг эрттирип турары ийи чурттарның улустарының аразында акы-дуңма найыралды болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам-на калбартырынга хевээр улуг салдарлыг болур.

БОТТАНЫП ТУРАР

ГАВАНА. Кубаның ийи миллион ажыг ажылчы чоннары — чурттуң күш-ажылчылар шыдаар бүгү чонунуң 86 хуузу эрткен чылдың июльда эгелээн ажыл төлевириниң бүгү нийти реформазының чаагай түңнелдерин ажыглап турар. Ынчаарга ажыл төлевириниң ол реформазы график-планда көрдүнгенинден мурнап база чедиишкиннинг чорул турарын Кубаның ажылчы чоннарының Профэвилел төвү (КАПТ) [illegible].

Реформаның кол сорулгазы — социалистиг ниитилелде чаагай чүүлдерниң хуваалдазының кол принцивин улам ыңай сайзырангайжыдары болур. Материалдыг чаагай чүүлдерниң хуваалдазын чарыгдаттынган күш-ажылдың хемчээли болгаш шынары тодаргайлап турар. Ниитилелдиң болгаш хуунуң эрге-[illegible] реформа улам шын холбаштырар, кижи бүрүзүнүң ажылының экижиринге идигни бээр, күш-[illegible] хеңнелин бедидер сорулгалыг.

Эвээш төлевир ап турган ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның шалыңы реформаның апызында бедээн. Ажыл төлевириниң реформазы доозулган соонда чуртка шалың фондузу чылда 670 миллион песо акшага немей өзер.

Ажылдың байдалдарының нарынындан хамаарыштыр база дүнеки ээлчегде ажылдааны дээш немелде төлевирни [illegible] калбаа-биле боттандырып турар. Нормаларны ажыр күүседип, продукцияның шынарын бедиткенде, электроэнергияны болгаш чиг-эттини камнаанда ажылчыннарның шалыңы улам көвүдеп турар.

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРИ

ПНОМПЕНЬ. Кампучияның найысылалынга чаа өөредилге чери ажыттынган. Ол дээрге — ССРЭ-ниң болгаш Кампучия Улус Республиканың аразынга чарган дугуржулгаларга дүүштүр тургускан профессионал-техниктиг төп-түр. Бедик мергежилдиг национал кадрларны белеткээр талазы-биле Кампучияга дузаны чедирери ол дугуржулгаларга айыткан.

Совет специалистер чаа өөредилге чериниң дөрт факультеттеринге Кампучияның оолдар, кыстарын янзы-бүрү тускай эртемнерге өөредип эгелээн. Профессионал-техниктиг өөредилге төвү — Совет Эвилелиниң деткимчези-биле Кампучияга бо чылын ажыткан ийиги өөредилге чери болуп турар. Кампучия-совет найыралдың политехниктиг институду Пномпеньде [illegible] болгаш ажылдап эгелээн.

АТОМНУГ ЭНЕРГЕТИКА

ПРАГА. 440 муң киловатт күчүлүг чаа электроблок чыл бүрүде Чехословакияда ажыглалга кирип турар. Ол дээрге — амгы беш чылда чурттуң атомнуг энергетиказының сайзыралының дүрген темпизи. 1990 чылда Чехословакияның [illegible] үштүн бир кезиин атомнуг электростанциялар бээр.

Тайбың атом республиканың амыдыралында чугула черни ээлеп, энергия алырының [illegible] геледиг болгаш айыыл чок үнер дөзү болуп турар. Атомнуг электростанцияларны сайзырадыр, оларның дериг-херекселдериниң бүдүрүлгезин улам калбарган. Праганың чоогунда Ржеж хоорайда ядролуг шинчилелдер институду [illegible] турар. Оон лабораториялары Чехословакияның улус-ажыл-агыйының эң аныяк адырын — атомнуг машина тудуун хандырып турар. Совет Эвилелиниң деткимчезиниң болгаш ЭДЧ-ниң хүрээлеңинге кады ажылдажылганың ачызында Чехословакия атомнуг электростанцияларга хереклээр бүрүн дериг-херекселдерни бүдүрер хөй эвес чурттарның санынга кирген.

Атом реакторларының корпузун [illegible] Кладнода, өске металлдарны Остравада ээлдирип, каңналга болгаш бүрүн хооглаашкын ажылдарын В. И. Ленин аттыг «Шкода» деп машина тудуунуң комбинадында кылып турар.

«100×100»

СОФИЯ. Генерал-Тошево хоорайда кызыл-тас болгаш тарымал-тооруук институдунуң база Софияда үнүш эртемниниң Н. Пушкаров аттыг институдунуң специалистериниң чорудуп турар шинчилел ажылын «100×100» деп адаан. Шенелдениң сорулгазы — 100 гектар шөлдүң га бүрүзүнден 100 центнер кызыл-тас дүжүдүн өстүрерин хандырары болуп турар. Ынчангаш ол шенелдени «100×100» деп адаан. Ол сорулганы чедип алырынга бедик дүжүттүг чаа сорттарны, агротехника эртемниниң болгаш практиказының сөөлгү чедиишкиннерин, күш-ажылдың бригада организациязының методун ажыглап турар.

Болгарияның соңгу-чөөн кезээнде тургустунган чамдык агроүлетпүр комплекстеринде [illegible] эки түңнелдерни берген. Разград областа бир бригада бо чылын 100 гектар шөлдүң га бүрүзүнден 100,5 центнер кызыл-тастың дүжүдүн өстүргеш, ажаап алган.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

УДУРЛАНЫЫШКЫН ЧЫСКААЛЫ

КОМИЗО. (Италия). Ортумак ыраңшылдың америк ядролуг ракеталарының баазазын Комизога [illegible] итали чазактың планнарынга удурланыышкынның нийти национал чыскаалын Комизога эрттирген.

Чурттуң дөйкүнге удур күштерниң, демдилгелиг хөй-[illegible], ол ышкаш даштыкы делегациялар итали чазактың ол ракеталарны тургузарын телевидэни «Мальонко» аэродромга чыгдып келген. [illegible] удур, тайбың дээш марш киржикчилериниң аэродромдан хоорай чедир оруукту эрттир [illegible] мындыг бижиглелдерлиг плакаттар бедик көдүрүп чораан: «Америк ракеталар согаазын!», «Дайынны болдурбаңар!», «Сицилия НАТО-нуң ядролуг чепсээниң шаалдазы болуру [illegible]». Чыскаалчыларның аразынга — Италияның коммунистиг партиязындан болгаш политиктиг өске-даа партиялардан парла[illegible] культураның көскү ажылдакчылары чораан.

[illegible] Италияның тайбың талалакчылары америк ракеталар баазазын ортулукка тургузар дээр бодалдарның [illegible] чепсеглениишкинниң [illegible] дүжүрер [illegible] лажыышкыннарны чорударынга идиг бээр сорулга-биле чогуур хемчеглерни алырын негээн.

(СЭТА)

«ШЕРИГ БААЗАЛАРЫН АППАРЗЫННАР!»

ТОКИО. (СЭТА) «АКШ-тың шериг баазаларын Японияның девискээрлеринден аппарзыннар!», «Айыыл чок чоруктуң япон-америк керээзи согаазын!», Японияда америк шериг баазаларынга удур демиселдиң айтырыгларының талазы-биле чыыш шак мындыг лозуңнар-биле Японияның Готемба хоорайынга болган.

Тайбыңның япон комитединиң, атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хоруурур дээш Бүгү-япон чөвүлелдиң болгаш массалыг өске-даа организацияларның иницативазы ёзугаар ону эрттирген. Япон ортулуктарда америк шериглерниң ол ортулуктарның чурттакчы чоннарга таварыштырып болур айыылдыг чыыштың киржикчилери айыткан. Япон-америк дайынзырак авиалелди үзерин, америк шериг баазаларын чок кылырын чурттуң чазаандан олар негээн.

АНГЛИЯДА БОЛГАШ АКШ-ТА

ЛОНДОН. (СЭТА). Порт ажылчыннарының ажыл соксадыышкыны Ливерпульда эгелээнинин дугайын чарлаан. Хоорай стадионунга эрткен массалыг митингизинге порттуң муң-муң ажылчыннары болгаш [illegible] 400 [illegible] — Ливерпульдуң далай вокзалының неделя хире үеде ажыл соксадып турар ажылдакчыларын деткээн ажыл соксадыышкынның эгелээрин чаңгыс үн-биле бадылаан.

НЬЮ-ЙОРК (СЭТА). Өөредилгениң талазынга эрге-чагыргаларның политиказынга удурланыышкынның чыскаалы Каттышкан Штаттарның эң улуг үлетпүрлүг хоорайларының бирээзи — Филадельфияда [illegible] болган.

«Ажы-төлдү уштаар чорукту соксадыр!», «Ракеталарның болгаш танкыларның орнунга школалар херек!» дээн плакаттарлыг чыскаалдың муң чыгам киржикчилери школалар херекселдеринге акша-хереңгилер дозевилелдерин кызырар чорукка удур шиитпирлиг хемчеглерни алырын «хоорайның өгбелериннен» негээр дээш оон күдүмчүлериниң таварты муниципалитет [illegible]. Акша-хереңгилерниң кезээде чедишпес чоруу школалар башкыларының болгаш өөредилге пособиелериниң кедергей чедишпезинге, башкылар санын кызырарынга, өөредилге программаларын чыырадырынга чедирип келген.

ООЖУРГАЛ ЧОК БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Информация агентилелдериниң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, Египеттиң чамдык районнарында байдал оожургал чок артпышаан. Чепсектиг элементилерниң болгаш айыыл чок чорук күштериниң аразынга кан төгүүшкүнүнүг месилдежиишкиннер болгулаан. Асьютте база ой-ойде аткылажыышкыннар болуп турар. Каир биле Асьют аразында телефон [illegible]. Амгы ёзу-чурумнуң удурланыкчылары [illegible] полицейжи казармаларже халдаашкыннар кылган. Өлүрткеннер болгаш балыттатырганнар бар. Демир-оруктарга чазылдырыышкыннар-даа болган.

Садаттың хоорлуулдеринге киришкен америк курсекретарь Хейг Израильдиң премьер-министри-биле болгаш чамдык өске-даа чурттарның [illegible] ужурашкан. Американзырак ёзу-чурумнарның төлээлекчилери-биле курсекретарьның ужуражыышкыннары [illegible] болгаш Америкага бодуунуң шериг-политиктиг күжүн немей өстүреринче АКШ-тың чүткүлүнүң база бир илерели кылдыр үнелеп турар.

Хейгтиң ораланчы президент Мубарак-биле ужуражыышкыны болган. Мубарак чугаалажыышкыннарын «үре-түңнелдиг» кылдыр адаан болгаш «Каттышкан Штаттарның талазындан деткимчени үргүлчү ап турар бис» деп онзалап демдеглээн. «Садаттың углаажыышкынын уламчылаарынга [illegible]» Хейг [illegible].

Даразында айда Египетке шериг шенелде өөредилгелерин эрттирериниң планын Пентагон ажылдап кылган.

«Вашингтонуң «хартыгалары» дайынзырак чүткүлдерже ханылааш, делегейни ядролуг дайынның халавынче кииририн күзеп турарлар». (Солуннардан).
Тайбынның америк «көге-бугазы».
Чурукту Кубаның «Боэмиа» журналындан алган.
СЭТА-ның фотохроникасы.

«ДЕЙЛИ УОРЛД» СОЛУНГА Г. ХОЛЛДУҢ ЧУУЛУ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Намибияга хостуг [illegible]» деп ат-биле АКШ-тың Коммунистиг партиязының [illegible] секретары Гэс Холлдуң чүүлүн «Дейли уорлд» солун парлаан.

Мурнуу-Африка Республиканың расистери Намибияның [illegible] турар. Хамыктың мурнунда америк империализмниң бүгү талалыг деткимчезиниң түңнелинде мурнуу-африка расистер Намибияга хамаарышпас чорукту тыпсырындан ойталап турар деп Гэс Холл ол чүүлүнге айыткан. Америк империализмниң ол деткимчези эвес болза, Намибияга хамаарышпас чорукту шагда-ла тыпсыр турган. Намибияны хостаар дээш демисел хамыктың мурнунда америк империализмге удур демисел болур.

Р. Рейганның администрациязы болгаш оон мурнундагы президентилер Африкага [illegible] монополияларның эрге-ажыынга дүүштүр чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар. АКШ-тың монополистиг [illegible] 3 миллиард доллар четкен.

Ангола[illegible] мурнуу-африка расистерниң чепсектиг халдаашкыннарын [illegible] боо-чепсек-биле АКШ-тың империализми хандырып, деткип турар. Ангола Улус Республиканга удур Мурнуу-Африка Республиканың дерлин эрге-чагыргаларының сөөлгү улуг халдаашкынының чогум-на Каттышкан Штаттар куткээзи болгаш деткимчези деп, америк коммунистерниң удуртукчузу демдеглээн. Анголага удур чепсектиг халдаашкыннарны кылыры Намибияның девискээринден мурнуу-африка расистер ажыглап келген болгаш [illegible] хоорай-суурларын бомбалап, тайбың чурттакчыларны өлүрүп турда, агрессорну бүгү шаварындан Ак бажыңның төлээлекчизи ойталап турар.

Анголага удур Мурнуу-Африка Республиканың расистериниң чепсектиг агрессиязын буруу шапкан Каттышкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң чөпкүн резолюциязынга АКШ-тың төлээзи удур бадылааны америк администрацияның агрессиялыг реакциялыг болгаш неоколониализм политиказының херечизи-дир.

«Барык чүктүң экономиктиг болгаш стратегтиг чугула эрге-ажыктары Африкада турар» дээн АКШ-тың куруне секретарының Африка херектериниң талазы-биле дузалакчызы Ч. Крокер [illegible] Африкага америк политиканың [illegible] Г. Холл бижээн. Монополиялар эрге-ажыктарынга дүүштүр Африканың [illegible] америк политиканы ол [illegible] тодаргай бадыткаан.

Ынчангаш Намибияны мурнуу-африка расистерниң эжелелинден хостаар дээш, Африканың бүгү чурттарының экономиктиг болгаш политиктиг хамаарышпас чоруу дээш демисел — хамыктың мурнунда АКШ-тың империализминге удур демисел болгаш турар ужурлуг. Америк империализм — расистиг колониалдыг политиканың кол деңгинжи командылаар чери-дир.

АМ КОНГРЕССКЕ ЧУГААЛАЖЫР

МАДРИД. (СЭТА). Испанияның НАТО-га кирериниң хамаарыштыр чазактың саналын [illegible] депутаттар конгрессиниң даштыкы херектер талазы-биле комиссиязынга чугаалажып көөрү доозулган. Чурттуң демократтыг калбак хөй-ниитизиниң удурланыышкынынга көрүштүр Соңгу Атлантиканың керээзиниң организациязынга Испанияның кирер дугайында чугаалажыышкыннары эгелээр эргени Кальво Сотелонуң чазаанга тыпсыр резолюцияны комиссия хүлээп алган. Чазакка удурланыкчылар улуг партияларның — социалистиг болгаш Коммунистиг партияларның депутаттары ол [illegible] удур бадылааннар.

НАТО-га Испания кирген таварылгада Испанияның девискээринге ядролуг чепсекти эккээп тургузары-биле холбаштыр чидиг маргылдаа комиссияның хуралынга калбарган. Демократтыг төп дээр партияның барымын [illegible] эвилелиниң төлээлекчилери, ылаңгыя даштыкы херектер министри Хосе Педро Перес-Льорка НАТО-нуң шиитпирлерин [illegible] удурланыышкынының чалгыы чавызадырын оралдажып, Испания НАТО-га кирген таварылгада чуртка ядролуг чепсекти эккелбес-даа, тургуспас-даа дээр хоозун бадыткаашкынны кылган. Кажан Испания НАТО-га кирген таварылгада ядролуг чепсекти чурттуң девискээринге тургузар айтырыгны Испания чазаан шиитпирлээр эргезин оскунган турар.

НАТО-га Испанияның кирер дугайында чазактың саналын депутаттар конгрессинге чугаалажып көөрү-биле дамчыдып берген.

СҮЛЧЭЭНИ БУРУУ ШАПКАНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Африканың Мурнуу чүгүнүң улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының мында доозулган конференциязының киржикчилери Мурнуу-Африка Республиканың апартеид ёзу-чуруму-биле Рейганның администрациязының сүлчээлежилгезин шиитпирлиг буруу шапкан декларацияны чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган.

Апартеидтиң кем-буруулуг ёзу-чуруму-биле эвилелин быжытлап, КНО-нуң иштиринден Преторияны деткип, кожазында күрүнелерге удур ол ёзу-чурумнуң агрессиви үүлгедиишкиннерин агартып турар АКШ-тың чазааның политиказынга ханы килеңнээшкинивисти илергейлеп тур бис деп, документиде чугаалаан.

Американың профэвилел, хөй-нииити, шажын болгаш аныяктар организацияларының, делегей организацияларының төлээлекчилери, Мурнуу Африканың Африка национал конгрезиниң (АНК-тың) болгаш Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу организациязының (СВАПО-нуң) делегациялары, ол ышкаш делегейниң өске-даа хөй-хөй чурттарындан аалчылар конференцияның ажылынга киришкен.

Мурнуу-Африка Республикага удур хемчеглерни күштүг болдуруп чорудар дугайында КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязын болгаш кожазында күрүнелерге удур Преторияның агрессиязын келеди бүрүү шаварын күштүг болдуруп чорудар дээрге Каттышкан Штаттарның шуут удур бадылааны практиказын конференцияның киржикчилери шиитпирлиг буруу шапкан. Апартеидтиң ёзу-чурумунга удур экономика, шериг, дипломатия болгаш культура талазы-биле бүгү талалыг кезедикчи хемчеглерни күштүг болдуруп чорударын олар Вашингтондан негээн.

Суд очерки

КАРА САГЫШ

I

1980 чылдың сентябрь 11-ниң дүнезин чоокшулап, караңгы имир дүжүп келген. Аът кырынга хүннедир чорупмогап-шылай берген сүрүкчүлер чазаглыг оруктуң чоогунда ээн кыштагның кестүп келгенинге өөрүп, мында муңгаш кажаага малын кажаалап хондургаш, оруун эртен уламчылаарын дугурушканнар. Инектерни беле хай деп, кажаалааш, мунуп чораан аъттарын оон ырак эвесте арыг кыдыынга өртегилеп кааш, чоогунга одагланып алганнар. Сүрген малын орук ара одарладып, деңгелин экижидер, деңнанин аартадыр семиртип алыры-биле далашпайн, үр үеде кадып чорупм, хоорежип келген улуска хөй чугаа-соот-даа кайда боор. Орук кижизиниң чымыжын деңге үлежип, куртаг шагбан будуктарны шалыпкын чыый шапкаш, одун кыпсып, шайын хайындыргаш, ээзээш-бичээ хүнезинин уштуп, далаш чок чемненип алганнар. Күскү дүнүүң сооксумаар, дүмбей караңгызы, кылын чорган-биле шутлапкан дег, шыва ап келирге, чүгле одагның кестери имистелип, долгандыр орган үш эрниң долуккан арыннарын бүдүргүн чырыткылаан.

— Шак-даа орайтаан эвес-не бо, удуглап турар бис бе — деп, олурганнарның бирээзи оожум чугаалангаш, шутлак-дежээн белеткей берген.

Улуг сүрүкчү Сергей Дүдүп ойталап чыдыпкаш, дээрде чивеңнешкен сылдыстарже көрүп, боданы берген.

«Нарын» совхозтуң удуртукчулары, мал ажылының специалистери бир-ле эртен ону конторже келдирткеш:

— «Совет Тыва» совхозка аппарып семирткеш, күрүнеге садар инектеривисти ынаар сүрүп чедирер кижилер четчелеттинмейн тур. Бирээзинге сен чорупкөөр сен бе, Сергей?— деп, оон дилээннер.

Дүдүп үр-даа бодаммайн, чөпшээрешкен.

Дугуржулганың бүдүп турарынга өөрээн эштер чагыг-сөзүн дораан-на берип эгелээннер:

— Сүрер малыңар хөй, чер аразы база ырак болгай. Ажылдың харыысалгалыын бодуң билип-ле тур сен ыйнаан. Артык тайылбырның херээ-даа чок боор. Улуг далашпайн, чоорту одарладып чорааш, инектерни сүрүп чедирер силер. Чаңгыс-даа баш хоратпайн бүрүну-биле чедирер, дужаар херек. Силерниң кандыг байдалдыг бар чорууруңарны хайгаарап көрүп турары-биле кезек болгаш-ла, соонардан машиналыг чедип турар бис — деп, түңнелинде аазааннар.

Ук чугаа болган соонда улуг сүрүкчү кылдыр томуйлаткан Сергей Дүдүп кады чорур эштери Ныммыр Идам, Дуни Чылбакай олар-биле 180 баш инекти үскеш, мунары-биле дөрт аътты совхозтан алгаш, «Совет Тыва» совхозче мал сүрүп чорупканнар.

«Нарындан үнгеле ам дөрт хондувус. Мынчага чедир кым-бир кижи сооңустан кээп, бистиң кандыг чорууруувусту сонуургап айтырбады-даа. Даргалар адаан аксын канчап уттуптар болду? — дыдыш, Сергей удаштыр бодавтап.— Че, харын, сүрген малывысты-ла эки-менди чедирип, дужаапсывысса, ол-ла ыйнаан».

Үш сүрүкчүнүң эң улуг назылыы Дуни Чылбакай күрүне малын онча-менди сүрүп чедиргеш, хүлээдип бээр дээш өөрүнден дудак чок шырбайып чораа-даа, аалында арткан аарыг кадайынче, хөй ажы-төлүнче сагышсырап, кандыг турлар ирги деп дүвүреп, ууп оруктуң дүрген доюстуруп чоттанпейн маңып чораан. Ол адыштары эрбенели берген сиирэш холдарының күжү-биле ажыл-амыдыралын тудуп, хөй урут-дарын өстүрүп, төлептиг кижилер кылдыр кижизидип келген. Хөйге көскүлең эвес ол бөдүүн ажылчын кижи чаңгыс чер чурттугларынга хүндүткелдиг-даа чораан.

Ол Таңдының аяс дээриниң адаанга аал-оранының дугайын бодап чыда, удуваврай хона берген. Ол черден, ол дээриниң адаандан оон кажан-даа турбайн баарынга чедир саныг минуталар артканын, эрге-чассыг кыстарының ээлдек-чылыг сөстерин оон соңгаар кажан-даа дыңнавайн баарын ол канчап-даа бодап, сагышпаан болбайнаан..

Черле ынчаш, Балгазын суурдан — 18—20 километрде Дамырактар дээр черде ээн кыштаг чоогунга хонуп чыткан сүрүкчүлерниң амы-тынынга айыыл-кыжаныг аъттар өрттеп каан арга талазындан диргелип кээрин оларның кайызы-даа билбээн, бодаваан.

Хенертен сыгыр октуг бооңуң [illegible] даажы ол таладан дыңналган. Улаштыр база дагжаан. Уяумчурап [illegible] хаалчып келгеш, караңгы өттүр дээр актап көрүп, дыңнаалагылаан. Чугаалашкан кижилерниң үннери, аъттар даваның даажы тода дыңналып, боттары мыштар аразында караңайычы берген. Хевири өртегде аъттарже углап орар хире.

— Айыыл бооду, оолдар! Аъттарывысты алыр деп бардылар! — деп, сүрүкчүлерниң бирээзи дүвүреп чугаалаан.

Ныммыр Идам оорларны сезиг алындыраары-биле бодуунуң ол [illegible] дүрген өрү чаза тудуп, сагындырган.

Оон өртегде аъттарынче чугуржупкеннер. Аъттарны эккеп ээртээш, херимге баглааш, кажаада инектерни камгалаары-биле үжелээ эжик аксынга олуруп алырга, демги улус кажаа кырындан оларже узуктелдир боолап, янзы-бүрү чүвелер октап эгелээннер..

Ырак-узак чериниң черинге-даа эвес, төп районнуң девискээринге, машиналар үзүктел чок шуушкан чазаглыг оруктуң кыдыынга ниитиниң малын боо чепсектиг дээрни оорлардан камгалаары-биле үш сүрүкчү маадырлыг демиселди дүмбей караңгы дүне мынчар эгелээн. Ол сегиржип алыышкынга оларның бирээзи аар балыглаттырнаш, амы-тынындан чарылза-даа, өскелерни дужуп бербейн, шиитпирлиг турушкаш, тиилеп үнген.

II

Инек сүрген кадарчылар ол хүн Балгазын чоогу-биле эртип бар чорда, Виктор Чоодуоларны көргеш, мунуп чораан аъттарын оорлаар деп шиит[illegible] эжи Руслан Оюнга барып чугаалааш, оон-биле кады [illegible] үлгедир деп, баш бүрүнгаар дугуржуп алганнар.

Ол хүн Руслан биле Виктор оларның эштери Владимир Оюн, Михаил Оюн, Юрий Аракан, Василий Бумба оларны боттарының бодап алганы кемниг херекти кады үүлгедиринче эвилелдеп, ээртир арагалап алгаш, демги сүрүкчүлерниң хонуп чытканы Дамырактар деп черже чорупканнар. Руслан бажыңга шыгжап турганы, тускай чөпшээрели чок ТОЗ — 8 деп араалыг боозун октары-биле кады ап алган.

Дүнекиниң 12 шак үезинде ол черге чеде бергеш, кадарчыларның кайда турары билбимес боорга, ону билип алыры-биле Руслан чагы бажынче боолап-боолап, дыңналагылаан. Чуве шимээн чок боорга, сүрүкчүлерни дилээр дээш, үш бөлүкке үстүп алгаш, чазаглыг орук кыдынында арыгже кирипкеннер. Ол аразында Василий Бумба өртегде аъттарны көрүп кааш, оларже чоокшулап чеде бээрге, кадарчылар эскергеш, шимээргеп, боо даштапканнар.

— Боолуг улус мыкажыышкынче чоокшулаар арга чок — теп, өөрү чаңгыс черге чыглып кээрге, оолдарның бирээзи арай сестип чугаалаан.

— Боолуун чоор сен. Бисте база бар-дыр — дээш, Руслан бодунуң тудуп чораан тозовказын көргүскен. — Удур боолап тургаш, аъттарны хунаап алыр ол-ла!

Оон кажааның кырынче мындыкы азымындан үнгеш, кадарчыларның олурган талазынга кээп, 2,5 — 3 метр хире черден оларның кырынче маш[illegible] керже-довурак октап, [illegible]. Русланның боолаан үш огуунуң бирээзи Дуни Чылбакайның оң талакы холунга дээп, аар балыглаан. Өске оолдарның аткан, октарының бирээзи Ныммыр Идамның хөвеңниг тонунуң чениин ол дегген болгаш артканнары кулак чаны-биле сыыннайнып эрткилээн. Кадарчыларны чүгле дүнүүң караңгызы, чалан боол, камгалап каан.

— Олар бисти коргудар дээш эвес, а өлүрер сорулгалыг боолап турганнар — деп, Сергей Дүдүп сөөлүнде биске чугаалаан. — Холунче балыглаткан Дуни бир талазынче иленип чыдыпкаш, човуурлап чыда, кожазында орган Ныммырга: «Мен-даа баксырай бердим. Кайы бирээзиңер оруктче үнүп, машинадан довуп көрүңерем, оолдар» дээн. Мен ап чораан үш огумнуң сөөлгүзүн үнче кирип иткеш, дүүрген эжимге тутсуп бергеш, оруктан машина доуп, дуза дилээри-биле, бисти боолап турган улустан чашты-чашты маңнап чорупкан мен. Чазаглыг оруктка келгеш, аай-дедир шуушкан машиналарны дозаарынга, чаңгызы-даа турбаан. «Караңгы дүне чер черинге турган кижиниң кым алырыла» деп бодап келгеш, суурже углай дүрген кылаштапкан мен. Балгазынга даң адып турда келдим.

Ээн кыштагга арткан сүрүкчүлер күрүнениң өнчү-хереңгизин болгаш боттарының амы-тынын камгалап, оларже ок-боолуг халдаан хулиганнарга дужуп бербейн турганнар. Владимир Оюн кажаа кырындан бок, көржең дужур октап турган. Эжик чанынга андарлып кээп дүшкеш, баглаашта аъттар артынче маңнапкан. Таптыг-ла ол өйде Руслан Оюн аъттарның мурнунга чеде бээрге, сүрүкчү Ныммыр Идам ону көре тыртып кааш: «Болар бистиң малывысты күш-биле хунаап алыр дээш келгени тодаргай-дыр. Чүү-даа болур болза, боларның-биле тутчуп турганш болур-дур» деп бодап келгеш, аъттар чанында караңнаан кижиниң буттарынче углай боолапкан. Балыглаткан Руслан тозовказын октапкаш, ынай болурга, Владимир ону алгаш, боо оду кызаш дээн черже удур ийи удаа боолапкан. Оон чанынга Бумба биле Ноолу халчып кээрге, бирээзиниң бижээ-биле аъттарның дыннарын үзе шелгилааш, аъттангаш дезипкеннер.

«Ол улус чоруй баары билек, эжим баксырай берген. Сүт ижиртип, ооң бажын тудуп турумда-ла чок апарды» деп, оон чанынга арткан Ныммыр Идам сөөлүнде чугаалаан.

III

Сергей Дүдүп Балгазынга даң адып турда кылаштап келгеш, участок төлээзин бир эжи-биле кады тып алгаш, эмчиниң дүрген дуза чедирер машиназы-биле демги черинге кээрге, хамык чуве шагда-ла оожургаан болган. Чүгле өлүрткен эжи шимчеш дивейн чыткан. Идамны ол-бо дилеп, кыйгырарга-даа тывылбаан. (Сөөлүнде олар ол кедээ Советке ужуражып алганнар).

Истелге. Кыштагга база катап барып, дүнеки таварылганың канчаар болганын катап тайылбырлап, ээй-дедир чорупм турда, хүн эрте берген. «Бисти баштаан турган шагдаалар бисти кажаада хунзээк малывыска-даа чедирбейн, караңгы кудумчуга каапкаш барганнар — деп, С. Дүдүп сөөлүнде биске хомудап чугаалаан. — Таныр-билир кижилерниң эвес, канчаар боор, немелтиг херим иштинге карак шиммейн, соонунга дилирип олура хондувус. Кажаалап каан малывыс бүдүн-бүрүн ирги бе дээш дүвүреп, ап-ла сагышсыраш мында болган. Чер бичии чырый бээри билек, чазаглыг орук кыдыы-биле кыштагже углай кылаштажыпкан бис. Орук ара, харын, бистиң совхозтуң машиназы таваржы берген. (Дүнеки болуушкуннуң эртенинде совхозче дүрген телеграмма чоруткан бис).

Ныммыр Идам демги эжинистн аалынга чедиржип, чанып чорупкан. Мен өске улус-биле кады инектерни сүрүп чедиргеш, «Совет Тыва» совхозка бүрүн саны-биле хүлээдип берген бис».

IV

Истелге органнарының ажылдакчыларының дүрген болгаш шиитпирлиг хөделгениниң түңнелинде, кемниг херек үүлеткен хулиганнар дораан тутурган. Хунааттырган аъттарның ниизи база саададайн тыпты берген.

Бо нарын херектиң истелгезин чорудуп турган кижилер ооң канчап болу бергенин, назы четпээн хөй оолдар мындыг дераан херекти үүлгедиринге канчап четкенин, ол бүгүнүң чылдагааннарын болгаш байдалдарын шуптузун сайгарып көргеннер.

Аныяктарның, ылаңгыя назы четпээннерниң ог-бүлезе, школага, өөредилге черинге, ажылдап турар коллективинге

(Төнчүзү 4-кү арында).

4-кү арын ● 1981 ч. ● октябрь 14

ЧОГААДЫКЧЫ ӨЗҮЛДЕНИҢ КӨРҮЛДЕЗИ

19.. чыл... Красноярскиниң В. И. Суриков аттыг чурулга [illegible] дипломнуг ажылдарының [illegible]. Оларның аразында өскелерниң чангыс чер чурттуу Макар Монгуш. Комиссия [illegible] ортумак дүрт-сынныг, [illegible] аныяк оол туро халааш, тускал мольбертке болуңнуң ажылын тургузупту.

Холунда чонар-даш тудуп алган аныяк оол чаазының мурнунга дашты шимчилеп көрүп, ында кандыг бодал шыгжаттынып, чажыртынганын билип алыр дээш дарыысалгалыг болгаш өөрүнчүг чогаадыкчы ажылче киреринге белеткенип олурар.

М. Монгуш училищениң чедиишкинниг дооскаш, төрээн Кызылынга чедип келгеш, башкы училищезинге чурук [illegible] ажылдай берген. Сургуулдарга эстетика, чурулга башкылаарындан аңгыда, бодунуң чогаадыкчы ажылын салбайн, бойдустап, амыдыралдан өөренип шааң, «Эзер», «Үежимниң онур-хевири» болгаш оон-даа өске [illegible] кылып, республика делгелгелеринге киржип келген.

Мээң билирим безин «Эзер» деп ажылды үш-дөрт вариантылыг кылдыр эде чурупкан киживе. Шаг[illegible] бээр эзер-чүгең эр кижиниң эттери, бүгүн [illegible]

[illegible]

иллюстрацияыр. С. Токаның С. Сүрүн-оолдуң болгаш бистиң өске-даа чогаалчыларывыстың номнарынга [illegible] кылган.

[illegible], литография, офорт деп ышкаш аргалар-биле кылган натюрморттар, пейзажтар база бар.

Тулчуушкуннар аразында орус, тыва партизаннарның кежээки олагда солун номчуп олурар еңнуг чуруу, Хову-Аксының комбинадының хевирлери...

Ук ажыттынган делгелге дугайында чүнү чугаалап болур? Кандыг-даа мерге[illegible] кижилерни [illegible] кандыг-бир үезинде бедик дагның кырынче үнүп келгени дег, оон кырындан чурттаалгазының иштинде чүнү кылганын, чүнү кылбааның, амыдыралдың өрүүн, [illegible] хынаар, шүгдүнер үе турар болгай.

Бөгүн Макар Монгуш бышкыг билиглиг, уран чүүлдүң арга-чажыттарын шиңгээдип алган, чогаадыкчы талалары ам-даа чедип ажыттынмаан, перспективтиг, төөгүге сундулуг чурукчу-дур.

Чонунуң төөгүзүн эки өөренип, билип турган, бөгүнгү хөгжүп турар чурттаалга-биле холбап турган, ханы утка[illegible] [illegible] ажылдары-биле көрүк[illegible]

[illegible]

Бо үнүүрде Тываның 60 чааргы аттыг чурт-шинчилел музейинде Макар Монгуштуң [illegible]

[illegible]

ажылдары-биле таныжарынче делгелге залы чалап турар.

С-Б. УПНУКЕЙ.

С. Токаның «Кодур-оол биле Биче-кыс» деп тоолунга М. Монгуштуң иллюстрациязы.

ЫНДЫГ ТУРУП БОЛУР БЕ?

Бир чагааның изи-биле

Тываның ийиги дээди өөредилге чери Красноярскиниң [illegible] Кызылда филиалының материалдары [illegible] студентилер чурттаар общежитие талазы-биле, ам-даа [illegible]. Чаа общежитиеге тудуп турар. Филиалдың студентилери шагда эрги аэропорт турган бөлүк бажыңнарда амгы үеде чурттап турар. Өөредилге чылы эгелээнден бээр ай ыракта апкан-даа болза, барык октябрьның эгезинге чедир оолдарны общежитиеге чыттырбайн келген. Оон чылдагааны — улуг корпуска септелгени орайтап чоруткаш.

«Өөредилге эгелээнден бээр бир ай болуп турар. Мынчага чедир бисти общежитие[illegible]

[illegible]

...дедивис» деп бижээн хомудалдыг чагааны редакция бөлүк студентилерден алган.

Херектиң байдалын хынап көөрге, шынап-ла [illegible] сеске чедир шупту корпустарда чүгле дөртен хире кижи чурттап турар болган. № 4 корпуста харын 23 уруглар шагда-ла чурттай берген. Оларның өрээлдери арыг-шевер, орун херекселдерин шагда-ла алгылап алган, харын чүгле соңгаларының ийиги каъттарын чылыглап салыр ужурлуг. Оларны кылып алыр дээрге каът соңгалар ам-даа [illegible]. Өрээлдер бичии-даа болза, черле кыстар болгаш, оларны хире чергеэп-биле таарымчалыг [illegible] алгылаан. Соңга пестерин база боттары кылып алгылаан. Өрээл са[illegible]

...нуста чунар чер чок, ынчангаш өрээлдерге чунар ужурга таваржыкан. Чугаар делгем өрээлдерге чунар-демирлерни (ол-ла бодууң) азыгнышты аскылаан, чамдык өрээлдерде чунар-демир (бичии) азар чер безин тывылбас. Ам каяа чунарыл ынчаш? Ооң дугайын үлетпүр болгаш хамааты тудуг факультединиң бешки курсчулары — улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң депутаты Валентина Монгуш база Светлана Ловгак олардан айтырарывыска: «Кружкадан суг пактап чунуп турар бис» деп шала эгениш чугаалады[illegible].

Хеп-сыпны каяа чуур, кургадыр деп айтырыгның дугайын чугаалааш-даа [illegible]. Хепти черле чуп алыр апаар, ынчангаш хуртдар оюн[illegible]

...лар корнусунда харын-даа чангыс плита (үш конфоркалыг) бар, — ацый [illegible] апаар. Эртен суг черле кай[illegible] четтигерил? Мында үжен чыгам кижи чурттап турар болгай. Ол-ла плита чоок корридорда чунар кылдыр үш раковинаны тургускан. Ынчалза-даа ол ажылдавас, бааны чаагай туруп турар. Уруглар корнусунда байдал мындыг-дыр. Ол харын-даа чүзээр деп санап болур.

№ 1 корнуста октябрь сеске чедир чүгле 15 кижи чурттап кирген. Чурттаар дээн оолдар [illegible] комендантыдан херек чүүлдерни ап турдулар. Чогум өрээлдерни шалазын [illegible] доозулап каап, бир чамдыктарында студентилер чурттай бергилээн. [illegible]

...чечнаада дүжээган орун-дөжек херекселдериниң хуусаазы узап, [illegible] студентилерге [illegible] көрүүннар чедишпейн турарындан соок деп турдулар.

Бо корнуста бир эки чүве — чунар черни (үш раковина) бо чылын кылып каан. Арай боорда кыдырганы комендант Нина Салчак чугаалап турар. Бо корнуста чурттап турарлар сут пактап чунчас. Оозу [illegible], ынчалзадаа оларда чем хайындырар плита чок. Чангыс плитаны салып каан турар. Бараан чаагай, үрелик, ону дарый септелирн чуттула болуп турар.

Корридорну будуп каапы мырыңай чесенчиг, кандыгдаа оң чок, багай будук-биле [illegible]

[illegible]

Б. ДИРЧИН.

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГА

[illegible]

Т. ДАШ-ООЛ.

ХӨЛҮН ЭРТТИРБЕС

[illegible]

...кемниг херек үүлгедир, өг бүлезинге, ниитилелге хоралыг үүлгедиглерни кылып чоруур кижилерге бо-ла таваржыр боор-дур. Ындыг кижилер солунуң арыннарында үнүп турар мындыг чагааларны номчааш, черле кандыг-бир түннелди үндүрер боор[illegible]

...тыг күш-ажыл [illegible] оксунгур [illegible] кижилер-биле шыгжыы чугаалажырының [illegible] келген.

М. КӨРГЕН-ООЛ.
Тес-Хем районг.

ОКТЯБРЬ 16-ДАН 18-КЕ ЧЕДИР

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 16-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05 — «Ынак шүлүктер». «Кара үш булуң». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 10.50—«Өрүшкү, музыка болгаш далаа». Фильм-концерт. 11.50—Телемедээлер. 11.55—14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35— Социалистиг чурттарның телевидениезиниң документалдыг фильмнериниң программазы: «Братиславаның хоорайы» (ЧССР), «Арыгда [illegible]» (ГДР), «Чечен алышкылар» (БУР). 15.15 — Н. Соколов-Микитов [illegible]. Ак серие. Дамчыдылганы делегей мастери Л. С. Белавенец [illegible]. 16.30 — «Дигдиникчи». Тележурнал. 17.00 — Композитор П. Шаховскийниң ырлары.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Л. А. Фоткевичниң төрүттүнгени [illegible] 100 чыл. [illegible] «Улус Комиссарлар[illegible]» [illegible]. Документалдыг телефильм. 19.20 — «Гитарачы А. Фраучи ойнаар». Фильм-концерт. 19.50 — Хөй сериялыг уран-чечен «Кара үш булуң» деп телефильмниң баштайгы көргүзүү. [illegible] серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.20 — «Кинопанорама». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи кинорежиссёр Э. Рязанов чорудар. Төнчүзүнде — информастыг үндүрүлге. «Бөгүн делегейде».

[illegible] серия — амыдыралга». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг уду[illegible], чаштар!». «Дириг амытаннар оңчуктери». Мульт-фильм. 20.15 — «БАМ-ны тудуп турар бис». Байкал-Амур магистралының суурларының чаагайжыдылгазының дугайында. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чайкалар ужуп келзиннер». Уран-чечен телефильм. 22.45—01.00— Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Сокол». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Буратино [illegible]. 9.15 — «Кара үш булуң». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия. 10.40 — «Ада-иелер, силерге». 11.10 — «Челкаш». Улусчу чогаадылгалар телепрограммазының IV делегей фестивалы. «Далайдан [illegible]» (Швейцария). 11.40 — «Спортлотонуң» 42-ги тиражы. 11.50 — ССРЭ-ниң улустуң артизи [illegible]. Программада Р. Шуманның болгаш И. Брамстың чогаалдары. 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.15 — «Алька болгаш Кырган капитан». Уран-чечен кыска телефильм. 14.45 — [illegible] (БССР) — [illegible] (Франция). 15.40 — «Дириг амытаннар амыдыралы». Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар. 16.30 — Мультфильмнер программазы. «Маруся Богуславка», «Илья Муромец». 17.00 — Политиктиг хайгаарачы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.30 — [illegible]

22.40 — «Херээженнерни камнаңар». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия.

ОКТЯБРЬ 18-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.15—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырның [illegible] хорунуң концерти. 9.[illegible] — «Будильник». 10.00 — Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен». 11.00—«Кадыкшылга». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.45 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.15—«Кедээ шак». 13.15—«Музыка киноскузу». 13.45 —«Туңмаларның үени». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Коммунистер» деп бөлүктен. 14.15 — «А биле Н. Турлар. «Кара чаңгыс херечи» ССР Эвилелиниң М. Горький аттыг уран чүүл театрының фильм-спектакли. 16.15 —«Кино аян-чорукчуларының клуву». 17.15 — Күрүнениң орус улустуң Н. Осипов аттыг оркестриниң концерти. Дирижер —РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Калинин. 17.45 — «Делегей панорамазы» 18.30—18.45 —Чапсар. 18.45—«Бөгүн - Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү». ССРЭ-ниң эът болгаш сүт үлетпүрүнүң министри С. Антоновтуң чугаазы. 19.00—Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүнге уткуштур музыка программазы. 19.45 —«Экранда —кинокомедия». «Агаар уланчызы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Л. Бетховенниң тос симфониязы. № 4 симфонияны Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң улуг симфониялыг оркестри күүседир. 22.40—23.15— Документалдыг фильм. Төнчүзүнде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Азыглар саваар»... [illegible]

КЫЗЫЛДАН

[illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Суд очерки
КАРА САГЫШ

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

Күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезин кайда багай тургусканы билдир. Оларның хостуг үе-шагын чөп ажыглаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче, оон иштинде спорт ажылын сайзырадып, аныяктарны ол-че хаара тударынче комсомол болгаш хөй-нийти организациялары кайда кичээнгей салбайн турар болдур. Ында чамдык аныяк кижилерниң [illegible] эвес чүүлдер кылыр, араганы, хулиганнаар чоруктар, тарыңдаа кай кем-херек үүлгедикчилери болуп турарын мээн база катап сагындырары артык эвес. Тандының районнуң Балгазын. Красноярвка суурларында партия, комсомол, хөй-нийти организацияларының ажылындан [illegible]

[illegible]

чаңгыс аай — хулиганнаар, оорланыр, удаа-дараа арагалаар чоруктар турган. Олар кузээнче чүвезин кылып чанчыга берген. Оон кадында улуг улус оларга ындыг-ла шынчы [illegible] дег, билбээчиленип эрттирип каар турган: садыгжылар араганы хамаанчок садар. Балгазын кожээ Совединиң күүскомунуң, совхозта комсомол комитединиң ажылдакчылары кылыр чүвези чок оолдарны кыйгыртып эккелгеш, [illegible]. «Чалгаа чазып», кайнаар баар, чүнү кылыр аайын тыппайн турган ол ээди оолдар сөзүнде кээп коргунчуг [illegible]

Владимир Оюн 16 чылде, Руслан Оюн — 9. Василий Бумба — 8. Виктор Чоодунг — 6. Юрий Арнак биле Михаил Оюн — 5-5 чылдарда хостал[illegible]

Истелге үезинде, оон соонда олар ада-иелери, төрелдери, башкылары биле база оларның биле ажыл чорудар [illegible]

Балгазын ортумак школазының класстап башкылаар ажыл талазы-биле өөредилге эргелекчизи А. Попеляева: «Руслан, Виктор, Вася... оларның школага өөредилгеан-даа, сагылга чуруму-даа багай турган. Үргүлчү кичээлдер уэар, чалгаа, класстан классче дээ[illegible] [illegible]» деп хамаарылга чок чугаалап турар. «А силер, школа башкылары, ол оолдарны эдип чаазар, [illegible] ажылдар кылган силер?». Ол айтырыгга тодаргай харыы алдынмаан. Балгазын [illegible] мастери Б. Ооржак: «Михаил Оюн мээн башкылап турган сургуулдарымның бирээзи чүве. [illegible]

...алдазы чок өскен алды уругларның ортуну. Оон авазы, ачызы, угбазы «Революцияның чалбыраазы» совхозтуң Красноярвка сүт-бараан фермазында ажылдап турарлар. Ферманың мурнакчы саанчыларының бирээзи комсомолчу Валентина Оюн дуңмазының дугайында эң-не чылыг сөстерни чугаалаан: чуруму эки, кайы хамаанчок оолдар биле эптешпес, [illegible]. Кыжын өөренип, чайын ажылдаар турган. Ооң херек үүлгеткенинге [illegible] бурунга ынчалзажок факт болуп артар-ла болгай: [illegible] на Владимир Оюнуң ынчан [illegible]

Бо хире чаагай үеде чуртап, [illegible] оруунче чаа-ла кирип орар элээди оолдар ниитилиң херээн ак сеткилдиг кылып, анаа-ла кем-буруу чок чораан сургакчыларже ок-боолут халдап, хөй уругларлыг адазын ындыг кара сагыжы, дерапчип-биле өлүрүп каар деп кым бодааныл! Балгазын кожуу Совединиң күүскомунуң, совхозтуң комсомол комитединиң, милицияның уруглар өрээлиниң база хөй-нийти [illegible] аныяктар, нязы четпээн нер-биле ажыл чорудар [illegible]

...хүн чок камгалаары белен эвес болгаш оода харысалгалыг херек.

Ооң-биле чергелештир чамдык совхозтарның удуртукчуларының, специалистерниң сурдуруп чоруткан хөй малының дугайын ол-ла дораан «суттуптар», суругчуларның кандыг байдалдыг чорууруп, оларга кандыг дуза херегин айтырып, сонуургап, сооңдан келбес, хайгаарап көрбес, чүгле семиртилге совхозунга азы эът комбинадынга малды дужаар үеде чеде бээр, чоруун ыңгымызы-биле буруу шаап, оларның харысалга чогу кылдыр санаар херек.

Үстүнде бижээнивис тава рылгада «Тарын» совхозтуң удуртукчулары чүгле ажылдап болган соонда, телеграмма алгаш, четкилеп келгендир. «Бистиң-биле кады ооңда «сүт сөөртүр машинаа чорун орган болза, [illegible] чымырлбас турган. Ону эмнелгеге дүрген чедирип, эмчи дузазын көргүзүптер арга турар-ла болгай» деп, Сергей Дүүлтүң сөзүнде хомудап чугаалааны чөптүг болбайн аан.

Ажылгачыларның удуртукчулары бо айтырыгны кичээнгейге алыры чугула дээрин база катап сагындырып каалы.

Чамдык кижилерниң кылып бүдүрген чаагай үүле-херээнге өөрүп улустуң дээ баарыны, тоомча чогу чамдыкта кай[illegible] болгулаар-дыр ийин. Бо очеркти билип тур[illegible] гаш, мындыг бодалдан [illegible]

П. ИЧИН.
Х. МОНГУШ.

Агаар

[illegible]

Кино

[illegible]

Редакцияның адрези: [illegible] Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-62, [illegible]

Тираж 17868. Чагыг № 2167

СОЛУН НЕДЕЛЯЗЫ 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00911

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 239 (11737) | 1981 чылдың октябрь 15, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА

Чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазының бир түлүк үези—күскү ажылдар. Күскү чаагайжыдылга часкы болгаш чайгы үеде кылдынган ажылдарның уламчылалы болур болгаш ол колдуунда-ла ыяштар болгаш күскү ашталгаже. хоорай, суурларны кышка белеткеп, улам аян-шинчи кииреринче угланыр.

Улус депутаттарының чер-чер Советтери чаагайжыдылганы план ёзугаар чорудуп турар болгаш ол талазы-биле бедиткен хүлээлгелерниң негелделерин ажылдап кылгаш, ажылчы чоннарның хуралдарынга бадыладып чугаалашкан. Республиканың хоорай, суурларында бо хүннерде күскү чаагайжыдылганың айы эртип турар болгаш ол талазы-биле ажыл кидин түлүк.

Часкы болгаш чайгы үеде хоорайларны, суурларны болгаш чурттакчылыг өске-даа черлерни чаагайжыдар талазы-биле капитал болгаш агар хөй ажылдар кылдынган. Чурттакчылыг черлерге он-он муң дөс тарымал үнүш олуртунган, улуг хемчээлдиг газоннарга болгаш клумбаларга сиген, чечек тарылгазын чоруткан. Хоорайларда болгаш суурларда чаа скверлер, аллеялар немешкен. Бажыңнар даштын аян киирип, чаңгыс аай өңнеш кылдыр будуп, чугайлаан, штакетниктерни чаарты септээн, кудумчулар аштап-арыглаттынган. Үстүнде кылдынган ол ажылдар чурттакчылыг черлерни улам аян-шинчи болдурган.

СЭКП Кызыл хооркому болгаш улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскому хоорайның чаагайжыдылгазынче улуг кичээнгейни угландырып турар. Хоорайның чаагайжыдылгазының талазы-биле ап чоруттунуп турар көскү ажылдарның түңнелинде республика найысылалы Кызыл чыл сапында чаагайжыттынып, чаартынып, улам аян-шинчи кирип турар. Хоорайның чаагайжыдылгазынга бир миллион хире рубль шингээдип алдынган, 45 муң дөрбелчин метр оруктар болгаш тротуарлар асфальтылаттынган, 9 муң дөс ыяш олуртунган. 5 муң погон метр дурттуг чадаң үнүш, 390 муң чечек рассадазы тарыттынган. Хоорайның чаагайжыдылгазынга болгаш ногаанчыдарынга найысылалдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, албан организация, дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң коллективтери идепкейлиг киржип келген. Хоорайның төп Ленин, Кочетов кудумчуларын чаарты эде кылган. Хоорайның 4-кү 5-ки микрорайоннарын чаагайжыдар талазы-биле улуг хемчээлдиг ажылдар кылдынган. Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга уткуштур сентябрь 17-ден октябрь 17-ге чедир хоорайны чаагайжыдарының айын чарлаан. Кызыл хоорай Совединиң күүскому 1981 чылдың күскү үезинде чорудар ажылдарның хемчээлин тодараткаш, тус-тус коллективтерге тодаргай даалгаларны берген. Чаагайжыдылга айының дургузунда хоорайга субботниктерни организастаары көрдүнген. Шалыпчы ай дургузунда кызылчылар төрээн хоорайын улам чаагайжыдып, хамааржыр девискээриниң, быжыглаан участоктарның чаагайжыдылгазынче онза кичээнгейни угландырып, улуг хемчээлдиг ажылдарны кылыр. Шалыпчы айның төнчүзү — октябрь 17-де хоорайга субботник эрттирер. Оон-даа өске Советтер күскү чаагайжыдылга ажылдарын организастыг эгелээн. Чижээ, Эрзин районнуң чурттакчылыг черлеринде, Тээли, Чыраа-Бажы, Шеми болгаш өске-даа чамдык суурларның чурттакчылары чаагайжыдылга ажылдарын негелдеге дүүштүр тургузары-биле көскү ажылдарны ап чорудуп турар. Чаагайжыдылганы план ёзугаар калбаа-биле чоруткаанындан ук суурларның аян-шинчизи үндезини-биле экижээн.

Моон-биле кады чурттакчылыг черлерни үениң негелдезинге дүүштүр чаагайжыдар болгаш ногаанчыдар айтырыгны чамдык хоорай, суур, кодээ Советтери четпес шинчилеп, ону часкы, күскү үениң түр кампаниязы кылдыр көрүп, ол үеде план-төлевилел, чогуур белеткел чокка, кайы хамаан чок үнүштер олуртур, эгелээн ажылды эчизинге чедирери-биле ону уламчылавас чоруктар бар. Ындыг янзылыг ажыл-агыйжы эвес чоруктардан чамдык суурларның чаагайжыдылгазы негелдеге ыракта дүүшпес. Чижээ, Самагалдай, Хандагайты, Саглы, Ээрбек кодээ болгаш өске-даа чамдык Советтерниң девискээриниң чаагайжыдылгазында четпестер бар.

Чаагайжыдылга — сезоннуг эвес. а доктаамал чоруттунар иш. Республиканың хоорай, суурларында күскү чаагайжыдылга кидин түлүк. Ону план ёзугаар канчаар чоруткаанындан чурттакчылыг черлерниң арыг-шевери, чараш аян-шинчилиг болуру хамааржыр. Күскү чаагайжыдылганы чедиишкинниг чорудары-биле анаа кылыр ажылдарның хемчээлин баш удур тодарадып ап, бар күштү билдилиг ажылдаары чугула. Маңаа чер-черде коммунал бүдүрүлгелерниң, коллективтерниң болгаш хөй-ниити организацияларның киржилгези улуг. Улус депутаттарының Советтери үстүнде чүүлдерге даянып тургаш, ажылдың тодаргай планын тургузуп, ону организастаар болгаш оларның күүселдезин хынаар ужурлуг.

Беш чылдың даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседиили!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан)

Республиканың Кадык камгалал министерствозунуң автобаазазының коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг опаалдазын хуусаа бетинде күүседир сорулганы салган. Ында үр чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг чолаачылар С. В. Хавронин, В. Г. Анисимов, А. Горохов, В. П. Сергеев база комсомолчулар С. Ильин, А. Миллер дээш оон-даа өскелер хууда планныг опаалдаларын ай сапында ажыр күүседип, коллективте хой-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турарлар.

Алексей Васильевич Назаров ында он бир чыл доктаамал чолаачылап келген. Бо үениң иштинде ол ээзээ эвес ывар-чаар чүүлдү камнап алган. Дуржулгалыг лагдыныкчы бо чылдың планныг опаалдазын 130 хуу күүсеткеш, ам 1982 чылдың үлүүнде ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) мурнакчы чолаачы А. В. Назаров; (адаанда, солагай таладан) комсомолчу-аныяктарның бригадири С. Ильин, ажылчын комитединиң даргазы В. Г. Анисимов, чолаачылар В. П. Сергеев болгаш С. М. Хавронин ажылче үнер мурнунда.

В. КАРА-САЛ.

Авторнуң фотолары.

ОДАРГА КАМНАЛГА

Республиканың совхозтарынга малды кыштаглаашкынче организастыг киирериниң шалыпчы айын эрттирер дугайында СЭКП обкомунуң доктаалын «Найырал» совхозтуң парткому сүт-бараан фермаларының, хойжу бригадаларның кежигүннеринге таныштырган. Ук доктаалда ылаңгыя мал чемнерин өй-шаанда сөөртүп алырын, складтаарын, камгалаарын болгаш чеп ажыглаарын онза чугулалап демдеглээн.

Совхозтуң салбырларының хоочун болгаш бедик дуржулгалыг малчыннары кыштаглаашкынга ажыктыг аргаларны дилеп, күш-ажылчы инициативаны эгелеп турар. Анаа чижек кылдыр Шаңчының хойжуларының бир чаа эгелээшкинин демдеглээр чугула. Салбырның бүдүрүлге хуралынга Опай Ыглааштай, Дамдың-оол Түлүш, Үйнүк Сат олар хар душкүжеге чедир кыштаглар девискээриниң чоогунга, Шаңчының иштинге мал-маган кадарбайн, хой болгаш мыйыстыг бода малды кышкы үеде ажыглавас черлерге тургузар деп саналды идип үндүрген. Ук саналды партком, партия эге организациязы деткээн, ол чижектиг ажылды өске-даа салбырларга, бригадаларга чорударын организастап турар.

Кыштагларже көжериниң мурнунда Шаңчының хойжулары Чаа-Хөл хемниң аксының унунда, Хемчиктиң ол талазында күзеглеп хонгулаан. Совхозтуң чылгызы Хемчик ол чарыында Таңмалыг деп черде. Суванчап Алдын-оол сарлыктарны Үрбүнде кадарып турар.

Одар-белчиирни таарымча чок, чөптүг эвес ажыглап турганының фактылары бар. Терезинниң хөй чылдыг сигенниниң чоогунче чамдык малчыннар өглерин көжүрүп эккеп тургулаан. Оларга Дугаар Алаш, Долаан Очур-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр. Мал кадарар шөлдерниң хуваалдазын херекке албас, одарга камналга болгаш хумагалал чок кижилер-биле тайылбыр ажылын партбюрону активи моон-даа соңгаар чорудар. ук чугула участоктуң контролюн улам күштелдирер бис.

М. ДАПЫН,
«Найырал» совхозтуң партком секретары.

Л. И. Брежневтиң Немец профэвилелдер каттыжыышкынының (ГФР) даргазы Г-О. Феттер-биле беседазы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Л. И. Брежнев Немец профэвилелдер каттыжыышкынының (ГФР) Даргазы Гейнц-Оскар Феттерни октябрь 13-те Кремльге хүлээп алган болгаш оон-биле беседа кылган. Совет Эвилелинде ол Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң чалаашкын ёзугаар келген.

ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында харылзааларны хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле база делегейниң амгы байдалының Европа чурттарының ажылчы чоннарының эрге-ажыктарынга болгаш амыдырал-чурттаалгазының байдалдарынга хамаарышкан чамдык айтырыгларның талазы-биле санал-оналдар солчуушкуну болган.

Экономиканың, эртемниң, культураның талазынга болгаш өске-даа талаларга ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразынга ийыгдаа талага ажыктыг үре-түңнелдиг кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдериниң эки перспективалары бар, ол чорук ийи чурттуң улустарының эрге-ажыктарынга таарыжыр болгаш Европага политиктиг байдалды ниитизи-биле кадыкшыдарынга беттуг ужур-дузалыг дээрзинге ийи тала бүзүрелин илергейлээн.

Бөө-чепсектиң айыылдыг ёзу-биле эндере бүдүрерин болдурбас дээш, Европага доктаамал турушттуг тайбыңны хандырар болгаш Европаның бүгү чурттарының тайбың кады ажылдажылгазы дээш демиселге ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын төлээлээн хөй-ниити организацияларының чугула рольдуг болур ужурлуун база онзалап демдеглээн.

Беседа эвилең, эш-ёзузунуң байдалынга эрткен. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ВЦСПС-тиң даргазы А. И. Шибаев, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, оп ышкаш Немец профэвилелдер каттыжыышкынының федералдыг баштаар чериниң делегей килдизиниң эргелекчизи Э. Кристофферсен олар беседага киришкен.

(СЭТА).

АЖЫЛЫН ДООСКАН

Дайын хоочуннарының бешки бүгү-эвилел конференциязы бодунуң ажылын Москвага, Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга, бурунгу хүн дооскан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының байлак дайынчы болгаш амыдыралчы дуржулгалыг хоочуннары бистиң Ада-чуртувустуң камгалал күчүлүн улам ыңай быжыглаарының, совет улустуң болгаш оон дайынчыларының шериг-патриотчу кижизидилгезиниң херээнге, тайбыңны быжыглаар дээш, чепсегленишкинниң дужурер болгаш душкүүрелдиг чорукту чавырылдырар дээш демиселге бөттарының салыышкынын киирип келгенин болгаш моон соңгаар-даа киирер апаарын Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң начальниги, армия генералы А. А. Епишев болгаш конференцияга чүве чугаалаан өске-даа эштер демдеглээн.

Делегейниң ийиги дайынының бүгү киржикчилеринге, Улурланнышкын шимчээшкининиң демиселчилеринге, улустарның национал-хосталгалыг демиселиниң киржикчилеринге кыйгырыгны конференция хүлээп алган. Планетаның тайбын келир үези дээш демиселге күжениишкиннерни каттыштырар, реакция болгаш дайын күштеринге удур дугаар деп кыйгырыг ында кирген.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны конференцияның киржикчилери улуг кадырүүшкүн-биле хүлээп алган.

Дайын хоочуннарының совет комитедин болгаш оон удуртур органнарын соңгаан. Комитеттиң даргазынга Совет Эвилелиниң Маадыры генерал-полковник А. С. Желтовту соңгаан.

(СЭТА).

ПЛАНЫН АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

«О. Шынаа» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш кызымаккай ажылдап келгениниң түңнелинде планнаттынганындан ажыр 840 тонна сигенни бо хүннерге чедир кезип белеткээш, районнуң ажыл-агыйларының аразында чарышка тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң, райүүскомунуң шилчилиг Кызыл тугун холдап салбайн турар.

Совхозтуң механизастаан бригадазы (бригадири С. М. Сапаа) мал чеми белеткээринго эки ажылдап, барык 3 муң тонна сигенни кезип, прессээш, кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүнде күш-ажылчы белек кылдыр хүлээткен. Даалгаг ажыл херээнге харыысалгалыг, машина-техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглаары, кывар-чаар чүүлдерни камнап алыры дээш кызымаккай туржуп турар мурнакчы механизаторлар бригадада ээзээ эвес. Дуржулгалыг трактористер Кыргыс Доклар-оол, Ойдуп Маадыр-оол, Балчий-оол Ужар-оол, Сергей Халбаа, Михаил Ангыр-оол болгаш өскелер-даа мал чемин белеткээринге чыл бурунде төлептиг үлүүн киирип, эрес-кызымак ажылдап келгеннер.

Малга бедуун чемнерин белеткээринге О. Шынаа суурнуң албан организацияларының ажылдакчылары, школачылар дээш өске-даа коллективтер улуг дузаны чедирген. Чижээ, О. Шынаа ортумак школазының өөреникчилери 30 тонна, машина-трактор мастерскаязының коллективи 25 тонна, автопарк 28 тонна сигенни кезип белеткээш, совхозка хүлээткен. Ол ышкаш № 4 хойжу бригаданың малчыннары 130 тонна сиген белеткээр планын чедиишкиннг күүсеткен.

Амгы үеде совхозтуң мал ажылдыкчылары кыштаглаашкынга белеткенип, одек-кыштагларын септеп, кышкы туралгаларынче мал чемнерин сөөртүп чедирип турарлар.

С. АРТЫША.
Тес-Хем район.

КӨРГҮЗҮҮ БЕДИК

Мугур-Аксы суурнуң төвүнде үлетпүр барааннар магазининге келир болзуңарза, аныяк садыгжы кыс силерни уткуп алыр. Оон ады— Марина Аракчаа.

М. Аракчаа Кызылдың кооператив училищезин 1978 чылда дооскаш, төрээн суурунга ажылдаары-биле ээп келгеш, раймагка садыгжылап кирген. Бо кыска үениң дургузунда аныяк садыгжы ажылынга чаңчыгып, нарын мергежилдиң чажыттарын шиңгээдип ап эгелээн. Ол ам ажылдап турда хоочуннардан дудак чок. Ажылынга кызымак, бичә сеткилдиг кыстың бүдүштүүн коллективте ол-өөрү эскерип, СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган. Эрткен чылда бүдүрүлгечи бедик көргүзүглери дээш Марина Москвага болуп эрткен олимпий оюннарын барып көөр путёвка-биле шаңнаткаш, четкеш келген.

Марина Аракчаа 1981 чылдың бедик көргүзүглерлиг эгелээн. Эрткен төс айларның дургузунда үүрмектеп садар бараан саарылгазының планныг опаалдазын доктаамал 110—120 хуу күүседип келген.

О. МИХАЙЛОВА.

МОСКВАНЫҢ КҮСКҮ МУЗЫКАЗЫ

Совет музыканың «Москваның күзү» деп фестивалының программазында кирген чогаалдар Ленинге, партияга, амгы үениң кижилериниң күш-ажылчы чедиишкиннеринге тураскааттынган. Ол чаңчыл апарган көрүлде консерваторияның улуг концерт залынга ажыттынган.

Ол байырлал найысылалдың ан эки залдарынга болгаш культура ордуларынга болур. Оларга үжен ажыг симфония ниити ыр, камерлиг кежээлер, шериг-патриоттуг, театр болгаш эстрада музыказының концерттери болгулаар. Оларга Төп телевидение болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфониялыг улуг оркестри, Москва филармониязының үлегерлиг улуг симфония оркестри, Латвий ССР-ниң симфония оркестри, өске-даа коллективтер болгаш күүседикчилер киржир. Д. Шостаковичтиниң, Т. Хренниковтуң, Д. Кабалевскийниң, Г. Свиридовтуң, Р. Щедринниң, А. Холминовтуң музыка чогаалдары чаңгыланыр.

Чаңчыл ёзугаар фестиваль программазы дыңнакчыларны чаа чогаалдар-биле база таныштырар. Баштай күүседир музыкалар аразында — Э. Хагагортянның «Ленинге одазы», В. Пальчуннуң Л. И. Брежневтиң номунга үндезилээн «Бичии чер» деп ораториязы, А. Эшпайның дөрткү симфониязы, М. Марутаевтиң «Маадырлыг русь» деп ораториязы бар.

Көрүлде үезинде найысылалдың болгаш Москва чоогунуң мурнакчы бүдүрүлгелериниң ажылчыннары ужуражылгаларын боор, чогаалыкчы санал-оналдарны илередип организастаар. оларга совет музыканы улам-на хөгжүдериниң айтырыгларын чугаалажыр.

(СЭТА-ның корр.).

Кышка белеткелдиң шалыпчы айы чоруп тур

НЕМЕЛДЕ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

Ниитиниң малын кыштан менди ажырары, оон чаш төлүн чидириг чок камгалап алыры, кышкы үеде мал продукциязын бүдүрериг болгаш күрүнеге садарын кудулатпаазы — кыштаглаашкынга эки белеткелден кол хамааржыр. Республикада чарлаттынган шалыпчы айда Барыын-Хемчик районнуң совхозтары кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын канчаар чорудуп турарының дугайында чугаалап бээрин райүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги Ю. Е. Барлыковтан бистиң корреспондентивис А. Бегзин-оол дилээн.

— Районнуң совхозтарында 76 муң хире шээр, 8600 баш бода мал бар. Оон иштинде 31 муң хой, өшкү кыжын одалдаар. Оларны кыштан хүр ажырып, чаш төлүн менди камгалап алыр дээш элээн ажылдарны кылып чоруткан бис. Кышка белеткелдиң кыска хуусаада, эки шынарлыг чорудар дугайында эрзинчилерниң эгелээшкинин чазын совхоз бүрүзүнге малчыннарның ниити хуралдарынга чугаалашкан болгаш кылып чорудар ажылдарны тодараткан.

Ол бүгү ажылдарны херек кылдыр кылып боттандырарын удуртуп баштаар, контрольдаар штабтарны совхоз бүрүзүнге болгаш район төвүнге тургускан. Ол штабтарның хуралдарынга кол специалистерни, районда «Дөң-Терезин», «Шекпээр» совхозтарының директорларын дыңнааш, чамдык чедир кылдынмаан ажылдарны илередип, оларны бүрүн доозарының хуусаалар айыткан.

Бо хүннерде районда бар 176 шээр мал кыштагларының 163-ү, 22 бода мал кыштагларының 21-и септеттинген. Районда шупту 83 кижи составтыг 13 тудугжу звено ажылдап турар. Ам-даа инек кажааларын немей тударын, хой кажааларын алгыдарын чедиттинип турар болганда, тудугжу звеноларны немей тургузуп, оларны материал-биле хандырар ужурлуг. Олар чарлаттынган шалыпчы [illegible] малчыннар чурттаар 19 бажынны, дөрт чунар-бажынны септээр, оңгачаларны болгаш шагжааларны немей кылыр.

«Барлык» совхоз кыштаглаашкынга багай эвес белеткенген. Бар кажааларны септээринден, алгыдарындан ангыда, 200 хире баш мал кирер дөрт чаа кажааны туткан. Бижиктиг-Хая фермазының чем белеткээр цехи бүрүн белен. Оон ангыда «Шекпээр» совхозтуң Аңгаты салбырында Казак-оол Кууларның удурткан хойжу бригадазы база кыштаглаашкынга эки белеткенген. Ында 22 кыштагда хой болгаш хураган кажааларының септелгезин бүрүн дооскан, бир чуртталга бажыңын ажыглалга киирген.

Партия райкомунуң бюрозунга дыңнаан соонда, «Хемчик» совхозта кыштаглаашкынга белеткел ажылдары элээн шуудаан. Ыйгылак сүт-бараан фермазында 100 баш бызаа кирер чаа кажааны туткан. Бо совхоз ылаңгыя чем баазазын тургузар талазы-биле кайы-даа ажыл-агыйдан эки ажылдап. 2575 тонна мал чемин курлавырлааш, планын 140 хуу чедир күүсеткен. Бо хүннерде совхоз 900 тонна мал чемин кыштагларга чедирген. «Барлык» биле «Шекпээр» совхозтарының кайызы-даа 1200 тонна мал чемин кыштагларга дүжүрген.

Район штабынга чугаалашкаш, бар четпестерни илередип, оларны чайладырының хуусаазын айыткан турбуже, «Шекпээр», «Дөң-Терезин» совхозтарда кыштаглаашкынга белеткел нарын болуп эртпышаан. «Шекпээр» совхоз ниитиниң малынга чем-суурну белеткээрин кончуг оожум темпилиг чорудуп, оон чүгле чартык кезиин курлавырлап алган. «Дөң-Терезинде» чем белеткээр цех амга чедир туттунмаан. Кыштагларже баар оруктарның септелгезин кылбаанындан мал чемин чедирери бергедеп турар. Ол ажыл-агыйда чем белеткээр цехти тударын Сельхозтехниканың Кызыл-Мажалык каттыжыышкынынга даасканы турбуже, ук тудугну ам-даа эгелевээн. Ынчангаш кыштаглаашкынга белеткелдиң район штабы бо ажылдарны чедир кылырының немелде хемчеглерни ап турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш Н. Н. Шулууну шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия органнарынга үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнгенден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары Кыргыс Норбуевич Шулууну Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың октябрь 14.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ:

отчёттар болгаш соңгулдалар

ЧОГУУР ДЕҢНЕЛГЕ ТУРГУСПААНЫНДАН

Республиканың улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи—В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың кол цехтериниң бирээзи даг-дүгү руднигинин [illegible] ажылдааныындан ол улуг бүдүрүлге планнар күүселдезин хандырып турган. Ынчалза-даа ол коллектив сөөлгү үеде [illegible] ажылдап, он бирги беш чылдык [illegible] күүсетпейн келген.

Чоокта чаа ында партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга илеткел кылган партбюро секретары А. А. Чакиров болгаш санал берген коммунистер ол бүгү-[illegible] чугаалап, анаа холбаштыр чогуур партийжи түннелди [illegible]. Рудниктиң коллективи бо чылдың сес айларында 531 тонна даг маг-[illegible]

...мунистер О. Көшкендей биле В. Кириллов, В. Стручков болгаш өске-даа эштер бодунуң коллективиниң бүдүрүлгезинге [illegible] дугайын улуг сагышсырал-биле чугаалааннар. Ылаңгыя чер уттаар станоктар болгаш [illegible] ажыл чок анаа туруптарын, электриктер ону болдурбас хөөн кылып ажылдавайн турарын, а ол ышкаш артык кезектер болгаш материалдар-биле чогуур өйүнде хандырбайн турарын [illegible]

Партбюронуң таламындан хожудап турар участоктар — [illegible] киизоптей салып келген. Оларда коммунистер барык чок. Коллективте профэвилел, комсомол болгаш өске-даа [illegible]

...рюктиң [illegible] каап турар. Оларның ажылчыннардан негелдези кошкак, ол хамаан чок күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумунуң үреглилерин чажырар таварылгалар безин бар.

Бир эвес партия организациязының [illegible] арга-шинээн чогуур деңнелге тургускан болза, демдеглеттингеч четпестер эвээш болур ийик. Ону улам бедидер бүгү аргалар бо организацияда бар. Сөөлгү үеде парторганизация сан талазы-биле өскен, шынар составы быжыккан. 19 коммунист бүдүрүлгеде ажылдап турар. Оларның хөй нуруузу, ылаңгыя эштер В. Н. Колосов, А. Е. Кисляцын, В. Ш. Даржаа, С. О. Салчак болгаш [illegible]

[illegible]

— Партбюро инженер-техниктиг [illegible]

М. ООРЖАК.

«Шынның» штаттан даштыкаар корреспондентизи.

★

ЭСТОН ССР. «Эстремрыбфлот» каттыжыышкынының Балтийде судно септээр заводундан республиканың улуг ажыл-агыйы электри энергиязын ап турар апарган. Моон мурнунда заводка шенелделер үезинде балыкчы судноларның электри станцияларының ажылдап үндүрген тогу канчаар-даа ажыглаттынмайн, аайы-ла суг же кирип турган. Шылтагдааларын чаа системаларын ол бүдүрүлге черинге ажыглап эгелээп түңнелинде ону хоорайның электри станциязынче дамчыдыптар аргалыг болган. Судноларның дизельдерин шенээр түскай стенд боду база-ла хөй чарыгдал хереглевес (Чурукта: слесарь-шенекчи А. Соколов).

Бир чыл иштинде заводтан Эстонияның энергия системазынче республикада эң-не улуг дээн «Эстонсланец» бүдүрүлге каттыжыышкынының бүдүн хүн хандырып, шыдаар ол хире немелде электри энергиязы дамчыттынарын санаалга илеретген.

Э. НОРМАННЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы

★

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

ХУМАГАЛЫГ ЭДИЛЭЭР

Он бирги беш чылдың кол сорулгазының бирээзи болза, чонунуң чаагай чоруун бедидер талазы-биле хемчеглериниң системазын боттандырары болур. «Тыва кобальт» комбинатта ажылчыннарның амыдырал-чурттаалгазын экижидеринче улуг кичээнгейни салып турар.

Чурттакчы чонну бажын-биле хандырары хүннүң чугула сорулгаларының бирээзи. «Тыва кобальт» комбинатта 33604 дөрбелчин метр шөлдүг 954 аал чурттаар бажыңнар хөрфайда болгаш 67 тускайлан бажың эргиде суурда бар. Чурттаалга шөлүнүң чаагайжыдылгазында болгаш үүрмек септелгезинге чылдың-на 200 муң рубльди чарыгдап, бажың-балгатты амгы үениң негелдезинге дүүштүр ажыглап турар. Чурттаалга-коммунал килдизи бажыңнарның [illegible]

...да чаңгыс бажыңга ынчаар төккен изиг суг күрүнеге чеди тонна хире хөмүр-даштың чидирин болдуруп турарын билип, кижи бүрүзү изиг сугну камнаар херек.

Хову-Аксының [illegible] ларының чурттап болгаш ажылдап турар байдалы эки таамал экижип орар. Ак сег [illegible] ажыл-иш, эки [illegible] шынар, чараш аажы-чаң — кижиниң туружун болгаш ат-алдарын тодарадып турар чүүлдер болу берген.

Чурттаалга бажыңнарын капитал септелгеге [illegible] үр болбаанда кирген чылдаргы болза, тайгадан ыяшты кезип, эккеп турда, ирик чудуктарының таваржы бергенидир. Ынчангаш ханалар ирип, тоглап дүжүп турар. Септелгеге артык чарыгдалдар хөй болган. Он бирги беш чылда бажыңнарны [illegible]

[illegible]

Н. ОЮН.

[illegible]

КАДАГАЛАЛЫН ЭКИЖИДЕР

Чаа Шагаан-Арыгның [illegible]

[illegible] мактап болур. Тудугларның девискээринде тудуг материалдарын эмге-сескелиг кылдыр салган, үрелген түүйбулар, ажыглалдан үнген чүүлдер барык көзүлбес. Цемент дээш ышкаш өске-даа продукцияларны хумагалыг кадагалап турар.

Ындыг-даа болза № 20 КМК-ның ажылчыннары чам-[illegible]

...шала бүдүктары, эжиктер, соңга рамалары, блоктар дайбаш чок кылдыр бүт адаанда чыдар. Олар-биле демир-оруннар, плиткалар болгаш өске-даа чүүлдер холушкулап калган. Девискээр иштинде цемент шыгжаар складтың соңгалары ажык, эжиктери [illegible]

[illegible] ынчалза-даа ол херимде ой-[illegible]

бак черлер эндериг, чамдык черлериниң инек безин хөө эрте берип болгу дег.

[illegible]

Н. ЛАМА.

БАГАЙ БЕ, ОРТУМАК БЕ?

[illegible]

М. ЭРГЕП, коммунист.

ИДЕОЛОГИЯ АКТИВИ ӨӨРЕНИП ТУРАР

СЭКП МК болгаш МХК-зының Политиктиг чырыдыышкын бажыңында ажылчы чоннарның марксистиг-ленинчи өөредилгезиниң системазында районнарның пропагандистер семинарларының удуртукчуларының курузунда ничээлдер эгелээн.

Курстарга өөредилгениң янзы-бүрү хевирлерин—СЭКП-ниң политиказының, теориязының эң чугула айтырыгларының талазы-биле лекцияларны партийжи пропаганданың методиказын. дуржулга солчуруң, эртемденнер, культура болгаш урган чуул ажылдакчылары-биле ужуражылганы-даа ажыглап турар. Өөредилгениң техниктиг херекселдери-биле дерзэн, тематиктиг стендилерлиг өрээлдерде ничээлди эрттирип турар.

ЧУРУКТА: консультант М. М. Гусев электронуг терминалдыг херексел-биле философия методологтуг семинарга ажыглаар библиографияны шилип ап тур. Ындыг херексел хевекнырында дыка улуг картотеканы солуур болгаш каш-ла минута иштинде ничээлге эргежок чугула литератураны — шилип алыр арганы лекторга бээр.

В. ЯЦИНАНЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ИЙИ ДАКПЫР КҮЖЕНИИШКИННИГ

[illegible]

О. ТОВУУ.

Амыдыралдың совет хевири

АНЫЯКТАРНЫҢ ЧЕРИ

[illegible]

П. ПОНОВ,
СЭТА-ның корр.
Горький.

ДЭЭШТИИН ЧЕДИП АЛЫР

ПРОФЭВИЛЕЛ [illegible]

КОЛЛЕКТИВ [illegible]

РЕСПУБЛИКАНЫҢ [illegible]

[illegible]

Д. ОНДАР,
Күрүне болгаш кооперация садыының ажылдакчыларының профэвилели обкомунуң даргазы.

МОСКВА-КРАСНОЯРСК: ЧОГААДЫКЧЫ ДЕМНЕЖИЛГЕ

Канск-Ачинскиниң одалга-энергетиктиг комплекизиниң коллективи биле найысылалдың культура ажылдакчыларының аразынга чогаадыкчы кады ажылдажылга дугайында керээге октябрь 12-де Москвага ат салган.

Сибирьниң бедик культуразының черн болдурар дугайында красноярскчыларның кыйгызын деткээн москвачылар — ук черниң бүдүрүлгелеринге болгаш тудугларынга үргүлчү кээр аалчылар. Найысылалдың театрлары болгаш киностудиялары анаа фестивальдарны болгаш театр көрүлделерин-даа организастап турарлар. Чогаалчылар, чурукчулар, композиторлар ол черниң чурттакчыларын Сибирьниң ажыл-ишчилериниң дугайында чаа-чаа ажылдары-биле таныштырып турарлар. Ол керээде эки чаңчыл болу берген чогаадыкчы харылзааларны улам калбарттырып көрүп турар

Октябрьның 12-ниң кежээзинде Москваның культура ажылдакчылары боттарының чогаадыкчы клувунга Красноярскиден аалчыларны хүлээп алганнар. Байырлыг кежээни СЭКП ТК-ның «Советская культура» солуну болгаш Уран чүүлдер ажылдакчыларының төп бажыңының баштаар черн организастаан. Кежээни солунуң редакторунуң оралакчызы Д. Ф. Мамлеев ажыткаш, эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң хоорайларынга чорааны ол калбак-делгем девискээрниң бүдүрүкчү күштерниң, эртемниң болгаш культуразының хөгжүлдезинге канчаар-даа аажок улуг идигни бергенин онзалап демдеглээн. Бистер ам улуг орус эртемден М. В. Ломоносовтуң «Российниң күчү-шыдалы Сибирь-биле улам улгадыр» деп оттур билип, чугаалаашкынның канчаар боттанып турарын көрүп тур бис деп, А. Ф. Мамлеев чугаалаан.

РСФСР-ниң культура министри Ю. С. Мелентьев аалчыларга байыр чедирип тура, Россия Федерациязының культура ажылдакчыларының Сибирьниң ажыл-ишчилери-биле чогаадыкчы харылзааларының дугайын чугаалаан. Бистер силерниң тинлелгеңерге чоргаарланыр бис деп, ол чугаалаан. Ындыг тинлелгелерниң ачызында мрак-узак Сибирь бистерниң шуптувуська торээн болгаш чоок апарган. Ооң черн хөй национальныг совет культураны ёзулуг талантылыг кижилер-биле байлакшыткан. Сибирьжилер экономикага болгаш эртемге бедиктерни чедип ап турары ышкаш, культурага база-ла культураның бедиктерин чедиишкиннинг чедип ап турарынга өөрүшкүлүг бис.

СЭКП-ниң Красноярск крайкомунуң секретары Н. П. Силкова крайның ажыл-ишчилериниң өмүнээзинден Сибирьниң хоорайларының болгаш суурларының ажылчы чоннарының ап турары улуг кичээнгей болгаш деткимчезин дээш партия Төп Комитединге өөрүп четтиргиишкинни илереткен. Москваның театрларының, ССРЭ-ниң чогаалчылар, чурукчулар, кинематографистер, композиторлар эвилелдериниң коллективтериниң Сибирь чурттугларга көргүзүп турар шефтээшкинни болгаш дузаламчызын ол демдеглээн.

ССРЭ-ниң улустуң артизи М. А. Ульянов уран чүүл талазы-биле болуннун эш-өөрүнге изиг байыр чедирип, чүве чугаалаан. Ол сураглыг актёр Сибирьге бодунуң хөй катап чорааның чугаалаш, бир сураглыг шүлүкчүнүң: «Сибирьжилер чымыган-даа болза, шилиттинген улус» дээн сөстерин сактып чугаалаан. Бистерниң театрларывыска тургустунганна бүгү чүүлдерни шуптузун силерге чедирер дээш бүгү күжүвүстү салыр бис деп, М. А. Ульянов чугаалаан. Бистер силерниң культураны «иштинден» хөгжүдеринге — бот-тывынгыр уран чүүлүңерни тургузарыңарга дузалаар бис, ынчангаш кажан-даа, бүгү талазы-биле бистиң дузалаарывыска идегеп болур силер! — деп, артист чугаалаан.

Концертке ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. А. Руденко, ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. А. Гуляев, РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады Л. В. Лещенко болгаш өске-даа ойнакчылар киришкен. Красноярскиниң опера болгаш балет театрының солистери, Сибирьниң танцы ансамблы, Красноярск крайның бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилери боттарының [illegible] тоглаашкын [illegible].

СЭТА-ның корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЕВРОПА УЛУСТАРЫНЫҢ ШИИТПИРЛИГ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

ТОДАРГАЙ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР

● **НЬЮ-ЙОРК.** Ядролуг [illegible] болгаш чепсегленииишкиннерни эң [illegible] тодаргай хемчеглерни [illegible] ээ шыңгыы негеп турар. Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дужүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязының белеткел комитединиң хуралдарынга чазактыг эвес организацияларның [illegible] дары ол дугайын тодаргай херечилеп турар.

Ядролуг дайынның улам күштелген айызы бүгү делегейниң улустарынга кедергей улуг кыжанышкын болуп турарын билир бис деп, шериг айтырыгларының талазы-биле америк информацияның төвүнүң директору, контр-адмирал дужаалдыг, чоразы Дж. Ларок чугаалаан. [illegible] ның айтырыы Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дужүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязының кол темазы болган турар ужурлуг. «Кызыгаарлаттынган» ядролуг дайын дугайында, ядролуг дайынга «эприг артып болурунуң» дугайында, ядролуг мөөрлдежиишкинге «тиилээр» дугайында сөөлгү үеде АКШ-та ажыы-биле чугаалап турар апарган деп, ол демдеглээн. Бо айтырыгга хамаарыштыр кым-даа соора угаап болбас ужурлуг. Американың Каттышкан Штаттары ядролуг дайынны планнап, ядролуг дайынга белеткенип, аңаа чепсегленип турар. Ядролуг [illegible] калбартыр планнарны чоокта чаа АКШ-ка чарлаашы ол дугайын бадыткап турар.

Ядролуг чепсектиң бүгү шенелделерин соксадыр, ол чепсекти ажыглаарын хоругдаар сорулгаларны чедип алырынга КНО-нуң күжениишкиннери мөөнеттинген турар ужурлуг деп, Дж. Ларок чугаалаан.

● **ПАРИЖ.** Барыын Европаның элээн хөй чурттарынга, [illegible] Германияның Демократтыг Республиказының девискээринге ортумак ырак[illegible] америк [illegible] ролуг чепсектерин эккеп нептередир дээн АКШ-тың болгаш НАТО-нуң планнарын Германияның социал-демократтыг партиязының [illegible] ниң президиумунуң кежигүнү Э. Эплер шыңгыы шүгүмчүлээн. Барыын Европаның [illegible] ортумак ырак[illegible] америк ракета-ядролуг чепсээн эккеп тургузар дээн НАТО-нуң шиитпири ол чурттарның айыыл чок чо[illegible] болбайн, харын-даа ядролуг мөөрлдежиишкинниң таварылгазы [illegible] рып турар-дыр деп, Францияның «Либерсьон» солунга берген интервьюзунга ол чугаалаан.

Бо айтырыгга хамаарыштыр АКШ-тың [illegible] ортумак ыраакшылдыг ракеталарының дугайында Совет [illegible] кыннарга хамаарыштыр Рейганның администрациязының туружун Э. Эплер шүгүмчүлээн.

[illegible] ларны кызырынга белениин Совет Эвилели илергейлеп турар-дыр деп, Э. Эплер онзалап демдеглээн. Ортумак ыраакшылдыг чаа ракета-ядролуг боо-чепсектерни Европага тур[illegible] совет саналды харысалгалыг ёзу-биле көөр эргежок чугула деп, ол айыткан.

● **ТОКИО.** Диптер аразынге ужугар баллистиктиг «МХ» деп стратегтиг ракеталарны [illegible] бомбардировщиктерни, чаа самолёттарны бүдүрер дугайында Рейганның администрациязының шиитпирин Японияның социалистиг партиязының органы «Сякай симпо» солуну буруу шапкан [illegible] чуткаарынче чүткүлдүг бүгү [illegible] деп адаан.

Япон улустуң хөй куруузу ядролуг чепсекти [illegible], ядролуг чепсек чок зоналарны тургузары дээш туржуп, Р. Рейганның администрациязының планнарын буруу шаап турар деп, солун бижээн.

«Кызыгаарлаттынган» ядролуг дайын [illegible] «Американың» [illegible] тургузарының доктуруун кодурген Вашингтон шериг күчүзүнүң талазы-биле Совет Эвилелинден [illegible] рунче чүткүп турар-дыр деп, «Сякай симпо» демдеглээн.

(СЭТА).

ЯДРОЛУГ ЧЕПСЭЭ ЧОК ЕВРОПА ДЭЭШ

Октябрьның 10-нуң хүнү Барыын Германияның найысылалының [illegible] ның сагыш-сеткилинге үр үеде артып калыр. Бонн хоорайның чурттакчыларының саны 290 муң кижи. Ийи хүннериниң дургузунда ГФР-ниң найысылалынга кортан эвээш эвес кижи келген турган. Тускай поездилер, үш муң автобустар хөй муң кижилерни Барыын Германияның найысылалынга [illegible] тайбың болгаш чаңгыс[illegible] кын дээш чыскаалга олар киришкен. Тускай медээлерни ёзугаар алырга, ол чыскаалга Германияның Федеративтиг Республиказының 300 муң ажыт хамаатылары киришкен.

Барыын Германияның төөгүзүнде кажан-даа болуп көрбээн ол хире хөй кижи кир[illegible] «Атомнуг дайынның кыжаныышкынынга удур дем-биле демисежиилиңер!», «Европага боо-чепсекти дужүрер болгаш чавырлыышкыны дээш!» деп лозуңнарның адаа-биле болуп эрткен. Евангелия хуразиниң организацияларының бо [illegible] Гамбург хоорайга болган массалыг митингиган ол чыскаалды организастаарының идеязын кедирген турган. Барыын Европаны АКШ-тың болгаш НАТО-нуң ракета-ядролуг чепсээниң шенээр черн кылдыр хулдурарынга удур, нейтроннуг бомбаны делегейниң ол девиинге эккеп нептередиринге удур, чепсегленииишкиннерни дужүрер дугайында Чөөн болгаш Барыын чуктуң аразынга чогумчалыг болгаш ажыл-ишчи чугаалажыышкыннарны [illegible] эгелээр дээш шимчээшкинни улам калбарган болгаш Боннга болган чыскаалды чурттуң ээлгей сеткилдиг болгаш тайбынга чүткүлдүг бүгү кижилери деткээн.

Чыскаалдың организакчылары-биле эп-сеткил каттыжылганың дугайында [illegible] болгаш хереженнер организациялары, фашизмге удур [illegible] демократтыг партиялары тайбың дээш, ракета-ядролуг чепсеглениишкинге удур чыскаалга база деткээн.

«Барыын Германияның чагырыкчы бөлүктери болгаш ре[illegible] чыскаалдың киржикчилериниң «өскениң эрге-ажыын камгалаан» деп [illegible] болгаш чыскаалдың бүдүүзүнде ГФР-ниң [illegible] парламентизинге [illegible] дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. ХДС болгаш ХСС дээр буржуаз партияларының удуртулгазы эвилелдиң чөөн дүйдүштерин ёзугаар ол айтырыгга [illegible] чугаалажып көрген.

Ындыг болза-даа чарлаан хүнүнде, шагында чыскаал болган. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң ракета-ядролуг политиказынга удур [illegible] ам моолдактаар дээн дайынчылаан болгаш [illegible] кижилериң [illegible] ларны буурап душкен.

Чыскаалчылар беш каът колонна кылдыр октябрь 10-нуң эртенинде Бонннуң тө[illegible]че — университеттиң «Хофгартен» парыгынче чорупкан. Чыскаалчыларның аразынга — ажылчыннар болгаш шажын-чүдүлгениң кижилери, профэвилелдериниң [illegible] фашизмге удур шимчээшкиниң киржикчилери, социал-демократтар болгаш коммунистер, либералдар болгаш партия кежигүнү эвестер, ГФР-ниң солдаттары, бичии уругларлыг иелер бар болган.

Ортумак ыраакшылдыг чаа америк ракета-ядролуг чепсээн болгаш америк нейтронну чепсекти Барыын Европага эккеп нептередир дээн АКШ-тың болгаш НАТО-нуң айыылдыг планнарынга удур шиитпирлиг демисежип турар бис деп, ГФР-ниң сураглыг хол-һашты ажылдакчызы, шажын-чүдүлгелиглерниң тоолчузу Генрих Альбертц [illegible] медеглээн. Ооң медеглелин Германияның [illegible] партиязының баштаар чериниң президиумунуң кежигүнү Эрхард Эплер деткээн.

«Ядролуг чепсек чок Европа дээш, ындыг чепсекти бүдүрбес, нептеретпес болгаш ажыглавас ындыг хип дээш демисежип турар бис» деп [illegible] нин хүлээп алган түңнел документизинде айыткан.

А. ГРИГОРЬЕВ

СЭТА-ның корр.

ЧҮС МУҢ АЖЫГ КИЖИ КИРИШКЕН

КОМИЗО. (СЭТА-ның корр.). Ортумак ыраакшылдың америк ракеталарын тургузар шериг баазазын тудар дугайында Италияның чазааның [illegible] Сицилияның улуг эвес хоорайы Комизога болган. Чурттуң янзы-бүрү хоорайларындан болгаш Европаның хөй чурттарындан чүс муң ажыг кижи чыскаалга киришкен.

«Америк ракеталар сеңээр [illegible]», «НАТО-нуң ядролуг чеп[illegible] Сицилия күзевейн турар!» деп лозуңнарны чыскаалдың киржикчилери тудуп алган чораан. Коммунистиг болгаш өске-даа партиялардан сенаторлар, парламент депутаттары, эртем болгаш культураның сураглыг ажылдакчылары. Италияның янзы-бүрү [illegible] келген ажылчыннар болгаш тараачылар [illegible] киришкен.

Сицилия [illegible] америк [illegible] баазазы тургузар дээн айыылдыг планнаа өйталаарын Комизонуң төвүнге болган митингиниң киржикчилери чазактан шыңгыы негээннер. Чепсегленииишкиннерни эндере бүдүрерин соксадыр, боо-чепсекти кызырар талазы-биле [illegible] тодаргай базымнарны [illegible] олар кыйтырган.

«Чер ортузу далай тайбыңның [illegible] турар ужурлуг. Ол сорулганы чедип алыры — делегейниң [illegible] дырарынга бистиң салыышкы нывыс болур» деп, Италияның Коммунистиг партиязының [illegible] комитединиң секретары П. ла Торре [illegible] медеглээн.

«Чаагай [illegible] делгем шөлдер Комизо хоорайны долгандыр турар. Бистиң кузел-сорулгавыска черүштүр маңаа америк ракеталарны эккээр болза, Сицилия ядролуг харыы согуушкунга таваржыр апаар ийик, а пентагоннуң [illegible] бистиң келир үевистиң чагыртырын күзевейн турар бис» деп, тараачы коммунист П. Гирелли СЭКП-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Ортулукту милитаризастаарынга удур, чепсегленииишкиннерни эндере бүдүреринге удур, тайбың болгаш чавырлыышкын дээш идепкейлиг демиселин моон соңгаар-даа [illegible] Комизога болган чыскаалдың киржикчилери илереткен.

Е. БАБЕНКО.

ИКП-НИН ПОЛИТИКТИГ ДОКУМЕНТИЗИ

РИМ. (СЭТА). Итали компартияның ТК-зының парлалга болгаш пропаганда килдизи политиктиг документ тараткан. ИКП ТК-ның болгаш Төп контроль комиссиязының чоокта чаа доозулган пленумунга ону чугаалашкан болгаш ук документ партияның область конференцияларынга белеткелдиң база оларны эрттирериниң үезинде үнделзин болур ужурлуг.

Чурттуң таварыы берген кризизи чүгле бир чазактың өске чазак-биле солчуп турарындан эвес, харын 30 ажыг чылдарның дургузунда чуртка эрге чагырганың чаңгыс партияның — христиан-демократтыг партияның хоолунга мөөнеттинин, ол эрге-чагырга ИКП-ни шуут-ла ылгай көөр чорукка үнделзинип келгенинден база илергейлеттинип турар деп документиде чугаалаан. Коммунистерниң бодалы-биле алырга, амгы үеде ХДП демингениң болгаш шиитпилеңи чаартырының оруунда мооңдак болуп турар.

Чөөн үзелдиг күштерниң кол сорулгазы — барыын үзелче эргилиишкинниң болдурбазы болур деп, ИКП-ның удуртулгазының документизинде демдеглээн. А ындыг айыыл херек кырында бар. Ынчангаш янзы-бүрү угланыышкынныг барыын үзелдиг күштерниң ажыл-чорудулгазы дыка идепкейжип турарындан карак чажырып болбас.

Чурттуң таваржы берген кризизи дээш бүгү харысалга ИКП-биле кады ажылдаарындан шуут ылдап турар христиан демократтарга онаажыр дээрзин документиде онзалап демдеглээн. Чурттуң политиктиг амыдыралын чогумчуларынче болгаш чаартыры-биле итали коммунистер бүгү демократтыг күштерниң калбак эвилелдежилгези бердүнгенн «демократтыг шилип алыышкынын» саналдап турар, чүге дээрге коммунистерниң деткимчези чокка чурттуң башкарып шыдаар ышкек ХДП-дё чок. Чүвениң ужуру чүгле чазакты болгаш чаңдык политиктиг ажылдакчыларны солууруунда эвес, харын удуртулганың арга-методтарын, бүгү политиктиг системаны өскертиринде болуп турар.

ИКП-ниң удуртулгазының документизинде Итали социалистиг партия-биле харылзаа-байдалдарының айтырыгларынче улуг кичээнгейни салган. Социалистерниң коммунистерниң ылгай көөрүнге үнделзиленген чазакка кирер дээш шиитпирлиг болуп бадыткап шыдаваан. Шиитпирлеттинмээн айтырыглар ооң түңнелинде харын чүгле чигдиленген. Ындыг политиканың кара-чаңгыс түңнели чүл дээрге, чурттуң чөөн үзелдиг күштериниң чаңгыс дээш кошкатканы болур деп, ИКП-ниң документизиниң түңнелинде онзалап демдеглээн.

ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

ЛУАНДА. (СЭТА). Расисчи Мурнуу-Африка Республика бисче удур чарлаваан дайынны чорудуп турар деп ам-та чедир чугаалап турган бис, [illegible] расистери чарлаан дайынын бисче удур чорудуп турар деп ам бурун барымдаа-биле медеглеп болур бис деп, МПЛА — Күш-ажыл партиязының ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, МПЛА — Күш-ажыл партиязының ТК-ның секретары полковник Ж. Матеуш Паулу совет журналистерге интервьюзунга чугаалаан.

Мурнуу-Африка Республиканың расисчи шериглери чурттуң мурнуу талазы районнарынче [illegible] можуже шургуп киреринин амдаа үргүлчүлеп турар. Олар хөй шериг күжүн — чадаг шериглерни, артиллерияны, танк шериглерин, самолёттарны ажыглап турар. Мурнуу-Африканың расистерниң шериглери Анголаның хоорайларын болгаш суурларын, тайбың чурттакчыларны үргүлчү бомбалап, боолап турар. Тур эжелээн хоорайларының, суурларының чурттакчыларын олар үптеп, малын, эт-хереглелин хунаап, аъш-чемин былаап ап турар.

Анголага удур Мурнуу-Африка Республиканың расистериниң агрессиязын АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери удурту, улам өскүдүп турар деп, Ж. Матеуш Паулу демдеглээн. Хөгжүлдениң социалистиг угланыышкынын Ангола Улус Республиканың шилип алганынга америк чагырыкчы бөлүктер таарзынмайн турар.

Хөгжүлдениң социалистиг угланыышкынындан, Намибияның болгаш Мурнуу-Африканың акы-дуңма улустарын деткиириндан, оларның дайынчы удуртукчулары — СВАПО болгаш АНК-биле кады [illegible] кылдыр бистерни агрессияның аргазы-биле албадаарын империалистер болгаш расистер оралдажып турар-дыр. Ынчалза-даа олар бистерни кажан-даа албадап шыдавазын империалистер болгаш оларның чалчалары билип алзыннар деп, Ж. Матеуш Паулу медеглээн.

ПЕРСИ МУГУЛДУРГА АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК БОЛГАШ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Перси мугулдурда байдал тергиниң айыылдыг болуп артышаан. Вашингтон ында шериг белеткелдерин дүвү-далаш чорутпушаан. АКШ ол девискээрде вьетнам дайынының [illegible] хөй күштерни чыып алган деп, «Нью-Йорк таймс» солуну бижээн. Мугулдурда ам 30 ажыг шериг болгаш дузалакчы корабльдер бар. Оларны ап чоруур корабльдерден ужуп үнер он-он самолёттар дыка ырады ужар болгаш ядролуг чепсектиг. Кандыг-бир мөөрлдежиишкин болу берзе, Пентагон ол девискээрже 325 муң америк шериглерни [illegible] рып планнаан. Десант дужүрер суднолар, аажок улуг вертолёттар садып алырынга 550 миллион долларны үндүрген деп, «Ю. С. ньюс энд уорлд рипорт» журнал бижээн. Кенияда, Египетте, Сомалиде база Оманда [illegible] дарынга 2 млрд. долларны чарыгдаар деп планнап турар.

Бо бүгү ол девискээрде чурттарның айыыл чок чоруунга кыжаныг болуп турар. Вашингтондан чыдып калбайн Лондон база [illegible] шаан. Манамага (Бахрейн) [illegible] конференциязынга Великобританияның премьер-министри М. Тэтчэр Сауд Аравиязынга «нимрод» деп чаа самолёттарны садарынга белен бис дээн. Пентагонның болгаш НАТО-нуң агрессчи бөлүктериниң ол девискээрни «хараалга» алыксап турарында чажыт чүве чок. «Кара алдынның» дуп чок шыгжамыры болуп турар Чоокку Чөөн [illegible] Вашингтон «болунун амырламы» эрге-ажыктары[illegible] ның» чери кылдыр ыят чок чарлаан. «Совет шериг кыжа[illegible]» деп [illegible] алгаш, Пентагоннуң удур[illegible] болур» шериг контингентилерин ам-даа күштелдирер хереги деп чугаалаан.

[illegible] хамаарышкан кургунелерниң байлаанче огун карацнаткан америк монополияларга [illegible] АКШ-тың [illegible] хереглери тайбың [illegible] шыңгыы [illegible] болуп турар-дыр. Совет Эвилели аңаа удурланыштыр Азияга болгаш бүгү делегейге душкуурлуг чорукту кошкадыр, тайбыңны [illegible] сорулгалыг политиканы чорудуп турар.

1980 чылдың декабрьда Индияның парламентизинге [illegible] чугаалап турган Л. И. Брежнев элээн каш тодаргай саналдарны илереткен: ССРЭ, АКШ-ка болгаш өске-даа барыын чурттарга мынча деп саналдаан: ол девискээрге даштыкы шериг баазаларын тургуспас; аңаа ядролуг [illegible] чурттарынга удур күштү ажыглавас, ажыглаар деп кыжанмас, оларның хуузу херектеринге киришпес.

Ол тайбың саналдарны СЭКП-ниң XXVI съездизинге немей хөгжүткен, совет удуртукчу ынчан мынча деп чугаалаан: «Ынаар чаа-чаа далай болгаш агаар күштерин, шериглерни болгаш боо-чепсектерни мөөңнээрниң орнунга делегей дугуржулгазын чаргаш, аңаа шериг айыылын дужурерин саналдап турар бис. Демин [illegible] бүгү талаларның дүрүм саадаргы эрге-ажыктарын барымдаалап турган, бо девискээрде [illegible] ды тургузуп болур. Ол девискээрниң кургунелериниң бот тускайлаң эргелерин болгаш ону делегей-биле харылзаазын турар далай болгаш [illegible]

Перси мугулдурда «сарыг шыгжамыры» чок кылырынче, ону тайбың зоназы болдурарынче угланган совет саналдар калбак деткимчени алган. Л. И. Брежневтиң саналдарын чүүлдүгзүнүп, Индияның премьер-министри Индира Ганди олар «эң-не кичээнгейлиг көөр ужурлуг чүүлдер-дир» дээн. «Совет саналдар Перси мугулдурну тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң девискээри болдурарынга орукту ажыдып турар» деп, Араб чурттар лигазының чангыс секретары Шедли Клиби демдеглээн.

Совет саналдар биле АКШ-тың гегемонисчи сорулгаларының кимы хире улуг [illegible] Чөөн Чер ортузу далайның, Чоокку болгаш Ортаа Чөөн чүктүң база Кы[illegible]

[illegible] айыткан. Совет саналдар бүгү делегейге тайбыңны хандырарынче болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрерин шеглээринче угланган, а Вашингтоннуң Перси мугулдурга хамаарыштыр планнары национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниң базар, бойдустуң байлак курлавырларын, ылангыя нефтиниң уптээрин уламчылаар, Совет [illegible] тургузар сорулгалыг деп ол документиде онзалап демдеглээн.

[illegible]

Э. МАТЯШ.

(СЭТА).

ЕГИПЕТТЕ БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

[illegible] болгаш А. Садаттың өлүртгениниң соонда ол чуртта тургустунган байдал даштыкы парлалганың кол темаларының бирээзи болуп артпышаан. Египеттиң иштики херектерин [illegible] арга-биле холгаарлаар дээр АКШ-тың оралдажыышкыннарын шиитпирлиг буруу шапкан Совет чазактың медеглелин хөй [illegible] тода доочулал-биле парлаан болгаш ам ону тайылбырлап, угаазылап бижип-даа турар. АКШ-тың Чоокку Чөөн чүкте дээвынга көөргеттиникчи белеткелдерин болгаш египеттер [illegible] ге ентып бээрин оралдажып турар америк албан кижилериниң кара-туразындагы ме[illegible] социалистиг чурттарның парлалгазы [illegible] — бо таварылгада Египет Араб Республиказы каржылаарын [illegible] кыны кылдыр үнелеп турар.

[illegible] «В-52» дээр бомбардировщиктерни Египеттиң агаар делгемиче чорудар дээр Пентагоннуң шериг планнарын америк «Вашингтон [illegible]» солуну [illegible] болгаш калбак аргаларлыг көргүзээр дээн чүве-дир деп айыткан. Египеттиң девискээринге шериг [illegible] ди дугайында АКШ-тың курууне секретары А. Хейгтиң медеглелин Англияның «Дейли телеграф» солуну ол каны девискээрге Вашингтоннуң [illegible] ружунун канчан-даа бол камгалап арттырар [illegible] үнелеп турар.

Египетте корум-чурум чок [illegible] албанныглар[illegible] ларының аразындан хөй санныг тудуп хоругдаашкыннарның дугайында америк «Нью-Йорк таймс» болгаш барыын талаңы өске-даа солуннар дыңнадып турар. Ону ол солуннар Садаттың политиказын египет кижилериниң дыка калбаа-биле хөөн чок көрүп [illegible] кылдыр [illegible] туруп турда, Каирниң массалыг информацияның албан хуузунуң чепсектери сыр дедир, боттарының айыынга таарыштыр көргүзериш оралдажып турар.

[illegible] соонда айыыл чок чоруктуң [illegible] турбуже, Каирге сөөлгү [illegible] тавартажыышкыннар болгулаан. Каирниң полиция албан черлериндеп барыын талакы [illegible] албан медээлерин барымдаалап алырга, Египеттиң иштики херектер министри Нэмавидан Каирниң Мухандисин районунда ажылдаар чериче халдашкын болган. Ону камгалаан кижилерже халдаакчылар автоматтар-биле боолап [illegible] Каш-даа камгалакчылар өлүрткен. Каирде полицияның ийи участогунче база халдашкыннар болган. Египет найысылалдың Шубра районунда полицияның болгаш хөөрөй дуганнарының бергилиин [illegible] кижилерниң аразында мөөрлдежиишкин болган.

Асьют хоорайга чепсектиг [illegible] мөөрлдежиишкиннерниң үезинде 53 кижи өлүртгениниң болгаш 100 ажыг полицейжи балыглаттырганын Египеттиң чагырыкчы национал-демократтыг партиязының органы «Маю» солун дыңнаткан.

Ынчангаш албанның барыын дугаарында хуузун [illegible] медээлерин баштаар алыр[illegible]. Асьютка [illegible] корум-чурум [illegible] биле сегиржип аажылжыыннарның үезинде айыыл чок ... полиция [illegible] мооң мурнунда дыңналып турганнайзан дыка улуг болганы илерей келген-дир. Корум-чурум удурланыкчыларының аразында база өлүртгеннер болгаш балыглаттырганнар дыка хөй, ынчалза-даа ол санын чаңгыс кижи болбазын ол солун айытпаан.

(СЭТА).

Дювальениң чагырыкчы диктатуразының кадыг-дошкун үлегдиишкиннеринден камгаланыр дээш Гаитиниң муң-муң чурттакчылары ол ортулуктан дургун ёзу-биле дезип чоруп турарлар. Олар АКШ-тан чаптынар черлер тыварынга идегээш, ойбакдыдык хемежигештерге олуруп кааш, Флориданың эриктеринче ажип чоруптарлар. Ынчалза-даа олар аңаа баргаш, аштаңгы-чудаңгы болгаш эрге-шөлээ чок чурттап азы лагерьлерге болгаш кара-бажыңнарга хоругдаттырып, чок болза, дедир үнүр сүрдүрүп-даа турарлар.

ЧУРУКТА: Флорида дээш гаитилер хоругдаар лагерьлериниң бирээзи.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

ПАП-ТЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның Каттышкан [illegible] партиязының Төп Комитединиң пленуму октябрь 16-да чыыжырар деп ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң шиитпирлээнин ПАП агентилел дыңнаткан.

Чуртта политиктиг байдал ПКАП-тың IX съездизиниң шиитпирлериниң мүүселлезин үнелеп көөр болгаш партияның [illegible] ажылының сорулгалары — пленумнуң кол айтырыглары бооп турар.

Массалыг чыскаал

ТОКИО. (СЭТА). АКШ-тың шериглериниң болгаш шериг чепсээниң Японияда турарынга удурланыышкынның массалыг чыскаалы [illegible] (Сагазуока префектура) хоорайга болган. Демократтыг организацияларның [illegible] демократтыг хөй-шиитниң үш муң ажыг [illegible] чыскаалга киришкен.

«Пентагоннуң баазалары соксаар болзун!», «Япон-америк милитаристиг керээни күш чок болдурарын негеп тур бис!», «Американнар — Японияндан ынаар чоруңар!» деп лозуңнар[illegible]

«ЧЕТТИРДИМ, ЭМЧИ» ДИЖИР

Партияның XXVI съездинге СЭКП ТБ-нын Отчёт илеткелинге Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «...Бистер бистиң эмчилеривистиң, медицина сестраларывыстың, камгалалының [illegible] ажылдакчыларының ак сеткилдиг, карак кызыл ажылын бедик-биле үнелеп турар бис...» Совет медицина ажылдакчыларының ажылы шынап-ла харыысалгалыг. Оларның буянныг, эгээртинмес ижи кижи бүрүзүнге үнелиг. Чүге дээрге оларның чылыг-чымчак сеткили, сагыш човангыры чеже кижиге, өг-бүлеге амыдыралдың аас-кежиин катап эгитпээн дээр. Ак халаттыг кижилерге, оларның [illegible] [illegible] ханылыышкын [illegible] зүн илергейлеп. бодуңуң-биле «четтирдим эмчи» дижир бис.

Үстүнде состерни Валентина Александровна Хардинага база хамаарыштыр чугаалап болур. В. А. Харднаның күш-ажылчы стажы 29 чыл. Бо чылдарны ол Бии-Хем район эмнелгезинге эрттирген.

Валентина Александровнаның төрүттүнген чери-ле Тыва. Туран хоорай. 1952 чылда Кызылдың медицина училищезин доозкаш, төрээн черинге эмчи сестразы тускай эртемниг ээп келген. Ол ам бо хүннерде район төвүнде поликлиникада халдавырлыг аарыглар кабинединиң фельдшери. Хүлээнген ажылынга бердинген, ак сеткилдиг бо херээжен кижини коллектив хүндүлээр. Хоочун сестра аныяктарның үлегерлиг дагдыныкчызы.

АК ХАЛАТТЫГ КИЖИЛЕР

Поликлиникада аныяк эмчилер, медицина сестралары, санитаркалар арбын. Оларның бирээзи — ниити аарыглар кабинединиң медицина сестразы Светлана Лапина (чуруунта). Светлана бо улуг коллективке 1979 чылда күш-ажылчы базымын эгелээн. Аныяк кыс кабинеттиң эмчизи Е. Б. Тимченконуң удуртулгазы-биле ажылдың чажыдынче ханылап кирип эгелээн. Ажылынга кызымаа, эш-өөрүнге эптиг-ээлдээ-биле ол кады ажылдап турар өөрүнүң бүзүрелин чедип алган. Светлана Лапинаның харылап турары хоорайның № 1 участогунда профилактика ажылы эки. Медицина сестразы участогун доктаамал эргип, оон чурттакчылары-биле харылзажып турар. Ылангыя кандыг-бир аарыгдан эмчиниң учёдунга турар кижилерниң хайгааралы эки.

Туран хоорайның поликлиниказынга ченнуң калыы дээш амыр-дыш дивейн ажылдап турарлар хөй. Оларның чүгле ийизи-биле таныштывыс.

В. КУУЛАР.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Шагаан-Арыгның хоорай поликлиниказынга Тамара Александровна Юртаева 27 чыл ажылдап келген. Ам мында улуг сестралап турар.

— Кандамчык-даа эки эмчи. Ээлдек-эвилең, сагыш човангыр болгаш хөглүг болурга аарыг улус аңаа ынак болгаш бүзүрээр — деп, шагаан-арыгжылар ону үнелеп турар.

Тамара Александровнаның кады ажылдап турар эштери оон сеткил-сагыжының кижизиин, күш-ажылга идепкейлиин болгаш кызымаан, байлак дуржулгазын аныяктарга дамчыдып турарын көргеш, хүндүлээр.

Ол хирургия салбырынга үр үеде ажылдап, та чеже кезиишкиннерге киржип, та чеже кижиниң амы-тынын алышпаан дээр!

Т. А. Юртаева социалистиг чарыштың тиилекчизи. Оон чуруу поликлиниканың хүндүлел самбыразында кирген.

ЧУРУКТА: Т. А. Юртаева.

Сөзү, чуруу С.-Б. УЙНУКЭЙНИИ.

ГТО-НУҢ ГВАРДЕЙЖИЛЕРИНИҢ БЫЖЫГ БАЗЫМЫ

«Комсомольская правданың» шаңналдары дээш ГТО-нуң хөй хевирлерге ССРЭ-ниң VIII чемпионадының түңнелдерин ол маргылдааларның кол судьязы, ГТО комплексизиниң талазы-биле Бүгү-эвилел чөвүлелиниң даргазы, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, спорттуң алдарлыг мастери А. А. ЛЕОНОВ СЭТА-ның корреспондентизиниң дилээн ёзугаар тайылбырлаан:

Эрткен маргылдааларның болза онзагай чүүлү болза, ону тоогулуг болуушкунга — «Күш-ажылга болгаш ССРЭ камгалалынга белен бол» деп Бүгү эвилелдиң күш-культура комплекизиниң 50 чылынга тураскааттынганы болур. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алганы «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чорууң улам көдүрер дугайында» доктаалының соонда эрттирген ол хире улуг хемчээлдиг баштайгы [illegible] спорт хемчеглери база болган.

Бүгү-эвилелдиң күш-культура шимчээшкининиң кайызын келген ол беш чылдары юбилейлери бичии-даа кырыпаан. Совет кижилериниң салгал бүрүзүнүң амыдыралының үезинде ГТО чайынмаан чок исти арттырып, албан-хүлээлгезинге шынчы чорукту демдээ боop келген.

Кишинёвтуң мурнунда болган массалыг маргылдааларга эрткен чылдындан беш миллион хөй — 50 миллион ажыг кижи күш-культура комплексизиниң чартык чүс чыл юбилейин таварыштыр киришкен. Бо чылдың маргылдаазының онзагай чүүлү — чүгле тиилекчилериниң болгаш шаңнатканнарның эвес, харын база оон дыка хөй киржикчилериниң бедик көргүзүглери боop турар. Ол дээрге, күш-ажылчы коллективтерде, бистиң чурттуң хоорайларында, районнарында чоруп турар ГТО комплексизин нептередир ажылдың шынар талазы-биле экижээнниниң дугайын херечилеп турар-дыр.

РСФСР, Украина, Белоруссия, Литва болгаш өске-даа республикалардан ГТО маргылдааларынга кээп киришкен кижилерниң бүзүрелдиг маргышканы ГТО комплексизиниң дугайында доктаамал сагыш салыр чорук төлептиг хамаатыларны, илеңкейлиг ажылчыларны, Төрээн чурттуң камгалакчыларын кижизидиринге бараан болуруң база катап бадыткап турар-дыр.

Маргылдаага аңгы-аңгы хар-назы бөлүктеринден он тиилекчилер илерээн болгаш оларның аттары ГТО төөгүзүнге төлептиг-биле кирип бижиттинер. Ындыг-даа болза чүгле чемпионнар болгаш шаңнатканнар эвес, чүгле түңнел маргылдааның киржикчилери эвес, харын база шупту киржикчилер ойнап алганнар. Кишинёвка болган спорт байырлалы күш-культура комплексизиниң кайгамчыктыг пропагандазы боop, моон соңгаар аңгы-аңгы хар-назылыг болгаш профессияның муң-муң кижилерни спортче улам хаара тудар дээрзинге бүзүрээр мен.

Кишинёвка кайгамчыктыг эки кылдыр организастаан маргылдаалар ГТО комплексизин амыдыралга боттандырар талазы-биле спорт-массалыг ажылдың мурнакчы дуржулгазының бир хевирлиг школазы болган. Эм болуун кижи бүрүзүнге таарымчалыг спорт тудугларын кылырының талазы-биле Кишинёвтуң дуржулгазын чурттуң дыка хөй хоорайларынга ажыглаар ужурлуг. Чүгле сөөлгү беш чыл иштинде Молдавияның найысылалынга 126 шөлдерни, 27 тирлерни, чеди универсал спорт залдарын, үш эштир бассейнни тудкан. Оон дөрт түңнели болур: ол үе иштинде күш-культуржулар саны ийи дең хөй катап өскен.

«Комсомольская правда» солуннуң шаңналдары дээш маргылдааларның VIII Бүгү-эвилел финалы — күш-культура шимчээшкининиң улам калбартырының оруунга чүгле бир кезээ-дир. Бо беш чылда ГТО комплексизиниң талазы-биле ажыл СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бедик негелделеринге дүүштүр үргүлчүлээр. Бистер келир үениң чогумчалыг ындыг туруш-биле көрүп турар бис.

ГТО быжыы-биле нептереп турар. Чурттуң дараазындагы чемпионады (ол Донецкиге 1982 чылдың күзүнүнде болур) болур үеде «Күш-ажылга болгаш ССРЭ камгалалынга белен бол» деп демдектерни чедип алырын күзээн миллион-миллион мага-боду күш-түг шыырак, эрес-соруктуг кижилер бедик нормаларны күүседип шыдаарынга бүзүрээр мен.

Александр Саянович ЛАПТАН

Аар аарааның соонда чурттаалгазының 63-кү чылында Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, бот-тывынгыр композитор, персоналдыг пенсионер Александр Саянович Лаптан мөчээн.

А. С. Лаптан 1916 чылда Улуг-Хем районнуң Чааты суурга арат өг-бүлеге төрүттүнген. Ооң бүгү чогаадыкчы амыдыралы Тываның хөгжүмнүг театры-биле тудуш холбашкан. Ук коллективке ол концертмейстер, актер, [illegible] очулдурукчузу [illegible] ажылдап чораан. «Аяй», «Хөндергей», «Совет кижи», «Чаа-Суур», «Малчын уйбамга» ышкаш өске-даа сураглаан хөй-хөй ырларны А. С. Лаптан бижээн. «Долуманың хуулгаазыны» деп шииге хөгжүмнү ол база бижээн.

С. Токаның «Тенгир-оол» деп шиизинде Чөнүктүң, Д. Фурмановтуң «Үймээн» деп шиизинде комиссарның болгаш өске-даа уттундурбас овур-хевирлерни Александр Саянович театрның сценазынга тургускан.

Музыка уран чүүлүн пропагандалаарынга А. С. Лаптан улуг салыышкынын киирген. Ооң хөгжүмнүг уран мергежили республиканың ажылчы чоннарының төлептиг үнелелин алган. Музыка культуразының хөгжүлдезинге ачы-хавыяазы дээш А. С. Лаптанга Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг аттын тывыскан.

Салым-чаяанныг хөгжүмчү, бодунуң ажыл-ишчи болгаш биче сеткилдиг эш Александр Саянович Лаптан дугайында чырыткылыг сактыышкынын бистиң чүрээвиске артар.

БӨЛҮК ЭШТЕРИ.

Агаар

Бөгүн республикага кожуу турар булуттаар, чамдык черлерге хар холумактыг чаъс чаар. Соңгу-барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дүргези секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 5—10, чамдык районнарга 0—5 градус чылыыр.

Кызылга ол хар чаар. Хаттың кужу кошкак. Агаар хүнүс 8—10 градус чылыг болур.

БИСТИҢ САЛБЫРЫВЫСТА

Тывага кадык камгалалы Совет эрге-чагырганың чылдарында аажок шапкын хөгжээн. Ооң чижээнге кулак, думчук, боостаа аарыгларын эмнээр салбырның хөгжүлдезинден безин көрүп болур. 1957 чылга чедир бо аарыгларны эмнээр тускай эмчи чок турган. Ол үедеи эгелеп Тываның алдарлыг эмчилериниң бирээзи Вячеслав Яковлевич Шашков бир-ле дугаарында тускай эмчи болуп ажылдап эгелээн. 1961 чылда республика эмнелгезинге кулак, думчук, боостаа аарыгларын эмнээр салбыр ажыттынган. Баштайгы үезинде 15 орунуг турган болза, ам ол 30 орунуг болуп өскен.

Хоочун эмчилер В. Я. Шашков, М. С. Симакова-биле кады ажылдап чорааш, оларның арга-дуржулгазын өөренип, чоорту мергежилимни бедидип, ажылга дадыккан мен. Ам бо салбырга ажылдааш 14 чыл чеде бердим. Бистиң салбыр коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атка четкен. Ынчангаш республика эмнелгезиниң эки дээн салбырының бирээзи. Бо чылдың бирги кварталының түңнелинде ол атты тывыскан болгаш бистиң салбырга тураскаадып Кызыл тугту көдүрген.

Салбырывыстың ажылдакчылары онаашкан ажылынга харыысалгалыг болгаш кызымаккай. Улуг сестра Т. Т. Матюшова, кезер эмчи сестразы А. Л. Козлова, Е. М. Винокурова, санитарка А. Н. Сигаева олар салбырның ажыттынган хүнүнден бээр үлегерлиг ажылдап, аныяктарга боттарының дуржулгазын дамчыдып келген.

Кулак, думчук, боостаа аарыгларлыг кижилер бистиң салбырга бо-ла келгилээр. Ынчангаш ол аарыгларга хамаарыштыр тайылбырны, оон канчаар камгаланып, эмнетсе экил дээрзиниң дугайында сүмелерни моон адаанда киирдивис. Чүгле ангинадан аарыыр улус безин хөй. Ук аарыг бир талазында кончуг халдавырлыг, ол колдуунда соокка доңганда тыптыр. Болганчок-ла ангиналаар улустарны тускай диспансер хыналдаларынга ап, оларны күзүн, [illegible] эмнеп. Бир эвес ажылдаар чери соок азы салгынныг болза, ону болдурбазының хемчеглерин алыр. Хоочураан ангинаны кезип эмнээр ужурга таваржыр. Чамдык улустар ангинаны эмнетпейн, бут кырынга эрттирер болгай. Ол дээрге кончуг хоралыг. Чүге дээрге ангина соонда чүрек, кара-бүүрек, от хавының аарыглары, ревматизм тыптып болур. Бо аарыгларны сегидир эмнээри кончуг берге дээрзин кижи бүрүзү билзе чогуур. Ангинадан аарывас дизе, мага-ботту дадыктырар, эртенниң-не суга шимчээшкиннерни кылыр, бо болгаш өске-даа хемчеглерни баш бурунгаар чорударын кижи бүрүзү утпас ужурлуг.

Кулактың иринңеп аарыырын тывалар шаашкак аазы ириңниг шаашкак дижир. Бир эвес бо аарыг хоочурай бээр болза, ортаакы кулактың дыңнаашкын сөөктери, даштында хылыргай барабан карты үрелип, кижиниң дыңнаары бөксүраар, харын-даа дүлейлеп болур. «Дүлей кижи согур кижиден дора» деп улуг композитор Бетховен чугаалаан. Согур улуска өске улустар эвилең-ээлдек сагыш човаар. Дүлей кижини аңаа улустар кыжырыыр, оларның-биле чугаалажырындан түвекелинер. Дезер болгай. Дүлей кижилер ону билгеш хорадаачал апаар. Ортаакы кулак дээрге баш мээзиниң кожазы-ла болгай. Ылаңгыя кулактың хоочураан ириниээр аарыындан ириң баш иштин дамчып болур. Бо таварылгада менингит (баш дегдириишкини). мээниң ириңнээри дээн ышкаш, өске-даа кижиниң амы-тынынга айыылдыг аарыглар тыптып болур. Бир эвес кулак ириңнеп аарый бээр болза, ойлаанда эмнедир херек.

Ам күс чоруп турар. Пөш тооруунда, янзы-бүрү ногааларның сайы көвүдээр. Бичии уругаар бо сайларны болганчок-ла кирп тыныпкаш, өкпениң бронхилерин сай дуй алзыпкан болгулаар. Ону уштуру кончуг берге болгаш амы-тынга кончуг айыылдыг. Сайларлыг үнүштерниң сайын аштааш, бичии уругаарга чиндиртир. Бичии уруглар болганчок-ла көпеек, өөк дээш ышкаш чүүлдерни аксынга пактап алгаш чоруур. Чамдыкта оларны ажырыпкан-даа болгулаар. Ынчан ол кызылаөөшке чыдыптып болур. Ону уштуру база амыр эвес. Ада-иелер бо дугайында хайгааралды кылып, оваарымчалыг болза чогуур. Уругларның аксынче чүве сугар чаңчылын соксадыр, чемгеерде столга оожум чемнениринге өөредир.

Чаштарның амы-тынынга айыылдыг аарыгларының [illegible] бирээзи — ларингит. Бо аарыгның колдуунда янзы-бүрү вирустар тывылдырар. Тынар боостааның үдү чиңгелеп, агаарны кирп тынары бергелей бээр. Агаар четпезиниден тынышталп, көгерип эгелээр. Чамдык ындыг таварылгаларда тынар боостааны чара кескеш, тускай демир хоолай сугар ужурга таваржыр. Чазын, күзүн грипп үезинде бичии уругларның чаңгыс черге чыглырын соксадыр. Аргалыг болза чаштарны грипптээн кижилерге чоокшулатпас.

Кулак, думчук, боостаа эмчилеринге думчуу ханзыраан улустар бо-ла кээр. Чамдык улустар элээн хөй ханын чидирер. Ынчангаш оларга өске кижиниң ханын кудар ужурга таваржыр. Колдуунда ханының базыышкыны улуг улустуң думчуу ханзыраар. Хөй ханы чидирбес дээш дарый хемчег алыр ужурлуг. Думчуктуң кырынга соок дош салыр. [illegible] салаа-биле дуй базып алыр. азы думчуктуң үдүн хөвең-биле дуглаар. Бир эвес доктаавас болза дүрген дуза чедирер машинаны кыйгыртыр.

Эмнелгеге думчуунуң сөөгү бузулган улус база кээр. Мыңчаар кемдээн улус дораан эмчиге көргүзер ужурлуг. Чүге дээрге кемдээн соонда чеди хонук эрте берзе, думчуктуң хевирин эдери бергедей бээр, сөөктер өскээр туттунуп каар.

Үстүнде адааным аарыгларның эвээжедир дээш эмчилер болдунар-ла хемчеглерни ап турар. Чоңга лекцияны номчуп, бо талазы-биле бичии номчуташтарны тыва дыл кырынга үндүрүп, ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган бе дээрзин хынап, четпестерни дораан чайладырын негеп турар бис.

Д. МОНГУШ.

КАНЧААРГА-ДАА ХАЙЫМ

МЕРАНО. октябрь 13. (СЭТА-ның тускай корр. А. Рошаль). Ооң мурнунда соңгаарлаткан салыгның хайым болурунга кым-даа ынаныкпайн турган. Тергелээр болгаш оолдар арткан хайым болуру шуут илдең оюнну кордакчы чүге уламчылап ойнаар деп шиитпирлээни кайгамчык. Парталга тавунга элдепсиниг хүлүмзүрүглери, хөлге арткан оолдарның саны эвээжээн тузум, улам көвүдеп турган. Ындыг хевирлиг оюн тенниглерни шыдыраага өөренирниң баштайгы билиг номнарында шуптузунда киирген.

Оюнну катап эгелээн соонда «чаңгыс талазында дөрт оолга удур үш оолдар» алдангы кеште «үшке удур ийи» бооп, аадан чедиги кеште — «ийиге удур бирээ» боол хуулган. Хайымны 69-ку кеште чарлаан.

Ол оюнну катап уламчылаазындан чүгле залга кирер хөй билеттерни кадып четтикен маргылдааның органчаакчылары чедиишкинниг болган.

Маргылдаада ооң мурнундаазы дег делегей чемпиону А. Карпов мурнап, 3:0 санныг. Карповтуң агы-биле ойнаары алдыгы салыг октябрь 15-те, бөгүн болур.

СЭТА-ның корр.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

АЛЕКСАНДРИЯ МУРНАВЫШААН

ТБИЛИСИ, октябрь 13. (СЭТА-ның корр.) Майя Чибурданидзе биле Нана Александрияның аразында делегей чемпиону ат дээш маргылдааның он бирги салыын 43-кү кеште соңгаарлаткан. Караа-биле ойнап турар Александрия артык күштүг. Маргылдааның саны 5,5:4,5 боол, Чибурданидзе мурнап турар.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Харыылаңар, горнистер!» 9.35 — «Шуптузун билип алыксап тур мен». Киножурнал. 9.45 — «Кара үш-булуң». Хөй серияның уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 10.50 — «Кино аянчорукчуларының клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 11.50 — Телемедээлер. 11.55—14.15 — Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — Молдав ССР-ниң тургустунганының оюнга уткуштур документалдыг фильмнер программазы: «Бистиң секретарь», «Викторияның чазы». 15.15 — «ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл». «Оттуг профессиялар школазы». Металлургтуң профессиязының дугайында. 15.45 — «Буджактың аялгалары». Концерт. Кишинёвтан дамчыдылга. 16.15— «Хоойлуну билир сен бе?». 16.45 — «Миллионнарның дээнинчи университеди». Экономиканы интенсификастаары. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Б. Г. Бунин дамчыдылганы чорудар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 — Телемедээлер (орус дылга)

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Хоочуннар одурутда».

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.55 — «Кара үш-булуң». Хөй серияның уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Литературлуг салгал» «Ясная Поляна». 2-ги фильм. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45 — 23.15 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус улустуң хөгжүм херекселдериниң үлегерлиг оркестриниң концерти. Дирижёр — РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Некрасов.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Каманың даң хаяалары». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — В. Брюсовтуң лирикасы. 12.40 — Физика. 9-ку класс. Чылыг шимчедикчилери. (Хөделир принциптери болгаш ААК) 13.05 — Л. Кассиль. Проза арыннарындан. 13.50 — Школа болгаш чогаадыкчы чорук. 14.20 — «Мээң салымым». 2-ги серия. Субтитрлиг уран-чечен фильм. 15.45 — «Балхаш». Документалдыг телефильм. 16.00—18.15—Чапсар. 18.15—«Чурук бүрүзүнде — хүн». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Тываның экраннарында». 19.00 — «Хоойлу болгаш хүлээлге»

МОСКВАДАН

19.25 — «Кадыда—найыралдыг өг-бүле». («Орбита-3»). 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хүнчүгешти канчаар оттурганыл». 20.15—«Чер иштиниң чылыынче». 20.30 — «Дем каттыштырылгазы» Тележурнал. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Олеся». Уран-чечен фильм. 23.00—01.00 — Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады. «Торпедо»—«Динамо». «Торпедо» стадиондан дамчыдылга.

Редакторнуң оралакчызы Н. Н. САТ.

КӨРҮЛДЕ УЛАМЧЫЛАВЫШААН

1981 чылдың тос айлары эртген. Албан организация, бүдүрүлге-даа черлеринде бо чылдың эртген айларында ажылды чугаалажып, канчаар ажылдааның, бүдүрүлгечи кандыг-кандыг көргүзүглерлиг болганын түңнеп турар. Тос ай дургузунда республикага орук шимчээшкининиң байдалы кандыг болганыл, түңнелдер чуну көргүскенил?

Автотранспорт озал-ондаа ниити республикада көскүзү-биле эвээжээн. Ындыг болзада чүгле Кызыл хоорайның автоорукнарынга автотранспорт озал-ондаа 17,8 хуу өскен. Ол озал-ондактың үнүп турарының чылдагааны торулдуун кээрге, оларның хөй кезии транспортту ээрик башкарып чораан чолаачыларның бурууузу-биле болуп турары илереттинген.

Автоорукнарга транспорт озал-ондаа болдурбазының талазы-биле чылдың Бүгү-эвилел көрүлдезиниң түңнел чаазы эгелээн. Ам эгелээп күскү көрүлдениң кол сорулгазы болза, транспорт рулунуң артынга ээрик чолаачы олуртпазы. Ол сорулганы боттандырары-биле автобүдүрүлгелерге, албан организация черлеринге профилактиктиг хемчеглерни, чолаачылар ортузунга кижизидилге тайылбыр ажылын күштелдирер.

Октябрьның баштайгы неделязы эрткен. Чүгле ол үениң иштинде транспортту ээрик башкарып чораан 50 чолаачыны КАИ ажылдакчылары илереткен. Автоорукнарга болуп турар озал-ондактың хөй кезии чурум хажытпан кижилерниң арын-нүүрүнге онаажыр. Транспортту ээрик башкарганының айыылдыын база катап сагындырып, аңаа хамаарыштыр чижектерни мааңа көргүзүп көрээлинер. Чадаана хоорайның автобүдүрүлгезиниң чолаачызы Н. Моңгуш транспортту ээрик башкарып чораан. Кызыл — Тээли автоорууну 118 километринге ЗИЛ-55 маркалыг машинаны аңдарган. Озал-ондактың түңнелинде пассажир амы-тынындан чарылган. Чолаачы кемдээн.

Хуузунда автомашиналарлыг хамаатыларның буруузу-биле болуп турар транспорт озал-ондааның саны эвээш эвес. Кызыл хоорайның Магистральная кудумчузунга суг заводунуң девискээринге Р. Посохин ВАЗ-2101 автомашинаны ээрик башкарып чораан, ийи чадаг кижини тавараан. Ол чүгле чаңгыс таварылга-дыр.

КАИ-ниң дыңнадыы

Автотранспорт бүдүрүлгелериниң, албан организация черлериниң чолаачыларының талазындан болган транспорт озал-ондааның буруузу автотранспорт бүдүрүлгелериниң удуртукчуларынга база хамааржыр апаар. Чүге дээрге чамдык удуртукчуларның, автобүдүрүлгелерниң инженерлериниң, гараж эргелекчилериниң талазындан чолаачыларны организастыг кижизидилге ажылын кошкак тургузуп, оларның ажылын хайгааравас чоруктар бар. Ынчангаш транспорттуң гаражтан кажан үнгенин, кайы үеде дедир ээп келгенин контрольдавас чоруктар ол үнүп турар. Чижээ, КАИ ажылдакчылары чолаачыларның чорткан турар бажыңнарының девискээринге турган 22 автомашинаның дугаарын адырып алган. Ол чолаачыларның чамдыызы документ кырында командировкада кылдыр саналтырып турар, а херек кырында бажыңнарында болуп турары канчап-даа таарышпас.

Орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруун хандыраар көрүлдени уламчылавышаан Ол үениң дургузунда автоорукнарга транспорт озал-ондаа болдурбазының хемчеглерин бүгү тала-биле ап чорууру.

В. КЛЯВИНА,
КАИ инспектору.

КИНО

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сөөлгү удаа дезиишкин» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 21.00, «Моолдун бедик дээрн» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Инженерниң читкен алдыны» 11.15, 13.00, «Солун чүүлдер делгегийнде» деп киноклуб. 15.00, «Солагайны капталаазын көрүүр» 9.30, 17.00, 18.50, 20.30 (үзаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Мээң өңнүүм Иван Лапшин» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (үзаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Барабанчының салым-чолу» 15.00, «Салым-чолдуң бедиирлери» 16.50, 18.40, 20.30 (үзаткан) шактарда.

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, персоналдыг пенсионер

Александр Саянович

ЛАПТАННЫҢ

үр аарааның соонда мөчээни-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Культура министерствозу, республиканың Композиторлар эвилели, хөгжүм-шии театрының болгаш филармонияның коллективтери оон төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге кажыыдалын илереткен тур.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-73, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьның 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет чурттуг кижизидилгениң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура 2-23-54, полза ажыл-агыйлыг «Эдилге-2» 2-21-47 улегер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кээлбээн таварылгада 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2165.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00914

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 240 (11738) | 1981 чылдың октябрь 16, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ГФР-ГЕ БААРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Германияның Федеративтиг Республиказының Федералдыг канцлери Гельмут Шмидтиң чалаганы ёзугаар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежнев 1981 чылдың ноябрь 23—24-те Германияның Федеративтиг Республиказынга аян-чорук кылып баар.

ИДЕПКЕЙЛИГ БҮЗҮРЕЛГЕ КИЖИЗИДЕР

Дээди өөредилге черлериниң ниитилел эртемнериниң кафедралар эргелекчилериниң Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы октябрь 14-те Кремльдиң Улуг ордузунда ажыттынган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр ниитилел эртемнери башкылаарын улам ыңай [illegible] студент анныяктарның коммунистиг [illegible] марксистиг-ленинчи [illegible] чугула айтырыгларын шиитпирлээрин хөгжүдери-биле холбаалыг айтырыгларны ооң киржикчилери чугаалажып турар.

СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, эвилелдешкен республикаларның Коммунистиг партияларының ТК-ларының, партияның крайкомнарының болгаш обкомнарының секретарьлары база эртем болгаш өөредилге черлериниң килдистериниң эргелекчилери, эртемденнер, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртур ажылдакчылары, чурттуң кол-кол дээди өөредилге черлериниң ректорлары болгаш партия организацияларының секретарьлары чөвүлел хуралының ажылынга киржип турар.

Чөвүлел хуралды СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин ажыткан.

Эш Л. И. Брежневти баштаан СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга чаңгыс эп-сеткилдиг соңгаан.

Чыылганнарга чылыы-биле уткуттурган СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов чүве чугаалаан.

Ооң чугаалааны болза: ниитилел эртемнериниң кафедралар эргелекчилериниң Бүгү-эвилел чөвүлел хуралдарын үе-үеде эрттирип турар апарган. Ол черле билдингир. Ниитилел хөгжүлдезиниң шапкын чорудулгалары, коммунистиг тургузуушкунуң, совет кижилерниң чаа салгалдарын кижизидериниң улуг хемчээлдерлиг сорулгалары — ынчалза бүгү чүүлдер ниитилелди өөренип, шиитпирлеп турар бистерниң мурнувуста нарын айтырыгларны үргүлчү көдүрүп, оларның эртем болгаш башкылаар ажыл-чорудулгазының чайгылыш чок сайзырангайжыдарын негеп турар.

Леонид Ильич Брежнев ниитилел эртемнериниң болгаш эң чаагай күзээшкиннерин силерге улуг өөрүшкү-биле дамчыдып тур мен. Дээди өөредилге черлериниң кафедралар ажылдакчыларының күш-ажылын партия бедик-биле үнелеп турар деп чугаалап көр деп, Леонид Ильич дилээн чүве. Совет ниитилелдиң угаан-бодал күчүзүнүң хөгжүлдезин дыка улуу-биле тодарадып турар эң ха[illegible] партия силерге бүзээн. Кадрларның идей-политиктиг бышкак чорууның чергези, ындыг болганда, ниитилел дээштилгезиниң темпилери силерниң ажылыңарның кайы хире чедиишкинниг болуп турарындан дыка хамааржыр.

Чурттуң экономиказының хөгжүлдезинге, делегей байдалынга М. А. Суслов үнелээшкинин берген. Социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезинге партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр ниитилел эртемнериниң кафедраларының мурнунда турар сорулгаларже ол кол кичээнгейни угландырган. Ол талазы-биле алырга, марксистиг-ленинчи өөредигни башкылаарының идей-теоретиктиг деңнелин бедидери бирги чергениң ужур-дузалыг деп, оратор демдеглээн. Революсчу теорияны ханы, долу өөренир таладе, К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң чогаал ажылдарын, СЭКП-ниң документилерин, эш Л. И. Брежневтиң ажылдарын үргүлчү, хайдыг [illegible] студентилерге чүткүлдүг чаңчыктырары эргежок чугула.

Ниитилел шинчээчиниң башкы кижи студент аныяктарның мурнунга амгы үениң марксист-ленинчизи болгаш [illegible] болур, ажылчын ангының эртемниг идеологиязының бүгү-ле ханызын, бүрүн-бүдүн чоруун болгаш күчүзүн келир үениң специализи ооң дузазы-биле чедип алыр. Ол чорук башкының интеллектуалдыг, идей-политиктиг болгаш моральдыг бүдүжүнге, ооң бодунга онза негелделерни салып турар. Ниитилел шинчээчи башкы кижи студентиге чүгле билиглерин эвес, харын бодунуң бүзүрелин, бодунуң партийжи чорук кижизин [illegible] дамчыдып баар хуузолгелиг.

Чөвүлел хуралдың ажылы совет ниитилел шинчээчилериниң эртем болгаш башкылаакчы ажыл-чорудулгазын улам ыңай сайзырангайжыдарынга идиг бээр деп бүзүрелин М. А. Суслов илергейлээн.

«СЭКП-ниң XXVI съездизи болгаш ниитилел эртемнериниң кафедраларының сорулгалары» деп илеткелди ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министри В. П. Елютин кылган. Дээди өөредилге черлериниң хөй миллион кижилиг коллективиниң өмүнээзинден ол дээди школа дугайында үргүлчү сагыш салып турары дээш, ниитилел эртемнериниң башкыларының ажыл-чорудулгазын бедик-биле үнелеп турары дээш СЭКП ТК-га, эш Л. И. Брежневке чуректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Чөвүлел хурал ажылын уламчылаан.

(СЭТА).

Дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарның ажылдакчылары! Идея талазы-биле каңнаттынган бедик мергежилдиг специалистерни белеткеңер!

Эртемни хөгжүдүп, бүдүрүлге-биле харылзаазын быжыглаңар!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан)

ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ ЧЕДИРЕР

Совет парлалганың күжү партияның удуртулгазында, ооң чон-биле быжыг харылзаазында. СЭКП-ниң XXVI съездизинге партия организацияларын парлалганы хүн бүрү тодаргай удуртур, ооң ажылын үргүлчү контрольга алыр ужурлуг дээрзин айыткан. «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында совет парлалганың амгы үеде-даа база моон соңгаар-даа перспективтиг ажылының тодаргай программазын айыткан.

Парлалганың дээштиг болурунуң база бир чугула чүүлү—ону номчукчуга дүрген чедирериnde. Солун херээнге шүшпен, ону номчукчуга чедиреринде озалдадыр чорук туруп болбас ужурлуг деп, В. И. Ленин айтып чораан. Ол ленинчи принцип массалыг информацияның болгаш пропаганданың ролю, номчукчуларның хөй миллион аудиториязының негелдези улам улгадып турар бистиң бо хүннеривисте онза чугула болуп артпышаан.

Бистиң чуртувуста солуннар болгаш сеткүүлдер чагып алыкчыга өй-шаанда четкен турзун дээш, үе-шакты ойнап алыры-биле телефотографияны болгаш телетайпты ажыглап, ээзэш эвес ажылды чорудуп турар. Парлалга болгаш чагаа-почта чедирилгезиниң сөөлгү чадазы чер-черлерде харылзаа салбырларын, «Союзпечатьтың» киоскилерин дамчыштыр оперативтиг тарадырын чедип алыры маңаа кол черни ээлеп турар.

Бо талазы-биле бистиң республикада чурттакчыңга улам таарымчалыг байдалдар сөөлгү чылдарда тургустунган. Кызылдың чурттакчылары төп болгаш республика солуннарын эртен 8—12 шактарда, а районнар төптериниң чурттакчылары парлап үндүрген хүннеринде ап номчуп турарлар. Таңды районнуң Элегес, Владимировка, Сосновка, Балгазын, Межегей суурларында болгаш Чал-Кежиг сүт-бараан фермазында номчукчуларның чагыгларын график ёзугаар неделяда үш катап доктаамал чедирип турар. Бо черлерде партия, совет органнар парлалга чедирилгезинче кичээнгейни угландырып, почтачыларны тускай транспорт-биле үргүлчү хандырып келген. Ак-Довурак, Шагаан-Арыг, Туран хоорайларда болгаш Бай-Хаак, Хандагайты, Тээли суурларда кудумчуларның аттарын көскү кылдыр чааркан, бажыңнар дугаарлаттынган, почтачыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Ол дээш номчукчулар харылзаа органнарынга, ылангыя почтачыларга өөрүп четтиргенин илергейлеп турарлар.

Ынчалза-даа номчукчуларга солуннарны дарый чедиреринде, ам-даа чедир кылдынмаан чүүлдерниң, четпестерниң барын айтыр херек. Ооң уламындан республиканың чамдык районнарынга, суурларынга, чурттакчылыг черлеринге солуннар дыка озалдап, мөөң-мөөңү-биле чедип турар таварылгалар бары Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң районнарга чоруткан рейдилеринден илерээн. Ол дугайын номчукчуларның редакцияга кээп турар чагааларындан база көрүп болур. Чижээ, эрткен чылын Чөөн-Хемчик районнуң Алдыы-Ишкинде, Үстүү-Ишкинде чурттап, ажылдап турар малчыннарынга, кадарчыларынга солуннар, журналдар 15—20 хонук озалдап, мөөң-мөөңү-биле кээп турган таварылгалар бар. Каа-Хем районнуң Сарыг-Септе бот-боттарындан ыракта туруп турар 119 малчыннар турлаглары, бригадалар, сүт-бараан фермалары бар. Ол хиризинде ында чүгле чеди почтачы быжыглаттынганындан, почта чедирилгези озалдап турар, а Суг-Бажы салбырында почтачы шуут чок, чагыгларны малчыннар боттары кээп ап турар. «Совет Тыва» совхозтуң дирекциязы бо талазы-биле мыйчага чедир чогуур хемчег албайн келген.

Көдээ суурларда, малчыннар ортузунда ажылдап турар почтачыларны мотоциклдер болгаш аът-хөл-биле хандырарының айтырыы ам-даа үзе шиитпирлеттинмээн.

Номчукчуларга почта чедирилгези почтачы кижиниң ажылынга харысалгалыг болурундан база улуу-биле хамааржыр. Үр чылдарда ак сеткилдиг ажылдап келген почтачыларны хөйнү адап болур. Ындыгларга ам 25 чыл иштинде макталдыг ажылдап-келген Кызылдың почтачызы Суриса Абубакированы, он беш чыл ажылдап келген Клара Дарыйны, Бай-Тайганың «Тээли» суурда Сендең Салчакты, Эрзинде Сүүкей Кешпинни болгаш өске-даа чамдык эштерни чоргаарал-биле мактап болур.

Республикада почта чедирилгезинде үзүктелиишкиннерни болгаш озалдаашкыннарны чайладырының хемчеглерин Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелели болгаш ооң чер-черде салбырлары алыр ужурлуг.

Чер-черде партия комитеттери болгаш эге организациялары база улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнары, харылзаа органнарының удуртукчулары почта чедирилгезиниң байдалын доктаамал контрольга алыр ужурлуг.

Келир 1982 чылдың солун, сеткүүлүнге чагыдылга кылырының үези доостур чыгаан. Бо чугула политиктиг кампания үезинде чүгле чагыдылга хүлээп алырынче эвес, харын ону чагыкчыларга чогуур үезинде чедирериниң дугайында кичээнгейни күштелдирер херек.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КҮҮСЕЛДЕНИ ХАНДЫРАР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралынга 1981 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планының болгаш күрүне бюджединиң тос айларда күүселдезин чугаалашкан.

1981 чылдың эрткен тос айларында республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планын, күрүне бюджедин күүседир талазы-биле көскү түңнелдер чедип алдынганын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Үлетпүр продукциязы сайгарарының тос айларның планы 101,5, үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 100,1 хуу күүсеттинген. Үлетпүрнүң электри энергия, одалга, чиик болгаш полиграфия адырлары планын боттандырган. Электри болгаш чылыг энергиязын ажылдап үндүрерин, тудуг материалдары бүдүрерин, демир-даан казарын, даараан кылыглар, амыдырал-культура барааннарын, мебель бүдүрерин көрдүнген пландан ажырган.

Кол фондуларны ажыглалга киирери болгаш кезээлиг ажылдарының күүселдези эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, элээн өскен. Электри дамчыдылгазының шугуму, № 10 котлоагрегат, коммунал ажыл-агыйның тудуглары, 400 автомобиль кирер техниктиг хандырылга станциязы, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге объектилери ажыглалда киирген.

Республиканың көдээ ажыл-агый ажылдакчылары күрүнеге сүт садарының тос айларда планын [illegible] 107,5, эъттиниң—105,1, чуурга бүдүрериниң — 136,8 хуу күүсеткен. Күрүнеге дүк садарының чыл планын 101,6 хуу боттанган. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, мал ажылының продукциязын бүдүрери көвүдээн. Бии-Хем, Каа-Хем, Тожу, Эрзин районнар эът, сүт, дүк. Кызыл районнуң куш фабриказы чуурга бүдүрерин көвүдеткен.

Ниити ажыглалдың автотранспорту тос айларның планын (тонна-биле) 100,2, пассажирлер аргыштырарын 103,1 хуу күүсеткен. Суг транспорту чүък сөөртүрүнүң планын 132 хуу боттандырган. Агаар транспорту-биле пассажирлер аргыштырарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң пландары күүсеттинген.

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының тос айларның планы 102,1 хуу күүсеттинген. Күрүне садыының болгаш кооперация шугуму-биле пландаан ажыр 4 млн. рубльдиң бараанны саттынган. Бодунуң продукциязын бүдүрери үндүрери 3,8 хуу өскен.

Чуртталга-коммунал ажыл-агый, Одаар чуул үлетпүрүнүң министерстволары, автотранспорт болгаш чурт үлетпүр эргелелдери чоңга аъш-дуза чедирериниң планын күүсеткен. 1981 чылдың тос айларының амыдырал хандырылгазының планы ниити республикада болгаш көдээ черлерде күүсеттинмээн. Чоннуң амыдырал хандырылгазының министерствозу, Көдээ ажыл-агый министерствозу планныг онаалдазын күүсетпээн. Амыдырал хандырылга министерствозунуң 23 бүдүрүлгелериниң 14-ү план күүселдезин чедип албаан. Көдээ черлерде чоннуң амыдырал хандырылгазын органнаастааны нетелдеге ыракта дүүшпес дээрзин хуралга айыткан.

Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының сайзыралынга 1981 чылдың эрткен айларында чедип алдынган кол көргүзүглер адыр бүрүзүнге план күүселдезин ам-даа чедир хандырбайн турар.

«Тыва даг-дүгү» комбинат, «Росводпромнуң» демир-бетон кылыглар заводу, Тыва автосептелге заводу, Тес-Хемниң мыш ажыл-агыйы, Чөөн-Хемчик районнуң үлетпүр комбинады, «Тыва көдээ тудуг» трест, Үстүү-Енисейниң балык заводу, Чадаананың болгаш Бай-Хаактың хлеб заводтары тос айларның планныг онаалдаларын күүсетпээн болгаш эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, сайгарылганы хемчээлин эвээжеткен. Күш-ажылды негелдеге дүүштүр тургуспаанындан туу[й]бу, чугай, демир-бетон кылыглар бүдүрериниң планы боттанмаан. Ыяш белеткээр кол-кол ажыл-агыйларның —Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының, ИХМ-ниң бүдүрүлгелериниң болгаш «Тыва көдээ тудуг» трестиң ыяш сөөртүлгезиниң планын күүсетпээни ниити план күүселдезин үзериңге чедирген. Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели хлеб, булочка кылыглар бүдүрерин, балык заводу балык тударының планын күүсетпээн.

«Тыва тудуг», «Тыва көдээ тудуг» трестер, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынны чер-чер Советтериниң объектилериниң тудугларынга капитал салыышкынын чедир шиңгээдип албайн турар.

Хову-Аксы, Шагаан-Арыг, Чадаана автобүдүрүлгелери, № 1 АТБ чүък сөөртүрүнүң планын күүсетпээн.

Чамдык районнарда контроль-экономиктиг ажылдың деңнели чавыс. ооң түңнелинде бюджетче кирер орулганың он ниити хевиринден Барыын-Хемчик районга —5-и, Каа-Хемде — 4-ү, Эрзинде—3-ү күүсеттинмээн. Чамдык ажыл-агыйлар, бүдүрүлгелер бюджет-биле санажылганы кошкак чорудуп турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели үстүнде айтырыгны чугаалашкаш, четпестерни чайладып, дөрткү кварталда план күүселдезин хандырарын министерстволарга, ведомстволарга, эргелелдерге дагзып турар доктаалды хүлээп алган.

АЛДЫЫ-ШЫНАА ФЕРМАЗЫ МУРНААН

«Улуг-Хая» совхозтуң сүт-бараан фермаларының ажылчылери он бирги беш чылдың баштайгы чылының сүт бүдүрер база ону күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалдаларын күүседир дээш кижизидиишкинниг ажылдаан. Ону дараазында саннар-биле бадыткап болур. Совхоз бо чылдың эрткен тос айларында 878 тонна сүт бүдүрер планын 96% тонна, а ону күрүнеге садарын 615 тоннаның орнунга 750 тонна кылдыр күүсеткен. Сүттүң бараанныын 70 хуу кылдыр планнаан болза, херек кырында 77,8 хуу четкен.

Эрткен чылдың ол үезинде турганынга деңнээрге, сүттү бүдүрери 145 тонна, а күрүнеге садары—103 тонна көвүдээн. 1980 чылдың тос айларынга бодаарга, бо чылын бир инектен саап алган сүт совхозка ниитизи-биле 36 килограмм хөй болган.

Совхозта үш сүт-бараан фермазы бар. Үнелиг продукт болур сүттү бүдүрерин база садарын көвүдедир дээш оларның аразынга социалистиг чарыш калбарткан. Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазының (эргелекчизи Севек-Хуурак Хирлиштен) саанчылары тос айларда 412 тонна сүттү саап, ооң 327 тоннназын күрүнеге саткаш, чарыштың тиилекчилери болган. Эрткен чылдың ол үезинден сүттү бүдүрерин 116 тонна, садарын 94 тонна көвүдедирин ук ферманың коллективи чедип алган. Ол-ла фермада Саяна Сереэ инек бүрүзүнден 1480 кг, Хуурак Дадар 1328 кг, Маспык-оол Үйнук-Кара 1278 кг сүттү саггаш, мурнакчылар болган. Ферманың 16 саанчыларының 15-и тос айларның планын ажыр күүсеткен.

Хайыраканның сүт-бараан фермазы (эргелекчизи Василий Маспык-оол) үш кварталда күрүнеге сүт садар онаалдазын 103,8 хуу боттандырып, бир инекке онаапштыр сүт саалдазын эрткен чылдыындан 116 килограмм көвүдеткен. Ынчангаш ол ферманың коллективи чарыштың ийиги черин ээлээн.

Арыг-Бажының сүт-бараан фермазы мурнунда чылдарда ат-сураглыг болуп турган. Ынчалзажок бо чылын хожудап турар апарган. Үш кварталдың сүт садар планын деңгүп-ле 95,8 хуу чедирген, 154 центнер сүт орелиг арткан. Ферманың 20 саанчызындан чүгле 7 кижи сүт саарын эрткен чылдың ол үезиниң деңнелиндн бичии бедиткен. Бо ферманың хожудап турарының чылдагааны чүдел?

Ферманың мурнунда салдынган сорулгазын боттандырары дээш коллективтиң кежигүн бүрүзүнүң бир демниг ажылдавайн турары, ында күш-ажылдың сагылга-чуруму, ооң кошкаа, чарышты дээштиг кылдыр органнааставаны хожудаашкынның кол чылдагааны болган. Бо айыттынган четпестерни чайладыр болза, ук ферманың коллективи хожудаашкындан уштунуп, өске фермаларның деңнелинге чедип болур. Совхоз дирекциязының талазындан бо фермага чогуур дузаны көргүзери, ылангыя мал ажылының специалистери фермада ажылды экижидери-биле боттуг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

О. ТАВАА.

Улуг-Хем район.

Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинадының арматура цехинде электри каңнакчылары Валентин Павлович Леденцов болгаш комсомолчу Николай Миронов ук бүдүрүлгеде мурнакчыларның одуруунда чоруп турарлар. Кайызы-даа бедик мергежилдиг электри каңнакчылары, ынчангаш олар он бирги беш чылдың баштайгы чылының этээниден-не продукцияның шынарынче кичээнгей салып боттарынга онаашкан ажылдарын ак сеткилдиг күүседип, планныг онаалдаларын ай санында 100 хуудан эвээжетпейн турарлар. Мурнакчы каңнакчылар бо чылдың күш-ажылчы улуун хуусаадан эрте күүседир сорулганы салганнар.

ЧУРУКТА: каңнакчылар (солагай таладан) Н. Миронов болгаш В. Леденцов.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

ПРОПАГАНДИСТЕР КУРУЗУ

СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдылгазының бажыңында партия өөредилгезиниң пропагандистериниң курузу эгелээн.

СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржактың «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга дүүштүр идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдарын шыңгыдары болгаш [illegible] бедидеринин дугайында», СЭКП ТК-ның чанында Москвада партияның дээди школазының профессору, философия эртемнериниң доктору М. И. Шевчуктуң «Сайзыраңгай социализмниң концепциязы (кол бодалы) — марксизм-ленинизмниң [illegible]» деп лекцияларын чаңгаар дыңнаан. ССРЭ-ниң [illegible] Т. И. Смирнов «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партияның экономиктиг стратегиязы», СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи А. К. Канзаның «СЭКП-ниң национал политиказының чамдык айтырыглары болгаш ажыл-ишчилерниң интернационалчы кижизидилгезиниң дугайында» болгаш өске-даа лекцияларны илеткелдерни пропагандистер дыңнаан.

Пропагандистер курузу уламчылап турар.

ОРУС УРАН ЧҮҮЛДҮҢ ЧОРГААРАЛЫ

Улуг орус чурукчу Александр Андреевич Ивановтуң чурулга чогаалында Россияның тарыхтыг ынаар үезиниң дугайында күзел-бодалдар илереттинген. Ооң төрүттүнгенинден бээр 175 чыл болганынга тураскааткан байырлыг хурал октябрь 14-те Москвага, ССР Эвилелиниң Улуг театрынга болган. Аңаа найысылалдың уран чурулга интеллигенциязының болгаш хөй-ниитилиниң төлээлекчилери, культураның болгаш эртемниң ажылдакчылары, Москваның бүдүрүлге черлериниң ажыл-ишчилери чыылган.

ССРЭ-ниң Чурулга академиязының оралакчы-президентизи В. С. Кеменов хуралды ажыткан.

ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң секретары Г. М. Коржев сөс ап, Иванов дугайында чүве чугаалаан. Александр Андреевич Иванов улуг, нарын болгаш кайгамчыктыг амыдыралды чурттап эрткен деп ол чугаалаан. Чурукчу [illegible] балалбас-даа, үрелип кырывас-даа чуруктарны тургузуп, уран чүүлдүң шыңгыы бажынче ол хире бедик көдүрүлген. Ол кезээде бистер-биле ырак эвес, чанывыста боор, бистерге чаа делегейни тургузарывыска, чаа кижини хевирлээривиске дузалап турар.

Иванов бодунуң эң кол ажылы — делегей уран чүүлүнүң эртинелериниң аразында тодаргай черни ээлеп турар «Христостуң улуска моорлап келгени» деп чуруун чогаадыры-биле чээрби ажыг чылдың иштинде кылган. Чаңчыл болган шажын чүүлдүг темазын [illegible] сонуурал талазы-биле [illegible] ол онзалап турар. К. Брюлловтуң «Помпейниң сөөлгү хүнү» деп [illegible] ооң [illegible] болган. Чогуунуң эланың кастуң келгениниң ачызында XIX вектиң ийиги болгаш XX вектиң бирги чартыктарында живописьтиң күүлүг калбарыышкыны болган. Бодунуң чурук чогаалдарынга [illegible] чурукчуну Ивановтуң чаңчылын уламчылаан Суриков. Ивановтуң салдарынга [illegible] орус чурукчулар Ивановтуң идеяларын, ооң чагыгларын шиңгээдип алганнар. Ооң чагыгларын дыка хөй совет мастерлер база күүседип келген. [illegible] бала-ла Ивановтан арга-сүмени алыр дээрзинге чагзыныг турбас.

Чурукчу Ивановтуң уран чүүлдү улуска болгаш ниитилелдиң эрге-ажыктарынга бараап болурунуң хевирин кылдыр көөрү бисте үлегер-чижек боор артар ужурлуг.

Александр Андреевич Ивановтуң юбилейин демдеглеп турарывыс бо хүннерде ооң күзел-соруу боттанган деп чугаалап болурун оратор түңнелинде демдеглээн. Миллион-миллион кижилер боттарының улуг оглунуң ханы бодалдары, чүректиң ханызындан [illegible] эң улуг мергежилин магадап, билип турарлар. Ол ындан көзээде өлбес, мөңге. Делегей культуразының өндүр улуг баштарынче улусту хаара тударының политиказын чайгылыш чок чорудуп турар бистиң партиявыстың доктаамал, улуг сагыш салыышкыны ооң илерел турар.

Ол-ла хүн күрүнениң Третьяков галереязынга А. Ивановтуң [illegible] делгелгези ажыттынган. Делгелгеде ооң өөреникчи чораашла кылганы «Лаокоон» болгаш [illegible] делегейге сурагжаан «Христостуң улуска моорлап келгени» деп чогаалынга чедир [illegible] оруун тодаргай көргүзүп турар. Галереяның шыгжамырларындан чыып тургускан ол делгелге овур-хевирлериниң өрттүүн тургустунганы-биле тайылбырлап, улуг мастерниң дилээшкиннериниң болгаш ажыдыышкыннарының дугайын чугаалап турар.

(СЭТА-ның корр.)

Политиктиг, экономиктиг өөредилге чоруп тур

Ирина Степановна Некрасова Кызылдың пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезинде он ажыг чыл ак сеткилдиг пропагандистеп келген.

Кичээлдерге канчаар белеткенирinge ооң хөй чылда мөөнней алган дуржулгазы улуг салдарны чедирип турар. Ооң уламындан Ирина Степановнаның кичээл эртирери солун. Тема бүрүзүн бүдүрүлгениң болгаш республиканың амыдырал-биле холбаштырары, [illegible] ры чаңчыл апарган.

Чаа өөредилге чылынга пропагандист [illegible]. Кичээлдерге «Камналга болгаш чидириг-биле демисел» деп теманы программага немей өөренирин бүдүрүлгеде партия организациязы дааскан.

Ооң [illegible] болганда, үк темага шынгыы белеткел негеттинер.

ЧУРУНТА: пропагандист И. С. Некрасова кичээлге белеткенип олур.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ШЫНАРЫН КОШКАШ КЫЛБАС

Партияның төөгүлүг XXVI съездизи — коммунизм тудуушкунунуң оруктарында чугула чада болур. СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика кижизидилгелиг ажылды улам [illegible]» доктаалы коммунистиг кижизидилгениң [illegible] рынга улуг ужур-дузалыг ур үениң чугула документизи деп съездиге демдеглээн. [illegible] рын сайгарарынга бо доктаал чугула черни ээлеп турар.

Бо өөредилге чылының кол [illegible] — [illegible] нинчи теорияны ханы өөренири, партияның сөөлгү съездизиниң байлак идеяларын, [illegible] чедир өөредири. Политиктиг чырыдылгаштыныың болгаш [illegible] гү школаларында өөредилге «Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвинде, чонунуң күжү — партия-биле чаңгыс эвинде, ооң удуртулгазында» деп тема-биле эгелээн. Партия, комсомол болгаш экономиктиг өөредилгениң эгелээни бо өөредилге чылынга «Тыва кобальт» комбинат шынгыы белеткелдиг чоруткан. Тодаргайлаарга, пропагандист [illegible] ның билиин бедидеринче кичээнгейни комбинатта партия [illegible] тур-ган.

[illegible] түңнели-биле өөредилгеге [illegible] мергежилдиг пропагандистерни шаңнап, мактап-даа келген. Бо өөредилге чылын олар база организастыг эгелеп, баштайгы кичээлдерни бедик деңнелге эрттиргилээн. Ындыгларга Н. А. Костюк, Н. Н. Колесников, В. А. Ручкин, А. Х. Тарасов, В. П. Супрунов, Л. В. Иноземцева олар[illegible]ны хамааржыр. Олар [illegible] терн, комбинаттың партия комитедин [illegible] сомол чырыдылгаштыныың пропагандизи. «Гипоникель» [illegible] Т. В. Руковишникова, «Бистиң Ленинчи комсомолувус» деп школаның пропагандизи, Хову-Аксының № 2 ортумак школазының башкызы Н. В. Хлебникова олар ВЛКСМ обкомунуң [illegible] биле шаңнаткан.

Татьяна Васильевна Руковишниковның [illegible] школаның дыңнакчылары СЭКП-ның иштики, даштыкы политиказын өөренип турар. Ол ук школаны [illegible] чыл удаштыр удуртуп келген. Ооң дыңнакчылары шупту хууда социалистиг чарыштыг, комсомолчу даалгалыг. Кичээл бүрүзүн [illegible] күзелдезинге бодунуң кииштирип турар улуун мергежилин билиринге немелде билиг бериип, политика талазы-биле чепсеглеп турар. Комбинатта калбарган социалистиг чарышка [illegible] кирикилгеэн идепкейжиин, дыңнакчыларның хөй нуруузу [illegible] шалыпчылары болган. Бо [illegible] ның эки чижээ-дир.

1981 чылдың июнь 1-те экономиктиг өөредилге системазының [illegible] раттар дужаалдазы-биле доозулган. Өөредилгеге хаара туттунган 1160 кижиниң 956-и [illegible] техниктиг ажылдакчылар болгаш албан-хаакчылар болган. «Цехтер аразынга эң эки экономиктиг өөредилге» деп көрүлде-конкурска гидрометаллургия цеги бирги черни ээлээш, 100 рубль, ийиги черни топ лаборатория ээлээш, 30 рубль-биле шаңнаткан. [illegible] Н. Н. Колесников, Н. А. [illegible] олар шаңнаткан.

«Эң эки экономистиг бөлүк» деп көрүлде-конкурска бирги черни-даа цеги, ийиги — гидрометаллургия цеги ээлээн. Эң эки чогаадыкчы план дээш чарышка пропагандист В. Д. Ондар тиилээн. Ол ышкаш [illegible] эрттирер, [illegible] ле кичээл [illegible] турар дээш мактаткан.

Бо өөредилге чылында ындыг чиңгектиг көрүлде-конкурстарны эрттирерин улам чылаар болгаш оларга дыңнакчыларны база [illegible] рин, харын-даа рефераттар [illegible] планга киирген.

Тываның хөөре пропагандистерниң Хүндүлел номунга бо чылын ады киргеш 11 пропагандистер аразында гидрометаллургия [illegible] пропагандизи Михаил Иванович Лазаревтиң ады база киргеш. Пропагандист В. Т. Грицковага Тыва АССР-ниң культуразының [illegible] тыпсышкан.

Политиктиг чырыдылгаштыныың болгаш экономиктиг өөредилгениң «Тыва кобальт» комбинатта школалары чаа [illegible] тыг, бедик кодурулушкун-биле эгелээн болгаш өөредилге чылының түңнелинге чедир ол темпиң кошкатпас дээш [illegible] турар.

С. ИВАНЬКОВА.

МОСКВА. [illegible] эң колу — «Кадыыр болгаш Маска» заводтуң 1972 чылда эгелээн чиңгине чаагайжылы [illegible] 87 миллион рубль түңнүг арыг орулганы берген.

Ол бүдүрүлге чери он бирги беш чылдың баштайгы чылының программазын бүдүрелдиг күүседип турар. 1981 чылдың [illegible] 1185 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Чыл эгезинден бээр 556,6 тонна одаар чуулду, 3668 муң [illegible] электри энергиязын, 13746 [illegible] чылыг энергиязын болгаш 175 тонна кара демирни камнап алган.

352 пропагандистиң чорудуп турары [illegible] кичээлдерингe бо чылын кол кичээнгейни заводтуң техниктиг эде [illegible] [illegible].

ЧУРУКТА: заводтуң экономиктиг кабинединиң эргелекчизи А. Зяблова (ортузунда) болгаш [illegible] кабинединиң консультантызы В. Ткачёва олар пропагандистерге консультация берип турар.

Ю. ЛИЗУНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

АНЫЯАНДАН АЖЫЛГЫР

Хандагайты суурда амыдырал-хандырылга комбинады — Өвүр районда ажылы мактаалдыг, мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Чонуң кижилерин [illegible] эрттирбейн, ол ышкаш кылган продукцияның шынарын [illegible] чарыш комбинаттың аңгы-аңгы цехтеринде калбарган. Ук коллективте дөрт цех доктаамал ажылдап турар.

Цехтер тус-тузунда алган хүлээлгелерин күүседир дээш ында ажылдап турар кижилер ажылдың бүдүрүкчүлүг чоруун бедидер соруглаңы мурнунда салып алган шудургу ажылдап турар. Күш-ажылдың хүн чурумун шын [illegible] таамал күштелдирип турганы. Ын талаларны ук коллективтиң кежигүннери чедип ап турары [illegible]. Чамдык үелерде ажылга [illegible] алыр хүлээлгени цехтер ажылчыннары аразында чугаалажып, сүмележип турар. Ол чорук кижи бүрүзүнүң бодунга ажылчын туружу [illegible].

Бо коллективте [illegible] ке цехтерге [illegible] хөй. Чонуң чагыглары ында [illegible]. Ол ышкаш амгы үениң [illegible] дүштүр хепти [illegible] байлак [illegible] херек. [illegible] үе шаандан [illegible] кылыры — быжыкчы [illegible] ажылчы дөрт [illegible] тур.

[illegible] даараарда шуушттурулганы ажылдап турары дээрок таарымчалыг, ол продукцияның шынарын болгаш ооң бүдүрүкчүлүг чоруун бедидип турар. Ооң-биле чергелештир [illegible] күштелдиреринге онза дээштиг.

Ылангыя даараныкчыларның [illegible] киирип турар улуг-хууй улуг дээрзи билдингир. База олар [illegible] шынары быжыкчыдан кол хамааржыр. Бир эвес ол хепти быжып турганда, кандыг-бир чүүлдү шын эвес кылыптар болза, даараныкчыларның [illegible] дораан тургустунуп кээр. База ажылдың шынары кудулаар болгаш ону база катап кылыр, хөй үе-шак чарыгдаттынар. [illegible] чагыкчының сеткил-сагыжынга, хевир-сынынга тааржыр хепти быжарынга хөй күжениишкин болгаш [illegible] байлак дуржулга херек. Сания Кертик-Караевна Монгуш [illegible] [illegible] — бо [illegible] тургузарга мындыг.

1969 чыл. Хандагайты ортумак школазын доосқан чылының күзүнүнде районнуң амыдырал [illegible] ажылдаар күзелин илередип чагаа берген. Удуртукчу [illegible] ажылдап турар хоочуннарның аразынга чугаа ээзи улуг болган. Коллективтиң хоочуну, дуржулгалыг быжыкчы Зоя Агбаановна аныяк кысты ажылга хүлээп алырын [illegible] сүмелеп, бодунуң быжыгаары мергежилинге өөредирин [illegible] алган.

Аныяк кижи келген дораан чедиишкинни чедип албаан. Баштайгы күш-ажылчы [illegible] ажылынга бергелер бо-ла таваржып турган. Ажылга аазантыр, эптиг, шалыпкын болуру кижиниң кызымаа, өөренинчеe чоруундан кол хамааржыр. Бир эвес кижи турачаңы чок болза, ажылга бедик көргүзүглер чедип алдынмас-даа.

Сания Монгуш кылган ажылынга дээрок кызымак, бир туткан ажылын ара кагбас, шудургу, кежээ. Ол бодунун [illegible] эки кылып билир. Ол ышкаш [illegible] дузалажыры — ук коллективте бодун кижизиг, төлептиг [illegible] тей.

Бо даараныкга неги эрткен тос айларның планныг оңаалдазын 110 хуузу боттандырган. Ында Сания Монгуштуң киирип турар улуг-хууй [illegible] [illegible] белек-тарынга [illegible].

[illegible] коллективтиң [illegible] Мында база [illegible] [illegible] болур. Ону баш [illegible] дүжүмгелерни кол [illegible] чурула.

Т. КАРЫМА.

БЕЛЕТКЕЛ ДУГАЙЫНДА

Тываның херээженнериниң [illegible] съездизи удавас [illegible] билдингир. Аңаа белеткел дугайында айтырыгны [illegible] хуралы республиканың херээженнер [illegible] «Промсүлеттиң» [illegible] Т. Ч. [illegible] эрттирген. Съездиге республиканың районнарындан, Кызыл хоорайдан делегаттар [illegible] бистиң-биле база [illegible]. МАР-ның база аймактарындан [illegible] келир. Ол ышкаш херээженнер журналдарындан төлээлери база чалаан.

Бүгү-ле чүүлдер [illegible] гүрү-биле бедик организастыг байдалга эрткен турарын [illegible] алыр дээш баш бурунгаар планнап кылыр ажылдар хөй. Чижээлээрге, Чонуң амыдырал хандырылга, Коммунал ажыл-агый база Садыг министерстволары хандырылга талазы-биле хөй чүүлдерни кылыр. Хей-сыныныың [illegible] кирлериниң база причёска (баш дүгүн эдип алырының) көргүзүглерин организастаар. Херээженнерге садар сүй-белектерни база шилип таарыштырары чугула.

Концерт, шии, кино көрүүн база организастыг, солун кылдыр чорудар ужурлуг. Ооң аңгыда хоорайның бүдүрүлгелеринге, албан организацияларынга [illegible] делегаттары-биле [illegible] [illegible] [illegible] эртерер.

[illegible] делегаттарны [illegible] чергелиг айтырыгларны база үстүнде хуралга чугаалажып көрген.

Бистиң корр.

ПАРТБЮРО КОНТРОЛЬГА АЛГАН

«Шагонартяжстрой» трестиниң парткомунуң [illegible] Чаа Шагаан-Арыгның тудуг организацияларының [illegible] КМК-лар [illegible] [illegible] МАГ- [illegible] КМК-18-тиң [illegible] база ажылдап турар.

Ындыг-даа болза тудуг организацияларының [illegible] деңгелдерин, ажылдаар черлерин [illegible] хуралга демдеглээн. А. Ю. Кубановтуң кылдыр эде кылып ап болурунуң аргазы Чаа Шагаан-Арыгның күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде бар. Олче кичээнгейни салбайн турарындан [illegible] турар.

Кичээнгей база баш удур агаар дег херек, ынчалза-даа ону кышка удур ам-даа белеткевээн. № 14 тускай тудуг организациязының КМК [illegible] Кубановка шаап, от салыр ыяш бажыңын буззуп каапкан. Ооң уламындан бүгүн коллектив кышка удур хол-даяң арткан.

— Кайы-даа тудуг бүдүрүлгелеринде тудуг материалдарын бо үениң кезинде салыр, складтарга шыгжаар ажыл чорувайн турар. Ол бүгү хар адаанче чидир «шыгжаттынып» болурун бодавайн турары чугула — деп, саналды коммунистер үндүрген.

«Шагонартяжстрой» трестиниң кол инженери А. Н. Сержантов, трестиң [illegible] Т. С. [illegible] партбюро кежигүнү А. К. [illegible] болгаш өске-даа коммунистер кышкыже ажылдарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны дазый тургузарын КМК-ларның начальниктеринден, тудуг бүдүрүлгелериниң [illegible] [illegible]. Кышка удур белеткелдиң шалыпчыларының [illegible] партбюро контрольга алган.

А. ОКСУР.

Кышка белеткел

удуртканы КМК-20-де байдал онза дүүреңгиг. Ол бүдүрүлгениң дыка хөй объекттериниң соңга, хаалгазы дыдык. Хат сыыгайндыр хадып турар. [illegible] ону тыш садып алырының херээ бөгүнге чедир чылып келген.

Чамдык [illegible] [illegible] хандыртынмазы. Ооң-биле чергелештир оларның иштин арыглап, аштаваан, соңгалары база эжиктери чылыгдаттынмаан, санитарлыг байдалы куду болуп турар. Ажылдап турар черлерни таарымчалыг планнай кербес чоруктуң үржүүндэн, соон кээрге «Хөмүр-даш херек, ажылчын хеп херек» деп дүжүрээшкин тыптыры билдинир. Бөгүнге чедир КМК-18, КМК-20, хоорайның [illegible] организациялары хөмүр-даш-биле курлавырлаттынмайн турар. Чылытпының камнаарының бир курлавыры чылыг оруунуң хоолайларын эки дуглаары, чылыглаары болур. Ынчалза-даа ол ажылды кылып турары амдаа негелдеге дүүшпес.

Амгы үениң кандыг-даа тудуунуң эң чугула болгаш кол участогу бетон-хоюдут белдирин болуру [illegible]. Чаа Шагаан-Арыгда ол [illegible].

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ САГЫЛГА-ЧУРУМУН БЫЖЫГЛААРЫНЫҢ ХЕМЧЕГЛЕРИ

Мурнакчы [illegible] техника-биле [illegible] амгы [illegible] рук, күш-ажылдың [illegible] дит эвес кээрү улуг кыражаны [illegible]. Ынчангаш СЭКП [illegible] чоруун бедидериниң [illegible] ниң бирээзи — күш-ажылдың сагылга-чурумун бүдүрүлгеге организастыг чорукту күштелдиреринче, кортук-чурумну быжыглаарынче доктаамал [illegible] салып турар.

[illegible] рунун таарыштырып турар эрге-дүрүмнер болза, күш-ажыл дугайында ССРЭ-ниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгаларының үндезиннери болгаш эвилелдешкен республикаларның [illegible] болур. Ол хоойлуларда ажылчыннарның база албан-хаакчыларның [illegible] хүлээлгелерин, а ол ышкаш ажылга чедиишкиннери дээш [illegible] шаңнап-мактаар база күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээни дээш оларга көргүзер хемчеглерни көрүп турар.

Ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар ак сеткилдиг, үле[illegible] [illegible] трациянын айтышкыннарын ылаптыг күүседир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның шынарын экижидер, технологтуг чурумну, күш-ажыл камгалалының, техниканың айыыл чок чоруунуң болгаш бүдүрүлге санитариязының негелделерин сагыыр, социалистиг өнчүнү хумагалаар база камгалаар хүлээлгелиг.

Администрацияның хүлээлгези болза күш-ажылды шын организастаары, ооң бүдүрүкчүлүүн бедидеринге бүгү таарымчалыг байдалды тургузары, сагылга-чурумну сагыырын хандырары, ажылдакчыларның [illegible] болгаш амыдырал-чурттаалгазының байдалын экижидер дээш сагыш салыры, коллектив бүрүзүнде [illegible] мораль-психологтуг чогумчалыг байдалды тургузары болур. Ооң аңгыда ажыл-ишчилерниң профессионал мергежилин бедидер, совет кижиниң [illegible] негелделерин хандырар, күш-ажылдың [illegible] ниң күш-ажылчы болгаш социалистиг [illegible] база социалистиг чарышты калбартырынга бүгү тала-биле идигни бээр хүлээлгелиг.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының хевирлери болгаш аргалары янзы-бүрү болур.

КҮШ-АЖЫЛГА ЧЕДИИШКИННЕРИ ДЭЭШ ШАҢНАП-МАКТААРЫ

Бистиң чуртувуста моральдыг болгаш материалдыг шаңнал-мактаалдың [illegible]. Ооң аразында өөрүп четтиришкинни илергейлеп чарлаары, хүндүлел бижиктер-биле шаңнаары, хүндүлел самбыразынга, хүндүлел дептеринге киирери, [illegible] дери, херек демдектери, ортектиг белектер-биле шаңнаары, шаңнал акша тыпсыры, санаторийлерже болгаш дыштанылгага бажыңынче путевкаларны хамыкты мурнай бээри, [illegible] ри дээш өске-даа чүүлдер аңаа хамааржыр.

Улус ажыл-агыйының чамдык адырларында «Улус өөредилгезиниң тергиини», «Хүндүлүг дагжы», «Хүндүлүг демир-орукчу» дээн ышкаш аттарны, а сөөлгү чылдарда [illegible] күш-ажылдың хоочуну болгаш өске-даа атты тывыскан [illegible] турар.

Ажылчы чоннарның эң эки төлээлекчилеринге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсып, ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнап, ССРЭ-ниң база эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның хүндүлүг аттарын тыпсып турар.

Моральдыг шаңнал-мактал материалдыг идиг бериишкинниң [illegible]. В. И. Ленин Советтерниң VIII Бүгү-российн съездизинге илеткелинге мынча дээн: «Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар деп ажылчыннарга болгаш тараачыннарга чугаалаары эвээш-тир. Ооң [illegible] кедергей ядыы түрегделдин соонда күш-ажыл фронтузунга эвес маадырлыг чорукту көргүзүп турар кижилерни шаңнап-мактаар херек». Ооң [illegible] ажыл түңнелдеринге аңаа-ла бир немелде эвес болур кылдыр [illegible] турар.

Күш-ажылчы иштиниң чурумунуң чаңгыс ай саавырлалында материалдыг шаңналдың: өртектиг белектер база акша шаңналы деп ийи херек [illegible]. Практикада [illegible] чарыштың түңнелдери-биле санаторийлер база дыштанылгага бажыңнарынче баары-биле [illegible] халас азы өртээн чиигеткен путевкаларны шаңнап турар.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ САГЫЛГА-ЧУРУМУН ҮРЭЭННЕРГЕ САЛДАР ЧЕДИРЕРИ

Сагылга-чурум үрээн ажылдакчыларга харысалга, хемчег хүлээдириниң дугайында айтырыгны [illegible] шиитпирлээрде [illegible] рин шынгыы сагыыр херек, а хоойлу-дүрүмде көрдүнмээн хемчеглерни хүлээдирип хорууп турар. Чаңгыс-ла ол херек дээш хары утда ээзен баш хемчеглерни оңаап болбас. Сагылга-чурумга холбашкан харысалганы хоойлу ёзугаар эргелиг тывыскан албан-дужаалдыг кижи азы орган [illegible].

Хемчегни кандыг-бир чурумну үрээн соонда ындыг [illegible] таварылгада ону ол кылган соонда [illegible] аараан-даа азы шылзаан-даа үезин санавайн) бир ай эртпээнде база алды ай ашпаанда хүлээдир.

Чурум үрээн кижиге хемчегни хүлээдир мурнунда ооң бижимел-даа азы ас-биле-даа тайылбыр бээрин негээр. Тайылбыр [illegible] [illegible] сагылга-чурум талазы-биле хемчег хүлээдиринге шаптык болбас.

Бүдүрүлгениң албан чериниң удуртукчузунуң чурум [illegible] азы айтышкынының (цехке, салбырга, бүдүрүлге участогунга) чарлап дыңнадыр болгаш хемчег алдырткан кижиниң холунуң үжүүн аңаа салдырып алыр. Ону таныштырып турар үеде хемчег алдырткан кижи аңаа хол [illegible] таварылгада, дужаалды (айтышкынны) таныштырган ажылдакчы ол дугайын демдеглеп бижээш, ону таныштырган ай, хүнүн демдеглеп [illegible].

Кадагалан угудуреры эң шынгыы хемчег. Чылдагаан чокка ажылга хүлээдеени, күш-ажылчы иштини саавырны азы күш-ажылдың керээзинде көрдүнген чүүлдерни доктаамал күүсетпейн келгени дээш, бир эвес мурнунда хөй удаа ооң-биле чугаалажып, хемчеглерни ап келген таварылгада ындыг хемчегни алыр апаар. Ооң аңгыда чылдагаан чокка прогул кылганы дээш (ылаңгыя ажылга эзирик келгенде) ындыг хемчегни ап болур.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээннерге ол-ла херээ дээш материалдыг хемчегни хүлээдир, аңаа тыпсыр шаңналдың хемчээлин бүдүрүлге чурумун үрээни дээш кызырары азы бүдүрүлге ажылының чыл түңнели-биле ажылдакчыны шуут шаңналга киирбейн [illegible] хоойлуда көрүп турар. Шоолут эвес чурум үрээшкиннери дээш шаңнал акшазын казып болбас.

Чылдагаан чокка прогул кылганы дээш (ажылга эзирик келгенин киирбиштирбиш таан) шынгыы харысалганы хүлээдир. Прогулщиктерниң алыр шаңналын бүрүн азы чамдызын ынап-ла казып [illegible] алыр шаңналды, үр чылдарда ажылдааны дээш бир удаа алыр шаңналды ол дугайында саавырга дүүштүр бүрүн [illegible] алдырларынга чурум үрээн [illegible] шаңнал бербейн баар.

Прогулщиктерниң [illegible] алыр ээлизин социалистиг [illegible] чылының өске үезинче шилчидип болур.

САГЫЛГА-ЧУРУМ ҮРЕКЧИЛЕРИНГЕ КӨРГҮЗЕР ХЕМЧЕГЛЕР

Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр ажылчыннарга [illegible] да хемчеглерни көргүзүп болур: сагындырар, [illegible] [illegible]. Үш ай чедир эвес шалыңныг ажылче [illegible] [illegible] куду албан-дужаалга киирер (удуртур болгаш өске-даа ажылдакчыларны сагылга-чурум талазы-биле харысалгага [illegible] куду ажылче шилчидип болбас [illegible]).

«Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилеринге материалдыг-даа, моральдыг хемчегни көргүзүп, салдар чедирип [illegible] олар-биле эптежикчи, бедик негелде чок чоруктуң фактыларын [illegible] деп Кол угланыышкыннарда айтып турар.

Ол ажылдарга [illegible] болгаш будулгак чуга кылган, хулиганнаан база арагалаан фактылар илерээн таварылгада шаңналды казып болгаш эвээжедирин ындыг чурум үрээшкинни илерээн азы ол дугайында дыңнадыг келген үезин барымдаалап кылыр.

Күш-ажылдың [illegible] дугайында [illegible] га болгаш өске-даа хөй-ниити [illegible] дып бээр эргени администрацияга тыпсып турар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилерин эдип алырынга ажылчы чоннарның [illegible] улуг. Чурум үрээшкиннерин, эрге-дүрүмнүң болгаш бүгүдениң хүлээп көрүп турар [illegible] хүндүлеп көрбес чоруктарны эптежикчи бөр-биле көрүп болбас. Ажылчыннар хуралдары, бүдүрүлгениң доктаамал ажылдаар чөвүлел хуралдары, эш-хуузунуң судтары болгаш хөй-ниити организациялары [illegible] га кижилериниң кол черлери ол болур.

М. ПАНЬКИН.
ССРЭ-ниң Күш-ажылдың курумунуң юридика институдунуң сектор начальниги
(«Агитатор» журналдан).

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Садыг министерствозунуң [illegible] Кызыл хоорайның столоваяларынга 93 тонна хаван эъдин [illegible].

Бүдүрүлгениң ажылчыннары хаванның баш санын [illegible] ооң эъдин бедидеринче улуг кичээнгейни угландырган. Хаван азырачызы Л. Степанованың ажаап өстүрүп турар хаваннары хонукта 506 грамм немелде деңзини ап турар. А. Евлакова, В. Перекрестова олар мурнакчы ажылдап бүдүрүлге көргүзүг талазы-биле чыдып кагбайн турар. Коллектив сөглээн сөзүнге бо бөлүк шыдаан.

Бистиң корр.

ҮНЕЛЕП ЧЕТТИНМЕС ДУРЖУЛГА

ПРАГА. (СЭТА) СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «Ленинчи угаавышкын-биле» дээр номун Праганың «Свобода» дээр ном үндүрер черге чех дылда парлап үндүрген. Оон 1978—1979 чылдарга хамаарышкан чугаалары, чүүлдери, байырлыг чагаалары болгаш сактыышкыннары ында кирген.

Бо номну парлап үндүргенинге тураскаадып чүүлүнге «Руде право» солун ук номда кирген чогаалдар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, оон Төп Комитединиң, эш Л. И. Брежневтиң шуут бодунуң быжыг тайбыңны хандырар, душкүүрлүг чорукту чаныдылдырар, боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбас дээш демиселге кайгамчык улуг ажыл-чорудулгазын көрүнчүктелдир көргүскенин онзалап демдеглээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш ТК-ның Пленумнарының төнгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, совет экономиканы болгаш культураны хөгжүдер, ССРЭ-ниң камгаланыр аргазын хандырар, совет улустуң амыдыралының материалдыг болгаш угаан-бодал деңнелин бедидер талазы-биле СЭКП-ниң хөй талалыг ажылы ол чогаалдарда илергейлеттинген.

СЭКП Төп Комитединиң, бүгү партияның болгаш күрүнениң хөй талалыг ажыл-чорудулгазынга Л. И. Брежневтиң салыышкынын «алызындан үнелеп четтинмес» деп, «Руде право» онзалап демдеглээн. Чүгле совет улус эвес, харын делегейниң хөй-ниитизи СЭКП-ниң XXVI съездизиниң көдүргени, 80 чылдарда Тайбыңның программазы чырыткыланчак илерели болу берген ленинчи даштыкы политиканың сорук кииликчиди болгаш тургузукчузу кылдыр ону көрүп турар. Ленинниң партиязы, социализмниң баштайгы чурту улустарның тайбыңының болгаш айыыл чок чоруунуң херээн быжыы-биле чайгылыш чокка камгалап, реакцияның болгаш дарлаашкынның күштеринге шатур шаавышкынны берип, делегейниң чаа дайынының тывызын келириниң кыжанын болдурбас дээш демиселдеп турар.

Сактыышкыннарның үш номнары—«Бичии чер», «Катап тургузуушкун» болгаш «Кур чер» —номну ажыткан.

Ол чогаалдар СЭКП-ниң болгаш совет улустуң дайынның байдалдарында-даа, тайбыңның байдалдарында-даа маадырлыг ажыл-херектериниң эпопеязы-дыр деп, ЧКП ТК-ның органы демдеглээн. Ол номнар сорук кииликчи байлак материалды берип. Коммунистиг партиязынга баштаткан улустуң тиилеттирбезинге ханы бүзүрелди шиңгээткен болурга, номчукчулар оларны үнелээр. Сактыышкын бүрүзү — ооң авторунуң, ооң кижизиг шынарларының, политиктиг уран аргазының, кижилериниң ооң принципалдыг болгаш ооң-биле калы эптиг-эвилең көөрүнүң дугайында тоол-дур.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш Л. И. Брежнев боду экономиканың айтырыгларынче, совет улус ажыл-агыйын хөгжүдеринче улуг кичээнгейни салып турар. Парлаттынган чогаалдарның кол кичээнгейинде — экономиканың ажыктыг чорууну болгаш бүдүрүкчүнүң шынарын өстүрери-биле холбаалыг сорулгалар.

Эш Л. И. Брежневтиң чогаалдарының чыылдазында кирген чүүлдерде ооң бүгү-ле чогаалдарында ышкаш, ханы теоретиктиг болгаш идейлиг байлак утка сиңниккен. Ол чогаалдар сорук кииришкининиң-биле, ажылчы кижини хүндүлеп көөрү-биле, боттуг социализмниң күжүнге база тайбың болгаш демократиялыг хөгжүлдениң шиитпирлиг магадылалдарының бирээзи — бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң күжүнге бүзүрел-биле онзаланып турар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЧӨӨН ҮЗЕЛДИГ КҮШТЕРНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

ЛИССАБОН. (СЭТА-ның корр. С. Старосельский). Португалияның чурттакчы чонунуң [illegible] талазы-биле үшкү черде соңгулда округу —Лоуреше хуусаа бетиниң муниципалитет соңгулдалары чөөн үзелдиг күштерниң бүзүрелдиг тиилелгези-биле доозулган. Компартия болгаш Португал демократтыг шимчээшкин бактааган Чонуң чаңгыс эви дээш эвилелдиң (ЧЧЭ) соңгулда блогу бадылаашкыннарның 45 ажыг хуузун чаалап алган болгаш муниципалитетте 11 олуттуң бежин бодунга хандырып алган.

ЧЧЭ — 1979 чылдың муниципал соңгулдаларынга бо[illegible] алган кара чаңгыс политиктиг организация-дыр. Соцпартия соңгукчуларның 6,5 хуу деткимчезин чидирген, а чагырыкчы эвилелдежилге — 1,5 хуу бадылаашкыннарны [illegible].

Соңгулдаларның түңнелдерин тайылбырлавышаан, Португал компартияның Чиңгине секретары А. Куньял Чонуң чаңгыс эви дээш эвилелдиң соңгулда блогунуң тиилелгези чүгле тус черниң эвес, харын нитти националдың ужур-дузалыг деп онзалап демдеглээн. Демократтыг күштер сырый демниг хөделиишкиннери-биле реакцияга өлүмнүг [illegible] шыдаар шиивектиг ол тиилелге херечилеп турар. Соцпартияның [illegible] болган [illegible] биле кады ажылдажылгадан ойталааш, реакция-биле болган чок-ла чаңгыс аай хөделип турган оон удурткулгазының чорудуп турган политиказының түңнели болган деп ол айыткан. Чер-черде-даа, нитти национал хемчээлге-даа айтырыгларны шиитпирлээри харын бүгү демократтарның болгаш патриоттарның чаңгыс эвиниң байдалында болдунар аргалыг деп, коммунистерниң [illegible]. Соцпартияның удурткулгазы бадылаашкыннарның түңнелдеринден өөренип көөр хүлээлгелиг деп, А. Куньял түңнелинде онзалап демдеглээн.

СОҢГУЛДА БОЛГАН

ГАВАНА. (СЭТА). Улусчу [illegible] депутаттарының соңгулдалары Кубаның [illegible] политиктиг улуг көдүрлүүшкүнүң байдалынга болуп эрткен. 23 муң ажыг кандидаттар — бүдүрүлгениң мурнакчылары, тудугжулар, интеллигенцияның төлээлекчилери бүрүткеткен турган. Социалистиг демократияның тиилелгезиниң чайынналчак көргүзүү болган ол соңгулдаларның түңнелдерин ам үндүрүп турар.

Куба улустуң как дег бызыг [illegible] мурнунда сорулгаларны республиканың ажылчы чонун [illegible] шиитпирлеп турарын Кубаның [illegible] ТК-ның Бирги секретары, республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро бадылаашкыннарның соонда журналистер-биле беседазынга демдеглээн.

АМЕРИК ЧОГААЛЧЫЛАРНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың үш муң хире литераторлары чыылган америк [illegible] съездизи ажылын дооскан. Боттарының мурнунда турар чогаадыкчы болгаш политиктиг айтырыгларны чугаалажып көөр дээш АКШ-тың чогаалчылары ол хире хөй кижи киржикчилиг шуулганынга сөөлгү 40 чылдың дургузунда бир-ле дугаар чыылганы ол.

«Политиктиг болгаш сеткизи ылгай көөр дарлалдың күштелгенинин, биче националдарның культуразын куду базарының байдалынга Американың чогаалчылары амгы үеде база катап таварышкандыр. Бистиң чуртувуска социал, экономиктиг болгаш политиктиг деп эвес чоруктуң [illegible] аренаазынга ядролуг дайынның кыжаныышкынынга болгаш милитаризмге чогаалчы болгаш хамаатылар бистер таварыжып турар-дыр бис» деп, шуулганның киржикчилериниң медеглелинде демдеглээн.

«Тайбың дугайында резолюция» деп тоолевилелди съездиниң делегаттары чугаалажып көрген. «Боо-чепсекти эндере бүдүрүп [illegible] турары-биле холбаштыр ханы сагыш човаашкынныг америк [illegible] [illegible] съездиниң илергейлеттинген тур. Чепсегленишкиннерни дүжүрер дугайында ССРЭ-биле чугаалажыышкыннарны АКШ-тың чазаа катап эгелээрин, Пентагонның бюджединден хөй миллиард долларны социал херегледеринче шилчидерин, «МХ» ракеталардан, нейтроннуг бомбалардан болгаш массалыг узуткаашкынның өске-даа чаа системаларындан [illegible] кээп тур» деп, ол резолюцияда айыткан.

Чуртта политиктиг цензураның күштелгенинге, америк улустуң демократтыг чаалап алыышкыннарын узуткаар [illegible] оралдажыышкыннарынга удур [illegible] чорудунга америк чогаалчыларның бүрүн [illegible] чүүлдүг деп көрген документилеринде демдеглээн.

Америк литератураның таварышканы кризистиң байдалдарында АКШ-тың чогаалчыларының эвилелин тургузары эргежок чугула болуп турарын съездиниң делегаттары боттарының саналдарынга онзалап демдеглеп айытканнар. АКШ-тың чогаалчыларының [illegible] тургузар [illegible] съезд чуруп деп санаан.

О. ПОЛЯКОВСКИЙ.

Ажылдап эгелээн

ЖЕНЕВА. (СЭТА). КНО-га идиг бөөрниниң эвилелдериниң [illegible] чээрби сезии ассамблеязы Женевага [illegible] ажылдап эгелээн ССРЭ-ниң киириштир делегейниң 46 чурттарындан национал эвилелдериниң 200 чыгаа делегаттары ооң ажылында киржип турар. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының болгаш чепсегленишкиннерни [illegible] дырыышкынының эрте-ажыктарынга таарыштыр делегей [illegible] болгаш кижи төрелгетенге кыжанып турар ядролуг хаданы [illegible] айтырыглары — ассамблей киржикчилериниң кол кичээнгейинде турар.

Совет делегация ассамблеяның президиумунга ажылчын документини киирген. Тайбыңның, душкүүрлүг чорукту [illegible] [illegible]ниң айтырыгларынга хамаарыштыр ССРЭ-ниң туружун ол документиде [illegible].

КНО-га идиг бөөрниниң Бүгү-делегей федерациязының президентизи, [illegible] М. Шимал [illegible] Женевада бо шуулганның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] демдеглээн.

Бүгү-делегей федерациязының президентиниң [illegible] демдеглээни-биле [illegible] делегейниң политиктиг байдалы болгаш тайбыңның [illegible] ССРЭ-ден болгаш АКШ-тан ажык үзүг чорудар [illegible] Тайбыңның болгаш душкүүрлүг чорукту [illegible] дырыыының [illegible] таарыштыр ийи күрүнениң [illegible] бүзүрелдиг [illegible] база [illegible] негелдерин чарып алырының чугулазын демдеглээш, АКШ-тың шериг талазы-биле тергиидеңгей чорукту чедип алыр, күш дегээриниң туружундан хөделир дээр оралдажыышкыннарын М. Шимал буруу шаапкан.

Тайбыңның чепсээ болур КНО-нуң улам өзүп орар ролюн демдеглээш, Бүгү-делегей федерациязының президентизи күрүнелер аразынга тайбың, калы ажылдажылга болгаш билчиишкин дээш демиселдиң ажыктыг, даштыг чаа хевирлерин идепкейлиг дилеп тывары-биле делегаттарны кыйгырган.

Шуулган ажылын уламчылап турар.

РЕВОЛЮЦИЯ ХҮНҮ

АДЕН. (СЭТА-ның корр.). Йемен Улус-демократтыг Республиканың ажылчы чоннары Революцияның хүнүн— англи колонизаторларга удур чепсектиг демиселдиң эгелээнинден бээр 18 чыл оюн байырлап, демдеглеп турар. Ол демиселдиң түңнелинде чурттуң хамаарышпас чоруун 1967 чылда чарлаан.

Йемен Улус-демократтыг Республикага эрткен чылдарның дургузунда социал-экономиктиг чугула чаартылгаларны боттандырган, аграр реформазын чорудуп, [illegible] национализастаан, социал деңнилгениң оруу-биле чурттуң хөгжүлдезинге белеткелдерни хандырган.

Аныяк республиканың [illegible] улус өөредилгезиниң, национал экономика тургузуушкунунуң талазы-биле чедиишкиннери улуг. Эртемниг социализмниң принциптеринге шынчызын бодунуң программазынга чарлаан Йемен социалистиг партияның ажыл-чорудулгазының ачызында ол чедиишкиннер болдунар аргалыг болган.

Улусчу-демократтыг эрге-чагырганы быжыглааны-биле холбаштыр чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң сорулгаларын шиитпирлээрин планныг үндезин-биле боттандырып турар.

1981—1985 чылдарда социал-экономиктиг хөгжүлдениң бештиг беш чыл планын ЙУДР-де амгы үеде боттандырып турар. Ниитилелдиң нитти продуктузун 61 хуу көвүдедири, национал орулганы 62 хуу улгаттырары беш чыл планынче көрдүнген. Күрүне болгаш кооператив секторларын улам-на быжыглаарынче кол кичээнгейни угландырып турар.

Совет Эвилели-биле кады ажылдажылга салдынган сорулгаларны чедиишкиннг күүседиринге чугула рольду ойнап турар. ССРЭ-ниң техниктиг деткимчези-биле Йемен Улус-демократтыг Республикага 30 хире үлетпүр черлерин туткан. Ол тудугларның эң улуглары — балык тывыжының өртээзи, Аденде чылыдылга-биле ажылдаар электростанция, Эль-Мукалльда балык консервазының заводу. Көдээ ажыл-агыйны, балык тывыжын, кадык камгалалын, улус өөредилгезин [illegible] өске-даа адырларын хөгжүдер талазы-биле Йемен Улус-демократтыг Республикага практиктиг дузаламчыны совет специалистер көргүзүп келген болгаш көргүзүп-даа турар.

А. СЕМПИ.

НАРЫН БАЙДАЛДА

БЛЭКПУЛ. (СЭТА-ның корр.). Эрге-чагыргада консервативтиг партияның чыл бүрүде болур 98-ки конференциязы Англияның далай эриинде ол хоорайынга ажыттынган. Чурттуң экономиктиг болгаш социал талазы-биле сөөлгү чылдарда улам чидиглеңген нарын айтырыгларының байдалында конференция ажыттынган. Ол чидиг айтырыглар консерваторларның хуралдезинге чарлыышкынны болдурган.

Консерваторларның чазаазының экономиктиг политиказының бууралдашкыны чуртта ажыл чок чоруктуң өзүлдезинге улам тодаргай илерээн. Тускай медээлерни ёзугаар алырга бээин чуртта ажыл чоктарының саны амгы үеде 3 миллион четкен. Чазактың хоозун аазаашкыннары түрээжок, инфляцияның темпилери улам бедээн болгаш чылда 11,5 хуу немей бедип турар. Үлетпүр бүдүрүлгезин кызырылган, хөй компаниялар хоозураан дугайында дыңнадыгларны хүн бүрүде дамчыдып турар.

Бо бүгү байдалдарның түңнелинде консерваторларның чазаазының экономиктиг политиказын чүгле чер-черниң партия организацияларында эвес, харын-даа торилерниң дээди чадаларында безин шыңгыы шүгүмчүлеп, буруу шаап турар.

«Ам болур соңгулдаларга тиилелгелерни чедип алырынга консерваторларның кордазы кажангызындан-даа чөгенчиг болуп турар» деп, «Таймс» солун бижээн. Великобританияның дайын соонда[illegible] теегүзүнде бо хире чаржынчыг чазак кажан-даа турбаан деп, солун демдеглээн.

Конференцияның бүдүрүзүнде Э. Хит национал телевидение дамчыштыр чуве чугаалаан болгаш «чурттуң төөгүзүнде чылдыг [illegible]» М. Тэтчерниң кабинединиң экономиктиг халаптыг угаавышкынынга удур шиитпирлиг шавар халдаашкынче [illegible] партия [illegible]нерни кыйгырган. Ол кыйгырыгны парламенттиң консервативтиг дөрт кежигүннери деткээн болгаш «Таймс» солунга [illegible].

Консерваторларның политиказын үргүлчү деткип турар «[illegible]» [illegible] саналчылдың чоокта чаа алган болгаш [illegible] тада консервативтиг партияның [illegible] демдеглээн. Ам болур парламент соңгулдаларынга консервативтиг партияның [illegible] [illegible] [illegible]ларның чүгле 35 хуузу илеттеп турар.

НИИТИ НАЦИОНАЛ ЧЫСКААЛГА БЕЛЕТКЕЛ

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр). Чепсегленишкиннерни дүжүрер дээш октябрь 25-те болур нитти национал чыскаалга калбак белеткел Францияда чоруп турар. Тайбың дээш француз шимчээшкининиң ол инициативазын деткээн дугайында янзы-бүрү утланыышкыннарны хөй [illegible] болгаш шимчээшкиннер демдеглеп турар.

Чыскаалдың чедиишкинниг болуруң хандырар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырынче партия организацияларын Францияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди кыйгырган.

Делегейге тайбыңны камгалаарынга айыылдар бүрүн шиитпирлиг, ынчангаш октябрь 25-те болур чыскаалга олар идепкейлиг киржир деп, Францияның [illegible] конфедералдыг төвүнүң медеглелинде айыткан. Чепсегленишкиннерни эндере бүдүрүп турары-биле болгаш ядролуг дайын айыылының күштелгези-биле холбаштыр шынныг дүвүреээшкинин Францияның [illegible] эвилели илергейлээн.

Чөөн үзелдиг аныяк радикалдарның шимчээшкини, тайбың дээш христиан конфедерацияның француз комитеди, прогрессчилер эвилелиниң организациязы [illegible] шимчээшкининиң инициативазын база деткээн.

МАПУТУ. Мозамбик Улус Республиканың найысылалынга делегейниң чаңчыл апарган садыг-үлетпүр делгелгези ФАСИМ боор эрткен.

Бо чылын анаа 21 чурт, а ол ышкаш элээн каш үлетпүр компаниялар киришкен. Социалистиг дем каттыжылгазының беш чурту — ССРЭ, ГДР, Чехословакия, Болгария, Румыния боттарының продукциязын анаа база делгээн. Совет Эвилели ындыг делгелгеге үш удаа киржип турары ол. Бо чылын он ийи Бүгү-эвилел каттыжышкыннары болгаш организациялары, а ол ышкаш чиик үлетпүрнүң болгаш харылзаа министерстволары киришкен. Делгииркелерниң аразынга — Мозамбиктиң шөлдеринге тергиин таварышкан билдингир «Беларусь» трактор, күчүлүг «Кировец-700», «Урал» дээр дизель моторлуг автомобильдер (чурукта) тургузулган.

Л. ИВАШКЕВИЧИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиказы.

ЧУГУЛА СЕМИНАР

ЭЛЬ-ДЖАЗАИР. (СЭТА). [illegible] бедидеринге, продукция бүдүрерин [illegible] [illegible] социал [illegible] айтырыгларының талазы-биле чугула семинар Алжирниң найысылалынга [illegible]. Африканың алды чурттуң: Мавританияның, Нигерияның, Мавританин, Чадтың, Ливияның болгаш Алжирниң төлээлекчилери семинарда киржип турар.

Бо чурттарның аразынга болгаш оларның делегей организацияларының аразынга кады ажылдажылганы база харылзааларны [illegible] айтырыглары семинарның ажылында чугула черни ээлеп турар. [illegible] айтырыглары [illegible] [illegible] семинарның киржикчилери чугаалажып көөр.

ЕГИПЕТТЕ БАЙДАЛ

КАИР. (СЭТА). Неделя ажыг үе бурунгаар Каирге шериг парадының чоонда өлүрткен кудуне баштыңы Садаттың орнунга кирер республиканың чаа президентизин соңгуур дугайында референдум Египетке болган. Ол албан-дужаалга кара чаңгыс кандидат кылдыр чурттуң оралакчы президентизи Хосни Мубаракты Египет Араб Республиканың национал хуралы депшиткен. Ынчаарга эрге-чагыргада национал-демократтыг партияның депутаттары чурттуң национал хуралында тергиидеп турары билдингир болгай. Чонуң саналдыг онаалын алыр ындыг референдумнар сөөлгү чылдарда Египетте ёзу-хевир барымдаалаап болуп турар.

Ынчалзажок референдумнуң хүнүнде айыыл чок чоруктуң немелде шыңгыы хемчеглерин эрге-чагыргалар алган. Соңгулда участоктарынга болгаш чазактың албан черлеринге камгалалды кедергей күштелдирген. Полиция болгаш айыыл чок чоруктуң күштери [illegible] таңныылдап чорууп турар. Камгалал министри Абу Газалының дужаалын ёзугаар Египеттиң чепсектиг күштери дагынчы белен байдалда кирген. Айыыл чок чоруктуң «чурумун сорунга» кижилерни кандыг-даа сагындырыг чокка болбаар дугайында дужааралды полицейжилерге бергениниң нитики херектер министерствозу дыннаткан.

Чепсектиг күштерден хөй офицерлерни үндүргенин Каирде тускай чарлаан. Асыютка чепсектиг мусулмаждиишкиннерин [illegible] кижилерни тудуп хоругдаар талазы-биле хемчеглерни үргүлчүлеп турар. Оон-биле холбаштыр сөөлгү үеде Каирге элээн каш [illegible] [illegible].

ВАШИНГТОН. (СЭТА). [illegible] Египеттиң [illegible] Си-Би-эс деп америк [illegible] [illegible] программазынга [illegible] Султанның [illegible] амгы үеде [illegible] хоругдаар деп [illegible]. Каирге шериг парадының [illegible] [illegible] хандырар [illegible] [illegible] шериг офицерлерин тудуп хоругдаан.

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Египеттиң тускай албан [illegible] политиктиг болгаш [illegible] Америкаңың Каттышкан Штаттарының администрациязы Триполиниң [illegible] [illegible] Египеттиң чаа удурткукчулары [illegible] психологтуг ыйыышкынны Вашингтон база кылып турар.

ГРЕЦИЯ ШИЛИП АЛЫЫШКЫН БҮДҮҮЗҮНДЕ

Грецияның национал хуралының президент К. Караманлистиң декредин ёзугаар тараткан. Бо чылдың октябрь 18-те болур бүгү-нитти соңгулдаларның бүдүүзүнде парламентти тарадканы ол. Соңгулда мурнунуң кампаниязы чуртта улам калбарган. НАТО-га болгаш Европаның экономиктиг ниитилежилгезинге Грецияның кежигүн болуп, моон соңгаар артарының азы артпазының дугайында айтырыг соңгулда мурнуу чарыының чидиг демиселиниң кол айтырыы болуп турар.

Бо чылдың январь 1-ден эгелеп чурту Европаның экономиктиг ниитилежилгезинге киирерининң бүдүүзүнде чазак медеглел кылып, ол ниитилежилгеге кирери — экономиктиг бүгү качыгдалдардан уштунарының кара чаңгыс оруу-дур деп чарлаан. Тергиидекчи аңгының эрге-ажыын камгалаар грек чазактың ол медеглелиниң үндезини чогуп эрткен үе бүрүн бадыткаан. Капиталистиг күрүнелерниң экономиктиг [illegible] Грецияны киирери чурттуң экономиктиг черүүлдээлерин чүгле кошкатпаан эвес, харын-даа улам чидиглендирген болгаш ажылчы [illegible]ларның экономиктиг байдалын дыка баксыраткан.

Лондонуң «Экономист» солунунуң медээлерин бадыткаар болза, Грецияда инфляция [illegible] үеде 24 хуу четкен, даштыкы күрүнелерге чурттуң төлээр өрээн көвүдээн, ооң түңнелинде үлетпүрнүң чугула адырлары, чижээ, аар машина [illegible] ажылында таварышкан. Национал экономиканың чугула адырлары болур пос-таавы үлетпүрү болгаш өске-даа бүдүрүгелер улуг бергелерге таварышкан. Чурттуң бүдүрүгге күчүзүнүң бештиң бир кезии ажылдаван турар.

Грецияның көдээ ажыл-агыйында таарымча чок байдал база тургустунган. Чылыг бойдустуг черниң кат-чимизи, ногаа аймаа, тааңы болгаш хөвең — Грецияның фермерлериниң көдээ ажыл-агый продукциязының кол кезээ болуп турар. Ынчаарга эът, сүт, кукуруза ышкаш продуктуларны Греция даштыкыдан садып ап турар. Европаның экономиктиг ниитилежилгезин ист продуктуларының өртектерин делегейде күштүг өртектерден бедиткен чорук Грециянын [illegible] рипке улуг капаханы таварыштырып турар. Ынчангаш продуктулар өртектери Грецияда [illegible] мал өөн, ажылчы [illegible] материалдыг байдалы [illegible] [illegible] таварышкан. «Европаның экономиктиг ниитилежилгезинге Грецияның [illegible] чурттуң [illegible] [illegible] дергей багай салдарлыг болган-дыр» деп, «Экономист» солун бижээн.

Бо айтырыглар Грецияның хөй-ниитизиниң ханы сагыш човаашкынын болдурган. Европаның экономиктиг ниитилежилгезинден Грецияны үнтүрүп алыр дээш шимчээшкин чуртта улам калбарган. Ол [illegible] башкап турар. Бүгү Грецияның социалистиг шимчээшкининиң партиязы (ПАСОК) — амгы чазакка удурланыышкак улуг партияларның бирээзи. Соңгулдаларга тиилелгени чедип алыр болза, «Нитти рыноктан» (Европаның экономиктиг ниитилежилгезинге) Грецияның моон соңгаар кежигүн болуп турар, турбазының дугайында чонунуң санал-онаалын барымдаалап көөр бадылаашкынны чорударын ол партия аазап турар. Ынчаарга эрге-чагыргада амгы үеде «Чаа демократия» деп буржуаз партия туруп турар болгай.

ПАСОК-туң удурткукчузу Андреас Папандреу чоокта чаа медеглел кылган болгаш «Чаа демократия» партияның база капиталистерге болгаш чуртта даштыкы байларга ажыктыг экономиктиг угаавышкынның чорудулгазы [illegible] [illegible] [illegible] негеделдерин [illegible] кагаралды чедипп турар деп демдеглээн. Эрге-чагыргага киирген таварыышкын национал экономикага үндезин чаартылгаларны кылырын [illegible] [illegible] херек.

Бүгү Грецияның социалистиг шимчээшкиниң партиязы даштыкы политика талазы-биле кандыг туруштуу ээлээр бодап турарын айтыры чугула. НАТО-дан Грецияның үнериниң база грек девискээрде америк шериг баазаларын узуткаары дээш ол партия туржуп турар. Бо болгаш өске-даа даштыкы политиктиг айтырыглар талазы-биле ПАСОК-туң удурткулгазында шыңгыы чорулдаалерниң барын база демдеглээр херек.

Бүгү айтырыглар талазы-биле чайгылыш чок болгаш тодаргай туруштуу грек коммунистер ээлеп турар. Оларның соңгулда мурнунуң программазы чурттуң амыдыралының бүгү адырларынга чогумчалыг реформаларны чорударын, күш-ажылчы чоннуң материалдыг байдалын экижидерин айтып турар. НАТО-дан болгаш «Нитти рыноктан» Грецияның үнериниң эргежок чугулазын, империалистиг күрүнелерниң шериг-политиктиг болгаш садыг-экономиктиг ол бөлгүлежиишкиннеринге Грецияның [illegible] — чурттуң национал эрге-ажыктарынга дүүшпейн турарын Грецияның Коммунистиг партиязы чаңгыс эвес удаа демдеглеп келген. Чуртта үлетпүр болгаш аъш-чем бараанынарының өртектериниң доктаамал ёзулуунуң түңнелинде [illegible] болгаш күш-ажылчы чоннуң өске-даа кезектериниң материалдыг байдалының үргүлчү баксырап турарын грек коммунистер айыткан. Боттуг ажыл телевиги сөөлгү үш чылда барык 25 хуу кудулаан. Ажыл чок чорук көвүдээн, тускай медээлерни ёзугаар алырга бо чылдың 7 айларының дургузунда Грецияда ажыл чок чорук 30 ажыг хуу өскен.

Грецияның коммунистери соңгулда мурнунуң демиселин нарын байдалдарда чорудуп турар. Ынчангаш чуртка демократияны калбартыры болгаш ону быжыглаары эргежок чугула деп грек коммунистер санап турар. Буржуаз пропагандада маш-ынала «кызыл кыжыышкын-биле» кижилерни коргудар сорулга-биле антикоммунистиг кампаниязын сөөлгү үеде улам өскүткен. Буржуаз парлалга бүгү талазы-биле деткимчени НАТО-нуң чамыктын мурнунда АКШ-тың буржуаз пропагандазы чемнерексеелдерин көргүзүп турар. «Чаа демократия» партиязы соңгулдаларга аштырып таварылгада Грецияга экономиктиг, саң-хөө болгаш өске-даа дузаламчыны бербейн тура-ла, капиталистиг күрүнелер соксадыр апаар деп буржуаз парлалга бижип турар. «Чаа демократия» партия соңгулдаларга аштырган таварылгада [illegible] берип магат чок деп база кыжаныш, коргудуп турар. Эрге-чагыргада «Чаа демократия» партияның удурткукчузу Г. Раллис соңгулда мурнуу чарыының бир чугаазынга мынча деп медеглээн: «НАТО-дан Греция үнер болза, НАТО-нуң шериг дузаламчызын ол албастаар болгаш чурттуң камгаланыр аргазы кошкаар. Ынчаарда Турция Эгей далайга болгаш Чер ортузунуң далайының чөөн кезээнге тергиидекчи рольду ойнаар апаар». Өске сөс-биле чугаалаарга — [illegible] [illegible] [illegible] дээш оралдажыышкынны Г. Раллис кылган-дыр.

НАТО-нуң шериг организациязынга Грецияны катап киирген «Чаа демократия» партия даңзыжырак ол блокка [illegible] улус массаларының хөөн болуп [illegible] [illegible] база кылып турар. Чижээ, Грецияга америк шериг баазаларының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чедир ойталаан. Хөй айыыр тургузуунда удурткукчуларнын-биле черни келгеже [illegible] америк тала бодунга ажыктыг кылдыр чүүлдерни чедип алган: чаа дугуржулга ёзугаар америк шериг командылалы Грецияга америк шериг баазаларын бодунуң контрольдаар эргелиг болур. АКШ-биле чаа дугуржулгаларга ат салырын чоннуң удурланыышкыны шимчээшкини мооңдактаан. Ынчалзажок АКШ-биле чаа дугуржулганы [illegible] хевээр арткан. Маңаа холбаштыр Грецияның даштыкы херектер министри К. Мицотакис мынча деп медеглээн: «Чуртта америк баазалар дугайында чаа чугаалажыышкыннар [illegible] талазы-биле чаа дугуржулгаңы соңгулдалар соонда кылыр бис».

Ынчалзажок «Чаа демократия» партияның удурткукчулары [illegible] [illegible]. Бүгү Грецияның социалистиг шимчээшкиниң партиязы соңгулда [illegible] турда, «Чаа демократия» партияның ат-сураа кудулап турар. Амгы үеде оларның [illegible] [illegible] деп хевирлиг болуп турар. Хөй-ниитиниң саналын бадыткаар алган комис[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чыг болуп турар.

Ю. УСТИМЕНКО. (СЭТА).

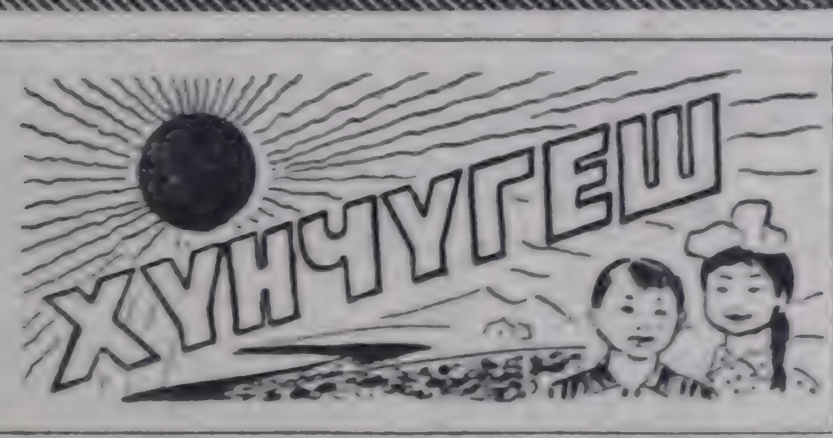

Кыска рассказтар

Алдарлыг совет педагог Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Василий Александрович Сухомлинскийниң уругларга бижээн дараазында кыска чечен чугааларын номчуурувуска, ол бөдүүн чечен чугааларда өг-бүле педагогиказының, улуг улус биле уругларның аразында хүн бүрү болуп турар ха[illegible] [illegible] бижээн бооп.

В. СУХОМЛИНСКИЙ.

МЭЭҢ ШӨЛҮМ

Өөредилге чылы доостуру билек адазы Петрикке чугаалаан:

— Ам мээң шөлүмге бараалы, оглум.

— А сен бодуң шөлдүг сен бе? — деп, Петрик кайгап айтырган. Адазы харызынга каттырып аарак хүлүмзүрүп каан...

Баштай хоорай кыдыының поездизи-биле, оон соонда автобус-биле, адак сөөлүнде чадаг кылаштап үр-ле чоруп келгеннер.

Арга кыдыы черге чедип келгеннер. Ол арганың барында делгем шөлде бышкан тараа чайгып турган. Аяс дээр. А дээрде хамнаарак-даа ырлаар.

Ачазы: — Бо чыткан мээң шөлүм-дүр — дээн.

— Чүге сээң болур чүвел? — деп, Петрик кайгап айтырган.

— Бис мында фашистер-биле демисежип турдувус. Бо шөлге мен балыглаткан мен. Фашистерни борта чылча шапкан бис.

Петриктиң ачазы дээш сеткилинге чоргааралы хайнып келген. Ол шөлдү база катап доңгаадыр хандыкшылдыбиле көргеш, хевин эде-хере [illegible] ачазынче көргеш, аяар чугаалаан:

— Хамнаарак база сээң бе?

КЫРГАН-АВАЗЫНЫҢ ХОЛДАРЫ

[illegible] олуруп турган. Юрко далганны көөрге, чымчак, хоюг болгаш аккыры кончуг болган.

— Мендээ көге-бутадан өйүп бээйт, кырган-авай — деп, Юрко дилээн. Кырган-авазының холдары көге-бутаны [illegible] келген.

А кырган-авазының холдары кара, чиңге салаалары кургаг чүве дег, дырыжыкак катташкактарлыг. Бичии оол кырган-авазының холдарын бир-ле дугаар көрүп каан чүве дег, карак салбайн көрүп орган.

— Кырган-авай, чүге ындыг чүвел: силерниң холдарыңар кара, а көге-буга ак?

— Мээң холдарым ак турган болза, нугуп каан далгандаа, көге-бута-даа чок турар ийик.

Юрко боданып орул-орул, кырган-авазындан мынчап айтырган:

— Кырган-авай, бистиң демир-хүүрээвис кайдал?

— Канчаарың ол?

— Огородка барып чер казайн деп. Мээң холдарым база кара болзун дээш.

КЫМ ЫЯШТАП ЭККЭЭРИЛ

Кедээ суур кыдыынга үш бичии оолдуг бот калай чурттап турган. Оларның ийизи улгадып өзе берген, бедикшыырак оолдар, а үш дугаары — Юрко — шет ышкаш [illegible].

Кыжын хар чааш, кыш дүжүп келген. Соңгу чүктен күштүг хат хадып, кышкы соок доңдап-ла турган.

[illegible] оолдар дыңнап каар хире [illegible] чугаалаан:

— Одаар ыяш чок. Соогуп. Кым ыяштап эккээрил?

Улуг оолдар ыыт чок, шалаже куду көрүп алгаш органнар.

— Мен ыяштап эккээйн, авай — деп, бичии оол чугаалаан.

— Сооктан кортпас сен бе? — деп, иези айтырган. Улуг оолдаржо бүдүү көрүнген.

— Кортпас мен, авай — деп, Юрко чугаалангаш, оожум кеттинип эгелээн.

— Че, ындыг-дыр оглум, чорувут — дээш, ие оглун ошкап каан.

Юрко арыгже чорупкан. Бажын иштин кезек када шыпшың апарган. Ам чүү болур ирги — дээш ышкаш кижи бүрүзү шимээн чок барган. Даштын хат безин оожургай берген.

Демги улуг оолдар авазының караанче дидим көргүлээш:

— Бис база арыгдан ыяштап эккээли, авай — диженнер.

Авазы: — Барыңар, оолдарым — [illegible].

КЫРГАН-АВАЗЫ БОЛГАШ ПЕТРИК

[illegible] кырган-авазы оглунуң бичии оглун арыг киирерде эдертип алган. Бажындан үнериниң мурнунда кырган-авазы Петрикке суглуг флага болгаш чем суп каан корзинка тутсуп берген. Петрик чалгаа оол турган. Ынчангаш ол корзинказын дорааң аартыктап эгелээн. Кырган-авазы корзинканы бодунга ап алган.

Арыгга келгеш, олар ыяш дөзүнге дыштанып органнар. Удаваанда чанында турган ыяшка бичии кушкаш кээп хонупкан. Кушту көрүп орарга, тараа саваңы ызырып алган орган.

Петрик кушту хоюспазы-биле ыяшче оожум үнгеш көөрге, ыяшта саваңдан туткан уя бар болган.

А демги куш ужуп чорупкан, удаваанда база катап саваң ызырып алган, демгиза ыяжынга кээп хонган.

Петрик кайгаанындан карактарын хере көрүпкеш, [illegible] айтырган:

— Ындыг улуг уяны саванны чаңгыстап дажыглап тургаш тудуп алганы ол бе?

— Ийе, чаңгыстап дажыглап тургаш тудуп алганы олдур. Кончуг ажылгыр куш [illegible] ийин.

Петрик боданып [illegible] олуруп:

— Кырган-авай, корзинканы ам мен тудуп алыйн. Силерниң товуңарны база. Болур бе? — деп айтырган.

Эртенги зарядка шүлүктери

ЫРАП ЧОР, ХАТЧЫГАШ

Кара булут диргелди.
Хадып келди: сыг-сыг,
Сонуургаашты мен
Соңгамче базыптым.
[illegible]
Ыяштарым чаптадым:
[illegible]

Төрээннер тендиң-тендиң!
Дазылдары быжыг болгаш,
Тайып ушпас эрестер-дир.
Зарядка кылган дег
[illegible]
Ыяштарым холзетпе.
Ырап чор, хатчыгаш!

САРЫГ БҮРҮ

[illegible]
[illegible]
Челбиишпи каап, эрлип.
Черже эстеп бадып тур.
Алаак ишти удавайн.
Алдын өңнүг апарды.
[illegible] шалыргай
[illegible]

Өөрүнчүг кус бо-дур
[illegible] кирдивис.
Санап, [illegible], номчуп
Чаа бистер эгелээн бис.
Эки кызып өөренир бис.
Эртем-билиг чедип аар бис.

К. ТҮЛҮШ.

БИЧИИЛЕРНИҢ ЧУГААЗЫ

Женя, 4 харлыг. Иштте дылын уштуп алгаш эгиштеп турган ытты көрүп каап:

— [illegible] кээргенчиин, корткаш, дылын былган турарын — деп чугаалаан.

• • •

Сережа, 3 хар 6 айлыг. Ол мынчаар тоолдаан:

— Апак репа тарып каан. Кедергей улуг репа үнген... Апак репаны каккан-каккан, репа бузулбаан... Кадай репаны каккан-каккан, репа бу[illegible]...

• • •

Кызыл бөртчүгеш бөрүге: «Мени чиве, мен сенээ херек апаар мен» — деп чугаалаан.

Женя, [illegible] харлыг.

— [illegible] канчап орундан [illegible] бердиң? — деп айтырга

— [illegible] көрүп алгаш [illegible] чыткан мен, а ооң соонда оруп кырынче көрүптеримге, ында чок болдум.

• • •

Артур, 3 харлыг. Р деп үн адап албас.

Ножаазы:

— Кара каарган деп көрем, Артур — деп дилээрге, хыйыртай аарак көргеш:

— Куш — дээн.

ШАК-ҮЕ МАНАВАС

Культура албан черлерин [illegible] кыжыкы үелерде ажылдарынга таарыштыр түргүзар айтырыг хүннүң эң чугула соруглаларының бирээзи. Бо айтырыгга хамаарыштыр республиканың рейд комиссиязы эълчеглиг хыналдазын октябрьның баштайгы хүннеринде шупту районнарга органзастап чорудкан. Хыналдаларның түңнелдерин чугаалашкан хурал болуп эрткен. Культура министри А. С. Серен ук хуралды эрттирген. Тус-тус районнарда байдалдың дугайында чер-чер айыы-биле хынап чорааш эштер [illegible] кылган.

Хыналда үезинде дараазында чүүлдерни онза чугула деп санаан. Одалга системаларының байдалы эң кол чүүл. Капитал азы агар септелге, [illegible] херек-[illegible]дериг-херекселдериниң барыы, каасталга, [illegible]. Культура албан черлериниң кадрлар-биле хандыртынганы, оларга таарымчалыг байдалды тургусканы, чингелделер-биле хандырганы. Культура одагларының ажыл-чорудулгазы база кол тодарадыр чүүлдерниң бирээзи [illegible].

Кайда-ла партия, совет болгаш ажыл-агый органнары культура албан [illegible] ажылынче доктаамал сагыш салып турар болдур, ында ажыл-херек эки чоруп турары хыналдалар үезинде илереттинген. Ынчалза-даа шингизи биле алырга, кышка белеткелде болгаш өске-даа чугула айтырыглар талазы-биле чедир кордүнмээн чүүлдер кончуг хөй болгулаан. Оларны хүрген эдип, четтестерни чайладыры чугула болуп турар.

Чамдык чижектерден ап көрээлинер. Республиканың эң улуг районнарының бирээзи Чөөн-Хемчикте культура албан черлериниң барык кезии кышкы үеде ажылдаарынга ам-даа белеткеттинмээн. Чыраа-Бажы, Алдан-Маадыр, Шеми дээш өске-даа чамдык черлерде бүгү байдал эки турда, бистиг-ле Чыргакы, Ак-Даш, Бора-Тайга, Хорум-Даг, Хөндергей дээш өске-даа черлерде кышка белеткел садаан. Район төвү [illegible] культура кадрларының ажылдуун ясли-садтар-биле хандырар айтырыг багай шиитпирлеттинип турар. Ынчангаш оларның чамдыктары ажылын каггаш өскээр чоруп турар болган.

Барыын-Хемчик районну ап көөрге, байдал бир талазында шору кылдыр сагындырар. Чурттуң культура институттарынга тос стипендиатты өөредип чорудкан. Чаагайжыдылгаже сагыш салып турар. Септелгени база кылып алган Культура кадрлары чингелдени ажыглап турар. Ындыг-даа болза тос кижи чурттаар бажың чок, музыка школазынга алды башкы чедишпес. Ол база-ла саадалга чокка шиитпирлээр ужурлуг айтырыглардыр дээрзин хуралга демдеглээн.

Улуг-Хем районнуң культура албан черлериниң кышка белеткели багай болганын хыналда үезинде илереткен. Одаар чүүлдү сөөртүп белеткевээн. «Улуг-Хая» совхозта (директору В. Вишняков) Көк-Чыраада культура одааның байдалы мырыңай чегенчиг. Ындыг турбуже совхоз директору оон херекке-даа албайн турар. Каа-Хемниң чамдык культура одагларында одалга системаларын ам кылып, септеп турар. Көргүзүг материалдары, каасталга-дериглер чедей, чамдык Кундустуг ышкаш черлерде көңгүс эрги деридлер [illegible] турары илереттинген.

[illegible] ышкаш черлерде кышка белеткелде четтестер [illegible] хыналдалар илереткен. Кол-ла чүүл болза четтестерни дарый эдип, кышка белеткелди хүргедедирн болур. Чамдык Эрзин дээш өске-даа черлерде культура кадрлары, ылаңгыя баянистер чок, ук айтырыг багай шиитпирлеттинип турар. Стипендиаттарны өөредип чорудар [illegible] кыйн кошпак. Бо болгаш өске-даа айтырыгларны шиитпирлээрин партийжы бөлүк-биле кирип, культура албан черлери кышка бүрүн белен болгаш оларның ажылы чогуур [illegible] ажыл-агыйы органнары арткан үеде улуг ажылдарны кылып чорударын негеттинип турар. Оон дугайын республиканың рейд комиссиязының хуралынга база катап шыгдыышы-биле демдеглээн.

Б. ДИРЧИН.

Культура албан черлериниң кышка белеткели

ТЫРАВЕРЕДЕ ОБСЕРВАТОРИЯ

Университеттиг Тарту хоорайдан ырак эвесте Тыравере деп черде Эстон ССР-ның Эртемнер академиязының астрофизика болгаш атмосфера физиказының институдунуң обсерваториязының бөлүрүк байтары бедик бергэн турар. Эстон обсерваториязы [illegible] бөлүктерни [illegible] тудуу-биле бүгү-эвилелдиң таарыштырылга төвү база турар. Чуртта 200 ажыг хайгаарал станцияларының байдуунуң ол онзуу [illegible] тура [illegible] турар.

ЧУРУКТА: Тыраверениң астрофизиктиг обсерваториязының херии.

В. РУДЬНО биле Ю. ВЕНДЕЛИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроиниказы.

телевидение

ОКТЯБРЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. [illegible] — Эртенги гимнастика. [illegible] — «Ынак [illegible]». «Кара үш бүрүн». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. [illegible] — Фильм-концерт. [illegible] — Телемедээлер. 11.55—14.15 — Чарлар. 14.15 — Телемедээлер. [illegible] — Социалистиг чурттарның телевидениезиниң документалдыг фильмнериниң программазы. «Братиславаның хоорайы» (ЧССР). «[illegible]» (ГДР). «Песни [illegible]» (БУР). [illegible] — [illegible]. [illegible] — «[illegible]». [illegible] — Компьютер [illegible].

КЫЗЫЛДАН

[illegible] — Телемедээлер. [illegible] — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

[illegible] — Бөгүн делегейде. [illegible] — Хөй сериялыг уран-чечен «Кара үш бүрүн» деп телефильмниң бистиг [illegible]. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.20 — «Концерт-программа». [illegible] РСФСР-ниң улустуң артизи [illegible] Тененде — информастыг программа «Бөгүн делегейде».

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

[illegible]

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Мультфильм. 18.20 — «[illegible]». [illegible] — Телемедээлер. 18.50 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Чарлалдар. [illegible] — Амыдырал улуг [illegible] С. Д. Кызыл-оолдуң чугаазы. 19.00 — «Ыраар» [illegible]. 19.30 — «СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлери — амыдыралга». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг уруглар, чаштарга». «Дириг амытаннар ооргуктары». Мультфильм. 20.15 — «БАМ-ның тудуу турар бис». Байкал-Амур магистралының [illegible] йында. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чивилер улуу позицаны». Урал-чечен телефильм. 22.45 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Сокол» В. И. Ленин аттыг Төп стадионунуң Спорт [illegible] дамчыдылгазы.

«МЕЛОДИЯ» ФИРМАДА

Бо чылдың дөрткү кварталында бүгү-эвилелдиң «Мелодия» деп грампластинкалар үндүрер фирма 250 хире бижимдилгелерин үндүрер. Ында «Кремльде В. И. Лениниң кабинеди болгаш квартиразы» деп беш дыл кырында онзагай комплект. «Мелодияга», ооң студияларынга, даштыкы фирмаларның студияларынга бижиткен инструменталдыг база ыры музыказы кирип турар.

ССРЭ-ниң улустарының чогаадылгазы: уругларга болгаш аныяктарга бижимдилгелер база бар. «РСФСР-ниң национал школаларының кезиги класстарынга орус литератураже фонохрестоматия» тос пластинкадан тургустунган.

А. ЛЕГКИЙ.

Москва.

АЪДЫ ЭРТКЕШ, МӨГЕЗИ ШҮҮЛГЕН

СПОРТ

Сүт-Аксы [illegible] Хемчик аттыг спорт шөлүнге «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтарның командаларының маргылдааларын сонуурган көөр дээш чыылган чон хөй болган. Көдээ спортчулар баштай чиик атлетиканың хевирлеринге, волейболга маргышканнар. Маңаа Сүт-Аксы ортулук школазының өөреникчилериниң командазы тергиидеп, бирги черни алган.

Дугуш үезинде челер болгаш чүгүрүк аъттарның чарыжы эгелээн. Тыва национал спорттуң сөөлгү үеде нептерээнгей эвес апар чыдар бо хевирин сонуурган чон база-ла эндере чыылган. Челер аъттарның чарыжынга «Сүт-Хөл» совхозтуң бора аъды мурнаан, ооң кайгамчык чараш челиижин мунукчузу С. Тас-оол [illegible].

Ийи совхозтуң 22 чүгүрүк аъттарын Чадааның Теве-Хая ховузундан арт ажыр салып [illegible]. «Алдан-Маадыр» совхозта Александр Бадын-Нараның кыр аъды оранчок мурнап келген. Ийи дугаар аъп база-ла ол-ла совхозтуң Бора-Тайга салбырының [illegible].

Маргылдаа 32 шилиндек мөгелерниң хүрежи-биле доозулган. Бо маргылдаага «Алдан-Маадыр» совхозтуң аныяк мөгелери чараш, солун хүрешти көргускеннер. Бора-Тайгадан келген Сарыглар Маадыр-оол эте салыглардан на оваглары шалыпкын, чараш октап, сес мөге артканда Сүт-Хөлдүң сураглыг мөгези Сыйн-оол Куулагетти эрестигле октаан. Ынчалза-даа арткан дөрт мөгениң аразында Сыйн-оолдуң дуңмазы, өңгү классчы Артем Кужугет база турган. [illegible] Бора-Тайганың [illegible] Хеймер-оол Сарыглар [illegible] улуу аныяк мөгени арай деп-ле октаан.

Түңнелинде «Алдан-Маадырның» ийи мөгези арткан. Сарыглар Маадыр-оол шүүлген, Хеймер-оол Сарыглар ужуурлешкен. Мөгелери шүүлгеш, аъттары эрткен аалчылар сүт-хөлчүлерни удавас [illegible] эрттирер спортчу маргылдаазынче чалаан.

Ш. КУУЛАР.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«ШЫН»

солунну чагыдып алырынче далажыңар!

Солуннуң чагыдылгазы бо чылын ноябрь 1-ге чедир болур.

Октябрь 18-те хүндүскүнүн 16 шакта Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга «Ийи системаның амгы үе-чадада идей-политиктиг удурланыышкыны» деп темалыг лекция болур.

Лектор — философия эртемнериниң доктору, СЭКП ТК-ның чанында Москваның партияның дээди школазының профессору Михаил Павлович Шендрик. Лекцияга баары абонементилер ёзугаар. Билеттерни лекция болур хүн 15 шактан эгелээш ПЧБ-ге садар.

ҮНҮН БИЖИТКЕН

«Алдан-Маадыр» совхозтуң хөөмейжи бот-тывынгыр артизи Сундукай Шээлейевич Монгуш хөөмейлеп, сыгырып, ырлап турда кижи кайгаар. Чээрби ажыг чыл дургузунда агитбригада-биле иәды чоңга аян тудуп чоруур. Бо чайын эрткен хөөмейжилер конкурузунга киришкеш, шаңнатқан. ССРЭ-ниң улустарының музыка байырлалынга киришкеш, каргыраа, сыгыт болгаш «Дуруяаны хөөмейлээр» деп хөөмейин кууседирге пластинкада бижээн. Үн кууседиини удавас дыңнай бээр бис.

А. ДОНГАК.

Чөөн-Хемчик район.

ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕ

ТБИЛИСИ. (СЭТА-ның корр. Ш. Шалолашвили.). Нана Александрия оңгу болгаш он бирги сылыгларда ушаалыр [illegible] шахмат шыдаан. делегейге бирги чер дээш Майя Чибурданидзе-биле маргылдааның санын 5,5:5,5 кылдыр деңнештирип шыдаан.

...Он бирги оюнга Александрия аажок озалдап келген. Шыдыраа орудузунче кирер эник чанында кызыл-кызыл чечектер тудуп алгаш, ону үткаан дыка хөй сонуурган кижилерниң аразы-биле эртеп анаа берге болган. Ол хүн Нана бодунуң төрүттүнген хүнүн демдеглээн. Ынчалза-даа ол бодунга эң эки белекти бо [illegible] удуп ап шыдаан.

ТӨРЭЭН ТЫВАВЫСТА

Хам-Сырада саарыг.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

ҮШ АЙ КЕЛБЭЭН

«Хадын» совхозтуң Чиге-Дагда чурттап турар малчыннарынга автомагазин [illegible] тээзинден бээр үш ай четкен. Садыгга чедер дээш аъттыг, чадаг-даа болза, суур кирер улус-тур бис. Ынчаар чоруп бээрге, ажылга сааттыы кончуг. Автомагазин дугайында айтырыгны совхозтуң удуртукчуларынга чеже сагындырып чугаалан келбээн дээр. [illegible] сөөрээн бистиң [illegible] «[illegible]» башка өске харыы берип шыдавас апарган. Биске чедер орук багай-даа [illegible] багай чүве болза, [illegible] чанаа каап, чоруп турар деп.

Чиге-Дагда 6 аал бар. Автомагазинниң чогум совхоз төвүнге келген дээрзин чүгле сураан дыңнаар болу бердивис. Мында малчын аалдар барын уттуп алганы ындыг болур чүве ийикпе, үш ай автомагазинни бараалы көрбедивис. Ырак-узак черде ажылдап, чурттап турар кижилерниң хандырылгазын мынчаар көөрге болур бе?

С. ДАНГАА.

«Хадын» совхозтуң малчыны.

Редакторнуң оралакчызы Н. Н. САТ.

Агаар

Республикага шокар булуттаар. Чамдык черлерге хар[illegible] чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Хүндүс агаарның температуразы 7—12 градус чылыыр.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Хүндүс агаарның температуразы 9—11 градус чылыыр.

КИНО

ОКТЯБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Сөөлгү удаа дезишкин» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30 (узаткан), 20.00 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: Кинотывызы 9.30, «Ийиктерниң читкен алдынны» 11.00, 14.20, 16.00, «Солагайта каппа салбаңар» 12.40, 18.00 (узаткан), 20.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Салым-чолдуң белдирлери» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

КАА-ХЕМ: «Ынакшыл дугайында үш удаа» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-32-73, харысаалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-40-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2460.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 241 (11739) | 1981 чылдың октябрь 17, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылчыннарынга, специалистеринге, бүгү ажылчы чоннарынга адырның ажылдакчыларының чөвүлел хуралының киржикчилериниң

К Ы Й Г Ы Р Ы Ы

Эргим эштер!

Эң чугула тудуш кезээ хөмүр-даш үлетпүрү болуп турар чурттуң одалга-энергетиктиг комплекизин хөгжүдер дугайында доктаамал сагыш салыышкынны Коммунистиг партия биле Совет чазак, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев боду илергейлеп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери ёзугаар улуг болгаш харысалгалыг сорулгаларны бистиң адырывыстың ажылчы чоннарының мурнунга салган. 1985 чылда хөмүр-даш тывыжын 770—800 миллион тонна чедирери эргежок чугула.

Ол сорулганы шиитпирлээринге хөй чүүлдерни күш-ажылчы коллективтер он бирги беш чылдың баштайгы чылында кылып турар. Дагның бедик бүдүрүкчүлүг техниказын эки ажыглаар дээш чарыштың мурнуку одуруунда мурнакчы коллективтер, бүдүрүлгениң чаартыкчылары — «мунчулар», «беш чүс мунчулар» болгаш «миллионерлер», чер казарының болгаш экскаваторларының шалыпчы бригадалары чоруп турар.

Ооң-биле чергелештир, Донецкиде, Кузнецкиде, Карагандада болгаш өске-даа бассейннерде хөй шахталар болгаш разрезтер ажылды коптактаан болгаш хөмүр-даш тывыжының планын күүсетпейн турар. Шахталар тудар организацияларның, машина тудуунуң заводтарының болгаш адырлар аайының институттарының ажылынга улуг четпестер бар.

Мындыг байдалдар турда дааландырган ажыл-херек дээш удуртукчу бүрүзүнүң, ажылчын бүрүзүнүң бедик организастыын база харысалгалыын илергейлээри, болдунган хожудаашкынны ажып эртер дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыры эргежок чугула. Шахталарны техника-биле эдерип, хөмүр-дашты ажык арга-биле тыварының хөгжүлдезин дүргедедир, шахтёрларның ажыл төлевирип бедидер болгаш сайзыраңгайжылар дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктааалдарын боттандырары шахтёрларның, адырның бүгү ажылчы чоннарының, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының дайынчы сорулгазы болуп турар.

Эргим эштер!

Партия болгаш чазактың шахтёрлар дугайында ада сагыш салыышкынынга харыы кылдыр, улус ажыл-агыйын болгаш чонну одаар чүүлдер-биле ылаптыг хандырары дээш бистерниң кижи бүрүзүнүң харысалгазын ханызы-биле медерел билбишаап, бүдүрүлгениң курлавырларын долузу-биле ажыглаарынче, бо чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планнарын база социалистиг хүлээлгелерни күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң күүселдезин хандырарынче адырның бүгү ажылчы чоннарын кыйгырып тур бис.

Бистиң сорулгавыс — эртем болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге дүргеп шиңгээдип нептередири, бүдүрүлге күчүлерин ажыглаарын шиитпирлиг экижидери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, кампаалга болгаш хумагалыг чорук дээш демиселди калбартыры болур. Шалыпчы коллективтерниң мурнакчы дуржулгазын бүгү ажыкчыларның байлаа болурлар херек.

Шахта тудуунда ажыл-херектиң байдалын экижидери эргежок чугула. Бүдүрүлгелерни дериирин база чаартырын дүргедедиринче, чуртталга бажыңнарының болгаш социал-культура ужур-дузалыг объектилерниң тудуунда хожудаашкынны ажып эртеринче шахталарның тудугжуларын кыйгырып тур бис.

Адырның хөгжүлдезин, ооң техниктиг дешкелин хөмүр-даш, машина тудуунуң заводтарының ажылы-биле дорт холбаалыг. Ынчангаш даг-шахта дериглерин болгаш оларның артык кезектерин бүдүреринин хемчээлдерин улгаттырарынче, идегелдиин болгаш узун хуусаада бышкы болурун хандырарынче силерни кыйгырып тур бис, эштер машина тудукчулары. Эртем-шинчилел ажылдарының ажыктыын бедидеринче, дептиг техниканы болгаш технологияны дүрген тургузарынче база бүдүрүлгеге шиңгээдип нептередирин чедип алырынче эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор организацияларының коллективтерин кыйгырып тур бис.

Күш-ажылчы коллективтерниң эки үре-түңнелдиг ажылдаарынга байдалдарны тургузары, ажылдарның фронтузун белеткээр болгаш даг техниказын чогуур үезинде шыңарлыг септээр, бүдүрүлге курлавырларын ажыктыг кылдыр ажыглаар дугайында хүн бүрүде сагыш салыры участоктарның, цехтерниң мастер, начальник бүрүзүнүң, бүдүрүлгелерниң болгаш тудугларның удуртукчу бүрүзүнүң алдарының болгаш хүлээлгезиниң херээ болуп турар.

Бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун шиитпирлиг быжыглаарынче, күш-ажылды болгаш бүдүрүлгени организастаарын сайзыраңгайжыдарынче, хожудаашкынныг коллективтерге доктаамал дузаны чедиреринче, бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шыңарын бедидеринче бүгү ажылчыннарны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны болгаш албан-хаакчыларны кыйгырып тур бис.

Эргим эштер!

Бистиң чуртувустуң ажылчын аңгылалының мурнакчы отрядтарының бирээзи — шахтёрлар социалистиг индустрияның хөгжүлдезинге боттуг үлүүн киирип турар болгаш күш-ажылчы байлак чаңчылдарлыг. Ол чаңчылдарның биргизи — партияның кыйгырыынга, адырның ажыл-ишчилериниң дугайында ооң сагыш салыышкынынга шалыпчы күш-ажыл-биле харыылаары болур. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиринче бүгү энергиявысты, дуржулгавысты болгаш билиивисти угландыраалы!

Хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылдакчыларының чөвүлел хуралының киржикчилери бо кыйгырыгны 1981 чылдың октябрь 14-те хүлээп алган.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

ХЕРЕЧИЛЕП ТУРАР

Кезек болгаш борандай хадып каап турар күскү хүннер — тооктулап орар кыштың тынныжының херечизи. Ындыг хүннерниң бирээзинде найысылалдың төвүнде чурулга мастерскаязының тудуун тудуп турар тудугжуларга чеде бердивис. Оларның ажыл-ижи кидин түлүк. Чамдыктары ушкү каъттың дээвиирин чыып-эптээр конструкциялар-биле шыңдап, оларны каңнап тудуштурган, өскелери канализация хоолайларын салыр оңгар каскан.

Өштүнде кызыл пөс баглаан, чолдаксымаар сынныг, таваар-оожум кылаштыг, чугаакыр эвес, ынчалза-даа салдынган айтырыгга чиге болгаш тода харыы бээр чаңчылдыг бригадир А. Д. Воронинниң ушкү каътта тудугжулар арзындан тып алдывыс.

— Силерниң бригадаңарның эрткен айларда чедиишкиннерин сонуургадып көрүңерем, Анатолий Дмитриевич?—деп бригадирден айтырдывыс.

— Бистиң бригадавыс эрткен айларда № 3 школа комплекизиниң эштир бассейнинин тудуунга ажылдап тургаш, ону дооскаш, бо тудугга чоокта чаа келгеш, тудуг-монтаж ажылдарын уламчылай бердивис. Эрткен тос айларда ниитизи-биле багай эвес ажылдадывыс. План ёзугаар 222 муң рубльдиң ажылдарын кылып тургаш, ону ажыл-херек кырында боттандырдывыс.

Бригада аргазы-биле ажылдап турар тудугжуларның ажылы элээн шуудаашкынныг чоруп турар болду. Оларны тудуг материалдары-биле Кызылдың туйбу заводу болгаш «Тудуг кезектери» комбинат багай эвес хандырып келгенин участоктуң мастери В. Зверев чугаалап орду. «Тудуг кезектери» комбинат чыып-эптээр демир-бетон конструкциялар-биле ук объектини хандырып келзе-даа, чамдык панельдерниң кылдынган шынары багай болуп, тудуг-монтаж ажылдарынга ажыглаттынмайн турарын мастерниң хомудаан чугаазы илереттти. Ол объектиниң даштында чеди санныг калбак панель үрей кылдынганындан ажыглал чок чыдар болду. Оларны бүдүреринге ырак-узак Саян артындан сөөртүп эккелген цемент болгаш тудугнуң өске-даа үнелиг материалдары база ажылчын күш чарыгдаттынган дээрзи билдингир. Хөй санныг чарыгдалды үндүрүп тургаш, үрей кылдынган продукция ам ажыглал чок чыдары ол.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң дуржулгалыг бригадирлериниң бирээзи Анатолий Дмитриевичиниң бригадазының тудугжулары холушкак мергежилди шиңгээдип алган, мергежилинге кадржаан ажылчыннар. Ынчангаш оларның арзындан улуг ээлгээн чедир күүсетпейн баар кижи чок. Каңнакчы Виталий Кушаков, кран башкарыкчызы Галина Гольцова, дашчылар Андрей Хүрбе, Филипп Лихоузов, Николай Сүүр-оол, Дидим-оол Саая олар бүдүрүлгечи шынары-биле өскелерден онзагай.

Бо найыралдыг коллектив Улуг Октябрьның байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш шудургу ажылдап турарын оларның тудуп турары объектизинде кылдынган ажылдар херечилеп турар.

М. ОНДАР.

ЧУРУКТАРДА: кран башкарыкчызы Г. Гольцова; мурнакчы бригаданың ажылчыннары каңнакчы В. Кушанов болгаш дашчы Д. Саая.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

А К-Д О В У Р А К: күш-ажылчы чедиишкиннер

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларынга сорук кирип, Ак-Довуракның [illegible] ол байырлалды төлептиг уткуп алыр дээш улам күжениишкинниг ажылдап турарлар.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың рудниginде А. Ф. Вошков удурткан № 3 экскаваторнуң экипажы чыл планын хуусаа бетинде күүседир бедиткен социалистиг хүлээлгезин алгаш даалгазын ай бүрүзүнде чедиишкинниг күүседип турар. Чижээ, ол 120 муң тонна руда чудургеш, сентябрь айның даалгазын 240 хуу күүсеткен.

Ында А. П. Догадин бригадирлээн № 10 экскаватор бригадазының коллективи база ай даалгазын 206 хуу күүсеткен. Ол ышкаш рудникте А. Д. Сорокинниң экскаватор бригадазы 106 муң тонна даг массазы чудүрер тургаш, планын 185 муң тонна чедирген.

Рудниктиң ээлчеглеринден В. С. Дангыр-оол биле Б. Г. Степченков удурткан № 1 болгаш № 4 ээлчеглерниң коллективтери өскелерден эки ажылдаан.

• • •

Чер өрүмнээр болгаш тепсир ажылчыннар база бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турарлар. Олар 13400 погон метр чер үттээш, планын 112 хуу күүсеткен. Бүдүрүлгениң мурнакчылары В. М. Воропков, В. И. Колосов, А. Д. Шалымов, Ю. И. Брюхачев оларның чер өрүмнээр станоктар бригадалары эң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар. Олар 2400 погон метрни пландан ажыр үттээн.

Рудниктиң дагжылары амгы үеде октябрь планын долдур болгаш ажыр күүседир дээш эрес-шудургу ажылдап турар. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде хоочун тудугжу А. С. Кужугеттиң коммунистиг күш-ажыл бригадазының коллективи ССРЭ Конституциязының хүнүнге чедир Постоянный суурда тудуп турар № 103 чуртталга бажыңының ниити тудуг ажылын дооскаш, шевергекчилерге дужаарын хүлээнген. Олар ол сорулганың чедиишкиннин күүсеткен. Коллектив чыл эгезинден тура тос айлар даалгазындан дыка хөй — 400 муң ажык рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын күүсеткен.

А. С. Кужугеттиң бригадазы үстүнде айыткан тудуг-биле чергелештир «Тыва даг-дүгү тудугу» болгаш № 42 тудуг эргелелиниң ажылчыннарынга 30 квартиралыг чуртталга бажыңының тудуун база кылып келген. Амгы үеде бригада ол бажыңның фундаментизин дооскаш, туйбу-биле каналдарын салып кирипкен.

Ында тудугнуң хоочуннары Н. Д. Кужугет, К. Д. Ооржак, К. Ч. Куулар, С. Х. Дапаэрык, С. М. Дук-Хап, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты И. Б. Ондар болгаш өскелер-даа ажыл нормазын доктаамал ажыр күүседип, бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар.

• • •

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың хандырылга кылдыныр сентябрьда планын бүгү мол көргүзүглерге чедиишкинниг күүсеткен. Ол коллектив сентябрьда чурттакчыларга 1296,3 муң рубльдиң янзы-бүрү барааннарын саткан. Үүрмектеп садар бараалнап садыгларының планы 104,3 хуу күүсеттинген, азы 1205 муң рубль болган.

Ол ышкаш үшкү квартазының болгаш ниити тос айларның планы база ажыр күүсеттинген. 1981 чылда хоорайның садыг бүдүрүлгелериниң планын дыка улгаттырган. Ынчалза-даа ол чедиишкиннинг күүсеттинип турар. Эрткен чылдың бо үезинден 226 муң рубльдиң барааны хөй саттынган, азы садыгжы бүрүзү 34,1 муң рубльдиң бараанын садар тургаш 45 муң рубль чедирген.

М. И. Морозова, З. П. Селюк, А. И. Мамедова эргелекчилээн №№ 1, 5, 19, 20 магазиннерниң, В. А. Фисапова удурткан № 4, 8 столоваяларның комсомолчу-аныяктар коллективтери планын доктаамал ажыр күүседип турар.

М. ООРЖАК.

КҮСКҮ СУГГАРЫЛГА

Келир чылын суггаттыг черлерден чаагай дүжүттү өстүрүп алыры-биле амдан эгелээш тодаргай хемчеглерни Барыын-Хемчик районнуң совхозтары ап турар. Ажыл-агыйлар ниитизи-биле 1200 гектар тарылга шөлүн күзүн суггарарын шиитпирлээш, ында дуржулгалыг суггатчыларны быжыглаан. Бо чугула ажылды «Барлык» совхозтуң дирекциязы багай эвес организастаан. Дуржулгалыг суггатчылар Х. Очур-оол, К. Монгуш оларның удурткан звенолары 300 гаже, Аксы-Барлык салбырында С. Борбак-оолдуң звенозу 160 гектар черни суггарган, өске ажыл-агыйларның суггатчыларын мурнап, эки ажылдап турарлар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ХӨМҮР-ДАШ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

Москвага хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылдакчыларының чөвүлел хуралы болуп, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң одалга-энергетика комплекизин улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларының дугайында айтыышкыннарынга, шахталарны техника талазы-биле чаарты чепсеглээрин дүргедедир, хөмүр-дашты ажык арга-биле казып тыварын көвүдедир дугайты СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктааалдарынга холбаалыг сорулгаларны чугаалашкан.

ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң министри Б. Ф. Братченко чөвүлел хуралга илеткел кылган.

Украинаның Компартиязының ТК-зының секретары А. А. Титаренко, «Экибастузуголь» бүдүрүлге каттыжыышкынының чиңгине директору С. П. Куржей, «Трудовская» шахтаның участок начальниги И. И. Стрельченко, СЭКП-ниң Кемерово обкомунуң бирги секретары Л. А. Горшков, Украин ССР-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң министри Н. К. Гринько, партияның Караганда обкомунуң бирги секретары А. Г. Коркин, ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрижидилге министри П. С. Непорожний, «Нагорная» шахтаның даг ажылчыннарының бригадири Е. И. Дроздецкий болгаш оон-даа өскелер илеткелди чугаалажырынга киришкен.

Чурттуң одалга-энергетика күчүзүн өстүреринче партия биле чазак аажок улуг кичээнгейни салып турар. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң соолгу үеде хүлээп алган доктаалдары хөмүр-даш үлетпүрүн улам ыңай хөгжүдеринче, шахтёрларның ажыл төлевирин бедидеринче болгаш сайзыраңгайжыдарынче, оларның күш-ажыл байдалдарын болгаш амыдыралын экижидеринче угланган, ону бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның ажылчы чоннар коллективтеринде изиг-биле чүүлдүгзүнген. Партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынынга харыы кылдыр шахтёрлар шахталарның болгаш разрезтерниң ажылының ажыктыын бедидер дээш чаа разрезтерни тып турар.

Чамдык шахталарда, разрезтерде, заводтарда, тудугларда планныг онаалдалар күүсеттинмейн турарын, бүдүрүлге фондуларын долу хемчээлинге ажыглавайн турарын, чаа техниканың оожум нептерээшкинин чөвүлел хуралга сагыш човаашкын-биле чугаалаан.

Бүдүрүлгени башкарарын сайзыраңгайжыдары, дериг-херекселдерин, машиналарны болгаш механизмнерни чөп ажыглаары, эртем-техниктиг дешпилгени дүргедедири, мурнакчы дуржулганы калбак нептередири хөмүр-даш үлетпүрүнүң күш-ажылчы коллективтериниң, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, бүгү ажылчы чоннарының эң чугула херээ болуру онзалап демдеглээн.

Хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылдакчыларының мурнунда турар сорулгаларны чугаалашкаш, чөвүлел хуралдың киржикчилери ажылды экижидер талазы-биле хемчеглерни тодараткан.

СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих чөвүлел хуралга чүве чугаалаан.

Чөвүлел хуралдың ажылынга СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары А. К. Антонов, В. Э. Дымшиц, К. Ф. Катушев, эвилелдешкен чамдык республикаларның компартияларының ТК-ларының, партияның чамдык крайкомнарының, обкомнарының, хооркомнарының болгаш райкомнарының секретарьлары, бүдүрүлгелер парткомнарының секретарьлары, ССРЭ-ниң министрлери, бүдүрүлгелер каттыжыышкыннарының, шахталарның, разрезтерниң, тудугларның болгаш организацияларның удуртукчулары, хөмүр-даш үлетпүр бүдүрүлгелериниң мурнакчылары, совет, профэвилел, комсомол ажылдакчылары чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң адынче байырлыг чагааны чорудкан болгаш адырның бүгү ажылчы чоннарынга кыйгырыгны хүлээп алган.

(СЭТА).

АЯС ХҮННЕРНИ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Күскү хову ажылдарының допчулалы

Республиканың ажыл-агыйлары он бирги беш чылдың баштайгы чылының күзүнүнде 199 муң гектар хире тараа болгаш тараа-бобы культураларын ажаап алыр ужурлуг. Октябрьның 12-те чедир 59 муң ажыг гектарның тарааларын вестирген, азы 29,9 хуу. Ооң иштинден 52,7 муң гектар хире черден тарааны бастырган. Ниити чылда 201,5 муң центнер азы бир гектардан дүжүт — 3,8 центнер болуп турар. Ажаап алыр ужурлуг картофель 2513 гектар, ооң 94 хуузун казып апкан. Ниитизи-биле 117 муң центнер хире картофель алдынган азы гектардан дүжүт 49,5 центнер.

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары ажаап алза чогуур тарааларның 75 хуузун, Каа-Хемниң—45,4, Кызылдың — 39,5, Таңдының — 37,4, Бии-Хемниң — 17,1, Чөөн-Хемчиктиң — 13 хуузун ажаап алган. Чөөн-Хемчик район ниитизи-биле ажааган шөлдерниң гектар бүрүзүнден 9,5 центнер, ол-ла районда «Алдан-Маадыр» совхоз — 11,9 центнер дүжүттү ап, багай эвес көргүзүглүг болуп турар. Бо үстүнде айыткан районнарда ажаап алза чогуур сыпта тараалар ам-даа эвээш эвес артпышаан. Ылчалзажок ажаалданың темпизи кудуу. Кандаашкынныг берге чайын өстүрген тарааны чеңгис борбакты-даа черге кагбайн ажаап алыр херек. Аяс хүннерни бүрүн ажыглааш, шөлдерде сыпта тарааларны эвне [illegible]-биле ажаап алыры—хүннүң соңгаарлаттынмас сорулгазы. Ажаалданы саададыр болза, тараа хар адаанга баар.

Дүжүт ажаалдазы-биле чергелештир база бир чугула ажыл болза ангыс черлерни үндүрериш болбаалырадыры болур. Бо-даа ажылды совхозтарда оожум темпилиг чорудуп турарын демдеглезе чогуур. Республикага ниитизи-биле 140785 гектар ангыс ты андарары планнаттынган. Бо хүннерге чедир херек кырында 66228 гектар ангыс андартынган азы планның 47 хуузу.

Күскү чер андарылгазын Кызыл, Эрзин, Улуг-Хем болгаш Таңды районнарының ажыл-агыйлары элээн дөгүдү бергилээн. «Ак Туруг» болгаш «Сукпак» совхозтарның чер ажылдакчылары келир чылдың дүжүдүнүң дугайында сагыш салгаш, ажылды шалыпкын организастааны-биле күскү андарылга планын ажыр күүседип алганнар. Бии-Хем, Каа-Хем, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик болгаш Тес-Хем районнарның совхозтарында ангыс андарылгазын эң-не оожум темпилиг чорудуп турар.

Келир чылдың дүжүдүнүң үндезини — эки үрезин. Эки үрезинни белеткеп алырынга амдан эгелеп сагыш салыры эргежок чугула. Болдунар аргалыг-ла болза, ажыл-агый бүрүзү бодунуң үрезини-биле хандыртынар ужурлуг. Республиканың ажыл-агыйларынга тараа культураларының 46280 тонна үрезини херек. Бо хүнге чедир уруп алганы 7653 тонна азы планның 16,5 хуузу. Ооң иштинден аъш-чемниң кол культуразы болур кызыл-тас үрезини 23145 тонна херек, а ам урдунганы — 6379 тонна. Картофельдиң 7680 тонна үрезинин уруп алыры планнаттынган. Ооң 5316 тоннаны урган азы 69,2 хуу болган.

Кызыл районнуң ажыл-агыйлары тараа культураларының херектеттинер 6176 тонна үрезининден амга чедир 2003 тоннаны уруп, планын 31,8 хуу чедирген. Ооң ыңай Тес-Хемниң ажыл-агыйлары үрезин белеткеп алыр планын 23,3, Таңдының — 17,9 хуу күүсеткен. Барыын-Хемчик, Өвүр болгаш Эрзин районнуң совхозтарында чаңгыс килограмм-даа үрезин урдунмаан. Тараазының дүжүдү эки болуп турза-даа, Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары үрезин уруп белеткеп алырынга кошкак кичээнгей салып турарын демдеглээр херек. Ол район херек болуп турар 4997 тонна үрезинден дөңгүп-ле 297 тоннаны урган.

Тус-тус ажыл-агыйлардан «Сүт-Хөл», «Улуг-Хая», «ҮТ. КА 25 чылы», «Революцияның чалбыыжы», «Россия», «Кызыл-тараачын», «Улуг Октябрь», СЭКП-ниң XXV съездиза аттыг, «Чодураа», «Тиилелге» болгаш «Бүрен» совхозтар элээн үрезинни уруп алган.

Октябрьның 12-ниң медээзи-биле алырга, республикада 111625 тонна сиген белеткеттинген азы планның 55,9 хуузу. Сенажты 60 муң тонна пландан 28703 тоннаны салган. Витаминниг сиген далгазын 6431 тоннаны бүдүрүп, планны 91,9 хуу чедирген. Силосту херек кырында 77152 тоннаны белеткээн, ол — планның 25,7 хуузу.

Мал чемин курлавырлаарының темпизи оожум дээрден башка, ам-даа немежип турар. Ону дараазында саннар көргүзүп турар. Эрткен чеди хонукта республикага ниитизи-биле сиген 3282 тонна азы 1,6 хуу, сенаж 2305 тонна — 3,8 хуу, витаминниг сиген далгазы 439 тонна — 6,3 хуу, силос — 23452 тонна,—7,8 хуу немешкен. Сиген талазы-биле эрбин немелде өзүлдечи неделя дургузунда Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Тес-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарының ажыл-агыйлары чедип алган. Ол-ла үеде Өвүр, Тожу болгаш Кызыл районнарының совхозтары сиген немей белеткевээн. Бар черлерден мал чемнери белеткээрин ам-даа үргүлчүлээр болгаш ону үзүктелдирип болбас. Чемнер курлавырлап алырынга бүгү-ле болдунар аргаларны ажыглаар херек. Ылангыя аяс хүннерни бүрүн ажыглап, душкен бүрү чыыглазын черле болганга массалыг чорудуп, оларга бүгү чонну мобилизастаазы ам чугула сорулга.

ДЭЭДИ ШКОЛАНЫҢ ХҮНДҮЛҮГ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Совет специалист — состуң эң бедик утказы-биле алырга, ол хамыктың мурнунда хамааты-дыр, партияның болгаш чоннуң херээ дээш бүзүрелдиг демиселчи-дир. Моон ужуруп-да бистиң ниитилелиниң диалектиктиг-материалистиг үзел-бодал-биле чепсегленген, массаларның ортузунга организакчы болгаш агитатор-пропагандачы ажылды чорудуп шыдаар арга-шинектиг бедик мергежилдиг кадрларны дээди школадан манап турар. Дээди өөредилге черлериниң ниитилел эртемнериниң кафедралар [illegible] Москвага болган бүгү-эвилел чөвүлел хуралының илдирикчилери ораторлар ол дугайын онзалап демдеглеп турган.

Октябрь 15-те чөвүлел хуралдың ажылын секциялар хуралдарынга уламчылаан. СЭКП төөгүзүнүң, философияның, политиктиг экономияның, эртемниг коммунизмниң секциялары ажылдаан. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Сусловтуң чугаазын илеткелди чугаалашпышаан. Секциялар хуралдарынга чүве чугаалааннар ниитилел эртемнерин башкылаарын болгаш студентилерниң коммунистиг кижизидилгезин экижидеринче, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге хамаарышкан маркссчи-ленинчи теорияның өөү келген чугула айтырыгларын эртем бодуу-биле шинчилээрин хандырарынче угланган саналдарын кииргеннер.

«СЭКП төөгүзү», «Маркссчи-ленинчи философия», «Политиктиг экономия», «Эртемниг коммунизм» деп эртемнер талазы-биле программаларның төлевилелдерин секцияларга көрген. Келир үениң специалистериниң маркссчи-ленинчи өөредилгезиниң болгаш кижизидилгезиниң мурнакчы дуржулгазын [illegible] түңнээн. Дээди өөредилге черлериниң ниитилел шинчээчилери, башкылаашкынның дуржулгазын солчуп, ниитилел эртемнериниң кафедраларының ажылы бүгү талалыг экижидер талазы-биле ажылдарының кол угланыышкыннарын чугаалашкан.

(СЭТА-ның корр).

Идеология ажылының практиказындан

ТҮҢЕЕЛДЕРНИ ҮНДҮРҮП ТУРА...

БИСТИҢ республиканың [illegible] ажылының чугула хевири — чаңгыс аай политкүжүнүң организастап эрттирер, [illegible] коллективтерге болгаш чоннуң чурттап турар черинин [illegible] [illegible] талазы-биле чамдык дуржулга бар апарган.

Партияның XXVI съездизиниң [illegible] «[illegible] политика кижизидилгениң ажылды улам эки чүдер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга болгаш идеология ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының [illegible] СЭКП райкомнары, партия хоорному, парткомнар, партия эге организацияларының идеологтуг ажылды эде тургузар, ылаңгыя ажылчы чоннуң ортузунга аас пропагандазының дээштиин, оон үре-түңнелдиин чедип алыр талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан.

Политкүжүнүң организастаарынга, илеткелдерни, лекцияларны [illegible], беседаларны [illegible] [illegible] чыгаарынга илеткелчилер, лекторлар, партия, совет, комсомол [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] турааскаатаан.

СЕНТЯБРЬДА эрткен чаңгыс аай политкүш республиканың организастыг эрткен. Оон темазы «Шиитпирлер — амыдырал, ниитилелде-биле демисел — беш чылдың кураңныры». Бо тема амыдыралчы эргежок чугула болгаш СЭКП-ниң XXVI [illegible] [illegible], ащаа СЭКП ТК-ның Чиге секретары эш Л. И. Брежневтиң кыйганы СЭКП [illegible] [illegible] сөзүнге айыттынган. Бистиң республикада база бир кол черни ээлеп турар айтырыг [illegible] [illegible] [illegible] чылдың эвес, харын бистиң партиявыстың экономиктиг стратегиязында үр үеде демисежир, чедип алыр хөй ажылдаар ужурлуг улуг со[illegible].

Бо теманы эрттирерде колдуунда [illegible] [illegible] күш-ажылчы коллектив, бүдүрүлге, организация бүрүзүнге ап чорудуп, бистиң республиканың [illegible] [illegible] да, амыдыралда бар фактыларга даянып тургаш, ажылдыг, эки дуржулганы нептереңдир, четпестерни чайладырының [illegible] айтыр [illegible] ганы салган. СЭКП райкомнарының [illegible]

[illegible]

[illegible] КАМПАНИЯ [illegible]

[illegible]

Д. ЕНДАН.
СЭКП обкомунуң лектору.

Эртемни — улус ажыл-агыйынга

КАЛУГА ОБЛАСТЬ. Көдээ ажыл-агыйның дириг амытаннарының [illegible] [illegible] болгаш [illegible] эмнерииниң талазы-биле Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел институду [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ниң биологтуг үндезиннерин ажылдап кылыр болгаш ол [illegible] [illegible] ларын башкарар талазы-биле Совет Эвилелинде кол шинчилел болгаш методиктиг төп боор турар.

Институтта эки дериттинген 17 лабораториялар, Москва, Белгород, Калуга областарда болгаш Марий АССР-де дуржулга ажыл-агыйлары болгаш даяныр черлери, а ол ышкаш Бурганда физиология [illegible] бар.

ЧУРУКТА: эртем ажылдакчылары [illegible] [illegible] эмнериниң кандидады А. Н. Мазухина (солагай талазында), биология эртемнериниң кандидады Г. И. Хрусталёва (он талазында) [illegible] турлар.

С. БЕЛЯВЫНЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

«Сибэлектротяжмаш» заводта кылып турар «ТВМ-500» дээр турбогенераторнуң күчүзү чартык миллион киловатт. Ынчаарга ол хемчээлиниң болгаш деңнээниниң талазы-биле «үш чүс муңнаа» улуг эвес. Ону эрткен беш чылда ажаа моон-моон-биле кылып үндүрүп турган.

Мурнундагы ындыг машиналарны кылырда оларның соодулга системазынга хөй материалдар чарыгдаттынар турган. Заводтуң эртем-шинчилел институдунуң специалистериниң саналдаан суг-масло системазы оон дыка шевергин, чиик, камналгалыг боор турар. Ол болгаш эске-даа хөй-хөй чаа техниктиг чүүлдерни ажыглааныының түңнелинде материалдар чарыгдалы улам кызырылган.

«ТВМ-500» 37 муң вольтуну хандырып шыдаар, ынчаарга машинаның ол хевири чоокка чедир-ле 24 муң вольтуну берип турган.

ЧУРУКТА: чаа турбогенераторну кылып турары.
А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Республиканың херээженнер съездизинге уткуштур

ИНИЦИАТИВАНЫ БЕДИТКЕНИНДЕН

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ажыл-ишчилер, ие херээженнер дугайында, оларның амыдырал-чурттаалгазын экижидер, урут-дарыгны өстүрүп кижизидер талазы-биле бүзүреттиг, харысаалгалыг ажылынга дузалаар дугайында хүн бүрүзү сагыш салыышкынынга харыы кылдыр Барыын-Хемчиктиң херээженнери бо бүгүнү бедик харысаалга-биле көрүп, төлептиг ажыл-херээ-биле харыылап турарлар.

Районда күш-ажыл кылып шыдаар тос муң чыгам херээженнерниң барык сес муң хире улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында хаара туттунган. Оларның 2 муңу көдээ ажыл-агыйда, 600 кижи улус чырыдыышкын болгаш кадык камгалал шугумунда, 1015 кижи чоннуң амыдырал хандырылгазы черлеринде ажылдап турар.

Районнуң херээженнеринден 186 кижи кожуун, хоорай, район Советтериниң, 3 кижи Тыва АССР-ның [illegible]

[illegible]

хозтуң Хөндөлең салбырында О. Сүргай-оол удурткан херээженнер звенозу, Эрги-Барлык суурда «Хапа-8» агитквартира хөй ситенни белеткеп, шалыпчы ажылдаанныр. Бичө-Тей суурда агитквартиралар база илепкейлиин көргүзүп, 42 тонна ситенни, 45 тонна бүдүк-бүрүнү белеткээн. [illegible] [illegible] херээженнериниң киржилгези-биле совхозтарга 730,5 тонна бүдүк-бүрү, 198 тонна ситенни белеткээн.

[illegible]

ааза аныы-бүрү айтырыгларны чугаалашкан. Ылаңгыя Ак-Довурак хоорайда, өске суурларда [illegible] [illegible] [illegible] айтырыгларны чугаалашкан.

Эң эки малчын өг-бүле дээш чарыштың, уруглар албан черлериниң, фермалар аразында чарыштың түңнелдерин чылда ийи катап үндүрүп келген. Тиилекчилерге шиңчиир Кызыл түктү, вымпелдерни, өртектиг белектерни [illegible] [illegible]. Херээженнерниң күш-ажылынга таарымчалыг байдалдарны тургузар сорулга-биле чамдык ажылдар кылдынган. Бичө-Тей, Эрги-Барлык суурларга, Сут-Хол, Кажаа СБФ-инге дүн, хүн чок ажылдаар ясли-садтарны ажыттынган, ащаа малчыннар[illegible]

[illegible]

Б. ООРЖАК
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

ЧУГААЛАШКАН

«Мактаарга мөзээргенгеш» деп ат-биле 1981 чылдың сентябрь 11-де «Шын» солунга шүгүмчүлелдиг материал парлаттынган.

Солунга парлаттынган шүгүмчүлелди Респотребсоюзтуң баштаар черииниң хуралынга сайгарып чугаалашкан дээрзин Респотребсоюзтуң баштаар черииниң даргазы Ю. С. КАТКОВ редакцияга дыңнаткан.

Автомагазинге болган өрт база ажыл-агый айтырыгларын негелдеге дүүштүр тургуспайн турганы дээш Бии-Хем райпо баштаар черииниң

ШЫНГА ХАРЫЫ

даргазы А. Ахмадуллиниң хуралдан шыңгыы сагындырган.

Малчыннарга чедип барып садыглаар графигин кажыы-биле хажыдып турганы база автомагазинге үнген өрт дээш садыгжы-чолаачы И. Чеботаревту Бии-Хем райпо баштаар черинге шыңгыы доңгуткан. Хөй-ниитиниң он[illegible] [illegible] чедаргени 7074 рубль түңнүг богаралын нерээ ээзгаар курстрахование чери райпога төлээн. Ындыг болза-даа суд дамчыштыр кирген негелде ээзгаар ол түңнүң чартыын курстрахование черинге И. Чеботарев эгидип төлээриниң харыызын база айыткан.

АРГАЛАР АМ-ДАА БАР

[illegible]

чаар хомудап чугаалаар:

— Бир эвес улуг септеп, артык кезектер-биле доктаамал хандырып турар болза, бисте техника четчир. Механиктер-ле хөй, а оларның орта кылган чүвези көзүлбес. Бульдозерниң подшипнигин үрелгеш чартык ай хире ту[illegible]

[illegible] тер. Коллективтиң администрациязы, партия, профэвилел, комсомол организацияларының [illegible] [illegible] ындыг хөөннер тургуспас дээш тайылбыр ажылын чорудар ужурлуг.

А. БЕГЗИИ-ООЛ.

ПАСПОРТ СОЛУУШКУНУН ХУУСААЗЫНДА ДООЗАР

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылдың августа үндүрген доктаалын ёзугаар бистиң чурттувуста паспорттуң чаа системазы 1976 чылдан эгелеп күштүг болган. Паспорт системазының ол чаа байдалы 16 хар четкен хамааты кижи бүрүзү медээде-даа, хоорайда-даа — кайда-даа чурттап турары хамаан чокка, чаа хевирниң паспортун алган турарын дүрүмчүдүп турар.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга үндезилээш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели [illegible] [illegible] девискээринге чаа паспорттарны [illegible] [illegible] [illegible] доктаал хүлээп алган. Ол [illegible] [illegible] [illegible] ның назы четкен бүгү хамаатыларынга 1976 чылдың январь 1-ден 1981 чылдың декабрь 31-ге чедир паспорттуң чаа хевирин тыпсырын көрүп [illegible]

[illegible]

Хамаатыларга чаа хевирниң паспортун тыпсып бээр чугула ажылдың саадап турар бир кол чылдагааны болза, [illegible]

[illegible]

райкүүскомнарында эки чорун турар. Ук черлерниң хүлээкчү ажылдакчылары ол ажылды үргүлчү шыңгыы контрольга тургузуп, иштики херектер килдистеринге доктаамал дузаны чедирип келген.

Бо чугула ажылды чогуур хуусаазында доозары-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели августа чаа паспорт солуур ажылды база катап [illegible] [illegible] 1981 [illegible]

[illegible] хуусаа чок. Оон аңгы-аңгы арыннарынга — бир дугаарында паспортту эн баштай ап турда, 16 харлыында, ийи дугаарында — 25 харлыында, үш дугаарында — 45 [illegible] [illegible] [illegible] чиңнедирип каар.

В. ЗИНОВЬЕВА.
ИХМ-ниң паспорт столунуң улуг инспектору.

СЕЗОН ҮЕЗИНДЕ

Чымчак аңнының Торээн чуртка хөй-биле белеткеп дужаары Тываның аңчыларының хүлээлгези болуп турар.

Аңныыр сезонун организастыг эрттирер сорулга-биле аңчыларның олчалыг болурунга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш күрүне болгаш кооперацияның аңныыр-тывыш ажыл-агыйлары, районнарда белеткел конторалары элээн хемчеглерни ап чорутканнар.

1981-1982 чылдарның күскүзүнүң аңныыр сезонунда республиканың аңчыларының [illegible]

[illegible]

ны 1983 чылдың октябрь айга чедир өлүрерин хоруглаан.

Бистиң республиканың девискээринде 15 комплекстиг заказниктер бар. Оларның девискээринге кандыы-даа аңнааштыны хоругдуг. Ынчалза-даа диин, ас, күзен оларның кайы биржээнге хөй өзе берген болза, чүгле эргелелдиң тускай чөпшээрели-биле аңнап болур.

А. САНЧАТ.

ИДЕПКЕЙЛИГ

Бистиң «Бай-Тал» совхоз беш-алды чыл бурунгаар хожудангай ажыл-агыйларының бирээзи турган. Амгы үеде ооң экономиказы көдүрлүп, чоннуң амыдырал байдалы, культуразы улам бедип, оларның эртем-билииже чүткүлү өзүп, суурнуң овур-хевири чаагайжып, сайзыраан. Бо бүгүге ында херээженнерниң киирип турар улуг үлүү эвес дээрзин чоокта чаа совхозтуң бүгү херээженнериниң отчёттуг хуралынга демдеглээн.

Амгы үеде совхозта 980 херээженнер бар. Оларның 84-ү мал ажылында. [illegible] чылда совхозтуң багай эвес түңнелдерлиг болганынга оларның киирген улуг үлүү. Малчыннардан А. Бээзыл, [illegible] Биндинмаа, Т. Кара-Сал, [illegible] Чымчы, К. Хомушку олар [illegible] ээр чүс хойга оолаштыр 108-110 хураганы мендн ап [illegible]

[illegible]

[illegible] эки көргүзүглерлиг болган.

Совхозта парткомнуң удуртулгазы-биле ында 15 кижи [illegible] херээженнер [illegible] [illegible] совхоз [illegible] херээженнерни хаара [illegible]

[illegible] женнерни хаара тудар, оларның амыдыралының культуразын бедидер, урут-дарыг [illegible] айтырыгларже кол угланган.

Херээженнер чөвүлели чурттакчы чон ортузунга [illegible] [illegible] дирген. Ылаңгыя чоннуң [illegible] болгаш чечектер өстүрерин мобилизастаарын [illegible] -биле эзижиткен. Агитквартиралар маңга чем белеткээринге эң идепкейлиг [illegible] Бо чылын 60 тонна си[illegible] [illegible] [illegible] белеткеп, [illegible] [illegible] [illegible]

Х. КАРА-ООЛ
Бай-Тайга район.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПАРТИЯ ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ СИСТЕМАЗЫНДА КИЧЭЭЛДЕР

СОФИЯ. Болгарияның Коммунистиг [illegible] партияның чырыдыышкынының системазынга чаа өөредилге чылы «СЭКП-ниң XXVI съездизи — коммунистиг тургузуушкунуң теориязының болгаш практиказының хөгжүлдезинге чаа салыышкын» деп тема-биле эгелээн. Миллион ажыг коммунистер болгаш партия кежигүнү эвес активчилер [illegible] эгелээн.

Партия чырыдыышкынының системазында амгы өөредилге чылы онзагай болуп турар деп, БКП ТК-ның пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Л. Пручкапов СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. 80 чылдарда социал-экономиктиг хөгжүлдениң өндүр-чагай планнарын айыткан БКП-ниң XII съездизиниң болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин база материалдарын ханызы-биле өөренириңге онза кичээңгейни угландырып турар. Ол документилерни өөрениринге [illegible] коллективтерниң тодаргай сорулгалары-биле сырый холбаштырары — кичээлдерниң чугула сорулгаларының бирээзи.

БҮЗҮРЕЛДИГ ТЕХНИКА

БУДАПЕШТ. Совет техниканың бүзүрелдиг болгаш бедик [illegible] [illegible]

ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРИНИҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ХАНОЙ. [illegible]

(СЭТА).

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮК: Вашингтоннуң кордаашкыннары

Бо чылдың октябрь 6-да Каирге шериг парадының үезинде аткылажыышкыннарның даажының чаңгызы бүгү делегейни дүвүреткен. Ылаңгыя бүрү чурттарның политиктиг тайылбырлакчылары ол болуушкунга хамаарыштыр аңгы-аңгы бодалдарлыг. Үнелээшкиннерлиг болгаш түңнелдерлиг-даа болза, чер бөмбүрзээниң эң-не «изиг» черлериниң бирээзинде — Чоокку Чөөн чүкте байдалды президент Садаттың политиктиг [illegible] ны бүрүнү-биле өскертип чадавас деп иштиг бодалды илергейлеп турар.

[illegible] өлүрткени черле дүрүм ёзугаар болган дээр бодалды хөй араб чурттарның удур-[illegible] база илергейлеп турар. Израиль-биле [illegible] Садат кылып, бодунуң чуртунуң хамаарышпас чоруун америк империализмге сатпышаан, араб делегейге бодун чааскаанзыраткан болгаш кедергей коор хөөн чок чорукка бодун таварыштырган. Садаттың өлүртгени — ооң угланыышкынының, ооң политиктиг шугумунуң буурап дүшкени-дир деп, Дамаскинин «Тишрин» солуну бижээн. Кым бир кижи азы кижилерниң бодуу Садаттың угланыышкынын [illegible] жыр болза, Садаттың ханныг [illegible] апаар дээрзинге бүзүрелди ол [illegible]. Египеттиң соолгу болуушкуннарны АКШ-тың «Вашингтон пост» солуну элээн сарыылдыг көрүп турар. Арабтарның өлүмүг дайзыны — Израиль-биле Кэмп-Дэвидке сулмээни Садат кылбышаан, [illegible]

[illegible]

Чоокку Чөөн чүкке [illegible] Париж [illegible] Кэмп-Дэвидтиг [illegible] Штаттарының [illegible] каның солуу [illegible]

[illegible]

Ю. ЛОПАТИН.
(СЭТА).

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Африканың Мурнуу чүгүнүң расизмге удур тоттарыкның хостуугалары болгаш [illegible] [illegible]

ЭКИ ЧАҢЧЫЛДЫ САГЫВЫШААН

[illegible]

О. КОРОДА.
Тандм район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ФКП-НИҢ XXIV СЪЕЗДИЗИНИҢ РЕЗОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ ТӨЛЕВИЛЕЛИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының 1982 чылдың февраль 3-7 хүннеринде болур XXIV съездизиниң резолюциязының төлевилелин «Юманите» солуунда чаа парлаан.

Съезд Францияның төөгүзүнде онзагай үеде болур деп [illegible] чугаалаан. Республиканың президентизинге Ф. Миттеранның соңгааны болгаш ФКП-ниң шиитпирлиг салыышкынын киирген парламент соңгулдаларынга [illegible] ниң тиилелгези барымын үзелдиг күштер чагырар чорукту дужурген. Соолгу үжен ажыг чылдарның дургузунда министр-коммунистер чазакта бир-ле дугаарында киржи берген. Ооң түңнелинде тургустунган байдал калбак перспективаларны ажыткан, ынчалзадаа ол байдал ярын болгаш чорушкек.

Францияда капитализм бо[illegible] чеде берген. Ону хевээр арттырары болгаш чурттуң таарым[illegible] канчап-даа таарышпас чүүлдер-дир. Коммунист бүрүү мын-ныг чүүлдү тода билип алыр [illegible] да айтырыг Францияга харын бир-ле дугаарында [illegible] хөй эвес, харын ниитилелдиң таваржы берген айтырыгларынга тодаргай харыы кылдыр турал келген.

[illegible] социалистиг чурттар [illegible] болгаш улам өзүлделиг рольду ойнап турарын төлевилелдиң делегей бөлүүнде демдеглээн. Соолгу 36 чылдың дургузунда [illegible] келиринден чайлаарының аргазы бирги ээлчегде оларның салдарының ачызында, бөө-чепсекти эндере бүдүрер дээш империализмниң деген ундурген чүүлүнге удур [illegible] да чедип алдынган. Кижи төрелгетенниң [illegible] маргыш чок.

Капиталистиг делегей бодунуң [illegible] носку чидиглеңиишкининге сүүлежип берген деп, документиде [illegible] талыышкынны болгаш инфляция, валюта-саң-хөөнүң [illegible] социал амыдыралга аар үжүүн чедирип турар. Бүгү шиитерде империализм аштырыышкында таваржып турар. [illegible] өзү-чурумну чок кылыр болгаш ол каш девискээрни ушбалай болдурар дээш ооң [illegible] ап чаарты тургузуушкунуун оруунга туруп алырда Кэмпучияга шаптыктап шыдаваан. Ооң мыышкыны турганзок. Палестинаның болгаш Намибияның улустары оларның национал эргелерин хулээп көрген турарын чедип алыр [illegible] бурунгаарлап турар.

Бүгү делегейде күштерниң [illegible] лиышкининиң көк угланыышкынын [illegible] ап шыдаваан. Ооң ужурунда соолгу үеде империализм шериг күштериниң деңгурар байдалын чигиннилиг айтыргын кылдыр тургузарын болгаш ол талаазынга артык күштүг турарын чедип алырын кызыдып турар. АКШ-тың шериг бюджедин немей өстүрүп турарын, чаа америк ракеталарны Европага тургузаар дээш НАТО-нуң шиитпирин болгаш Вашингтоннуң нейтронну чепсекти долу хемчээлинге бүдүрүп эгелээр дээш шиитпирин ол стратегияда киир бижиш турар. Империализмниң агрессив чорук ооң күжүнүң эвес, харын ооң таваржы берген кризизиниң, ооң [illegible] чидирип бар чыдарының демдээ болуп турар. Ооң-биле холбаштыр ССРЭ-ниң болгаш [illegible] ның бөө-чепсекти кызырарынче болгаш чепсеглениишкин-ни дужээрлеринче угланган саналдарын [illegible] [illegible]

Бо чылдың чазынында болгаш чайынында французтарның хөй нурууну чурттуң [illegible] лар дээш чугаалааның [illegible] ап демдеглээн. Чаа политиканың [illegible] министерниң салыышкыны чүгүн-биле-даа солуттунмас. Капиталга удур демиселге Компартия кезээде оларның та[illegible] дуржулгазындан билир. Чуртту эргелеп башкарар харысалганы Компартия бодунга ап шыдаарынга олар бөгүн бүзүреп турар. Ажылчы чоннарга күчүлүг Коммунистиг партия эргежок чугула дээрзин амыдырал көргүзүп келген болгаш көргүзүп-даа турар. Ооң салдарын күштелдирерин үлус массаларның эрге-ажыктарынга таарыжыр деп [illegible]

Ямболда, Бургаста, Свиштовода, Видинада болгар бүдүрүлге черлериниң кылып үндүрүп турары синтетиктиг волокноларын «янболен», «булана», «свилоза», «видлон» деп адап каан. Олар боттарының шынарының талазы-биле дук, хөвең, торгу-биле чедишпининиг чаржалажып шыдаар.

Кылымал волокноларны кылыр бүдүрүлге черлерин тургузарынга Совет Эвилели, ГДР, өске-даа чурттар БУР-га дыка улуг дузаны көргүскен.

Кылымал волокноларны ажыглаар чорук пөс-тааварны кылып үндүрерин улам-на көвүдедир, пөстерниң даараглыг болгаш аргыглыг эдилелдер ассортиментизин калбарткаш. Болгариядан-даа өске чурттарга неептерецей болурун чедип алган.

ЧУРУКТА: Свиштоводагы «Свилоза» комбинаттың цеги.
БТА—СЭТА-ның фотозу.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). [illegible]

ХАНЫЛАДЫР, КАЛБАРТЫР, БЫЖЫГЛААР

БЕРЛИН. (СЭТА). [illegible]

АЙТЫРЫЫ ЧУГУЛА

ПАРИЖ. (СЭТА). [illegible]

[illegible] «Дассо» болгаш «Матра» фирмаларының акцияларының 51 хуузун күрүне садып алыр деп бодап турарын премьер-министр бадыткаан.

Франция демократиг [illegible] болгаш республиканы [illegible] парламентиниң [illegible] соңгуттурган депутаттар на[illegible]

[illegible] кылдыр хоойлу төлевилелин киирген[illegible] эдилгени Францияның Компартиязы саналдап турар деп, Ж. Госна чугаалаан.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

АДЕН. [illegible]

СОЛСБЕРИ. [illegible]

Р. МУГАБЕНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

СОЛСБЕРИ. (СЭТА). [illegible]

(СЭТА).

АФРИКАНЫҢ КОЛ СОРУЛГАЗЫ

КОТОНУ. (СЭТА). Колониалдыг кинчиниң адаанда Африканың [illegible] ам-даа [illegible] турар улустарын бүрүнү-биле хостаары — хамаарышпас Африканың депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң бирги ээлчегде эң чугула сорулгазы болуп турар деп, Бенин Улус Республиканың президентизи М. Кереку «Эко» солуунга берген интервьюзунга медеглээн.

Африка диикке колониалдыг өзү-чурумнарны катап тургузарының айыылы ам-даа бар дээрзин «фронт чоогунда күрүнелерге» бирги ээлчегде [illegible] Мурнуу Африка Республиканың расистиг шериглериниң дайынзырак болгаш эжелекчи хөделиишкиннериниң күштелгени херечилеп турар-дыр деп. Бенин күрүнениң баштыңы [illegible] Мурнуу-Африка Республиканың [illegible] тиг күрүнелериниң бүгү талалыг деткимчезин ап келген болгаш ап-даа турар. Мурнуу-Африка Республиканың дережим эрге-чагыргаларынга удур дээштиг хемчеглерни алырын империалистиг күрүнелер, хамыктың мурнунда Рейганның администрациязы моондактап турар.

Байдал мындыг турда [illegible] чепсектиг демиселди күштелдирериндек аңгыда өске арга [illegible] (СВАПО-да) болгаш Мурнуу Африканың национал конгрезинде (АНК-да) чок болуп турар деп, М. Кереку айыткан. Бенин хамаарышпас бүгү Африка-биле кады, бүгү делегейниң депшилгелиг күштери-биле кады Намибия улузунуң Мурнуу-Африка [illegible] ниң колониалдыг тергииделинге удур маадырлыы-биле СВАПО-нуң болгаш АНК-ның чорудуп турар демисели — чоптуг чорук, хосталга, тайбың болгаш социал депшилге дээш туржуп турар улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкининиң түдүш кезиг-дир деп, ол онзалап айыткан.

Хамаарышпас Африкаже болгаш Мурнуу-Африка Республиканың аразынга тепкиш болуп турган Португалияның колониялары [illegible] бүтүрүп [illegible]. СВАПО-нуң патриоттарының чедиишкиннери — Намибия ырак эвес келир үеде хамаарышпас чоруун чедип алырынга бүрүн бүзүрелдиң бадымдаалын бериш турар. Им[illegible] Африка [illegible] эң соолгу колониалдыг тургуштарын узуткаар дугай[illegible]

[illegible]

АМЕРИК ПОЛИТИКАГА УДУР

БРАЗИЛИА. [illegible]

ЭЗИМ ЧЕРДЕ

Улуг-хунде суур чоогу эзимдиве
Уругларым эдертипиеш, селгүүстээр мен.
Бөипек баштыг суук чаш шеттер—салганчылар
Мөгөйген дег саглаңайнчып уткуп аарлар.

Эзим черге шала кускээр черле ындыг:
Элик, хүлбүс огуржуру недерей бээр.
Сырыннаган өткүт үнүг эрес-чергаар
Сыыннар безин чөөншулап чедип кээрлер.

Аңнар болгаш янзы-бүрү куштар үнүн
Адашнылар таалап дыңнап чоргулаар бис.
Чечен чимис, үнүш-бойдус чаагай чыды
Сетиил-хөөнну ала-чайгаар сергедип кээр.

Шала кежээ хелчок хеглүг чанып кээр бис,
Сетнип шелээн удуй берген уругларым
Четчип бышкан честек-иат дег хүрең-кызыл
Чаактарын чаптап көрүп тургулаар мен.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

Аркадий РАЙКИН: «Сатира — мээң аксым-кежии»

Катки кижинин назыны узадыр дижип улустуң чугаалажыры шын болза, бис Аркадий Райкинниң мурнунга улуг өрелиг артар бис. Улустуң ынак бо артизиниң концерттеринге келген көрүкчүлерниң каткызы залды кезээде долар. Сцена дээрге, ооң демиселиниң шөлү-дүр. Сатираның сураглыг мастери бодунуң чеден харлаар юбилейин ам-даа сцена кырында уткувушаан.

Бо үеге чедир хөй-ле төөгүлүг чүүлдер ооң амыдыралынга болгулаан. Райкинниң тургусканы эң ынак театры — Ленинградтың хензиг көргүзүглер театры база бо хүннерде 28 харлап турар. Бүгү делегейде ону «Райкинниң театры» дижип турар. Ооң коллективиниң «сатиралыг чогаалдарының» чыындызында үжен ажыг шиилер бар, бо үеде ол «Дээрги, театр» деп публицистикалыг шиини көрүкчүлерге бараалгадып эгелээн. Ол шииниң ноор билет тып алыры, мурнунда дег, дыка берге. ССРЭ-ниң улустуң артизи Аркадий Райкин бөгүн бисти театрга эвес, бажыңынга хүлээп алды.

Көрүкчүлерге ол хире хүлүмзүрүгнү сөөннеп турар кижи боду эгенгензиг, эпчоксунгандыг кылдыр хүлүмзүрүүрү кайгамчык. Киров проспектизинде көрүнген соңгалыг бичежек кабинединге ооң чымчак свитер кеткен олурарын бирде көөрге, Райкин бо деп бүзүренчиг эвес-даа ышкаш сагындырар. Африкапарның арын чажырар маскасы, театрның ойнаарактары, делегейниң аңгы-аңгы чылдарында парлаттынган номнар бо өрээлде эмежок. Режиссёр Георгий Товстоноговтуң холуунуң ужүүн салып турган белекке берген портреди. Стол кырында — Гогольдуң креслода олурар бичии статуэткази.

— Театр дээрге, делегейге хөй-хөй эки сөстерни чугаалаар кафедра-дыр дээн Гогольдуң бодалынга дыка таарыжыр мен — деп, Райкин оожум үн-биле чугаалады. Ооң үнүнде аныяк аян читпээни илдең.— Четпестерни сатириктиг кижиниң кочулаары—ооң кол сорулгазы эвес-тир. Четпестерниң уржуундан могарап чоруур кижилерни кээргеп, оларга эки чүүлдерни сатириктер база күзеп турар. Сатира дээрге, эки сеткилдиг, олут орбас кижилерниң уран чүүлү-дүр.

Хензиг көргүзүглер театрының чогаадыкчы оруу ол сөстерни бадыткаар.

Ленинградтың сцена уран чүүл институдунуң доозукчузу Аркадий Райкинниң артист оруу Всеволод Мейерхольдтуң бөлүүнге чалалгадан эгелээн. Ол ынаар барбаан, бодунга онзагай орук дилеп чораан. Эстрада артистериниң бирги Бүгү-эвилел конкурузунга ооң чедип алганы кайгамчык тиилелгезин чогаадыкчы оруктуң эге базымы болган. Ооң бээр дыка хөй чылдар эрткенде, кажан Райкинге Ленинчи шаңналды тыпсып турда, мурнундагы конкурстуң жюри кежигүнү турган Леонид Утесов «Ындыг шаңналдыг болурунну 1939 чылда-ла билген мен» деп телеграммазынга бижээн. А аныяктарның сөөлгү Бүгү-эвилел көрүлдезинге Аркадий Исаакович боду жюри даргазы турган. Уран чүүл талазы-биле бодунуң аныяк өңнүктерин дээш ол дыка-ла сагыш аарып орган.

— Уран мергежил хөй-хөй чылдар эрткенде мөөңнеттинер, ынчалза-даа кижи бодун доктаамал өөренип чылдыр санап чорза эки—деп, артист сүмелеп орду.— Өөренип өөренир херек, ооң аңгыда үргүлчү бодун шыгдыныр чоруур болза улам эки. Эстрада сценазынче үнүп келгеш, чаңгыс ол-ла аялганы ойнап, өскелер шупту дилеп, сураныр чоруур а мен бодумнуң аялгам тып алган мен дээр скрипкажы дег апаарындан үргүлчү коргар мен...

Райкинниң ажылдаар столунуң кырында ооң келир үеде үнер номунуң хол-биле бижиилгези чыдыр. Ооң жанрын тодарадыры берге, амгы үениң уран чүүлүнүң, ооң бир ваиг цеги—сатира дугайында бодалдар бары чадавас. Ол дээрге, авторнуң башкыларының болгаш кады ажылдап турар өөрүнүң дугайында ном дээрзин билдингир. Аңаа ноя черни — ооң аян-чорукта эээлээр. Ол театр бистиң чурттувустуң дögereзин эргип кезээн, боттарының шиилерин даштыкыга, Европаның он-он чылдарынга ойнаан болгай. Ленинградта ол бөлүктүң чогаадыкчы оруунуң дугайында ном Италияда парлаттынган. ооң кууселделерин бижээн шпастиннер Венгрияда болгаш АКШ-та үнгүлээн. Венгр найысылалдың чурттакчылары совет артиске улуг хүндүткелдиг көргелдер—олар оң Будапештиниң хүндүлүг хамаатызы деп адааннар.

— Кайы-даа дылга ойнап турувуста көрүкчүлер залының бисти үнелээри — биске улуг шаңнал болур—деп, Райкин чугаалап орар.— Бистиң шоодуп турар четпестеривис келдүүнда интернационалдыг дээрзин даштыкыга чоруп турган эскердивис. Чижээ, бюрократ кижи делегейниң кайы-даа чүгүнде бар болгай. «Хулиган» деп сөстүң тывылган чери—Англия. Кижи терелгетен каттырып турган, бодунуң четпестери-биле чарлыр дээн улегер чүгаа сатириктерге эң чоок.

«Мүн арынныг кижи» деп Аркадий Райкинниң дугайында баштактаныр. Шынап-ла ол сценага үжен ажыг янзы-бүрү овур-хевирлерни тургузуп турар. Ол кайгамчык хевирлерде Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында политиктиг сатирадан [illegible] дугайында лирикага чедир бар. Бодунуң чаа шиизинге каткының маадырлыг дайынының [illegible] көрүкчүлер мурнунга үнүп келир. Ооң сөстери частырыг чок, өзээн өттүр-ле дээр.

Бо юбилейлиг шак чооокшулап орар үеде, Ленинградта ол театрга чаа артисти хүлээп алган. Кажан ол сценага үнүп келирге залга адыш часкаашкыны чаңгыланы бээр. Артист салгалдың эң аныяа—Константин Райкинни көрүкчүлер мичаар уткуп алыр. Ооң Москваның «Современниктиң» тергиин эки ойнап турганын олар билирлер.

— Бүдүрүлгеге чаңгыс өг-бүле улустуң ажылынга адаан негелделиг кижи мен, ам болум ындыг үүлеге таварышканым ол, ынчалза-даа хомудалым чок—деп, Аркадий Исаакович хүлүмзүрүүр. — Мээң оглум сатираны уламчылаар онза үүтге оналшкан. Ол дээрге, келир юбилейге уткуштур мекээ тергиин эки белек болур.

О. СЕРДОБОЛЬСКИЙ.
СЭТА-ның корр.
Ленинград.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05. — Буратино дезгелтези. 9.35 — «Кара уш булуу». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия. 10.40 — «Ада-иелер, силерге». 11.10 — «Челээш». Улусчу чогаадылгазының телепрограммаларының IV делегей фестивалы: «Далайдан По хемте чедир». (Швейцария). 11.40 — «Спортлотонуң» 42-ги тиражы. 11.50 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Э. Гилельс ойнаар. Программада Р. Шуманның болгаш И. Брамстың чогаалдары. 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.15 — «Алька болгаш кырган капитан». Уругларга уран-чечен кыска телефильм. 14.40 — «Экран өңнүктериниң чыып тур». Минск (БССР)—Лион (Франция). 15.40 — «Дириг амытаннар амыдыралы». Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар. 16.40— Мультфильмнер программазы: «Маруся Богуславская», «Илья Муромец». 17.00 — Политиктиг хайгаарақчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.30 — Музыкалыг телефильмниң баштайгы көргүзүү: «Фридерик Шопен». 18.30 —18.45 — Чапсар. 18.45—«Терроризм — империализмниң чепсээ». Дамчыдылганы политиктиг хайгаарақчы В. Михеев чорудар. 19.45 — «Уран чүүл мастерлери». Софико Чиаурели. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.15 — «Кызыл [illegible]». Аныяктар ырызының Сочиге болган чурттар аразының фестивалының концерти. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

14.20 — Улустуң үс-тыныжының дугайында документалдыг телефильмнер программазы: «Алдын дос», «Уинуку [illegible]». 15.00 — «Цирк аренازында». 16.00 — А. П. Чехов—«Аъргаарыг зоал». Күрүнениң Евг. Вахтангов аттыг үлегерлиг театрының фильм-шиизи. 18.30 — Горький аттыг Төп культура болгаш дыштанылга парыгынга аныяктар кежээзи. Милициянын аныяк ажылдакчылары-биле ужурежылга. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар'ы». «Кундустар өңнүктери». Мультфильм. 20.15 — «Кадык-[illegible]». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40 — «Херээжеңнерни камнаар». Уран-чечен телефильм 1-ги серия.

Агаар

Республикага бүргег, аязып турар агаар болур. Чамдык черлерге хар холушкактыг кезек чаъстаар. Мурнуу барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5-10 метрден 9-14 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы 5-10 градус чылыыр, чамдык районнарга 1 градус сооктан 4 градус чылыг болур.

Кызылга хүндүс онза өскерлиишкин болбас, мурнуу барыын угланыышкынныг хаттың күжү секундада 5-10 метр, агаарның температуразы 5-7 градус чылыг болур.

КИНО

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сөөлгү удаа дезиишкин» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30 (узаткан), 20.00 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аза-четкерге какпа салбаңар» 9.30, 12.40, 16.00, 18.00 (узаткан), 20.20 (узаткан) шактарда. «Пиктерниң читкен алдыны» 11.00, 14.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Барабанщиктиң салым-чолу» 10.00, «Өжээн негекчилер» 11.30, 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Онза чугула даалга» (2 сериялыг) 11.00, «Ынакшыл дугайында үш удаа» 15.00, 16.30, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

АДЫГ-БИЛЕ ЧОЛУКШААН

Рассказ

Ооң бээр бежен ажыг чылдар эрткен. Ынчан тайга чурттуг кижилер кондуунда-ла чүгле аң-мең-биле амыдырап-чурттап чораан. Кол Даргыйның амыдыралы база-ла аң-мең-биле холбашкан. Ынчангаш бүгү-ле ыяаның азыраныр тайга-таңдыда аң-меңде. Дан адар, хүн үнер, эктинге боозун чүъктээш, таңдызынга чалбыраап, олча-тывыш хайып, базып чоруптар.

Оглу Лопсаң эр шаа чедир өзүп чедишпээн турда, Кол Даргый чаңгыс боду-ла алдай-таңдызындан алды-киш, аң-мең сүрүп чорупп турган. А Лопсаңы боо уунтар шору оолак апарганда, ашактың өөрүшкү-маңнайлыы читкээн. Улуска бо-ла хөөрээн орар:

— «Кижи өзер, кидис шөйлүр» дижир чүве. Ол шын, харын. Оглум Лопсаң боо уунтар шору апарды. Ам харын ажы-төл деп чүвениң ажыын көөр ыйнаан мону. Чаңгыс кижиге тайга-таңдыга чоруурy тоң берге. Бичии-даа болза, оглумну эдертип аарымга дузалыг шымбай-дыр. Одагга олуртуп каарга, от салып, шай хайындырып каар ышкажыл.

Даргый ашак баштай оглунга кодан сегиртирип эгелээн. Үзүк арыгларже, чырааларже кирпиптерге, оозу хораан кодаларны [illegible] хокпейтир [illegible] сывырып кээр болган. Ооң соонда кезек аргалардан элик, хүлбүс сүрдүрер апарган. Ам ачазындан чыда калбастаан. Даргый Лопсаңны ынчаар-ла аң-меңге сундулуг, арга-эзимге астпас, калыр-бертке торулбас, белен могап-турбас кылдыр чаңчыктырып келген.

Кезек кижи үе-шагның эртээрин [illegible] ышкаш болган. Лопсаңы боо чүъктээш, боду чааскаан арга кырып, ада-иезиниң хонуун үспес, коданны, күшкүлдү бо адып эккээр апарган.

Ашак бир-ле катап оглун эдертпеш, олчейлиг Өдүгениңче шала күскээр аңнап, диииннеп чорупп каан. Ай чыгмы аңнап келген. Адашкыларга аңның аайлашканы-даа аажок. Чүгле диин эвес, харын алдыдан бээр атвылап алган.

Даргый оглунга чугаалаптыр.

— Алдай-таңдының кежиил четтирдивис. Ооң артык кандыг боор, олча оваиды. Мен даарта одаг аайлап хүнээйн. Сен кашпагай кижи Чөвүрээлиг хемни өрү чүгүргеш, Чойганнығдан бээр олча сураан кел. Мындаа мээң чугаалап органым оолдуг ыйтының ыяп база кезип көр. Оларын ам ижээнде кирген эвесте. Бир эвес чаа ис бар болза, туда истевейн, долганып чораан, дегзэлеп көөр. Дегзээлээринге ис үнмээн, муңгаш болза, ол черни эки демдектей көрүп каг. Кыжын кээп аалдаар бис.

Мурнунда адыг дегээлеп чорбаан болгаш, Лопсаң айтырган:

— Ыяндыен туда истей бергилээ кандыгыл? Кире берген үнгүрүн көрүп-ле каай мен.

— Чо-ок, ынчап болбас! — деп, ашак удурланган. — Амдаа чылыг-дыр, адыг удуур чай болбаан. Ынчангаш изиндей истеп кээринге, сени билип кааш, ижээниндин үне халып чоруй баар, хоржок.

Оглу эртен сыгыр дан бажында-ла сый-тударын чүъктээш, аңнап чорупкан. Ачазының айтып берген черинге хүн хөөрей бертенде четкен. Ында агбайларның изи эндерик — эрги-даа, чаа-даа истер бар болган. Баштай бир улуг ээмниң кызыын долгандыр кылаштап, дегээлээн. Адыгларның ынаар кирген изи бар, ооң үнген изи чок мындыг. Олар ол эзимде доктаап турупкан хире. Ам арай чоокшуладыр долганып, ис кескен. Үш адыгның чаа пан шыргайже кирген болган. Топтап көрген: бир улуг ис, ийи бичии ис бар. Оозун бодаарга, ийи оолдуг ыйгы адыг. Истер бастынгандан бээр ийи-үш хонган болгу дег. Кырында быскан хар чаап каан. «Бүрүнгү хүн бораанныг турда, адыглар маңаа чораан-дыр» деп, Лопсаң бүдүү иштинде боданган. Адыгларның кирген шыргай хараганының кыдыы-биле чораан, аңнарны ам-на аал кодалы хире черде муңгаштап каап. Эндеттинмес болзун дээш, бодунуң чоруткан изинде ыяштарның чөвүрээзин чонуп турган демдектээн.

Одаанга келгеш, адазынга чугаалаарга, ашак амырап хөөрээн:

— Алдай-таңдының аңы-биле акташкан чүве дег, амыр кижи-ле-дир сен, дораан адыгларны догээлеп каар. Таңды хайырлаар-дыр. Хар кылыннап, сооқ дыңзый бергенде аалдап келгеш, дэлладып алыр бис. Оларны ам хөдеелдирип болбас. Ылап-ла мында ижээгеннер-дир. Ам чаныл чоруптаалы.

...Тос-тостуң соогу чыккылгайның турар апарганда, Кол Даргый оглунга чугаалаан:

— Агбайларывысты аалдаар үе келди. Чоруур апаар-дыр бис. Аът-хөлдү, тыртыг-кошту белеткээр.

— Каш кижи, кымнар чоруур бис? — деп, Лопсаң айтырган.

— Хөй кижи холзеткеш канчаар — деп, ашак харыылаан. — Кижи бүрүзүнге бирээ онаажыр кылдыр, ам бир аңчыдан эдертип алыр, ол-ла. Үш кижи четчир.

Ийи адашкы эки эрес ыттыг, карак дег дээр карабин бoолуг аңчы Чылбайны эдерткеш, ижээнде агбайларын аалдаары-биле чорупп каан. Чөвүрээлигниң Чойганныгта чедип хонуунда үзе-тура четкеннер. Харның кылыны мырынай курлактаан.

— Хар-чамның улгатканы кандыг кончуг чүвел, оолдар — деп, Даргый ашак чугаалаңган. — Чадаг кижи кылаштаар ужур бар бе? Шана чазаарга ору кончуг.

— Шана чазап канчаар— деп, Чылбай аңаа каттышкан. — Аъттар-биле дүжүр мунуп чорааш, чедер-ле. Ооң Лопсаңның демдектээн черинден эгелеп дилээр. Хар улуг-даа болза, ижээн мортуу илден ыйнаан, тыпты бээр он.

Чоокшулап алгаш, одагланып хонганнар. Күзүн догээлеп каан аал кодалы хире черниң кыдыы бо. Лопсаңның чонуп каан ыяжын ылавылап көрүп алгаш, балдызың, багшуун, боо-моңгузун чүъктээш, улуг харга чыттыр бастырып алган мыйгак-караганныг шыргай эзимче ожук харны то чүткүвүшаан, үжээлээ пөшпүртүп кирипкеннер. Дегээлээн шыргайны дөрт катап эрткеш-ле, эрлерниң чилчин үзүлген, дер-бүзү ана шаалаар чүве. Ол аразында кышкы кыска хүн шагда-ла ашкан. База катап одаанга машпыртып келгеннер. Катап хонар апарган.

Даргый ашак арай-ла хоомайзынган аянныг чугаалаан:

— Алдырбайн баары ол агбайлар боор бе, оолдар? Бо кылын харга мортук кайын билдирер.

К. АРАКЧАА.
(Уланчылыг).

Бүрүзү чок ыяш көргеш,
Бүргег дээр дег апарбас
бис.
Шагның шак ол эргилдези
Чайгаар көөрин билир-даа
бис.

Шаараарып оңа берген
Шарлаң, терек, хадың, дыт-
даа
Часкы өйде чулук тыртып.
Чаа өңгүр хевин кедер.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы доосан ортумак билиглиг ажылчыннардан болгаш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден халашканнардан белеткел салбырынга дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап турар.

Салбырга кирерин күзээн кижилер декабрь 1-ге чедир сөөлгү ажылдаан черинден бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг болур ужурлуг.

Хүлээп алдынганнарны Кызыл филиалы дараазында мергежилдерге белеткээр: 1) Автомобиль транспортун ажыглаары. 2) Үлетпүр болгаш хамаатыг тудуг.

Белеткел салбырының дыңнакчыларын 40 рубль хемчээлдиг стипендия-биле хандырар. Чугула херекленнерни общежитиеге тургузар. Белеткел салбырын чедиишкинниг доозуп, шылгалдаларны чедиишкинниг туткан дыңнакчыларны кирериниң шылгалдазы чокка 1-ги курсче шилчидер.

Документилерни октябрь 1-ден ноябрь 25-ке чедир дараазында адресче хүлээп ап турар: 667001, Кызыл хоорай, Рабочая кудумчузунда 4 дугаар бажың, белеткел салбыры.

Салбырга кирери ноябрьның 25-26 хүннери. Өөредилге декабрь 1-де эгелээр.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден халашканнар документилерни январь 25-ке чедир берип болур.

Директорнуң адынга кирген билдириишкинге кожар чүүлдер: ортумак билиг дугайында документ (бодун) өөренип чорудкан бижик, характеристика, алды фото-чурук (3х4 см хемчээлдиг), № 286 эмчи шынзылгазы, күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

«Тыва тудуг» трестиң 48-ки тудуг эргелели бызанчыларны, штукатуржуларны, малярларны ажылче чалап тур.
Ол ышкаш тудуг мергежили чок кижилерни бригадаларга бызанчының, штукатурнуң, малярның өөреникчилери кылдыр хүлээп ап турар. Оларга айда 75 рубль стипендия төлээр.
Өг-бүле чоктарга общежитие бээр.
ЭРГЕЛЕЛДИҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Сизалская кудумчузунуң 1 «а» дугаарлыг бажың.

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНГА ОЙНААШКЫННЫГ САЛЫЫШКЫННАР

1981 чылдың октябрь 1-де Краснодар хоорайга болган ойнаашкынныг тиражының шүүштүрүлге

ТАБЛИЦАЗЫ

РСФСР-ниң бүгү ажаалга кассаларында ойнап алыышкынныг салыышкыннар талазы-биле счёттарның дараазында номерлеринге ойнап алыышкыннар таварышкан:

Счёттар №№	Салыгның ортумак түңүнге онааштыр ойнап алыышкын хемчээли	Счёттар №№	Салыгның ортумак түңүнге онааштыр ойнап алыышкын хемчээли
А 30	Чээрби беш	А 522	Чээрби беш
А 63	Чээрби беш	А 576	Чээрби беш
А 106	Чээрби беш	А 607	Чээрби беш
А 158	Чүс	А 661	Чээрби беш
А 171	Чээрби беш	А 660	Ийи чүс
А 200	Бежен	А 759	Чээрби беш
А 270	Чээрби беш	А 798	Чээрби беш
А 316	Чээрби беш	А 818	Бежен
А 321	Чээрби беш	А 871	Чүс
А 385	Чээрби беш	А 884	Чээрби беш
А 408	Чээрби беш	А 922	Чээрби беш
А 449	Чээрби беш	А 999	Чээрби беш
А 510	Чээрби беш		

Счёттар саны 1000 ажыг ажаалга кассаларынга счёттарының дараазында бүгү муңнарының ол-ла номерлери баштайгы муңнуу ышкаш, ойнап алган, тодаргайлаарга, №№ А 1039, А 2039, А 3039 болгаш А 1063, А 2063, А 3063 дээш оон-даа ыңай муңнары.

Тираж эрттирер комиссияның даргазы—улус депутаттарының Краснодар Совединиң күүсекомунуң даргазының оралакчызы Г. В. ГРИДИНА.
Комиссияның харыысалгалыг секретары О. В. ЯШИН

ОРУККА

Амыдыралым иштинде хөй-ле черлерге чоруп, хөй-ле кижилерни көрүп келдим. Чер-биле чер, кижи-биле кижи дөмей эвес-ле болгай.

Бир-ле катап дыштанылга үезинде ырак черже чорупкан мен. Чоруур чорууурда артында-ла хөй чоннуң аразынга, көк-сарала автобустуң иштинге болдур мен ийин.

Эртенгиниң чеди шакта үнер турган. А мен дээрге, ырак чер чоруур деп барганымда, ол душте үйгум бээи кезбес, ана хүтбай кижи боор мен, адар даңны атсы аңдарлып-дүндерлип чыда хонар: эрттир удуй бээрийне дээш аан. Аады шак үжен-де-ле халып чедип келдим. Кижи-ле хөй. Үжен минута үш шак шиичилиг үр эрте берген, а автобус сурат-ла сураг. Кижилер ында-мында химиренип, шугулдап, холдарында шактарынче көрүп, удур-дедир айтыржып, хынажып, чамдыктары дежурныйй диспетчерже-даа маңнажыр...

Албан-херектиң уржуундан чүве ийикпе, бир дарга кижи келген соонда, хоорайга улус дажыглап чоруп турган автобусту дужургеш, бистиң эргевисче шилчидипкен: каткыштывис-даа. өөрүшкү-маңнайывыс-даа хөлчок. Таптыг-ла тос шакта алыс чедер чериивисче аъттанышкан бис.

Элээн үр чоруп келгенивисте, кижилерниң аажы-чаңы, ады-чолу чоорту тодарап, алботтары таныжып, аразында чугаалажып эгеледи. Мээн олудум дужунга ийи аныяк оол, ийи аныяк урут олурган чүве. Олар аразындан сүт өтпес чүве дег, хөөрежип, каттыржып, ырлажып-даа каап чорлар. Чамдыкта олардан арагазыг чыт-даа кээр, артында-ла кижиниң күскузу келир дивес силер бе. Оларның артында олутта бир кырган кадай шыжыкан чүве дег, мынай-бээр көрүп, боларны оожуктуруптар кижилер чок чүве бе дээнзиг, холу-биле айтыр-даа. А ооң кожазында ашак дүште-даа чок хаарыктап удаан, бажы соганайнып олур. Оң дугаар олутта аныяк оол бир-ле ханы бодалче шымнып кире берген, соңга өттүр ырак делгемнерже көрүп олур. А эң артында олутта кижилер бот-боттарының эгиннерин сыртанчып алган, элең-халаң удуп орлар. Оларның дужунда олутта ийи аныяк кыс эриннерин кызыды будуп каапкан, карактарының кирбиктерин чиңгеледир чүлээш, кара меге-биле будуп алган, орын-шырайы, чаа божаан кижиниң дег, бир-ле ак тос кыпны берген, азааргал-ческтинишкин чокка таакпылап каап орлар. Соңгажо талазында олуттаазы таакпыны аксын долдур соруп алгаш, мурнунда вом номчуп олурган топтуг-томаанныг оолче бүдүү үрүптерге, оозу кылчаш кылдыр көргеш, бир-ле чүве чугаалаарга, ам-на харын арны кызып, ылымчылым барды.

Чүзү канчап барган чүве ийик, автобус чериниң черинге, ховунуң ховузунга доктаай берген: ажыттынган эжиктерже кижилер үнүп, чамдыктары удувушаан, хөөрешпишаан орлар. А мурнунда ийи оолдуң бирээзи ынаар үжентен соонда, бир шил арага уштуп эккелгеш, оозун ажыткаш, уругларже суңду: олары хала чокка пактаптылар. Бирээзи артында-ла: «Дыка-ла суксап чордум, эжим, Валя»—дээш, карак басты. А оолдар: «Олла болгай, кыстар, эрес чүвелерниң ынаи»—дишкеш, шилин курганы пактапкаш, соңга караандан үндүр октапты.

Автобус чоруптары билек, ийи урутну ийи оол боттарының чанынче ийи тарай олуруп алдылар.

Мээң чанымга олурган аныяк урут оларны бүдүү көрүп, дыка-ла эпчоксунуп чор... Дөрт кижи дөртен кижи шиичилиг болу бээрге, кожам урут олура: «Бодунарны болгаш өскелерни хүндүлеп, оожурган көрүнер» дээрге, бирээзи олура:

Ээриикте, халаңгайда
Шуураазы болбайн
канчаар.
Ээрииктиг шокар тайга
Шуурганнап турбайн
канчаар—

деп ырлаптарга, эжи оол болгаш уруглар каттыржы бердилер...

Бо бүгүнү дыңнааш, чамдык кижилер каттыржыр-даа, бир чамдыктары шыжыгар-даа, артканнары ыыт-шимээн чок олургулаар-даа, а өскелерн шуугап-даа үнер болду.

Бо удаазында кижилерниң уругларга хамаарылгазы база-ла аңгы-аңгы болду: деткиир-даа кижилер бар, удурланыр-даа кижилер бар.

Шынап-ла кижи кижи боордан башка, ооң иштики сеткил-сагыжы аңгы-аңгы болгаш бодун долгандыр туруп турар чүвеге ооң хамаарылгазы база-ла аңгы деп чүве ол-дур ийин деп бодап олурдум.

Хоорай, суурлар эртип, чамдык улустар дүжүп каап, чаа кижилер немежип каап-ла чор. Ынчалза-даа демги дөрт кижим: мен болгаш мээң кожам урут, ажынып-шыжыгып чораан кырган кадай болгаш хаарыктаар ашак суглар артпышаан бис. Чедер чер ам-даа ырак. Ам-на шагзырап туруп, даашшимээнден ужу-бажым аарып, дөрт аныяктың арагазыг чыдындан кускум-даа келип чоруур апарган дивес силер бе. Олар ам база бир шилди уштуп эккелдилер. Ынчан шынап-ла туттунуп шыдавайн барган мен. Бир-ле билип келиримге, ол оолдарның чанында чеде берген тур мен. Олар менче ийе чиипкен ыт ышкаш карактарын чиилдии, кызылдыр көрүп алган «Адыыргактың аксы дыртык, билиирректиң билиг кызымы дижир чоор, аваа-ла ак оруун оруктап, аржаап сууң ижип чор сен, оон башка, тутса меге, тураа узун болдур бис ийин, аал-чуртуңну бодап алгаш, ынчап семевеске семеп, Сесегеже чудурук аннып тур сен»—деп мындыглар. Ол аразында чедер черге чеде хонуп кээп тур бис ийин. Автобус-даа доктаай берди, а улус-даа үнүп эгеледи.

Ооң чолаачыга чугаалаадым:

— Шагдаа черинче.

Олурганнар:

— Шын-дыр — дижип, сагыжы ажып дээн ышкаш, аразында чиик тынып, арынпарында өөрүшкү дола берди.

О. СУВАКПИТ.

Редакторнуң оралакчызы Н. К. САТ.

Редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35. секретарьның 2-23-35. партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60. корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45. солун келбейн баарга 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2170

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 242 (11740) | 1981 чылдың октябрь 18, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ССРЭ-ниң Дээди Соведин чыылдырар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязын 1981 чылдың ноябрь 17-де Москва хоорайга чыылдырар

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1981 чылдың октябрь 16.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА

Специалиске сөс

ЧЕМИШЧИДИЛГЕНИ ЧӨПТҮГ АЖЫГЛААР

Кодээ ажыл-агыйга капитал салыышкыннары чыл бүрүде көвүдеп, оон материал-техниктиг баазазы быжыгып, химизация чүүлдерин анаа чорудуп бээри өзүп турар. Материалдыг курлавырларны чөптүг ажыглаары, бирги ээлчегде оларны камналгалыг чарыгдаары болгаш салган рубль бүрүзүнден эң-не хөй эгидилгени алыры-биле үре-түңнелдиг чорукту бедидер сорулганы СЭКП-ниң XXVI съездизи кодээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга салган.

Чемишчидилгелерни хереглээр чорук амгы үениң чер ажылын чорудуушкунуң нити системазының чарылбас кезээ болуп турар болгаш кодээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн дыка бедидерниң аргазын берип турар.

Кодээ ажыл-агыйга чемишчидилгелерни чорудуп бээри көвүдеп турар болганда, оларны чөптүг ажыглап турарының доктаамал контрольдаары эргежок чугула апарган. Химизацияның чүүлдерин эртемге үндезилеп ажыглаар, чемишчидилгелерни каяа, канчаар тегериниң тодаргай пландарын база төлевилел-смета документациязын кылып тургузар болза, ол комплекстиг айтырыгны чогуур-биле шиитпирлеп болур.

Төлевилел-смета документациязын кылып тургусканының ачызында ажыл-агыйлар тодаргай байдалдарга (кайы культурага, кандыг шөлге, канчаар тегерге) чемишчидилгелерни үре-түңнелдиг кылдыр ажыглаарын пландаарының, эргежок чугула апарганда ол байдалдарны өскертириниң болгаш адактың сөөлүнде эң-не улуг экономиктиг ажыкты алырының болдунар аргазын ап турар.

Органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаарының төлевилел-смета документациязын ажыл-агыйларның агрохимтептерниң тодаргай участоктарга күүседип турар ажылдарының чылда хемчээлин барымдаалап кылып тургузар. Сметаларны түс-түс ажылдар үезинге: часкы чаштырылга, күскү чаштырылга, кодээ ажыл-агый культураларын немей чемгерери, чемишчидилгелерни кол тегери деп аңгы-аңгы кылдыр кылып болур. Чижээ, республиканың районнарынга 2245 гектарны куруктуруп болбаазырадырынга чемишчидилге тегериниң сметазын бо чылын кылып тургускан.

Чемишчидилгелер тегериниң төлевилел-смета документациязы дээрге анаа-ла бир ёзу барымдаалаан чүве эвес, а дүжүттүг чорукту өстүреринге, хоолулуг бүдүмелдерниң немелде продукция-биле база ажыл-агыйның экономиказының хөгжүлдези-биле катап эгиттинерин бедидеринге идиг бээр хемчеглерниң комплекизи-дир. Чемишчидилгелерни ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглап турар ажыл-агыйларга дужут чаагай, экономика турум, чер ажылын химизаця-биле холбашкан немелде херектилерниң орулга бээри бедик болуп турар.

Чемишчидилгелерни хереглээринге үнер чарыгдалдарны болгаш оон планнаттынган экономиктиг ажыын санап көөр чорук чемишчидилгелерни садып алырынга, сөөртүрүнге, чүдүрер-дүжүрер ажылдарга, чемишчидилге бүрүзүн херээнге тегеринге үнер чарыгдалдарны ылаптыг тодарадырының аргазын берип турар. Чижээ, бистиң республикага чемишчидилгелерниң бүгү-ле хевирлериниң казылда чок дензизиниң бир центнеринге 18 рубль 75 көпеек чарыгдап турар.

1981 чылда кодээ ажыл-агый культуралары тараан черге республикага нииттизи-биле 23 муң тонна хире минералдыг чемишчидилгени төккен. Ол чемишчидилгени садып алырының, сөөртүрүнүң база херзүнге тегериниң чарыгдалы 4,4 миллион рубль болган. Оон иштинден 1,1 миллион рубль тараа культураларынга чемишчидилге хереглээринге үнген.

1981 чылда республиканың дөрт ажыл-агыйынга кодээ ажыл-агый культураларынга органиктиг база минералдыг чемишчидилгелерни хереглээниниң экономиктиг ажыктыын санап көрген. Чемишчидилге хереглээринге үндүрген чарыгдал 304,5 муң рубль болган. Ынчаарга чемишчидилгеден алган арыг орулга чижек-биле 648,7 муң рубль болган азы чарыгдаттынган рубль бүрүзү-ле 2 рубль 13 көпеек хемчээлдиг арыг орулганы берген.

Таңды районнуң ажыл-агыйларынга немелде чарыгдалдарның берген орулгазы мындыг болган: Тока аттыг совхозка 1 рубль 59 көпеек, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка — 1 рубль 84 көпеек, «Революцияның чалбыыжынга» — 1 рубль 26 көпеек, а Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозка — 1 рубль 87 көпеек болган.

Картофель, ногаа болгаш мал чеми культуралар шөлдеринге төккен чемишчидилге, тараа культураларынга бодаарга, арбын арыг орулганы берип турар. Чижээ, картофель шөлүнге чемишчидилге хереглээринге чарыгдаттынган чаңгыс рубль барык-ла 6 рубль, ногааларга — 4 рубль, мал чеми культураларга — 3 рубль, а тараа аймаанга — 1 рубль 86 көпеек арыг орулга берген. Чемишчидилгелерни хереглээри кайы хире ажыктыы моон илдең ышкажыл.

Ынчангаш бир эвес ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери чемишчидилгелер садарынга, ону тегеринге үнген чарыгдалдарны доктаамал барымдаалап көрүп база янзы-бүрү кодээ ажыл-агый культураларынга ону тегерге олар кайы хире арыг орулга бээрин тодарадып турар болза, химизация чүүлдериниң ажыктыын бедидерин чедип ап болур.

Ол чорук бистиң республикага кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ынай көдүрээринге идиг бээр, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга төлептиг салыышкын болур. Экономика камналгалыг болур чорукту чер ажылынга ындыг янзы чедип алыр апаар.

Т. СЛУШЕВА,
республиканың агрохимия лабораториязының агрохимиги.

КУРЛАВЫРЛАР АМ-ДАА БАР

Саваң болгаш бүрү — мал чеминге чугула немелде. Ону чылын белеткээр ажыл ам республикада хайнып турар.

Бо берге чылын бистиң республиканың ажыл-агыйлары шөлдерде ажааттынган тарааларның 15 муң тонна хире саваңын бөлүп ап болур аргалыг. Эрткен чылдан 12 муң тонна хире саваң арткан. Бо күзүн Омск областың ажыл-агыйларының шөлдеринден Тываның механизаторлары 25,5 муң тонна саваңны тырып боодалдап алган. Ынчангаш 136 муң тонна саваң планының орнунга чүгле 52 муң тонна белеткеттинген азы опаалдаңның 39 хуузу.

60,6 муң гектар кестирген болгаш бастырган тараа культураларының 33,2 муң гектарындан 7,5 муң тонна хире саваңны бөлүп сараатаан. Таңды районнуң совхозтарында 2000 тонна ажыг, Кызылдыында — 1814, Каа-Хемниинде — 1881, Чөөн-Хемчиктиинде — муң ажыг тонна саваңны ажаап алган. А саваңны арбыдадыр бөлүп алырының аргалары бар. Чижээ, «Шамбалыг», «Ленинчи орук», «Улуг Октябрь», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», «Таалы», «Мурнакчы», «Хендергей», «Искра» болгаш өске-даа совхозтарда делгем шөлдерниң саваңы ам-даа бөлдүнмээн чыдып-тур.

Чаңгыс контейнер-даа саваң шөлге артып калбазын дээш, ону бүрүнү-биле бөлгеш, сөөртүп алырын совхозтарның, кодээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары болгаш специалистери органчыдар ужурлуг. Шөлде бар сиген, саваңны шуптузун фермаларга, кыштагларга чедирер херек.

Механизаторлары Омск областа саваң белеткеп турар ажыл-агыйларның удуртукчулары оларның амыдырал хандырылгазын база күш-ажылын организастаарын экижидеринче улуг кичээнгейни салзы чогуур. Бүгү-ле организастыг айтырыгларны чогуур үезинде шиитпирлээри-биле район бүрүзүнден удуртур кижи турары эргежок чугула. Ол ышкаш Минусинск, Абаза болгаш өске-даа станцияларга саваң эккеп турар вагоннарны саадал чок дүжүрерин организастаар. Ол черлерге дүжүрген саваңны совхозтарже азы «Скотопром» трестиң ажыл-агыйларынче, «Сукпак», «Совет Тыва», «Тыва» совхозтарже дон-дораан чүдүрүп чорудар херек. Саваң белеткээрин улуг соок дүжер бетинде доозар дээш, Омск областан база совхозтарның боттарындан саваң белеткээрин күштелдирер.

Ногаа культураларының артынчыларын чогуур үезинде ажаап, оларны силос кылдыр салыры база-ла чугула. Бөлдүн чемнер белеткээрин кевиделдери-биле күскү-кыжкы үеде хымыргыыш белеткээриниң опаалдазы бердинген. Ол ажылды 26 совхоз чорудар болгаш 10 муң тонна хымыргыышты белеткээр апаар. Ам техниканы белеткээр, механизаторларны четчелээр, бригадаларның удуртукчуларын томуйлаар херек. Хымыргыыш белеткээри ноябрьда эгелээр.

Амгы үеде база бир чугула ажыл — дүшкен бүрүнү бөлүп алыры. Республикага 5 муң тонна бүрү белеткээр опаалдадан амдыызында 236 тонна чыгдынган азы чеди хире хуу күүсеттинген. Өвүр районда 11, Эрзинде — 17, Тес-Хемде — 41, Кызыл районда — 40 тонна бүрү чыгдынган. Арткан районнар бүрү чыылдазынче чаа кирип турар азы ам-даа эгелевээн. Бүрү чыырының болдунар аргазы чер болганда бар, бүрү ам колдуунда дүшкен. Совхозтарның болгаш бүрү чыыры-биле опаалда алган организацияларның, бүдүрүлгелерниң, школаларның удуртукчулары ону күүседири-биле далашпааже хоржок. Озалдаар болза, чаъс, хар чааш, бүрү чыыры бергедей бээр.

БАЙЫРЛААЛГА ТУРАСКААТКАН

Продукцияның шынарын бедидер, чиг-эт баазазын быжыглаар, бүдүрүлгени улам ынай хөгжүдер — аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилериниң беш чылда кол сорулгалары ол-дур. Ол сорулгаларны канчаар шиитпирлеп турарының дугайын, ажылды улам ынай сайзыраңгайжыдарының оруктарының дугайын байырлыг хуралдың киржикчилери чугаалап турган. Ол хурал бурунгу хүн Москвага болган.

Байырлыг хуралдың президиумунда — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Макеев, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи Ф. И. Молчанов, дыка хөй министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, социалистиг чарыштың тиилекчилери, найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери.

ССРЭ-ниң Эът болгаш сүт үлетпүрүнүң министри С. Ф. Антонов илеткел кылган.

(СЭТА).

Бөгүн — Аъш-чем ажылдакчыларының хүнү

Кызылдың сүт заводунуң коллективи он бирги беш чылдың бирги чылында алган социалистиг хүлээлгелерин амыдыралга чедимишкинниг боттандырып турар. Ол коллективте Ф. К. Виштель, коммунист М. М. Зимникова, улуг мастер Л. С. Чеботаева болгаш бригадир Г. Д. Фадиенко болгаш өскелер-даа аныяктарга дузалажып, боттары хууда үлегер-чижээн көргүзүп, бүдүрүлгениң мурнакчылары болуп турарлар. Төлептиг ишчилер Аъш-чем ажылдакчыларының хүнүн чедимишкиннерлиг уткааннар.

«Хөжүдеп турарлар чок ажылдаар» деп ростовчуларның эгелээшкинин заводтуң коллективи бүрүн деткээн. Олар ам ол ёзугаар ажылдап турарлар. Ында коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп аладыр дээш ажылдап турарларның саны өскен. Чыл эгезинден 45 кижи ол бедик атты бадыткап алган.

ЧУРУКТА: сүт заводунуң диета цегиниң ажылчыннары (солагай таладан) Ф. Н. Виштель, М. М. Зимникова, улуг мастер Л. С. Чеботаева болгаш бригадир Г. Д. Фадиенко.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ ДООЗУЛГАН

Ниитилел эртемнерин башкылаарын, студент аныяктарның марксистиг-ленинчи өөредилгезин болгаш коммунистиг кижизидилгезин улам ыңай экижидериниң айтырыглары, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ниитилел шинчилээр эртемденнерниң сорулгаларын дээди өөредилге черлериниң ниитилел эртемнериниң кафедралар эргелекчилериниң бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга чугаалашкан. Ол хурал бурунгу хүн Москвага доозулган.

Кафедраларның ажылында четпестерин оон киржикчилери ханы анализтеп, ниитилел шинчээчилериниң эртем болгаш башкылаашкын ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарын тодаргайлаан.

Ниитилел эртемнерин башкылаарының идеп-теориктиг деңнелин бедидер, студентилер-биле өөредилгеден дашкаар кижизидилге ажылды сайзыраңгайжыдар, ниитилел эртемнериниң кафедраларынга эртем шинчилелдерин хөгжүдер болгаш оларның эртем-методиктиг ажылын экижидер талазы-биле сүмелерни чөвүлел хуралга хүлээп алган. Өөредиишкинниң болгаш кижизидилгениң СЭКП-ниң теориязы болгаш политиказы-биле, коммунистиг тургузуушкунуң практиказы-биле сырый чоомчулаштырар сорулга салдынган.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке чагааны чөвүлел хуралдың киржикчилери чаңгыс ан-сеткилдиг хүлээп алган.

(СЭТА).

Кыштаглаашкынга белеткел — хүнүнүң айтырыы

ЭКИ КЫЛЫР

Амгы үеде кыштаглаашкынга белеткел хүнүнүң кол айтырыгларының бирээзи. Ынчангаш «Хемчик» совхозтуң ажыл-ишчилери кышка удур өдек-кыштаг септелгезин хайнып турар. Бо чугула ажылды совхоз шалыпчы ай чарлаттынарының ырак мурнунда кылып эгелээн. Оон түңнелинде ам 32 кажаа болгаш малчыннар чурттаар 30 бажың септеттинген. Ам-даа 6 кажааны база 6 бажыңны септээри арткан.

Ажылдар кылдынып турза-даа, малчыннарны дүвүредип турар четпес чүүлдер база бар. Бир кыштагда кыры сериилиг шеден чок. Өскезинде чурттаарга бажыңы орнажок. Ол бажың артынче ийлеңнээн. Чамдык кыштагларда дузалакчы кадарчылар болгаш сааанчылар чурттаар оран-сава чок. Оон уламындан кыжын соокта өгге чурттаар ужурга таваржыр.

Мен бодаарымга, кыштаг бүрүзүнге ийи өг иштинде чурттаар бажыңны тудар болза эки. Кол болгаш дузалакчы кадарчыларның ийи өг-бүлези канчап чаңгыс квартирага сыңмарлажыр боор? Ол черле чогумчалыг эвес болгаш таарышпас. Кыштаглар белен болган деп турар, а херек кырында мындыг таарымча чок чүүлдерни мурнуку хевээр тоомчага албайн турары шын эвес. Кижилерниң ажылдаарынга болгаш чурттаарынга, дыштанырынга бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузар херек.

А. ЕВРОП.
Барыын-Хемчик район.

АМ-ДАА БЕЛЕН ЭВЕС

Мал кыштаглаашкынынга баш удур белеткелди частан эгелээр болгаш бо талазы-биле бүгү ажылдарны август 1-де бүрүн доосқан турарын Тожу районнуң совхозтарының социалистиг хүлээлгелеринде айыткан. Ынчалзажок ол хуусаа эртсенден бээр ам 2 ай апкан. Кыштаглаашкынга белеткелдиң байдалы кандыгыл? Дорт чугаалаарга, хүлээлге күүсеттинмейн артып калган, бо хүнде бүрүн белен деп чугаалаар хире чаңгыс-даа кыштаг чок. Ол дугайын совхозтарга болуп эрткилээн партия хуралдарынга коммунистер улуг сагыш-сеткил-биле чугаалап турганы черле чоптүг.

Ырак-узакта Толбул, Талым, Куштук деп черлерде эжик, соңгалары чедир кылдынмаан бажыңнар, кажаалар, септеттинмээн кыштаглар бар. Оон эртпеш, совхозтарның чаңгыс-чаңгыс сүт-бараан фермаларында кышка белеткел орайтаан, ам соок дүжүп келген үеде дүвү-далаш-биле септелге кылып турар. «Май 1» совхозта инек, «Тоора-Хем» совхозта бызаа кажааларының тудуу узамдыгып, доозулбайн турар. Ындыг турбуже, совхозтарның директорлары, мал ажылының специалистери кышка чогуур үезинде белеткенириниче кичээнгей салбайн, ол бүгү четпестерни анаа бир чүве кылдыр тооп көрбейн турарлар. Шынында, ол саар-саар, үүрмек чүүлдер кыштың чыккылама соогунда ымны-даа кээргевес, мал ажылынга аар-берге уржуктарны чедирерин эрткен чылдарның практиказы көргүскен болгай. Ынчангаш сорулга болза, совхозтарның удуртукчулары, районнуң кодээ ажыл-агый эргелели, партия, профэвилел, комсомол организацияларны болгаш Адас. Ийи кодээ Соведериниң күүскомнары дүрген, дээштиг хемчеглерни ап, кыштаг, кодан, ферма бүрүзүнде чедир кылдынмаан бүгү чүүлдерни кылып доозарынче күштү мооңнаар болур. Бо ажылга районнуң албан организациялары база шеф дузазын көргүзери негеттинип турар.

В. ТАМДЫН-ООЛ.
Тожу район.

ПАРТИЯНЫҢ ИДЕГЕЛДИГ ДУЗАЛАКЧЫЗЫ

Комсомолдуң ээлчегтиг XIX съездизин 1982 чылдың май 18-те ажыттынар. Ол дугайында шиитпирни ВЛКСМ ТК-ның октябрь 16-да Москвага эрткен пленумунга хүлээп алган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ниитиниң мөзүлүг-политиктиг идепкейлиг чоруун, сагылга-чурумун болгаш организастыын улам ыңай бедидериниң, эвилелдиң иштики ажылын сайзыраңгайжыдарының айтырыгларын анаа чугаалашкан.

Комсомол эге организациялары аныяктар коллективиниң өзээ болбушаан, анаа эки мөзү-шынар байдалдарын тургузарынче доктаамал кичээнгейин салыр, эш хуу ёзуну болгаш бот-боттарынга бедик негелделиг чорукту тургузар ужурлуг деп, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастуховтуң илеткелинге болгаш саналдарга демдеглээн. ВЛКСМ-ниң организация бүрүзүнге амыдыралчы, чогаадыкчы байдалды тургузары — партияның съездизиниң салганы чугула сорулга.

Комсомол ажылының ажыктыын бедидери солдарның болгаш ниитизиниң партияның шиитпирлерин практиктиг боттандырарынга идепкейлиг киржилгезинге, аныяктар аразынга коммунистерниң авангардчы ролюн бедидеринге, кижизидилгеге системалыг, комплекстиг болурун чедип алырынга идеглиг болур ужурлуг деп, пленумга демдеглээн.

Ажыл-чорудулганың хөйге кескээн бедидеринге, шүүмчүлелдиг саналдарга принципиалдыг хамаарылгалыг болуруунуң, шиитпирлер күүселдезин шыңгыы контрольдаарының болгаш хынаарының чугулазын пленумнуң киржикчилери айыткан. Кижи дугайында сагыш салыышкын, анаа кичээнгей комсомол ажылының стилинге кол черни ээлээр ужурлуг.

Ленинчи комсомол СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүсединге болдурбушаан, болуушкун хүрээлелин быжыглап, ВЛКСМ кежигүннериниң идепкейин, сагылга-чурумун болгаш организастыын бедидип тура, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң херээнге бодунун салыышкынын улгаттырар болгаш моон соңгаар-даа партияның идегелдиг дузалакчызы болгаш дайынчы курлавыры болуп артар деп, хүлээп алган доктаалда демдеглээн.

«Бот-дамыр культуразының болгаш спорттуң массалыын улам ынай көдүрер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле комсомол организацияларының сорулгаларын анаа база чугаалашкан.

(СЭТА).

КЫЗЫЛЧЫЛАР — КҮСКҮ ЧААГАЙЖЫДЫЛГАДА

Бистиң республиканың найысылалы — Кызыл хоорай хүнден хүнче чаартынып, сайзырап турар. Бүдүрүлгениң болгаш чурттаалганың хөй каът улуг тудуглары-биле чаа хоорайның төп кудумчуларын чаартыры дооступ турар. Бынаа хоорайның ажылчы чоннары төрээн хоорайын улам чараш хевир кирер болгаш арыг-силиг тургузар дээш хөй чүүлдерни кылып турар. Оон бир тода херечизи болза дүүн хоорайга эрттирген чаагайжыдыглганың болгаш арыглаашкынның субботниги болган. Аңаа хоорайның муң-муң чурттакчылары идепкейлиг киришкен.

ЧУРУКТА: Кызылдың Ночетов кудумчузунда субботник киржикчилериниң ажылдап турган үези.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

КАТТЫШКАН КҮШ, БИР ДЕМ-БИЛЕ

СЭКП-ның XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга Тываның сүт комбинадының ажыл-ишчи коллективи үлүүн киирип, багай эвес көргүзүглерлиг ажылдап турар. Ай, квартал планнарының күүселдезин чогумчалыг болдурупкан. Шак ол боттуг магадылал ваа беш чылдың бирги чылында алган хүлээлгелериниң күүседиринге ажок улуг идиглиг болуп турар. Сүт комбинады эртген тос айларда 4 млн. 200 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер планныг. Ону коллектив кежигүннери 4 млн. 438 муң рубль кылдыр күүсеткеннер. Пландан ажыр 238 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүргеннер. Комбинаттың коллективиниң боттарының чаңчыл болган байырлалы — Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүнге күш-ажылчы белээ шыгжап болган. Коллектив тос ай дургузунда продукция сайгарар планын база ажыр күүсеткен. Олар пландан ажыр 190 муң рубльдиң продукциязын сайгарганнар. Ол ышкаш 335 тонна саржаг кылыр үндүрер планныг турган, оон 68 тонна ажыгын бүдүргеннер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 105,6 хуу болган.

Комбинаттың ажылчыннарының эрткен оруунче хая көрнүп, чамдык көргүзүглерни амгы хүннер-биле деңнээн көөр болза, бурунгаар улуг базымны кылганы көстүп бээр. Сөөлгү беш чылдарда республикага сүт бүдүрүлгези элээн өскен. Бир эвес 1976 чылда сүттүң чылда дужаалдазы 24 муң тонна турган болза, 1980 чылда 27,1 муң тонна чедир өскен болуп турар. Өзүлдениң темпизи барык 12,5 хуу болган.

Сүт комбинады республиканың 58 совхозтары-биле кирээлиг ажылдап, оларның-биле быжыг харылзааны тудуп турар. [illegible] сүт дужаалдазын экижиткен. Сүттүң шынарын бедиткен. Бир эвес 1976 чылда совхозтардан хүлээп алдынган сүттүң бараанның 80 хуу турган болза, 1980 чылда ол көргүзүг 84,4 хуу болуп турар. Ажыл-агыйларда мал саны өзүп, оон продуктузун чоруу экижип, саар инектерниң аймаа, чемгериглезинче доктаамал кичээнгей салып турарындан комбинатка кээп турар сүттүң хемчээли көвүдеп турар. Оон-биле кады дужаап турар сүттүң шынары экижээн. 1976 чылда комбинатка бирги сорттуг кылдыр хүлээп алдынган сүт нийти продукцияның чүгле 21 хуузу болган болза, 1980 чылда 33 хуу болган. Мону совхозтарда сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилериниң кызымак күш-ажылы кылдыр үнелээр херек. Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйларның тускай эртемниглери комбинатка дужаар сүттүң шынарын ам-даа экижидип шыдавайн турарлар.

Тываның сүт комбинадының коллективи боттарының байырлалын — Аъш-чем [illegible]. Сүт комбинадынга дужааттынган бүгү сүттүң 80 хуузу ол заводка [illegible].

Муң-муң [illegible] хүн бүрүде [illegible] сүт, сиваан, кефир, үс, сметана болгаш өске-даа продуктулар ол [illegible] кызымак ажыл-херекке хамаарыштырып чугаалаарга-ла четчир. Ол дээрге, заводтуң инженерлериниң, технологтарының, мастерлериниң болгаш ажылчыннарының кү[illegible] ажылының түңнели-дир.

Бо коллектив [illegible] бирги [illegible]. [illegible] турар продуктуларның шынарын [illegible] чамдык хемчеглерни ап [illegible]. [illegible] техниктиг байдалы

Кызылдың сүт заводунда мурнакчы кижилерниң бирээзи комсомолчу Лидия Осипова болуп турар. Ол хой-ниити ажылынга идепкейлиг киржип келген. Лидия сүт хүлээп алыр хүлээлгезин кызымак күүседип турар.

ЧУРУКТАРДА: Л. Осипова; сүт кудар цехте.

доктаамал эки турарын чедип алган. Ылаңгыя анаа механика албанының киржилгези улуг болган. Заводтуң кол механиннинге үдурткан тускай эртемниглер сүт кударының немелде дериглезин тургускан. Сметана, ааржы, быштак бөлүктээзинге кылыр аппараттарны монтажтаан, ажылдылга белеткээр цехти алгыды кылган.

Сөөлгү үеде завод чаа хевирлерниң продуктуларын бүдүрүп, ону шиңгээдип ап турар. Ол болза чаа хевирниң үзү, кефир, белоктуг сүт болгаш «Коломенский» дээр сироптуг ижер суксун ийикпе-дир. Амгы үеде бутербродтуг үстү бүдүрүп үндүрериниң шугумун тургузуп турар. Кызылдың сүт заводунуң бүдүрүп турар продукциязының саны ам 18 четкен.

Кызылдың сүт заводунуң коллективинде күш-ажылдың хоочуннары, аныяктар эвээш эвес. Чыл эгезинден бээр оларның аразында социалистиг чарышты организастаан. Оон түңнелин доктаамал үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап келген. Күш-ажылчы маргылдаага хоочун ажылчыннар багай эвес киржип турар. Оларның саны бо заводта 30 ажыг. Хоочуннар чүгле бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап келген эвес, а аныяктарга дузалажып, оларга [illegible] хүлээлгезин ак сеткилдиг-биле көргүзүп, боттуг дузаны чедирип турарлар. Ылдыгларга Г. Г. Жутова, А. Д. Курагина, В. Ф. Суменкова, Н. Д. Шипунова, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады О. З. Блохина болгаш өскелер-даа хамааржыр. Коллективте коммунистиг күш-ажылдың ийи бригадазы бар. Диета цехин коммунист, СЭКП хоорканунуң кежигүнү Г. Д. Фадиенко удуртуп турар. Бо цех социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп келген. Олардан коммунист М. М. Зиминковага удурткан үе бүдүрер цех дудак чок ажылдап турар. Сентябрь айның түңнели ёзугаар бо цехтиң коллективи социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнген. Ам коллективте коммунистиг күш-ажылдың бригадалары деп ат дээш 11 коллектив ажылдап турар. Чыл бүрүде коллективке «Мергежилдиң эң экизи» деп конкурсту эрттирери чаңчыл апарган. Оон сорулгазы — бүдүрүлгеге чаа бүдүрүкчүнүң ролун бедидери, ажылга харыысалгазын улгаттырары, продукцияның бедик шынарын чедип алыр дээш чүткүлдүг болурунга чаңчыктырары-дыр. Ол ышкаш түс-түс ажылчыннар аразында чарыштың [illegible] чедип алыр талазы-биле мастерлер Е. В. Табуева, Н. М. Бесирина, Л. С. Чеботаева шуудургу ажылдап турарлар.

В. ЧИХАЧЕВА,
Кызылдың сүт заводунда партия организациязының секретары.

ТӨЛЕПТИГ УТКУДУВУС

Бистер, Кызылдың сүт заводунуң ажылчыннары, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл болурунга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыгларынга улам сорук кирген ажылдап турар бис. Бүгү чоннуң ол улуг байырлалының мурнуу чарыжында аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының байырлалын төлептиг күш-ажылывыс-биле уткуп алдывыс.

Бо заводка келгеш, чээрби чыл чеде бердим. Баштай анаа ажылчын турдум. Завод мээң-биле кады өзүп, чаартынып келген дээр болзумза черле частырыг болбас. Ам аппаратчик болуп ажылдап тур мен. Бистиң цехте хой кижи чок. Шупту дөрт кижи бар. Ийи залчег кылдыр үстүп алган ажылдап турар бис.

Бистиң ажылывыс кончуг харыысалгалыг. Чүге дээрге, совхозтардан хүлээп алдынган сүт бистиң цегивиске кээр. Маңаа кол-ла ажылды бистер кылып, бүдүрер бис. Цехке келген сүттү арыглааш, хайындырар. Оон соонда чагыг ёзугаар ону үлеп эгелээр бис. Чиңээ, кефир, ижер сүт, ааржы болгаш өске-даа продукцияларны кайы хирени белеткээр дээнил, ол хирени кылып каар бис. Хүнүнүң-не ындыг. Кол-ла сорулгавыс — ол продукцияларны эки шынарлыг, амданныг кылдыр белеткээри.

Мээң эштерим бо заводка үр чылдарда ажылдаан, кадржаан кижилер болуп турар. Ольга Захаровна Блохина — аныяктарның дагдынныкчызы. Мергежилинге ынак, аңаа бердинген кижи. Ол аныяктар дуза диилээн болза, черле ойталавис, бо-ла дузалажы берген, сүмелээн турар. Биче сеткилдиг-биле заводта улуг хүндүткелди чаалап алган. Ол — Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады. Оон ыңай Лиина Устиновна Сухиева бар. Ол база ындыг: ажылчынчы, эп-өөрүнге дузааргак, хой-ниитичи. Бистиң бир эжиниис чаа келген аныяк урут чүве. Ону бистер ажылывыска чаңчыктырып, оон чажыттарын аңаа чугаалап берип турар бис.

Бистиң цехтиң кежигүннери социалистиг чарышка идепкейлиг киржип келгеннер. Чарышты ай санында түңнеп турар. Сентябрь айның түңнелин үндүрүп турда, бистер бирги черни эелээн болдувус. Аңаа хей-аът киргеш, октябрь айда оон-даа эки ажылдаарын хүлээнип турар бис.

Р. СОЛОДЯНКИНА,
Кызылдың сүт заводунуң аппаратчиги, Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергезиниң эдилекчизи.

Комсомолчу Надежда Лобецкая Кызылдың хлеб заводунга ажылдааш бир чыл ажа берген. Ол аңаа школа дооскан соонда келген. Н. Лобецкаяның быжырган хлевиниң шынары эки боор, үргүлчү магадалып турар.

ЧУРУКТА: Н. Лобецкая ажыл үезинде.

* * *

Хлеб заводунда далган өөр машинаның ажылчыннары Раиса Куулар, Елена Наган-оол ажыл-ижинге кызымаа, идепкейлиг чоруу-биле ында хүндүткелдиг кижилерниң санында кирген. А Мария Алексеевна Зименина — дуржулгалыг хлеб быжырыкчызы. Ол Ленин ордени-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: ажылчыннар (солагай таладан) Р. Куулар, Е. Наган-оол, коммунист М. А. Зименина.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары

ЧААГАЙ ДЭЭЖИ

Найысылалдың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи — хлеб заводунуң цехтериниң, бригадаларының, түс-түс ажылчыннарының аразында профессионал байырлалын — Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүн бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле демдеглеп турарлар хөй. Оларның санынга кондитер кылыглар бүдүрүп турар цех база хамааржыр. Мурнакчы коллектив эртген айларның планныг даалгаларын доозур күүсеткеш чарыштың мурнуу одуруунда кирген.

Ук цехте күш-ажылчы маргылдааның оруун кывыскаш, тиилээр сорулгалды салып алган, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар ийи бригада бар. Оларны кондитер кылыглар кылырының алдын холдуг мастерлери В. М. Масленникова биле Н. И. Артемова ушта, баштап келген.

Онгу беш чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чедиишкиннерни дээш хоочун бригадир, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, коммунист Валентина Михайловна Улустарның Найыралы ордени-биле шаңнаткан. [illegible] шаңналга төлептиг болган бригадирниң бригадазы бо беш чылдың баштайгы чылының онаалдазын бүрүн күүседиринге бүзүределдиг ажылдап турар.

— Аравыста чарыш — аныяраалды быжыглаарынга, арга-курлавырларны долу ажыглаашка, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга улуг идиглиг. Бистиң бир демниг ажылывыс алган хүлээлгелеривисти, планныг даалгаларывысты ажыр күүседиринге магадылалды тургузуп келген — деп, В. Масленникова сеткил ханызындан чугаалады. — Бүдүрүп кылып келген продукциявыс Кызылдың болгаш республиканың чурттакчыларының, оларның аалчыларының столунуң кырын каастап, ынак чеми болуп турарынга коллектив кежигүннери сеткилиниң ханызындан өөрүп, аңаа чоргаарланып чорууру тавары-ла эвес.

Шынап-ла, бо ажыл-ишчи коллективте чаагай амданныг янзы-бүрү хевирниң кондитер кылыгларын бүдүрген, чонга бараалгадыр дээш ажыр-дыг жылын харамнанмайн, кызымаккай ажылдап турарлар хөй. Бараан болган мергежилинге ханы бердинген, бедик мергежилдиг хоочун даа, аныяк даа ажылчыннар мында бар. Ноя Иргитовна Иргит чээрби беш чыл дургузунда кондитерлеп ажылдап келген. Холушкак мергежилди шиңгээдип алгаш шудургу ажылдап келген бо-лүүн ажылчынның ажылгыжының үнелели — «Хүндүткелдиң Демдээ» ордени оон хөрээн каастап чоруур. Кылып турар ижиниң хыын тып, аңаа хандынгнаан кондитерлер Тамара Баглаева, Валентина Донгак, комсомолчу Оля Артамошкина болгаш оон-даа өскелер хоочун уругларны ажыр күүседип, бүдүрүлгениң мурнакчылары болганнар.

Профессионал байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп алган коллективтиң бедик бүдүрүкчүлүг ажылының чажыды чүдел? Хоолушкак мергежилдиг кижи бүрүзү өөренип алгаш, күүседип турар хүлээлгезиниң нарын технологиязын ыяк билир болгаш эки шынарлыг продукцияны бүдүрер сорулганы салып алгаш, бир демниг ажылдап турарында. Кондитер кылыгларын быжырарының технологиязы чымыштыг ажыл. Нарын дериглерниң дузазы-биле, шуушутурулга аргазы-биле кылыр продукцияны бүдүрүп турда, цехтиң ажылчыннарындан хамаарышпас чылдагааннарның уржуундан бүдүрүлгеге саадаашкыннар, туруушкуннар база тургулай бээр. Чогум-на ындан олар дааштан ажылынга кызымаан [illegible] көргүзерлер. Улуг-нормазын доозур күүсетпээн шаанда чанып чорбастар-даа. Чүге [illegible] оларның кужун эрттирди. Деми чаңгыс — чаагай амданныг кондитер кылыгларын бүдүрери. Оларның быжырган амданныг чаагай кылыглары — байырлал столунда делгеттинген аъш-чемниң дээжизи болур.

М. ОНДАР.

ДҮЪШТЕКИ ЧЕМЧЕ ЧАЛАЛГА

Дүштеки чемни хайындырып, белеткээринге кайы хире үе херегил? Кухня ажылдакчылары ол айтырыгга аңгы-аңгы кылдыр харыылап турар. Москваның аъш-чем комбинадында: каш-ла минута четчир дижип турар.

Лабораторияда — дегустация (аъш-чемниң амданын хынаар) залында тургускан стол кырында каас-чараш кылдыр савалап каан элээн каш хаптар чыдыр.

Комбинаттың кол технологу Г. И. Ильина сакыкчыларны уштуп, салгаш-ла: беш минута болгаш дүштеки чемче чалаар мен — деп, чугаалай-дыр.

— Шакты көрүп алыр бис бе — дээш, Галина Ивановна хүлүмзүрүй-дүр.— Ындыг-даа болза, кандыг чемнер деп чүвени шилип албаан ийик бис бе.

Ол ынча дээш-ле, чемнерни адап эгеледи.

— Шилиир чемнер-ле эвээш эвес-тир, болза көрейн бе — деп, СЭТА-ның корреспондентизи диледи.

— Ындыг-дыр. Бистиң чүгле мунниривис беэни он ажыг болгай.

[illegible]

— Улустуң үлегер сестерниң чаңдыр бээр таварылгазы чогум-на ол-дур харын. Моон кезек бүрүзү-ле чүгле эргежок чугула калорияларга, бүдүмелдерге дүгжүп турар эвес, харын база амдан-чимдениниң шынарынга база таарыжып турар болдур ийин. Чижээлээрге, бир эвес хойну урууптар болзуңза, мунну дузу ажыт-даа берип, ынчи эрттир перецтеттине-даа берип болур болгай.

Чемни савалаан саазын-биле шаа каан полиэтилен хапты сонуургай бердим.

— Кончуг-ла таарымчалыг сава чүве. Оон ачызында бүгү-ле амданныг шынарлар камгалаттынар. А белеткээн чемни бодуш кылып үндүрерин механизмнерниң болгаш автоматтарның дузазы-биле кылыр.

Ол савада база бир онзагай чүүл бар. Чижээлээрге, бир эвес силер чүгле чаңгыс аам ийи кижиге чем белеткээр дээн болзуңарза, ажык хапта арткан чем үрелбес-даа. Ол ылаңгыя хөй эвес кижилиг өг-бүлеге дыка таарымчалыг болур. [illegible]-даа-дыр: артыкчы эвээш болур.

— Бо аъш-чем шуптузу-ла садып алыкчыларга таарыжып [illegible]?

— Ийе. Садып алыкчыларга таарыңнаан дээш [illegible]

болбаан. Комбинат чүгле мунну безин чаңгыс-ла чылда 19 муң тонна кылып үндүрүп турар. Оон аңгыда — [illegible] кашалар, каъдыктар, уруглар чемнери, чигирлиг [illegible].

Шуут белен продуктуларны кылып үндүрүп турар бүдүрүлге черлери найысылалда элээн каш: балык концентраттарының, дүрген донурган эъттиг аъш-чемниң дүржулга заводу, «Колос» дээр каттыжыышкын-даа бар. Бо бүдүрүлге черлериниң продукциязы бажың ээлеринге таарымчалыг: олардан чем кылыры дүрген-даа, эптиг даа, аъш-чем-даа янзы-бүрү болур.

Галина Ивановна чугаалап дооскаш, калгакты сегирип алды. Мен шагымче көрдүм. Бодап көөрүмге ол мунну хайындырып, белеткей шаап алырынга бистиң бо чугаавысты бижиириниге чеҗериинден безин эвээш үе херек болду. Галина Ивановна мунну үлей кутуулааш, тавакты салып берди. Хлебти база чоокшулады итти.

— Че, кандыг-дыр?

— [illegible]

— Ындыг болза, эки чемнеп көрүңерем!

А. СУЛЬДИН,
СЭТА-ның корр.

Москва.

Кичээнгейге алыңар: солун дуржулга

ӨДҮРЕКТИ — КУРГАГ ЧЕРГЕ

Өдүрек — суг кужу. Ынчалзажок ону таарыштыр азыраар болза, ол кургаг черге-даа [illegible] болур. Ону Воронеж областың «[illegible]» колхозунуң күш-ажылчылары [illegible] бадыткап турар. [illegible] кургаг черге интенсивтиг көдүрээн өстүрүп [illegible] ажыглап турар. [illegible] турар инек болгаш бы[illegible] кажааларын хой муң кушту тудуп тургузарынга [illegible].

Инек фермазын болгаш чемгериглениң ажык кажаа[illegible] күш [illegible] мурнунда аштап арыг[illegible] ге күш чемгерер болгаш суггарар тур тургузугларын де[illegible].

Суурга чиик эртектиг — үнелиг чемнер бар болуп турар. апрельден октябрьга четир үеде ажыл-агый чүс муң ажыг баш өдүректи тудуп турар. Ферманың [illegible] чергелиг муң ажыг өдүрек [illegible]. Хүнде алды катап чемгерип, [illegible] олар холчок дүрген өзер. 15-20 хонгаш соонда оларны чемгерилге шөлүнче үндүрер. Аңаа олар аллан хонуктун дургузунда эки чемгерилгениң түңнелинде [illegible] өзер.

Чүгле бо чайын колхоз күрүнеге диета чемге ажыглаар 2500 центнер үнелиг эътти дужааган. Сезон төнгүже [illegible] центнер [illegible]. Күш өстүрер ажыының оруктары 45 хуу чедип турар.

Колхозтуң кургаг черге өдүрек өстүрер талазы-биле [illegible] ажыл-агыйлары сонуургаан, ажыглап [illegible].

В. ЛЕБЕДЕВ.
СЭТА-ның корр.

Воронеж.

Аът заводунуң ажылы

СЭКП-ның XXVI съездиниң документилеринде чылгы малды өстүрериниче кичээнгейни күштелдирер талазы-биле сорулгалар база салдынган. Чылгы ажылдыг ажыл-агыйларның экономиказын быжыглаары, ук адырны улам ынай сайзырадыры ында көрдүнген.

Аът заводтарының болгаш ипподромнарның Бүгү-эвилел трезин тургустунганындан бээр элээн ажылдарны кылган. Тресттиң ажыл-агыйлары беш чыл планын хуусаазындан эрте күүседипкен. Олар күрүнеге 7600 баш мал дужаар тургаш, 8334 башты азы планда көрдүнгенинден 734 баш хойну дужааганнар. Ылангыя Уфаның аът заводу 93 баш, Мстиславтың — 85 баш, Онуфриевтиң — 52 баш, «Восходтуу» — 62 баш. Гомельдиң 35 баш малды пландан ажыр саткан.

Бүгү-эвилел тресттиң аът заводтары эрткен чылын делегейниң аът садар аукционнарынга кирипкеш, 94 аътты саткан. Ол аъттарның бирээзиниң-не ортумак өртээ 4408 рубль болган, а Терскиниң аът заводунуң аъттары ортумаа-биле 36-36 муң рубль өртекке саттынган. Ол заводка өстүрген араб уксааның малдары онза үнелеп турар. Терскиниң аът заводу эрткен чылын 710 муң рубль орулгалыг болган.

Тресттиң уксаалыг малдар өстүрер заводтары база багай эвес ажылдап турар. Челер углаңнышкыныг аъттарның заводтары эрткен чылын 3637 кулун алыр тургаш, 3715-ти доруктурган. Беш чылдың чыл бүрүзүнде ортумаа-биле 84 кулунну Москваның, 83-83 кулунну Хреновтуң биле Бокчетавтың, 80 кулунну Лавровтуң, 78-78 кулунну Уфаның болгаш Дубровтуң аът заводтары доруктурган.

Чаңчыл болган шаңналдар тиилекчилери аъттар көвүдээн. Арыг уксааның мунар аъттарының чарыжынга «Восход» заводтуң малдары, а будённый болгаш дон уксаалараның чарыжынга С. М. Будённый болгаш Бирги аъттыг шериг эрмиязы аттыг заводтарның малдары тергиидээн. Челер аъттарның чарыжының шаңналдарын Еланның, Москваның, Дубровтуң, Хреновтуң заводтарының малдары алган.

Сөөлгү беш чылда элээн хөй Бүгү-эвилел рекордтары тургустунган. Чижээлээрге, улуг аъттар чарыжынга Елан заводунуң малы Заботливый 2400 метрге, Уфаның Гладкая 3200 метрге, дөрт харлыг челер аъттарның чарыжынга Дубровтуң [illegible] 2400 метрге, үш харлыгларның чарыжынга Хреновтуң Переполох 2400 метрге рекордтарны тургускан.

Тресттиң өстүрген аъттары эрткен чылын Москваның Төп ипподромунга 26 катап тиилекчи болган. 1981 чылдың ак эки аъды Еланның аът заводундан Биотоп дээр аъжыр болган. 1976 чылда Пароль [illegible] Бастанидаан [illegible] ол мал-биле мастер-мунукчу Е. Мосеенков кышкы улуг шаңналды, В. О. Виттик тура[illegible] шаңналды, Бүгү-эвилелдиң улуг шаңналын болгаш каш делегей шаңналдарын чаалап алган. Оон ыңай «Восход» заводтуң өстүрген аъттарындан Авате (мунукчузу М. Петряков) Улуг Бүгү-эвилел шаңналын, Абаде (В. Яковлев) РСФСР аттыг шаңналды, Стауре (А. Чугуевец) ССРЭ аттыг шаңналды алган. Москвага болган Олимпий оюннарының чедиишкинниг киржикчилери Зепахрой, Топкий, Пиппет олар база аллаарлыг болган. Алена Европа шаңналын база чаалап алган.

Уксаалыг малдарны өстүрер, чүс башка онаалтыр 85—90 кулун алыр сорулга салдынган. Бе бүрүзүн боолалырын бедик зооветеринарлыг деңнелге кылыр. Уетуку класстың уксаалыг малдарын өстүрериниге таарымчалыг байдалдарны завод бүрүзүнге тургузар. Оон-биле чергелештир Линдо Гановер, Сентениал Уэй, Тамерлан чижектиг үнелиг бүдүрүкчү аскырларны чеп ажыглаары чугула. Черле ынчаш, чылгы ажылдыг ажыл-агыйлары специалистерның талазы-биле кылып ажылдаар хөй.

Челер аъттарның делегей маргылдааларынга ам-даа чер албайн турар бис. Бисте экстра класстың челер аъттары амдызында үндүрүнмээн. Бо четпестерни ажып эртери — бистиң сорулгавыс.

• Чылгы ажылдыг ажыл-агыйлар тараа база өстүрүп турар. Ниити тарылга шөлү муң 105 муң гектары азы 60 хуузу — тараа культуралары. Онгу беш чылда 652 муң тонна тарааны, 266 муң свёклазы, 58 муң тонна тарылга тооруктуу, 11 муң тонна картофельди, 18 муң тонна ногааны күрүнеге салып, бо культураларның планнарын шуптузун ажыр күүсеткен бис.

Мал чеминиң белеткелинче кичээнгей улгаткан. Тараан мал чемнери культураларның 45 хуузун хөй чылдыг сиген ээлеп турар. Оон дүжүдү ортумаа-биле гектардан 30 центнер чедип турар, а Москваның аът заводунда 60 центнер четкен. Оон уламындан мал ажылының продуктулары көвүдеп турар. Беш чылда 55 муң тоннаның орнунга 56 муң тонна эътти, 202 муң тоннаның орнунга 212 муң тонна сүттү саттывыс. Дүк планы база ажыр күүсеттинген. Бүгү чүзүн малдың баш саны база планда көрдүнгенинден ашкан. Москваның аът заводу беш чылдың чыл бүрүзүнде бир инекке онаалтыр 5287 килограмм, а ол ажыл-агыйның «Уборы» сүт-бараан фермазы 6000 килограмм сүттү саап алган. Ынчалза-даа курлавыр ам-даа четир ажыглаттынмаан. Ынчангаш тресттиң ажыл-агыйлары бо чылын күрүнеге 4450 тонна сүт, 11335 тонна эът, 258 тонна дүк болгаш өске-даа продуктулар салар планын [illegible] чигзиниг турбас.

Е. ШАБРОВ,
аът заводтарының болгаш ипподромнарның Бүгү-эвилел трезиниң директору.

Л. А. ФОТИЕВА

(Төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга)

Лидия Александровна Фотиева 1881 чылдың октябрь 18-те Рязаньга төрүттүнген. Гимназияны дооскаш, Петербургче чоруткан, аңаа баргаш, Бестужевтиң курузу деп адап турган херээженнерниң дээди өөредилге черинге кирип алган.

Чээрби харлыг элээк кыс Л. А. Фотиева революстуг ажыл-чорудулгага киржип эгелээн. Хаан чазакка удурланган студентилер демонстрациязынга [illegible] ооң карабажыңчылаан болгаш Пермь хоорайже [illegible]. Аңаа баргаш революсчу шимчээшкинге база катап киржип эгелээш, ийи дугаар бажыңнаткаш, шииттирген.

Кара-бажыңдан хосталып үнгеш, 1904 чылдың чайынында Лидия Александровна хаанның эрге-чагырга истеп сүрүп турза-даа, даштыкыже үнер, ол үеде Швейцарияга турган В. И. Ленинге ужуражыр мегө документилин кылдыртып алган. Кызыгаарны [illegible]-биле эрткен. Германияны таварып чораан, Женевага чеде берген. Большевик литератураның экспедициязының эргелекчизи В. Д. Бонч-Бруевич-биле ол баштай ужурашкан. В. И. Ленин-биле Лидия Александровнаның бирги ужуражылгазын ол органзастаап.

В. И. Ленин болгаш даштыкы чуртка турган большевиктер-биле Л. А. Фотиеваның ужуражылгалары ооң революстуг ажыл-чорудулгазынга улуг салдарны чедирген, профессионал революсчу болурунга дузалаан.

Лидия Александровна Лениниң янзы-бүрү даалгаларын күүседип турган: листовкалар бижип, политэмигрантыларның ортузунга большевик литератураларны тараткан. Революсчу 1905 чылда ол Петербургка барган. РСДРП ТК-ның даалгазын ёзугаар ажылчыннарның ортузунга пропаганда ажылын чоруткан. Женева-биле чажыт харылзааны тудуп турган.

1917 чылдың февраль болуушкуннарынга чедир Лидия Александровна революстуг ажыл-херектерге [illegible] киржип келген. Октябрьның чепсектиг тура [illegible] Выборг районнуң партия организациязынга, «Правда» солуннуң редакциязынга ол [illegible] турган. Революция тиилээниниң баштайгы хүннеринде чамдык министерстволарның эрги аппаратының дужаалдарын [illegible] кыпнарынга улуг демиселди чоруткан.

Л. А. Фотиева В. И. Лениниң шынчы дузалакчызы чораан. Лидия Александровна 1918—1923 чылдарда Владимир Ильичиниң дорт удуртулгазы-биле Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң секретарынга, Күш-ажыл болгаш Камгалал Чөвүлели тургузугларга ооң секретары болган болгаш В. И. Лениниң хууда секретары турган. Эртенниң-не Владимир Ильичиге Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң неделдеериниң, айтырыгларының, дүрген кылыр ажыл-херектериниң, мурнунда бердинген айтырыглардың күүселдезиниң, келген чагааларның, дыңнадыгларның, ээлчеглиг хуралдарга белеткелдериниң дугайында дугаалаан, дыңнадыр хүлээлгелиг турган. Чөвүлел хуралдарының протоколдарын бижип, доктаалдарны канчаар херектиг [illegible] тергиин [illegible] органзастап келген.

Владимир Ильич Лидия Александровнаны, ооң ажылын улуг хүндүткел болгаш [illegible] чораан. 1920 чылда ол мынчаар бижээн: «Лидия Александровна! Улуг-биле четтирдим. Бүгү-ле херектерни катап тергиин эки кылгандыр Силер».

Лидия Александровна 1919 чылдың [illegible] берген. Ооң эмнедип, дыштаныр чери Уфа болган. Владимир Ильич октябрь 28-те Уфа губерниязының продукция комиссары М. В. Котомкинче мындыг чагааны чоруткан.

«...Силерге чаңгыс дилег кылган чагаа бижиирин чөпшээрек көрүңер. Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң секретары Лидия Александровна Фотиева Уфаже баар. Аарыг кижи-дир, эмнедир болгаш [illegible] чемненири негеттинип турар, оон башка ажыл кылып шыдавас. Бо бистиң кончуг херектиг кижи. Л. А. Фотиеваның тургустунун алырынга болгаш чем-биле хандыртыларынга дузалаар бүгү-ле хемчеглерни алырын Силерден улуг-биле дилеп тур.

Бо чагааны алган дугайында меңээ дыңнадырын ойталавайн көрүңер.

Эш хуузунуң байырын чедирдим, баш бурунгаар Силерге четтиргенимни илереттим».

«Хуп демдеглелдеринден арыннар», «Кооперация дугайында», «Ажылчын-тараачын [illegible] кайчаар эде органзастаза эки» деп сөөлгү чүүлдерин Владимир Ильич кадыы баксыраашбоду бижип шыдавазындан адап бээрге Лидия Александровна бижээн.

Л. А. Фотиева План академиязын дооскаш, элээн каш улус комиссариаттарынга ажылдап чораан. 1938—1956 чылдарда В. И. Лениниң Төп музейинге эртем-шинчилел ажылын ол кылып турган. Дыка хөй чүүлдерни, элээн каш номнарны, брошюраларны бижээн. Олар «В. И. Лениниң [illegible]», «В. И. Ленин — удуртукчу болгаш эш», «В. И. Ленин-биле Женевага болгаш Парижке ужуражылгалар», «Владимир Ильич Ленин канчаар ажылдап чораанын» деп аттарлыг үнген.

Күш-ажылчы коллективтерниң ажылчыннарынга Владимир Ильич Лениниң, ооң ажыл-чорудулгазының дугайында Лидия Александровна хөй удаа чугаалап берип чораан. Ооң В. И. Ленин дугайында чугаазын бижидип каан, ону Москваның кинофотофонодокументилериниң Төп күрүне архивинде шыгжап турар.

Л. А. Фотиеваның Төрээн чуртунуң мурнунга ачы-хавыяазын партия болгаш чазак бедии-биле үнелээш, дөрт Ленин, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденнери, медальдар-биле шаңнаан. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тывыскан. Бодунуң улуг амыдыралчы оруун 1975 чылдың августа, 94 харлыында дооскан, бүгү-ле күжүн революцияның, Коммунистиг партияның, совет улустуң херээнге ол берген.

А. ОВЕРЧУК.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДЕЛЕГЕЙ ЯРМАРКАЗЫ

БУХАРЕСТ. (СЭТА). «Садыглажылгакның, кады ажылдажылга, хөгжүлде — делегейниң мында ажыттынган «Тиб-81» ярмарказының девизи-дир. 44 чурттардан 800 ажыг фирмалар болгаш даштыкы садыг каттыжылгаларының мында киржип турар.

Ярмаркада эң улуг павильонну чаңчыл ёзугаар совет делегейниң чүүлдери ээлеп турар. Металл кезер станоктарның, нефть, металлургия болгаш электротехника [illegible] контроль-хемчээшкин аппаратуразын. Совет Эвилелиниң 19 даштыкы садыг каттыжыышкыннарының өске-даа [illegible] мында деткээн.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының [illegible] экспонаттары — совет-румын [illegible] телевидениеге программаны [illegible] күүсеткен «Союз-40» космос кораблиниң бадырар аппаратуразы, орбитаның «Салют-6» — «Прогресс» эртем-шинчилел комплекизиниң болгаш Чергиин «Интеркосмос-1» кылыгма спутниктиң макеттери кол черни ээлеп турар.

[illegible] документтиг фильмнер СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле совет улустуң эрес-шудургу ажыл ижиниң, амгы беш чылда Совет Эвилелиниң социал экономиктиг хөгжүлдезиниң перспективаларының дугайын, совет коммунистер съездизиниң көргүзүгни чаа тайбың [illegible] тиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның социалистиг экономиктиг [illegible] программазын [illegible] ССРЭ-ниң салыптынныг дугайын көргүзүп турар.

РКП-ның Чиңгине секретары, РСР-ниң Президентизи Н. Чаушеску совет павильонга келгеш, мында делгээн чүүлдерге бедик үнелелиишкинни берген.

КАДЫ КЫЛГАН ДЕКЛАРАЦИЯ

БЕРЛИН. (СЭТА). 80 чылдарга СЭКП-ның XXVI съездизиниң [illegible] Тайбыңның программазы болгаш социалистиг чурттарның тайбыңга ынак угланыышкыны Герман Демократтыг Республика биле Ангола Улус Республика ээлдигиниң тургузуп келиринге [illegible] дыарынга. Европага болгаш бүгү делегейге дүшкүүрлүг чепсектиг [illegible] хандырарынга база ханылалынга чедирер боттуг орук кылдыр көрүп турар. Бо чепсекти эндере бүдүрерип кызыгаарлаары болгаш чепсегленииишкинниң дүжүрер талазы-биле тодаргай базымнар бооп амгы үениң кол бос айтырыглары болур дээр бүзүрелин олар илергейлээн деп, МПЛА — Күш-ажыл партиязының даргазы, Анголаның президентизи Жозе Эдуарду Душ Сантуштуң ГДР-ге [illegible] чоруун кылып чораанының үезинде ат салдынган кады кылган декларацияда чугаалаан.

Делегей социализмниң улам өзүп орар күчүзүнүң, империализмге удур, тайбың, айыыл чок чорук, национал хамаарышпас чорук, социал деңнелге, делегейге деңэрге-лиг кады ажылдажылга үнэш улустарның болгаш деңнелгелиг күштерниң улам-на идепкейлиг демиселиниң түңнелинде чедип алдынган чедиишкиннер-биле [illegible] талалар сеткил ханыышкынын илергейлээн.

Африка дипломатиктиг болгаш социал хамы чаартылгаларының улуг ужур-дузалыын, делегей политиказынга Африка чурттарының ролюнуң кол аамал өзүп турарын документиде демдеглээн.

Анголаның чоннуңга удур Мурнуу-Африка Республиказының расистерниң агрессиязы [illegible] шиитпирлиг буруу шапкаш, расизм бау-чурумнун агрессиязының калбарышкыны ол кавы девискээриниң улустарынга, тайбыңга болгаш делегейниң айыыл чок чорууга [illegible] болуп турарын онзалап демдеглээн. Бот-эргелиг, хамаарышпас Анголаның девискээриңден бүгү мурнуу-африка шериглерин доп-дораан болгаш чугаажок үндүрер бээрин ГДР биле Ангола Улус Республика негеп турарын декларацияда чугаалаан.

ИНДИЯ. «Бхакра-Нангал» (чурукта) — Пенджаб штатта Сатледж хемде гидроэнергетиктиг комплекстиң бо адын Индия Республиказында эки билир. 600 муң киловатт күчүлүг гидроэлектростанцияны Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле туткан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭЭЛЧЕГ ЧОК СЕССИЯ

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Араб чурттарының политиктиг, хөмииниң, шажынчы болгаш өске-даа организацияларын каттыштырган толээлелгелиг нинти-араб Организация — Нинти-араб улусчу конгрессиниң (НАУК-туң) доктаамал секретариадының ээлчег чок сессиязы болуп эрткен. Чоокку Чөөн чүкте, ылангыя Садаттың өлүрткениниң соонда Египетке байдалды, амгы үе-чадада араб улустарның болгаш оларның патриотчу күштериниң мурнунда турар сорулгаларны ол сессияның киржикчилери чугаалашкан.

Египетти араб делегейже чааскаанзыраарынга, америк империализм-биле болгаш Израиль-биле шуут эвилелчизирынга чедирген Садаттың дужун бериксан угланыышкынынга удурланып үнген Египеттиң демниилелиг күштериниң демиселинге НАУК-туң доктаамал секретариадының чиңгине секретары Омар аль-Хамди, Палестинаны хостаарының демократтыг фронтузунуң болгаш өске-даа араб чурттарының төлээлекчилери байыр чедирген.

Египетке сөөлгү болуушкуннар египет улустуң, бүгү араб чурттарының эрге-ажыктарын, египет революцияның идеяларын болгаш Насерниң идеяларын садып, хоралаанының шуут түңнели болган деп, саналдарга онзалап демдеглээн. Моон соңгаарты садым-чолуун болгаш келир үезин египет улус боду тодарадып алыр ужурлуг, ол кавы девискээрже аажок улуг хемчээлдиг шавар халдаашкынның калбарты берген америк администрациязында ол чурттуң иштики херектерин холгаарлаар эрге чок.

Садаттың өлүрткениниң соонда АКШ-тың империализми Египетти бодунуң эрге-ажыктарынга чагыртыр болгаш чаа эрге-чагырганың база америк империализмге хамаарышкынныг хамгалыр алыр, ол чуртту америк шериг баазазы болдурар сорулга-биле калбак кампанияны кептереткенин сессияның түңнел дыңнадыында айыткан.

Египеттиң чону-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илередир база АКШ биле Египеттиң аразында чарлыган айыылдыг эвилелдежилгеге ойтур шавыышкынны бээр талазы-биле араб чурттарының национал болгаш демниилелиг күштериниң тодаргай базымнарын ажылдап кылыр темкизе. Нинти араб улусчу конгрессиниң дүрген эрттирер хуралын чыылдырар деп шиитпирни НАУК-туң доктаамал секретарияды хүлээп алган.

Туруштуг чоруктуң болгаш удур хөделириниң национал фронтузунуң чурттарын ныыраазы күштер-биле, хамыктың мурнунда Совет Эвилели-биле харылзааларын быжыглаарынче секретариат кыйгырган, ол чорук АКШ-тың империализмниң, сионизмниң, реакцияның айыылдыг чимээннишкиннеринге ойтур шавыышкынны кады белеткээр аргазы фронтузун киржикчилеринге бээр деп, дыңнадыгда чугаалаан.

СОҢГУЛДАЛАР ЭРТКЕН

ГАВАНА. (СЭТА). Улусчу эрге-чагырганың муниципалитет депутаттарының соңгулдалары Кубага инициатива-политиктиг улуг көдүрлүүшкүнүң бандалынга болуп эрткен. 23 муң ажыг кандидаттар — бүдүрүлгениң мурнакчылары, тудугжулар, интеллигенцияның [illegible] турган. Социалистиг демократтың [illegible] көргүзүү болган ол соңгулдаларның түңнелдерин ам үндүрүп турар.

Куба улустуң как дег быжыг чаңгыс эвин, чурттуң мурнунда сорулгаларны республиканың [illegible] чедиишкинниг шиитпирлеп турарын Кубаның Компартиязының ТК-ның Бирги секретары, республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро [illegible] журналистер-биле беседазынга демдеглээн.

БУРУУ ШАПКАН

МЕХИКО. (СЭТА). Нейтроннуг чепсекти долу хемчээлге бүдүрер дугайында АКШ-тың амгы администрациязының шиитпирин, бөө-чепсекти эндере бүдүрүп турарын, Сальвадорнуң болгаш [illegible] Вашингтоннуң [illegible] Латин Американың политиктиг партияларының доктаамал конференциязы буруу шапкан.

Латин-америк политиктиг 29 партияларның болгаш организацияларның төлээлекчилериниң хүлээп алган резолюциязы Сальвадорнуң Революсчу демократтыг фронтузун болгаш Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузун төлээлелгелиг политиктиг күш кылдыр хүлээп көрген Мексиканың болгаш Францияның чазактарының [illegible] буруу [illegible]. Ол шиитпир өске чурттарның иштики херектерин холгаарлаваазының болгаш бүгү улустарның бот-башкарттынар эргезин болгаш национал хамаарышпас чоруун хүндүлээр принциптерни-биле бүрүн дүүштүр хүлээп алдынганы документиде онзалап демдеглээн.

Национал хосталганың Сандино фронтузунуң удуртукчулары-биле революстуг партияларның оруун оруктап бар чоруур Никарагуа улус-биле, [illegible] хосталган Белизаның улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазын конференцияның киржикчилери илергейлээн.

Чилиниң, Гаитиниң, Гватемаланың болгаш эрге-чагыргазында американзырак реакциялыг бау-чурумнар турар өске-даа чурттарның патриотчу күштерин шиитпирлиг [illegible] латин-америк политиктиг партиялар документиде илергейлеттинген.

[illegible] циялдан хостап үндүрер дугайында аңтырыгны Каттышкан Нациялар Организациязының ээлчеглиг XXXVI сессиязының хүн чурумунга киирериниң эргежок чугулазының дугайында чаңгыс аай бодалды [illegible] делегаттары чугаалаан.

КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ АЙТЫРЫЫ — ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

УЛАН-БАТОР. [illegible] чоннуң амыдырал хандырылгазының [illegible] улам өзүп сайзыраар [illegible] айтырыы — МАРН-ның [illegible] конференцияның темазы болган. Моол Арат Республиканың болгаш ССРЭ-ниң чоннуң амыдырал хандырылгазының специалистери конференцияның ажылынга киришкен. Моолдуң [illegible] эң чугула адыры болур кедээ [illegible] улам-на сайзырадырынга мында чоннуң амыдырал хандырылгазының экижидери улуг рольду ойнап турарын конференцияга санал бергеннер онзалап демдеглээн.

Чурттуң кедээ ажылчыннары Моол Арат Республиканың [illegible] тургузуушкунунуң сорулгаларын [illegible] чугула рольду ойнап келген болгаш ойнап-даа турар. [illegible] амыдырал хандырылгазын экижидер дугайында айтырыг Моолдуң Арат революстуг намының болгаш улусчу эрге-чагырганың хүн бүрүде кичээнгейиниң төвүнде турүп турар.

ДАЙЫНЗЫРАК ОРУК-БИЛЕ

БЛЭКУЛ. (СЭТА-ның корр. А. Федяшин, В. Чуксеев). Чепсегленииишкинниң дүжер дааш ам миллион-миллион англичаннарны хаара тудкаш, улам өзүп орар шимчээшкинге чурумтур Великобританияның чазак тайбыңның [illegible] ядролуг бөө-чепсекти эндере бүдүрерин уламчылаар бодалдыг. Консерваттыг чагырыкчы партияның ам эртип турар чыл бүрү болур конференциязында [illegible] ол дугайын херечилеп турар.

Чазак программазын тайылбырлавышаан, Великобританияның камгалал министри Дж. Нотт шериг сорулгаларынга чарыгдалдар бо чылын 12,3 миллиард стерлинг акша болуп турарынга деңнээрге, келир чылын 14 миллиард стерлингче өзер деп чарлаан. Амгы үеде «АКШ-тың сагавас-ка Англия НАТО-нуң өске [illegible] чепсегленииишкинге хөйнү чарыгдап турар» деп ол билиндирген. Ядролуг күчүнүң улгаттырарынче болгаш чаартырынче кол кичээнгейни салгаш, шеригниң бүгү девирлериниң дайынчы күчүзүн өстүрерин Англияның төөгүзүнде тергиин хөй дээн түңну [illegible] торилер-консерваторлар пландап турар.

Дайынга удур Барыын Европаның өске-даа чурттарында мышкаш, Британ ортузундарда база каңгаа-даа турум [illegible] шаптыктаар [illegible] ол министр «совет кыжанышкынны» дээр хоозун чүвелени база дагын чүлээрген.

М. Тэтчерниң чазааның амгы политиказы англи экономиканы халаптыг байдалга чедирген, ол чорук партияның бүгү [illegible] болгаш ооң кеску удуртукчуларының таарымас хөөнүн улам хөөктүрүп турар.

Великобританияның премьер-министри чораан Э. Хит хуралга чүве чугаалап тура, «консерваттыг партия сөөлгү 70 чылдар дургузунда эң бергеге үе-чадазын чурттап эртирип турар» деп медеглээн. «Ол чорук барык 3 миллион кижини хаара туткан [illegible] болгаш [illegible] индустриалдыг [illegible] болган» деп, Э. Хит онзалап демдеглээн. [illegible] кертир күзел чогу дыш М. Тэтчерни болгаш ооң эң чоок чөвүлекчилерин ол шынгыы [illegible].

Чазактың экономиктиг стратегиязынга хөөн чок чорукту партияның [illegible] конференцияның [illegible] дыг деп көрген резолюциялар херечилеп турар. Ажыл чок тыланышкынының бедиик деңнелиниң дугайында таны сагышсырал мында илереттинип [illegible] пылдар сорулгалыг хемчеглерти алырынче кыйгырыг кирген.

Ынчалза-даа бо кыйгырыглар моон мурнунда-даа кыйгыраглар ышкаш, [illegible] сааамы кырынга артар. Чүге дизе, М. Тэтчерниң чазааның политиказының улуг өске сорулгаларга англи-херекчилер тэжээлиин бээрин күзээр [illegible] кызып турганы, шериг чарыгдалдарын бажын ажыр өстүрери болуп турар.

ССРЭ — ЯПОНИЯ: дипломаттыг харылзааларны катап тургусканының 25 чылы

Фашистиг Германияның болгаш милитаристиг Японияның [illegible] дайынының түңнелинде үрүлген дипломаттыг харылзааларны бистиң чуртувустуң болгаш Японияның аразынга чээрби беш чыл бурунгаар октябрь 19-та Москвага кады ат салдынган декларация ёзугаар катап тургускан. Ийи чурттарның аразында дайын байдалын ол документ чүгле соксаткан эвес, харын-даа оларның кайызынга-даа ажыктыг деңэр-гелиг кады ажылдажылгаже орукту ажыткан. Даараазында — 1957 чылда баштайгы садыг керээзинге ат салдынган, эвээш хемчээлдиг — 25 миллион хире доллар түңнүг садыглажылганы ол керээде тодаргайлап айыткан. Ынчалза-даа каш-ла чылдар эрткен соонда миллиард доллар хемчээлдиг бараан саарылгалыг үш болгаш беш чыл хуусаада садыг дугуржулгаларынга, баштайгы компенсация дугуржулгаларынга, улуг хемчээлдиг төлевилелдерни боттандырар [illegible] ийи чурттарның [illegible] аяы-бүрү алыр-бээринге хамааржыткан чиңгине дугуржулгаларга ат салдынган.

Садыг-экономиктиг харылзааларның кайгамчыктыг-биле чергелештир харылзааларны болгаш кады ажылдажылганың өске-даа хевирлериниң бүрүн [illegible] аяы-кайызынга аргыжары, парламентарийлерниң харылзаалары, министрлер аразынга сумележилгелер, күрүне болгаш хөй-нити организацияларының аразында янзы-бүрү харылзаалар, эртем-техниктиг болгаш культура солчулгазы, спортчу харылзаалар база туристерниң аян-чоруктары эгелээн болгаш калбарып келген.

Ынчалзажок кожа ийи чурттарның аразынга чогумчалыг харылзааларның хөгжүлдези дең-деңги эвес, чөрүлдээлиг болган. Совет болгаш япон улустарның аразынга чаагай кожа-хелбээ харылзааларга болгаш найыралга удур Японияда болгаш океан ындында өжээтен болгаш салдарлыг күштер соксаал чокка хөделип келген болгаш хөделип-даа турар. Совет Эвилелинге удур угланган шуут шериг эвилели болуп турар «айыыл чок чоруктуң» дугайында дээр керээни 1960 чылда Японияның болгаш АКШ-тың аразынга чарганы совет-япон харылзааларының [illegible] бирээзи болган. «Айыыл чок чоруктуң керээзи» дээр [illegible] байдалды өскерткен болгаш Ыраккы Чөөн Чүктүң районунда база Оожум океанның [illegible] байдалга таарымча чок салдарлыг болган. Ийи чурттарның улустарының [illegible]-биле тургустунган совет-япон харылзааларны ол дугуржулга хораш ышкаш баксырадып, божаңнадыпкан. Ол харылзааларга ооң багай салдары моон мурнунда чаңгыс эвес удаа көстүп турган. Ол багай салдар амгы үеде улам [illegible].

Японияның чагырыкчы бөлүктери 1978 чылда антисоветтиг чаа хөделиишкинни хевертеп кылган. Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур Кыдаттың болгаш Японияның деңнеп-биле демнежиишкини айыткан КУР-биле «тайбың болгаш найырал дугайында керээге» япон төлээлекчилер ынчаарда Пекинге ат салганнар. Керээлер талазы-биле бодунуң «союзниктериниң» [illegible] болгаш [illegible] пландарын Японияның удуртулгазы улам-на деткип, аңаа каттыжып турар апарган. Япон улустуң национал эрге-ажыктарынга чүгле дүүшпес эвес, харын-даа Азияга база бүгү делегейге тайбың херээнге айыылдыг орукче Японияның чагырыкчылары шак ынчаар чуглуп кирген.

Ол ийи керээлер амгы япон даштыкы политиканың тергииниң ийи дугуу болган. В[illegible] [illegible] «Делегей жандармының» — Американың Каттышкан Штаттарының «хеймер өннүунуң» ролюн Япония Азияга күүседип эгелээн. Ынчаарга АКШ Барыын чүктүң [illegible] «эрге-ажыктарын» камгалаар деп чылдак-биле делегейниң янзы-бүрү районнарынга тергиидеп [illegible] алырынче чүткүп келген болгаш чүткүп-даа турар. Удур туржуушкуну [illegible] тавартыышкыны божаңнадып. Чепсеглелгениң эндере бүдүрериниң угланыышкынын мурнуп турар АКШ-тың политиказы Япония элээн баар. [illegible] белеткелин боду калбартып кирипкен болгаш делегейниң ийи дайынының [illegible] яон [illegible] тавааржып [illegible] улустарның дүрүм [illegible] дүүрээшкинни болдуруп турар.

Вашингтонну болгаш Пекинниң күткүүшкүнүнге алыскан япон чагырыкчылар ССРЭ биле Японияның харылзааларының [illegible] хөгжүлдезиниң оруундан чайлаан болгаш өжээн негекчи хөделиишкиннерже шилчээннер. Японияның чагырыкчыларының ол хөделиишкиннери ийи чурттарның аразында харылзааларга 1956 чылдан бээр чедип алдынган таарымчалыг бүгү чүүлдерни айыылга таварыштырып турар.

Ындыг политиканың түңнелинде Японияның чагырыкчылары [illegible] харылзааларга улуг когаралды чедирген эвес, харын-даа ядролуг [illegible] таварышкан боду [illegible] делегей аренасынга ат-сураглыг [illegible] Күштү ажыглаарындан дайындан болгаш чепсектиг күштерден ойталаарын Япония бодунуң конституциязынга ооң мурнунда чарлаан турган. Ыраккы Чөөн чүкте [illegible] оскертир дээш туруп турар кара чаңгыс чурт — Япония болуп турар. Япон чагырыкчы бөлүктерниң ол туружу Японияның ат салганы делегей керээлеринге болгаш дугуржулгаларынга шуут чөрүшпес. А Германияның Федеративтиг Республиказының удуртукчулары ССРЭ-биле болгаш Варшава Керээниң [illegible] өске-даа чурттар-биле харылзааларын [illegible]. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле [illegible] дыр Түңнел актызынга ат салбышаан, дайын сөөлүнде үеде [illegible] бодунуң ындыг ораалдыышкынын [illegible] болгаш сарыылдыг база мерген угаанныг чорукту илергейлээн болгай.

Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының сессиязының үезинде бо чылдың сентябрьда ССРЭ-ниң болгаш Японияның даштыкы херектер министрлериниң ужуражыышкыны Нью-Йоркка болган. Ийи таланың [illegible] [illegible] [illegible] «ССРЭ-биле харылзааларын Японияның [illegible] [illegible] дээре [illegible] чоруун [illegible] политиказының принциптерин илергейлеп [illegible] идегеп турар бис» деп, «Майнити» солун база бижээн. [illegible] таарыштыр экижидери делегейниң дүшкүүрлүг чоруун [illegible] көзектериниң бирээзи болуп турар деп, ол солун демдеглээн.

Бистиң чурттарывыстың [illegible] канчаар хөгжүдүүнден Ыраккы Чөөн чүкте болгаш бүгү Азияда политиктиг байдал [illegible] дыка хамааржыр аңаар. Ынчаарга совет-япон харылзааларның экижидеринге япон бүгү совет улустан дудак чок тудуургаадыг. Кожа чурттуң политиказынга сарыылдыг болгаш мерген угаанныг база хаптыр бодаар чоруктуң бот тапкып бүдеринге ССРЭ идегеп турар. Япония-биле кожа-хелбээ чаагай харылзааны калбартырынче бистиң чуртувустуң принципиалдыг [illegible] [illegible] чайтылгы чок.

А. БИРЮКОВ.

(СЭТА).

КАЯА-ДАА МУРНУКУ ОДУРУГДА

Ат[illegible] чылдар мурнунда Бии-Хемниң Тарлаага кожуун арат Самбыга Түлүштуң өг-бүлезинге оол төрүттүнген. Чаш кижиниң көөрге биче-ле хөңнүг боорга чалтап чаражынгаш, ооң адын Биче-оол деп адай берген. Оол кадык-шимирек, орлан шораа кижи болуп өзүп орган. Ол бүлениң уруглары[illegible] ең улуу [illegible] (шуптузу 12 кижи) ойнаан, азыраан, ада-иезиниң ажыл-ишинге дузалажыр кежээ кижи болган. Тарлагның ол чаа школазынга ол кирип, анаа үжүк-бижикти, санның бодаарының дөрт аргазын өөренип алган.

Туран сумузун тура мээ эр Шивилигниң Кара-Суг[illegible] бажынга [illegible] бодунун күш-ажылчы улууну кирип эгелээн. Анаа ажыл [illegible] дээнде кызымаар улус дораан-на эскерип каан. Ынчангаш [illegible] бүзүрелин чаалап алган.

1941 [illegible] фашистиг Германияның агрессорлары аңгы-ла Совет Эвилелинче оор [illegible] халдааны дугаарында дүүрээшкиннит медээ бүгү делегейге, Тывага тарай берген. Совет Эвилелинге [illegible] Тываның [illegible] хоочун чок чоруун [illegible].

ТАР-ның X Улуг хуралы болуп эрткен, анаа бүгү Тыва улустуң тура-соруун илерээн Декларацияны хүлээп алган. Улуг Октябрьның чаалап алыышкыннарын камгалаарынга тыва улустуң кезээ-де белени. Советтиг Ада-чурттуң [illegible] бүгү күжүн бээрин, амы-тыныз хайыралавазын [illegible].

Арга кожууннуң Биче-оол Самбыга Тываның ажылчыннары-биле бир демей. Совет Эвилелинге [illegible] шиитпирлээн. Фронтуже чорударын азы фронтуга дузалап болур хире күш-ажыл[illegible] Улуг-Хем районнуң Баян-Колче ону ажылдаары-биле чорудупкан. Орта турган колхозка баштай агрономнап ажылдаан. Тараажын, когаа [illegible] чаагай дүжүүн өстүрүп алыр дээш черниң культуразын бедидеринче, суггарылганың шынарын [illegible] кичээнгейни ол угландырып, [illegible] чоннуң бүзүредип сургаар билиг болгаш мергежилди бедидип[illegible]

Чон мурнунга харыысалгалыг, хей талалыг бо улуг [illegible] чы, кызымаккай чорууну көргүзүп, чоннуң [illegible] ажылдап болганы-биле чоннуң [illegible] алдаржыктыг-чаалап ап, каяа-даа мурнуку одуругга чорупкелген. Биче-оол Николаевич Самбыга ам пенсиялай берген. [illegible] байлак дуржулгазын Советтер ажылдакчыларының [illegible]

Чылдар болгаш кижилер

[illegible] ТАРН Төп Комитединче ол кирген. Ооң [illegible] Нарын алдын уургайынче ажылдадып чоруткан. Анаа баргаш чаа ажыл-ишке чаңчыгып, чорту оон хынытыва берген, алдын казып, тывары [illegible] ажылчыннарының одуруунга кирген. Тыпкан олча-ажыч тыш хөй нуруузун совет улуска дузалап, немец эжелекчилерни [illegible] чылча шавар херекке бодунуң төлептиг үлүүн кирген. Анаа беш чыл дургузунда чедиишкинниг ажылдааш, өскен-төрээн Бии-Хемниче [illegible] келген.

Улус ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң херээнге идепкейлиг кирикир. чедиишкинниг [illegible] Биче-оолга херек болу берген. Турандың кедээ [illegible] агрономия салбырынга ол кирип алгаш, ону теория-даа, практика-даа талазы-биле эки демдектерлиг дооскан.

ол анаа көргүзе берген. Ажыл-иш дээш, чоннуң эргежи дээш доктаамал сагыш човап чоруур коммунист колхозтуң партия организ[illegible] Советтиң күүском даргазынга элээн үр ажылдаан. [illegible] чоннуң идеологтуг, политика-кижизидилгезиниң [illegible] кижилер дээш улуг килдэнгени салып, кызымак ажылдап келген.

Биче-оол Николаевич 1960 чылда Улуг-Хемниң Хайыракан кедээ Совединиң күүс[illegible] бергеп. Орта бо чылга чедир ажылдаан. Ол чылдарының дургузунда Хайыракан та[illegible] ген. Суурда хөй сааныг чаагайжыды туттунган чурт [illegible] үш каът школа, спорт залдыг Культура бажыңы болгаш өске-даа культура-амыдыралдың эргежок тудугтары бар. Ону көргеш кижиниң сеткили өөрүүр.

[illegible] га чутаалап келген. Ооң хөй чылдарда удуртуп чораан Хайыракан кедээ Совети республикага-даа, районга-даа социалистиг чарыштың кам удаа тиилекчизи болуп кел[illegible] ген. Кем херек үүлгедиишкин [illegible] баш бурунгаар сагындырар чон ортузунга кижизидилге ажылын организастаар, бүдүрүлге планнарын, социалистиг [illegible] үүр чаагайжыдылгазының [illegible] кел[illegible]

Биче-оол Николаевичиниң үре-түңнелдиг кызымаккай, ак сеткилдиг күш-ажылын партия, чазак бедик-биле үнелеп, Ленинчи юбилей медалы, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижик-биле үш удаа шаңнаткан.

Биче-оол Николаевич биле Чанзалмаа Кыргысовна Самбыгалар дөртен хире чылдар дургузунда кады чурттап, өөрүшкү-муңгаралды-даа деңге үлежип келгеннер. Олар ада-иениң ниитилел мурнунга хамааты хүлээлгезин төлептиг [illegible] уругну өстүрген, шуптузун өөредип, амыдыралдың делгем оруунче киирген. Оларның шуптузу чон арызында база хүндүткелдиг ишчилер болуп, ада-иезиниң [illegible] боттары 3—4 [illegible] ада-иеге апарган нар. Сонгу даваннар мурнуузунуң изин ыяап-ла базар дээр болгай, маңаа ада-иениң төлептиг үлегер-чижээ улуг [illegible] тир.

Уругларының эң хөймери — Сергей бо чылын ортумак школаны дооскан. Люба — Кызылдың башкы институдунуң шингин курузунда өөренип турар. Володя — башкы институдун дооскаш, ажылдай берген. Саша — чолаачы, ийи уругнуң адазы. Олег «Х Улуг хурал» совхозта зоотехник, уругларының эң улуу Тамара библиотека ажылдакчызы, дөрт уругнуң иези.

Чер кырынга төрүттүнгеш, [illegible] кезиин Советтериниң хөй талалыг [illegible] га ол тураскааткан. Байлак дуржулгазын Биче-оол Николаевич Самбыга аныяктарбиле үлежип, [illegible] ниң кузелдиг бериш. районнуң [illegible] планныг онаалдаларын күүседир херекке ам-даа идепкейлиг киржип чоруур.

З. БАЙ-КАРА.

Улуг-Хем район.

«ТЕГЕРАН-43»

Бо кинода херек кырында болган тоогу-политиктиг болуушкунну көргүзүп турар. Мында Нью-Йорктуң кудумчулары, бөгүнгү Лондонnuң шөлдери, Москва хемниң эриктери, 1943 чылдагы Тегеранның тар кудумчулары, бузулеткен Парижтиң дүнеки базымнары; бөгүнгү террористерниң эжелеп апканы авиалайнер бөрт [illegible] Кинематрукттуң [illegible] шындыг янзылыг боттуг фактылар бар.

1943 чылда Иранның найысылалынга Сталинниң, Рузвельтиниң болгаш Черчиллиниң ужуражылгазы болган. Чогум-на харын ынчан, Тегеран конференциязының үезинде, гитлерчилерниң чажыт албан чери үш күрүнениң баштыңнарын өлүрер деп белеткенип турган. Гитлерниң планын өзүгээр алырга, ол [illegible] дайынның чорудулгазынга кандыг бир саллар чедирери чугаажок турган. Ол амы-тынче халдаашкын чайлаттынган.

Ону канчап чайлатканын, Тегеранга болган 1943 чылдагы болуушкуннар бистиң хүннеривисте канчап чаңгыланып келгенин Москвага эрткен XII [illegible] кинофестивальга шаңнаткан «Тегеран-43» деп кинофильм көргүзүп турар.

Бөгүнгү Париж. Эриэ Бехлер дээрзи болуунуң сактыышкыннарын, ховар дээн киноматериалдарын болгаш өске-даа документилерни, ужурутказын ажыдып илередир соругга-биле парлаар деп шиитпирлээн. Ынчалза-даа парлалга конференциязының үезинде Бехлерниң амы-тынынга халдаашкын [illegible] каннар. Эрткен-барган болуушкуннарны көргүзеринге хөңнү чок ындыг күштерниң ам-даа барын ол таварылга херечилеп турар.

Бехлерниң документилериниң шынын бадыткаар сорулга-биле Москвадан Парижче болгаш Лондонче Андрей Ильич (ону Андре-даа дээр) аъттанып чоруп турар. Ол [illegible] хамаан чугаалаар эвес, а ол—1943 чылда амытынга халдаашкынның чайлатчыларынга киржип турганнарның бирээзи.

[illegible] кинофильмнер көргүзүп турда, экрандан ол болуп болгаш ацаа аңга чедир ынак бир-ле херээженни эскерип каар. Ол дээрге ук кинонуң база бир аңгы сюжеттиг [illegible]. Ол дээрге 35 ажыг чылдар дургузунда Андре биле француз Марияның угаан-медерелинде артып калган тоогулуг болгаш кударанчыг ынакшылы-дыр.

Политиктиг ийи сериалыг бо кинофильмни режиссерлар А. Алов, В. Наумов олар француз болгаш швейцар кинематографистер-биле кады тургускан.

Фильмде ат-сураглыг хөй актёрлар ойнап турар. Чижээ, Игорь Костолевский, Наталья Белохвостикова, француз Ален Делон, Курд Юргенс, Клод Жад болгаш өскелер-даа. «Тегеран-43» деп кинофильм Кызылга ноябрьда үнүп эгелээр.

Чаа кино

«ААС-КЕЖИКТИҢ ХҮНҮ»

Ленинградта күрүнениң мюзик-холл театры профессионал сцепага талантылыг аныяк күүседикчилерниң школазы деп адын база катап бадыткаан. «Аас-кежиктиң хүнү» деп шиининң баштайгы көргүзүлгезинде театрда ажылдап турар студияның барык бүгү доозукчулары хаара туттунган. Шиинниң авторлары В. Константинов, Б. Рацер, И. Рахлин олар чаа ажылын чогум-на эгелеп чоруур артистерге бижээн.

А мюзик-холлдун студиязында артист болуксаан аныяктарның чаа болуу-биле чингээ эгелээн. Хөй солдар, кыстарны хоорайның бот-тывыныгыр коллективтеринден чалаан.

(СЭТА-ның корр.)

Ленинград.

АДЫГ-БИЛЕ ЧОЛУКШААН

Рассказ

(Эгези № 241 «Шында»).

— Электен эгеппен херээ чок — деп, Чылбай аңаа харыылаан. — Аңчы кижи ад[illegible] чүве болгай. Ам даарта [illegible] ужурлуг.

— Ылап-ла көрген черин бо-дур бе? — деп, Даргый Лопсандан база катап айтырган.

— Ылап-ла бо болбайн канчаар! — деп, оозу бүзүрелдиг харыылаан. — Кертиш каан ыяштарны көрдүңер чоп. Хар улуг болгаш, ижээн орта [illegible]

— Ындыг-даа боол чадавас — деп, Чылбай аңаа каттышкан. — Кыдын харлыг соок [illegible] белен үнер эвес.

Хонуп алгаш, аңчылар адыг ижээниниң эртенинде база дилеп эгелээннер. Сураг-ла, сураг! Ижээн болгу дег чүвеге черле таварышпааннар. Кыс[illegible] чеде бергенде, [illegible] дыштанып олурупканнар.

— Ам кордал чок-тур — деп, Даргый ашак бир дугаарында чугаалаан. — Мында ижээвээн агбайлар-дыр. Ооң башка ийи хүнзедир дилээрге черле тывылгай.

— Мен база ынчаар бодайдыр мен —деп, Чылбай улашкан. — Хоомай дөгзэлеттингеп-дир.

Буруулуг кижи Лопсан чугү-даа ыттаваан. Ылап-ла мында деп чүнүн-биле бадыткаар [illegible] Ам аңчыларының аактыг сөзүн кулакты кыскаш дыңнаар апарган.

— Хоомай дөгээлээн. Мен [illegible] бер[illegible] мен. Казан кээп көөр чүвеңи. Хайыраан аът-чаг хөй барганы от [illegible]

— Ам чүңү кылыр боор, эрте дээре чер дөгүп органы [illegible] — дээн. Чыл[illegible] Чаңгыс-ла Лопсан чудук кырында олурбушаан. «Шынап-ла хоомай дөгээлээним ол бе? — деп бодал ооң бажының иштинге кирген.—Ылап-ла бо шыргайже кирген адыглар болгай. Долгандыр мээң демдектеп каан ыяштарым база бар-дыр. оларны көрдүвүс. Ийи ынчан долганыгдан үнмээн болду чоп? Аъш аңаа хорун чыткаш, мээң соомда чорук баржыктар ирги бе?» Лопсан тургаш, өөрүнүң харда коошталай чарып чоруткан чаа изи-биле ылаштапкан. Мурнаан ийи кижиниң шырган изи-биле чула чүктээш, аар харга ужур [illegible] бир дөс мыйгак-хараганның оон эрткен болган. Чанында ийи дөс хараган аразында оргун орну дег ажык чер бар. Лопсан олче көрүнтерге, мында хараганда дук-дак-даа мышкаш элбер-самдар чүве астына берген турган. «Адыг дугу мышкажыл!— деп бодал бажының иштинге бүлүреш кылынган. — Ылап-ла маңаа чорун турган адыглар-дыр. Бо дүгүн ап алгаш, бүзүревейн турган улуска көргүзейн адырам».

Оон Лопсан хараган бажында чулдунуп калган адыг дүгүн алыр дээш, ийи дөс мыйгак-хараган аразында бичии ажык черже ийн-үш баскаш-ла, кылын хар адаанче хенертен хөлүрт кылдыр ойлуп дүже берген. Ол карак чивеш дээр аразында болган. Лопсан боданыр-даа чай алынмаан. Сактырга-ла чык-чак, түлүрт-талырт дээн. Хөлчок улуг оңгар иштинде кээп душкен хире. Коргуп-девидээн Лопсан баштай чүнү-даа орта көрүп шыдаваан. караңгы дүмбей-ле чүве. Олура душкен черинден бичии эргилдир шимчей бээрге, бажының кырында душкен үлүүнден хар суттулаштыр саарлып баткан соонда, оңгар иштинче чырык чаштына берген. Адыг ижээнинче ойлуп кире бергенин Лопсан ам биле тыртып каан. Арны-бажы адыш дээн соонда, бүгү мага-бодунче соок суг чажыпкан дег, соолаңнаан тымылааш тарады чүгүре берген. Лопсан үне халыыр бодааш, мурнунче көрүнтерге, бодундан ийи базым хирелеп черде үш адыг бо херээп алган, карактары имиртиң черде кыланайнып. холдарын чолутар-даа дээнаит. бурунгаар сунарынга белеткенген мышкаш суда салыпкан. бо олурганнар Карак чивеш дээр [illegible] ортузунда улуг адыг орган, [illegible] олурган оолдарындан дыка бедик.

Корткан эр өрү чырык кээп турар ойбакче чаңгыс карбаш дээн соонда, ойлуп душкени ижээн дүндүүнден үне халый берген. Арыг агаарга үнүп келгеш, ыя ол каш-ла минута аразында [illegible] адыгларның [illegible] бижан кааш. [illegible] хөңнү булганып, кускузу кели берген. Угаан-кут чок девидеп корткан эр улуг харга дүжүп, ужа-тура-ла салып чорупкан. Та кайыын немежип келген күш ийик, халыырга аңа хар чүгле бурулаар. Бажының иштинде чаңгыс-ла бодал бар: «Адыг кажан-на кээп сегирип алыр болду. Дүрген-не ыраза...»

Лопсан ол-ла карак-кулак чок халып ора, бичии када тура душкеш, соонче хая көрүнген. Ойладып кел чыдар адыг-даа чок мындыг, чүгле бодундан эстеп халаан харлыг бурунайнып турган. Ам харын орталанып, секперешкен [illegible] Адыгның [illegible] чигаиг чыды ам-даа хевээр. хөңнү булганыгаш, кезек кускан-даа. Ол-ла шешпүргүп чорааш, олаанга арай боорда, чылчии узулген. могап-турупкан келген. Лопсанның арны-бажындан дер-суг шаалаар болган. Арны артында саргара берген. Боду сугда ыяш дег сирилээр. Оозу одагга келгеш, чүве-даа ыттавайн, ыза берген. Даргый ашак биле Чылбай угаан-кут чок берган.

— Канчап бардың, оол? — деп, адазы кайгап айтырган.

Дыңнаан харыылаваан.

— Келдилиг кижи эвес ыйнаан? — деп, Чылбай чугаалаан. — Хей-сарыы кирген боор.

— Чүте күзүп турар кижил бо? Аарый берген эвес ыйнаан — деп Даргый чугаазын уламчылаан.

Одагга баштан келген ийи аңчы шагда-ла шай хайындырган, шайлап алган чүве-дир. Ам от кыдыында шай секпергей апарган.

— Ма, мону пактавыт! — дээш, ашак аякка шай куткаш, оглунче сунган. — Орта сен бе? Канчап бардың? Арны-бажың мырынай өскерлип каан-тыр.

Аяк шай пактапкаш, элээн болганда, Лопсанның чугаазы үнүп келген:

— Дүгде адыглар чыдыр...

— Адыг деп чүң боор! Каяа чыдар адыглар чүвел ыйнаан? — деп, Даргый ашак кайгаан.

Лопсаңы база ыттавайн барган. Чылбай бир аяк шайны аңаа сунгаш, чугаалаан:

— Ам-даа иживит. Орталаны бээр сен. Оожурга.

Кезек када ыттавшпайн барганнар. Ийи улуг аңчылардың караа Лопсанда. Олар ону адаандан үстүнге чедир шинчилеп көргеннер. Адыгта шаптырган дээрниң кандыгдаа барымдаазын олар оон тыппаан.

— Адыглар дугде олурлар— [illegible] чугаазын Лопсан ам база катаптаан.

— Кайда олурлар? — деп, Даргый ашак [illegible] айтырган.

— Ижээн иштинде...

— Ижээн иштинде олургазын канчап көрүп кагдың?

—Чанынга барып душкеш, көрүп олурдум.

— Элдеп чүве-дир аа, адыг чанынга канчап барып душкениң ол? — деп, ашак сал[illegible] айтырган.

[illegible] Лопсаң бирден бирээ чокка чугаалап бээрге. аңчылар ам кээп бүзүрээн.

Даргый ашак адак соолүнде оглундан айтырган:

— Агбайларны ам барып алдаан-на бис ыйнаан? Баар сен бе?

Лопсаң кезек боданып олура, харыылаан:

— Ам ынаар барбас мен. Кижээ кем салбас, хоруй бергеп олар чүвелер чорбадыва. Мээң-биле мендилежир дээш, холдарын сунарынга белеткенип алган мышкаш болду. Аңаа олурарлар ыйнаан...

[illegible] ыттапшпаан. чүгле боттарының арыннарынче удур-дедир көржүп кааннар. Оон Даргый ашак мынчаар түннээн:

— Адыг-биле бааурт-ла чолукшуп деп чүве ол-дур, аа...

К. АРАКЧАА.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ «БИСКЕ АМ-ДАА СООК ЭВЕС-ТИР» деп фотоэтюду.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«ШЫН»

солунну чагыдып алырынче далажыңар!

Солуннуң чагыдылгазы бо чылын ноябрь 1-ге чедир болур.

Редакторнуң оралакчызы Н. К. САТ

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзи бөдүүр аалырга, республикага болгаш Кызылга бөгүн бүргеп, аязып турар хүн болур. Чамдык черлерге дымыраалы чаар.

Соңгу-барыын углуг хаттың күжү секундада 9-11 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 0 градус чедир чылыыр, дүнелерде 9—11, Кызылга — 8—10 градус соок болур.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 18-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырлың үлегерлиг хорунуң концерти. 9.30 — «Будильник». 10.00 — Совет Эвилелинге бараан боон тур мен». 11.00—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.45 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.15— «Кедээ шаа». 13.15—«Музыка кинозунда». 13.45 —«Трудниклер үени». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Коммунистер» деп бөлүктен. 14.15 — А. биле И. Турлар. «Кара чаңгыс херечи». ССР Эвилелиниң М. Горький аттыг урап чүүл театрының фильм-шиизи. 16.15 —«Кино аян-чорукчуларының клуву». 17.15 — Күрүнениң орус улустуң Н. Осипов аттыг оркестриниң концерти. Дирижер —РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Калинин. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30—18.45 —Чапсар. 18.45—«Бөгүн—Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү». ССРЭ-ниң эът болгаш сүт үлетпүрүнүң министри С. Антоновтуң чугаазы.19.00— Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга [illegible] уткуштур музыка программазы. 19.45 —«Экранда —кинокомедия». «Агаар уланчызы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Л. Бетховенниң тос симфониязы. № 4 симфонияны Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң улуг симфония оркестри күүседир. 22.40—23.15— Документалдыг фильм. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 —«Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүнге уткуштур документалдыг телефильмнер программазы»: «Анна Ивановна», «Аваланың таакпылаар черинде». «Күш суду[illegible]» фабриказы». 15.10—Уругларга фильм—«Дона биле Микиниң чаа ужуражылгазы». 16.15 — «Челээш». Улусчу чогаадылганың телепрограммаларының IV делегей фестивалы. «[illegible]» (Шри Ланка). 16.45 — Аът спортунга делегей маргылдаазы. ЧССР-ден дамчыдылга. 17.30 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериалыг урап-чечен телефильм. 7-ги серия. 18.55—«Кинокамера делегейни көрүп тур». Москвага болган XII делегей кинофестивалының документалдыг фильми. Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы И. Фесуненко чорудар. 20.00—«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Ох биле Ах». Мультфильм. 20.15— «Сээн ынак өөреникчилериң». Документалдыг телефильм. 20.30 — «Оренбургтуң күрүнениң орус улус хорунуң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — Херээженнерни камгалаар. Урап-чечен телефильм. 2-ги сериязы.

ОКТЯБРЬ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05 — Мультфильмнер программазы: «Маруся Богуславка», «Илья Муромец». 9.25 — Кыска хемчээлдиг урап-чечен телефильмнер программазы. 10.20 — «Дириг амытаннар амыдыралы». Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35—Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы: «Аныяк гвардейчи Берне Главан», «Костюм». 15.25 — «Авам школазы». 15.55 — «Билир болгаш ылым шыдаар бол». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 16.40 — Москваның № 7 педучилищезиниң херээженнер хорунуң концерти. 17.05— Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну С. Ф. Маликов-биле школачыларның ужуражылгазы. 17.45 — «ССКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.25 — Телемедээлер (орус дылга)

МОСКВАДАН

18.30 — Бут бөмбүүнүң дугайында допчузу-биле.

КЫЗЫЛДАН

19.00— «КАИ экраны». 19.15 — Киножурнал. 19.25— «Хөйнүнги амыдыралының экраны».

МОСКВАДАН

19.55 — А. Грибоедов — «Угаандан човулан» ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Бичии театрының фильм-шиизи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Бичии театрының фильм-шиизиниң уланчызы. Төнгенде—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Аас-кежиктиг бөй». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — «Эртем амыдыралы». 12.40 — Ботаника. 6-гы класс. Шөлдерниң болгаш шынааларның үнүштери. 13.00 — «Энкаустиканың чажыды». Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.15 — А. М. Горький—«Тамыда». 14.00 — Ниити биология. 9-ку класс. Ыяштуур салгаары болгаш эскерлиичели. 14.30 — География. 6-гы класс. Саванналарның үнүштери болгаш дириг амытаннары. 15.00 — Ю. Олешаның чогаалының ажылы. 15.45 — «Волга ындыының черниң чаа чүүлдери». Документалдыг телефильм. 16.00 — 18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.25 — Телемедээлер (орус дылга) 18.30 — Тыва АССР-ниң телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле Күрүне комитединиң симфониктиг оркестриниң концерти.

МОСКВАДАН

19.00 — Новосибирск зооларыгының дугайында киножурнал («Орбита-3»). 19.15— ССРЭ-ниң улустуң артизи Э. Гилельстиң концерти. Төрүттүнген хүнүнден бээр 60 харлаанынга. («Орбита-3»). 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 21.15 — «Москваның виртуозтары» деп камерлиг оркестр концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кижизиг чүрек дугайында тоогу». Урап-чечен фильм. 1-ги серия. 22.45 — 01.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Динамо» — (Москва) — «Химик». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

Кино

ОКТЯБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Соолгу удаа [illegible]» 9.20, 11.30, 13.30, 15.30, 17.20, 20.20 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аза-четкерге кагпа салбадар» 9.10, 12.40, 16.00, 18.00, 20.20 (узаткан). «Никилерниң читкен алдыны» 11.00, 14.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Барабанчының салым-чолу» 10.00, «Өлзэн пегекчизи» 11.30, 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Онаа чугула даалга» (2 сериялыг) 11.00, «Ынакшыл дугайында үш удаа» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ОКТЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Миллиардерлиг херээжен кым ирги?» 9.30, 11.20, 13.10, 15.30, 17.30 (узаткан), 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мартин болгаш кабичи» 9.00, 13.10, «Тоолдар улажып-ла турган» 10.40, 15.00, «Соолгу удаа дээлижип» 16.50, 18.40, 20.45 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аза-четкерге кагпа салбадар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынакшыл дугайында үш удаа» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-21, 2-31-73, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2171

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектерини талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00925

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 243 (11741) | 1981 чылдың октябрь 20, вторник | 1925 чылда үндеп эгелээн | Өртээ 2 коп.

КАЗАХ ССР. Джезказганның даг-металлургия комбинадының Чоөп рудниинге бригада бүрүзү-ле хонукта бир муң тоннадан эвээш эвес руданы казып үндүрер дугайында эгелекчи санал тывылган. Амгы үеде ол эгелээшкинни чурттуң дыка хөй дагжылары деткип, ажылдап турар.

Бир муңчу бригадаларның бирээзин № 57 шахтада сураглыг дагжы, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Абдыкадыр Бекматов баштап турар.

Ол бригада бо чылын геологтуг тургузуунуң талазы-биле берге черде ажылдап турар. Ынчалза-даа бригада хонук санында-ла 1100—1200 тонна чиг-эттин берип турар.

Абдыкадыр Бекматов — бүдүрүлгениң мергежилдиг органзакчызы болбушаан, хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржип, хоорсоветтиң депутады, профэвилелиниң рудком кежигүнү. Чоөп рудниктиң № 57 шахтазының партбюро кежигүнү боор турар.

Күш-ажылга шылгарангай чедиишкинни, дериг-херекселдерни ажыглаарын экижидеринге үндезилээш ажылдың ажыктыын база шынарын бедиткени дээш А. Бекматовка ССРЭ-ниң 1981 чылда Күрүне шаңналын тыпсыры-биле киирген.

ЧУРУКТА: Абдыкадыр Бекматовтуң (ортузунда) удурткан дагжылар бригадазы.

В. ЗЫБИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаазы.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

МУРНАКЧЫЛАР ИЛЕРЕТТИНГЕН, ОЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР

Республиканың районнарының, хоорайларының болгаш үлетпүр, тудуг, транспорт, харылзаа, садыг черлериниң, чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазының коллективтериниң 1981 чылдың III кварталында социалистиг чарыжының түңнелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому үндүрген.

Бо чылдың үшкү кварталында [illegible] даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш демиселге чамдык чедиишкиннер чедип алдынганын бо талазы-биле доктаалда демдеглеп турар.

Бо чылдың тос айларының иштинде республиканың үлетпүрү пландан ажыр 1163 муң рубльдың продукциязын бүдүрүп үндүрген. Продукция сайгарар талазы-биле Күрүне планы III кварталда 100,1 хуу күүсеттинген деп доктаалда айтып турар. Ол ышкаш доктаалда пландан дашкаар бүдүрүп үндүрген продукцияның түңүн тус-тузунда айыткаш, [illegible] чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, оон [illegible] [illegible] [illegible] демдеглээн. Ниити ажыглалдың автотранспорту-биле пландан ажыр улус ажыл-агыйының 11,6 муң тонна чүъгүн сөөрткен, 878 муң [illegible]. Харылзааның, садыгның, коммунал [illegible] ажылдакчылары тос айларда социалистиг хүлээлгелерин база күүседипкен.

Доктаалда күрүне планын болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүсеткен күш-ажылчы коллективтерни айтып турар. Оларга Тываның электри четкилери, «Кодээ электри тудуунуң» эргелели, № 2 АТБ, Кызылдың аъш-чем садыы, Бии-Хем районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели болгаш өске-даа черлер хамааржыр.

Оон-биле кады чамдык районнарның, хоорайларның болгаш үлетпүр бүдүрүлге, садыг, харылзаа черлериниң алган социалистиг хүлээлгелерин күүседирин чедип албаанын демдеглеп, ук доктаалда оон чылдагааннарын айтып турар. Ниити республиканы алырга, бүдүрүлге хемчээлиниң өзүлдезиниң [illegible] бүдүрүкчүлүү талазы-биле [illegible] күүсеттинмээн болгаш 13 бүдүрүлге, черлери продукция сайгарар. 16-ы — ону бүдүрер талазы-биле планны күүсеппээн. Тыва транспорт эргелелиниң бүдүрүлгелери чүък болгаш пассажир сөөртүр көргүзүглериниң пландарын база күүсетпээн. Доктаалда оон-даа өске эргелелдерниң, үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң кол-кол көргүзүглериниң күүсеттинерин чедип албаанын айтып турар.

Социалистиг чарыштың не[illegible] [illegible] холбаштыр 1981 чылдың III кварталында бирги черни хоорайлар болгаш районнар аразынга тывыспас дээн.

1981 чылдың III кварталында социалистиг **чарыштың тиилекчилери кылдыр санааш,** СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун дараазында коллективтерге тыпсыр деп шиит[illegible]:

— **үлетпүр бүдүрүлгелерден** — бүдүрүлге хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 102,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 104,9 хуу күүсеткен болгаш бараанныг продукцияның бот-үнезин 6 муң рубльге чиигеткен **Тыва электри четкилериниң коллективинге:**

— **тудуг организацияларындан** — тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 100 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин 100,4 хуу күүсеткен **«Кодээ электри тудуу» тудуг-монтаж эргелелиниң коллективинге;**

— **транспорт болгаш харылзаа бүдүрүлгелеринден** — чүък сөөртүлгезиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 102,6, чүък саарылгазының — 100, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринин —104 хуу күүсеткен **№ 2 АТБ-ның коллективинге;**

— **садыг организацияларындан** — үүрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 102,5, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринин — 102,9 хуу күүсеткен болгаш пландан ажыр 6 муң рубльдың орулгазын алган **Кызылдың аъш-чем садыының коллективинге:**

— **чуртталга-коммунал бүдүрүлгелеринден** — эчы-дуза чедирерниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 100,6 хуу күүсеткен **Бии-Хем районнуң чуртталга-коммунал бүдүрүлгелериниң бүдүрүлге эргелелиниң коллективинге:**

III кварталда социалистиг чарыштың ийиги черин, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелдери-биле кады дараазында коллективтерге тыпсыр:

— **үлетпүр бүдүрүлгелеринден** — үлетпүр продукциязын бүдүрер талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 114,8 хуу, продукция сайгарарының — 122,7, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринин — 104,7 хуу күүсеткен **«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң коллективинге;**

— **тудуг организацияларындан** — тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 111,7 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринин — 100,2 хуу күүсеткен **«Тыва сентелге тудуу» трестиниң коллективинге:**

— **транспорт болгаш харылзаа бүдүрүлгелеринден** — [illegible] талазы-биле планын 102,3 хуу, [illegible] бедидеринин — 101,8 хуу күүсеткен **республиканың радиотелевидение дамчыдылга төвүнүң коллективинге:**

— **садыг организацияларындан** — үүрмектеп садар бараан саарылгазының социалистиг хүлээлгезин 107,5 хуу, [illegible] — 101,6, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринин — 100 хуу күүсеткен **Бии-Хем райпозунуң коллективинге;**

— **чуртталга-коммунал бүдүрүлгелеринден** — коммунал эчы-дуза чедирериниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 103,2 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринин — 126 хуу күүсеткен **«Водоканал» эргелелдиң коллективинге.**

Кызылдың «Даараныглга» фабрикаазының, «Тыва суг-тудуу» трестиниң № 5 КМК-ының, Садыг министерствозунуң АТБ-ның, Кызылдың үлетпүр садыының болгаш Тыва коммунэнергонуң эки ажылын доктаалда демдеглээн.

Тос айларда [illegible] түңнелдерин ханы анализтеп, чамдык коллективтерниң ажылында четпестерни, [illegible] тургустунуп келген чылдагааннарын [illegible], оларны ээрбениң тодаргай хемчеглерин боттандырып чорудары, металлды, тудуг материалдарын, одаар чүүлдү, электри энергиязын болгаш курлавырларын өске-даа хевирлерин чөп ажыглаары база камналгалыг чарыгдаары дээш социалистиг чарышты калбаа[illegible] [illegible] талазы-биле органзакчы болгаш масса[illegible] [illegible] дилерип СЭКП Кызыл хоор[illegible], райкомнарга, «Тыва [illegible] тудуу» эргелелинде «Тыва кобальт» комбинатта парткомнарга, хоорайкүүскомпарга, партия, профэвилел болгаш комсомол эге организацияларга, министерстволарның болгаш ведомстволарның [illegible] даалга[illegible].

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМНАРЫ

1981 чылдың тос айларының Күрүне планын Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң күүсеткениниң түңнелдериниң дугайында

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыы

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышка үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары кириштишкен, үлетпүр бүдүрүлгениң хөгжүдеринге тодаргай чедиишкиннерни чедип алган.

Үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлериниң хөй нуруузун сайгарар база бүдүрер хемчээлиниң талазы-биле тос айлар планы күүсеттинген.

Эң чугула адырлар талазы-биле продукция сайгарар план болгаш үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлде темпилери мынчаар күүсеттинген:

	Продукция сайгарар планның күүсеттинген хуузу	1980 чылдың 9 айларынга хамаарыштыр 1981 чылдың 9 айларында хуузу
Элекроэнергетика	103	107
Одаар чүүлдер үлетпүрү	114	108
Өңнүг металлургия	101	104
Металл болбаазырадылгазы	99,9	99,4
Ыяш болгаш ыяш болбаазырадып кылыр үлетпүр	99,7	99,4
Тудуг материалдар үлетпүрү	95	98
Чиик үлетпүр	104	106
Аъш-чем үлетпүрү	107	106
Далган-крупа дээрбедээр болгаш холуксаалыг мал чеми бүдүрер үлетпүр	101	99,0
Полиграфия үлетпүрү	102	103

Электроэнергетика, одаар чүүлдер, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрү эң бедик темпилерлиг хөгжээн.

Тос айларда продукция сайгарар планны, үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин тус-тус эргелелдер болгаш бүдүрүлгелер мынчаар күүсеткен:

	Продукция сайгарар планның күүсеткен хуузу	1980 чылдың тос айларынга хамаарыштыр 1981 чылдың тос айларының хуузу: бүдүрүлгениң ниити хемчээлиниң талазы-биле	1980 чылдың тос айларынга хамаарыштыр 1981 чылдың тос айларының хуузу: күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле
«Тыва даг-дугу» комбинат	95	98	99,1
«Каа-Хем» разрези	114	108	106
Тыва электри четкизи	103	107	107
«Тыва кобальт» комбинат	101	104	104
«Тудуг кезектер» комбинады	93	96	102
Ак-Довурактың дузалаар ажыл-агыйлар комбинады	90	108	108
Кызылдың эът комбинады	108	112	116
Кызыл-Мажалыктың эът комбинады	133	116	118
Сүт комбинады	105	103	104
Хлеб продуктулар эргелели	102	99,1	103
Сөөк далганы кылыр завод	62	75	81
Үстүкү Енисейниң балык заводу	66	87	93
Аъш-чем үлетпүр эргелели	102	97	100,6
Даараныглга фабриказы	104	108	97
Алгы заводу	105	103	107
Дүлейлерниң Бүгү-Россия ниитилелиниң өөредилге-бүдүрүлгези	104	108	106
Караа четпестерниң Бүгү-Россия ниитилелиниң өөредилге бүдүрүлгези	103	103	109
«Тыва тудуг материалдар» каттыжышкыны	102	100,3	106
Росводпромнуң демир-бетон кылыглар заводу	99,9	103	103
«Тыва кодээ тудуу» трест	89	88	88
Ыяш ажыл-агыйының министерствозу	101	106	106
Тудуг кезектер болгаш конструкциялар заводу	101	112	107
Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	104	103	103
Чурт үлетпүрүнүң эргелели	99,4	107	107
Автосентелге заводу	96	88	90
Кодээ ажыл-агый техниказының куркомитеди	101	105	103
Ном үндүрер болгаш полиграфия херектериниң талазы-биле эргелел	102	103	99,5

Үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлерин тос айларда дараазында хемчээлдерлиг кылдыр бүдүрген:

	Тос айларда бүдүргени	1980 чылдың тос айларынга хамаарыштыр 1981 чылдың тос айларының хуузу
Хөмүр-даш — муң тонна	[illegible]	[illegible]
Электроэнергия — муң киловатт-шак	67	80
Шой эпилдиргени — тонна	394	81
Тудуг болгаш одаар ыяшты сөөрткени — муң кубметр	203	95
Оон иштинде тудуг ыяжы — муң кубметр	[illegible]	[illegible]
Дилиг материалдары — муң кубметр	96	105
Мебель — муң рубль	1185	110
Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый ужур-дузалыг бараанар — муң рубль	1725	106
Тудуг чугайы — тонна	1942	97
Тудуг туүйбузу — млн. кезек	20,2	91
Чыып эптээр демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер — муң кубметр	36	88
Сорттуг даг-дугу — муң тонна	77,4	94
Хөм идиктер — муң ажеш	72	105
Кидис идиктер — муң ажеш	93	108
Дааранылга үлетпүрүнүң продукциязы — муң рубль	1463	120
Туткан балык — тонна	63	79
I категорияның субпродуктулары-биле кады эът — тонна	6192	121
Колбаса кылыглары — тонна	948	100,0
Чалаң сүт продукциязы — тонна	14021	103
Мал саржаа — тонна	403	94
Далган — тонна	21869	103
Холуксаалыг мал чеми — тонна	27878	95
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглары — тонна	15653	100,2
Кондитер кылыглары — тонна	823	98
Эзиртпес суксун аймаа — муң декалитр	1,6	127
Чемге ажыглаар дус — тонна	8567	98
Сөөктен кылган кургаг мал чеми — тонна	316	92

Тос айларда пландан ажыр 62 муң тонна хөмүр-дашты, 4,1 миллион киловатт-шак электроэнергияны, 6 муң кубметр дилиг материалдарын, 4 муң ажеш хөм идиктерни, дааранылга үлетпүрүнүң 180 муң рубль хемчээлдиг продукциязын, 46,7 муң рубль хемчээлдиг культура-амыдырал болгаш ажыл-агый ужур-дузалыг бараанарны, 68 тонна мал саржаан, 521 тонна чалаң сүт продукциязын, 69 тонна далганы, холуксаалыг 678 тонна мал чемин, 3 тонна кондитер кылыгларын, 38 муң декалитр эзиртпес суксун аймаан, аъш-чемге херeглээр 1067 тонна дусту бүдүрген.

Үлетпүр талазы-биле тос айларның планындан доктааткан даалгаларны чамдык бүдүрүлгелер күүсетпээн. Сайгарылга хемчээлиниң талазы-биле планны он беш бүдүрүлгелер күүсетпээн, эрткен чылдың тос айларынга деңнээрге үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлин 17 бүдүрүлгелер эвээжеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планны 19 бүдүрүлгелер [illegible] [illegible] 12 бүдүрүлгелер [illegible] чавызаткан. Шой эпилдирер, тудуг чугайын болгаш туүйбузун, чыып эптээр демир-бетон, сорттуг даг-дугуң, тудуг ыяжын, кидис идиктерни, балыкты, I категорияның субпродуктулар-биле кады эътти, колбаса кылыгларын, хлебти, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] даалганы [illegible] күүсеттинмээн.

Бараанныг продукцияның бот-үнезин чиигедир талазы-биле планныг даалга күүсеттинмээн.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга

ТУДУГНУҢ ШАПКЫНЫНДА

Киргизияның Курпсай ГЭС-инге тургузар үшкү турбинаны хуусаазындан бир квартал мурнай [illegible]. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирин ёзугаар ажыглалга киирер дээн ол ГЭС-че бо күзүн сөөлгү, дөрт дугаар агрегатты база чудуруп чорудар ужурлуг.

ГЭС-тиң болгаш бүдүрүлге чериниң парткомнарының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] эстафета» принцивин ёзугаар улам калбартыр шиитпирлээн. Оон киржикчилериниң мурнунда белен эвес сорулга тургустунган—чурттуң практиказынга бир-ле дугаарында ындыг улуг гидростанцияның бүгү энергия блоктарын чаңгыс-ла чылдың иштинде ажылдадып эгелээр апаар. Оон ниити күжү—800 муң киловатт.

[illegible] күш-ажылчы [illegible] харьковчуларга ажыл-ишчи программа апарган. Турбина заводунуң цехтериниң партия организациялары болгаш партболуктери өске даалгаларны соңгаар тыртпайн, ол хүндүлүг даалганы графиктен эрте күүседир дээш, ажылдаар чер бүрүзүнге бүдүрүлге курлавырларының хөй-ниити көрүлдезин кылган. Тускай [illegible] турбиналарны кылыр хуусаазын болгаш шынарын контрольга алган.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Ийи коллективтиң парткомнарының болгаш баштаар черлериниң кады кылган шиитпири-биле күштерин шалыңкайы-биле таарыштыр тургузары хандыртынган. Харьковтан Курпсай ГЭС-че чоруткан эптекчилер турбиналарны шапкын эптеп тургускаш, ажылдадып киирерин дузалап турар. Ынчаарга ол тудугдан заводка барган слесарьлар, кацпакчылар турбина кылыкчыларының күш четпейн турган ажылдарын кыска хуусаада бүдүрүп бергеннер.

М. ХАБИНСКИЙ.
СЭТА-ның корр.

ХАРЬКОВ.

ЧЫЛ ПЛАНЫН — ХУУСАА БЕТИНДЕ

ХУУСААЗЫНДА ДООЗАР

Республиканың Ыяш ажыл-агый министерствозунуң коллективи Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыгларын күш-ажылчы соруктуг кириишкиниг уткуп турар. Бистиң министерствонуң районнарда ыяш ажыл-агыйлары кужениишкиниг ажылдааныындан социалистиг хүлээлгелер, планныг онаалдалар чедиишкиниг күүсеттинип келген. Министерство ниитизи-биле үшкү кварталда болгаш 9 айларда багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Ол үениң дургузунда бараанныг продукцияны бүдүрери 101,9 хуу, ону сайгарары 101,4 хуу күүсеттинген. Оон аңгыда 14 муң кубометр дилиг материалдары белеткеттинген.

Тожунуң, Чадааның, Каа-Хемниң ыяш ажыл-агыйлары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкиниг боттандырып, эки ажылдап келгенин демдеглээри өөрүнчүг. Бо коллективтер ростовчуларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкинин баштай-ла деткээннерниң санында кирип турар. Боттарының ажыл-херээнге хожудаашкын болдурбайн, план-даалганың күүселдезин участок бүрүзүнге чедир ап келгени бо-дур. Ону чедип алырда ук ажыл-агыйларда социалистиг чарышка кижи бү[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рүзүнүң харыысалгалыг болурун кичээнгейге алган. Ажылды мынчаар чорудуп турары [illegible] ол ажыл-агыйларның [illegible] [illegible] ажыл-агый коллективтеринге база хамааржыр.

Ыяш ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-россия социалистиг чарыжынга бистиң республикадан Чадааның, Каа-Хемниң ыяш ажыл-агый коллективтери шаңналдыг черлерни 2 чыл улаштыр ап келгенин бүгү министерствонуң ажылчиларын соруктуг киирген.

Каа-Хемниң, Чадааның, Тожунуң ыяш ажыл-агыйларының боттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин Октябрьның байырлалынга тураскаатпышаан, баштайгы чылдың планын хуусаа бетинде доозарын шиитпирлеп турарлар.

Ыяш ажыл-агыйларында ажыл-ишке төлептиг, кызымак, эки үлегер-чижекти көргүзүп турарлар эвээш эвес. Ындыг мурнакчыларга ыяш сөөртүр машина чолаачылары В. Л. Требугов, Н. П. Ягушенко, В. Г. Нелюбов (Каа-Хемден), Ф. Н. Ашуров (Чадаанадан) олар хамааржыр. Чадааның ыяш ажыл-агыйындан К. Э. Монгуштуң удурткан ыяш белеткээр бригада, Тожуда В. С. Ооржактың ыяш диликчилериниң бригадазы социалистиг чарыштың тиилекчилери.

Хөй чылдар иштинде ажылдап келген дуржулгалыг хоочуннарывыс лесниктер Иван Степанович Чепкасов, Доржу Арагачиевич Донгак болгаш оон-даа өскелер аныяктарга боттарының билиг-мергежилин дамчыдып бээринге идепкейлиг, боттарының ажыл-[illegible] ниң ёзулуг мастерлери.

Тожунуң ыяш ажыл-агыйындан [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] олар планын ажыр күүседип мактадып турарлар.

Ыяш ажыл-агый [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дээш кызымак ажылдап турар.

В. ПШЕННИКОВ
Ыяш ажыл-агый министерствозунуң план килдизиниң начальниги

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

КИЧЭЭНГЕЙНИ—АЖЫЛДЫ ОРГАНИЗАСТААРЫНЧЕ

Пассажирлер транспорт автотөлдүрүлгезиниң коллективи — хөй кижилиг, улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ол бирги беш чылдың баштайгы чылында-ла коллектив СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар [illegible] болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир, пассажирлерни аргыштырарының культуралыг бедидер талазы-биле эвээш эвес ажылдарны чоруткан. Ол дугайын бүдүрүлгениң коммунистери чоокта чаа эрткен отчёт-соңгудалыг хуралынга бүгү талалыг анализтеп чугаалашканнар.

Эрткен 9 айларда коллектив пассажирлер аргыштырарының планын 100,3 хуу, пассажир-километр планын 100,5 хуу, [illegible] — 101,2 хуу күүсеткен. Ажыл-чорудулгага чедиишкиннерни чедип алырынга коммунистерниң [illegible] рол күштүг. Бүдүрүлгениң кол-кол участоктарында 20 коммунисти быжыглаан, олар бүдүрүлгениң хөй-ниити амыдыралынга үлегер-чижээ көргүзүп келген. Бо коммунистер шуптузу эрткен тос айларының планныг онаалдаларын болгаш боттарының хууда алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеннер. Коммунистер бүдүрүлгениң мурнакчылары болбушаан, боттарының хостуг [illegible] харамнанмайн, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржир. колонналар, цехтер, бригадалар, звенолар удуртуп ажылдап, [illegible]

боттарынга бедик негелделиг болуп ажылдап турарлар.

[illegible] коммунистер боттарының отчёт-соңгулдалыг хуралынга кылдынган [illegible] бо-даа демдеглеп каан. Кол кичээнгейни [illegible] айтырыгларже моон соңгаарты сорулгаларже угландырып, партия организациязының ажылының чедер-даа база четпес-даа талаларын анализтеп чугаалашканнар. Илеткел кылган партбюро секретары Ю. В. Батаргин болгаш саналдар берген эштер күш-ажылдың [illegible] улам экижидип, ажылды организастаарын чогуур деңнелге тургузуп, ажылчыннарның ажылдап үнер-кирер чорудун кылыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин чедип алырының чугулазын демдеглээн. Оон аңгыда пассажирлерни аргыштырарын, оларның культурлуг хандырылгазын экижидерин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин чедип алырда моон соңгаар кандыг ажылдарны кылып чорутса эки, мурнунда турган частырыгларны [illegible] коллективтиң мурнунда салдынган сорулганы чедип алырының кандыг [illegible] барыл деп чүвени сайгарып көөрүнге парторганизацияның база коммунистерниң кичээнгейин угландырган.

— Бисте күш-ажылды организастап турары ам-даа кошкак, чамдык чолаачылар [illegible]

[illegible]

Генерал-майор, Совет Эвилелиниң Маадыры Иван Васильевич Панфилов (1941 чылдың декабрь).

• • •

КАЗАХ ССР. Ада-чуртунуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында. Москва хоорайынга болган улуг тулчуушкунга генерал-майор И. В. Панфиловтуң командылааны аалдарлыг 316 дугаар адыгжы дивизиязының дайынчылары эрес-дидим болгаш маадырлыг чорукту көргүскен.

Ол дивизияны 1941 чылдың июль айда Алма-Атага тургускан. Дайынчылар баштайгы тулчуушкуннардан-на эрес-дидим болгаш туруштуг чорукту көргүскеннер.

Панфиловчу дивизия Москвадан Курляндияга чедир белен эвес тулчуушкуннарга дайынчы орукту эрткен. Хоочун панфиловчуларның боттарының дайынчы чадыы үезиниң дугайын солдаттарга чугаалап берип турлар.

Е. ШЛЕЙНИН фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Херээженнер чөвүлелдеринде

ДЭЭШТИГ АРГАЛАР-БИЛЕ

Самагалдай суурда херээженнер чөвүлели он чеди кижи составтыг. Чөвүлел бодунуң ажылын [illegible] болгаш суурда тургустунган он алды [illegible] активистерге хамааржыр план ёзугаар чорудуп, эжин идепкейжидер.

«Хүлүмзүрүг» деп уруглар [illegible] тургусканы, херээженнер [illegible]

[illegible]

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРИП

[illegible]

Б. ТИРЧИН.

КУЗУН БЕЛЕТКЭЭР

[illegible]

Н. ЛАМА.

ШЫЛГАРААННАР

Ол бирги беш чылдың тос айларының планныг онаалдаларын күүседиринче районнуң үлетпүр, транспорт, амыдырал хандырылгазы болгаш садыг организацияларының бүгү күжүн мооңнеп келген. Ооң уламындан район продукция бүдүрериниң планын 108,9, ону сайгарарының планын 107,3 хуу күүсеткен. Шагаан-Арыг хоорайның элээн каш бүдүрүлгелери тос айларының планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен.

Мурнакчы коллективтерден үлетпүр комбинадын шыгараан. Бо бүдүрүлге чүгле тос айларының дургузунда 354 муң [illegible] продукцияны бүдүрген, планын 119,[illegible] хуу күүсеткен. Үлетпүр комбинады чыл, ай санында-ла бурунгаарлаан орар коллектив. Ол эрткен чылдың бо үезинде барааннныг продукция бүдүрериниң планын 115,2 хуу күүсеткен, бо чылдың тос айларында ол көргүзүг бар ын үш хуу немешкен. Үлетпүр комбинады продукция сайгарарының планын база ажыр күүсеткен.

Район төвүнүң автотранспорт бүдүрүлгезиниң көргүзүглери багай эвес. Бо коллектив чүък сеертирериниң, ону сайгарарының планын ажырган. Саржаг заводу, [illegible] ажыл-агыйы, амыдырал хандырылгазы эргелели, районнуң «УТКА 25 чылы» совхозтуң рабкоозу тос айларының планныг онаалдаларын [illegible] күүсеткен.

Улуг-Хем район.

А. КАРА-САЛ.

СИБИРЬ ЧЕРДЕ

Капитаннар билир

Сибирьниң транспорт четкизинче Обь хемниң адырызы — Бердь хем каттыжып кирген. Ооң аңгаа-арыглаттынган девискээри-биле чоруткаш, баштайгы судно Черноречьенскиниң цемент заводунуң чанынга кээп доктаанган. Ол бүдүрүлгениң продукциязы Тюмень болгаш Томск областарда тургустунуп турар нефть-газ комплекизиниң тудугжуларынга чиик өртек-биле чедер орук ажыттынган.

Үш чүс ажыг километр узун дургуннуг ол орукту Барыын-Сибирь пароходствозунуң ажылдакчылары тудуп кылган. Обьтуң капитаннарының ак-кызыл өңнүг вымпелин Васюганның, Парабельдиң, Чузиктиң үстүү агымының дагылыг бойдуззунга чаңчылчаан ол апарган. Хөй-хөй эр черлерлиг, шапкын суглуг Катуна хемнеп Алтайже орукту оттар болгаш бакеннер айтып турар.

Суттуң чаа-чаа оруктарын ажыдарынга улуг ажылды «Сибгипротранстың» болгаш суг транспортунуң инженерлериниң Новосибирск институдунуң [illegible] чорудуп ажылдары дузалап турар. Чурттуң чоон талакы районнарын хандырып турар сеналга төвүнде бичии хемнер-биле флоттуң аргыжылгазының техниктиг төлевилелин кылыры доооступ турар.

В. ЕЛЬМАКОВ.

Новосибирск.

Алтайның садтарының д ү ж ү д ү

Алтайның садчыларының фруктулар болгаш кат айчаандан бедик дүжүт алырынга агаар-бойдузун берге байдалдары шаптыктап шыдавааан. Ылаңгыя «Мичуринец», «Флора», «Янтарный» совхозтарның ажыл-ишчилери кызымак ажылдаан. Ооң түңнели кайгамчык болган: крайның тускайжыттынган ажыл-агыйлары садыг четкилеринче 40 муң центнер продукцияны чудурун чорудукан. Элээн эвес чимнетерин кыжын херекзээри-биле шыгжаан.

Алтайның садтарында яблоня, вишня, малина, инек-караа болгаш харын-даа виноград безин өзүп үнүп турар. Сибирьниң берге, соок байдалдарында оларны тарып өстүрери ындыг-ла белен эвес. Ынчалза-даа эгелеп чоруур садчыларга эртемденнерниң дузазы улуг. Садоводство талазы-биле Сибирьниң академик М. А. Лисавенко аттыг эртем-шинчилел институдунуң тускай эртемнигелери соокка туруштуг чаа-чаа сорттарны тургузуп, оларны өстүрериниң технологиязын ажылдап кылып турарлар. Алтайның аарыглаарга белен торулбас, бедик дүжүт бээр сорттары ам Сибирьде, Ыраккы Чоон чүкте, чурттуң хөй-хөй төп районнарында өзүп үнүп турар.

В. ПАВЛОВ.

Барнаул.

Арга-арыг аптеказындан

Эм белеткээринге херегзээр хөй-хөй үнүштерин Курган областың аптекаларының, херегленкчилер кооперацияларының болгаш ыяш ажыл-агыйларының ажылдакчылары бо чылын чыгганнар. Ындыг үнүштер хүлээп алыр черлерже 100 тонна ажыг каттар кирген.

Урал чоогунуң черлери янзы-бүрү үнүштер-биле болгаш каттар-биле байлак. «Арга-арыг аптеказынга» ажыл оон чечектелиишкиниин үезинден эгелээш, орай күске чедир ургуулчуур. Кат-чимис чыыкчыларынга школачылар болгаш пенсионерлер идепкейлиг дузалажып, казык кандаазының ол ужур-дузалыг ажылынга төлептиг үлүүн киириштирип турарлар. Эмге херекзээр ол үнүштерниң чамдык хевирлерин областың колхозтарында болгаш совхозтарында өстүрүп турар апарган. Ылаңгыя, чоңда «[illegible]» деп ат-биле сураглааш үнүштү Шумихинскиниң ыяш ажыл-агыйында тарып өстүрүп турар апарган.

О. ЧЕРЕПАНОВ.

Курган.

Чечектер дээш четтирдим

Сретенскиниң судно тудуушкун заводунуң цехтери янзы-бүрү өңнүг чечектер-биле каастаттынган. Олар шуут-ла станоктар чанында өзүп үнүп турар. Ажылчыннарның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидеринге оларның киирип турар улуг-хуузун сан-биле тодаратпаан болза-даа, ол чечектерниң ажылдап турар кижилерниң сагыш-сеткилин көдүреринге улуг дузалыг бооп турарын шупту демдеглээн. Тарыттынган чечектер ында дыка хөй, ынчангаш столоваяны, клубту, дыштанырга комнатазын олар-биле каастап алырынга четчир. Чарыштың тиилекчилерин чедиишкиннерин чылдың кайы-даа үезинде заводка тарып өстүрген чечектер-биле демдеглеп турар. Ол чараш чечектерни А. Горбунова болгаш оон дузалакчылары тарып өстүрүп турар.

Ногаан өңнүктерин тарып өстүреринге ыяштар база хөй болган. Оларның олар бүдүрүлгениң бодунга өстүрүп, чүгле завод девискээрин ногаанчыдып алганы-биле кызыгаарлаттынмайн, аныяк ыяштарны олар уруглар садтарынга, кожазында школаларга база дамчыдып берип турарлар. Сырый ногаан бүрүлерлиг ыяштар корабльдер кылыкчыларының бажыңнарының чанында база тарыттынган.

Сретенск.

Л. ФАДЕЕВ
(СЭТА-ның корр.)

Айтырыңар, харылап бердэли

АЖЫЛГА ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНЫҢ ЧУРУМУ

Совет хамаатыларының ССРЭ Конституциязында хоойлужуткан кол социал эргелериниң бирээзи — ажылдаар эрге болур. Ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны ажылга канчаар хүлээп алырының болгаш оларның-биле күш-ажыл керээзиниң чарарының чурумунуң дугайында айтырган чагаалар «Шын» солуннуң редакциязынга бо-ла кээр. Бо талазы-биле айтырыгга Тыва АССР-ниң Юстиция министерствозунуң консультантызы В. А. Павлючоктуң харыызын номчукчуларга бараалгадыр-дыр бис.

[illegible]

Автономнуг областарда, округтарда

БАЖЫҢЫВЫС ЧАНЫНДА

[illegible] алгы бүдүрер комбинадының [illegible] чурттап турар [illegible] агитполдерни тургускан, ону калбаа-биле ажыглап турар.

Хоорайның дыка хөй чурттакчылары кежээ ажыл соонда бажың чанында агитполдерже барып, [illegible] бот-тывынгыр урав чуулдук концертин көрүп, волейбол, [illegible] теннис, шыдыраа, шашки ойнап, аңаа дыштаныр турарлар.

[illegible] коммунистиг чанында чурттап турар черниң айы-биле чон ортузунга политика-кижизидилгелиг ажылды чорудар [illegible] элээн солун болу берген. Хөй-ниитичи коллективтерниң кужун ол каттыжтырып, ажылчы чонну, аныяктарның хостуг үезин организаастаарынче угландырып турар. Чурттакчылар боттары — [illegible] инженерлер агитпалдерниң ажылынга идепкейлиг киржип келгеннер. Кѳску агитацияны студентилер, үстүкү класстарның өөреникчилери кылган. Комсомолчулар подъездилер, бажыңнар командаларының аразында [illegible] маргылдааларын организастап, [illegible] корум-чурумну хайгаараптар. Боттарының бажыңнарының даштын чаагайжыдары-биле улуг-даа, бичии-даа [illegible] киржип турарлар.

Мындыг хемчеглерниң түңнелинде чаңгыс бажыңның [illegible] эп-найырал быжыккан. Ол ышкаш хоорайда кем-херек үүлгедиишкини бо чылдың эрткен айларында эвээжээн.

В. ВАСИЛЬЕВ.

Черногорск. Хакас автономнуг область.

ГРАФИК ЁЗУГААР

[illegible] компрессор [illegible] дериглер монтажын кѳрдүнген хуусаазындан бир ай бурунгаар эгелээн. Ону ажылга [illegible] монтажын эгелээр.

[illegible] ажыл «Главсибтрубопроводстрой» коллективинге ооң мурнунда планнаттынган графикти эде кѳѳр арганы берген. Компрессор станциязын [illegible]

[illegible]

А. ЖИЛЯКОВ.

Белый Яр. Ханды-Мансы автономнуг округ.

ЧАҢГЫС ЧЕР ЧУРТТУУНГА ТУРАСКААТКАН

Кудымкарда коми-пермяк [illegible] Петр Субботин-Пермяктың музейи ажыттынган.

[illegible]

А. КИПРИЯНОВ.

Кудымкар.

КЕЗЭЭДЕ ДОҢ ЧЫДАР ЧЕРЛЕРДЕ

Карск далайның эриинде [illegible]

[illegible]

Г. ХОМОВ.

Амдерма. Ненец автономнуг округ.

ДӨРТ МУҢЧУ

[illegible] Бурят автономнуг округта ол бир дугаарында дѳрт муң литрден хөй сүттү сааган.

Он бирги беш чыл планының баштайгы чылында ол бир инектен-не 4250 килограмм сүттү алыр хулээлгени алган. Бо чылдың эрткен тос айларында сүт саар опаалдазын ажыр күүсеткен, берген сѳзүн ээлеп турар. [illegible] ажылында эртемниң чедиишкиннерин, мурнакчы практиканы ажыглап, билиин доктаамал бедидип чоруур.

Ооң ажылдап турар фермазында мурнакчы [illegible] школазы ажылдап турар.

В. РАБДАНО.

(СЭТА-ның корр.)

Агинск.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

1. ТАЙБЫҢ ИНИЦИАТИВАЛАРГА ДЕТКИИШКИН

Совет Эвилелиниң көдүрген тайбың инициативаларын деткээн шимчээшкин бөгүн делегейде өзүп турар. Дайынга удур Барыын Германияда, Англияда, Францияда, Бельгияда, Голландияда болгаш өске-даа чурттарда эртип баа планнаттынып турар күчүлүг чыскаалдарда — нейтронунг бомбаны хоруур, чаа америк ядролуг ракеталарны Европаның черинге чагдатпас, боочепсекти эндере бүдүрерин болдурбас дээн негелделер шиитпирлиг көдүрлүп турар.

Ядролуг дайынның кыжаныы [illegible] Совет Эвилелиниң инициативазын [illegible] айтырыглар КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязынга болгаш политиктиг ниити чугаалажылга чоруп турда кол черни ээлээн. Ядролуг халапты болдурбас дугайында совет саналды болгаш ол айтырыг дугайты Совет Эвилелиниң киирген Декларациязының төлээлелин КНО кежигүннери күрүнелерниң аңаа чуве чугаалаан төлээлекчилериниң хөй нуруузу ээн-биле [illegible]

Ол инициативаның чугулаа шеригниң болгаш ядролуг чепсектиң талазы-биле тергиидегей байдалды чедип [illegible] АКШ-тың [illegible] ниң айтырыгларын чугаалажырындан КНО-ну чайла[illegible] хөй чурумун доңнаштырарын сессияга америк делегация оралдашкан. Мозу чок ол кажарлаашкыннар чедиишкин чедип ап шыдамаан. Вашингтоннуң дайын[illegible] шапкан ээзэш ээс чидиг сестерни АКШ-тың төлээленчилери КНО-нуң шидиринден дыңнаар ужурга таварышкан.

Тайбың дээш, ядролуг халапты болдурбас дээш деми[illegible] кээн ат-алдарлыг үн херээ [illegible] октябрь 12-те Прагага доозулган Бүгү-делегей конгрессинге чаңгыланып турган. Ол шимчээшкинде киржип турар 130 чурттуң [illegible] конгресс делегейниң херээжеңнеринге кыйгырыгны хулээп алган. Чижек кылдыр ында чугаалап турары болза: [illegible] минута санында бир миллион долларны чарыгдап турар. Амы[illegible] ринге чарыгдап турарының [illegible] кижилер — херээжеңнер бол[illegible] ның чидиглени бергени-биле [illegible] ның даштыкы херектер министри Ф. Гедле-Георгистиң болдунуң саналынга онаалап демдеглээнин ээугаар алырга, КНО-нуң хуулээлгези — кижи төрелгетенни өлүрүп кырарынга чедирер оруктан делегейни АКШ-тың кирип чыткантарын болдурбазы болур. ларны, ажылдаар черлерни адырып ап турар. Аажок улуг шериг чарыгдалдары боттарының эргелерин боттандырынынга эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны херээженнерге тургузуп бээрин аргазын чок кылып турар. Тайбыңның өске миллион-миллион талалакчылары-биле кады бистиң планетавыстың херээженнери боо-чепсектерни эндере бүдүрер чоруктарга

Амгы үениң эң чугула айтырыгларын, бирги ээлчегде чепсегленииишкинниң дужуре[illegible]

2. АКШ ИНТЕРВЕНЦИЯ БЕЛЕТКЕП ТУРАР

[illegible] Ядролуг дайынны болдурбас дээш демиселге бот[illegible]

Чоокку Чөөн чүкте байдал база дагын чидигленген. Египет президент Садаттың өлүртккениниң соон дарый-ла АКШ Египеттиң эриктеринче атомнуг чепсектиг «Нимиц» дээр авианосец баштаан шериг корабльдерниң отрядын чорутткан. Чер ортуну далайның кавызында турар далай чадаг шериниң кезектерин, ол ышкаш өдүрген хемчээн [illegible] АКШ-тың девискээринде турар кезектерни дыка дайынчы белен байдалда тургускан.

Каттышкан Штаттарның «шериг шыңгаанарының» [illegible] ниниң шуут чылдагааннары илдең. Египетке өскерлиишкиннер Вашингтонга аяс дээрге чаңныктыг кыжаңнаашкыннар дег болган. Садатты чай[illegible] АКШ-тың Чоокку Чөөн чүкте империалистиг эрге-ажыктарынга кыжаңныышкын кылдыр [illegible] АКШ-биле [illegible] чоокшулажы берген дээш сеолгу айларда Садат дыка [illegible] «Ньюсдей» солун [illegible]

Мыжыкаан рейганы ад[illegible] ниң шуут [illegible] за угланган.

Херек кырында Вашингтон бүгү Чоокку Чөөн чүкке кыжаныр турар. «Бистер ол казы дөнгелерге удурлур рольду ойнап уламчылаар бодадыг бис» деп, АКШ-тың кур[illegible]

А америк монополиялардың органы ведомдра бир удаа упер «Бизнес уик» солун бо [illegible] Каттышкан Штаттарның [illegible]

АКШ-тың [illegible]

[illegible] болгаш даштыкы политиказынга хамаарышпас политиктиг угланыышкынны чорудуп турар мындыг араб чурттарга удур, бирги ээлчегде, америк империализмниң талазындан коргудуушкунга болгаш өнчүкчөнгээге шаггап бээр тавар[illegible] кашкы, бисеки хевээр чепсектиг күшке, ол кавы девискээрниң [illegible] базарынга ицегел салып турар-дыр. Эрткен үеде база каш удаа шок душкен агрессчи империалистиг политика [illegible] бүүрал дужуушкунге чайлаш чок таваржыр дээрзин билип алырын олар күзевейн турар хире.

3. ХАЛАПТЫҢ ЭРИИНГЕ ЧЕДИРГЕН

Консервативтиг партия деп [illegible] Англиядан деп [illegible]

[illegible]

50 чылдар мурнундан бээр [illegible] алышкынның көргүзүн турарын ѳзугаар алырга, ол бүгү үениң дургузунда Тэтчер Англияның эң-не бакка сурагжаан премьер-министри болуп турар. 1979 чылда консерваторлар дээш бадылааннарның чүгле 44 хуузу Тэтчерниң партиязының [illegible] зу болуп артарын деткип чугаалаан. Тэтчерниң политиказынга хөөн чок чорук аажок улуг хемчээлде четкениниң уламындан чаакты ол шөө удаа эде организастаар бол[illegible] тургузуп турар [illegible]

[illegible] «Британия лейланд» дээр эң улуг корпора[illegible] ажылдап турганнарның [illegible] чылдыр [illegible] ажыл-биле хандырар айтырыглар талазы-биле министр Теббит ажылдан [illegible] чугаалап турар ажылчыннарның адынга кыжаңнып чугаалаан. Профэвилелдерниң [illegible] хемчеглерни алыр аппар деп ол медеглээн.

Хөйглаарчыларның хөй нуруузунун [illegible] алырга, англи консерваторларның шоолук политиказы колир парламент соңгулдазынынга оларны аштырыышкыннынга [illegible]

Г. ШИШКИН.

(СЭТА).

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ. АКШ-тың Лондонда элчин чериниң мурнунга болган чыскааалдың киржикчилериниң дозунпарында: «Анголадан холуң ырат!», «Мурнуу-Африка Республиказы — Анголадан үнүп чорзун!», «АКШ — өлүрүкчүлерге дузаажып турар!» — деп бижиглиг каан. Олар мурнуу-африк шериглерни Анголаның девискээриндеп үнүрерин негеп, ол девискээрлерге айыылдыг байдалды тургузупуп, агрессорларның үүлгедиишкиннерин деткип турар Вашингтоннуң туружун буруу шапканнар.

А. СТЕПАНЕНКОНУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроиказы.

ПКАП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ВАРШАВА. (СЭТА) ПКАП ТК-ның ээлчеглиг пленуму [illegible] болгаш ПКАП-тың онза IX [illegible] сайлар бергеннер чуртка [illegible] рулгазарны ол шиитпирде то[illegible]

ПКАП Төп Комитеди хоо[illegible] айтырыгларын социализмниң принциптеринге дүүштүр таарыштыр шиитпирлээр дээш [illegible]

[illegible]

АКЭЛ-ДИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

НИКОСИЯ. (СЭТА). Кипрде англи шериг базаларын узуткаар болгаш даштыкы шериглерни ортуундан үндүрерин Кипрниң Күш-ажылчы [illegible] (АКЭЛ) чиңгине секретарь Э. Папаиоану негээн.

[illegible]

(СЭТА).

ЕВРОПА ЧОГААЛЧЫЛАРЫНЫҢ КЫЙГЫРЫЫ

ФРАНКФУРТ-НА-МАЙНЕ. (СЭТА-ның корр.). [illegible]

[illegible]

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ, АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ДЭЭШ

● **НЬЮ-ЙОРК.** «Ядролуг [illegible] тенге удур эң аар кемниг [illegible] дээн совет санал ядролуг халапты болдурбазынга, Чер кырынга тайбынны камга[illegible] база дагын бадыткап турардыр» деп, **АКШ-тың хөй-ниитизиниң кѳскү ажылдакчызы, Бриджпорт университединиң профессору Г. Парсонс** [illegible] туур үезинде чаңгыланып үнген кыйгы кылдыр көөр херек. Амгы үеде делегейде кончуг айыылдыг байдал тур[illegible]

[illegible] «эрге-ажыктары» дээр ажелекчи, турамзык хөөннүг калчаалыг чылдактарын чулчурбушаан. Ындыг политика [illegible] ларны тургузар, душкүүрээт [illegible] боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбас дээш демиселин күштелдирип турар улустарның күзел-чүткүлдеринге удурланыышкак болуп [illegible] делегейге айыыл чок чоруктуң херээн чайгылыш чокка быжыы-биле камгалап турар ССРЭ-ниң мурнунде ол улустар ук демиселге быжыг эвилелчилерлиг деп америк хөй-ниитичи ол ажылдакчы онаалап демдеглээн.

● **СОФИЯ.** «Ядролуг халапты болдурбас» деп [illegible] **Болгарияның «Народна младеж»** солуну [illegible]

[illegible]

СССР-ниң саналы [illegible]

● **АДЕН.** Ядролуг [illegible] СССР [illegible]

● **ЛОНДОН.** Ядролуг чепсекти бир-ле дугаарында ажыглаар [illegible] **Немец социалистиг партиязы [illegible] Араб [illegible] Али Абдель Раззак Баазиб** [illegible] **Англияның лейбористиг партиязының парламент депутады Дж. Ламонд** [illegible]

● **БРАЗИЛИЯ.** [illegible] **Бразилияның Национал [illegible] Дж. Барретту** [illegible]

[illegible]

Школа болгаш бүдүрүлге

Тудугжу мергежилге өөредир

Школачылар ортузунга профусланыышкын ажылын чорудуп, күш-ажылга белеткелди күштелдирериниче соолгу үеде онза кичээнгейни салып турары билдингир. Бе[illegible] үеде тускай мергежил шиилин алырынга профусланыышкынның үжур-дузазы кончуг улуг. Бистин республикада бо талазы-биле ажылдарны чорудуп турар. Тудуг мергежилдеринге школачыларны өөредир дугайында айтырыгны профусланыышкын талазы-биле тускай хуралга чоокта чаа чугаалашкан.

Республиканың ортумак школаларының 9-10-гу класс[illegible] [illegible] 19 мергежилди чедип алыры-биле өөренип турарлар. [illegible] автомашинаны, 41 школа [illegible] машиналарын, 1130 [illegible] [illegible] өөренип турар.

1980 чылда-ла күш-ажыл өөредилгезиниң программазында тудуг мергежилдеринге школачыларны өөредирин тускай киирген. Дашчы, малар база [illegible] салыкчызы, штукатур деп шак мындыг мергежилдерге өөредип болурун айыткан. Бо программа [illegible] өөренген доозукчулар тудуг талазы-биле ажыктыг [illegible] билиглерни хире-чер[illegible]-биле чедип алыр, ол ёзугаар тудугларга ажылдап бо[illegible]. Черле ынчаш билиг-мер[illegible] [illegible] ол дузалыг болур [illegible].

Бистиң республиканың тудугларынга массалыг профессияның тудугжулары кончуг [illegible]-биле черглеттинип турар, ындыг болгаш ужурлуг. [illegible] Тыва АССР болза-ла тудуг шөлү, чаа [illegible] республика. Ындыг болганда массалыг мергежилдиң кадрларын [illegible] тудугжуларны профусланыышкын аргазы-биле бистиң школаларывыска өөредип ап болур кончуг улуг арга бар-дыр. Ону барымдаалап [illegible] республиканың улуг[illegible] органнары Чырыдылга министерствозу-биле кады бо чылдан [illegible] школаларга 9—10 класстарга тудуг мергежилдерин өөредир [illegible] турар.

Республиканың Чырыдылга министерствозунуң [illegible] [illegible] 27 школага [illegible] [illegible] [illegible]

Бистиң башкыларывыс

ООҢ ҮЛЕГЕРИ

Кара-кыс Ооржак Кызылдың [illegible] башкы [illegible] кааш, терезн сууру Хөнделенге ажылдап чедип келген. Чаа келген аныяк башкыга бирги классты хүлээдип берген. Башкының күш-ажылчы намдары оон эгелээн.

Ол күзелиниң оруу-биле [illegible] алган [illegible] чаштарга дамчыдып берип эгелээн, оларның төлептиг ажы[illegible] [illegible] [illegible] опаашкан. Арга-дуржулгалыг-лардан өөренип ап чораан. [illegible] ратпаан. Күш-ажылга чүткүлдүг, кызымаккай чоруу, күзелинге ынакшылы болгаш коллективиниң хоочуннарының арга-сүмези бо бүгүнү ажып эртеринге, хүнүткелдиг чаалап алырынга идиг болган.

Кара-кыс Хомушкуевна эге класстар башкылап, Хөнделен 8 чыл школазында таптыг-ла 21 чыл болуп турар. Кезээде-ле ак сеткилдиг ажылдап, мактадып келген.

Башкының ак сеткилдиг, эрес-шудургу ажыл-ижин чону үнелээр. Ленинчи юбилей [illegible] Ол район Совединиң депутадынга база соңгуттурган.

1981-82 өөредилге чылында белеткел клазындан эгелеп алганы [illegible] чү башкызы. Кара-кыс Хомушкуевна [illegible] бинедин үлегерлиг кылдыр дериң, каастап алган. Ылангыя дериглегге өөреникчилерниң боттарының кылган материалдарын ажыглап турары [illegible]. [illegible] тускай шкафта делгээн. Башкы оларны кичээлдер үезинде көргүзүг материалы кылдыр ажыглап-даа турар. Черле ынчаш оон эрттирип турар кичээлдери [illegible]-ле аажок байлак. Бичээл бүрүзү уругларның сонуургалын хаара тудуп, солун эртип турар. Бо таварылгаларда башкының [illegible] чоруун үнелээр апаар бис.

Ол 4-8 класстарда бажың ажылының (домоводство) кичээлдерин кончуг солун кылдыр бедик деңнелге чорудуп турар. Аъш-чемниң янзы-бүрү дээжилерин кан[illegible] [illegible] хүннериниде стол кырын каастаары болгаш [illegible] [illegible] өөреникчилер бо кичээлдерин [illegible]-биле шиңгээдип ап турарлар. Ол-ла башкы школада «Шевер холдар» деп бөлгүмнүң удуртукчузу. Бөлгүмнүң киржикчилери [illegible] [illegible] [illegible]

Башкылаашкыны эң-не харыысалгалыг, чай чок ажыл дээрзин билир бис. Ынчалза-даа Кара-кыс Хомушкуевна Ооржак хөй-ниитичи ажыл-херектерге киржир үени тып ап, депутат хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип чоруур. Ол 5-ки агитквартираның даргазы. Оон удуртканы шак ол агитквартира бот-тывыныг[illegible] [illegible] янзы-бүрү демдеглелерге удаа-дараа тиилекчи боор, эки ажылдыг кыртып келген. Башкы бодунуң ырлаар, танцылаарынга аажок ынак. Депутат [illegible] [illegible] көргүзүп, улуун киирип чоруур.

В. ХОМУШКУ.

Барыын-Хемчик району.

ВОЖАТЫЙЛАП ЭГЕЛЭЭШ

Варвара Санчыевна Шивит Улуг-Хем районунуң Арыг-Узүү ортумак школазының эге класстар башкызында ажылдап турар. Ол ажылынга уруктелиишкин чок 33 чыл башкылап [illegible]. Оон күш-ажылчы [illegible] эгелээн: 1948 чылдың чазынында Кызылдың № 2 школазының 8-ки клазын доосканы соонда, ол үеде башкы кадрлар чедишпейн турарын барымдаалааш, ону Шагаан-Арыгның № 2 школазынче пионерниң улуг вожатыйынга томуйлап чорутткан. Вожатый хүлээлгезин ак [illegible], кызымак күүседип турда, ону ол-ла чылын эге класс башкылаарынче шилчиткен. Башкының узун оруу ынчаар эгелээн.

Башкы ажылы — ооң алыс күзел чораан күзели. Ынчангаш ол изиг хайныышкын-биле ажылдап эгелээн. Башкының арга-дуржулгазын ол школаның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Кызылдың башкы училищезинге [illegible] [illegible]

1954 чылда башкы училищезин чедиишкинниг доосках Варвара Санчыевна Улуг-Хем районунуң школаларынга 33 чыл [illegible]. Ам ооң арга-дуржулгазы байлакшаан. Хоочун коммунист башкы В. Шивит сөөлгү 12 чылдарда, оон иштинде Арыг-Узүү ортумак школазынга 7 чыл иштинде, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Амгы үеде хоочун башкы Арыг-Узүү школазының башкы[illegible], бодунуң байлак арга-дуржулга[illegible] [illegible] дамчыдып берип чоруур.

А. ООРЖАК.

Улуг-Хем району.

ПАРЛАЛГА ЧАГЫДЫЛГАЗЫ

СЭКП Бай-Тайга райкому, совхозтарда парткомнар, бүдүрүлгелерде, организацияларда, школаларда партия эге организациялары, районнуң «Союзпечать» чери 1982 чылдың солуннар болгаш журналдар чагыдылгазын чугулалап көргеш, ооң бижидилгезин организастыг чорударының хемчеглерин [illegible]. [illegible] чер болгаш [illegible] тургускаш, оларның кылыр ужурлуг ажылын тодаргай айтып берген.

Партия организациялары биле районнуң «Союзпечать» чери парлалга чагыдылгазын хүн бүрү хайгаарап, кичээнгей салып турарындан районда бижидилгениң байдалы багай эвес. Октябрь 10-нуң медээзин ёзугаар алырга, төп солуннар 1053, журналдар 2835, «Шын» солун 1151, «Тываның [illegible]» 854 экземпляр чагыттынган. Бо эдээн саннар [illegible]

«Мурнакчы» совхозтуң парткому (секретары К. Хертек) солуннар болгаш журналдар бижидилгезин [illegible] чоруткан. Ажыл-агыйның ишчилери иштинде-биле 1320 экземпляр чагыдылгалыг, ооң иштинде 234 экземпляр «Шын», 196 экземпляр «Тываның аныяктары» солуннарны [illegible]. Бо ийи [illegible] чагыткан кижилерниң саны эрткен чылдан көвүдээн. Ынчангаш совхоз районда бир дугаарында парлалга чагыдылгазын доосган. Почта салбыр[illegible] совхозта эр[illegible] Серемаа Тейбү-Хаа [illegible] [illegible] организастаан.

[illegible] (секретары К. Адыгбай) парлалга чагыдылгазын багай эвес чорудуп турар. Ниитизи-биле 1051 экземпляр [illegible] болгаш журналдарны бижиткен. Ооң иштинде 235 «Шын», 167 «Тываның аныяктары» солуннарны чагыткан, ол болза эрткен чылдыындан ам [illegible].

Районда партия эге организациязы (секретары Б. Хертек) чагыдылганы организастыг чорудуп турарындан коллективте 249 солуннар болгаш журналдар бижиттинген.

[illegible] чогуур хуусаазында организастыг чорудар дээш районнуң «Союзпечать» начальниги Т. Б. Сат тодаргай хемчеглерни партия организациялары-биле кады ап, онаашкан хереэн ак сеткилдиг күүседип келген. Бо айның төнчүзүнге чедир чагыдар ужурлуг солуннарның болгаш [illegible] дээш амгы үеде ол ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

В. ПИВОВАРОВТУҢ «Самолётка [illegible]... [illegible]» деп фотоэтюду.

Чаа чуулдер, фактылар

УЙГУР УЛУСКА ТУРАСКААТКАН

Эрткен чүс чылдың ортан үезинде уйгурларның кыдат феодалдарга удур демиселинге тураскааткан «Тура халыышкын» деп уран-чечен, өңнүг фильмни тырттырары Алма-Атада «Казахфильм» киностудияда эгелээн. Зия Самадиниң «Маимхан» деп романынга таарыштыр сценарийни кинодраматург Юрий Визбор, а хөгжүм каасталгазын — уйгур композитор күрүне шаңналының лауреады Куддус Кужамьяров бижээн.

Кинонуң көрүкчүлери уйгур улустуң төөгүзү-биле, шаандагы культуразы-биле, чаңчылдары-биле таныжарлар. Казахстанның мурнуу районнарында чурттап чоруур уйгурлар (оларның саны ам 150 муң четкен) кинону тырттырарынга дузалажып, херээжен улустуң ынчаардагы каастанып кедер хептерин, хевистерин, шалажаңнан кылган сава-ларны (эртиен чүс чылдың) кинога тырттырары-биле бергеннер.

— Чөөн Туркестандан (Кыдаттың Синьцзян провинциязы) бо черлерже уйгурларның көжүп келип эгелээнинден бээр бо чылын чүс чыл болурунга хамаарыштыр бо кинону тырттырып эгелээн чүве болгай — деп, кинонуң тургузукчу режиссёру ССРЭ-ниң улустуң артизи Асанали Ашимов чугаалады. — Архив документилериниң херечилеп турары-биле алырга, Цинскиниң тура халыышкынынга киришкени дээш кыдат эрге-чагыргаларның каржы-дошкун ажылдаашкыннарындан сезингеш, он-он муң уйгурлар төрээн черлерин каггаш, соңгу Тань-Шаньның даглыг шынааларынче көжүп чоруп эгелээннер. Олар аңаа келгеш, чаа амыдыралды тургузуп, а Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээниниң соонда бүрүн эргелиг совет хамаатылар апарганнар.

Владимир Ганжа.

(ПМА).

ЧЕДИГИ САЛЫГ-ХАЙЫМ

МЕРАНО. (СЭТА-ның тускай корр. А. Ропаль). [illegible]

[illegible]

Кордакчы позига удур ха[illegible] дып, ур бодаган. Шиндериг үеде Карпов шын ойнаан.

Арбитрни дамчыдып Корчной сайын чардаан. Делегей чемпиону оону бодаптып, ону хүлээп алган.

Дараазындагы, сеези салыг[illegible] Карпов ам-даа ойнаар. Маргылдааның саны 3:1, Карпов мурнап турар ([illegible]).

ЗАВОДТУҢ БИРГИ ЦЕГИ

[illegible]

В. ЗЛОБИН,

СЭТА-ның корр.

Ульяновск.

ОКТЯБРЬ 20-ДЕН 22-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — А. Грибоедов. «Угаандан човулаңы». ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Бичии театрының фильм-шиизи. 11.20 — Телемедээлер. 11.35—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Ажыл-агый башкарылгазының дуржулгазы». Кино-программа. [illegible] тур мен». «Директорнуң ажыл хүннери». 15.20 — Аныяктарга музыка программазы. [illegible] [illegible] дылга. 17.35 — «Эртем амыдыралы».

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер. 18.35 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Кижи болгаш хоойлу». 19.35 — «Айыылдыг назы». Уран-чечен телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Кинокамера делегейни көрүп тур». Политиктиг хайгаарачы И. Фесуненко дамчыдылганы чорудар. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үн[illegible] [illegible]

ИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — [illegible] [illegible] гимнастика. 9.05 — «Айыылдыг назы». Уран-чечен телефильм. 10.20 — «Кино аянчорукчуларның клуву». 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Кодээниң ажылчы хүннери. Документалдыг телефильмнер программазы: «Шөл оруу», «Бистиң бажывыс». 15.15 — «Орус чугаа». 16.15 — «Харыылаар, горнистер!» 16.45 — Телестадион. 17.15 — «Бистиң сад».

КЫЗЫЛДАН

17.45 — Телефильм. 18.00 — «Культура болгаш амыдырал». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония болгаш эстрада оркестриниң А. Михайловтуң удурткалазы-биле концерти. 19.15 — Бут бомбуунге кубоктугларның кубогу дээш. СКА (Донда Ростов) — «Эйнтрахт» (ГФР). Донда Ростовтан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «[illegible]». Фильм-концерт. 22.15 — Бөгүн делегейде. 22.30 — «Бил[illegible]» [illegible]

[illegible]

ОКТЯБРЬ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги [illegible]

ИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Арслонбоб». Документалдыг телефильм. 12.10 — «Ада-позар, сиверге». 12.40 — Н. В. Гоголь. «Тарас Бульба». 6-гы класс. 13.10 — Зоология. Бойдустун ниитилелигеш. 13.35 — «Төнмес журнал дыңнаа». 13.45 — [illegible] [illegible]

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамыктыг ту[illegible]». [illegible] 20.45 — «Делгем» [illegible]. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — Богунта хүннүң кадарлары. Уран-чечен фильм. [illegible]

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

9.00 — «Үе». Информастыг программа. 9.20 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Хөгжүм [illegible]». 9.45 — «Пионер. Комсомолчу[illegible]» [illegible]

чечен телефильм, 1-ги серия. 10.40 — Улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестри ойнаар. «Орус угуулзаалар». 11.10 — «Сула — Тундра [illegible]». Документалдыг телефильм. 11.25 — Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Ыңдыг [illegible]». [illegible] нефтичилерниң [illegible] телефильм. 15.00 — С. Маршак. Амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының арыннары. 15.50 — ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөредип турары?». «Оттуг профессияның школазы». 16.20 — С. Рахманинов. Ийи фортепианога ойнаар № 2 сюита. 16.45 — «Аныяктар адрестери». 17.45 — «Милиционерлерниң ленинчи университеди». Эртем-техниктиг [illegible]

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — [illegible] [illegible]. 19.45 — Спорт программазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «[illegible]». [illegible]

ИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — [illegible] фильм. 12.10 — [illegible]. 12.40 — [illegible]. 13.40 — [illegible] [illegible] 15.00 — «Юлиана». [illegible] 18.15 — [illegible]

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — [illegible] [illegible]

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамыктыг [illegible]». [illegible] 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Таганрогтун» бижикчери». Уран-чечен телефильм. 22.45 — 00.45 — ССРЭ-ниң хоккейге чемпионады. «Динамо» (Рига) — ЦСКА. Ригадан дамчыдылга.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы [illegible] билиглиг ажылчыннардан болгаш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден халашканнардан белеткел салбырынга дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап турар.

Салбырга кирерин күзээн кижилер декабрь 1-ге чедир [illegible] [illegible] [illegible] бээр ужурлуг.

[illegible] белеткээр: 1) Автомобиль транспорту ажыглаары 2) Үлетпүр болгаш хамаатыг тудуг.

Белеткел салбырының дыңнакчыларын 40 рубль хемчээлдиг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Документилерни октябрь 1-ден ноябрь 25-ке чедир дараазында адрести хүлээп ап турар: 667001, Кызыл хоорай, Рабочая кудумчузунда 4 дугаар бажың, белеткел салбыры.

Салбырга кирери ноябрьның 25-26 хүннери. Өөредилге декабрь 1-де эгелээр.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден халашканнар документилерни январь 25-ке чедир берип болур.

Директорнуң адынга кирген билдириишкинге кожар чүүлдер: ортумак билиг дугайында документ (болуун), өөредип чорутткан бижик, характеристика, алды фото-чуруң (3х4 см хемчээлдиг), № 286 эмчи шинчилгези, күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

«Тыва тудуг» трестиниң 48-ки тудуг эргелели бызанчыларны, штукатуржуларны, малярларны ажылче чалап тур.

Ол ышкаш тудуг мергежили чок кижилерни бригадаларга бызанчының, штукатурщуктуң, малярның өөреникчилери кылдыр хүлээп ап турар. Оларга айда 75 рубль стипендия төлээр.

Өг-бүле чоктарга общежитие бээр.

ЭРГЕЛЕЛДИҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Складская кудумчузунуң 1 «а» дугаарлыг бажыңы.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының өөредилге комбинады сантехниктер болгаш газ база электри канныкчыларны белеткээр курстарның эжиттыпарын болгаш аңаа дыңнакчылар чыырын чарлап турар.

Өөредилге 1981 чылдың октябрь 10-дан эгелээр.

Адрези: Кызыл хоорай, Энергетиктер кудумчузунуң 7 дугаар бажыңы, өөредилге [illegible].

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«ШЫН»

солунну чагыдып алырынче далажыңар!

Солуннун чагыдылгазы бо чылын ноябрь 1-ге чедир болур.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Миллиард хоренгитен кым боор?» 9.20, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (уаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тооллар удазын-да турган» 10.20. «Мартин болгаш шабичи» 13.10, «Соолгу удаа дээшкинин» 15.00, 17.10, 19.00, 20.50 (уаткан) [illegible] шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аза-четкерге кожна салбадар» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 (уаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынакшыл дугайында үш удаа» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 (уаткан) шактарда.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга бөгүн республикага бүргел, аязыр, чамдык черлерге бызаан хар чаар. Мурнуу барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедир. Агаарның температуразы 0—5 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар чагбас. Агаарның температуразы 0—2 градус соок.

Редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: [illegible] 2-34-67, [illegible] оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет [illegible] килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, эгге килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17868. Чагыг № 2172

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 244 (11742) | 1981 чылдың октябрь 21, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ЧАРЫШТЫ УЛАМ КАЛБАРТЫР

1981 чылдың тос айларында мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедириниң талазы-биле республиканың районнарының болгаш совхозтар коллективтериниң социалистиг чарыжының түңнелин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому үндүрген.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедирин, оон шынарын экжидерин, малдың баш санын өстүрерин, продуктулуун бедидерин дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкештиң, пландар база социалистиг хүлээлгелер күүседиин талазы-биле элээн боттуг түңнелдерни чедип алган деп хүлээп алгаш доктаалда демдеглээн.

Республиканың ажыл-агыйларында бо чылдың октябрь 1-ге чедир сүт бүдүрерин эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге 1,2 хуу, эът бүдүрерин — 37,9, дүк бүдүрерин — 16,9, чуурга бүдүрерин — 36,8 хуу көвүдээн.

Ниитизи-биле республикада тос айларның сүт садар планы 107,3 хуу, эъттиң — 105,4, чуурганың — 136,8 хуу, дүк садарының чыл планы 101,6 хуу күүсеттинген. Эът болгаш чуурга садарының планын шупту районнар күүсеткен, сүттүү болгаш дүктүүн республиканың ажыл-агыйларының хөй кезии күүсеткен, оон-биле кады ол талазы-биле көргүзүглер эрткен чылдың ол-ла үезинден бедик боор турар.

Социалистиг чарышка эң экии көргүзүглерни Каа-Хем районнуң көдээ ишчилери, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Тере-Хөл», Жданов аттыг, «Мөрен» совхозтарның, Кызылдың куш фабриказының коллективтери чедип алган.

Оон-биле кады Кызыл район сүт садарының тос айлар планын күүсетпээнин, ону садарының хемчээлин 1980 чылдың деңнелиндеи кудулатканын, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнар дүк садарының күрүне планын күүсетпээнин, «Ленин оруу» совхоз продукцияның чаңгыс-даа хевирин садарының планын күүсетпээнин, «Кара-Хөл» совхоз — сүт болгаш дүк садарының планын, «Шекпээр» совхоз — эът болгаш дүк садар пландарын күүсетпээнин, сүт садарының планын ниитизи-биле республикада 9, эъттиң — 2, дүктүүн — 8 совхозтар күүсетпээнин доктаалда багай деп демдеглээн.

Бир инектен саап алыр сүттүң хемчээлин Бай-Тайга, Кызыл районнарның совхозтары чавыг кудулаткан.

Республиканың чамдык районнары болгаш совхозтары малдың чамдык чүзүннериниң баш санын эвээжеткен.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң доктаатканы болза:

мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири, малдың баш санын, оон продуктулуун өстүрери дээш 1981 чылдың тос айларында социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр дараазында районнарны болгаш ажыл-агыйларны санаар:

төп зонаның районнарындан — Каа-Хем районну;

Төп зонаның ажыл-агыйларындан — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозту, Кызылдың куш фабриказын, «Тере-Хөл» совхозту;

барыын зонаның совхозтарындан — Жданов аттыг совхозту;

мурнуу зонаның совхозтарындан — «Мөрен» совхозту.

Каа-Хем районга болгаш СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозка СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын тыпсыр болгаш районга 300, совхозка — 150 рубль түңнүг акша шаңналдарын бээр.

«Тере-Хөл», Жданов аттыг, «Мөрен» совхозтарга болгаш Кызылдың куш фабриказынга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелдерин тыпсыр.

Барыын болгаш мурнуу зонаның шупту районнары малдың чамдык чүзүннериниң баш санын эрткен чылдың ол-ла үедеги деңнелинден кудулатканын барымдаалаавш, оларга шаңналдыг черлерни тывыспас деп шиитпирлээн.

Кышкы үеде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири, малдың баш санын болгаш продуктулуун өстүрери дээш дээштиг социалистиг чарышты улам калбартыры дээш тодаргай хемчеглерни алырын, 1981 чылдың пландарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин албан күүседирин хандырарын, он бирги беш чылга төлевилээн хемчээлдерни чедиишкинниг күүседиринге идегелдиг үндезинни тургузарын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилелдериниң район комитеттеринге, ВЛКСМ райкомнарынга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, совхозтарның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге дааскан.

ПЛАНДАН АЖЫР

«Сукпак» совхозта Дмитрий Саменович Килинниң удурткан инек азыраар бригада бедик көргүзүглерлиг болган. Бригада 2000 баш бода малды тургузу азырап турар. Оон деңгилдези экн. Бо коллектив хонукта ортумаа-биле 700 грамм немелде деңзини баш бүрүзүнден алыр тургаш, херек кырында 818 граммны алган. Бригада чоокта чаа 300 дөнен шарыларны Кызылдың эът комбинадынга дужааган. Баш бүрүзүнүң ортумак деңзизи 380—400 килограмм болган.

Бо коллектив чыл эгезинден бээр 332 тонна немелде деңзини алган. Чылда 1100 тонна эът садар планын 1071 тонна чедирген. Декабрьда 260 баш шарыны дужаарга, план ажыр күүсеттинер. Тос айлар иштинде бригада совхозка 1 миллион 400 муң рубльдиң арыг орулгазын берген. Ол планда көрдүнгенинден ажып турар.

Э. МОНГУШ.

Кызыл район.

АМ АҢГЫСТА

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының № 2 хову-трактор бригадазының сигенчилери мал чеми белеткээринге үре-түңнелдиг ажылдааннар. Олар 280 гектар черниң сигенин кестиргеш, оон 594 тонна экн шынарлыг сарааттарны тургускаңнар. Ол планның 99 хуузу болур.

Ол-ла бригада 154 га шөлге тараан кукурузаны кескеш, 496 тонна ногаан массаны ажаап ап, ону Арысканда сүт-бараан фермазының чанында силос оңгарында урган.

Бригаданың кежигүннери бо хүннерде күскү аңгыс аңдарылгазын болгаш аңдарган черни удурерадирин организастыг чорудуп эгелээн. Бригада 1000 гектар аңгыс аңдарар планныг. Планының 75 хуузун ам күүседипкен. Бо бүгү ажылдарда механизаторлар Виктор, Владимир Чомуужук алышкылар, Алдын-оол Сат, Хаважап Бавуу олар мурнуку черге чоруп, социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп келгеннер.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Кыштаглаашкынга белеткелдиң шалыпчы айы чоруп тур

КҮШТҮГ МӨӨҢНЕП ТУРГАШ

Бистиң «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери партияның XXVI съездизиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырбышаан, бо чылдың эрткен тос айларында кызымаккай ажылдап, чамдык экн түңнелдерни чедип алган. Совхоз мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедип, эът садарының тос айлар планын 104 хуу, сүттүүн — 109 хуу база дүк садарының чыл планын 100,7 хуу күүседип, ук көргүзүглерни эрткен чылдың ынчангы деңнелинден бедиткеш, районнуң ажыл-агыйларының социалистиг чарыжынга тиилекчи болуп, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң, райкүүскомунуң, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел районнуң база ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугу, акша шаңналы-биле шаңнаткан.

Совхозтуң малчыннары ниитиниң малын эрткен кыштан багай эвес ажыргаш, төрүүр 100 малга онаашпыр 86 анай, хураганны (оон иштинде 93 хураганны), 45 бызааны мендизи камгалап, доруктурган, азы эрткен чылдагы деңнелинден 19 бызаа, 14 анай, 5 хураган хөй болган. Улуг малдың баш санын камгалаазы 96 хуу. Ынчаарга совхозтуң Бора-Тайга салбырының Чечектиг хойжу бригадазының (бригадири К. Ооржак) хойжулары төрүүр 100 хойга онаашпыр 106 хураганны, улуг малдың баш саны 98 хуу, төп салбырның Оргу-Шол хойжу бригадазы (бригадири О. Монгуш) 103 хураганны, малдың баш санын 97 хуу камгалап алган болгаш социалистиг чарышка мурнуку одурутже үнгеннер.

Ажыл-агыйның кайы-даа салбырында, кайы-даа бригадада хүлээнген ажык-херээнге харыысалгалыг, кежээ-кызымаа-биле экн түңнелдерни чедип ап турар малчыннар хөй. Совхозтуң 19 хойжузу бо чылын төрүүр 100 хойга онаашпыр 85-тен 116 баш-чедир хураганны, Чечектиг бригадазының дуржулгалыг хойжузу Сурун-оол Даржаевич Монгуш 100 хойдан-на 116 хураганны камгалап, доруктургаш, чүгле совхозта эвес, харын районда мурнакчы малчыннарның бирээзи болуп турар.

Мал ажылында онзагай харыысалгалыг үе — кыштаглаашкын. Ниитиниң малын кыштап хүр ажырары, ында ой-шаанда экн белеткелинден хамааржыр дээрзин билдингир. Ынчангаш бистер, мал ажылының специалистери, малчыннар кышка белеткелди ...ниң кыйгырыын деткивишаан, ол ажылды улам күштелдирген бис. Оон түңнелинде хөй ажылдар ... Ынаа гыя Бора-Тайганың Чечектиг төп салбырның Оргу-Шол бригадаларының ... кыштагларының септелгезин май 15-те-ле бүрүн дооскан. Өске-даа бригадаларның малчыннары чуттар бажыңнарын, мал кажааларын экн септеп, ... чугайлап, кижи бүрүзү 10-15 тонна өлекти белеп, малга чем, суг бээр дериг-херекселдерни четчелеп, белеткеп алган. Ол ышкаш Бора-Тайга салбырының Ортаа-Тал сүт-бараан фермазының коллективи кыштаглаашкынга экн белеткенген.

1981-82 чылдың кыжынында 30 муң ажыг шээр малды хойжу дөрт бригадага, азы 67 кодан га, 1600 хире бода малды үш фермага кыштадыры көрдүнген. Оон аңгыда чылгы, сарлык бир-бир кодан нарга турар. Амгы хүннерде үүрмек септелгези доозулбаан кыштагларының септелгезин малчыннарның боттарындан аңгыда, 48 кижилиг сес звено тургусту ... турар. Олар чедир кылдынмаан чүүлдерни кыштаглаашкынга белеткелдиң бо шалыпчы айында бүрүн кылып доозар ... ажылдап турар.

Малга чем каап бээр шагжаларны, деспилерни, суг кудуп бээр оңгачаларны ... Ынчалза-даа бар херекселдерге немей ам-даа 80 деспини, 60 оңгачаны тудуп звенозунга кылдыртып турар бис. Сүт сөөртүр машиналарның чүгле бирээзин септеп кылыры арткан. Артканнары ажылдап турар.

Кышка удур бир кол чүүл болза, малга четчир чемнерни белеткеп алыры болгай. Бистиң совхозтуң удуртукчулары, ажыл-ишчилери олче онза чугула кичээнгейни салып келген болгаш 3177 тонна сигенни белеткеп, планын 99 хуу күүсеткен. Оон аңгыда 1025 тонна саванны, 2092 тонна силосту, 684 тонна сенажты болгаш 880 тонна холуксаалыг чемнерни белеткээн.

Бо ажылга хойжу бригадалар, түс-түс малчыннар ... айтыр апаар. Ылангыя Ак-Даш салбырының Шат бригадазының хойжулары мал чеми белеткээринге организастыг киришкеш, 240 тонна сигенни кезип белеткеп, планын ... күүсеткеннер. Ол ышкаш Чечектиг бригадазының малчыннары 255 тонна сиген белеткээр планын 265 тонна кылдыр күүсеткен.

Совхозта дужут ажаалдазы чаа-ла доозулганы-биле машина-техниканы ам мал ажылынче хаара тудуп, кыштагларга мал чеми сөөртүп чедирериниче күштүг мөөңнеп турар бис. Шупту 3 муң ажыг тонна сигенни келир айның 10-15-ке чедир сөөртүп доозар ...

Н. ООРЖАК.

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң кол зоотехники.

ПРОПАГАНДИСТЕР КУРУЗУ ДООЗУЛГАН

СЭКП обкомунуң организастаады партия өөредилгезиниң пропагандистериниң курузу Политиктиг чырыдылгазының бажыңынга дүүн доозулган.

СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко, партия обкомунуң секретарлары Д. Б. Ооржак, А. И. Ванжа, партия обкомунуң аппаратының, министерстволарның, эргелелдерниң харыысалгалыг ажылдакчылары, Москваның, Кызылдың эртемденнери пропагандистерге лекцияларны номчаан.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин пропагандистер-биле ужурашкан болгаш илеткелгей чүве чугаалаан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир республиканың экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң кол-кол айтырыгларынга ол доктааган. Оон-биле чергелештир идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам сайзыраңгайжыдарының чорудулгаларын чугаалаан. Көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң айтырыгларынга эш Г. Ч. Ширшин доктааган. Улус ажыл-агыйынга кол фондуларны, күш-ажылчы курлавырларны чер ажыглаарынче, камгалга чурумун улам быжыг күштелдирериниче чыылганнарның кичээнгейин угландырган. Пропаганда ... чыглы холбаар. Оон дээштиниң бедик херекке пропагандистер улуг рольдуг болурун ол айыткаш, оларның мооң соңгаарты чорулгаларын чугаалаан.

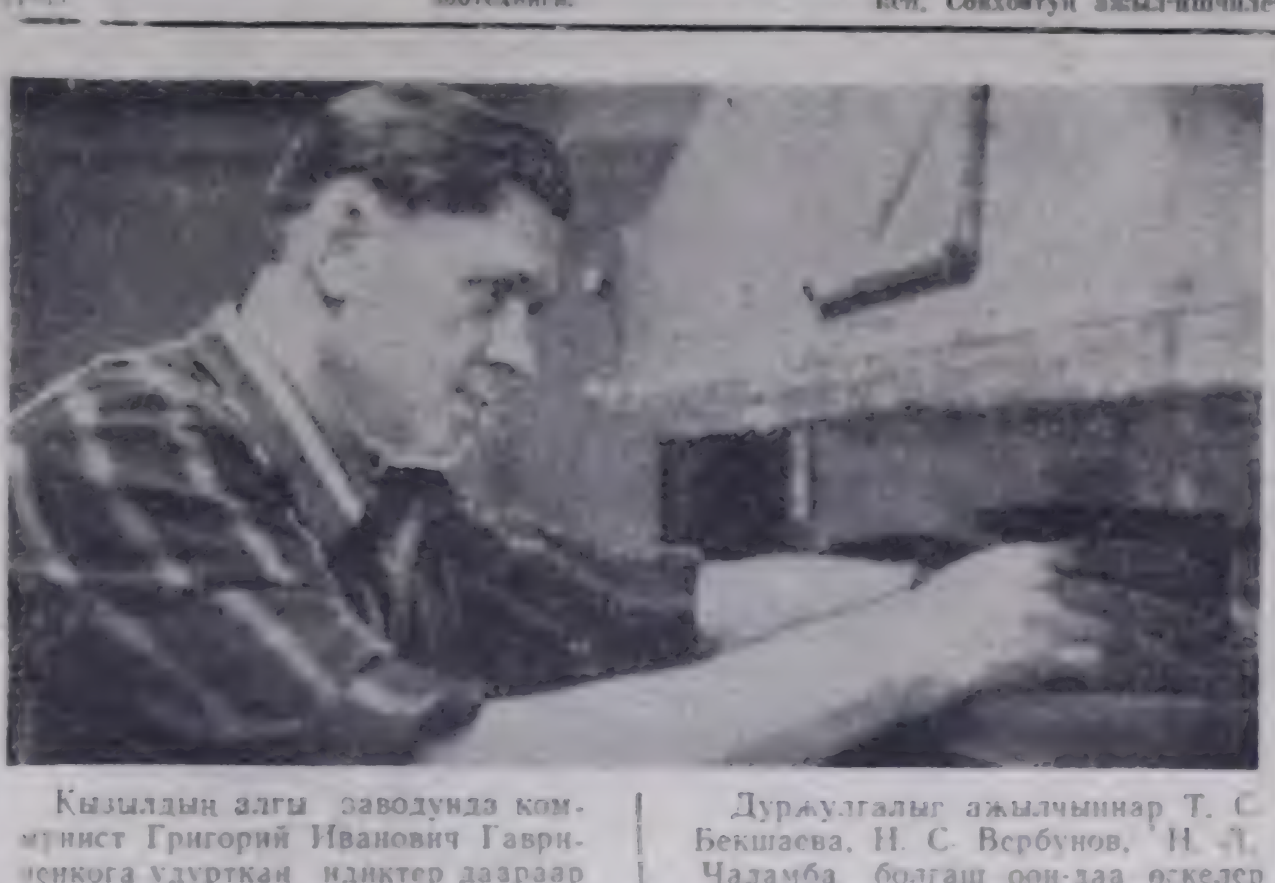

Кызылдың алгы заводунда коммунист Григорий Иванович Гавриленкога удурткан идиктер даараар бригаданың кежигүннери чаа беш чылдың бэштайгы чылының планныг онаалдазын октябрь 16-да күүсеткеш, ам 1982 чылдың февральдың үлүүн доозарынче чоокшулап турарлар.

Дуржулгалыг ажылчыннар Т. С. Бекшаева, Н. С. Вербунов, Н. Л. Чаламба болгаш оон-даа өскелер ниити бригаданың чедиишкининге улуг үлүг-хуузун киирген нер.

ЧУРУКТА: мурнакчы ажылчын Н. С. Вербунов

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Л. И. Брежневтиң Я. Арафатты хүлээп алганы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев октябрь 20-де Кремльге Палестинаны Хостаарының Организациязының (ПХО) Күүскомунуң даргазы Я. Арафатты хүлээп алган болгаш оон-биле беседа кылган.

Беседага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, а ол ышкаш ПХО-нуң Политиктиг департаментизиниң удуртукчузу Фарук Каддуми болгаш ПХО-нуң Күүскомунуң кежигүнү А. М. Абу-Мейзар киришкеннер.

Калбак хемчээлдиг айтырыгларның, хамыктың мурнунда Чоокку Чөөн чүкте байдалга хамааржыр айтырыгларның талазы-биле чүректиң хаарызындан, эп-найыралчы санал-онаа солчуушкуну болган.

Л. И. Брежнев биле Я. Арафат АКШ-тың милитаристиг чүткүлдериниң болгаш Израильдиң улам күштелип турар агрессчи үүлгедиишкиннериниң уржуундан Чоокку Чөөн чүкте байдалдың чидигленгенинге шынгыы сагыш човап турарын илергейлээннер. Каттышкан Штаттар Вашингтон-биле Тель-Авивтиң аразынга «стратегтиг эвилелдиң» ажык-биле чарлааш, Чоокку Чөөн чүктүң улустарының кырынга бодунуң политиктиг, шериг болгаш экономиктиг тергиидээшкинин тургузарынче угланган пландарын боттандырып чорударынга Израильди кол чепсек кылып алган. Араб улустарга хамаарыштыр эжелекчи политиканы үргүлчүлеп, араб девискээрлериниң эжелелин мөңгежидип, Ливанның мурнуу талазынга агрессчи үүлгедиишкиннерин кылырынче, палестин улустуң национал эргелеринге халдаарынче болгаш Удурланыышкынның палестин шимчээшкинин базарынче олар Израильди идалап турар.

Чер ортузунуң далайының девискээринге душкуур-тут чоруктуң айыылдыг одагларын тургузарынче угланган АКШ-тың үүлгедиишкиннерин, ында америк флоттуң болгаш «шалыпкын хөделиишкинниң күштери» дээр шериглерин бедик дайынчы белен байдалынче киирерин талалар бүрүү шаап берген.

Олар ону Египеттиң болгаш өске-даа араб улустарының иштики херектеринге АКШ-тың холгаарлап кирип, оларга ... кылыр дээн оралдажылгалары кылдыр санап турар.

Ливияга удур АКШ-тың болгаш оон чалчааларының өжээтен хөделиишкиннери-биле холбаштыр шынгыы сагыш човаашкын база илергейлеттинген. АКШ болгаш оон чалчаалары дайынзырак калчаараашкынын байдалын ... Ливияга хамаарыштыр ажык ... шаан, ол араб чуртка удур дорт өнчүк-чеңгээлерни планнап, антиимпериалистиг угланыышкындан ойталаар кылдыр ону албадаарын, аңаа боттарының тура-соруун дегээрин оралдажып турар.

Таваан айтырыгны шиитпирлээрин — бот-башкартынарынга болгаш бодунуң күрүнезин тургузарынга дүрүм ёзугаар эргезин боттандырар арганы Палестинаның араб улузунга тыпсырын «палестиннерге автономия дугайында» дээр чугаалар-биле Кэмп-Дэвид сулчээзиниң киржикчилериниң солуур дээн оралдажыышкыннарын Л. И. Брежнев болгаш Я. Арафат шынгыы бүрүү шапкан.

Бодунуң дүрүм ёзугаар национал эргелерин боттандырар дээш маадырлыг демиселин-биле бүгү делегейге хүндүткелди чедип алган Палестинаның араб улузунуң чөптүг херээн Совет Эвилели чайгылыш чокка деткип турарын Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Бо демиселинге палестин улус эвээш эвес чедиишкиннерни чедип алган, араб национал-хосталгалыг шимчээшкинге мурнуку туруштарже дедишээн, а оон политиктиг авангарды — Палестинаны Хостаарының Организациязы палестин улустуң дүрүм ёзугаар кара чаңгыс төлээлекчизи кылдыр делегейниң калбак хүлээп көрүүшкүнүн чедип алган.

Империализмниң болгаш сионизмниң чимзениишкиннеринге удур, Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбыңны тургузар дээш демиселде шиитпирлиг факторларның бирээзи болур араб күрүнелериниң, араб делегейниң патриоттуг бүгү күштериниң сырый каттыжыышкынының болгаш хөделиишкининиң чаңгыс хевирин ужур-дуглаанын болгаш чугула ужурлуун онзалап демдеглээн.

Совет Эвилели болгаш Палестинаны Хостаарының Организациязы (ПХО-нуң) кады ... Чоокку Чөөн чүкке байдалды бүгүдеге ... шиитпирлээрин чедип алырын улам ... илергейлээн. Ийи таланың бодап турары-биле алырга, мындыг таарыштыр шиитпирлээшкинге боттуг оруг болза Палестинаны Хостаарының Организациязын киириштир солуургалдыг бүгү талаларның Чоокку Чөөн чүк талазы-биле делегей конференциязын чыыр дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң саналы болур.

Л. И. Брежнев палестин улуска Чоокку Чөөн чүкке чөптүг тайбың дээш, национал хосталганы чедип алыры болгаш боттарының күрүнезин тургузары дээш демиселге мооң соңгаарда чедиишкиннерни күзээн. Боттарының национал хосталгазы дээш демиселдеп турар улустарга эп-сеткил каттыштырылгазының ленинчи принциптеринге шынчы Совет Эвилели палестиннерниң шынныг херээн деткиир. ПХО-нуң Москвада төлээлели черинге албан ёзунуң дипломаттыг статузун тывыскан дугайында ол Я. Арафатка дыңнаткан.

Палестинаның араб улузунга СЭКП ТК-ның болгаш Совет чоннуң чоргулуун турар эп-сеткилдиг дузаламчызын болгаш деткиишкинин дээш палестин удуртулганың болгаш бүгү палестин улустуң мурнундан өөрүп четтиргенин Я. Арафат илергейлээн. Палестин айтырыгының чөптүг шиитпирлээри, Чоокку Чөөн чүкке быжыг болгаш турум тайбыңны тургузары дээш шудургу турушту турар Совет Эвилели болгаш социалистиг делегей каттыжылгазының өске-даа чурттары-биле найыралдыг болгаш кады ажылдажылганы палестиннерниң мооң соңгаар-даа быжыглаарынга шиитпирлиин ол илергейлээн.

Беседага СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының референтизи Г. М. Самотейкин болгаш СЭКП ТК-ның Даштыкы политиказының эргелелиниң оралакчызы К. Н. Брутенц олар олурушкан.

(СЭТА).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН-БИЛЕ

«Тере-Хөл» совхозтуң директору Н. С. ОЧУРГА
Партком секретары О. Б. ОНДАРГА
Улус депутаттарының Шынаа көдээ Совединиң даргазының оралакчызы Б. И. ЭРЕКСЕНГЕ
Ажылчын комитединиң даргазы К. Н. СЕРЖИГЕ
ВЛКСМ комитединиң секретары Л. К. КАЗЫРЫКПАЙГА

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир талазы-биле социалистиг чарышка чедип алган чедиишкиннери дээш «Тере-Хөл» совхозтуң коллективинге СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели изиг байырын чедирип тур. Совхозтуң малчыннарының, бүгү ажыл-ишчилериниң шудургу күш-ажылының, парткомнуң, дирекцияның, улус депутаттарының көдээ Совединиң, профэвилел болгаш комсомол организацияларының организастыг болгаш кижизидикчи ажылының түңнелинде совхоз күрүнеге эът садарының чыл планын 102,4 хуу, сүттүүн—120,3, дүктүүн—106 хуу күүсеткен болгаш малдың бүгү чүзүннериниң баш санын өстүрерин эрткен чылдың деңнелинден бедиткен.

Совхозтуң ажыл-ишчилери мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле немелде хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседир, мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер дээш бүгү чүүлдерни кылыр болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүсединге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээрзинге СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бүзүрелин илередип тур.

СЭКП обкомунуң секретары Г. ШИРШИН.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч. ОНДАР.

СЭКП Тыва область комитединге,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

РАПОРТ

Кызыл районнуң «Тере-Хөл» совхозунуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партияның XVIII область конференциязының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, он бирги беш чылдың бирги чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаадан эрте күүседир дээш социалистиг чарышты калбартып, «Мал ажылы — шалыпчы фронт» деп шимчээшкинге киришпишаан, малдың чайгы семиртилгезин организастыг эрттирип, күрүнеге эът садарының чыл планын октябрь 1-ге чедир 102 хуу, сүттүүн — 120, дүктүүн — 106 хуу күүсеткен. Совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга 1143 тонна чемнерни белеткээн.

Совхозтуң коллективи бар аргаларын болгаш курлавырларын санап көргеш, чыл төнчүзүнге чедир 2 тонна эътти, 2 тонна сүттү күрүнеге немей садарын хүлээнип тур.

Социалистиг чарышты улам сайзыраңгайжытпышаан, мал чемнерин болгаш техниканы чөп ажылдааш, ниитиниң малының кыштаглаашкынының организастыг эрттирерин, көдээ ажыл-агый техниказын часкы хову ажылдарынга чогуур үезинде белеткээрин хүлээнип, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге бодунуң чогуур үлүүн киирерин СЭКП обкомунга болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге бүзүредип тур бис.

Совхоз директору Н. С. Очур.
Партком секретары О. Б. Ондар.
Көдээ Советтиң күүскомунуң даргазының оралакчызы Б. И. Эрексен.
Ажылчын комитединиң даргазы К. Н. Серчи.
Комсомол комитединиң секретары Л. К. Казырыкпай.

ПКАП ТК-ның Бирги секретары—В. ЯРУЗЕЛЬСКИЙ

Войцех Ярузельский 1923 чылда ... воеводствонуң Куровка төрүттүнген. Кол штабтың К. Сверчевский аттыг академиязын доозган.

1943 чылдың ... айда Совет Эвилелиниң девискээринге тургускан польша шериигге кирген. Польша шеригиниң бирги армиязының дайынчы оруун эрткен. Варшаваны хостаарынга, Одерге болгаш Эльбага тулчуушкуннарга киришкен.

... эрге-чагырга чылдарында харыысалгалыг ... партийжи-политиктиг албан хүлээлгелерин ... кылган. 1960 чылдан эгелээш — Политиктиг кол эргелелдиң начальниги, 1962 чылдан — ... камгалал министриниң оралакчызы, 1968 чылдан — ПУР-нуң ... камгалал министри. Армия генералы шериг дужаалдыг.

1965 чылдан бээр — Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының кежигүнү, 1964 чылдан эгелээш — ПКАП ТК-ның кежигүнү. 1970 чылдан бээр — ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, 1971 чылдан эгелээш — ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү.

1981 чылдың февраль айда В. Ярузельскийни национал камгалал министри албан-дужаалынга ... арттырбышаан, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазынга томуйлаан.

ПКАП-тың IX онза съездизинге (1981 чылдың июль) ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге база катап соңгуткан.

ПУР-нуң сейминиң депутады.

Хөй санныг польша орденнер-биле, оон иштинде Улусчу Польшаның тудугжуларының ордени-биле шаңнаткан. Совет орденнер-биле база шаңнаткан.

ПКАП ТК-ның IV пленуму Войцех Ярузельскийни Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретарынга соңгаан.

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАРЖЕ ПАРТИЙЖИ КИЧЭЭНГЕЙ

«ССР-ге улусчу контроль дугайында хоойлуну хүлээп алганы-биле холбаштыр улусчу контроль органнарының ажылын улам шыңгай экижидер база оларга партийжи удурталганы [illegible] «СЭКП Төп Комитетиниң доктаалын удурталга болдургаш, республиканың чер-черлеринде партия организациялары ол органнарның [illegible] оларга партийжи удурталганы [illegible] турар хыналдаларының [illegible] үлалаган ажылды чорудуп келген. Партийжи кичээңгей [illegible] ажылында улусчу контрольдуң [illegible] журуун улам тодаргай сорулгалыг болгаш ажыктыг, хамаатыг кылдыр ажылдап турар апарган, оларның активиниң саны көвүдээн база быжыккан. Амгы үеде бистиң улусчу [illegible] болгаш постуларында [illegible] хайгыылчылар [illegible]

[illegible]

гы-аңгы албан-дужаалдыг 214 кижиниң бирден үш ай чедир шалыңның тырттырып, хемчеглерни алган.

[illegible] «Большевик», Жданов аттыг, «Нарын» совхозтарның парткомнары, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде, Кызылдың аъш-чем [illegible] коллективтерде партия эге организацияларының бөлүктериниң [illegible] партбюроларга болгаш коммунистерниң хуралдарынга доктаамал чугаалажып, [illegible] быжыглаарынга, чорудуп турар хыналдаларының дээштиин база ажыктыын бедидеринге дугаалажып, оларның киирген материалдарын [illegible] эдер талазы-биле хемчеглерни өске организациялар-биле кады ап турар.

Оон аңгыда улус депутаттарының хоорай, район, суур база кожуун Советтериниң доктаамал [illegible] эвилел организацияларының хөй-ниити комиссиялары база [illegible] торунуң активи-биле хай-[illegible] быжыглаар, демниг байдалын күштелдирер талазы-биле [illegible]

[illegible]

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

ИДЕПКЕЙНИ УЛАМ БЕДИДЕР

[illegible]

Б. БАГАЙ-ООЛ.
Бай-Тайга район.

СЭКП-ниң аграр политиказы боттанышкынында

ЧЕРНИ ЧААРТКАНЫ

[illegible]

Н. ИКОННИКОВ,
СЭТА-ның корр.
Саратов.

Республиканың херээженнер съездизинге уткуштур

ОЛАРНЫ ДЕЛЕГАТКА СОҢГААН

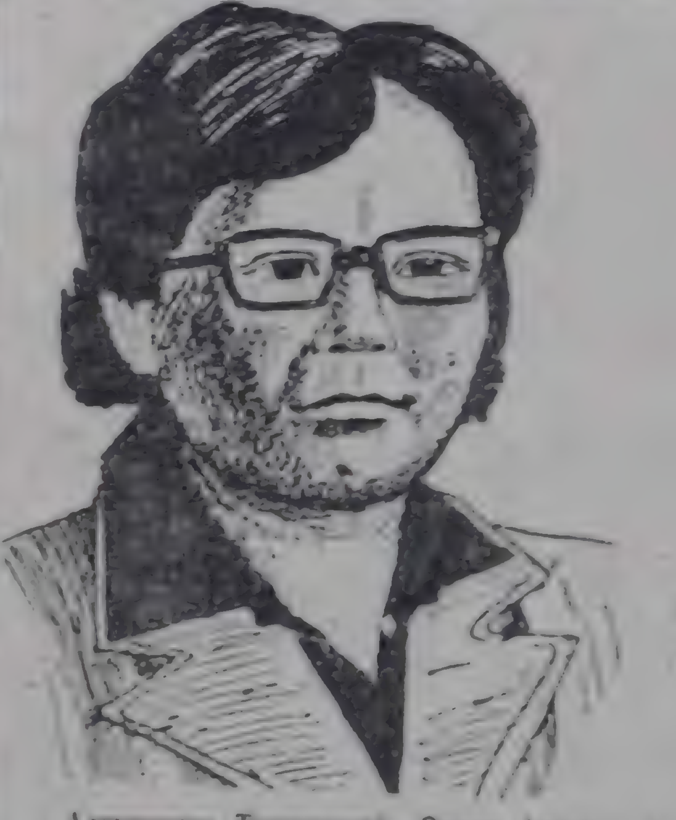

Александра Тангытовна Ондар Алдан-Маадыр суурунуң ортумак школазының эге класстар башкызы. Чээрби чыл стажтыг, дуржулгалыг башкы хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип, суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазынга 3 чыл улаштыр соңгуттуруп келген.

Амданныг аъш-чемнин, аргып даараарының, бот-тывынгыр уран чүүлдүң болгаш ногаа бөлгүмнери доктаамал ажылдап турар. Ол мээң күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуннары-биле солун ужуражылгаларны эрттирип турар. Александра Тангытовна Тываның херээженнер съездизинге делегат кылдыр соңгуттурган.

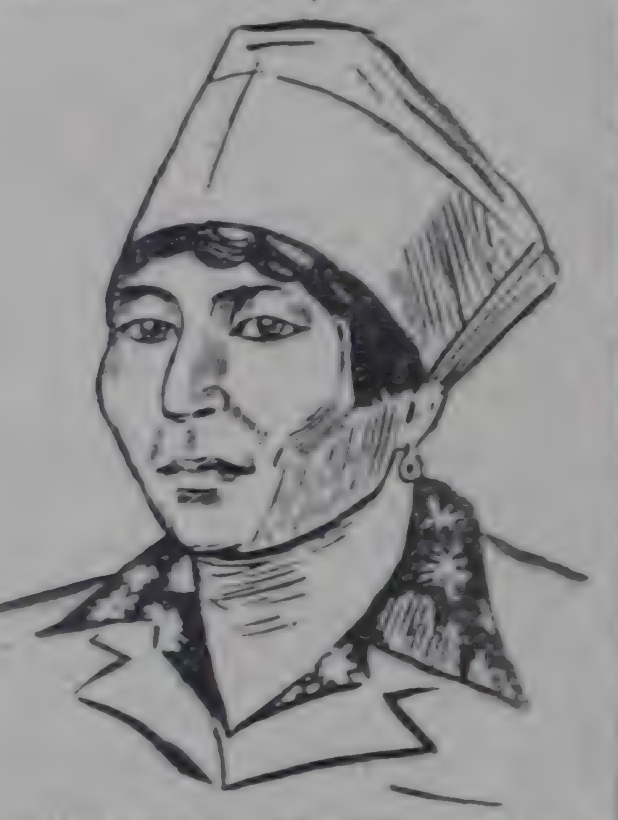

19[illegible] чылда Чөөн-Хемчик районнуң Ийме суурга Кызылдың эмчи училищезин доозуп аныяк уруг чедип келген. Оон ады Мария Ламажаповна Ондар дээр. Келген дораан билиглерин чурттакчы чоннуң кадыкшылын камгалаар ажылче киирип эгелээн. Ырак-узак, берге оруктарлыг таглыг черлерде малчыннарга чедип, профилактика ажылын кылбышаан, аарыг улустарны учётка ап, эмнеп эгелээн. Ам Мария Ламажаповна «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында эмнелге пунктузунуң эргелекчизи, херээженнер чөвүлелиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Ол Тываның херээженнер съездизиниң делегады.

ЧУРУКТАРДА: Мария Ондар, Александра Ондар.

С.-Б. УИНУКЭЭНИҢ чураан чуруктары.

ХОВУДА ХООРАЙНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

[illegible]

П. ШАМРАЕВ,
СЭТА-ның корр.

АВТОМОБИЛЬДЕРНИ КЫШКА БЕЛЕТКЭЭРИ

[illegible]

Н. ОЛДЫРЕВ,
инженер.

ШИИТПИРЛЭЭР АЙТЫРЫГЛАР ХӨЙ

[illegible]

даннгаш, чоң ортузунга культура-массалыг хөй янзы ажылдарны чорудуп келген.

Чижээ, Чыраа-Бажы суурга «Не болгаш эвээди үрүглэр», Тээ-Хаалга «Күш-ажылга кижизи [illegible]», «Тэрээн чурт болгаш кижи» деп темалыг кежээлер бедик утка-шынарлыг эртки-[illegible]

[illegible] тос айларда күрүнеге эът садар планын 119 хуу күүсеткен. «Алдан-Маадыр», Карл Маркс аттыг совхозтар планныг опааалдаларын ажыр күүсеткен. Бо чедиишкиннерге үлүүн киирген мурнакчы херээженнер хөй. Саанчылар А. Моңгуш, Т. Кара-Сал, М. Кара-Сал, А. Ондар, М. Моңгуш, Т. [illegible]

[illegible] Советтер [illegible] салбайн турарын конференцияга демдеглээн. Ол бүгү четпестерни чайладыры херээженнерниң [illegible] болгаш идейлиг кижизидилгезинге чедиишкиннерни чедип алыр аргалы бээр.

Н. ДАЖИНМАА.

КАЗ—КОМСОМОЛЧУ ТУДУГ

Кутаисиниң С. Орджоникидзе аттыг Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниг автомобиль заводу Грузияның комсомолчу шалыңчы тудуу апарган. Мында чаа агрегат корпузун тудуп, кол бүдүрүлге черлерин чаартып турар.

Бо хүннерде автозаводта чаа хевирниң кодээ ажыл-агый автопоездилерин шенеп турар. 11.5 тонна чүъктээр транспорт-технологтуг машина [illegible] комбайн-биле кады чорун, тарааны хүлээп алырынга таарыштыр-оожум чоруктуг кылдынган. Оон күчүлүг моторлары кодээ оруктарга, таарымча чок агаар байдалының үезинде шимчээр [illegible]. Чаа автомобильдиң [illegible] тыжын турар [illegible]

ЧУРУКТА: кодээ черлерге таарыштыр кылган чаа автомобиль шылгалда үезинде.

С. ЭДИШЕРАШВИЛИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ГЕКТАРДАН-НА 70 ЦЕНТНЕР

Чөөн-Хемчикте «Хендергей» совхозтуң ногаажылар бригадазы бо чылын картофельдиң бедик дүжүдүн өстүрген. Олар Аныяк болгаш Улуг Хендергей белдиринде Улуг-Алаак шөлүнге 70 гектар черге тарып, өстүрген картофелин бүрүнү-биле ажаап алган. Ооң га бүрүзүнден дүжүдү ортушаа-биле 70 центнер болган.

Картофель ажаап алышкынынга Хендергей ортумак школазының өөреникчилери, совхоз төвүнүң болгаш Чадаана хоорайның ажылчы чоннар коллективтеен идепкейлиг дузалашкан. Совхозтуң чолаачылары Дембил Моңгуш, Виталий Доңгак олар картофельди дүрген сөөртүпкен. Картофель складын септээн болгаш чылыглаан, ону өттүнүр чүүл-биле хандырган. Ында келир чылдың үрезинин урган, өскезин күрүнеге дужааган.

М. КАРА.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ АВАНГАРДЫНДА

ЛУСАКА. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездинге илеткелинге кылганы тайбың саналдарын долуузу-биле деткип турарын Замбияның президентизи К. Каунда медеглээн.

• • •

ПАРИЖ. Совет Эвилелиниң тайбың болгаш боо-чепсеглери эндере будурерин соксадыр. Дуржурери дээш демиселге [illegible] турарын [illegible] болгаш хирургтаттырган-нериниң национал ассоциациязының даргазы Матильда Пери чугаалаан. Ол дугайын ооң сөөлгү тайбың эгелекчи саналдары. Оон иштинде — ССРЭ-ниң [illegible] «[illegible]ниң парламентилеринге болгаш улустарынга кыйгырыы» тодаргай херечилеп турар. Барыын чурттар, ол ышкаш Франция мында киирткен чугула саналдарга деткимчилиг харыыны бээр ужурлуг деп [illegible]

[illegible]

ВАШИНГТОН. [illegible]

[illegible]

МЕКСИКАНЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

МЕХИКО. (СЭТА). Мексиканың Коммунистиг партиязының XX съездизи Мехикода ажылдап турар. Хүн чурумунуң кол айтырыы — Мексиканың чоон үзелдиг политиктиг партияларының болгаш [illegible] партиязы кылдыр каттыжар дээн турарының дугайы.

МКП ТК-ның Чиңгине секретары Арнольдо Мартинес Вердуго съездиге илеткел кылган. Боттуг чазртылгалар дээш чурттуң ажылчы чонунуң демиселинге каттыштырыкчы күш болуп шыдаар арга-шинектиг ажылчын аңгының чаңгыс зай революсчу [illegible] дары амгы үеде Мексикада барык ол чугаалаан. Революсчу күштүг партияны тургузары социалистиг революцияны [illegible] түрегенер болгаш малчукчулар чок ниитилелди тургузар.

болгаш чайгылыш чокка чорудар.

Ол партия мында бактаап [illegible] организацияларының ниң даккыр энергиязы-биле, дем каттыжар дуржулгазы-биле мексиканың коммунистериниң херээ [illegible] Ол партия коммунизмниң херээ дээш улам улуг хандыкшылдыг болгаш [illegible] демисежир.

Чаа партия болу бээр бүгү алды политиктиг организациялар Октябрьның социалистиг Улуг [illegible] амгы үеде Совет Эвилелиниң оннап турар ролюн олар бүдүн көрүп турарын херек кырынга көргускен деп, мексиканың коммунистериниң удуртукчузу демдеглээн. Куба революцияның тиилээн үезинден бээр-ле Мексиканың чоон үзелдиг партиялары бүгү латин-америк улустарының бирги чергелиг сорулгазы чүл дээрге, реакцияның [illegible]

[illegible]

Делегейниң улустары буруу шаап турар

[illegible]

ХАНОЙ. [illegible]

БЕЙРУТ. [illegible]

БАГДАД. [illegible]

САН-ФРАНЦИСКО. [illegible]

(СЭТА).

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРЖЕ КЫЙГЫРЫГ

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). [illegible]

АМЕРИК КОЛОНИЯ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). [illegible]

КАПИТАЛ ЧУРТТАРЫНДАН ФОТОФАКТЫЛАР

АКШ. Нью-Йоркта бажың-балгат чок улчуп чоруур кижилерни чамдыкта «сумкалыг кижи» деп адаар. Чүге дээрге, [illegible]

[illegible] Пенсильвания стейшн [illegible] оруук станциязында манаалга залында доктаамал турар. Ушкулери — шуут-ла кудумчуларга, вентиляция [illegible] чамыга, чылыг тыртып хонуп турарлар. Хоорайның эрге-чагыргалары-биле бир дөмей, полицейлер-даа оларга [illegible] кичээнгейге бээн [illegible]. Шериг-үлетпүр черлериниң болгаш Пентагонунуң эрге-ажыктарын барымдаалаар Ак бажыңның чагырыкчыларының социал херектелерге акша-хөреңгини [illegible] түңнелинде оларның байдалы чоокку чылдарда улам-на [illegible]

КНО-НУҢ БОО-ЧЕПСЕКТИ ДУЖУРЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОМИТЕДИНИҢ ДОКУМЕНТИЗИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). [illegible]

[illegible]

Е. МЕНКЕС.

ПИНОЧЕТ-БИЛЕ СҮЛЧЭЭ

ТОКИО. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

ИТАЛИЯ. [illegible] 9 муң ажыг кижи балыглаан, айыылдыг ха[illegible]ланка таварышканнарга акша дузаламчызының дугайында АКШ-тың Күрдепартаментизиниң шиитпиринин дугайын тайылбырлап бижээш, итали солуннар шимыг түңнелин кылган.

[illegible] тускайлаарга «кажар-оптуг арганы» кылып, америк монополияларының Апенниныже шургуп кирериниң херек кырында дузалап турарын «Паэзе сера» солун бижээн. Чижээ, Мурнуу Италияның буурулган районнарын катап тургузарынга туск[illegible]айлаан акша-хөреңгиниң хөй кезик[illegible] америк тудуг компанияларының холунда кирген.

[illegible] Америк агаар шериинин самолёттарының өтөлээр чок ачы-дузазы» дээш [illegible] рубльди ол алган.

ЧУРУКТА: чер шимчээшкининден уреглен районнарның бирээзи.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТААРЫМЧАЛЫГ БОЛГАШ АЖЫКТЫГ ДУЗАЛАМЧЫ

ПМА-ның тайылбыры

[illegible]

Владимир МЫТАРЕВ,
экономика хайгааракчызы.

(ПМА).

ЧОГААЛЧЫГА ТУРАСКААТКАН КЕЖЭЭ

Тываның улустуң чогаалчызы, тыва литератураның үндезилекчилериниң бирээзи Сергей Пюрбюнуң турасказатткан чогаал кежээзи Хайыракан суурнуң Культура бажыңынга болуп эрткен. Кежээни «Улуг-Хем» солуннуң редактору С. Т. Ондар ажыдыш, кежээге киржири-биле аалдап келген Тыва АССР-ниң бедик чогаалчыларынга сөстү берген.

Тыва АССР-ниң Культура министриниң оралакчызы, чогаалчы А. Ф. Емельянов эге [illegible] С. Б. Пюрбюнуң чогаадыкчы оруунуң болгаш тыва литератураны хөгжүдеринге оон киирген эвээш эвес улуг-хуузунуң дугайында чугаалаан. Кызылда Пушкин аттыг библиотеканың ажылдакчызы Анчымаа Кара-оол чогаалчыны доңчу намдарынга хамаарыштыр чуве чугаалаан. Тываның ном үндүрер чериниң кол редактору, шүлүкчү Ю. Ш. Кюнзегеш чогаалчы Сергей Пюрбюнуң чогаалдарын чырыкче канчаар үндүрүп келгенин номчукчуларга таныштырган.

Чогаалчы С. В. Козлова С. Б. Пюрбюнуң шүлүгледдериниң, шүлүктериниң очулгазынга хамаарыштыр чуве чугаалаан. Хоочун чогаалчы-биле баштайгы ужуражылгаларын чогаалчы О. Ө. Сувакпит сактып, оон аныяк авторлар-биле ажылдап чорааның чугаалаан. Композитор Саая Бюрбэ чогаалчының шүлүктеринге ыры аялгаларын бижип чорааның дугайында номчукчуларга таныштырып берген.

Шүлүк бижип эгелеп чоруур Игорь Иргит, Кара-оол Натсий-оол Сергей Пюрбюнуң чогаалдарының чаагай салдарының дугайын чугаалаан. Чогаадыкчы кежээге Сергей Пюрбюнуң кадайы Н. Д. Пюрбю киришкен. Чогаалчының канчаар ажылдап чорааның дугайында Нина Дмитриеваның сактыышкынын номчукчулар улуг сонуургал-биле дыңнаан. Кежээ солун болуп эрткен.

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Кижи бүрүзү кайда-даа, канчаар-даа үеде камгаланырының [illegible] кылдыр өөренип алган турар ужурлуг. Ол хамааты камгалалының талазы-биле өөредилгениң чугула сорулгазы. Үениң бүрүнгаарлаашкынының-биле чергелештир ол сорулга бедүүнчүүр туржук, харын-даа нарыыдаар апаар.

Империалистер эң-не үрегдекчи, кижиниң ачы-тыынынга айыылдыг чепсекти бүдүрүп, ону ажыглаарын оралдажып келген. Боо-чепсектиң чаа хевирлерин бүдүрүп кылырынга хөй миллиард түңнүг акшаны Американың Каттышкан Штаттары чарыгдап турар. Мындыг байдалда камгаланырының херекселдерин билири хевээр артып каар аргажок. Үениң негелдези-даа ындыг. Хамааты камгалалының чаа шактыг программазын чыл санында катаптап турарының орнунга үш азы беш чыл болгаш өөренип эртсе деп чамдык кижилер саналдап турар. Манаа харыы мурнунда чамдык чижектерни көрээл. Өрүмнекчи, азылдырыкчы, электри дугаалакчызы дээш өске-даа мергежилдиг кижилери айыыл чок чорук [illegible] билиин чыл санында хынап [illegible] машина-техниканың сайзырап турары-биле чергелештир оон айыыл чок чоруунуң негелдези база [illegible] [illegible] мергежилин [illegible] дээш чыл санында өөрениш, шылгалдазы дужаап турар.

Хамааты камгалалының [illegible] кижиниң [illegible] ачыыраларын-биле [illegible] вайн турар бис. Ындыг-даа болза чогуур билиглиг, чамчыдыны долузу-биле шингээдири чугула. [illegible] хамааты камгалалының хүн бүрүде [illegible] лерин чогуур [illegible] сагыры болдунмас. Ынчангаш массалыг узуткаашкынның [illegible] аргаларын болгаш херекселдерин үш азы беш чыл болгаш өөренирин сүмелеп турар эштер-биле каттыжарының барымдаазы чок. Чүгле катаптаашкынның дузазы-биле хаары билигни шиңгээдип ап болурун практика көргүскен.

Чыл санында чаңгыс ол-ла программаны катап-катап өөренип турарга, дыңнакчыларның сонуургалы, илепкейи кудулаар деп турар. Кичээлдерин лекция номчааны-биле демей эрттирерге солун эвес болбайн канчаар. Кичээл эрттирип турар кижилер чылдың кайын алырын, оларны канчаар ажыглаарын, оларга [illegible] саазалдарны канчаар күүседирин билип алыр дээр болза, хөй катап кужениишкинниг белеткенир апаар.

Совет өг-бүле бүрүзүнүң кежигүннери хуузунда камгаланырының бедүүн херекселдерин дааранып билир, радиоактивтиг бүдүмелдерниң хоранныр доозуну кирбес кылдыр бажын соңгаларын, эжиктерни дуглаарын, өрээлдерни чырык херелдениишкини казылбас кылдыр карангыладырынга кандыг материалдарны ажыглаарын, өртке удур чепсек херекселдерин, алезиннинг хааржактарны, тускай хевнее хамаарышкан ийи, үш нормативтерни дужаарлар. Ортумак школаларның ийи эргээр болгаш оон өрү класстарының өөреникчилери түс-тузунда көрдүнген шактарлыг программаны өөренмишаан, «Зарница» деп шериг-шиитпээн оюннун белеткелинге, ону эрттирериниң маргылдааларынга, пионер лагеринге, школаларга эрттирер янзы-бүрү спортчу маргылдааларга киржирлер.

Ортумак школаларның 9-ку класстарының өөреникчилери 32 шактыг программаны өөренир. Ийи чыл хуусаалыг профессионал-техниктиг училищелерниң сургуулдары — 32, бир чылдан бир чыл чартык хуусаалыг профессионал-техниктиг училищелерниң сургуулдары — 20, колдээнин ортумак өөредилге черлериниң сургуулдары — 22 шактыг программаны өөренип эртер. А дээди өөредилге черлериниң студентилери 360 шактыг тускай программаны өөренир. Бүдүрүлгеде ажылдавайн турар бажын залери, пенсионерлер чурттап турар черниң ааты-биле чыл санында 12 шактыг программаны өөренир болгаш «Мону кижи бүрүзү билир ужурлуг» деп [illegible] жигешти боттары номчуп турган өөренир.

Хамааты камгалалы

[illegible] эрги [illegible] ажыглап, амгы үениң негелдезинге дүүштүр чаа чүүлдерни, фактыларны немеп албас болза, кымга-даа солун эвези билдингир. Ындыг болбазын дээш кичээл бүрүзүнге дыңнакчыларга чаа, ханы угаашынарлыг билигни берип, нормативтерни практика кылырынга дужааттырар ужурлуг.

Хамааты камгалалының [illegible] хамааты камгалалының талазы-биле негелделерни [illegible] билир-даа болза, оларны бүрүн-биле сагывайн турар. Чылдагааны — өөредилге болуктериниң [illegible] ажылынче, хамааты камгалалының шериг-шиитпээн болуктериниң составында кирип турарларын белеткелинче ёзулуг кичээнгейни салбайн турары болур. Ол чорук кижилерниң [illegible] [illegible] аргаларын, практиктиг кичээлдерниң хевирлерин четче ажыглаваанынга шаптыктаашкынныг.

Хамааты камгалалының болуктериниң командирлери болгаш киржикчилери камгаланырының херекселдерин [illegible] билген турар ужурлуг. Бодаде чурттакчылыг суурларга малды болгаш оон чемин, ижер суун, кажааларны хораннаар бүдүмелдерден канчаар камгалаарын малчыннар, кадарчылар өөренип эрткен турар. Малчын өг-бүле бүрүзүнүң кежигүннери коллективтиг камгаланыры-биле боттарының подвалдарын ийи, үш хүн дургузунда ажыглап болур кылдыр дерип кылган турар. Аңаа өлүрер саңнай, ижер суглуг бидоннар алы флягалар, аъш-чем, аптечка дээн ышкаш эргежок чугула чүүлдерни белеткээн турары ыяап албан.

Хамааты камгалалының системазынга өөредилге чылы ноябрьның 1-де эгелээр. Хамааты камгалалының начальниктери, оларның оралакчылары, штабтар начальниктери, специалистер, шериг-шиитпээн болуктериниң командирлери чыл санында 35 шактыг тускай программаны өөренип эртерлер. Ажылчыннар, албан хаакчылар чээрби шактыг программаны өөренмишаан.

Хамааты камгалалының билиглерин кижи бүрүзү өөренип, шиңгээдип алган турарын бистиң Коммунистиг партиявыс, Совет чазаавыс кичээнгейни салып, кыйгырып келген болгаш кыйгырып-даа турар. Аңаа харыы кылдыр чаа өөредилге чылын организастыг эгелээш, ону чедиишкинниг доозар дээш кижи бүрүзү кичээнгейлиг болур ужурлуг.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ,
Кызыл хоорайның хамааты камгалал штавының начальниги.

ПАНФИЛОВЧУЛАРГА ТУРАСКААЛ

Москва чоогунга тулчуушкуннарга алдаржаан панфиловчу дивизия Алма-Атадан фронтуже чорутткан.

ЧУРУКТА: панфиловчуларга Алма-Атада тураскаал.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ӨӨРЕНИКЧИЛЕР ДУЗАЛАЖЫП ТУРАРЛАР

Арыскан ортумак школазының бүдүрүлге бригадазы эрткен чайын Белдир-Кежиг деп черге 10 гектар черге картофельди тарааш, оон чайгы ажаалдазын шыңарлыг чорутканының түңнелинде [illegible] [illegible] Ол шөлден ниитизи-биле 102 тонна картофельди өөреникчилер ажаап, совхозтуң нивгаа складынче барып урганнар. Олар 36 тонна будук-бүрүнү болгаш [illegible] [illegible] Аржаан [illegible] берген.

Бо хүннерде школаның үстүкү класстар өөреникчилери дүшкен бүрү чыырынче класс-класс аайы-биле социалистиг чарышты чарган, организастыг эгелээннер. Мурнакчыларны шаңнап мактап турар.

ХОВАР АҢНАРНЫ КАМГАЛААР

Бойдус байлаа болур аң-меңни өстүрери болгаш ону камгалаары бо хүннерде чугула айтырыгның бирээзи. Совет үелерде Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бо айтырыг талазы-биле чугула [illegible] Тес-Хем районнуң девискээри республикада аң-мең талазы-биле байлак черниң бирээзи. Ынчангаш мында күрүнениң аңнаар-тывыш ажыл-агый чериниң ажылдап турары таварылга эвес. Аң кап-ла хонгулуг ыраан тайгаларыда 20 ажыг аңчылар болгаш 200 ажыг аңнаарынга күзелдиглер чымчак алдын тып алгаарынга белеткенип турарлар. Олар бо сезонда 80 ажыг муң рубльдиң өртектиг болгаш 30 муң ажыг эдин күрүнеге дужаар хүлээлгелиг.

Чамдык чедиишкиннер-биле кады аңнаар [illegible] ажыттыналары-биле холбаштыр аңныр дүрүмүн хажыдар болгаш аң-меңни өстүрер айтырыгларны херекке албас, түңнел үндүрбес чүүлдер бар. Чижээ, ондатра [illegible] айтырыгны [illegible] келген.

О. Шынаа, Тес-Хемге 1971 чылдан эгелеп ондатраны өстүрүп эгелээн. Бо чылдың сентябрь эгезинде бедик Тураның күрүне аңныыр-тывыш ажыл-агыйы У. Шынаа девискээринде Иштии-Сүг бажынга 210 ондатраны салган. Ондатра Тес-Үнүүнде хөй-биле өзүп турар. Ол ынчаар [illegible] хайгаарап көөр, ону өстүрер [illegible] салган организацияның херекке албайн турары-биле улуг [illegible] таваржып турар. [illegible] республиканың [illegible] хөй совхозтарының [illegible] мал чемин белеткеп турары-биле ондатраларның тураар чери үреліп турар. Оон-биле кады ону өстүрүп турар төтчеглекчилериниң саны көвүдеп бар чыдар. Чүгле [illegible] датраның эвес, а Тес-Үнүүнүң [illegible] [illegible]. Бо айтырыгны өөренип көргеш, ийи чыл иштинде ондатра, [illegible] Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] таварылга эвес.

1975 чылдың [illegible] Ханас автономнуг областың [illegible] 2 сыыныш [illegible] өстүрери-биле О. Шынаа Өнгеш бажынга салган. Ол үеден бээр оларны хайгаарап көрбээни-биле ол аңнарның салым-чолу шуут билдинмес. Өвүр районда Иштиш, Өнгеш бажы тайгаларга киштер салган. Олар өзүп, көвүдээн. Харын-даа аалдар чайлаа Бурганнынга [illegible] жып турда, ыттар безин тудуп турган таварылга бар.

Бо таварылгаларны өөренип көргеш, республиканың аңныыр эргелели О. Шынаа [illegible] [illegible] охотовед кижиниң турган [illegible].

Мооң мурнунда [illegible] [illegible] [illegible] Тыва АССР-ниң девискээринге аңнаарының дугайында дүрүмнү Министрлер Чөвүлели ийи чыл бурунгаар [illegible] [illegible] республиканың аңныыр эргелели даңзы өөренип көөрү чугула.

Т. САНДАН,
охотовед.

Сонуургактарга

ТООЛЧУРГУ ЧУГААДАН КЫС

[illegible] областың Курганинский [illegible] суурунче кирер [illegible] тураскаал орус болгаш казах улустуң быжыг найыралының демдээ. Оң түс черниң чурттакчылары орус кыс Мария Ревина биле казах оол Дүйсенниң арыг [illegible] алдарлаадыр турган.

[illegible] кыстың [illegible] дугайында [illegible] [illegible] чугаалаан. [illegible] Революция мурнунда [illegible] чурттап турган баштыңы Егор Ревинаның кызы Мария ашы [illegible] Дүйсенге [illegible] [illegible] Мария [illegible] [illegible] Кыстың ыры-

зы кижилерниң [illegible] алган болгаш [illegible] [illegible] [illegible] чаңгыландыр дыңналы бээр апарган.

Ынчан ырлаан [illegible] ол орус кыс Мария Жагорказы казах улустуң [illegible] композиторун болу берген. Казах ССР-ниң уран [illegible] алдарлыг ажылдакчызы [illegible] [illegible] тывыскан.

Орус кыстың казак оолга [illegible] дугайында тема дыңа хөй [illegible] [illegible] Чогаалчы Х. [illegible] «[illegible] урду Мария» деп [illegible] бижээн, а композитор Е. Брусиловский «[illegible]» деп операны тургускан.

Мария биле Дүйсенниң урууглары бо хүннерде «Ленинниң оруу» совхозка ажылдап, чурттап турар. Оларның уруу Рысты мында, а оглу Сайлаубек — милиция ажылдакчызы, уруунуң уруу Хабиле — химия башкызы.

А. ИБРАЕВ,
СЭТА-ның корр.
Целиноград.

АЗЫРАЛДА КАРА-КУШТАР

Калинин областа Дарвинниң күрүне заповеднигиниң (камгалалдыг чериниң) специалистери кара-куштарны сейлүнде аңнаар черлерге чурттаар [illegible] нептередип салыры-биле баштайгы клеткага өстүрүп алырының технологиязын ажылдап кылганнар.

Кара-куштар шаанда Россияның эң-не хөй санныг болгаш нептерээнгей аңныыр-тывыштыг куштарының бирээзинге санадып турган. Ынчалзажок олар ам улам-на ховар көстүр апарган. Мурнунда контроль чокка куштаашкын болгаш төтчеглекчи чорук, ол куштарның ойнаар [illegible] ыяжын кескени база мооскүчүлерниң, туристерниң, черле аңаа дыштанганнарда кижилерниң арга-арыгларже шургуушкуну (оон өскээр адаттынмас боор), өскедаа аңнарны болгаш куштарны ышкаш, кара-куштарны база-ла шагдан бээр амыдырап келген черлерин каггаш, өөскүргелдиг чаа булуңнарны дилеп чорууру түне албадапкан. Ынчангаш олар улам-на эвээжеп турар. Ынчалза-даа эртемденнер болгаш охотоведтер ол бүрүнгү куш бистиң арга-арыгларывыска база катап нептерээн чурттай бээр дээрзинге бүзүреп турар. Оларның аразында Дарвинниң күрүне заповеднигиниң директору В. Молев база бар.

Заповедниктиң дириг амытаннары хөй болгаш янзы-бүрү. Мында куштуң 150 ажыг хевирлери, ховар хөй дириг амытаннар. Оларның аразында тайга ээзи — адыг база чурттап турар. Моон олар өөскүргелдыы. Элбек чемни болгаш эң-не кол чүүл — кижиниң сагыш салыышкынын, ынакшылын болгаш камгалалын тып алганнар. Заповедниктиң кол чараш чүүлү болгаш чоргааралы — кара-куш болуп турар.

— Кара-куш ам ховар куш болуп турарындан, келир үеде бистиң арга-арыгларывыстың чаңчыкчаан чурттакчызы апаарынга бүзүрээр мен—деп, В. Молев чугаалап турар. — Ол дээш бистиң коллектививис улуг ажылды чорудуп турар. Заповедниктиң төвүнде кара-куштарны вольерлерде тудуп турар. Ол онзагай сентиглелдиг куштар кижиден шуут хоойбас: чемин далаш чок соктавышаан, силерже кылаңнаан чинчи дег карактары-биле кандыг-ла-бир сонуургал-биле [illegible] Олар бо-ла [illegible] чуурадаар болгаш оолдарын өстүрер, оларны сөөлүнде хостуг-биле салып чорудуп турар бис.

Заповедниктиң ажылдакчыларының ол куштарны салыраарын талазы-биле чедиишкиннери өөрүнчүг. Кара-куштар улуг-шымырак, деңзээн ойтавында. Кыс куштарның чуурга бээри ажык, харын-даа үргүлчү өзүп турар. Чижээ, 1979 чылда кыс куш бүрүзүнден төс чуурганы алган, а олар арга-арыгга тургаңнаар алды-алды чуургалыг болур.

— Чедиишкин мында иштен-дир. Бис кара-куштарны азырал байдалга өстүрериниң технологиязын шиңгээдип алган-дыр бис — деп, В. Молев чугаалады. — Ынчалза-даа ол шенелде-дир. Перспективада бо куштарны үлетпүр чуруму-биле өстүрерин планнап турар бис.

А. ВАЛЕНТЕЙ,
А. КАЛЕТИН.
Весьегорск.
Калинин область.

«БАЙГЫ ШАЙ»

Шайны эң баштай Россияже Моңгуш-Чөөн Азиядан сөөртүп экелген чүве-дир. Ол дээрге 1638 чылда болган. Моолдуң Алдын-Хааны орус хаан Михаил Фёдоровичиге белек кылдыр дөрт пуд шай бүрүзү чорудупкан турган.

Бистиң ижип турарывыс шайны «байховый» азы тывалар шуут «байгы шай» дижир. Ол сөс чөөн чүктүң «бай-хоа» деп сөзүнден укталган. Шай бүрүзүнүң бир талазы хоюг ак дүкчүгештер шыптынган боорга, ону төрээн чуртунга ынчаар «ак [illegible]» деп адааны ол. «Байховый» деп сөс чоорту укталгаан утказын чидирипкен. Тырып-даа каан, үүрерти куургадып-даа каан шайны ол-ла бүрүден кылып турар-даа болза ам чүгле үүрерти куургадып каан шайны «байховый» шай деп турар апарган.

Россияга шайны самоварга хайындырып ижерниге ынак турган. А самовар орус черге XVIII вектте тыптып келген болгаш кончуг дүрген бүгү делегейге билдингир болу берген.

Хөнек самовар-биле деңге тывылза-даа ону чүгле уралдың заводтарынга четтен кылып турган. Хөнектерниң дашты хевирин сайзырангайжыдып, ону көрүштүг, чараш болдурар дээш уран-шеверлер хөй ажылды кылып келген. Чээрби вектиң эртем-хеширилгези хөнектиг оюп кагбаан. Электриниң хөнектерниң хөй янзы модельдерин чогааткан, ону амыдыралда ажыглап турар. Ынчалза-даа чес хөнектерниң үтүн салгаан баалынының хөнектер амгы кухнялар ынак киирип кааставаан.

С. КОНДРАТЬЕВ.
«Аныяктарга календарьдан».

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«Ш Ы Н»

солунну чагыдып алырынче далажыңар!

Солуннуң чагыдылгазы бо чылын ноябрь 1-ге чедир болур.

ОКТЯБРЬ 23-ТЕН 25-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Ынак шүлүктерим». 9.45 — «Виктор Кингисеппиниң амыдыралындан ийи хүн». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.50 — Комитас аттыг Күрүне квартединиң алдарлыг коллективиниң концерти. Ереванда дамчыдылга. 11.20 — Телемедээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Сээн куш-ажылың — сээн бедииң». Кинопрограмма: «Силерни чүү чуве дүвүредип турарыл?», «Кузбасстан келген директор». 15.15 — «Шыдырааш школазы». Разрядчылар клазы. 15.45 — Замбияның национал байырлалы — Хамаарышпас чорукту чарлааның хүнүнге уткуштур. Замбияның национал ансамблиниң артистериниң концерти. 16.10 — «Москва болгаш москвачылар». 16.40 — «Тоол аалдап келди». «Регентруда». Уран-чечен телефильм. (ГДР). 18.00 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Айтырыглар — дилээшкиннер — шиитпирлер». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенский чорудар. 20.30 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Гуляевтиң болгаш Төп телевидениениң болгаш бүгү-эвилел радиозунуң орус улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кызыл чечек». Аныяктар ырызының Сочиге делегей фестивалының лауреаттарының концерти. 22.50 — Бөгүн делегейде. 23.05—23.35 — «Крымның хүннээрек хүнү». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Вектерниң чаңгызы». Документалдыг телефильм. 12.10 — Ниити биология. Эволюцияның кол утказы ышкыннары. 12.40 — Музыка. 7-ги класс. Людвиг ван Бетховен. 13.10 — Билир бол база кылып бил». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 13.55 — «Монументалдыг пропаганданың ленинчи планы». 2-ги дамчыдылга. 14.25 — А. С. Грибоедов. «Угаандан човулаң». 8-ки класс. 14.50 — Бойдус эртеми. 4-кү класс. Чер кырынга амыдыралга агаарның ужур-дузазы. 15.10 География. 7-ги класс. ССРЭ-ниң далайлары. 15.40 — «Кадо артында». Документалдыг телефильм. 16.40 — 18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — «Чедээш». 19.15 — «Тываның экраннарында». 19.30 — «За рулём». Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнүнге.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Харасаайның оруктары». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Үнү чок папка». Уран-чечен фильм. (Венгрия). 23.00 — Уран гимнастикага делегей чемпионады. Мюнхенден дамчыдылга. 23.30 — 00.15 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. 1-ги лига. «Металлист» (Харьков) — «Шинник» (Ярославль). 2-ги кезээ. Харьковтан дамчыдылга.

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — Латвия ССР-ниң алдарлыг артизи М. Виллерушт ойнаар. 9.15 — «Ада-иелер, силерге». 10.15 — «Чедээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының IV делегей фестивалы. «Грек улустуң танцылары». (Греция). 10.40 — Эки бараанынарның хойну. 11.10 — Поэзия. М. Бажан. 12.45 — «Экран аныктериниң чылып туру». Минск (БССР) — Лион (Франция). 13.15 — «Ону силер шыдаар силер». Аныяк чогаадыкчылар конкурузу. 14.00 — «Ирина Бржевская ырлаар». Фильм-концерт. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Аркадий Райкин-биле ужуражылга». А. И. Райкинниң торуттүшкен хүнүнден бээр 70 чыл болганынга уткуштур. Уран-чечен телефильм. 15.45 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 16.45 — Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.15 — «Шорлары-биле», «Алдын антилопа». Мультфильмнер. 18.15 — «Үш, ийи, бирээ. Тик...» Израильге, Мурнуу-Африка Республиказынга болгаш Пакистанга шериг-үлетпүр комплексти тургусканының болгаш ядролут чепсекти нептеректинниң дугайында документалдыг телефильм. Автор — политиктиг хайгааракчы В. Дунаев. 19.00 — 19.15 — Чапсар. 19.15 — Кубанның казак хорунуң концерти. 20.00 — «Уланованың ажыл-амыдыралы». Телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.35 — «Уланованың ажыл-амыдыралы» 2-ги сериязы. 22.35—23.30—Даштыкы эстрадаоның аялгалары болгаш оюнчулары. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Мээ хоорайым аялгалары». Алма-Атадан дамчыдылга. 15.00 — Уран гимнастикага делегей чемпионады. Мюнхенден дамчыдылга. 15.55 — Э. Володарский. «Эң-не вас-кежиктиг». Воронежтиң күрүнениң А. Кольцов аттыг улегерлиг шии театрының шиизи. 18.00 — «Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 18.20 — «Кинопанорама». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи кинорежиссёр Э. Рязанов чорудар. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуулгаазынныг экран». 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-нептередиг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.45 — «Үш бот эр чурттап турган». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары.

ОКТЯБРЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкаже чыскаалыңар!» 9.00 — Ровно хоорайның улус чогаадылгазының профэвилелдер Бажыңының улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. 9.25 — «Оттуруңар». 9.55 — «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен». 10.55 — «Кадыкшыл». Эртем-нептередиг программа. 11.40 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.15 — «Колза шак». 13.15 — «Музыкалыг киоск». 13.45 — Мээң маалыражының дугайында сөс». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Коммунистер» деп кезектен. 14.15 — Бөгүн — Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнү». РСФСР-ниң автомобиль транспортунуң министри Е. Г. Трубицынның чугаазы. 15.20 — «Амыдыралче путёвка». Ленинградтың тудуг машиналары кылыр заводунуң токары. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Е. Н. Моничков-биле ужуражылга. 16.15 — «Кино аян-чорукчуларының клувы». 17.15 — «Чуректиң киириштери». Концерт-фильм. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30 — «Октябрьның чырыы тур бис». Мультфильм. 18.35 — 18.50 — Чапсар. 18.50 — «ТТ-ниң экранынга аң [illegible]» «Сүүгүлер — сандыйлар». Уран-чечен фильм. 20.30 — Футбол дугайында [illegible]. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ашхабад. Хостаалга проспектизи». Документалдыг телефильм. 21.50 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. ЦСКА—«Торпедо». 2-ги болгаш 3-кү оюннар. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Бичии спорт аренасындан дамчыдылга. 23.15 — 00.10 — Европаның регбиге чемпионады. ССРЭ — Италия. 2-ги оюн. «Наука» стадиондан дамчыдылга. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Тоол аалдап келди». «Регентруда». Уран-чечен телефильм (ГДР). 15.40 — «Чедээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының IV делегей фестивалы. «Далайдан По хемге чедир». (Швейцария). 16.10 — «Огородта ошку». Мультфильм. 16.20 — Уран гимнастикага делегей чемпионады. Мюнхенден дамчыдылга 17.05 — «Бо базалда оон дугайында». Уран-чечен хөй сериялыг телефильм. 1-ги сериязы. 18.20 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 19.20 — «Терроризм — империализмниң чепсээ». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. Михеев кылыр. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!», «Бичии огородчулар». Мультфильм. 20.15 — И. Соколов-Микитов. «Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «Бистер кады бис, авай». Уран-чечен телефильм.

Агаар

Бөгүн республиканың [illegible] булуттаар, чамдык черлерге [illegible] хар чаар. [illegible] [illegible] метр [illegible] Агаарның температуразы 0-5 градус соок болур.

[illegible] [illegible] Агаарның температуразы 2-4 градус соок.

Солуннуң дараазында номери октябрь 23-те үнер.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Миллиардерлерге хереглиг кымыл?» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мартин болгаш илбичи» 9.30, 11.20, 13.10, «Амыдыралга бодуң тывар сен» деп киноклуб 15.00, «Соолгу удаа дезиишкин» 17.00, 18.50, 20.40 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шыыыг артында чырык» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Аза-четкерге кааңа салбаңар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Миллиардерлерге хереглиг кымыл?» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мартин болгаш илбичи» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, «Соолгу удаа дезиишкин» 16.50, 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Инийлерниң читкен аадыны» 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аза-четкерге кааңа салбаңар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-21-75, [illegible] секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, парттыг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-21-75, культура килдизиниң 2-23-54, [illegible] килдистериниң 2-21-47, [illegible] килдизиниң 2-31-75, [illegible] килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кезбээн болганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2173.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—01750

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 245 (11743) | 1981 чылдың октябрь 23, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Коммунизмниң туттузукчузу, тайбың дээш чайгылыш чок демисел- чи — улуг совет улуска алдар!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан)

КЫШКА КАНЧААР БЕЛЕТКЕНДИҢ, МАЛЧЫН?

Танды-Уула сынының кылчаң баштары маңган ак апарган. Соок кыштың келгениниң херечизи ол. Сөөлгү чаашкыннарда хар мырыңай иштикке кирип чагылапкан. Бүгү чүзүн малды ам кышкы турлагларынче шилчидериниң үези келген.

Кыштаглаашкын—мал ажылында эң харысалгалыг үе. Кышкы үеде мал продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын кудулатпазы, малдың баш санын өстүрери, ооң продуктулуун бедидери кыштаглаашкынга кайы хире белеткенип алганындан, ол чугула кампанияны организастыг эрттиреринден бүрүнү-биле хамааржыр.

Мурнакчы ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери, дуржулгалыг малчыннар «Чайын шанааң белетке...» деп үлегер домак-биле кышка баш удур белеткенип турар. Маңаа Эрзин районнуң малчыннарын чижекке ап болур. Олар эрткен берге кыштың кичээндириинден чогуур түңнелди кылып, өдек-кыштаг септелгезин частан-на эгелээри-биле республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыгны үндүргеш, бүгү мал кажааларының, малчыннар чурттаар бажыңнарның, кудуктарның, чем салып бээр херекселдерниң септелгезин бо чылдың июнь 1-ге чедир доозарын хүлээнген. Эрзинчилер сөзүнге ээ болуп шыдаан. Ам ол районда мал кыштаглаашкынынга белеткел кезээде доозулган. Оортан чаңгыс-ла чижекти көргүзүп болур. «Мөрен» совхозтуң хойжузу Орус Сандыкпанович Намдал ол мергежилинге ам 26 чыл ажып турар. Эрткен үр үениң дургузунда ол улуг арга-дуржулганы мөөңнээн, чүгле совхозунда, районунда эвес, харын республикада безин ооң ат-сураа билдингир апарган. Орус Сандыкпановичиниң төлептиг күш-ажылын Төрээн чурт бедик-биле үнелээн: ооң хөрээн Ленин орден, «Хүндүлелдиң Демдээ» ийи орден каастап турар. Ол совхозта партком кежигүнү, район Совединиң депутады. Чедиишкининиң чажыдын айтырарга, ол мынча дээр: «Малчын кижиниң кежээ, кызымаанда. Бүгү-ле чүве оон хамааржыр». Ийет, допчу болгаш тодаргай харыы-дыр. Орус Сандыкпановичиниң кыштаанга барган кижи магадаар. Ол өдек-кыштаан шагда-ла белен кылып алган. Ында бүгү чүве көрүм-чурумнуг: чайын кескен сигенни кыштаанда дужурткеш, кажаалап каан, малга чем каап бээр херекселдерни чаңгыс черде аайлай салгылаан, кургаг өдекти оваалай белгеш, базырган. Кажааларының иштн кургаг. Өдекте бок чок, ол хире арыг-силиг. Чунар-бажыңның база кылдыртып алган. Берге кыш болза, одар солуп, көжүп хонуп алыр артык кыштаа база бар. Бо бүгүнүң ачызында хойжу чыл бүрүзүнде-ле төрүүр 100 хойга онааштыр 100-тен эвээш хураган ап көрбээн, харында чамдык чылдарда 115—120 хураганны менди доруктуруп келген. Кышка үлегерлиг белеткенир деп чүве ол. Малчын бүрүзү ынчаар белеткенир ужурлуг.

Кыштаглаашкынга белеткелдиң шалыпчы айын СЭКП обкому чарлаан. Ам ооң баштайгы он хонуу эрткен. Шалыпчы айда өдек-кыштаг септелгезиниң, мал чемин сөөртүрүнүң, бүгү чүүлдерни кышка белеткээриниң хайгааракчыларнын ажыл-ижи чер болганда калбарган. Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын Эрзинден аңгыда, Тес-Хем, Улуг-Хем болгаш чамдык өске-даа районнарда организастыг, баш удур тургускан план ёзугаар чорудуп турар. Ол черлерде ажыл-агыйларның кышка белеткелин тускай эртемниглер, коммунистер баштап, ажыл-херектиң чорудулгазын, күүселдезин партия организациялары хүн бүрүнүң контролюнга алган. Ынчангаш ажыл шалыпкын, бүдүнгүр болуп турар.

Ынчалзажок кыштаглаашкынга белеткел бүгү-ле черлерде бир дөмей ындыг эвес. Ылаңгыя Кызыл, Таңды, Барыын-Хемчик болгаш өске-даа районнарның ажыл-агыйларында мал кыштаглаашкынынга белеткел организас чок, ала-чайгаарлаашкынның байдалында эртип турар. Чижээ, «Тииликге», «Шамбалыг» совхозтарда кажаа-хорааны септеп, чылыглаар хамаанчок, ооң иштинге чайын кургады аскылаан будук-бүрүнү амга чедир-ле үндүрүп, аайлап, өске черге бөлүп сарааттаваан. Белеткээн будук-бүрүнү кажаалар кырынче кайы-хамаан чок октагылап каанындан ол чем дүдүп үрелгилээн. Ол ышкаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Улуг Шоолда кыштагларынга чоокку хүннерге чедир-ле хөл дегбээн. Кажаалар ойбак-дыдык, бажыңнарның соңгаларының шилдери буступ калгылаан, ойбак, шалазын тура кагып апарган, печкалар барык-ла шуптузу үрелик. Күзеглерге турган малчыннар соок апарган ужурунда, көңгүс кылдынмаан кыштагларже көжүп эгелээн. Кыштагларда дужуртүнген тудум-даа сиген чок.

Бо үстүнде айыткан фактылар дээрге ажыл-агыйжы эвес, кыштаглаашкынга белеткел ышкаш ындыг чугула кампанияны партийжи принципиалдыг ёзу-биле көрбейн турарының илерээшкини-дир. Бир эвес ажыл-агыйларның удуртукчулары, партикомнар, партия эге организациялары кышка белеткелдиң айтырыынче чогуур кичээнгейни салган болза, өдек-кыштаг септелгезин эрзинчилерниң кыйгырыы-биле чазын, чайын-на кылып алыр, амгы ышкаш ындыг бергедээшкинге таварышпас турган ийик.

Ам хүннүң айтырыы — чарлаттынган шалыпчы айда кыштаглаашкынга белеткелди бүрүнү-биле организастыг доозар дээш болдунар бүгү чүүлдерни кылыры. Кыштаглаашкынга белеткелге «аар-саар» дээр чүүлдер турбас ужурлуг. Чүгле септелге кылыры-биле кызыгаарлаттынып болбас. Мал суггарар кудуктарны, суг кудар саваларны, чем каап бээр херекселдерни белеткээр, кыш дүшкелекте чемнерни кыштагларга сөөртүп чедирер херек.

Кыштаглаашкынның чедиишкинин кижилер — малчыннар шиитпирлээр. Ындыг болганда, малчыннарның ажылдаарынга, чурттаарынга эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузарынче, оларның амыдырал база культура хандырылгазын экижидеринче ангыгааштан эгелеп кичээнгей салыры чугула.

Кыштаглаашкынны организастыг эрттиреринден он бирги беш чылдың баштайгы чылының арткан планныг онаалдаларын бүрүн күүседири, ийиги чылды чедиишкинниг эгелээри хамааржыр болгай. Ону барымдаалааш, ам партия, совет болгаш кадаа ажыл-агый органнары кыштаглаашкынга белеткелди шалыпчы айда үлегерлиг доозарынче онза кичээнгейни салыр херек.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ И. РАУНУ ХҮЛЭЭП АЛГАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ГФР-ниң Соңгу Рейн-Вестфалия чериниң премьер-министри, Германияның Социал-Демократтыг партиязының президиумунуң кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар Совет Эвилелинде келген, Йоханнес Рауну октябрь 21-де Кремльге хүлээп алган.

Совет-барыын-герман харылзааларының болгаш амгы үениң делегей байдалының чугула айтырыгларынга турааскааткан беседа болган.

1970 чылдың Москва керээзинге, ийи чурттуң аразынга, хамыктың мурнунда дээди деңнелге чедип алдынган өске-даа дугуржулгаларга болгаш дугуржуп алыышкыннарга үндезилээш, янзы-бүрү адырларга үре-түңнелдиг, кайы-даа талага ажыктыг совет-барыын-герман кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдерин беседаның киржикчилери чаңгыс ап-сеткилдиг деткип чугаалаан.

Бот-бодун эки билчип алыр, кайы-кайызынга бүзүрежириниң үндезиннерин тургузар, хөй-хөй талаларга кады ажылдажылганы таарыштыр тургузуп алыр дээш ССРЭ биле ГФР сөөлгү он чылда эвээш эвес чүүлдерни кылган.

Ындыг угланыышкын ийи чурттуң улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарынга тааржыр деп чаңгыс аай болуп илергейлеттинген.

Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-ниң аразынга чаагай кожа-хелбээ харылзааларны болгаш кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы деткиири — ол дээрге Европа диптке болгаш ниитизи-биле делегей аренazынга дактаамал ээжир галдыг болуруну улуг фактору-дур деп, Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Ол кады ажылдажылганы калбартырынга болгаш хапыладырынга улустар аразында дүшкүүрлүг чорукту кошкадыр. Европага шериглерниң, ылаңгыя ядролуг чепсектиң талазынга удурланыштыр туржуру-биле холбаалыг айтырыгларны бичеледир талазы-биле күженишкиннер эргежок чугула.

Дайын кыжанын чайладырынче, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын ханылатырынче, өске күрүнелер-биле тайбың харылзааларны калбартырынче угланган совет даштыкы политиканың чайгылыш чок характерлиин Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Делегейде тургустунган байдалды үнелевишаан, боо-чепсекти кызыгаар чокка, чүнүң-биле-даа агартынмас хемчээлдерге үрдүндүрери, кымбир кижилерниң планнап турар ядролуг дайынынга өске чурттарның девискээрлерин трамплин болгаш чаңнык чайладыр чер кылдыр ажыглаарынче чүткүл — делегей хөгжүлдезиниң Европаның улустарынга эки чүнү-даа бербес ындыг угланыышкыны-дыр деп бүзүрелин Л. И. Брежнев илергейлээн. Совет Эвилели — ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрерин болдурбас болгаш шериглерниң удурланыштыр туружунуң деңнелин кудулаар талазы-биле тодаргай болгаш ажыктыг дугуржулгаларның талалакчызы-дыр. Ындыг дугуржулгаларны чедип алырының хүлгүүрү — талаларның дең байдалдыг болуруну болгаш бир дөмей айыыл чок турарының принцивин шыңгыы сагыыры болур. Совет Эвилели ядролуг дайынның тыптып келирин херек кырынга ойлажедир. Европаның болгаш өске-даа диптерниң улустарының айыыл чок турарын быжыглап болгу дег ындыг дугуржуп алыышкыннарны чедип алырынче чүткүвүшаан, чаагай тура-соруун эң улуу-биле илергейлээр.

Европага тайбыңны камгалаар айтырыгның талазы-биле ГФР-ниң чазааның туружун И. Рау бодунуң талазындан тайылбырлап, ооң-биле кады тайбыңны камгалап арттырары ГФР-ниң улузунга — ооң алыс дугуннаашкынының айтырыы-дыр деп онзалап демдеглээн. Женевага ам болур совет-американ чугаалажыышкыннарга ГФР-ниң чазаа байыр чедирип турар болгаш оларның чедиишкинниг болурунга чүүл-бүрү деткимчени көргүзер деп, ол демдеглээн. Ол чугаалажыышкыннар чоокку үеде-ле таарымчалыг түңнелдерге чедирер болгаш Европага кайы-даа талаларның ядролуг чепсектерин кызырарын чедип алыр арганы бээр деп, ол идегеп турар.

Чорулдаалерни болгаш дүшкүүрлүг чорукту ажып эртер, тайбыңның үндезиннерин быжыглаар сорулга-биле күрүнелер аразынга калбак чугаалажылганы деткиири амгы үениң байдалдарында аажок улуг ужур-дузалыын Л. И. Брежнев биле И. Рау демдеглээн. Беседа киржикчилериниң бүзүрели-биле алырга, ол талазынга дыка улуг рольду СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Германияның Федеративтиг Республиказынга аян-чорук кылып баары болгаш федералдыг канцлер Г. Шмидт-биле база ГФР-ниң өске-даа удуртукчулары-биле ооң чугаалажыышкыннары ойнап болур.

Беседа ижин-кара чок, найыралчы байдалга эрткен. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ГФР-ниң ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген Х. Хубер болгаш Соңгу Рейн-Вестфалия чериниң чазааның статс-секретары Р. Крумзик, олар беседага киришкен.

(СЭТА).

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ «ПРАВДАНЫҢ» КОРРЕСПОНДЕНТИЗИНИҢ АЙТЫРЫЫНГА ХАРЫЫЗЫ

АЙТЫРЫГ: Совет удуртукчуларының «боттарының аразында чугаалажыышкын» ёзугаар алырга, ядролуг дайынга тиилелге болдунар деп Совет Эвилели санап турар деп, АКШ-тың президентизи чоокта чаа демдеглээн. АКШ-тың ядролуг күчүзүн улам-на улгаттырар дээн бодунуң угланыышкынын ооң-биле бадыткаарын ол оралдашкан.

Америк президентиниң ол медеглелинге хамаарыштыр чүнү чугаалап болур Силер, Леонид Ильич?

ХАРЫЫ: Совет удуртукчуларының аразынга чугаалашкан чүүлдер аңаа билдингир деп чугаалааны дээрги Рейганның бодунуң арын-нүүрүнге арттырбышаан, айтырыгның бодунга хамаарыштыр харыызынга чүүлдү чугаалаар болзай-дыр мен.

Совет удуртулганың болгаш ниитизи-биле совет улустуң бодалдары база күженишкиннери ядролуг дайынның болдурбазынче, ооң кыптыга бээриниң айыылын чайладырынче угланган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң индириниден бүгүдеге дыңналдыр мээң чугаалаан чүүлдеримни боттарывыстың аравыска чугаалажып турар бис, а тодаргайлаарга: боо-чепсекти эндере бүдүреринге бот-боттарын тиилежир дээр оралдажыышкын ядролуг дайынга тиилелгени чедип алыр деп кордаашкын—ол дээрге, айыылдыг мугулай чорук-тур.

Чогум-на бодунуң амы-тынынга бедү эттиниин «аур» деп шиитпирлеп алган кижи ядролуг дайынга тиилекчи болурун кордавышаан, ядролуг дайынны эгелеп болур дээрзин немеп каайн. Халдакчы тала чеже-даа күчүлүг болзур, ядролуг дайынны эгелээриниң кандыг-даа арганын шилии алыр болдур, бодунуң сорулгаларын ол чедип ап шыдавас. Кеземчениң согуушкуну чайлаш чок болур.

Бистиң принципиалдыг бодалывыс шак ындыг ийин. Ядролуг халдаашкынның кембуруулуг идеязын буруу шапкан тодаргай болгаш дорт медеглелди АКШ-тың президентизи кылыр болза, эки болур ийик.

Ядролуг чепсекти хамыкты мурнай ажыглавас дугайында КНО-нуң Көй Ассамблеязының амгы сессиязынга Совет Эвилелиниң киирген саналын Каттышкан Штаттар чүге деткип болбазыл? деп айтырыг салдынып келир-дир.

Баштайгы ядролуг согуушкунну кылбас болза, ядролуг ийиги, үшкү согуушкуннар болбас болгай. Ынчаарда ядролуг дайынга тиилелге болдунар ааы болдунмас дээр дугайында чугаалар үндезин чок болу бээр — ядролуг дайын дугайында айтырыг хүн чурумундан уштунган турар апаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле Х. М. Дук-Хапты болгаш Л. А. Швалевту шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Онгу беш чылдың болгаш 1981 чылдың планныг даалгаларын күүседиринге бедик бүдүрүкчүлүг көргүзүглерни чедип алганы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза.

Хензиг-оол Монгушович Дук-Хап — Тываның транспорт эргелелиниң Ак-Довуракта автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Леонид Александрович Швалев — Тываның транспорт эргелелиниң Минусинскиниң автобүдүрүлгезинде слесарь-бригадир.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың октябрь 22.

Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты Н. И. Смирновка тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Автомобиль транспортунга киирген ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда № 2 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы Николай Иванович Смирновка тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың октябрь 22.

ЧАРЫШКА ШЫЛГАРААННАР

Партия Таңды райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди районда үлетпүр, садыг организацияларының социалистиг чарыжының үшкү кварталда түңнелин үндүрген.

Районнуң үлетпүр бүдүрүлгелери бараанныг продукция бүдүрериниң планын — 102,5 хуу, ону сайгарарын — 100,9 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5 хуу бедиткен. Бүдүрүлгениң тос айлар планын Хову-Аксы хлеб заводунуң, Таңдының мяш ажыл-агыйының коллективтери чедиишкинниг күүсеткен. Районнуң херегленикчилер ниитилелиниң үлетпүр болгаш аъш-чем бараанныг садыгларының коллективтери эрткен чылдың бо үезинде деңнелдеп тос чүс муң рубльдиң бараанын хөй-нү сайгарган.

Хову-Аксында хлеб заводунуң болгаш холушкак бараан садыының коллективтери социалистиг чарыштың тиилекчилери болган деп санааш, оларга СЭКП Таңды райкомунуң, райкүүскомунуң шилчииир Кызыл туктарын тывыскан.

БИСТИҢ КОРР.

• • •

Партия Тес-Хем райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди күш-ажылчы коллективтерниң социалистиг чарыжының тос айларының түңнелин үндүрген.

Эрткен чылдың бо үезинде турганындан күрүнеге сүт садарын өстүрген «Тес-Хем» совхозтуң ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган деп санааш, аңаа СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң болгаш комсомол райкомунуң шилчииир Кызыл тугун тывыскан.

Районда сүт-бараан фермаларының аразында чарыштың бирги черин «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи ээлээн. Ол ферма күрүнеге 260 тонна сүттү дужаар онаалданы 270 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Аңаа база-ла районнуң фермалар аразында шилчииир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады тывыскан.

«Кызыгаар» совхозта Валентина Бызаакайга баштаткан ийи дугаар хойжу бригаданың коллективи төрүүр чүс хойга онааштыр 101 хураганны алгаш, дук дужаар планны ажыр күүсеткеш, район чарыжынга тиилээн.

Район төвүнде бүдүрүлге коллективтериниң чарыжынга «Күрээльхозтехника» салбыры тиилээш, районнуң шилчииир Кызыл тугун акша шаңналы-биле алган.

М. КАРА-ТОННУГ.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы октябрь 20-де болуп эрткен. РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң 1981 чылдың 9 айларында күүселдезиниң түңнелдерин аңаа чугаалажып көрген. РСФСР-ниң Күрпланының болгаш РСФСР-ниң Саң министерствозунуң илеткелдерин, а ол ышкаш РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш РСФСР-ниң Пес-таавы үлетпүрүнүң министерствозунуң отчёттарын дыңнаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын болгаш кодурген сорулгаларын республиканың ажылчы чоннары амыдыралга боттандырбышаан, социалистиг чарышты калбартырынга үндезилээш, республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге, эртем-техниктиг бурузунуң хөгжүлдезинге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алганын хуралга демдеглээн.

Продукция сайгарар план күүсеттинген РСФСР-ниң девискээринде үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 1981 чылдың 9 айларында эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге 2,8 хуу улгаткан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 2,7 хуу бедээн.

Бо чылдың агаар-бойдузунуң [illegible] нарын байдалдарынга РСФСР-ниң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери тараа болгаш өске-даа культураларның дүжүдүн өстүрүп, чидириг чокка ажаап алыр, мал чемнериниң белеткелин чорудар дээш улуг күжениишкиннерни кылган.

Күрүнениң капитал салыышкыннарының күүселдези-биле РСФСР-ниң девискээринге 28,9 миллиард рубль өртектиг кол фондуларны ажыглалга киирген. Ол дээрге 1980 чылдың ол-ла үезинде турганындан 6 хуу хөй болган. Чоннуң амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле хемчээлерни боттандырган. Үргүлчүлеп садар бараан саарылгазы 5,1 хуу ковудаан. Чонга ачы-дузаа чедирериниң планы күүсеттинген.

РСФСР-ниң Күрүне планын болгаш Күрүне бюджедин 9 айларда күүсеткенинде четпестерниң барын хуралга база демдеглээн. Бүдүрүлгени өстүреринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, продукцияның бот-үнезин чиигедиринге бар курлавырларны чамдык министерстволар, ведомстволар, автономнуг республиканың Министрлер Чөвүлелдери, улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнары чедир ажыглаваан. Үлетпүр продукциязының чамдык хевирлерин бүдүрер талазы-биле планнар күүсеттинмээн.

Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын улам ыңай бедидериниң, бүдүрүлге күчүлерин база дериг-херекселдерин улам [illegible] ажыглаарын хандырарының, сан-хөө херекселдериниң, күш-ажыл курлавырларын, одаар чүүлдерни, электри болгаш чылыгга энергиязын, чиг эттиг материалдарны ажыглаарының шыңгыы [illegible] ның чорудуларының эргежок чугулазынче, а ол ышкаш күрүнениң план сагылга-чурумун быжыглаарынче онза кичээнгейни угландырган.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев хуралга чүве чугаалаан.

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЛАРЫНГА

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Он бирги беш чылдың даалгаларын доллур болгаш чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» доктаалы-биле ажылчыннарны, колхозчуларны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны, специалистерни болгаш албан-хаакчыларны шаңнаары-биле «Он бирги беш чылдың шалыпчызы» деп ниити-эвилелдиң чаңгыс аай демдээп тургускан.

ВЦСПС-тиң Президиуму болгаш Күш-ажыл база социал айтырыгаар талазы-биле ССРЭ-ниң күрүне комитеди сентябрь 25-те ол демдектиң дугайында дүрүмнү бадылаан.

«Он бирги беш чылдың шалыпчызы» деп чаңгыс аай ниити-эвилел демдээ-биле ажылчыннарны, колхозчуларны, үлетпүр-бүдүрүлге, эртем-бүдүрүлге, ажыл-агый аразының, агроүлетпүр болгаш өске-даа каттыжыышкыннарның, оларның бүдүрүлге салбырларының, аңгы-аңгы бүдүрүлгелериниң, трестериниң, колхозтарның, совхозтарның, эртем-шинчилел, төлевилел, конструктор черлериниң болгаш өске-даа организацияларның болгаш албан черлериниң, дээди өөредилге черлериниң инженер-техниктиг ажылдакчыларын, специалистерин, албан-хаакчыларын ажылдың [illegible] болгаш шынарын [illegible] даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни хуусаадан эрте күүсеткени дээш шаңнаар.

Демдек-биле шаңнадырлар болгаш ССРЭ-ниң министерстволарының, ведомстволарының болгаш профэвилелиниң ТК-ларының каттышкан шиитпири-биле аңы оларның даас [illegible] — эвилел чагыргалыг кол эргелелдиң (республиканың болгаш областарда девискээр аайы-биле турар) база профэвилелдериниң чогуур республика, край, область чөвүлелиниң шиитпири-биле — эвилел чагыргалыг бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның [illegible] республиканың министерствозунуң болгаш профэвилелиниң республика комитединиң [illegible] (РСФСР-ге — РСФСР-ниң министерствозу, ведомствозунуң болгаш профэвилел ТК-зының) каттышкан шиитпири-биле — эвилел республика болгаш республика чагыргалыг бүдүрүлге черлериниң болгаш организацияларының ажылдакчылары.

Колхозчуларны совхозтарның, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң системазының бүдүрүлге черлериниң болгаш организацияларының ажылдакчыларын обл(край)күүскомнарының көдээ ажыл-агый эргелелиниң (бүдүрүлге эргелелиниң) болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилелдериниң область (край) комитединиң каттышкан шиитпири-биле, областар чок эвилелдешкен республикаларга — эвилелдешкен республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң (Молдав ССР-ниң колхозчулары — республиканың Колхозтар чөвүлелиниң каттышкан шиитпири-биле) болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилелиниң республика комитединиң каттышкан шиитпири-биле; автономнуг республикаларга — автономнуг республиканың көдээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының профэвилелдериниң область комитединиң каттышкан шиитпири-биле; чурт ниитизиниң болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң, автономнуг республиканың министерстволарынга болгаш обл(край)күүскомнарның эргелелдеринге дорт чагырткан курталга-коммунал ажыл-агыйының болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының черлериниң ажылдакчылары — АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң азы обл(край)күүскомнарының болгаш профэвилелдериниң область (край) чөвүлелиниң каттышкан шиитпири-биле шаңнаттырар.

Обл(край)күүскомнарга — чагырткан база кандыг-бир министерствога, ведомствога чагырга хамаарылгазы чок бүдүрүлге черлериниң болгаш организацияларының ажылдакчылары обл(край) күүскомунуң болгаш профэвилелдериниң область (край) чөвүлелиниң каттышкан шиитпири-биле; ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының азы эвилелдешкен республикаларның академияларының салбырларының, эртем төптериниң болгаш филиалдарының составынга кирип турар эртем албан черлериниң ажылдакчылары — салбырларның, эртем төптериниң, филиалдарның президиумнарының болгаш профэвилелдериниң область (край) чөвүлелиниң каттышкан шиитпири-биле шаңнаттырар.

Каттыжыышкыннарның, бүдүрүлге, тудуг черлериниң, колхозтарның, совхозтарның, эртем-шинчилел, төлевилел, конструктор болгаш өске-даа организацияларның болгаш албан черлериниң, дээди өөредилге черлериниң администрациязы-биле (баштаар черни) кады «Он бирги беш чылдың шалыпчызы» деп чаңгыс аай ниити-эвилел демдээ-биле кижилерни шаңнаар дугайында дилег киирер. Шаңнаары-биле киирген кижилер дугайында дилегге оларның фамилиязын, адын, адазының адын, кылып турар ажылын, чылдың болгаш беш чылдың планныг даалгаларын база социалистиг хүлээлгелерин күүседип турарының дугайында ниити тайылбырны киирер. Дилегни чогуур министерстволарга, ведомстволарга азы обл(край)күүскомнарга киирер.

Демдекти ажылчы чоннарның хуралдарынга, бүдүрүлге мурнакчыларының слеттеринге байырлыг байдалга тыпсыр. Шаңнаткан кижиге демдек-биле кады доктааттынган хевирлиг шынзылганы, тураскаал белекти азы акша шаңналын база бээр. Шаңнаткан кижиниң күш-ажыл дептеринге чогуур бижимелди кылыр. Демдекти хөректиң он талазынга кадаар болгаш орденнер база медальдар адаанга турар.

(СЭТА).

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

1981 ч. октябрь. № 10 (111)

БАШТАЙГЫ ТУЛЧУУШКУН

31-ги гвардейжи полктуң бактаап киргени Морозов аттыг 8-ки гвардияның кавалеристеринин дайынчы даалгазы күүседир дүнү аажок караңгы болган. Командылал чериниң дужаалын ёзугаар аъттыг шериг колоннезы дайзын-биле сегиржир [illegible] кан. Колоннаның бажынга Хафиз Ахмеджановтуң 1-ги эскадронун, а колонаның соонга тыва эки турачыларның эскадронун чорупп орган. Эскадронунуң командири капитан Кечил-оол биле парторг Байыскылаң эң бажынга, кижи бүрүзү хууда бодалга алзыпкан ыыт чок чоруп олурган.

Оларның [illegible] аъттыг кижи үзе кирипкен. Ол шаптыкпаан келгеш, эскадрон командиринге бижик тудускан.

— Чүү болган?— деп, парторг Байыскылаң дүвүреп айтырган.

— Амдызында чүү-даа билдинмес. Полк командири кел дээн-дир. Мээң оруумга артар боор-тур сен ийин... Келген кижи-биле Кечил-оол хапкан.

— Чаа даалга. Полк оожум чоруп орда, силерниң баштыы отрядыңар Деражнону [illegible] кириңер-дир. Улуг лейтенант Сат Моңгуштуң үшкү взводун үзүп бээр-дир мен.

— Даалганы кажан күүседип кириптер бис—деп, Ахмеджанов айтырган.

— Дораан. Силер Түлүш Баазанович, [illegible] взводту колонна бажынче аппарыңар. Кечил-оол Ахмеджанов-биле 1-ги эскадронунуң эки турачы Саттың взводу-биле казы тулчуушкунче кириптериниң планын ылавылаан.

Эскадронга келгеш Кечил-оол Сат Моңгушту, взвод командириниң дузалакчызы Калбак [illegible] командирлери Сундуй, Сарат-оол оларны кыйгырткан. Чаа даалга-биле таныжкаш, 3-кү взвод колонна бажынга келген. Дайынчы даалга күүседиринге взводтуң белеткени Сат Ахмеджановка [illegible] база [illegible] взвод [illegible] Эң ууда полк-биле бистиң арывыста элээн хоорай бар апаар боор, оң [illegible] бодап, [illegible] сагындырган.

— Солагай талада кезек [illegible] дайзын [illegible] чаштынып чыдып алган чадавас— деп, Ахмеджанов [illegible].

— Чүге шимчевейн тур силер? Дүрген Деражноже чоокшулап [illegible] дивизия командири негеп тур. Эш Ахмеджанов чугаа шөйүп турбаңар деп, Попов үнүн бедидип.

1-ги эскадронунуң дайынчылары биле тыва эки турачылар Ахмеджановтуң командазы-биле аъттаныпкаш, кашпагай бурунгаарлапкан. Арыга четпейн чорда, фашистер оларже хоме от ажыдып берген. Элээн хөй дайынчылар аар балыглаткан болгаш өлүрткен. Полковник Попов чиик балыглаткан. Чидиг тулчуушкун орту кирип чорда, дайынчыларның артындан артиллерия дузалажы берген. Дайзынның күжү анаа кошкаш кыйны бээрге, күчүлүг «Ура-аа»-биле эскадрон бурунгаарлапкан. Деражнонуң соңгу талазындан чүткүдүп киргеш, бажындан бажынче дамчып, бурунгаарлап орган. Немецтер кызымаа биле [illegible] хүлдүр-ле кошкап орган. Деражнонуң барыын талазындан Сат Моңгуштуң взводу дайзынны шыдажыр арга чок кылдыр ыйып келген.

— Эш Калбак, Сундуйнуң салбыры канчап тур, барып көр аа, мен Сарат-оолдуун [illegible] — дээш өске [illegible] күгүрген. Хайгыылчы Кара-оол-биле Сат сыгыржып турган оък адаа-биле үнгеп чоруй бурунгаарлааш, херим ни артап ашкаш, эки турачыларның ээлеп алганы бажынга келген.

— Ожам улуг лейтенант!— дээн откүт үн үнген.

Сат сарапча соңгазында ийиги салбырның командирин көрүп каан. Чай аразында каш сес солчупкаш, онча-менди турарынга өөрээннер. Хүрек-оол, Кежеге, Таржа олар баштайгы сегиржип алышкынга эъди изий берген тулчуп турар болган. [illegible] дедир чорупкан. Ол бүгүнү кээп эскадрон командиринге [illegible].

Тулчуушкун кезек оожургай бээр аразында, олар полк командириниң чорупкан бижиин [illegible] кылып алгаш, бижик эккелген Дьяковту дедир чорудупканнар. Олычкин районда фашистер күш немеп ап турарын олар билип алгаш, взводун анаа удур белеткеп алган.

Диңмиттиг «Ура-аа»-биле дайзынның күш мөөнүн алган районунче чаза бултап кирипкеннер. Дайынчыларның хей-аъдын көдүрүп, чиик-сергек мэн-биле бурунгаарлавышаан, Сат Моңгуш эң мурнунга чорупп орган. Хенертен ол доңгаш дээш, баштай олура дүшкен. База катап кашпагай тура халааш, ийи холун хере туттунгаан бурунгаар үш, дөрт баскан... Ону дайзынның ийиги оъгу чыттыр шаапкан. Анаа медсестра маңнап келген. Ооң дузазы херек чок болган. Тываның шыыңчы, эрес-дидим оглу өлүг чыткан.

— Командирни өлүрүп каггдылар! Сат өлүрткен-дир!— деп ол ыы-сыы-биле холуштур алгырган...

— Бурунгаар, мээң соом-биле! Командирниң өжээнин негээл!— деп, алгыргаш Калбак ынай болган. Ооң соондан эки турачылар өжээн-кылык долган маңнажыпканнар. Эки турачылар дезип бар чораан фашист идегеттерин узуткавышаан, оларның кол күжүнүң сынып турганы дээрбени эжелеп ап, Деражнонуң барыын талазында бажыңны база хостаан. Тулчуушкун чоорту чавырлып орган. Ындаа хаая автоматтар тарбыдап каап, снарядтар частышкылы дүлейзимээр дыңналгылаан. Оожургал чоорту ыржымче шилчээн.

— Дайынчы Майын-Тараа— деп, Калбак ыржымны үрепкен.— Салбырлар командирлеринге дамчыт, ол-ла турушталга күш кирип, кырыын хоглап алзыннар, серемчилелди кошкатпазын.

Ол аразында дайзынның танкылары база өске таладан шуругуп эгелээн. Оларны лейтенант Гандоевтиң танкыга удур взводу-биле эки тура дайынчылар ша-даа чедирбейн узуткап каан.

Хафиз Ахмеджанов полк штавынга челип кээрге, эскадроннар [illegible] келген болган. Анаа Деражно дээш тулчуушкунуң түннелин үндүрген. Бирги эскадрон болгаш тыва эки турачылар даалгазын эрестиг күүсеткен деп демдеглээн. Өске эскадроннарның байдалын база дыңнааннар. Деражнонуң өске таларында сынып чыдар немецтерни соп үндүрерин база катап пландаан. Ооң келгеш, Ахмеджанов взвод командирлерин чыгтап, херектиң ужуруп чугаалаан...

1944 чылдың январь 31-де эртенгиниң 4 шакта Деражно фашист [illegible] аспаандан хосталган.

31-ги кавполктуң гвардейжилери дөрт чүс ажыг немец солдаттарны болгаш офицерлерни узуткаан, оък-чемзектиг ийи складты болгаш чем складын, 14 чүък машиназын хунаап алган. Ооң аңгыда бир бронетранспортёр, үш мотоцикл, 45 чадаг-терге болгаш оон-даа өске эт-херекселди алганнар. А дайзынның беш танкызын, бир бронетранспортёрун, элээн каш чүък машиналарын саптан үндүрген.

[illegible] 3-кү взводтуң эки турачыларынга капитан Кечил-оол, Байыскылаң олар кээп хурал эрттирген. Деражно дээш тулчуушкунга эрес-дидим тулушканы дээш эки турачыларга полк командири полковник Е. А. Попов байыр чедиргенин дамчыткан.

П. ФИЛИППОВ.

СОЛДАТТЫҢ БАЖЫҢЫ

Кижи бүрүзү ону ынчаар адап турган. Кварелиндеги деп грузин суурга ол бажың ужен ажыг чыл дургузунда ээн туруп келген: анаа-даа, байырлал-даа хүннеринде бажыңның бичежек соңгааларының көзенектери бүдүртүп көстүр шил оттур долгандыр турар бүгү байдалды нударгай көрүп турар. Ол бажыңның төөгүзүн суурнуң чурттакчызы бүрүзү билир. Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээриниң мурнуу чарыында ону суурнуң аныяк чурттакчызы Давид Хадилашвили тудуп алган чүве-дир. Ол анаа чаасказын чурттап турган. Давидтиң ада-иезе шагда-ла «кызыл-дустай» берген. Кады төрээн угбазы, акызы дуңмазы-даа чок, кара чааскаан арткан ол турган. Бажыңынче аныяк дуңгук кирип ап четтикпээнде, дайын эгелээн.

Дайынның ийиги хүнүнде Давидке шеригже келдириишкин келген. Шоодайга чүү-хөөзүн суккаш, эжиин так дуглааш, бодунуң чоокта чаа олуртуп алганы тооруктуг ыяштарының аныяк-чаш уннарын суйбап, төрээн чериниң хөрзүнүн алыжынга ойтуктур тудуп байырлапкаш, келдириишкин пунктузунче базыпкан. Ол хүннен эгелээш бо бажыңга от өшкен.

Солдат Хадилашвилиниң баштайгы болгаш эң сөөлгү чагаазы болур. Төрээн чуртунуң камгалалы дээш оон дайын шөлүнге эрес-дидими-биле өлүрткенинин дугайында медээни почтачы эккеп, ээн бажың эжиинге салып каан, элээн болганда ону кожаларынга берип каан.

Солдаттың бажыңы шак ынчаар чааскаанзырап артып калган. Кым-даа өлче кирип, суугузунга от салырындаа дидинмээн болгаш ол бүгү суурнуң дайын соонда экирбээн балыы болуп арткан турган.

Бир-ле катап баалы, хирээ таажы, маска туткан аныяктарның күштүг холу бажыңны тенмес үйгүдан оттуруп-кан. Анаа колхозтуң аныяктары — комсомолчулар четип келген. Үрелип калган сери чаа маңаалар-биле солуттунган, чаа рамалар кылгаш, соңгаларны шилдепкен, ханалар, шала база септеттинген.

Ийи өрээлдиң бирээзи ээзиниң турганында дег хевээр арткан,— болу кылган стол, сандай, ыяш аптара, суугу. Өске өрээлдиң ханаларында Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүндеги чуруктуг стендилер, дайындан ээп келбейн барган чаңгыс суур чурттугларының чуруктарын азып каан. Давид Хадилашвилиниң чуруу тывылбааны хомудаачыг болган. Ооң чуруунуң орнунга кызыл гвоздика чечектиг хоону азып кааннар.

Солдаттың бажыңы ынчаар кодээ музей болу берген. Ону байырлал байдалынга ажыткан. Кварелиндеги суурга районнуң ажыл-ишчилери, күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуннары, Давидтиң чаңгыс полкчулары кээп чораан. Ол хүн аңаа турасказалдыг болуушкуннар база болган: 9 октябрятты пионерге хүлээп алган, 9 аныяк ленинчилер комсомол билеттерин алган, Совет Армияның хүрээлейинге албан эрттирери-биле келдирткен 9 оол, ада-өгбелери ышкаш эрес-дидим болуп, Төрээн чуртунуң камгалалынга бараан болур хүлээлгезин тергиини эрттирерин дангыраглаан.

А. РОГАЧ.
Грузин ССР.

ЭКИ ТУРАЧЫ СОПСУКАЙ

Өскүс оол Сопсукай дөрт классты чедиишкинниг дооскаш, күш-ажылчы намдарын Хараал аалдың ууругайынга эгелээн. Анаа күш-ажылга дадыгып, орус дылды шору билир апарган. Телеңтиг эриин Даг-Алтай хоорайга кодээ ажыл-агый техникумунуң агрономия салбырынга өөредип чорупкан, ону тергиин эки демдектерлиг дооскан.

Тывага келгеш, «Арыг-Үзүү» курокономунга ажылдап, чер ажылының культуразын бедидеринге биче эвес үлүүн киирген. Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелей бээрге, Тываның аныяк оолдар, кыстары-биле бир дөмей, фронт чорууру күзелин илередип, билдирипшкин киирген.

Ооң күзели боттанган. Акы-дуңма совет чуртче оор ёзу-биле халдаан фашистерни кам-хайыра чок соп, эрес-дидимин ол чаңгыс удаа эвес көргүскен. Ол дээш эки турачы С. М. Сопсукайны орден, медальдары-биле шаңнаан.

Ол фронтудан ээп келгеш, төрээн Тывазының аңгы-аңгы булуңнарынга ажылдап, тарлаа болгаш мал чеми культураларының чаагай дүжүдүн өстүрер дээш кызымак ажылдап чораан.

Эки турачы ефрейтор Сопсукай ам бистиң аравыста чок. Ынчалза-даа оон чоок эштери, бистер, фронтучу эжиивисти сактып, ону утпайн чоруур бис.

Т. САЛЧАК.
Барыын-Хемчик район.

Бородинниң шериг-төөгү музейинге кээп турар кижилерниң саны сөөлгү үеде көвүдээн. Мында орус шериглериниң маадырлыг чоруунуң дугайында чугаалап турар ховар дээн үнелиг чүүлдерин делгеп салган. Бородин шөлүнге 1812 чылда Наполеонуң аг-шериглерин. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде немец фашистерни чылча шапканың мында экспонаттар тодаргай чугаалап турар.

ЧУРУКТА: Бешки армияның хоочуннарының музейни көрүп турары.

А. МОРКОВКИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭРТКЕН ОРУУ УТТУНДУРБАС

Таңды районнуң Элегес сумузунга чурттап чораан Шулуш, Кызылбай Оюннарның өг-бүлезинге төрүттүнген Сарат-оол [illegible] малчын ажылынга дузалажып, эрес, кашпагай оол боop өзүп келген. Аңчы уктуг кижи болгаш «часлас адар Сарат-оол» деп шола атка-даа чапкен.

1939 чылдың июнь айда Сарат-оолду Тываның [illegible] шериинче келдирти берген. Шериг хүлээлгезин багай эвес эрттирип, аът мунар, боо адар сургуулга шылгарап, адыгжы аттты чедип алган.

1941 чылдың июнь. Ада-чурт — ССРЭ-же немец фашистиг эжелекчилер халдаан. Шериглиң дайынчы белеткели, чорумчуруму шыңгыраап, ёзулуг дайынчы байдалче шилчээн. Шериг албанның ийиги чылында Сарат-оол старшина эргени чедип алган турган.

Бир хүн Оюн Сарат-оолду шериглиң командылал [illegible] келдирткеш, Улуг-Хем кожуунунуң шериг столунуң даргазынга томуйлааның анаа дыңнаткан. Ынчан кожууннарга шериг столун тургускулап, шериг чуруумун өөредиринге шериг назылыттарын олче хаара тудуп эгелээн үе турган. Суму бүгүдезинге ополчен шериг организастап, фронтуга дузаламчы кылдыр белек чыырынга бүгү чонуң хей-аъдын көдүрер ажыл Оюн Сарат-оолга ынчаар онаашкан.

Ополчен шериглер-биле ажылдап, сумуларга белек чыыр комиссиялар тургузуп, оңуу-чыдын чок чоруп тура, фронтуже эки турачы шериглер чорудар медээни дыңнап каан. Акы-дуңма ССРЭ-же арзаганныг ёзу-биле халдаан фашистерни базарынга, октаар боону холга тудкаш, дайзын-биле сегиржип алырынга киришкен болза деп бодап чораан күзелиниң аайлажып орарынга ол өөрээн. Фронтуже эки тура-биле чорударының дилег өргүдели ол дораан-на бижип киирипкен. Удаваанда четтикпейн манап турганы харыы-даа келген.

1943 чылдың август 12-де келдиришкин ёзугаар, кожууннуң шериг столунуң документилерин, өске эшке хүлээткеш, Таңдыга ада-иезиниң аалын таварты Кызылче хапкан. Чаа-Кежиге [illegible] белек чыып, бедик кол[illegible] чорупп турар болган. Адазы Шулуш белек комиссиязының кежигүнү апарган, иези—алгы тоннар, хол хаптары даарашкан, чайлыыт чок ижеңген турганнар.

Кызылга келгеш, эмчи комиссиязын эрткеш, фашизм-биле арын кержип тулчур эргени алгаш, дедир аалынче аъттаныпкан. Ада-иениң таразын кескип, сиген шивегенжин белеткежип кезек дузалажып чорда, фронт баар хүн-даа келген.

Ол хүннү кижи назыда каййн уттур. Тыва Арат Республиканың хөгжүм-шии театрының эжиинге хөй чон чыылган, хөгжүм-музыка этиен, хайынныг-ла чүве болгай. «Ада-чурт ССРЭ дээш, төрээн тыва чонуң, бистерни дээш халдап келген дайзынны чылча шаапчыр сен, серемчилелдиг чор, оглум. Меңди, чаагай ээн кээр сен, бисти дээш сагыш човап чорба»— дээш, авам бажымны эой тыртып чыттап кагды. Хөй чон-биле кором кежип, Деге даанын эдээнге чедир адам Шулуш, нем Кызылбай, угбам Сайытбаа, дуңмам Дазыл-оол сүглар үдедилер. «Байырлыг, төрээн Тывам, төрел чонум! Силерниң мурнуңарга адывыс сыкпас бис!» деп алгыржып, эки турачы оолдар, кыстар акы-дуңма ССРЭ-ниң камгалажыры-биле оттуг чааже аъттаныып, кадыр Саянны ажып чорупкан бис»—деп, Оюн Сарат-оол, ол хүнүн дүүн чаа болган дег, карактары кыптыгып, эрес шинчи кире берген сактыы, хөөреп олурду.

1943 чылда дайынчы белеткелди өөренип дооскаш, фашизм-биле сегиржип алыры-биле Ковров хоорайдан командир капитан Кечил-оолдуң баштамзы-биле эки турачылар аъттаныпкан.

Дайынның эрткен оруу, фашизмниң [illegible] —үрелген хоорай, суурлар, өрттенген арга-арыг, хову-шөл, ажыг, өрттензиг чыт эки турачыларның өжээн-кылыын хайныктырып чораан. Украинага баргаш, генерал С. В. Соколовтуң командылазы 6-гы аъттыг [illegible] каттыжыышкынының Морозов аттыг гвардейжи 8-ки дивизиязының 31-ги аъттыг полкунга каттыжып киргеннер. Фронтучу Оюн Сарат-оолдуң дайынчы оруу оон эгелээн.

1944 чылдың февральда Ровно хоорайны хостажып тура, дайынчы эштери Ховалыг Балчый-оолду, Түлүш Сандакты, Иргит Майын-Тарааны ишкиннып, эки турачылар чидириглиг болган. Ровнону хосташкан соонда, Сурмичи суур дээш тулчуушкунга белеткел эгелээн. «Дыл» тудары-биле Оюн Ойдупаа биле Сарат-оол дүне када чорупкан. Капитан Кечил-оолдуң картадан көргүзүп тайылбырлааның ёзугаар базып-ла органнар. Хар эриичыткан үе болгаш шоолуг дааш үндүрбейн, кулак салып, серемчилел чидирбейн чоруп ора, дыш ап аар дээш доктаай дүжүп чорда, мурнунда мрак эвесте, от кызаш дээн. Түнүк караңгы дүне, шаккан от тода көзүлген. Ийи таныылдың бирээзин узуткааш, өскезин тудуп алганнар. Орус дылды шору билир немец болган. Эккелген «дылдан» 17 танк болгаш оон-даа өске шериг күжү билдине берген. Сурмичи база хосталган...

Оюн Сарат-оол Шулуновичиниң хөрээн дайынчы орденнер, медальдар, «Күш-ажылдың хоочуну» медаль каастап чоруур. Ол 1944 чылдан 1948 чылга чедир Кызылга иштики херектер органынга ак сеткилдиг ажылдап чораан. Ооң соонда Таңды районнуң Чал-Кежиге Будённый аттыг колхозту организастажып тургузушкан. 1951 чылга чедир ол колхозтуң мал бригадазының бригадири боор ажылдап келген. Ук колхоз Элегеске каттыжа бээрге, совхоз хоюн 1969 чылга чедир кадарган. Амгы үеде Сарат-оол Шулунович пенсияда. Оолдары Чонаа, Олег механизатор[illegible]ар. Улуг уруу Светлана садыг шугумунда, Мариязы эмчи сестразы.

Оюн Сарат-оол Шулунович назы дегүн, уругаа-даа, урутдарынга [illegible] көргүзүп, Хову-Аксы ажылчын суурда чурттап орар.

С. ХОВАЛЫГ.

ЧУРУКТА: эки турачы С. Оюн.

Авторнуң фотозу.

СОЛДАТ ООЛГА

Шериг өөлдүң бодунга
Сеткил-чүрээм ынакшаан.
Хүннүң-даңның уттас мен,
Күзелим хып хөрээзээн.

Чоргаар, эрес солдатка
Солун чагаа бижээн мен.
Хөрүктезе, кыптыгар
Хөңнүм ында сеглээн мен.

Ада-чуртун камгалаан
Аныяк өөл чаныл кээр.
Харылзаавыс быжыг
Нады черле чурттаар бис.

М. ТИРЧИН.

САКТЫП КЭЭР МЕН

Таңды кожуунунуң Бай-Хаак суурже садыг кылып ап баткан Балчир Лапкаа баштаан кезек улус коргунчуг медээ эккелген: «Улуг ССРЭ-же фашистиг Германия оор ёзу-биле халдаан». Чон ол медээге улуг бузуреве-даа, дүвүреп үнген. Район төву-биле арлыжары берге, машина-техника, телефон чок үе-ле болгай. Удатпан чок кожуундан даргалар келген. Кара-Хөл кыдыы Кертик-Кыры деп черге сумунуң бүгү чонунуң хуралын [illegible] херектер кылдазиниң начальниги Х. Мижит-Доржу баштаан даргалар келген. Июнь 22-де ССРЭ-же фашистиг Германияның оор ёзу-биле халдааның, дыка хөй хоорай, суурларны өрттедип, улуг-биче кижилерни араатанныг ёзу-биле кырып турарын доңчулап илеткээннер. Совет Эвилелинге кандыг дуза көргүзерин санал бергеннер чугаалап, фашизмге удур [illegible] Бо хүнден эгелээш бүгү-ле чүвени дайын байдалынга таарыштыр тургузар. Совет Эвилелиниң маадырлыг Кызыл [illegible] болдунар-ла арга-[illegible] айтыы, херек апарза фронтуже чорударын дилеп турганнар.

Маадырлыг Кызыл шеригже белек, дузаламчы чыырынга суму даргазы Дмитрий Дарзыг, нам комитединиң секретары Соян Дулдуй, арев комитединиң секретары Чооду Баазан-оол, сумунуң активчилери Чооду Кочапай, Чооду Куяктап болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип турган.

Ол-ла күзүн кожуун төвү Самагалдайга Тес-Хем, Эрзин, Таңды, Каа-Хем кожууннарының шерин чыгташ, Чыргаландың школазын шериг казарманы кылдыр эде дерип тургускан. Ынчан Ү. Шынаадан Чооду Баазан-оолду баштады элээн каш шериг назылыг оолдар шеригже чорупкан. Ол үеде аныяк оолдар шериг барыксаар, шеригже чорупп турар оолдарны магадаар, харын [illegible] геттырып алгаш, баарга-даа [illegible] албас, аңаа хомудаар турган.

Чооду Силиңмаа, Д. Дарзыг, Чооду Билчир, Бошка Силиңмей, М. Бичиижик, [illegible] өскелер-даа боттарының ар [illegible]

[illegible] Ында ТАР-ның нам, чазаа кыйгырыг үндүрген. Ону күүседиринге Кара-Хөлдүң чайлагларында аалдар баш удур белеткенип эгелээн. Кожуун даргазы И. Биче-оол, иштики херектер [illegible] начальниги Х. Мижит-Доржу олар кээп, сумунуң удуртукчулары-биле Артыш-Эзимге тудар улуг [illegible] белеткээн, [illegible] шилдир төлээлер чурттаар ийи улуг өг тиктирип, оларны ло[illegible] ле турган. Суму активи, арат [illegible] чылгы белген, аъш-чем белеткээн, дуң-хуң чок таныштырган, хайымныг-ла чүве.

Эң эки 300 ажыг аъттыг хемчээп туруп шилээн, аалды хонуктуң ажылын түңнеп, сумунуң арат чонунга өөрүп четтиргенин илереткен.

Суму араттары овур чарыыче кожуп, күзеглеп, тараа, си[illegible] чил турда, октябрьда, шериг келдиришкинин кээп эгелээн. Ү. Шынаадан Чооду Аланзай, Оюн Дамчай-оол, Чооду С[illegible]дум, мен болгаш өске-даа [illegible]дар (О. Шынааны бил[illegible]) [illegible]

[illegible] тирген соонда, бистиң үе тыскаапкан. Бистиң белек Тываның революстуг аъттыг шериинге киргенин база өске бөлүкту тыва ажылдаар кылдыр Кызылдың амгы заводунче, [illegible] үскүлеп чорударын дыңнаткан.

Оон мээн [illegible] шериг эскадрон [illegible]

Шериг белеткелдиң өөредилгезинге дөрт ай ажыг үеде [illegible] дерип эрттирип келгеш, шериг дадыгып, быжыга бергеп бис. Концерт белеткеп алгаш, [illegible]

1943 чылдың февраль эгезинде хааттыг чорупп турган, Самагалдай, Теректиг-Хем, Ү. Шынаа болгаш өске-даа [illegible] концерт көргүскүлеливис. Барган черивиске чон чыылып, дайынчы ырларывысты [illegible] турган.

[illegible] рип, оңгу калып турган чер[illegible] кыл-даа бүтпээн. Оон бээр 39 [illegible]

[illegible] чартыында похотче үнүптүвүс. Кызыл-Арыгга кээп хонгаш, эртенинде Балгазынга [illegible] концерт көргүстүвүс. Эртенинде улаштыр чоруур дээш белеткенип турувуста, Балгазын чону бистиң чыскаалывысты долганып, биске аъш-чем, белек бериц, суурдан үдеп каан. Чамдыктары характарының чажын чолуп-даа турарлар. Ындыг болбас арга чок. Оларның чоок кижилери, ажы-төлү [illegible] сокчуп турар болгай. Оон улай амгы «Тиилелге» совхозтуң турар черин таварааш, Кызылга кирип келдивис. Бисти үрер хөгжүм-биле шериг кээп уткуп алгап.

[illegible] лерни шериг албанынга чыгтырып каан. 15 хонук [illegible] эрткен соонда, полктуң эскад[illegible] га бардым. Ооң соонда июнь айда харлаава кезээнче [illegible]

Тываның Араттың революстуг шерии Ада-чурттуң Улуг [illegible]

Ч. ДАЖЫВАА.
Тес-Хем район.

КИЛЕҢИМНИ ИЛЕРЕТТИМ

Американың Каттышкан Штаттарының президентизи Рейганның нейтронун чепсекти бүдүрүп үндүрер дугайында калчаа шиитпиринге удурлаштап делегейниң демниглиг кижи төрелгетенниң сурлуг килеңин деткидим.

Америк администрациязының делегейниң бүгү улустарынга таварыштырар бодап турар бо айыылы ээ-бе араатаныг, сарыыл чок, дерзии чүүлдериг болур. Ынчангаш бистер, бомбуразкте шынчы, ак сеткилдиг бүгү кижилер кажангызындан-даа артык улам сырый, кожа турар ужурлуг бис.

[illegible] нейтронун чепсек-биле кыжанып орар кижи дээрге-ле [illegible] дөрт [illegible] орар дерзии араатан-дыр. Ындыг кымыл? Рейган-дыр. «Рейган болгаш оон политиказы сенээ-ни!» «Делегейге быжыг тайбың деңгээлин!» дээн лозунгу бөгүк [illegible]

С. САЛЧАК.
[illegible]
Бай-Тайга район.

Шеригге келген баштайгы хүннеринден эгелээш-ле Роман Майзингер кызымаан көргүзе берген. Бичеэнден тура-ла техникага ынак оол танкының материалдыг кезиин эки шиңгээдип ап, ону шантаралының оруктарга мергежилдиг башкарып [illegible] апарган. Солдат оолдун кызымак чоруу хей барбаан. Удаваанда аңаа ефрейтор [illegible] политиктиг белеткелдиң тергиини. Комсомолчу солдат эш-өөрүнге чурттуң иштинде болгаш даштыкыда болуп турар болуушкуннарны чугаалап, тайылбырлап бээр хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип турар. Арга-хуржулгалыг апарган кижи болгаш аныяк солдаттарга дузалажып, арга-сүмезин бериц, [illegible]

ЧУРУКТА: ефрейтор Роман Майзингер.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

Республиканың херээженнер съездизинге уткуштур

СОРУЛГАЛАРНЫ ТОДАРАТКАН

Кызыл хоорайның херээженнериниң XI конференциязы эртен пятницада болган. Ооң киржикчилери хоорайның херээженнер чөвүлелиниң отчеттуг үеде кылган ажылының талазы-биле ук чөвүлелдиң даргазы М. И. Буяннованың илеткелин чугаалажып көөрүнге идепкейлиг киржип, ажылды улам экижидериниң сорулгаларын тодараткан.

Конференцияга СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, республиканың херээженнер чөвүлелиниң даргазы Т. Ч. Норбу киришкен.

Найысылалдың үлетпүр бүдүрүлгелери төс айларда ниитизи-биле үлетпүр продукциязын сайгарарының планын 102,8 хуу күүседип, пландан ажыр 900 муң киловатт-шак электроэнергияны, 62 муң тонна хөмүр-дашты, 63 тонна саржагны, 137 тонна сүт продукцияларын бүдүрген. Тудуг организациялары кол фондуларны ажыглалга кирерин эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 48,8 хуу көвүдеткен. Автотранспорт бүдүрүлгелери планга немей 230 тонна улус ажыл-агый чүъгүн сөөртken. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруларында «Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, дааранылга фабриказы, сүт комбинады чорүп турар. Ол чедиишкиннерге херээженнер кескү салымышкынны киирген. Бо хүннерде хоо- [illegible]

[illegible] он-он мурнакчыларының аттарын адаан.

Чижээ, ийи чүс ажыг херээженнер ажылдап турар 48-ки тудуг эргелелиниң оларның удурткан алды бригада [illegible]

СЭКП-ниң XXVI съездизинге [illegible] гелерин алгаш, сөзүн ээлээн. Бо хүннерде-даа олар чарыштың мурнуку одуруларында. Тудугжулар С. С. Бияеваның, Р. Ф. Григоровичиниң, Т. Н. Николаеваның, М. В. Сафронованың, Р. Б. Борбак-оолдуң, В. Б. Оюннуң аттары республикада сураглыг.

Илеткелчи болгаш санал бергеннер ог-бүле база уруглар дугайында доктаамал улуг сагыш салымышкыны дээш партияга болгаш чазакка өрүп четтиришкинин илергейлеп турганнар. Отчеттуг үениң иштинде хоорайга 1600 олуттуг нийти билигниң чаа школазы, 280 уруг турар № 35 ясли-сад, 120 орунну божудулга бажыңы ажыглалга кирген.

[illegible] ортузунда корум-чурум үрээр [illegible] дыга болгаш чаагайжыдылга, чоннуң чогаадылгазын хөгжүдер талазы-биле ажыл, туу́йба заводунда болгаш ТЭЦ-те хе- [illegible]

[illegible]

В. МААДЫР.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛАВЫШААН

Мөңгүн-Тайга район [illegible] үш чылдарның иштинде кирген, республиканың [illegible] бир [illegible]

Бо чылдарының иштинде ол бүрүн-биле [illegible] культуразы улам бедээн. Өг-бүле бүрүзүнүң амыдыралының өөр-дөвүри чаагайжаан. [illegible] чон боттарының костуг үелерин Культура бажыңнарынга, библиотекаларга, кызыл-булуңнарга эрттирип турар.

Мөңгүн-тайгажылар бо чылдың үшкү кварталын чедиишкинниг дооскан. Күрүнеге эът дужаар планын 106,6 хуу, дүгүү — 103,7 хуу күүседип, малдың баш санын камгалап [illegible] биле ажыр күүсеткен. Ниитиниң малынга сиген белеткээриниң планын 128 хуу боттандырган. Районнуң тудуг, бүдүрүлге черлери колдуунда квартал планнарын багай эвес күүсеткилээн.

Бо чедиишкиннерин чедип алырынга, чон ортузунга кижизидикчи ажылга, малчыга [illegible]

[illegible] дениин ээлээчээн. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Д. М.-Ш. Биче-оол, Тыва АССР-ниң алдарлыг башкызы Б.-К. Ө. Салчак, мурнакчы саанчызы Д.-Д. С. Чамзан, Маадыр-ие С. Д. Борбай-оол олар [illegible] чоргааргааныр.

Малчын херээженнер А. С. Хертек, Ч. К. Комбуй-оол, Ш. С. Күнчү, О. Д. Хомушку, К. О. Салчак, Б. Ч. Чыргал, К. Х. Бады олар социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, тергүр чүс бүрүзүндөн чаш 97—100 чедир чаш төлдү камгалап алган.

Районнуң херээженнер чөвүлели, чер-черде чөвүлелдер херээженнерин чүгле күш-ажылче хаара тудар эвес, [illegible] ыг болгаш кижизидилге ажылын оларның ортузунга чорудуп, ооң дээштиги бедидер хемчеглерин ап турар. Оларның ажылында кескү черни херээженнерниң политбилиин бедидер талазы-биле база идей-кижизидилгелиг ажыл ээлээн. Ооң түңнелинде районнуң херээженнери экономик- [illegible]

[illegible] лериниң түңнелдерин үнзүрүп, өске-даа ажылдарын идепкейжиткен. Чижээ, «Мөген-Бүрен» совхозта херээженнер чөвүлели шеф ажылын эң идепкейлиг чорудуп. Херээженнер малчыннарга бир өгүү херип берген, 10 малчыннарның бажыңнарын септээн. Ак-Чыраада сиген бригадазының бажыңын малгаштап, чуттаан. Совхоз төвүнде гостиницаны, столованы септээн. Чоңга ийи концертти бараалгаткан.

Чөвүлелдериниң бо чылын эрттирген отчеттуг хуралдарының, херээженнерниң район конференциязының [illegible] соңгаар сорулгаларже кол кичээнгейни салган. [illegible] дилгезиниң айтырыы ам-даа чогуур деңнелде эвес. Школалар биле ада-иелериниң харылзаазын күштелдирери бир чүге айтырыг. [illegible] лыкшылыр чорук бар, [illegible] эвес. Ынчангаш боже [illegible]

[illegible]

О. МАСПЫК-ООЛ.

Политинформаторларга, илеткелчилерге

СОВЕТ УЛУСТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Бөгүн бистиң республикага чаңгыс аай политхүн боол эртер. Ацаа совет улустуң чаагай чоруунуң дугайында партия болгаш чазактың хүн бүрү сагыш салымышкынының дугайында лекцияларны, беседаларны ажылчы чоннар дыңнаар, партия, совет ажыл-агыйның удуртукчулары ажыл-ишчилер-биле ужуражырлар.

СЭКП-ниң XXVI съездизи сезен чылдарда партия бодуунуң экономиктиг политиказын боттандырарын үргүлчүлээр болгаш ооң эң өндүр сорулгазы — совет улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин [illegible]

чамдык кижилер аъш-чемниң шуут чедишпейн турары ынчаар [illegible] Ол канчап-даа шын эвес. Чүге дээрге, продуктулар эвээжинден эвес, харын [illegible]

[illegible]

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

МООЛ ГЕОЛОГТАРНЫҢ ПРОФЕССИОНАЛ БАЙЫРЛАЛЫ

УЛАН-БАТОР. Улусчу Моолдуң чер иштиниң байлактарының шинчээчилери боттарының профессионал байырлалын — Геолог хүнүн демдеглээн. Республиканың чер адаа-ның байлактарының дилеп тывыкчыларының ажылчын маршруттары даглыг арт-сыннарны болгаш хову делгемнерин, тайгаларны болгаш ужу-кыдыы көзүлбес, изиг Гобини таварты эрткен.

Моол чер бодунда элбек байлактарны шиңгээткен. Амгы үеде МАР-ның девискээринден ажыктыг казымалдарның 50 ажыг хевирлериниң беш муң чыгам байлак черлерин шинчилеп тыпкан. Оларның дыка хөй улус ажыл-агыйынга идегелдиг бараан болуп турар. Чоокта чаа-ла геологтарның майгыннары турган черлерде чаа үлетпүр төптерин, амгы үениң хоорайларын тургускан.

Улусчу Моолдуң геология албан херээн, тургузарынга болгаш хөгжүдеринге Совет Эвилели, социалистиг дем каттыштырылга чурттары улуг дузаны чедирип келген болгаш чедирип-даа турар. Улустар аразының геология экспедициязы мында каш чыл дургузунда чедиишкинниг ажылдап, ооң отрядтары кедилиг байлактарлыг каш-даа черлерни илереткен.

Бөдүүн амгы үениң дериг-херекселдерлиг болгаш техникалыг болбушаан, бөгүн геологтар боттарының күженишкиннерин республиканың минерал чиг-эттиг баазазын улам быжыг калбартырынче, геология шинчилел ажылдарының ажыктыын бедидеринче угландырып турар.

КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

ХАНОЙ. Вьетнам Социалистиг Республика биле Палестинаны хостаарының организациязы 80 чылдарда СЭКП-ниң XXVI съездизинге кордүнгени Тайбыңның программазын. КНО-нуң Кол Ассамблеязының амгы сессиязынга ССРЭ-ниң тайбың инициативаларын, ылаңгыя «Ядролуг халапты болдурбас» деп декларацияның төлевилелин бүрүнү-биле деткип турар. Палестинаны хостаарының организациязының даргазы Я. Арафат баштаныр ол организацияның делегациязының ВСР-ге албаның найыралдыг аян-чоруун кылып чораанының түңнелдериниң дугайында Ханойда парлап чарлаан дыңнадыгда ол дугайын чугаалаан. Совет Эвилелиниң саналдары делегей байдалын кадыкшылдарынга, боо-чепсек-ти эндере бүдүрерин шеглээринге улуг ужур-дузалыг деп документиде айыткан.

«Делегей терроризмге» удур демисел дээр чылдан-биле национал-хосталгалыг шимчээшкинге болгаш хамаарышпас күрүнелерге удур чепсектиг чөңгээлерин, агрессчи болгаш хоралакчы үүлгедишкиннерин күштелдирип, боо-чепсектерни кажангызындан-даа артык эндерилдир бүдүрүп туруп берген, делегейни «соок дайынның» үелеринче дедир ээлдирерин оралдажып турар. Американың Каттышкан Штаттарын ВСР биле Палестинаны хостаарының организациязы килеңниг буруу шаап турар. АКШ-тың араб чурттарның иштики херектерин холгаарлаар. Чоокку Чөөн чүкке американ шериг баазаларын тургузар болгаш «дүрген хемчээл алырының күштерин» сайгара тургузар дээр оралдажышкыннарынга олар шиитпирлиг удурланып турар. Ындыг үүлгедиишкиннер араб күрүнелерниң хамаарышпас чоруунга болгаш ол кавының тайбыңынга улуг айыыжы таварыштырып чадап чок.

Г. ХОЛЛДУҢ ЧУГААЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. Рейганның администрациязының дайынзырак политиказынга удур угланган тайбың дээш шимчээшкин Европа диите улам массалыг болгаш улуг хемчээлдерлиг болуп бар чыдар деп, АКШ-тың Компартиязының Чиңгине секретары Г. Холл медеглээн. Европа чурттарынга аян-чоруундан Нью-Йоркка ээп чеде бергениниң соонда чүве чугаалаан, боо-чепсекти эндере бүдүрерин Каттышкан Штаттарның бүгү Барыын Европага доңнаптырып турарынга удурланыышкын кампаниязының шугуму-биле ол кавыда марштар, чыскаалдар, митингилер, конференциялар болуп, оларда чүс-чүс муң кижилер киржип турар. Европаның улустары оларның чурттарынга ортумак ырактыг америк ядролуг чепсектерин Вашингтоннуң тургузар бодалдынга улам идепкейлиг удурланып турар.

(СЭТА).

Капиталистиг чурттарның саң-хөө төптери кажан-даа тургуп көрбээн дүвүрээзиниң байдалда [illegible] Лондонның биржазында акцияларының өртек-үнези ооң төөгүзүнде кажантызындан-даа артык куударлаан. Токионуң фонд биржазында акцияларның үнези сөөлгү он чылдар иштинде эң кудулап баткан. Франкфурт-на-Майнда Мельбурнда, Цюрихте, өске-даа чурттарда саң-хөө төптеринде байдал база-ла ындыг.

Бо бүгүнүң чылдагааны Америка [illegible] экономиктиг политиказының сулалы боор турар.

ЧУРУКТА: Франкфурт-на-Майнда биржада.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

РИМ. (СЭТА). Рим дамчыштыр келген медээлерни бугаар алырга, Израильдиң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ээлчег пленуму Израильге болуп эрткен. Израильдиң Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары М. Вильнер делегей байдалының дугайында пленумга илеткел кылган.

Илеткелди чугаалажып көрген соонда пленумнуң киржикчилери чогуур резолюцияларны хүлээп алган. «Израиль-америк стратегтиг эвилелдиң тургузар дугайында Бегинниң чазааның болгаш АКШ-тың администрациязының аразынга кылган дугуржулганы Израильдиң Компартиязының ТК-зының пленуму шыңгыы буруу шапкан. Ол дугуржулга хамыктың мурнунда Чоокку Чөөн чүктүң болгаш Африканың антиимпериалистиг хамаарышпас күрүнелеринге, ССРЭ-ге болгаш социалистиг өске-даа күрүнелерге удур угланганын пленумнуң хүлээп алган резолюцияларының биржинде айыткан. Агрессчи ол эвилел Израильди болгаш ооң чепсектиг күштерин америк империализмге бараан болдурган болгаш чурттуң үндезин эрге-ажыктарынга дүүшпейн [illegible]

[illegible] гиниң чаза кылыр болдап турарын ИКП ТК-ның пленуму сагындырган.

Чер ортузу далайның чөөн кезээниң, Чоокку болгаш Ортаа Чөөн чүктүң, Кызыл далай районнуң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының декларациязын бүрүнү-биле чүүлдүг деп көргенин дугайында Израильдиң Коммунистиг партиязының ТК-зы медеглээн.

РЕЙГАННЫҢ БОЛГАШ МИТЕРАННЫҢ УЖУРАШКАНЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк-француз болгаш англи [illegible] шеригжилериниң [illegible] тулчуушкунунуң 200 чыл оюнунуң байырлалынга [illegible] биле АКШ-ка чеде берген француз президент Ф. Миттеранның болгаш АКШ-тың президентизи Р. Рейганның аразынга планнаттынган үш ужуражылгаларының баштайгызы болган.

Европага стратегтиг болгаш [illegible] боо-чепсектерни [illegible]

тиг күш кылдыр Францияның [illegible] кадергей таарзынмайн турарын агентилер демдеглээн. [illegible] партизаннарны Францияның деткип турарынга хамаарыштыр сагыш дүвүреэшкинин Рейган илергейлээн. АКШ-тың экономиктиг политиказы Францияның экономиктиг эрге-ажыктарынга кыжанышкынны таварыштырып турарын Миттеран харыы кылдыр хомудаанын Эн-би-си телекомпания дыңнаткан.

[illegible]

ПАРИЖ. (СЭТА). [illegible]

СЪЕЗД АЖЫЛЫН ДООСКАН

МЕХИКО. (СЭТА). Мексиканың Коммунистиг партиязының (МКП) XX съездизи бодуунуң ажылын чурттуң найысылалынга доосган. Мексиканың политиктиг чөөн үзелдиг өске партиялары-биле болгаш организациялары-биле Мексиканың Коммунистиг партиязын каттыштырар дугайында [illegible]

[illegible]

Съездиниң ажылы доозулган соонда болган [illegible] митингиге [illegible] нистиг партиязының ТК-ның Чиңгине секретары Арнольдо Мартинес Вердуго чугаалаан. [illegible]

[illegible]

ДЫЛЫВЫС—БАЙЛААВЫС

Тыва дыл — чугаалаарга [illegible], байлак талазы-биле кандыг-даа [illegible] тыва калбас дээрзин билир бис. Тыва дылче очулдуртунган уран-чечен болгаш политиктиг литература авторнуң дылындан дудак чок долу чечен утказы-биле номчукчуларга дамчыттынып турар. Орус дылдан очулдуртунган чечен чогаалдардан А. С. Пушкинниң «Евгений Онегин» деп романын С. [illegible] очулдурганын ол эки үлегер деп санап болур. Чаңгыс бо чижектен алгаш көөрге, тыва дылда аас болгаш литературлуг чугаага амдыа [illegible] турувус, а хереглеп болгу дег сөс курлавыры кончуг хөй. Тыва улустуң аас чогаалын дыңнап, сайгарып орарга, ооң тывынгыр, чечен болгаш байлаан кижи магадаар — ёзулуг-ла бустунмаан үүже деп чугаалап болур.

Чамдык эргижираан сөстер [illegible] амгы аас, бижимел чугаага оларның шуптузун «чонаан» дээш октавайн, шын, эптиг утказын тып ажыглаары дылдың байлакшылырынга догуу болбас аргажок. «Тыва дылда ындыг сөстер чок» деп чамдык улустуң чугаалап турарынга шынзыгар аргажок. Ындыг хөөнге алыскаш орус сөстерни тыва чугаага холуй ажыглаар өөдежок чаңчыл барып моон мурнунда солунга бижээн эштерге катчыр мен. Тыва дыл кандыг-даа болуушкунну, билиишкинниң болгаш эртемниң кандыг-даа адырын [illegible] чугаа тыва [illegible] чаңгыс чугаалажып. Акы-дуңма моол улус-биле чугаалажып, солун-сеткүүлүн номчуп көөрге, интернационал сөстерни кончуг ховар ажыглаан болурун эскерер бис. Олар техниктиг терминнерни бөгүн [illegible] дылынын ырынга чугаалаар боор чорду. Чаңгыс чижек — авиаконструктор деп сөстү «ужар хеме [illegible]» дижир, мында чаа сөс тыптырының дүрүмүнүң дугайын чугаалавайн, сөстүң утказын шын илереттингенин демдеглеп болур бис. Тывалап [illegible] самолётту ужар-хеме дижирин утпаан бис — ол ат утказа база дүгжүр, чүге дээрге ооң даштыкы хевири хеме-биле дүрзүлежир. Мен ам самолётту ынчаар адаарын нептередир деп оралдашпайн, чаңгыс чүве адының дугайын чугаалакан мен. Тыва биле моол дылдың аразында дыка хөй дөмей сөстер бар болгай.

Аас чугаада сөстү утка талазы-биле чевен азы хажыдар таварылгалар бо-ла таваржыры хараадаңчыг. Чижээ, машинага «бижик парладыр», азы үндүр, киир «бижидер» деп чугаалаарда «кагар» деп сөстү ажыглаар таварылгалар хөй. Ынчаар чугаалаарга сөс утказы таарышпас, харындаа кандыг-бир чүвени хап соп турар дээн ышкаш сагындырар.

Самагалдай суурда бир алдан чериңде «Тераан хүннер-биле» деп бижиктиг самбыра ам-даа бар. Мында «Ак-оол Салчакович, Силерге байыр чедирип тур бис» — деп бижээн.

Мында эпчок чүве чул дээрге «торуттунген» деп сөстү «төрээн» деп бижээни-дир. 70 чылдарның эгезинде бир колхозка «Хүндүлүг самбыраны» көрген мен. Студент үеимде «Бүгү күштү дүжүт ажаап алырынче [illegible] меңниалинер!» деп лозуң тарап шолунге турган чүве. Мында чаңгыс-ла «[illegible]» деп сөстү сооңда адаанындан ооң утказы [illegible] берген — [illegible] чок чорук-тур.

Мындыг янзылыг, сөстерни шын эвес ажыглаарга чугааның утказы шуут өскерли бээр боор-дур.

Шын чугаалаар талазы-биле лекторлар, радио, парлалга болгаш театр, уран чүүл ажылдакчылары чоңга үлегер-чижек болур ужурлуг. Школаларга тыва дыл башкылары бо дугайты уруглар ортузунга хөй ажыктыг ажылдарны чорудуп, тускай болгүмнерни чорудуп болур.

Тыва дыл эртемденнери бо талазы-биле хөй шинчилелдерни кылып турар. Чер-черлерде чүве аттарының, кылыг сөстериниң янзы-бүрү ужур-утказыг болгулаар таварылгалары бар. Оларның эң быжыг, нептереңгей хевирлерин болгаш ажыглаар кылдыр чурумчулары чугула.

Т. ТОЮНДУП.

Ереванның аңнактар ордузу (чурукта) аңнактарның дыштаныр төвү болуп турар. Аңнактар мында чүгле дыштаныр, музыка дыңнаар эвес, харылнак артистери-биле ужуражыр. Композиторлар, чурукчулар база бо-ла келир. Уран чүүл дугайында лекцияларны база дыңнап турарлар.

М. ШАХБАЗЯННЫҢ фотозу.

ЧАА ЧҮҮЛДЕР

ТБИЛИСИ. Депутаттарның инициативазы-биле адалар чөвүлели Грузияның найысылалында тургустунган. Ооң кол күүселгези болза, адаларның болгаш ажы-төлдүң аразында харылзааларны тодарадып, ону улам идепкейжидеринге дузалаары, өзүп орар салгалды кижизидеринге школаның идепкейлиг дузалакчызы болуру. Профессионал угланыышкынның айтырыглары, эрге-хоойлу талазы-биле айтырыгларның университедин школага тургузары, совет улустуң революсчу, күш-ажылчы болгаш дайынчы алдарының оруктары-биле походтар ол чөвүлелдиң ажыл планында кирген.

• • •

ОРДЖОНИКИДЗЕ. Шүлүк чогаалының Коста Хетагуровка тураскааткан чаңчыл болган нүсүк байырлалы автономнуг республиканың найысылалынга болуп эртген. Кайгамчыктыг шүлүкчүнүң чогаалдарын эң эки номчуурунуң дээш конкурс анаа болган. Ооң төрээн черинге — дагаарда Нар деп аалга — төөгү-архитектурлуг комплекске Коста Хетагуровтуң документилерин, холы-биле бижээн чүүлдерин, чагааларын көргүскен, чаарты кылдынган чүүлдер ажыттынган.

• • •

ШЕВЧЕНКО. Музыка культуразының үнделиннериниң школазы Булачи чартык ортулуктуң чериниң шинчилекчилеринге ажыттынган. Моцарттың, Бизениң, Глинканың, Шостаковичтиң чогаалдарын Маңгышлак филармониязының оркестри баштайгы кичээлге күүсеткен.

(СЭТА).

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«Ш Ы Н»

солунну чагыдып алырынче далажыңар!

Солуннуң чагыдылгазы бо чылдың ноябрь 1-ге чедир болур.

Сонуургактарга

ЧҮГЛЕ ШЛЯПАДА ЭВЕС

Цилиндр-шляпаны Скандинавияда чүгле дипломаттар болгаш хоолайлар аштакчылары кедер. Дипломатка шляпаның херээ чүл деп айтырыгның ажыы бичев. А хоолай аштакчыларынга шляпаның хереэ чүл дээрзинге тодаргай харыыны норвег Клаус Кристенсен чоокта чаа берген: «Канчап хереглек чок чүвел? Цилиндрниң иштин талазы дээрге, хир, довурак кирбес тура чаңгыс чер ол-ла болгай. Анаа документилерни болгаш конспектилерни-даа ап чоруп болур».

Клаус Кристенсен [illegible] Сарпсборг хоорайда чурттап турар болгаш Скандинавияда [illegible] дээрe школа кылдыр санадып турар — Данияда хоолай аштакчыларының школазының үшкү курузунда өөренип турар. Мастерниң дузалакчызы болурда анаа дөрт чыл дургузунда практиктиг ажыл кылыр, ооң-биле чергелештир, чылдың-на ийи ай дургузунда теоретиктиг белеткелди эртер апаар. Чүгле ооң соонда хоолай аштакчызының дузалакчызының мергежилин анаа тыпсыр болгаш цилиндр-шляпаны кедер эргени бээр. А хоолай аштаар мастерниң адын чедип алырынга ам-даа ийи чыл негеттинер.

Ол мергежилдиң үезиниң дугайын Норвегияның Хоолай аштакчыларының [illegible] чоокта чаа сагындырган. Чүл дээрге, бедик мергежилдиг аштакчы [illegible] эки ап, тап каарга, одалга үезинде 18 хуу нефть камнаттынар чүве-дир. Ол — энергетиктиг кризис байдалының үезинде кончуг ужур-дузалыг.

В. ВАРЕНОВ, ПМА-ның корр

Осло.

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Ынак [illegible]». 9.45 — «Виктор [illegible] амыдыралындан ийи үе». Уран-чечен телефильм. 2-ги серияз. 10.50 — Комитас аттыг Күрүне квартединиң алдарлыг коллективиниң концерти. Ереванда дамчыдылга. 11.20 — Телемедээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Сээң күш-ажылың — сээң бедииң». Кинопрограмма: «Силерни чүү чүве дүвүредип турарыл?». «Кузбасстан келген директор». 15.15 — «Шыдыраа школазы». Разрядтылар клазы. 15.45 — Замбияның национал байырлалы — Хамааржоок чоруктуң [illegible] хүнү. Замбияның национал ансамбльдериниң артистериниң концерти. 16.10 — «Москва болгаш москвачылар». 16.40 — «Тыва [illegible]». «Ретенттерге». Уран-чечен телефильм. (ГДР). 18.00 — «Дом [illegible]». Тележурнал.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Айтырыглар — [illegible] — шиитпирлер». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы Л. А. [illegible] чорудар. 20.20 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Гуляевтиң болгаш Тел теледеннениң болгаш бүгү-эвилелдиң радиозунуң орус улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа 21.35 — «Кызыл чечек». Аныяктар ырызының Сочиге делегей фестивалының лауреаттарының концерти. 22.50 — Бөгүн делегейде. 23.05—23.35 — «Крымның хүннээрек [illegible]». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Бектерниң чаңгызы». Документалдыг телефильм. 12.10 — Ниити биология. Эволюцияның кол угланыышкыннары. 12.40 — Музыка. 7-ги класс. Людвиг ван Бетховен. 13.10 — «Билир бол база кылып бал». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 13.35 — «Монументалдыг пропагандаының ленинчи планы». 2-ги дамчыдылга. 14.25 — А. С. Грибоедов. «Угаандан човулааны». 8-ки класс. 14.50 — Бойдус эртеми. 4-кү класс. Чер кырынга амыдыралга агаарның ужур-дузазы. 15.10 — География. 7-ги класс. ССРЭ-ниң далайлары. 15.40 — «Калак артында». Документалдыг телефильм. 16.30 — 18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — «Челээш». 19.15 — «Тываның экраннарында». 19.30 — «За рулём». Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнүнге.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуур чаштар!» «Харасээнниң оруктары». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Үну чок папка». Уран-чечен фильм. (Венгрия). 23.00 — Уран гимнастикага делегей чемпионады. Мюнхенден дамчыдылга. 23.30 — 00.15 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. 1-ги лига. «Металлист» (Харьков) — «Шинник» (Ярославль). 2-ги кезээ. Харьковтан дамчыдылга.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КҮЛТҮРА БОЛГАШ АМЫДЫРАЛ

Культура болгаш амыдырал

ТАЛАНТЫЛЫГЛАРНЫ КИЖИЗИДЕРИНГЕ

Уругларның музыка, чурулга болгаш хореография школалары Белоруссияда үш чүс чыгын, а спорт школалары — он-он. Оларда келир үениң муң-муң композиторлары, күүседикчилери, чурукчулары, балет артистери, спорт мастерлери өөренип турарлар. Уругларның ол чүүлдерге салымныын канчаар тодарадырыл, аңаа күрүнениң талазындан кандыг дуза чедирип турарыл? ПМА-ның корр. Ю. Сапожковтуң айтырыгларынга Белоруссияның күрүне консерваториязының чанында ортумак тускай музыка школазының директору Валерий Башура харыылаан.

— Уругларның талантызын тодарадыры — белен эвес ажыл болгай — деп, В. Башура чугаалаан.— Оларның салым-чаяанныы чамдыкта дорзан-на билдингири-биле илереп келир. А ону эскерерп белин берге. Музыкага салымныг болгу дег уругларның кижи бүрүзүнүң картотеканы бистиң школада кылган. Ол уругнуң характеристиказы, ооң сонуургалы мында бижиттинген. Ол медээлерни бис колдуунда-ла уруглар садтарындан, школалардан ап турар бис. Белоруссияның элээн каш өөредилге черлери бистиң музыка башкылары-биле сырый харылзаалыг ажылдап, беш-он чыл дургузунда өөреникчилерни хайгаарап, командировкаларже чоруп, салым-чаяанныг уруглар-биле ужуражып турар. Ындыг ажылдарны уруглар садтарында база чорудуп турар бис. Белоруссияның Культура министерствозунуң чылдың-на эрттирип турары — уругларның музыка школаларының республика көрүлделериниң жюризинге бистиң башкыларывыс киржип турар. Тиилекчилерни школавысче чалап, оларны дыңнап турар бис. Оларның дыка хөйү бистиң школаның өөреникчилери апаарлар. Биске өөренип кирериң күзээннерге неделяда ийи катап консультация эрттирип турар. Кирерин күзээннер билдириишкин киирер. Өскээртен келгеннерни интернат-биле хандырып турар бис.

Экзаменге келген уруг тускай мергежилин шилип алган болур бе азы ооң соонда, өөредилге үезинде шилип алыр бе?

— Уругларның ада-иелери уругларынын сонуургалының дугайын билдириишкинге айыткан турар. Олар белеткел клазынга өөренип турда-ла, сонуургалы илерей бээр. Ынчалза-даа өөредилге чылдарының дургузунда оларның сонуургалы өскерлип база болур. Ынчан соон эң салымныг мергежилинче шилчидер аазар. Школавыста алды салбырда 455 өөреникчи өөренип турар.

— Бирги класска өөренип кирген-дир. Келир үениң пианизин азы композиторун, скрипка ойнакчызын азы дирижерну тып алганывыс ол деп бүзүрелдиг силер бе? Частырыг турар бе?

— Кандыг-даа болур-ла. Өөрениң кирерлерниң чамдызы доозарының экзаменнеринге чедир өөренмейн турары хомудаңчыг. Ынчангаш бирги болгаш дөрткү класстарны конкурстуг класстар деп санап турар. Сөөлгү шилип алыышкын конкурзунуң сеткил класска чорудар. Кескү чедиишкиннерни илереткеннер сес класс доозканының документизин алгаш, өөредилгезин музыка училищезинге азы ниити билиг школазынга уламчылап болур. А тоску классты доозканнар чурттуң чурулга талазы-биле дээди өөредилге черлеринче киреринге белеткенирлер. Ылангыя Белоруссияның күрүне консерваториязынче. Оларның чамдыктары Москваның болгаш Ленинградтың консерваторияларынче. Москваның Гнесиннер аттыг хөгжүм-педагогика институдунче кирерлер.

Бистиң сорулгавыс — чүгле билиг бээри эвес, а талантылыгларны кижизидери, артистерниң байдалга өөредири. Күүседикчилер конкурстарын, уругларның чурулга делгелгелерин организастап, боттары ааңга бижип турар уругларже кол кичээнгейни угландырып турар бис. Бистиң өөреникчилеривис — республиканың бүгү конкурстарының идепкейлиг киржикчилери. Школада хайгамчык хөй хөгжүм херекселдериниң дугайын чугаалавайн барып болбас...

— Мында кымнар башкылап турарыл?

— 104 башкы бисте ажылдап турар. Оларның хөй кезии — Белоруссияның консерваториязының доозукчулары. Чамдыызы — Москваның, Ленинградтың консерваторияларының болгаш чурулганың өске-даа дээди өөредилге черлериниң доозукчулары. Тускай мергежилдиң 77 башкыларының 31-и — бистиң школаның доозукчулары.

Школавыстың күзенчиг аалчылары — билдингир совет композиторлар. Олар уругларга чаа чогаалдарын бараалгадып, боттарының чугаа ажылдарын сайгарарынга дузалажып, мергежилдиң дугайын чугаалап берип турарлар. Ынчангаш делегейде болуп турар бүгү-ле чаа чүүлдер-биле школачылар таныш болуп турар.

(ПМА).

ХОВАР НОМНАР МУЗЕЙИНДЕ

«Назы-хары» 400-500 чылга деңнежир, шак ындыг номнарны көрген силер бе? Шак ындыг номнарның бирээзи бо: «Аттуреттиг херээженнер дугайында» деп ном. Катап сайзырал [illegible] литературазының үнелиг [illegible] бирээзи, [illegible] гуманист Джованни Бокаччо ук номну үндүрген. Ол дээрге XV вектиң [illegible] баштайгы каастаттынган номнарының бирээзи болуп турар. Ону 1473 чылда Германияга Ульм хоорайга баштайгы ном парлакчыларының бирээзи Иоганн Цайнер парлаан. Бо номда сезен гравюра кирген, оларны шуптузун холы-биле будаан.

Москвада В. И. Ленин аттыг күрүне библиотеказының ховар номнар музейинде каладгалаттынган чылдар холы-биле бижээн болгаш парлаан 600 муң номнарның бирээзи ол. Ол дээрге үнелеп четпес ховар эртинелер болур. Оларның аразында мурнунда [illegible] (өг хаарканның чартыы херзи) номнар база бар. Чартык метр [illegible] улуг номнар-даа бар. Чуга торгуда, төмүр-даа парлаан номнар бар. Ном парлалгазы чок үеде холы-биле бижээн каан номнарны база кижи көрүп болур. «Орук демдеглелдериниң бичии номчугашка» деп номну мында база делгеп салган. Ук номну бистиң чурттуңуске белорус чырыдыкчы Франциск Скорина XVI вектe үндүрген. Улуг эвес номда кыдыуунда [illegible] чорукчуларга хамаарышкан материалдарны кииргени.

Номнар дээрге-ле база кижилер ышкаш салым-чолдуг. Оларның чамдыктарын хөм-биле картап каан, өскелери бичии деңнежиишкиннер-даа болуп турар. Аңгы-аңгы үелерде ону аңгы-аңгы кижилер үндүрген. А. И. Герценниң онзагай демдеглелиниң шинчи ном дээрге: «бир салгалдың өске салгалга узаан-бедик талазы-биле чагыы, амыдыралып чаа эгелеп турар аныяк оолга мөчүүр четкен ыргазының арга-сүмези» болуп келген.

Делгелгеде Пушкин дириг чорда-ла парлаттынып турган номнары — 1820 чылда үнген «Руслан биле Людмилада» эгелээш шүлүкчү өлүрүнүң мурнуу чарында үнген «Евгений Онегин» безин бар. Ында 1831 чылда парлаттынган «Борис Годунов» деп трагедияның баштайгы үндүрүлгези база бар. Ону А. С. Пушкин 1825 чылда бижээн-даа болза, парлаарын хаан хоруп каап турган. Ону эде кылырын хаап негээрге, шүлүкчү ойталап турган: «Мээң трагедиям — чер-ле шынныг чогаал, мында бижиттинген чүүлдү эдер эргем чок» деп шүлүкчү хаанта харыылаан. Шак ынчаар беш чыл дургузунда [illegible] чедип алдынган. 1830 чылда Пушкин Москвадан эжи Плетнёвка мынча деп бижээн: «Эргим эжим. Годуновту баштайгы хевээр арттырарын хаан чөпшээрээн-дир».

Ховар номнар музейинде Лермонтовтуң баштайгы чыындызы база бар, ону автор боду парлалгага белеткээн. Ук чыындыда Лермонтовтуң бодунуң бир эжинге тураскаал кылдыр бижээн одурутлары база кирип турары-биле онзагай.

В. И. Ленинниң чогаалдарының баштайгы үндүрүлгелери база мында. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында парлаан номнарны оон хөйнү тып ап болур. К. Маркстың «Капиталының» 1872 чылда Россияга үндүрген баштайгы ному база музейде шыгжаттынып чыдар.

Номнар орааны кайгамчык солун, сөстүң күжү улуг дээрзин кижи кайгап ханмас. Музейден солун сан-түңнерни база кижи тып алыр. Совет эрге-чагырганың чылдарында ССРЭ-ге 49 триллион 810 миллион ажыг номнарны парлаан. ССРЭ-ниң улустарының 89 дылдарында база 63 даштыкы дылда номнар үнген. Делегейде парлаттынып турар дөрт номнуң бирээзи-ле совет ном болуп турар.

А. АШМАРИН.

Москва.

ЧЫРЫКЧЕ ҮНДҮРГЕН

Совет чурукчуларының чурттуң улуг тудугларынче командировкалаан соонда Саян-Шушенское ГЭС-тиң, Байкал-Амур магистралының панорамалары, күш-ажылчы хүннериниң маадырларының портреттери уран чурулганың арыннарынга, скульптураларга кеступ келген. Ол чогаалдарны эң улуг делгелгелерге салгылаан, ам бо хүннерде «Чурукчулар — оңгу беш чылга» деп улуг альбомда чыып белеткээн. Москваның «Советский художник» деп ном үндүрер чери ол чуруктарны чырыкче үндүрген.

Н. КОСЕНКОВА.

Москва хоорай.

КӨРГҮЗҮГ ЭКИ БОЛГАН

РСФСР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу Москваның амыдырал хандырылга эртем-шинчилел технохимиктиг институду-биле нады ук адырның бүдүрүлгелериниң болгаш каттыжыышкыннарының техника-экономиктиг көргүзүглерин сайгарып көрген. Ол көргүзүглерни план ёзугаар бедидип экижидери чурттакчы чоңга ачы-дуза чедирериниң хемчээлин улгаттырарынга, хандырылганың бедик культуразын чедип алырынга идиглиг.

Ук көрүлдеге Тыва АССР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу бүдүрүлге баазазының техниктиг хандырылгазының талазы-биле эки көргүзүглерлиг болган. Чижээ, министерствонуң бүдүрүлгелеринде ажылдап турарларның күш-ажылдың энергиязы-биле чепсегленгениниң көргүзүү РСФСР-ниң ортумак көргүзүүнден элээн бедик болган. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш ачы-дуза чедирилгезинге чарыгдалды экономчуур арганы берип турар.

Л. АЛЕНКИН.

Москва хоорай.

ХҮРЕШКЕ ЧАА ДҮРҮМНЕР

Эрткен чылын «Шын» солунга парлаттынган «Бистиң бодап турарывыс» деп чүүлде тыва хүрешти моон-даа соңгаар сайзырадыр дугайында саналдар кирген. Бо чүүлге хамаарыштыр редакцияга хөй чагаалар келген. Оларның чамдызы солунга парлаттынган. Ам ук чагааларда чамдык саналдарны сайгарып көрээлиңер.

Чамдык бижикчилер тыва хүрешке өскерилгелер киирерге ооң кылдарын үезин [illegible] ук хүреш [illegible] бөгүнгү [illegible] деп турар. Ол шынап-ла чоптуг боор. Тыва хүрештиң деңзилери эрги хевээр 56, 64, 72 килограммнарга чедир хевээр өскерлиишкин чок турза ажырбас, а эрги дүрүмде 72 килограммдан аар деңзилиг мөгелерни шуптузун хүрештирип турар. Ынчангаш маңаа немей 82 килограммга чедир база оон аар деңзиге деп ийи деңзиниң хүрештиң чаа дүрүмүнге кирзе эки. Бо өскерилгелерни хүрештин көрүкчүлерге солун болзун дээш киирип турар.

Улуг-Хемден Н. Моңгуш тыва хүрештиң кодээ черлерде кошкак сайзырадып, ол талазы-биле суурларда доктаамал ажылдап турар бөлгүмнер чок деп турар. Бистиң районнарда тыва хүрештиң бөлгүмнери ховар, ынчаарга харын Н. Моңгуш деп ышкаш идепкейлиг хөй-ниитичи тренерлер боттары бөлгүмнерден эттирер база [illegible].

Маңаа дүүштүр тыва хүреш бөлгүмүн эттирер тренерлерге спортчуларга эргилер, тактика бижип каан номдан үндүрзе деп Баян-Колдан Б. Маңдып-оол кончуг шын саналдаан.

Тыва хүрешке чаа дензилерни бичии-даа, улуг-даа мөгелер аразынга киирерин бижикчилер деткип турар. Чүгле М. Сундуй-оол (Ак-Довурак) деңзилиг хүрешти — спартакиада хүрежи, а деңзи чок хүрешти — национал хүреш деп ылгаар деп турар. Ону ынчаар чарыыдаткан херээ чок боор. Тыва хүреш чаңгыс, чүгле деңзилиг бе азы деңзи чок эттирер бе дээрзин маргылдаа эттирер дүрүмге айтып каар. Ол ышкаш М. Сундуй-оол кончуг шын санал киирген: тыва хүреш мөгези боду содак-шуудактыг болур. Кандыг-даа спорт хевирин ап көрээлиңер: спортчу кижи бүрүзү боду хептиг. Бо чүүл мөге кижиге гигиена, арыг-силиг талазы-биле кончуг эки. Оон башка чамдык мөгелер белен дааразын каан содак-шуудак чанап элурар, а күш-культура комитеттери күрүнениң хөй [illegible] тогерин чарыыр ужурга таварыыр.

Бистиң саналдарывысты [illegible] хөй чагаалар кирген байдал — спорттуг хүрештиң эр бе азы солуур бе теп айтырыг туруп турар. Кызылдан М. Тукар болгаш өскелер-даа сапог-биле хүрежир деп бижээн. Тоолайлыгдан С. Севенниң бижип турары болза хүреш үезинде мөгелер сапогтуг, тыва идиктиг хүрешсе кандыгыл, ынчангаш дүрүмге чүнү келерин айтып калза эки деп саналдаан. Бо эштерниң саналдары черле чүүлдүг боор. Хүрежип чорууру мөгелер тыва идиктерни даарадып алыр болза улам эки.

Тыва хүрештиң үезин 8 минутага чедиргеш, ооң соонда октажып чадап баан мөгелерни хончулаштырып, немелде 2 минутаны бээр. Ол үениң иштинде оларның хөделиишкиннеринден, аргалар кылганындан тиилекчини илередир. 2 катап октаткан мөгениң үнүтрер база хүреш үезинде мөгелерге саннар бээр деп саналдарны бижикчилер чүүлдүгзүнген. А тыва хүрешке тулган чемпионну илереп турар [illegible] үезинде деңзи барымдаалавас, октаткан мөге үнүп турар дүрүмүтүс [illegible] өскерлиишкини чок арттырза Кара-Хаактан Д. [illegible] мөге [illegible] дугайында санал киирген: чаңгыс мөге салыкчызы бир дугаар мөгениң он талазынче кыйгырып алгаш чарлаар, ийигизин — солагай талазынче кыйгырып алгаш чарлаар деп турар. Бо талазы-биле бодал чүл дээрге — мөге салыкчылары эрги хевээр турза эки. Бижикчилерниң ниити бодалы бар. Ол болза школачылар аразынга тыва хүрешти сайзырадып, бо талазы-биле спартакиадаларны эрттирер кандыгыл? Ол шынап-ла кончуг эки. Шырак спортчуларны шилип алырынга-даа улуг идиглиг.

А. САНДАН,

Москвада күш-культура институдунуң аспирантызы.

«Шагонартяжстрой», «Тыва тудуг» трестерге болгаш «Тыва кодээ тудуг» трестиң Туран хоорайда, Сарыг-Сеп, Бай-Хаак суурларда [illegible] теринге, а ол ышкаш Элэгест-Аныяның туулбу заводунга ажылдаар кижилерни күш-ажыл талазы-биле [illegible] турар.

Хүлээп алдынган ажылчыннарга общежитиеге оруну, ажылдаар идик-хепти бээр болгаш оларны ажылчын профессияларга өөредир.

Организастыг чылдa-биле хүлээп алдынган ажылчыннарга 200 рубльдың акша дузаламчызын 6 үеде бээр.

Организастыг чылда-биле чоруурда күзээннер күш-ажыл дептерин, паспортту, шериг билеэдин эккээр, мурнунда чурттап турган черинден үндүр бижидилгени кылдыртыр.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕС: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 38 дугаарлыг бажың. Тыва АССР-ниң Күш-ажылдың күрүне комитеди. Чадаанага болгаш Кызыл-Мажалыкка — райкүүскомнарда төлээлекчилерден айтырар.

• • •

«Тыва тудуг» трестиң өөредилге комбинады дашчы-монтажчы шеверлекчи болурларын өөренир-биле чалап тур. 4 ай өөренген соонда трестиң Кызылда тудуг эргелелдеринге ажылдаары-биле чорудар.

Өөредилге октябрь 1-де эгелээр. Өөренип турган үезинде айда 75 рубль хемчээлдиг стипендияны төлээр, өске черлерден келгеннерни чаңгыс [illegible] тургустунган общежитие-биле хандырар.

Кирерин күзээннер дараазында документилерни эккээр: паспорт, шериг билеэди азы шериг чериңге киир бижиткен херечилели, күш-ажыл дептери.

Айтырар чери: Кызыл хоорай, Красноармейская, 76. Телефоннары 2-27-02, 2-32-83.

Шыдыраа

БӨГҮН ЭГЕЛЭЭР

[illegible] хевиринге республика найысылалының бирги чери дээш маргылдаа бөгүн Кызылдың шыдыраа клувунга эгелээр. Ук маргылдааны Кызылдың шыдыраачылары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга тураскаадып турарлар.

Маргылдаа швейцар системa-биле эртип, анаа 7 эргелчег ойнаттынар. Ол маргылдаага бирден дөрт дугаар чер алган эр шыдыраачылар база ийи херээжен спортчулар декабрь айда болур Тыва АССР-ниң бирги чери дээш маргылдаага киржир эргени алырлар.

Н. ШИШИГИН.

АГААР

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чаъс. Барыын [illegible] хаттың дүргени секундазында 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 2—4 градус чылыг болур.

[illegible] булуттаар, чаъс. Хаттың [illegible]. Агаарның температуразы 0—5 градус чылыг болур.

КИНО

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «О спорт, сен — тайбың-дыр сен!» (2 сериялыг) 9.30, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мартин болгаш албичи» 9.30, 11.20, 13.10. «Чечен чүүлдер делегейинде» деп киноклуб 15.00, «Миллиардер-херектиг [illegible] кымыл?» 16.50, 18.20 (узаткан), 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хоорай чурттакчылары» 13.20, «Сөөлгү удаа дезиишкин» 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кожээ артында чырык» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, [illegible] 2-35-21, 2-31-75, [illegible] секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет [illegible] 2-37-13, [illegible] 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, [illegible] 2-21-47, [illegible] 2-31-75, [illegible] 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбээн таварылгада 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2171.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-01254

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 246 (11744) | 1981 чылдың октябрь 24, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң дугайында
ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Дүүн Кызылга, Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга СЭКП Тыва обкомунуң IV пленуму болуп эрткен.

Пленумну СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** ажыткан.

«Эрге-чурум камгалалын экижидер болгаш корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында» айтырыгны пленумга чугаалашкан.

Ол айтырыг талазы-биле илеткелди СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** кылган.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары **А. И. Пожидаев**, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары **Д. С. Данзын-оол**, республиканың кодээ ажыл-агый министри **И. Г. Лавриненко**, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары **И. М. Сувандии**, Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң саанчызы **Т. Б. Болдук**, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары **К. А. Маспык-оол**, республиканың прокурору **А. Г. Горелов**, Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазы **Ш. Д. Ооржак**, Тыва АССР-ниң иштики херектер министри **В. Б. Кара-Сал**, СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары **В. А. Бакулин**, Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» совхозтуң хой-жу бригадазының бригадири **А. С. Кара-оол**, Тываның транспорт эргелелиниң начальниги **В. А. Парунин** олар санал бергеннер.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктааалды хүлээп алган. Республикага эрге-чурум камгалалын экижидер болгаш корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер, күш-ажылчы коллективтерге кижизидилге ажылын экижидер талазы-биле партия организацияларының, профэвилел, комсомол комитеттериниң, советтер, корум-чурум камгалалының органнарының сорулгаларын ында тодараткан.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкан. Өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр Г. С.-М. Иргитти СЭКП обкомунуң бюро кежигүнүнге кандидат хүлээлгезинден хостаан.

Пленумнуң ажылынга СЭКП ТК-ның инструктору К. А. Албашеев киришкен.

ЧАРЫШТЫГЛАРДА

№ 48 тудуг эргелелиниң бригадалары Улуг Октябрьның байырлалынга күш-ажылчы белектерлиг уткуужар дээш чаржып турар.

Үшкү кварталда социалистиг чарышка эргелелден Е. С. Бызаеваның бригадазы бирги черни алган. Олар план ёзугаар 22 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган, херек кырында 26,7 муң рубльдиңи кылгаш, планын 116,8 хуу күүсеткен.

П. Х. Войтюктуң удуртказы бызанчылар бригадазы квартал планын 105 хуу күүсеткен. Олар пландан ажыр 3,6 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүргеннер. П. Войтюктуң бригадазы амгы үеде ажыглалга кирер № 9 чуртталга бажыңында ажылдап турар.

Л. Т. Мязинаның удуртказы комсомолчу-аныяктар бригадазы мурнакчыларның одуруунда. Олар үшкү кварталда тудуг-монтаж ажылдарының планын 103,4 хуу күүсеткен. Мурнакчы бригада амгы үеде автобүдүрүлгениң общежитие тудуунда ажылдап, ук объектини ноябрь эгезинде ажыглалга кирерин дээш бир демниг ажылдап турар.

Н. ООРЖАК.

ТЕХНИКАНЫ ҮЛЕГЕРЛИГ КАДАГАЛААР

«Экономика камналгалыг болур ужурлуг» — деп, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң индиринден Л. И. Брежневтиң чугаалаан сөстери ам бүгү совет кижилерниң лозуңу болу берген. Камналгалыг, хумагалыг чорук ылаңгыя техника ажыглалынга болгаш кадагалалынга эргежок чугула.

Ам күскү хову ажылдары республиканың совхозтарының колдуг хөй нуруузунда доозулган. Ындыг болганда, кышкы үеде ажыглаттынмас техниканы үлегерлиг кадагалалга тургузары хүннүң айтырыы болу берген. Келир чылдың хову ажылдарынга техниканы чогуур үезинде болгаш бедик бүдүрүкчүлүг [illegible] ажылдаары ону кышкы үеде канчаар кадагалаанындан [illegible] хамааржыр апаар.

Машиналарны шын кадагалаарын [illegible] талазы-биле хемчеглер болза машина-трактор парыгының техниктиг ажаалдазының күштүг болуп турар системазының тудуш [illegible].

Кадагалал [illegible] организастыг хемчеглеринге хамааржыр чүүлдер — техниканы кадагалаар черин хандырары база дерип кылыры; техника кадагалалының үезинде [illegible] ажылдарын организастаары болгаш ону тендээри; техника кадагалалының учёдун тургузары. Ол дээш харысалгалыг болуру база ону [illegible], [illegible] айыыл чок болуруунуң база ону кадагалап турарының үезинде өртке удур камгалалдың [illegible] болур.

Сезон үезиниң техниктиг [illegible] машиналарны аштаары болгаш чууру, оларны кадагалаар черинге аппарып тургузары, складка кадагалаар ужурлуг бөлүктерни база кезектерни адырары, дуй шарыыры, камгалал будуктар-биле чаары, [illegible] кирип турар.

Машиналарны кадагалаар черин топ турлагга, септелге мастерскаязының чанынга, машина херимниң иштинге тургузар.

Сөөлгү чылдарның дургузунда республиканың дыка хөй совхозтарынга техниканы ажаап кадагалаары илерге экижээн. Машиналарны кадагалалга эң эки тургузары дээш чыл бүрүде эрттирип турар конкурстар, чер-черде техника кадагалалын Сельхозтехкүрүкомнуң органнарының доктаамал хынап көрүп турары, механизаторлар ортузунга тайылбыр ажылы аңаа идигни берген.

«Кызыл тараачын», «Революцияның чалбыыжы», «Шекпээр» болгаш өске-даа дыка хөй совхозтар кодээ ажыл-агый техниказы кадагалаар кыры сериглиг тускай черлерни туткулап алгылаан. Ынчангаш ол ажыл-агыйларда техника кадагалалы эки болуп турар.

Ынчалзажок хөй-хөй совхозтарда машиналарны шын кадагалаарының айтырыынга амга чедир-ле чогуур кичээнгейни салбайн турар. Оларга Тожа аттыг, «Шамбалыг», Карл Маркс аттыг совхозтар Сельхозтехкүрүкомнуң Кызыл-Мажалык, Чадаана каттыжыышкыннары болгаш өске-даа черлер хамааржыр. Бо айыткан ажыл-агыйларга хыналда чорутканда көөрге, машиналарның довурак-дооскунун аштаваан, тракторларны болгаш комбайннарны [illegible] дугуйлары-биле хевээр тургускулаан болган. Оон ангыда техниканы [illegible] болгаш электен-не үндүр бижиир [illegible] база илерээн.

[illegible] кадагалаарынга шак ындыг четпестер ажыл-агыйларга улуг когаралды чедирип турар. Ындыг болганда, техниканы кадагалалга тургузарының моон мурнунда бар болуп турган четпестерин чайладырының бүгү-ле хемчеглерин [illegible] инженер-техниктиг [illegible] ажылдакчылары ам алыр хүлээлгелиг.

И. ОЛДЫРЕВ,
инженер.

Күскү ажылдар допчулалы

ШАЛЫПКЫН ДООЗАР

1981 чылдың октябрь 20-де байдал-биле алырга, республиканың совхозтары 63,8 муң гектар черниң тарааларын кестирип, бастырып алган. 26,3 муң тонна тараа шаңнарда үрдүнтеп азы гектардан дүжүт 4 центнер болуп турар.

Сөөлгү хүннерде болгулаан хар холумактыг чаашкын ажаап алыышкын ажылдарын чорударынга шаптыктап турар. Республиканың чамдык совхозтары бо соок хүннерде-даа ажаап алыышкынны үргүлчүлеп турар. Ылаңгыя Бии-Хем, Таңды болгаш Каа-Хем районнарының ажыл-агыйларының шөлдеринде дыка хөй тараа культуралары сыпта турбушаан. Чижээ, «Революцияның чалбыыжы» совхоз ам-даа 700 гектар, «Россия» — 250 гектар, а Таңды районда ниитизи-биле 980 гектар тарааны ажаап алыр ужурлуг. Ынчаарга Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары муң ажыг гектар черниң тараа культураларын ажаап алыры негеттинип турар. Ында СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Бүрен», «Совет Тыва» совхозтарда сыпта тараа хөй.

Бии-Хем районга пөш катап чагган хар «Саян», «Өөк» болгаш «Хадын» совхозтарга дүжүт ажаалдазын доозарынга шаптыктаан. Ам ол черлерде 3,5 муң гектарда тараалар сыпта турбушаан. Чөөн-Хемчик районнуң чамдык ажыл-агыйларында ажааттынмаан тараалар база бар.

Арткан тараа культураларын саадаашкын чокка ажаап алыры эргежок чугула.

Адаандан хевчелеп үнген тарааларны АВМ агрегаттарга витаминниг далган кылырынга ажыглаар, ол саванның изип үрелирин болдурбас дээш, силос азы сенаж кылыр салыр.

Республиканың барык-даа бүгү совхозтары картофель ажаап алырын дооскан. Чүгле «Ленинчи оруk» совхозта үш гектар хире картофель арткан. Картофельдиң ниити чыындазы 12,6 муң тонна азы гектардан 52 центнер дүжүт алдынган.

Боду үрезинниг болуру-биле совхозтар үрезин картофельди ам уруп алыр херек. Таңды болгаш Бии-Хем районнарының совхозтары картофель үрезинин уруп алырының планныг онаалдазын күүсеткен. А Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары 1500 тонна планның орнунга 820 тоннаны уруп, онаалданы 55 хуу чедирген. Кызыл районнуу 125, Чөөн-Хемчиктиги — 625, Барыын-Хемчиктиги — 472, Бай-Тайганыы — 61 тонна картофель үрезинин урган.

Каа-Хем, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик болгаш Кызыл районнарга картофельдиң дүжүдү үрезинин уруп алырының-даа, садыг болгаш белеткел организацияларынга ону садарының-даа болдунар аргазын берип турар. Чижээ, Каа-Хем районга картофельдиң ниити чыындазы 2171 тонна болган турбуже, үрезинге чүгле 820 тоннаны урган.

Ажыл-агыйлар боттарын хөй чылдыг сигеннер үрезини-биле хандырары чугула ужур-дузалыг. Ынчалзажок хөй чылдыг сигеннер үрезиннерин бүдүрүп турар дыка хөй ажыл-агыйларның удуртукчулары сиген үрезинин ажаап алырын харысалгалыы-биле көрбейн турар чоруктар бар. Чижээ, «Күш-ажылдың хостуу», «ҮТКА 25 чылы», «Россия» совхозтарда хөй чылдыг сигеннерниң үрезин участоктары ам-даа бүрүнү-биле ажаап алдынмаан.

Тараа культураларының үрезиннерин аштап арыглаарын дүргеледири эргежок чугула. Үрезиннерни чажар шынарынга чедир аштап арыглаарын ноябрь 15-ке чедир дооскан турар ужурлуг.

Допчулалды республиканың кодээ ажыл-агый министерствозунуң специалистери белеткээн.

САГЛЫНЫҢ МАЛЧЫННАРЫ

Өвүрде «Кызыл тук» совхозтуң ажыл-ишчилери ук ажыл-агыйның тургустунуп келгенинден бээр 30 чыл болганын оюн демдеглээн. Олар боттарының совхозунуң юбилейин күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан.

Саглының малчыннары күрүнеге сүт садарының тос айлар планын 116,1 хуу күүсеткеш, ам чылдың онаалдазын күүседи берген. Пөш муң 617 центнер эътти дужаагаш, тос айлар планын 102,2 хуу боттандырган. 311 центнер дүктү күрүнениң чиик үлетпүрүнге чудуруп чоруткаш, чыл планын 107,2 хуу күүсеткен.

К. МААДЫ.

Бүдүрүкчүлүг бедээн

Кызылдың сүт комбинады — бедик бүдүрүкчүлүг болгаш [illegible] бүдүрүлгелерниң бирээзи. Ук коллективтиң кежигүн бүрүзү «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп кыйгырыг-биле бот-идепкейлиг ажылдааш, күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болган.

Эрткен тос айлар [illegible] ниитизи-биле 1 миллион 200 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер хүлээлгезин 4 миллион 438 муң рубль чедирген. Пландан ажыр 238 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. 4 миллион 240 муң рубльдиң сүттен кылган продукциязын сайгарган. Ол дээрге планда көрдүнгенинден 190 муң рубль хөй болганы ол-дур.

Ниитиниң чемненилге черлеринче болгаш аъш-чем садыгларынче 430 тонна саржагны чоруткан.

Э. МОНГУШ.

ЛЕНИНГРАД. «Ленинградтың металл заводу» каттыжыышкынының 108 бригадалары чыл даалгаларын ноябрь 7-ге чедир хуусаадан эрте күүседир дээш чедиишкинниг чаржып турар. Бо хүннерде ол бүдүрүлге черниң цехтеринде чаа туттунуп турар Экибастуз болгаш Сургут ГРЭС-терге, Саян-Шушенск, Чебоксар, Нижнекамск гидроэлектростанцияларга болгаш чурттуң атом-биле ажылдаар улуг станцияларынга эптеп тургузар күчүлүг турбиналарны кылып турар.

ЧУРУКТА: Сургут ГРЭС-ке тургузар 800 киловатт күчүлүг эллектиг турбинаның бедик базыышкынныг роторун эптеп турары.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЖУРНАЛИСТЕР ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ КОНГРЕЗИ АЖЫЛЫН ДООСКАН

Делегейниң журналистер организациязында каттышкан массалыг информацияның чепсектериниң ажылдакчыларының кол сорулгазы — шынның сөзүн массаларга чедирери, тайбың [illegible] кижилерниң чаңгыс эптиг болурунга, улустарның найыралыг бижыглаарынга, каңы [illegible] калбаразы [illegible] бүгү талалыг идегиг [illegible] боор турар. Ол дугайын Делегейниң журналистер организациязының (ДЖО-нуң) Москвага октябрь 22-де доосталаан IX конгрезиниң [illegible].

[illegible] журналистерниң тыжыныы кирижикчилериниң секцияларының ажылының түңнелиниң дугайында дыңнадыгларны дыңнап хүлээп алган. Совет Эвилелиниң социалистиг дем каттыштырылгазының өске чурттары-биле кады ажылдап кылганы, бүгү [illegible] тайбың [illegible] селге күчүлүг кыйгы болган 80 чылдарның Тайбың программазының чугула ужур-дузалыын олар демдеглээн. Делегейниң журналистер организациязының ажыл-чорудулгазын моон соңгаар улам сайзыраңгайжыдарынче угланган тодаргай саналдарны аңаа киирген.

Конгресстиң делегаттары Делегейниң журналистер организациязының президиумунуң болгаш күүсекчи комитединиң чаа составтарын соңгаан.

ДЖО-нуң президентизинге К. Норденстренг (Финляндия) соңгуткан.

ДЖО-нуң чиңгине секретарынга Ц. Кубка (Куба) [illegible] туткан.

ДЖО-нуң совет таладан оралакчы-президентизи кылдыр ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черниң даргазы В. Г. Афанасьев соңгуткан.

Конгресстиң хүлээп алганы угланыышкын документизинде делегей байдалының чидиглелгени-биле, империалистиг бөлүктерниң чавырлыышкынны сокседыр [illegible] биле холбаштыр шыңгыы дүвүрелди илереткен. Тайбыңның дайзыннарының тайбыңга ынааның болгаш кижилерниң эргелериниң дугайында мегечи алгыга чагдыныгаш делегейге чаа өрттү белеткеп [illegible] нерин улам шиитпирлиг соңгалаарының чугулдуун конгресстиң кирижикчилери медеглээн.

Угланыышкын документизи ДЖО-нуң 80 чылдарда ажыл-чорудулгазының кол угланиин тодараткан.

Түңнел хуралга ДЖО-нуң президентизи К. Норденстренг чүве чугаалаан. Конгресстиң кирижикчилериниң адындан ол СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке журналистер чыжынның кирижикчилериниң адреэнге байыр чедиришкиниң чылыг сөстери дээш өөрүп четтиришкинин ол илереткен.

Делегейниң бүгү журналистеринге кыйгырыгны хүлээп алган.

Делегей байдалының нарыыдаан байдалының үезинде журналистер улустар мурнунга онза улуг харысалгалыг деп ында бижээн. Конгресстиң кирижикчилери бүгү журналистерни тайбың камгалалынга киржиринче [illegible].

Чурукта: «Он бирги беш чылдың шалыпчызы» деп нинти-эвилелдиң чаңгыс эвй демдээниң хевири.

СЭТА. (Чурукту фотограф [illegible] даңгылыштыр алган).

ЭЭП КЕЛГЕН

СОФИЯ. (СЭТА). Болгар [illegible] 1300 чыл болганынга [illegible] байырлалдарга киришкеш, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецовка баштаткан ССРЭ-ниң делегациязы Софиядан Москваже октябрь 22-де чаныткан.

Ол-ла хүн делегация Москвада чедип келген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы И. Г. Кэбин, албаныың өске-даа кижилери делега[illegible] аэродромга уткаан.

(СЭТА)

Даарта — Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнү

АРГА-КУРЛАВЫРЛАРНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Чаа беш чыл автомобиль транспортунуң ажылынга шыңгыы шалгалда болур. Оон онзагай талазы чүл дээрге, транспорт чарыгдалдарын эвээжедири-биле бүдүрүкчү күштерни чөптүг таарыштырып тургузары, чүъктерниң таарымчалыг схемаларын ажыладып кылыры, боттарынга уткуштур сөөртүлгелерни чок кылыры болур. Пассажирлер болгаш чүък сөөртүрүн база капитал тудугну хөгжүдериниң темпизин улам улгаттырарын оон-биле деңге чорудар.

Тываның транспорт эргелелиниң коллективи эрткен беш чылда пассажирлер болгаш чүък сөөртүрүнүң талазы-биле планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннииг боттандырган. Планнаттынган онаалдадан ажыр 623 муң тонна чүъктү болгаш 611 муң пассажирлерни сөөрткен. Оңгу беш чылда чүък болгаш пассажирлер сөөртүлгези 1,5 болгаш 1,3 катап өскен. Бо талазы-биле чедиишкиннерни эргелелдиң дыка хөй коллективтери чедип алган. Эрткен беш чылда хоорайлар иштиниң, хоорайлар чоогунуң болгаш аразының аргыжылгазының 16 чаа маршруттары ажыттынган. Ак-Довурак, Шагаан-Арыг хоорайларның маршруттарында автобустарның саны көвүдээн.

Бистиң эргелелдиң коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш бар аргаларны болгаш курлавырларны ажыглавышаан, шудургу ажылдап келген. Оон түңнелинде бо чылдың тос айларында пассажирлер болгаш чүък сөөртүрүнүң планы күүсеттинген. Эрткен чылдың ол үезиниң деңнелиндлен чүък болгаш пассажирлер сөөртүрү 8,4 болгаш 0,5 хуу көвүдээн. Чедиишкиннер бар-даа болза, чамдык кол көргүзүглер талазы-биле, чүък болгаш пассажирлер дажыглаарының база үлетпүр продукциязын бүдүреринин, ону садарының даалгалары күүсеттинмээн. Планныг даалгаларын бүрүн-четче күүселдезин чедип алыр дээш бистиң эргелелдиң коллективи боттуг хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону амыдыралга боттандырып турар. Ылангыя чоңга ачы-дуза чедирилгезин база оон шынарын экижидери-биле чамдык ажылдар кылдынган. Оон түңнелинде бо тос айларда чурттакчы чоңга ачы-дуза чедирилгези эрткен чылдың ол-ла үезиниң деңнелинге бодаарга 12 хуу өскен, оон иштинде кодээ черлерде — 9 хуу көвүдээн. Бо талазы-биле бедик көргүзүглерни автовокзалдар болгаш автостанциялар каттыжыышкыны чедип алган.

«Ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаар» деп девиз-биле чуртта калбарган Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга Тываның транспорт эргелелиниң ажыл-ишчилери идепкейлиг киржип келген. Күш-ажылчы маргылдааның мурнуку одуруунда Кызылдың № 2 АТБ-зи болгаш автовокзалдар каттыжыышкыны чорып турар. Бо бүдүрүлгелер чылдың эрткен айларының болгаш кварталдарының планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин доктаамал күүседиш, шаңнал-макталга төлептиг боол киргеннер.

Бистиң бүдүрүлгелеривистиң дыка хөй чолаачылары болгаш септекчилери автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнүнге уткуштур чылдың планын долдур күүседир хүлээлгелерни боттарынга алганнар. Эрткен 8 айларның түңнели-биле 115 кижи бо чылдың планын күүседипкен. Оларның санынга Минусинск, Хову-Аксы, Шагаан-Арыг, Кызылдың № 1 АТБ-лериниң чолаачылары М. А. Русин, П. Я. Семышин, В. М. Усманов, А. П. Карелин, А. К. Дагба, М. Д. Бутаков, автосептелге заводунуң септекчилери В. А. Мартынов, С. В. Хныкин болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Чолаачыларның 53 бригадазы база муң ажыг чолаачылар болгаш септекчилер тос айларның планныг даалгаларын хуусаазындан эрте күүсеткеннер. Оларга № 2 АТБ-ден В. Д. Леликов, Б. С. Неволин, пассажирлер АТБ-зинден Г. М. Беленков, В. И. Прищепа, Г. Г. Ростовцев, № 1 АТБ-ден Г. А. Беляев, В. Н. Дресвянников болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Чолаачының чымыштыг болгаш харысалгалыг ажылын шилип алгаш, профессионал мергежилин бедитпишаан, хоочун дагдыныкчылардан тудак чок ажылдап, алган хүлээлгезин ажыр күүседип келген аныяк чолаачылар автотранспорт бүдүрүлгелеринде хөй. Найысылалдың № 2 АТБ-де Г. И. Волошинниң, В. А. Шаболинниң, А. В. Андриас оларның удурткан комсомолчу-аныяктарның чолаачы бригадалары планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин доктаамал күүседип келген. Пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезинде Юрий Малышевтиң баштааны бригаданың кезээлиг аргазы-биле ажылдап турар комсомолчу-аныяктарның чолаачылар бригадазының ажылы база макталдыг.

Бригада кезээзи-биле ажылдаар арганы түс-түс коллективтерге нептереткениниң түңнелинде ажылдың ажыктыг чоруу болгаш оон бүдүрүкчүлүү бедээн. Амгы үеде Кызылда хоорай иштиниң дөрт маршрудунуң чолаачылары, Шагаан-Арыг, Хову-Аксы бүдүрүлгелерде автобус чолаачыларының пөш бригадазы база Минусинсктиң АТБ-зинде чээрби алды чолаачылар бригадазы бригаданың кезээзиг аргазы-биле ажылдап турар. Бо дептиилелиг арга-биле ажылдап келген коллективтер планныг даалгаларын долдур күүседип келген. Ак-Довурактың болгаш Кызылдың № 1, 3 АТБ-лериниң бригада аргазы-биле ажылдаарынче шилчилер дээш амгы үеде белеткел ажылдарын кылып чорудуп турар.

Түс-түс ажыл-ишчи коллективтер ортузунда социалистиг чарышты дээштиг организастап келгенинден ажылдың ажыктыг чоруу, болгаш бүдүрүкчүлүг бедээн. Машина-техниканың септелге эргелелиниң ажылдакчылары [illegible] калбарган социалистиг чарышта эргелелдиң 340 чолаачызы бо чылын киржип турар. Бо күш-ажылчы маргылдаага ыраак-узак черлерже улус ажыл-агыйының чүъктерин сөөртүп турар КамАЗ-тарны башкарган чолаачылар идепкейлиг киржилгелиг. Минусинскиниң, Шагаан-Арыгның, Хову-Аксының, Кызылдың № 2 АТБ-лериниң тос чолаачызы чылда 1 миллион тонна-километр ажылдарны кылыр дээш бедик хүлээлгелерни алган. Алган хүлээлгелерин ол чолаачылар күүседир дээш кызымаккай ажылдап турар.

Профессионал байырлалы бисти уткуп турар чедир кылбаан чүүлдерни ажыр апаар бис. Автобүдүрүлгелер бар курлавырларын долузу-биле ажыглавайн турар. Чүък болгаш пассажирлер сөөртүр автомобильдерниң бөлениниң шугумунче үнер коэффициентизи ам-даа куду болуп артпышаан. Эргелелдиң болгаш автобүдүрүлгелерниң удурукчулары автомобильге пөш чолаачыны [illegible] комплекстиг бригадаларны тургузарын, чолаачыларны [illegible] ажылдаарын организастаар талазы-биле тодаргай ажылдарны кылып чорутпаан. Чамдык автобүдүрүлгелерде чолаачы каадрлар четпес, ажылдан үнер [illegible] чоруу ам-даа бар. Оон түңнелинде чолаачылар [illegible] хүнде-ле ортумаа-биле 260-270 автомашиналар шугумче үнмейн турар. Пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылынга [illegible] тер бар. Кызыл хоорайның иштинде [illegible] автобустарның үнүп турары тоску беш чылдың сөөлгү чылының [illegible] болуп артпышаан. Автотранспорт ажылдакчыларының мурнунда амыдыралга дарый боттандырар [illegible] ужурлуг айтырыглар ам-даа хөй. Ону [illegible] бистиң хүлээлгевис.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының [illegible] Абаза хоорайлардан улус ажыл-агыйының 63 муң тонна чүъгүн база ниитиниң малынга он муң тонна саваны сөөртүр. Планныг даалгаларның, социалистиг хүлээлгелериниң күүселдези бар аргаларны болгаш курлавырларны чөп ажыглаашы, бедик бүдүрүкчүлүг [illegible] даарындан хамааржыр. Чылдың планын күүседир дээш бистиң эргелелдиң коллективи шудургу ажылдаар.

В. ПАРУНИН.
Тываның транспорт эргелелиниң начальниги.

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЛАРЫНГА

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Он бирги беш чылдың даалгаларын долдур болгаш чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» доктаалы-биле ажылчыннарны, колхозчуларны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны, специалистерни болгаш албан-хаакчыларны шаңнаары-биле «Он бирги беш чылдың шалыпчызы» деп нинти-эвилелдиң чаңгыс эвй демдээн тургускан.

ВЦСПС-тиң Президиуму болгаш Күш-ажыл база социал айтырыглар талазы-биле ССРЭ-ниң күрүне комитеди сентябрь 25-те ол демдектиң дугайында дүрүмну бадылаан.

Даарта — Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнү

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ОРУКТАРЫ

Чурттуң оруктары. Хүндүс-даа, дүне-даа, кыштың чыккылама соогунда, чайның изиинде улуг автопоездилер, автобустар, янзы-бүрү машиналар ол оруктар-биле шуужуп чоруп турар. Чурттуң транспортунуң эң чугула звеноларының бирээзи — автотранспорт соксаал чокка ажылдап турар. Адырның ажыл-ишчилери чаа беш чылда канчаар ажылдап турар дугайында РСФСР-ниң автомобиль транспортунуң министри Е. Г. Трубицин СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.

— Евгений Георгиевич, автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының байырлалы дужут ажаап алыышкынын доосканы-биле холбаштыр болуп турар-дыр. 1981 чылдың дужут ажаап алыышкынынга чолаачыларның киржилгезиниң дугайында чугаалап бериp көрүңерем.

— Чурттуң шөлдеринге дужут ажаап алыышкыны — [illegible] ажылдакчыларынга эң-не дүшкүүрлүг ажылдың үе-чадазы-дыр. Дужут ажаап алыышкынының болгаш тараа белеткелдериниң үезинде сөөртүлгениң хемчээлдери чыл бүрүде улам көвүдеп турар. Даалгаларны кыска хуусаада, чидириг чок боттандырар сорулганың саалдыы [illegible]

[illegible]

мобильдер составтыг автоколонналарны тургускаш, оларны дужут ажаап алыышкынынга киириштирген. Хөй чүък ажыглаар машиналарны чурттуң районнарындан чогааларның болгаш кат-чимисти Москвага, Ленинградка болгаш РСФСР-ниң өске-даа улуг үлетпүр төптеринге экзергинге ажыглаан.

Транспорт чепсек-херекселдерин удуртуп башкарарының чаңгыс аай системазын, а ол ышкаш [illegible] машиналарын [illegible] кедээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүрүн удуртурунга планнаашкынны улам ыңай сайзыраткан. Мал чемнерин сөөртүр талазы-биле кедээниң ажыл-ишчилеринге практиктиг [illegible] лаачыларның күш-ажылын органызастаарының мурнакчы аргазы чедиишкиннерин хандыр[illegible]

— СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр РСФСР-де ниити ажыглаашкыннын автотранспортун хөгжүдериниң комплекстиг программазын чогаадып турар болгай. Бо талазы-биле ажыл канчаар чорup турарыл?

— Ол программаны 1981—1985 чылдарда болгаш ийиги муң чылга чедир күүселдир кылдыр чогаадып турар. Автотранспортту эргелеп башкарарын [illegible] эргелел аппаратынга чарыгдалдарны [illegible] биле хемчеглерни программада [illegible]

Автотранспорттуң бүдүрүкчүлүүн улам-на бедидеринче онза кичээнгейни угландырган. Чүък сөөртүр талазы-биле бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның [illegible] бүрүн хандырарынче угланган [illegible] хөй айтырыгларны шиитпирлээри [illegible] турар. Бо угланыышкынга төп чүткел удуртулганың методу кол чурлавыр болуп турар. Ындыг метод чүък сөөртүлге[illegible] улам ыңай сайзыраңгайжып, хөгжүп турар. Демир-орукчулар-биле [illegible]

[illegible]

те чедир хооредилер аразынга чүък сөөртүлгези улам-на калбарар болгаш ол сөөртүлгениң хемчээли 1980 чылда турганындан 1,8 катап көвүдээр.

— Пассажирлерни аргыштыларының чаа кандыг хевирлери беш чылдың баштайгы чылында ажыглаттынып турар [illegible]

[illegible]

— Интенсификацияның, беш чылдың планнарын [illegible] автотранспорт ажылдакчылары кампанга даап чарышты канчаар калбартып турарыл?

— Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чылын бүгү чурт күш-ажылчы ат чедиишкиннер-биле демдеглээр дээш сорук кириишкинниг белеткенип турар ангы [illegible] ээс. Он бирги беш чыл планының баштайгы чылында бедик көргүзүглерни чедип алган автотранспорт [illegible] тери материалдыг [illegible] камналгалыг. Машиналарны бедик бүдүрүкчүлүг ажыглап [illegible] демдеглээр херек.

ЧЕДИИШКИНДЕН ЧЕДИИШКИНЧЕ

Бо чылдың үшкү квартайында социалистиг чарыштың түңнелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому чөөнта чаа үндүргеш чүък сөөртүлгезиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 102,6 хуу, чүък сааралгазынын — 100, күш-ажылдың бүдүрүкчүүүн бедидериниң — 104 хуу күүсеткен Кызылдың № 2 АТБ-зиниң коллективин транспорт болгаш харылзаа бүдүрүлгелериниң аразында чарыштың тиилекчизи деп санааш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан.

Күш-ажылчы ээлег эгелээлек турда, Кызылдың № 2 автотранспорт бүдүрүлгезинге [illegible]

[illegible]

материалдарны камнап алган. Ук бригадада хөй чылдар иштинде автомашиналы башка[illegible]

[illegible]

М. ОНДАР.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың № 2 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы, комсомолчу Н. Захаров, вулканизаторщик Я. Марьясов болгаш электриктер Н. Ильенко, В. Горавский.

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

ДУРЖУЛГАЛЫГ ИШЧИ

Коллективке чугула херек улус чоргулаар, олар чокта бир-ле чүве тудуу, четпес ышкаш сагындырар. Оларның хамдыынын удуртукчу даа, анаа-ла бодуун ажылдакчы-даа болгулаар. Ындыг кижилерниң санынга И. Ф. Бочаровту хамаарыштырып болур. Иван Федорович Кызылда № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң № 2 автоколоннаның начальниги.

№ 2 автоколоннада 90 кижи составтыг 6 бригада бактааган. Бригадалар аразында социалистиг чарыштыг, оон түңнелин ай санында үндүрүп, тиилекчилерге шаңнал-мактарлы тыпсып, мурнакчылар[illegible]

[illegible]

лер доктаамал контрольга ап турар. Ажылга хажыдыышкыын кылган [illegible] чурумун үрээн кижилер-биле беседа кылыры чаңчыл болган.

Бригадирлер-биле тус-тузунда чугаа кылырынга И. Ф. Бочаров улуг сонуургалдыг. Бригадирлер Леонид Сережкин, Василий Корниенко, Юрий Щетинкин олар Иван Федоровичиден үлегер ап, чолаачыларның күш-ажылчы инициативазын деткип, планның онаалдаларының күүселдезинче кол кичээнгейни салып турар. Бүдүрүлгелериниң адакы [illegible]

[illegible]

кайы кезээ кандыг байдалдыын кончуг эки билир. Ынчангаш ол кандыг-даа оруктарга бергелерниң ажын эртеринге мастер, ажылдан кажан-даа чажам дивес, чериин [illegible] дүне-хүндүсүнден чорле далдаравас, чамдык айда ол улаштыр-улаштыр рейстерни үнгүлээр — деп И. Ф. Бочаров мурнакчы чолаачыны мактады.

Автоколонна начальниги мурнакчы чолаачыларга даянып, коллективтиң ажылын удуртуп келген. Ажылдың шынарын, ажыктыын бөгүнгү дееннелден экижилип болуру[illegible]

[illegible]

А. ОКСУР.

ООҢ СОРУЛГАЛАРЫ

[illegible]

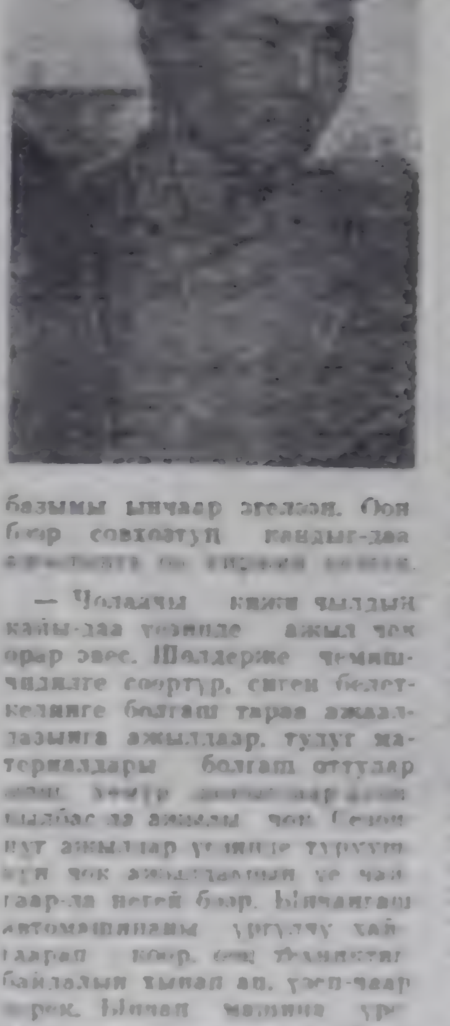

[illegible]

Ажыл шагы эгелээр мурнунда ол машиназының техниктиг байдалын ынап-ла хынап алыр чаңчылдыг. Чүгле оон соонда рейсче үнер. Хуула тарылгалга, бедик негелде — [illegible] сорулгалары [illegible]

Ш. ДОРЖУ.

ЧУРУКТА: М. Х. Чамыяан.

В. ЧАМЗЫНЫҢ фотозу.

Советтер амыдыралы

НЕГЕЛДЕ, КОНТРОЛЬДУ КҮШТЕЛДИРЕР

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге Л. И. Брежнев Советтерниң ажылынга хамаарыштыр дараазында үнелелди берген: «Чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазында хөй чүве [illegible] келгилээн. Олар тус чериниң ажыл-агыйының, чонунуң хандырылгазының айтырыгларынче кичээнгейни кошкатпайн, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң комплекстиг [illegible] улам улуг салыышкынны киирип турар. Советтер боттарының декискээринде бүдүрүлгелерниң [illegible]

[illegible]

ларының күш-ажылы чиналтың орден, медальдары-биле демдеглеттинген. Районнуң ажыл-агыйлары 1981 чылдың тос айларының планнарын онаалдаларын [illegible] боттандырар [illegible] ажылдаан. Тос айларда күрүнеге сүт садарының планы 107 хуу, эъттиин база чедиишкининиг күүсеттинген. Ажыл-агыйлардан «Барлык» совхоз тос айларның планнарын онаалдазын бүрүн күүсеткен. Совхоз күрүнеге 396,2 тонна эътти садып, планын 113, сүтүү — 105 хуу күүсеткен. [illegible]

[illegible]

Он бирги беш чылдың бирги чартыында районнуң кедээ ажыл-агыйы [illegible] кеску чедиишкиннерлиг болган. Кедээ ажыл-агый продуктуларын садары болгаш бүдүрерин көвүдедир талазы-биле социалистиг чарышка районнуң ийиги класстыг тиилекчизи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. [illegible]

Ш. ООРЖАК.

улус депутаттарының Барыын-Хемчик район [illegible]

„ШЫННЫҢ“ НОМЧУКЧУЛАРЫНГА

Он бирги беш чылдың баштайгызы — 1981 чылдың төнчүзүнге чедир пйи ай ажыл үе арткан. Бо чылын бистиң улуг Төрээн чуртувустуң болгаш бистиң республиканың-даа амыдыралынга улуг болуушкуннар болгулаан, бистер ээзи эвес күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болган бис. Чылдың кол болуушкуну — СЭКП-ниң XXVI съезди. Бо чыл ол төөгүлүг съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш кызымаккай күш-ажылдың чылы боор турар.

Ол бүгүнүң дугайын «Шын» солун боттарының арынналарынга калбаа-биле чырыдып, бодунуң номчукчуларынга совет кижилерниң кызымаккай күш-ажылының дугайында чүүлдерни, корреспонденцияларны болгаш медээлерни парлап турар. Тываның үлетпүр бүдүрүлгелери, тудуг, транспорт организациялары онгу беш чылдың дениелиниден бедик көргүзүглерин чедип ап турар. Ол бүгүнү чүгле журналистер эвес, харын база силер, номчукчулар, билир болгаш «Шын» солуннуң арынналарынга бижип турдунар.

Бо хүннерде келир чылда кылыр ажылдарының пландарын ажылдап кылып турары биле дивис. Ынчангаш «Шын» солуннуң редакциязы база-ла бодунуң мурнунда сорулгаларны тодарадып, солуннуң материалдарының утка-шынарын улам экижидер дээш чүнү кылырының дугайында силерниң-биле сүмележир чаңчылдыг болгай.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында «Шын» солуннуң арыннарынга кол черни партияның XXVI съездиниң шиитпирлерин пропагандалаары болгаш он бирги беш чылдың планныг даалгаларын күүседири дээш ажылчы чоннарның демиселиниң дугайын бижиири болур. Келир чылдың улуг болуушкуну — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылынга холбаштыр совет кижилерниң хөй националдыг өг-бүлезинге тыва улустуң аас-кежиктиг амыдыралының дугайында чүүлдер чырыттынар. Культура тургузуушкунунуң темазы база-ла калбаа-биле чырыттынар апаар. Үстүнде айыттынган темаларга чүүлдер, репортажтар, корреспонденциялар, чечен чугаалар, медээлер номер санынга парлаттынар. Бо талазы-биле силерниң дузаңар база чугула болгаш оларга холбаштыр бижээн чагааларыңарны манаар бис.

«Шынның» редакциязы моон-даа соңгаар социалистиг чарыштың чорудуп турарының дугайында, ажылда чедиишкиннер-биле чергелештир, четпестерни илередип турар материалдарны калбаа-биле парлаар. Ажылчы чоннарның политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезиниң дугайында материалдар хөй черни ээлээр. Ынчангаш ол бүгүге хамаарышкан «Социалистиг чарыштың экраны», «Кадарарда хоюм чарашы», «Улусчу контроль», «Революсчу, дайынчы, күш-ажылчы алдар», «Шынга чагаалар» дээш ышкаш, ындыг тематиктиг арынналарны доктаамал үндүрери үргүлчүлээр. Бо арыннарга холбаштыр боттарыңарның арга-сүмеңерни бээрин база дилеп турар бис.

Бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың болгаш продукцияның шынарын бедидери дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының чорудуп турарының, бүгү талазы-биле камналга курлавырларны дилеп тывар болгаш долуу-биле ажыглаары дээш демиселдиң дугайын доктаамал чырыдар. Хоорайларның болгаш суурнуң чонунуң культура хандырылгазының дугайында материалдар чугула черни ээлээр ужурлуг.

Хүннүң чугула айтырыглары-биле холбаштыр бистиң солуннуң арыннарынга соолгу чылдарда доктаамал эгелер тыптып келгенин билир бис. Келир чылын-даа ол эгелер боттарының төлептиг черлерин ээлээр. «Экономика камналгалыг болур ужурлуг», «Хожудап турарлар чок ажылдаар», «Мал ажылы — шалыпчы фронт», «Найыралда кызыгаар чок», «Күжүвүс — найыралда», «Кижи болгаш бойдус», «Специалисте сөс», «Идеология фронтузунуң дайынчызы», «Пропагандистиң шиирни», «Аныяк пропагандистерге дузаламчы», «Партийжи амыдырал», «Коммунист дугайында чугаа», «Ажылдың стили, арга-хевири», «Күүседе хыналдазы», «КАИ экраны», «Чоннуң бай лаан хумагалаар», «Мораль темазынга», «Бистиң спортчу амыдыралывыс», «Шылырааа бодал херек» болгаш өске-даа хөй-хөй рубрикаларны уламчылаар болгаш улам сайзырадыр. Келир чылын «Шынның» арыннарынга чаа-чаа рубрикалар база көстүп келир. Ол болза колдуунда-ла номчукчуларның саналы-биле тывылган эгелер-дир. Оларга «Удуртукчу болгаш коллектив», «Харыысаалга дугайында чугаа», «Оңнуктер — чарыштыглар», «Беш чыл болгаш культура албан черлери», «Беш чыл болгаш чогаадыкчы ажылдакчы», «Ажык чагаа хүнү» болгаш өске-даа рубрикалар хамааржыр.

Ол чаа рубрикаларның адаанга парлаттынар чүүлдер эргим бижикчилер силерниң чагааларыңардан хамааржырын билдингир. «Шынга» кээп турар чүс-чүс чагааларның хөй кезии оң арыннарынга парлаттынып турар. Келир чылын-даа оларны хөй-биле парлаар апаар. Ынчангаш канчаар ажылдаарын сүмелээн, четпестерни шүгүмчүлээн, арга-дуржулга солушкан бижикчилерниң чагааларын улам-на көвүдээрин күзеп турар бис. Солуннуң редакциязы бодунуң талазындан оларның дээштиг болурун чедип алыр дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр.

Дыка хөй номчукчулар чурт иштиниң болуушкуннарындан аңгыда даштыкыда амыдыралды, ажылчы чоннарның эргелери дээш демиселин, тайбың, найырал, кады ажылдажылга дээш шимчээшкин дугайын дыка сонуургап турар. Маңаа холбаштыр «Шынның» арыннарынга, илангыяда «Даштыкыда», «Бөмбүрзектиң судалы» дээн ышкаш, өске-даа доктаамал эгелерлиг чүүлдерни, медээлерни үргүлчү парлаарын планнап турар.

«Шын» солуннуң редакциязы номчукчуларның өске-даа саналдарын хүлээп алырынга белен.

Силерниң чагааларыңарны манап тур бис.

«ШЫН» СОЛУННУҢ РЕДАКЦИЯЗЫ.

ССРЭ-БИЛЕ ГФР-НИҢ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАЗЫ

ЛЕНИНГРАД. Бистиң чурттуң садыг-үлетпүр черлериниң Германияның Федеративтиг Республиказының фирмалары-биле харылзаазы калбарып турар. Ийи тала кайы-кайызынга-даа ажыктыг болурунга үндезилээн [illegible] [illegible], машиналарны, улустуң херегләэр кылыгларын садып ап турар.

[illegible] далай садыының портунда ГФР-ден келген чүъктерни үргүлчү дүжүрүп турар. Оларның аразында «Маннесман» концерниниң улуг аастыг хоолайлары база бар. ГФР-же совет автомобильдер — «Лада-1600»-түг база хөйү-биле чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Ленинградтың далай садыының портунуң механизаторжу докерлери А. Р. Кыйв болгаш И. П. Куслин олар «Ладаларны» ГФР-же чорударынга белеткеп турары.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга МАРН ТК-ның кыйгырыглары ында парлаан. Улуг Октябрьга аалдар кылдыр йөрээлдер салбышаан, МАРН ТК СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин чедиишкиннг күүседир дээш демиселге чаа-чаа аажок улуг чедиишкиннерни, чедип алырын акы-дунма совет улуска күзеп турар. СЭКП-ниң болгаш Совет куруңнениң бoo-чепсекти эңдере бүдүрерин болдурбазынче болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруунун чавырлышкының ханылазырынче угланган чаа тайбың инициативаларын изин-биле деткээн чорук документиде илергейлеттинген.

Моол болгаш совет улустарының В. И. Ленин биле Д. Сухэ-Батор үндезилеп тургускан бузулбас найыралы быжыгып, чечектелип турзун деп, кыйгырыгларда чугаалаан.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларга, социалистиг дем каттыштырылгазы чурттарының ажылчы чоннарынга, тайбың, хосталга, демократия болгаш социал депшилге дээш демисежип турар бүгү улустарга чалбыыштыг байыр кыйгырыгларда кирген.

Бодунуң тайбынга ынак даштыкы политиктиг угланыышкынынга шынчы МАРН ТК боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадыр болгаш делегейниң чаа дайынының тыптып келириниң кыжаныын чайладыр дээш демиселди күштелдиреринче, массалыг узуткаашкынның чепсээниң чаа араатанзыг хевирлерин тургузарынга болгаш бүдүреринге удур шиитпирлиг демисежиринче, империализмниң, милитаризмниң болгаш гегемонизмниң агрессчи кандыг-даа чимзениишкиннеринге шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээринче планетаның улустарын кыйгырган.

Республиканың ажылчы чоннарын кыйгыргаш, МАРН Төп Комитеди бүгү күжүн болгаш энергиязын моол коммунистерниң XVIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин чедиишкинниг боттандырарынга мөөңнээринче, Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның байлак дуржулгазын хандыр өөренип база чер болганга нептередиринче оларны кыйгырган.

ШРИ ЛАНКАНЫҢ КОММУНИСТЕРИНИҢ ТУРУЖУ

КОЛОМБО. (СЭТА). Шри Ланканың Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары К. П. Сильва американ империализминиң болгаш ооң чалчалары — кыдат гегемонистерниң агрессчи чүткүлүн шиитпирлиг буруу шапкан. Партияның округ комитединиң Кандиге болган конференциязынга АКШ-тың болгаш Кыдаттың социал депшилгениң болгаш тайбынны быжыглаарының оруу-биле чорып турар чурттарда национал-хосталга дээш шимчээшкинге шаптыктаар, байдалды баксырадырынче угланган политиказының айыылдыын айыткан.

К. П. Сильва Азия куруңнелериниң иштики херектеринге холгаарлаар дээш өнчүк-чөнгээлиг оралдажыышкыннарны база буруу шапкан. Шри Ланканың коммунистери америк шериг баазаларын, ооң иштинде Диего-Гарсия ортулукка баазаны узуткаарын негеп турар депшилгелиг бүгү күштер-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илередип турарын ол чугаалаан. ШЛКП Инний океанны тайбың зоназы болдурары дээш туржуп турар, чүге дээрге, ол бөмбүрзектиң ол районунга дүшкүүрлүг чорукту ноштаадырын болдурар.

Ланка коммунистер конференцияга хүлээп алган резолюциязында Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының бүгү делегейде тайбынны быжыглаарынче угланган чүткүлүн чаңгыс үн-биле деткээн.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ЯДРОЛУГ МУГУЛАЙ ПОЛИТИКАГА УДУР

«Правданың» корреспондентизиниң айтырыынга Л. И. Брежневтиң харыызы делегейниң хөй-ниитизиниң, даштыкы чурттарның массалыг информация чепсек-херекселдериниң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Ядролуг дайынның кыптыгып [illegible] кыжанышкынын чайладырының эң чугула айтырыының талазы-биле совет удуртукчунуң авторитеттиг меделгелин хөй чурттарның парлалгазы, радиозу болгаш телевидениези, даштыкыда политиктиг болгаш хөй-нийти ажылдакчылары тайылбырлавышаан, совет удуртулганың болгаш ниитизи-биле совет улустуң бодалдары база күженишкиннери ядролуг дайынны черле болдурбазынче угланганын онзалап демдеглеп турар.

«Правданың» корреспондентизиниң айтырыынга Л. И. Брежневтиң харыызын социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының солуннарынга бирүнү-биле парлаан.

Р. Рейганның чугаазынга совет президент харыызы бодунуң меделгелинге берген болгаш ядролуг дайынның кыптыгып келир байдалдарын узуткаар талазы-биле саналдарын киирген-дир деп, АКШ-тың ЮПИ агентилели дамчыткан. Ядролуг дайынга тиилекчи болур деп кордаашкыны-биле ядролуг дайынны чогум-на бодун бодун өлүрер дээн кижи эгелеп болур дээрзинге совет удуртулга бузурээн-дир деп, агентилел онзалап демдеглээн.

«Удур-дедир ядролуг кандыг-даа согуушкунну чалыыз чок мугулай чорук» дээрзин Л. И. Брежнев айыткан деп, Эй-би-си деп америк телекомпания демдеглээн. Ядролуг халдаашкынның кемчеглиг идеязын буруу шапкан тодаргай болгаш дорт меделгелди кылырынче президент Р. Рейганны совет удуртукчу кыйгырган.

Совет ядролуг стратегия дээр АКШ-тың президентизиниң бадыткаашкыннарын совет удуртукчу буруу шапкандыр деп, «Нью-Йорк таймс» солун бижээн. Ядролуг халап-ты болдурбас дугайында амыдыралчы эң чугула айтырыгже онза кичээнгейни Москваның угландырып турарын Л. И. Брежневтиң меделгелиниң утказы тодаргай херечилеп турар.

Улуг куруңнелерниң аразынга ядролуг кандыг-даа меселдежиишкинниң айыылдыг мугулай чорук кылдыр совет президент шыңгыы буруу шапкан деп, «Вашингтон пост» солун бижээн.

Совет улустуң бодалдары болгаш күженишкиннери ядролуг дайынны черле болдурбазынче угланганын совет удуртукчу база катап онзалап демдеглээн-дир деп, Англияның «Таймс» солуну айыткан. Президент Рейган совет таланың болгаш барыын таланың удуртукчуларының шүгүмчүлелинге таварышпышаан, ийи оттуң тевиинге кактырган-дыр деп, Британияның Би-би-си деп радиокорпорациязы демдеглээн. Ядролуг дайын америк дипче нептеревейн, чүгле Европаның [illegible] туруп болур дээн АКШ-тың президентизиниң меделгели Барыын чүкте саттыг [illegible] дүвүрээшкинниң чылдагааны болган деп, Би-би-си айыткан.

Рейганның ол меделгели ааурланышкынның шуурганын өөскүткен деп, Францияның «Юманите» солуну бижээн. АКШ-тың [illegible] өскелерниң амы-тынынга кызаанышкынның ааныы америк президент чогаадып турар-дыр деп, солун айыткан. Ортумак ыракшылдың чаа америк ракета-ядролуг чепсек [illegible] рингe эккеп нептерееннн далашпайн турар АКШ-тың Барыын Европада эвилелчилериниң [illegible] Р. Рейган оралдашкан.

Францияның «Матэн» солуну ол бодалга каттышпышаан, ядролуг дайынның кыптыгып болгу дег кыжаңнышкынның болдурбазының херээнге совет удуртулганың болгаш совет улустуң шынчы чүткүлдүүн Л. И. Брежнев база катап онзалап демдеглээн-дир деп [illegible] жээн. Ындыг дайынга тиилелге болдунар кылдыр ССРЭ санап турар дээр Рейганның хоозун меделгелин совет удуртукчу шыңгыы буруу шапкан.

Сарыылдыг чаңгыс-даа кижи, политиктиг топтуг ажылдакчы бүргүзү кызыгаарлаттынган ядролуг дайынның идеязын, ындыг дайынга тиилелге дугайында бодалды буруу шаап турар деп, Нагасаки университединде тайбын [illegible] талазы-биле комплекстиг шинчилелдер төвүнүң директору, сураглыг япон эртемден Канэобуро Гусима медеглээн. Бистиң амгы үеде ядролуг дайын — ол дээрге, халап-тыр, кижи төрелгетенниң өлүрүүнче оруктур. Совет Эвилелинге хамаарыштыр Вашингтонну соксаал чокка кылып турар [illegible] бадыткаашкыннарынга чогуур үеинде шиитпирлиг ойтур шавыышкынны совет удуртукчу кылган-дыр деп, япон эртемден айыткан. Ядролуг чепсекти ажыглаваас дугайында саналды чогум-на Совет Эвилели Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының амгы сессиязынга [illegible] АКШ-тың администрациязының сөзү болгаш херек сөзүнге келиишкиннери бир эвес карышпас болза, эң чугула ол совет саналды АКШ чүге деткивейн, ынчаш? деп, К. Гусима чугаалаан.

ДЕМОКРАТТЫГ КҮШТЕРНИҢ БҮЗҮРЕЛДИГ ТИИЛЕЛГЕЗИ

АФИНЫ. (СЭТА). Бүгү-ниити парламент соңгулдалары чуртка депшилгелиг чаартылгалар дээш демисежип турар Грецияның демократтыг күштериниң бүзүрелдиг тиилелгези-биле [illegible]. Бүгү-грек социалистиг шимчээшкин партия (ПАСОК) бадылаашкыннарының 48.8 хуузун алган болгаш парламентиге 173 олутту ээлээн (мурнунда ол партия 93 олуттуг турган).

Коммунистиг партияның кандидаттары дээш соңгукчуларның 10.82 хуузу бадылаан. Коммунистер парламентиге 13 олутту алган (соңгулдаларга чедир 11 депутаттар турган). Амгы соңгулдаларга Коммунистиг партияның кандидаттарының [illegible] чурттуң дээди хоойлужудулга органынга Грецияның Компартиязының [illegible] [illegible] херечилеп турар.

«Чаа демократия» дээр партияның бүрүн аштырыышкыны ооң сарыыл чок иштики болгаш даштыкы политиказының дорт түңнели болган. Ол партия [illegible] 35.86 хуузун алган болгаш парламентиге 115 олуттарны ээлээн (мурнунда 174 депутаттарлыг турган).

НАТО-ның шериг организациязы болгаш «Ниити рыноктуң» Грецияны үнзүрүп [illegible] [illegible] [illegible] ПАСОК [illegible] турарын соңгулдаларга ооң тиилелгези бадыткаан. ПАСОК-ка [illegible] дээш соңгукчулар бадылавышаан, чуртка демократтыг чаартылгалар дээш ооң [illegible] болгаш бүрүн эргезин быжыглаар дээш чүткүлдүүн, ядролуг халаптың кыжаңнышкынын [illegible] НАТО-нуң политиказынга удур туружун [illegible].

БОТТУГ ТУРУШТА

МЕХИКО. (СЭТА). Каттышкан Штаттарга деткиттирген [illegible] удур чону демисежип турар Сальвадорда [illegible] политика талазы-биле таарыштыр шиитпирлээрин долу эргелиг киржикчилери ол чурттуң революсчу күштери болур ужурлуг дээрзин Мексиканың президентизи Хосе Лопес Портильо-биле ол чуртта албан ужурушкада барган француз президент Ф. Миттеран база дагын бадыткаан.

Сальвадорнуң улусчу демократтыг фронтузу болгаш национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузу [illegible] политиктиг күш [illegible] кээргенинин дугайын Мексика биле Франция чөөнтэ чаа кайы чарлааны билдингир болгай.

Ядамык чурттарның хөй нурууну [illegible] [illegible] [illegible] улустарының хосталгазы [illegible] социал болгаш экономиктиг чечтиг [illegible] [illegible] — Францияның президентизинге алдар болдурган хүлээп алыышкынга Хосе Лопес Портильо чугаалаан. Сальвадорда чорулдаага хамаарыштыр Мексиканың болгаш Францияның туружун делегейниң хөй-хөй чурттарында демократтыг хөй-нийти бижиишкин болгаш [illegible] [illegible]-биле уткаан.

ИСПАНИЯНЫ НАТО-ЖЕ КИИРЕРИНГЕ УДУР

МАДРИД. (СЭТА-ның корр.). Соңгу-атлантика [illegible] организациязынга Испанияның киирериниң дугайында айтырыгның Кальво Сотелонуң [illegible] [illegible] турарын бүдүгаар парламентиге эвес, а ниити-национал санал-онаа алыышкыны-биле шиитпирлеттинген турарын испан улустуң хөй кезии негеп турар. Ол дугайын «Паис» солунуң [illegible] хөй-ниитиниң санал-оналын алыр талазы-биле [illegible] түңнелдери херечилеп турар. Ынчангаш айтырган кижилерниң 69 хуузу Испания-НАТО айтырыын [illegible] шиитпирлээр ужурлуг дээрзин медеглээн.

Испанияны ол агрессчи блоктуң кежигүнүнче киир тыртарынга удур бүгү чуртта үргүлчүлеп турар кампания Демократтыг чорукту эвилелиниң чаазаның атлантика планынга испаннарны таарыштыр [illegible] турар. Октябрьның 18-те Барселонага 25 муң кижиниң [illegible] «НАТО — чок!», «Америк баазалар чок болзун!», «НАТО — дайынның!» [illegible] [illegible] маршалык [illegible] болган. Ол ышкаш Альбасете, Малага, Саламанкага, өске-даа хоорайларга НАТО-га удур митингилер болгаш [illegible] [illegible].

Социалистиг ажылчын партияның чиңгине секретары Филепе Гонсалес Галисияга чүве чугаалааш, чалак черн [illegible] шиитпирин [illegible] [illegible] дамчыштыр тургузуп алган-даа таварылгада социалистиг ажылчын партия НАТО-га удур кампанияны үргүлчүлээр деп медеглээн. Испанияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Сантьяго Каррильо бодунуң [illegible] [illegible] чүве чугаалааш, чурттуң НАТО-га киирерин [illegible] Компартия база-ла [illegible] [illegible] ажыглаар [illegible] айыткан.

А. МЕДВЕДЕНКО

Мозамбиктиң найысылалы Мапутунуң порту — Африканың чөөн эриинде эң улуг порттарының бирээзи. Ай санында-ла аңаа 150 ажыг судиолар барып турар. Ол судиолар аныяк республиканың хөгжүлдезинге-ле эргежок чугула бүгү чүүлдерни машиналарны болгаш дериг-херекселдерни чедирип берип турар. Олар оон хөвең, шай, чигир болгаш өске-даа барааннарны чүдүрүп алгаш дедир чоруптар.

Совет специалистер порттуң ажылын башкарып, чорударынга улуг дузазы көргүзүп турарлар. Ында лоцманнар, портчулар, гидрологтар Совет Эвилелинден баргаш, ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: Мапутунуң портунда совет судно.

Л. ПЕЛАШКЕВИЧТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Чоокку Чөөн чүкте болуушкуннар

КАИР. (СЭТА). Ажык-биле болгаш [illegible] Садатты халдааашкынга киришкен кижилерни [illegible] Египетте үргүлчүлеп турар. «[illegible]» [illegible] киришкен деп буруудаттырган 134 офицерни Египеттиң армиязындан үндүргенин Египеттиң камгалал министри Абу Газаля «Майо» солунга берген интервьюзунга дыңнаткан. Соолгу хүннерде хоругдаттырган 230 кижи Садатты [illegible] [illegible] чок деп, ол солун бижээн. Ол кижилерниң алыс сорулгазы Иранга хаан эрге-чагырга [illegible] [illegible] ышкаш ындыг революцияны [illegible] [illegible] турган деп, «Майо» айыткан. Солуннуң ол бүгү бадыткаашкыннары Египеттиң эрге-чагыргаларының тускай меморандумунга [illegible] [illegible] сүрээчилер Садатты өлүрген [illegible] ам-даа бадыткап турар.

БАГДАД. (СЭТА). Бөлүк [illegible] америк офицерлерни турустунган холбаштырыга болгаш [illegible] турда бөлүүн Египетке чоруткан «Аль-Джумхурия» [illegible] Египет Араб Республиканың [illegible] [illegible] буруу [illegible] тургузар соругга-биле ол офицерлер египет телевидениезинге [illegible] каттышкан удуртукчу [illegible] Египетти тургускан. [illegible] [illegible] [illegible] дугайында [illegible] Шериг эргилдези болу [illegible] египет шеригжилерниң чурт дээрезеринге арга-шинээн [illegible] болгаш «[illegible]» бүгү офицерлерни [illegible] [illegible].

«Каттышкан удуртукчу болгаш [illegible]», америк таваа «АКШ-тың дүрген хөделир [illegible]» командылакчызы генерал Р. Кингстон телевизор турар Садатты өлүрген хүнде ол генерал Каирде турган.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ болгаш шериглерин Египетте [illegible] көвүдеткенин «Нью-Йорк таймс» солун бижээн. АКШ-тың Египетте 11 ай [illegible] [illegible] [illegible] санын [illegible] [illegible] [illegible]. Каирде америк элчин яаныңда 300 дипломаттар [illegible] шериг чевүлекчилер [illegible] [illegible] турар деп [illegible] [illegible] Каирде [illegible] элчин черинден өске эвес бир [illegible] америк телээ черинде 127 американнар үргүлчү ажылдап турар.

[illegible] [illegible] турган үеде ол хире хөй америк телээ черлери болгаш шериг чевүлекчилери Иран [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Каирде ол хөй американнарның кол нурууну ооң мурнунда Иранга [illegible] [illegible] демдеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Садаттың американчы угландыышкының [illegible] [illegible] Нимейринин [illegible] [illegible] кижилерни деңнии өзү-биле [illegible] [illegible] турар. [illegible] удур халымдаашкынның хөделиишкиннерин Судан [illegible] [illegible] [illegible] турар. Суданның чоңга удур иштики болгаш даштыкы политиказын өскертириниң талалакчылары 1.300 ажыг кижини Суданның эрге-чагыргалары тудуп хоругдааны «Нью-Йорк дейли ньюс» солун [illegible] Хартумдан дыңнаткан. Талаан-биле харылзаалыг деп нарааш 7.000 хире кижини Суданның [illegible] чок чорук [illegible] ооң мурнунда тудуп хоругдаан турган.

ЧУРТТАЛГАМ—ТЕАТР

ЛЕНИНГРАД. ССРЭ-ниң улустуң артизи, Ленинчи шаңналдың лауреады Аркадий Райкин (чуруута) Ленинградта күрүнениң хензиг көргүзүглер театрын дөртен чыл иштинде удуртуп, чазый-чилби, тоомча чок, кадыг-доңгун, адыыргаккой, кара сагыштыг чоруктарны анаа сойгалап, кочулаан овур-хевирлерни тургузуп келген.

Театр дашты[ы]га баргаш, он-он дыл[д]ар кырынга бодунуң көргүзүглерин көрүкчүлерге барааллаткан. Венгрияга болгаш АКШ-та Райкинниң миниатюралары бижиттинген пластинкалары үнген, Италияда ооң театрының дугайында ном парлаттынган. Ол мастерниң оюн көргүскен бүгү-ле черлеринге сценаны көрүкчүлер залы-биле холбаштырган хөглүг каткылар үзүлбес.

Ю. БЕЛИНСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказ[ы].

ТӨРЭЭН ЧЕРИМ

Хүлүрези дагжавышаан,
Күскү бүрү дүжүп турда,
Калган авам чевээ чорааш,
Кара суглуг хемге келдим.

Эзеренде чуруттунган
Эргим черим үнүш чечээн
Чараштыының шаг-ла боор
мен.
Чанарын-даа уттуптар мен.

Бо-ла чыткан кара сугну
Бодавыже авам база
Ижип-ижип, оглу мен дег,
Не черин магадаан боор.

Канчалдыр-даа бодаарымга,
Хайыралыг төрээн черим,
Аазып эмген авам база
Аравыста тудуш боор-дур.

М. МАДОН.

ТӨРЭЭН ТЫВАМ

Төрээн Тывам —
Төлдүн үнү—ыры-шуулуу
Сени мактап,
Сеткил ноксес, мага ханмас.

Чериң базып,
Севээ чоргаар дорукка-ла
Каазың көрүп,
Карактарым эрикпес-тир.

Талыгырга
Даады сени сактып чордум,
Тывам, Тывам,
Тыныш-чүвүм сенде тудуш.

Сайлыкмаа КОМБУ,
студент.

УТКУП АЛЫЙН

Кежээ туман чаттылып
Хемниң кырын шуглапты.
Кедек шыкка бөлдүнгеш,
Кезек кыстар ырлашты
Дуга дег ай чырыынга
Туман улам агарды.
Ылап чараш бойдуска
Ынакшылым хайныкты.
Каттыраңнаан сергектер —
Кайда силер, уруглар?
Чайның даңы аткыже
Чаныыргэ чоруулйн бе?
Араңарда мээң ынаам —
Амыраам бар. Ынчангаш
Атман даңым оон-биле
Амыр шолээн уткуп алыйн.

Ш. КУУЛАР.

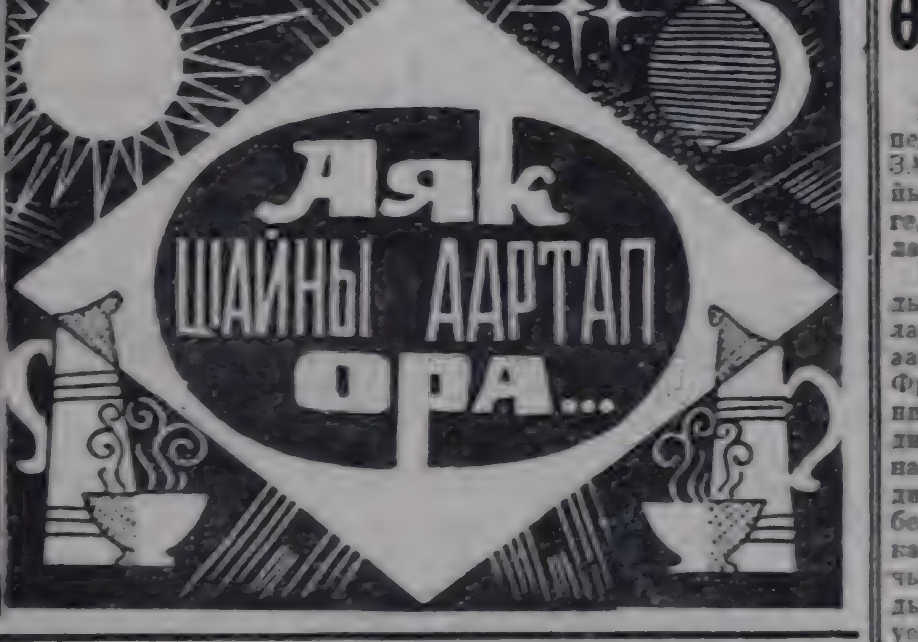

ЭЛДЕП ДҮШ

Бир аътты коштаан, боттарының мунган аъттарының-даа аргыг-деңнелиг элээн аар Амыргалаар биле Самбуу ийи Чивей шынаазынга кирип келгеннер. «Кызыл тук» колхозтуң Оюмга чайлаан чылгызы ында кирип келген турган. Чылгычы Эрес-оол хайгыылчыны база ооң дузалакчызын таныр кааш, дүргени коннуг чедзип чоруп орган.

— Экии, аңчылар!

— Экии, чылгычы! Мал сүргү жеңди бе?

— Мал сүргү жеңди. Чылгыны Чивей шынаазынга ийи хире хонбургаш, хемче киире бээр бис.

Амыргалаар биле Самбуу оруктга чоруп оргаш, , кончуг улуг хүлбүс адып алган улустур. Ынчангаш олар чоок сыттың дөзүнде, Эрес-оолдуң майгыынынга чедип келгеш, [illegible].

Келген аалчылар биле чылгычы шолээн эъттеп, шайлап [illegible]. Эрес-оол элдепсинип чугаалаан:

— Элдеп болгаң ийин моң, [illegible] доңнуг дииңнериниң чүге бөрүнгээр кошкеш чоруп турун бергенн. Мен оларны довуп, дедир чандырып чадап кагдым. Дииңнер силерни, оран-таңды ээзи кижини таныыр, чугааңарны дыңнаар боор — деп, баштактанган.

Ынчап олурда ышкаар суурж[у]гаш чанында боо аткан.

— Көрем, ам база — деп, Эрес-оол хайгыылчыже көргеш, инса-ла чугаалаанып каан. Оон улаштырган: — Чивей [illegible] чуги аргалып тыкаан улустур, хайгыылчы. Староверлер [illegible] алгаш, кошкен дииңнерни кедеп соп, чаңдыктарын довуп адып, оларны хыра шаап турун бердилер. Бокур чүве боор бе, хайгыылчы? Мен [illegible] оралдашкан мен. «Аңныыр [illegible]» дээш тоовас чордулар.

Амыргалаар кырынче суг кудуптпкан чүве ышкаш, чаштоп кылыкташ. Ижип органы мадарда мунун аткаар салгаш, кырынче чам, күзүрүм кирбезин дээш боор, тавак биле шыва каапкаш, чугаалаан:

— Оларның, тотчеглекчилерниң, ол чиижең, ажырымчы чоруун үве кирбес болза хоржок.

— Мээң эжим Уран-оол доо кел чор. Ону база эдертип алыыл — деп, Эрес-оол шынап-ла эрес шимчи кирип чугаалаан.

Хайгыылчы болгаш ооң кады чораан кижилери элдептиг чурумалды доруун көре бергеннер. Таптыг-ла ол үеде дииңнер эштип кешкен турган. Суурзугашта ашактардаа, кадайлар-даа эштип кешкен дииңнерни узун сойгулар-биле [illegible], оларның сугже киргеннерин илбектеп чыып-ла турганнар. Оларның тывыш олчаже харам[illegible], хайгыылчылар-биле [illegible] өөрүнүң чедип келгенин-даа көрбес, карактары дуңа берген меңнип турганнар. Амыргалаар биле Самбуу ийи агаарже чык кылдыр адып үндүрүптер орга, ам-на аргадап, тура дүшкеннер.

Хайгыылчыны болгаш ооң эжин ук черниң улуузу эки таныыр. Ынчангаш олар [illegible] алыр деп бодаганнар. Ооң [illegible] сол, алдырбайн баарга, сурун четкеш, ышттен аңаара адып өлүргени дииңнерни хавырган болгаш, кошкен дииңнерни [illegible] турган дугайында акт тургузупкан. Хыдыкчыларның иүүрге унунга таарыштырып каан араалыг боолары база тывылган. Хыдыкчылар аңныыр билеттери-даа, кереэ-даа [illegible] дээш база бирүүдаар болу берген.

[illegible] кырыг-даа, ам-даа шору, Самбуунуң Бартыжак дээрыны сеп чалыы болгаш артында шог. Эрес-оол биле Уран-оолда база кодачы ыттар бар, ээлери оларны таңныылдаар силер деп бидирген. Ооң соонда кижилерниң таңныылдаар шагын база хусаган. Ынчанмас аргажок, олар староверлерни элээн дүгуреткен болгай. Серемчилиг [illegible].

Хайгыылчы сыртыкка бежын салгаш доран удаан.

...Амыргалаар хөй кижилер чыылган черге келген. Бир дарга аңныыр чурумун эки сагып турар дээш, вважок мактап, илеткел кылып-даа турар. Бир билип кээрге, чагак чери шаңнаан дээш, ооң хөрээнге орден-даа кадап турарлар. Артыы, иштиң Ыдыктарны тудуштур көвүрүглеп каан, чүгле диңнер эвес, [illegible], эликтер, хүлбүстер болгаш өске-даа аңнар ону кырлап кежип турарлар. Кижилерниң-даа, аңнарның-даа ботботтарынга эп-найыралдыы [illegible]. [illegible] чурттап көрген эвес, ол оран бо дээ чүл деп Амыргалаар [illegible]. Аңнарның, малмаганның өскени, кевүдээнидаа вважок. Чүгле артыы, иштиң Ыдыктарның аразы тудуштур эвес, хемниң унун [illegible] хөй. Бир бүүрүл баштыг адыг Амыргалаарга чедип келгеш, хол тудушкаш, чугаалаан: «Сен биcтерни аңнарны эки кадагалап, карактап тур сен, эр хей! Узун назы назыла, уургайга дүшпе!» [illegible] барган.

Сырый шеттер аразында боо акcы-даа көзүлгеэн.

— Чүге чугаалаңып чыдар кижи сен? — диле-ле Самбуу чанында бо олтур [illegible] турган.

— Фу, хайт! Чүге ол дораан оттурбаттас силер эрлер! — дээш, хайгыылчы тура халаан. Оон немеп каан: — Эмнок чыдып алган боор мен. Элдеп дүш дүжедим. Харзампий менче боо-биле шыылап турду ышкажыл

[illegible] көрген: «Чедп-Хаан» эжик бажында эртип бар чораан.

С. ТАМБА.

Арт кырынга чүткүлүп үнүп келгеннер. Хар мында бөрү чок, орук ийиндо бедик дыттар баштарында хоолаан хат дарилдир ажылдап турган мотор даажын базып турган. Фараның сарыгзымаар копкак чырыынга радиатор аксындан шингейнип үнген ак бус эгиштээн аът тыныжынга [illegible].

— Орайтааның көрем, доктаавана бадыптар бис бе?— дээш. Моңге кабинада [illegible] орган эдичежир эжи Коля Хохринче көрүнген.

— Че, харын. Чүтле серем чылыг болуп көр.

Коля шыырныгын чораан. Чудук чүдүрүп изирниктир [illegible], кабина[иа] шимчевейн оруптарга ынчапмайн канчаар. Дашкаар сооктче үнерин бодаптарга дидиренчиг. А орук шывап-ла озалдыг: чартык километр чыгым кадыр довунчук, артында-ла ийи чер. Моон мурнунда маңаа тура душкеш, [illegible], [illegible] алыр турганнар. Чайын дээрге тергениң оваа орап-на болгай.

Трактор ылгын баткан, чүге дээрге доллдур чудук чүдүрген дөрт дугуйлуг кожуг артындан илип чораан, деңнээ та каан чүве. Моңгениң сыгырзымаар карактары бүлүрерип көстүр орукта, холдаа, бут-даа соксаал чок ажылдаа. Кичээнгейлиг сээнней каан какпа-ла!

Хенертен илчирбе дугуйларның хаккылаары недерен. трактор дүргедеп эгелээн.

— Кожут тормозу... салыпты ышкаш! —деп, тракторист девиден алгырган. Үнү шедиргеленчек.

— Доктаат-доктаат, тормозту тудадыр бас! — Коля мөгүдеп тура халааш, дээвиирге кээп үскен...

Күстүң соолгү айында хенертен сооган, чер алээн хаадыр доңа берген. Дүүн, бурунгу хүн чылыда каапкан, ел хар база чагган. Хорзүннүң үстүү каъды эрий берзежок, адаа доң дег. Ынчангаш трактор доктаап чоруй, тайгактааш, чоорту дөъшту өрү углай көрнү берген. Чүъктүг кожут ону хажыызындан идип эгелээн — ДТ-54 доора, пиин куду, чунгуулап балыпкан. Ат болган! Үне халчыр бе? Канчаар? Коляның талазында [illegible]. [illegible] уштарын мырыңай кабина дужунда. Трактористиң талазында — эл, оон кадында ыпаар халаан кижиниң кырынга трактор дораан келир. Айыыл болганда, кижи хөйнү бодап каапттар дижир. Оозу та кандыг чүве. Ооддар оон өске чүнү-даа бодап, кылып четтикпээн.

Чык, чыжырт дээн. Трактор тура душкен ышкаш болган. Ол-ла дораан Коля алгырыпкаш, эжинин кырынче кээп душкен. Аары, ышкамы хелчок. Моңге моторну өжүре илип четтигипкен.

Хенертен шыпшын апарган. [illegible] Коляның ооңум тынып човуурттааны дыңналган. Шимчеттинмес. Арай деп, салаалары[н] ханзырады тыртып турган, эжикти соңгаар чылазы идипкен. Бакылап көрген: тракторнуң илчирбе дугую чер иштиндеп бажы көстүп орган хаяга үскеш турупкан. Каш базым черде, эл дүвүнде доңмаан кара суг шулургайнып чыткан. Өршээл-ле болган! Ам-на кээп, оолдуң куйтазы алыш ынның, холдары сиринейни берген. «А эжим канчалган?» — дээн бодалдан ол мырыңай сырбаш кынган.

— Коля! Коль! — Салгээн. тырткан. Сураг.

Моңге кабинадан үне халааш, эжин үндүр сөөртүп эккелген. Ындыы эжиктиң соңгазындан буза шаан кирип келген чудуктуң Колята кээп үскени ол-дур...

«Бо үеде Ажык-Чыраа ыныраар аалдар турар эвес. А суурга чедир ам-даа он хире километр. Кыргаым, дүргеде! Күжүр эжимни, сарыг чүвемни, туттуңуп-ла көр!».

Харалаан, чүгле тракторнустун сагыжы дадашкан, а «бежен дөрт» бодунуң шаа-биле [illegible] орган шаккырт... шаккырт...

Девин черге, чүга хар кырынга, дүктүг херектээжин чаткаш, Коляны ойтур чыттырып алгаш, хол-будун шимчедип, оңгарылдырарын оралдашкан. Хоржок. Эжиниң кылын фуфайказының, чүн херектээжиниң иштинче холун суккааш, суйбап көргүлээн. Билдирер балыг, хан чок. Арнынга, хавааага хар шаптап көрген. Бо бүгүнү ол карамап-биле кылган. Чүнү кылып турарын безин билбээн-даа чадавас. Черле хоржок-тур деп ам-на бодапкаш, тракторунче халаан. Кожут тергениң дугуйларының адаанче улуг даштар суккулапкан. Бүгү-ле күжүн мөөңнээш, быралап, тыртып турган, кабинаже кирип келген чудукту уштуп, кожугну адырып каапкан. Коляны кабинаже киир тырткаш, ийлендир чыттырыпкан. Моторну хөделдиргеш, гаа тудазын адаанга киир базыпкан. Чүък чок трактор дөъшту өрү хап берген... Ам чорук оразы бо: оңгар-довуш, оңгул-чиңгил. Эжи шимчевээн, ынчалза-даа човууртап чораан.

«Эх, Коля, Коля-Николай! Кады өстүвүс, кады өөренгивис. Ам-даа кады чурттаар бис. Ол-ла. Ылап-ла. Эр кижи чүге-даа таваржыр, чүну-даа ажып эртер апаар. Сакты-дыр сен бе, ынчан аан... Оңга тургжук бис бе? Ийи чыл эрткен-дир, оон бээр. Тайгага токпакка шефтеп турдувус. Экиле хүн чүве. Ак-көк дээрде алдын хүн, черде сая-сая чылдырыктыг ак хар, а агаарны тынып мага ханмас. Ийет, оолдар ыяш ужуруп турдулар, а бис ийи будук аштаар, белер хүлээлгелиг бис. Элээн озалаан турупкан бир-ле чүве маргыжып, хөөрежип турган ышкаш ийик бис. Хенертен-не кышкыныг алгы: «хо-ойт — хө-ойт!!!» Четтиминкеш, ынай-ла болдувус. Дисек караа чум харта чер албадывыс. Ыяш бо-ла келчик, а сен мени дүй чыдыптың. Өршээлдиг болган. дыттың бажында шывык будуктарга нактырдывыс. Сен каш шыйбактыг, а мен көңгүс-ле анаа. Ынчанмайн канчаар, сен камгаладын чоп. Иргит Зоя (ол сенээ ынчан-на ынак турган боор) ыглап бадырывыты. Эш[тери]... [illegible] мени [illegible] деп кончуттундулар. А би[р] тургаш: «Ол ыяжынар чоп [illegible] ол ынчан[illegible] [illegible] бис аа. Ол-ла чылып Балгазында училищеге кады кирип алдывыс...».

Моңге дадаңнып-ла чораан. Ооза-ла оргу чер турган болза. Кезек болгаш-ла, дискээнде сыртандыр чыттырып алган эжиниң сарыг чурбежин суйбап, хаваан тудар, шуглап алганы херектээжин эде кевээр. Эх, орукту-даа!

...Коля ховуда аъттыг шаап чораан. Аът дээрге аът эвес, ана хат-казыргы. Долгандыр хөлбеч погаан. Дээр чиңгар көк. Ийет-ийет, көк, ак-көк... «Сээң карактарың бо дээр дег, чырык, чараш-тыр». «А сээниң дүвү чок тамы-дыр, кижи-даа дүже бээрийнеэ». «А, чүү-же, бактаарың ол бе, Колячык?». «Өршээп көр, Зой. Ынчалза-даа ынакшаанда, өлүр-баарын кижи билбес!».

Хенертен хову караңгылаан.

«Шынның» конкурузунга

соок. Коля чыпшаан, чааа! Ааршыылыг. «Моңге, эжим, кайда сен? Үргүлчү кады чордувус. Чүү болду? Канчап аза бердим? Ачамның кара-доруун мунуп алгаш, чедип кел. Кады халдып ораал, бир-ле катап ышкаш аан. Хөй кадарын чайладывыс, хойгажып удуп турдувус. Дүне када, ылаңгыя чазын чаап турда, агаарлыг өгге улуурга магалыт-ла аа? Уйгу... Удуп чыдар кижи мен бе? Азы ужуп бе?..» Чиндиргей... Туман...

Совхоз суурунуң оттары шагда-ла чивеңнешкен. А кезек ховужук тенместээн. Бөрбээни чок, тыртпааны чок «бежен дөрт», оруктуң тончуузун билген дег, улам-на дүргедеп орган «[illegible] кежээ киткен чүткүүр...» Моңге оон кызымаан эскербээн, анаа чалаг халыза дүрген-даа дег сагындырган. «Чүтле мен бүрүүлүг мен—хынап көрүп аар турган. Хөөкүй-ле өңнүүмүг, дириг-ле артсынаа!».

Эмчи халадыының өөктерин чешпишаан, өрнолче кирип кээрге, Моңге шак буруудаар орган черинде олчаан шимчеш дивээн. Кылаң хүрең шалада сапыктардан эрээн хирлиг кара суг холдеңген. Бажының дас-кара дүгү үвүргей, хүрең арны үске, хөөге борашкап бол, соолбургай ак арай калбаксымаар думчуунуң бажында чер сысты берген. Карактары — [illegible] дыңнап кааш, ол дадаш тура халаан:

— ?!

— Сагыш човава, Моңге. Шуптy чүве эки болур. Мииниң кел сал-ла. Коля: «Эжим канчалды» деп бо де. Вы — настоящие друзья!

Тракторист халып баргаш, эмчини куспактапкан. Оон теңдирий аарак базып үнүпкен. Эмчиниң ак халадынга ийи улуг адыштар изи карарып артып калган.

А. ДЕМБИРЕЛЬ.

ӨГЛЕНГЕННЕР ӨӨРЕНИП ТУРАР

Амыдыралдың совет хевири

Инженер Анна Белая биле педагог Илья Поляков олар ЗАГС-ка бадыланчыр дугайында билдиришкин киирерге, оларга... школага баар чалалга берген.

Ынакшышкан чүректер баддылаашкынын мурнунуң неделяларын маңаарга төнмезн-даа аажок ышкаш. А Минскиниң Фрунзе районунуң чаа өгленип турарларынга ол үе билдиртпейн эрте хона бээр. Маңап турары хүн келгиже чедир аңаа олар кудага канчаар белеткенирин, бажың иштин канчаар салып алырын, аалчыларны хүлээп алырын, чадыы чурттаалгазының баштайгы үезин канчаар чараш болгаш өөрүшкүлүг болдурарының дугайын билип алырлар.

Куда соонда-даа олар аныяк өг-бүлениң школазынга барып турар апаар. Ында кичээлдерни улус депутаттары, партия болгаш комсомол ажылдакчылары, уран чүүл ажылдакчылары, эртемденнер эртирип турар. Хөй-хөй айтырыгларны маңаа улуг сонуургал-биле чугаалажып турар. Кол-ла чүве шуптузунга солун болгаш пиитти байдал эш хуу, өг-бүлеги бау-биле эртер. Тудушкан ийи аадын билзек-биле демдектээн ол бажың аныяк өг-бүлелерге бзулут университет апарган.

Аныяк өг-бүлениң школазы — Фрунзе районунуң коммунистерниң ажылдап тыптганы эстетиктиг кижизидилгениң комплекстиг планының хевирлериниң бирээзи. Каш чыл бурунгаар чамдык аныяктар кудазын шажыны бау биле эртирип. Чүдүлге бажыңнарынга барып турган. Өгленириниң шажыны чанчылдарынга удур хамааты чаңчылдарны киирер, оларны чараш, сонуургаңчыг кылдыр эртирерин партия райкомунуң секретары С. Соболеваның удурткаңы районнуң активистер чөвүлели шиитпирлээш, баштай ажылдап эгелээн.

— Атеистиг кижизидилгениң бедик доштиин «арыг» чырыдыышкында эвес, а шажынга бүзүрээн турар кижи бүрүзүн күш-ажылчы, хөйниитичи, культура ажыл-чорудулгазынче, ооң иштинде чурттап турар чериниң аайы биле амыдыралга хаара тудуп турарынче углап турар болза ынчан ол эки түңнелдиг бис дүржүлгага көрдүвүс— деп, С. Соболева чугаалады.— Шажынга удур пропагандазының аргаларын тодаратырда бисте микрорайоннарның социал паспорттары онза ажыктыг болган.

Аныяк өг-бүлениң школазының дыңнакчылары төөртү атеизмниң улусчу университединче шилчээн, ынаар боттарының [illegible] ада-иелерин база хаара тудуп турар. Ол университетке шажындан бастыпчы болуктерден хөөрүлгеннер боттарының салым-чолунуң дугайында чугаалап бээр. Күш-ажылчы коллективтерде партия организациялары пимердиэлиниң идеологтарының болгаш политиказының нерэ сагыштыг чимзениишкиннериниң дугайын сайгарып турар «төгериг столдарны» база эртирип турар. Ындыг ажыглыг хемчеглерге районнуң 120 муң чурттакчылары — [illegible] чурттакчыларының [illegible] киржип турар.

В. ЛЕВИН,
СЭТА-ның корр.

МИНСК.

КЕЗЕМЧЕ МЕДАЛЫ

Сонуургактарга

Шылталдаңың чаңчыл болган демдээ — медальды кижилерге шаңнал-макталдаар кылдыр эвес, харын [illegible] кылдыр тыпсыр таварылгалаар орус төөгүүге тургулаан.

Петр I-ниң хүндүлеелдиг кундагазындан ойталавас турганы билдингир, ынчалза-даа эмин эрттир арагага хандыгар кижилерни көөр хөөн чок чораан. Албан черинге халан ээрик келир азы хурал-суглаа үелеринде «меделдир пиинин алыр» кижилерни онаа шынгымызы-биле көөр турган. Ындыг арагачыларны хаанның чарлыы-биле тыцгыы хемчег алыр турган. Петрниң ындыг [illegible] бирээзи буруулуг кижини тускай медаль-биле шаңнаарының бзулалы турган. Ол сес адыр сылдыс хевирлиг, ону шойдан шуткуп кудар болгаш тавак дег хемчээлдиг, чартык пудтан чиик эвес демдилиг турган. Ооң ийи талазында сиилбээн бзлиммелдг «Арагалааны дээш» деп каан.

Ол медальды илчирбениң [illegible] демир шыырткышка тудуштурганш, кеземче алган кижиниң мойнунга суггаш, [illegible] биле быжытлап каар. Ындыг «шаңналды» алган кижи ону [illegible] чоруур ужурга таваржыр болгаш «арагалаашкынның удуу» аңаа дыка-ла аар боон турган. Шой сылдыс дээрге, алкоголизмден [illegible] дыка-ла дээштиг арга деп чүвени практика көргүскен: катап «шаңнал» алыр таварылга дыка эвээш турган.

1709 чылда, Полтава тулчуушкунунуң мурнуу чарыында, Петр I-ниң чарлык болганын бзуттаар база бир [illegible] медальды шуткуп кылган. Ону дайзыннарның талазынче дезе берген гетман Мазепага тывсыр ужурлуг турган. Ооң хевири база-ла үстүнде айыткааны ышкаш болза-даа, ол фунт [illegible] шуткуп кутан. Петр ол медальдың бир талазынга шарлап ыяшта астыпа берген өскерликчиниң болгаш ооң адаанга—өскерилгени дээш алганы ужен мөңгүн акшаны чураш, артыы талазынга «Айыыл-[illegible]» харамдыккаш, астыпа берген өскерликчи Иудеге» деп бижиирин дужааан.

Хаан ол шаңналды тывсырының бзулалы болбаанынга дыка хомудаан: чүге дээрге, Москвага шуткуп кылган медальды Петрниң турган [illegible] Мазепа өлгеп болган.

В. ПАШИН,
СЭТА-ның корр.

Тараан тараа, ногаа, чимис
Дазыр шөлде сыңмас турар
Таңк ышкаш хевир сыңны
Даглар ужу Теве-Хая.

Узун делгем Чадаананың
Ужу киргем, каас чараш
Угуазалыг хевис ышкаш
Узун баткан Теве-Хая.

Чергелешкен даглар ужу
Черим-чуртум Теве-Хая
Ооргаш кезек даглар ужу
Онаа чараш Теве-Хая — деп
ырда кирген Теве-Хая бо-ла болгай.

С. Б. Уйнукайның чуруу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — Латвия ССР-ниң алдарлыг артизи М. Виллеруш ойнаар. 9.15 — «Ада-иелер, силерге». 10.15— «Челээш». Улус чогаадылгазының телевизионнуг [illegible] IV делегей фестивалы. «Грек улустуң танцылары». (Греция). 10.40 — Эки бараан[ар]ның хойлу. 11.10 — Поэзия. М. Бажан. 12.15 — «Экран өңнүктериниң чыып тур». Минск (БССР) — Лион (Франция). 13.15 — «[illegible] силер». Аныяк чогаадыкчылар [illegible]. 14.00 — «Ирина Бржевская ырлаар». Фильм-концерт. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Аркадий Райкин-биле ужуражылга». А. И. Райкинниң төрүттүнгенинден бээр 70 чыл болганынга уткуштур. Урал-чурум телефильм. 15.45 — «[illegible]». 16.45 — [illegible] хайгааралчы Ю. А. [illegible] Семенизы. 17.15 — «Шартаңның чалыы-биле». «[illegible]» Мультфильмнер. 18.15 — «Үш. [illegible] тож...» Ираналье. Мавритания Республиказынга болгаш Пакистанга [illegible] комплексти тургускан[ы]ның болгаш ярмаут чоокту [illegible] дугайында документалдыг телефильм. Автор — политиктиг хайгааралчызы В. Дунаев. 19.00 — 19.15— Чипсар. 19.15 — [illegible] Кубань казак хорунуң концерти. 20.00 — «Улановтуң ажыл-амыдыралы». Телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.35 — «Улановтуң ажыл-амыдыралы» 2-ги сериязы. 22.35—23.30—Дагтының [illegible] [illegible] ритмнери. Тенгенде — [illegible].

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «[illegible]» Алма-Атадан дамчыдылга. 15.00 — Урал гимнастиказы делегей чемпионады. Мюнхенден дамчыдылга. 15.35 — Э. Володарский. «Эш-не аас-кежиктиг». [illegible] театрының шиизи. 16.00 — «Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 18.30 — «Кинопанорама». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи кинорежиссер Э. Рязанов чорудар. 20.00 — «Тамчыктыг хүрээн, [illegible]» «Хуулгаазынныг экран». 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-популярдыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.45 — «[illegible] чурттап турган». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары.

ЧАЗАЛГА

Октябрь 23-те үнген «Шынның» бирги арнында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле Х. М. Дук-Хапты болгаш Л. А. Швалеевти шаңнаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң [illegible] абзацта солушкан олурутну «Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза» деп чазай номчуур.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ

Агаар

Бөгүн республикада шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк углаңнывышкынның хаттың дүргени секундада 3—7 метр четер. Агаарның температуразы 2—4 градус чылыг болур.

Кызылда эдир булуттаар, чагбас. Хаттың күжү ынчаак. Агаарның температуразы 0—5 градус чылыг болур.

КИНО

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ол спорт, сен —тайбың-дыр сен!» (2 сериялыг) 8.30, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чертен болгаш илбичи» 9.30, 12.30, 14.30. Киночыыныы 11.20. «Маадырлар-хоректитеп кымыл?» 16.30, 18.20 (уваткан), 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Соолгу удаа [illegible]» 15.00, 16.30, 18.30, 20.30 (уваткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Ниниөлерниң читкен аалдыны» 13.00, 16.30, 18.30, 20.30 (уваткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 4. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-39-23, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистеринге 2-27-41, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-33-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-73, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корреспондентерниң 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаида 2-32-75 телефоннар дамчыыр.

Тираж [illegible].

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш номчудулганың херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченконуң кудумчузу, бажың № 1). ТС—04257

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 247 (11745) | 1981 чылдың октябрь 25, воскресенье | 1925 чылда үндүрүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

АНЫЯК ООЛДАР БОЛГАШ КЫСТАР! ЭРТЕМ-БИЛИГЛЕРНИ, КУЛЬТУРАНЫ, ПРОФЕССИОНАЛДЫГ МЕРГЕЖИЛДИ ЧҮТКҮЛДҮГ ШИҢГЭЭДИП АЛЫҢАР!

КОММУНИЗМ ДЭЭШ МЕДЕРЕЛДИГ ДЕМИСЕЛЧИЛЕР БОЛУҢАР!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

СЭКП Тыва область комитединиң IV пленуму

КОРУМ-ЧУРУМ ҮРЭЭШКИННЕРИ-БИЛЕ ДЕМИСЕЛДИ КҮШТЕЛДИРЕР

Октябрьның 23-те СЭКП обкомунун пленуму болганын дыңнаткан болгай. «Эрге-чурум камгалалын экижидер болгаш корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында» илеткелди анаа СЭКП обкомунун бирги секретары Г. Ч. Ширшин кылган.

БИСТИҢ республиканың ажылчы чоннары, бүгү совет чон-биле бир демей, Коммунистиг партияның, оон Төп Комитединиң удуртулгазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң съездиге илеткелинде болгаш дараа- [illegible]

гаш хумагалаашкынның чурумун быжыглаар ажылды күштелдирери эргежок чугула. 1981 чылдың планнарын болгаш хуулгаалгаларын коллективтиг бүрүзү күүсеткен, хожулап турар бүдүрүлгелер болгаш организациялар чок турарын чедип алыр дээш бүгү түңнелдерин кылыр херек. [illegible]

[illegible]

(Уланчызы 2-ги арында).

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМНАРЫ

Үлетпүрнүң ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер дээш чарышпышаан, январь—сентябрьда бүдүрүүшкүнну улам ыңай өстүрерин болгаш техника-экономиктиг көргүзүглерин экижидерин хандырган деп, 1981 чылдың тос айларының дүргүзүнда ССРЭ-ниң үлетпүрүнүң Күрүне планын күүсеткениниң түңнелдериниң дугайында ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында чугаалаан.

Продукцияның ниити хемчээлиниң талазы-биле план күүсеттинген. Эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң немей өзүлдези 3,3 хуу болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 2,6 хуу немей өскен; продукцияның немей өзүлдезиниң бештиң дөрт кезиинден хөйү оон күселиг-биле алдынган. Оон бот-үнези чиигээн, арыг орулгалар көвүдээн.

Продукцияның эң чугула хевирлерин бүдүргени мындыг болган: электроэнергия — 969 миллиард киловатт-шак; нефть (газ конденсадын киириштир) — 455 миллион тонна; газ — 342 миллиард кубметр; хөмүр-даш — 528 миллион тонна; нак — 112 миллион тонна; кара металлдар прокады (белен) — 77,8 миллион тонна; нак хоолайлар — 13,6 миллион тонна; демир рудазы — 183 миллион тонна; үнүштер камгалалының химиктиг чепсектери (чижек саннар-биле) — 379 муң тонна; синтетиктиг чуктар болгаш пластиктиг бүдүмелдер — 3,0 миллион тонна; химиктиг волокнолар болгаш хендирлер — 919 муң тонна; автодугуйлар — 45,1 миллион; металл кезер станоктар — 1544 миллион рубльдиң, оон иштинде: сан программа башкарылгалыы — 7,5 муң приборлар, автоматчыдылга чепсектери болгаш оларга артык кезектер — 4,2 миллиард рубльдиң; саналга техниказының чепсектери болгаш оларга артык кезектер — 3,7 миллиард рубльдиң; химиктиг дериглге болгаш аңаа артык кезектер — 539 миллион рубльдиң; технологтуг дериглге болгаш чиик база аъш-чем үлетпүрүнүң аңаа ажыглаар артык кезектери — 1932 миллион рубльдиң; магистральдың чүък вагоннары — 43,3 муң; автомобильдер — 1630 муң, оларның аразында чүъктүг — 581 муң, чиниктери — 985 муң; тракторлар — 416 муң; кедээ ажыл-агый машиналары — 2,1 миллиард рубльдиң; мал ажылының болгаш мал чеми бүдүрериниң машиналары — 1,6 миллиард рубльдиң; тараа ажаап алыр комбайннар — 77,9 муң; хевең ажаап алыр машиналар — 6,2 муң; экскаваторлар — 31,6 муң; саазын — 4,1 миллион тонна; цемент — 95,4 миллион тонна.

Бүгү хевирлерниң пөстерин кылып үндүргени — 8,2 миллиард дөрбелчин метр; даараныылга кылыглары — 17,3 миллиард рубльдиң; иштики болгаш даштыы хеп трикотаж — 1,2 миллиард; хөм идиктер — 545 миллион эжеш; эът (үлетпүрге ажылдап үндүргени) — 6,8 миллион тонна; колбаса кылыглар — 2,3 миллион тонна; аъш-чемниң балык продукциязы балык консерваларны киириштир — 3,9 миллиард рубльдиң; мал саржаа — 1,0 миллион тонна; үнүш үзү — 1,7 миллион тонна; кондитер кылыглары — 2,9 миллион тонна; консервалар — 12,0 миллиард чижек лааза; шактар — 51,3 миллион; шаажаң-фаянс болгаш майолик савалар — 576 миллион рубльдиң; сорттуг савалар (шилден болгаш хрустальдан) — 789 миллион рубльдиң; улуг радиоприемниктер — 6,5 миллион; телевизорлар — 6,1 миллион, оларның аразында өңнүглери — 2,0 миллион; соодукчулар — 4,5 миллион; хеп чуур машиналар — 2,9 миллион; мебельдер — 4,7 миллиард рубльдиң.

Газ тывыжының, үнүштер камгалалының химиктиг чепсектерин, кедээ ажыл-агый машиналарын база мал ажылының болгаш мал чеми бүдүрериниң машиналарын, приборларны, автоматчыдылганың болгаш саналга техниказының чепсектерин, даараныылга кылыгларын, мебельдерни, сорттуг саваларны, шактарны бүдүрериниң талазы-биле тос айларның планы ажыр күүсеттинген.

Чамдык бүдүрүлге каттыжыышкыннары болгаш бүдүрүлгелер продукцияның ниити хемчээлиниң, күш-ажыл бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң, продукцияның бот-үнезин чиигедириниң, мооңнээшкиннер талазы-биле планнарны, эртем-техниктиг программалар онаалдаларын күүсетпээн. Хөмүр-даш тывыжының, кара металлдарның белен прокадын, күгүрлүг кислотаны, химиктиг волокноларны болгаш хендирлерни, чүък вагоннарын, автомобильдерни, цементини, пөстерни, хөм идиктерни, эътти, мал саржаан, соодукчуларны болгаш продукцияның чамдык өске-даа хевирлерин бүдүрериниң планын күүсетпээн.

Ажылдап турар бүдүрүлгелерни болгаш цехтерни техника талазы-биле чаарты дерип база чепсеглээри уламчылаан. Үлетпүр продукциязының ийи муң чаа хевирлерин шиңгээдип алган болгаш кылып үндүрүп эгелээн, эргижирээн чамдык кылыгларны бүдүрүлгеден дүжүрген. Шынарның дээди категорияның продукциязының үлүг-хуузу немей өскен.

Курлавырларны камнаар, чөп ажыглаар талазы-биле партияның болгаш чазактың төлевилээн хемчеглерин боттандырар ажыл бүдүрүлгелерде калбарган.

Курлавырларны улам долу ажыглаар, бар четпестерни чайладыр, продукция кылып үндүрерин көвүдедир болгаш оон шынарын бедидер талазы-биле хемчеглерни үлетпүрнүң ажылдакчылары боттандырып турар.

(СЭТА).

Кыштаглаашкынга белеткелдиң шалыпчы айы чоруп тур

„САЯН“: шиитпирлеттинмээн айтырыглар

Кыштаглаашкынга белеткелди организастыг, дүргени чорудары-биле СЭКП обкомунуң чарлааны шалыпчы айның ам чартыы эртиш турар. Шалыпчы айда кыштаглаашкынга белеткелди «Саян» совхозтуң ажылчыларын канчаар чорудуп турарын чугаалап бээрин ол ажыл-агыйның кол зоотехниги Марат Алиевич ХАБАЕВТЕН «Шынның» корреспондентизи К. Аракчаа диләэн.

— Кыштаглаашкынга белеткел хамыктың мурнунда [illegible]

[illegible]

саванны курлавырлап алыры ам-даа [illegible]. Бистиң совхоз өске черлерден саваң белеткевейн турар районда кара чаңгыс [illegible] болуп турар. Ам эң чугула айтырыг — белеткеттинген [illegible] лаары, ону малга бээрде ам дав-сугзун книр ыяк болбаалары.

[illegible]

сөөртүлгезин ук салбыр амдаа эгелевээн. Биске база бир эргежок чугула чүве — соңга шили. Ниитизи-биле муң дөрбелчин метр хире шил херек. Шил алырының чагыын Сельхозтехниканың [illegible] районнар аразының каттыжыышкынынга [illegible]

механиктиг сааалданың өскедаа кезектери дедарып үрегген. Оон уржуундан инек саары үстүр таварылгалар ховаржок.

[illegible]

КОРУМ-ЧУРУМ УРЭЭШКИННЕРИ-БИЛЕ ДЕМИСЕЛДИ КУШТЕЛДИРЕР

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

профилактика ажылын чогуур деңнелге тургузуп болур бүгү күштер болгаш аргалар бар болган.

Хоойлу-дүрүмнү болгаш эрге-чурумну хажыдар чоруктарның бичии удур болдурбас дээш партия обкомунуң, хооркомунуң, райкомнарының ап чорудуп турар хемчеглери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негеделдеринге ам-даа четпейн турарын [illegible] чугула. Хөй партия [illegible] лар күш-ажылчы коллективтерде болгаш чоннуң чурттап турар черинин ажыл-биле кижизидилге ажылының дээштиин чедип албаан. Күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумун үрээр чоруктарга эптеш чок байдалдар, чамдык кижилерниң ниитилелге удур ажыл-чорук бүгү-ниитиниң талазындан шыңгыы сайгарып көөр ажыл чурттакчылыг дыка хөй черлерде чогуур деңнелде тургустунмаан.

Корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселге күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң саадар чедиришкиннериниң бүгү чеп[illegible] ажылдап чурар. Бо ажылга партия, Советтер, ажыл-агый органнарының, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларының чүткүлдүг ажылы, ону комплекстиг көөрү, бир демниг ажылдаары ам-даа кошкак тургустунган. Ында ажылчы чоннарның калбак массаларын четпес хаара тудуп турар.

[illegible]

келген бижидиишкиннерин чогуур үезинде сайгарбаан, кем-херек үүлгедиишкинин болдурбас хемчеглерни баш удур албайн турар.

СЭКП Барыын-Хемчик райкому, райкүүском районда тургустунуп келген байдалды ханызы-биле анализтеп, эрге-хоойлу камгалалын быжыглаар, корум-чурум үрээр чоруктарны болдурбас дээш бүгү партия, совет болгаш хөй-нийти организацияларының, күш-ажылчы коллективтерниң ажылын идепкейжидер ужурлуг.

Кем-херек үүлгедир болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарның деңнели Кызыл хоорайда база-ла кулудавайн турар. Хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар дээш партия хоорокому, хооркүүском чамдык хемчеглерни ап чорудуп турар. Ынчалзавок ол ам-даа четпес боп турар. Кем-херек үүлгедиишкиннери-биле демиселди күштелдирбишаан, эрге-хоойлу камгалалын быжыглаар херекке чамдык партия организацияларының база бүдүрүлгелер болгаш организациялар удуртукчуларының [illegible]

[illegible]

Ажыл кылбас, арзагалаар болгаш хулиганнаар чоруктарны болдурбас талазы-биле хөй-ниитиниң база ажылдавайн турар кижилерни ажылга киирер талазы-биле ажылдың күүселдезин контрольдаарын Советтерниң күүскомнары күштелдирер ужурлуглар. Социалистиг өнчү-хөренгини камгалаарының, транспорттуң ажылының озал-ондак чок болурун хан-

(Уланчызы 3-кү арында).

КОРУМ-ЧУРУМ ҮРЭЭШКИННЕРИ-БИЛЕ ДЕМИСЕЛДИ КҮШТЕЛДИРЕР

(Эгези 1 ги, 2-ги арыннарда).

дыраарының айтырыгларынче чер-чер Советтерниң хүн бүрү сагыш салыр ужурлуглар. [illegible] бедидер, өг-бүлелерге чаш-[illegible] терге күш-ажылчы болгаш [illegible] удуртук-[illegible] үлегерлиг хөй-[illegible] Советтер-[illegible] турары чугула.

ССРЭ Конституциязының [illegible] ... Дээди Советтиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели [illegible] алыр ужурлуг. Советтерниң [illegible] ажылын күштелдирер. Олар корум-чурумну [illegible] ... хей-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарны тодарган [illegible] ... күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар. [illegible] ... дыңнаар ужурлуглар.

Корум-чурум үрээр чоруктарны болдурбас талазы-биле [illegible] ... Коллектив бүрүзүнге [illegible] ... сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле тодаргай ажылды олар боттандырар апаар. Социалистиг [illegible] ...

Аныяк оолдар болгаш кыстарның [illegible] ...

Хоойлу-дүрүм камгалаар органнарның болгаш оларның ажылдакчыларының республикага чогуур корум-чурумну [illegible] ... ының дугайында онзалап чугаалаар апаар. СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң [illegible] ...

Кем-херек үүлгедир чорукту болдурбас, [illegible] ... чурум камгалалының органнарының [illegible] элээн ажылдарны кылып турар. Ынчалза-даа оларның ажылының [illegible] партияның XXVI съездизиниң негелделеринге четпейн турар.

Кем-херек үүлгедир чоруктарны [illegible] хоойлу ёзутаар көрдүнген хемчеглерни дарый алыр талазы-биле Прокуратура, Иштики херектер министерствозу, Дээди суд болгаш оларның чер-черде органнары ам-даа кошкак ажылдап, кем-херек [illegible] болгаш истеп тывары оожум чорудуп турар.

Эрге-чурум камгалаар органнар кем-херек үүлгедикчилери-биле [illegible] кужунге барык даянмайн, улусчу дружиналарга, эш хуу судтарынга юридиктиг дузаны көргүспейн турар.

Куравтоинспекцияның ажылында база четпестер хөй. Ооң ажылдакчылары автотранспорттуң ажылын чогуур контрольга [illegible] айтыр апаар.

Социалистиг [illegible] камгалаар [illegible] дезин прокуратура органнары кошкак боттандырып, немей бижидилге болгаш карак чаар чоруктар, шынары багай продукция үндүргени, техниканы тоймаглааны дээш харысалга онаарып, техниканың айыыл чок чоруунуң болгаш күш-ажыл камгалалының дүрүмнерин сагыш турарын, арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселдиң хоойлужудулгазын [illegible] турарын прокуратура органнары ам-даа кошкак контрольдап келген.

Юстиция [illegible], Дээди суд улус судтарының ажылынга [illegible], суд практиказын [illegible] көрбейн турарлар.

Эрге-чурум камгалаар органнарның [illegible] ... — партия комитеттериниң хүн бүрү сагыш салыр айтырыы.

[illegible] ... Хоойлуларны, хамаатыларның Конституция ёзутаар хүлээлгелерин [illegible] ... ниитилелдер социалистиг сагылга-чурумну база хоойлу-дүрүмнү, коммунистиг моральдың [illegible] ...

Кем-херек үүлгедиишкинин болдурбас талазы-биле демиселди улам күштелдирер, эрге-чурум камгалалы чоокку [illegible] ... Г. Ч. Ширшин чугаалаан. Ол сорулгаларны боттандырарынга бүгү күштү, дериг-херекселдерни, ажылдың аргаларын болгаш методтарын ажыглаар ужурлуг бис. Ол шиитпирниң хажызынга чаңгыс-даа партия, күрүне болгаш ажыл-агый [illegible] ... даа удуртукчу база коммунист артпас ужурлуг.

* * *

ИЛЕТКЕЛ тептен соонда, саналдар эгелээн. Бир дугаарында СЭКП Кызыл хоорукомунуң бирги секретары А. И Пожидаев сөс алган.

— Бо пленумга чугаалажып турар айтырыг эрге-чурум камгалалын экижидер болгаш корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер талазы-биле партия [illegible] ... негеп турар-дыр деп, ол эгезинде чугаалаан. — Мааа [illegible] ... пар кижизидилгезин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтыышкыннарынга дүүштүр чорудар дээш найысылалдың партия, совет болгаш хөй-нииті организациялары, күш-[illegible] хемчеглерни ап турар.

Ынчалзажок хоорайда хоойлу-дүрүм база ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарның фактылары сөөлгү чылдарда дүвүрээзиниг болуп келген. Ынчангаш тургустунган байдалды шалыпкын эдери-биле ол дугайында айтырыгны бо чылдың [illegible] СЭКП хоорукомунуң пленумунга чугаалашкаш, аңаа хүлээп алган доктаалды боттандырар талазы-биле хемчеглерни алган. Хоорукүүскомунуң иштики [illegible] ... ның стилин база методун болгаш улусчу дружина коллективтерин [illegible] ... гайында болгаш өске-даа ай-[illegible] ... аунга чугаалашкан. Алдынган хемчеглер чамдык түңнелдерин берген. Август, сентябрь, октябрь [illegible] ... саны хоорайда кызырылган.

Найысылалда эрге-хоойлуну болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар болгаш [illegible] ... дилгезиниң талазы-биле ажыл ам-даа чогуур деңнелге тургустунмаан дээрзин илеткелчи мааа чөптүг-биле демдеглеген. Ылаңгыя мангыстатчак амыдыралдыглар база арагачылар [illegible] ...

Кызылдың педагогика институдунуң, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң хоорайда филиалының студентилериниң ортузунда мөзү-шынар кижизидилгези, а ол ышкаш автоорук, [illegible] ... жизидилге дыка четпес тургустунган. Ынчангаш ол өөредилге черинде партия эге органнарының [illegible] ... Культура министерстволарының удуртукчуларының кичээнгейин ол чугула айтырыгларже А. И Пожидаев угландырган.

Ооң соонда [illegible] ... прокуратура, милиция органнарының ажылын ам-даа улам күштелдирер талазы-биле чамдык саналдарны киирген.

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары Д. С. Данзын-оол [illegible] СЭКП обкомунуң пленумунга чугаалажып турар айтырыг партийжи организастыг болгаш [illegible] ажылдың эң чугула кезээ-дир дээрзин демдеглээн. Эрге-чурум камгалалын экижидер база корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер талазы-биле айтырыгларны СЭКП райкому, улус депутаттарының район Советиниң күүскому болгаш хөй-нииті база административтиг органнар доктаамал кичээнгейге ап, идей-кижизидилгелиг, профилактиктиг чогуур ажылдарны чорудуп келген. Сөөлгү чылдарда районга эрге-чурум үрээшкиннери 10 хуу кызырылган.

Ооң соонда оратор районнуң «Бай-Тал», «Мурнакчы» [illegible] база Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында, Кызыл-Даг суурда партия эге организацияларының чоннуң чурттап турар [illegible] ... дилге ажылынга база агитбригадалар [illegible] ... культуразын бедидер база са-[illegible] ... талазы-биле хемчеглерге тодаргай доктааган.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун чамдык кижилер хажылар база элээди аныяктар эрге-чурум үрээр чорук ам-даа бар. Ооң кол чылдагааны, барык-ла 35 хире хуузу, арагалаашкындан бооп турар. Ооң аңгыда районнуң суурларынга [illegible] ... ажыктыг ажылда хаара тудунмаан. Бо-даа база өске-даа [illegible] ... талазы-биле районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары хемчеглерни ап турарын Д. С. Данзын-оол дыңнаткан. СЭКП обкомунуң бо пленумунга чугаалашкан айтырыгга холбаштыр районда байдалды шүүмчүлекчи ёзу-биле анализтеп көргеш, ооң шиитпирлерин күүседир талазы-биле районнуң партия болгаш хөй-нииті база административтиг органнары улам дээштиг, үре-түңнелдиг ажылды чорударын ол чугаалаан.

[illegible] Тыва АССР-ниң [illegible] министри Н. Г. Лавриненко. Ажыл-агыйларда ниитиниң малын тоттеглеп, самчыгдаар чорукка удур демиселди күштелдирер талазы-биле үстүкү партия, совет органнарның шиитпирлерин, айтыышкыннарын боттандырарынче [illegible] ... ринге холбаштыр министерствонуң, ооң эргезинде эргелелдерниң, албан организацияларның [illegible] ап турар хемчеглеринге министр [illegible]. Мааа чамдык экижилгелер бар болбайн аан.

Ынчалза-даа четпестер хөй болуп артпышаан. Ылаңгыя совхозтарда отчёт-учёт багай, ниитиниң малын [illegible] чоруктар бар. Эрткен чылдарда Тожунуң «Май 1» совхозка [illegible] ... гы өлүп хораан, ажыл-агыйның удуртукчулары ооң түңнел кылбаан, а бо чылын база-ла хөй пай чидип хораан. «Өөк», «Саян», С. Тока аттыг болгаш өске-даа совхозтардан инектерни чидирип, оорладып турар [illegible] ... Хем, Таңды болгаш өске-даа [illegible] ... ажыл-агыйларда машина техниканы тоймаглаар, үрегдээр, оорлаар чоруктар база уттуткаттынмаан. Үстүнде айтырыгларга холбаштыр [illegible] ...

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары И. М. Суваңдии [illegible] ... мунуң мурнунда эрткен II пленумунуң доктаалын боттандырар талазы-биле районнуң партия, совет болгаш хөй-нииті [illegible] ның чорудуп келген ажылынга ол доктааган. Чамдык суурларда, күш-ажылчы коллективтерде [illegible] ... телиг, профилактиктиг ажылдарны күштелдиргениниң эрге-чурум камгалалы [illegible] турар. Ооң чижээнге, «Алдан-Маадыр» совхозтуң дирекциязының, ында парткомунуң болгаш кожээ Советтиң күүскомун киирген. Ол ышкаш «[illegible]», «Чыраа-Бажы» совхозтарда, мал ажыл-агыйында, тараа хүлээп алыр [illegible] ...-лар бо талазы-биле багай эвес ажылдап келгенин ол демдеглээн.

Ынчалзажок эрге-чурумну камгалаарын экижидер, корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер, социалистиг өнчүнү камгалаар талазы-биле чорудуп турар хемчеглеривистиң дээштии чавыс, а чамдыкта ону кампанияжы хевирлиг чорудуп, эгезинде [illegible] эки чүүлдерни эчизинге чедирбес чоруктар барын оратор [illegible].

Бүгү кижизидилге ажылынга күш-ажылчы коллективтерниң, культура, школа-албан черлериниң база хөй-нииті организацияларының кады ажылдажылгазын хандырары-биле ону аайлап башкарар чөвүлелдерни бүгү суурларда тургускан. Олар шупту ком-[illegible] ... жок Алдан-Маадыр, Чыраа-Бажы, Шеми, Сүт-Аксы суурлардан өске черлерде ындыг чөвүлелдер ажылын кошкак чорудуп келген.

СЭКП обкомунуң бо пленумунга [illegible] айтырыгга холбаштыр бистиң ажыл-чорудулгавыста демдеглеттинген [illegible] ... дээш эргежок чугула хемчеглерни районнуң парторганизация-[illegible] ... линде И. М. Суваңдии бүзүреткен.

Ол бирги беш чылдың бажы [illegible] ... онаалдаларын күүседир дээш совхозтуң ажыл-ишчилери күжениишкинниг ажылдап турарын, ылаңгыя мал чемиин белеткелин багай эвес чорутканын, бо ажылга кызылдыларның улуг дузалыг болганың Кызыл районда Оттук-Даш сүт-бараан фермазының саанчызы Т. Б. Болдук сана-[illegible].

Ооң удуртуп турары партия эге организациязы — фермада улуг күш болуп, өске хөй-нииті организациялары-биле кады дениг ажылдап турар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун [illegible] ... чамдык таварылгаларда арагаже хандыкшыыр ийи чаңгыс чүүлдер база тургулай бээр. Ону ыыт чокка эртирбезин бодап турар. Черле ынчаш аалынга, орап-бажыңынга хөй улус чыыр кижилерни база хайгааралга ап, кичээнгейин салып турары эки.

Каяа-даа хайгааралдыг болур чорукту бедидер болза ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарны баш удур болдурбайн барып болурун ол демдеглээн. Ол ышкаш милиция, истелге органнарының ажылдакчыларының [illegible] салгаазын бедидер айтырыгның дугайын ол онзалап демдеглээн. Оорларны, хулиганнарны дээш өске-даа кем-херек үүлгедикчилерин илередип тыпкан таварылгада, оларны хайгаарал чокка салыптар чоруктарны болдурбас, харын-даа дарый хөделир ийикпе, херектиң ийин соотпас болза эки болур деп, ол санап турар.

Телефон [illegible] ...

Районнуң ажылчы чоннары тос айларга [illegible] ... тос айлар планын күүсеткенин, ол ышкаш районнуң үлетпүр комбинады, мяш [illegible] ... СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары К. А. Масцык-оол саналынга [illegible] ... дерге доктааган. Коммунистиг кижизидилгеге хамаарыштыр айтырыгларны партия, совет органнарга удаа-дараа чугаалажып турар. Ынчалза-даа ниити байдал районда деңнелин эвес, корум-чурум быжыглаар айтырыгларда четпестер бар.

Үр ажаатың [illegible] партия организацияларының [illegible] ... демдеглээн. Районда Жданов аттыг совхозта бүдүрүлге көргүзүглери-даа бедик деңнелде, ниитиниң корум-чурумун быжыглаар [illegible] ... Ооң кезээ [illegible] эки тургусканында, культура-массалыг, спорт ажылын бедик деңнелде тургускан.

Районда ниитизи-биле кем-херек үүлгедир чоруктар [illegible]. Ол бүгү бүдүрүлге көргүзүглеринге база багай салдарын болуп турар. [illegible] ... «УТЕА 25 чылы», «Ак-Туруг» совхозтарда бо талазы-биле байдалдың багай болуп турарын оратор демдеглээн. Ниитиниң малын чиирер, оорлаар, самчыгдаар турарлар-биле демиселди күштелдирери чугула. Эрге-чурум камгалаар органнар шак ындыг чамдык таварылгаларны [illegible] ... ажылды бедик болуру коннут чугула дээрзин оратор түңнеп демдеглээн.

Индирде республика прокурору А. Г. Горелов. Пленумга тургустунган айтырыгның чугулазын ол демдеглээн. Ажыл-херектерде бар болуп турар четпестерин чайладып, шиитпирлеве чогуур сорулгаларга дүүштүр ажылдаарын ол айыткан. Прокурор хайгааралын күштелдирери чугула айтырыг болуп турар. Мааа хамаарыштыр элээн хөй хы-[illegible] ... Социалистиг өнчүнү камгалаар, оорлап, самчыгдаар чоруктар-биле демиселди күштелдирери чугула болуп турар. Хоойлу-дүрүмнү хажык чокка сагыырын чедип алыр.

Чамдык черлерде прокурор хайгааралы эки тургустунган. Милиция, суд органнары-биле [illegible] боттандырып чорудуп турар. Ону моон соңгаар-даа калбартырып чедип алыр. Советтер болгаш [illegible] ... рының чугулазын ол айыткан. [illegible] ... түңнелдиг болур чорукту чедип алыр. Кем-херек үүлгедиишкиннерин илередип тывар талазы-биле байдал ам-даа дыка четпес болуп турар.

[illegible] ниң үндезининге аар кем-херек үүлгедир чоруктар республикада [illegible] ... рударын чедип ап болур бүгү аргалар бар. Корум-чурум [illegible] каяа-даа хайгааралга ап, тус-тус ажылды дениг чорудар болза, чедиишкин черле чедип алдынар дээрзин оратор түңнеп чугаалаан.

— Корум-чурум үрээшкиннерин болдурбазы-биле чоп ортузунга кижизидилге ажылдарын чорудар талазы-биле айтырыгларны СЭКП райкомунуң бюрозунга болгаш райкүүскомунуң хуралдарынга чугаалашкан болгаш ону болдурбазының [illegible] ... — деп, улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Советиниң күүскомунуң даргазы Ш. Д. Ооржак бодунуң саналынга чугаалаан.

Корум-чурум үрээшкиннерин болдурбазының талазы-биле ажылдарга районнуң хөй-хөй организациялары [illegible] ... Ол — районнуң [illegible] салдарыг болганы билдинир.

Ооң-биле чергелештир эрге-чурум камгалаар талазы-биле ажылдар районда чогуур деңнелге чедир тургустунмаан дээрзин ол демдеглээн. Ылаңгыя корум-чурум үрээр, ниитиниң [illegible] ... самчыгдаар чоруктар бар. [illegible] ...

— Коллективтерде [illegible] ... ооң удуртукчулары хармылаар болгай. А олар чүгле [illegible] контрольдаар, кижизидилге айтырыын [illegible] ... турарының түңнели ол-дур — деп, оратор уламчылап чугаалаан.

Пленумга тургустунган [illegible] ... чурум үрээшкиннерин моон соңгаар [illegible] ... органнары дарый алыр болгаш ол талазы-биле эки ажылдар — «Хемчик» совхозтуң, Аксы-Барлык кожээ Советиниң дуржулгазын [illegible] ... Ш. Д. Ооржак чугаалаан.

Республикада корум-чурум үрээшкиннериниң дугайында долу анализтиг илеткелди дыңнааш, ол айтырыг талазы-биле чамдык ажылдар [illegible] апаар. Ылаңгыя сөөлгү чылдарда корум-чурум үрээшкиннерин болдурбазының [illegible] биле ээзи эвес ажылдар кылдынган. Ооң түңнелинде кем-херек үүлгедиишкиннериниң чамдык хевирлериниң [illegible] апаар. Ылаңгыя ажылдап турар аныктар ортузунда кем-херек үүлгедиишкиннери дыка [illegible].

Ооң-биле чергелештир, корум-чурум [illegible] баш удур болдурбазының талазы-биле кылып чорудуп турар ажылдарывыста четпестер [illegible] ... рар ажылдарывыс четпес. Ол ажылды чогуур деңнелге тургузары чугула дээрзин республиканың иштики херектер министри В. Б. Кара-Сал [illegible].

Республикада болуп турар кем херек үүлгедиишкиннериниң хөй кезии—арагалаашкындан болуп турар. Ындыг турбуже, арага садыгларында чогуур чурум амга чедир тургустунмаан. Ылаңгыя 18-27 хар чедир назылыглар арагалаашкындан кем-херек [illegible] ... болуп турар. Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Каа-Хем, Кызыл районнарда кайда-даа өөренмейн, кайда-даа ажылдавайн турар аныктар ниитиниң корум-чурумун үреп, кем-херек үүлгедип чорупп турган фактылар бар.

Чурум үрээшкиннерин баш удур болдурбазының хемчеглерин алыр талазы-биле ажылды чер-черде четпес чорудуп турар. Ооң түңнелинде Ак-Довурак, [illegible] ... В. Б. Кара-Сал [illegible] ...

— Чурум үрээкчилеринге [illegible] ... СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары В. А. Бакулин саналынга чугаалаан.

Чурум үрээкчилеринге [illegible] ... СЭКП райкомунуң пленумунга, активинге, бюрозунга болгаш район Советиниң күүскомунуң хуралдарынга чугаалажып келген. Ол талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган.

Корум-чурум үрээшкиннерин болдурбас талазы-биле, аңаа хамаарыжыр айтырыглар эвээш эвес. Ылаңгыя коллектив бүрүзүнге, бажың бүрүзүнге кижилерниң амыдыралынга таарымчалыг байдалдар тургузуп турар ужурлуг. Ол талазы-биле бистиң районда Культура бажыңнарының, ниитилелдерниң ажылы [illegible] ... Ол айтырыгларны шиитпирлери-биле районнуң [illegible] база ажылдап, арагачыларның чоруктарын тыртып, каскы черлерже аарыглар чедир хемчеглерни ап турар бис.

Эрге-чурум камгалаар талазы-биле айтырыг — шупту кижилерге хамаарышкан. [illegible] районнуң 400 ажык [illegible] хаара туттунган. Оларның 30 ажыг хуузу—коммунистер болгаш ЭЛЭСМ кежигүннери.

СЭКП обкомунуң пленумунга тургустунган айтырыгны амыдыралга боттандырар дээш районнуң коммунистери, бүгү ажылчы чону бар аргаураларын [illegible] ... дээрзин В. А. Бакулин түңнелинде чугаалаан.

Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» совхозтуң хойлар бригадазының бригадири А. С. Кара-оолга сөс берген. Мөңгүн тайгажылар СЭКП-[illegible] ... политиказының бир эң-[illegible] ... XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарын ол саналының эгезинде демдеглээн.

Кем-херек үүлгедир чоруктарны болдурбас дээш [illegible] ... Районда ниитизи-биле кем-херек үүлгедир чорук эрткен [illegible] ... Ылаңгыя районнуң административтиг органнары [illegible] ...

Тываның автотранспорт [illegible] В. А. Паруцин [illegible] ... корум-чурум үрээшкиннеринге [illegible] ... ап турарын чугаалаан.

Эргелелдиң болгаш транспорт бүдүрүлгелериниң [illegible] ... арагалаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун [illegible] ... турар.

Тываның автотранспорт [illegible] ... СЭКП обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлерин [illegible] ... В. А. Паруцин бүзүреткен.

Пленумда СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин түлүк сөс чугаалаан. Пленумга санал берген [illegible] ... партия, совет, ажыл-агый органнары [illegible] ... Партия комитеттери, партия эге организациялары пленумнуң шиитпирлерин күүседир дээш доктаамал ажылды чорудар [illegible] ... СЭКП обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлерин күш-ажылчы коллективтиг бүрүзүнге, чонунуң чурттап турар черлеринге таныштырып, аңаа калбаа-биле чугаалажыр, коллектив, суур бүрүзүнге, чонунуң чурттап турар черлеринге кем-херек үүлгедир, оорлаар, арагалаар болгаш өске-даа совет ниитилелдиң корум-чурумунга таарышпас үүлгедиглер кылыр кижилерге ыыдажыр, дескежир аргажок байдалды тургузар ужурлуг.

Удуртукчуларның ролюн бедидериниң дугайында айтырыгга Г. Ч. Ширшин доктааган. Удуртукчу [illegible] ... кижизидилгениң айтырыгларынга [illegible] ... ол айыткан.

СЭКП обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле ажыл улуг, хөй талалыг. Ону күүседиринче партия, совет, ажыл-агый, административтиг органнарның, хөй-нииті организацияларының, бүгү ажылчы чоннарның күжүн мобилизастап турган, садыынган сорулгаларны чедиишкинниг [illegible] аргалар бисте бар дээрзин Г. Ч. Ширшин [illegible] айыткан.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Совет-француз ужудуушкунга белеткел

ЗВЁЗДНЫЙ ХООРАЙЖЫГАШ. (СЭТА-ның корр.). Космоска совет-француз ужудуушкунга белеткел чедиишкинниг үргүлчүлеп турар: Француз космонавтылар Жан-Лу Кретьен болгаш Патрик Бодри боттарының төрээн черинге дыштанылгазының соонда [illegible] топтуң өөредилге класстарында «Союз-1» корабльдиң болгаш орбитаның «Салют» станциязының тренажерларынга [illegible].

Белеткелдиң эң харысалгалыг үези — космонавтылар [illegible] белеткели эгелээн.

Бирги экипажка ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары, Совет Эвилелиниң Маадырлары Ю. Малышев, А. Иванченков болгаш Францияның космонавтызы Жан-Лу Кретьен кирген.

Полковник Жан-Лу 1938 чылда Ля-Рошель хоорайга төрүттүнген. 1962 чылда шериг-агаар школазын дооскан, ооң соонда Францияның Шериг-Агаар Күштеринге албан эртирип турган. 1970 чылда ужудукчу-шенекчилер школазын [illegible]. Француз ужудукчу агаарга 5 муң шак эрттирген.

Ийиги экипажтың составында ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң Маадыры А. Кизим, космонавт В. Соловьев болгаш француз космонавт Патрик Бодри олар белеткенип турарлар.

Космонавт В. Соловьев 1946 чылда Москвага төрүттүнген. 1970 чылда Москваның Бауман аттыг дээди техниктиг училищезин дооскан, конструктор бюрозунга ажылдап турган. 1978 чылдан бээр — космонавтылар отрядында турар.

Патрик Бодри 1946 чылда Дуала (Камерун) хоорайга төрүттүнген. 1970 чылда шериг-агаар школазын дооскаш, француз Шериг-Агаар Күштеринге албан эртирип турган. Ужудукчу-шенекчилер школазын дооскан соонда, [illegible] ажылдаан, 3 муң шакты ужуп эрткен. Жан-Лу Кретьен-биле кады майор Патрик Бодри 1980 чылда Звёздный хоорайжыгашка [illegible] ужудуушкунга белеткелди эгелээн.

Бөгүн космонавтыларның [illegible] ный хоорайжыгашка совет журналистер, а ол ышкаш француз телеграф агентиларының, кол-кол солуннарының, эртем журналдарының, радио болгаш телевидениениң төлээлекчилери келгеннер. Журналистер космонавтылар-биле ужуражып, оларның тренажёрларга ажылын хайгаарап көргеш, Звёздный хоорайжыгаштың музейинге барганнар. Совет космонавтылар белеткелиниң удуртукчузу В. Шаталов, космонавтылар белеткээр топтуң начальниги Г. Береговой [illegible] оралакчызы А. Леонов 1982 чылдың ортан үезинде кылыр ужудуушкунга белеткелдиң чорупп турарының дугайында чугаалап бергеннер.

Бөмбүрзектиң судалы

ДЕМИСЕЛДИ КҮШТЕЛДИРЕР

ТОКИО. (СЭТА). Японияның Компартиязының ТК-зының Президиумунуң даргазы К. Мияамото япон чазактың депутаттары болгаш иштики политиканың [illegible] болган митингиге чугаалап тура, боо-чепсекти эдерер бүдүрерин удур, японамерик «айыыл чок чорук керээзин» узуткаар дээш, консерваторлар кабинединиң беткен турары «административтиг реформалар» дижир чүвеге удур демиселди күштелдирер [illegible] чы чоннарын ол кыйгырган.

Ол «реформалар» хамыктың [illegible] рин дыка калбартырынче угланган деп, К. Мияамото айыткан.

[illegible] дыр Японияның шериг талазынга чаа-чаа [illegible] га ап, моон мурнунда тодевилеп турганындан дыка улуг хемчээлдерге эң чаа боо-чепсектерни садып алырын чуткулуг көвүдедип турар деп, ЯКП-ның удуртукчузу демдеглээн. Ол бүгү чүүлдерни боттандырар дээш чырыдылгага, медицина хандырылгазынга, [illegible] чарыгдалдарны кызып турар деп, ол чугаалаан.

Чигине конструктор, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры, Украин ССР-ниң Эртемнер академиязының академиги Олег Константинович Антоновтуң удурткан конструктор бюрозунга кылган баштайгы самолёт «Аэрофлоттуң» шугумунга бир дугаар ужудуушкунну кылгандан бээр улуг ажыт чылдар эрткен.

«АН-2», «АН-26», «АН-22» («Антей») деп самолёттарны база аңаа чогааткаш, бүдүрген.

«АН» деп самолёттар улам көвүдеп турар. «АН-72», «АН-32» деп чүък самолеттарын ол конструктор бюрозунга чогааткаш, оңгу беш чылда бүдүрген.

«АН-28» деп он чеди олуттуг чаа самолётту хынамчалыг шенеп көргеш соонда массалыы-биле бүдүрер кылдыр дужаап берген.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) конструктор бригадазының начальниги В. В. Рычик, конструктор В. С. Шарко, чигине конструктор О. К. Антонов, кол конструктор В. Е. Запорожный.

Ю. МОСЕНЖНИКТИҢ болгаш А. ПОДДУБНЫЙНЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроиказы.

КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛЫР АЙТЫРЫГ

Хоорай Советтиниң кадык камгалал талазы-биле доктаамал комиссиязының Кызылдың бүдүрүлгелеринге ажыл үезинде каракка озал-ондак болу бээриниң чамдык айтырыгларын чугаалашкан. Аңаа илеткелди республика эмнелгезиниң карак эмнээр салбырының эмчизи Г. Ооржак кылган.

Кызылдың бүдүрүлгелеринге ажыл үезинде каракка озал-ондак болур таварылгалар сөөлгү чылдарда [illegible] турар. Ынчангаш кадык камгалал органнарының, бүдүрүлгелерде техниканың айыыл чок чоруун камгалаар талазы-биле инженер-техниктиг ажылдакчыларның каракка озал-ондак болур чорукту [illegible] база-биле комплекстиг ажылдары кылып чорударын илеткелге демдеглээн.

1972 чылдан эгелеп республика эмнелгезиниң карак эмнээр салбыры чыл бүрүде бүдүрүлгелерге каракка озал-ондак болур таварылгаларның чылдагааннарын [illegible] тодаралын, анализин кылып чорудуп келген. Каракка озал-ондак болур чорукту болдурбазы-биле профилактиктиг ажылды күш[illegible].

Бүдүрүлге черлеринге дараазында хемчеглерни ап чорудары көрдүнүп турар: ажылчыннарның ажылдап турар чериниң санитар байдалын экижидер, [illegible] ажылдарны-биле вентиляция системазын үргүлчү тургузары. Карак шоо баксыраарының бир кол чылдагааны — бүдүрүлгеде чырык системазын шын эвес тургусканы болур. Бүдүртүң чырык каракка кончуг хоралыг. Бүдүрүлгениң [illegible] черлерин чурум-чыскаалдыг, шын тургузары, ажылдап турар черин арыг-силиг тургузары база чугула.

Бүдүрүлгеде ажыл үезинде каракка озал-ондак болган таварылгада ажылдың айыы кулуку чиик төлевирлиг ажылче шилчиир апарганда, ук бүдүрүлгениң профэвилел органы [illegible] шылдаар аргазын чидирген-ниң хуузун дарый тодаралыы-биле [illegible] экспертизазынче [illegible] чорудар ужурлуг.

Карак — кижиниң эң үнелиг, эң-не оваагай солуттунмас органы болгаш бойдустуң ханыралы болур. Ынчангаш бүдүрүлгелериниң удуртукчулары [illegible] профэвилел органнары каракка озал-ондак болур чорукту эвээжедир талазы-биле бүгү-ле бар аргаларны кылып чорудар ужурлуг дээрзин ук хуралга чугаалашкан.

[illegible] удурткуулары, техниканың айыыл чок чоруун харыылап турар инженерлер документ долдурарда кончуг кичээнгейлиг болур ужурлуг. Чижээлээрге, ажылчын кижи ажылдан чанып бар чыткаш, азы ажылче бар чораш озал-ондакка таварышканда ону бүдүрүлгеге болган озал-ондак деп санавас, бүдүрүлгениң хамаарышкан озал-ондак деп саавр.

Бо чылдың эрткен айларында хоорайның 20 үлетпүр бүдүрүлгелеринден 28 кижи карак эмчизиниң дузазын алган. Оон уржуундан, 211 кижи-хүнү үзүлген. Ол чорук чүгле каракка озал-ондак эвес, кижиниң психологиязынга, са[illegible] база [illegible] салдарлыг деп чүве билдинир. Хоорайның № 48 тудуг эргелелинде, отудуг кезектерин комбинатта, № 3 болгаш № 1 [illegible] бүдүрүлгелеринде, куш фабриказында, хаарбе комбинадында [illegible] буруктар хөй таваржып турар.

Чижээ: № 48 тудуг эргелелинге хыналда чорударга, [illegible] тургаш, камгалал карак шилдери [illegible] рар шланганы чедир быжытлаваан болуп турар. Оон ылаңгыда шилеңнээр [illegible] каракче чаштаар, карак айыыл [illegible] таваржып [illegible] бүдеп турар. Оон чаңгыс чылдагааны — техниканың айыыл чок чоруун камгалаарының ажылы кошкак тургустунганы. Хоорайның [illegible] ажылчыннарындан хоралыг бүдүмелдер-биле холбаалыг ажылда ажылдап турары дээш немелде чем-биле [illegible] турарын хамыраар негелделер бар болуп турар.

[illegible] каракка озал-ондак болгаш[illegible] 272 кижи-хүнү үзүлген, а бо чылын 197 кижи-хүнү [illegible].

Каракка озал-ондак болган таварылгада ылап-ла хамаарышкан бүдүрүлгениң техниканың айыыл чок чоруун харыылап турар инженер-биле кады хыналданы кылып чоруткаш, эмчи акт тургузар. Ындыг актыны тускай бланкага озал-ондак болу бергениниң бүгү байдалын тода тайылбырлап бижээш, ол организацияның таңмазын салгаш, үш кижи ат салыр ужурлуг.

З. СЕДЕН-ХУУРАК
хоорай Советтиниң организастыг ажыл талазы-биле инструктору.

Чаңгы-бүгү медээлер

ШАЛЯПИННИҢ КОЛЛЕКЦИЯЗЫНДАН

Алдарлыг орус ырачы Фёдор Иванович Шаляпинниң өг-бүле чыындызынга хамааржыр орус уран чүүлдүң онзагай үнелиг чуруктарын Торжок чуртунче эгиткен. Оларны артистиң амгы үеде Италияда чурттап турар оглу Ф. Ф. Шаляпин улуг ыраажының Москвада, Чайковский кудумчузунда [illegible] турар музей-бажыңынга белек кылдыр [illegible]. Белекти — В. Серовтуң, К. Коровиннин, И. Левитанның чуруктары болгаш эскизтерин ССРЭ-ниң Культура министерзинге октябрь 22-де байырлыг байдалга дамчыткан.

— Бистиң өг-бүлевистиң онзагай болур үнелиг чүүлдер [illegible] ачамның хөлчок ынак чораан Россияже эгиттинер ужурлуг деп көзүлде санап чораан мен — деп, Фёдор Фёдорович медеглээн.— Ынчангаш [illegible] Торжок чуртунга [illegible] бо.

Бо дээрге мээң Москвага бир дугаар келгеним эвес. Өг-бүлениң [illegible] болуп турган уран чурулга чыындыларының, ачамның болгаш авамның хууда эдилелдериниң [illegible] 1970 чылдың [illegible]. [illegible] солун тур мен. Совет [illegible] [illegible] тур мен.

(СЭТА-ның корр.).

БЕЛЕТКЕЛ ДООЗУЛГАН

Чаа-Хөлдүң районда «Большевик» совхозта пиниттиниң малының 37 коданнары бар. Малчыннар кодаңнарын үүрчек септелгезин чазын чайлаглап үнериниң мурнунда-ла кылып алган. Ам кодан бүрүзүнде кыштаглаашкынга белеткел ажылдары чоруп турар.

Мал эмчизи Кан-оол Оорж[illegible] тускай бригада чайгы үеде кажааларга тыптып болур аңгы-бүрү малга [illegible] дезинфекцияны шалыпкын организастап чоруткан. Ол бригадада «дук» болгаш «ЛСД» маркаларның [illegible] машиназын быжыглаан. Бригадада дезинфекция [illegible] уламчы доо[illegible].

Бригаданың [illegible] Сарыглар болгаш Сергей Күүлар эң идепкейлиг ажылдап турар.

А. МОНГУШ.

НЕМЕЙ ТУТКАН

Арысканн сүт-бараан фермазы (эргелекчизи К. Минчинр-оол) саар инектер чемгерериниге шагжаларын немей кылдырткан. Чадагай чемгерилге кажааларын алгыткан.

[illegible] ам 500 [illegible] тургузу чемгерер арганы болган. [illegible] хоочунун медальдың эдилекчизи Ынаараа. [illegible] дың темпизин дүргедеткеш, кыска хуусаада доосканнар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

КИЖИЗИДИЛГЕЖЕ УГЛАНГАН

Аныяк салгакчыларны өөредип, кижизиделерче угланган чогаалдарның улуг ажыктыын, дээштиин, утказынгалыын күштелдиреринче бистиң Коммунистиг [illegible] совет чогаалчыларны кыйгырып турар. Долгандыр турар амыдыралды боттары хайгаарап, чүү экии, чүү багайын деп чүвени ылгап билир уруглар, бичии-даа назылыг хамаатыларның [illegible]. ажыл-херээ ол амыдырал-биле холбаалыын медерел билир кылдыр кижизидери — уруглар чогаалчыларының чугула [illegible].

Хоочун сураглыг совет шүлүкчү, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Сергей Владимирович Михалковтуң уругларга таарыштыр бижээн чогаалдары делегейде сурагжаан. Оон чогаалдарын номчуурга сес-домаа дыка-ла чечен-мерген, кижизидилгени утказы онзагай болгаш дыка-ла [illegible].

«Степа авые — шагдаа» деп сураглыг шүлүүнде мындыг одуруглар бар:

«...Арын-пуур чок, чүдек
кижи
Шагдаалардан коргуп-
сүртеп,
Шагдааларның туружундан
Ажыт чоруур аваа деп бе?!.
(арын 35).

Чоокта чаа шыгаранган шүлүкчү Сергей Михалковтуң бичии уругларга таарыштыр чогааткан утказылгалыг, [illegible] тыынды номун тыва дылга парлап үндүрген. Тыва дылда чаа номнуң ады — «Өнгүүм-биле кады». Ында бичии уругларга таарыштыр бижээн солун шүлүктер база кирген. [illegible] «Сээрде чүү барыл?», «Андрюшка», «Эпиим», «Мимоза дугайында», «Трезор», «Фома», «Чаг [illegible]», «Тарышпыым», «Мээң кудумчум» болгаш өске-даа.

С. САНДАН.

ХАЙЫМ

МЕРАНО. (СЭТА). Шыдыраага делегейниң бирги [illegible] маргылдааның [illegible] салым хайым болган. Чемпион А. Карпов 2:1 [illegible] Тиму [illegible] Карпов [illegible] ойнаан.

ЭРЗИН КЫЗЫ

Сөзү О. СУВАКПИТТИН. Аялгазы М. МОНГУШТУҢ.

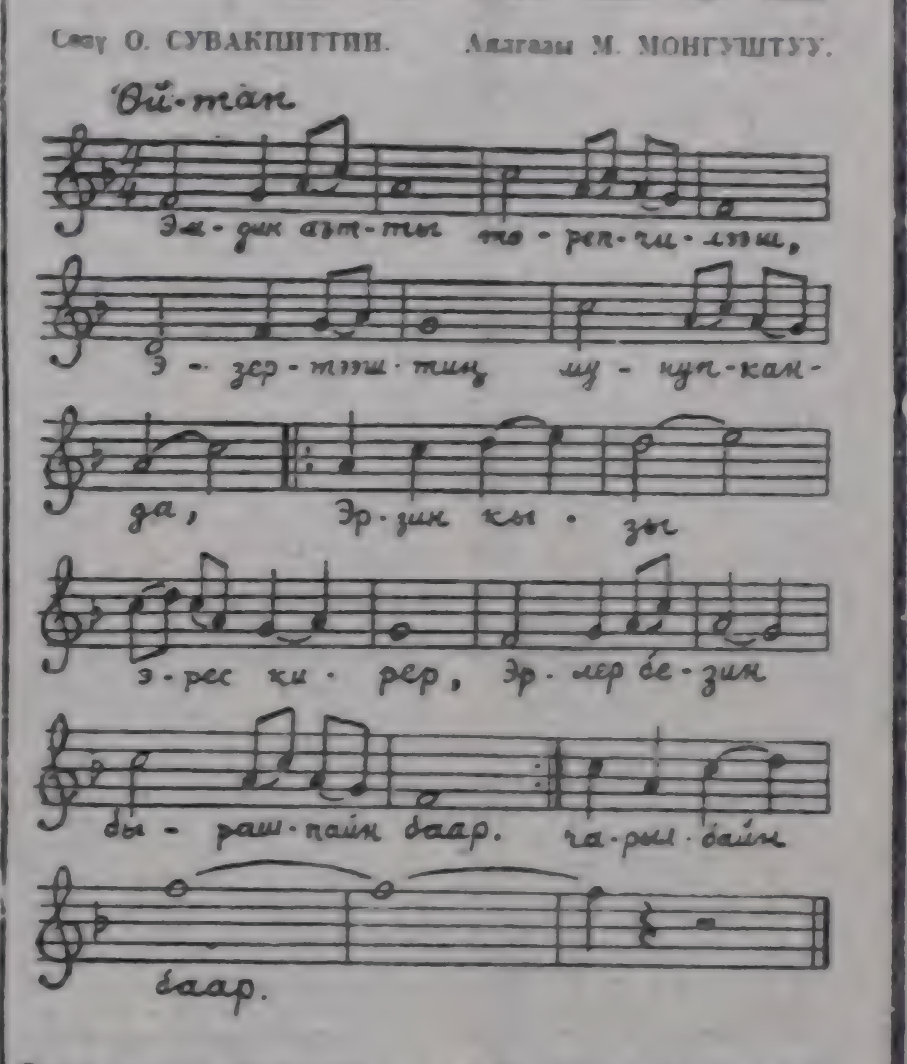

Эзиик аътты төрепчиилээш.
Ээзертээштиң мунупканда.
Эрзин кызы эрес кирер:
Эрлер безин бырашпайн баар.

Кодан малды хүлээнгештиң
Хойжулааштың турупканда.
Эрзин кызы мурнаичылап.
Эргим чуртка мактады бээр.

Херек-чүрек хайнып кегир
Хөглүг ырын базырганда.
Эрзин кызы чедиишкинче
Эргим чонун кыйгыра бээр.

Ажыл-ишке кежээ болгаш
Аамы-чаңы төлептигни
Эрзин кызы эдээр эвес.
Эрнин ошкап чарылбайн баар.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкаже чыскаалыңар!» 9.00 — Ровно хоорайның улус чогаадылгазының [illegible] бажыңының улустуң хөгжүм [illegible] концерти. 9.25 — «Оттурукчу». 9.55 — «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен». 10.55 — «Кадыкшыл». Эртем-популярлыг программа. 11.40 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.15 — «Кезээ шак». 13.15 — «Музыкалыг киоск». 13.45 — Мээң маадырымның дугайында сөс». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Коммунистер деп кезектен». 14.15 — Бөгүн — Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнү». РСФСР-ниң автомобиль транспортунуң министри Е. Г. Трубицынның чугаазы. 15.20 — «Амыдыралче путёвка». 16.15 — «Кино ажы-чорукчуларының клуву». 17.15 — «Чүректиң киржиглери». Концерт-фильм. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.20 — «Октябрьны уттуп тур бис». Мультфильм. 18.25 — 18.50 — Чапсар. 18.50 — «ТТ-ниң экранынга эң баштайы». «Суугулар — сан[illegible]». Уран-чечен фильм. 20.30 — Футбол дугайында тайылбыр. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ашхабад. Хоолайга [illegible]». Документалдыг телефильм. 21.50 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. ЦСКА — «Торпедо». 2-ги болгаш 3-кү [illegible]. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Бичии спорт аренаазындан дамчыдылга. 23.15 — 00.10 — Европаның регби[illegible] чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Тоол ааздап келди». «Регентруда». Уран-чечен телефильм. (ГДР). 15.40 — «Челээш». Улус чогаадылгазының [illegible] IV делегей фестивалы «Далайдан По хемге чедир». (Швейцария). 16.10 — «Огородта өшкү». Мультфильм. 16.20 — Уран гимнастикага делегей чемпионады. Мюнхенден дамчыдылга. 17.05 — «Бо база-ла оон дугайында». Уран-чечен хөй серийлыг телефильм. 1-ги сериязы. 18.20 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 19.20 — «Терроризм — империализмниң [illegible]». Дамчыдылганы [illegible] хайтаарачы В. Михеев кылыр. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Бичии [illegible]». Мультфильм. 20.15 — И. Соколов-Микитов. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Бажыр [illegible] азы [illegible]». Уран-чечен телефильм.

ОКТЯБРЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Шартовның [illegible]». «Алдын [illegible]». Мультфильмнер. 10.05 — «[illegible]-даа болза, бүгүдениң [illegible]». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 11.05 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырының улуг оркестри [illegible]. 11.30 — Телемедээлер. 11.45 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Туркмен ССР-ниң тургустунган оюнга уткуштур документалдыг телефильмнер программазы. 15.35 — Туркмен ССР-ниң улусчу танцызының Курупениң алдарлыг ансамбльниң концерти. 16.05 — «[illegible]». 16.35 — «[illegible] болгаш [illegible]». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 17.15 — В. А. Моцарт. Ре-мажор соната. РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Крайнев күүседир. 17.30 — «Бистиң сад». 18.00 — «Буратиноның дөгелээзи».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — «Улуттуң [illegible]».

МОСКВАДАН

19.15 — «ССРЭ-ниң XXVI съезиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Москваның тудугжулары — РСФСР-ниң Күрүне шаңналының лауреады В. А. Соловьёвтуң бригадазының дугайында. 2-ги дамчыдылга. 19.40 — А. Бородинниң «Игорь князь» деп операзы. ССР Эвилелиниң Күрүнениң улегерлиг Улуг театрының шиизи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — А. Бородинниң «Игорь князь» деп операзының [illegible].

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «[illegible]». Эртем тайылбырлыг фильм. 12.10 — «Орус [illegible]». 12.40 — А. А. Блок. «Он ийи». 10-гу класс. 13.10 — «Эртем амыдыралы». 13.55 — Орус улустуң төөгүлүг ырылары. 14.25 — Актёрнуң уран чүүлү. 15.35 — «Чер болгаш сылдыстар». Документалдыг телефильм. 16.00 — 18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.55 — Улустуң хөгжүм [illegible] концерти («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.10 — «Хамааты камгалалының билиглери — кижи бүрүзүнге». 19.25 — «Спорт». Дамчыдылга. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Маяктың чырыы». Уран-чечен телефильм. 22.45 — 01.70 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ

СПОРТЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ КОШКАК

«КҮШ-КУЛЬТУРАНЫҢ болгаш спорттуң массалыг болуруң улам ыңай көдүрер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] күш-культура болгаш спорт-биле үргүлчү ажылдаары күш-ажылчы коллективтерниң бүдүрүлгениң көргүзүглеринге ажыктыг салдарын чедирип, ажыл шагының чидириин эвээжедиринче, күш-ажылчы сагылга-чурумун быжыглаарынга болгаш [illegible] ажылга ызырыңмас чорууң кызыгаарынга идиг болуп турар [illegible].

Шынап-ла кайда-ла күш-культура болгаш спортче кичээнгей салып турар болдур, ында планныг онаалда күүседиинип, кем-херек үүлгедии кызырлып, база специалистерниң, ажылчыннарның ажылдан үнер-кирер чоруу улам эвээжеп турар. Оон бир тодаргай [illegible] Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозту ап болур. Ук ажыл-агый бо чылдың тос айларында мал продуктуларын бүдүрер болгаш [illegible] талазы-биле республиканың совхозтар аразында калбарган социалистиг чарыжынга [illegible] кейлиг [illegible].

[illegible] лары чорудуп, чамдык хемчеглерни ап чоруткаш.

Районда күш-культура болгаш спорт ажылының [illegible] СЭКП райкомунуң бюрозунга бо чылдың март айда чугаалашкаш, ол талазы-биле четпестерни илереткеш, ону чайладырының талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап алган. Оон түңнелинде бо чылдың чайынында Мугур-Аксы суурунга [illegible] талазынга бедиик деңнелдиг спорт [illegible] тудуан.

Ында волейбол, баскетбол, футбол ойнаар шөлдерин, бак [illegible] чайгы үеде ГТО нормаларын дужаарынга таарыштыр кылган черниң узунун, бедиин халыыр оңгарларны кылган. Спорттуң чамдык хевирлеринге эң хуузунуң ужуражылгаларын, спортчу маргылдааларны чаа стадионга эрттирип[illegible]-даа. Ынчалза-даа пинтиии-биле алырга, бо ажыл районда ам-даа кудуу деңнелде.

РАЙОННУҢ удуртур органнары спорт ажылынче чорбайн [illegible] спорт [illegible] чоп ортузунга дегжүүр хамаан [illegible].

Күш-культура болгаш спорт ажылының байдалын сөөлгү ийи чылда чаңгыс-даа катап чугаалашпаан. Ол талазы-биле кандыг-даа тодаргай хемчеглерни ажылдап кылбаан.

Өөреникчилерниң, ажылчын болгаш кедээ аныяктарның күш-дамыр [illegible] база массалыг күш-культураның байдалын сайзыраткан [illegible] ВЛКСМ райкому база кошкак ажылдап, бо чылын спорт ажылын комсомолдуң райкомунуң бюрозунга-даа, пленумнарга-даа болгаш эге организацияларга-даа чугаалашпаан. Оон уламындан комсомолчуларны болгаш аныяктарны спортче хаара тудар ажылдың чорупп турары үениң негелдезинге четпес.

Үстүнде адааным организациялар спорт ажылын контрольга албайн, ону удуртуп, башкарбайн база практиктиг дузаны чедирбейн турда, районда спорт ажылының кудуу деңнелде чоруп турары чоп. Эң ылангыя чурттакчы чоннуң ортузунга ГТО-нуң [illegible] [illegible] ажыл школалардан өңнүз кайда-даа чорбайн турар.

[illegible]

СПОРТТУҢ [illegible]

А районда спорт ажылы [illegible]

КҮШ-КУЛЬТУРА болгаш спорттуң [illegible]

[illegible] турда, аңаа чүгле ийи-чаңгыс спортчу маргылдаалар болган. А воддуунда ол стадион эзирей берген турар. Оон уламындан стадионну долгандыр херимнээр штакетниктерни үрелген.

Районнуң чамдык удуртукчулары [illegible] бо районнуң [illegible] [illegible] ажылдарының [illegible] А. С. Пушкинниң [illegible] тугтайнында» доктаалдың амыдыралга боттандырары чугула.

В. ЧАДАМБА.
«Шынның» тускай корр.

КИНО

ОКТЯБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «О спорт, сен — тайбыңдыр, сен» (2 сериялыг) 9.30, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мартин болгаш шбичи», 9.30, 12.30, 14.40. Киночыынды 11.20. «Миллиардер-хоренгитен ыяныл?» 16.30, 18.20 (узатыкан), 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Инженерниң читкен аазыны» 10.30. «Ужудукчу Пирксиниң истелгези» 12.30, 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

ОКТЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Харын кылдыр кожуушкун» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 18.40 (узатыкан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оңза кичээнгейиниң зоназы» 9.30, 15.30, 20.30. «О спорт, сен — тайбыңдыр сен!» (2 сериялыг) 11.30, 17.30 шактарда.

Туризм болгаш экскурсия талазы-биле Тыва область чөвүлели [illegible] черлерже туристерниң кузээннерге путёвкаларны сүмелеп тур:

Москваже — октябрь 31-де, ноябрь 21-де, декабрь 1, 12, 21, 31-де. 12 хонук хуусаалыг. Өртээ — 140 рубль. Туристер эң улуг «Измайлово» деп комплекске чурттаар. Туристиң программазында солун экскурсиялар көрдүнген.

Евпаторияже — ноябрь 8-те. 20 хонук хуусаалыг. Өртээ — 110 рубль. Аңаа туристер XVI чүс чылдың архитектуразының [illegible] таныжар, хоорайның [illegible] болгаш [illegible] чүүлдерин билип алыр.

Пушкин заповединиче — ноябрь 25-те, хуусаазы — 10 хонук. Өртээ — 100 рубль. Путёвканы 2 кижиге [illegible]. Туристер Псков областының Пушкинские горы суурда Орус улустуң сураглыг шүлүкчүзү А. С. Пушкинниң амыдыралы-биле холбашкан черлерге баар.

Кара далайның эриктеринче — ноябрь 1-де, хуусаазы — 20 хонук. Өртээ 100 рубль. Туристер Сочи, Геленджик, Новороссийск хоорайларже экскурсиялаар, суртаалдар. [illegible]-биле таныжар, ботаниктиг дендрарий-садты көөр.

Ленинград — Москваже — декабрь 2-де, хуусаазы — 15 хонук. Өртээ — 160 рубль. Улуг Октябрьның каваны Ленинградтан маршрут эгелээр. [illegible] бо хоорайда тудугларны кайгаар кылып турарын сонуургаар арга туристерге тургустунар. Оон аңгыда Эрмитажка, Петропавловск шивээзинче, Пискарев чевээнге баар. Оон соонда туристер Москвага [illegible]. [illegible] деп.

Туристиң путёвка садып алгаш [illegible] бижикчизи [illegible] ертээнге чоок. Чурттаар черге [illegible] экскурсия база [illegible] 15-тен апрель 15-ке чедир Аэрофлоттуң газ-турбиналыг самолёттарынга [illegible] билеттерниң өртээ 50 хуу [illegible] болур.

АПТЫРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 1, № 105 өрээл.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-26-62, редакторнуң оралакчыларының 2-25-24, 2-41-71, харыысалгалыг секретарының 2-33-55, секретариаттың 2-23-55, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдизиниң 2-37-42, промышленность килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-33-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегерлер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-53, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-82-75 телефонче долгаар.

Тираж 17?95. Чагыг ?? ?

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш номсадыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-012?

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чѳвүлелиниң органы

№ 248 (11746) | 1981 чылдың октябрь 27, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Ѳртээ 2 коп.

ТУДУГЖУЛАР БОЛГАШ МОНТАЖНИКТЕР! КАПИТАЛ САЛЫЫШКЫННАРЫНЫҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДИҢЕР!

ДҮРГЕН, ШЫНАРЛЫГ БОЛГАШ АМГЫ ҮЕНИҢ ТЕХНИКТИГ ҮНДЕЗИНИНГЕ ТУДУГНУ БОТТАНДЫРЫҢАР!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан)

НЕФТИЖИЛЕРНИҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕЗИ

ТЮМЕНЬ. (СЭТА). Тюмень областың нефтижилериниң тыпкан нефтизи ийи миллиард тонна четкен. Он сес чыл [illegible] зин четпес үениң дургузунда ол бедик көргүзүтүү нефтижилер чедип алган.

Ол хире дүрген темпинн чуртта нефть тывыжының чаңгыс-даа комплекизи амдыызында чедип албаан. Тюменьниң нефтижилери баштайгы миллиард тонна нефтини он дөрт чылдар дургузунда тыпкан, а ийиги миллиард тоннаны — чүгле үш чыл дургузунда тыпкаш, Төрээн чуртка бараалгатканнар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тооругут шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырбышаан, областың нефтижилери бир хонук дургузунда миллион тонна нефтини, миллиард кубометр газты тывар дээш социалистиг чарышты калбарткан чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, техниканы эки ажыглаарынга, нефть тывыжын кевүдедиринге шиитпирлиг рольдут болуп турар. Барыын Сибирьниң нефть болгаш газ байлаан шиңгээдип алыр талазы-биле 1964 чылда эгелээн күш-ажылчы маадырлыг чоруктуң үргүлчүлели — Тюменьниң ийи миллиард нефтизи-дир.

Хонукта миллион тонна нефтини, миллиард кубометр газты тывар талазы-биле тюменьчилерниң патриоттуг чаагай эгелээшкинин СЭКП Төп Комитеди чүүлдүг деп санаан. Ол инициативаны чурттуң өрүмнекчилериниң, монтажчыларының, геологтарының, тудугжуларының, [illegible] ның далайжыларының түс-түс коллективтери деткээн.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛДИ ДАРЫЙ ДООЗАР

Соок кыштың дүшкени «Тыва тудуг», «Шагонартяжстрой», «Тыва кедээ тудуг» трестерниң удуртукчуларынга манаваанны аалчы дег болган. Ук трестерниң чамдык объектилеринде тудугнуң тавааң чер казып белеткээрин, чылыдылга четкизин кииририн кылбаан, тудугжуларга бичии бажыңчыгаштар безин чылыглаттынмаан. «Шагонартяжстрой» трестиң чамдык объектилеринге тудугжулар чылыг вагончиктер-биле хандыртынмаанындан, кыжын 40 ажыг градус соокта даштыгаа от салгаш, чыннып тургулаан фактылар бар.

«Тыва кедээ тудуг» трестиң чамдык КМК-ларында база вагончиктер чедишпес. Чижээ, Чадаанада № 463 КМК-ның бригадалары база ындыг байдалга таваржып турган.

«Тыва тудуг» трестиң тудугжулары объектилерни кышкы шеверлел ажылдарын чорударынга белеткевээнинден № 48 тудуг эргелелиниң 6 шеверлекчи бригадалары 1981 чылдың эгезинде ажыл чок, аназ турар ужурга таварышкан. Шеверлел ажылдарынга баш бурунгаар белеткеп болур объектилер база тургулаан. Чижээ, Советтер бажыңының болгаш автовокзалдың кезек черлеринге чылыгны киирип, аңаа шеверлел ажылдарын чорударынга белеткээн болза, дыка хөй бригадаларны ажыл-биле хандырып болурунуң аргазы турган. Херек кырында ол ынчаар кылдынмаан.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында тудуг организациялары объектилерни кышка белеткээринче база кошкак кичээнгей салган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде кол фондуларны ажыглалга кииреринче, ажылчын күштү болгаш акша-хереңгини чугула объектилерже мөөңнээрин айыткан болгай. Ындыг угланыышкын тудуг-монтаж ажылдарын чорудуп турар объектилерниң саныш эвээжедип, доостунмаан тудугларның хемчээлин кержага чедир кызырарын болгаш капитал салыышкыннарының ажыктыын бедидер аргалы бээр. Чылдың эгезинде партия обкому болгаш Министрлер Чөвүлели ажыглалга киирер объектилерниң хуусаа-графигин доктааткан турган. Ынчалза-даа чылдың үш кварталы төнген. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 113,5 млн. рубльдиң объектилерин ажыглалга киирери артпышаан. Бо талазы-биле байдал ылаңгыя «Шагонартяжстрой», «Тыва тудуг» трестерниң, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның эргелелдеринде, «Красноярскгэсстройнуң» № 2 болгаш 3 КМК-ларында багай болуп турар. Чүл дээрге, тудуг-монтаж ажылдарын чорударынга таарымчалыг чылыг хүннер эрткен, кыштың соогу чоокшулаан, а бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг объектилерниң хөй кезии ам база-ла чылдың сөөлгү кварталынче шилчээн.

Автовокзал, хөгжүм-шии театрының, дааранылга фабриказының дузалал корпустары, теплица комплекизи бо чылдың ажыглалга киирер объектилери. Оон аңгыда 33.934 дөрбелчин метр чурттаалга шөлү (Кызыл хоорайда) база ажыглалга кииртинмээн.

А ук объектилерде ам байдал кандыгыл?

№ 9 чурттаалга бажыңын штукатурлаарын уламчылап турар, а малярлар ажылды улаштыр эгелээр — дээрге чылыг кииртинмээнинден ажыл саадаан. Чүгле октябрьның ортузундан ыңай чылыгны бергени-биле ында ажылдап эгелээн. Автовокзалга, дааранылга фабриказының дузалал корпузунга, обкомнуң гостиницазынга шеверлел ажылдарын дарый эгелээри негеттинип турар объектилер-дир. Ук объектилерде одалганы кылбаанындан амга чедир шеверлел ажылдарын чамдыктарынга уламчылаары, өскелеринге эгелээри болдунмайн турар.

Шеверлел ажылдарын чорудуп турар № 48 тудуг эргелелиниң планында дөрткү кварталда 590 муң рубльдиң ажылдарын, а хожудаашкыннарны катай алырга 853 муң рубльдиң шеверлел ажылдарын кылып бүдүрери көрдүнүп турар. Бир эвес байдал мындыг янзылыг турар болза, ол хире хөй хемчээлдиг ажылдарны кылып болур деп чугаалаары берге.

Кыштың соок хүннери чоокшулаан, ынчалза-даа ам-даа арткан үеде шалыпкын хөделир болза, кышка белеткелди доозуп, байдалды экижидип болурунуң аргалары бар. Тудуг организацияларының удуртукчулары, ында партия болгаш хөй-ниити организациялары-биле кышка белеткелди бир демниг доозарының хемчеглерин даартагыже чылдырбайн, дарый ап чорудары чугула. Ынчангаш бригада, участок, объект бүрүзүнге кышка белеткелди доозарының тодаргай план-графигин тургускаш, оон күүселдезин онза контрольга алыры негеттинер.

Күскү-кышкы үеде тудугжуларның ажылының үре-түңнелдии, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү автотранспорттуң чогумчалыг ажылындан, тудуг материалдарын, одаар чүүлдү объектилерге үзүктел чок чедиреринден хамааржыр болгай. Ынчангаш трестерниң автобаазалары гаражтарны, өске-даа оран-саваларны чылыглаар, машина-техниканың септелгезин өй-шаанда эки шынарлыг кылыр апаар.

Ол ышкаш кышкы соок үеде тудугжуларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче кичээнгейни күштелдирери чугула. Чүнүң-даа мурнунда тудугжу бригадаларның вагончиктерин, столоваяларны, буфеттерни хеп уштур, кургадыр черлерни дерип, чылыглаар, тудугжуларны тускай чылыг хептер-биле хандырарын организастаар ужурлуг.

Тудуг организацияларының удуртукчулары, ында партия болгаш каттышкан тудуг комитеттери 1981—82 чылдың кыжынга белеткелдиг ужуражырының, одалга-энергия курлавырларын камныг ажыглаары дээш чарышты организастаарының бүгү хемчеглерин алыры чугула. Ол сорулга-биле планнаттынган хемчеглерниң күүселдезин хынаар, хөй-ниити организацияларының, улусчу контролёрларның күжү-биле түс-түс объектилерниң, участоктарның, бригадаларның кышка белеткелиниң көрүлдезин чорудар ужурлуг.

Улуг Октябрьның байырлалының бүдүүзүнде тудугжу бригадалар аразында күш-ажылчы маргылдаа улам-на кыптыкан. № 48 тудуг эргелелинде П. Войтюктуң бызанчылар бригадазы М. Горбачевскийниң бригадазы-биле аразында чарыштыг. Сөөлгү түңнелдер-биле П. Войтюктуң бызанчылар бригадазы чарыштыг эштерин мурнаан, олар тудуг-монтаж ажылдарының-даа, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң-даа талазы-биле планын чедиишкинниг күүсеткеннер.

Үшкү кварталда П. Войтюктуң бригадазы 72 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, херек кырында ону 75,6 муң рубльге кылып бүдүрген. Бригада кежигүннери аразында эп-найыралдыг, чаңгыс кижи дег ажылдап турары ажыл-херектиң үре-түңнелдиг болурунга эки салдарын чедирген.

Ук бригада чайын № 3 школаның тудуун доозар дээш аажок эвес улуг-хуузун киириштирген. Ол объектиден бызанчылар база-ла ажыглалга киирер автовокзал тудуунга келгеп, бригаданың бир кезии амгы үеде № 9 чурттаалга бажыңында ажылдап турар. Ол бажыңны байырлалга уткуштур ажыглалга киирер дээш бызанчылар кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы бригаданың кежигүннери (солагай талазындан) Валерий Чазба, Сергей Маркин болгаш Чамыян Иргит.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ ИЛЕРЕТКЕН

Тываның транспорт эргелелиниң автотранспорт бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. Үшкү кварталдың түңнелинде Кызылдың пассажирлер АТБ-зы эки көргүзүтүлүг болуп, эргелелге бирги черни ээлээн. Ол бүдүрүлгелерден үшкү кварталда хоорай иштинде ажылдап турар автобус чолаачыларының [illegible] (начальниги В. В. Бойко) социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнген.

Бригадалар аразында чарышка И. Н. Семенюковка [illegible] чолаачылар коллективи бирги черни ээлээн.

Пассажирлер АТБ-зында такси чолаачызы В. А. Потылицын, автобус чолаачызы И. В. Захаренко чарыштың тиилекчилеринге санатканнар.

Бистиң корр.

ШАЛЫПЧЫ ШЕВЕРЛЕКЧИЛЕР

Кызылдың № 48 тудуг эргелелиниң шеверлекчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн төлептиг уткуур дээш күш-ажылчы маргылдааны аразында калбарткаш, түс-түс ажылчын турупшуларында күженишкинниг ажылдап турар. Ук эргелелдиң шеверлел ажылдарын кылып чорудуп турар бригадаларының аразындан Валентина Борбак-оолдуң бригадазының ажылы мактаалдыг.

Мурнакчы коллектив он бирги беш чылдың баштайгы чылын шалыпчы эгелээш, ол-ла темпизин кошкатпайн, ай санында эки көргүзүтгелерни чедип ап келген. Бригаданың ажылчыннарының ортузунда күш-ажылды организастаары эки.

М. ОНДАР.

БЕДИК ШАҢНАЛ ХҮЛЭЭНДИРИП ТУРАР

Тудуг организацияларының аразында социалистиг чарышка үшкү кварталда «Кѳдээ электри тудуг» эргелели эки көргүзүтгелерни чедип алгаш, тиилекчи болган. Тиилекчиге СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдериниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчииир Кызыл тугун тывыскаарынга тураскааткан байырлыг хурал дүүн эрткен.

Байырлыг хуралды партия организациязының секретары А. В. Кудряшов ажыткан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Михаил Клаевич Мендуме Кызыл тукту тыпсып тура, чүве чугаалаан. Ук эргелелдиң коллективи боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны күүседиринге, кѳдээ ажыл-агыйга электри энергиязының ажыглалын улам калбартырынга төлептиг ажылдап турарын демдеглээн. Кызыл тукту чаалап алганы-биле эргелелдиң бүгү коллективтеринге изиг байыр чедирип, ажыл-ишке моон соңгаар чедиишкиннерни ол күзээн.

Мурнакчы чолаачы В. М. Коннык санал бергеш, Кызыл тукту чаалап алганынга чолаачы [illegible] мурнундан улам сорук киргенин илередип, чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш ажылдаарын олар хүлээнгеи.

Эргелелдиң начальниги А. В. Первухин бедик шаңналды алганы-биле бүгү коллективтиң мурнундан СЭКП обкомунга, республиканың Дээди Совединиң Президиумунга, Министрлер Чөвүлелинге өөрүп четтиргенин илередипшаан, ол шаңнал улам-на эки [illegible] рип турар деп чугаалаан. Кѳдээде ферма, кодан бүрүзүн электри [illegible] рер, кѳдээ ишчилерге таарымчалыг байдалды тургузаар дээш коллектив бүгү күжүн салып ажылдаарын ол шынзыткан.

БИСТИН КОРР.

БАМ-НЫҢ КѲДЭЭ АЖЫЛ-ИЖИ

Тында хоорайның чоогунда «Заря» совхозтуң акчылары, [illegible] нижилери, аң тудукчулары чер ажылын база кылып эгелээн. Олар «Коммунар» ээзимниң чанында ээн черни бо чылын шиңгээдип киирип кээн.

Ногаа аларны, ногаа культураларны болгаш картофельди аңаа шенеп тараан түңнели эки болган. Бо чылдың чайы аңаа кедергей чаъс-бороннуг болган-даа болза, ол черге үнүш ажылын сайзырадып болур дугайында эртемденнерниң сүмезин боттандырып болурун бадыткаан багай эвес дүжүттү өстүрүп алган. Совхоз бодунуң ажылчыннарын картофель-биле бир-ле дугаар хандырган. Малга четчир хемчээлдиг чемнерни база белеткеп алган.

— Байкал-Амурнуң демир-орук магистралының тудуу [illegible] гыс-даа гектар черни шиңгээдип албаан болгаш ажылчыннарны сүт-биле хандырар сорулгалыг чүгле он ийи инектерлиг турган — деп, совхоз директору В. Иванчук чугаалаан. Кѳдээ ажыл-агыйы эртемнериниң Ленин аттыг Бүгү-эвилелдиң академиязының Сибирь салбырының эртемденнериниң дузазы-биле Урканхемниң [illegible] хөрзүннүг чер [illegible] совхозтуң ажылчыннары [illegible] Тыңданың [illegible] чии урутлар албан черлерин совхоз сүт-биле бүрүн хандырып турар.

«Коммунар» ээзимниң чоогунда чурттаалга бажыңнарын, мал кажаалары болгаш техника септээр мастерскаяларны амгы үеде тудуп турар. [illegible] тарылгазынга белеткел кылдыр [illegible] чер аңдарылгазын чорудкан, ногаалар өстүрер черлерни кылган. Совхозтуң фермазында амгы үеде 100 инек бар. Он бирги беш чылдың төнчүзүнге чедир саар инектерниң баш санын 400 чедирер сорулга салдынган. Тыңданың чурттакчылары «Заря» совхозтан картофельди, капустаны, помидорну, огурецти болгаш өске-даа ногаа аймаан алыр.

— «Заря» совхозтан аңгыда «Ленинокто» болгаш «Мой Бир» деп ийи совхозтар бар. Байкал-Амур магистралының төп участогунуң зоназында ол ажыл-агыйлар Тыңданың болгаш оон чоок кавызында [illegible] эът-биле, сүт болгаш мал, чер ажылының өске-даа продуктылары-биле бүрүн хандырып шыдаар аргалыг болур — деп, районнуң кѳдээ ажыл-агыйы [illegible] Б. Баканов чугаалаан.

БАМ зоназынга мал болгаш чер ажылын дүрген хөгжүдер [illegible] үрезиннер-биле хандырары негеттинип турар.

В. БИРЮКОВА, СЭТА-ның корр.

Тында. Амур область.

АЖЫР КҮҮСЕДИП ТУРАР

Ажылчын мергежилди чедип алгаш, оон чажыттарын чоорту шиңгээдип албышаан, ынак ажылынга хөй чылдарның дургузунда бараан болуп, ажылчынның төлептиг адынга ѳзүлүт-ла болу берген ажылчыннар коллектив бүрүзүнде хөй. Оларның аразында бедик ажылчыннарның профессионал белеткелин база оон [illegible] партияның XXVI съездинге Отчёт илеткелинге Л. И. Брежнев [illegible].

Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырлары шапкын темп-биле хөгжүп орар үеде кадрларның билиг-мергежилин доктаамал бедидери үениң кол айтырыгларының бирээзи. Чогум-на ынчангаш Барыын-Хемчик районнуң Ак-Довурак хоорайда «Тыва даг-дүгү» комбинаттың дирекциязы, парткому болгаш хөй-ниити организациялары түс черниң байдалынга таарыштыр кадрларның профессионал мергежилин бедидеринге база аныяктарны даг-дүгүнүң арыглаки [illegible] мергежилинче хаара тудуп [illegible] кан ажылдарны [illegible] ап, чамдык боттуг хемчеглерни кылып чорудкан. Эрткен чылын комбинатта [illegible] ган өөредилге-бүдүрүлге курзунга [illegible] мергежилдиг 230 чаа ажылчыннарын база 600 ажылчынның профессионал билиг-мергежилин [illegible] кен. Оон түңнелинде дыка хөй [illegible] өөредилге [illegible] чедиишкинниг [illegible] даг-дүгүнүң [illegible] ның тускай мергежилин чедип алгаш, ук бүдүрүлгеде баштайгы күш-ажылчы базымын эгелээн.

Комбинаттың [illegible] парткому болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары ажылчыннарның профессионал билиин бедидеринче база холушкак мергежилди чедип алырынче улуг кичээнгейни угланыдырып келген. Чүгле 1981 чылда безин тускай өөредилге курзун өөренип эрткеннерниң соонда 100 ажыг кижиниң разряды бедээн болгаш 115 ажылчын ийиги профессияны чедип алган. Ол чорук бар аргаларны болгаш курлавырны долу ажыглаарынга база күш-ажылды шын организастаап, оон бүдүрүкчүлүүн бедидеринге идиглиг болуп келген. Ынчангаш комбинаттың [illegible] коллективтери, бригадалары планныг даалгаларын ай, квартал [illegible] күүседип турар.

Ук комбинатка бедик бүдүрүлгелиг, кадржаан ажылчыннарны [illegible] орщиктерниң мергежилин бедидер талазы-биле ында участок начальниги Н. Н. Кузнецовтуң ажылы мактаалдыг. Оон ыңай В. Волченко, Л. Момунко болгаш оон-даа өске инженер-техниктиг ажылдакчылар комбинаттың ажылчыннарының мергежилин бедидеринге база чаа ажылчыннарны өөредип, оларны бүдүрүлгеже хаара тударынга [illegible] биле киирип келгеннер.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Ак-Довурак хоорай.

ООҢ КЫШТААНГА

Мѳңгүн-Тайга районнуң малчыннары кышка хынамчалыг белеткенип, бо хүннерде олар шупту кыштагларында кѳжүп чеде бергеннер. «Малчын» совхозтуң мурнакчы кадарчыларының бирээзи Мочак-оол Донгакович [illegible] кыштаанга чеде бердивис.

Ук черниң агаар-бойдузу шак бүрүзүнде өскерлип турар. Район төвүнден үнериивисте эвес турган болза, малчынның кыштаанга келирививиске Каргыны куду каккан тывылуг хат кыштың тыныжы чоокшулап [illegible] болду. Дуржулгалыг малчынга ол бүгү коргунчуг эвес деп чүвени оон-биле чугаалажып тургаш, билип алдывыс.

Шынап-ла, малчынның кыштаанда бүгү чүве белеткеттинген. Эрткен чылдың кержеңин хооргаш, ону чайгы үеде кургаткаш, ам кажааның ыжык черинде чыып салган. Хой кажаазының үүрмек септелгезин кылгаш [illegible] ры-биле херелээр шагжалзрны баш бурунгаар белеткээн болду.

Хой кирер улуг кажааның үүрмек септелгезин кылдынган-даа болза оон кыдыгларын сыскып, малгаштаваанындан [illegible] жааны өттүр көстүп турар чырык черлер барын көргеш, ону сонуурган турувуста малчын бистиң бодалывысты билген чүве-биле демөй боду-ла чугаалай берди.

— Хой кирер кажааны күзүүнден эгелээш хөлүн эрттир чылыглап алырга багай чүве бо. Эң ылаңгыя төрүүр хойга хирелиг. Олар чылыг үеде изигге бузурлугуп, хураган ара салыр чүве база оон үнер. Ынчангаш кажааже агаар кирерибиле ойбак черлерни арттырары черле албан. А кажаа соок дыңзып, хой төрүүр үелей бээрге дыдык черлериниң чамдыызын албан дуглап, чылыглаары чугула.

Малчынның кыштаанда ийи бажың барза болза, ол мнаар ам-даа кѳжүп киргени, а оон чанында өглеринде чурттап олурар болдулар. А бажыңын кире бээривиске ооң печказын, соңгаларын, шалазын септээш, будуп-доозулааш, кагайлап каан. Шак мындыг арыг-силиг бажыңны район төвүнден ырак кыштагга көөрге солун-даа чорду.

Ол бүгү малчынның кышка хынамчалыг белеткениишкинин, малдың баш санын мелдеп өстүрер дээш баш бурунгаар бүгү хемчеглерни ап чорутканының тодаргай херечизи. Чүгле «Малчын» совхозтуң эвес, а эрээн районнуң мурнакчы

малчыны Мочак-оол Донгакович Биче-оол он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр 100 хойдан 100 хураганны онзаменди доруктургаш, төрээн совхозунга дужаап берген.

Ол келир чылын база бедик көргүзүтгелерни чедип алырын хүлээнип, төрүүр 100 хойдан чүктен эвээш эвес хураганны оңзаменди доруктуруп алырын социалистиг хүлээлгезинде айыткан. Малчынның кодазында ам 310 төрүүр хой бар. Чайгы үеде малчын хоюн сериин оттуг тайгаларга семиртип алган. Ынчангаш ам аңаа Мөңгүн-Тайганың дошкун кыжы коргунчуг эвес.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: малчын М. Д. Биче-оол.

Авторнуң фотозу.

Чер ажылының бедик культуразы дээш

ХӨРЗҮН БОЛГАШ ДҮЖҮТ

Хөрзүннүң чуну-биле-даа солуттунмазы болгаш оон чүге-даа дениеттинмес үнелиин, оон кол шынары — үнүш-дүжүткүрүнде ады культурлуг үнүштерниң дүжүдүн бээр аргалыында.

Культурлуг үнүштерни өстүреринге таарыжыр болгаш [illegible] хандырар ындыг хөрзүннү үнүш-дүжүткүр хөрзүн деп адаар.

Үстүнде чугаалаттынган [illegible] чүгле кара хөрзүннү эң эки [illegible] санаар болза, шын эвес болур ийик. Чүге дээрге, хөрзүн бүрүзүнге эң-не таарыжып өзүп үнер ындыг ажыктыг үнүштерни тывар херек. «Багай» [illegible] хөрзүнге безин эки өзүп үнер үнүштер турар болгай. Оон аңгыда, багай хөрзүн чок, а «багай» [illegible] келээде утпаза чогуур.

Тыва АССР-ниң хөрзүн тывызы дыка янзы-бүрү болуп турар. Даг-тундра хөрзүнүнден эгелээш, кургаг ховунуң сарыг хөрзүнүнге [illegible] янзы-бүрү хөрзүннер республиканың девискээринде таваржып турар. Кара болгаш сарымзык хөрзүннер эң-не калбаа-биле [illegible].

Республиканың агрохимиктиг лабораториязы Тандының, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Кааа-Хем болгаш Улуг-Хем районнарда чогум-на ындыг хөрзүннерге 1969 чылдан бээр шенелделерни кылып келген. Ол районнарның ыштыг хоюг [illegible] кара болгаш сарымзык хөрзүннерин дениештирип [illegible]. Зонаның агаар-бойдус байдалдары эң-не таарымчалыг болуп турар. Хөрзүннүң үнүшкүрүн болгаш кызыл-тастың дүжүткүрүн шаа ап бээр адаар.

Үнүштүң чемнери [illegible] (азоттуң, фосфорнуң болгаш калийниң) ниити курлавырының талазы-биле сарымзык хөрзүн кара хөрзүнге четпейн турар. Ол чорук ук хөрзүнде органиктиг бүдүмелдерниң курлавырының эвээжи-биле тайылбырлаттынар. Хөрзүннүң кара довураа [illegible] болгаш [illegible] кара-хөрзүн элээш болган тудум-на, ук хөрзүнде шимтүн ол-шык курлавыры эвээш болур.

[illegible] кара-довурак [illegible] ында үнүштүн чемнерниң чүүлдериниң курлавыры база дыка улуг болуп турар.

Дүжүттүүн болгаш тараа лынын шыкарын ап [illegible] кара хөрзүннүг черлер [illegible] турар. Чижээ, 1969 чылдан эгелээш, 1980 чылга чедир кызыл-тастың суггат чок черлерден [illegible] чаагай дүжүдүн — гектардан 19,8 центнерни чогум-на кара хөрзүннүг черлерге ап келген. Оон болгаш база хөй — 2,7 [illegible] турар. Үнүш-дүжүткүрү [illegible] эвес кершү чуктуң ийи хөрзүнүнден дүжүт гектардан 15,7 центнер чедир [illegible] турар.

Сарымзык хөрзүнде дүжүт кара хөрзүннүг [illegible], бөрүк-ла ийи катап [illegible] гектардан ортумаа-биле 10,3 центнер алдынып турар.

Чемиштчидикчилер ажыглаваа-даа болза, кара база сарымзык хөрзүннерге [illegible] чаагай [illegible] ап болур [illegible] чорудкан шенелделерниң түңнели көргүзүп [illegible] чугаалаарга, хөрзүннүң аңаа болунда [illegible] бүдүмелдер [illegible] үнүшкүр болурлары [illegible].

Амгы үеде эртем-техниканың хөгжүлдезиниң [illegible] кайы хире-даа бедик болза, [illegible] чер хыргыр турар [illegible]. Чижээ алырга, бистиң Тыва ышкаш мындыг кандазын байдалдыг черге хөрзүннүң кырында кара довурааның чаңгыс сантиметр чедир бы- лыныдарынга безин бети дээр- ге-ле 100 ажыг чыл негеттинер.

Хөрзүннүң кырында үнүш-дүжүткүр кара довураа хат болгаш суг ап турар. Ынчангаш ам чер ажылының хөрзүн камгалалдыг системазын ажыглап кылган. Оон ынааргай чүүлү болза, хөрзүннүң довураан [illegible] кагдырарын болдурбайн, [illegible] бадырып болур. [illegible] черни хырып тарап [illegible] турар. Ол чорук хөрзүннүң [illegible] турар.

[illegible]

Е. ЦЫМБАЛЮК,
республиканың агрохимиктиг лабораториязының агрохимиги.

МАР-ДАН ААЛЧЫЛАР

Бистиң республикавыска Моол Арат Республиканың Баян-Өлгий аймаандан бөлүк партия, солун-сеткүүл ажылдакчылары октябрь 22-ден 27-ге чедир чораш барганнар.

Оон составында МАРН-ның аймак комитединиң кыдыс эргелекчизи Шумдэй Тавараков, «Жана-Умир» («Чаа амыдырал») аймак солунунуң корреспондентизи, аймактың чогаалчылар салбырының эргелекчизиниң оралакчызы Хуаиган Жумаханов, аймактың радиодамчыдылгазының диктор-корреспондентизи Жанузак Шаруанов, аймак солунунуң типографиязының парлакчызы Апакбай Бейсенбаев.

Аалчылар республиканың «Шын», «Тувинская правда», солуннарының, Телевидение болгаш радиодамчыдылгазының күркомитединиң, Политиктиг чырыдыышкын бажыңының ажылы-биле таныжып, республика типографиязынга, «Саян» совхозка чораапнар.

БИСТИН КОРР.

ИДЕПКЕЙЛИГ ДУЗАЛАКЧЫЛАР

[illegible] быжыглаары, оларны он [illegible] чылдың болгаш оон баштайгы чылының планнарын онаалдаларын болгаш социалистиг хуулгаазыннарын куу[illegible] бистиң районнуң партия организациязы [illegible] утланган. Чер-черде партия организациялары [illegible], сагылга-чурумну быжыглаар, четпестерни ой-шаанда чайладыр [illegible] чорудуп турар. Бо ажылга партия организацияларының идепкейлиг дузалакчылары — улусчу контролерлар [illegible], сагылга-чурум чок чоруктуң [illegible] чок болуп, иштики курлавырларны дилеп тыварынга улуг киирип турарлар.

«Латвий ССР-де улусчу контроль органнарынга партийжи удуртулга дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга, ССРЭ-де [illegible] Хоойлуга дүүштүр улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының ажылын [illegible]

[illegible] тонтарын контрольга ап ажылын идепкейлиг чорудуп турар. Эрткен чылын ол бөлүк [illegible] болгаш бойдус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссиязы база «Комсомолчу прожектор» [illegible] идепкейлиг чоруткан. Оон [illegible] таг чөвүлелиниң хуралынга [illegible] бүгүт хемчеглер алдынган. Бо чылын Ленин аттыг совхозта улусчу контроль бөлүү хой кыргылдазынга [illegible] илерээн четпестерни бригадаларның [illegible] хой.

Улусчу контроль органнарының [illegible] — чугула партийжи даалга. Коммунист улусчу контролерларның [illegible] партия хуралдарынга, партбюроларга, парткомнарга [illegible]

[illegible]

А. МОНГУШ,
СЭКП Эрзин районкомунуң бирги секретары.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

1981 чыл

октябрь

№ 10 (92)

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

КИРЖИЛГЕЗИ УЛУГ

[illegible]

Д. ОЮН.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

[illegible]

ШАГААН-АРЫГ

[illegible]

ХОВУ-АКСЫ

[illegible]

ХАНДАГАЙТЫ

[illegible]

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгезин республика типографиязында улусчу контрольдуң 3 кижи составтыг бөлүү (даргазы дептерлекчи О. А. Блинова) идепкейлиг ажылдап турар. Хайгыылчылар план күүселдезиниң, продукцияның [illegible] чайладырының айтырыгларынче улуг кичээнгейни салып келген.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) улусчу контроль бөлүк бөлүүнүң даргазы О. А. Блинова болгаш дептерлекчиниң даргазының оралакчызы линотипист Р. И. Заворотная. Л. Ооржак хыналда үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ШЫНГА ХАРЫЫ

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АП ТУРАР

[illegible]

Д. МОНГУШ,
[illegible]

Бир бөлүк ажылының практиказындан

БИСТИҢ ХАЙГЫЫЛЧЫЛАРЫВЫС

[illegible]

Б. ДОНГАК.

ДОЙЛАП ЭГЕЛЭЭН

Күс төнчүзүнде чер оъду куурарып эгелей бээрге каларчы чок инектер кажаалап каап ногаан сигенче «атакалап» эгелээрин мурнунда малчыннап чораан болгаш дуржулгамдан көрген мен. «Тоора-Хем», «Май Бир» совхозтарда инектерниң кажаалыг сараттарже кирерин ам-даа эгелеп турар апарган.

Маңаа холбаштыр чамдык чижектерден көргүзейн. Сентябрь төнчүзүнде чорукка чораашбо ажыл агыйларының сиген [illegible] Дыттыг Сугнак деп черге хой инек чайын белеткээн ногаан сараттың багай кажаазын үреп киргеш, дойлап турганынга таваржы бердим.

Хамык инекти оон үндүргеш, кажааны дуглап, үрелген ыяштарны алып шарып тургаш көөрүмге, үк кажааны сигенге контуг чоок ылдыр тудкан, ыяштары чиирик болду. Ынчангаш ону инектер «бастып», ыяштар аразынче думчуун суккаш-ла чадаа булгап кире бергеннер.

Инектер холдуунда-даа үк ажыл агыйларының бодуну. [illegible] хайгааракчының сигенниң турасында аажылап турганы ол. Хөй күш үндүрүп тургаш белеткээн сигенни амдан эгелээш-ле инекке ынчаар каны хамаан чок дойладып каапкаш, кыжын канчаарыл?

Өске бир чижек. Октябрь 10 үезинде чуве. Бир хар ажып турар шарыжыктар [illegible]

[illegible]

В. АРАКЧАА.

ТУУЙБУНУ КАЙЫЫН АЛЫРЫЛ?

Туйбуну тудуг[illegible] дижир болгай. Ол ындыг бо-лурдаа ынчаш. Ынчангаш оон херегзелин кадыг чөрлерге дыка улуг. Бистиң «Кызыл [illegible] ның бүдүрген продукциязын соортуп алыры ырак-узакта бистиң совхозтуң ажылчыннарынга берге болуп, хөй чарыгдалды үндүрер апаар. [illegible]

[illegible]

Д. ООРЖАК,
[illegible]

Улуг-Хем ыяш үлетпур. Балгазынның ыяш ажыл-агыйлары. Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу хереглекчилерже [illegible] стандарттарны сагывас, дилиг материалдарын сорттавас. Кылыгларында маркировка чок, чогуур чүнчээлери улуг, бичи кылдыр [illegible] Олар херегле[illegible] бругтарны холдуунда-даа бирги нугун сорттуу кылдыр көргүзүп келген. Курлайгаарал лабораторияның ажылдакчыларының хыналдазындан алырга, ол бүдүрүлгелер белеткээн тудуг материалдарының сортун бодалдап, херегле[illegible] чамдыкта мегелеп келгенн илерээн.

Чагаалардан.

Социализм чурттарында

НАЙЫРАЛ АЙЫНГА УТКУШТУР

ПРАГА. (СЭТА). «Совет Эвилели-биле тайбың дээш, бистиң улуг-эвээстиң [illegible] кезир уези дээш» деп ло-зунг-биле чехословак-совет найыралдың чаңчылдаан айы ЧССР-те эртер. Ол ай Улуг Октябрьның 64 чыл оюн рес-публиканың [illegible]

Айның бүгү хемчеглериниң кол утказын тайбың болгаш айыл чок чорук дээш демиселге, 80 чылдарга СЭКП-ның XXVI съездизиниң хүлээп алганы Тайбының программа-зын, ооң хамаарыштыр болдуруп турар хөй санныг тай-бың инициативаларын боттандырарынга Совет Эвилелиниң салып турар аажок улуг куженишкиннерин көргүзери то-дарадыр деп, ЧССР-ниң Национал фронтузунуң ТК-зының Даргазының оралакчызы Т. Траничек Прагага болган пар-лалга конференциязынга медеглээн. Ол айга лекцияларны [illegible] СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиу-мунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң трилогиязының талазы-биле [illegible]

Айның болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революция-зының алдарлыг дээш совет чагыгларын хуусаа бетинде күү-седир сорулгалыг массалыг социалистиг чарыш Чехослова-кияда калбарып турар. Совет дуржулганы ажыглаары ол чарышка улуг идиглиг болу берген. Айның үезинде чехос-ловак бүдүрүлгелерге баар совет мурнакчылар-биле ужура-[illegible] рып турар.

Кажан кезээде ышкаш айның культура программазы байлак. Чаңгыс ёзугаар Млада Болеслав хоорайга орус бол-гаш совет музыканың хүннери болур. Орус болгаш совет [illegible]

КАЙГАМЧЫК ХҮННЕРГЕ ТУРАСКААТКАН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Республиканың амыдыралында кайгамчыктыг болуушкун — В. И. Ленинниң Д. Сухэ-Батор баштаан моол революсчулар-биле төөгүлүг ужура-жыышкынының база МАР-ның болгаш РСФСР-ниң аразын-га найыралчы харылзааларны доктаадып тургузарының ду-гайында баштайгы дугуржулгага ат салганының чоокшулап орар 60 чылынга турааскааткан күш-ажылчы эрчимге туруп алган улусчу Моолдуң ажыл-ишчилери улам-на чаа-чаа че-дишкиннерни чедип ап турар. Ам болур ол 60 чылга алдар болдурган онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткениниң ду-гайында үлетпүр болгаш кодлээ ажыл-агый коллективтерин-ден күш-ажылчы рапорттар база отчёттар бо хүннерде чурттуң бүгү булуңнарындан кирип турар.

[illegible] аразында — Моолдуң улус ажыл-агыйының кол адырлары-ның бирээзи — чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң ажыл-ишчилери. Амгы үеге чедир адырның ажылдакчылары 20 ажыг миллион тугриктиң планныг онаалдаларын ажыр күү-сеткен.

Улустуң хереглел бараанарының шыннарын экижидерин-иң болгаш ассортиментизин көвүдедириниң херээнге улуг че-дишкиннер чедип алдынган. Садыг алыкчыларының хөйү-биле негеп турары янзы-бүрү чүс ажыг аттарлыг продук-цияны белеткеп үндүрериниң технологиязын адырның кол-лективтери чаа беш чылдың эгезинден бээр шиңгээдип ал-ганып чугаалаарга-ла четчир. Хөй санныг чаа кылыгларга шынарның күрүне демдээ болгаш алдын медальдарны [illegible]

Чедиишкинниң үндезини — эртемниң болгаш бүдүрүлге-ниң сырый демнежилгези, күш-ажылдың дээштиг арга-методтарын калбаа-биле өөренип болгаш нептередип тура-ры болур. Совет Эвилелиниң байлак дуржулгазын херек кырынга ажыглап турар.

ДҮЖҮТ ДЭЭШ ТУЛЧУУШКУН

СОФИЯ. (СЭТА). Бүгү Болгарияның кичээнгейин дүжүттү бүрүн ажаап алыр дээш тулчуушкунну чорудуп турар кодээ хаара туттунган.

Болгарияның тараа ховуларында чаагай дүжүт үнген. [illegible] тараалар тарааны [illegible] доктааттынган чурттуң [illegible] шынарлыг чорутканы. [illegible] — чуртта [illegible] тергиниң [illegible] — гектар [illegible] — 43,8 центнер, арбай — 37,7 центнер четкен. Республиканың [illegible] чери — [illegible] Бол-гарияның чер [illegible] дүжүт-дүн 50 центнер ажырган. Оларның чедиишкиниң үндези-ни — сорттарны [illegible] болгаш амгы үениң техниказын мергежилдиг [illegible]

Чимистерниң болгаш [illegible] ажылдың темпилери база [illegible] болгаш [illegible] студентилер, [illegible] Кооператорлар-биле кады [illegible] ажылдар [illegible] алышкын кампаниязынга 400 муң ажыг оолдар, кыстар киришкен.

1,3 миллион тонна виноградты ажаап алыр деп турар — ол эрткен чылдаазындан дыка хөй. Помидорларны, перец-ти, яблоколарны ажаап алыры чоруп турар.

Дүжүт ажаап алыышкынын-биле чергелештир келир чыл-дың дүжүдүнге белеткел ажылдары чоруп турар.

МАССАЛЫГ ЧЫСКААЛ

БЕРЛИН. (СЭТА). Потсдам-га болган массалыг чыскаалга 30 ажыг муң кижи киришкен. Империалистиг бөлүктерниң, хамыктың мурнунда АКШ-тың [illegible] бөлүктериниң боо-чепсекти эндере бүдүрүп турарын доп-дораан соксады-рын чыскааалдың киржикчи-[illegible]

Чыскаалдың түңнелинде хөй муң кижи киржикчилиг ми-тинг болган. Ядролуг дайын-ның [illegible] чайла-дырынче оруктуг Совет Эви-лелиниң тайбың инициатива-лары ажыдып турарын ооң киржикчилери демдеглээн. Чоок болгаш Барыын чүктүн аразынга чугаалажыышкын-нарны соңгаарладыышкын чок чорудары дээш Герман Де-мократтыг Республиканың ажылчы чоннары туржуп ту-рар.

ЯПОНИЯ. «Фашизм — чок болзун», «Пиночеттиң Япония-га кээринге мооңдактаалы!» дээн кыйгырыглар-биле Япо-нияның ноябрьдалынга чиңи улустуң демиселинге эп-сет-киил каттыштырарының митин-гилери болгаш чыскаалдары боол эртиилзэн.

ЧУРУКТА чыскаалдың кир-жикчилериниң Токионуң ку-думчуларынга чоруп турары.

В. КУЧКОНУҢ фотозу. СЭТА.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КАТТЫШКАН НАЦИЯЛАР ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ ХҮНҮ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр. В. Василец). Октябрь 24-те Каттышкан Нациялар Организациязының хүнүн дем-деглээн. 36 чыл мурнунда ол хүн КНО-нуң Уставы күш-түг болуп кирген. Организа-цияның [illegible] кежигүн-нери — 51 күрүне анаа ын-чан ат салган. Кижи төрел-гетенниң төөгүзүнде эң үрег-деки [illegible] эвилелдежилгениң киржикчилериниң инициати-вазын ёзугаар ол чаа органи-зацияны тургускан. «Келир үениң салгакчыларын дайын халаптарындан чайладыр» деп, Каттышкан Нациаларның кол эчис сорулгазын ооң Уставында тодаргай айыткан.

КНО-нуң активинде — бүгү күрүнелерниң эрге-ажыктарынга таарышкан шиитпирлер эвээш эвес. Ол шиитпирлер улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарынга, делегейде дуушкуурлуг чорукту чавы-дыраарынга, чепсеглерни таарыштыр шиитпирлээринге, [illegible] болгаш кеш-соөктү ылгай көөр чорукту [illegible] тургедериинге, экономиктиг болгаш социал дээшилгеге идиг берген.

Ынчалзажок КНО-нуң кол сорулгазы, 36 чылдар мур-нунда ышкаш, дайын айыы-лын чайладыры, хамыктын мурнунда ядролуг дайынның [illegible] артыннын. [illegible] ның ол угланыышкынынга Со-вет Эвилели [illegible] рольду ойнап тур[illegible] бүгүде хүлээп көрген, [illegible] тайбынга ынак боттуг угланыышкынын делегей организациязының ат-алларын быжыглаарынга идиг берген.

Совет Эвилелиниң киирген саналдары тайбынның болгаш делегейге айыыл чок чорукту камгалаарының айтырыглары дугайты КНО-нуң платформа-зының үндезини болуп келген болгаш болур-даа.

Ол саналдар хамыктың мур-нунда ядролуг чепсектиң бү-гү хевирлерин бүдүрерин хо-руур дугайында болгаш [illegible] [illegible] каажеге чедир чоорту кызыы-рар, делегей харылзааларынга [illegible] санал ышкаш шак ындыг со-вет инициативаларга, туруп турар шериг эвилелдерин кал-бартырын [illegible] [illegible] деп чарлаар деп Совет Эви-лелиниң кыйгырыышкынга хамаа-жыр.

Боо-чепсекти эндере бүдү-рерин кызыгаарлаарынга бол-гаш дайын тыптып келириниң айыылын чайладырынга то-дарай [illegible] чедип алырынга ССРЭ-ниң шиитпирлииниң чаа херечизи КНО-нуң Кол Ассамблеязының ам болуп турар XXXVI сессия-зынга ооң киирген саналдары болган.

Тайбының хандырарының болгаш дээштигленип чедип алырының сорулгаларынга боттарының хандыкшылдыын база дагын медеглээр арганы Каттышкан Нациялар Органи-зациязының хүнү берип ту-рар деп, КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхаймның ол хүнге хамаарыштырган ча-[illegible] чугаалаан. Делегейни [illegible] ширериине база күштерни болгаш херекселдерни аажок хөйү-биле чиширеринче апаар [illegible] [illegible] кончаанга хамы дүжерези-ниң илергейлээш, КНО-нуң чиңгине секретары мынча деп [illegible] — бистиң эң чугула сорулга-выс-тыр, а ону быжыглаарын-га идиглиг байдалдарны тургу-зары — бистиң ырынай эрге-жок чугула сорулгавыс-тыр».

Американың Каттышкан Штаттарының дайынзырак план-нары делегейниң хөй-ниитизиниң дүвүрээзинин улам хайнык-тырып турар. Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей фе-дерациязының парлап үндүргени бо плакат (ЧУРУКТА) чаа америк ядролуг ракеталарны Европаның девискээринге эк-кеп сайгара тургузарын болдурбазын негеп турар.

СЭТА-ның фотохроиказы.

ПБФ-НИҢ КЫЙГЫРЫЫ

ПРАГА. (СЭТА). Тайбың болгаш делегейге айыыл чок чорук дээш демиселди улам калбак нептередиринче бүгү делегейниң ажылчы чоннарын болгаш профэвилелдерин Профэвилелдерниң Бүгү-де-легей федерациязы кыйгыр-ган. Чепсеглениишкинниң дү-жүрер дээш хемчеглер неде-лязының ажыттынып турары-биле холбаштыр ПБФ-нин кылган медеглелинде ол ду-гайын чугаалаан.

Боо-чепсекти эндере бүдүрер чоруктуң күштелип, дайын кыжанының оаун турарын барымдаалааш, бүгү диптер-ниң ажылчы чоннарының айыылдыгыышкынынга ПБФ бүрүнү-биле каттыжып турар. Америк администрацияның күштерниң деңнелгүүрүп өскер-тир болгаш шериг талазы-би-ле тергиидеңгей байдалды че-дип алыр дээр оралдажыыш-кыннары делегейни ядролуг халапче апаар чыдар деп до-кументиде онзалап демдег-лээн.

Дүшкүүрлүг чоруктуң ор-нунга чугаалажыышкыннар кирер ужурлуг. Делегейниң ажылчы чоннары, профэви-лелдери, тайбынга ынак бүгү күштери дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын камгалаар сорулгазы күүседип шыдаар. Боттарының чаңгыс эви, кү-зел-сорулгазы-биле, тодаргай калбак хөделиишкиннери-биле олар тайбыңны болгаш деле-гейге айыыл чок чорукту хан-дырып шыдаар.

Ядролуг боо-чепсектерни эн-дериидирбее, стратегтиг ша-вар халдаашкынның боо-чеп-сектерин кызыгаарлаар дуга-йында шыги керээни Кат-тышкан Штаттарга бадылат-тырар, нейтроннуг бомбаны кииримтир ядролуг чепсекти бүдүрерин болгаш ол-бо чер-лерге сайгара тургузарын хо-руур, күрүнелер аразында ха-рылзааларга күштүг ажыгла-вазының дугайында идегелдиг дугуржулгаларны ажыдап кылыр сорулга-биле боттары-ның чазактарындан тодаргай хемчеглерни негээринче проф-эвилелдерни Профэвилелдер-ниң Бүгү-делегей федерация-зы кыйгырган.

ЛИССАБОН. (СЭТА). Янзы-бүрү диптер чурттарының ажылчы чоннары төөгүлүг тиилелгелерни чедип алган. Делегей байдалын ниитизи-биле алырга, демократия, со-циал дээшилге болгаш социа-лизм күштеринге ажыктыг кылдыр хөгжүп турар. ГСЧП ТК-ның [illegible] ГСЧП ТК-ның секретары Г. Аксен баштаан ГСЧП-ниң де-легациязы [illegible] Коммунистиг [illegible] ТК-ның чалааны ёзугаар ол чуртка

КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

чораанының дугайында кады кылган [illegible] чугаалаан. Партияның Чиң-гине секретары А. Куньял [illegible] болган.

Делегейниң амгы байдалын тодарадып көргүскүшкен, ПКП биле ГСЧП делегейниң кырын-да диргелип келген кыжа-[illegible] дугайын дүвүрээзин-ниң илергейлеп, ол чорук аме-рик империализмниң болгаш НАТО-нуң агрессчи политика-зының база боо-чепсекти эндере бүдүрүп турарының түңне-ли-дир деп айыткан. Дүшкүүр-лүг чорукту чавырылдырар политиканы уламчылаары дээш, чепсегленииишкинни ду-жүрер дээш демисел — тайбы-ның болгаш дээштигленииң бүгү күштериниң эң чугула сорул-газы болур деп, олар демдег-лээн. Оон-биле холбаштыр ПКП биле ГСЧП ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа күрүнелерниң тайбың иници-ативаларының чугула ужур-ду-[illegible]

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчы шимчээшки-ниниң чаңгыс эвин улам ынай быжыглаарының эргежок чу-гулазын онзалап демдеглээш, ПКП биле ГСЧП Польшага социализмни быжыглаары чүгле польша улустуң эвс, харын делегейниң бүгү ажыл-чы чоннарының болгаш улус-тарының эрге-ажыктарынга, бүгү-нитти тайбыңны камга-лаарының эрге-ажыктарынга база таарыжып деп медеглээн.

Империализмге, колонна-лизмге, фашизмге болгаш ра-сизмге удур демиселин турар бүгү улустар-биле ойа деле-гачия боттарының [illegible] каттыштырып турарын база илергейлээн.

КАЛБАК ДЕТКИИШКИН

ВАШИНГТОН. Боо-чепсекти [illegible] делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң одагла-рын уутткаар болгаш бөмбүр-зектиң күрүнелериниң ара-зынга [illegible] быжыг-лаарынче угланган Совет Эвилелиниң чаа тайбың эге-[illegible] америк хөй-ниитиниң улуг со-нуургалын болдуруп турар.

Ядролуг халаптыг аныылдыы-баш удур болдурбас дуга-йында Декларацияны КНО-нуң Кол Ассамблеязының сес-сиязынга хүлээп алыр дуга-йында совет санал онза чугу-ла болгаш чогуур өйүнде кыл-дынган базым болурун хамаа-[illegible] тайбың дээр улуг салдарлыг организациязының директору Д. Кортрайт чугаалаан. Мээн бодурап турарым-биле алыр болза, ядролуг чепсекти эң баштай ажыглаан [illegible] болгаш күрүне ажылдакчыла-ры кижи төрелгетенге удур [illegible] үүлгеткени ол болурунуң ду-гайында идеяны делегейге эн-не калбаа-биле чүүлдүгзүнүп, деткиир ужурлуг.

ПАРИЖ. Рейганның адми-нистрациязының [illegible] [illegible] Барыын Ев-ропаның [illegible] болгаш улустарының эң-не кал-бак бөлүктериниң дүвүрээзин-иин күштелдирип турар. Ылангыя тайбың, чавыр-лыышкын, боо-чепсекти дү-[illegible] чалгыы Францияда онза ул-гадып турар деп сураглыг хөй-нитти [illegible]

«Франция—ССРЭ» ниитилел-диң [illegible] Р. Маркье чугаа-лаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң «Делегейниң парламентир-риинге болгаш улустарынга» кыйгырыын онза улуг деткиим-чени ап турарын Р. Маркье демдеглээн. Ол чугула эге-[illegible] Европага айыыл чок чорук болгаш [illegible] жылга талазы-биле чөвүлел хуралының тургай шиитпири-ниң утка-шынарынга дугжуп, ССРЭ биле Францияның ара-зында чаңгыс болгаш найы-ралдың [illegible] таарыжып турар. Совет Эвиле-линиң тайбың херээн камга-[illegible] [illegible] илередип турар. Чаагай сет-килдиң ол кыйгырыы тайбың дээш дайынга удур демисел-ди идепкейжидериинче бүгү кижилерни мооңчеп турарын Р. Маркье онзалап демдеглээн.

ДЕЛИ. Ядролуг дайынның үнүп болурунуң айыылын [illegible] демдеглээш, [illegible] лүг чорууп. оон-биле катай Персия мугуудурла болгаш [illegible] дүшкүүрлүг чоруктуң одаг-ларын өжүреринче угланган совет тайбың [illegible] ии индий хөй-ниити шаш-би-ле деткип турарын СЭТА-ның корреспондентизи-биле бесе-дазынга сураглыг индий пуб-[illegible] Индияның Коммунис-тиг партиязының Национал Чөвүлелиниң кежигүнү Сад-хан Мукерджи чугаалаан.

ИСПАН СОЦИАЛИСТЕР СЪЕЗДИЗИ

МАДРИД. (СЭТА). Испан социалистиг ажылчын пар-тияның ында болуп турар 29-ку съездизинге ол партия-ның чиңгине секретары Фе-липе Гонсалес отчёт илеткел [illegible] АКШ-тың администра-циязының удурланыштыр туржурунуң, боо-чепсекти эн-дере бүдүрериниң политика-зын делегейге доктаалтырар [illegible] [illegible] тураар делегейниң нарын байдалында эртип ту-рарынче ол кичээнгейни уг-ландырган. Испан социалис-тер чугаалажыышкыннарның болгаш билчиишкинниң поли-тиказы дээш, дүшкүүрлүг чо-руктуң чавырлыышкыны дээш, боо-чепсекти эндере бү-дүрерин кызыгаарлаары дээш туржуп турарын оратор дем-деглээн.

Испанияны НАТО-же киир-тыртар дээр чурттуң антлант-[illegible] Ф. Гон-[illegible] [illegible] Парламентиниң ол ай-[illegible] шиит-пир хүлээп алырындан ха-маарылга чокка социалистер нитти-национал референдумну эрттирерин негевишаан. Ис-панияның НАТО-га кирер, кирбези чергелиг ындыг шын-гыы айтырыгны чугаалажы-рын чазак кончуг чиик көрген деп, ол онзалап демдеглээн.

Кальво Сотелонуң чазаның ниитиги политиказын ИСАП-ның чиңгине секретары шың-[illegible] Ажыл чок-[illegible] улам-на кудулап, чурт шыңгыы кризиске таварышкан деп ол онзалап демдеглээн. Өөредилгениң, ка-дык камгалалының болгаш культураның талазында шың-гыы айтырыглар бар. Чурт-туң мурнунда турар айтырыг-ларны [illegible] чугаалаан.

ИСАП-ның Чиңгине секрета-ры [illegible] [illegible] Маслар-биле [illegible] профэвилелдер-биле, харылзааларны быжыглаары-ның эргежок [illegible] онзалап демдеглээн, партия-ның [illegible] чаңгыс [illegible] кыйгырган.

Оон соонда съезд отчёт илеткелди чугаалажып кирип-кен.

ШИИТПИРЛИГ ОЙТУР ШАВЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кам-пучия Улус Республиканың ниитиниң херектерин дораан [illegible] КНО-нуң [illegible] чаан чажырарын оралдажып турар империалис-тиг болгаш гегемонисчи күш-терниң чамзеишкиннеринге [illegible] ажыр чүвени чугаалажырын моос-кан КНО-нуң Кол Ассамблея-[illegible] [illegible] хөй-хөй делегаттар санал берип тура шиитпирлиг ойтур шавыыш-кынны берген. Вашингтон биле Пекинниң кыткып үндүр-геш Кол Ассамблеяга дон-наштырган резолюциязын со-[illegible] хөй-хөй чурттар-ның [illegible] бирүү [illegible] шиитпирлер чарлыш болбас эртеани хүлээ-пейн турар болгаш Мурнуу-Чөөн Азияга байдалды чидиг-лендирериинче тодаргай уг-лаган.

Кампучияның КНО-да олу-рун чедир соктунмаан пол-потчу бөлүктүң өлөрээлекчи-лерингее хевээр арттырар со-рулгалыг кажарлаашкыннар-ны санал бергеннер шыңгыы [illegible]

Индий-Кыдаттың айтырыг-ларын таарыштыр шиитпир-лээр талазы-биле ол казы чурттарның тайбың саналда-рын хөй-хөй делегациялар чу-гаалажылга үезинде бедик-биле [illegible]

Вашингтон биле Пекинниң [illegible] доннаштырганы КНО-га [illegible] чок маргыжып чугаа-лажыр чорук мурнуунда [illegible] Кампучия улустуң [illegible] таарышпас [illegible] [illegible] тывары [illegible] [illegible] га чедирбээн.

СЕЙМНИ ЧЫЫЛДЫРАР

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиканың сейминиң Президиуму [illegible] сессиязын 1981 чылдың ок-тябрь 30-те [illegible] доктаадкан. Польшаның Кат-тышкан [illegible] ның ТК-зының Бирги секре-тары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельскийниң чугаазын, ол ышкаш 1981 чылда чурттуң [illegible] иниң планының болгаш кү-рүне бюджединиң боттанылыш-[illegible] 1982 чылда социал-экономик-тиг хөгжүлдениң болгаш бюд-жеттиң эге төлевилелиниң дугайында чазактың информа-[illegible] сейм ол [illegible] га дыңнаар.

ПАТРИОТТАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Саль-вадордан дыңнадыглар ёзу-гаар алырга, Национал хос-талганың Фарабундо Марти аттыг фронтузунуң отрядтары [illegible] Сан-Сальвадордан соңгу талаже чүгле 10 км чер-де Сан-Лоренсога чедиишкин-ниг даймадажыышкынны чо-рутпан. Үш шак тулчуушкун-нуң соонда патриоттар чурт-такчылыг пунктудан ол чер-ниң хөй санныг кижилиг гар-низонун үндүр ойладыпкан болгаш хунтаның ында турар телекоммуникациязының систематының чугула черин сандан үндүрген.

ЭКОНОМИКТИГ КУДУЛААШКЫН

АКШ-тың экономиказында кризистиг байдалдың чидиг-лелгенин президент Р. Рейган хүлээп көөр ужурга таварыш-кан. Экономика талазы-биле эалчеглиг кудулаашкынның [illegible] дыр деп, Ак бажыңга журна-листерге ол медеглээн.

АКШ-та үлетпүр бүдүрүлге-зи бо чылдың сентябрьда 0,8 кудулаан, а ажыл чок чорук-туң деңнели чуртта 7,5 хуу бедээнин федералдыг курла-выр системазының башкарык-[illegible] [illegible] кан. Чүгле август-сентябрьда безин 500 муң ажыг кижи ажылын оскунган. Ажыл чок чоруктуң деңнели 1982 чыл-дың эгезинге чедир АКШ-ка 8 хуу чедерин президентиниң чанында экономиктиг чөвүлел-диң чөвүлекчизи Дж. Джор-дан дыңнаткан.

Экономиктиг [illegible] үлетпүрнүң хөй адырларын, чурттуң улам-на хөй район-нарын шыва алы берген деп, «Бизнес уик» журнал бижээн. АКШ-тың нитти национал продуктузу бо чылдың дөрткү кварталында ам-даа 4 хуу [illegible] улуг специалист Л. Хант демдеглээн. Чурттуң [illegible] ноар кылдыр Р. Рейганның чогааткан «эмин» ол аарыгны сегидип шыдавас дээрин ам билдине берген-дир деп, эк-спертер [illegible] турар.

ӨЛҮРҮКЧҮ КЕМНИГ ҮҮЛГЕДИГ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Кат-тышкан Штаттарның деткиир [illegible] чепсеглеп турары Гватемала реакция эалчеглиг [illegible] кылган. Уэуэтенанго де-партаментиниң Койа суурунуң 300 [illegible] чурттакчыларын — [illegible] чаш ажы-төлдерни чагырыкчы ёзу-чурумнуң дерааилекчи от-рядлы ууткан каапкан.

Дерааилекчиннерге удур демиселдин Гватемала демо-краттыг фронтузунуң дыңнат-канын ёзугаар алырга, диште-риинге чедир чепсегленген сол-[illegible] алып орда суурнуң дал орту-зунга кээп хонупкан. Кооо-ның барык бүгү чурттакчыла-рын бажыңнарындан кудум-чуларынче ол дерааилекчилер үндүр ойладып келген. Суур-нуң чурттакчылары мергелер болгаш даштар-биле камгала-[illegible] дээ чедиишкин чок болган. Дааштааткынар чаңгыс-даа [illegible] үнген. Хол-дааң кижилерни солдаттар чартык шак дургу-зунда чок кылган. Оон соонда суурну агаардан бомбалаан.

Ол массалыг өлүрүүшкүннү, америк болгаш израиль шериг чөвүлекчилер организастаан деп, фронтунуң медеглелинде онзалап демдеглээн.

СЕТКИЛГЕ ЧООК ЫРАК ХОЛДАР

Улуг Октябрьның тиилээшкининиң соонда совет чурттуң бойдус дораан-на тайбыңчы ыған, артып калгылаан ак гвардейжилер улуг делгем Россияның кызыл кызыгаар черлеринче дескилээн. Үр дайынның аңаа хоргалап туруп алгаш, чаа тургустунгулаан совет эрге-чагырга черлеринге удур демисежип, түс черниң бүдүүлүк чонун оттуг-кажар арга-биле кегдүп, боттарының дериин бөлүүнге эдедип кииргеш ап турган ийн.

Ооң чижээнге «Аза-четкерге канна салбаннар» деп ужудулгаларны [illegible] солун уран-чечен кино-чурук хамааржыр. Ырак-даа бол, хамааржыр дайынның тайбыңы тыт чылдарын тода көргүскен бо кайгамчык реалистиг кино-чуруктан амгы аныяк өскен хөйнү билип ап, ылап тыг угаадылганы алыр. Бистиң ада-өгбелеривис хосталга, чөптүг чорук дээш холуданныг кара сагыштыг дайзыннарга удур шак ындаар чаныш сыныш чок демисешкенден чораан-дыр дээрзинге бөгүнгү чалыылар бо уран чечен киноны көргеш бүзүрээрлер-даа.

1920 чылдар. Бистиң сонгу кожавыс Хакасия. Соруунда улуг-даа, берге-даа. Хамааты дайынга үрелип бузулган ажыл-агыйны катап тургузары [illegible] амыр эвес, аңаа шаптыктыг [illegible] ак дээрбечилер хөделип үнер. Совет эрге-чагырга-биле демиселге эң дериин атаман Игнатьев бо удаада тергиилеп турар. Бүдүүлүк таралчыларны бодунуң дээрбечин бөлүүнче оптуг авыяас арга-биле кииреп алгаш, тайбың [illegible] Хакасияга ажыт хилинчекти катап тургузар бодаан: Мал-маганны берт-тайгаже сүрдүрүп, аът-холду шагда-ла ажылап алган нар. Чекистер, кызыл-шериглер четкилеп кээрге-ле, берге оруктарлыг берт черлерже чаштына бээрлер. Угуна бөлүктээн актарның бол ында ныжы билдингир: хей эки аът-холду мунупкаш, арбын алдын-мөңгүнү үптеп алгаш кызыгаар эртер-дир.

Өжээттен дайзыннарның нара сагыштыг бордалы дээрзи-ле бүтпес; хааныг холдуг, өлүрүкчү Игнатьев чекистерге өлүртүп каар, ынчалза-даа [illegible] Дайзынның оптуг планын эрес-дидим чекистер Заруднев, Сыгда, Аднак болгаш өскелер-даа баш бурунгаар угаап билгеш, ваш саныыг ак дээрбечилерниң бөлүүн чылча шаап каар.

Бо интернационалчы кино-чурукта дыка-ла уттундурбас уран-мерген ойнаан рольдар бар. Дидим-эрес, коргар чүрек чок Сыгданың нарын ролюн үжен-не харлыг кыргыс актер Саттар Дикамбаев күүсеткен. Ооң ижин кара чок эки Адмактың берге ролюн база-ла аныяк узбек актер Иногам Адылов күүседип турар.

Херээженнер рольдарындан Ольга Николаеваның ак сеткилдиг, буянныг ролюн Дануте Столярская күүседип турар, Ольга Николаевна ийи арыннарт өлүрүкчү атаманнарның [illegible] чүге дээрге ол күш-ажылга ынак хакастарның ажы-төлүн культурлуг аажы-чаңга, бурунгаар депшилгеге өөредип, [illegible] хааның көөр бис.

Бистиң алыс төрел кожавыс — Хакасияга диммирээп турган революсту бүдүүлүкчүлернинг ырак чаңгызы Тывага ол үеде неп терепп, дөрлөөлеп турган [illegible] база-ла үнежип турар.

С. САНДЮ,
көрүкчү.

СОНУУРГАДЫВЫС

Шуй суурнуң Культура бажыңынга ол кежээ кижи бажы кирипт. «Аян» ансамбльдиң концертин көөр дээш көрүкчүлериниң оон-моон чыглып келгени ол. «Мурнакчы» совхозтуң малчыннары, ийи школаларның өөреникчилери, өскелер дээш чыылганнары чок даар. Концертти ийи катап көргүскен, шупту сес чүс ажыг кижи ону көрген.

Хөглүг, солун аялгалар, ырлар күттүлген, Кайгал-оол Ховалыгның хөөмей, сыгыды болгаш өске-даа номерлерин көрүкчүлер улуг сонуургал-биле хүлээп алганнар. Концерт соонда совхозта партком секретары Хертек Кызыл-оол ансамбльдиң артистеринге байыр чедирбишаан, хуудүжел бижикти тывысып, демир-хомусту белек кылдыр тудускан.

А. КАНЧЫЫР.
Бай-Тайга району.

> ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!
>
> «Ш Ы Н»
>
> солуннуң чагыдылгазын ноябрь 20-ге чедир узаткан.
>
> Солунну чагыдып алырынче далажыңар!

ЧЕМПИОННУҢ ТЕРГИИН ЭКИ САЛЫЫ

МЕРАНО, октябрь 26. (СЭТА-ның тускай корр. А. Рошаль).

Шыдыраа талазы-биле делегейниң бирги чери дээш маргылдааның тоску салыын тергиин эки ойнааш, Анатолий Карпов дөртку тиилелгени чедип алган. Сан 4:1 апарган.

Шыдыраачы оюнунуң эгезин эки ойнаан, оюнуң ортузунда чаңы планнарлыг, тода ойнаан азы чараш кожтер кылган, азы оюннуң төнчүзүнде чедимчелиг ойнаан деп чугаалап турарынга таваржыр болгай бис. А бо маргылдааның тоску салыын эгезиндеп төнчүзүнге чедир шыдыраа номнарынга шуптузун долу киирер ажаар боор. Ооң автору — делегей чемпиону А. Карпов.

Салыгның эгелээр мурнунда А. Карпов сценага үнүп кээрге Мерапога чедип келген совет туристерниң улуг бөлүү ону дечинг адыш часкаашкыннары-биле уткаан, ынчап оон мурнундагы Багиога маргылдааны сактып келдивис. Ынчан база сан 3:1 турда бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс Карповка байыр чедирген, ол хүн ол база удуп алган...

Мерас гамбидиниң маргылдааның оон мурнунда ойнап турган салыгларында ажыглаттынып турганы чедиг кошту бо салыгда чемпион өскерткен. Ак тала-биле ойнап орган кордакчының бир оглу төп шөлге хоорук арткан. Хөлге туруш билдингирлеп болза, кордакчы хөй бодаңыр ужурга таварышкан.

...Оюн доозулган соонда чемпионнуң өөредикчи тренери И. Зайцев мынча диди:

— Маргылдааның алдыгы салыынга уттурупкан соонда мен хөлге хөй сайгарылгалар кылып турган мен. Удуурдаа харык чок. Эжиң ажыттынган соонда эргиилде Анатолий бо тур. «Чүге удуваайн тур сен?» — деп айтырдым. «Мында бир бодал бар-дыр...» Даң адып турда чаңган бис. Ол дүне чемпионнуң чогааткан чаа коштер ам-даа чедир бышпаан чүве. Ол бодалын Карпов ам херек кырында боттандырды...

Салыгга бодалдар удаа-дараа ornажып-ла турган. Ак таланың шөл ортузунга оглу улам өскүссүреп, бодун камгалаарынче кыйгы салгандаа дег турган.

Парлалга төвүнге турганнардан швед гроссмейстер У. Андерссон бегин Карповту мактап эгелээрге, М. Найдорф: «Силер черле Карповка болчур мшкажытай силер» деп, баштактанырга, барымтаааның бир корреспондентизи оортан бирээзин илип алыр дээн хөөннүг (ол Карповтуң уттурарын-на күзеп турган боор) ээге берген. Аңаа М. Найдорф шынгыыыз конуг сагындырган: «Кыжырыыр-даа харык чок, Карпов тулган ойнаан деп бижиңер!»

Карпов шынап-ла тулган эки ойнап турган. Ооң кошбурузу эң эки боор турган. Ак оолду стратегияның бүгү чурумнарын өзугаар бүзээлепкен. А кордакчы бодунуң ноянының камгалалын бичии-ле кошкадыптарга, М. Таль чиигелир улуг тынгаш: «Ам шупту чүве белен...» дей тыртын кагды. Л. Полугаевскийниң өөрүшкүзүн чүге деңнээр боор. Ю. Балашов база каттышкан: «Карпов бо салыгны соңгаарлатпайн доозуптар боор».

Ак ноянче халдаашкынны «тоску чалгыг» деп адап болур турган боор. Алаң аскан Корчной салыгны соңгаарладып безин четтикпээн. Кордакчы удурланыкчызының салыг бижээн саазынынга дүжүп бергенин мининр дээш ону ап алырга зал диммирепле үнген.

Чемпионга ол кежээ байыр чедирген, эртенинде итали солуннардан уйундулерин номчудувус. «Джорнале» (Милан): «Деннежир арга чок түннел атака!» «Унита» (Рим): «А. Карпов бодунуң кайгамчык дээн оруктуун бодунуң угаан ыыжу-биле төктеттирген».

А. Карпов мынча дээн: «Бо салыгны эрттиргенимниң шынарынга сеткиилим ханды. Ынчалзажок... оожургаары эле».

Оңгу салыг дүүн болур ужурлуг турган.

Ясли-садка кады өскен
Чарлып болбас өңнүктер бис.
Ягаан-кызыл чечек ышкаш
Чараш бичии дуңмалар бис.

Угбаларга, акыларга
Ужураштыр өзе бээр бис —
Школамга өөренир дээш
Удавайн чеде бээр бис.

Ойнаар-кысты, машинаны
Оюн каныыг элилээр бис.
Дуңмаларга оларарны
Дужаап бээр бис — белек кылдыр.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

ЫРЛЫГ, ХӨГЛҮГ КЕЖЭЭ

«Төрээн дылымны үнелеп бил, аңаа ынакшы» деп девиэтиг тыва дыл декадазының түңнели чоокта чаа Кызылдың Ф. Дзержинский аттыг школа-интернадынга болуп эрткен. Ону баш бурунгаар класстар аразынга чарлып [illegible] турган.

Декада [illegible] класстан [illegible] альбом. [illegible] [illegible] деткелгези [illegible] ойнаары-биле, аът-чем делгелгелери-биле уран чараш каастаттынган.

Неделя дургузунда белеткеттинген солун кежээни школаның [illegible] класстарының тыва дыл [illegible] башкызы [illegible] Куулар ажыткаш, тыва дылдың хөгжүлдезин [illegible] тайылбырлаан. Аңаа чаладып келген чогаалчы Олег Өдербеевич Суваксвитке сөс берген. Чогаалчы тыва дылдың онзагай талаларынга доктааш, ону өөренирниң чугулазын ажыткаш, ам чаа кандыг чогаалдар бижип турарын медеглээш, [illegible] шүлүктеринин элээн каңын [illegible], тыва дылдарга [illegible] номчуп берген.

Ол бодунуң чогаал ажылын улуустуң аас чогаалынга үнделеп эгелээнин база сонуургаткан. О Суваксвит чогаалчылар-биле моон соңгаар-даа [illegible] демдээ кылдыр тыва дыл кабинединге белекке автографтыг бодунуң чогаалдарының чыындызын берген.

Даразында [illegible] культура килдизиниң ажылдакчызы, журналист К. Экер-оолга сөс берген. Чогаалчыны [illegible] бичии [illegible] [illegible] тыва дылга ол [illegible]

Школа-интернаттың эге [illegible] башкызы Раиса Александровна Даваның удуртулгазы-биле тургускан «Чебурашка» деп агитбригада «Чечектел-ле, Совет Тывам» деп ыры-хөгжүмнүг солун композициялыг концертти [illegible]

[illegible] декаданың түңнелин үндүрген. Декаданың чеңгелдеринге дүүштүр эң идепкейлиг киришкен, 7 «б» класстың өөреникчилери бирги, а ийиги черин 8 «б» класстың өөреникчилери алгаш, шаңнадып, мактатканнар.

Тыва дыл декадазын мынчаар солун, хөглүг кылдыр организастап эрттирерынге башкыларның талазындан А. Куулар, өөредилге эргелекчизи Н. Антонова, Н. Ховалыг, Р. Даваа, Р. Бегзи олар эң идепкейлиг киришкеннер.

С. ХЕРТЕК.

ИДЕГЭЭЧЕЛ КОЙГУН

Бир эвес бажы чанпавас болзуверсе, дириг амытаннар бистиң-биле өңнүктежип бээр деп чүве билдингир болгай.

Соңгу-Казахстан областың «Ралагаш» совхозунуң хову турлаанга бир койгун эрткен чазын-на аъш-чем дилеп чедип келген. Ооң соонда ол эң кыдыкы вагон чанынга бүдүп чай иштинде доктаап, чурттап келген.

«Удун-кулак» коргуш-даа эвес болган — механизаторлар аңаа ыры-ыңай чоокшулап чеде бээрге-дээ тоовас, оларның берген моркувун-даа, аъш-чемин-даа чии бээр. Ол сүт сөөртүр аът-биле база найыралдыг — хүндүс ону оруксаа үдеп, а дүн дужеерге — оон ырак эвес чоге удуур.

Комбайнерлер ажаан алышкынны доозупкаш, суурже чана бергеннер. Ол шөлге ангыс аңдарар дээн тракторлар чеде берген. Койгун оларның-биле база эпнайыралдыг чурттап турар.

А. НЬРАЕВ,
СЭТА-ның корр.
ПЕТРОПАВЛОВСК,
Казах ССР.

ИНФАРКТ СООНДА

Эмчиниң сүмези

Кижиниң чүрээ, бойдустуң чаяалгазы ышкаш, ховар дээн шынарлыг. Дириг, шимчээшкинде, кижиниң чүдүрүү дег хемчээлдиг ол чүрек минутада 30 литр ханы эргилдирип чоруудуп турар болгаш чылда 36 миллион катап чыырлыр. [illegible] дыгазы аңаа четпес, оон-биле деңнежип шыдавас.

Бир-ле муңгаранчыг хүнде — кылыктангаашкының соонда азы туруп шагзыраашкын [illegible] чүрүмүн сагывааанындан эмчи аарыгыы тодараткан [illegible] артериялар чыырлып азы олар [illegible] ниң соксаарының аарыы. Ол берге байдал колдуунда-даа боттарывыстың четпеэлвестен, чүрээвистиң камнавайн [illegible], «насоус уауступ» камнаар талазы-биле чүнү кылыр ужурлуг бис — ону кижи бүрүзү билип алза чогуур. Чүге дээрге, чүрээвистиң ажылдаары-биле амыдыралывыс тудуп харылзаалыг болгай. Бир эвес ол аар аарыг хөрээлеп турар болгаш ону шын тодараттан болза, оон сегир дээш моон соңгаар чүнү кылза [illegible] билир ужурлуг.

Шимчээр эвес чорук, [illegible] — ол аарыгдан сегип турарларының кол частырыы ол. Ындыг эвес ол, аарыгдан сегип турарларының кол болгаш эң дошкун эми — [illegible] Шуут-ла шимчээгир дыштаныглага! Чүге дээрге, аарыг [illegible] кылыры аажок чугула болган. Ажылдап турар шынган нар чүректи сергедир, оон [illegible], ынчангаш эмнелгелерге келгенин [illegible] аарыг кижилерге ооңуң [illegible] гимнастиказын, тыныш мер [illegible] улам шимчээгир чорукче шилчидери чугула. Ол чорук экпеге [illegible] камгалаар, хан системазы [illegible] чүректиң болгаш хан базыышкынының ажылдаарын чогуур нормазынче киирер, [illegible] рарын өскижидер. Ооң алы [illegible] ыыл кылып шыдавас [illegible] руунуң хуусаазы кыдырык олар [illegible] болгаш [illegible] амыдыралын [illegible] дирий ээ келир. Ынчангаш ол аарыгдан сегээн чамдык кижилерниң арыг агаарга чоруур, шимчээгир [illegible] чоруу частыыг болур. Чамдык [illegible] таварылгалар база турган: байдалы бичеле [illegible] лер сегий бердим деп санааш, эмчиниң хораан чүүлдеринден дораан-на хосталырын бодай бээрлер. Ол чорук эң [illegible] болгаш инфаркт катаптаан болур!

Мындыг айтырыг тургуступ келир: ол хире берге аарыгны шыдажып эрткен [illegible] катап тургузуп шыдаар бе? Ындыг чорукту болдурбас — эмчиниң айытканы чүрүмүн шуут хажыдып болбас, боду кара тураландан [illegible] дурбас херек. Инфаркты аарып эрткен соонда, эмчиниң доктааткан чүрүмүн сагыры — дүрүм болур ужурлуг!

Ол чүрүмнар кандызы? Кол чүве — шуут доктаат тынган үеде сес шак иштинде удууру болгаш [illegible] турары. Баштайгы үелерде — кемелде бир пии [illegible] Арыг агаарга [illegible] мал чорууру, сүттең болгаш [illegible] чемнерин чиир негеттинип турар. Ыңаа сеңгнис кижи [illegible] инфаркт аар [illegible]

Аарыгның тамдыв бергелээшкиннери ындыг кижилергениң катап хөй таварышкылаар. Ам канчаарыл — чүректи чаглаңдырар бе? Чок, Аргалыг-даа бол, семиривээни кылылар херек, аарыг чүректе арты чүъктүң херээ чок.

Чүректи чемгерип турар артериялар атеросклерозу — инфаркттың кол үндезини болуп турар, а сүттен кылган продуктулар атеросклерозтуң [illegible] продуктуларны чемге хөй, биле ажыглаары чугула. Семис эвес аът болгаш балык эъди (хайындырып каан) база ажыктыг. Ыштап каан дустуг чемнерин, кыжырап [illegible] сокседыр херек. Суук чемни хүнде-ле бүдүн литрден эрттирбес. Ону хөйү-биле ажыглаары — [illegible] хайындырар, органнарга [illegible]

Хөйтей [illegible] инфаркт аарыыр мурнунда таанып, арагалап чорааны. Ол хоралыг чүүлдерни ам [illegible] шуут чок! Ол [illegible] хүннүң [illegible] улуг [illegible]

Хуузунда [illegible] кижилерниң эмнелгеден үндүр бээринде, оларга сагындырар апаар: олар машина-биле [illegible] үнүп чоруп болбас. Бир эвес оруктa байдал бергедей берзе, машиназын доктаадып [illegible] херек.

[illegible] илиг цехтерде, тудуга [illegible] ажылдап турар кижилер инфаркт эрткен соонда [illegible] үелерде дежурный [illegible] чугула. Ажылга даа, эл бүлеге-даа эп-найырал, боттарын билчир чорук оларга база дузалыг. Ол — [illegible] сегип чылар кижиниң эвес, а ону долгандыр турар [illegible]

В. ЛИТАНИШВИЛИ,
медицина эртемнериниң доктору.
(Санитар чырыдылгазының Төп институду).

ОКТЯБРЬ 27-ДЕН 29-КА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — А. Бородинниң «[illegible]» деп операзы. ССР Эвилелиниң Күрүнениң улегерлиг Улуг театрының шииизи. 11.50 — Телемедээлер. 11.55—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Узбек ССР-ниң [illegible] уткуштур документалдыг телефильмнер программазы. 15.35 — Узбекистанның комсомолунуң шаңналының лауреады «Лазги» дээр ыры-хореография ансамблиниң концерти. 16.05 — «Орус чугаа». 16.35 — «[illegible]». Ленинградтан дамчыдылга. 17.05 — «Күш-ажылдың алдарының түк тудукчулары». Узбекистанның хөвенчилери. 17.20 — Москваның Октябрь революциязы аттыг музыка училищезиниң тембр баяннарының оркестриниң концерти. 17.45 — «Маадырлыг чорук». Туданың камгалалының 40 чылынга. 18.15 — «Хөглүг чоталар».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Хөй-ниити амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 19.30 — «Черлик өдүректер аймадыры». Документалдыг фильм. 19.50 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Америк халап». Уран-чечен хөй сериалыг телефильм. Т. Драйзерниң ындыг аттыг романы-биле. 1-ги кезээ — «Таарымчалыг ниитилел». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «[illegible]». Дамчыдылганы чогаадыр А. Алексин чорудар. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35—23.05 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Штоколовтуң концерти.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Шыдыраа школазы». 12.20 — «Елена Устинова». Документалдыг фильм. 12.40 — География. 6-гы класс. Африка. [illegible] унуштери болгаш дириг амытаннары. 13.10 — Эртем-немтерелдиг фильмнер программазы: «Термиттер», «Мениң шыргайым». 13.40 — Аркадий Гайдарның [illegible] болгаш номнары. 14.25 — «Экран — башкыга». Төөгү. 8-ки класс. Социалист-утопистер. 14.55 — Вс. Иванов — «Бронепоезд 14-69». 15.45 — «Енисей чурттуглары». Документалдыг телефильм. 16.00—18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — «Чогаадыкчыга патент». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «Алкоголизм». Эмчиниң беседазы. («Орбита-3»). 19.30 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи О. Эрделиниң күүселдези-биле арфага аялгалар («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.45 — «За рулем». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Эртем-немтерелдиг фильмнер программазы: «Бойдустуң чаныттары», «Беломорье чанында». 20.45 — «Улустуң аялгалары». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Коргуш чок». Уран-чечен фильм. 23.05 — Аныяктар ортузунга Европага бут бөмбүүнүң чемпионады. ССРЭ — ЧССР. Тбилисиден дамчыдылга.

ОКТЯБРЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Америк халап». Уран-чечен хөй сериалыг телефильм. 1-ги кезээ — «Таарымчалыг ниитилел». 10.15 — «Улус чогаалы». Теледоочулал. 10.50 — «Дилногория». Документалдыг телефильм. 11.20 — Телемедээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Телефильмнерниң Ереванга болган 9-ку Бүгү-эвилел фестивалының шаңнаттырган документалдыг фильмнер программазы. 15.30 — «Төрээн бойдус». 15.50 — «Горнистер, харылзаалар!». 16.20 — «Объектив». 16.55 — РСФСР-ниң улустуң артизи В. Третьяковтуң концерти. 17.30 — «Аңаа-ла хүн». Документалдыг фильм. 17.40 — «Бистиң-биле кады кыш, бистер ышкаш кыш, бистен эки кыш». ГДР-ден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Сылдысчыгаш». Дамчыдылга. 19.25 — «Хөй-ниити амыдыралының экраны».

МОСКВАДАН

19.40 — Уран-чечен «Америк халап» деп телефильм. 2-ги кезээ — «Иллюзия». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфониятыг болгаш эстрада оркестриниң Михайловтуң удуртулгазы-биле концерти. 22.20 — Бут бөмбүүнге делегей чемпионадынга шилилде маргылдааны. ССРЭ — ЧССР. Тбилисиден дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде. Информастыг удуртулга. 22.55—23.25 — ССРЭ-ниң хоккейге чемпионады. «Трактор» — ЦСКА. 2-ги болгаш 3-кү үелери. Челябинскиден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Хива». Документалдыг телефильм. 12.10 — «Аламелер, силерге». 12.40 — Ниити биология. 9-ку класс. Ызыгуур салгаары болгаш өскерлиичели. 13.10 — Сооң ленинчи библиотекац. «Аныяктар эвилелдериниң сорулгалары». 13.50 — «Экран — башкыга». Төөгү. 6-гы класс. Ортаакы вектиң хоорайында. 14.20 — Бойдус дугайында. 2-ги класс. Күзүн колхозка. 14.40 — Совет шии чогаалында күш-ажыл темазы. 15.40 — «Талгаттыын бедик [illegible]». Документалдыг фильм. 16.00—18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Чарлаалдар. 18.50 — «Кедир үе дугайында чугаа». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «БАМ-ны тудуп турар бис». («Орбита-3»). 19.30 — А. Хачатурян. «Спартак» балеттен музыкалар. [illegible] Москваның симфониктиг күрүне оркестри [illegible] («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.30 — «Фитиль». Шугумнуң [illegible] киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар». 20.15 — ССР Эвилелиниң күрүнениң симфониятыг улегерлиг оркестриниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Бажың тударынче далаш». Уран-чечен фильм.

ОКТЯБРЬ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Америк халап». Уран-чечен хөй сериалыг телефильм. 2-ги кезээ — «Иллюзия». 10.15 — «Кино аныяк чоруктарының клуву». 11.20 — «[illegible]». Документалдыг телефильм. 11.50 — Телемедээлер. 11.55—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Аныяктар [illegible] документалдыг фильмнер программазы. 15.30 — [illegible] музыка концерти. Петрозаводскиден дамчыдылга. 16.00 — «ПТУ-га чүү чүвеге, канчаар өөредирил». «Кузбасстың шахтёру [illegible]». Новокузнецкиниң № 20 ПТУ-ның [illegible] 16.30 — «Шыдыраа школазы». Эгелеп чоруурлар [illegible] 17.00 — «Орленок» [illegible] концерт залы. 17.45 — «Миллионнарның [illegible] университеди». 18.15 — «Чурту [illegible] хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Чечек». Дамчыдылга. 19.30 — Тываның хоорайларының [illegible] Дамчыдылганы СЭКП обкомунуң [illegible] орган [illegible] Т. Т. «Даваа» [illegible]

МОСКВАДАН

19.45 — «Америк халап». Уран-чечен хөй сериалыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү кезээ — «Хандылыпнылар». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Аныяктар эртемнери». Комсомолдуң тургустунган хүнүнге. 22.45—22.55 Бөгүн делегейде. Информастыг удуртулга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Бистиң сад». 12.20 — Н. Г. Чернышевский. «[illegible]» 9-ку класс. 13.00 — «Музыка [illegible]». Эртем-немтерелдиг фильм. 13.20 — Н. Асеевтиң [illegible] чогаалы. 14.00 — «Чажыт полицияже халдааашкын». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 15.30 — «Экран — башкыга». И. С. Тургенев. 6-гы класс. 16.00 — 18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Ырак болгаш чоок ырылар». РСФСР-ниң улустуң артизи композитор В. Левашов дамчыдылганы чорудар («Орбита-3»). 19.50 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.05 — ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Богачёва ырлаар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бирги кыс». Уран-чечен фильм. 22.40 — «Днепр кырында ырылар». Фильм-концерт. 22.55—00.45 — ССРЭ-ниң бут бөмбүүнге чемпионады 1-ги лига. «Локомотив» — «Заря» (Ворошиловград). «Локомотив» стадионудан дамчыдылга.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

Агаар

Республикага, Кызылга бичии булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Соңгу барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5-10 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 2-7 градус чедир соор. Автоорукларга 3-6 километр чедир кестүр.

КИНО

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Харыы ке жүүшкүн» 9.30, 11.30, 13.30, 16.50, 18.50 (узаткан), 21.30. «Бо меңге делегейниң каминар» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оңза кичээнгейниң зоназында» 9.30, 15.30, 20.30. «О спорт, сен — тайбың дыр сен!» (2 сериялыг) 11.30, 17.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Миллиардерлерни херекитеп кымыл?» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Сөөлгү удаа дескинишкин» 15.00, 16.50, 18.70, 20.30 (узаткан) шактарда.

СЭКП немигүнүң ыыткап херектер органнарының хоочуну

Очур-оол Шоңгаевич
САТТЫН

[illegible] Тыва АССР-ниң [illegible] херектер министерствозу [illegible] чок [illegible] хааны [illegible]

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 31. ТЕЛЕФОННАРЫ: [illegible] 2-21-63, редакторнуң оралакчызы [illegible] 2-33-26, 2-31-71, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, [illegible] 2-23-45, [illegible] 2-35-81, [illegible] 2-31-75, культура килдизиниң 2-33-54 [illegible] 2-31-47, [illegible] 2-31-73 [illegible] 2-31-27, информация килдизиниң 2-20-80, корректорларның 2-27-15, [illegible] 2-12-45, [illegible] 2-32-75 [illegible]

Тираж 17[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Номчулга, полиграфия болгаш ном садыгларының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 249 (11747) | 1981 чылдың октябрь 28, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Коммунизмниң школазы, бистиң ниитилелививстиң салдарлыг күжү — совет профэвилелдер делгерезин!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

МОСКВАДА КЕЛГЕНИ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалааны ёзугаар Йемен Араб Республиканың Президентизи Али Абдалла Салех албанныы найырал лыг аян-чоруун кылып октябрь 26-да Москвага чедип келген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, аңгыланныг өске-даа кижилер аэродромга аалчыны уткаан.

(СЭТА).

ПРОФЭВИЛЕЛДЕР СЪЕЗДИЗИНГЕ

Бистиң чуртувуста ажылчы чоннарның эң массалыг, эң хөй санныг организациязы — профэвилелдери бодунуң амыдыралында эң чугула болуушкунга, келир чылдың март 16-да болур XVII съездизинге уткуштур кел чоруур. Амгы үеде аңаа белеткелдиң бир чугула үе-чадазы оларда отчёттар болгаш соңгулдалар киднн түлүк чоруп турар.

Чурттуң өске бүгү черлеринде ышнаш, бистиң республикада ажылчы чоннарның 110 муң ажыг телээлекчилерин хаара туткан профэвилелдериниң 1026 бөлүктеринге, 341 цех база салбыр организацияларга, 1158 эге организацияларынга политиктиг ол чугула кампания партия организацияларының удуртулгазы-биле организастыг эртнилээн. Амгы үеде адырлар аайы-биле профэвилелиниң районнар болгаш область конференциялары эртип турар. Ооң соонда бо чылдың декабрь 24-те профэвилелдериниң ниити область конференциязы болуп эртер.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдарга болгаш конференцияларга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин болгаш он бирги беш чылдың даалгаларын күүседиринге профэвилел организацияларының киржилгезиниң дугайын, профэвилелдериниң XVI съездизиниң шиитпирлерин база ол съездиге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айтыышкыннарны күүседир талазы-биле кылдынган чүүлдер кичээнгейниң төвүнде тургустунуп турар. Профэвилел эге организацияларының база комитеттерниң ажыл-чорудулгазын улам ыңай күштелдирериниң, экономиканы, культураны хөгжүдеринге идепкейлиг киржириниң, ажыл-ишчилерниң күш-ажылын база амыдырал-чуртталгазын улам экижидериниң талазы-биле хөй талалыг сорулгаларны тодарадып турар.

Бүгү чурттаазында дег, профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дээш республиканың улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларының ажыл-ишчилеринде патриоттуг эгелээшкиннер улам калбарып турар. «1981 чылдың даалгаларын ноябрь 7-де күүседир!» деп Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының инициативазын хоорайның болгаш кодээниң ажыл-ишчилери деткивишаан, социалистиг чарышты калбартып турар. Чижээ, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде Салчак Кара-оол, Зоя Салчак, Күжүгет Алдын-оол удурткан тудугжу бригадаларның коллективтери, Чөөн-Хемчикте 9 коллектив, бүдүрүлгениң 105 мурнакчызы бо чылдың планныг даалгаларын Октябрь революциязының 64 чыл оюнда күүседирин шиитпирлээш, амгы үеде улам күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидип тургаш, планныг даалгаларны хуусаа бетинде күүседир чүткүлүн чүс-чүс ажыл-ишчилер илергейлеп турар. Чижээ, Кызылдың № 1 АТБ-зинде чолаачы, СЭКП обкомунуң бюро кежигүнүнге кандидат А. И. Галайко, № 3 база Минусинск АТБ-лериниң чолаачылары П. Петрих, В. Васильев болгаш өске-даа ажыл-ишчилер 1982 чылдың бирги кварталының планын профэвилелдериниң съездизи ажыттынар хүнүнде, март 16-да күүседирин шиитпирлээн. Үстүнде көргүскенививс дег өске-даа патриоттуг ындыг чижектерни хөйү-биле көргүзүп болур.

Күш-ажылчы коллективтер, ажыл-ишчилер съездиге уткуштур алган патриоттуг эгелээшкиннерин эчизинге чедирип, ажыл-херек кырынга боттандырган турзун дээш профэвилел организациялары организакчы болгаш политмассалыг ажылды улам күштелдирер ужурлуг. Ылаңгыя «Он бирги беш чылдың баштайгы чылының даалгаларын долдур болгаш ажыр чедиишкиннииг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын улам ыңай боттандырары-биле холбаштыр улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга социалистиг чарышты тодаргай, дээштиг кылдыр организастаарын профэвилел организациялары хандырар хүлээлгелиглер. Чарыш киржикчилериниң кичээнгейин планныг даалгаларны күүседиринче угландырар херек.

Ынчалзажок бо чылдың 9 айларының түңнелдери биле алырга, бисте ам-даа хөй-хөй бүдүрүлгелер, коллективтер планын күүсетпейн турар. Чижээ, Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң 23 бүдүрүлгезиниң 14-ү план күүселдезин чедип алган. Оон аңгыда «Тыва даг-дүгү» комбинат, «Росводпромнуң» демир-бетон кылыглар заводу, автосептелге заводу, Тес-Хемниң ыяш ажыл-агыйы, Үстүү-Енисейниң балык заводу, Чадаананың база Бай-Хаактың хлеб заводтары болгаш өске-даа коллективтер тос айлар планын күүсетпээн болгаш продукция сайгарарының хемчээлин эрткен чылдың ол-ла үезинден кудулаткан. Бир эвес ол бүдүрүлгелерге хамаарышкан профэвилелиниң адырлар аайы-биле обкомнары база чер-черде организациялары ажыл-ишчилерниң күжүн олче шудургу мобилизастап, оларның ортузунга чарышты дээштиг, үре-түңнелдиг организастаан болза, байдалды чогуур өйүнде эдип ап болур турган ийик.

Коллективтерниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын күүседиринге профэвилелдери идепкейин илередир, ажыл-ишчилерниң ажылдаарынга болгаш амыдырал-чуртталгазынга, дыштанылгазынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш доктаамал сагыш салыр хүлээлгелиглер. Ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар талазы-биле оларга улуг эргелерни тывыскан. «Ынчалзажок оларга берген эргелерни ажыглаарынга бистиң профэвилелдеривистиң инициативазы четпес... Олар коллективтиг керээлерин күүседириниң, күш-ажыл камгалалының айтырыгларынга чамдыкта шудургу болбайн, күш-ажыл хоойлузун үрээр, бюрократсыг болгаш ажыл чылзыр чоруктарның фактыларын кошкак сайгарып турар» — деп СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге демдеглээн. Профэвилелдериниң XVII съездизинге белеткелдиң үезинде профэвилелиниң бүгү организациялары организакчы-даа база идей-кижизидилгелиг-даа ажылды партийжи негелделерниң деңнелинге чедир бедидер хүлээлгелиглер.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле профэвилел комитеттери болгаш эге организациялары боттарының ажылының стилин база арга-методун улам ыңай сайзырандырар, күш-ажылчы коллективтерге ажыл-чорудулганы улам үре-түңнелдиг, дээштиг болдурар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырары эргежок чугула. Партияның идегелдиг дузалакчызы профэвилелдери бодунуң [illegible] съездизин төлептиг ажыл-херектери-биле уткуушаан, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын күүседиринче ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаар талазы-биле моон соңгаар-даа улам улуг күжениишкинниг ажылдаар апаар.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

УЛАМ БЫЖЫГЛААР

Төп зона районнарында мал ажылының продуктуларын бүдүрери болгаш күрүнеге садарын көвүдедири, малдың баш санын, ооң продуктулуун өстүрери дээш 1981 чылдың тос айларында социалистиг чарыштың тиилекчизи кылдыр Каа-Хем районну санаан. Ук районнуң кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири, ооң шынарын экижидери, малдың баш санын өстүрери, продуктулуун бедидери дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга кирипшаан, планнар база социалистиг хүлээлгелер күүседир талазы-биле боттуг түңнелдерни чедип алган.

Районнуң ажыл-агыйлары эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, элээн бурунгаарлаашкын-биле ажылдаан. Тос айларның эът бүдүрериниң планы 101,8, сүт бүдүрериниң 107,7 хуу күүсеттинген. Бо чылын совхозтарның хойжу бригадалары дүк бүдүрер талазы-биле ажылдааны үлегерлиг. Кодээ ажыл-агыйының ук чугула продукциязы чидирикте таварышпаан, ооң шынары база багай эвес. Оон уламындан каа-хемчилер күрүнеге дүк дужаар планын 113,4 хуу күүсеткен.

Ажыл-агыйлардан эң дээре күш-ажылчы көргүзүглерни СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхоз чедип алган. Шалыпчы ажыл-агый мал ажылының продукцияларының бүгү хевирлерин бүдүрериниң чыл планын бо чылдың октябрь бирээзинде күүседип кааш, СЭКП Тыва обласьть комитединге, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге рапорттаан.

Совхозтуң ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы тиилелгезин СЭКП обкому, Министрлер Чөвүлели деткип, изиг байыр чедирген, чедиишкин дээрге, малчыннарның, хову ажылдакчыларының, совхозтуң бүгү ажыл-ишчилериниң эрес-дидим күш-ажылының база дирекцияның, специалистерниң, партия, профэвилел, комсомол организацияларының, улус депутаттарының кодээ Совединиң организакчы болгаш политмассалыг ажылының түңнели деп демдеглээн.

Планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш «Бүрен» совхозтуң малчыннары эрткен тос айларда, багай эвес ажылдаан. Күрүнеге эът садарының тос айларның планы 112, сүт садарының — 120,9 хуу күүсеттинген. Дүк садарының чыл планын бүрүнчүлер 115 хуу күүсеткен. Районнуң бүгү ажыл-агыйлары күрүнеге кодээ ажыл-агый продукциязын садарының тос айларының планныг онаалдаларын күүсеткен.

1980 чыл-биле деңнээрге, бир инектен сүт саап алырын «Енисей» совхозтуң сүт-бараан фермазы 77 килограмм, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхоз — 36 килограмм, «Бүрен» — 63 килограмм көвүдеткен. Ниитизи-биле алырга, район бир инектен 32 килограмм сүттү саггап. Эът бүдүрери 115 хуу өскен. «Улуг Октябрь», «Бүрен» совхозтар күрүнеге дужаап турар мыйыстыг бода малдың ортумак дириг деңнелин 398—409 килограмм, шээр малдың — 42—44 килограмм чедирген.

Ындыг-даа болза «Енисей», «Улуг Октябрь», «Ленинчи оруқ» совхозтар сүт бүдүрерин эрткен чылдан кудулаткан. «Ленинчи оруқ» бир хойдан-на 3,1 килограмм дүк кыргып алыр хүлээлгезин күүседип шыдаваан, бир баш санындан-на чүгле 2,9 килограмм дүк кыргып алган. Ол ажыл-агый мал продукциязының бүгү хевирлериниң планныг онаалдазын күүсетпээн. «Бурунгаар» совхоз күрүнеге сүт садар планын күүседип шыдавайн турар.

Малдың баш санын өстүрер, чаш малдың баш санын камгалап алырында четпестер бар болуп артышаан. Район төрүүр чүс хойдан-на ортумаа-биле 72 хураганны камгалап алган. «Ленинчи оруқ», «Бурунгаар» совхозтар шээр малдың бажын өстүрер талазы-биле хожудап турар.

Ам кыш келген, мал ажылының продукциязын көвүдедиринге [illegible] эвээш эвес болуру малчын, специалист, удуртукчу кижи бүрүзүнге билдингир. Кышкы үеде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири эң чугула сорулга болуп турар. Ону күүседир дээш Каа-Хем районнуң бүгү кодээ ажыл-ишчилери бо хүннерде ажылдап турар.

А. ОКСУР.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң ажыл-ишчилери тос айларда күрүнеге 1523 тонна сүттү азы пландан ажыр 143 тонна сүттү саткан.

Ол чедиишкинге Туран сүт-бараан фермазының коллективи күш-ажылчы салыышкынын киирген. Ында саанчылар аразында чарышка коммунист Зоя Александровна Седипей мурнаа чоруп турар. Ол бо чылын инек бүрүзүнге онааштыр ортумаа-биле бир муң 672 килограмм сүт саар дээн хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткеш, ам ийи муң килограмм чоокшуладыр берген.

Ол-ла ажыл-агыйның Билелиг сүт-бараан фермазының коллективи Улуг Октябрьның байырлалын база-ла күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп турар.

К. МААДЫ.

СӨӨРТҮП АЛГАН

Мал чемин белеткээриниң баштайгы үезинде четпестер болгаш хожудаашкыннар турза-даа бүгү болдунар аргаларны ажыглап, улуг күштү үндүрүп, ажылды шын организастап, шиңгыы хемчеглерни алган соонда бистиң «Моген-Бүрен» совхоз бо чылын 900 тонна сигең белеткээр планын күүсеткен. Тес-Хемниң Ак-Чыраага белеткээн 400 тонна сигенни сөөртүрү октябрь 1-де доозулган.

Совхоз бо чылын 13 га черге көк сула тараан. Мурнунда чылдарда дег орайтатпайн часкы (баштайгы), чайгы суггарылганы эки шынарлыг чорутканы-биле дүжүт багай эвес, 77 тонна көк суланы ажаап алган.

Совхозтуң малчыннарының барык-ла шуптузу боттарының белеткеп алган сигеннерин бо хүннерде кыштагларында бүрүнү-биле чедирип алгылаан. Ол ышкаш коданнарда көк сула база чедиртинген. Малчыннардан район Совединиң депутады Балчый Лесип, Хертек Сеңгиш, Доңгак Сүүвей дээш өскелер-даа 13-тен 8 тонна чедир сигенни боттарының күжү-биле кылып ап, кылымак ажылдааннар.

Х. ХЕРЛИИ.

Мөңгүн-Тайга район.

Республиканың улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи — Кызылдың аңгы заводунуң идик даараар цегинге Тамара Степановна Бекшаева чээрби ажыг чылдар иштинде дааранычылап келген. Үр үеде чыып алган арга-дуржулгазы аңаа планныг онаалдаларны ай санында 120-140 хуу күүседиринге идиг болуп, база продукцияның шынарынче доктаамал кичээнгей салып келгениниң түңнелинде ол бүдүрүлгеде социалистиг чарыштың тиилекчизинге чаңгыс эвес удаа санаткан.

Тамара Степановна заводка холушкан мергежилди шиңгээдип ап, аныяк ажылчыннарның дагдынкычызы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

ЧУРУКТА: Т. С. Бекшаева.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Мал ажылы — шалыпчы фронт

МУРНАКЧЫ ФЕРМАДА

Гектар бүрүзүнден свекланың 1100 центнер бедик дүжүдүн Тула областа Ленин аттыг колхозтуң ажыл-ишчилери ажаап алган. Колхозтуң чер ажылдыкчылары 5000 тонна свёкланы бо чылын савалаан. Силосту, сенажты болгаш сигенни пландан ажыр белеткээн.

Малдың быжыг чем-сиңн баазазын тургусканының ачызында колхозтуң Спасск фермазы продукция бүдүрерин чыл бүрүде улам көвүдедип турар. Механизастаан ол ферманы он чыл бурунгаар тургускан. Ол үениң дургузунда чурттуң механизастаан ындыг фермаларының аразынга социалистиг чарышка Ленин аттыг колхозтуң фермазы каш-даа удаа тиилекчи болган. ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязы Спасск фермазын мал ажылының тергиин эки коллективи кылдыр санап көрген.

Бүдүрүлгениң үлетпүр технологиязын калбаа-биле фермада ажыглаан чорук малчыннарның күш-ажылын чиигеткен. Фермада бүгү ажылдарны механизастаан. Инек сааалдазын механизастаан түңнелинде анаа фермаларда саалдадан он катап хөй сүттү Спасск фермазының саанчылары бүдүрүп турар. Малчын кижиниң күш-ажылы мында бедик бүдүрүкчүлүг болгаш эң-не-ле ындыглыг болган. «Сүт фабриказынга» ажылдаарын күзээн кижилерни конкурс-биле шилип ап турар.

Машиналар-биле продукция бүдүреринге таарыштырган үксаалыг мал ажылын колхозта тургускан. Спасск фермазының чедиишкиннериниң бир үндезини ол-дур. Ферма он чыл бурунгаар бир инектен-не чылда 3200 килограмм сүттү саап эгелээн турган. Амгы үеде инек бүрүзүнден чылда 5000 килограмм чедир саап ап турар. Мал ажылының продукциязының бараанныг ба[illegible]рүү үш ажыг катап бедээн. Спасск фермазы Тула областың бүгү чурттакчыларын сүт-биле хандырып турар. А областың чурттакчылары — барык ийи миллион кижи.

Экономика — камналгалыг болур ужурлуг деп негелдени ферма бүрүн күүседип турар. Бир центнер продукцияны бүдүреринге 1,1 центнер мал чеминиң единицазын мында чарыгдап турар. Күш-ажыл чарыгдалы база чиик: 1000 баш инек бүрүзүн чүгле 13 кижи ажаап турар. Продукцияның бот-үнезин колхоз РСФСР-де эң-не чиик болдурган — центнер продукцияның бот-үнези 13—15 рубль. Сүттү садканындан орулга ону бүдүреринге үндүрген чарыгдалдан ийи катап хөй. Механизастаан ферманы — мал ажылының ол комплекизин тударынга үндүрген чарыгдалды колхоз үш катап ажыр эгидип алган.

«Сүт фабриказының» тургустунганындан бээр он чыл оон малчыннар эки демдеглээн. Спасскиниң операторлары эрткен беш чылдың эгезинде чылда бир кижиге онааштыр 500 тонна сүттү бүдүрүп турган. Ынчаарда ол сан бүгү чуртка рекорд — эң бедик болган. Бедик ол көргүзүг ам оператор бүрүзүнүң нормазы болу берген. Бо чылдың тос айларында бедик оператор бүрүзү 500 тонна сүттү бүдүрген. Чыл төнчүзүнге чедир олар оон-даа хөй продукцияны бүдүрер.

Малдың продуктулуу база бедээн. Спасск комплекизиниң чедиишкиннери ындыг болур турар.

— Комплексти [illegible] база тударда кол сорулга — малчыннарның күш-ажылын чиигедири турган. Ынчалзажок комплексти тудканы социал-экономиктиг хөй айтырыгларны шиитпирлээриниң дузалакчызы болган — деп колхозтуң даргазы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. А. Стародубцев чугаалаан.

Ферманың чугула айыры — чер ажылының продуктулуу база бедээн. Колхоз чыл бүрүде 25 муң тонна органиктиг [illegible] ап турар.

Мал ажылында нарын айтырыг — кадрлар дугайында айтырыг база [illegible] шиитпирлеттинген. Фермаларга моон мурнунда суурнуң күш-ажыл кылып шыдаар бүгү чонунуң барык ортаа кезии ажылдап турган. Ам чоннуң чүгле ониуң бир кезии фермада ажылдап турар. Ленин аттыг колхоз күрүнеге сүт садарының чыл планын 9 айлар дургузунда күүседипкен.

Мурнакчы дуржулганы Бүгү-россия школазы Спасское суурда ажыттынган. Хөй областарның малчыннары мурнакчы дуржулганы ол школадан шиңгээдип ап турар.

А. СЫРОВАТКИН,
СЭТА-ның корр.

Спасское,
Тула область.

ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Сүт-Хөл ажылчын кооперациязының [illegible] Октябрь байырлалынга уткуштур күш-ажылчы бедик [illegible] ажылдап турар. 1981 чылдың үшкү кварталында социалистиг хүлээлгелерин [illegible] онаалдаларын коллектив эки көргүзүглерлиг доосkan. Ажылчын кооперациязы үүрмектеп садар бараан саарылгазының үшкү кварталының [illegible] онаалдазын 106, хөй-нийти чемненилгези — 121, боттарының продукциязын бүдүрүп үндүрери — 128 хуу [illegible] пландан ажыр 53 700 рубльдиң бараанны саттынган. Үшкү кварталда бүдүрүлгечи бедик көргүзүглери дээш Сүт-Хөл ажылчын кооперациязының [illegible] районнуң магазиннер аразында шилчиир кызыл тугун алган.

[illegible] магазиннериниң аразында кал барган социалистиг чарышка [illegible] шиңгээтен. Чарыштың ийиги черин Сүт-Аксы суурда идик садар магазин (эргелекчизи Н. Сарыглар) ээлээн. Бора-Тайгада Б. Куулар эргелекчилээн үлетпүр бараан нар магазини күш-ажылчы чарыштың үшкү черин алган.

Автомагазиннер садыгжы-чолаачыларының аразында калбарган социалистиг чарышка № 1 автомагазинниң садыгжы-чолаачызы М. Монгуш үшкү кварталдың планныг онаалдазын 122,6 хуу күүсеткен.

Ажылчын кооперациязынга чоннуң бүзүрелин чедип алган, төлептиг бараан болуп чоруур мурнакчылар хөй. Садыгжылар А. Монгуш, Н. Сарыглар, хлеб быжырыкчызы Р. Доңгак, Н. Сарыглар, таңныыл О. Ооржак, автомагазин садыгжы-чолаачызы М. Монгуш болгаш оон-даа өскелер оларга хамааржыр.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

Дүвүренчиг медээлер

ХАР ЧААПКАН, БЕЛЕТКЕЛ ДООЗУЛБААН

Мал кыштаглаашкынының чедиишкинниг эрттирериңге белеткелдерин болгаш ниитиниң малының кадагалалы дээш «Кызыл-таар» (директору С. Я. Мөңге) совхозка чоокта чаа хыналдаы чоруткан. Бо айтырыглар талазы-биле совхозтуң удуртур ажылдакчылары болгаш специалистери чогуур өйүнде кончуг кошкак хемчеглер алганы хыналдадан илерээн.

Хар чаапкан, соок улам дыңзып орар. Ынчангаш ол ажыл-агыйында мал кыштаглаарының болгаш ниитиниң малының кадагалалы ам дүвүрээнчиг байдалда турар. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болган-даа болза [illegible] эвес мал чемин белеткеп ап болурунун аргазы бар турган. Удуртур ажылдакчыларның болгаш специалистерниң талазындан ажылчыннарның база машина-техника [illegible].

Малга бөдүүн чем белеткээриниң планы күүсеттинмээн, чүгле 1520 тонна сигенни белеткээн, планы чүгле 33,3 хуу-күүсеттинген, а 450 тонна силосту салган. Ынчап-даа болза, сигенниң чүгле 700 хире тонназын кыштагларда чедирген. Кыштагларда чедирген база чамдык черлерде белеткээн сиген кажаалаттынмаанындан мал ону амдыгааштан-на чип, төп базып эгелээн. Чижээ, Шара-Нурда 7 сараат сиген кажаа чок, муңгак хинеп апарганзыг тургулаар. Ооң чоок кавызындан база бир чаржынчыг «чуруктуң» көрүп болур: мында кескеш болбээн база чүгле хепээннен каап хевээр чыткылаар сигеннер бар. Бо хенниг фактылар бээни ээ-харыысалга чок чорукту херечилеп турар.

Ооң ыңай мал чемин белеткээшкиниң учёт-отчёду санаргай, ону хүлээп алганының актылары кылдынмаан. Ынчангаш канча чеже тонна сиген белеткээнил, кым хүлээп алганыл, [illegible] деп чүве билдинмес. Аңаа хамаарыштыр чаңгыс чижекти [illegible] четчир. Совхозтуң механизастаттынган бригадазын тургускан турган. Ону колдуунда-ла [illegible] нуң мал чеми белеткээр талазы-биле эрадакчызы Б. Соян удуртуп турган. Ол бригада 910 тонна сигенни белеткээн [illegible] Ынчалза-даа [illegible] кижи хүлээп алган деп акт документ кылдынмаан...

Малга бөдүүн чемин болбаазыраткаш бээриниң база ооң [illegible] чем салыр дериг-херекселдерниң кышка удур четчир санныг кылдыр белеткеп албаан. Сүт кудар 40 цистерналарының чамдыызы дежик, демир дептилер чедишпес. Малчыннарже сүт сөөртүр 11 автомашиналарның чүгле [illegible] турар.

Малчыннарның чурттаар бажыңнарының болгаш мал кажааларының капитал база үүрмек септелгелери ам-даа доозулбаан. Хөй кирер 53 кажааларының 23-ү, хураган кирер 19 кажааларының 11-и, бода малдың 8 [illegible] [illegible] Чижээ, төп сүт-бараан фермазында [illegible] [illegible] хереги-тир. Мал кыштаглаашкынынга белеткелде ындыг [illegible] ажылдар хөй турбуже, малчыннарны ол ажылдарже барык организаставайн турар. Ол ышкаш септелгеде ажылдап турар тускай звено азы бригада чок.

Совхозтуң дирекциязы эрткен чылдарда мал кыштаглаашкынынга таваржып турган бергелерден чогуур түңнелди үндүрбээн. Малдың баш санын өстүрер, ооң кадагалалын күштелдирер талазы-биле специалистер, бригадирлер хемчеглерни кошкак ап келген. Ооң уламындан 9 айларның дургузунда 49 баш бода, 676 баш хой, 12 баш чылгы мал өлүп хораан. Малды сан [illegible] фактылардан көскү. Чижээ, чүгле бо эрткен сентябрьда бедик 60 баш бода, 213 баш хой, 8 баш теве [illegible]

[illegible]

Д. ХЕРТЕК.

Тес-Хем район.

ЧЫГГАН БҮРҮ ҮРЕЛИП ТУРАР

Бо чаның агаар-бойдузунуң байдалы каан болган ужурунда, ниитиниң малынга четтир чемни белеткеп алыры бер [illegible] таварышкан. Чемнер белеткээриниң шалыпчы айларында олче бүгү күштү мобилизастаан турган. Сөөлгү үеде Эрзин районга [illegible] турарактыгларын терек бүрүзүн чыырынче мобилизастаан.

Аңаа бүрү чыылдазын хуннуң чорудуп келген. Белдүнген бүрүнү Эрзин суурдан ырак эвесте Ленин аттыг совхозтуң Сайыр-Аксында сүт-бараан фермазынга аппарып дужуруп турар. Болгеш, мында челирген бүрүнү ажаап турарын кижи кайгаар. Бүрү чедирген машиналар фермага [illegible], ол чемни анаа-ла төп турар. Ону ажаап, хангаараар тускай кижини тургуспаан. [illegible]

[illegible] деп чугаалап турар:

— Хөй бүрүнү эккеп дужуруп-ле турар. Кандыг-даа ажаалда, сайгарылга чок. Ооң [illegible] Совхозтуң удуртукчулары та чүнү бодап турар чүве. Хайыраан бүрүнү мынчаар үреп каар болза, бээр фермаже сөөртүп турган херээ чүү деп?"

Ооң аңгыда сиген кажаазының иштинде хөй бызааларны кирип каан. Олар дүжүрген бүрүлерин болгаш сараатарны чип, таптай базып, үреп турар. Совхозтуң инектери база сараат сигеннерин чип [illegible] Кедергей-ле ажыл-агыйжы эвес чорук-тур! Белеткеп алган эвээш-биче мал чемин ам-на терттеглеп, малга дозладып алгаш, кыжын [illegible] хүн-биле мал чемгерер болап турар ирги? Бо совхозтуң удуртукчуларындан шак мындыг харыысалга чок [illegible] шынзыг-биле айтырар херек.

А. ТАВА

Эрзин район.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: үе болгаш ажылдың стили

МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГАНЫ, ЭКИ ЧҮҮЛДЕРНИ ДЕТКИИР, НЕПТЕРЕДИР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хаап тура, СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «...Съездиниң шиитпирлерин ажыл-херек кырынга боттандырар талазы-биле аажок улуг ажылче кирипter ужурлуг. Ынчангаш чүгле хамыктың мурнунда он бирги беш чылды чугаажок күүседиришинин хандырарының дугайында чорупт турары ол?

Ону чедип алырда чүү негеттинерил? Бирги ээлчегде — харысаалганы бедик-биле медерээн билир чорук болгаш быжыг, бодунга шынчы коммунистиг, туруштуг сагылга-чурум. Ынчаарга оон дудавас эргежок чүгүла чүүл болза, оккур угаан, чаа чүвени сонуургал чок дилеп тывары. Ол чаа чүүлдү деткиири болбайн аан. Доктаамал инициатива — чер болганда база бүгү чүүлдерге инициатива херек».

ПАРТИЯНЫҢ Чөөн-Хемчик райкому болгаш оон черлерде эге организацияларының съездиниң айтышкыннарын удуртулга болдурган, мурнакчы коллективтерниң база бүдүрүлгениң чаартыкчылары. [illegible] партийжи организакчы болгаш политиктиг [illegible] мурнакчы дуржулганың нептередир талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп келген. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының даалгаларын Октябрь революциязының 64 чылы оюнда ноябрь 7-де күүседир талазы-биле москвачыларның база ленинградчыларның инициативазын беш чылда ажылдаар түрлерлерин санын өстүрбейн бүдүрүлгениң өзүлдезин чедип алыр дугайында ярославчыларның, «Хожудап турарлар чок ажылдаар» талазы-биле ростовчуларның мөөрейлеринниң нептередир хемчеглерни партия организацияларлары ап келген.

«Иштики курлавырларны дилеп тывары» коллективтиң күжүн мобилизастаар талазы-биле Чадааның мыш ажыл-агыйында партия эге организациязының ажылының дугайында», «Эртемниң чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы бүдүрүлгеге нептередир талазы-биле «Чыраа-Бажы» совхозта партком ажылының дугайында» болгаш өске-даа айтырыгларны СЭКП райкомунуң бюро хуралдарынга чугаалашкаш, оларда эки чүүлдерни өске парторганизацияларга, күш-ажылчы коллективтерге нептередир хемчеглерни ап турар. Оон аңгыда сүт бүдүрериниң көвүдеқир база ооң шыпарын экижидер талазы-биле «Искра» совхозтуң коллективиниң, төрүүр хойлан хой хураган алыр талазы-биле «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөлде хойжу бригадазының инициативазын СЭКП райкомунуң бюрозунга чүүлдүгзүнүп деткээн турган.

Чаа инициативаны, мурнакчы дуржулганы кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге калбартып, нептередири-биле партийжи организацияларның чорудуп турар ажылы таарымчалыг чамдык түңнелдерни берген. Район күрүнеге дүк садарының чыл планын 101,3 хуу, эът садарының тос айлар планын 101,5 хуу, ол-ла үеде сүттүн — 106,3 хуу күүсеткен. Малдың олуп хоразы эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 16,3 хуу кызырылган. Мурнакчы дуржулганы ажыглаашаан. 30 хойжу төрүүр чүс хойдан-на 100—125 чедир хураганны алган. 9 коллектив база бүдүрүлгениң 165 мурнакчылары бо чылдың планныг даалгаларын ноябрь 7-не, а 11 кижи беш чылды шиитпир-биле дөрт чылдарда күүседир деп патриотчу аге-лээшкиннерни кылган. Амгы үеде эрес-шудургу ажылдап турарлар.

Районнуң улетпүр бүдүрүлгелеринге ооңгу кыйы чылда чаа техниканы ажыглап нептередири-биле 13 хемчеглерни боттандырган. бүдүрүлгениң база күш-ажылдың арга-методтарын сайзыраңгайжыдар, ооң байдалын экижидер талазы-биле организас-техниктиг 10 хемчеглерни боттандырган. Ол бүгү болза бүдүрүлгелерниң улам дең-дески ажылдаарынга, план күүсетпес коллективтерниң санын эвээжедиринге догуң дузалыг боор турар.

ПАРТКОМНАРНЫҢ база партия эге организацияларының, партбөлүктерниң хой кызыргыр мурнакчы дуржулганы нептередир, чаа эгелээшкиннерни деткиш, калбартыр талазы-биле инициативалыг, үре-түңнелдиг ажылдап турар. Оргу-Шөлдүң хойжу бригадазында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП обкомунуң кежигүнү Д-Н. Ч. Ооржак удурткан партбөлүкту мааа чижекке кирип болур. Мында коммунистер ол улуг эвес коллективте бүгү ажыл-херектиң организакчылары болгаш баштакчылары. Бригада «төрүүр хой бүрүзүнден-не хураган алыр!» деп девиз-биле ажылдап келген. Оңгу беш чылда шиитпир-биле планда 100-тен 85 хураган алыр тургаш 92-ни алган. А бо чылын төрүүр чүс хойдан-на 103 хураган алдынган. Кыштагладамышка белеткелди организастыг чорудуп. 1981 ажыл-агый чылының чедиишкинниг доозар талазы-биле инициативаны коллектив үндүрген.

Партийжи организакчы база политиктиг ажылдың стилин болгаш арга-методун сайзыраңгайжыдарының, эки дуржулганы ниитилештирип, нептередириниң айтырыгларын райкомнуң болгаш партия эге организацияларының кичээңгейиниң төвүнге тургузуп келген. Коммунистерни харысаалгалыг участоктарга быжыглаар, ажылга чаа, мурнакчы чүүлдерни нептередиринге, иштики курлавырларны дилеп тывырынга оларны киириштирер талазы-биле «Большевик» совхозта партком ажылының практиказында эки чүүлдер хөй. Мында коммунистерниң 75 хуузу материалдыг бүдүрүлгеде хаара туттунган, саанчыларының 38 хуузу, хойжуларының 21,4 хуузу коммунистер. Бо ажыл-агыйның Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында парторганизацияның организакчы болгаш политкижизидилгелиг ажылының дуржулгазын СЭКП райкому өске парторганизацияларга ниитилештирип нептереткен. Бо коллектив он бирги беш чылдың баштайгы чылының планын декабрьда күүседирин шиитпирлээн. Ферманың баазазынга районнуң саанчыларының профессионал мергежилиниң талазы-биле көрүлде-конкурстарны эрттирип турар.

Хой-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумну база бедик культуралыг суур деп Алдан-Маадыр кодаа Совединиң ажылының дуржулгазын районнуң өске черлеринге нептередир талазы-биле ажылды чорудуп бис. Ол чорук чүгле херекке улус депутаттарының Советтериниң, профэвилел база комсомол организацияларының, херээженнер чөвүлелдериниң, агиткартираларның ролюн бедидеринге, районнуң өске суурларынга чоннуң чурттап турар черниң аайы-биле ажылды культуралыг [illegible] улуг [illegible] залыг болган. Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле «Алдан-Маадыр» совхозта партком. Теве-Хая база Чыраа-Бажы суурларда херээженнер чөвүлелдериниң болгаш агиткартираларының ажылының дуржулгазын. Шеминиң Культура бажыңының ажылының практиказын СЭКП райкомунуң бюрозу чүүлдүгзүнүп деткээн.

Оон аңгыда партия организацияларының анык коммунистерни кижизидериниң, партия туралдарын белеткээн база эрттирериниң күүселдезиниң хыналдазын контролдаар база хынаар талазы-биле чамдык эки дуржулганы чедип алган.

ЫНЧАЛЗАЖОК мурнакчы дуржулганы, эки чүүлдерни өөренип база нептередир талазы-биле бистиң ажылывыс [illegible] чорупт турар деп чугаалап болбас. Мында четпестер, чедип ылдывмаан чүүлдер хөй. Ол бүгүнүң дугайын чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозунга бо дугайында айтырыгны чугаалашкаш, чоптуг-биле демдеглээн. Кол четпес чүүл СЭКП райкомунуң чүүлдүгзүнүп деткээн мурнакчы дуржулга болгаш инициативаны чамдыкта [illegible] партийжи организакчы болгаш политмассалыг ажыл-биле быжыглаттынмайн турарында. Ынчангаш оларны эзиринге чедирбейн баар.

Республиканың чамдык [illegible] мал болгаш чер ажылын чорудуп турарынга [illegible] ажылдаарында мурнакчы дуржулганы районнуң совхозтарында четпес нептередип. Ынаңгыя мал ажылының [illegible] кил-ле хевээр эргн бау-биле чорудуп турарындан ооң ажылы кудуу болуп артышаан. Совхозтарның хой кудуузунда малдың бажы өспейн, продуктуг бедивейн турар. Чижээ, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг «Хөндергей» совхозтар бо чылын төрүүр чүс хойдан 64—66 хураганны алган. Ажыл-агыйларда тарааа база мал чеми культураларының түңнелдери чавыс.

«Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп ростовчуларның дуржулгазын нептередип ажылды чамдык бүдүрүлге, [illegible] амыдырал хандырылга черлеринге парторганизациялар шуудурбу, толдаргай утказын чок чорудуп келген. Райулетпүр комбинаты, хлеб заводу, № 3 база 403 КМК-лар болгаш өскелер-даа күрүне планын күүсетпейн турар. 14 бригадаларының чүгле 5-и кээргелиг бригада арга-биле ажылдап турар.

Бот-орулга — чарылгалыг ажылдаарының нептередириниң [illegible] болгаш хумагалыг чорукту күштелдиреринче чамдык партия эге организацияларының, Советтер база ажыл-агыйлар, профэвилел, комсомол органнарының кичээнгейи кошкак. Дуржулганы нептередириниң айтырыглары коллективтиг [illegible] чамдыкта көргүстүнмээн болгулаар, аңаа холбаштыр бүдүрүлгениң доктаамал ажылдаар чөвүлел [illegible], чаартыкчылар база чогаадыкчылар бюроларының ролю чогуур деңнелге чедир тургустунмаан. Мурнакчы дуржулганы нептередип, пропагандалаарынга ажыл-агыйжы удуртукчуларны, специалистерни, бүдүрүлгениң мурнакчыларын база чаартыкчыларын [illegible] турарының база четпес.

Оон аңгыда партия организацияларында партийжи организакчы база идей-кижизидилгелиг ажылдың эки дуржулгазын ниитилештирип байытпаш, нептередиринче кичээнгейивис кошкак. Хой-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар, кем-херек үүлгедир чорукту узуткаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле чамдык күш-ажылчы коллективтерниң, партия эге организацияларының чедип алган дуржулгазын база-ла кошкак нептередип келген. Ынчангаш районда арагалаар, корум-чурум үрээр, кем-херек үүлгедир чоруктар ам-даа дүвүренчиг болуп артышаан.

Үстүнде-даа база өске-даа четпестерни демдеглээш, СЭКП обкомунуң бюрозу мурнакчы коллективтерниң болгаш бүдүрүлгелерниң чаартыкчыларының, партийжи организакчы болгаш политиктиг ажылдың эки дуржулгазын өөренип байлакшыдар база нептередир талазы-биле ажылдың деңнелин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр көдүрээнга хамаарышкан хемчеглерни алырынче партия райкомунуң база эге организацияларының кичээнгейин угланган.

Партия обкомунуң бюрозунуң ол айтырыг талазы-биле доктаалын боттандырар дээш мурнакчы дуржулганы өөренип база нептередириниң планын чоокку үеде ажылдап кылгаш, бюрога бадылаар болгаш ону шуут-ла партия эге организацияларынга, күш-ажылчы коллективтерге болгаш чон ортузунга боттандырар хемчеглерни алырын СЭКП райкому бир кол сорулга кылдыр салып турар. Оон-биле кады партийжи организакчы болгаш политиктиг ажылдың дуржулгазын ниитилештирип байлакшыдарынче болгаш нептередиринче доктаамал кичээнгей салыр ужурлуг бис.

Маңаа холбаштыр бир чүгула айтырыгның дугайын база чугаалаар болдаам мен. Республикада алырар кайы-биле эртем-техниктиг информацияның болгаш пропагандаңың төвү, КАЗО-нуң, БЭЧЧ-ның, ЭТИ-ниң организациялары, Иркутскиниң нормалар станциязының салбырлары дээш өске-даа эртем албан черлери бар. Ынчалзажок оларның мурнакчы дуржулганы ниитилештирип байыдар база рекомендацияларда боор талазы-биле ажылы шоолуг эвес, оларның төлээлекчилери чер-черге келбес боор-дур. Ынчангаш оларның ажыл чорудулгазын дүүштүрүп таарыштырары база-ла эргежок чүгула айтырыг болуп турар.

И. СУВАНДИИ,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

АГИТКВАРТИРАЛАР ДАМЧЫШТЫР

Чон ортузунга, ылаңгыя херээженнер-биле политмассалыг, идей-кижизидилгелиг ажылды чорударынга эң таарымчалыг черлер — агитквартиралар. Олар эң баштай Кызыл-Даг суурга тывылган. Оларның тургустунганындан бээр элээн каш чылдар эрткен. Ам суурда херээженнер чөвүлели бодунуң ажылын колдуунда агитквартираларны дамчыштыр чорудуп турар. Мында чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле 12 агитквартира ажылдап турар. Олар шуптузу депутат постузун, агитаторну, азы пропагандисти, суурда херээженнер чөвүлелиниң кежигүннерин быжыглаан тускай чөвүлелдиг.

Агитквартиралар херээжен чоннуң ниитиге [illegible] күш-ажылче хаара тударының, оларның ортузунга идей-политиктиг кижизидилгелиг ажылының, амыдыралдың культуразын бедидериниң, уруглар кижизидилгезиниң, сагылга-чурумну быжыглаарының, өг-бүлелер дузалал [illegible] айтырыгларын кол кичээңгейге алганнар. Оларның чамдыктарын малчыннарга быжыглаан. № 2, 8 агитквартираларга хамаарыжыр чурттакчылар 8 кадарчының кажааларының көржениин коптаржып, кыштагларын септешкен, оларга 19 тонна сиген белеткежип берген. Ниитизи-биле суурда бар агитквартираларның күжү-биле 30 тонна будук-бүрүну, 203 тонна сигенни белеткээн.

Оон аңгыда херээженнер чөвүлелиниң планын ёзугаар агитквартираларга темалыг кежээлерни, диспуттарны, лекция, беседаларны эрттирип турар. Чижээ, № 1 агитквартираның кежигүннери Кудуктаг хойжу бригадазынга Ф. Угловтуң «Кижилер аразында кижи» деп номунга диспутту эрттирген.

Бо салбырда херээженнер чөвүлели (даргазы М. Өшкү-Саар) агитквартиралар ажылын улам идепкейжидер дээш шудургу ажылдап турар. Ынчангаш оларның ажылын чүгле «Тээли» совхозта эвес, ниитизи-биле Бай-Тайга районда демдеглеп, ажылының дуржулгазын нептередип келгени таварылга эвес.

Г. ХУРАГАН-ООЛ.

ПРОФЭВИЛЕЛ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Кызылга автотранспорт болгаш чазаглыг оруктар ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң конференциязы болуп эрткен. Аңаа отчёт илеткелди ол обкомнуң даргазы Д. С. Оюн кылган.

Тываның транспорт ажылдакчыларының улус ажыл-агыйынга кирип турар ажыл-хереэниң улуг ужурлугун, оларның [illegible] чаа эгелээшкиннерниң ажыктыын, чамдык АТБ-ларның болгаш организацияларның күш-ажылчы [illegible] рин аңаа демдеглеп, четпестерни элип алырының оруктарын конференцияга санал берген эштер айытканнар.

Автотранспорт болгаш чазаглыг оруктар ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң бирги пленумунга организастыг айтырыгны база чугаалашкан. Ол обкомнуң даргазынга Д. С. Оюн катап соңгуттан.

Бистиң корр.

АЖЫЛ-БИЛЕ БАДЫТКААН

Найысылалдың «Тудуг кезектери» комбинаттың ыяш цехиниң эрттирилге өөрээлинге кире бергеш, цехтиң начальниги А. С. Кукумаевке ужуражы бердивис. Афанасий Семенович-биле мендилешкеш, ооң удуртуп турар коллективиниң күш-ажылчы чедиишкиннерин сонуургап айтырдывыс. Ол ур-даа болбайн, станочниктер бригадазының ажыл-ижи-биле таныжарын бисте сүмелешкиш, ук бригаданың дугайын нааны таныштырды. Станочниктер бригадазы сентябрь айда бараанның продукция бүдүреринниң планныг даалгазын 101 хуу күүсеткеш, бригадалар аразында чарыштың мурнакчыларының санында кирген.

Макталдыг ажылдыг бригаданы дөрткү разрядтың станочниги, дуржулгалыг бригадир Ф. Ч. Доңгак үш чыл дургузунда билдилиг удуртуп келген. Ооң бригадазында он ийи кижи ажылдап турар. Олар шупту холушкак мергежилдерни чедип алганындан кылган ийи бүдүнгүр болуп, ажылдың бүдүрүкчүлүг чорру бедик. Ол коллектив бо чылдың ушку кварталында база [illegible] чедип ап, ай бүрүзүнде онаалдаларын ажыр күүседип келген.

Бригаданың ажылдаар демнежиинге чеде бердивиске, станоктарның [illegible] [illegible] күш-ажылчы эзилгениң чоруун турарын бадыткады. Бир кезек ажылчыннар ыяш хирээлээр станокта, шала манзазы кылыр дилиг материалдың [illegible] чок ажылдаан турлар. Оларның чанында оваалаңдыр чыгдынган дилиг материалдары — бөгүнгү ээлчегниң онаалдазының күүсеттинип бар чыдарының тодаргай херечизи.

Сурагалап чораан бригадирни бисти делгем, улуг цехтиң алдывыс. Ыяш хаарылдаар станокта шала манзаларының кырын дескилей хаарыдаткан ажылчыннарының ажылын ол ушкан, башкарып тур. Федор Чыктарович-биле ужурашкаш, кады ажылдап турар эш-өөрүнүң ажылы-биле бисти таныштырарын дилээривиске, ол мынчаар тайылбырлады:

— Бистиң ажыл-иживис дугайында хөйге сонуургадыптар онзагай чүве-даа чок. Бригаданың эргезинде ийи ажылчыны станок бар: хаарыылдаар болгаш ыяш хирээлээр. Ында бедик мергежилдиг станочниктер ажылдап турарындан бүдүрүп турар [illegible] шынары багай эвес болуп турар. Ынчалзажок бажыг тудуунга ажыглаттынар шала манзалары, кастактар болгаш оон-даа өске материалдар кылып турар дилиг материалдары чогуур нормазынга чедир кургаттынмаан боор-дур. Ол материалдан бүткен продукцияның шынары багай болуп, хажып, уреливчел болуру чажыт эвес болгай.

Эдилеп турар станоктарывысты чогуур үезинде үзеп, камныг ажаап, кадагалап келгенивистен олар туруудукун чокка ажылдап, даалгалар күүселдезинге быжыг магадылалды болдурган. Ажылчын бүрүзүнүң мергежилин, сонуургалын барымдаалавышаан, тус-тус ажылдаар черлерге оларны таарыштыр быжыглаанындан ажылдың ажыктыг чоруу бедии, планныг онаалдаларывыс. алган [illegible] келген.

Бо бичии коллективте алган [illegible] санында ажыр күүседип, станочниктиң нарын ажылын хөй чылдарның дургузунда кылып келген, арга-дуржулгазы улуг, кадржаан [illegible]. Он ажыг чыл [illegible] Николай Сорен-оол, [illegible] Догуй-оол, Александр [illegible] база чээрби беш чылдың [illegible] көрген. Бүдүрүлгениң хоочуну Валентина [illegible] [illegible]

М. ОНДАР.

ЧУРУКТАРДА: ыяш хаарылдаар станок ажылчыннары Н. Серен-оол, Н. Тошкин; дилиг материалдары хирээлээр станоктуң ажылчыннары [illegible].

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

Идеология фронтузунуң дайынчылары

ХООЧУН ПРОПАГАНДИСТ

Галина Ивановна Савальская — Ак-Довуракта хоочун пропагандистерниң бирээзи. Партия чырыдылгазының четкизинге ол хөй чылдарның дургузунда пропагандистеп, партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип келген. Бодунуң [illegible] билиин, чаагай сеткилин хөй кижилерге харам чогу-биле берген.

Оон эрес-шудургу, кызымак ажылын база-ла бедии-биле үнелеп келген. Чоокта чаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан, ол [illegible] хоочун пропагандистиң адын республиканың тергииин пропагандистериниң дептеринге база киир бижээн. Аңаа хоочун пропагандист улам хөй-аът кирген, ам чаа күзел-чүткүл база соруу-биле ажылдап турар.

Галина Ивановна Савальская-биле Ак-Довурак хоорайның Культура ордузунга ужуражы берген мен. Ынчан аңаа хоорайның пропагандистериниң семинары эртип турган чүве.

Оон ажыл-ижи, амыдыралы-биле таныжып хөөрештивис. Бөлүүн чазык-чаагай кижи бодунуң харысаалгалыг пропагандист ажылының дугайында мынчаар чугаалады:

— Чүс чыл чуртта, чүс чыл иштинде өөрен деп чон шынна чугаалаан. Мен бодумну беэин бодап көөрүмге, үргүл чүүле узуктел чок өөренип чораан-дыр мен. Пропагандист кижи бодунуң билиин доктаамал бедитпес болза, ол амыдыралдан чыдып каар, дыңнакчыларының деңнелинден кудулай бээр.

Оон шынныг чүве чок. Галина Ивановна кичээл бүрүзүн эрттирериңге ыяк белеткенир. Хөй-хөй катап номчуп тыңнар чаңчылдыг, конспектини бижип алыр. Көргүзүг материалдары белеткеп алырын утпас. Техниктиг херекселдер ажыглаарын база чүгүла деп санап турар.

Галина Ивановнаның бодунуң кылып турар ажылы база харысаалгалыг. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергия цехиниң начальнигиниң оралакчызында ол ажылдап турар. Кижилер-биле [illegible] ажылдаары ындыг амыр эвес. Чүгле бүдүрүлге планы дээш ажылдаар эвес, а кижилерниң амыдырал-чуртталгазы ынча е. оларның негелде база дилеглеринче кичээнгей салыр, оларга дузаны чедирери албан апаар.

Кижилерни политиктиг билиг-биле чепсеглээри нарын. Кижи бүрүзүнүң билиин, сонуургалының, күзел-чүткүлүнүң деңнели чаңгыс аай эвес болур. Чамдык дыңнакчылар теманы хенчок дүрген билип алыр. А чамдыктарынга ол нарын, берге болгулаар. Ынчан ону кижи бүрүзүнге билдингир, чедингир кылдыр тайылбырлаар апаар. Тема бүрүзү бүдүрүлгениң планы, ында ажылдап турар кижилерниң күзел-чүткүлү-биле ылап холбаалыг, хамы харылзаалыг болур ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын канчаар өөренгенин пропагандист мынчаар чугаалап турар. «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал сайзыралдазының кол угланыышкыннары». СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөренип тургаш, пропагандист бүрүзү тема аайы-биле белеткенип алыры кончуг чүгүла дээрзин бодаан бис. Чижээ, [illegible] байдалының дугайында Т. А. Суворов, СЭКП-ниң экономиктиг политиказының дугайында А. М. Ефремов тайылбырлаар кылдыр хуваашкан бис. Мен бодум «Совет ниитилелдиң социал политиктиг болгаш [illegible] угаан-бодал [illegible] дугайында» темаларны эрттирерин [illegible] алдым. Ынчаар хуваажып алырга чүгүла материалдарны тып алырынга-даа эптиг болган. Кичээлдерни цехтиң бүгү ажылчыннарынга эрттирдивис. Аңаа энергоцехтиң коллективи бүрүн кирипшкен. Б. П. Жуковская, Т. А. Суворов, А. М. Ефремов эки пропагандистерге санаткан.

— Бо өөредилге чылын канчаар уткудуңар, Галина Ивановна? — деп, айтырыгга ол өөрүшкү-биле мынчаар харылаады.

— Белеткелдиг уткудувус. Партия чырыдылгазының системазынга бо чылын чаа чүүлдер көвүдээн хөй. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң амыдыралда херек кырында боттаныр турары ол. Политөөредилгениң шынары улам экижиир, дыңнакчыларның угаан-медерели политиктиг билиг-биле улам ханылаар.

Пропагандист кижи ажылда четпестерни, чедиишкиннерни фактыларга даянып тургаш, дыңнакчыларга чугаалап бериш тура. Ак-Довурак хоорайның амгы болгаш келир үезин, оон ажыл-иштичилери планныг онаалдаларын канчаар күүседип турарын база таныштырар апаар. Оларны парткабинеттиң организастап эрттирип турары семинарлардан билиин алыр аргалыг. Ынчалза-даа семинар бүрүзүнге ол көргүзүглерниң чугаалап турбас боор-дур. Мынчангаш информастыг бюллетеньнерге тодаргай, билиглер [illegible] тургускан материалдарны номчуп, билиин алыры күзенчиг. Ак-Довурак хоорайда мурнакчы пропагандистер хөй. Чижээлээрге, Н. Лапшина, Ч. Монгуш, М. Шаталова дээш оон даа өске байлак арга-дуржулгалыг эштер бар. Оларның-биле сүмележип, оларның арга-дуржулгазын доктаамал өөренир мен.

Пропагандист кижи ындыг болур ужурлуг. Чүгле шак ынчаар [illegible] [illegible] [illegible] рынга быжыг билигни берип болур.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ЭЛЕЗИННИГ ХОВУДА КЫЛЫМАЛ ХӨЛ

Туркменияның суг чок Каракум ховуларында В. И. Ленин аттыг канал муң ажыг километр черде шөйлүп чорутан. [illegible] хевээр [illegible] [illegible] түңнелинде олар садтар, виноград, хавын, кукуруза өстүрер черлер [illegible] Каналдың суг-биле республиканың элээн каш хоорайлары, оон иштинде ооң найысылалы Ашхабад хандыртынып турар.

Канал чоогунуң чевиспэринде газ тывыштыг күчүлүг бүдүрүлгелер, тудуг индустриязының бүдүрүлгелери ажылдап турар. Ында совет Ортаа Азияда эң улуг Марый ГРЭС тогту берип турар.

Канал чүгле суггарылга системазы болуп турар эвес, а харын транспорт системазы база болур. Олады улус ажыл-агыйының чүс-чүс муң тонна чүъктерин сөөртүп чорудуп турар. Кылымал хемни хүргаар суг хоолбсатеринде хөй балыкты өстүрүп турар.

ЧУРУКТАРДА: «Каракум канал» совхозтуң шөлдеринде хевең ажаалдазы. Ол совхоз каналдың, оон суунуң тывылдырганы хөй ажыл-агыйларның бирээзи. Ол бо чылын кур черлерден 16 муң тонна хевеңни алырын планнаан; суг хоолбсатерин улуг насостар суг-биле долдуруп турар.

С. РОЗЫЕВТИҢ фотолары.

ДИРЕКТОР

Очерк

МОСКВА хемниң Берсенев эрииниге чорумда имир дүже берген. Шоколадтың чаагай амданы мээң сагыжымдан ырлаваан. «Кызыл Октябрь» деп кондитер фабриказының директору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Анна Андреевна Гриненко-биле ужуражыр дээш ынаар бар чорааным ол.

Фабрика көстүп келди. Оон бажыңның үр үеде туруп келгенинден ону карарып калган туунбулары, ооң аар, делгем эжии көстүп турду. Фабрика шаанда хөреңгитен Эйнем деп кижиниң бүдүрүлгези турган. Амданныг чем кылыр орус ажылчыннарның ажыг дери-биле ол бажын ажыр байып чораан. Хөреңгитен мелчүүчүнү сывырыпкан соонда фабриканың Октябрьның Социалистиг Улуг революциязынга адаар кылдыр «Кызыл Октябрь» деп адай берген.

[illegible] ооң кабинединиң эжии ажык, шоколадтан тудуп кылган улуг [illegible] фабриканың янзы-бүрү продукциязын делгээн саваны ол тудуп алган турар. Брюссельге болган Бүгү-делегей делгелгезинге ол адыгны көргүскенин, делгелгениң шаңналын ооң алгазын сактып келдим. Адыгны шил-биле долгандыр кажаалап каан.

Каразымаар карактарлыг херээжен кижи директор кабинединде улуг столдуң артында олур. Менче ол кичээнгейлиг болгаш чазык шырай-биле көрүп келди. Анна Андреевна Гриненко ол болду.

— Силерниң фабрикаңарның «Мишка» деп конфетазын магазиннерге улуг күзел-биле садып ап турар. А чамдыкта ол конфета садыгга чок болгулаар, чылдагааны чүде ирги? — деп айтырыг-биле чугааны эгеледим.

—«Мишка» деп конфетазысты чүс чыл бурунгаар кылып турган технология ёзугаар бүдүрүп турар бис. Кажан мускат деп ыяштың тооруу чокта чамдык фабрикаларга өске чүүлдерни ажыглап турар. Ооң [illegible] конфетаның шынары багай болур. Конфетаның шынарын кудулатпас дээш мускат тооруун ажыглап турар бис. А чамдыкта ындыг тооруктуң чогундан «Мишка» конфетаны бүдүрери ээремжей бээр-дир — деп, Анна Андреевна далаш чокка тайылбырлады.

— Кажан мускат тооруу чок болганда кандыг арганы ажыглап турар силер?— деп сонуургадым.

ДИРЕКТОР хүлүмзүрүп каг-ды.

— Кандыг арга турар боор. Мускат тооруу конфетаны амданныг, бедик шынарлыг кылдыр бүдүрериниге кол чүүл болгай. Кажан ол чокта конфетаны бүдүрбейн баардыр бис. Ынчалзажок «Мишканың» мооң мурнундаазындан ыракта хөй кылдыр бүдүрүп турар бис. Он-он беш чыл бурунгаар айда беш тоннаны бүдүрүп турдувус. Конфета садыг черлериниге четчир турган. Ам ай санында бежен-алдан тоннаны бүдүрүп турар бис. Ынчалзажок «Мишка» конфета магазиннерге үзүктелиш бээр-дир. Совет кижилер улам эки [illegible] бедик конфеталарны [illegible] садып алыр аргалыг болган-дыр. Шаанда шоколад конфеталарны мөөңү-биле хуу чазыг ёзугаар бүдүрүп турган.

— А бурун автоматизацияның күзели-биле шоколадтар бүдүрериң көвүдедип болбас бе?

— Болбайн канчаар. Бистер ынчаар база кылып турар бис. Чижээ, ириска деп конфеталарны бүдүрүп үндүрерни бисте бүрүн автоматтыткан. Ынчалзажок продукцияның [illegible], [illegible] ооң шынарын чавызадып болбас болгай. «Мооң мурнунда конфеталар амданныг турган, ам ындыг эвес-тир» деп садып алыкчыларның чугаазын дыңнаарын кажан-даа күзевес бис.

[illegible] олурар аравыста биске амданныг ногаан шай аккеп берди. Гриненко шайны конфета чокка ижип олур. «Конфета-биле кады шай ижериңге хөөн чок бе?» деп айтырдым. Анна Андреевна база хүлүмзүрүп [illegible] «Фабрикаңың [illegible] практика эрттирип келген студент уруглар конфеталарны сонуургап, чип турарын көрүп каап, студент чораан чылдарымны дораан-на сактып келир-дир мен. Ынчаарда-ла [illegible] алганым ол ыйнаан».

— Амданныг чем кылыр ажылчын болуруң күзеп чо-раан силер бе?

— Чок, күзээйн чораан мен. Бистиң үевисте кыстарның кол күзели ужудукчу болуксаар турган.

ГРИНЕНКО он чеди чылда Октябрь революциязының тыптан чылында Волгага гараачыны өг-бүлеге төрүттүнген. [illegible] Москвада химия-технологтуг институдунга Анна он тос харлыында өөренип кирген. Инженер-кондитер тускай эртемниг болуп ону дөртен бир чылда дооскан. Ынчалзажок өөрүшкү ынчаарда турбаан: дайын эгелээн. Аннаны Сормово хоорайга кондитер фабриказынга ажылдадып чорудупкан. Бүгү-ле бүдүрүлгелерге эр улусту херээженнер солаан: эр кижилер фронтуже аъттанып калган. Гриненкону удаваанда ол фабриканың директорунга томуйлаан. [illegible] аныяк удуртукчу канналып дадыккан. Сормовонуң кондитер фабриказының продукциязын фронтуже үзүктелиишкин чокка чорудуп турган.

Анна Андреевна дайын соонда, 1947 чылда Москвага дедир ээп келген. Москва чурттуг ашаа-биле кады. Бодунуң бедик шынарлыг болгаш чаагай амданныг мармелад конфеталы-биле [illegible] «Шалынчы» деп кондитер фабриказынга технолог болуп ажылдап эгелээн. Удаваанда ону фабриканың директорунга томуйлаан, бежен үш чылда — «Кызыл Октябрь» фабрикаже шилчиткен. Ол улуг бүдүрүлгеге черин барык ужен чыгам чылдар дургузунда удуртуп турар.

— Эртен ол чылдарның дургузунда фабрикага кандыг [illegible]?

— Ынчаарда бистиң фабрикавыска барык беш муң ажылчыннар чылда 36 муң тонна кондитер кылыгларын бүдүрүп турган. Ам үш муң хире кижи чылда 59 муң тонна кондитер кылыгларын бүдүрүп үндүрүп турар. Үш муң ажылчыннар беш муң кижиниң бүдүрүп турган продукциязындан ырак-та хойну, күш-ажылды база бүдүрүлгени эки организастаа-[illegible], автоматчылажкан болгаш механчыжылган [illegible]-биле бүдүрүп турар. Продукцияны бүдүрери ынчаар [illegible] вүдеткен чорук ооң шынарынга салдар чедирген бе дээрзин садып алыкчы кижи бодунар тодарган-ла көрүңер. Ынчаарга продукцияның эки шынары дээш [illegible] садып алыкчылардан ам-даа ап турар бис.

БИСТИҢ бүдүрүлгевис Москваның төвүнде болгаш Москва хемге үш таладан бүзээлеткен болганда, бүдүрүлгени шөлүп алгылар аргавыс чок. Бүгү айтырыгларны болгаш нарын сорулгаларны б[illegible] эргн бажынга шиитпирлээр ужурга таваржып турар-дыр бис. Бистиң коллектививис — бүрүн херээжен чоннуң коллективи. [illegible] рлузу 25-30 харлыг — не херээженнер болуп турар. Ын-[illegible] чүр чоруу бисте чылда чеди хуу чедип турар.

ЫНЧАЛЗАЖОК херээжен ажылчыннарның күш-ажыл [illegible] чурттаарының [illegible] хөй чүүлдерин фабриканың дирекция чери болгаш профэвилел организацияны кылып турар. Бисте уруглар яслилери болгаш садтары, чайгы пионер лагери, бодувустуң эмнелгевис бар. Фабрикадан ырак эвесте 40 муң дөрбелчин метр чурттаар шөлүн тутпан. Чурттаарга тудуун ам-даа уламчылап турар бис...

Гриненко оожум болгаш далаш чокка [illegible] болду. Ынчаарга бодунуң фабриказы, ооң алдарлыг коллективи дээш чоргаарал Анна Андреевнаның үнунде илдең. Телефон медээлери бистиң беседавысты хөй удаа үзе кирип турган. Ажылчыннар далаштыг айтырыглар ужуруунда база кирип келир болду. Фабриканың ажылчыннары бодунуң удуртукчузун бедик-биле хүндүлээри, үнелээри мырыңай-ла илдең. Анна чаптаалаар азы оорта коргар, сүрээдээр шинчи көңгүс чок. Анна Андреевна — оларның улуг өңнүү, [illegible].

Директор кабинединиң эжии үргүлчү ажык турар. Ажылчыннарның хуу айтырыгларын [illegible] тааттынган тускай шагы бар-даа болза, далаш херектиг ажылчыннарны Анна Андреевна кажан-даа хүлээп алырынга белен...

В. ЕРШОВ.

ПМА-ның корреспондентии

ВИТАМИННЕРНИ — СОҢГУ ЧҮКЧЕ

Гранат дээр чимистиң чаа дүжүлгезинден алган арбын сонгу Байкал-Амур магистралының тудугжуларынга чорудуп берген. Азербайджанның консерва бүдүрүлгелери сокту белеткеп турар.

— Республиканың ажыл-агыйлары Соңгу чүктүң районнарынга эрте быжар ногааларны, кат-чимисти, сокту чорудуп берип турар — деп, Азербайджан ССР-ниң кат-чимис ажыл-агыйының министри Т. Х. Оруджев чугаалап турар. Бо чылын ногааның чаагай дүжүлгезин өстүрүп алган. Ынчангаш Сибирьниң Ыракы Соңгу чүктүң районнарының үлетпүр төптеринге огород продукциязын көвүдедир чорудар аргалыг болган.

Ногаа аймаан болгаш кат-чимисти чорудуп бээр талазы-биле Архангельск областы республика база шефке алган. Областың ажылчы чоннары Азербайджанга өстүрген капустаны болгаш томат аймаан ап эгелээн.

Соңгу чүк районнарынга хөй виноградты, яблокту болгаш грушаны база чорудуп берген.

В. РУСТАНОВ,
СЭТА-ның корр.

Баку.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш [illegible] КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ДЕЛЕГЕЙДЕ БЕДИК ҮНЕЛЭЭШКИН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «Правда» солуннуң корреспондентизиниң айтырыгларынга харыызын янзы-бүрү чурттарның сурагтыг политиктиг болгаш хөй-ниити [illegible] даштыкы [illegible] тайбыңның политиказынга Совет Эвилелиниң быжыы-биле шынчызының авторитеттиг бадыткаашкыны кылдыр санап турар. Совет удуртукчузунуң медеглели тайбыңның салым-чолу дээш, кижи төрелгетенниң келир үези дээш бедик харыысалганың сагыжы [illegible]-биле [illegible] онзалап демдеглеп турар. Германияның Федеративтиг Республиказының [illegible] тиң чериниң премьер-министри. Германияның Социал-демократтыг партиязының президиумунуң кежигүнү И. Рауну Л. И. Брежневтиң хүлээн алганының дугайында парлалга даштыкыда калбаа-биле бижип турар. Кандыг-даа чылдак чокка чепсегленишкиннерни эндере бүдүрүп турары, өске чурттарның демисешкиннери [illegible] тепкиниш база чаныык чайладыр чер кылдыр ажыглаар дээн чүткүлүшкүн Европаның улустарынга эки чүнү-даа бербес хоорзунге бүзүрелдиг Л. И. Брежневтиң илергейлээнин даштыкы солуннар онзалап демдеглээн.

Бодунуң амы-тынынга болу четтиннер дээн кижи ядролуг [illegible] бүдүрүп эгелеп болур дээрзин совет удуртукчу онзалап демдеглээн-дир деп, Американың Каттышкан Штаттарында «Сан-Франциско икземинер» солун бижээн. «Правда» солуннуң корреспондентизиниң айтырыынга Л. И. Брежневтиң харыызы делегейге бергн чергениң улуг ужур-дузалыг деп, сурагтыг американ тееттүү Герберт Аптекер медеглээн. Дайын кызагдышкынны кыштолген амгы үеде агрессив [illegible] айыыла [illegible] узер дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыры эргежок чүгула деп, ол демдеглээн. ССРЭ-ниң политиказы — ядролуг дайынны болдурбазының политиказы дээрзин совет удуртукчу бадыткаан. Ол политика бүгү кижи төрелгетенниң эң чугула күзел-соруунга дүгжүп турар.

АКШ-тың президентизи ядролуг мөсилдежиишкинни «болдуруп болур» дугайында бүдүдеге дыңналдыр медеглеп турда, ССРЭ-ниң бүгү [illegible] болгаш [illegible] ядролуг дайынны черле болдурбазынче угланган дээрзин совет удуртукчу [illegible] бадыткаан-дыр деп, Барыын Германияның «Унзере цайт» солуну бижээн. АКШ-тың стратегтиг пландары биске кандыг салым-чолду белеткээнин ам билир бис, деп, солун демдеглээн. Чогум-на Пентагон болгаш НАТО Европага кыжап турар.

«Правда» солуннуң корреспондентизиниң айтырыынга Л. И. Брежневтиң харыызы болгаш И. Рау-биле ооң беседазын Барыын Германияның парлалгазы тайылбырлаваан. ССРЭ — чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин [illegible] талазы-биле тодаргай болгаш перспективтиг дугуржулгаларның талазынга [illegible], солун демдеглээн. Ындыг дугуржулгаларны чедип алыры дүлгүүрү — талаларның дең эргелиинниң болгаш бир-даа айыыл чок чоруунуң принципин шыгтыы сагыыры-дыр.

Ядролуг чепсегленишкиннерниң талазы-биле Рейганның болгаш ооң кижилериниң харыысалга чогун Англияның «Гардиан» солуну ажыткан. Рейганның удуртулгазының стили таарымча чок болгаш Европаның чурттакчыларының АКШ-тың ында эвилелдери [illegible] болгаш-биле дүүшпейн турар деп, солун бижээн. Америк ядролуг стратегия НАТО-нуң штабтарында шагда-ла сиңниге бергн деп, Францияның «Котидьен де пари» солуну [illegible].

«Паэзе сера» корреспондентизиниң айтырыынга Л. И. Брежневтиң харыызы чиге болгаш дорт болган деп, Италияның «Паэзе сера» солуну бижээн. Ам АКШ-тың [illegible] харыызы арткан. Ядролуг дайынны болдурбас дугайында [illegible] дугуржулга чедип алдынган турарын делегейниң чаагай сеткилдиг бүгү кижилери күзеп турар.

(СЭТА).

КИЛЕҢНЭЭШКИН БОЛГАШ УДУРЛАНЫЫШКЫН ЧАЛГЫЫ

РИМ. Европага «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорудуп болур дээн Рейганның чугаазын буруу шаваарынче чурттуң чазаан Италияның парламентизиниң коммунист депутаттар болуу кыйгырган. Ортумак ырактыгдың америк ракета-ядролуг чепсээн турузаар дээн Комизога (Сицилия) базаны тудар дугайында итали эрге-чагыргазының [illegible] америк администрациязының баштыңының ол чугаазы бадыткаан дыр деп коммунист депутаттар бөлүүнүң медеглелинде айыткан.

КОПЕНГАГЕН. Рейганның медеглелдери сагыш човаашкынны болдурбайн барып шыдавас деп. Данияның Социал-[illegible] айыыл чок чорук болгаш даштыкы политика айтырыгларының талазы-биле [illegible]ның даргазы Л. Будтц «Информашон» солунга интервьюзунга чугаалаан. Чаа америк администрацияның эрге-чагыргазының [illegible] делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чидиглендирериниче, боо-чепсекти эндере бүдүреринче, Совет Эвилели-биле удур туржуушкунче угланган политиканы чорудуп [illegible] ол политиказын сеплүг үеде улам күштелдирип турар. Ортумак ырактыгдың ракета-ядролуг чепсээн Европага кызыгаарлаар дугайында чугааларынга [illegible] АКШ-тың президентизиниң медеглелдери шыңгыы моондак болуп турары илдең-дир деп, Л. Будтц демдеглээн.

ЛИССАБОН. Албанияның тускай аян-чоруун кылып, Португалияда чеде берген Италияның президентизи А. Пертини АКШ-тың президентизи Р. Рейганның медеглелин буруу шапкан. Европага дайынның эвес, а тайбыңның делегейи болуруң күзеп турар бис деп. Португалияның «Диариу ди нотисиаш» солунунга берген интервьюзунга ол онзалап айыткан.

Барыын Европаның болгаш Американың Каттышкан Штаттарының аразынга [illegible] «[illegible]тынган» ядролуг дайынны Европага чорудуп болур дугайында президент Рейганның [illegible] ырак политиказы Европа чурттарының [illegible] рынга килеңнээшкинниң болгаш удурланыышкынның чалгыын болдурган деп, «Диариу ди нотисиаш» солун демдеглээн. Президент Рейган «чаа-дыр» чугаалапкан дыр деп [illegible] америк [illegible] чыларның оралдажып турары [illegible] турарын солун айыткан. Тактиктиг чаа америк ракета-ядролуг чепсекти боттарының девискээринге нептередиринге чөпшээрежир кылдыр Барыын Европа чурттарының чазактарын албадаарын, оларга психологтуг шыпшыкыны кылырын Рейган оралдашкан.

ТОКИО. АКШ-тың президентизиниң медеглели [illegible] эвес. [illegible] даа халаптыг дайынга белеткенип, [illegible] Вашингтонуң чорудуп турарын бадыткаан-дыр. Ол медеглел — делегейниң улустарынга ажык чокгаз-дыр деп, Японияның Социалистиг партиязындан парламент депутады, сурагтыг политиктиг ажылдакчы Масаси Исибаси чугаалаан.

Вашингтонуң администрациязы америк улуска болгаш АКШ-тың эвилелчилеринге боо-чепсекти, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин албадаар бодап [illegible]-дир. Европага болгаш Азияга америк чалгыныг ракеталарны болгаш ядролуг өске-даа боо-чепсектерни нептередири Вашингтон чедип алыры оралдажып турар.

Америк атомнуг бомбалааш-[illegible] айыылынга таваржыкан япон улус [illegible] бүгү улустары-биле бир демей, АКШ-тың агрессив политиказын шыңгыы буруу шаап турар деп, депутат медеглээн.

(СЭТА).

ИТАЛИЯ: демисел хүнү

РИМ. (СЭТА-ның корр. Е. Бабенко). Эрге-чагыргаларның экономиктиг политиказынга удур ажылчы чоннарның демиселиниң ниити национал хүнү Италияга аажок улуг чедиишкинниг эрткен.

Итали найысылалга чыгаалчыларның хөй муң кижилиг колонналары Республика шөлүнден Колизейже эртип, ажылчы чоннарның амыдыралчы эргелеринче болгаш эрге-ажыктарынче халдааш-кыннарны соксатсын дээн негеделерлиг лозуңнарны сарып чорааннар. Эелерниң хаап каапканы азы бүдүрүүшкүнүн кызырар болгаш ажылчыннарын массазы үндүрер деп шуут кыжанып келген он-он заводтарның болгаш фабрикаларның аттарлыг плакаттарын тыскалчылар тудуп алган чоруп турганнар.

Колизейниң хаалаарының баарынга болган массалыг митингиге чыве чугаалап тура, Күш-ажылдың бүгү-ниити итали конфедерациязының чиңгине секретары Лючано Лама октябрь 23-те демисел хүнүнге киришкен миллион-миллион ажылчы чоннар ажыл соксадышкынның ол күчүлүг шимчээшкинниң социал болгаш политиктиг ужур-дузазын эки медерел билгеннери ол-дур деп онзалап демдеглээн. Боттарының эргелеривис дээш демисел каткан демиселивиске чаңгыс энти чедип ап турарывыс ол деп, Л. Лама айыткан.

1980 чылдың ноябрьда чер шимчээшкининден каражадаан болгаш мынчага чедир чурттаар оран-сүүр чок арткан Мурнуу Италияның он-он муң чурттакчыларынга дузаламчы көргүзер талазы-биле алак соонда кээп дээштиг хемчеглерни алырын негээн Неапольдуң болгаш чурттуң мурнуу талакы өске-даа хоорайларының ажылчы чоннарының марыжынга суук чаъстааш-кыннар бедин шаптыктап шыдаваан.

Митинг болган төп шөлге 80 муң миланчылар чыылган. Ажылчыннарның болгаш албан хаакчыларның ындыг улуг чаңгыс энтиг демиселжип үнүүшкүннери Миланга хөй-хөй чылдарның дургузунда болбаан деп, демисел хүнүнүң организакчылары демдеглээн. Чурттуң үлетпүрүнүң болгаш садыгның улуг хемчээлинин талазы-биле ийиги төвү — Туриниң херек кырында бүгү бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң ажылчы чоннары октябрь чээрби үште каш-даа шактарның дургузунда ажылын соксаткан.

Күш-ажылчы [illegible] удуртулгазының [illegible] соксадышкынынга, чыгаалдарынга болгаш нарыттарынга ниитизи-биле 10 миллион ажыг кижи киришкен.

ВСР-НИҢ ДХМ-ИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыңны болгаш быжыг туруштуг байдалды үрээр дээн оралдажышкын-биле Кампучи улуска болгаш Индий-Кыдаттың өске-даа улустарынга удур боттарының үүлгедиглерин чажырарынга кыдат экспансионистер болгаш америк империалистер Каттышкан Нациялар Организациязын ажыглап турарын Вьетнам Социалистиг Республиканың Даштыкы херектер министерствозунуң медеглелинде айыткан.

Пекинниң болгаш Вашингтонуң [illegible] КНО-нуң хүлээп алганы «Кампучи айтырыының талазы-биле дээр резолюцияны ол чуртта ёзулуг байдалды шынын биле [illegible] турар. Кампучия Улус Республиказында өскерлир чок байдал дугайы дээр кандыг-даа айтырыг чок дээрзин тодаргай медеглээр херек. Кампучи улус үш чыл дургузунда хөй санныг бергелерни ажып эрттипкен, чаа амыдыралды тургузуп, полпотчуларның хоозураткан чуртун катап сайзырадып турар. Чурттуң социал-[illegible] байдалы катап тургустунган, эрге-чагырганың улусчу органнарын демократтыг [illegible]-биле соглаан.

Мурнуу-Чөөн Азияда тайбыңга болгаш чогумчалыг байдалга кыдат экспансионистерниң болгаш америк империалистерниң кыжанып турарын КНО-нуң резолюциязында көңгүс айытпаан.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның чазаан коргудар болгаш аңаа шыпшыкын кылыр сорулга-биле «Солидарность» деп профэвилел каттыжыышкынының удуртулгазының октябрь 28-те ажыл соксадышкынын организастаар дээн шиитпири-биле холбаштыр Польша Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] медеглел кылдынган, мында айытканы болза:

«Солидарностьтуң» удуртукчу органнары национал экономикага удур дайынны чорудуп турар-дыр. Ажыл соксадышкыны чүгле чазакка эвес, харын-даа бүгү чонга кыжанып турар. «Солидарностьтуң» кедергей буруу үзелдиг бөлүктери чонну эң-не аар уржуктарлыг човулаңга таварыштырып турар-дыр. Хүн бүрүде херетгелээн [illegible]-биле [illegible] улус болуп хандыртыпып, [illegible] эртирип шыдаар. Ынчалзажок ону чедип алырынга ийи чүүл: бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл болгаш экономиктиг политиканы боттандырар аргаларны эрге-чагырга органнарынга хандырып бээри негеттинип турар. Социалистиг күрүнеге удур кижилерниң килеңнээшкинин өскүлер. Мөсилдежиишкинниг байдалды тургузаар дээш антисоциалистиг күштер эрге-чагырга органнарының хемчеглеринге моондак ужураштырып турар.

Чыл дургузунда — эрткен чылдың сентябрьдан бээр үлетпүр бараанңарының кургавырлары 92 миллиард злотых акша азы үштүң бирин [illegible] кылдыр кызырылган. Бир эвес ажыл соксадышкыннары [illegible] күүрлүг чорук мурнуку хевээр үргүлчүлээр болза, чылыг хеп [illegible] кол бараанңары-биле чонну кыжын хандырар арга чок болур.

Ажыл соксадышкынның кыйгырынче «Солидарностьтуң» кыйгырыын Министрлер Чөвүлели килеңнээшкин-биле уткаан болгаш ону коргуу дуушкун база ажыл соксадышкынның бүгү ниитилелге ногаралды чедирерин херекке албаан чорук кылдыр санап турар.

Ажыл соксадышкыннары бир эвес калбарар болза, чазактың болгаш «Солидарностьтуң» чугаалажылгыларының кандыг-даа утка чок болур, ынчаарга ажыл соксадышкыннары экономиканы, а ооң-биле чергелештир дугуржулганың [illegible] кaар апаар. Ажыл соксадышкыннарын болдурбазын Министрлер Чөвүлели негеп турар. Ажыл соксадышкынның өжээтен политиканы уламчылааны дээш харыысалга «Солидарностьтуң» кедергей буруу үзелдиг бөлүктериниге бурунгу-биле онаажыр апаар деп, медеглелде айыткан.

ШЫННЫ ЧАЖЫРЫП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың [illegible] болгаш оларга бараан болгаш массалыг информацияның [illegible] Совет Эвилелиниң дугайында шынны американнардан чажырып, ССРЭ-ниң [illegible] номиктиг улуг чедиишкиннериниң дугайында фактыларны [illegible] оорг овур-хевирин нугулдеп турар. Ол дугайын «Юнайтед стейтс фарм ньюс» солунга [illegible] Ч. Риверс бижээн.

Совет Эвилелин ковр хөөн чок чорукка бистерни тоталитаризм, радио дамчыдыгны солуннарның дузазы-биле чаңчыктырып, ССРЭ-ниң ковр хөөн чок чорук АКШ-тың [illegible] боо-чепсектерин [illegible] деп, автор демдеглээн. Совет ниитилелдиң онзагай хөй байдал [illegible] Вашингтонда ковр хөөн [illegible] болдуп турар. Ол чорук социалистиг системаның марыжыдаа [illegible] турар.

[illegible] ажыл чок чурттуг ССРЭ-де [illegible] дээр [illegible] ССРЭ [illegible] ажыл, хандырып турар деп. Ч. Риверс бижээн. Ажылдаар болгаш профессияны шилип алыр эргени АКШ-та хөй [illegible] кижилер [illegible] болуп турар. Бүдүрүлгелерни ажылчыннарны боттарының тураазы-биле ажылдан удур [illegible] раатынга болгаш апатиглыг байдалга киирип турар. [illegible] тускай медээлерни ёзугаар [illegible] АКШ-та ажыл чок [illegible] тарның саны 8 миллион четкен. Ол дээрге — чурттуң күш-ажыл кылып шыдаар бүгү чонунуң 7,5 хуузу-дур.

[illegible] ССРЭ-де [illegible] Совет Эвилелинде 5[illegible] [illegible] Американың Каттышкан Штаттарында [illegible] АКШ-та [illegible]. Ол [illegible] хоорай автобузунга олуруп олурарының хөлезизи АКШ-та 75 цент, а бир хлебтиң өртээ—1 доллар ажыг.

Сөөк-язызындан, эр, херээжен [illegible] Совет Эвилелинде чок. Эр, херээжен бүгү националдарга дең эргени ССРЭ Конституциязы тыпсып берген деп, Ч. Риверс бижээн. Кижилерниң [illegible] Каттышкан Штаттарда кара кежи-биле үрел турар. АКШ-тың 25 миллион негр хамаатылары — чуртта эң-не дорамчылаткан кижилер-дир. АКШ-тың үндезин чурттакчылары — индейлерни база [illegible] турар.

Өөредилге болгаш эмнелге хандырылгазы Совет Эвилелинде халас. А делегейниң эң-не бай капиталистиг чуртунда—АКШ-та өөредилге болгаш эмнелге хандырылгазы [illegible]. АКШ-та хөй херек [illegible] кижилер болгаш оларның ажы-төлү, өөренип, эмнедип хандырылгазын ап турар.

Ынчангаш АКШ-та херектелен кижилер совет туруктуг ковр хөөн чок болуп турар-дыр деп, автор айыткан.

БУЯННЫГ АЖЫЛ

МЮНХЕН. (СЭТА). Демократтыг номнарны садыглаар «Импрессо буххандлунг» магазинге бо хүннерде хөй кижилер кээп турар. Баварияның чиңгизе улуг үлетпүр болгаш культура төвүнде ол магазин туруп турар. Совет номнарының [illegible] ГФР-ге, Совет Эвилелинге, Герман Демократтыг Республикага болгаш социалистиг өске-даа чурттарга парлаан хөй номнарны магазинде делгээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «Тайбың, чаваргылашкын дээш, чепсегленишкиннерни дуглаар дээш» деп ному магазинге келгеннерниң улуг сонуургалын болдурган. Ол номну Барыын Германияда «Марксистише блетер» деп ном үндүрер чер парлаан. СЭКП-ның болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиказының эң чугула айтырыгларынга хамаарышкан чугааларын, чүүлдерин номда киирген.

Совет улустуң улуг чедиишкиннериниң дугайында, тайбың болгаш делегейниң айыыл чок чоруу дээш демиселге ССРЭ-ниң шиитпирлиг ролюнуң дугайында, экономика болгаш культура талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының аразынга чаагай үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың дугайында шынныг информацияны нептередири — бистиң делгелгевистиң кол сорулгазы болуп турар деп, магазинниң эргелекчизи А. Обертхоф СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.

ФОТОКАЛЕЙДОСКОП

Чадаг-терге чогаадыры. Американы ажыдары дег, парым айтырыг бооп болбайн. Ынчалзажок швейцар Лозанна хоорайның университединиң студентизи Франсуа Габелля чадаг-тергени чогаатпаан даа болза, ооң база бир онзагай хевирин болдуп кылган боор. Боттарының эштери-биле кады ол 4 метр 20 [illegible]. Тускай рекордтар номунга кирери-биле ол ам чеди хире метр бедик чадаг-тергени чогаадырын бодап турар. Бедик бедик-ле ыйнаан, ынчалза-даа бол-ла чүве ооң эзеринге канчап олуруп алырыл, оортан канчап дүжерил деп айтырыгны шиитпирлээри берге болуп турар.

Камера — пресс — СЭТА-ның фотозу.

Швейцарияның Цюрих хоорайы [illegible] АП—СЭТА-ның телефотозу.

АҢЧЫ МЕРГЕЖИЛИН — АНЫЯКТАРГА

Чаа аңнаар сезону эгелээн. Төрээн чуртка үнелиг аң-өлүкүтүң тывынчылары — хоочун-даа, аныяк-даа аңчылар тайга-сыннарже ээнги теп үнупкен. Хоочун, байлам арга-дуржулгалыг аңчылар боттарының салгалы аныяктарга өөредиичи сүмелекчи болуп турар. Аъттаныр мурнунда чамдык аңчылар-биле ужуражып чугаалаштым.

АК СЕТКИЛ, ШЫНЧЫ ЧОРУК

БАРААН ДАЖЫРГАН («Май 1» совхозтуң инижизи, дуржулгалыг аңчы): Мен барык-ла дөртен ажыг чылда аңнап келдим. Өлүк-тывыжым-даа хөй болган ийин. Шын санап кайын шыдаар мен. [illegible] Өске өлүктү борта санавайн. Диин, чекпе, дырбактыг, ас, күзен дээш арбын-на болган боор.

Аңчы кижээ ак сеткил, шынчы чорук херек. Ол чокта оон тыпкан олча-тывыжы кү[illegible]. [illegible] хууда ажылын бодаар, [illegible] херлэн куду көөр ын-дыг аңчы биске хоралыг! Аңаа хамааржыштыр хууда бодалымны мурнунда-даа чугаалап чордум, ам-даа болза чугаалаар мен. Чамдык аңчы эштер арбын-на аң-өлүк олчалыг келген болур, ол хирэде оон чүге эвээшти дужаап турарыл, чамдыызын чүге өскээр [illegible]. Ийи-үш алды-кииштиг, [illegible] каш диииниг келген болза, оозу өөнге чыда-ла шуут «чиде» бээр. Белеткелчиниң холунга дегбейн баар. Оон-на бидимнээр болбайн канчаар: деңги хештер дээрге бир кижиниң бөргү боор, өске кижиниң тон моюндуруу суг [illegible]. Аъы өске бир янзыныи сайгарылгазынче үзүп оруун тыва бээр.

Чүгле каксы аарак сүме кадарымга чугаалаар чүвем бо-

«Арга-ыяшты чиммэзинден көр, аңчы кижини олчазындан көр» деп үлегер домак бар. ол бөзин аңчы кижиниң ак сеткилинге хамааржыштыр кайы хире хөйнү сөглеп турар-дыр. Аныяк аңчы дээрге өлүктү дораан-на эндере-чаза өлүре каавытпас [illegible]. Эвээш-ле чезиндеи эдбек-хөйүнге чедир оон тывыжы бөрту арбыдаар. Оон-биле кады ол аныяк эштиң Төрээн чуртка берип турар аң-өлүү улам-на көвүдээр ужурлуг. Аныяк аңчылар ол дугайын ханы медереп билир херек. Аңчының ак сеткилинге, шынчы чоруунга [illegible] ажыктыг.

[illegible] де, ам-на дагдыныкчының өзүлүт үлүт башкы боол ху-[illegible] дөрт кириптер. Баштайгы хүннерде, чижээ, бирги, ийиги хүннерде, аныяк [illegible] ке барааның көржүп, боозуунуң үнүн дыңнап каап, чамдыкта ужуражы тыртып каап, одагже чанарда кады бадып, кежээ одагга диин соярын айтып берип, черле чугаалап берги дег чүвези эндерик боор чүве.

ЭР УЛУСТАН ДУДАК ЧОК

ЕЛИЗАВЕТА КЕНДЕН (районнуң мурнакчы аңчыларының бирээзи): Бодунуң аңчы амыдыралының дугайын сактып ора, түңнел кылдыр мону чугаалады:

Херээжен аңчы эр улустан дудак чок...

Елизавета Барымаевнаның бо чугаазы, ылаңгыя аныяк херээжен аңчыларга, ажыктыг болгаш харын-даа бир янзының өөредиг сүмези болур чугаажок.

—Каш чыл аңнап келдиңер, [illegible]?

— Үжен ажыг чыл аңнап келдим. Чамдык чылдарда 400 чедир дииниг кээп турдум. Өске чылдарда оон эвээш — 200 хире, харын оон-даа эвээш болгулаар чүве. Диин ховар чылдар тургулаар болгай, чижээ, эрткен чылын бо Тожуга ындыг болган. [illegible] Кижи аңнааш ниити түңү-биле мени ажа бээр чылдары турган-на. Өске бир кижи биле кады чорааңда, хөй [illegible] кижини болганчок ажыр адар кижи мен. Чүткүл турда, сорулга ыяап-ла чедип алдынар!

— Херээжен аңчыга хамаа[illegible] пун херээжен аңчыларның аңнаашкынга киржилгези кандыг деп бодаар силер?

— Шынын чугаалаар мен: бистиң бо Тожуда херээжен аңчыларның ат-сураа чоорту-[illegible] кудулай берген. Мурнундагы шыырак херээжен аңчыларның чамдыызы кырып назылаан, өскелери та чүге ындыг. [illegible] аргалыг-даа болза, чер үнместеп, өг ээлээш олурупкан. Ынчаарга аныяк кыстар аңнаарынга тура-хөөн чок боор-дур. Иви фермаларында харын чамдык херээжен кадарчылар мида-хаая аңнап каттылап турар. Өлүк-диини [illegible] ивии аразында болгаш ынчанмайн канчаар. Мен ам-даа болза дииннеп хап болур мен.

ЧУДУ-КАРА БОЛУРУ — ОЛ БАГАЙ ЭВЕС

КОЛ АГЫЫНА («Май 1» совхозтуң инижизи, дуржулгалыг аныяк аңчы). Эвээш каш чылдан бээр бо аныяк аңчы эң тергиин тожу аңчыларының бирээзи боол мурнуку одурутта быжыы-биле турупкан. Аң-өлүк эки «аду-[illegible]» [illegible] ла аңнаар сезонунда Агыына 40-ден эвээш эвес [illegible]. 400 [illegible] база өске-даа өнүг өлүк олчалыг [illegible]. Оон пантызы-биле 2500 ажыг рубльдиң өлүүн күрүнеге киирип турганы ол-дур. Кол Агыына-

[illegible] эки шыырак эдбек аң-өлүктү дужааганы дээш чедип алган. Аңчыларга, ылаңгыя аныяк [illegible] ас-тывынчыларга, бо аңчының берип болур арга-сүмези хөй. Аңчының бодалы— [illegible] — арга-мергежилинде. Даржаа Эрестол ол хөй арга-[illegible] турумчуп турар черинге, [illegible] чаар сүмелеп турар.

— Аң-өлүк дээш арга-сын кирген, ажык-олча сүрген кижи чүнүң-даа мурнунда, адырам, кандыг черил бо, адаа, [illegible], бо черде ести чүү амытан баскан, кайын маңнап келген, кайнаар утлааныл, моон чорааш кана баарыл суг дээш — бо ышкаш айтырыгларны болуунга ыяап-ла салыр херек. Чериң [illegible] эки билбес болза, черде ести дүрген тодарадыры, бир таламында база бергедей бээр. Хоюушнак хөй ве, хоюушнак хөй ыяш кижини бирде бу-[illegible] харын-даа частырыгга дужургуп болур. Чижээ, диин [illegible]-биле кады [illegible] киш, тооргу, кара-куш, күшкүн, элик иэн

да үр болбайн, баар үннэ [illegible] базымны кылташ, чудук кырынга олура, аал ол черинге тура, ыңай-бээр көрнүр боданыр, баштайгы түннелдн кылыр херек. Арга-ыяш ара[illegible] дуржулга чок кижини аза бээринче албадап болур болгай. Истиң уг-шии кижээ база хөйнү сөглеп бээр. Ол истер чүге [illegible] хову-биле демдек хап чоруй барганыл? Истер кана доктаап болурул? Чүге ыяап-ла аңаа доктаай бээрил?

Мен бодаарымга, өске-даа боланнар, [illegible] бир аңзы шиитпирлээр чүүлдер хүннүс черге чорда, аңчы кижиге чайгаар тыптып кээр. Чүгле боштайгы хүнден эгелээш аңнаашкын [illegible] чедир ындыг кажар, эскерикчел, [illegible] аныяк аңчыга дыка ажыктыг. Менээ ол бүгүнү ачам Даржаа ынчаар өөредип чораан. Ону бо [illegible] мен.

А. НУГУУРАК.
«Шынның» штаттан даашаар корр.

Кызылдың ажылчы чоннарының Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чылынга тураскаадкан

байырлыг чыскаалының дугайында

Хоорайның ажылчы чоннарының Улуг Октябрьның 64 оюнга тураскааткан байырлыг чыскаалы 1981 чылдың ноябрь 7-де, эртенгиниң 11 шакта эгелээр.

Байырлыг чыскаалга ажылчы чоннар каттышкан колонналар-биле киржир.

№ 1 колонна — хоорайның бүгү школаларының өөреникчилери болгаш башкылары. Чыскаалыр чери — **Ленин кудумчузунга. Пушкин аттыг библиотеканың чанынга.** Харысалгалыг кижи — **А. В. Безъязыков**

№ 2 колонна — Кызылдың педагогика институдунуң болгаш Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының, техникумнарның коллективтери. Чыскаалыр чери: **Ленин кудумчузунга, Комсомольская кудумчузундан Интернациональная кудумчузунга чедир. № 1 колоннаның соонга.** Харысалгалыг кижи — **В. Н. Данилейко.**

№ 3 колонна — профессионал-техниктиг училищелериниң, профтехөөредилге эргелелиниң коллективтери. Чыскаалыр чери: **Ленин кудумчузунга, Интернациональная кудумчузундан Каа-Хем кудумчузунга чедир. № 2 колоннаның соонга.** Харысалгалыг кижи — **Б. М. Монгуш.**

№ 4 колонна — Октябрь мурнуу [illegible] тиилекчилери, коммунистиг күш-ажылдың коллективтери: «Каа-Хем» разрез, Сельхозтехкурковнуң КТП-зи, Кызылдың үлетнур садын, [illegible] эргелелиниң бот-оруга-чарыгалыг участогу, республика типографиязы, ном садыының Тыва республика конторазы, Тываның электри [illegible], «Сельэлектростройнун» тудуг-[illegible] № 2 АТБ, Кызылдың [illegible] садын. Чыскаалыр чери: **Комсомольская кудумчузунга, НХМ-ниң бажыңының чанынга.** Харысалгалыг кижи **В. И. Ярмолюк.**

№ 5 колонна — Тудуг материалдары бүдүрер бүдүрүлге каттыжыышкынының, одаар чүүл, аъш-чем, чурт үлетпүрү эргелелдериниң, [illegible] Тываның «Хурал» [illegible] геология-[illegible] экспедициязының, [illegible] комбинадының, даараныглга фабриказының коллективтери. Чыскаалыр чери: **Каа-Хем кудумчузунга, парк чанынга. № 3 колоннаның соонга.** [illegible] — **И. М. Лепешкин.**

№ 6 колонна — Тываның [illegible] эргелелиниң, РСФСР-ниң Курнефтепродуктулар комитединиң Тыва эргелелиниң, Кызылдың нефть баазазының, автоорукчулар тударының болгаш ажыглаарының бүдүрүлге эргелелиниң, ОСВОД-туң, Енисей пароходствозунуң Кызылда район [illegible] бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң, [illegible] коллективтери. Чыскаалыр чери: **Каа-Хем кудумчузунга, № 5 колоннаның соонга.** Харысалгалыг кижи — **В. И. Петров.**

№ 7 колонна — «Тыва тудуг» трестиниң, оон кирээлиг организацияларының, «Тыва кедээ тудуг» трестиниң, «Красно[illegible]» институдунуң комплекстиг телевилел кылдыыныиң, Красноярскиниң [illegible] чилелдер трезниниң экспедицияларының, Тудуг

[illegible] архитектура эргелелиниң, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының, «ЦЭС тудуг» эргелелиниң коллективтери. Чыскаалыр чери: **Комсомольская кудумчузунга, «Тувинская правда» солунунуң редакциязының чанынга.** Харысалгалыг кижи — **Г. А. Медведьев.**

№ 8 колонна — Кодээ ажыл-агый министерствозунуң, кодээ ажыл-агыйның материал-[illegible] республика [illegible], оон ведомствозунда бүдүрүлгелериниң, «Скотопром» трестиниң, зооветснабтың, тараа продуктулары болгаш аңнаар-тывыш ажыл-агый эргелелдериниң, аэрология экспедициязының, Ыяш ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволарының коллективтери. Чыскаалыр чери: **Интернациональная кудумчузунга. Музей чанынга.** Харысалгалыг кижи — **А. Т. Сотпа.**

№ 9 колонна — [illegible] **Интернациональная кудумчузунга, Кадык камгалал министерствозунун чанынга.** Харысалгалыг кижи — **О. К. Ондар.**

№ 10 колонна — [illegible] **Интернациональная кудумчузунга. № 9 колоннаның соонга.** Харысалгалыг кижи — **Н. Н. Зверков.**

№ 11 колонна — [illegible] **Интернациональная кудумчузунга, НХМ-ниң чанынга. № 4 колоннаның соонга.** Харысалгалыг кижи — **Н. Н. Вузылёнко.**

№ 12 колонна — СЭКП обкомунуң болгаш [illegible] Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң [illegible] ВЛКСМ обкомунуң [illegible], Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының эргелелдериниң, [illegible] ТДЛТЭШ-ниң, Телерадиокомитеттиң, Культура, [illegible], Юстиция, Социал хандырылга министерстволарының, [illegible], Статистика эргелелиниң, [illegible] ДОСААФ обкомунуң коллективтери. Чыскаалыр чери: **Комсомольская кудумчузунга. № 7 колоннаның соонга.** Харысалгалыг кижи — **Н. Г. Потехин.**

Бүгү колонналар чыскаалыр черинге 10 шак 30 минутада келир. Каттышкан колонналарның чыскаалы база оларның [illegible] харысалгалыг кижи — **хоорайның шериг комиссары В. А. Озерский.**

Чыскаал үезинде хөй-ниитиниң [illegible] харысалгалыг кижи — ИХМ-ниң хоорайда килдизиниң начальниги Г. С. Ключников.

БАЙЫРЛАЛ КОМИССИЯЗЫ.

ЧЕМПИОННУҢ ШИИТПИРЛИГ ОЮНУ

Мерано да маргылдааның дугаанында даштыкы парлалганың тайылбыры.

РИМ. Маргылдааның [illegible] Анатолий Карпов тоску салыны тергиин онза ойнаан деп Италия бүгү солуннар демдеглээн. Италияның шыдырaa чемпиону Р. Месса «Карпов Мерано да [illegible] ойнап тур» деп «Панорама» деп неделя [illegible] корреспондентизинге чугаалаан.

ЛОНДОН. А. Карповтуң тоску салыгла чедип алган тиилелгезиниң дугайында дыңнадып тура «Гардиан» солуннуң спорт тайылбырлакчызы «Салыныӊ [illegible] оюнуң кандыг болурун шиитпирлээнкен» деп демдеглээн. «Оон [illegible] салыы чемпиону [illegible] чедирип эккелген» деп, ук солун бижээн.

БОНН. Тоску [illegible] тиилелгени чедип алганы, делегей чемпиону маргылдаага ниити [illegible] апарган. Мерано да [illegible] демдеглеп турарын [illegible]. Карпов найгамчык ойнаан. Корчной үргүлчү бергедээшкинге таварышкан келген деп, ДША агентилелдиң корреспондентизи [illegible].

[illegible]

Кижи, ооң ажыл-херээ

ЫНАК БАШКЫЗЫНГА

Мозырьның почтачыларынга бо хүннерде ажыл немешкен: оларның ниинар барбалары чурттуң бүгү булуңнарындан Михаил Афанасьевич Дмитриевке кээп турар чагааларны, телеграммаларны, открыткаларны пат боорда сыңырып турар. Ону ооң өөреникчилери, бир-ле дугаарында оон ниин ызен, башкы болганнар, [illegible] байыр чедирип турары ол.

Мырыкай [illegible] башкы институдунуң ректорунга томуйлаан. Ол бодунуң бүгү амыдыралы-биле келир үениң башкыларын кижизидер бедик эргени чаалап алган.

Дайын эгелей бергенде [illegible] башкы комсомолдуң Журавичи чажыт райкомунуң секретары апарган болгаш бодунуң башкы өөрүн база өөреникчилерин партизан отрядынга эккелген. Чоннуң [illegible] лары школаны ол арга ыштында суурукташка орга-

низастаан. Үрүглар сааз[illegible] «Дайын эртпес!» — деп [illegible] турган.

Тиилелге соонда [illegible] Дмитриев Полесье төрээн суурy Кормага ээп келген болгаш мааа барык үжен чылда школага ажылдаан. Ол чылдарны дургузунда ниин кодээ башкызы — Павлышта [illegible] В. А. Сухомлинский болгаш белорус Кормада Дмитриевти ханы найырал харылзаштырып келген. Үрүглары [illegible] тураскаатпышаан, олар кижи бүрүзүнге ооң школачы чылдары уттундурбас артсын дээш кызыдып чорааннар. Өөредилгени болгаш күш-ажылдың [illegible] кижизилгезин организастаарының эң ажыктыг оруктарын болгаш аргаларын олар кады дилеп чорааннар. Оларның шудургу ажылы бедик үнелелди алган-даа: кайызынга-даа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

Сухомлинскийниң чогаалдары ам бүгүдеге билдингир. Дмитриев бодунуң бодалдарын номчукчуларга база баралгаткан. Ооң «Диириг педагогика», «Школа директорунуң демдеглелдери» деп ажылдары Белоруссияның башкыларының үнелиг номнары апарган. Олар бөдүүн дыл-биле чедимчелиг бижиттинген. Бодунуң бодалдарын, чүткүлдерин камгалап билир дайынчының доктаамал диилээшкиннери, [illegible] кестүп турар.

М. А. Дмитриевтиң база бир ному — «Оожум Серебрянканың чанында» — библиотекалар делгиирлеринде туружун ээлепкен. Ол дээрге боттарының башкылары-биле [illegible] чораан аныяк партизаннарның болгаш чажыт хайгыылчыларының эрес-маадырлыг херектериниң дугайында сеткилдиң ханызындан тээгүүшкүн-дүр.

В. ЛЕВИН,
СЭТА-ның корр.

Мозырь.
Гомель область.

В. КАРА-САЛДЫН «Чүңгүлап эгелей бердивис» деп фотоэтюду.

ОКТЯБРЬ 30-ДЕН НОЯБРЬ 1-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Америк халап». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. [illegible]

[illegible]

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Чогаалчы болгаш үе. Дамчыдылга. 19.30 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

19.45 — «Америк халап». [illegible]

[illegible]

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Октябрь». Эртемнелтерлиг фильм. [illegible]

[illegible]

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Америк халап». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. [illegible]

[illegible]

КЫЗЫЛДАН

18.00 — [illegible]

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

КЫЗЫЛДАН

19.45 — Фильм-концерт. [illegible]

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удурар, чаштар!». 20.45 — А. Дворжак. [illegible]

[illegible]

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

НОЯБРЬ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. [illegible]

[illegible]

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

17.10 — «Делегей панорамазы». 17.35 — Мультфильмнер программазы. [illegible]

[illegible]

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, ааззыр, чамдык черлерге бичии хар чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 7—12 градус соок болур.

Кызылга бүргеп, аазыр, эртен бичии хар чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 5—7 градус соок.

КИНО

ОКТЯБРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бо меңге делегейниң кампанар» 9.30, «Харын межүушкүн» 10.30, 12.30, 15.30, 16.30, 18.30 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Онза кинзонгейниң зоназында» 9.30, 11.30, «Эхэди оол болгаш хөөйлүден» киноклуб 15.00, «Сашка» 17.00, 18.50, 20.50 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Миллиардерлер херектиген кымыл?» 15.00, 16.50, 18.50, 20.50 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: [illegible] 15.00, 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-25-83, [illegible] харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжа амыдырал болгаш совет турузу [illegible] 2-37-13, пропаганда [illegible] 2-21-73, культура килдизиниң 2-22-34, [illegible] информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-42-75 телефоннап дыңнаар.

Тираж 17990. [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ЯС—04749

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 250 (11748) | 1981 чылдың октябрь 29, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Октябрь 29 — Комсомолдуң төрүттүнген хүнү

«Кызыл» аалчылар бажыңының парикмахерскаязында Л. Калининаның удурткаы комсомолчу-аныяктар бригадазы.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Чазаа Йемен Араб Республиканың Президентизи Али Абдалла Салехке аалдар болдурган дүштеки шайлалганы октябрь 27-де Кремльдиң Улуг ордузунга кылган.

Аян-чорукка ону үдеп чоруур ПАР-ның күрүне ажылдакчылары А. А. Салех-биле кады шайлалгага келген.

Совет таладан шайлалгага Л. И. Брежнев, А. А. Громыко, Д. Ф. Устинов, В. В. Кузнецов, М. С. Соломенцев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, [illegible] келген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев шайлалгага [illegible] чугаалаан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг дээрги Президент, хүндүлүг йемен өңнүктер, эргим эштер!

Бистиң хүндүлүг аалчывыска — Йемен Араб Республиканың Президентизи Али Абдалла Салехке оон-биле кады [illegible] ажылдакчыларынга мендини, Кремльге байырны чедирерин өөрүүр-дүр мен.

Бистиң чурттарывыстың найыралы чартык чүс чыл ажыг үезин дургузунда үргүлчүлеп турар. Улустарның хосталгазының болгаш хамаарышпас чоруунуң эргезин, оларның бүрүн эргелиг хүндүлээриниң ленинчи принциптери, бот-боттарынга ажыктыг тең [illegible] принциптери ол найыралдың [illegible].

Чүс чылдарда [illegible] культуралыг хөгжүлдер, политиктиг хамаарышпас [illegible] лаар дээш йемен улустуң демиселинге дээштиг дузаламчыны ол принциптерге шынчы совет кижилер көргүзүп турар.

[illegible] Чоокку Чөөн чүкке быжыг болгаш чөптүг тайбынны тургузар айтырыгның талазы-биле бистиң чурттарывыстың туруштарының дөмейлешкек болуп турарынга дыка өөрүүр бис. Ол чорук амгы байдалдарда дыка чугула.

Чоокку Чөөн чүкте [illegible] байдал [illegible] байн, а харын-даа күштелип турар болгай. Оон чылдагааннары билдингир. Арабтарның шагдан бээр чурттап келген черлери [illegible] ниң бүдүнүн адаанда ам-даа [illegible]. [illegible] тургузар аргаларын кызаардаткан Палестинаның араб [illegible] национал эргелери мурнуку херээ боттанмаан-дыр. Ол районнуң күрүнелериниң айыыл чок чоруу болгаш бүрүн эргези улуг кыжанышкынга таваржып турар. Океан ындында [illegible] детиимчезинге даянган израиль дайынзырактар улам-на калчаарап турар.

АКШ-тың болгаш Израильдиң «стратегтиг кады ажылдажылгазы» дээр чүүлү арабтарның хаяын топ, үрегдээшкиннерни, ажыг-човулаңны оларга таварыштырып турар.

Месилдежиишкинниң чалбыжып өжүрериниң орнунга [illegible] улам-на [illegible] дугайында кажан сагыш салып турар болганда, оортан кандыг-даа эки чүвени манаар херээ чок. Чер ортузу далайның районунда [illegible] чоруктуң идигелгени чогум-на ындыг политиканың түңнели болуп, Египеттиң шиитпирин херектеринге холгаарлааш кылыны кызырынга бөө-чепсектиг көргедии. Ливияның айыыл чок чоруунга кыжаныып турар.

Бүгү дилтерде күрүнелерниң политиказынга, хөй улустарның салым-чолунга империализмниң агрессчи күштериниң амгы үеде ындыр арыы чок, кара туразында болгаш бодунуң эрге-ажыын [illegible] дорт холгаарлап турары ындааш. Ындыг үе төөгүде черле туруп шаан деп бодаар мен.

[illegible] ка кол арга кылдыр делегейниң ядролуг дайынның кызыларыны, чүс-чүс миллион кижилерни узуткаарының [illegible] турарлар-дыр. Араатаныг ол херекти үлегедиин чүү чүвеге дөмей болуруп ындааш!

[illegible] болган тудум-на, улустар ол [illegible] шиитпирлиг ындырдап турар. [illegible] Европада болгаш Азияда, Африкада болгаш Америкада илергейлеп турар. Делегей дайынының халавынга чоокта чаа-ла таваржып чораан улустар болгаш колониаторларның моңчүлгезин дүжүр октап, хосталганың, хамаарышпас чоруктуң, бот-тускайлаң политиканың чаагай үре-түңнелин көрген улустар удурланып, тайбынны онза үнелеп турар.

Тайбынга ынак чурттарның болгаш улустарның идепкейлиг, күчүлүг агым кылдыр сырый каттышкан күжениишкиннери-биле чаа дайын кыпсыр [illegible] пландарын черле сый шаап болур. [illegible] болгаш тергиидээринче чүткээн дериилерни кызыктырбайн, улустарның эргелерин болгаш чер кырынга тайбынны черле камгалап болур дээрзинге быжыы-биле бүзүрээр бис, эргим өңнүктер!

[illegible] оларның биле [illegible] сүлчээлерни кылыры чөптүг тайбынга чедирбес дээрзинге боттарының хуузунда дуржулгазындан араб улустар бүзүрээн. Араб улустар боттарының эргелери дээш улам сырый каттышкан демисежир, оларның демиселин делегейниң улустары улам [illegible] лиг деткиир болза, Чоокку Чөөн чүкке [illegible] айыылының одаа дүргени өжүрттүнген турар дээрзин бүзүрел-биле чугаалап болур.

Ынчаарга чөптүг чоруктуң идеалдарын үнелеп көөр. Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбынны күзээр бүгү кижилер-биле кады [illegible] га Совет Эвилели, бистер белен бис. Чоокку Чөөн чүктүң талазы-биле делегей конференциязын чыылдырар дугайында саналга бистиң ол белен чорувус херек кырында илергейлеттинген болгай. Ол саналды СЭКП-ның XXVI съездизи кодурген. Ол саналды араб улустуң талазындан билип, деткип турарынга өөрүүр бис.

[illegible] ындыг аныткап таарымчалыг чүүл: сонуургалдыг бүгү талаларның коллективтиг кү[...] [illegible] тайбын таарыштырылганы чедип алыры болур, ынчаарга чамдыктарының эрге-ажыктарының [illegible] эвес, а шуптузунга ажыктыг. Ниити [illegible] ындыг таарыштыр шиитпирлээшкин болур.

Ындыг конференцияга Израиль-биле [illegible] бүгү араб чурттар-биле, Израильдиң [illegible] кады дең эргелиг үндезинге Палестинаның Хостаарының Организациязы база киришкен турар ужурлуг деп санап турар бис.

Чоокку Чөөн чүкке чоокшулашкыр районнарны, [illegible] Барыын Европаны, Соңгу Африканы болгаш Мурнуу Азияны төлээлеп кирер күрүнелер Совет Эвилели-биле болгаш Каттышкан Штаттар-биле чергелештир [illegible] конференцияга база киришкен турун бо[...]

Бистиң саналдарывыс ындыг болуп турар. Ол саналдар: Чоокку Чөөн чүкке чөптүг, бүгүдеге хамааржыр таарыштыр шиитпирлээшкинниң [illegible] кындап бурунгаар шимчедир сорулгалыг. Таарыштыр ындыг шиитпирлээшкинниң чогу чүгле агрессорга болгаш араб [illegible] турар. Таарыштыр ындыг [illegible] Чоокку Чөөн чүктүң бүгү улустарынга, бүгү-ниити тайбынның херээнге чаагай аас-кежик болур ийин.

Келир үе — тайбың болгаш чөптүг чоруктуң херээ [illegible].

Бистиң хүндүлүг аалчывыс Президент Салех дээш! Бүгү йемен аалчылар дээш!

Совет-йемен найыралдыг харылзааларның улам-на калбарышкыны дээш!

[illegible] Чоокку Чөөн чүкке чөптүг тайбын дээш — дашканы көдүрерин чөпшээреп көрүңер.

* * *

А. А. Салех харыы сөс ап, чүве чугаалаан.

А. А. САЛЕХТИҢ чугаазы

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, эргим өңнүк Леонид Ильич Брежнев!

Эргим өңнүктер!

[illegible] ның болгаш бистерни холбаштырган шаг-шаандан бээр на[...] [illegible] бодумнуң хуумдап болгаш мени үдеп чоруур делегацияның омунээзинден Силерге байыр чедирип тур мен. Силерниң эп-найыралчы болгаш хүндүлээчел чуртуңарның черинге келиривис билек-ле, бистерни кайгамчыктыг өөрүшкүлүг, хүндүлел болгаш чылыг хүлээп алганы дээш хүн[...] [illegible] чалбыыштым-биле илередип, ханызы-биле өөрүп четтиришкинин Силерниң бодуңарга [illegible] чокка аас-кежиктиг болдум, эргим өңнүк. Ол бүгү йемен улус биле Совет Эвилелиниң улустарының аразында найыралдыг харылзааларның быжыын көргүзүп турар.

Бистер ындыг бодалдарны илеретпишаан, улуг совет улус-биле оңу харылзаштырып турар төөгүлүг харылзааларны бедик-биле үнелеп көрүп турар бүгү йемен улустуң өөрүп четтиришкинин база илередип турар бис.

Ол харылзаалар моон-биле чартык чүс ажыг чыл туруп келген. Ол харылзаалар совет-араб харылзааларының төөгүзүнге эң баштайгы [illegible] биргээзи [illegible] оларның эң быжыы бооп турар 1962 чылдың сентябрь 26-ның аалдарлыг революциязы ол харылзааларны тудуп турган. [illegible] оларны быжыглаарының перспективаларын калбарткан болгаш бүзүнүг чаагай эчис [illegible] дээш кады демиселдиң ниити [illegible] тодарадкан.

Бистиң улузувус Октябрь революциязын баштай хүлээн көргеннерниң бирээзи бооп, 1928 чылда Совет Эвилели-биле харылзааларны тургускан. Ол үеде улустарның хосталга дээш болгаш бот-башкартынар эргелерин буруу шаап турган күштер аңаа удур сүлчээлерни кылып турган.

Йемениң талазындан ол базымның дугайында чугаалап кышаар, бистер, оон-биле кады Совет Эвилелиниң бистиң революциявыс талазы-биле [illegible] принциптиг туружун база демдеглеп турар бис. Ындыг туруш йемен улустуң утаан-бодалынга моңгээн-биле артар: ол ССРЭ биле ПАР-ның аразында [illegible] үндезиннериң быжыглаарынга идиг кылып, чаагай чорукту, тайбынны болгаш найыралды бак[...] [illegible] бистиң улустарывыс ийи улустуң болгаш бүгү кижи төрелгетенниң чаагай чоруу дээш ийи талалыг харылзааларны хөгжүдериниң оруу-биле чедиишкинниг бурун [illegible] бадыткаан.

[illegible] кадыг-дошкун болгаш шиитпирлиг демисежип турар йемен улус бүгү талазы-биле [illegible] нерни чедип алган. Ол хожудангай чорукту узуткаары, бодунуң бүгү-ле күзел-бодалдарын болгаш чүткүлдерин боттандырары дээш бодунуң демиселин моон-даа соңгаар үргүлчүлээр.

Совет Эвилелиниң болгаш оон тайбың херээнге бердингэн удуртукчуларының национал хосталгазыг [illegible] ларны деткип, тайбың [illegible] хелбээ догуннаашкынның болгаш найыралдың принциптерин бадыткавышаан, бүгү де[...] [illegible] болгаш шынның чоруктуң [illegible] күвүшаан, ойнап турары ындыг ролюнга төлептиг бедик [illegible] дугайын ме[...] база катап чугаалаары эргежок чугула деп бодаар мен. Эп-найыралчы Совет Эвилелиниң баштап чоруп турары бүгү тайбынга ынакпыдыг болгаш хосталгаже чүткүлдүг күштерниң талазындан [illegible] бодунуң национал демиселиниң түңнелинде мөңгүлделден, араатаныг чоруктан болгаш колониализмден хостанып ап шыдаан. Араб нациязының эргелерин болгаш төлептиг чоруун, хамыктың мурнунда палестин улустуң эргелерин камгалаарынга бо[...] туружун база катап эдээр болгаш чогуур рольду ойнаар органы алыр төлээде, тообыдаргай чорукту узуткаар. Быжыг база шынчы үндезиннерге йемен чаңгыс эпти катап тургузар сорулга-биле ол бөгүн-даа демиселин үргүлчүлеп турар.

Израиль агрессиязы удур, боттарының черлерин хосталары дээш база боттарының ар[...] [illegible] национал [illegible] кара чаңгыс хоойлу ээзи төлээлекчизи — Палестинаның Хостаарының Организациязының удуртулгазы-биле чуртунче ээп келир, бот-башкартынар болгаш палестин черге хамаарышпас национал күрү[...] [illegible] катап тургузары дээш шыныг демиселин деткээр принциптиг [illegible] болгаш шиитпирлиг туружун йемен улус, бүгү араб нация-биле бир дөмей бедик-биле үнелеп турар.

Араб нацияга удур Израильдиң ам-даа үргүлчүлевишаан турар агрессиязы, палестин болгаш ливан улустарга удур израиль эжелекчилериниң хүн бүрүде кылып турар чепсектиг үүлгедиишкиннери чүгле Чоокку Чөөн чүкте тайбынга эвес, харын бүгү-ниитиниң тайбынынга болгаш улустар аразының айыыл чок чоруунга кыжаныышкынны болдуруп турар.

Аңы-дүкма чурт — Иракта ядролуг шиитпирлелер төвүнге Израильдиң оор өзү-биле халдаашкыны болгаш Ливанның мурнуу талазында агрессчи үүлгедиишкиннериниң үргүлчүлеп турары-даа ол девискээрде болгаш ниитизи-биле делегейге-даа айыыл чок болгаш дең-деңги чорукту божаңналыры-биле араб чурттарның чуртталгаже угланган колониализмниң чепсээ болур израиль сионистиг тургузугнуң өзүлүг сорулгазын бадыткап турар-дыр. Ол чорук бүгү кижи төрелгетенге удурланган ол соок-язы ылгаар тургузугнуң агрессчи үүлгедиишкиннеринге ойтур шавыышкынны бээр талазы-биле күжениишкинни делегейниң бүгү чурттары Совет Эвилелинге баштадып алгаш кылырының эргежок чугулазын негеп турар-дыр. КНО-нуң нүүрүнде делегей каттыжылгалары бодунуң хүлээлгезин күүседир болгаш Израильдиң соксаал чок агрессчи үүлгедиишкиннерин соксадырын чедип алыр, опу делегейниң хоойлу дүрүмүнге [illegible] албадаар ужурлуг.

Бо айтырыг талазы-биле, а ол ышкаш араб нацияга албадаал шиитпирлерге хамаарыштыр бодунуң туружун Йемен Араб Республика чаңгыс эвес удаа илередип келген. Чоокку Чөөн чүкте месилдежиишкинниң [illegible] болгаш кол утказы — палестин айтырыгны тооп көрбес болза, кандыг-даа шиитпир чедимче чок болур. Чогум-на ооң ужурундан Кэмп-Дэвидтиң дүгүржүлгезы буурап [illegible].

Маңаа холбаштыр бистер Чоокку Чөөн чүкте месилдежиишкинниң айтырыгының талазы-биле найыралчы Совет Эвилелиниң кылган инициативазын, бир эвес тайбынче бүгү-ниити чүткүүр болза, бүгү талазы-биле шиитпир үндүрериниң шын үндезини кылдыр санап турар бис. Чүге дээрге, совет санал кичээнгейни Чоокку Чөөн чүктүң [illegible] — палестин айтырыгже угландырып турар.

Месилдежиишкиннер болгаш дүшкүүрлүг чоруктуң одаглары бистиң хүнеривистиң боттуг чүүлдери апарганы хараадаанчыг. Ындыг турбуже, делегейниң бүгү улустары ындыг айыылдыг чоруктар узуткаттынарынга ханызы-биле идегеп турар. Бир эвес бүгү-ле кижилер чалбыыштыг болгаш ак-сеткилдиг күжениишкиннер ол улуг [illegible] ның эң шын аргазы болурун бүрүнү-биле медерел билир болза, ол болдунар аргалыг. Ындыг күжениишкиннер тайбынның болгаш тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның байдалында күрүнелер аразынга [illegible] таарымчалыг байдалды тургузар. Бистер чогуур нейтралитеттиң болгаш кандыг-даа каттышпазының шимчээшкинин аңаа холбаштыр көрүп турар бис, чүге дээрге [illegible] делегейниң улустарының улуг аргаларын ол мобилизаган, хосталганың идеалдарының тииледгээн дээш оларның бүзүнүг чаагай болгаш шыныг демиселин улам-на организастыг болдуруп турар. Йемен Араб Республика ындыг бодалдарны удуртулга болдурган, кандыг-даа хевирлиг болгаш илерээшкиннерлиг болза, бодунуң девискээринге [illegible] ниң турарын база хүлээп көрбейн турар. Чоок-кавының районнарынга: Индия океанга болгаш ооң чайгаар девискээрлери — Перси муңгалдурунга болгаш Кызыл далайга-даа даштыкыларның кандыг-даа баалдалдыг турарынга ПАР база удурланып турар.

Ол районну нейтралдыг кылдыр чарлаарынче Совет [illegible] ол район мурнукузу ышкаш, улустар аразынга месилдежиишкинден хостуг бооп артып турарынче бистиң чүткүлүвүске дүгжүп турар деп санаар бис.

Бистер позитивтиг нейтралитеттиң болгаш кайа-даа [illegible] га шынчы чорууувусту камгалавышаан, бүгү чурттар-биле [illegible] рывысты бот-боттарын хүндүлээжиринге, иштики херектеринге холгаарлашпазынга, [illegible] чорулуп турар бис. Бистиң Совет Эвилели биле харылзааларывыс үстүнде айыттынган принциптерни өзүгаар тургустунуп, хөгжүүр харылзааларның үлегер-чижээ бооп [illegible] болгаш кезээде ындыг болурдаа.

Ам-даа мөлчүгдел-дарлалда [illegible] мөлчүгделиниң адаанда хинчектенип турар [illegible] ның хосталгазы болгаш национал хосталга дээш демиселинге моон-даа соңгаар [illegible] кылыр сорулгалыг бис.

[illegible] Эвилели-биле найырал болгаш сырый харылзаалар Йемен болгаш совет улустарының ниити эрге-ажыктарынга бараан болурунга база хамызы-биле бүзүреп турар бис. Бистиң социал, политиктиг болгаш экономиктиг туруштуг талазы-биле идеалдарывысты Совет Эвилелиниң чайгылыш чок хүндүлээрин база бистиң национал суверенитедивисти ооң хүндүлээрин ПАР-биле ССРЭ-ниң аразынга харылзааларны хөгжүдериниң үргүлчүлелдиг дуржулгазы бадыткап турар. Бистер чогум-на ооң ужурундан ол харылзааларны моон-даа соңгаар улам ыңай хөгжүдер күзел болгаш сорулга-биле силерниң чуртта чедип келген бис. Совет удуртукчулар бистиң ындыг күзеливиске база-ла каттыжар болгаш база-ла ол сорулгаже чүткүп турарынга бүзүрээр бис. Бистер ол ышкаш бистиң чурттарның аразында найыралдыг харылзааларны моон-даа соңгаар улам быжыгарынга база бүзүрээр бис, чүге дээрге, ындыг харылзаалар ак сеткилдиг болгаш ижип-кара чок кады ажылдажылгага, бурунгаар депшилгеже, хөгжүлде болгаш чечектелиишкинче, бүгү-ле чер кырынга тамчыктыг чаагай чоруктуң тергиидээринче, тайбың болгаш чаагай чорук тургустунарынче бистиң ниити чүткүлүвүске даянып турар болгай.

Совет Эвилелинге бистиң [illegible] Йемен болгаш совет улустарының аразынга харылзааларны хөгжүдүп, быжыглаарының оруунга төөгүлүг үе болу бээр.

Йемен кижи бүрүзү-ле Совет Эвилелинге, ооң мерген угаанныг удуртукчуларынга болгаш маадырлыг совет улуска шынчы чоруктуг бодунуң чүрээнге кадагалаарын түңнелинде силерге бүзүредирин күзеп тур мен.

Йемен болгаш совет улустарының аразынга эп-найыралдыг [illegible] тыг күжениишкин дээш эргим өңнүк, Президент Леонид Ильич Брежневке, Совет Эвилелиниң партиязынга, чазаанга болгаш улузунга чүректиң [illegible] ришкинин илередирин [illegible] көрүңер.

Мында турар бүгү кижилер [illegible] көдүрерин [illegible] мелеп тур мен!

Бистиң улустарывыстың [illegible] бапытырган хоочун найырал [illegible]!

Оңу улам-на [illegible]!

* * *

Л. И. Брежневтиң болгаш А. А. Салехтиң чугааларын [illegible] алыш часкаашкынн [illegible].

Дүштеки шайлалга найыралдыг байдалга эрткен.

(СЭТА)

КРЕМЛЬГЕ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Октябрь 27-де Кремльге совет-соңгу-йемен чугаалажыышкыннар болган.

Чугаалажыышкыннарны чорутканнар:

совет таладан — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов, ССРЭ-ниң Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков;

соңгу-йемен таладан — Йемен Араб Республиканың Президентизи А. А. Салех.

Найыралчы байдалга эрткен чугаалажыышкыннарга политиктиг, экономиктиг, культурлуг болгаш өске-даа талаларга ССРЭ-ниң болгаш ЙАР-ның аразында харылзааларның айтырыгларын, ол ышкаш делегейниң чугула айтырыгларын, хамыктың мурнунда Чоокку Чөөн чүкте байдал-биле холбаалыг айтырыгларны бүгү талалыг көрген.

Ийи чурттуң аразында быжыг үндезинни найырал дугайында 1964 чылдың Керээзи болуп турар харылзааларның чедиишкиннг хөгжүлдезинге Л. И. Брежнев биле А. А. Салех сеткил ханымышкының илергейлеп, ССРЭ-ниң болгаш ЙАР-ның улустарының чаагай чоруунга ол харылзааларны улам ыңай быжыглаарын болгаш калбартырын деткип чугаалаан.

Делегей айтырыгларын чугаалажып турарының үезинде делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң өзүлдезинге хамаарыштыр сагыш-сырал ийи таладан илергейлеттинген болгаш тайбынга ынак бүгү-ле күштерниң бөө-чепсекти эңдере бүдүрерин болдурбазынче, ядролуг дайынның кыжаныын чайладырынче болгаш тайбынны быжыглаарынче угланган идепкейлиг хөделиишкиннериниң эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

Чугаалажыышкыннарның киржикчилери Чоокку Чөөн чүкте байдалче онза кичээнгейни салган. Ында байдалдың улам ыңайты чидигленишкинин Израильдиң болгаш ону камгалаан империалистиг күштерниң агрессчи политиказының түңнели болуп турар дээрзин демдеглээн. Ооң-биле холбаштыр Чоокку Чөөн чүкке бүгү талалыг таарыштыр шиитпирлээшкинниң эң дүрген чедип алырының эргежок чугулазын онзалап демдеглээн, палестин улустуң ае-рүм өзүгаар кара чаңгыс төлээлекчизи болуп турар Палестинаның Хостаарының Организациязын киириштир бүгү-ле сонуургалдыг талаларның киржилгези-биле Чоокку Чөөн чүк талазы-биле делегей конференциязын чыылдырары ындыг шиитпирлээшкинни чедип алырынче угланган боттуг орук-тур деп көрген.

Сепараттыг дугуржулгалар кылырының политиказы араб күрүнелериниң болгаш улустарының үндезин эрге-ажыктарынга удурланышкак политика кылдыр талалар шиитпирлиг буруу шапкан. 1967 чылда эжелеттирген бүгү-ле араб девискээрлерден израиль шериглерин бүрүн үндүрерин база Палестинаның араб улузунуң чарлып болбас эргелерин, ооң бодунуң хамаарышпас күрүнезин тургузуп алыр эргезин боттандырарынга үндезилээш, Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбынны доктаадып тургузарын чедип алыр деп боттарының шиитпирлиин олар бадыткаан.

Делегейниң өске-даа девискээрлеринге ышкаш, Чоокку Чөөн чүк девискээриниң күрүнелеринге хамаарыштыр багай сеткил Совет Эвилелинге турбазының болгаш турбазын-даа Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Совет Эвилели — бүгү араб улустарның шынчы, чайгылыш чок болгаш ак сеткилдиг өңнүү-дүр, араб чурттарның девискээринге шериг баазалары тургузуп алыр деп ол бодап чок турар. Совет Эвилелиниң [illegible] чүүлдү — [illegible] Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбынны болгаш ол кавының бүгү-ле күрүнелери-биле чаагай харылзааларны күзээр.

Аян-чоруктуң түңнелдерин дугайты кады кылган [illegible] парлап чарлаар.

(СЭТА)

СЦЕНАНЫҢ БЕДИК ИНДИРИ

Совет сцена уран чүүлү тайбынның болгаш бүзүнүг чоруктуң идеалдарын бадыткаарынга индир, чаа кижини [illegible] талазы-биле [illegible] кижилериниң [illegible] болуп турар. Партияның шынчы дузалакчызы — театрның ролю болгаш сорулгаларын Бүгү-российаның театр ниитилелиниң XIV съездизиниң делегаттары чугаалажып турар. Ол съезд октябрь 27-де Москвада, Эвилелдер бажыңының колонналыг залында ажыттынган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң культура министри П. Н. Демичев, СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, СЭКП ТК-ның Культура килдизиниң эргелекчизи В. Ф. Шауро, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] театр уран чүүлүнүң кезү ажылдакчылары, партия болгаш совет органнарының [illegible].

Бүгү-российаның театр ниитилелиниң баштаар чериниң отчет илеткелин ооң даргазы ССРЭ-ниң улустуң артизи М. И. Царев кылган. Совет театрның кол угланыышкынын СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлеринде, эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде тодаргайлаттынганын ол онзалап демдеглээн. «РСФСР-де театр уран чүүлүнүң байдалының болгаш ону улам ыңай хөгжүдер талазы-биле [illegible] дугайында» РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалы Россия Федерациязының театрларының ажылдарынга дыка [illegible] чылдарга [illegible] программаны боттандырары [illegible] даңзызы [illegible] дерлеринге, театрлавының болгаш Бүгү-российаның театр ниитилелиниң материал-техниктиг баазазын быжыглаарынга чедирер.

Уран чүүлдүң болгаш күш-ажылдың [illegible] чуртунуң уран чүүл культуразының хөгжүлдезиниң хоойлузу-дур. Сценаның мастерлери БАМ-га, КамАЗ-ка, Атоммашка шеф ажылын үргүлчү чорудуп, Кара хөрзүннүг эвес [...]ыжының, Сибирьниң болгаш Ыракы Чөөн чүктүң районнарынга, [illegible] болгаш дайынчы корабльдерге барып турар. СЭКП-ның XXVI [illegible] мурнуу [illegible] ла шиилер көрүлдези болуп, Россия Федерациязының бүгү театрлары аңаа киришкен. Эң эки дээн шиилерин Москвага көргүскен. Сөөлгү чылдарда Федерацияның театрларынга 370 ажыг миллион көрүкчү чораан.

Бүгү-российаның театр ниитилелиниң ажылының бүгү хевирлерин чугаалавышаан, совет театр ажылдакчылары бистиң партиявыстың, эш Л. И. Брежневтиң тайбың [illegible] инициативаларын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» Кыйгырыын изиг-биле деткип турарын [illegible] демдеглээн.

[illegible] ажылдакчылары [illegible] [illegible] тускай театрлар [illegible] болгаш аңы-чоруктар, күш-ажылчы коллективтер-биле ужуражыышкыннар апарган. Уралдың, Сибирьниң болгаш Ыракы Чөөн чүктүң районнарынга Россияның эң улуг театрларының ооң көргүзериниң практиказы сөөлгү чылдарда ниит деткиишкинниг болу берген.

Театр [illegible] мастерлериниң [illegible]. Чүгле РСФСР-де [illegible] үш театрлар [illegible] ри [illegible] профессионал театрлардан ыракта чедээ суурларга болгаш хоорайларга культураның өзүлүг төптери болуп турар.

Түңнелинде оратор Россия Федерациязының театрларының мастерлери совет уран чүүлдүң чедиишкинниг хөгжүлдезин дээш сорук кириишкининг, күжениишкин-биле ажылдаарын бүзүредип чугаалаан.

Съезд ажылын уламчылавышаан.

(СЭТА).

РОССИЯ: беш чылдың базымнары

СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин Россия Федерациязының үлетпүрүнүң ажылдакчылары боттандырбышаан, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедилер дээш социалистиг чарышты калбартып, бо чылдың январь-сентябрьда бүдүрүлгениң улам ыңайты өзүлдезин хандырган.

Продукцияның ниити хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедилер талазы-биле планы күүсеттингенин, 1981 чылдың тос айларында бүрүн планын [illegible] күүсеткен түңнелдериниң дугайында РСФСР-ниң Төп Статистика эргелелиниң дыңнадыында айыткан. Эрткен чылдың ол үезинде турганы-биле деңнээрге үлетпүр бүдүрүлгезиниң немей өзүлдези 2,8 хуу болган. [illegible] бүдүрүкчүлүү 2,7 хуу өскен, ооң [illegible]-биле продукцияның немей өзүлдезиниң 96 хуузу чедип алдынган. Продукцияның [illegible] чиктээн, орулга көвүдээн.

Продукцияның ниити хемчээлиниң талазы-биле тос айлар планын Москва болгаш Ленинград хоорайларның, автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның хөй нуруузунуң үлетпүрү күүсеткен.

Нефть (газ конденсадын кады санаан) тывыжыпын, үнүштүң химиктиг камгалал чүүлдерин, саналгалыг программа башкарыштыг станоктарны, кедээ ажыл-агый машиналарын болгаш мал ажылынга база мал чемнерин бүдүреринге ажыглаар машиналарны, автоматизация приборларын, херекселдерни, саналга техниказын, даарапылга кылыгларын, хеп чүүр синтетиктиг [illegible], шынарлыг саваа аймаан, шактарны бүдүрер талазы-биле тос айлар планы ажыр күүсеттинген.

Үлетпүр бүдүрүлгелерин техника-биле эде дериир болгаш чаартыр талазы-биле ажылдар үргүлчүлээн.

Үлетпүрүң хөй адырларының техника-экономиктиг көргүзүглери элээн экижээн. Бедик шынарлыг продукцияның хемчээли көвүдээн.

Оон-биле чергелештир, күгүр кислотазын, доктаамал эвес токтуң электрон моторларын, химия дериг-херекселдерин, чүък вагоннарын, автомобильдерни, тудуг ынжыын, саазынны, чыып эптээр демир-бетонну, трикотажты, хөм идиктерни, эътти, мал саржаан болгаш продукцияның чамдык хевирлерин бүдүрер планнык күүсеттинмээнин РСФСР-ниң ТСЭ-ниң дыңнадыында демдеглээн. Продукцияның ниити хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер, продукцияның бот-үнезин чиигедир, орулганы чедип алыр талазы-биле планнарын, эртем-техниктиг программаларның даалгаларын чамдык бүдүрүлге каттыжыышкыннары болгаш бүдүрүлгелер күүсетпээн.

Курлавырларны камнаар болгаш боттуг ажыглаар талазы-биле партия болгаш ча[...] [illegible] боттандырар талазы-биле ажыл бүдүрүлге черлеринде улам калбарган.

Бар четпестерни чайладыр, бүдүрүлгениң ажыктыын бедилер болгаш ажылдың шынарын экижидер, он бирги беш чылдың баштайгы чылының даалгаларының күүседизин хандырар талазы-биле хемчээлерни бүдүрүлгелер болгаш каттыжыышкыннар коллективтери социалистиг чарыштың үезинде ап чорудуп турар.

(СЭТА)

ЧОГААДЫКЧЫ ИДЕПКЕЙ-БИЛЕ

СОВЕТ Тываның комсомолчулары, оолдар болгаш кыстары Ленинчи комсомолдуң алдарлыг 63 чыл юбилейин ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге [illegible] кушажылчы болгаш политиктиг [illegible] бөгүн уткуп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] соруг бээрген аныяктар «Он бирги беш чылга — аныяктарның шалыпчы [illegible], билиин, инициативазын болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр!» деп [illegible] [illegible] турарлар.

Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң Кок-Чар СБФ-зиниң, Тес-Хемниң «Чодураа» Хараал-Тей, Чөөн-Хемчиктиң «Искра» совхозта Арыг-Бажы СБФ-лериниң, Кызылда № 48 тудуг эргелелинде сургаалгы дагдыкчызы Е. С. Бизяева [illegible] [illegible] Мугур-Аксының [illegible] [illegible] [illegible] Кызылдың № 2 АТБ-[illegible]

Чөөн-Хемчиктиң «Чыраа-Бажы» совхозунуң хоймузу Александр Сарыглар, Бай-Тайганың «Мурнакчы» совхозунда Борис Дамба, Кызылдың № 2 АТБ-зиниң [illegible] Леонид Осипцев, № 63 тудуг эргелелинде [illegible] Галина Клименко, [illegible] он-он мурнакчылар бар. «Искра» совхозтуң Арыг-Бажы, «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей СБФ-лери он бирги беш чылдың бирги чылының [illegible] ноябрь 7-де [illegible] деп бедиткен [illegible] алгаш, ону бо чылды [illegible]

ВЛКСМ-ниң база [illegible] йычы отряды — Тываның комсомолу В. И. Ленинниң [illegible] шаан, боттуну ажыл-чорудулгазын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң тандыраарынче углаткан агитация-пропаганда, культура-массалыг ажылдың бүгү чепсээн идепкейлиг ажыглап турар. Эрзин, Улуг-Хем, Бии-Хем районнарның комсомол организациялары, Хову-Аксы суурнуң болгаш өске-даа комсомол комитеттериниң аныяктарны бүдүрүлгениң мурнунда соруглаларны [illegible] [illegible]

[illegible]

ВЛКСМ-ниң [illegible] база [illegible]

[illegible]

отрядтары эки түңнелдерни чедип алган.

Бүгү-эвилеңниң «Мээн кушажылдым — республиканың кушажылдынга каттыжып турар» деп чайгы куш-ажылчы удуруунга 14 муң ажыг сургуулдар [illegible] киришкен. Олар өөредилге-бүдүрүлге бригадаларынга [illegible] [illegible] ажыл-агыйлардынга, мал [illegible] [illegible] [illegible] чааларны өстүрүп, [illegible] киришкен.

Республиканың комсомол [illegible] [illegible] чуларның болгаш аныяктарның марксистиг-ленинчи [illegible]

[illegible]

ХООЧУН салгалдың алдарлыг чаңчылдарын улам хөгжүдүп, [illegible] «Хожудаап турарлар чок ажылдаар» [illegible]

[illegible]

Партияның кыйгызын. Тораан чурттуң двадцатыг ...

[illegible]

активистиг аттестациязы комсомол организацияларынга эрттирген партийниң съездизиниң айтышкыннарын амыдыралга боттандырарынга мобилизакчы улуг рольдуг болган.

СЭКП-НИҢ XXVI съездизи аныяктарның куш-ажылчы, [illegible] [illegible] комсомолдуң ролюн бедидери оон чугула сорулгазы деп айыткан. [illegible] [illegible] гайыырангай ажылдары, ажылгыйй болгаш культура [illegible] [illegible]

[illegible]

Ленинчи комсомолдуң [illegible] [illegible]

А. САЛОВОЙ.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң [illegible] секретары.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

ШҮГҮМЧҮЛЕЛДЕРДЕН ТҮҢНЕЛ ҮНДҮРЕР

СЕКРЕТАРЬ отчёт илеткелди шомуп [illegible]. Доран-на чидиг шүгүмчүлелдер [illegible]

— Бистиң өрүүр цехивис сөөлгү айларда планын күүсетпейн келген. Оон кол чылдагааны — [illegible] чедишпезинде. Ажылды эки организаставаанында. Хоочун [illegible]

[illegible]

нин планын чазактын доклады [illegible]

Ол бүгүге коллективте ажылдаашкыннарның, ылаңгыя Р. Заворотная, В. Надежих, Т. Филиппова, А. Жингилева болгаш өске-даа мурнакчыларның [illegible] киирген, коммунистер О. [illegible]

[illegible]

— Ындыг четпестер коллективте ажылды четпес организастаанындан боор турар — деп, цехтерниң цехтиң начальниги В. Попова чугаалаан, түс-түс цехтерге ажылдың графигин шыңгыы сагывазындан, ай азы квартал доостурунга чедир бир неделя арттанда [illegible]

[illegible]

ЫНЧАЛЗАЖОК илеткелге [illegible]

[illegible]

ОТЧЕТ илеткел [illegible]

[illegible]

ЫДАНГЫН бригадалары [illegible]

[illegible]

С. ШОЛГУ.

ШАЛЫПЧЫ ТУДУГДА

[illegible]

Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүн бедидиинде Бүгү-эвилеңниң комсомолчу шалыпчы тудуунда база бир чаа комсомолчу аныяктарның шеверлекчилер бригадазы тургустунган. Ол бригаданы хоочун тудугжу В. Н. Подкопаева удуртуп турар. Мында республиканың аныяктары [illegible] комсомолчу путёвка-биле келген уруглар баштайгы куш-ажылчы намдарын эгелээннер.

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу Чаа Шагаан-Арыгның тудугжулары ам октябрьның бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүсеткен. Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга [illegible] [illegible] бедик тура-соруктуг ажылдап турарлар.

В. ЧАДАМБА.

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу Чаа Шагаан-Арыгның өвүр-хевири хүн келген тудум чаартынып, чаа-чаа тудуглар чылдан чылче улам немежип турар. Чүгле бо чылын бедии 360 олуттуг айң каът чаа школаны тудугжулар [illegible] [illegible]

ЧУРУКТАРДА: шалыпчы тудугда хайныккан ажыл-иш; чаа тургустунган комсомолчу аныяктарның бригадазының удуртукчузу В. Н. Подкопаеваның шеверлекчилер Т. Шивит болгаш Т. Бавуу биле чугаалажып турары.

КОМСОМОЛЧУ ПУТЁВКА-БИЛЕ

Үш чыл бурунгаар комсомолчу путёвка ёзугаар өг-бүлезиниң эш-биле бистиң совхозтуң № 3 хойжу бригадазынга хойжулап эгелээн бис. [illegible]

[illegible]

Татьяна САМЫЯ.

«Мөрен» совхозтуң хойжузу.

ЭЭЛЧЕГЛИГ ПОЛИТХҮНДЕ

Хову-Аксы суурга ээлчеглиг политхүн эрткен. Хүнүнүң темазы: «Совет ниитилел — сайзыраңгай социализмниң ниитилели». Ол хүн чер-черге 14 лекция, 11 беседа номчуттунган болгаш идеология активиниң школазынга кичээл эрткен.

«Тыва кобальт» комбинаттың цехтеринге болгаш суурнуң албан организация черлеринге куш-ажылчы коллективтеринге А. Н. Крисан, В. В. Виштунц, Г. Я. Бочкарёва, С. С. Иванькова олар болгаш өскелер-даа лекцияларны номчаан.

ЧУРТТУҢ АНЫЯК ЭЭЛЕРИ

Советтер чуртунуң аныяктары хоочун эштерниң — коммунистерниң ажылдарыг чаңчылдарын беш чылдың шалыпчы ажыл-ижинде уламчылап турар. Комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге холбаштыр СЭТА-ның корреспондентилери комсомолдуң шалыпчы тудугларынга, улетнур бүдүрүлгелерге, колхозтарга болгаш совхозтарга, дээди өөредилге черлеринге, шериг кезектеринге барып чораан. Корреспондентилерниң медээлерин даратында парлап тур бис.

СИБИРЬДЕ АЖЫЛ-ИШ

Чер өрүмнээр мастер А. Шукюровтуң удуртканы [illegible]

[illegible]

В. ЖИЛЯКОВ.

Сургут. Тюмень область.

МАСТЕР БОЛГАННАР

[illegible]

А. Шукюров аныяктар [illegible]

дески ээс черде өстүрген хө[illegible] [illegible] кыстары хүлээнген турган. Байлак дуржулгалыг хевең ажаакчыларының удуртканы звенозу техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглавышаан, даалганы чедимиктиг күүсеткен.

Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнүң бүдүүзүнде звенонуң [illegible] [illegible]

В. ГЛАДИЛОВ.

Янгиюль. Ташкент область.

ЖИЖИЛЕРНИН ИДЕГЕЛИН КҮҮСЕДИР

[illegible]

ажылдарын бодунуң контролюнга алган.

Депутатка соңгукчуларның чагыглары хөй. Ол чагыгларның кол бүрүүзүн И. Гибалова бүрүн күүсеткен. Ирина бодунун совуге ынчы ни[illegible]. Хожудангай турган коллективти бир чыл дургузунда мурнакчыларның одуруунга киирген.

М. МИХАЙЛИЧЕНКО.

Вологово. Ленинград область.

ТУЛЧУУШКУНГА КУШТУГ БОЛУР

[illegible]

...«Разведчиктер взводун командылаар» деп [illegible] [illegible]

Нарын болгаш бедик харысаалгалыг даалганы [illegible]

дээни командир чогуур үеде [illegible] алган.

В. СУРШКОВ.

Одессаның Кызыл туктуг шериг округу.

ЧАЛЫЫ НАЗЫН СОРУЛГАЗЫ

Борис Токаревтиң чогаадыкчы салым-чолу сонуургаачыг: ол он харлыында бир-ле дугаар кинога тырттырган болгаш чуртта сураглыг артистерниң бирээзи болган. [illegible]

— Революция болгаш хамагы [illegible] [illegible] бистиң амгы [illegible] аныяк маадыларының рольдарын ойнаарын бодунга дыка күзенчиг болган — деп, Борис чугаалап турар.

«Александр Малецкий» деп [illegible] кинофильмге А. Токарев [illegible] [illegible]

Е. ХОРЕВА.

Москва.

ВЛКСМ-НИҢ ТООГУЗУНДАН

Республиканың бүдүн бүгүдежиниң болгаш оон найысылалының кино чарлаалдарында совет аныяктарга, оларның куш-ажылчы болгаш армейжи хүннериңге, оларның маадырлыг чоруктарынга, ажылдашкыннарынга турарсальтткан чаа фильмнер аттарын номчуп болур. Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге тураскааткан фильмнер [illegible] репертуары кө[illegible] рүкчүлерниң кичээнгейин хаара тудуп турар.

Олар «Экипаж», «Чугула кичээнгейниң зоназында» болгаш оон-даа өске фильмнерни көөрлер. «Мосфильм» студиязының удуртуглу «Сашка» болгаш оон-даа өске кинофильмнерниң баштайгы уругурулгезин көрүкчүлер четтикпейн манап турар.

ВЛКСМ-ниң эрткен орууң сонуургаанчыг, чырыткылыг тооуг-биле ениуг, документалдыг фильм «Комсомол» көрүкчүлерни таныштырар. Ол мынчан чурттуң аныяктарының амыл-амыдыралдынга дугайында хөй-хөй киножурналдардан көрүкчүлер көрүп ап алыр.

«Пионер» кинотеатрда ажыттынган «Ленинчи хындылда» деп фото-делгелге көрүкчүлерни чалап турар.

ЯДРОЛУГ ДАЙЫННЫ БОЛДУРБАС!

[illegible]

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Делегей амыдыралының болуушкуннарының допчулалы

Бедик үнелээшкин

ГАВАНА. Революция камгалалының комитеттериниң (РКК) ийиги съездизи ажыдыын Кубаның найысылалында [illegible] хуралынга Кубаның Компартиязының ТК-ның Бирги [illegible] республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро чүве [illegible].

Революция камгалалының Кубада социалистиг тургузуушкунда идепкейлиг киржип турар комитеттерниң [illegible] чугаалынга бедик үнелээшкинни ол берген.

Делегей байдалының дугайын чугаалап тура, Фидель Кастро мынча дээн: Бижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң берге үеде чурттап турар бис. Оран кырынга тайбынны камгалап арттырарының дугайында айтырыг кажан даа мынныг чидиг турбаан. Амгы байдалдарда «Тайбың» деп сөстүң болу амыдыралды чугула ужур-дузалыг болуп бар чыдар. Ядролуг чепсектиң ниитинген курлавырлары кижи төрелгетенни бир катап эвес, харын 10 катап узуткаар [illegible].

Ынчалза-даа Каттышкан Штаттар болгаш НАТО талазы-биле оон эвилелчилери боо-чепсекти улам эндере бугуулелинин [illegible] бюджеттерин улгаттырып, Барыын Европага чаа ракета-ядролуг чепсектерни сайгара тургузарының пландарын кылып турар. Ол-ла бүгү чүүлдерни «совет кыжанылыышкын» деп хоозун чылдак-биле кылып турар. Ынчалзажок [illegible] гүнүн коргузуп турарын өзүгаар алырга, чогум-на харын Совет Эвилели кезээде камгаланыр ужурга таваржып келген. Херек кырында чүл дээрге, делегейге тээгинлээшкинче, чиг-этиг чөрлерни ажылап алырынче, өске улустарның [illegible] салып турар империализмниң [illegible] турар деп, Фидель Кастро [illegible].

Шиитпирлиг буруу шавыышкын

ПНОМПЕНЬ. Кампучия Улус Республиканың дурум езугаар төлээлекчизинниң киржилгезин чокка «кампучи айтырыг» дижир чүве дугайты КНО-нуң Кол Ассамблеязының [illegible] авантюристиг политиказының мозу чок сорулгаларын боттандырарынга херек кырынга бараан болур угланышкынныг деп, агентилел черниниң тайылбырында онзалап демдеглээн. [illegible]

Тайбың дээш демисел — бирги ээлчеглиг сорулга

МАДРИД. [illegible]

Шыңгы шугумчулээн

ЛОНДОН. [illegible]

[illegible]

Армияның болгаш чонуң демин быжыглаар

ХАНОЙ. [illegible]

Бүгү демократтыг күштерниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эви дээш

ЛИССАБОН. [illegible]

(СЭТА).

Эфиопияның найысылалы — Аддис-Абебаны чамдыкта «Африканың найысылалы» деп-даа адаар. Ында делегейниң дыка хөй девискээр организацияларының штаб-квартиралары туруп турар.

ЧУРУКТА: Африканың Чаңгыс-эвиниң (АЧЭ) штаб-квартиразы — «Африка бажыңы».

АДН — СЭТА-ның фотозу.

ЭКОНОМИКАНЫҢ БАКСЫРААШКЫНЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). [illegible]

Өөредилге системазының кризизи

ПЕКИН. (СЭТА). [illegible]

К. УАЙНБЕРГЕРНИҢ УЛЧУУШКУНУНГА ХАМААРЫШТЫР

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.). АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергерниң Барыын Европага залчеглиг чоруушкунун түс чорниң политиктиг болуктери Р. Рейганның [illegible] турар.

Барыын Европаның [illegible] ол девискээр улустарының тура-соруун олар хүлээп көрбес болгаш [illegible] «Совет дайып [illegible]» [illegible] АКШ-тың [illegible]

Ю. ЛЕВЧЕНКО.

Чидиг чөрүлдээлер байдалынга

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). [illegible]

БЕРЛИН. [illegible]

ОСЛО. [illegible]

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

[illegible]

ТЕГЕРАН. [illegible]

АДДИС-АБЕБА. [illegible]

БРАЗИЛИА. [illegible]

ТОКИО. [illegible]

(СЭТА).

Москва чоогунга улуг тулчуушкуннуң 40 чылынга

НАЙЫСЫЛАЛ ШИВЭЭ АПАРГАН ТУРГАН

П. Л. Войков аттыг шой кудар заводтуң хоочуннары А. КОМАРОВ, А. КУЗЬМИЧЕВА оларның чугаазы. СЭТА-ның корреспондентизи А. СИВПОВТУҢ тайылбыры.

Заводтуң даңгынчы, куш-ажылчы алдар музейинге ужуражы берген бис. Слесарь А. Комаров болгаш экономист А. Кузьмичёва олар бо хүннерде маңаа аныяктар мурнунга Москва чоогунга тулчуушкуннарның уттундурбас [illegible] бе-рип турар.

А. КОМАРОВ: Дөртен бир чылдың июль айында улусчу ополчениеже бижидилге эгелээнде бистиң заводтуң ажылчыннарындан чүс ажыг бижидипкиннер кирген. Оларның бирээзи ам музейде. Шоң кудукчузу В. Смирнов ынча мынча деп бижээн: «Алдарлыг Кызыл Шериглиң дайынчылары-биле кады кижи коор хөөп чок дайзынны чылча [illegible] чепшегге эки тура-биле кирип тур мен. Бистиң ынак чечерээн чуртувустуң камгалалынга каң хана дег кылдыр туруптар бис». Бис шуптузус «Фашистерни доктаадыр. Москваже оларны киирбес»— деп бодал-биле чурттап турган бис.

ТАЙЫЛБЫР: Эң кыска хугаада, каш-ла хонук дургузунда [illegible] улусчу ополчениениң 12 дивизиялары тургустунган. Аңаа 120 муң дайынчылар болгаш командирлер хаара туттунган. Дайынчылар [illegible] [illegible] тепчилгечилер, чогаалчылар, студентилер [illegible]. Улусчу ополчениенге партия кежигүннериниң хуузу 60 чедип турган.

А. КОМАРОВ: Бистиң эки [illegible] Ленинград районунуң улусчу ополчениезиниң 18-ки дивизиязынга барып кирген. Олар Волоколамск угланыышкынынга тулчуп турган.

А. КУЗЬМИЧЕВА: Ол черлерни мен база утпас мен. Мен ынчап 18 харлыг уруг турган, чүс-чүс херээженнер болгаш элээдилер-биле Волоколамск угланыышкынынга, Дубосеково [illegible] камгалал туткуулдарынга ажылдап турдум. 28 маадыр-панфиловчулар, боттарының өлүм чок маадырлыг чорууп бистиң ажылдап турган черлеривиске кылыр, ооргаан политрук Василий Клочковтуң: «Россия улуг, а аткаарлаар чер чок— артывыста Москва» деп чалбыштыг состери чаңгылап тур ден бис ынчап каяа бодаар бис.

Берге-ле үе турган. Шупту [illegible] Бомбалап турда-ла, ажылдап турдувус, ынчалзажок кымдаа бергелерден чалданмаан.

А. КОМАРОВ: Мен хылыкчы батальонга эки тура-биле кирген мен. Кудумчуларга патрульдап, көвүрүглерни камгалап, өрттер өжүрүп турган.

ТАЙЫЛБЫР: 1941 чылдың июль 15-ке чедир Москвага 25 хылыкчы батальоннар тургустунган. Аңаа 13 муң чыгаа кижи кирген. А октябрь эгезинде 18 муң четкен. оларның барык чартык кезии коммунистер боор турган. Чурттакчылар-биле бышыг харылзааны тургузуп алгаш олар дайзынның шпионнарын, хора[illegible] [illegible] аң чугула шериг, улус ажылдаар черлерин камгалаарының албанын эрттирип турган.

А. КУЗЬМИЧЕВА: Москва чоогунга тулчуушкуннар чорут турда-ла, бис камгалалды улам быжыглап турдувус. Заводка танкыларга удур адар гаш-шиштерни кылгаш, оларны Ленинград шоссезинге тургузуп турдувус. Дайзын эртпес, фашистер бистиң Москвавысты кажан-даа көрбес деп чугаалажып турган бис.

ТАЙЫЛБЫР: Найысылалдың болгаш ооң чоок-кавызының 600 муң чурттакчылары камгалал туткуулдарынга ажылдап турган. Оң-ой үлетпүр бүдүрүлгелери аңаа херектиг дериг-херекселдерни кылып турган. Хоорайның үш кезек олурут камгалал шугумун тургусқан. Кудумчуларга танкыларга удур хоргалдар, чүс-чүс доттар болгаш дзоттар, баррикадалар көстүп келген. Үгер-боо болгаш пулемёт точкалары, танк эрттирбес ала-гаш-шиштер хоорайны дайзын кире албас шивээ кылдыр [illegible].

А. КОМАРОВ: Бис найысылалдың чоок черлеринге камгалалды эдеп, дайзынның халдаашкыннарын өйтур шаварынга киржип турган бис.

ТАЙЫЛБЫР: 1941 чылдың октябрь 17-де Москва радиозунга ВКП(б) Төп Комитединиң, Москва комитединиң болгаш Москва хоорай комитединиң секретары А. С. Щербаков [illegible] «Москваның кырында айыыл диргелген, ынчалзажок Москва дээш шудургу, кадыг-дошкун-биле, хаңның сөөлгү дамдызынга чедир тулчур бис»— деп, ол чугаалаан.

[illegible] [illegible] ОСОАВИАХИМ-ниң кежигүннеринге шериг өөредилгезин эрткен эки турачы 169 дайынчы дружиналарны тургускан. Танкылар узуткаарларның, парашютчуларның, чазылдырыкчыларның, хаакчыларның отрядтарын хоорайның район бүрүзүнге белеткеп турган. Октябрьның чугле баштайгы чартында бежи Москва 50 муң кижилиг шеригни немей берген.

А. КУЗЬМИЧЁВА: Ынчан канчаар ажылдап турганывыс уттундурбас. Бистиң заводувус боо-чепсектер бүдүрүп эгелээн чүве. Ажылчын турушкарга херээженнер, элээдилер колдай арткан. Үш ээлчеглиг ажылдап, цехтерге-ле удуп турдувус. Бистиң ажылдап турар станоктарывыс— от дээрге дайзынны соп турар чепсек-тир деп санап турган бис.

ТАЙЫЛБЫР: [illegible] чоруу кажан-даа уттундурбас. [illegible] олар фронтуга херектиг бүгү чүүлдерни берген. «Тиилелгениң чедип алырынга чоок херек хээр болдур. ынчага [illegible] [illegible] тургаан турган. 1941 чылдың кудумнда ийи муң чыгаа бүдүрүлгелер Кызыл Шеригге [illegible].

А. КОМАРОВ: Т[illegible] шөлүнге бис тергээ хоорайывыстың адын сыкпаан бис. Кол ооз эки турачы москвачылар болган ийи Кызыл туктуг, Суворов орденниг 158-ки адыгыыш дивизиявыс найысылалдың [illegible] Эльбага чедир тулушкан.

ТАЙЫЛБЫР: Ш[illegible]-биле кады эки турачы кезектер Москва дээш маадырлыг тулчуп турган. Ол болгаш дараазында [illegible] Ленинград, Киев, Куйбышев районнарының улусчу ополчениезиниң дивизиялары, коммунистиг 3-кү дивизия гвардейжи деп атты чедип алган. Москваның улусчу ополчениезиниң дивизияларының туктарын чээрби орденнер каастаан. Муң-муң эки турачы москвачылар бедик шаңналдар-биле демдеглеткен, а коммунистиг 3-кү дивизияның снайпер кыстары Н. Ковшова болгаш М. Поливанова олар Совет Эвилелиниң Маадырлары болган.

—Ленинград [illegible] [illegible] Делгем магистраль-биле автомашиналар тениу чок шуужуп тур. Дөртен чыл бурунгаар бо оруктан фронтуже шериглер болгаш коммунистиг батальоннар чоруп турган. чоок-кавы траншеялар. танкыларга удур оңгарлар-биле чардынган, тенниг демир-биле бүргеттинген турган деп чүвеге бүзүрээри берге.

[illegible] манаа шинтпирлетүнип турган. Совет шериглер маңаа өлүм чогу-биле тулчуп турган [illegible] Москваны камгалап алган-даа, ол маадырлыг [illegible] [illegible].

Москва бөгүн чырыткылыг чак чаагай, улуг тудугларның бачым ажыл-иштинде. Ол өөренип, ажылдап, эргиин бузуп, чааны тудуп турар. Ооң кырында — тайбың дээр. Ынчалзажок хоорай берге үеде ону камгалап алганнарны, [illegible]. хамнарыпта чокка Совет солдат деп бедүүн болгаш бедик ат-биле адап турарларны, оларның маадырлыг чоруун кажан-даа утпас.

Москва.

ССРЭ-НИҢ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛЫНГА КИИРГЕН

Слесарь-инструментальщик. Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергезиниң эдилекчизи Владимир Алексеевич Парусников Омскиниң телевизор заводунда он беш дугаар чыл ажылдап турар. Аңаа ооң ёзулуг чаартыкчы болгаш чогаадыкчы талантызы долузу-биле илерээн. Шуткулга цегнизе хевииг болгаш нарын кылыгдарны кылырының ажылы В. А. Парусниковтуң ол участокка автоматтарны болгаш чартык автоматтарны тургузарынче албадаан.

Күш-ажылга шылгараңгай чедиишкиннерн база бүдүрүлгениң технологиязын сайзыраңгайжыдарынга үндезилээн, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бейиткени дээш В. А. Парусниковту 1981 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын тыпсыр кылдыр саналдаан.

ЧУРУКТА: В. А. Парусников чаа херекселди кылып тур.

А. ЧЕПУРКСТЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

БОЙДУС БОЛГАШ КИЖИ

ҮЖЕН ТОННАДАН АЖЫРАР

Чыжыргана— үнелиг үнүш. Ол соокка дыка шыдамык. Чөөн-Хемчик районнуң Сут-Хөл девискээринде чыжыргана хөйү-биле үнүп турар. Мында 104 гектар хемчээлдиг сал бар. Салта чыжырганаңың «Алтай» деп сорту эки үнүп турар. Ол сортту чылдың-на немей 10—11 гектар черге тарып келген. Бо чылын ооң [illegible] база чаагай болган.

Ол ышкаш Хемчик арыында чыжыргана база багай эвес үнген. Ооң чыышказы удавас эгелээр. Андыгаашта эгелеп чон ортузунга тайылбыр ажылын чорудуп. Хемчик хемниң эриин дургаар хүннүң-не [illegible] ажылдакчы-биле лесник дежурныйлап турар. Оларның сорулгазы—чыжырганы сып, үрегдетпези болуп турар.

Сут-Хөл лесничествозу чылдың-на күрүнеге 30 тонна чыжырганы дужаап келген. Бо чылын ооң-даа хөй чыжырганы [illegible] хулээнип алганнар. Мында ажылынга кызымак кижилер бар. Оларга Евгений Куулар, Чалбак-оол Ооржак, Нарын-оол Сарыглар, Мезил-оол Монгуш болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Бистиң коллектив мал чемиииниң белеткелинге база идепкейлиг киришкен. Олар 90 тонна сиген белеткээр [illegible] 104 хуу күүсеткен.

Н. КОМБУ.

БАЗА КАТАП ЧЕДИП КЕЛИР

Чайгы шөлээмде Улуг-Хем районнуң Торгалыгда Кызыл-Туруг аржаанынга чедип, аңаа кирип, ооң эм шынарлыг суун ижип, иштиим байдалын экиртип ап чордум. Ол аржаанның девискээринде дөртен ажыг майгыннар тиккен болгаш дыштанган, аарыг-аржыын эмнетиген чон хөй болду. Чамдык аарыг кижилер аржаанга киргеш, каң-кадык кылдыр сегээш, өөрүшкүмаңнайлыг чанып чоруп турду. Аржааннаан улустуң аразында ийи-үш чыл улаштыр дыштанып, кадыын экижидип ап келгеннер база бар.

Аржаанга дыштанган чамдык эштерге хамаарыштыр бодалым бар. Аржаанның девискээринге консерва хаптарын, аъш-чем артынчыларын болгаш янзы-бүрү бөштерни кайы хамаан чок кааптары хому[illegible].

Арыскан, Торгалыг суурлардан чоруткан оруктар ол аржаанның чанын таварып эртиен. Ол оруктар-биле аргышкан чолаачылар, пассажирлер аржаанга кээп дештагаш, арага ижип, бир чамдыызы бышпаан кат-чимис чыып, ыяштарның будуун сыкар.

Шагның чылыг үези— чай болуунуң эргезин бүрүн эппэнтерге чон дыштанырын-биле бо эм суглуг аржаанга база катап чедип чээрим болгай. Ынчангаш, бойдустуң бо хайыралыын [illegible] кандыг кижи?

С. ХОВАЛЫГ.
Кызыл хоорай.

ХЕМЧЭЭН АЛЫР

Эрги-Барлык суурнуң девискээринде Ак-Хем, Чаа-Адыр, [illegible] деп черлерде кат, [illegible] [illegible]. А Теве-Хая, Чак-[illegible], [illegible]. Чаа-Барлык [illegible] чыжыргана чылдың-на үндезин бээр. Ынчалза-даа ол ындынныг эм каттыг бөлүк-бөлүү-биле сып, шүүрен каапкан чоруктар бар. Дараазында чылында ооң чыжыргана үнмейн баар-дыр. Чижээ, эрткен чылын ыяш[illegible] [illegible] дыка хөй черниң чыжырганазын шүүрен каапкан. Бо чылын ол черлерден чүү-даа үнмээн. Хирин-даа чамдык сыптар кургап, кадып калган. Ол ышкаш Чиңге-Кайг деп черде көк-катты база-ла ын-дыг арга-биле төтчеглээн. Ам ол черлерде кат чок.

Катты, тооруктуг келир чылдарда [illegible], чүгле хүнүнде ажыын хараш, [illegible] деп бодаар мен. Пөштерни, бедик дөстүг чыжырганы балды, хирээ-биле үжүрүп алгаш, тооруун биле кадын чыып ап турган чүүлдер бар. Ол дээрге, ёзулуг-ла төтчеглекчи чорук ышкажыл. Мындыг чижектерни моон соңгаар [illegible] районда ыяш ажыл-агыйы, кодээ Советтер хоор бол-за чүгүлэ.

А. ЕВРОП
Барыын-Хемчик район.

В. ПИВОВАРОВТУҢ «Кыш чоокшулаан, арга улаан» деп фотоэтюду.

ЧҮРЕКПЕН

Бир чайын акым суг ала эник азырап алган. Ол бээрек бичии хава болган. Чыл эртип, аалдар чайлагдан күзегже көжүп турда, ол хавазык алды оолдут апарган. Хава база оолдарын чаа күзегже чаңгыстап дажыглап эгелээн. Улуг, биче кижилер акым сугнуң хавазын аажок чаптап, көргеп, магадап турганнар. Чоок-кавы кожалар хавазынтың оолдарын азырап ап эгелээрге, ачам суг кара кулактыг эникти азырап алган. Ооң карак чаа чазылтан. Дииве тавакка сүт кудуп бээрге, ону ижип алгаш кезек када ожаарап удуур. Чудурук дег хирезинде эрес-шоваазы, шимченгири холчок. Оон дашкыы дурзу-хевири ас-биле аажок демей, ол дег чараш. Эниктиң адык Чүрекпен деп адап алдывыс.

Каш чылдар каржып, солужуп эрте берген—Чүрекпен мандып өзүп келгеш болгаш аңчы ыт болу берген. Диңнеп турда амыр-ла! Пөштер бажы дамчаан сырбыкты хоруду ээргеш, ээзин манап турарга, оозу чедип келгеш, боолап алыр. Ачавыс биле Чүрекпенниң кады аңнап өөренгеннери холчок. Олар үргүлчү олча-омактыг ээп көөр турганнар. Ачавыс хоочун, дуржулгалыг аңчыларның бирээзи. Ол ыт-биле аңнаарының чажыттарын эки билир. Ол дугайын биске үргүлчү айтыр, чагып-сургаар турду.

Тайгалар иштн «ак чоорганы» эштипкен турда, ачам биле акым Экер Чүрекпенни эдерткеш, аңнап чоруптулар. Каш хонганда олар олча-омактыг, артыг-дергилиг ээп келдилер.

Ынчан күс турганын ылап сакты-дыр мен. Бир-ле эртен акым мал дилеп чораан, чайлаг чаңы-биле эрткен алдының аажок улуг изин көргеш, дуву далаш-биле өгге маңнап келгеш, [illegible] алдарлыг хүнеин кылдыр алгаш, боозун чүъктээш чорупту. Алдының изин Соруктуг-Өзенге чедир истей бээрге, оон ылай ис читкен, ыяш бажын дамчып чорүй барган хире болган. Экер ыдын салыр ужурга таварышкан. Аңчының идегелдиг өңнүү арга иштинче шимеш-ле дээн. Экер ыдының изин истеп чоруурга, алдыны Ак-Дилге [illegible] сывыртап баады барган боп тур. Ол-за истеп чораш улуг куй чанынга чедип кээрге, ыт биле алдының сегиржип алышкылыының [illegible]—от орнундан улуг чер кара девис чыткан. Чүрекпенден барык ийи катап узун шыырак алды узун дыргактарын ыттың хөрээнче кадай шаапкан, а Чүрекпен ооң боксун чаңиг [illegible]-биле ызырып алган. Экерниң боозунуң ыды оларның демиселин соксаткан. Алдының дыргактарын Чүрекпенниң хөрээнден пат боорунда аңчы адырган. Ачавыс идегелдиг өңнүүнге улуг өг, кургаг ааржы, сүт-хайындырын ижиртип турган. Кожавыс, мал эмчизи Сандый акый келгеш ыттың аксынче эм [illegible] сыыртык каарга, [illegible] каарап көрүп келген. Өңнүүнүң дирлип келгенинге өөрээн кырган эмчи кожаазынга өөрүшкүзүн катап-катап илередип турду. Беш-алды хонук [illegible] Чүрекпен багайты ыылаптаан турар апарган. Ол [illegible] ачамның идегелдиг өңнүү аңнаашкынга кириштээн. [illegible] база алдай-таңдызынче аңнап үнмеди.

Чүрекпен каң-кадык апаргаш, аңнап эгелээн. Ол ам оваарымчалыг болгаш кончут кажар аңнаар апарганын ачам улуг сеткил ханыышкын-биле хоорзап олурар. Чылдар эрткен—авам, ачам аажок кырган. Оларның чанында идегелдиг өңнүү, шынчы дузалакчызы—Чүрекпен.

[illegible] чээй кээп турар кыржаң, бүргет хүннерниң бирээзинде ачам кудазы Санчы сугдан дары дилеп алыр дээш чоруткаш, аза берип-тир. Бир хемниң иштин [illegible] келгеш, черниң угунин тып чалашкаш, хонар ужурга таварышкан. Кырганның аскан аалда улуг би[illegible] [illegible]. Ол [illegible] Чүрекпенни база киирипттирген. Чытчы, ноян Чүрекпен [illegible] истеп чораш Биче-Бедлир тайгазындан тып ап-тыр.

Ачамның идегелдиг өңнүү, шынчы дузалакчызы Чүрекпен мугур он сес чыл дургузунда ээзинге бараан боол келген.

Б. КУУЛАР.
Өвүр район.

БАЗА КАТАП—МАЙЯ ЧИБУРДАНИДЗЕ

ТБИЛИСИ. (СЭТА). Шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону деп бедик атты ам-даа үш чыл дургузунда эдилээр эргени 20 харлыг Майя Чибурданидзе база катап алган. Нана Александрия-биле шыдыраа маргылдаазының 15-ки [illegible] 37-ги [illegible] Майя тиилелгени чедип алган болгаш 8:7 санныг болуп, база катап делегей чемпиону болган.

СОВЕТ МУЗЫКАНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ТБИЛИСИ. (СЭТА-ның корр). Совет музыканың Бү[illegible] фестивалы Грузияда ажыттынган. Найырадаң болгаш уран чүүлдүң ол байырлалынга республиканың хөй-хөй хоорайларындан болгаш суурларындан аалчылар чедип келген. чурттуң [illegible] булуңнарындан келген сураглыг композиторлар, чогаадыкчы коллективтер болгаш [illegible] [illegible] тарын берип турар.

Көрүлдениң байырлыг ажыдыышкыны Тбилисиниң улуг концерт залынга болган. Грузия найысылалдың хөй-ниити [illegible] [illegible] республикаларның музыка культуразының ажылдакчылары, даштыкы аалчылар—Болгарияның, Венгрияның, Вьетнамның, ГДР-ниң, Польшаның, Румынияның, Чехословакияның, Югославияның композиторлары болгаш музыка ажылдакчылары аңаа [illegible].

Болуушку шиитпирлери-биле [illegible] чогаадыкчы хөй-эъдын көргүзүп, үндүрген партияның XXVI съездизиниң болуп эрткени [illegible] [illegible] фестиваль болуп [illegible] ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы Т. Н. Хренников демдеглээн. Совет музыканың мастерлери талантызын чонга бараалгадып, ону хөй-аъш кииргн турарлар. Амгы [illegible] [illegible] чаа-чаа [illegible] ажылдар дээш шиитпирлиг чоруун композиторлар көргүзүп келгеннер.

Бистиң чуртувустуң национал музыкаларның янзы-бүрү хевирлери болгаш жанрлары фестивальдың программазында кирген. Оларны илейлиг чаңгыс аай чорук, партийжи болгаш чоннуу идеалдар төрелдештирген.

Баштайгы хүнде Е. Рахмадиевтиң (Казахстан) «Конституция дугайында кантатазы», А. Баланчивадзениң (Грузия) үшкү симфониязы болгаш Б. Чайковскийниң (Москва) «Севастополь» [illegible] симфониязы [illegible]. Совет музыка классиказы С. Прокофьевтиң [illegible] фортепианозунга үшкү концерт болуп кирген.

телевидение

ОКТЯБРЬ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05 — «Америк халап». Уран-чечен хөй сериялыг телефильм. 2-ги кезээ—«Иллюзия». 10.15—«Кино аян-чоруктарының клуву». 11.20—«Корабль талазы». Документалдыг телефильм. 11.50—Телемедээлер. 11.55—14.15—Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35— Аныяктар дугайында документалдыг фильмнер программазы. 15.30 — Камерлиг музыка концерти. Петрозаводскиден дамчыдылга. 16.00—«ПТУ-га чүү чүвеге, канчаар өөредирил». «Кузбасстың шахтёржу залчээ». Новокузнецкиниң № 50 ПТУ-зунуң дугайында. 16.30—«Шыдыраа школазы». Этелеп чоруурлар клазы. 17.00—«Орлёнок» телестудияның концерт залы. 17.45—«Миллионнарның ленинчи университеди». 18.15—«Чурук бүрүзүнде — хөн».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45— Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Тываның херээженнериниң съездизинге уткуштур «Чечек». Херээженнерге дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.45 — «Америк халап». Уран-чечен хөй сериялыг телефильмниң баштайгы көргүзүү 3-кү кезээ—«Хандыкшылдар». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Аныяктар адрестери». Комсомолдуң тургустунган хүнүнге. 22.45—22.55—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге

ИКИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—«Бистиң сад». 12.35—Н. Г. Чернышевский. «Чүнү кылыры?». 9-ку класс. 13.00—«Музыка ыяжы». Эртем-популярлыг фильм. 13.20—Н. Асеевтиң шүлүк чогаалы. 14.00 — «Чажыт полицияже халдаашкын». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 15.30 — «Экран — башкыга». И. С. Тургенев. 6-гы класс. 16.00—18.30 — Чапсар

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Ырак болгаш чоок ырылар». РСФСР-ниң улустуң артизи композитор В. Леванов дамчыдылгазы чорудар. («Орбита-3»). 19.50 —«Тамыктыг уудуңар, чаштар!». 20.05 — ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Богачёва ырлаар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бистин бис». Уран-чечен фильм. 22.40 —«Днепр кырында ырылар». Фильм-концерт. 23.05—00.45— ССРЭ-ниң бут бөмбүүнге чемпионады 1-ги лига. «Локомотив»— «Заря» (Ворошиловград). «Локомотив» стадионда дамчыдылга.

Агаар

Бөгүн республиканга болгаш Кызылга хар чаар. Соңгу-барыын [illegible] [illegible] хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 0—5, чамдык районнарга 5—10, Кызылга 3—5 градус соор.

Автоорукларга хар чаар, доңгаттаар.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Бо мөңге делегейниң каннаңар» 9.30. «Харын кожууушкун» 10.40, 12.40, 14.40, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Онза киизоннурнуң зоназында» 9.30, 11.30, 15.00. «Сашка» 17.00, 18.50, 20.40 (узаткан) шак[illegible].

«КАА-ХЕМ»: «О спорт, сен — тайбың-дыр сен» 14.30, 16.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Экипаж» 14.[illegible], 17.10, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-21, 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75 чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-11, бухгалтерияның 2-12-45, солун кедбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Заказ 1[illegible] Тираж [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС — 01753

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 251 (11749) | 1981 чылдың октябрь 30, пятница | 1925 чылда үндүрүлттингени | Өртээ 2 көп.

СЭКП ТК-ДА

«СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чылы» деп демдекти СЭКП Төп Комитеди доктаадып тургускан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге 50 болгаш оон-даа хөй чылдар дургузунда бактаап турар партия кежигүннерин ол демдек-биле демдеглээр.

«СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чылы» деп демдектиң дугайында хүрүмнү болгаш ол демдекти тодаргайлаан бижимелди СЭКП ТК [illegible] дылаан.

МОСКВАДАН ЧОРУПКАНЫ

Йемен Араб Республиканың Президентизи Али Абдалла Салех октябрь 28-те Москвадан чорупкан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалалгазы-биле албанның найыралчы аян-чоруун кылып, Совет Эвилелинге ол чораан.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, [illegible]

(СЭТА).

ТЫВАНЫҢ ХЕРЭЭЖЕННЕРИНИҢ IX СЪЕЗДИЗИНИҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ БАЙЫР!

ИДЕПКЕЙЛИГ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕР

«КОММУНИЗМНИҢ ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ — СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕР ДЕЛГЕРЕЗИН! ИЕ-ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ АЛДАР!» деп Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларында бижээн. Хосталга, дең эрге дугайында херээжен кижиниң эчис күзели бисте чүгле Октябрь революциязы тиилээниниң, улуг башкы Ленинниң номналының ачызында боттуг чүүл болу берген. Совет херээженнер ам таптыг-ла 64 чыл дургузунда бодунуң чуртунуң ёзулуг ээлери, эр улус-биле дең эргелиг, коммунизмниң идепкейлиг ажыл-ишчилери болу бергеннер.

Херээженнерниң бүрүн долу эргези ССРЭ Конституциязында хоойлужуттунуп магадылаттынган. Бистиң чуртувустуң эртип келгени бүгү-ле маадырлыг демиселиниң төөгүзүнде совет херээженнерниң киришпээни ажыл-херек чок. Социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезинге херээженнерниң долу дең эргезин хандырар төөгүлүг сорулга Советтер чуртунда боттанган.

Совет эрге-чагырганың чылдарында тыва улустуң амыдыралы, ылаңгыя херээжен кижиниң чуртталгазы үндезини-биле чаартынып сайзыраан. Тыва херээженнер Октябрьның ачызында ёзулуг аас-кежикти тыпканнар. Ниити культура, эртем-билиг деңнели бедээн, хөй-ниити амыдыралынга оларның киржилгези калбарган. Херээженнер ажылдавайн турар улус ажыл-агыйының болгаш культураның ындыг адырлары чок.

Тываның херээженнериниң IX съездизи ажыттынар бо хүнде бистиң херээженнеривистиң дугайында өөрүшкүнүң, сеткил ханыышкынының сөстерин сөглевес арга чок. Тываның херээженнериниң тоску съездизиниң ажылынга киржири-биле улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларында ажылдап турар, эң-не шалыпчы, идепкейлиг эрес-кежээлер — эргим авалар, угбалар, дуңмалар, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, бистиң-биле кожа областардан, МАР-ның чамдык аймактарындан чалаткан аалчылар чыглып келген. Херээженнер бүдүрүлгениң болгаш өг-бүлениң ажыл-херектерин деңге башкарып, ажы-төлдү кижизидип өстүреринге улуг улуг-хуузун киирип, ачы-буянын чедирип чоруурлар.

Республиканың улус ажыл-агыйында бүгү ажылдап турарларның 49,6 хуузу херээженнер, кадык камгалалында—76,8 хуу, кедээ ажыл-агыйда—41,2 хуу болуп турар. Партияның область организациязында беш муң ажыг херээженнер сакаттынып турар. Бир муң сес чүс чыгам кижи улус депутаттарының Советтеринде соңгуттурган, чонга бараан болуп турар. Муң ажыг херээженнер улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларының специалистери болу бергилээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш база бүдүрүлге болгаш хөй-ниити ажыл-херектеринге эң идепкейлиг киржир, амыдыралдың культуразын бедидер, ажы-төлдү төлептиг салгал кылдыр кижизидер ажыл-херектерге бистиң херээженнеривис тодаргай улуг-хуузун киирип турарлар. Ажыл-ишчи кежээ, хөйге макталдыг ат-сураглыг шак ындыг херээженнерниң одуруунга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ак-Довурак школазының башкызы С. С. Тамдын-оол, «Барлык» совхозтуң малчыны, Маадыр-ие Ленин орденниң эдилекчизи, С. У. Ууртан, Каа-Хемде «Бурунгаар» совхозтуң тракторизи Н. К. Монгуш, Чөөн-Хемчикте «Большевик» совхозтуң саанчызы, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Туг ордениниң эдилекчизи Т. Д. Кара-Сал, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады. Тандыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта сүт-бараан фермазында бригадир Ф. А. Родионова, Кызылдың куш фабриказында куш азыраанчызы М. Г. Рукосуева дээш өске-даа он-он аттарны бөгүн чоргаарал-биле адап болур.

Бүдүрүлгелерде, ажыл-агыйларда ажылдап турар херээженнерниң ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузары — кол сорулгаларның бирээзи. Ылаңгыя малчыннарның амыдырал-чуртталгазын бедидер айтырыг эң чугула болуп турар.

Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле бүгү талалыг политик-массалыг болгаш кижизидилге ажылын чорударынга чер-черде тургустунган херээженнер чөвүлелдери республикада кескү рольду ойнап турарлар. Бисте 286 херээженнер чөвүлелинде үш муң ажыг активчилер хаара туттунган, чон ортузунга улуг ажылды чорудуп турарлар. Алдан-Маадыр суурда херээженнер чөвүлели (даргазы А. Т. Ондар), Бай-Талда (даргазы Ч. Баавыл), Булуң-Теректе (даргазы Н. Л. Кыргыс), Тываның электри четкилеринде (В. М. Манова), № 48 тудуг эргелелинде (даргазы А. М. Гавриленко), О. Шынаада (даргазы А. Т. Эртине), Нарында (даргазы А. С. Дүгер) дээш өске-даа чөвүлелдерниң ажылы улам идепкейжээн. Каа-Хем, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарның херээженнер чөвүлелдери (даргалары С. М. Достай, Б. М. Чигжит, А. С. Серен) база ажылын эки тургускан, оларның даргалары хөй чылдарда үлегерлиг ажылдап келгеннер.

Херээженнер чөвүлелдериниң ажылы хөй талалыг, ылаңгыя ук ажылды партия организацияларының удуртулгазы-биле хүн бүрү чорудуп турар черлерде, ажыл бедик деңнелде тургустунганын амыдырал бадыткап турар. Алдан-Маадыр, Бай-Тал суурларда херээженнер чөвүлелдери тус черлерде партия, совет болгаш өске-даа хөй-ниити органнары-биле сырый харылзаалыг ажылдап келген болгаш ында ниити байдал чедишкинниг болуп турары-даа таварылга эвес.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр республиканың херээженнер чөвүлелдериниң ажылының сорулгаларының дугайында айтырыгны бөгүн ажыттынар съездиге чугаалажып төлээде, кошкаш дивес кичээнгей салыр айтырыглар бисте эвээш эвес. Хоорай, суурларның чаагайжыдылгазы, кара-даа үлегерлиг корум-чурум, амыдыралдың культуразы, ажы-төл кижизидилгези дээш айтырыглар-ла хөй. Оларны үениң негелделеринге дүүштүр чедиишкинниг шиитпирлежиринге херээжен чоннуң киирер улуг-хуузу-даа, оларга бүзүрел-даа улуг.

Тываның херээженнериниң IX съездизинге янзы-бүрү мергежилдиң кижилери — ажылчыннар, малчыннар, интеллигенцияның төлээлери республиканың булуң бүрүзүнден келген.

ЧУРУКТА: бөлүк делегаттар съездиниң бүдүүзүнде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Тыва АССР-ниң анияктарының алдарлыг дагдыныкчызы хүндүлүг атты эштер Ч. Х. Баткарга, В. И. Поповага тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Анияктарның профессионал өөредилгезинге болгаш коммунистиг кижизидилгезинге ачы-хавыязы дээш **Тыва АССР-ниң анияктарының алдарлыг дагдыныкчызы** деп хүндүлүг атты тыпсырлап болза:

Чедей Хурагандаевна Баткар — күш-ажылдың хоочуну, «Чодураа» совхозу, Тес-Хем район.

Валентина Ивановна Попова — республика типографиязының дентерлээр цехиниң начальниги.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай, 1981 чылдың октябрь 29.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле херээженнер чөвүлелдериниң бөлүк активчилерин шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Херээженнер чөвүлелдеринге үр чылдарда болгаш үре-түңнелдиг ажылдааны дээш **Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии**-биле шаңнаары болза:

Чечек Тюлюшовна БААВЫЛ — Бай-Тал ортумак школазының башкызы, «Бай-Тал» совхозтуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Александра Тангытовна ОНДАР — Алдан-Маадыр ортумак школазының башкызы, «Алдан-Маадыр» совхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Даваа-Самбуу Меровна СЕГБЕ — почтазы, «Нарын» совхозта херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү.

Зоя Леонтьевна ФОТЬЯНОВА — Сарыг-Септе ясли-сад эргелекчизи, Каа-Хем районнуң херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү.

Биченей Монгушовна ЧИНЧИТ — Барыын-Хемчиктиң санэпидстанциязының кол эмчизи, Барыын-Хемчик районнуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай, 1981 чылдың октябрь 29.

Чарыштың мурнакчылары

ДЕМНИГ КОЛЛЕКТИВТЕ

Кызылдың аъш-чем садыы — республиканың Садыг министерствозунуң шугумунда мурнакчы коллективтериниң бирээзи. Бо чылдың үшкү кварталында коллектив республиканың садыг черлериниң аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Үстүнде чедиишкиннер чүнүң ачызында чедип алдынганыл?

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының эгезинден тура, садыгның дирекциязы, партия, профэвилел организациялары социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче угланган организастыг хемчеглерни ап чоруткан. Ылаңгыя садыгда социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче улуг кичээнгей угланган.

Коллективте 152 кижи бажыңның артында ажылдап турар. Оларның аразында мурнакчылар хөй. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруун садыгның коммунистери баштап турар. Чижээ, садыгжы коммунистер Т. Шилова, Н. Аржакова, З. Балыко, Н. Тюлюш болгаш оон-даа өскелер күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, эш-өөрүнге үлегерлиглер.

Садыгның 30 магазиннеринден 5 коллектив күш-ажылдың шалыпчызы атты төлептии-биле эдилеп турар. Беш бригада ол ат дээш туржуп турар. Мурнакчыларның ажылының арга-дуржулгазын хөйге таныштырып, нептередири чаңчыл болган. Бот-оргалга-чарылгалыг бүдүрүлге бүрүзү аразында социалистиг чарыштыг. Олар таржырыпдап аңгыда ажылының арга-дуржулгазын солчуп, бот-бодун ажылындан хөй чүүлдерин өөренип алыры чаагай чаңчыл. Коллективтерниң аразында чарышты бүдүрүлге хуралдарынга чугаалажып, түңнээр, четпестер талазы-биле шынгыы шүгүмчүлелдер аңаа болгулаар.

Хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизиниң кадагалалы, кампалга айтырыынче улуг кичээнгей угаткан. Складтарда, магазиннерде бараанларның шимчээшкинин, оларны кадчаар шыгжап турарын хайгаарап, хынаар комиссияны садыгда тургускан. Ук комиссия эрткен айларда 149 рейдини, хөй санныг контроль-хыналдаларны чоруткан. Ындыг хыналдаларның дээштии бедээн. Ынчангаш хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин самчыгдаар чоруктар эвээжээн. Ажылга харысаалга бедээн.

Үстүнде адаан үүле-херекти бүдүрүп, кады ажылдап турар эш-өөрүнүң хүндүткел, бүзүрелин чедип алганнар мында хөй. Эрткен онгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринге үре-түңнелдиг ажылы дээш Кызылдың аъш-чем садыының чамдык ажылдакчылары чазактың орден, медальдары-биле шаңнаткан. Чижээ, № 43 магазинниң улуг садыгжызы З. Балыконуң күш-ажылы «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле демдеглеттинген. № 9 бот-оргалга-чарылгалыг бүдүрүлгениң директору К. Князева «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. Төп гастрономнуң садыгжызы Н. Тюлюш Тыва АССР-ниң садыгның болгаш хөй-ниити [illegible] алдарлыг ажылдакчызы [illegible] төлептиг болган. Ындыг мурнакчылар мында хөй.

Кызылдың аъш-чем садыының дирекциязы ажылдакчыларның билиг-мергежилин бедидеринче улуг кичээнгейни угландырган. Мында коммунистиг күш-ажылдың 10 школалары ажылдап турар. Ында 440 дыңнакчы хаара туттунган. Кичээл бүрүзүн чогуур деңнелге эрттирип, оон дээштиин чедип алыры-биле пропагандистер ону коллективтиң ажылы-биле холбаштырып турар. № 20, 3, 22 магазиннерде коммунистиг күш-ажылдың кичээлдерин эрттирип турар пропагандистер Е. Малышева, В. Шакирова оларның кичээлдери солун, чаңы утка-шынарлыг.

Коллективтиң ажылында кылдынган чүүлдер-биле чергелештир хоорайның чурттакчыларын аъш-чем бараанмары-биле хандырып турарында чамдык четпестер бар. Ол дугайында шыңгыы чугааны садыгның коммунистери [illegible] партия хуралынга кылган. Чамдык магазиннерде хандырылга негелдеге ам-даа дүүшпес. Садыг ажылдакчылары [illegible] чоруктар ам-даа бар. Хоорайның чамдык бүдүрүлгелери, ылаңгыя хлеб заводу эрткен бирги чартык чылда 11 тонна хлеб, булочка кылыгларын чедир бербээн. Ол ышкаш пиво заводу ээриртпес суксун-биле магазиннерни үзүктелиишкинниг хандырып турар. Үстүнде четпестерни чайладыры-биле хемчеглер алдынып эгелээн.

Кызылдың аъш-чем садыының коллективи күш-ажылчы чедиишкиннерин быжыглавышаан, бүгү күштү чыл планының күүселдезинче угландырган.

Л. АРАКЧАА.

ТУДУГНУҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

Тудуг ажылының шынарын болгаш ажыктыын бедидеринин дугайында айтырыгны тудугжуларның Политчыры [illegible] болган хуралынга чугаалашкан. Хуралдың ажылынга СЭКП обкомунуң секретары А. И. Ванжа, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Монгуш олар киришкен.

Тудуг материалдарының болгаш [illegible] шынарын [illegible] хемчеглериниң дугайында илеткелди Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Монгуш кылган.

Кызылдың тууибу- заводунуң директору С. Г. Краснопёров, «Тыва тудуг» трестиң [illegible] Ю. С. Зябрев, «Тудуг кезектери» комбинаттың директору А. И. Антонов, Улуг-Хем ыяш үлетиир ажыл-агыйының директору М. К. Пагибин, курхайгаарал лабораториязының [illegible] Г. Н. Тутынина болгаш өскелер-даа хуралга саналд берген.

ХЕРЕГЛЕЛДИ ХАНДЫРАР

Улуг Октябрьның 64 чыл оюн төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш Кызылдың мебель фабриказының ажылчыннарының аразында социалистиг чарыш бо хүннерде улам калбарган. Ук коллектив республиканың чурттакчы чонунуң хүн бүрүдеги херегледин хандырары-биле чараш мебель оймаан бүдүрүп турар.

Чыл эгезинден бээр 487 муң рубльдиң продукциязын бүдүргеш садыг четкилеринче чоруткан. Бо чедиишкиннерни чедип алырынга фабриканың хоочуну Татьяна Николаевна Манованың бригадазы база үлүүн киирген. Олар 419 диван-орунну кылгаш, чагыкчыларга хүлээткен. Ол дээрге пландан 19 диван-орун хөйнү бүдүргенин айтып турар сан-чурагай-дыр.

Орун кылыр бригада алган хүлээлгезинден [illegible] ажыг орунну бүдүрген. Ук бригаданың ажылчыннарындан коммунист В. С. Высотацкая бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаап, алган хүлээлгезин доктаамал ажыр күүседип, эш-өөрүнге төлептиг үлегерин көргүзүп келген.

Фабриканың коллективи бо чылдың планныг даалгазарын хуусаазындан эрте күүседир дээш кужениишкинниг ажылдап турар.

М. ОНДАР.

Районндан медээлер

МУРНУНДА

Улуг-Хем районга транспорт ажылдакчыларының аразында тос айларда социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. Аңаа Шагаан-Арыг АТБ-ның [illegible] түңнелдерни чедип алган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 108,5 хуу, киирип алыр орулгазын 108,6 хуу күүсеткен. Чүък сөөртүр планын эрткен үениң бо үези-биле деңнээрге 4,3 катап база пассажирлер сөөртүүрү 1,2 хуу өскен.

Социалистиг чарыштың түңнелинде Шагаан-Арыг АТБ-ның коллективи (начальниги С. М. Сагаан) районнуң транспорт бүдүрүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болгаш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, комсомол райкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

(БИСТИҢ КОРР.).

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң [illegible] ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылында [illegible] планныг онаалдаларын чедиишкиннниг күүседип келген. Ук коллектив тос айларның бүдүрүлге планын 100,5 хуу күүсеткен.

Чонга хлеб болгаш залгандан кылган кылыгларны бүдүрерин чедимчелиг күүсеткен. Олар тос айлар иштинде 578 тонна хлеб быжырар планын 579 тонна чедирген. Ажылчын кооперациязы кожаа кежигүнүнге улус хүлээп алыр планын, оон дадырарын [illegible] чүс ажыг кижиге ажырган.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш Д. Ш. Хертекти шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

[illegible] Хертекти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай, 1981 чылдың октябрь 29.

СЪЕЗДИНИҢ ААЛЧЫЛАРЫ

Тываның херээженнер съездизиниң ажылынга киржири-биле Моол Арат Республиканың Завхан, Убса-Нур аймактарының делегациялары, кожа областарның, Красноярск крайның херээженнериниң төлээлери четкилеп келген. Олар баштайгы хүннерде республиканың [illegible] көрүп, ону улуу-биле сонуургааннар.

Съездиниң аалчыларының аразында эвилел ужур-дузалыг «Абаканвагонстрой» трестиң № 52 тудуг эргелелиниң [illegible], ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Н. Д. Асочанова, Красноярскиниң [illegible] ажыл-агыйы институдунуң проректору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Н. Свальченко болгаш өске-даа ат-алдарлыг херээжен шиилер бар.

ДОШТАЛДЫРЫП СУГГАРАРЫН АЖЫГЛААР

Көдээ ажыл-агыйы допчулалы

Республиканың Көдээ ажыл-агыйы министерствозу күскү суггатты чорударының планныг онаалдазын районнарның көдээ ажыл-агыйы эргелелдеринге тускай дужаал ёзугаар берген. Ук ажылды организастап чорудары-биле 5—6 кижилиг турум звеноларны суггаттыг чер ажылдыг совхоз бүрүзүнге тургузуп, ажылдадып турган.

Ам күскү суггатты чорударының хуусаазы [illegible] доозулган чүве болганда, республиканың совхозтары [illegible] капчаар чорутканын [illegible] анализтеп көрээлиңер. Сөөлгү [illegible] суггатты 5965 гектар [illegible] бо күзүн барык 1200 гектар чер хөй суггартынган. [illegible]

[illegible] Барыын-Хемчик, Танды, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарның совхозтары эки чорудуп, бергенныг даалгаларны [illegible] «Күш-ажылдың хостуу», «ҮТКА 25 чылы», «Барлык», [illegible] «Тес-Хем», «Чодураа» совхозтар. Көдээ ажыл-агыйының [illegible] организастыг [illegible] чорутпаан [illegible] суггаттың планын [illegible] сыырганнар. Ынчаарга Каа-Хем, Бай-Тайга районнарның көдээ ажыл-агыйы эргелелдериниң, ол ышкаш совхозтарның удуртукчуларының, специалистериниң [illegible] турар болгаш [illegible] Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйлары [illegible] чер суггартынмаан. Бо ышкаш кааң чылда черни суггарып ажыглаарының ажык-дузазын [illegible] районнуң совхозтарының агроном-гидротехник эртемнигтери чедир үнелевейн турарын чүгле оларның хүлээнген ажылынга харысаалга чогу деп санаар апаар.

Культурлуг үнүштүң эки дүжүт үнеринге херек өл-шыкты хөрзүнге четчири-биле бар турары ховар болур. Ынчангаш чаагай дүжүттү өстүрүп алыры-биле, черни эки суггарып, өл-шыкты хөрзүнче хандыр сиңирери негеттинер болган.

Сугну дошталдырып тургаш, өл-шыкты черни [illegible] республиканың чамдык ажыл-агыйларында [illegible] ажыглап турар апарган. Ылангыя хар чүгэ болгаш шынаалыг чер [illegible] мал-чемин кулуттурарының дүжүттүг [illegible] бир курлавыры [illegible] дамырак суггар [illegible] бүткен сиген шөлдерин [illegible] ажыл-агыйының ажыглалдыг черлеринге сугну дошталдырып, өл-шыкты сиңирери. Сугну чер-кырынга дошталдырары хөрзүнге өл-шык болдурар эвес, харын сугну болуп, курлавырлаар. Ол дош чазын эрирге, оон суу агып баткан, шөлдериң хөрзүнүнче сиңер болгай. Суггатка чедишпейн турар сугнуң дургузунда ындыг ялпы курлавырлап, мөөңнеп алыр херек.

Сугну чавындыладып [illegible] соой бергенде, декабрьда эгелээр болгаш ол ажылды ыштадыр чорудар. Хемнерге болгаш дамырак кара суглар (шөлдерниң адакы участоктарындан эгелээш) саваңгажаң моондактарны кылыр. Ынчап сугну баштай эң-не бедик черже үндүрүп алыр, а оон соонда ортан харны азы [illegible] чалдан турган [illegible] дошталдырып [illegible].

Ш. МОНГУШ.
Көдээ ажыл-агыйы министерствозунуң мелиорация килдизиниң начальниги.

Бөгүн Тываның херээженнериниң IX съездизи ажыттынар

АМЫДЫРАЛДЫҢ, ААС-КЕЖИИНИҢ ЧАЯАКЧЫЛАРЫ

«ССРЭ-де херээжен болгаш эр кижилер деӊ эргелиг.

Херээженнерни эртемни болгаш профессионалдыг белеткелди чедип алырынга, куш-ажылга, ону даашшаӊнал-шагталды алырынга, ажыл талазы-биле депшиириинге, ниитилел-политиктиг болгаш культураның ажыл-чорудулгазынга, эр улус-биле бир дөмей, деӊ эргеларны херээженнерге тыпсыры-биле, а ол ышкаш куш-ажылын база кадыкшылын камгалаар талазы-биле тускай хемчеглер-биле; не болурун куш-ажыл-биле хоябаштырар эргены херээженнерге бээр байдалдарны тургузары-биле саттыг херээженнерге болгаш иелерге төлевирлиг шөлээлерни база өске-даа чиителделерни тыпсырын, чаш уругларыг херээженнериниӊ ажыл шагын чөөрту кызырарын кииришпирбишаан, ениӊ болгаш бичии чаштың эргелерин камгалаары-биле, материалдыг база моральдыг деткимчени көргүзери-биле бо эргелериниӊ боттанылышкыны тандыртынар».

(ССРЭ Конституциязының 35 чүүлүнден.)

МАГАЛЫГ-ДЫР

[illegible]

С. УУРТАК,
«Барлык» совхозтуӊ хойжузу. Мааадыр-ол.

Сеткилдиӊ буянныы, чүректиӊ чылыы-биле

Бистиӊ чуртувуста херээжен [illegible] ниитилел амыдыралдыӊ бүгү талаларынга куш-ажылга кириштирилгени улам күштелгениниӊ, оӊ аадар-күштүг чайгамчык бединтерже ниитилелгиниӊ бистер [illegible] амыдыралында көрүп турар бис. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ол дугайында доктаамал сагыш салып турар. [illegible]

У. МОНГУШ,
СЭКП-ниӊ XXVI съездизиниӊ делегаты, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттыӊ ажылчыны.

Кызылдың даараныыга фабриказында Р. Кара-Донгак удурткан комсомолчу-аныяктарның бригадазы доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Олардан В. Ажы-оол, Р. Кара-Донгак, Т. Мартыгыр олар үени мурнавышаан, ам он бирги беш чылдыӊ ийиги чылыныӊ үлүүнде ажылдап турар. Мурнакчы бригада бо чылдың октябрь айының планын долу күүсеткеш, Тываның херээженнериниң IX съездизин телептиг ажыл-херектери-биле уткаан.

ЧУРУКТА: бригада кежигүннери (солагай таладан) Т. Мартыгыр, В. Ажы-оол, Т. Хертек, Р. Норбаа, Л. Дыртыктан.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧАА, ЭКИ ЧҮҮЛДЕРНИ ТЫП ТУРГАШ...

Бистиӊ активчилеривис бо-[illegible]

[illegible]

С. БАПЫР-ООЛ,
СЭКП Эрзин район комитединиӊ херээженнер органызынга ажыл чорудар килдизиниӊ эргелекчизи.

Татьяна Яковлевна Знаменская 1949 чылда Красноярскиниӊ педагогика институдун дооскаш, хуваалда ёзугаар бистиӊ республикага ажылдаары-биле келген. Ол үеде хаая эртемниг башкылар Тывага хөй хереглеттинип турган.

Татьяна Яковлевна 1952 чылдың чайынында өг-бүлезиниӊ ады-биле Улуг-Хем районнуӊ Шагаан-Арыгның № 1 школазынга ажылдаары-биле чеде берген. Ол үеден эгелээш бо хүнге чедир Татьяна Яковлевна ол школада үзүктел чок ажылдап келген.

Дуржулгалыг, хоочун башкы хөй үени бичии чаштарга үндүрүп турар-даа болза, ол хөй-ниити ажылының идепкейлиг киржикчизи. Татьяна Яковлевна Шагаан-Арыг хоорайның херээженнер чөвүлелиниӊ кежигүнүнге үр чылдарда соӊгуттуп, ажылдап келген. Чаӊгыс чер чурттуглары хоочун башкызынга улуг идегелди көргүзүп, ону республиканың херээженнер съездизинче делегат кылдыр соӊгаан.

ЧУРУКТА: Т. Я. Знаменская.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

КУШ-АЖЫЛ АМЫДЫРАЛДЫ КААСТААР

[illegible]

Л. БИЧЕ-ООЛ,
Октябрь Революциязының «Хүндүлелдиӊ Демдээ» орденниг эргени алганчызы.

АК СААРЫГ-ЛА

[illegible]

К. ЧЕЧЕКМАА,
Бора Шайлыг совхозунуӊ ажылчыны.

ТЫВЫНГЫР, ЁЗУ-БИЛЕ

[illegible]

...даа ол эдип ап болур чүүлдер-дир.

Бистиӊ активчилеривис ам-[illegible]

...даа чогаадыкчы ёзу-биле солун ажыл-херектерни кылыр-[illegible]

«ҮЛЕГЕРЛИГ БАЖЫӉ-ДЕВИСКЭЭР»

[illegible]

Л. РОЗЫГРАЕВА,
[illegible]

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ХАРЫЫСАЛГА, КОНТРОЛЬ КОШКААНДАН

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралы Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч-Д. Б. Ондар-ның даргалаашкынгы-биле болуп эрткен. «СЭКП-ниң XXV съездиниң меделделеринге дүүштүр партийның область организациязында хүлээп алган шиитпирлер ... болгаш хыналдазын организастаарын улам ыңай сайзырангайжыдар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң IV пленуму ... талазы-биле республиканың совет болгаш ажыл-агыйы органнарының сорулгалары дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1980 чылдың июль 25-те доктаалының күүселдези ...

Үстүкү органнарның база боттарының хүлээп алганы ... «Тыва кедю тудуг» трестиниң ... чорудуп турар ... Президиум хуралынга дыңнаткан.

Тресте техниктиг чөвүлел ... туржусан, эртип турар ... протоколдарын тургузуп турар болгаш аңаа хүлээп алгаш шиитпирлерниң күүселдезин контрольда 1981 чылдың эрткен үезинде техниктиг ... 13 удаа эрткен.

Хүлээп алдынган доктаал, шиитпирлерниң күүселдезин контрольдаар талазы-биле трестиң удуртулгазының ... чамдык хемчеглерин Министрлер Чөвүлели ...

... Ук доктаалды амыдыралга боттандырар план-хемчеглерниң болгаш оон күүселдезиниң контрольдаашкынының системазын трест доктаал үнген соонда 6 ай эрткенде ажылдап кылган, ол күүселде чок артышкан. Контрольда алдынган документилерниң эмгелели негелдеге ырак дүүшпес. Документилерниң күүселдези ... 1981 чылдың ... негелдезинге дүүшпес ... Оон туңнелинде республиканың Министрлер Чөвүлелиниң үндүргени контрольга алдынган турар ужурлуг 17 ...

... Трестиң ... № 62 ... 1981 ... чылдың ... гер 5 ... контрольда ...

... 1542,7 муң рубльдың ...

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиуму ... Г. М. Шубин ...

... Т. С. Толзонгуу ...

Франция биле ССРЭ-ниң дугурушканы ёзугаар Ю. А. Гагарин аттыг космонавтар белеткээр Төпте космоска совет-француз каттышкан шенелдени кылырынга белеткел үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: (оң таладан) Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Леонид Денисович Кизим, француз космонавт Патрик Бодри болгаш совет космонавт Владимир Алексеевич Соловьев олар.

А. ПУШКАРЕВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

ЧӨПТҮГ БОЛГАШ БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

СОФИЯ. (СЭТА). Израиль агрессиязы ... Араб социалистиг ... Сирияның президентизи ... Болгарияда ... Х. Асад ...

АКШ-тың администрациязы ...

Палестинаның ... организациязы ...

Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг ... Х. Асад ...

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ ДҮЖҮРЕР ДЭЭШ ШИМЧЭЭШКИН КАЛБАРБЫШААН

Чепсеглениишкинни дүжүрер дээш Каттышкан Нацийлар Организациязының болгаш Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң инициативазы ёзугаар эрттирер хөделиишкиннер неделязының эгези тайбың болгаш чепсеглениишкинниң дүжүрер дээш ажык улуг чыскаалдар-биле демдеглеттинген. Тайбыңның херээн камгалаар, дүшкүүрлүг чорукту чавырлыышкынын камгалап арттырар болгаш быжыглаар деп шиитпирлиинниң дугайын, ортумак ырактыгдың чаа америк ракеталарын Европаже аккеп сайгара тургузар болгаш арааттаныг ядролуг чепсекти бүдүрерин конвейерге тургузар дээр кем-буруулуг планнарын уе шавар тура-соруктуг делегейниң улустары медеглеп турар.

ПАРИЖ. Тайбың болгаш чепсеглениишкинниң дүжүрер дээш сөөлгү чылдарда эң улуг ... «Боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту моон ыңай болдурбас» деп лозунг-биле Парижке болган. Ол чыскаалды Францияның Компартиязы, ... бис!» дээш бижиктелдерниг лозуннар туткан 25.000 хире оолдар болгаш кыстар Парижтиң ... Марш ... соонда ... Францияның ...

... бот-талалакчыларының тенденциялары база чораан.

Италиянын кирижиктеринге ... чыскаалдар-биле ... алган кыйгырыгга ядролуг ... Ядролуг боо-чепсекти кызыгаарларының, нейтронныг ... чугулазын олар онзалап демдеглээн.

Тайбыңның француз талалакчыларының чыскаалдарының ... Парижтиң «Котидьен де пари» солуну «ол чыскаалдарның антиамериканчы бүдүжү кедергей кеску болган» деп айыткан.

БРЮССЕЛЬ. Тайбың болгаш ...

... удуртукчулары, күрүне ажылдакчылары, ... болгаш шажын органнарының ... чыскаалчыларының одуругларынга чораан. Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадыр чорукту чедип алыр, боттарының черинге чаа америк ядролуг ракеталарын тургузарын болдурбас деп бельги улустуң быжыг шиитпирлиин олар бергускен.

ТОКИО. «Пентагонну ядролуг стратегиязынче Японияны кирер тырттырбас!», «Айыыл чок чорукту япон-америк керээзинин күш чок болдурар!», «Японияда милитаризмниң катап төрүттүнүүшкүнүнге улур бис!» дээн лозуннар-биле ...

... демдээ болбушаан, ядролуг чепсекти хоруур дээш шимчээшкин бүгү Японияда калбарып турар» деп, япон коммунистерниң «Акахата» солуну бижээн. Ядролуг чепсекти хоруур дээш, боо-чепсекти ... ... ажыг хоорайларынга болгаш чурттакчылыг пунктуларынга болганын ол солун айыткан.

ВАШИНГТОН. Парижке болгаш Брюссельге массалыг чыскаалдар дугайында дыңнадыгларынга «Вашингтон пост» солунунуң корреспондентизи ол чыскаалдар «Европага ...

(СЭТА).

КИО-НУҢ БИРГИ КОМИТЕДИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр. В. Вагилев, Е. Менкес). Боо-чепсекти эндере бүдүрерин боттуг кызыгаарларынче ...

...

ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ БОЛГАН КИЧЭЭНДИРИГ

Каттышкан Штаттарның ... агрессиялыг ... Европа ... Рейганның ... СЭКП ТК-ның «Правда» ... СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Л. И. Брежневтиң «Правда» солуннуң корреспондентизиниң айтырыгларынга харыылары ... чогуур үезинде болганын ... демдеглеп турар.

● ГАВАНА. ... Л. И. Брежневтиң ... «Гранма» солун ...

● ЖЕНЕВА. Ядролуг ...

... АКШ-тың ... НАТО-нуң ...

● ТОКИО. АКШ-тың ...

● ГААГА. НАТО-нуң ...

ХООЙЛУ ТӨЛЕВИЛЕЛИН ЧҮҮЛДҮГ ДЕП КӨРГЕН

ПАРИЖ. (СЭТА). ...

Финляндияның күрчөвүлелиниң шиитпири

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндияның Күрүне чөвүлелиниң ... У. К. Кекконен ...

... У. К. Кекконенниң ...

МАДРИД УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ КАТАП ЭГЕЛЭЭН

МАДРИД. (СЭТА). Европага айыыл чок чорук болгаш ... Л. Ф. Ильичев ...

...

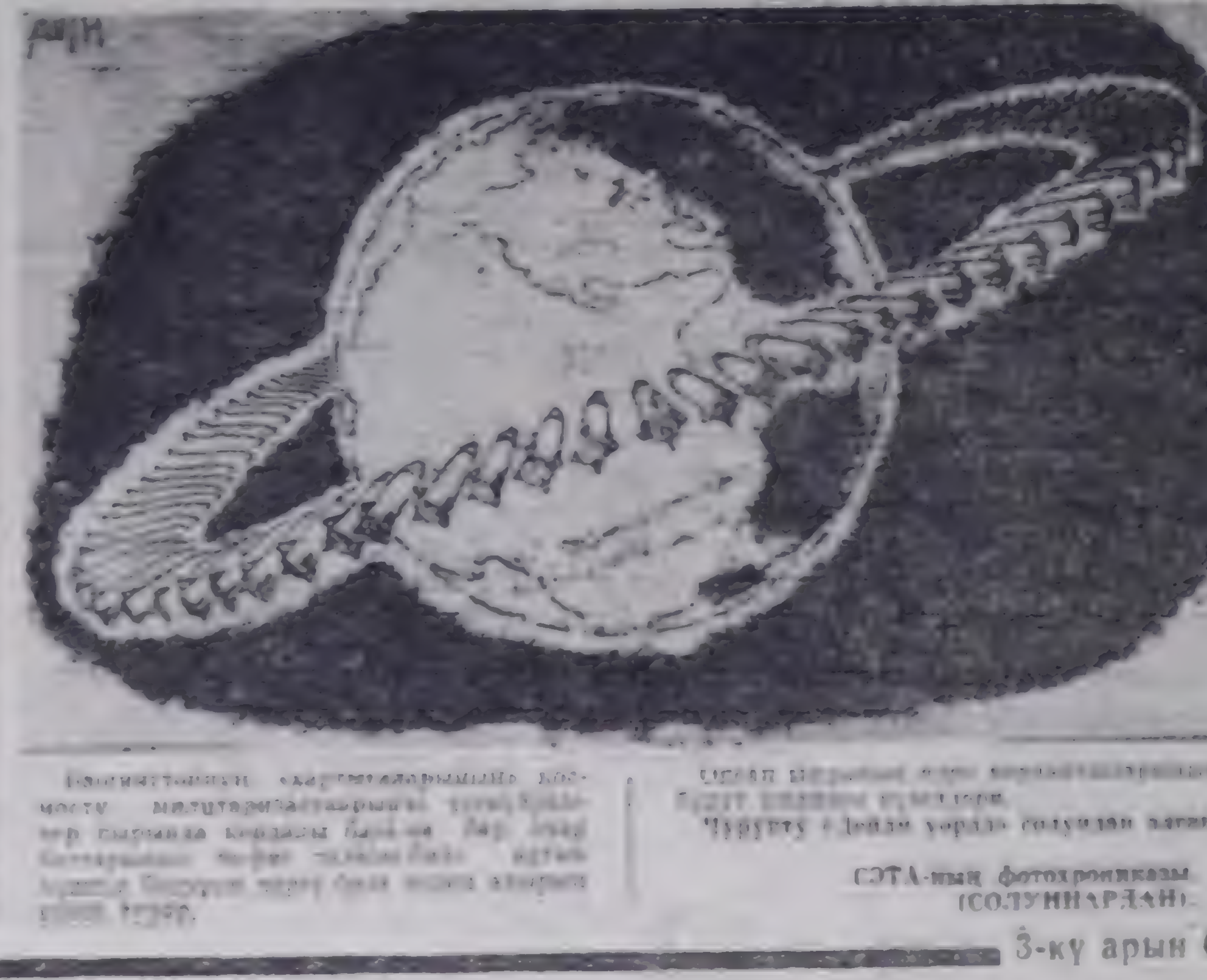

... Чурукту «Дейли уорлд» солунундан алган.

СЭТА-ның фотохроникасы.
(СОЛУННАРДАН).

СУРАГЛЫГ КИЖИЛЕР — ХЕРЭЭЖЕННЕР ДУГАЙЫНДА

Херээжен — өндүр улут сос. Ында аныяк кыстың арыгшынтызы, ында херээжен өңнүктуң кижизин бдүжү, ында иечин маадырлыг чоруу [illegible].

Н. А. НЕКРАСОВ.

Херээженнерге [illegible] чер кырында бүгү-ле кайгамчык чараш чүве [illegible].

А. М. ГОРЬКИЙ.

Чер бөмбүрзээ — иелерниң сеткилиниң [illegible] [illegible].

Мирзо ТУРСУН-ЗАДЕ.

[illegible] чараш болурунче сагыш салып [illegible] дыралында мунгаралдан өске чүү-даа чок.

Б. ФОНТЕНЕЛЬ.

Херээженнерниң [illegible] рушуң аргалы кара чаңгыс, ынчалза-даа сонуургаачыг болурунуң аргалары чүс-чүс муң.

Ш. МОНТЕСКЬЕ.

Ие-херээжен — чер кырында бүгү-ле кайгамчык чараш чүвениң чаяакчызы, чүге дизе ол Кижиниң чаяакчызы.

В. СУХОМЛИНСКИЙ.

Кызыл хоорайның чаа аэропорт [illegible] [illegible] бажыңнарның баштайынга-даа «Чонуң кадыы — ниитилелдиң [illegible]» деп [illegible] жыын ырактан-на көскү. Кижилерниң кадыы дээш хөй чүвени кылып турар ниитилел чүгле социалистиг чуртка турул болур. Күрүнези чонунуң кадыы дээш ынчаар [illegible] лып турда, кым-даа болза кызып ажылдавайн канчаар — чуртунуң байлаан туруксузу кузенчиг.

[illegible] ангылап, түс-түс эмнээр хөй салбырларлыг. Салбыр бүрүзү [illegible] дээди болгаш тускай ортумак өртемниг эмчи кадрларлыг, хөй-хөй эмнелге кабинеттерлиг. Оларның амгы үеңин [illegible] ниң эң нарын дериг-херекселдери-биле дерээн. Чонуң кадыы дээш ол бүгүнү кайгамчык [illegible].

Эмнелгениң хөй кижилиг улуг-даа, биче-даа коллективтериниң аразында дуржулгалыг эмчи Зинаида Николаевна Кокорнинаның эргелекчилээн [illegible] [illegible] ниң ниити эмнелгениң ажылындан бичии-даа ангылатпынмаан, [illegible] туруп келээн. Кайы-бир аарыгны шын тодарадып тыварынга оларның кылган биохимиктиг анализтери кончуг чугула, эмчилерниң бирги дузалакчылары ол.

Мында коллективтиң бүрүзүнде дег, Екатерина Васильевна Григорьева, Нина Ивановна Баулина чижектиг куш-ажылдың хоочуннары-биле чергелештир Мария Ширинду, Наталья Чуб, Татьяна Салчак ышкаш оларның аныяк салгалы ажылдап турар.

[illegible] [illegible] ушку кварталының түңнелинде социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, шилчиир вымпел-биле шаңнаткан. Амгы үеде олар республиканың өске-даа ажыл-ишчилери дег, Тываның херээженнериниң IX съездизинге куш-ажылчы [illegible] уткуп турлар.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: республика эмнелгезиниң [illegible] лабораториязының эргелекчизи З. Н. Кокоринаның [illegible] рант-эмчи, аныяк коммунист Мария Ширинду-биле ажыл[illegible] хап олурары. **А. МОНГУШТУҢ** фотозу.

ХЕРЭЭЖЕННЕР

Даңгаар эртен,
Дагларда хүн дээп турда,
Херээженнер
Хевин кедип, каастаныр.

Мага-боттуң
Чараш, [illegible]
сонуургаанзыг.
Башкы херел
Чайнап бээри магадамчыг.

Херээженнер —
Херел чажар эртинелер.
Олар чокта —
От чок ышкаш сагыылдырар.

Олар биске
Омакшылды шаңнап чоруур.
Херээженнер —
Кежик-чолдуң чырыткызы.

Чурталганың
Чулазы азы сылдызы дег.
Олар чокта —
Оранныр-даа ээнзиргей.

Октаргайже
Оюнур ужар чалгынывыс —
Салгалывыс
Чаяакчызы — иелери.

Херээженнер —
Хей-аът киирер ыдык сулде.
Карак базып,
Каттыраннап чаңнавытса,

Каң шой безин
Хайлып, эстип берип болур.
Ынчангаштың
Ырларывыс дээжизин,
Кедилиг эш —
Херээженге оргуп чор бис.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ОЛЧА

Олча бүрү [illegible],
Орук санай чыдар чүве.
Ону дилеп тыварынга
Он-он чылдар эрте-даа бээр.

Оон туржук, чүс-чүс карак
Ону таптыг ожаавайн.
Ону эрте база-даа бээр
Олча дээрге чүү-даа болур.

Олча берген акша-даа боор,
[illegible] Волга-даа,
Оран-таңды аңы-даа боор.
Октаргайда бар-ла чүве —

Олча болур, тывып болур.
Оозун [illegible] даа божаан —
Олчазы чүл — оол болган.
Оол [illegible], он сес харлаан —

Олча-омак ону ойбаан:
[illegible] ыска [illegible],
[illegible] ынак мен дээн.
[illegible] чалыы оол, кыс

Оргу [illegible] дииген.
Оон [illegible] оларның оон
[illegible] каап кирбээн
[illegible] кым деп тывынарыл ол?

Ол-даа болгай мен-даа
дижик.
Октаргайга эң-не улуг
Олчаң чүл деп айтырыңар.
Олчам черле чажырбас мен,

Ону хойге чарлаар-даа мен:
[illegible] ойнап хөглээр
Оолду, кысты божуп берген
Омак-хөглүг ынаам уруг
Олчам ол-дур, кежиим
ол-дур.

Александр ДАРЖАЙ.

ЧЕЖЕ КИЖИ „ЧЕТТИРДИМ!“ ДЭЭН

Кылагар ак өңнүг «Волга» турган черинден оожум кончуг шимчеп үнгеш, Кызыл хоорайның «Восток» кинотеатр таладынче маңнап чоруптту. Оон чолаачызы, херээжен кижи, [illegible] чаңы-биле бурунгаар серем[illegible] машинаның дүргедиглерин далаш чок солугулап хаап, ындыг кончуг далашпайн халдып ор. «Волганың» артыкы олудунга олур[illegible] [illegible] [illegible]линин, орукту эки билирин, машина башкарып орда элтиниң магадап чордум. Каш минута болганда автобус доктаар черге келдивис. Ында база бир такси тур. Оон чанынга турган аныяк оол далажы кончуг кылаштап келгеш диледи:

— Хостуг болза, олуртуп ап көрүңер. Оглувус кемдей берген. Эмчиге чедиртип алыйн.

— Олуруп алыңар. Кайы адресче баарыл?

Аныяк [illegible] черин адап берди. Ленин кудумчузун кудуу баткаш, көвүрүгнү кешкеш, оң талакы эрикте бир бажыңче хапты. Ынчан машинаның чолаачызы Мария Николаевнадан айтырыг салдым:

— Силерге чолаачы болур күзел [illegible]?

— Чээрби чыл бурунгаар.

Ынча дээш ол, бодунуң шилип алган профессиязынга чоргаарланган дег, өткүдүг кончуг каттырып кагды.

...Машинаның чолаачы акызы чораан. Ол оон чыда калбас турган. Ырак, чоок-даа чер баар дээш болза, акызы-биле кабинага кожа олуруптар. Ынчан [illegible] турган, ол техникага «[illegible]» берген. Бир катап ол акызындан айтырган:

— Чолаачы күрүзүн доозуп алыйн бе?

— Ынчал. Чүгле чалгаа болбас сен, аа — дээш, акызы каттырган.

Удаваанда Маша Кызылдың автошколазынга өөренип эгелээн. Оолдар аразынга чааскаан кызымак өөренип турганш, курсту эки доозуп алган. Аалынче чанмаан. Кызылдың № 2 АТБ-зынге баргаш, «ГАЗ-51» маркалыг самосвал хүлээп алган. Ол аңаа үр [illegible]. [illegible] оол төрүттүнген соонда, Мария Николаевна Сымчаан ажылын түр када каар ужурга таварышкан.

Оон соонда ол Кызылдың пассажирлер АТБ-зынге ажылдап кирген. Аңаа автобус чолаачылап эгелээн. Ынчан Мария Николаевна хоо[illegible] чолаачы Хураганн [illegible] биле чаңгыс автобуска ажылдаар аас-кежиктиг болган. Дуржулгалыг чолаачы аныяк кижиге хууда арга-сүмезин берип, аңаа улуг дузаны көргүскен.

Техникага хандыкшылдыг болгаш Мария Сымчаан кандыг-даа машинага ажылдадып каарга, кызымак болгаш чүткүлдүүн көргүзүп келген. Ам ол такси чолаачылаапындан бээр он чыл четкен. Бо үениң дургузунда ол машиназын камныг эдилеп, [illegible] болдуруп көрбээн.

Ажылының дугайын сонуургаар болзуңарза, ол мынча дээр:

— Чаңгыс таксиде ийи кижи ажылдап турар бис. Эжимни Федор Алексеевич Бабичев дээр. Бистиң АТБ-ның хоочун чолаачызы — 24 чыл ажылдаан кижи. Ол бодунга дыка негелделиг, арыг-силиг... [illegible] машинавыс чуп, арыглааш, чамдык кезектерин көрүп, хынап каан боор. Эки-ле кижи!

Хүнде 58 рубльдиң оруулгазын киирер планныг мен. Ол күүсеттинип турар. Айда 800—900 рубль чеде бээр. Сөөлгү чылдарда бистиң коллективте херээжен такси чолаачылар немежип турар. Аныяктар бар. Ол меңээ, хөй чылдарда ажылдап келген кижиге, өөрүнчүг-дүр. Ам мээң-биле кады чеди кижи ажылдап турар.

Хоорайның кудумчуларынга чоруурга таксиге [illegible] кижилер олуруптар. Чамдыктары — хөглүг, омак, чугаакыр, хүндүлээчел, өскелери — чүве ыттавас, ажынычал, турум чаңныг болгулаар. Ындегеш оларның [illegible] бодап, эвилең-чөвүлең чугаалажырын оралдажып чоруур мен. Хоорайны билбес, Тывага чаа келген кижилер-даа тазарышкылаар. Бир катап [illegible]. Таксимге аныяк улустар олуруптар. Чугаалажып бердивис. Кайнаар баарын айтырдым «Дагларже!» деп мындыг. Кайгап калган мен. Ам канчаар. Улуг-Хемниң [illegible] даштарлыг дагга чедире бердим. Оларны көргеш, чаа [illegible] режип турдулар. «Бо даштар-биле чүге бажың тутпас силер? Бистиң черивиске мындыг даштар чыткан болза, ону кандыг-даа тудугга ажыглаар ийик бис» — дээр болдулар. Келген черин айтырдым. «Россияның кара хөрзүннүг областарындан келген бис» диштилер.

Сымчааннар — шупту чолаачылар. Өгнүң эр ээзи Владимир Сыдамович, оолдары — Леонид, Анатолий олар үшкү класстың чолаачылары. Улуг оглу, авазы ышкаш, Кызылдың пассажирлер АТБ-зынде ажылдап турар. Толязы бөгүн-даарта Совет Армияның хүрээлеңинче шериг хүлээлгезин күүседип аъттаныптар. Оон ээп келгеш чолаачылар династиязының узун оруун ол уламчылаар күзелдиг.

[illegible] мөгерээ пентерей берген, ажылга кызымак, техникага ынак бо кижиниң дугайын сонуургап, пассажирлер АТБ-зынде кадрлар килдизинге чораан мен. Килдистиң начальниги оон бүдүрүлге характеристиказын көргүсту. Ында мындыг одуруглар бар: «М. Н. Сымчаан — бирги класстың чолаачызы. Ажылга харысалгалыг, техниканы эки байдалга тудуп, ажаап турар. Бүдүрүлге планын үргүлчү ажыр күүседип турар. Онгу беш чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткен. Беш чыл дургузунда 5921 [illegible] ны кемнап алган. Коллективтиң [illegible] [illegible] [illegible]. Автомобиль транспортунуң болгаш чазаглыг оруктар ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зының кежигүнү. Күш-ажылчы чедиишкиннери дээш «Хүндүлелдиң Демдээ» орден, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль-биле, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ, [illegible] [illegible].

...Мария Николаевна машиназын Интернациональная кудумчузунда уруглар эмнелгезиниң чанынга доктаадыпты. Бичии уруглуг ие: «Силерге [illegible]» дээш үнду. Шынап-ла, аңаа, бичии сеткилдиг, хүндүлээчел такси чолаачызынга та чеже кижи «Четтирдим!» дээн. Чедер черимге чедиртип алгаш, мен база ол состу сеткилимниң ханызындан сөглээн мен.

Такси чолаачызы М. Н. Сымчаанга, чонунга төлептиг бараан болуп чоруур кижиге, пассажирлер бүрүзүнүң бедик шаңналы ол сөс болгай аан.

Ш. ДОРЖУ.

ЧУРУКТА: М. Н. Сымчаан ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Иелерниң маадыр чоруунга

Ленинградтың кинематографистериниң «Комендант шагы» деп чаа фильми иелерниң маадырлыг чоруун алгап турар.

Драматург Самсон Поляковтуң сценарийин ёзугаар режиссёр Наталья Трощенконуң тургусканы ол кинолентаның кол маадыры — белорус тараачын херээжен Вера Угбай дайынның берге чылдарында партизаннарның он бир уругларының ийиги аваы апаар.

— Кинокөрүкчүлерниң улезинин болган болуушкуннар шуут болуп турган дээр болза частырыг чок — деп, режиссёр чугаалаар. — Ындыг кижилерни маадырлыг белорус черге бис эвээш эвести көрүп келген бис. Бистиң аваларывыстың маадырлыг херектерин ханы шиничилеп өөренип, совет чонунуң ындыг шиликпес, а херек кырында маадырлыг талаларын хейге кор[illegible] гүзерин [illegible] бис. Патриотчу [illegible], тура-соруктуг, [illegible] ак сеткилдиг — бистиң кол [illegible] ажыл-херектериниң [illegible] болган мөзүзү ол. Оон овур-хевирин Белорус ССР-ниң Янка Купала аттыг үлегерлиг театрының актёру ССРЭ-ниң улустуң артизи Галина Макарова сонуургаачыг, таалаачыг кылдыр ойнаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң маадырлыг чоруунуң темазы Наталья Трощенкону катап-катап хаара тудуп турар. Оон «Ынак болгаш сактып чоруур кижилерим дугайында», «Бадкинниң кижи бүрүзү билир», «Папи Мария» деп киноларында ол [illegible] нарын амгы хуннерниң кижилериниң хүлээп ап турары-биле көргүскен.

(СЭТА-ның корр.) Ленинград.

Бистиң сүмевис

ТЕАТР, ЧАЛАЛГА БААРДА...

[illegible] ажыл-ижинде хаара туттунгаш Ынчангаш күш-ажылчы неделя дургузунда арынны, [illegible] дүгүм кузээзи-биле эвип чазаар үе бирык тывылбайн барып болур. Ындыг таварылгада аңаа ийи дыштаныр хүнну ажыглап болур силер. Дыштаныр хүннерде театр ийикле, азы чалалга баар диген [illegible] силер. Ынчан ылаңгыя херээжен кижи сергек, «[illegible]» костуруп күзээр. Ынаар костур дизе [illegible] канчаарыл? Ол айтырыгга хамааржыр чамдык сүмелерни «Шевер кыс» бөлүүнүң номчукчуларынга берип тур.

Байырлалдар хүннеринде театрга, чалалгага сеткил-са[illegible] [illegible] лүг, сергек, чараш болурун [illegible]

[illegible]

Моон мурнунда хүннерге бодаарга, удуур шагыңардан бир шак эрте чыдып алырын оралдажыңар. А дараазында чаа хүнну албан эртенги гимнастика-биле эгелеңер. Ону ажык соңгалыг өрээлге кылырын утпаңар. Бо удаада бүштеки кофе ижерин соксадыр. Кежиңерниң хүннүң-не хайгаарап, ажаарын утпаңар. Ону белеткелдиң эге чадазы кылдыр санап болур. А чогум театрже, чалалгаже баар шагыңар чоокшулап келгенде чү[illegible]?

[illegible] бажтав оржыыл-биле шараш, көрүнчүк мурнунга дараазында чүүлдерни кылыр.

Чуну-даа мурнай суук косметиктиг кремге ийикле, азы сликеге өттүрүп каан хөвең-[illegible] [illegible] лиг массажтай аарак чаар. Ону кылырда албан сегел адаандан эгелээр. хөвактың [illegible] [illegible] үндүрер. А кажан кеш суук [illegible] [illegible] шимчээшкин-биле чаар. Бир эвес грим ажыглаар деп бодап болзуңарза, арынны бажтав крем-пудра-биле чуга кылдыр чаап алыңар. Арын [illegible] дыка бески костур.

Пудраны канчаар ажыглаар?? Ол база боду тускай [illegible]. Пудра сиңирип [illegible] кежиңерни силер [illegible] биле карак кирбиктерин оңгарап алыңар. Каракты туш-биле база будуп ап болур силер. Бир эвес ол туҗуңар дүрген адырлыксал болза, ону изиг ажыглаваңар.

Помаданы канчаар ажыглаза эки? Помаданы ажыглаар мурнунда эринни баштай чырык пудра-биле чаап алыңар.

Эргим, чараш болурун херээжен кижи бүрүзү күзээр болгай. Шын эвес бүдүүртүнүп алыры чүүден «көргүнчүг». Ылаңгыя аныяктарга косметика ажыг[illegible] [illegible] химия ажыглаарының орнунга лимон, яблок кесканнизи-биле ийикле, азы огурец карты-биле арыныңарны аштап алыңар. Ус[illegible] [illegible] логу-биле чаггаш, кургай бээри билек чуп каалтар. Уоруур бетинде саваңнап чунарын утпаңар. Бир эвес чаактарның, сегел адааның кежи кургаш, дүжүп эгелээр болза, «Детский», «Чебурашка» деп [illegible].

[illegible] биле ажыглаар дээрзин утпаңар. Чамдык помадалар аныяк уругларны ол назы-харындан улгаттыр көргүзүптүн бээр болур.

Көрүнчүкке база катап көрүп көрүңер даан. Косметика [illegible] [illegible]? Силерге бистиң сүмевис ажыктыг болур боор деп бодап[illegible] [illegible].

Агаар

Республикада. Кыжын биче булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. [illegible] болур. Соңгу-барыын утка[illegible] хаттың дүргени [illegible] 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 2—7 градус чылыг соор.

ЧУГУЛА ТИИЛЕЛГЕ

ТБИЛИСИ, октябрь 28. (СЭТА-ның корр.). Тус чериниң «Динамо» стадионунга Чехословакияның командазын 2:0 санга уткаш, ССРЭ-ниң футбол талазы-биле шилиндек командазы делегей чемпионадының шиилилге маргылдаазынга Европаның ушку бөлүүнге бирги черже үнген. Ийи санны кииндирзин Ревази Шенгелия кирген.

Бо бөлүктүң дайы-биле ийи оюн арткан: ССРЭ-ниң шилиндек командазы ноябрь 18-те Уэльстиң, ноябрь 29-та ЧССР-ниң шилиндек командалары-биле ойнаар.

Теле Видение

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «[illegible]». Информастыг программа. 8.[illegible] — [illegible] гимнастика. 9.05 — «Америк халаа». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү кезээ — «[illegible]». 10.[illegible] — «Хоглуг чаржыктар». 11.05 — В. Маяковский. [illegible] № 3 [illegible]. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 — 14.15 — Чаңсар. 14.35 — «Ажыл-агыйны [illegible]». Документалдыг телефильмнер программазы. 15.[illegible] — «[illegible]». 15.[illegible] — «[illegible]». 16.[illegible] — Совет ыры концерти. 17.20 — «Маргылдаа клуву». 18.20 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Чогаалчы [illegible]». Дамчыдылга. 19.30 — Телемедээлер (орус дылда).

МОСКВАДАН

19.45 — «Америк халаа». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң [illegible] 4-кү кезээ — «[illegible]». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Останкинодан концерт студиязынга чогаалчы Н. Думбадзе-биле ужуражылга. 23.00 — Бөгүн делегейде. 23.15—00.00 — Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритимнери.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Октябрь». Эртем-[illegible] фильм. 12.10 — Совет чуртунга уран чүүл. Б. [illegible]. 12.40 — А. С. Пушкин. «Мерген Олег дугайында ыры». [illegible] класс. 13.10 — «[illegible] [illegible] бис». 13.40 — «Эрган — [illegible]». География. 6-гы класс. Австралияның [illegible] болган [illegible] амытаннары. 14.20 — Кижиниң анатомиязы, физиологиязы болгаш гигиеназы. 8-ки класс. Хайнаң [illegible] [illegible]. 14.50 — Дин Рид. Америкага [illegible] [illegible] [illegible]. 15.35 — «Сөөм бүрүзүн-даа». 16.00 — 18.00 — Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «[illegible]». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Уруглар фильм. «[illegible] арга [illegible] канчап келгенил». Ойнаарактар фильми.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем амыдыралы». («Орбита-3»). 19.30 — М. Глинканың романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Соловьяненко күүседир.

КЫЗЫЛДАН

19.45 — Фильм-концерт.

20.00 — «Тамчыктыг улуңар, чаштар!». 20.15 — А. Дворжак. Оркестр биле виолончельге концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кыргап-авазының соонда келген кижи». Уран-чечен фильм. (ГДР) 23.00 — 01.00 — ССРЭ-ниң [illegible] «Крылья Советов» — ЦСКА. Спорттуң «Крылья Советов» ордузундан [illegible].

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 30-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Бо меңге делегейниң каминаар» 9.30, «Харым пөжүүшкүн» 10.40, 12.40, 13.40, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чебурашка» деп киноклуб 9.30, «Олаа кижизенгейниң зоназынга» 11.00, 13.00, 15.00, «Сашка» 17.00, 18.50, 20.[illegible] (узаткан) [illegible].

«КАА-ХЕМ»: «О спорт, сен — тайбың-дыр сен!» 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Миллиардер херектен кымыл?» 15.00, 17.30 (узаткан), 19.40 шактарда.

ХЕРЭЭЖЕННЕРНИҢ УРАН ЧОГААДЫЛГАЗЫ

СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңында Тываның херээженнериниң уран чогаадылгазының делгелгези ажыттынган. Чырык, делгем өрээлдерниң бирээзин шимей наастай берген уран-шевер ажылдарны Кызыл хоорайдан, республиканың бардым бүгү районнарындан эккеп делгээн.

Ылаңгыя Тожудан, Барыын-Хемчиктен, Эрзинден, Өвүрден болгаш чамдык өске-даа черлерден эккелген уран чогаадылга кылыглары көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган. Барыын-Хемчик районнуң «Шеңнээр» совхозунуң «Хаа» агиткварталының кежигүннериниң демнежип кылганы тыва өг маңеди, Тожунуң амыдырал-хандырылга комбинадының шевер херээженнериниң арган чүң хөйлеңнери, аржыылдары, бышкантан кылган идиктери болгаш өске-даа кылыглары уран болгаш чараш.

Ол-ла хүн бичии уругларының уран чогаадылга делгелгези республиканың хөгжүм-шии театрында база ажыттынган.

ЙӨРЭЭЛ СӨСКЕ ТӨЛЕПТИГ

Бажының дугуйнде [illegible] дужупкен, назыны дөгүй-даа берзе, ам-даа чиик, сергек, чонунга эптиг-эвилең кижини Самагалдайның район эмнелгезинге барган кижи дораан эскерип каар. Кымыл ол? Тес-Хем район эмнелгезиниң уруглар [illegible] [illegible] чы-танитаркаы Баам Намдаковна Човуу-дур. Ол буянныг [illegible] [illegible] ажылынга 1970 чылдан ажылдап эгелээн.

Санитаркалдары [illegible] чымыштыг болгаш белен эвес ажыл дээрзин кымга-даа билдингир. Оруга чыдар аарыг кижиге бети дээрге аап-саап чүвени ап бээри, аксынга аъш-чемни тудуп бээри дээш черле чуну кылбас дээр. Аарыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] палаталарның [illegible] шалазын доктаамал чуп, [illegible] [illegible] санитарканың [illegible] буянныг ажылы болур. Баам Намдаковна бо-ла негелделерге четтиги. Чонун хүндүт [illegible] [illegible] рин үргүлчү дыңнап келген.

СЭКП райкому, райкүүском болгаш район эмнелгези Баам Намдаковна Човуунуң буянныг ижин демдеглеп, аңаа хүндүлел бижиктерин [illegible] чактаады, өртектиг шаңналдарны [illegible] [illegible] [illegible].

Баам Намдаковна чүгле хамааржыкан ажылынга кызымак-биле [illegible] [illegible] боордан аңгыда [illegible] не хүлээлгезин база эки күүседип келген. Оглу Василий Човуу — [illegible] чурнакчы тудугжу, уруу Марина — Кызылда салыг учи[illegible] өөренип турар [illegible] [illegible].

Түңнелинде буянныг иштиг кижизи Баам Намдаковна Човууга хамааржыр чонун назыны [illegible] [illegible] чедиишкиннииг ажылдарын бүзээн йөрээл сөстерин [illegible] [illegible].

Ө. ЧИНМИТ.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың 39. [illegible] [illegible] 2-23-33, [illegible] 2-31-75, [illegible] 2-20-60, [illegible] 2-27-41, [illegible] 2-21-37.

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле [illegible] [illegible]. [illegible]. Тираж 1[illegible]. Чакыг № [illegible]. ТС—[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 252 (11750) | 1981 чылдың октябрь 31, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Эш Л. И. Брежневке «СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чылы» деп демдекти тывысканы

Октябрь 29-та, Кремльге, СЭКП ТК-ның тургусканы «СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чылы» деп демдекти эш Л. И. Брежневке тывыскан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге 50 болгаш оон хөй чылдарда бактаан турар кежигүннерге ол демдекти тыпсыр.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. А. Суслов демдекти тывыскан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге 50 чыл болганы-биле холбаштыр Леонид Ильич Брежневке изиг байырны чедирбишаан, бистиң Коммунистиг партиявыстың, Совет күрүнениң чаагай чорууңга улуг чогаадыкчы чедиишкиннерлиг болурун аңаа ол күзээн.

Эш Л. И. Брежнев харыы сес алган.

«СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чылы» деп демдекти партия Төп Комитединиң доктаадып тургусканы дээрге партияның алдарлыг дайынчыларынга, оон хоочуннарынга алдар болгаш хүндүткел-дир деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Партияга Лениниң үезинде кирген хоочун большевиктерниң мурнуку дег бистиң аравыста хөйүнге бис өөрүп болгаш чоргаарланып турар бис. Олар боттарының бүгү амыдыралын Лениниң улуг хэрээнге бергеннер. Партияның хоочуннарының кайгамчыктыг ажыл-херектери — биске үлегер-чижек болгаш хөй-аъдывыстың үндезини болур.

Бодум дугайымда чүнү чугаалаар мен дээрге СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чыл болганымдан, сагыш-сеткилим хөлзеп тур деп, Леонид Ильич демдеглээн. Ол аңаа хөлзээшкин эвес-тир, а ол дээрге Лениниң улуг партиязынга ханы өөрүп четтиришкин-дир. Ооң идеалдары болгаш сорулгалары дээш демисел мээң бүгү амыдыралымның утка-шынарын тодараткан.

Кажан-даа, кала-даа — тайбың күш-ажылга азы демиселге, бүдүрүлгеге азы удуртур ажылга — бирги ээлчегде коммунист, Лениниң тугунуң адаанда сырый каттышкан чаңгыс күзел-сорулгалыг миллион-миллион кижилерниң бирээзи болуп чораан-даа, чоруп турар-даа, ам-даа чоруур-даа мен. Ол дээрге бистиң совет улустуң аас-кежииниң херээнге, ооң тайбың болгаш чаагай ажыл-ижинге болумнуң бүгү күжүмнү бээр дээним ол.

Эш Л. И. Брежневке ТК-ның Политбюро кежигүннери, Политбюро кежигүнүнге кандидаттар, секретарьлары изиг байырны чедиргеннер. Олар аңаа чаагай кадыкшылды, бистиң чуртувустуң коммунистиг тургузуушкунунга, тайбыңны быжыглаар база делегейге айыылдыг чорукту болдурбас дээш демиселге моон соңгааргы чедиишкиннерни күзээннер.

(СЭТА).

КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДИР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде, «Идеологтуг политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» партия Төп Комитединиң доктаалында идеология ажылының хевирлерин арга-методтарын сайзыраңгайжыдарын болгаш чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле кижизидилге ажылының дээштиин бедидерин айыткан. Салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш партия организациялары тодаргай хемчеглерни ап, агитбажыңнарга, агитшелдерге микрорайоннарга масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын идепкейжиткен.

Республиканың партия организациялары чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле масса-политиктиг ажылды сөөлгү чылдарда элээн экижидип, бо талазы-биле биче эвес дуржулганы мөөңнеп алган. Районнар төптеринде, суурларда хөй санныг агитбажыңнарны тургускан. Олар ажылчы чоннарның идеологтуг, политиктиг кижизидилгезин экижидеринче угланган хөй талалыг ажылдарны чорудуп, ооң дээштиин бедидер, утка-шынарын экижидер арга-хевирлерин янзы-бүрү болдурар хемчеглерни ап турар. Бай-Тайганың «Бай-Тал» совхозта, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында, Чөөн-Хемчиктиң «Алдан-Маадыр», Эрзинниң «Мөрен», Улуг-Хемниң Жданов аттыг совхозтарда болгаш өске-даа черлерде чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле ажылды сөөлгү үеде экижиткен.

Бай-Тайга районда 80 ажыг агитбажың бар, ында партия, профэвилел, комсомол организацияларының 500 хире төлээлери депутаттар, херээженнер чөвүлелдериниң кежигүннери чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле ажылды башкарып турар. Бо ажылды «Бай-Тал» совхозта эки организастаан. Партия организациязының удуртулгазы-биле херээженнер чөвүлели (даргазы Ч. Т. Баавыл) чон ортузунда масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын идепкейжиткен. Агитбажыңнар аайы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин өөренирин лекция, беседалар дыңнаарын, бот-тывынгыр уран чүүлдүң, аргып-дааراарының бөлгүмнерин организастаан, уругларның өөредилге-кижизидилгезинче, ажылчы чоннуң дыштанылгазын ажыктыг эрттиреринче, чаа чаңчылдарны, ёзулалдарны нептередиринче кичээнгейни салган. Арага-дарыже хандыкшыыр, күш-ажылдың, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, оорлаарынга сундулуг кижилерни уругларының өөредилге-кижизидилгезинче кичээнгей салбас ада-иелерни хуралдарга база чаңгыстап чугаалажып, чогуур хемчээн ап турар. Ооң түңнелинде корум-чурум быжыккан, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, арагалаар, хулиганнаар, социалистиг өнчүнү оорлаар-төтчеглээр чоруктар эвээшээн. «Бедик культурлуг болгаш үлегерлиг корум-чурумнуг суур дээш» деп республиканың социалистиг чарыжынга 1980 чылда Ба-Тал шаңналдыг черни алган.

Идеология ажылының утка-шынары хүннүң айтырыынга улам-на дүүшкен, а хевирлери совет кижилерниң амгы үедеги негелде-херекселдерин долу хандырган турарын чедип алырын СЭКП-ниң XXVI съездизи айыткан болгай. Ону күүседир хемчеглерни чамдык партия организациялары ап эгелээн. Чөөн-Хемчиктиң совхозтарында кижизидилге ажылын удуртур чөвүлелдерни тургускан. Оларның кол сорулгазы — чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле идейлиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгезин экижидери, амыдыралдың культуразын бедидери болгаш өске-даа амыдыралга, ажыл-гыйга хамаарышкан айтырыгларны чедиишкинниг шиитпирлээри болур. Алдан-Маадыр, Шеми, Суг-Аксы, Чыраа-Бажы суурларда чөвүлелдер багай эвес ажылдап турар.

Кызыл хоорайның микрорайоннарынга алды агитшел бо чылын ажылдап чайлаан, орта СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарының, партияның иштики болгаш даштыкы политиказының дугайында лекциялар, партия, совет, административтиг органнарның удуртукчулары-биле ужуражылгалар, айтырыг болгаш харыы кежээлери бот-тывынгыр уран чүүлдүң концерттери болгаш өске-даа хемчеглер болгулаан.

Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле чорудуп турар масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылдары үениң негелдезинге ам-даа четпес. Чамдык черлерде агитбажыңнар, оларның чөвүлелдери багай ажылдап турар. Кызыл, Ак-Довурак, Шагаан-Арыг, Туран хоорайларда, Барыын-Хемчиктиң Шеңгээр, Аяңгаты, Чөөн-Хемчиктиң Баян-Тала, Улуг-Хемниң Чаа Чаа-Хөл, Көк-Чыраа болгаш чамдык өске-даа суурларда чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле ажыл четпес. Бо черлерде идей-политиктиг, күш-ажыл, мөзү-шынар, эрге-хоойлу кижизидилгезин экижидеринче кошкак кичээнгейни салган. Ооң уламындан күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, уруглар кижизидилгезинге кичээнгей салбас, арагалаар, хулиганнаар, социалистиг өнчүнү оорлаар, төтчеглээр чоруктар үнүп турар.

Чоокта чаа СЭКП обкомунуң IV пленуму болуп эрткен. Корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер дугайында айтырыгны орта чугаалашкан. Республикада кем-херек үүлгедир чоруктуң чылдагааннарының бирээзи — кижилер-биле чурттап турар чериниң аайы-биле кижизидилге ажылының кошкаанда дээрзин пленум демдеглээн.

Партия организацияларының сорулгазы болза пленумнуң шиитпирлерин күш-ажылчы коллективтерге, организацияларга, суурларга чоннуң чурттап турар черлериниң аайы-биле кижи бүрүзүнге чедир таныштырар, аңаа калбаа-биле чугаалажырын организастаар. Кем-херек үүлгедир, арагалаар, оорлаар болгаш өске-даа совет ниитилелдиң корум-чурумунга таарышпас үүлгедиглер кылыр кижилерге шыдажыр, деснежир аргажок байдалды күш-ажылчы коллектив, суур бүрүзүнге тургузар херек. Оон аңгыда ажылчы чоннарның ортузунга политика-кижизидилгелиг ажылды комплекстиг чорудуп, кижилерниң угаан-медерелинде, аажы-чаңында эргиниң артыышкыннары-биле шиитпирлиг демисежир, совет чаа чаңчылдарны, ёзулалдарны нептередир, чурттакчы чоннуң ниити культуразын бедидер ажылды чорудар. Хостуг үе-шаанты чөп ажыглаарынга, өг-бүлениң акша-хөреңгизин шын чарыгдаарынга кижилерни өөредир. Аныяктарның болгаш назы четпестерниң ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирер тодаргай хемчеглерни алыр.

Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле чорудар идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажыл улуг болгаш хөй талалыг. Бо чугула херекти боттандырарынче совет, ажыл-агый, административтиг органнарның, херээженнер чөвүлелдериниң болгаш бүгү хөй-ниити организацияларының, ажылчы чоннарның күжүн партия организациялары мобилизастаар хүлээлгелиг.

КОММУНИЗМНИҢ ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ — СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕР ДЕЛГЕРЕЗИН!
ИЕ-ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ АЛДАР!
БҮГҮ ЧЕРНИҢ БИЧИИ ЧАШТАРЫНГА ТАЙБЫҢ БОЛГАШ ААС-КЕЖИК!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ТЫВАНЫҢ ХЕРЭЭЖЕННЕРИНИҢ IX СЪЕЗДИЗИ

Октябрь 30-де Кызылга, В. И. Ленинге тураскаалдың чанынга республиканың херээженнериниң IX съездизиниң делегаттары, Красноярск крайдан, Хакас автономнуг областан болгаш акы-дунма Моолдан чалаткан аалчылар чыглып келгеш, аңаа дириг чечектер салган. Ооң соонда олар республиканың хөгжүм-шии театрының бажыңынга съездиниң ажылынга кирижири-биле чыылганнар.

Съезд ажыттынган соонда делегаттар болгаш аалчылар оон хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозун улуг өөрүүшкүн-биле соңгаан.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле республиканың херээженнер чөвүлелдериниң сорулгаларының дугайында» илеткелди республиканың херээженнер чөвүлелиниң даргазы, профэвилелдериниң Тыва область чөвүлелиниң даргазы, СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү **Т. Ч. Норбу** кылган.

Илеткел талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны **У. Т. Монгуш**, «Алдан-Маадыр» совхозта, республика эмнелгезинде, Хову-Аксы суурда херээженнер чөвүлелдериниң даргалары **А. Т. Ондар, М. С. Симакова, Н. П. Митиус**, «Кызыл тараачын» совхозтуң хойжузу **К. А. Кечил-оол**, Таңды райкүүскомунуң даргазы **Т. С. Тюлюш**, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи **Д. С. Ондар**, Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министри **Н. С. Конгар**, кадык камгалал министриниң оралакчызы **О. Х. Ондар** олар санал бергеннер.

Мандат комиссиязының илеткелин СЭКП обкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар секторунуң эргелекчизи **Т. Т. Даваа** кылган.

Делегаттарга чылыы-биле уткуттурган аалчылар: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Совет херээженнер комитединиң кежигүнү, Красноярскиниң көдээ ажыл-агый институдунуң проректору, техниктиг эртемнерниң кандидады **В. Н. Свадченко**, МАР-ның Убса-Нур болгаш Завхан аймактарының херээженнер делегацияларының удуртукчулары **Нингэрийн Бадам** болгаш **Чойжилжавин Дэнсмаа** съездиге байыр чедирген.

СЭКП обкомунуң ийиги секретары **П. И. Кравченко** съездиниң ажылынга киришкен болгаш чүве чугаалаан.

Республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. К. Мендуме** съездиниң ажылынга база киришкен.

Тыва АССР-ниң бүгү херээженнеринге кыйгырыгны съезд хүлээп алган.

Съезд республиканың херээженнер чөвүлелиниң чаа составын соңгаан. Ооң даргазынга **Т. Ч. Норбу** катап соңгуткан.

КАЛЕНДАРЫНДА — 1982 ЧЫЛ

Кызылдың даараныглга фабриказының Хову-Аксында даараныглга цегиниң ажылчын херээженнери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш чарыштыышаан, чамдык бедик көргүзүглерни чедип алган. Оларның аразындан эр улустуң иштики хевин даараар даараныкчы-моторист Гулсария Валиевна Плащенко онза шылгарап, чарышка тиилекчи болуп, он бирги беш чылдың баштайгы чылының бодунга алдынган планныг опаалдазын бо чылдың октябрь 14-те күүседипкеш, келир чылдың үлүүнче ажылдап кирипкен, ол ам январьның планын күүседир чоокшулаан.

ЧУРУКТА: Гулсария ПЛАЩЕНКО.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫ — ХҮННҮҢ КОЛ АЙТЫРЫЫ

ЭГЕ ХҮННЕРДЕ

Каа-Хем районнуң барык бүгү девискээринде хар чааапкан, агаар чамдык дүннерде чээрби градус чедир сооп турар. Бо черде кыш оранчок эрте дүшкен, ынчангаш кыштаглаашкын чогуур хуусаазындан эрте эгелээн. Ооң-биле чергелештир орук-харылзаа база парыыдаан. Каа-Хем чеңней берген.

Ажыл-агыйлар, сүт-бараан фермалары, хойжу бригадалар агаар-бойдустуң соок байдалының үезинде мал-маганның азыралын, кадарын суларатпас дээш чамдык организастыг хемчеглерни алган. СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Енисей», «Бүрен», «Улуг Октябрь» совхозтарның сүт-бараан фермалары кыштаглаашкынче организастыг кирген.

— Соок хүннер дүжери-биле, саалдаының көргүзүү 10—15 хуу кызырлы берген, күш-ажылчы көргүзүг кудулаан. Ол байдалдан үнери-биле район Совединиң күүскомунуң, көдээ ажыл-агый эргелелиниң, совхозтарның удуртукчулары, специалистери барык хүн бүрү фермаларга турган. Олар мал чеми рацион ёзугаар үлеп-хуваарылгын, саваңны ылабырадырының чурумун контрольга ап, малды чылыг кажааларга тургузарының хемчээн ап келген. Ооң түңнелинде сүт саалдазының деңнели доктаамалчаан — деп, районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Геннадий Владимирович Черепанов биске чугаалады.

Көдээ ажыл-агыйның ишчилери малды чемгерериниң дешпилгелиг аргаларын сүт-бараан фермаларынга нептередиринче, мал чемин камныг болгаш хумагалыг чарыгдаарынче онза кичээнгейни углаан. Бо талазы-биле ажылдар СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта элээн эки чорup турар.

Социалистиг чарыштың түңнелин бедик тудуп, чылда күрүнеге 243,2 тонна эътти, 793,2 тонна сүттү, 21,3 тонна дүктү тудааш, малдың баш санын база көвүдеткен бо совхозтуң, өске-даа ажыл-агыйларның күш-ажылчы дуржулгазын нептередир ажылды партия, профэвилел, көдээ ажыл-агый, комсомол организациялары, көдээ Советтер чорудуп турар. «Сельхозтехниканың» районнар аразында каттыжыышкыны «Бүрен», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарның сүт-бараан фермаларынга техниктиг хандырылгаларны чоруткан, ам ээлчегде — «Енисей» совхоз.

«Улуг Октябрь» совхозтуң мал чеминиң цеги үлегерлиг. Ажыл-агыйның чаартыкчылары бөдүүн чемнер үүрмектээр ийи аппаратты чогаадып тургускан. Ол херекселди тракторларда кожуп кылган. Совхозтуң мал чеминиң цегиниң баазазынга сүт-бараан фермаларының район семинарын эрттирерин көдээ ажыл-агый эргелели чоокку хүннерде планнаан.

Кыш дүшкени-биле районнуң шээр малын кыштагларже сүрүп чедирген, малчыннар дагда бажыңнарынче көшкен, мал-маганың чылыг кажааларда хондуруп эгелээн. 109 кодааннарның кажаалары, 130 ажыг бажыңнар кышка белен. «Бурунгаар», «Улуг Октябрь», «Бүрен» совхозтарның хойжулары кыштаглаашкынче элээн организастыг кирген.

Ынчалза-даа эрте дүшкен кышка чамдык сүт-бараан фермалары, хойжу бригадалары белен эвес болган. Кайы-даа ажыл-агыйларда чамдык кажаалар, чуртталга бажыңнары долузу-биле чылыттаттынмаан. Тудуг материалдары, шилдер, бажың, кажаа сыскыыр чүүлдер, печка тударынга херек туулбулар-биле эң кыска үеде хандырары негеттинип турар. Ылангыя «Ленинчи орук» совхозтуң сүт-бараан фермаларының, хойжу бригадаларының кыштыы байдалче кирерин дүргедиг. Ук ажыл-агыйның төп сүт-бараан фермазының инектерин, бызааларын тудуг-монтаж ажылдары доозулбаан, эжик-хаалгазындан соок өттүр хап турар, электри чырыы чок кажааларда кирген. Ылангыя малдың чаш төлү сооктан, ол-шыктан баксырап эгелээн. Багай ажаалданың уржуундан, органиэас чок чоруктан инек саалдазы ол совхозта үстүүшкүнге таваржыр чыгап келген.

Кыштаглаашкын эгелээн. Мал ажыл-агыйында таарымчалыг чүүлдер, чедир кылдынмаан ажылдар улам көскүлең апарган. Чыккылама, тос-тостуң соок хүннеринге чедир санныг хонуктарның хүн база шак бүрүзүн ажыктыг болгаш шынарлыг ажыглап, 1981—1982 чылдың кыжында ниитиниң малын онча-менди ажырары парторганизацияларның, көдээ Советтерниң, ажыл-агыйларның, малчыннарның, хөй-ниити организацияларының дайынчы сорулгазы.

Л. ОКСУР.

ШЫНАРНЫ ЭКИЖИДЕРИ — ЧУГУЛА КУРЛАВЫР

Тудуг ажылының шынарын болгаш ажыктыын бедидеришиң дугайында айтырыгны чугаалашкан тудугжулар хуралы Политчырыдыышкын бажыңынга болуп эрткенин дыңнаткан болгай бис. СЭКП обкомунуң секретары А. И. Ванжа хуралды ажыткан. «Бүдүрүп турар тудуг материалдарының болгаш тудугнуң шынары — хүннүң чугула айтырыы» деп илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Монгуш кылган.

«1981—85 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында» салдынган чугула сорулгаларның бирээзи чурттуң экономиказының улам ыңай хөгжүлдези, улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидери болур.

Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге стандартизацияның ролю болгаш ужур-дузазы улам-на өзүп турарын илеткелчи демдеглээн. Бөгүн чуртта күрүнениң 23 муң адырлар аайы-биле болгаш республиканың 175 муң стандарттар болгаш техниктиг негелделер ажыглаттынып турар. Продукцияның шынарынга болгаш ооң бүдүрүүшкүнүн организастаарынга негелделерни тодарадыр норматив-техниктиг ол документилерни доктаамал эде көрүп турары оларның эртем-техниктиг бедик деңнелин хандырып турар.

Стандартизация — продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазының кол үндезини болур. Чуртта 10 муң ажыг бүдүрүлгелер ук системаны шиңгээдип алган.

Шынарны экижидериниң талазы-биле чамдык ажылдар тудугда база кылдынган.

Партия, чазактың документилеринде министерстволарны, ведомстволарны, тудуг организацияларын дараазында чүүлдерни кичээнгейге алырын хүлээндирип турар: ап турары төлевилел-смета документациязының болгаш тудуг материалдарының шынарын контрольдаары; тудуг индустриязының бүдүрүп турары конструкцияларының болгаш кылыгларының белениниң деңнелин бедидери: ол продукцияны аттестаттаары;

тудуг индустриязының бүдүрүлгелеринге продукцияның болгаш объектилерге тудуг-монтаж ажылдарының шынарынга контрольду организастаары.

Тудуг ажылының шынарынга кандыг чүүлдер салдарлыг болуп турарын илеткелде тодазы-биле көргүскен. Төлевилел-смета документациязының сагывазы, тудуг ажылының шынарын кудуладып, тудуг ажылының технологиязын хажыдарынга чедирип, хөй санныг артык чарыгдалдарны болдуруп турар.

ТУДУГДА ажылчыннарның мергежилиниң деңнели чогуур негелдеден куду. «Тыва тудуг» тресте ажылчыннарның ортумак разряды план ёзугаар 3,1 болза, херек кырында 3,08. Специалистерниң талазындан безин шыйыг-документацияны, тудугнуң норма, чурумун кошкак билир, ажылды кылырының технологтуг даараалашкаан хажыдар чоруктар турган.

Ажылчын күжү болгаш акша-хөреңгини хөй санныг объектилерге былаардыры уламчылап турар.

«Планнаашкынны экижидер болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидеринге ажыл-агый механизминиң салдарын күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында ажылдың алыс түңнели, бүдүрүлге күчүзү азы объектилерниң ажыглалга белени тудуг организацияларының ажылының кол-ла көргүзүү болур деп доктааткан.

Тудуг ажылынга дешпилгелиг чаа аргаларны шиңгээдип алганындан ажылдың шынары хоорт хамаарылгалыг. Республиканың тудуг организацияларында бригадаларның кээрээлиг ажылдаар аргазы-биле 1980 чылда 18,6 млн. рубльдиң ажылдары азы тудуг-монтаж ажылдарының ниити хемчээлинден 35 хуузу кылдынган. Он бирги беш чылда кээрээлиг арга-биле кылырын 60—65 хуу чедирери көрдүнген. Ынчалза-даа ол арганы шуптуң шиңгээдип турарын «Тыва тудуг» тресте 36 бригададан тооу, «Шагонартяжстройда» чүгле ийи бригада шилчээни, а «Тыва септелге тудугда», «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынында ындыг бригадалар шуут чогу херечилеп турар-дыр.

«Тудуг материалдары» каттыжыышкынының бүдүрүлгелеринде продукцияның шынарын экижидер талазы-биле ажыл чогуур деңнелде тургустунмаан.

Кызылдың, Кызыл-Мажалыктың туузбу заводтарында бүдүрүлгениң технологиязын хажыдар, күш-ажылды организастааны четпес, ажылчыннарның мергежили куду, кижилер-биле ажыл кошкак, техниктиг болгаш контроль киадистери багай ажылдап турары продукцияның шынарын чогуур негелдеге чедир хандырбайн келген. Туузбу болгаш чугайның шынары күрүне стандартының негелделеринге дүүшпес чоруктар хыналдаларда хөйү-биле илерэп турар.

«Тудуг кезектери» комбинаттың, «Тыва көдээ тудуг» трестиниң, Ыяш ажыл-агый. Оваар түүл үлетпүрүнүң министерстволарының бүдүрүлгелери чазаныгга кылыгларының шынарын хандырбайн келген.

КҮРХАПГААРАЛ лабораториязының, башкыларның талазындан бүдүрүлге технологиязын хажытканы, бракты болдурганы дээш тудуг материалдары бүдүрүлгелеринге моон соңгаар негеде, хыналданы күштелдирери, экономиктиг шыңгыы санкцияларны оларга опаапттырары чугула деп, илеткелчи база чугаалаан.

Тудуг материалдарының бүдүрүлгелериниң ажылында улуг четпестерин илеткелчи тодаргай анализтеп, шүгүмчүлээн. Кызылдың туузбу заводу (директору С. Г. Красноперов), «Тудуг кезектери» комбинат (директору А. Н. Антонов), Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы (директору М. К. Нагибин) хөй санныг продукцияны үрей кылып, хожудаашкыннарны болдуруп турарын СЭКП обкому, Министрлер Чөвүлели шыңгыы шүгүмчүлеп, айыткан болгаш байдалды эдер, тудуг материалдарын бүдүрерин көвүдедир, бракты ээжедир дээш хемчеглерни боттандырып чорударын ук бүдүрүлгелериниң удуртукчуларындан негээн.

Кызылдың туузбу заводунуң директору С. Г. Красноперовтуң чугаалааны: техниктиг хыналда килдизин тургускан, лабораторияны четчелээн, продукцияның контроль үлегерин кылган; неделя санында продукцияның шынар хүнүн эрттирер болгаш оон-даа өске хемчеглерни ап тургаш, ноябрьдан эгелеп 75 маркалыг туузбузун бүдүрерин завод чедип алыр деп директор аазаан.

«Тудуг кезектери» комбинаттың директору А. Н. Антонов бүдүрүлгениң ажылында чамдык бергелер барын чугаалавышаан, ажылды экижидериниң хемчеглеринге доктааган. 4 бажыңның тудуунга тудуг төлевилел организациялары, чагыкчылар-биле кээрээни чарарын болгаш продукцияның эталон-үлегерин кылырын А. Антонов чугаалаан.

«Тыва тудуг» трестиң эргелекчизиниң оралакчызы Е. Зябрев тудуг ажылының шынары чүгле тудуг материалдарындан хамааржыр эвес, а тудугжуларның боттарының кайчаар ажылдап турарындан улуг хамаарылгалыын чугаалааш, тодаргай чижектерни көргүскен. Ол ышкаш шевергел ажылдарының технологиязында четпестерни шыңгыы шүгүмчүлээн.

Хуралдың төнчүзүнде СЭКП обкомунуң секретары А. И. Ванжа сөс ап чүве чугаалааш, тудугну төлевилээринче, автор хайгааралын үнделиини-биле экижидеринче кичээнгейни угландырган болгаш тудуг материалдары бүдүрер бүдүрүлгелерге продукцияның эталон-үлегерин тургузарының чугулазын болгаш материалдарның шынарын экижидерин ажыл-херекке чедип алырын айыткан.

Н. ООРЖАК.

«АЛДАН-МААДЫР» СОВХОЗ:

чер ажылының бедик культуразы дээш

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, чер ажылының беримчелиин, тараа болгаш мал чеми культураларының дүжүткүрүн бедидер дээш хөй янзы ажылдарны кылып чорудуп, багай эвес көргүзүглерни чедип ап турарлар. Совхозта ыланғыя суггаттыг черлерниң ажыглалын көскүзү-биле экижиткен болгаш районнуң өске ажыл-агыйларынынынга деңнээрге, элбек дүжүттү чылдың-на өстүрүп, чидириг чок ажаап ап турар.

Ук совхозта суггаттыг черлерни канчаар ажыглап турарының дугайында материалдарны моон адаанда парладывыс.

БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕВИС

Бистиң «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, бо беш чылдың баштайгы чылында планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседир дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Оон түңнелинде совхоз эрткен тос айларда мал продуктуларын күрүнеге садарының планнарын ажыр, азы, тодаргайлаарга, эът садарының планын 104 хуу, сүттүүн 109 хуу болгаш дүк садарының чыл планын 100,7 хуу күүсеткеш, районнуң ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, профэвилел болгаш ВЛКСМ райкомнарының шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол бедик шаңнал совхозтуң ажыл-ишчилерин улам хей-аът киирип, оон-даа күженишкиниг ажылдаарын хүлээндирген.

Совхозтуң мал ажылдыглары ниитиниң малын эрткен кыштан багай эвес ажыргаш, оон чаш төлүн-даа, баш санын-даа камгалап алыр талазы-биле элээн бедик көргүзүглерни чедип алган. Төрүүр 100 хойга онаашпыр 93 хураганы, эрткен чылдың ынчангы деңнелинден 19 бызааны, 14 анайны хөйнү камгалап, доруктурган. Ажыл-агыйның Бора-Тайга салбырының Чечектиг хойжу бригадазы (бригадири К. Ооржак) төрүүр 100 хойдан-на 106 хураганы, Алдан-Маадыр салбырының Оргу-Шөл хойжу бригадазы (бригадири О. Монгуш) 103 хураганны менди камгалап, өстүрген. Ак-Даш сүт-бараан фермазының коллективи сүт бүдүрер болгаш садарынга база-ла эки көргүзүглерлиг болуп келген. Үстүнде айыттынган коллективтер бирги чартык чылда республиканың ажыл-агыйларының, хойжу бригадаларының база сүт-бараан фермаларының аразынга чарлаттынган социалистиг чарышка тиилээнниериниң санынга кирип, бирги чергениң дипломнары-биле база 800-800 рубльдиң акша шаңналдары-биле шаңнаткан. А совхоз районнуң ажыл-агыйларының чарыжынга тиилээш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, профэвилел болгаш комсомол райкомнарының шилчиир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады алган. Ол-ла шаңналды Оргу-Шөл хойжу бригадазынга база тывыскан. Бо бүгү бистиң малчыннарывыстың чүткүлдүг ажыл-ижин, ол эки түңнелдерни берип турарын дагын бадыткап турар-дыр.

Ол ышкаш совхозтуң чер ажылдыглары база-ла олардан чыдып калбайн турар. Ыланғыя суггаттыг черлерни чөп ажыглаарынче онза чугула кичээнгейни салып келгениниң база бистиң хөй-хөй суггатчыларывыстың чыл бүрүде карак кызыл ажылдап турарының ачызында совхоз тараа болгаш мал чеми культураларының чаагай дүжүдүн чылдың-на өстүрүп келген.

Эрткен беш чылда тараа культураларының дүжүдүн бир гектардан-на ортумаа-биле 10,2 центнерни алган. 1980 чылда совхоз гектар бүрүзүнден 12,8 центнер дүжүттү өстүрүп, чер ажылындан 19 муң рубль орулганы алган. Бо чылдың кааң-халыык берге чайында безин бистиң хоочун-даа, аныяк-даа суггатчыларывыстың эрес-шудургу ажылдааның ачызында бир гектардан-на ортумаа-биле 10,4 центнер дүжүт алдынган, азы ниитизи-биле 2122 тонна тарааны ажаап, шыгжамырда урган. Ол дээрге кижиниң, сугнуң күжү-биле өстүрген дүжүт-тур.

Бистиң совхозта чүгле районда эвес, а харын-даа республикада ол хире көргүзүгнү чедип алганынга хөй кижилер үлүүн киирген. Хоочун суггатчы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Алдын-оол Кызыл-оол бодунга быжыглаан 209 гектар чериниң гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 17,5 центнер дүжүттү, азы ниитизи-биле 365 тонна кызыл-тасты болгаш арбайны өстүргеш, совхозтуң суггатчыларының чарыжынга тиилекчи болган. Ол ышкаш дуржулгалыг суггатчылар Ховалыг Серээ быжыглаан чериниң гектар санындан 14,3 центнер, Ховалыг Чыргал — 13,5, Ховалыг Кошкар-оол — 13, Сергей Монгуш — 11,8, Донгак Дамдынчап — 11,6, Ховалыг Каң-оол — 11 центнер дүжүттү тус-тузунда өстүрүп алганнар.

Совхоз шупту 3840 га тарылга шөлдүг, оон 2777 газы — суггаттыг. Чер ажылының культуразын бедидер, ыланғыя суггаттыг черлерниң ажыглалын, беримчелиин улам экижидер дээш эвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп турар бис. Суггаттыг-даа, анаа-даа черлерни чогуур агротехниктиг негелдеге дүүштүр чемишчидип, болбаазырадып тургаш, үнүш-дүжүткүрүн бедидеринче улуг кичээнгей салдынып келген. Ынчангаш чыл бүрүде 3 муң тонннадан эвээш эвес органиктиг, 300 ажыг тонна минералдыг чемишчидилгелерни шөлдерге төп турар. Чемишчидилгениң механизастаан звеноларының ажылын, тодаргайлаарга, чемишчидилгелерни дужа келбиже чажып каaптайн, чогуур хуусаазын сагып тургаш, килограмм, центнер-даа халас бээрбес кылдыр, бүгү агротехниктиг чурум ёзугаар, шынарлыг чаштырарын шыңгыы контрольдап турар бис. Өдекти, минералдыг чемишчидилгелерни хатка, сугга алыспас дээш үрезин-биле кады хөрзүнче хандыр таптап киирерниче, суггат суунга оларны чүй шаптырбазынче чер ажылдыглар онзагай кичээнгейни салып турар. Ыланғыя бистиниде ышкаш, черни куруктурулп, дыштандырар аргазы чок, чыл санында андарып, тарып турар улуска агротехниктиг негелде ёзугаар чашкан чемишчидилгелерниң ажыы, беримчези улуг болуп, хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн көскүзү-биле бедидип турарын чер ажылдыглар эки билип, эскерип көрүп-даа турарлар.

Чер ажылының культуразын бедидеринге база бир чугула чүүл болза, хөрзүнүң хаттан, сугдан үрелиринге удур хемчеглерни ап чорудары болгай. Бисте бо талазы-биле кылдынган чүүлдер колдуунда чок дээрзин дорт чугаалаар апаар. Хөрзүннүң кырында чемиштиг каъдын шуурган, хаттар ап, доозуннуг казыргылар кылдыр бөлдеп чорудуп турары-даа, харчаъс суунуң, шөлдерже агыскан суггат суунуң сүре шаап, үреп турары-даа хевээр. Оон кол-ла чылдагааны ажыл-агыйның хөрзүн эрозиязынга удур техника-биле ам-даа хандыртынмааны болгаш чалгыныг андазыннар-биле черниң шириин андара чардырып, тарып турарывыста. Ынчангаш чоокку чылдарда эрозияга удур техниканы бүрүн четчелеп, чер ажылының хөрзүн камгалаар системазын комплекстиг шиңгээдип алыры эң чугула сорулгаларның бирээзи болуп турар. Бо талазы-биле чамдык хемчеглерни ап, ыланғыя эрозияга удур техника-биле совхозту дарый хандырарын көрүнип көөр дугайында дилегни районнуң болгаш республиканың удуртур органнарынга кылган бис. Ол ышкаш бистиң шөлдеривиске черни суггарарының, тарылга ээлчештирилгезиниң чорударының, хөрзүннү болбаазырадырының, чемишчидилгелерни ажыглаарының эртемге үндезилээн сүмелерин бээрин болгаш өске-даа чугула айтырыгларны шиитпирлээринге дузалажырын Тываның мелиорация талазы-биле дуржулга станциязының база Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының эртем ажылдакчыларындан база катап дилээр бодап турар бис. Ол айтырыглар моон мурнунда-даа тургустунуп турган чүве.

Ынчангаш совхозтуң суггаттыг черлерин улам беримчелиг ажыглаар төлээде, моон соңгаар хөй ажылдарны кылып чорудары негеттинип турар-дыр. Ол айтырыгларны болур-чогууру-биле шиитпирлээри ажыл-агыйның удуртукчуларының, ында партия организациязының, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде ажылдап турар коммунистерниң, бүгү чер ажылдыгларының бедик хүлээлгези, харыысалгалыг хереэ болур.

Д-Б. ОНДАР,
«Алдан-Маадыр» совхозта партком секретары.

„...ЧЕРДЕ, СУГДА, ХҮНДЕ“

Чээрби ажыг чылдар иштинде суггатчылап ажылдап келгеш, сугнуң күжү, ачызы-биле элбек дүжүттү өстүрүп алганымда-ла «Амыдыралдың үндезини — черде, сугда, хүнде» дээн улустуң мерген сөстерин сактып кээр мен. Шынап-ла, сугну, суггаттыг черни эки, шын ажыглаар болза, кандыг-даа кааң-халыын үеде хөй дүжүттү өстүрүп ап болур дээрзи кымга-даа билдингир.

Эрткен чай чер ажылдыгларга кончут берге болган. Чамдык ажыл-агыйларның муң-муң гектар шөлдерге тараан тараа, сигени кандаашкындан кадып, курган, чүве үнмейн барган болгай. Бистиң совхозтуң тарылга шөлдери колдуунда суггаттыг болганындан база суггатчыларның карак кызыл ажылдап келгенинден, өскелерни ышкаш, оонза улуг когаралга таварышпадывыс. Тарааның ортумак дүжүдүн гектар бүрүзүнден 10,4 центнерни, хөй чылдыг сигенниң чамдык участоктардан 31,6 центнер чедир алганывысты багай эвес түңнел деп санап турар бис. Бодум бо чайын үш эштиг 209 гектар кызыл-тас болгаш суг шөлүн суггарып чайлааш, бир гектардан-на ортумаа-биле 17,5 центнер дүжүттү алган бис. Бо хире дүжүттү канчап өстүрүп ап турар бис деп айтырыгга харыылавышаан, бистиң совхозта чер суггарар ажылды канчаар организастап турарының дугайын чугаалап, бодумнуң хууда дуржулгамдан-даа чамдык чүүлдерни көргүзүп көрейн. Ыланғыя аныяк суггатчылар моон чамдык ажыктыг чүүлдерни билип алыр боор деп идегээн ийик мен.

Суггатчы кижи чазын дош эрип, хемнер ашты бээрин манап орбас болгай. Март ай үнерге-ле бистиң ажылывыс кидин тулук эгелээр: бута-сумуцарны аштап, чайындылаан сарыг-сугну шөлдерже аксып баштарары-биле дошту шаптылап кирип бис. Чүге дээрге элбек дүжүттү өстүрүп алырда, эң-не кол чүве часкы суггатты ол-шаанда шынарлыг чорудары. Ол дугайын мен кая-даа, кымга-даа катап-катап чугаалап чоруур кижи мен. Черни эң баштай суггарарда, сугну оон кыры-биле аксып, өттүрүп кагбайн, а хөрзүнче хандыр сиңирип суггарганындан күскү дүжүттүң салым-хуузу кол чергези-биле шиитпирлеттинер. Бис часкы суггатты апрель ортан үезинден эгелээш май төнчүзүнде доозар чаңчылдыг бис. Суггарган аңгысты кургатпайн, дораан-на андаргаш, хоюглап, дескилээш, үрезиннерни чогуур агротехниктиг негелделерге дүүштүр шынарлыг чажары онза чугула дээрзин бистиң тергажыларывыс утпайн турар.

Часкы тарылга доозулган соонда чайгы өзүм суггадын 6 айның 10-дан эгелээш, 7 айның 15-ке чедир чорудуп турар бис. Шилип алган бо хуусааларывысты колдуунда чыл бүрүде өскертпейн келген бис.

Өзүм суггарыгларын чорударда, мынчап элээн элбекшип келген сугну аттыктыр аксып, далажып черле болбас. Оон башка ол хөрзүннүң кырында чемиштиг каъдын төккен чемишчидилгелерни, харын-даа чажып каан үрезиннерни сүре шаап, шокарлап каантар болгай. Аныяк суггатчыларның кичээнгейин олче угландырып турарывыстың бир чылдагааны-даа ында.

Бисте кааң-халыын бергедээ үеде суг чедишпестеп, суггаттыг черлер ону чедир албайн барган таварылгалар турбаан. Чүге дээрге сугну звено, суггатчы бүрүзүнге өйлеп хуваан берип, ону үргүлчү контрольдап турар тускай кижи бар. Оон сөглээн сөзү бисте дүрүм. Черле мынчаш, суггаттың бүгү ажылдарын организастаарынга, сугну шын, ажыктыг чарыырынга хоочун гидротехник (ам совхоз директорунуң мал чеми белеткээр ажыл талазы-биле оралакчызы) Ч. Ооржактың киирип келген үлүүн бистер бедии-биле үнелеп турар бис.

Тараа, мал чеми культураларының бедик дүжүдүн чаңгыс-ла суг күжү-биле өстүрүп ап турар бис дээр болза шын эвес. Малдаа оденти, минералдыг чемишчидилгелерни негелде ёзугаар ажыглап турарывыс улуг рольдуг. Чазын суггарган чер бичии-ле кургап, трактор дүшпес апаарга, механизастаттынган тускай звенолар оларны чаштырып эгелээр болгаш ук ажылды шынарлыг чорударынче чугула кичээнгейни салып турар. Хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн улгаттырарынга шын ажыглаан чемишчидилгелерниң беримчези дыка улуг дээрзин бисте кижи бүрүзү эки билир болгаш бодунга быжыглаттынган шөлүн эки чемишчилип алыр дээш хелчок кызар. Чаңгыс-ла четпес чүве чүл дээрге, черге төккен грамм, килограмм чемишчидилге бүрүзү чогум кайы хире немелде дүжүттү берип турарыл дээрзин хынап, санап шылурбейн турарывыс.

Бистиң совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери суггат ажылынче онзагай кичээнгейни салып, бистерни техника-биле, хүүректер, щиттер, суг идиктери, хол хаптары дээш ышкаш дериг-херекселдер-биле, хеп-биле чыл бүрүде четчир кылдыр хандырып, турттаар майгыннарны берип, аъш-чем-биле үзүктел чок эки хандырып турарын база катап айтыр бодай-дыр мен. Ол бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузуп берип турары бистиң ажылдаарывыска улуг дөгүм болуп турар.

Совхозтуң суггаттыг шөлдери хөй болганындан суггатчылар чедишпейн турар болгаш, кижи бүрүзү нормадан ыракта ажыг ажылды кылып турар. Чижээ, бистиң звенонуң кежигүн бүрүзүнге 80 гектарның орнунга 50 гектар онаажып турар. Ынчангаш аныяк суггатчыларны өөредип, белеткээринче совхоз-даа, бистер, хоочун суггатчылар-даа, доктаамал сагыш салып турар бис. Бистиң кижи бүрүвүс 2—3 чедир аныяк суггатчыларны дагдынган, арга-дуржулгазын дамчыдып берип, мергежилинге өөредип турар. Ховалыг Серээ, Ховалыг Чыргал, Монгуш Бызытпаа, Сарыглар Доткан-оол, Ховалыг Кошкар-оол дээш өске-даа дуржулгалыг суггатчылар хөй-хөй аныяктарны суггат ажылынга ижиктирип, өөреткен. Мен бодум база чыл санында-ла аныяк оолдар-биле ажылдаар кижи мен. Бо чайын кады суггатчылап чайлаан эштерим Виктор Ооржак, Мерген Ондар, Коля Ховалыг оларның кайызы-даа онза ажылгыр, кежээ-кызымак эрлер болду. Ынчангаш ажылывыс түңнели-даа багай эвес болганы ол-дур.

Чарыш — бүдүрүлгениң бырааны дээр болгай. Бистиң совхозта ол дугайын база утпайн турар. Суггатчы звенолардың болгаш тус-тус кижилерниң аразынга чарышты багай эвес организастап, оон түңнелин беш-чеди хонуктан доктаамал үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап келген. Ол бистиң чүткүлдүг, сонуургалдыг ажылдаарывыска улуг идиг болуп турар.

Ынчангаш бистиң совхозтуң суггатчылары, чер ажылдыглары партияның XXVI съездизиниң салган сорулгаларын ажыл-херек кырынга боттандырбышаан, моон-даа соңгаар улам кызымаккай ажылдап, суггаттыг черлерниң ажыглалын оон-даа экижидер, беримчелиин бедидер дээш чүткүлдүг туржурунга бүзүрелдиг.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ,
суггатчы, 1981 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи.

ТЕХНИКАНЫ ЧӨП АЖЫГЛААР БОЛЗА...

Чер ажылының культуразын бедидип, оон беримчелиин улгаттырарынга кедээ ажыл-агый техниказын чөп ажыглаары улуг рольдуг. Ыланғыя техниканы хову ажылдарынга өй-шаанда эки белеткеп, оон ажыглал, кадагалалын экижидеринче чогуур кичээнгейни салып турар ажыл-агыйларда чер ажылының байдалы база-ла багай эвес болуп турары билдингир. Ол дугайын мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазы-даа бадыткап турар-дыр.

Мурнуку чылдарда бистиң «Алдан-Маадыр» совхозка машина-техниканың ажыглал, кадагалалының деңнели шоолуг-ла эвес турган. Совхозкадаа, Сельхозтехниканың Чадаанада каттыжыышкынынга-даа чамдык тракторлары, өске-даа техниканы шыпар чок септээнинден сезоннуг ажылдар үезинде оларның үрелир, анаа турар чоруу хөй болуп, үнелиг үе-шакты халас эрттирип тургулаан таварылгаларывыс эвээш эвес. Ол ышкаш чолаачы, механизатор чамдык эш-өөрнүң талазындан эдилээн машина-техниказын камнавас, кайы хамаанчок халдып тургаш, бо-ла үреп алган болур, кончуг чай-шөлээ чок ажылдар үезинде болганчок-ла септеттинген, кылдынган турар чоруктар хаая эвес турган. Оон түңнелинде чамдык машиналар ажыглаар хуусаазы четпээнде-ле тоймаглаттынып, үндүр бижиттинип-даа турду.

Совхозтуң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары техниканың ажыглал, кадагалалын чурумчудуп, экижидер дээш чүткүлдүг туржуп, хөй янзы ажылдарны кылып чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар. Ол күженишкиннериниң халас барбайн турарын совхозта чүък машиналарының, тракторларның, комбайннарның болгаш кедээ ажыл-агыйның өске-даа техниказының ажыглалының көскүзү-биле экижээни херечилеп турар. Ыланғыя чүък сөөртүр машиналарның, дугуйлуг тракторларның янзы-бүрү чыдагааннардан үрелиишкиннерден анаа турар чоруу кызырылган.

Кедээ ажыл-агый техниказының ажыглалының эки азы багайын сезоннуг ажылдар үезинде көөр болгай. Мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазын, ыланғыя шпатовчуларның аргазын өөренип көрүп тургаш, тарылганың болгаш ажаалданың комплекстиг отрядтарын тургузуп, бар тракторларны, комбайннарны чүгле ийи ээлчегге ажыглаарын чедип алган бис. Оон уламындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн болгаш өстүрген дүжүдүвүстү өскениң дузазы чокка, бодувустуң күжүвүс-биле ажаап ап турар бис. Сезоннуг ажылдар үезинде септелге звенозу, техниктиг ажаалда машиназы отрядка туда чоруур болгаш кайы-бир тракторнуң азы комбайнның кандыг-бир кезээ үрели берген болза, эдикчи мастерлер ол-ла дораан кылып бериптер. Ынчангаш техниканың үрелиишкиннерден анаа турар чоруу эвээш.

Техниканы камныг эдилээри, бүдүрүкчүлүг ажыглаары, кывар-чаар чүүлдерни камнап алыры дээш социалистиг чарышты механизаторлар ортузунда калбарткан. Аңаа идепкейлиг киржип, башкарган машина-техниказын эки эдилеп чоруур кижилер бисте хөй. Совхозтуң дуржулгалыг чолаачызы Ооржак Өктен эрткен тос айларда 3 тонна 106 кг бензинни, чолаачы Сарыглар Бора — 2 тонна 909 кг-ны, Куулар Киров — 2 тонна 433 кг-ны, Ооржак Очур 1 тонна 612 кг бензинни камнаан, социалистиг чарышка өскелерни мурнаан-нар. Монгуш Эрес-оол, Ховалыг Сарыг-оол, Ондар Эрес-оол, Монгуш Девер-оол, Ондар Мартаа дээн ышкаш мурнакчы трактористерни, комбайнерлерни совхозта мактал-биле адап турар.

Мен бодум ам 20 чыл иштинде трактористеп ажылдап келдим. Ол үеде чүгле ийи трактор мунганым бо. Баштайгы он чылды МТЗ-5-ке ажылдап эрттирдим. Ам МТЗ-52 тракторда ажылдап база-ла он чыл хире капитал септелге чок мунуп келдим. Кижи бодунуң башкарган техниказынга камныг, хумагалыг болурга, ол чежеге-даа баар чүве болдур ийин. Ынчангаш аныяк механизаторларны чогум-на ынчаар кижизидип, өөредиринче бистер, хоочуннар, сагыш салып турар бис.

Септелгени өй-шаанда эки шынарлыг кылып алыры кандыг-даа техниканы эки ажыглаарының магадылалы болур болгай. Бисте септелгеде ажылдап турар механизаторларның, септекчилерниң ажылын шын организастап, кыжын, чайын оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче кичээнгей багай эвес. Септелгеде звенолар, тус-тус кижилер аразында чарышты беш хонгаш-ла түңнеп, мурнакчыларны шаңнап, мактап турар. Сезоннуг хову ажылдарынга ажыглаар техниканы баш бурунгаар эки септеп, белеткелиниң шугумунга тургузуп алырынче хөй күштү мээнизээри чаңчыл болган. Ол багай эвес түңнелдерни берип-даа турар. Чижээ, келир чылдың часкы тарылгазынга ажыглаар трактор андазыннары, культиваторлар, селлкалар дээш өске-даа кожут машиналары, бута-сумун аштаар, казар техника ам бүрүн белен.

Ажылда бар эки чүүлдер-биле чергелештир чамдык чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларның барын айтыр апаар. Машина-трактор мастерскаязының совхозта мынчага чедир туттунмааны кышкы үеде септелгени шалыпкын чорударынга шаптыктап турар. Ам септелге кылып турар черивис — гаражтың иштинде эртенги шактарда ажылдап үнген машиналар мыы дола бээр. Ынчангаш аңаа ажылдаары берге боор-дур. Аңгы мастерскаяны тудуп кылыры дүргедедири эң-не чугула болуп турар.

Ол ышкаш бистиң совхозта хөрзүннүң чемиштиг каъдының хаттан, сугдан үрелир чоруу уламчылавышаан. Оол уржуундан чер ажылының культуразы чавыс болуп, суггаттыг черлерниң ажыглалы ам-даа чогуур деңнелинге четпейн турар. Ынчангаш совхозту хөрзүн камгалаар техника-биле хандырарының айтырыын чоокку чылдарда шиитпирлээри негеттинип турар. Ынчан бистиң амгы көргүзүглеривис оон-даа бедик болуру чугаажок.

Ш. ОНДАР,
механизатор, Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи.

СУГГАТЧЫЛАР

Серээ Маңзыр-оолович чайгы дүнүң дуңааргай изиинге удуп чадап, ол-бо быктынче аңдарлып, шимчеп-ле чыткан. Оон удаан улусту оттурбазы-биле ооҗум тургаш, даштыгаа үнүп кээрге, чөөн чүктен даң хаязы чаа-ла агарып орган. Дээрде бичии-даа булут чок. «Ам база кончуг изиг хүн болур-дур аа. Черни эки суггарбас болза, кургаар-ла-дыр» деп, ол бодангаш, эртенги сериинде ажылдап үнери-биле сеткили далажы берген. Ол үжен ажыг чылдар иштинде суггатчылап, үргүлчү-де ажык дээр адаанга ажылдап келгеш, агаар-бойдустуң янзы-бүрү өскерлиишкиннерин оон баштайгы демдектеринден баш бурунгаар даап билип аптар кылдыр өөренип алган.

Удаваанда чер чырааш, эртенги чем-даа белен болган.

— Бөгүн база дыка изиг болур-дур. Кызыр ажыл-даа хөй-ле — дээш, хүнезинин рюкзакка сугкуушаан, оон-биле кады ажылдаар уеринге белеткени берген дузалакчыларынче — кадайы биле өглүнче көрген. Чүчүгүр Кенден-Ламаевна дүүн хүнзедир ажылдааш, мырыңай кежээ чанып кээп, меген-турупкаяындан ол дораан аштаар-даа харык чок болгаш, уштуп каапкан резина идиктериниң малгажын чуп, аштааш, кирр тепкилеп алган. Ол Ак-Дашты шоолуг-ла беринигр эвес шөлдеринден тараа, сиген өстүрериниге назынының улуг кезиин берген болгаш чылдың-на чер, суг-биле «хурежип» чайлаар, суггатчы ашаа-ның он холу, идегелдиг дузалакчызы болуп келген база-ла дуржулгалыг суггатчы. Ол дөрт оолду, дөрт кысты тележиг кижилер кылдыр өстүрген өргелиг не. Ам оларның бирээзи — тоску класс-чы Чечен-оолдуң адазы-биле кады ажылдап чорууруңга белеткенип турарын көрүп, честези-биле кады дүнеге чедир ажылдааш, шөлде майгында хонган Геннадийнин сактып, оолдарының ажылгыр-кызымак болганынга сеткили өөрүп орган. Ол аразында дашкаар үне берген Чечен-оолдуң:

— Трактор келди, ачай! — дээн үнү дыңналган соонда, кожуглуг «Беларусь» сеңга дужунга доктаай душкен.

Ыйгылак, Кара-Тал — «Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш салбырының суггаттыг шөлдери. Мында үш кезек черде кызыл-тас, арбай, сула тараан 74 гектар черни Ховалыг Серээниң өг-бүле звенозунга быжыглаан.

Суурдан үнген улус суг чоогунда чыраалар кылыынында одаанга чедип кээрге, майгын ээн болган: аңаа хонган эрлер шагда-ла ажылдап чоруй барган. Аалче хүнезиннеп киргеш, озалдап кээп, черге хонган эштерин эртенги чем чокка үндүргенинге Серээ Маңзыр-оолович хелчок хомудап, «трактор орайтаваан болза ажырбас чүве» кылдыр иштинде боданган.

— Сен маңаа артып каа-гаш, оолдарга шайдан хайындырып, чемден белеткээр-дир сен ийин — деп, ол кадайынга чугаалааш, оглун эдерткеш, ажылдап чорупкан. Чүчүгүр Кенден-Ламаевна одагга арткаш, дораан-на от салып, паштаның кирипкен...

«Алдан-Маадыр» совхозтуң тарылга шөлдериниң хөрзүнүнүң шынары өскелерниң-биле дөмей-ле. Бургаг хову зоназы. Доозуннуг, казыргылыг курагг хаттарның оруу. Ынчалзажок совхозтуң чер ажылдыглары боттарының кызымаккай күш-ажылы-биле чашпан безин үнмейн чыткан сайырам черлерден ам тараа, мал чеми культураларының элбек дүжүдүн өстүрүп ап турар. Ол дээрге чүнүң-даа мурнунда суггаттыг черлерни чөп ажыглап турары-биле чедип алдынган. Совхозтуң удуртукчулары, специалистери суггатчыларның ажылын шын организастаарынче улуг кичээнгейни салып турар. Ол күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнге, улустуң кызымаккай ажылдаарынга эки салдарлыг болуп турар. Оон уламындан ажыл-агыйда суггаттыг черлерниң ажыглалы хөлчок экижээн. Алдан-маадырҗылар эрткен чылын болгаш бо чылын тараа, мал чеми культураларның районда эң хөй дүжүдүн өстүрүп алганнар.

Үстүнде бижиттингени эпизод дээрге кандыг-даа кааң-халыын чылдарда боттарының карак кызыл күш-ажылы-биле элбек дүжүттү өстүрүп, совхозтуң аллар-адын көдүрүп турар хөй-хөй суггатчыларның бирээзинге Серээ Маңзыр-оолович Ховалыгның ажылаишчи бир хүнүнүң эгези-дир. Ол ынчаар эрес-шудургу ажылдап чоруурундан аңгыда, бодунуң мергежилинге хөй-хөй аныяк кижилерни, оон иштинде бодунуң оолдарын өөреткен. Оларның бирээзи Геннадий Ховалыг ам суггат ажылының чажыттарын адазындан дудак чок билир апарган. Мурнакчы звенонуң өске кежигүнү — Сарыглар Кара-оол база-ла дуржулгалыг суггатчы.

Олар бо чылын суггарып чайлаан участогунуң гектар бүрүзүнден 15,5 центнер дүжүттү алыр планын 19,6 центнер кылдыр күүседип, ниитизи-биле 145 тонна тарааны совхозунга өстүрүп берген. Ол дээрге суггаттыг черден ап болур дүжүттүң кызыгаары эвес дээрзин звенонуң кежигүннери эки билип, он бирги беш чылдың ийиги чылында оон-даа хөй дүжүттү өстүрер сорулганы салганнар.

Х.-Н. МОНГУШ.

«Колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары! Кедээ ажыл-агыйның ажыктыын бедидинер!

Тараа бүдүрерин көвүдединер! Черни, техниканы, чемишчидилгелерни ажыл-херекчи ёзу-биле ажыгланар!

Келир чылдың дүжүдүнче улуг кичээнгейни болгаш сагыш салыышкынны угландыраалы!»

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Тараа ажаалдазында комбайннар.

Бо арынны бистиң корреспондентилеривис Х-К. МОНГУШ, С-Б. УННУКЭЙ парлалгага белеткээн.

Кооператорларда

ХАНДЫРЫЛГАДА ЧЕТПЕСТЕР

Кур-Чер суурнуң магазиннеринде аъш-чем аймаа барааннарының ассортиментинде четпестер дугайында чугаалаксадым.

Хүн бүрүнүң эң чугула бараанныры безин чамдыкта делгимирлерге көзүлбестей бээр. Сүт, сүттен кылган чем улуг-даа кижилерниң бичиилерниң-даа кол чеми болур болгай. Ол бисте хову. Эрткен чайын харын ында-хаая кээп турган чүве, ам шуут магазиннерге кирбестээн. Кургаг сүт, дагаа чуургазы кирзе-даа чедишпес. Ол харын ындыг ыйнаан, песочник, пряник аймаа безин чамдыкта магазиннерге үстү бээр.

Суурнуң чурттакчы чонунуң хлебке херегледин Бай-Хаактың хлеб заводу хандырып турар. Заводтуң хлевиниң шынары багай. Хлебти оон сөөртүрү бо-ла үзүктелип бээр. Садып алган хлебти кезерге үүрмектеп төктүрү хөй. Хайыраан хлебтиң улуг кезии ынчаар төтчеглеттинип каар. Хомуданчыг болбайн канчаар. Оон-биле кады суурнуң чурттакчылары далганны доктааткан норма ёзугаар садарын күзеп турар.

Столоваявыстың ажылынга хамаарыштыр четпестер база бар. Менюга өскерилгелер шоолуг-ла болбас, көөрге-ле ол-ла чемнер болур. Аъш-чемниң ассортиментизи эвээш. Оон кол чылдагааны — аъш-чемни элбекшидип, ону кижилерниң сеткилинге таарыштыр белеткээринче шоолуг кичээнгей угландырбайн турарында. Поварларның профессионал мергежилин бедидер айтырыг ажылчын кооперациязында четпес тургустунган.

Кур-Чер суурнуң чурттакчыларының хүн бүрү херегледиин аъш-чем бараанныры-биле хандырып турарында четпестерни үстүнде айыттым. «Тиилелге» совхозтуң ажылчын кооперациязының баштаар чери ону канчаар көөр ирги?

Э. ТЕЖИТ.

Кызыл район.

МЕНЮДА БАР...

Хандагайты суурга район иштинге ыңай-бээр аргышкан кижилер үстүр эвес. Чорук кижизи черле ындыг столоваядан чемненир. Районнуң көдээ суурларындан келген кижилер Хандагайты суурнуң столовазынга келир. Маңаа келген кижилерни столованың ажылдакчылары канчаар хүлээп ап турарыл?

Нийти чемненилге чер бүрүзүнге келген кижилер кандыг чем ап чиирин ында тургустунган меню ёзугаар көөр болгай. Бо столовада менюну тургускаш, аскан. Ол ёзугаар садып алыр чемин көрүп алгаш, ону алыр дээш чугаалаарга ол чем чок болур ийикпе, азы төнүп калган болур. Чок азы төнген чемнерни менюга кирбейн, шыйып каапса кандыг деп. Аңаа хамаарыштыр хомудалдыг чемнени келген кижилерден бо-ла дыңнап болур. Оон-биле кады үрелип баксырай берген продуктулар-биле, чижээ, эът-биле чем кылыр таварылгалар база бар.

Хандагайты суурнуң столовазының ажылында ындыг четпестер бар. Ону чайладыр хемчеглерни район баштаар чери ап чорудар боор деп идегээр бис.

Д. ООРЖАК.

Өвүр район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

Совет Эвилелиниң болгаш Йемен Араб Республиканың удуртукчуларының аразынга чугаалажыышкыннарының түңнелдери, Кремльге болган дүштеки шайлалга үезинде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш ИАР-ның Президентизи А. А. Салехтиң чугаалары делегей парлалгазының кол кичээнгейинде турар.

Чоокку Чөөн чүкте амгы дүшкүүрлүг байдал дээш харысалга АКШ-ка болгаш Израильге онаажып турарын совет удуртукчу айыткан-дыр деп, Венгрияның «Непсабадшаг» солуну бижээн. Чептиг чоруктуң идеалдарын үнелээр болгаш Чоокку Чөөн чүкке бызыг тайбыңны күзеп турар бүгү кижилер-биле кады ажылдаажырынга Совет Эвилелиниң белениң Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Чоокку Чөөн чүк талазы-биле делегей конференциязын чыылдырар дугайында совет саналды ол база катап бадыткаан. ССРЭ-ниң ол саналын араб улустарның талазындан билип база деткип турар.

Л. И. Брежневтиң болгаш А. А. Салехтиң чугааларының делгереңгей допчуладын Чехословакияның солуннары «Чоокку Чөөн чүкке тайбың таарыштыр шиитпирлээшкиниң эрге-ажыктарынга», «Чоокку Чөөн чүкке — тайбың!» деп улуг эгелерниң адаанда парлаан.

Чоокку Чөөн чүк талазы-биле делегей конференциязын чыылдырарын совет удуртукчу база катап саналдаан болгаш ооң киржикчилерниң санын көвүдедирин сүмелээн-дир деп, «Нью-Йорк таймс» солун бижээн. АКШ-тың болгаш Израильдиң «стратегтиг дээр калы ажылдажылгазы» арабтарның ханын төп, үрегдээшкиннерни болгаш ажыг-човулаңны оларга таварыштырып турарын ол демдеглээн. Египеттиң иштики херектеринге холгаарлап, Ливияның айыыл чок чоруунга кыжанышкынны тургусканы дээш Американың Каттышкан Штаттарын Л. И. Брежнев буруудатькан.

Тайбыңга ынак чурттарның болгаш улустарның күчүлүг агыышкын кылдыр сырый холбаштырган идепкейлиг күженишкиннери-биле чаа дайын кыпсыкчыларының калчаалыг планнарын сый шаап, өнчүк-өңгээлерниң өскүдүкчүлерин болгаш делегейге тергиделче чүткээннерни кыңчыктырбайн, улустарның эргелерин болгаш чер кырынга тайбыңны черле камгалап ап болурун Л. И. Брежнев медеглээн-дир деп, Польшаның «Трибуна люду» солуну бижээн.

КНО-НУҢ ЧУГУЛА РЕЗОЛЮЦИЯЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. «Амгы болгаш келир үениң салгакчыларынга Черниң бойдузун камгалап арттырары дээш күрүнелерниң төөгүлүг харысалгазының дугайында» резолюцияны КНО-нуң Кол Ассамблеязы бадылаашкыннарның аажок хөй нурууzу-биле хүлээп алган. Ассамблеяның хүн айтырыынга ол айтырыгны Совет Эвилелиниң инициативазы ёзугаар бир-ле дугаарында эрткен чылгы сессияга киирген.

Боо-чепсекти эндере бүдүрер чоруктуң күштелиишкиниң бойдуска, үнүштерге болгаш дириг амытаннар аймаанга өлүмнүг салдарын чедирип турар деп, резолюцияда демдеглээн. Боо-чепсекти эндере бүдүрер чоруктуң айыылдыг уржуктарындан бойдусту камгалаар, шериг ажыл-чорудулгазының эң айыылдыг хевирлерин кызыгаарлаар болгаш хоруур талазы-биле тодаргай хүлээлгелерни күрүнелер алырын көрген сүмелерлиг илеткелди белеткээрин доозарын КНО-нуң чиңгине секретарынга Ассамблея дагзып турар.

Шериг ажыл-чорудулгазының бойдуска бак салдарынче КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле ам болур тускай сессиязынга улуг кичээнгейни салза чогуур деп, ГДР-ниң төлээлекчизи Г. Отт ниити хуралга чугаалаан. Химиктиг болгаш радиологиктиг чепсекти хоруурунуң, массалыг узуткаашкынның чепсээниң чаа хевирлерин болгаш системаларын ажылдап кылырын соксадырының мырыңай эргежок чугулазын ол айыткан.

Экологиктиг кол айтырыгларны хандыр шиитпирлээри боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксатканының байдалдарында харын болдунар аргалыг деп, болгар делегат онзалап демдеглээн.

Совет төлээлекчи В. Ф. Петровский геофизиктиг дайынның методтарын, дайынга ажыглаар сорулга-биле бойдуска, сугнуң физиктиг ботшынарынга, агаарда электриктиг хөделиишкиннерге салдар чедирериниң аргаларын өөренип көрүп турар апарган ындыг чоруктарже кичээнгейни угландырган. Боо-чепсектиң чаа хевирлерин ажыглаар чоруун аажок улуг каража-хоралдарга чедирип болурун ол онзалап демдеглээн. Чижээ, бир килотонна күчүлүг нейтроннуг бомбаның 200 метр бедикке частырышкыны 330 гектар шөлге үнүштерниң хөй-хөй хевирлерин. 490 гектар шөлге дириг амытаннарның болгаш куштарның хөй-хөй хевирлерин узуткап кааптың болур.

Кижи төрелгетенниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң хамаарылгалыг хөй-хөй айтырыгларны шиитпирлээринге боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаар талазы-биле боттуг базымнарны кылбайн тура кордал салып болбас. Ол сорулгаларны чедип алыр дээш Совет Эвилели бүгү күрүнелер-биле тодаргай кады ажылдажырынга белен деп, совет төлээлекчи чугаалаан.

(СЭТА).

«СОЦИАЛИЗМ БИЛЕ ТАЙБЫҢ ЧАРЫЛБАС»

КАРАКАС. (СЭТА-ның корр.). Марксизм-ленинизмниң чугула айтырыгларынга болгаш эртемниг социализмниң делегейге өзүп турар аттарының айтырыгларынга тураскаадып, ында ажыттынган делегей чыыжын «Боттуг социализмниң бүгү делегейге ужур-дузазы» деп адаар.

Ону Венесуэланың Компартиязының болгаш өске-даа элээн каш чөөн үзелдиг политиктиг организацияларның, а ол ышкаш калбак хөй-ниитиниң төлээлекчилериниң эгелекчи саналы-биле «Социализм биле тайбың чарылбас» деп кыйгырыг-биле эртип турар. Оон ажылында даштыкы аалчылар — ССРЭ-ниң, ГДР-ниң, Кубаның болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа күрүнелериниң, чамдык латин-америк чурттарның коммунистиг партияларының делегациялары киржип турар.

Венесуэланың Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Эдуардо Гельегос Мансера бодунуң чугаазынга улустарның адарал-түрегдеаниниң болгаш ажыг-човулаңнарының кол буруузу кижи төрелгетенге хоозурадыг дайын-биле кыжанмышаан, революстуг күштерниң шаан халдаашкынныг чалгынга шаптыктаарын оралдажып турар америк империализмде болурун демдеглээн. Тайбың дээш демисел национал хамаарышпас чорукка бодунуң эргезин эрес-шудургузу-биле камгалап турар Латин Американың бүгү улустарының база херээ апарганын оратор онзалап демдеглээн.

Е. АЛЕКСЕЕВ.

Намибия айтырыын чөптүг шиитпирлээр

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Намибияны эжелээнин мөңгежидеринче угланган Мурнуу-Африка Республиканың расисчи ёзу-чурумунуң политиказын деткээн АКШ-тың болгаш барыын талакы өске-даа күрүнелерниң политиказын болгаш хөделиишкиннерин Каттышкан Нациялар Организациязының штаб-квартиразынга болган хуралдың киржикчилери шыңгыы буруу шапкан. Ол хуралды Намибияның чонунуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязынга тураскааткан.

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң доктаамал кежигүннериниң бирээзи — Американың Каттышкан Штаттары Намибия талазы-биле КНО-нуң шиитпирлерин күүседиринге моондактап, Мурнуу-Африка Республиканың расистерин деткип турарын Кубаның доктаамал төлээлекчизи каяа-даа каттышпас шимчээшкинниң емүнээзинден демдеглээн.

Анголага удур мурнуу-африка расистерниң чепсектиг агрессиязын буруу шапкан резолюция төлевилелин КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралынга чугаалажып турда, ол резолюцияны хүлээп алырынга АКШ-тың төлээлекчизи моондактаан болгаш расистерниң чепсектиг агрессиязын ооң-биле деткип, өөскүткени КНО-нуң апартеидке удур Тускай комитединиң даргазы Юсуф Маитама Суле (Нигерия) айыткан. Африканың мурнуу чүгүнде кем-буруу чок кижилерни, ооң иштинде херээженнерни, кырганнарны, бичии чаштарны хүн бүрүде өлүрүп турарын оратор ханы килеңнээшкин-биле чугаалаан. Намибияга хамаарышпас чорукту тыпсыр талазы-биле Каттышкан Нациялар Организациязының планын боттандырарынга моондактап турар Мурнуу-Африка Республиканың расистерин ол шыңгыы буруу шапкан.

Намибияның салым-чолу дээш юридиктиг харысалгазы бодунга алган Каттышкан Нациялар Организациязы Африканың ол чуртунуң хамаарышпас чоруун хандырар хүлээлгелиг деп. КНО-нуң Намибия талазы-биле чөвүлелиниң даргазы П. Лусака (Замбия) медеглээн. Намибия айтырыын чөптүг-биле шиитпирлээринге моондак ужураштырган КНО кежигүннери Намибияны эжелээриниң киржикчилери болуп турарын ол айыткан. Намибияга хамаарышпас чорукту тыпсырының планын айыткан Каттышкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң № 435 резолюциязының алыс утказын күш чок болдурар дээш АКШ-тың болгаш ооң эвилелчилериниң оралдажышкыннарын оратор буруу шапкан.

Намибия улусчуң демиселин баштап турар Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу организациязын (СВАПО-ну) социалистиг чурттарның бүрүнү-биле деткип турарының дугайында Венгрияның КНО-да доктаамал төлээлекчизи П. Рац социалистиг дем каттыштырылгазының күрүнелериниң өмүнээзинден медеглээн. Мурнуу-Африка Республиканың расистери Барыын чүкте бодунуң камгалакчыларының деткимчези чок турган болза, КНО-нуң шиитпирлерин херекке албайн барып шыдавас турган ийик.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хүлээп алган шиитпирлери Намибия айтырыын таарыштыр шиитпирлээриниң аргазы болуп турарын Каттышкан Нациялар Организациязының Чиңгине секретары К. Вальдхайм демдеглээн. Мурнуу-Африка Республиканың удур хөделиишкиннериниң түңнелинде ол шиитпирлерниң күүседиинмейн турарынга харааданып сеткилин ол илергейлээн.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНГЕ УДУР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың хамааты ужар чүүл шугумнарының диспетчерлериниң профэвилелин амгы үеде херек кырында дужурген болуп турар. Ол профэвилелинге удур каржы шиитпирни Рейганның администрациязы хүлээп алган болгаш ужар чүүл диспетчерлериниң эргежыын камгалаар база эрге-чагыргалар-биле чугаалажыышкыннар кылыр ооң эргезин казаан. Ол шиитпирниң күүселдезин түр када соксадыр дугайында адаккы судтуң доктаалын Вашингтонда хомудал сайгарар суд күш чок болдурган соонда Рейганның администрацияның шиитпири хоойлу кылдыр күштүг болган.

Ажыл төлевирин бедидер болгаш күш-ажыл байдалдарын экижидер дугайында негелдени деткивишаан, август 3-те диспетчерлерниң чарлаан ажыл соксадыышкынының болдурбазындан ойталааны дээш профэвилелинге удур дерзии шиитпирни америк эрге-чагыргалар хүлээп алган. Ак бажың ажыл соксадыышкынын «хоойлуга дүүшпес» деп чарлаан болгаш ажыл соксатканнарны дерзии шаажылалдарга таваржтырган. Профэвилелиниң 70 хире активчилерин судка киирген. Профэвилелиниң банкыларынга шыгжаан акша-херенгилерин хавырган.

АКШ-тың суд эрге-чагыргалары ажыл соксатканнарга удур административтиг каржы хемчеглерни база алган: 11,5 муң кижини ажылдан үндүрген болгаш күрүне албан черлеринге оларның ажылдаар эргезин казаан.

ХОСТАКЧЫЛАР КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Фашистиг концлагерьлерден нацистерге хилинчектеткен кижилерни хостааннарының бирги делегей конференциязы болган. 13 чурттарның делегациялары оон иштинде дайын хоочуннарының Совет комитединиң делегациязы конференцияга киришкен. Фашизмге өлүрткеннерниң тураскаалының америк чөвүлелиниң инициативазын ёзугаар конференцияны чыылдырган.

Чөвүлелдиң даргазы, Бухенвальдының фашистиг концлагеринге хилинчектедип чораан Эйли Визель конференцияны тускай ажыткан болгаш гитлержи фашистиг концлагерьлерден кижилерни хостаарынга киришкен совет шериг начальниктери-биле ужуражыышкының үезинде шуулган эрттирериниң идеязы тыптып келгенин дыңнаткан.

Өлүм лагерьлеринге хилинчектедип чораан кижилер оларның таварышкан човулаңы фашизм болгаш дайын дугайында шыңгыы сагындырыг болур дээрзин кезээде бодап чорааннар деп, оратор чугаалаан. Ынчалзажок фашизм база катап бажын көдүрүп келген-дир деп, ол медеглээн. Калчаалыг ол ханныг араатанны — нацизмни кыңчыктырбазынга, когун үзе узуткаарынга бо конференция идигни бээр ужурлуг. Чаа дайынга удурланыышкынны конференция илергейлээр сорулгалыг деп, Э. Визель онзалап демдеглээн.

Гитлержи фашизм — ол дээрге, милитаризмниң, агрессияның болгаш дайынның эң-не дерзии күштериниң калчаалыг каттыжыышкыны болган деп, совет делегацияның удуртукчузу генерал-лейтенант П. Д. Гудзь медеглээн. ССРЭ болгаш ооң Чепсектиг Күштери Ада-чуртунуң хосталгазын база хамаарышпас чоруун чүгле камгалап алган эвес, харындаа өске улустарны хостаан, фашизмниң кулданыышкынындан оларны камгалаан. Гитлерге удур эвилелдиң улустары болгаш армиялары тиилелгеге улуг салыышкынын киирген. Янзы бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң политиктиг болгаш шериг кады ажылдажылгазы болдунуп болуру бадыткаттынган. Ядролуг чепсектиг амгы үеде чугаалажыышкыннар ооң бүгү киржикчилеринге чугула. Тайбың — ол дээрге, кижи төрелгетенниң ниити эртинези-дир.

Чепсегленишкиннерни эндере бүдүрүп турарынга удур чепсектиг бүгү-ниити месилдежиишкинниң кыптыгып болгу дег кыжаныышкынынга болгаш барыын талакы чурттарда бажын ковайтып келген неофашистерниң хөделиишкиннеринге удур делегейниң хөй-ниитизиниң демиселин идепкейжидериниң эргежок чугулазын Англияның, Францияның болгаш АКШ-тың делегацияларының баштыңнары боттарының чугааларынга демдеглээн.

АГРЕССОРЛАРНЫ ОЙТУР ШАПКАНЫ

ЛУАНДА. (СЭТА). Анголаны Хостаарының Улусчу Чепсектиг Күштери-биле (ФАПЛА) Мурнуу-Африка Республиканың Мурнуу Анголада Кунене можузунче шургуп кирип келген шериглериниң аразында шыңгыы тулчуушкуннар чоруп турарын Ангола Улус Республиканың Камгалал министерствозунуң ында парлаттынган медеглелинде чугаалап турар.

Мурнуу-Африка Республиканың эрге-чагыргазының хоойлу-дүрүм чокка эжелеп алганы Намибия-биле кызыгаардан соңгу талазында 200 километр черде турар Кахама хоорайны эжелеп алыр дээш сөөк-язы ылгакчылары оралдажышкын кылып турар. Онжива болгаш Шикуссе хоорайларның районунда дайзын вертолёт десантызын октааның министерство айыткан. Мурнуу-Африка ужар чүүл ийи хүн дургузунда Упла—Кахама аразының оруун соксаал чокка бомбалаан.

ФАПЛА-ның дайынчылары дайзынга ойтур шавыышкынны таварыштырып турар. Тулчуушкуннар түңнелинде «Импала-2» дээр ийи самолёт болгаш «Пума» деп бир вертолёт дүжүр аттырган. Мурнуу-Африканың шериглери дириг күштүн чидириинге база таваржып турар.

Кахама хоорай — сөөк-язы ылгакчыларының чоокта чаа агрессиязындан эң-не улуг хемчээлдиг каражадаан район. Олар боттарының дээрбечи халдаашкыннарының үезинде америк бүдүрүлгениң напалмнарын, ракеталарын, улуг күштүг ужар чүүл бомбаларын калбаа-биле ажыглап турарлар. Расисчи дайынзыраактар эжелеп алганы девискээрлерде араатанзыг дээрбечи үүлгедиишкиннерин кылып турар. Олар херээженнерни-даа, ажыл-төлдү-даа, кырганнарны-даа кээргевес. Көдээ ажыл-агыйы шөлдерин болгаш техниказын, чуртталга бажыңнарын узуткап, азырал малдарны сүрүп алгаш чоруп турарлар.

Ангола Улус Республиказынга удур сөөк-язы ылгакчыларының агрессчи үүлгедиишкиннериниң күштелиишкинин Намибия талазы-биле «харылзаа болуу» дээр делегацияның ол дипте чоруп турары-биле капсырлашканын камгалал министерствозу демдеглээн. Мурнуу-Африка аг-шеригиниң үргүлчүлевишаан турар шаан халдаашкыны Намибияга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында чугаалажыышкыннарда «фронт чаның күрүнелериниң» туружунга ыйыдыышкын кылырынче база угланганын ук черниң хайгааракчылары демдеглеп турар.

ДАНИЯ. Ажыл чокталыышкыны-биле демисел талазы-биле ниити-националдың ийи неделялыг кампаниязы ажылчы чоннарның Копенгагенге массалыг чыскаалы-биле доозулган. Ол чурттуң профэвилел организацияларының инициативазы-биле чоруткан.

Данияның үлетпүрүнде кудулаашкынның улам чаңгылзаны, бүдүрүлгениң «сайзыраңгайжыларынга» сылдаглап алгаш, ажылчыннарны массалыы-биле ажылдан үндүрер чорук чүгле чаңгыс неделя иштинде безин 1500 кижиниң ажылдаар черинден үнеринге чидирген. Амгы үеде ажыл чок кижилерниң саны Данияда 253 муң хире чедип турар.

ЧУРУКТА: ажыл чоктарны камгалаарының маршының киржикчилери.

Олар «Ажылчыннар болгаш ажыл чоктар-даа чаңгыс дөй фронт боол алгаш, демисежир ужурлуг», «Хөй ажыл херек!» дээн кыйгырыгларлыг плакатты тудуп алган чорлар.

И. РЕЯКИННИҢ фотозу.
СЭТА.

ЕГИПЕТТЕ БОЛУУШКУННАР

КАИР. (СЭТА). Президент Садатты өлүргени дээш буруудаттырган бөлүк кижилерниң херээниң талазы-биле истелге Египет Араб Республиканың шериг прокуратуразында доозулганын «Аль-ахбар» солун дыңнаткан. Шериг парадының үезинде Садатты болгаш ооң кижилерниң турганы чаак идиринче халдааныкнын удурткан чүгле улуг лейтенант Аль-Исламбулиниң адын дыңнадыгда айтып турар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Садатты өлүргени дээш харысалга хүлээр ислам бөлүглежиишкиннериниң удуртукчуларының болгаш активчилериниң 75 хуузун тудуп хоругдаарын Египеттиң эрге-чагыргалары чедип алган деп оларның санап турарын Франс пресс агентилелдиң корреспондентизи Каирден дыңнаткан. Иранның үлегерин ёзугаар Египетке Ислам республиканы тургузарын ол бөлүктер планнап турганын демдеглээн.

Тускай медээлерни ёзугаар алырга, ислам организациялар 3 000 хире кежигүннерлиг болуп турар.

Сүлчээниң байдалдарының истелгезин Египеттиң армиязында база чорудуп турарын дыңнадыгда айыткан. Тускай медээлерни ёзугаар алырга, армияның разведка органнарының удуртукчузун болгаш артиллерия командылакчызын албан-дужаалдарындан дүжүргеп. Каирге шериг парадының үезинде Садатты өлүргени дээш ол кижилер база буруулуг деп санаан.

БЕЙРУТ. (СЭТА). Египет эрге-чагыргалар бүгү-ле хемчеглерни ап турар-даа болза, чурттуң бүгү районнарынга контрольду тургузарын олар ам-даа чедип албаанын Палестинаның ВАФА деп информация агентилели демдеглээн. Каирде болгаш Египеттиң өске-даа хоорайларында чурттаа болгаш өске-даа янзы-бүрү бажыңнарга, транспорт черлеринге массалыг чиндиишкиннерни чорудуп турар. Эрге-чагырганың удурланыкчылары-биле хөй аткылажыышкыннар сөөлгү хүннерде болганын Каирден дыңнадып турар. Ол мөөрлежиишкиннерниң үезинде гранаталарны болгаш пулеметтарны ажыглаан.

Египетче Израильдиң салдарын улам-на күштелдиреринче угланган Израильге чаа-чаа дужуп бериишкиннерни премьер Бегин-биле Тель-Авивке чугаалажыышкыннар үезинде Египеттиң делегациязын баштап чораан ЕАР-ның даштыкы херектер министри К. Х. Алиниң кылганы бадыпче берген. Израильдиң Египетче шургуп кирериниче делгем оруктту ажыткан элээн каш чаа дугуржулгаларны Каирниң болгаш Тель-Авивтиң аразынга кылган болуп турар.

Анньяк пропагандистерге, лекторларга

Аас пропагандазының чамдык хевирлери

«Массаларга партияның бодалдарын чедирип, ооң политиказын тайылбырлап турар кижилерниң улуг армиязынга — коммунистерге болгаш партия кежигүнү эвестерге — өөрүп четтиришкиниң сөзүн илергейлээйн. Олар дээрге, лекторлар болгаш пропагандистер, агитаторлар болгаш илеткелчилер-дир. Олар улуска ажыктыг болгаш херектиг ажыл-херекти кылып турарлар» — деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге ТК-ның Отчет илеткелинге эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

В. И. Ленин лекция пропагандазының кол-кол чугула принциптерин тодараткан болгаш оларның иштинден лекцияның партийжи утказының болурунче, ооң идей-политиктиг туруштуунче кичээнгейни салырын айтып чораан.

Ол болза, эртем-техниктиг революцияның кайгамчык сайзыраан бо үезинде безин кажан радио, телевидение, кино болгаш парлалга дээш ышкаш пропаганданың күштүг чепсектериниң иштинде безин чугула черин ээлевишаан, партияның идепкейлиг дузалакчызы болгаш шылгараттынган идейлиг чепсээ болуун арттырбаан.

В. И. Ленин сөстү кижиниң боттуг ажыл-херээнге деңнештир көрүп чораан болгаш «сөс дээрге база-ла ажыл херек-тир» деп демдеглээн. Ынчангаш харын лектор болгаш пропагандист кижиге дыл, сөс болгаш аас чугаазы чүгле кижилерниң аразында харылзажыр чепсээ эвес, а харын ооң күш-ажылының база чепсээ болуп болур-дур. Аас пропагандазын чон ортузунга чорударының арга-хевирлери янзы-бүрү болгаш ооң негелделери база хөй.

Бирээде, кажан, кайы, кымның мурнунга чүве чугаалаарын баш удур билип алырында. Оон туржук, лекция номчуур чериниң дугайында (бригада, ферма, бүдүрүлге азы албан чери), ында байдалды билип алыры, лекцияга чижектер киирериниге, ону амыдырал-биле, кижилерниң бөгүнгү негелделери-биле холбаалыг кылдыр тургузуп алырынга дузалаар.

Дуржулгалыг лекторлар болгаш пропагандистер лекцияга келир дыңнакчыларның эртем-билиин, назы-харын, ажылдап, чурттап турар черлериниң онзагай байдалдарын безин билип алыры ук лекцияның кижилерге чедингир болурунга дыка салдарлыг деп санап турар. Бо талазы-биле В. И. Ленинниң «...заводтуң митингизинге болгаш казак суурга, студент чыышка болгаш тараачын бажыңга, ушкуп думаның иштиринден ийикпе азы даштыкы парлалга органынга бир дөмей кылдыр чугаалап болбас-ла болгай» деп сөстерин пропагандист, лектор кижи утпас ужурлуг.

Белеткел ажылының база бир негелдези — херектиг материалдарны чыып алыр болгаш олар-биле ажылдаары. Херектиг материалдарны чыырында берге чүве чок; ол пропагандист кижиниң хууда чыгдылгазындан, хууда библиотеказындан болгаш библиотекаларда бар чүүлдерин ажыглаарындан хамааржыр. Олар-биле ажылдаарының чамдык бодуу аргаларын анык лектор, пропагандист билгеш турары чугула.

Бирээде, чугула деп көргелдерни, фактыларны, сан түңнерин, чамдык улуг хемчээлдиг ажылдардан дыткалдыг түңнелдерни ушта бижиири болур. Ийиде, херек чүүлдерни солуннардан кезип азы ушта бижип ажыглаары болур болгаш парлалганы кандыг органындан алганын, ай, хүнүн, дугаарын бижип ап, ону дыңнакчыларга база бижидип, демдеглеттирип чугула. Бо арга шак, үе камналгазынга дузалыг.

Анык лекторнуң, пропагандистиң база бир сагыыш салыр чүүлү — лекцияның сөзү. Лекторнуң, пропагандистиң дылы бөдүүн, билдингир болгаш тодаргай болган тудум, ооң чугаалап турар чүүлүнүң алыс утказы дыңнакчыларга чедингир болуру чугаажок. Лекция номчуп турар кижи дараазында принциптерни сагыыры чугула: чугаазының бедик культурлуг болуру, эртемге үндезилеттингени, шын чүвени барымдаалаары, кандыг-бир чаа чүүлдү кижилерге дамчыдып бээри.

Лекцияны белеткеп алган соонда ону канчаар номчуурунуң аргалары база хөй янзы болгулаар. Тургузуунуң аайы-биле үш янзы аян-хевирге чарып турар. Бирээде, далаш чок, шыңгыым бадыткаашкыннарлыг, өөжүм, аянныг чугаа. Ийиде, сеткил-хөөн көдүрлүүшкүнүнүг, хөй-эъттиг чугаа. Үште, аралашкак арга дээр ийикпе азы үстүнде ийи арганың чамдык талаларын каттыштырып турар аян-хевир болур.

Дуржулгалыг лекторлар пропагандистер колдуу ушку арганы ажыглап турар. Чүге дээрге, ол дыңнакчыларга чедингир болгаш дээштиниң талазы-биле эң эптиг хевир болур.

Лекция номчуп тура, бодунуң бодалдарын аас чугаазы-биле хостуг илередип билири чугула. Байлак дуржулгалыг лекторга чүгле план азы тезис (кыска бижиктелгелер) кылып алыры четчир, а эгелеп чоруур пропагандистерге номчуур лекциязының сөзүн долузу-биле бижип алыры чугула. Ол дээрге бижип алган чүүлүнүң аян-хевири аас чугаазы-биле дөмей турар ужурлуг дээни ол.

Лекцияның дыл домаандан ангыда ооң утказынче улуг кичээнгейни салыры чугула. Бир эвес оратор кижи чугаалап турар чүүлүнүң утказын медереливге сиңирип, сагыш-сеткилинге дүйүп албаан болза, ооң чугаазы хоолун чулчуруушкунга дөмей апаар.

Лектор кижини чон (чыылган улус) боду-ла үнелей бээр деп чүвени утпас херек. Өскээр чугаалаарга, бедик үнелелдиң болгаш авторитеттиң лектор азы пропагандист боду чаалап алыр ужурлуг.

ЭЖИМ-ӨӨРҮМ АРАЗЫНДА

Саарыглап ойнап чыдар агым суглуг
Саглы хемге төрүттүнгеш, өскен оол мен.
Чолаачылап ажылдаа-ла ур-даа болбайн,
Шору диртип мактаттыра берген оол мен.

Ырак-узак чорук чорааш чалгааравас
Ырлыг-хөглүг, баштаксымаар диртнен оол мен.
Сеткил ханы ынакшылга төлептиг деп
Чергем кыстар чугааламы берген оол мен.

Чаагай, хөглүг амыдырал үезинде
Саглы хемниң эриин орта төрүттүнгеш,
Эжим-өөрүм, төрел чонум аразында
Эргеленип, чоргаар чурттап чоруур оол мен.

М. ЭРЕС-ООЛ.

Сөзү С. ПЮРБЮНУУ. Аялгазы А. ТАНОВТУУ.

ӨШПЕС ОДУМ

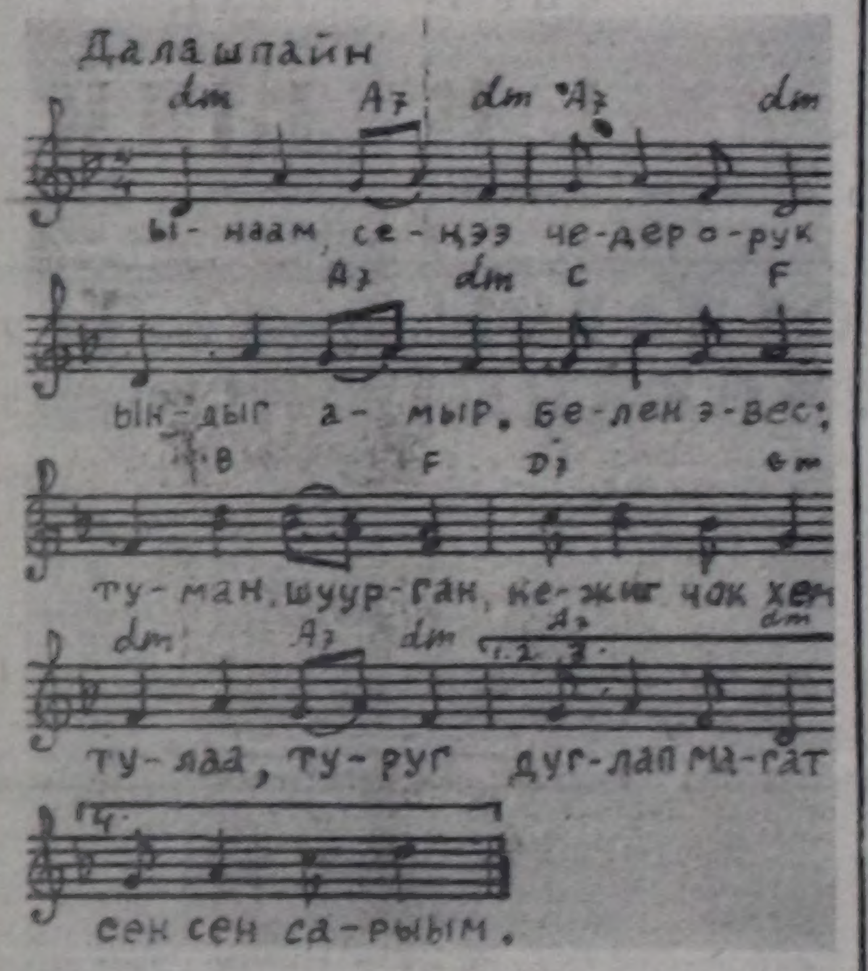

Ынаам сеңээ чедер орук
Ындыг амыр белен эвес:
Туман, шуурган,
кежиг чок хем.

Тулаа, туруг дуглап магат.
Муң-даа берге таварышса,
Муңгашталып муңчулбас
мен:

Шолбан болган ийи караан
Чолум оруун чырыдып бээр.

Дожаңналдыр, хыраалаңдыр
Доңат келзе, чалынмас мен:
Өшпес одум — ынакшылың
Өзүм-баарым чылыдып бээр.

Чайжок, берге улуг ишке
Шагзыраарым сагынмас мен:
Шылаг билбес, төнүп читпес
Шыдал-күжүм — сен сен,
сарыым.

«МЭЭҢ АЧАМ — ГЕНЕРАЛ ПАНФИЛОВ»

Найысылалдан чүс километр черге, Волоколамск шоссезинге, дөртен бир чылдың күзүнүнде генерал Иван Васильевич Панфилов командылаан 316-гы адыгжы дивизия фашистерниң оруун дуй туруңкан. Политрук Клочков баштаан 28 панфиловчу-дайынчылар ноябрь 16-да Дубосеково чанынга дайзынның бежен танкызы-биле тулушкаш, оларның он сезин чок кылган, өскези дезипкен. Панфиловчу-маадырларның аттары бөгүү делегейге сураглыг берген. А ноябрь 19-та дивизия командири генерал Панфилов өлүрткен, мөчээн соонда аңаа Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан. Үр болбаанда совет шериглерниң шаап халдаашкыны эгелээн, ынчан Панфилов аттыг гвардейжи дивизияның составынга генералдың уруу Валентина Ивановна ПАНФИЛОВА база чорүп орган.

Ол эртенниң-не Панфиловчу-маадырлар аттыг паркты таварып эртер. Мөңге от чанынга доктаар. Ол Кызыл туктуг Ортаакы Азия шериг округунда төөгү фондузун эргелекчилеп турар. Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының хамаарышкан 5000 документилерин болгаш эт-септи чыгган.

— Дайын эгелээнде 18 харлыг турдум — деп, Валентина Ивановна чугаалады. — Бис ынчан Фрунзе хоорайга чурттап турган бис. Ачам Кара далайже дыштанып чорупкан. Дайын эгелээш үш хонганда, ачам ээп келгеш, Алма-Атага 316-гы адыгжы дивизияны тургузуп кирипкен. Мен база фронт чоруур деп шиитпирлеп алган мен. Ачам, ооң соонда авам чөпшээрешкен.

Мээң бүгү амыдыралым шериглер аразынга эрткен. Мен боолап, аът мунуп билир турдум, медсестралар өөредилгезин доостум. Алма-Атага медсанбатка сестралай бердим. Июль 20-де шериг хевим алгаш, ам-на ачам-биле ужурааштым.

«Улгады бергениң ол-ладыр аа — деп, ол чугаалайдыр. — Ээзулуг солдат».

— Август 14-те дувүрээзин чарлааан, вокзалче чорупкан бис. Ленинград фронтузунга Кол Командылалдың курлавыры болдувус. Дивизияга 24 национальностарның кижилери турган: украиннер, белорустар, казахтар, кыргыстар, туркменнер, татарлар, башкирлер. Ачамны чүгле ында-хаая көөр турдум. Мени ооң уруу дээрзин улуска көргүзүксевес кижи. Оон ийи-чаңгыс чагаажыгаштар алгылаар турдум.

Дивизия баштайгы тулчуушкунче октябрьда кирген. Бистерни кадыг-дошкун тулчуушкуннар боол турган черже, Волоколамскиже октапкан. Ноябрь 16-да фашистерниң шаап-халдаашкынын доктааткан, а дараазында дивизияны Кызыл Тук орден-биле шаңнаан, ол Гвардейжи апарган. Чогум-на харын ол хүн ачамны сөөлгү катап көрдүм. Бистер чүгле куспактанчып четтикпивис, ачам меңээ каш-ла сөс чугаалааш, чоруп турумда, шериг сумказын белекке берди.

Ноябрь 19-та эртен балыглаган хөй кижи әккелген. Бир дайынчының балыгларын шарып турумда ол човуурталп, ыглап-ла турар болду. Мен ону оожургадырымга, ол мынча дей-дир: «Эх, сестра, мен болум дээш эвес. Бистиң адавысты...» «Адавыс» деп генерал Панфиловту адаар турган чүве. Мен чүвениң ужурун билип кааш, шериг даргаларга халып четтим, олар меңээ чүнү-даа чугаалавадылар. Оон Истраже аппар-

● Сактыышкын ●

дылар. Аңаа өлүг ачамны көрдүм...

Ол адазының мага-бодун Москваже үдеп чедирген. Генералды Ново-Девичье чевээнге орнукшуткан. Командылал черии Валентинаны шеригден халашкаш, чаңа бээрин сүмелээн. Медсестра Панфилова шуут ойталааш, дивизияже ээп келген.

1941 чылдың декабрь 6-да Москва чоогунга совет шериглер шаап халдап кирген. Валентина Панфилова ол хүнерде бомбалаашкын үезинде балыглааткан, ынчалза-даа ол чыскаалга арткан. 1944 чылга чедир, Прибалтикага ооң будуңче болгаш бажынче ээр балыглааже чедир, ол тулушкан. Караганың шоэү баксыраан, госпитальдарга чартык чыл чыткан. Инвалид дээш шеригден халашкан. Ынчан ол чүгле 22 харлыг турган.

— Караамның чүве көөрү чоорту ынаа апарган, а башчы балыглатканым салдары багай болган — деп, Валентина Ивановна чугаазын уламчылады. — Комсомол Төп Комитединиң Казахстанче ажылдаарыбиле мени чорудуп кан, ынчан ег-бүлевис аңаа чурттап турган. Москвадан Алма-Атаже бар чыда, орукка аныяк композитор Бахиджан Байкаматов-биле таныжа берген мен. Удавааанда өгленип алдывыс. Республиканың комсомол Төп Комитединиң инструкторунга ажылдап турдум. Баштайгы кызым төрүттүнген соонда, ажылдавас ужурга таварыштым. Кадыым база командировкаларынга таарышпас апарган. Балдарган, Айгуль, Алуа дээр үш кыстыг, Тонат дээр оолдуг мен. Уругларым уруглары дөрт кижи. Хеймер кызым Алуа, ону бис Алуша дээр улус бис, мээң-биле кады чурттап турар.

— Бистиң ег-бүлевис интернационалчы — деп, чараш кыс Алуша чугаалады. — Генерал Панфиловтуң уругларының дамырларында орус, украин, казах хан холушкан. Кырган-аававыс, Иван Васильевичиниң өөнүң ишти украин кижи, ол Тарас Григорьевич Шевченконуң кады төрээн кижилериндеи укталган. Хана да чуруктарны көрүңнерден. Ону кырган-аавам. Мария Ивановна чураан. Ол шүлүктер-даа бижиир, уаустуң ырларын кайгамчык эки ырлаар чораан — алдаржаан Кобзарьның төрели дээрзи илдең аа?

Басмачыларга удур операция дээш Иван Васильевич ийиги Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан. А баштайгызын Хамааты дайын үезинде Чапаев дивизиязынга хайгыыл эскадронун командылап тургаш алган. Дайын мурнунда Иван Васильевич Киргизияның шериг комиссары турган.

— Ачам кезээде дыка бедүүн чораан — деп, Валентина Ивановна чугаалады — Улуг-хүннерде базаардан продукт садып кээр, оон чем хайындырар, столга делгээр. Республика военкому кижи тускай машиналыг, ынчалза-даа ол ооң-биле чүгле командировка баар, а хоорайга чадаг кылаштаар кижи.

Эрги балыглар бо-ла хевлээн бээр, ынчалза-даа Валентина Ивановна, биеэде дег, чыскаалда хевээр. Медицина албаныныц биче лейтенантызы, Совет Эвилелиниң Маадыры генерал-майор И. В. Панфилов аттыг, Ленин орденниг, Кызыл Туктуг, Суворов орденниг Гвардейжи адыгжы Режиик дивизиязының хоочуну, коммунист, алдаржаан генералдың уруу.

И. ЯРОСЛАВЦЕВ.
«Неделя» солундан.

Өжээн негээшкини

Сөөлгү үеде бодумну хилинчектенип сайгарар апардым. Бодумну шугдунуп, сеткил-сагыжымның болгаш мага-бодумнуң байдалын эскерип, шагдүптен бээр аза оранынче баар оруумну дилеп келгенимни билип кагдым. Паазыдап-кырааш эвес, а янзы-бүрү талалардан үш-үлүрүм дыңнадыглар алганымның уржуундан ынчап барган мен.

Үс-биле чаап каан булка чиирипге ынак кижи мен. Хайлыг-ла чүве, үс хоралыг дээрзин үш солундан номчудум.

Чаа быжырган ак хлеб база хоралыг дижир чүве-дир.

Хаван эъдинден кылган котлеттер база хоралыг.

Чамдык өңнүктеримден (оларның бирээзи арта медицина эртемнериниң талазы-биле профессор кижи), телевизор көөрү хоралыг дээрзин билип алдым. А мен дээрге

● Шоодуг ●

ону көре бергенимде, аштаар хырнымны-даа уттуптар кижиле болгай мен.

Машиналыг чоруурга база хоралыг дээрзин билип алдым. Дыл уштунгуже чедир маңнап-ла, маңнап-ла турза эки дижир-дир.

Арага аймаа база хоралыг деп чугаалажыр-дыр.

А чигир шуут-ла айыылдыг.

Чыдып алгаш чүве номчуурга хоралыг.

Синтетика материалындан кылган ук, идик-хеп кедерге база хоралыг.

Хоорай төвүнге чурттаарының хоралыының дугайын чугаалааш-даа канчаар: хирчам, даааш-шимээн, нервилер аарыы...

Канлыг кончуг чоор. Бо коргунчуг байдалдан канчап уштунуп аарының аргазын чоокта чаа тып алдым. Чажындан тура өжээнниг дайзыным — Христо Думанов чүве. Ол эн-не кыдыг-кызыгаар кедээде чурттап чоруур. Кедээде кырган-ачамга дыштаныылга үезинде чеде бээримге, ол Христо деп чүве менден үш хар улуун ажыглап алгаш, мени кайы хире дорамчылажык! Кээргенчиг хоорай чурттуг оолдуң чүшкүүзүнче согуп, бүдүү шимчыктап, аңаа черге карааның чажын төп турган. Оон бээр дөртен чыллар эрте-даа берген болза, өжээним негеп алырын бодап чоруур мен.

Бодумнуң дайзынымче чагаа бижээш, чалап эккеп алыйн. Хамыкты мурнай бажыңымга чигир-боованы, компоттарны, эъттен кылган хуужууларны, чигирниг сиропту, янзы-бүрү арага аймаан эндере садып аар мен. Үүже сугар черимге хаван эъдин азып каар мен. А ол чаңгыс-даа базым кылаштавазын дээш машинамны чоруурунга бүрүн кылдыр белеткээр. Хеп сугар шкафка кылымал пес-таавыдан кылган хептерден немей салыр мен. Мээң дайзыным мээң оруумга чурттаай аан.

А бодум хаван кежи тараачын иликтер, бажынга аргааш чүңден кылган костюм кеткеш, оон чурттап турары талыгыр кыдыг-кызыгаар черже чоруй баргаш, быжырган хлеб чип, дылым уштунгуже чүгүрбейн, кедээ суурну болгаш хову-шөлдү эргип таваар кылаштап, демги ол хоралыг телевизорну черле көрбес мен.

А мээң кончуг дайзыным Христо Думанов хоорайга өлүрүп алгаш, бодумнуң кадыкшылын хоралап, а мен аңаа сеткилимниң хавызындан эки күзеп турар-дыр деп бодап олургай аан. Чоорул ону, ынчап бодаай аан.

Генчо УЗУНОВ.
Болгария.

МЕРГЕН БАГАЙ-ООЛ

1. Чургааннарны ноюрзатканы

Тываның чонундан албан үндүрүг хавырып ишкээртен чургааннар 1920 чылдың чайынында Бай-Тайганың Тээлиге келгеннер. Олар чылдынна келгеш, тываларлан албан-үндүрүг хавырып ап, чоңга хүндүледип, ноюрзааш баар турганнар. Бо удаа чургааннар чедип келирге тывалар оларны чылыг хүлээп албааннар. Буян-Бадыргы ноянга кирерге соок хүлээп алган. Мурнунда чылдар ышкаш дүжүметтер-даа эдертип бербээн — «боттарыңар үндүрүгнү хавырып алыңар!» дээн.

Чургааннар Тээлиге чедип келирге, Мерген Багай-оолду оларга бараан боол, аъш-чем кылып берип, ноюрзадып көр деп, салчактар дүжүмели хүжааган. Багай-оол черле чыыш-хүрүм болган черге чем кылыр кижи турган.

Эът-чем, далган-тарааны тавактарга салгаш, чургааннарның баарынга келгеш, мөгейгеш, Багай-оол узадыр чугаалаар турган:

— Чя-а, чазарлап турунар, аш бөрүлер!

Чургааннар үргүлчү ооң харыызынга:

— Хоа, хоа! Сайн, сайн! Эки, эки! — дээр турганнар.

Олар Багай-оолдуң чугаазын «чоогланар, хайыраатылар!» дээни ол деп бодап турганнар.

Оон чургааннар Хемчик бажында Чоон-Хем болгаш Чиңге-Хемде аалдардан албан-үндүг хавырар дээн. Багай-оол Теректиг аксынга каппалза дүрүг кырынга туруп алгаш, даш чуул, соккулап тургаш, чургааннарны эрттирбээн.

Чургааннар Чыргакыга келгеш нояңче: бо чылын чон бисти багай хүлээп алган, албан-үндүрүг чыырынга чызаандан дузалашсын деп негелде бижээш, шапкынчыдан чорупкан. Буян-Бадыргы ооң харыызынга: амдыызында солмеңди тургаш, чаңа бээрицерни күзедим дээн бижикти харыызынга чоруткан. Чургааннар канчаар-даа харыы чок апаргаш, Хөндергей баштааш, Өвүрлеп чаңа бергеннер. Тывага чургааннарның сөөлгү келгени ооң-биле доозулган.

Мерген Багай-оол чургааннарны ынчаар «хүндүлеп» чоруткан-дыр.

2. Дүжүметке арбай хоортканы

Салчактар дүжүмединиң таразын кезер дээш хөй улус Элер-Күй баарынга чыглып келген. Мерген Багай-оол чыылган чонга чем кылыр дээш, одагта арбай хоорул олурган. Чыылган улус көөрге, Хемчик кыдыында Адыр-Мажалыктан бир дүжүметтиң бараазы хөстүп чоруул орган. Улус дүжүметтен корткаш, тараа кезеринче далажы бергеннер. Ол аразында Багай-оол чугаалаан:

— Дүжүметтерге арбай хоортур мен, көрүп турунарда-ла — дээн.

— Хоржок сен, дүжүмет сени чула бериптер — деп, оон мөөк чыылганнар алгыржы бергеннер.

Багай-оол черле «дүжүметке арбай хоортур мен» деп маргышкан. Ында турган улус шуптузу «ынчап шыдавас сен» дээш, Багай-оол-биле мөөрейлешкен. Улус тараа кезип тура, одагда Багай-оолду хайгаарап көөр болган.

Багай-оол өжегерээн арбай хоорарда эвээш хараган чыып алган.

Дүжүмет чортуп чедип кээрге, Багай-оол одунче көрүп, хоорул орган тараазынче көрүп, дээндеп олурган.

— Чөгенчиниңин-даа, Багай-оол! Одаар ыяжын арбай хоорарының мурнунда дем-не белеткеп алыр ышкажыгай. Кай, былгаажын эккел, хараганнан дүрген чыып эккел! — дээш, дүжүмет Багай-оолдуң былгаажын алгаш, арбайны хоора берген.

Багай-оол чүү боор оожум хараган чыып, тараа чулган ооруунче «ол-дур, дүжүмедилерге тараа хоортуп кагдым» деп имнеп турган.

Багай-оол ынчаар дүжүметке тараа хоортуп, мөөрейин алган-дыр оо.

О. СЕГЛЕҢМЕЙ.

ДИЛГИ ДУЗА ДИЛЕП КЕЛГЕН

Бир-ле хүн бөлүк алма-аталар Или хемниң чоогунга дыштанып турганнар. Дүъш үезинде балык мүнү хайындырар дишкеннер. Бир-ле көрүптерге, одаг чанынга кызыл дилгижек маңнап келген. Улус ону топтай бээрге, дилги бичии ырай берген, улус соондан чоокшулап орарын билгеш, оларны эдертип чорул каан. Балыкчылар дилгиниң соондан чорза-чорза, бичии оңгарга келгеннер. Харап көре бээрге, ийи дилги оглу чыдар болган.

Дилги оолдарының аштап, турээнц кедергей. Кижилерни көрүп кааш, туруп белин чадап каапнар. Дилги оолдарының даваннарында болгаш иштинде ооткак чылгынгаш, аартып турар болган. Олар чеже чивейн аштаан, турээн мындыг. Демги балыкчылар бирни бир шак дургузунда сарышкылы: «кидагжылаштарны» арыглап келгеннер. Ол аразында улуг дилги улустан шала ыракка жанап чыткан. Улус чоруй бээрге оолдарынга чедип келгеш, чылгап турган. Оон соонда эдержип алгаш, чаа чер дилеп чорул каапнар. Оон дугайын «Кежээки Алма-Ата» солунга бижээн.

БАШТАЙГЫ ХАР

Хоюг чымчак баштайгы
хар —
Кодан-таваа саарлып баткаш,
Чедип доктаар тенчүм
дээзиг.

Черге хонуп бысканналды.
Хаадам сырын ылчың эрел,
Хайдыр үрүп челбизе-даа,
Кылаң чайып [illegible]тар

Кыйбай ужуп бөелдениишти.
Орлан-шоваа өолчук тургаш,
Ону сүрүп адыш дөзүп.

Эргиништелген ээниңге
Эрес-омаам ииисиир чорду.
Шагы кээрге эңнир харым,
Сагыш өртүп чашканналыр.

Чаңгыс харын шагда
[illegible]нанаан
Чашны шаан-на ээлбес-тир.

М. ДУЮНГАР.

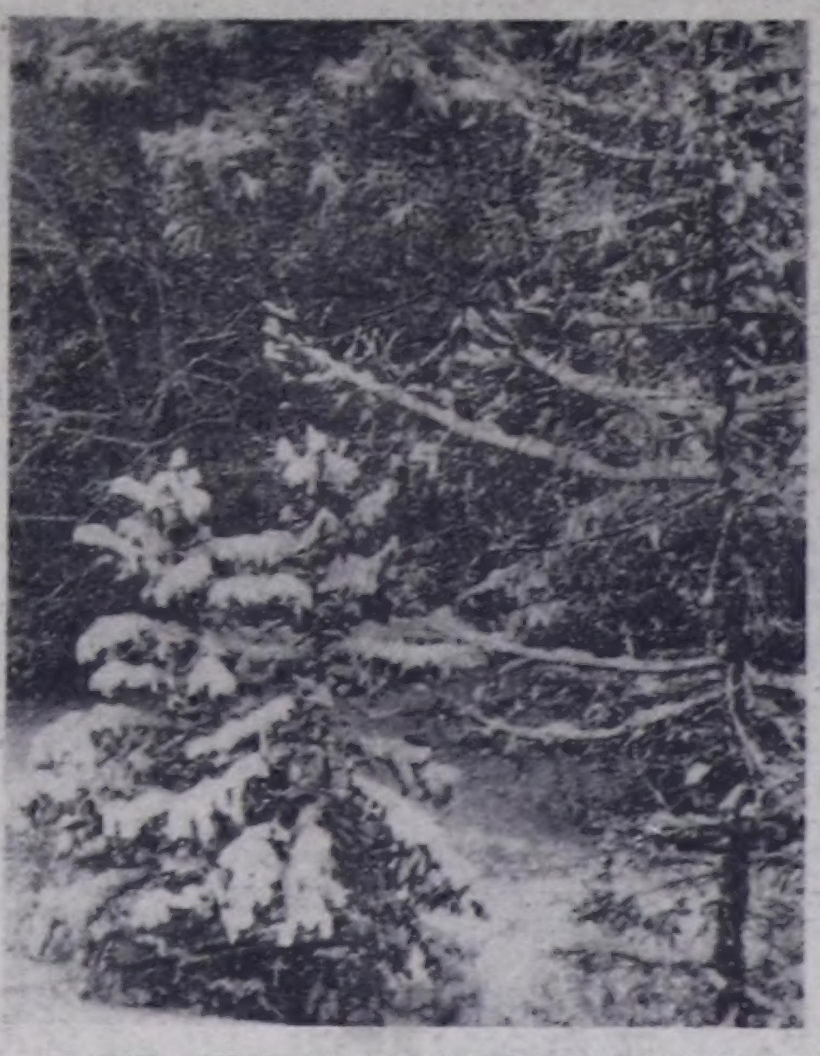

Шыдыраа

БАЗА КАТАП ХАЙЫМ

МЕРАНО. (СЭТА). Делегейниң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазының онгу салыы октябрь 29-та эгелээн. Агы-биле Анатолий Карпов ойнаан.

Ойнакчыларның баштайгы кежү сессиязында ышкаш, «Итали салыгдан» эгелээн. Оон чоорту байдал элээн нарыдаан. Ук салыгны дүүн уламчылаан соонда, оон хайым боол төнген. Сан 4:1 хевээр, А. Карпов мурнавышаан.

САН ДЕҢ БОЛЗА-ДАА...

ТБИЛИСИ. (СЭТА). Делегейниң бирги чери дээш херээжен шыдыраачылар Майя Чибурданидзе биле Нана Александрияның сөөлгү 16-гы салыы доозулган. Н. Александрия тиилелгени чедип алган, ынчангаш сан 8:8 болган.

Кижи бодаарга хайым боол төнген ышкаш, ынчалза-даа дүрүм ёзугаар Чибурданидзе чемпион адын бодунга хевээр арттырар ужурлуг. Тайбын байдалга шак ынчаар доозулган маргылдаа төөгүде бир дугаар болуп турары солун.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Америк халап». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү кезээ — «Суд». 10.20 — «Ада-өлер, силерге». 10.50 — «Чеэзэш». Улус чогаадылгазының IV делегей фестивалы: «Муң болгаш бир угулза». Турция. 11.20 — «Ооаз-ондан чок шимчээшкин». 11.50 — «Хүннүң шыгжамыры». Дамчыдылганы биология эртемнериниң кандидады Г. М. Проскурякова чорудар. 12.35 — «Кижи. Чер. Октаргай». 13.20 — «Спортлотонуң» 44-кү тиражы. 13.30 — «Номчулга дугайы». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм. «Катя-биле чай» (ЧССР). 15.25 — Нейтроннуг чепсекти тургузарынга удурланышкан неделязы. «Бүгүдениң болгаш кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 15.45 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 16.45 — Политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.15 — Мультфильмнер программазы: «Аваа-ла селгүүстеп чоруур моортай», «Дедирдаван болгаш дайнаар резина». 17.45 — 9-кү студия». Политиктиг хайгааракчы В. С. Зорин дамчыдылганы чорудар. 18.45 — 19.00 — Чапсар. 19.00 — «Темиртау — мээң чалыы назыным». Документалдыг телефильм. 19.30 — «Өнүктерниң ужуражылыышкыны». Концерт программазы. Алма-Атадан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кинопанорама». 23.05 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Шахтёр» (Донецк) — «Спартак». 2-ги тайм. Донецктиден дамчыдылга. 00.00 — 00.55 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Зенит» (Ленинград). 2-ги тайм. Киевтен дамчыдылга. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң улустуң артизи композитор А. Г. Новиков-биле «Прожектор» Культура ордузунга ужуражылгалыг концерт. 15.40 — «Наурзумнуң камгалалдыг чери». Документалдыг телефильм. 15.55 — «Поэзия». Альманах. 17.20 — «Музыкалыг киоск». 17.50 — «Ийиги тыныш». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги серияларны. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Моортай оолдары чурттап чоруп-тур...» Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Красносельскийниң уран холдуглары». Документалдыг фильм. 21.45 — 23.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Химик» (Воскресенск) — «Спартак». 2-ги болгаш 3-кү үелери. Воскресенскиден дамчыдылга.

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга бораңнаар. Соңгу-барыын чүкче угланышкынның хаттың дүргени секундада 7—9 метр чедер. Агаарның температуразы 1—8, чамдык районнарга 5—10, Кызылга 3—7 градус соор.

Автоорукгарга хар чаар, доңаттаар.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бо мөңге делегейниң камнаңар» 9.30, **«Харыы кежүүшкүн»** 10.40, 12.40, 14.40, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыынды 9.30, **«Онза кичээнгейниң зоназында»** 11.00, 16.40, **«Бо Педир»** 13.00, 15.00, 18.40 (узаткан) 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сашка» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Миллиардер-херецгитен кымыл?» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ЧАРЛАЛДАР

Красноярскийниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы доосказ ортумак билиглиг ажылчыннардан болгаш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден халашканнардан белеткел салбырынга дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап турар.

Салбырга кирерин күзээн кижилер декабрь 1-ге чедир сөөлгү ажылдаан черинден бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг болур ужурлуг.

Хүлээп алдынганнарны Кызыл филиалы дараазында мергежилдерге белеткээр. 1) автомобиль транспортунуң ажыглаары. 2) Үлетпүр болгаш хамааты тудуг.

Белеткел салбырының дыңнакчыларын 40 рубль хемчээлдиг стипендия-биле хандырар. Чугула херегдээннерни общежитиеге тургузар. Белеткел салбырын чединишкининг доозуп, шылгалдаларны чединишкиниг туткан дыңнакчыларны кирерииң шылгалдазы чокка 1-ги курсче шилчидер.

Документилерни октябрь 1-ден ноябрь 25-ке чедир дараазында адресче хүлээп ап турар: 667001, Кызыл хоорай, Рабочая кудумчузунда 4 дугаар бажың, белеткел салбыры.

Салбырга кирери ноябрьның 25-26 хүннери. Өөредилге декабрь 1-де эгелээр.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден халашканнар документилерин январь 25-ке чедир берип болур.

Директорнуң адынга кирген билдириишкинге ножар чүүлдер: ортумак билиг дугайында документ (бодун), өөредип чоруткан бижик, характеристика, алды фото-чурук (3×4 см хемчээлдиг). № 286 эмчи шынзылгазы, күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

«Шагонартижстрой», «Тыва тудуг» трестерге болгаш **«Тыва кедээ тудуг»** трестиң Туран хоорайда, Сарыг-Сеп, Бай-Хаак суурларда кезектеринге, а ол ышкаш Элегес-Аксының тууйбу заводунга ажылдаар кижилерни күш-ажыл талазы-биле эргелели чыып турар.

Хүлээп алдынган ажылчыннарга общежитиеге оруну, ажылдаар идик-хепти бээр болгаш оларны ажылчын профессияларга өөредир.

Организастыг чыылда-биле хүлээп алдынган ажылчыннарга 200 рубльдуң акша дузаламчызын 4 үзүп бээр.

Организастыг чыылда-биле чорууруп күзээннер **күш-ажыл дептериң, паспортту, шериг билединн эккээр, мурнунда чурттап турган черинден үндүр бижидилгени кылдыртыр.**

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕС: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 38 дугаарлыг бажың. Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитеди. Чадаанага болгаш Кызыл-Мажалыкка — райкүүскомнарда төлээлекчилерден айтырар.

1981 чылдың ноябрь 10-дан эгелээш, Кызылдың педагогика институдунуң математика кафедразының чанынга 10 класстарның өөреникчилеринге болгаш ажылдап турар ортумак билиглиг аныяктарга бот-өөредилгелиг белеткел курзу ажылдап эгелээр.

Бажың адрезин айыткан билдириишкинни мындыг адресче чорудар: **667000, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34 дугаарлыг бажың. Математика кафедразынга.**

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54 кодаа ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-63, [illegible] 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2493.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01757